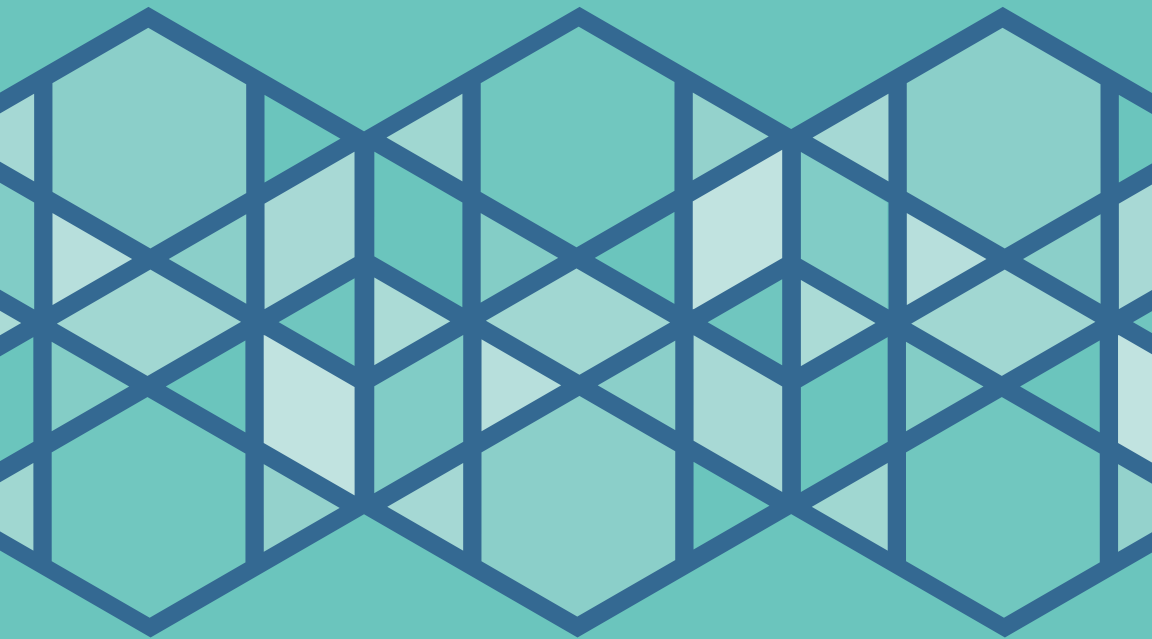




The Book of the Pomegranate

Moses de Leon's *Sefer Ha-Rimmon*



ELLIOT R. WOLFSON

THE BOOK OF THE POMEGRANATE
Moses De Leon's
Sefer Ha-Rimmon

Program in Judaic Studies
Brown University
BROWN JUDAIC STUDIES

Edited by

Jacob Neusner

Wendell S. Dietrich, William Scott Green, Ernest S. Frerichs,
Calvin Goldscheider, Alan Zuckerman

Project Editors (Project)

David Blumenthal, Emory University (Approaches to Medieval Judaism)

William Brinner (Studies in Judaism and Islam)

Ernest S. Frerichs, Brown University (Dissertations and Monographs)

Lenn Evan Goodman, University of Hawaii (Studies in Medieval Judaism)

William Scott Green, University of Rochester (Approaches to Ancient Judaism)

Norbert Samuelson, Temple University (Jewish Philosophy)

Jonathan Z. Smith, University of Chicago (Studia Philonica)

Number 144

THE BOOK OF THE POMEGRANATE

Moses De Leon's

Sefer Ha-Rimmon

by

Elliot R. Wolfson

THE BOOK OF THE POMEGRANATE
Moses De Leon's
Sefer Ha-Rimmon

by
Elliot R. Wolfson

Scholars Press
Atlanta, Georgia

THE BOOK OF THE POMEGRANATE
Moses De Leon's
Sefer H-Rimmon

Copyright © 2020 by Brown University

Library of Congress Control Number: 2019953781

Open access edition funded by the National Endowment for the Humanities/Andrew W. Mellon Foundation Humanities Open Book Program.

The text of this book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>. To use this book, or parts of this book, in any way not covered by the license, please contact Brown Judaic Studies, Brown University, Box 1826, Providence, RI 02912.

In Memoriam,
to

Professor Altmann

"The righteous man perishes,
And no one considers...
Yet he shall come to peace,
He shall rest on his couch
Who walked straightforward."

(Isaiah 57:1-2)

CONTENTS

Preface	ix
Abbreviations.....	xi
Transliterations.....	xiii
Note to the Reader.....	xv

INTRODUCTION

Chapter One: R. Moses ben Shem Tob de León.....	3
1.1 Biographical Sketch.....	3
1.2 De León's Literary Corpus.....	4
Chapter Two: The Book of the Pomegranate: <i>Sefer ha-Rimmon</i>	11
2.1 Description of the MSS	11
2.2 Relation of <i>Sefer ha-Rimmon</i> to de León's Other Writings.....	15
2.3 The Title.....	16
2.4 Literary Structure and Form	20
2.5 Rabbinic and Kabbalistic Sources.....	34
2.6 Relation to and Use of <i>Zohar</i>	43
2.7 References to <i>Sefer ha-Rimmon</i> in Subsequent Kabbalistic Literature.....	55
2.8 Onto-Theological Divisions of the Commandments.....	57
Bibliography	73

INDEXES

General Index.....	85
Index of Biblical Sources	89
Index of Rabbinic Sources.....	109
Index of Zoharic Sources.....	119

CRITICAL EDITION (HEBREW SECTION)

Sigla of the MSS and Signs in the Apparatus.....	i
Abbreviations.....	ii
The Text: <i>Sefer ha-Rimmon</i>	1
Part One: Positive Commandments	1
Part Two: Negative Commandments.....	256
Appendix.....	408

Publisher's Preface

Brown Judaic Studies has been publishing scholarly books in all areas of Judaic studies for forty years. Our books, many of which contain groundbreaking scholarship, were typically printed in small runs and are not easily accessible outside of major research libraries. We are delighted that with the support of a grant from the National Endowment for the Humanities/Andrew W. Mellon Foundation Humanities Open Book Program, we are now able to make available, in digital, open-access, format, fifty titles from our backlist.

Elliot Wolfson's *Book of the Pomegranate: Moses de Leon's Sefer Ha-Rimmon* (1988) is a Hebrew edition of an important work by the Spanish kabbalist Moses de Leon (ca. 1240-1305). *Sefer Ha-Rimmon*, which was written in 1287, is particularly significant for study of the Zohar and the development of a theory of the commandment (*mitzvot*) and why one should do them.

This edition is unchanged from the original text

Michael L. Satlow
Managing Editor
January, 2020

Preface

The critical edition of Moses de León's *Sefer ha-Rimmon* was prepared as a Ph.D. dissertation in the Department of Near Eastern and Judaic Studies at Brandeis University in 1984-86. I want to thank my advisers, Professors Marvin Fox and Michael Fishbane, who ably guided me through the travails of dissertation research and who graciously gave of their time. Several other colleagues deserve special thanks for showing interest in my work and offering useful criticism and suggestions: Professors Daniel Matt, Moshe Idel, and Yehuda Liebes. I also wish to express my gratitude to Professor Jacob Neusner, the senior editor of *Brown Judaic Studies*, for agreeing to publish my manuscript, and to Mr. Dennis Ford of Scholars Press for his patience in helping me get the manuscript into shape for publication.

I am grateful to the National Foundation for Jewish Culture, the Memorial Foundation for Jewish Culture, and the Institute for the Teaching of Jewish Civilization in the Diaspora, for providing me with grants in 1984-86. I acknowledge with gratitude the permission granted to me by Oxford University Library, British Museum, and Cambridge University Library, to publish manuscripts in their Judaica collections. My thanks are also extended to the library staffs at Brandeis University, the Jewish Theological Seminary of America, and the Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts at the Jewish National and University Library, Jerusalem, who helped me at various stages in my research. I also gratefully acknowledge financial assistance from the Skirball Department of Hebrew and Judaic Studies, New York University, to help with the costs of production of this book.

Finally, in the midst of preparing this volume news of the untimely death of Professor Alexander Altmann reached me. Such news, though surely a grievous moment for the scholarly world at large, brought with it a particular anguish for me. Not only did Professor Altmann serve on my dissertation committee, but he was instrumental in getting me to undertake the project of editing Moses de León's *Sefer ha-Rimmon*. I recall well the afternoon when Professor Altmann greeted me so graciously at his home in Newton in order to discuss my dissertation plans. We sat for quite some time in the parlor, discussing various possible topics, when at last he said that he thought the *Rimmon* was the best idea. At that point he proceeded to tell me an anecdote which he repeated publicly at the dissertation defense. He informed me that

many years before he wanted to edit the *Rimmon* himself. When he approached Scholem with the idea, the latter asked him not to undertake such a project for it was his intention to edit that text. Scholem suggested (ironically, perhaps) that instead Altmann edit de León's '*Or Zaru'a*'. Professor Altmann consented and, as we know, Scholem never did get around to editing the *Rimmon*. Professor Altmann thus encouraged me to help fulfill a personal desire of his by editing this voluminous work of de León. At the conclusion of the doctoral defense, with the critical edition that I prepared before him, Professor Altmann repeated the story, this time adding that he had indeed experienced great pleasure in knowing that one of his students had realized an unfulfilled goal of his own.

Though the above anecdote is deeply personal, I believe it reflects well on the nature of this scholar, his unmatched human decency, dignity and civility, his genuine concern for the welfare and progress of his students. I will cherish his words for the duration of my life, knowing that all the hard work that went into editing this text was surely not in vain. It seems only fitting that the critical edition of *Sefer ha-Rimmon* published here be dedicated to the memory of Professor Altmann.

Abbreviations

AJS	Association for Jewish Studies
BT	Babylonian Talmud
HUCA	Hebrew Union College Annual
JJS	Journal for Jewish Studies
JQR	Jewish Quaterly Review
MGWJ	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
MhN	Midrash ha-Ne'elam
PT	Palestinian Talmud
REJ	Revue des Études Juives
TZ	Tiqqunei Zohar
ZH	Zohar Ḥadash

Transliterations

'	<i>'alef</i>	l	<i>lammed</i>
b	<i>bet</i>	m	<i>mem</i>
v	<i>vet</i>	n	<i>nun</i>
g	<i>gimmel</i>	s	<i>samekh</i>
d	<i>dalet</i>	'	<i>'ayin</i>
h	<i>he</i>	p	<i>pe</i>
w	<i>waw</i>	f	<i>fe</i>
z	<i>zayin</i>	tz	<i>tzadi</i>
ḥ	<i>ḥet</i>	q	<i>qof</i>
ṭ	<i>ṭet</i>	r	<i>resh</i>
y, i	<i>yod</i>	sh	<i>shin</i>
k	<i>kaf</i>	s	<i>sin</i>
kh	<i>khaf</i>	t	<i>taw</i>

Note to the Reader

At the time when I began preparing a critical edition of *Sefer ha-Rimmon* as part of my doctoral thesis at Brandeis University the text was only extant in manuscript form. Since the publication of my dissertation, however, a critical edition of the second part of the text on the negative commandments has been published by Dorit Cohen-Alloro of the Hebrew University in Jerusalem. Unfortunately, this edition did not reach me until after the English section of my manuscript had been sent to the press for publication and the revisions on the Hebrew text were almost completed. Hence, no reference to her edition will be found in this book.

INTRODUCTION

Chapter One

Moses ben Shem Tob de León

1.1 Biographical Sketch

The author of *Sefer ha-Rimmon*, Moses ben Shem Tob de León, is best known from the controversy which surrounds him concerning his assumed involvement with either the authorship or editing of the crowning work of medieval Spanish kabbalah, the *Zohar*. As with many classical and medieval personalities, more is known about de León's literary career than about his personal life. It is assumed that he was born circa 1240 in León and died in 1305 in Arevalo. The first dated piece of biographical information that we know of with certainty, however, is the Hebrew copy of Maimonides' *Guide of the Perplexed* which was made for him in 1264.¹

From the research of Gershom Scholem² and several other scholars, most notably Alexander Altmann³ and Asi Farber,⁴ a clear picture of de León's intellectual development has emerged. De León's career can be divided into three distinct periods: philosophy,⁵ linguistic mysticism, and theosophy, i.e.

¹See Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism* (New York: Schocken Books, 1961), p. 194 [hereafter cited as *Major Trends*].

²See Scholem, *Major Trends*, pp. 186-204, and *idem*, *Kabbalah* (Jerusalem: Keter, 1974), pp. 432-34. See also Isaiah Tishby, *Mishnat ha-Zohar* (Jerusalem: Mosad Bialik, 1961), 1: 103-108 (Introduction); Daniel Matt, *Zohar, The Book of Enlightenment* (New York: Paulist Press, 1983), pp. 3-10.

³Cf. A. Altmann, *Qovez 'al Yad*, n.s. 9 (1980): 219-93.

⁴Cf. A. Farber, "Li-Meqorot torato ha-qabbalit ha-mequdemet shel R. Mosheh de Le'on," *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 3 (1984): 67-96.

⁵With respect to de León's philosophical training, it is safe to assume that, in addition to Maimonides, he was versed in both Aristotelian and Neoplatonic sources, translated from Arabic into Hebrew. The influence of Aristotelian terminology is particularly prominent in the realm of psychology, as is evident especially from de León's Hebrew theosophic works; see Scholem, *Major Trends*, pp. 240-41, and R. J. Zwi Werblowsky, "Philo and the Zohar," *JJS* 10 (1959): 37-38, 41-44. Concerning de León's use of Neoplatonic sources, see Scholem, *Major Trends*, p. 203. The penetration of Neoplatonic terminology into kabbalah was accomplished mainly through the writings of Isaac the Blind and his Geronese disciples as well as the writings of the so-called 'Iyyun circle. Cf. Scholem, *Origins of the Kabbalah*, ed. R. J. Zwi Werblowsky (Princeton: Princeton

speculation centered on the contemplation of the ten divine emanations or gradations, the *sefirot*. *Sefer ha-Rimmon* clearly belongs to the last period as the work gives ample evidence of a mature, well-conceived theosophic posture.

The suspicion that de León may have had something to do with the writing of the *Zohar* did not originate, as some mistakenly assume, with the philological and historical researches of Scholem. Indeed, this charge, as is attested by the diary account of Isaac of Acre,⁶ a kabbalist more or less contemporary with de León, was made already at the time of the distribution of the work in the end of the thirteenth century. The history of this question as treated in both traditional and scholarly documents has been catalogued by Isaiah Tishby,⁷ and there is no need to review it here in detail. Suffice it to say that scholars today generally accept Scholem's conclusions that all of the *Zohar*, with the exception of the *Ra'aya Meheimna* section and the *Tiqqunim*, was authored by de León, sometime in the last two decades of the thirteenth century. From the point of view of *Sefer ha-Rimmon*, the question of the authorship and chronology of the *Zohar* is crucial. The question will be treated in more detail later on.

1.2 De León's Literary Corpus

Considerable uncertainty still exists with respect to the precise chronology of de León's literary production. If we accept the divisions of de León's intellectual career enumerated above, then his writings may be classified accordingly. In the pre-theosophic period, we know of one text which was definitely authored by de León, viz. the '*Or Zaru'a*'. Alexander Altmann, who published a critical edition of '*Or Zaru'a*' some years ago,⁸ was the first to suggest an early dating for this work, circa 1274.⁹ Altmann based his dating on a comparative analysis of '*Or Zaru'a*' with Joseph Gikatilla's *Ginnat 'Egoz*, a work on alphabetical mysticism written in 1274 under the influence of the

University Press, 1987), index, s.v. "Neoplatonism." See also A. Altmann, "Isaac Israeli's 'Chapter on the Elements'," *JJS* 7 (1956): 31-57, and *idem*, *Isaac Israeli A Neoplatonic Philosopher of the Early Tenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1958), pp. 130-32; Scholem, "'Iqvotav shel Gabirol ba-Qabbalah," *Me'assef Soferei 'Eretz Yisra'el*, ed. A. Kobac (Tel Aviv, 1940), pp. 160-78; G. Sed-Rajna, "L'Influence de Jean Scot sur la doctrine du kabbaliste Azriel de Gérone," in *Jean Scot Érigène et l'Histoire de la Philosophie* (Paris, 1977), pp. 353-63.

⁶Isaac's diary, *Sefer Divrei ha-Yamim*, is cited in Abraham's Zacuto's *Sefer ha-Yuhasin*. The document has been discussed by several scholars. See Scholem, "*Ha-'Im hibber R. Mosheh de Le'on 'et Sefer ha-Zohar?*," *Madda'ei ha-Yahadut* 1 (1926): 16-29; *idem*, *Major Trends*, pp. 190-92; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:44 (Introduction); Matt, *Zohar, The Book of Enlightenment*, pp. 3-4.

⁷See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:50-63 (Introduction).

⁸See reference above, n. 3.

⁹See Altmann, *Qovez 'al Yad*, n.s. 9 (1980): 243-44.

ecstatic-prophetic kabbalism of Abraham Abulafia. Although Scholem¹⁰ had already noted the conceptual kinship between the two works, he nevertheless maintained that *'Or Zaru'a* was composed in 1288/89.¹¹ Insofar as *'Or Zaru'a* is a philosophical-mystical treatise on cosmology that shows no sign of a developed theosophy, which is however evident in works dated from 1286 and 1287, it is indeed difficult to accept Scholem's dating, involving as it would the assumption that the author reverted to a previously held mystical system.

Asi Farber has accepted the earlier dating of Altmann, but has argued that despite the obvious literary connection between *'Or Zaru'a* and *Ginnat 'Egoz*, there are significant doctrinal differences between the two works, e.g. the position accorded to Metatron in the realm of the separate intelligences: whereas for Gikatilla this angel is the last of the ten intellects, for de León he is the first.¹² Farber has also identified several other treatises that may have served as possible sources for de León's *'Or Zaru'a*. In some instances, she has even argued that de León himself may have authored these texts.¹³ On the basis of her manuscript findings, therefore, Farber has concluded that in Castile in the 1270's there were at least three circles of Jewish esotericists concerned with the mysteries of the Hebrew language and the divine names: the school of Abulafia, the circle of Gikatilla, and the circle to which de León belonged.

With respect to the theosophic period of de León's career, there is again some uncertainty regarding specific details in chronology. Scholem argued that between 1275 and 1280, before becoming totally immersed in theosophical matters, de León composed the *Midrash ha-Ne'elam*, the earliest stratum of Zoharic literature, in Guadalajara.¹⁴ In this same period, presumably, we know

¹⁰See Scholem, *Major Trends*, pp. 194, 395, nn. 132-33. Scholem also noted the influence of *Ginnat 'Egoz* on de León's *Sefer ha-Rimmon* as well as in the untitled fragment extant in MS Munich 47; see *Major Trends*, p. 395, n. 132. Concerning this fragment, see Scholem, "Eine unbekannte mystische Schrift des Mose de Leon," *MGWJ* 71 (1927): 109-23. To the list of Scholem, Altmann added the *Midrash ha-Ne'elam* on Genesis; see Altmann, *Qovez 'al Yad* n. s. 9 (1980): 242. Finally, Scholem argued that de León made use of an untitled commentary on the Torah written by Gikatilla in the vein of *Ginnat 'Egoz*; see *Major Trends*, p. 395, n. 133. On the relationship between Gikatilla and de León, see also S. Blickstein, "Between Philosophy and Mysticism: A Study of the Philosophical-Qabbalistic Writings of Joseph Gikatilla (1248-c. 1322)," (Ph.D dissertation, The Jewish Theological Seminary of America, 1983), pp. 115-23.

¹¹See Scholem, *Kabbalah*, p. 433.

¹²Farber, "*Li-Meqorot*," pp. 77-87.

¹³Farber, *op. cit.*, pp. 87-96. The crucial texts are extant in MSS Vatican 441, Paris 779 and 817, JTS Mic. 2156.

¹⁴Scholem, *Major Trends*, pp. 181-86, 188. It is clear that even within this one stratum of Zoharic literature there is a discernible evolution. I will cite but two examples. The section of *Midrash ha-Ne'elam* on Ruth (*ZH*, 75a-91b) approaches stylistically and linguistically the form of the main body of *Zohar*, whereas the short piece of *Midrash ha-Ne'elam* on Song of Songs (*ZH*, 60c-61d) accords thematically and conceptually with the theosophy of the later parts of the work.

of at least one other literary production of de León, the pseudepigraphic *'Orhot Hayyim* attributed to R. Eliezer ben Hyrcanus.¹⁵ Interestingly enough, R. Eliezer figures more prominently in the *Midrash ha-Ne'elam* than does R. Shim'on bar Yoḥai, the mystical hero of the main body of the *Zohar*. From 1280 to 1286, according to Scholem, de León composed, in a pseudo-Aramaic,¹⁶ the various parts of the *Zohar* that are unified by style, language, and a common theosophic conception of God.

After the completion of the *Zohar*, if we follow Scholem's chronology, de León composed a separate treatise on the commandments, called *Piqquda*, which has been subsequently printed as part of the *Ra'aya Meheimna* stratum in the *Zohar*.¹⁷ He was also, apparently, involved in the editing of a collection of Geonic responsa, *Sha'arei Teshuvah*, to which he added Zoharic parallels under the name of the "Yerushalmi."¹⁸ It was in this period as well that he composed

It is evident, therefore, as Scholem had already suggested, that the author worked on the later parts of *Midrash ha-Ne'elam* as he began to compose the main body of *Zohar*; see *Major Trends*, p. 184.

¹⁵Scholem, *Major Trends*, pp. 183, 200; *Kabbalah*, p. 432. The second part of the text was published by Jellinek, without identifying the author, under the title *Seder Gan Eden* in his *Beit ha-Midrash* (Jerusalem: Wahrman, 1967), 3:131-40; see Scholem, *Major Trends*, p. 393, n. 103.

¹⁶The Aramaic of the *Zohar* is actually a hodge-podge of both Eastern and Western dialects. On the Aramaic of the *Zohar*, see Scholem, *Major Trends*, pp. 163-66; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:76-80 (Introduction); and the detailed study of M. Kaddari, *Diqduq ha-Lashon ha-'Aramit shel ha-Zohar* (Jerusalem: Kiryat Sefer, 1971).

¹⁷Scholem, *Major Trends*, p. 185; *Kabbalah*, p. 234; E. Gottlieb, *Meḥqarim be-Sifrut ha-Qabbalah* (Tel Aviv: Tel Aviv University, 1976), pp. 215-30.

¹⁸Scholem, *Major Trends*, pp. 200, 396, n. 146; *Kabbalah*, pp. 213, 231. Cf. *ShR* 85:10; 149:9-10. The presence of Zoharic material in this collection of responsa was first noted by David Luria, who affirmed, however, on the strength of this evidence, the antiquity of the *Zohar* rather than recognizing the pseudepigraphic nature of these responses. See D. Luria, *Ma'amar Qadmut Sefer ha-Zohar* (Waraw, 1887), ch. 2; *idem*, "Introduction" to *Teshuvot ha-Ge'onim: Sha'arei Teshuvah*, ed. W. Leiter (New York, 1946), iii-xvi. Cf. Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:63 (Introduction). The name "Yerushalmi" was employed by de León in some other of his Hebrew writings, including *Sefer ha-Rimmon*, to refer to Zoharic passages. See below, § 2.7. Finally, it should be noted that both the Geronese and Castilian kabbalists already referred to the *Sefer ha-Bahir* as the "Yerushalmi." See Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 40-41, n. 68. Abraham Abulafia likewise cites the *Sefer ha-Bahir* in the name of the "Yerushalmi." See M. Idel, *Kitvei R. 'Avraham 'Abul'afiyah u-Mishnato* (Ph.D. dissertation, Hebrew University, 1976), 1: 160, n. 133. On the use of the same appellation, "Yerushalmi," to designate passages from the *Midrash ha-Ne'elam* in the writings of Isaac ibn Sahula, Todros Abulafia, de León (see, e.g., *Sheqel ha-Qodesh*, ed. A. W. Greenup [London, 1911], p. 107 = *ZH*, Ruth, 77d; the passage is cited in the name of *Sitrei Torah* in a fragment from *Shushan 'Edut* in MS Oxford 1947, f. 38a; see I. Ta-Shema, *Tarbiz* 40 [1971]: 105 who cites the text without identifying it as part of de León's work; my thanks to Professor Idel who

a host of Hebrew theosophic writings under his own name. The conclusion of Scholem is thus a reversal of that reached by Jellinek¹⁹ and Graetz²⁰ who argued that de León's Hebrew writings preceded the *Zohar*. The first such writing which we know of by name is the *Shushan 'Edut* composed in 1286. The *Sefer ha-Rimmon* followed in 1287; *Sefer ha-Mishqal* or *Sefer ha-Nefesh ha-Hakhamah* in 1290; *Sheqel ha-Qodesh* in 1292; *Mishkan ha-'Edut* and *Maskiyyot Kesef* in 1293. Other works from this period of which we know but which cannot be dated precisely are: the untitled fragment in MS Munich 47;²¹ the *Sod 'Eser Sefirot Belimah*; *She'elot u-Teshuvot be-'Inyenei Qabbalah*. There are, in addition, various *sodot* of de León that are extant in MS Vatican 428 as well as MS Schocken 14.²² Three other works which de León mentions in his writings but which have not been found to date include: a commentary on Ecclesiastes entitled *Sha'arei Tzedeq*, *Sefer Pardes*, and *Tappuhei Zahav*. De León's creative literary career, in Scholem's view, came to a halt in 1293. From that time until his death in 1305 he dedicated his time and energy to making copies of the *Zohar*. The sequence of events may thus be summarized: the writing of the *Zohar*, the writing of the Hebrew works which compliment the *Zohar*, and the distribution of the *Zohar*.

The most serious challenge to Scholem's views came from Isaiah Tishby. While Tishby accepted the major claim of Scholem that de León was the author of the *Zohar*, he criticized Scholem's chronology. The following are the main objections raised by Tishby: (1) Most of the Zoharic passages in de León's Hebrew theosophic writings are presented as the author's own creation rather than as citations from an ancient source. (2) Generally speaking, the Zoharic passages

drew my attention to this manuscript), and other thirteenth-century kabbalists, see Scholem, "*Peraqim mi-toledot sifrut ha-qabbalah*," *Kiryat Sefer* 6 (1929-30): 113-17.

¹⁹Cf. A. Jellinek, *Moses ben Schem-Tob de Leon und sein Verhältnis zum Sohar* (Leipzig, 1852), and *idem*, *Beiträge zur Geschichte der Kabbala* (Leipzig, 1852), pt. 2, p. 70.

²⁰H. Graetz, *History of the Jews* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1891-98), 4:10-24.

²¹The dating of this fragment remains especially problematic. In Scholem's original study of this text (see reference above, n. 10) he conjectured that he had found a fragment from de León's *Shushan 'Edut*. After finding an authentic fragment of the aforementioned treatise, however, Scholem recanted his original view. It is still unclear to what larger work the fragment in MS Munich 47 belongs. The fragment remains especially problematic from the point of view of de León's bibliography insofar as it contains material related to the early linguistic mysticism, on the one hand, and to the mature theosophical mysticism, on the other. See the remarks of A. Farber, "*Li-meqorot*," p. 87, n. 47; and see below, § 2.2.

²²Scholem published de León's fragment on the secret of physiognomy from MS Schocken 14, f. 99 in his "*Hakkarat panim ve-sidrei sartutin*," *Sefer Assaf*, ed. M. Cassuto, J. Klausner, and J. Guttman (Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1953), pp. 492-95.

that are cited are sentences or small fragments of larger passages that are to be found in the *Zohar* itself. (3) The Zoharic passages that are cited are often not brought as they appear in the *Zohar* but with significant variation. (4) The Zoharic passages are sometimes brought in the name of "the commentators," an expression inappropriate for the Talmudic period. (5) In several places de León expresses a view that is at odds with that established in the *Zohar*.²³

Tishby therefore reached the conclusion, already posited by Jellinek and Graetz, that the Hebrew writings of de León preceded the *Zohar*. At the time of the composition of his first dated Hebrew theosophic work, *Shushan 'Edut*, de León had in front of him only a select number of passages, mostly from *Midrash ha-Ne'elam*, which were later incorporated into the *Zohar*. Furthermore, according to Tishby, when de León was working on his Hebrew writings he was concurrently involved in writing pseudepigraphic passages which he then inserted into his texts in the name of "the commentators," "the midrash," or "the ancients."²⁴ In the case of many of these passages there was no Aramaic text before him which he was translating. Only from 1293 onward did de León work intensively on the *Zohar*. One of the proofs which Tishby offers to support his conclusion is the fact that, in his opinion, in *Mishkan ha-'Edut* (1293) we find many more hints and allusions to an "ancient" book than we find in de León's other writings. By the time of the later Hebrew works, therefore, the author's intention to compose an ancient, i.e. pseudepigraphic, *midrash* is clear. The actual writing of the *Zohar* therefore took place in the last decade of the thirteenth century.²⁵

Most scholars have accepted the chronology of Scholem and, as far as I am aware, Tishby himself never restated his argument.²⁶ Admittedly, there are problems with Tishby's counterthesis. I will note two of the more salient ones in this context. There is, first of all, the fact that Gikatilla's major theosophic works, *Sha'arei Tzedeq* and *Sha'arei 'Orah*, written circa 1290, as well as his commentary on the "Thirteen Attributes [of Mercy] that derive from the Highest Crown," show the definite influence of certain parts of the *Zohar*, including the *'Idrot*.²⁷ Even if it be argued that there is no direct mention of the *Zohar* in

²³Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:106 (of the Introduction).

²⁴Scholem of course used the same passages to prove that the *Zohar* was a completed work at the time that de León wrote his Hebrew theosophic treatises; see *Major Trends*, pp. 192, 394, n. 12.

²⁵Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:106-07.

²⁶It is interesting to note that in his address, "*Terumat Gershom Scholem le-heqer ha-Zohar*," Tishby presents Scholem's chronology without mentioning any points of contention. See *Gershom Scholem: On the Man and his Work* (Jerusalem: The Israel Academy for the Humanities and Sciences, 1983), pp. 32-47.

²⁷Cf. E. Gottlieb, *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 132-62; , J. Gikatilla, *Sha'arei 'Orah*, ed. J. Ben-Shlomo (Jerusalem: Mosad Bialik, 1970), 1: 162-63, 172, n. 61, 253, n. 144; 2:35, n. 6, 107-08, nn. 5-6; Gikatilla, *Sod yud-gimmel*

these works or even a paraphrase therefrom,²⁸ it has been shown by Asi Farber²⁹ that in an earlier work of Gikatilla, his *Commentary on Ezekiel's Chariot*, there are such paraphrases. A second argument in favor of Scholem's dating was advanced by Ephraim Gottlieb.³⁰ The argument is based on the fact that Bahya ben Asher in his *Commentary on the Torah*, completed in 1291, makes use of the *Zohar*. Indeed, on two occasions he cites the *Zohar* in the name of "the *Midrash* of R. Shim'on bar Yoḥai."

In all likelihood, then, the *Zohar*, or at least sections of it, began to circulate in the latter half of the 1280's. It may be said with certainty, moreover, that in his Hebrew writings de León did in fact make extensive use of the *Zohar*, at times quoting from it in a fictitious vein but more often simply employing its terminology and symbolism. Not only do we find paraphrases and citations but also similar lines of exegesis of scriptural and rabbinic passages. From my own research I have not found that Tishby's position with respect to *Mishkan ha-'Edut* and the rest of de León's corpus is fully substantiated. That is, the use of the *Zohar*, as far as I can tell, is not substantially different in the early and later Hebrew texts. Whether one is evaluating *Shushan 'Edut*, *Sefer ha-Rimmon*, *Sefer ha-Mishqal*, *Sheqel ha-Qodesh*, or *Mishkan ha-'Edut*, it seems to me that de León's unique use of the *Zohar* is evident. In all of his major Hebrew theosophic texts, he exemplifies the same freedom with respect to the *Zohar*, to cite a passage in the name of some fictitious guise (e.g., in the name of the sages or the *midrash*) or rather to simply paraphrase a passage without noting a textual dependency at all. Evident in all of his texts as well is his penchant for combining isolated Zoharic sections that treat the same topic. In short, de León did not adhere to one strict methodical use of the *Zohar*, as is the case with kabbalists such as David ben Yehudah he-Ḥasid or Menahem Recanati. There is also, as Scholem asserted, a similarity in the peculiar Aramaic of the *Zohar* and the Hebrew idiom of these works. It does seem correct, therefore, to assert that de León had the bulk of the *Zohar* before him when composing his other theosophic writings and that he was intent on popularizing the mystical system contained therein. Yet, as will be suggested later on, certain sections of the *Zohar*, most notably the *'Idrot*, do present some difficulties to an otherwise cogent and coherent picture painted by Scholem.

middot ha-nove'ot min ha-keter 'elyon, in Scholem, *Kitvei Yad ba-Qabbalah* (Jerusalem, 1930), pp. 219-22.

²⁸See, however, Ben-Shlomo in the introduction to his edition of Gikatilla's *Sha'arei 'Orah*, 1: 29-30.

²⁹A. Farber, "Iqvotav shel Sefer ha-Zohar be-khitvei R. Yosef Gikatillah," *Alei Sefer* 9 (1980): 71-83.

³⁰Gottlieb, *Ha-Qabbalah be-Khitvei Rabbenu Bahya ben 'Asher* (Jerusalem: Kiryat Sefer, 1970), pp. 167ff. It should be noted that Scholem had already mentioned Bahya's use and citation of the *Zohar*; see *Major Trends*, pp. 188, 394, n. 120.

Chapter Two

The Book of the Pomegranate: *Sefer ha-Rimmon*

2.1 Description of the MSS

Sefer ha-Rimmon is extant in four manuscripts,¹ only one of which is complete. What follows is a brief description of each of these manuscripts.

(1) Oxford Bodleian MS Opp. 344, Neubauer Catalogue 1607

This manuscript contains only the first part of the text dealing with the positive commandments. The name of the scribe as well as the date and place of the MS are not known. The MS is written, however, in a clear Spanish Rabbinic script. It may be assumed therefore that the MS is from the fourteenth

¹Cf. Jellinek, *Quntres Taryag* (Vienna, 1878), p. 15, who mentions three extant manuscripts of *Sefer ha-Rimmon*, one complete (owned by R. Joseph Almanazi), one on the positive *mitzwot* (R. David Oppenheimer), and one on the negative *mitzwot* (Eliakim Carmoly which is the MS Cambridge Univ. Add. 1516). And cf. Scholem, *Major Trends*, p. 393, n. 116, who mentions no less than six manuscripts of *Sefer ha-Rimmon*. Scholem does not enumerate the list of manuscripts and I am not certain how he came to this number. See, however, Scholem, *Peraqim be-Toledot Sifrut ha-Qabbalah* (Jerusalem: Kiryat Sefer, 1932), p. 132, where he mentions MS Cambridge Dd 4.2.6 as containing *Sefer ha-Rimmon*. See also Herbert Loewe, *Handlist of Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Library of the University of Cambridge*, revised and completed by J. D. Pearson and Raphael Loewe (Cambridge: University of Cambridge, 1964), p. 277, no. 755, who likewise identifies this text as *Sefer ha-Rimmon*. In point of fact, however, the manuscript under question contains the first part of Joseph Hamadan's *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot* and not *Sefer ha-Rimmon*. See Altmann, "Li-She'elat ba'aluto shel *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot*," *Kiryat Sefer* 40 (1965): 256; Menahem Meier's critical edition of Hamadan's *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot* (Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1974), pp. 5-6 (of the Introduction). Cf. Aaron Freimann, *Union Catalog of Hebrew Manuscripts and Their Location* (New York, 1964), 2: 381. nos. 9716-17. Freimann lists the following six manuscripts of *Sefer ha-Rimmon*: Oxford 1607; British Museum 759; Moscow Guenzberg 219; Carmoly 4 (= Cambridge 1516); Milano-Ambrosiana 57: 21; and Cambridge Dd 4.2.6 The last manuscript, as we have seen, does not contain *Sefer ha-Rimmon*. As far as I was able to discern, moreover, the Milano-Ambrosiana manuscript similarly does not contain *Sefer ha-Rimmon*, but rather a collection of anonymous *sodot* on various precepts.

century or perhaps the early fifteenth century. On the title page of the MS there is a brief note written in an Italian cursive script disclosing such information as the author of the text and its recipient, the date of composition, the subject matter of the treatise and its division into seven parts. In that note, moreover, the title of the work is given as *Sefer ha-Rimmon* or *Sefer ha-Mitzwot* ("Book of the Commandments").

The MS contains 111 folios with approximately 25 lines on a page and 8-10 words on a line. The readings preserved in this MS have for the most part proved to be the superior ones. I have, therefore, used it as the basis for the first part of the critical edition. Some material, however, is missing from the MS. The lacunae occur at: ff. 33b-34a; 44b-45a; 68b-58a; 79a; 89b-90a; 99b-100a. In each of these instances I was able to complete the text by using the other MSS. In addition to the missing material in the Oxford MS certain folios have been bound out of order. The correct order should be: f. 57b followed by ff. 69a-78b, then 68a-68b and 58a.

Of particular interest in this MS are several marginal notes, apparently added by a second hand, some of which draw our attention to parallel Zoharic texts. I will note here some of the more prominent ones.

The first occurs at f. 39b concerning the hidden matters of the soul and inner essence of Torah. Unfortunately, much of this note is indecipherable. In the critical apparatus I have tried to reconstruct as much of the note as was possible.

On that same page there is a second note which copies a section from *Zohar*, referred to in the abbreviated form "S.Z." (i.e. *Sefer Zohar*). The reference is to *Zohar* 2:161b-162a, an interpretation of Deut. 4:35. The relevance of this marginal remark is evident from de León's discussion concerning the unity of the divine attributes of mercy and judgment. This accounts as well for the other three Zoharic passages copied unto the margin: the first is from 3:40a, the second from 3:30b, and the third from 2:26b. The latter passage is of special interest for, in my view, the author himself alludes to it when he writes:

However there are those who explain the matter of the verse, 'Return unto your hearts' (Deut. 4:39). And they point out with regard to the words 'Return to your hearts' that it refers to the secret of the evil and good inclinations which are contained together and are united into one.²

The esoteric meaning of this verse thus relates to the notion of the containment of the evil inclination in the good.³ This meaning is elaborated in precisely the same terminology in *Zohar* 2:26b.

²*ShR* 101:7-9.

³For an extended discussion of this thematic, see E. Wolfson "Left Contained in the Right: A Study in Zoharic Hermeneutics," *AJS Review* 11 (1986): 27-52; and *idem*, "Light through Darkness: The Ideal of Human Perfection in the *Zohar*," *Harvard Theological Review* 80 (October, 1987).

There is again another reference to a Zoharic parallel on f. 109b in the context of de León's discussion concerning the commandment of levirate marriage with respect to the case of a completely righteous person who does not merit to have children but who has already merited a reward in the afterlife. The problem posed by the author concerns the necessity of performing this action in such a case: to what avail will it be if the person who has died has already earned a place within the supernal realm? An astute reader of the MS notes in the margin: "All this is [contained] in the *Zohar*, the section on *Va-yeshev*."⁴ The reference is to *Zohar* 1:187b.

2) MS Moscow-Guenzberg 219.

This MS likewise contains only the first part of the text on the positive commandments. The text covers 100 folios from 76a-176a. There are 25 lines on a page with about 11-12 words per line. The script is Spanish-Rabbinic. At the end of the MS there is a scribal colophon in which the name of the scribe is given as: Isaac ben Abraham ben Uziel. This family is known to us as a prominent family of Spanish exiles whose members were found in Safed, Italy, Salonika and Fez.⁵ The MS was written in the year 5267 (1507) for Judah ben Joseph. More information about the owner of the MS is to be gathered from a signature after the colophon: "The young man, who anticipates the mercy of my Creator, Judah the son of Joseph bar Ḥayyun may his memory be for a blessing." It is possible that the father of the recipient of the MS referred to here is Yosef ibn Ḥayyun, a Portugese Jew who went to Turkey before the Portugese expulsion and who died in Istanbul in 1496.⁶ The MS may have been written in Salonika. However, at the very end of the MS, after the signature of the owner, there is a signature of the censor, Dominico Irosolimitano (i.e. Irosolimitano), dated 1598. Now it is known that Irosolimitano was acting as a censor in Mantua during the years 1595-98.⁷ It is not impossible, however, that the MS was written in Salonika in the early part of the 16th century and made its way into Italy sometime later on.

⁴This was already noted by Neubauer in his *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library* (Oxford: Clarendon, 1886), p. 562.

⁵Cf. *EJ*, 16: 42, s.v. "Uziel." See also *ibid.*, 11: 1215, s.v. "Medina del Campo;" Isaac Emmanuel, *The Tombstones of Salonika* (Jerusalem, 1963), 1:38-39, no. 36; 155-56, no. 357; 170, no. 386; 333, no. 756 [in Hebrew].

⁶See Joseph Hacker, "R. Yosef Ḥayyun ve-dor ha-gerush me-Portugal," *Zion* 48 (1983): 281-314.

⁷See William Popper, *The Censorship of Hebrew Books* (New York: Ktav, 1969), p. 61, n. 219. But see *ibid.*, p. 141, where the suggestion is made that in 1598 Irosolimitano was in Ferrara.

3) MS British Museum Add. 26,290; Margoliouth Catalogue 759

This is the single complete MS of *Sefer ha-Rimmon* which has survived. It is 113 folios long. There are 32 lines a page with about 13-14 words per line. The script is described by Margoliouth as an "Oriental Rabbinic writing."⁸ The name of the scribe as revealed in the colophon (f. 113a) is Moshe Adjiman, i.e. from the town of Jimena in Spain.⁹ The MS was completed in Cairo, Egypt on the seventh day of Ab, 5325 (1565) for Isaac Sarug, apparently the father of the well-known kabbalist, Israel Sarug.¹⁰

These three MSS may be divided into two families. The Guenzberg and British Museum MSS belong to one family; in most cases they are nearly identical in their alternative versions as well as in their omissions and additions. The Oxford MS would appear to represent another family. Despite the lacunae and occasional scribal errors in the latter, I have selected it to be the basis for the critical edition of Part One because it does, in most cases, preserve a better reading.

4) MS Cambridge University Library Add. 1516; Loewe Handlist 756

This MS contains only the second part of the text on the negative commandments. The exact date and place of the MS is unknown; the script, however, is Spanish cursive. It is probable that the MS was written in the fourteenth or fifteenth centuries. The text of *Sefer ha-Rimmon* extends to 60 folios. There are 28 lines on a page with approximately 11-13 words on a line. On the top of every new page the title of the text is given as *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot* or simply as *Ta'amei ha-Mitzwot*. In several places the MS is badly damaged and the reading illegible. At the end of the MS, ff. 61b-62a, there is appended to the text a responsum written by Moses de León to Joseph b. Todros Abulafia, the recipient of *Sefer ha-Rimmon* itself, concerning the nature of the parts of the human soul.¹¹ Unfortunately, only about two thirds of the responsum is decipherable. In the part that can be read there is mention of the lower gradations or demonic powers which derive from the left side and parallel

⁸Cf. G. Margoliouth, *Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum* (Oxford: Clarendon, 1915), p. 64.

⁹Cf. *EJ*, 2: 268; M. Benayahu, "Hidushah shel semikhah bi-tzefat," in *Yitzhak Baer Jubilee Volume*, ed. by S. W. Baron, B. Dinur, S. Ettinger, and I. Halpern (Jerusalem: The Historical Society of Israel, 1960), p. 248 n. 6.

¹⁰Cf. Scholem's article on Israel Sarug in *EJ*, 14: 889. Scholem mentions this manuscript of *Sefer ha-Rimmon* written for Isaac Sarug, the father of the well-known kabbalist, Israel Sarug. Scholem further claims that the signature of Israel is on this manuscript, but I could not find it in the microfilm of the manuscript that I examined.

¹¹This was noted already by Eliakim Carmoly. See *Catalog der reichhaltigen Sammlung hebräischer und jüdischer Bücher und Handschriften* (Frankfurt am Main, 1875), p. 49, no. 4.

the powers of the right. It is possible that the author himself appended the responsum to the body of the text inasmuch as it begins: "The question of the great prince, Joseph, the son of the honorable great Rabbi Todros, concerning the matter of the mystery of these gradations which are the *nefesh*, *ruah* and *neshamah* according to what was said above" (f. 61a). In several sections of *Sefer ha-Rimmon* itself there is a discussion on the tripartite nature of soul, including one at the very end of the text.¹² It is also possible, however, that the responsum was appended to the text by the scribe and the reference to the previous discussion was added by him.

I have chosen the Cambridge MS as the basis for the second part of the critical edition because it preserves the best readings in the vast majority of cases.

2.2 Relation of *Sefer ha-Rimmon* to de León's Other Writings

As we have stated above in § 1.2, *Sefer ha-Rimmon*, written in 1287, comes at the very heart of de León's campaign to disseminate the theosophic doctrines which inform the *Zohar*. The only other text of the author mentioned in *Sefer ha-Rimmon* is *Shushan 'Eduṭ*, referred to on numerous occasions.¹³ The extant fragment of the later work was published by Scholem.¹⁴ The vast majority of references in *Sefer ha-Rimmon* to *Shushan 'Eduṭ* comprise sections that have not yet been found. In addition, there are stylistic similarities between *Sefer ha-Rimmon*, especially in the opening section, and *'Or Zaru'a*, though the later is not mentioned by name.¹⁵

A more difficult relation to establish is that between *Sefer ha-Rimmon* and the untitled fragment in MS Munich 47. There are important parallels between the two works, common modes of expression, at times identical passages, and, perhaps most importantly, repeated paraphrases and/or citations from the *Zohar*. The difficulty in dating the later work consists of the fact that there is no mention in this treatise (at least the part that is extant) of any other of de León's works, a trait which is quite characteristic of our author. One might conjecture, therefore, that this fragment belongs to a work composed sometime after the completion of the *Zohar* and before the writing of *Shushan 'Eduṭ* (1286). This hypothesis, however, is challenged by de León's own assertion in the opening

¹²See *ShR* 406:24-408:17.

¹³Cf. *ShR* 26:8; 28:10; 50:3; 58:4-5; 65:11; 76:11; 78:3; 85:6; 94:20; 98:9-10; 103:16; 104:5; 107:15; 112:4-5; 113:16; 116:19; 133:6; 168:4; 172:10; 174:17; 175:16; 179:15; 181:7; 186:12-13; 190:11-12; 193:5; 195:12; 220:15-16; 224:19-20; 226:15; 229:20; 231:20-232:1; 233:20; 236:5; 239:8; 245:14; 289:1; 305:4-5; 310:7; 315:13-4; 320:1-12; 332:17-18; 338:1; 358:13; 364:19; 382:17. See also the variant reading to 170:9 given in the critical apparatus *ad loc.*

¹⁴*Qovez 'al Yad*, n.s. 8 (1975): 325-70.

¹⁵Cf. *ShR* 1:12-15 to *'Or Zaru'a*, ed. Altmann, *Qovez 'al Yad*, n.s. 9 (1980): 245.

paragraph of *Sheqel ha-Qodesh* (1292) that "the first of the treatises which I composed is a work called *Shushan 'Edu*." ¹⁶ When considering this evidence in light of his claim that *'Or Zaru'a* was written around 1274, and thus a decade before *Shushan 'Edu*, Altmann suggested that perhaps one should understand by the word "first" not the first of all de León's writings, but the first of the theosophic works that succeeded the *Zohar*. ¹⁷ Unfortunately, such a possibility cannot be assumed here. From its style and content this fragment does seem to have been composed sometime between 1286 and 1287, perhaps after *Shushan 'Edu* and before *Sefer ha-Rimmon*. Yet even this hypothesis is problematic inasmuch as the only other work mentioned in *Sefer ha-Rimmon*, as was said above, is *Shushan 'Edu*. The dating of the Munich fragment remains uncertain, and this despite the many parallels between it and *Sefer ha-Rimmon*, as well the other theosophic writings of de León, particularly *Shushan 'Edu*.

The *Sefer ha-Rimmon* is itself periodically referred to by the author in some of his subsequent works, to wit, *Sefer ha-Mishqal*, ¹⁸ *Sheqel ha-Qodesh*, ¹⁹ *Mishkan ha-'Edu*, ²⁰ and the *Sha'ar Yesod ha-Merkavah*. ²¹ Moreover, the influence of *Sefer ha-Rimmon*, even when not mentioned by name, is evident in these works as well as the rest of de León's theosophic corpus. Thus, for example, in the small treatise on the mystical intention of the daily liturgy, *Maskiyot Kesef*, ²² large paragraphs are simply copied from the section in the first part of *Sefer ha-Rimmon* that deals extensively with the prayers. This fact is in keeping with a general tendency that one finds in de León's works to make use of his own words from a previously composed treatise. In the vast majority of instances where this occurs, especially in the later works, he does not mention the source-text by name.

2.3 The Title²³

Although the main title of the work is *Sefer ha-Rimmon*, "Book of the Pomegranate," the treatise is also referred to by the author himself in a later

¹⁶*Sheqel ha-Qodesh*, p. 1.

¹⁷Altmann, *Qovez 'al Yad* n.s. 9 (1980): 244.

¹⁸*Sefer ha-Mishqal*, ed. J. Wijnhoven (Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1964), p. 136. For a discussion of this text, see my "*Sefer ha-Rimmon: Critical Edition and Introductory Study*" (Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1986), 1:16-17.

¹⁹*Sheqel ha-Qodesh*, pp. 31, 42, 52, 73, 83, 84, 86.

²⁰See MS Berlin Quat. Or. 833, ff. 42b, 53a.

²¹See MS Vatican 283, f. 169b.

²²See MS JTS Adler 1577, ff. 103a-116a. The text was edited by J. Wijnhoven (Master's thesis, Brandeis University, 1961).

²³The title of *Sefer ha-Rimmon* has already been discussed by Daniel Matt, "The Mystic and the Mizwot," in *Jewish Spirituality: From Biblical Times through the Middle Ages*, ed. A. Green (New York: Crossroad, 1986), pp. 389-90.

work²⁴ by the more general title *Sefer Ta'amei Mitzvot*, i.e. "Book on the Rationale for the Commandments." The latter is known to us as well from some of the extant manuscripts.²⁵

De León informs the reader of the significance of the title he has chosen. He thus begins *Sefer ha-Rimmon* with the words: "See the pomegranate in the garden of delight."²⁶ After describing this Garden of Eden and especially the "image of the precious stone" and the "tree of life" contained therein, the author concludes: "Thus it is called pomegranate, and it is filled with the secrets of God and the commandments of One who dwells in habitations."²⁷ In this context the reference is somewhat ambiguous: does the "it" refer to the book which is being written or to the fruit situated in the garden of delight? In truth, the ambiguity is intentional or, better, no ambiguity at all. The text woven by the author symbolically reflects that pomegranate which itself is nothing but a symbol of the *Shekhinah*: as the fruit described at the beginning of the book is filled with the mysteries and commandments of God so too is the book that will be written. Thus somewhat later on in the proem de León states that he has called his book *Sefer ha-Rimmon* "because it is filled with *mitzvot* like a pomegranate."²⁸ The allusion here, as is noted by de León, is to the rabbinic interpretation of Song of Songs 4:3, "Your brow behind your veil gleams like a pomegranate split open." "What is [the meaning of] 'your brow' (*raqatekh*)? Even the empty (*reqanin*) amongst you are filled with *mitzvot* as a pomegranate."²⁹

That the symbolic referent of the pomegranate is the *Shekhinah* is evident, moreover, from a comment de León makes in the introduction to the second part

²⁴See *Sefer ha-Mishqal*, p. 136; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 84.

²⁵See the title page of MSS Oxford Bodleian 1607 and Cambridge University Add. 1516. A manuscript of the second part of *Sefer ha-Rimmon* owned by Eliezer Ashkenazi (16th century) was apparently entitled *Pelaḥ ha-Rimmon* (based on *Shir ha-Shirim* 4:3 which is the opening verse of the second part; cf. *ShR* 256:1). Cf. *Literaturblatt des Orients: Berichte, Studien, und Kritiken für jüdische Geschichte und Literatur*, 10 (1849): no. 24; Moritz Steinschneider, *Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana* (Berlin, 1931) 2: 1848; Isaac Benjacob, *Otzar ha-Sefarim* (Vilna, 1880), p. 485, no. 888; Freimann, *Union Catalog of Hebrew Manuscripts*, p. 338, no. 8579.

²⁶*ShR* 1:2.

²⁷*ShR* 1:11.

²⁸*ShR* 12:14.

²⁹BT, *Berakhot* 57a. Cf. also 'Eruvin 19a; *Hagigah* 27b; *Megilah* 6a; *Sanhedrin* 37a; *Shir ha-Shirim Rabbah* 4:3. Moses de León here refers to the rabbis as *dorshei reshumot*, a term used already in tannaitic literature to refer to those who interpreted Scripture. See, e.g., *Mekhilta de-Rabbi Ishmael*, ed. by H. Horovitz and I. Rabin (Jerusalem: Wahrman, 1970), pp. 154, 156. And cf. J. Lauterbach, "The Ancient Jewish Allegorists in Talmud and Midrash," *JQR* n.s. 1 (1910/11): 291-333, 503-531; Louis Ginzberg, "Allegorical Interpretation," in *On Jewish Law and Lore* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1955), p. 133.

of the text. The last divine emanation, we are told, is like the moon "which has no light of her own but only what she receives from the light of the sun"³⁰...even though the moon does not illumine at all she is entirely filled with *mitzwot*³¹ as a pomegranate, as it says, 'And full of the Lord's blessing' (Deut. 33:23), a cup filled with the Lord's blessing;³² and she is the 'pomegranate split open'.³³ Although the *mitzwot* are divisible into positive and negative categories corresponding respectively to the masculine and feminine potencies, *Yesod* and *Malkhut*,³⁴ they are all contained within the latter. *Shekhinah* is the locus of all the *mitzwot*, positive and negative,³⁵ for She receives the flow from

³⁰This is a standard kabbalistic characterization of *Shekhinah* based on the medieval astronomical description of the moon. Cf. *Zohar* 1:181a, 249b; *ShR* 188:3; 257:6-7; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 85; *Shushan 'Edut*, pp. 338, n. 60, 381. In the same context in *Sefer ha-Rimmon* de León applies the description of the first heaven, *wilon*, in BT, *Hagigah* 12b, to *Shekhinah*. This is a recurrent theme in *Sefer ha-Rimmon* as well as in the rest of de León's theosophic corpus. See e.g. *Zohar* 1:207b, 233b, 3:239b; *Shushan 'Edut*, p. 338; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 15; *ShR* 6:7-8; 112:13-14; 257:7; 321:16.

³¹Implicit here is the identification of the *mitzwot* with the divine potencies which unfold in various stages of emanation, the *sefirot*. This notion, though undoubtedly traceable to Provençal kabbalistic sources, is first fully developed from a literary-historical perspective in the circle of the Geronese mystics. Cf. R. Ezra of Gerona, *Commentary on Shir ha-Shirim*, in *Kitvei Ramban*, ed. by H. Chavel (Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1967), 2:538; R. Azriel, *Perush ha-'Aggadot*, ed. I. Tishby (Jerusalem: Meqize Nirdamim, 1945), pp. 33, n. 15, 38, n. 13. It should be emphasized that in the case of R. Ezra, the *mitzwot* are identified specifically with the seven lower *sefirot* which are called the "edifice of the *mitzwot*." See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:431-432. See below, nn. 35 and 38.

³²Cf. *Zohar* 1:233b; and *Sefer ha-Bahir* §§ 3, 5.

³³*ShR* 257:6-10.

³⁴See below, § 2.8.

³⁵Cf. *ShR* 234:1-2; 256:16-17; 257:10-11; 371:21-372:1; 381:4-6; 388:3-4. This idea finds its first literary expression in the *Sefer ha-Bahir* § 190 (noted by Matt, "The Mystic and the Mizwot," p. 377). As Tishby noted, *Mishnat ha-Zohar*, 2:432, n. 27, the anonymous author of the *Ra'aya Meheimna* and *Tiqqunei Zohar* remarks several times that *Shekhinah* is the divine gradation which contains all the *mitzwot*. Cf. *Zohar* 1:24a; 3:123b, 278b; *TZ* 21, 60a: "*Shekhinah* is called positive *mitzwot* from the right side [i.e. the masculine] and negative *mitzwot* from the left side [i.e. the feminine]"; *ibid.*, 18, 32a; 20, 60a; *ZH, Tiqqunim*, 119c: "And *Shekhinah* is [called] *mitzwah* for all the *mitzwot* are contained in Her." The inclusion of all the commandments in the last potency may be related to another idea expressed in the *Tiqqunim*, viz. the identification of *Shekhinah* with *halakhah*, the law, or what is called elsewhere *torah de-beri'ah*, the Torah in the state of creation, i.e. the Torah as interpreted through the prism of talmudic tradition. See Scholem, *On the Kabbalah and Its Symbolism* (New York: Schocken Books, 1965), pp. 66-70; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:375-398. According to one text, in Her impoverished state, i.e. before She receives from the masculine *Tiferet*, *Shekhinah* is called *halakhah* (i.e. on the way) whereas in Her satiated state She is called *qabbalah* (i.e. having received). See *TZ* 21, 58a, and cf.

all the upper emanations. "Indeed positive and negative [*mitzwot*] are all [contained] in the Bride comprised [from all] (*ha-kalah ha-kelulah*)³⁶ which is from Eden, the garden of God. . . . And this is the mystery of 'Look at it [the fringe garment] and recall all the commandments of the Lord' (Num. 15:39)." Inasmuch as all the *mitzwot* are contained in the *mitzwah* of fringes, it is appropriate for the last *sefirah*, which comprises all the *sefirot*, to be symbolically represented by the fringes for "all the supernal *mitzwot*"³⁷ are bound to this *mitzwah*.³⁸

In sum, then, the title of *Sefer ha-Rimmon* alludes to the mystical concept, first expressed in the *Sefer ha-Bahir*,³⁹ concerning the containment or inclusion of all the precepts in the *Shekhinah*. While the exoteric significance of the title is based on the talmudic-midrashic explanation that all of Israel, even the ignorant, are filled with *mitzwot* as a pomegranate is filled with seeds, the esoteric meaning is based on the identification of this pomegranate with the divine Presence which similarly is said to be filled with *mitzwot*. The title of the work in its mystical sense is thus a symbol for *Shekhinah*⁴⁰ in Her capacity

Joseph Hamadan, *Sefer Tashak*, ed. J. Zwelling (Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1975), pp. 11-12.

³⁶A standard name for *Shekhinah* in thirteenth-century kabbalistic texts. See, e.g., Azriel of Gerona, *Perush ha-'Aggadot*, p. 3; Nahmanides, *Commentary on the Torah*, ed. H. Chavel (Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1960), 1: 133 (to Gen. 24:1); Isaac of Acre, *Sefer Me'irat 'Einayim*, ed. by A. Goldreich (Jerusalem: Hebrew University, 1981), p. 194.

³⁷That is, the *sefirot*. See above, n. 31; and cf. Menahem Recanati, *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot* (Basle, 1581), 3a.

³⁸*ShR* 234:1-2. Cf. *Shushan 'Edu*t, pp. 364-65; *Sod 'Eser Sefirot Belimah*, ed. G. Scholem, *Qovez 'al Yad*, n.s. 8 (1976): 383; Isaac of Acre, *Sefer Me'irat 'Einayim*, pp. 194-95; Joseph Hamadan, *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot*, ed. M. Meier, p. 70. Cf. *ShR* 58:3 and note *ad loc.* The equivalence of the *mitzwah* of fringes to all the other *mitzwot* is an idea expressed already by the rabbis. See BT, *Nedarim* 25b; *Numbers Rabbah* 18:21; *Tanhumah, Qorah*, 12. For an interesting parallel to the theme of the containment of all 613 *mitzwot* in the *mitzwah* of fringes in Samaritan literature, see Ayala Loewenstamm, "Li-She'elat tarvag mitzwot 'etzel ha-shomronim," *Tarbiz* 41 (1972): 310-12.

³⁹See above, n. 32. Cf. Scholem, *On the Kabbalah and Its Symbolism*, p. 48, n. 1; *Reshit ha-Qabbalah* (Jerusalem: Schocken, 1948), p. 53; *Origins of the Kabbalah*, p. 137.

⁴⁰It would seem that the composition of the work itself betokens some sort of participation in the divine Presence or at the very least a special relation between the author and the *Shekhinah*. Indeed, it may be shown that several of de León's titles refer kabbalistically to *Shekhinah*. That this is the case with *Shushan 'Edu*t is stated explicitly by the author himself; see Scholem's edition, p. 332. That *Sheqel ha-Qodesh* likewise is a name for *Shekhinah* may be adduced from a passage in *Zohar* 1:33b and a parallel in *ShR* 14:14. In the case of *Mishkan ha-'Edu*t, while there is no explicit evidence to support this hypothesis, it is nevertheless clear from other contexts that the tabernacle is a standard symbol for the *Shekhinah*. It stands to reason therefore that this title too is a reference to the last emanation. That the same conclusion may be stated with respect to *Nefesh ha-*

as the repository of all the *mitzwot*. The message of the author is clear: one who lives a life of pious devotion by fulfilling the commandments partakes of the Pomegranate.

2.4 Literary Structure and Form

The *Sefer ha-Rimmon* is a voluminous treatise marked by verbosity and repetition. Time and again, de León draws the reader's attention to a previous discussion with the words: "as we have already noted," "according to that which we have already said." It is thus not difficult to lose sight of the inherent structure of the text and the ground covered by its author. In this section I will discuss three topics related to the issue of literary structure and form: literary genre, division of the text, and classification of the *mitzwot*.

A. Literary Genre

The *Sefer ha-Rimmon* technically belongs to the literary genre known as *ta'amei ha-mitzwot*, the exposition of the reasons for the commandments.⁴¹ In terms of kabbalistic sources, the central concern and impetus which generated this literature was the reinterpretation of traditional normative Judaism in light of mystical doctrine, specifically the theosophical system whose literary expression flourished in the twelfth and the thirteenth centuries. It should be emphasized, however, that a good portion of the first part of *Sefer ha-Rimmon*

Hakhamah may be deduced from the fact that this very expression is used as a name for *Shekhinah* in *Mishkan ha-'Edut*, f. 35b. On de León's special relation with the *Shekhinah*, see the remarks of Yehuda Liebes, "*Ha-Mashiah shel ha-Zohar*," in *The Messianic Idea in Jewish Thought: A Study Conference in Honour of the Eightieth Birthday of Gershom Scholem* (Jerusalem: The Israeli Academy of Sciences and Humanities, 1982), pp. 204-5. Cf. also Scholem, *Major Trends*, pp. 229-35; *idem*, "*Ha-Shekhinah*," in *Pirquei Yesod be-Havanat ha-Qabbalah*, pp. 259-307; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1: 219-64; Arthur Green, "Bride, Spouse, Daughter," in S. Heschel, *On Being a Jewish Feminist* (New York: Schocken Books, 1983), pp. 248-60. Finally, it should be stated that in the *Zohar* the mystic exegete, one engaged in Torah study, is portrayed specifically as one who achieves union with the *Shekhinah*. See Liebes, "*Ha-Mashiah shel ha-Zohar*," pp. 98-99, 130-32, 198-203; and E. Wolfson, "Circumcision, Vision of God, and Textual Interpretation: From Midrashic Trope to Mystical Symbol," *History of Religions* 26 (November, 1987).

⁴¹In addition to *ta'amei ha-mitzwot* there were at least three other main literary genres dominating kabbalistic circles by the end of the thirteenth century: biblical exegesis, commentaries on the liturgy, and commentaries on the *sefirot*. Cf. the remark of Meir ben Solomon ibn Sahula (early fourteenth century) in his commentary on *Sefer Yetzirah*: "And [they] call *qabbalah* the wisdom of the ten *sefirot* and some of the reasons for the [biblical] commandments" (cited in Scholem, *Reshit ha-Qabbalah*, p. 17). See *idem*, *Origins of the Kabbalah*, p. 38. In some kabbalistic circles supercommentaries on Nahmanides' biblical commentary were also prevalent. See Gottlieb, *Meḥqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 259-61.

incorporates commentaries on the daily⁴² and Sabbath liturgy⁴³ as well as that of the High Holy Days.⁴⁴ In a sense, therefore, de León has combined two separate literary genres, rationalization of the commandments and commentary on the prayers, known to us from a host of thirteenth-century kabbalistic writings. Although these two genres are closely related, they are nevertheless distinct. If, for instance, one were to compare *Sefer ha-Rimmon* to Joseph Hamadan's treatise on *ṭa'amei ha-mitzwot*⁴⁵ or that of Menaḥem Recanati,⁴⁶ the combination of literary genres that one finds in the former would be brought into sharp relief.⁴⁷

In addition to the above-mentioned genres, one finds yet a third kabbalistic literary genre embedded in *Sefer ha-Rimmon*, viz. *perush ma'aseh bereshit*, commentary on the act of creation. De León inserts a rather lengthy exposition on this matter in his treatment of the commandment to sanctify the new moon.⁴⁸ The commentary consists of a comparative analysis of the first chapter

⁴²See *ShR* 51:1-20 (evening prayer); 60:8-87:8 (morning prayer); 87:9-22 (afternoon prayer).

⁴³See *ShR* 120:1-15 (evening prayer); 121:8-125:17 (morning prayer); 128:13-129:7 (additional prayer); 129:8-18 (afternoon prayer).

⁴⁴See *ShR* 145:17-156:2 (*Rosh Hashanah* morning prayer); 156:3-162:16 (*Rosh Hashanah* additional prayer); 168:10-170:11 (*Yom Kippur* morning prayer); 170:12-171:23 (concluding prayer, *Ne'ilah*). See also 190:17-191:8 for a commentary on the blessing of the new moon.

⁴⁵Joseph Hamadan's *Sefer Ṭa'amei ha-Mitzwot* consists of two parts: the first part covering 94 positive commandments and the second part 114 negative commandments. Only the first part has been edited; see above n. 1, Ch. 2. Cf. A. Altmann, "Li-She'elat ba'aluto shel *Sefer Ṭa'amei ha-Mitzwot*," *Kiryat Sefer* 40 (1965): 256-76, 405-411.

⁴⁶Recanati composed a commentary on the liturgy which was printed in the Basle 1581 edition of his *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot*. The two works are, however, independent treatises.

⁴⁷A similar phenomenon occurs in David ben Yehudah he-Ḥasid's *'Or Zaru'a*, a kabbalistic commentary on the liturgy. Interspersed throughout this commentary one finds individual *sodot* on various commandments which technically belong to the literary genre of *ṭa'amei ha-miṣwot*. See MS JTS Mic. 2203 ff. 1a-99a. Cf. e.g. ff. 52b-53a, where one finds a mystical explanation of the two loaves of bread and the three meals of Sabbath interposed between a commentary on the prayers for Saturday night (ff. 52a-b) and those of the *havdalah* service (ff. 54a-b). Concerning this treatise, see Scholem, "*Peraqim mi-toledot sifrut ha-qabbalah*," *Kiryat Sefer* 4 (1927-28): 321-22; Daniel Matt, *The Book of Mirrors: Sefer Mar'ot ha-Zove'ot* (Chico, Calif.: Scholars Press, 1982), p. 4.

⁴⁸See *ShR* 191:14-206:13. It is particularly fitting to place the commentary on *ma'aseh bereshit* in this context for the moon, symbolic of the *Shekhinah*, is the creative force which sustains all existence. The lower world, or the "world of the separate existents" as it is called by de León (cf. *ShR* 46:3-4, 106:9-10; this kabbalistic usage of the philosophic term originates in the school of R. Isaac the Blind; see Scholem, "*Hitpathut torat ha-'olamot*," *Tarbiz* 2 [1931]: 63-64), emanates out of *Shekhinah* in a manner that parallels the emanation of the upper "world of unity" (cf. *ShR* 129:20 and note *ad loc.*) out of *Binah*. "And this is the

in Genesis and Psalm 104.⁴⁹ It is based on R. Ezra of Gerona's "Secrets of Creation," *Sodot Ma'aseh Bereshit*, which forms part of his *Commentary on Shir ha-Shirim*.⁵⁰ De León himself alludes to his source by the name "commentators."⁵¹ In some places he rejects the Geronese explanation in favor of a Zoharic notion,⁵² but on the whole he accepts the former. Indeed, at times⁵³ he simply copies R. Ezra's language verbatim.

B. Division of the Text

The basic division of *Sefer ha-Rimmon* reflects the traditional rabbinic categorization of biblical law into injunctions and prohibitions, positive and negative commandments.⁵⁴ Yet, each part is itself divided into seven sections or, as the author refers to them, "gates".⁵⁵ It is possible, although it is nowhere

mystery of the world-of-the-feminine (i.e. *Shekhinah*; cf. *ShR* 9:9 and note *ad loc.*) which generates an image and pattern from the world-of-the-masculine (*Binah*; cf. *ShR* 23:6 and note *ad loc.*) and the two worlds generate the mystery of worlds according to their kind, an image of their face. And thus the two parallel [worlds] are united, 'they are interlocked so they cannot be parted' (Job 41:9)" (*ShR* 192:3-5). The act of creation thus occurs on two levels simultaneously: the world of *sefirot* emerging out of *Binah*, the hidden world of masculinity, and the lower realms of existence out of *Shekhinah*, the revealed world of femininity. The one process is a mirror image of the other. "And this is the mystery of the [letter] *bet* [numerically equivalent to two] in [the word] *bereshit*: 'from world to world' (1 Chron. 16:36). . . . And thus the one builds a world as does the other, and they stand parallel to one another in love as the image of a male and female" (*ShR* 192: 7-11). Cf. *Zohar* 1:29a-b, 240b (cited and explicated by Scholem, *Major Trends*, p. 222). Cf. *ShR* 61:2-16; 105:21-106:10. The connection between *Shekhinah* and the act of creation, particularly with reference to Sabbath, is also made by de León; see *ShR* 119:3-5; 333:16-334:4. On the various accounts of creation in early thirteenth-century kabbalah, see Gottlieb, *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 59-87.

⁴⁹The juxtaposition of verses from these two biblical chapters in the context of an account of creation has its source in earlier midrashic literature. See, e.g., *Bereshit Rabbah* 1:6 (ed. Theodor-Albeck, p. 4), 1:7 (p. 5), 3:3 (pp. 19-20) [cf. A. Altmann, "A Note on the Rabbinic Doctrine of Creation," *JJS* 7 (1956): 195-206], 3:6 (p. 22), 3:8 (p. 24), 5:3 (p. 34).

⁵⁰See Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim*, in *Kitvei Ramban*, 2:505-511. For an extended discussion, see Georges Vajda, *Le Commentaire d'Ezra de Gérone sur le Cantique des Cantiques* (Paris: Aubier-Montaigne, 1969), pp. 292-319.

⁵¹See *ShR* 191:15; cf. 183:18, 195:16, 201:11. And see below, § 2. §.

⁵²See *ShR* 201:12-202:7; and 205:8-10. For a fuller discussion of these passages, see below, § 2.5.

⁵³See *ShR* 192:19 (cf. *Kitvei Ramban*, 2:509); 195:12-16 (*ibid.* p. 505); 200:14-22 (*ibid.* p. 508); 201:6-11 (*ibid.* pp. 508-509); 205:2-3 (*ibid.* p. 510). And cf. *ShR* 197:7-11 to *Kitvei Ramban*, 2:505.

⁵⁴See *ShR* 14:10-14.

⁵⁵See *ShR* 14:16-17; 263:6-9. Cf. Margoliouth, *Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum*, p. 64, who notes that the first part of *Sefer ha-Rimmon* (MS British Museum 759) is divided into six chapters and the

stated explicitly, that this division reflects the kabbalistic notion of the seven extremities which constitute the seven lower *sefirot* from *Hesed* to *Malkhut*.⁵⁶ This possibility is suggested by two texts. The first occurs at the beginning of the seventh gate of Part One:

The gate of this part is the seventh because in all gradations the seventh is the greatest as you find in the mystery of the heavens, the seventh is in the highest level of them all. And this is the mystery of their saying⁵⁷ (the seventh heaven is) 'Aravot in which there is righteousness, charity, justice, treasures of good life, blessing, peace etc.⁵⁸

Now, inasmuch as in the writings of de León, as well as in other thirteenth-century kabbalistic authors, the seven heavens symbolically correspond to the seven lower *sefirot*,⁵⁹ it would be safe to assume that the seven gates of *Sefer ha-Rimmon* similarly correspond to the seven *sefirot*.

The second allusion is found in the beginning of Part Two. The author states:

I have divided this book [i.e. the second part on negative precepts] into seven parts to establish its divisions, its entrances and its exits, so that we may know "what is recorded in the book of truth" (Dan. 10:21). "Open the gates, and let a righteous nation enter, a nation that keeps faith" (Isa. 26:2). "This is the gateway to the Lord, the righteous shall enter through it" (Ps. 118:20).⁶⁰

The juxtaposition of these two verses to de León's mentioning of the seven parts of his own book is significant. It seems to me that he is suggesting a correspondence between the parts of his book to these gates, i.e. the *sefirot*. In the remainder of this section I will present a systematic breakdown of each of the book's divisions.

In both parts of *Sefer ha-Rimmon* the author provides us with a list of the commandments which are to be discussed. The list of positive commandments occurs on pp. 14:18-17:18. It includes thirty-two commandments, but some of those that are listed actually comprise more than one commandment. Thus,

second into seven. I do not know on what basis he made this claim. The division into gates is characteristic of several other of de León's writings. *Shushan 'Eduṭ*, for example, is divided into five gates (see Scholem's edition, p. 330) as is *Sefer ha-Mishqal* and *Mishkan ha-'Eduṭ. Sheqel ha-Qodesh* by contrast is divided into thirteen gates or parts.

⁵⁶Cf. Shem Tob ben Abraham, *Sefer Baddei ha-'Aron u-Migdal Hananel*, ed. D. S. Löwinger (Jerusalem: Maqor, 1978), p. 6, where this correspondence is made explicitly.

⁵⁷Cf. BT, *Hagigah* 12b.

⁵⁸*ShR* 235:10-13.

⁵⁹For references, see *ShR* 6:7 and note *ad loc.* In *ShR* 96:9-10 the sphere of 'Aravot is specifically identified with the *sefirah* of *Tiferet*. Cf. *Zohar* 2:165a.

⁶⁰*ShR* 263:6-9.

number 10 comprises two commandments, to sanctify and to rest on the Sabbath; number 11 three, to sanctify and to rest on the festivals and the particular mandate to bring joy to the poor on the festivals; number 12 two, to rest on the first day of the seventh month, *Rosh Hashanah*, and the laws concerning the blowing of the *shofar*;⁶¹ number 14 two, to sit in a *sukkah* and to take the four species; and number 22 two, to honor and to fear one's parents. The total of all the commandments mentioned in the list is therefore thirty-eight. With respect to the negative commandments it should be noted that there are two such lists: an abbreviated one in the first part of the text (*ShR* 18:7-19:13) and the more elaborate one in the second part (*ShR* 257:13-261:23). The former contains twenty-two *mitzwot* whereas the latter is extended to include seventy-two.⁶² If we compare the two lists, we notice that all of the former are included in the latter. However, number 21 on the first list is divided into two on the second list (20 and 21), while number 13 on the former corresponds to number 58 on the latter. In the case of the second list, moreover, number 26 is identical with numbers 39 and 40. The second list, therefore, in actuality comprises seventy-one prohibitions.

The following table represents an analysis of each section and the respective commandments discussed therein. The numbers in the right column correspond to the lists of commandments which the author gives at the beginning of each section, whereas the left column gives the corresponding pages of each section in the critical edition.

I. Part 1: Positive Commandments (מצוות עשה)

1. Gate One (19:21-38:4)	1, 2
2. Gate Two (38:5-88:5)	3
3. Gate Three (88:6-101:17)	4, 5, 31, 6
4. Gate Four (102:1-187:21)	7, 8, 32, 9, 10, 11, 12, 13, 14
5. Gate Five (187:22-219:10)	15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 22, 21
6. Gate Six (219:11-235:8)	23, 25, 30, 28
7. Gate Seven (235:9-255:9)	29, 26, 27

II. Part 2: Negative Commandments (מצוות לא תעשה)

1. Gate One (262:11-277:21)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 31
2. Gate Two (277:22-283:16)	41, 39, 40, 42, 37, 43

⁶¹Of course, it may be argued that the first commandment in no. 12, to rest on the first day of the seventh month, is already included in the second commandment listed in no. 11, to rest on the festivals, and thus should not be counted separately.

⁶²According to the reading of MS British Museum, the seventy-two *mitzwot* correspond to the seventy-two letters of the divine name. See *ShR* 261:24; 148:14-149:6 and notes *ad loc.*

3. Gate Three (283:17-301:1)	32, 33, 34, 35, 36, 9, 38, 44, 22, 23, 46, 17, 28, 47, 45
4. Gate Four (301:2-326:1)	11, 10, 12, 13, 15, 53, 48, 51, 49, 54, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60
5. Gate Five (326:2-356:20)	19, 16, 70, 67, 61, 62, 63, 29, 24, 72
6. Gate Six (356:21-361:15)	
7. Gate Seven (361:16-408:17)	18, 68, 71

A perusal of the above table indicates several interesting features. First, the presentation of the material in the first part of *Sefer ha-Rimmon* follows the initial list in a more systematic way, though not absolutely, than in the second part. Second, while all the positive commandments that are listed are discussed, the same may not be said with respect to the negative commandments. The following commandments which appear on the second list are not discussed at all: 14, 20, 21, 25, 27, 30, 50, 64, 65, 66. Moreover, in both parts of *Sefer ha-Rimmon* de León discusses commandments which are not included in the initial lists. Indeed, in part two the sixth section contains no commandments which are initially listed (see below). This is to be expected as the author himself has told us, after enumerating the positive commandments, that "there are other *mitzwot* attached to these, for just as you find in the case of the moving spheres that there are other spheres attached to them and which move by their motion⁶³ so you shall find that there are *mitzwot* attached to those which we have mentioned."⁶⁴ In still another place he writes that the *mitzwot* are "bound one to another" forming one "perfect unity."⁶⁵ Inasmuch as the commandments form one organic body, it will follow that they are connected to one another as limbs⁶⁶ and one would quite naturally suggest another just as one limb is attached to another.

Thus, for example, we find that in the first part he discusses the following commandments which are not specified on the list: (1) to fear one's teacher (33:2-13); (2) to wash one's hands in the morning (56:11-57:16); (3) six commandments⁶⁷ connected with Passover: (a) to remove the leaven (131:21-133:16), (b) to tell the Exodus story (133:17-135:6), (c) to eat unleavened bread

⁶³Cf. Maimonides, *Mishneh Torah, Yesodei ha-Torah*, 3:2; *Guide of the Perplexed*, 1:72, 2:4.

⁶⁴*ShR* 17:21-23. Cf. 19:17; 32:22-33:1.

⁶⁵*ShR* 235:16-17.

⁶⁶Cf. *ShR* 132:1-3; 341:3-5. See below § 2. 8.

⁶⁷It may be argued that (d) and (e), the commandments to rest on the first and seventh day of Passover, are contained in no. 11 on the list of positive commandments (*ShR* 16:2-3) which itself comprises three *mitzwot*, to wit, to sanctify the festivals, to rest on them, and to give food to the poor so that they rejoice. Yet, cf. no. 12 (*ibid.* 4-5) which specifies the *mitzwah* to rest on the first of the seventh month.

(135:7-18), (d) to rest on the first day of Passover (136:13-20), (e) to rest on the seventh day (136:7-14), (f) to count the 'omer, i.e. the forty-nine days between the second day of Passover and Pentecost (136:15-139:2); (4) to verbally confess one's sins on *Yom Kippur* (169:18-170:10); (5) the sanctification of the new moon (188:1-191:8); (6) to have honest measures and scales in business (218:20-219:10); (7) to fulfill vows and oaths (220:13-224:8); (8) to give one's life for the sanctification of the Name (225:14-226:14); (9) the priestly blessing (254:4-255:9). In addition, there are at least two prohibitions mentioned in the first part: not to have sexual relations with a non-Jew which is subsumed under the prohibition of having other gods and is discussed in the context of the commandment to love the convert (212:16-213:1), and the interdiction against masturbation which is referred to in the context of the law of levirate marriage (242:14-18). The former reflects a particular Zoharic usage⁶⁸ and may be the intent of commandment number 25 on the list of negative precepts. In the initial list de León includes in number 11 the obligation to gladden the poor on the festivals. From the extended discussion of this commandment, however, it is clear that the author considers this to be part of the larger obligation to be joyous on the festivals (see 140:1-11).

In the case of the second part the following commandments are discussed but do not appear on the initial list: (1) not to walk in the ways of the nations or to dress like them (293:10-19); (2) not to slaughter an animal and its child on the same day for a sacrifice (310:6-9); (3) not to eat flesh torn by beasts⁶⁹ (311:9-313:10); (4) not to drink wine touched by a heathen (319:8-320:13); (5) not to embarrass one's neighbor⁷⁰ (331:18-332:18); (6) not to desecrate the Sabbath (332:19-335:14); (7) not to desecrate the Festivals (335:15-336:18); (8) not to take the mother-bird together with her young (338:16-339:19); (9) not to have relations with a woman in her menstrual period⁷¹ (344:16-345:10); (10) not to lead astray anyone in Israel (346:1-6); (11) a man should not take as a wife the woman he divorced after she has been married to another man (355:21-356:8); (12) a woman should not take as a husband any man who has been castrated (356:9-20); (13) not to burn a fire on the Sabbath (357:11-358:3); (14) not to go out beyond the bounds set for the Sabbath (359:4-360:8); (15) not to curse a

⁶⁸Cf. *Zohar* 1:131b; 2:3b, 87b; 3:84a, 142a (*Idra Rabba*); *ZH* 21a (*MhN*), 78c (*MhN*).

⁶⁹De León distinguishes between various types of *terefah* amongst which is to be counted "flesh torn from a living body" (see 311:19ff.) which appears on the list (no. 51). It might be argued, therefore, that this *mitzwah* is included in the list insofar as it is contained in one of the specified *mitzwot*.

⁷⁰According to de León, the sages found support for this law in Lev. 19:16. Cf. BT, *Baba Metzi'a* 58b. The verse itself, however, is treated as a separate *mitzwah* (no. 16 on the list). Cf. *ShR* 336:19-337:8.

⁷¹It might be suggested that this *mitzwah* is included in no. 24. Yet, it be may counterargued, de León does discuss it independently of the other forms of illicit sexual behavior which he groups together. See *ShR* 346:7-355:20.

judge (360:9-18); (16) not to curse one's mother and father (360:19-361:8); (17) not to avoid helping another with his load (361:9-15). In addition to the above commandments, in the case of illicit sexual behavior (number 24 on the list) de León specifies certain examples: relations with one's father or mother (347:17-18); relations with one's sister (349:14-350:11); relations with the wife of one's father (350:12-351:4). All these, however, are to be tallied as one commandment and not individually. In the initial list number 44 refers only to the prohibition of a man wearing a woman's garments; however, in his extended discussion (292:4-293:9) de León includes the prohibition of a woman wearing a man's garments as well. Yet, these too should be treated as one commandment. The same may be said with respect to commandment number 54. In the initial list de León records this as a prohibition to eat milk and meat together. In his discussion (313:11-12) he refers to it as the prohibition of cooking milk and meat together. He then goes on to note⁷² the rabbinic tradition which interpreted the recurrence of the key verse three times (Ex. 23:19; 34:26; Deut. 14:21) to refer to three prohibitions, viz. eating, cooking, and deriving benefit.⁷³ In *Sefer ha-Rimmon*, however, de León does not elaborate on each particular prohibition and the reason for all three is identical. It seems, therefore, appropriate to count all three as one *mitzwah*.

From the above calculations the net result is that in the first part of *Sefer ha-Rimmon* de León discusses all thirty-eight *mitzwot* on the list plus an additional fourteen, making a total of fifty-two. In the second part he discusses sixty-one of the initial list plus seventeen others. If we then add to these the two prohibitions he mentions in Part One, the total of negative *mitzwot* discussed is eighty.

C. Classification of the *Mitzwot*

The classification of the commandments in Maimonides influenced such kabbalists as R. Ezra of Gerona,⁷⁴ Joseph Hamadan,⁷⁵ and Menaḥem

⁷²Cf. *ShR* 313:12-16.

⁷³Cf. *Mekhilta de-R. Ishmael, Mishpatim*, 20, (ed. Horovitz-Rabin, p.336); BT, *Qiddushin* 57b; *Hullin* 115b. See, however, Maimonides, *Sefer ha-Mitzwot*, negative 187. According to Maimonides, the prohibition of deriving pleasure or benefit is to be included in that of eating. Hence, two separate commandments (nos. 186-87) are codified: not to cook milk and meat, and not to eat milk and meat. Cf. *Sefer ha-Hinukh*, no. 113 (ed. H. Chavel [Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1952], p. 173).

⁷⁴Cf. R. Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim, Kitvei Ramban*, 2:521-548. See J. Katz, "Halakhah ve-qabbalah-maga'im rishonim," in *Halakhah ve-Qabbalah* (Jerusalem: Magnes Press, 1984), p. 21, n. 48. Katz has argued that Ezra made use of Maimonides' list of *miswot* at the beginning of the *Mishneh Torah* rather than the extended discussion of *Sefer ha-Mitzwot*.

⁷⁵See Altmann, "Li-She'elat ba'aluto," p. 258. As Altmann argued, the first fifty-five positive precepts and the first fifty negative precepts in Hamadan's work

Recanati.⁷⁶ In the case of *Sefer ha-Rimmon* the influence of Maimonides is also quite clear. If one were to examine the list of positive and negative *mitzwot* in *Sefer ha-Rimmon* with their corresponding number in Maimonides' lists as they appear both in the introduction to the *Mishneh Torah* and in his *Sefer ha-Mitzwot*, the following conclusions could be drawn: In all, there is only one *mitzwah* included on de León's list that is not found in Maimonides (number 25 on the list of prohibitions). In the positive list, numbers 8 and 32 are classified by Maimonides as one (number 11). On the other hand, some of the *mitzwot* which de León lists under one heading correspond to separate classifications in Maimonides (e.g. numbers 10 [154-55], 11 [159, 160, 162, 165-67, 54], 12 [163, 170], 14 [168-69], 22 [210-11], 29 [12-13]). Of the additional fourteen *mitzwot* which de León discusses in Part One of *Sefer ha-Rimmon* (see above) twelve are contained in Maimonides' list in the following order: 209, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 73, 153, 208, 94, 9, 26. The one *mitzwah* which de León discusses which does not figure into Maimonides' enumeration is the injunction to wash one's hands in the morning.⁷⁷ Particular note should be made of de León's inclusion of the obligation to gladden the poor on festivals (number 11). Maimonides too classified this as part of the larger obligation for every Jew to be joyous on the festivals (number 54).

With respect to the negative precepts, we again find that in some cases one *mitzwah* listed by de León comprises several listed by Maimonides (e.g. numbers 24 [330-52 in Maimonides], 26 [32-33], 29 [278, 280], 37 [8-9], 66 [252-53]), whereas in one case (numbers 35-36 = number 60 in Maimonides) the opposite is true. Moreover, number 44 in *Sefer ha-Rimmon* actually entails numbers 39 and 40 in the classification of Maimonides, while number 54 entails numbers 186-87. Of the additional *mitzwot* which de León mentions which do not form part of the initial list (see above), all appear in Maimonides in the following order: 30, 101, 181, 194, 303, 320, 323-29, 306, 346, 299, 356, 360, 322, 321, 315, 318, 270. In certain cases the formulation used by de León reflects verbatim the language which Maimonides uses in the introduction to the *Mishneh Torah* rather than in *Sefer ha-Mitzwot* (see, e.g., positive precept number 28; prohibition numbers 10 and 11). There is, moreover, ample evidence from other passages in *Sefer ha-Rimmon* that de León was intimately familiar with the *Mishneh Torah*.⁷⁸ I am inclined therefore to believe that in compiling his lists of commandments de León made use of Maimonides' *Mishneh Torah* and not his *Sefer ha-Mitzwot*.

reflect Maimonides' *Sefer ha-Mitzwot*. Cf. Meier's introduction to his critical edition (see above, n. 1, Chap. 2), pp. 17-19.

⁷⁶See Recanati, *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot*, 4b. Recanati follows the order of R. Ezra, though he refers to his source as R. Azriel, who in turn was influenced by Maimonides (see n. 74).

⁷⁷See, however, *Mishneh Torah, Berakhot*, 6:2.

⁷⁸See below, § 2. 5.

Notwithstanding these many similarities, there are a few significant discrepancies that should be noted. Conspicuous is the lack of Maimonides' sixth commandment, to cleave to God.⁷⁹ It is true that in many passages de León writes about *devequt*, cleaving to God, as if it were the overriding purpose of all the commandments.⁸⁰ Moreover, in one context in the second part the author specifically writes: "And thus every thought must cleave to Him and should not stray far from Him to another place other than Him, as it is [established] in the positive *mitzwot*, as it is written, 'And cleave to Him' (Deut. 10:20)."⁸¹ Still, in the whole of the first part of *Sefer ha-Rimmon* the author nowhere mentions cleaving to God as an independent *mitzwah*. Another important difference can be noted with respect to the commandment to know God. While for Maimonides the biblical basis for this precept is Ex. 20:2, "I am the Lord your God who brought you out of Egypt," de León's proof-text is Deut. 4:39, "And know this day, and consider it in your hearts, that the Lord is God in the heavens and on earth." The choice of the latter, as we may gather from other contexts in *Sefer ha-Rimmon*,⁸² reflects the kabbalistic understanding of divine unity as the unification or integration of masculine and feminine, represented in the latter verse by the divine names, *YHWH* and *Elohim*.

With respect to number 4 on de León's list we have a peculiar phenomenon. This *mitzwah* seemingly corresponds to number 9 on the list of Maimonides. If we look closely, however, it becomes evident that the commandment which Maimonides codifies as number 9 is not reflected in number 4 of de León's list

⁷⁹In one place de León mystically transforms the Maimonidean conception of *imitatio dei*, i.e. to act in accord with God's *middot*. See *ShR* 313:5: "God commanded Israel to act in accord with His *middot* that are known in the mystery of His name." For de León, the *middot* equal God's name which in turn comprises the ten *sefirot*. See e.g. *Shushan 'Edut*, pp. 354-55; *ShR* 22:16; 34:13; 376:5.

⁸⁰See *ShR* 108:6-7; 131:22-24; 326:3-9; 367:18; 376:1-8; 380:14-381:4. See below, § 2.8.

⁸¹*ShR* 266:16-18.

⁸²Cf. *ShR* 101:5-7; 157:11-12. In 101:7-9 de León notes that "there are some who interpret the secret of the verse" to refer to the containment of the evil inclination in the good. His reference, as noted already by a reader of the Oxford MS (see above, § 2.1), is to *Zohar* 2:26. According to the Zoharic text, the unity of masculine and feminine in the divine, *YHWH* and *Elohim*, can be gathered best by turning inward and focusing on the unity of the two inclinations. That is, just as the evil inclination is contained in the good, so the attribute of judgment, *Elohim* or the feminine potency, is to be contained in the attribute of mercy, *YHWH* or the masculine potency. I have discussed this text in detail in "Light Through Darkness: The Ideal of Human Perfection in the Zohar," *Harvard Theological Review* (October, 1987). It should be pointed out, however, that Bahya ibn Paquda in his *Hovot ha-Levavot, Sha'ar ha-Yihud*, chap. 3, already derived the injunction to know God from Deut. 4:39. And cf. R. Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim, Kitvei Ramban*, 2:521 who cites both proof-texts, Deut. 4:39 and Ex. 20:2.

but rather in a subsequent discussion on the sanctification of God's name which occurs at *ShR* 225:14-226:14. In that context the proof-text cited is Isa. 29:23. Instead, the fourth commandment, as may be gathered from the beginning of Part Three, the "gate of holiness" (*ShR* 88:7-11), actually comprises two parts: the daily sanctification of God through the utterance of the Trisagion, on one hand, and the sanctification or purification of body and soul in such matters as speech, eating, and sexuality, on the other. Whereas the former is linked exegetically to Lev. 22:32,⁸³ the latter is linked to Lev. 19:2.⁸⁴ De León's discussion is based, or is parallel to, a discussion in the *Piqqudin*⁸⁵ concerning "the command to sanctify [God] each day to elevate His holiness from below to above. . . . And this is the secret of 'I will be sanctified amidst the children of Israel' (Lev. 22:32) above and below."⁸⁶ The means to fulfill this commandment, as the continuation of the text indicates, is the uttering of the Trisagion, for this corresponds to three levels of holiness within the divine realm. It is clear from an examination of the relevant discussion in *Sefer ha-Rimmon*⁸⁷ that the latter reflects this passage from the *Piqqudin*. Hence, the discrepancy between de León and Maimonides with respect to the precept of sanctifying the name can be explained by the parallel in the *Zohar*.

An obvious difficulty arises with respect to the question of the order of the *mitzwot* in *Sefer ha-Rimmon*. Although, as I have suggested, there seems to be good evidence that Maimonides served as de León's literary model, the latter did not strictly adhere to the former's order of classification. Still, it may be shown that in several cases the order of de León's classification does reflect that of Maimonides. If one looks closely at the lists of commandments in *Sefer ha-Rimmon*, one can detect a discernible pattern: de León seems to have borrowed consistently from different sections of Maimonides' lists and rearranged them according to his needs. The overall process of selection has been determined by his own demand that only those commandments that "are always necessary"⁸⁸

⁸³Cf. *ShR* 91:11-19.

⁸⁴*ShR* 87:10-11; 92:2-3. It will be noted that in the "fourth principle" at the beginning of *Sefer ha-Mitzwot* (ed. H. Chavel [Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1981], p. 64) Maimonides criticized those who would count Lev. 19:2 as a separate commandment. In his view, this verse is inclusive of all the commandments of the Torah and therefore should not be tallied as an independent precept. Cf. *Guide of the Perplexed*, 3:33 (Pines ed., p. 533).

⁸⁵On this stratum of Zoharic literature, see references in n. 17, Chap. 1. See also Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:212, n. 13.

⁸⁶*Zohar* 3:93b. According to the order of the commandments covered in the *Piqqudin* this precept is no. 9. Cf. Gottlieb, *Meḥqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 228-29. Interestingly, the ninth commandment on Maimonides' list is to sanctify His name, albeit with a different connotation. See n. 84.

⁸⁷*ShR* 90:1-91:10 and notes *ad loc.*

⁸⁸*ShR* 17:19; 19:14. See D. Matt, "The Mystic and the Mitzwot," p. 389. It is of interest to note that at the end of the first part of *Sefer ha-Mitzwot* Maimonides enumerates sixty commandments "that are necessary in every time and in every

will be discussed. Particularly in the list of prohibitions de León shows consistent use of Maimonides.

In at least two cases the shift in ordering can be explained in terms of a Zoharic paradigm. If we compare the first five commandments enumerated by both writers a glaring discrepancy becomes apparent. In the case of Maimonides these consist of: to know (or believe) that God exists, to unify God, to love God, to fear God, and to pray to God. In the case of *Sefer ha-Rimmon* the first five are: to fear God, to pray, to love God, to sanctify the Name, and to unify God. The obligation to have knowledge of God has thus been dropped to the sixth place. Let us focus on de León's substitution of the fear of God for the knowledge of God at the top of the list of positive commandments.⁸⁹

This alternative classification clearly reflects the theosophic doctrine of the *Zohar* according to which fear symbolically corresponds to *Shekhinah*, the first of the divine emanations from below to above.⁹⁰ In a subsequent passage, based entirely on Zoharic parallels, de León writes:

place." Twenty-seven of the thirty-two positive *mitzwot* listed by de León are included in these sixty. (The ones missing are: 17, 18, 20, 26, 27.) Moreover, fifteen other *mitzwot* that Maimonides counts as "necessary" are discussed by de León: five contained on the initial list [in Maimonides: nos. 162, 165, 166, 167, 170] and ten of the additional fourteen which de León discusses [nos. 26, 73, 94, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 208]. In total, then, of the fifty-two positive *mitzwot* that de León mentions, forty-two are contained on Maimonides' list. I am not absolutely certain, however, that this list served as de León's source.

⁸⁹It should be noted that the fear of God is the first commandment according to Saadia's enumeration. See *Sefer ha-Mitzwot le-RaSaG* (Jerusalem, 1963), 1: 63.

⁹⁰Cf. *ShR* 147:3-4; 371:21-372:1; *Zohar* 1:7b-8a, 11b; *ZH* 45d; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2: 294-95. As Tishby notes, *loc. cit.*, according to the passage in the *ZH*, *Shekhinah* is called "fear" in virtue of Her correspondence to the first *sefirah*, *Keter*, which is called the "supernal fear." The symbolic connection of fear with *Keter* appears in some of the Geronese kabbalists, notably Azriel and Jacob ben Sheshet, though at times the former fear symbolizes *Hokhmah*. For other Geronese kabbalists, such as Ezra and Nahmanides, fear is connected especially with the fifth *sefirah*, *Gevurah* or *Din*. Cf. Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2: 287-288. The different views are all reflected in the anonymous *Ma'arekhet ha-'Elohut* (Mantua, 1558; Jerusalem reprint: Maqor, 1963), ch. 4, wherein the name fear is associated with four of the *sefirot*: *Keter*, *Hokhmah*, *Gevurah*, and *Malkhut*. It should be noted, moreover, that Gikatilla differentiated between an "inner fear" (*yir'ah penimit*) and an "outer fear" (*yir'ah hitzonit*), the former corresponding to *Hokhmah* which is above the attribute of love, the *sefirah* of *Hesed*, and the latter to *Malkhut*. Cf. *Sha'arei Tzedeq* (Cracow, 1881), 33b; *Sha'arei 'Orah*, ed. Ben-Shlomo, 2: 101-02; *Kelalei ha-mitzwot u-ma'alotan*, MS Paris 713, f. 171. See Vajda, *L'Amour de Dieu dans la Théologie juive du Moyen Age* (Paris, 1957), pp. 205-6; Gottlieb, *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 126-27. Gottlieb suggests (p. 126) that in his discussion about fear in *Sefer ha-Rimmon* de León was influenced by Gikatilla. This suggestion, in my opinion, cannot be upheld. In fact, in *Sefer ha-Rimmon*, as in the *Zohar*, de León distinguishes between four types of fear (cf. *ShR* 30:2-32:6; *Zohar* 11b). Moreover, he does not use

The secret of this matter is called the fear of the Lord for that is the secret of the verse, "And fear your God" (Lev. 19:14), for it is the secret of the lower court. And there is the gradation of fear for it is the first gradation and the opening from below to above, as it says, "Open the gates of righteousness for me that I may enter them and praise the Lord. This is the gateway to the Lord, the righteous shall enter through it" (Ps. 118:19-20). And since this [gradation] is the attribute of judgment they said⁹¹ that She receives from the upper *Gevurah* for Her cause is [on the] left.⁹²

The fear of God is thus mystically transformed into a symbol of the divine Presence and, accordingly, the commandment to fear God is placed at the head of the list of positive precepts. This mystical explanation is alluded to briefly by de León already in the enumeration of the first *mitzvah*: "To fear the honorable and awesome Name, blessed be He, as it says, 'Fear the Lord your God' (Deut. 6:13), and it is written, 'And fear your God, I am the Lord' (Lev. 19:14). And this [fear of God] is the beginning of everything as it says, 'The beginning of wisdom is the fear of the Lord' (Ps. 111:10)."⁹³ The expression "beginning of everything" has a double connotation: the fear of God is the first commandment but it is also the beginning of man's coming into contact with God, i.e. the last *sefirah* which is the first from the human perspective. The author's intent is elaborated upon later in a lengthy discourse.⁹⁴ After discussing various standard symbolic characterizations of *Shekhinah*, de León focuses his attention on the theosophic implications of the characterization of fear:

And thus [*Shekhinah*] is the beginning [for one] to enter inward into the Palace, for She is the opening through which to enter. Inasmuch as She is the fear of the Lord, the secret of the attribute of judgment, the beginning of everything and the initiation to everything is to begin to cleave to the secret of fear in order to enter inward.⁹⁵

An exact parallel to this is to be found in the list of fourteen precepts which is incorporated at the end of the introduction to the *Zohar*.⁹⁶ At the head of this

Gikatilla's precise terminology or anything even approximating it. Finally, for de León, there is no aspect of fear which corresponds to *Hokhmah*. In *Sefer ha-Rimmon*, as in the *Zohar*, the higher aspect of fear is that which is connected to love, i.e. *Hesed*, the fourth emanation.

⁹¹Cf. *Zohar* 1:90b, 237a, 175b; *ShR* 63:11; 142:3-7; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 70.

⁹²*ShR* 24:9-12.

⁹³*ShR* 14:19-20.

⁹⁴See *ShR* 24:3-27:4.

⁹⁵*ShR* 25:2-5.

⁹⁶Cf. Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:212, n. 13, who assumed that the discussion of these fourteen commandments at the end of the introduction to the *Zohar* (1:11b-14b) formed the beginning of the *Piqqudin* section. See, however, Gottlieb, *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, p. 215, n. 1, who has argued that this discussion does not belong to the *Piqqudin* but to another Zoharic stratum. The passage from the *Zohar* is discussed by Vajda in *L'Amour de Dieu*, pp. 206-7.

list likewise is the commandment to fear God: "'In the beginning (*reshit*) Elohim created' (Gen. 1:1): this is the first commandment of all and this commandment is called the fear of the Lord, which is the beginning (*reshit*), as it is written, 'The beginning of wisdom (*reshit hokhmah*) is the fear of the Lord'"⁹⁷ Yet, by contrast, according to a passage which belongs to the *Piqqudin* section, the first commandment is to know God:

"And I will take you as a nation and I will be your God, and you will know that I am the Lord your God" (Ex. 6:7). This commandment is the first of all commandments. The beginning, first of all commandments, to know the Blessed Holy One in a general way...[that is] to know that there is a supernal Ruler who is Master of the world, who created all the worlds, heaven and earth and all their hosts.⁹⁸

The above passage thus reflects the Maimonidean model. There is, *prima facie*, a conflict between the stated position in *Zohar* 1:11a and its parallel in *Sefer ha-Rimmon*, on one hand, and the view affirmed in the *Piqqudin*, on the other. The apparent tension is already addressed in the *Zohar* itself. After distinguishing between two modes of knowledge, a general knowledge (*kelal*) connected to Ex. 6: 7 and a more specific or particular knowledge (*perat*) connected to Deut. 4:39, de León comments:

And if you ask, is it not written "The fear of the Lord is the beginning of knowledge" (Prov. 1:7)? The answer is that [one must] know in a particular way who is the fear of the Lord. For even though a person must fear God before he has knowledge, it is written here, "the beginning of knowledge," i.e. to know Him, for this [fear which symbolically corresponds to the *Shekhinah*] is the beginning of knowing Him in the particular way. Therefore the first commandment is to know Him, in general and in specific, in the beginning and at the end.⁹⁹

There is no contradiction, therefore, between setting fear as the first commandment in one place and knowledge in another, for fear itself constitutes part of that knowledge. In the case of *Sefer ha-Rimmon*, however, de León chose to list fear in the first place and knowledge sixth.

The Zoharic theosophy is reflected as well in the second and third positive commandments in *Sefer ha-Rimmon*: to worship God and to love God. In the case of the Zoharic list, the second commandment is to love God, but, as it is explained there, this love itself comprises two aspects: fear and love. Such a love is called the "great love" (*'ahavah rabbah*) or the "perfect love" (*reḥimu shelemuta*)¹⁰⁰ for it combines both the left and right, judgment and mercy. In

⁹⁷*Zohar* 1:11b. Cf. *ShR* 334:1-3 and note *ad loc.*

⁹⁸*Zohar* 2:25a.

⁹⁹*Zohar* 2:25a.

¹⁰⁰An exact parallel to this usage is found in *ShR* 43:6-7, 44:18. Cf. *Zohar* 3:68a.

the list in *Sefer ha-Rimmon* de León places the worship of God, i.e. prayer, between fear and love. Yet, as he tells us, "worship divides into two aspects, the side of fear and the side of love."¹⁰¹ Hence, prayer itself comprises the two attributes contained in the "perfect love." Indeed, prayer is identical with this love for through prayer the left and right hands are united, the attribute of judgment mitigated by the attribute of grace.¹⁰²

2.5 Rabbinic and Kabbalistic Sources

The *Sefer ha-Rimmon* is a composite work drawing together a host of classical and medieval sources, perhaps most significantly passages from the *Zohar*. In the author's mind all stages of rabbinic literary tradition are blurred together. He thus cites talmudic, midrashic, and kabbalistic sources (including the *Zohar*) in the name of the rabbis. The intricate weaving together of the various strands of rabbinic tradition, coupled with the author's penchant for paraphrase rather than accurate citation, make the task of a critical reader a difficult one. It would appear, moreover, that the author, following the norm of his day, cited biblical and rabbinic sources by rote.¹⁰³ At times, therefore, it is difficult to ascertain with certainty which literary document serves as his source. It is indeed more likely that several sources were combined in his mind, producing thereby an inaccurate rendering of the base text.¹⁰⁴ In the body of the critical edition I have fully annotated the text, giving all the sources I could identify which the author may have used. In this section I will only briefly summarize my findings and note some of the more interesting examples.

A. Rabbinic and Medieval Sources

Unquestionably, de León's major resource was the Babylonian Talmud. It is also abundantly clear that he made use of such standard midrashic compilations

¹⁰¹*ShR* 15:3.

¹⁰²Cf. *ShR* 37:10-11; 63:12-15; *Zohar* 1:229b; 3:8a. For a more detailed discussion of this theme, see E. Wolfson, "Mystical-Theurgical Dimensions of Prayer in *Sefer ha-Rimmon*," in *Approaches to Medieval Judaism*, ed. D. Blumenthal, vol. 3 (forthcoming).

¹⁰³Cf. Scholem, *Major Trends*, pp. 172-73.

¹⁰⁴See, e.g., *ShR* 20:9-10 (cf. 375:8-11); 273:10-12; 352:5-9; 393:11-13. Cf., however, Scholem, *Major Trends*, p. 198, who writes: "The manner in which Moses de Leon makes use of the *Zohar* contrasts sharply with the attitude he displays where his source is a genuine midrash. With the latter, he does not vary quotations or combine them into a new context." It seems to me, on the contrary, that in some cases de León's use of midrashic sources exemplifies the same liberty as his use of the *Zohar*. It is not at all clear to me that Scholem is correct in assuming that de León distinguished in his own mind between use of a standard *midrash* and use of the *Zohar*.

as *Genesis Rabbah*,¹⁰⁵ *Leviticus Rabbah*,¹⁰⁶ *Pesiqta de-Rav Kahana*,¹⁰⁷ *Pesiqta Rabbati*,¹⁰⁸ *Tanḥuma*,¹⁰⁹ and *Pirḳei de-R. 'Eli'ezer*.¹¹⁰ In one case he refers to the Jerusalem Talmud by name.¹¹¹ He also made use of the various Aramaic translations of the Bible to which he refers explicitly on a few occasions.¹¹² In several places he makes use of *Midrash 'Otiyot de-R. 'Akiva*.¹¹³ From several passages it is evident that the author was well acquainted with *Sefer Yetzirah*.¹¹⁴ Finally, mention should be made of a text which de León cites¹¹⁵ in the name of the "rabbis" which appears in *Heikhalot Rabbati*¹¹⁶ as well as *Midrash Konen*.¹¹⁷

¹⁰⁵Cf. *ShR* 107:14 (cf. 326:13-14); 125:19; 171:18; 181:9-10; 183:4-5 (cf. 196:1-2); 197:10-11; 202:13-14; 271:2-3; 288:5; 291:6-8; 316:2; 317:21; 318:1; 319:2; 350:18; 352:15-16. In one place, 368:19, de León refers to *Bereshit Rabbah* by name. However, in that case I was not able to locate a source for the view which he cites. Cf. BT, *Sanhedrin* 38b. It is possible that the reference to *Bereshit Rabbah* was suggested to the author by the allusion directly preceding the citation (368:18) to the aggadic idea that Adam "cut the shoots." Such an idea is indeed found in *Bereshit Rabbah* 19:3, p. 172.

¹⁰⁶Cf. *ShR* 74:13-14; 174:19ff.; 201:12; 221:13-14; 271:2; 297:6-7; 306:13ff.; 345:5; 352:2 (but see note *ad loc.*).

¹⁰⁷Cf. *ShR* 25:13-14; 402:22. Cf. also 132:1; 144:4; 175:21; 228:5. With respect to the first source, see Scholem, *Major Trends*, pp. 199-200. On p. 396, n. 143, Scholem makes the claim that in *Sefer ha-Rimmon* de León "quotes all the motifs and associations of thought which occur in the passage (Deut. 33:1)... in Zohar 1, 236b in the name of the *Pesikta*. In particular, the surprising connection with Num. 30:14 in both passages is most interesting." It seems to me, however, that the passage from *Pesiqta* (ed. Mandelbaum, [New York: The Jewish Theological Seminary of America, 1962], p. 443) which de León had in mind here escaped Scholem's view. In the case of the Zoharic text, which Scholem notes, there is a combination of two sources from *Pesiqta*, the one just mentioned and *pisqa* 1 (ed. Mandelbaum, p. 9). The latter, however, is not mentioned in *Sefer ha-Rimmon*.

¹⁰⁸Cf. *ShR* 175:21; 182:16-18 (cf. 264:16-18) [see *Pesiqta Rabbati* 20, ed. Meir Friedmann, p. 98b]. Cf. Scholem, *Major Trends*, pp. 223, 402 n. 64.

¹⁰⁹Cf. *ShR* 108:6; 161:11; 212:13-14; 301:6; 302:6; 323:2, 6; 353:13.

¹¹⁰Cf. *ShR* 165:1-2; 293:22; 323:13-14; 349:16; 351:21; 393:11-13.

¹¹¹See *ShR* 383:22 [cf. PT, *Berakhot* 1:5]. Cf. 289:6; 301:6; 349:16.

¹¹²Cf. *ShR* 152:14-15; 187:5; 217:16-17; 286:8; 300:7; 384:15.

¹¹³Cf. *ShR* 136:18 [cf. *Battei Midrashot*, 2:403]; 318:11 [cf. *ibid.*, p. 383].

¹¹⁴Cf. *ShR* 5:3; 10:10; 264:21-22; 376:5-6. It is of interest to note that in MS Munich 47, f. 363a, de León refers to a passage from *Sefer Yetzirah* as that of the *ba'alei sod ha-heshbon*.

¹¹⁵Cf. *ShR* 75:11. On the possible relation of this text to *Shi'ur Qomah*, see Martin Cohen, *The Shi'ur Qomah: Liturgy and Theurgy in Pre-Kabbalistic Jewish Mysticism* (Lanham, Md: Univ. Press of America, 1983), p. 219, n. 14. Cf. also *ShR* 31:21 and note *ad loc.*

¹¹⁶See *Battei Midrashot*, ed. Wertheimer, 1:116.

¹¹⁷See *Beit ha-Midrash*, ed. Jellinek, 2:39.

The influence of medieval sources is also readily noticeable in *Sefer ha-Rimmon*. No less than twenty-two times¹¹⁸ in *Sefer ha-Rimmon* de León refers to the "commentators." In some of these cases the reference is clearly to medieval exegetes.¹¹⁹ Thus, for example, in one instance de León cites the explanation of the "commentators" to Deut. 14:1 by which he means Rashi and Abraham ibn Ezra.¹²⁰ The influence of Rashi is discernible in at least three other places.¹²¹ In yet another passage a remark of de León reflects ibn Ezra's commentary to Lev. 17:7, however, it is probable that his direct source was Nahmanides who cites ibn Ezra in his commentary to the verse in question.¹²² In at least one case it appears that de León adopts a view expressed in the *ba'alei tosafot*.¹²³ But beyond question the medieval non-kabbalistic source that exerted the most influence upon de León is Maimonides. In a previous section I have suggested that de León's enumeration of the commandments is essentially derived from Maimonides' list at the beginning of the *Mishneh Torah*. The influence of the later work as well as the *Guide of the Perplexed* in both philosophical and halakhic formulations is evident in several places in *Sefer ha-Rimmon*, particularly in the discussion on the laws concerning idolatry¹²⁴ in the beginning of the second part.¹²⁵

¹¹⁸Cf. *ShR* 49:6; 61:2; 64:11; 68:5; 70:1; 74:13; 83:7; 90:1; 130:5-7; 132:8; 143:8-9; 176:16; 183:18; 189:4; 191:15; 194:9; 195:16; 201:11; 249:1; 298:12; 321:20; 394:7. One time, 101:7, he refers to those "who explain." The reference there is to the *Zohar*; see above, § 2.1.

¹¹⁹The use of medieval biblical commentators in the *Zohar* has been studied by Wilhelm Bacher, "L'exégèse biblique dans le *Zohar*," *REJ* 22 (1891): 33-46, 219-29. The particular influence of Rashi has also been noted by Scholem, *Major Trends*, p. 173.

¹²⁰Cf. *ShR* 298-12. And see Maimonides, *Sefer ha-Mitzvot*, negative 45; *Mishneh Torah*, 'Avodah Zarah, 12:13.

¹²¹Cf. *ShR* 245:3-4 (cf. Rashi's commentary to Gen. 38:8); 296:14-15 (cf. Rashi's commentary to Isa. 29:23; *Zohar* 1:75a); 384:16-19 (cf. Rashi's commentary to Lev. 19:16). In the latter case de León refers to his source as "the rabbis, blessed be their memory." Cf. also 68:5; 212:13. It is of interest to note that in *Mishkan ha-'Edut*, f. 59a, de León attributes an opinion of Nahmanides to the "sages, blessed be their memory." See A. Farber, "*Li-Meqorot*," p. 82, n. 32.

¹²²Cf. *ShR* 278:14-15 and note *ad loc.* That de León's direct source was probably Nahmanides is strengthened by the fact that the subsequent discussion is based on the latter. See *ibid.* 18-19 and note *ad loc.*

¹²³Cf. *ShR* 270:20 (cf. *Tosafot* to BT, *Baba Qama* 16a, s.v. "the one who does not bow down"). The influence of Ashkenazi sources on the author of the *Zohar* with respect to particular halakhic customs has been discussed by Israel Ta-Shema, "*El Melekh Ne'eman-gilgulo shel minhag*," *Tarbiz* 39 (1970): 184-94, and Jacob Katz, *Halakhah ve-Qabbalah*, pp. 38-43.

¹²⁴The particular influence of Maimonides on the author of the *Zohar* with respect to the view of "paganism as a form of astral worship closely linked with magic and idolatry" has been noted by Scholem, *Major Trends*, p. 173. For references see *ibid.*, pp. 390-91, n. 77. There is some irony in this insofar as de León himself sharply criticizes the philosophic view and in one place in *Sefer ha-Rimmon* even

It is of special interest to note one of these instances. The reason for the prohibition of eating flesh torn from a living body, according to de León,¹²⁶ is that the Torah wanted to prevent unnecessary cruelty in the world. Out of its concern for the welfare of all creatures and the special obligation upon Israel to act with mercy,¹²⁷ the Torah prohibited such a course of behavior. De León notes that the same reason may be adduced for the prohibition to slaughter an animal and its child on the same day (cf. Lev. 22:28): "for when a person slaughters one [animal] the other [animal] is anguished when he sees it for, as they said, animals have this type of understanding and [can feel] anguish."¹²⁸ The source for de León is undoubtedly Maimonides' discussion of these *mitzwot* in the *Guide of the Perplexed* 3:48. What is particularly interesting in this case is the fact that the view of Maimonides is mentioned—indeed in language which approximates *Sefer ha-Rimmon*—and then rejected in *Zohar* 3:92a. Hence, we have here a rather unique example of de León's accepting a rationale in *Sefer ha-Rimmon* which is repudiated in the *Zohar*.

identifies the belief in "another God" with the philosophers' stance that the governance of the sublunar world is solely dependent upon the separate intellects. See *ShR* 265:6-266:12; *Zohar* 2:124a. For a different attitude in the *Zohar* towards philosophy, see 2:237a: "'Who has no blemish' (Num. 19:2). This refers to the kingdom of Greece for they were close to the way of faith" [*ZH* 38a: "The kingdom of Greece...in all the kingdoms there arose no other close to the way of faith like them"]; and *Mishkan ha-'Edut*, f. 67a: "the ancient sages of Greece [i.e. the philosophers] were closer to the truth than all others who came after them." Cf. Isadore Twersky, *Rabad of Posquières: A Twelfth-Century Talmudist* (Cambridge: Harvard Univ., 1962), p. 300, n. 65; D. Matt, *Zohar: The Book of Enlightenment*, pp. 22-23.

¹²⁵Cf. *ShR* 17:22; 117:8 (cf. *Guide of the Perplexed*, 3:82; *Zohar* 3:206a); 269:5-8 (cf. *Mishneh Torah, Yesodei ha-Torah*, 2:3; *Guide of the Perplexed*, 2:6); 268:1-81 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 1:1; *Guide of the Perplexed*, 3:29; *Zohar* 1:56a); 268:10-11 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 7:2); 272:15-273:2 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 2:1); 276:13-14 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 1:2, 6:9); 281:10-11 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 11:10); 282:3-4 (*Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 6:1); 282:11-12 (*Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 6:2; *Zohar* 3:184b) [see Ginzberg, *Legends of the Jews* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1968), 6:123, n. 720, who suggested that the author of the *Zohar* was influenced by Maimonides' commentary to *Mishnah Sanhedrin* 7:7; cf. Scholem, *Major Trends*, p. 395, n. 141, who confirmed Ginzberg's suggestion on the basis of the passage in *Sefer ha-Rimmon*. Yet it seems to me that the precise source for de León in *Sefer ha-Rimmon* was the *Mishneh Torah* and not the commentary on the *Mishnah*]; 283:2-7 (cf. *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 11:13); 287:3 (cf. *Guide of the Perplexed*, 1:43); 300:14-15 (cf. *Mishneh Torah, Shevu'ot*, 1:5); 310:8-9 (*Guide of the Perplexed*, 3:48); 356:21 (cf. *Mishneh Torah, Yesodei ha-Torah*, 2:10). See also 303:20 and note *ad loc*.

¹²⁶Cf. *ShR* 310:1-5.

¹²⁷Cf. *ShR* 144:8; 151:21-22; 303:20-304:3; 310:3-4; 312:19-20.

¹²⁸*ShR* 310:7-9.

In another context de León repudiates Maimonides' interpretation of Gen. 32:25 offered in the *Guide of the Perplexed* 2:42. In the view of Maimonides, angelic revelations recorded in the Bible, such as Gen. 32:25, must be understood allegorically as referring to states of prophetic (i.e. intellectual) apprehension and not literally to an actual (i.e. physical) seeing or hearing of an angel. "It should by no means occur to your thought that an angel can be seen or that the speech of an angel can be heard except in a vision of prophecy or in a dream of prophecy."¹²⁹ Obviously alluding, albeit in the most respectful terms, to this interpretation, de León writes:

And you must know and contemplate what [the rabbis] of blessed memory said concerning the verse, "And a man wrestled with him" (Gen. 32:25), and they said: "That [man] refers to the guardian angel of Esau." However, there are correct views (!) which say that the seeing of an angel is not an actual seeing as the rest of the other things which are visible to the eye, but rather their (!) view is that in those places which speak of the seeing of an angel a vision of prophecy is meant. But this is not the truth of the matter.¹³⁰

De León goes on to note that Nahmanides had already criticized this view. He then concludes: "In truth, the seeing of an angel is in all events nothing other than an actual seeing."¹³¹ The aggadic interpretation is upheld in face of the philosophic-allegorical one. Two points are noteworthy: de León does not mention Maimonides' name explicitly. Indeed, he refers to the latter in the most ambiguous and neutral terms possible: "there are correct views which say etc." On the other hand, this is the only time in all of *Sefer ha-Rimmon*, indeed in all of de León's literary corpus, if I am not mistaken, that he mentions Nahmanides by name. It is clear that out of respect for Maimonides de León was very cautious in presenting and criticizing the former's view. Yet, given the central importance of the issue at hand, the understanding of angelic revelations recorded in the Bible, he felt that Maimonides' position had to be attacked. It was to his benefit, therefore, to rely in such a case on a recognized authoritative figure like Nahmanides.

B. Kabbalistic Sources

It is highly uncharacteristic of de León to mention his sources by name. In *Sefer ha-Rimmon* there are only two such occurrences: once he mentions R. Jonah of Gerondi¹³² and once, as we have seen, Nahmanides.¹³³ Yet, despite his reluctance to note his sources, it is clear that he drew upon a wide range of

¹²⁹*Guide of the Perplexed*, 2:42, p. 390.

¹³⁰*ShR* 316:1-6.

¹³¹*Ibid.* 7-8.

¹³²Cf. *ShR* 215:8. I was not able to locate a source for R. Jonah's commentary on Prov. 27:5 to which de León refers.

¹³³Cf. *ShR* 316:6.

kabbalistic materials. In this section I will discuss these sources with the exception of the *Zohar* which will be discussed independently in the following section. Before noting these, however, it is important to stress that de León had other contemporary mystical texts, as for example those of the German pietists, particularly Eleazar of Worms. The influence of the latter can be discerned in several places in *Sefer ha-Rimmon*.¹³⁴

Although he never mentions it by name, it is clear from several contexts that de León made use of the *Sefer ha-Bahir*.¹³⁵ Indeed, in one passage he refers to a text from the *Bahir* with the words, "as the ancients (*qadmonim*) taught,"¹³⁶ the very expression he uses elsewhere to introduce passages from the *Zohar*.¹³⁷ There are also a few indications that he had before him texts deriving from the Provençal school of R. Isaac the Blind and his nephew, R. Asher ben David.¹³⁸ In at least two places a possible influence of R. Judah bar Yaqar's *Commentary on the Prayers and Blessings* may be detected.¹³⁹ It can be safely assumed, moreover, that he had some of the pseudepigraphic treatises which derived from the so-called *Hug ha-'Iyyun*, the "Circle of Contemplation," a thirteenth-century

¹³⁴Cf. *ShR* 30:5-9. See Scholem, *Major Trends*, pp. 226, 403, n. 70; Y. Baer, *A History of the Jews in Christian Spain* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1961), 1: 243-44. On the threefold nature of fear in R. Eleazar, which parallels the categorization of de León, see I. Marcus, *Piety and Society* (Leiden: E. J. Brill, 1981), pp. 28-29. Cf. also *ShR* 21:15; 60:13; and 64:2.

¹³⁵Cf. *ShR* 10:10; 56:17ff.; 118:6; 134:2-3; 183:4-5; 195:12-14. And cf. 248:19-21; 257:9.

¹³⁶*ShR* 194:12-14.

¹³⁷See *ShR* 224:12-13 (cf. *Zohar* 3:187a and 122b [*Piqqudin*]). The Zoharic parallels, as the passage in *Sefer ha-Rimmon* itself, is based in part on BT, *Shabbat* 118b. Cf. *Mishkan ha-'Edut*, f. 23b, where the *hakhemei 'elyon ha-qadmonim* are quoted as saying that "the one who spills seed in vain gives power to the other side," an idea similarly expressed in *Zohar* 1:57a and 3:90a, 158a. And see *ibid.*, f. 64a, where the same expression is used to introduce another standard Zoharic notion on the nature of *Gan Eden*. Concerning this latter passage as well as the use of the expression *ha-hakhamim ha-qadmonim* in de León's '*Or Zaru'a*', see Farber, "*Li-Meqorot*," p. 77, n. 22. To be sure, the expression *ha-hakhamim ha-qadmonim* in de León's Hebrew writings can also refer to the sages of the Talmud. See, e.g., *Mishkan ha-'Edut*, ff. 34b, 51b; and cf. *ShR* 43:8. At times de León also uses the term *qadmonim* to refer to Provençal and Geronese kabbalists such as R. Asher ben David and R. Azriel. See Scholem, *Qovez 'al Yad* n.s. 8 (1976): 329, 371, 375, n. 26; Farber, "*Li-Meqorot*," p. 82, n. 32. Finally, it should be noted that in the *Zohar* itself the expression קדמאי is used to refer either to ancient rabbinic writings or to contemporary mystical sources. See, e.g., *Zohar* 2:95b, 101a, 228b.

¹³⁸*ShR* 76:1-2; *ShR* 21:18. The influence of R. Asher is noticeable in several other of de León's writings. See *Shushan 'Edut*, pp. 361, n. 242 and 375, n. 26; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 26.

¹³⁹Cf. *ShR* 148:5-6; 10.

school of mystics who were considerably influenced by Neoplatonic writings and who show a close affinity to the works of R. Azriel of Gerona.¹⁴⁰

The use of the Geronese kabbalists is also readily apparent to the acute reader. Thus, for example, de León uses the term "commentators" to refer on separate occasions to R. Ezra,¹⁴¹ Nahmanides,¹⁴² and Jacob ben Sheshet.¹⁴³ As we have seen in a preceding section, in his account of creation de León includes a lengthy segment from Ezra of Gerona's *Commentary on Shir ha-Shirim*.¹⁴⁴ De León does not simply copy from Ezra's text,¹⁴⁵ but rather intersperses his own views which vary from Ezra's and often reflect the Zoharic viewpoint. Indeed, I have found at least three examples of this in *ShR*, two in the aforementioned section and one elsewhere. (a) In *ShR* 201:12-202:6, after presenting R. Ezra's explanation of Gen. 1:11 and Ps. 104:14 (200:21-201:11), de León offers a more esoteric interpretation which is based on a *midrash* extant in several versions.¹⁴⁶ De León's alternative explanation, which involves the doctrine of demonic forces devoured by the *Shekhinah*, has a parallel in *Zohar* 3:217a. The Zoharic view is presented as revealing a deeper truth than the

¹⁴⁰Cf. *ShR* 5:3-4; *Sheqel ha-Qodesh*, pp. 10-11. Cf. G. Margoliouth, "The Doctrine of Ether in the Kabbalah," *JQR* o.s. 20 (1908): 83ff.; Scholem, "*Iqvotav shel Gabirol ba-qabbalah*," pp. 168, 173. On the possibility that this circle originated in Castile, and not Provence as Scholem had suggested, see Mark Verman, "Sifrei ha-Iyyun" (Ph.D. dissertation, Harvard University, 1984). It is worth noting here that in MS Munich 47, ff. 386b-387a, incorporated in the midst of de León's text is a fragment from the *Midrash R. Shim'on ha-Tzaddiq*, one of the pseudepigraphic treatises that belongs to this circle. It is not entirely clear, however, if this is an original part of the text or a scribal addition. If the former, then it would present a most unusual instance of de León citing a source by name. On this text, see Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 321-22, n. 249, 343-47; Verman, *op. cit.*, pp. 76-81. Cf. *ShR* 91:15 to *Midrash R. Shim'on ha-Tzaddiq*, printed in Verman, p. 79. The influence of the 'Iyyun circle on the *Zohar* has been duly noted by Scholem; see *Origins of the Kabbalah*, pp. 335, 339, 343.

¹⁴¹*ShR* 64:17; 183:18; 191:15; 201:11. Cf. 130:5-7.

¹⁴²*ShR* 248:14-249:12.

¹⁴³*ShR* 70:1-2. See however n. 2 *ad loc.*, where I pointed out that Jacob ben Sheshet himself (cf. *Meshiv Devarim Nekho'im*, ed. G. Vajda [Jerusalem: Israel Academy of Sciences and Humanities, 1968], p. 172) refers to "the commentators" by whom he means Rashi and the *Tosafot*. See BT, *Shabbat* 119b s.v. "with all your force." It is not impossible that de León likewise has them in mind. For another possible influence of Jacob ben Sheshet in *ShR*, see 146:1.

¹⁴⁴Cf. *ShR* 192:19; 195:15-196:7; 197:7-206:12 (cf. Ezra, *Kitvei Ramban*, 2:505-11). See Scholem, *Major Trends*, p. 391, n. 78: "The Zohar made particular use of Ezra's commentary on the Song of Songs and that of Azriel on the prayers."

¹⁴⁵As, for instance, is the case in David ben Yehudah he-Ḥasid who simply copies verbatim from the same text of R. Ezra, the *Sodot Ma'aseh Bereshit*. See Daniel Matt, *The Book of Mirrors: Sefer Mar'ot ha-Zove'ot*, p. 11 of Introduction, and pp. 136:2-143:23 of Hebrew text.

¹⁴⁶See e.g. *Leviticus Rabbah* 22:10, *Tanḥuma*, *Pinhas*, 12, *Pesiqta de Rav Kahana*, 6 (ed. B. Mandelbaum, p. 112).

Geronese view. (b) In the case of *ShR* 208:11-13, while de León is clearly influenced by R. Ezra¹⁴⁷ he changes a slight detail in the latter's text which he paraphrases so that it will accord with an opinion expressed in the *Zohar*. According to R. Ezra, the angels that had a transient existence were created on the fifth day, whereas according to de León these angels of judgment were created on the second day (corresponding to the attribute of judgment).¹⁴⁸ (c) In *ShR* 130:7-10 de León first interprets the *havdalah* service on Saturday night as symbolizing the separation of the unholy forces (the weekdays) and the holy *sefirot* (Sabbath), a view which has a parallel in *Zohar* 2:204a. De León then offers the view of "the commentators" according to which the six weekdays are not demonic forces but six lower extremities within *Shekhinah* corresponding to the upper six extremities or the *sefirot*. The latter view seems to reflect the kabbalah of Gerona. In this case again, therefore, the Zoharic view which involves the secret of the demonic is contrasted with the Geronese view.¹⁴⁹

¹⁴⁷Cf. *Kitvei Ramban*, 2:510.

¹⁴⁸See *Zohar* 1:17b, 18b; 2:173b; 3:217a. And see, in particular, *Zohar* 2:144b, which again reflects R. Ezra's language but which affirms the creation of these angels on the second and not the fifth day. Cf. Idel, "'*Olam ha-malakhim bi-demut ha-'adam*,'" *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 3 (1984): 35-36, who already noted the influence of R. Ezra on this passage from the *Zohar* (p. 35, n. 132). See also Liebes, *Peraqim be-Millon Sefer ha-Zohar*, pp. 37-38. According to the *Zohar*, moreover, angels of mercy were created on the first day and the rest of the angels on the fifth day. Cf. Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:448-49. This discussion doubtless reflects the debate in the *midrash* as to whether the angels were created on the second or the fifth day of creation. See *Bereshit Rabbah* 1:3 (p. 5); Ginsberg, *Legends of the Jews*, 5:20, n.61.

¹⁴⁹See the comment of Isaac of Acre in his diary, '*Otzrot Hayyim*, cited by Gottlieb, *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, pp. 341-42: "'For aliens entered the sacred areas of the Lord's house' (Jer. 51:51). 'Aliens' alludes to the outer gradations [i.e. the demonic forces]. . . . This is the way of the kabbalists of *Sefarad* [Castile] who merited to receive the kabbalah of the outer gradations. However, the kabbalists of Catalonia received a proper kabbalah concerning the ten *sefirot belimah*, but did not receive anything with respect to the outer gradations." See Liebes, "*Ha-Mashiah shel ha-Zohar*," pp. 124-25. See, however, Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 293-98, who discusses the doctrine of two powers, the demonic left corresponding to the holy right, already suggested by R. Isaac the Blind of Provence. In this regard it is interesting to note that the explanations which de León gives for the laws of *kil'ayyim*, mixed species (*ShR* 295:5-296:8), and *sha'atnez*, combination of linen and wool (*ShR* 293:20-295:4) are based on the language of the Geronese kabbalists (cf. Ezra, *Kitvei Ramban*, 2: 544; Nahmanides on Lev. 19:9) who interpreted these *mitzwot* in terms of the prohibition of changing the act of creation by "mixing" disparate "forces" or "species." Yet, for de León, unlike his sources, this mixing involves combining the holy and demonic powers. Here too a Geronese formulation has been transformed in light of a Castilian doctrine.

In still other places it is clear that de León's source is R. Ezra's commentary, even though he is not quoting.¹⁵⁰ In one context he writes: "I have seen [those] who have said,"¹⁵¹ thereby alluding to an opinion found in R. Ezra. In his exegetical comments on the prayer for *musaf* on *Rosh Hashanah* de León copies, though he does not cite any source, from R. Azriel's *Commentary on the Musaf of Rosh Hashanah*.¹⁵² De León also made use of Azriel's *Commentary on the 'Aggadot*.¹⁵³ In still other places the use of Nahmanides' *Commentary on the Torah* is discernible.¹⁵⁴ In one place de León makes use of Nahmanides' *Commentary on Job*.¹⁵⁵ It is interesting to point out that in that context de León combines Nahmanides' interpretation with a parable of the "rabbis" the source of which is *Midrash ha-Ne'elam* on Ruth.¹⁵⁶

In addition to the Geronese kabbalists, it is quite clear that de León was familiar with Castilian sources. Special mention should be made of Gikatilla whose alphabetical mysticism is evident particularly in one part of *Sefer ha-Rimmon*.¹⁵⁷ The opening section of *Sefer ha-Rimmon* betrays an influence of Isaac ibn Sahula's *Mashal ha-Qadmoni*.¹⁵⁸ With respect to the "gnostic" circle

¹⁵⁰See *ShR* 13:19 (Ezra, *Kitvei Ramban*, 2:528; Azriel, *Perush ha-'Aggadot*, p. 5, n.7); 27:14-15 (*Kitvei Ramban*, 2:528), 28:3-4 (*Kitvei Ramban*, 2: 528-29); 171:10-11 (*Kitvei Ramban*, 2:528); 221:17-20 (*Kitvei Ramban*, 2:538) 222:12-13 (*Kitvei Ramban*, 2:528); 226:16-17 (*Kitvei Ramban*, 2:526); 243:12 (*Kitvei Ramban*, 2:528; *Perush ha-'Aggadot*, p. 5, n.7); 337:16-18 (*Kitvei Ramban*, 2: 528-29); 341:2-342:1 (*Kitvei Ramban*, 2:548; *Perush ha-'Aggadot*, pp. 37-38); 368:1-3 (*Kitvei Ramban*, 2: 528-29). Cf. 77:4 and note *ad loc*.

¹⁵¹*ShR* 144:6-7.

¹⁵²*ShR* 148:2-155:1. I have indicated exact citations throughout the notes in the critical apparatus to the text. On the attribution of this commentary to R. Azriel, see Martelle Gavarin, "*Perush ha-Tefillah le-R. 'Azri'el mi-Gerona*," (M.A. thesis, Hebrew University, 1984), Introduction, pp. 20-23. On pp. 24-25 the author notes the use which David ben Yehudah he-Hasid made of Azriel's commentary in his *'Or Zaru'a*, but she does not mention de León. On the particular influence of Azriel on the author of the *Zohar* with respect to matters concerning prayer, see Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:157; and see above n. 7. Chap. 2.

¹⁵³See *ShR* 26:9-10 (Azriel, *Perush ha-'Aggadot*, p. 34, n. 15), 10-11 (*ibid.*, p. 107); 27:3 (*ibid.*, p. 34, n. 15); 117:13-15 (*ibid.* pp. 38-39); 206:3-5 (*ibid.*, p. 59; and see M. Idel, *Kitvei R. 'Avaraham 'Abul'afiyah u-Mishnato* (Ph.D. dissertation, Hebrew University, 1976), 2:377, n. 6); 267:19 (*ibid.*, p. 24, n. 1).

¹⁵⁴Cf. *ShR* 278:18-279:13 (Nahmanides' commentary on Lev. 17:7); 382:5-12 (*ibid.*, Ex. 23:20); 390:13-14 (*ibid.*, Num. 14:9).

¹⁵⁵*ShR* 248:14-249:1; cf. Nahmanides' *Commentary to Job*, ch. 33. In *Shushan 'Edut* de León similarly alludes to Nahmanides' commentary by the name of the "commentators," as Scholem has already noted, *Qovez 'al Yad* n.s. 8 (1976): 357, n. 210.

¹⁵⁶See *ZH* 89a.

¹⁵⁷Cf. *ShR* 329:1-5; 330:2. See Scholem, *Major Trends*, pp. 194, 395, n. 132.

¹⁵⁸Concerning this text, see Baer, *A History of the Jews in Christian Spain*, 1: 199-200; S. M. Stern, "Rationalists and Kabbalists in Medieval Allegory," *JJS* 6 (1955): 73-86. In *Mishkan ha-'Edut*, f. 3b, de León refers to *Mashal ha-Qadmoni* as a work of his own. Cf. M. Steinschneider, *Catalogus Librorum Hebraeorum in*

from Castile, which included such kabbalists as Jacob and Isaac ha-Kohen, Moses ben Simon of Burgos, and Todros ben Joseph Abulafia, the conceptual influence on de León is indisputable.¹⁵⁹ It is thus that he affirms on several occasions the doctrine of a demonic force which he refers to by such terms as the "external cause," the "left end," the "lower" or "external gradations." Surprisingly, there is little actual textual borrowing from these sources.¹⁶⁰ In one place, however, in the context of discussing the *Shema'*, de León refers to "another esoteric explanation" of the 'aggadah in BT, *Pesahim* 56a, according to which the "fluid spices" (brought to the king's daughter) are "the secret of the twisting serpent (cf. Isa. 27:1) in the outer gate (cf. Ezek. 40:15)"¹⁶¹ i.e. the satanic force. I have found a similar explanation to this 'aggadah in a text by R. Moses of Burgos.¹⁶² It stands to reason that the latter was de León's source.

2.6 Relation to and Use of Zohar

It is no exaggeration to say that *Sefer ha-Rimmon* is replete with dozens and dozens of parallels to the *Zohar*. This parallelism was first noted by Jellinek who properly characterized *Sefer ha-Rimmon* as a treatise "comprising *ta'amei ha-mitzvot* according to the kabbalah of the *Zohar*."¹⁶³ This characterization was reaffirmed and expanded by Scholem who thus remarked with respect to the first two Hebrew theosophic works of de León, *Shushan 'Edut* and *Sefer ha-Rimmon*:

Both, but in particular the latter, are replete with allusions to mystical sources. Although the *Zohar* is never directly mentioned, a detailed analysis shows that he is already making systematic use of all its parts, from the *Midrash Ha-Neelam* to the commentaries of the main part of Leviticus and Numbers.¹⁶⁴

Bibliotheca Bodleiana (Berlin, 1931), 2: 1463. See also Scholem, *Kabbalah*, p. 433, who assumes that de León in fact wrote a book using his friend's title. See, however, Altmann, *Qovez 'al Yad* n.s. 9 (1980): 264, n. 137, who suggests that perhaps de León appropriated the work of ibn Sahula as that of his own. It will be noted that the passage to which de León refers is not found, as far as I am aware, in the extant versions of ibn Sahula's treatise.

¹⁵⁹See Scholem, *Major Trends*, p. 175.

¹⁶⁰Cf., however, *ShR* 113:6; 149:9-10; 189:3-4.

¹⁶¹*ShR* 77:11-78:1; and cf. *Sheqel ha-Qodesh*, p. 103.

¹⁶²Published by Scholem in *Tarbiz* 5 (1934): 196-97. See also *ShR* 1:2 and note *ad loc.*

¹⁶³See Jellinek, *Quntres Taryag*, p. 19, no. 116. Cf. also the remark in the *Catalog der reichhaltige: Sammlung hebräischer und jüdischer Bücher und Handschriften aus dem Nachlass des seel. Herrn Dr. G. B. Carmoly*, no. 4, p. 49. The close relationship between *Sefer ha-Rimmon* and the *Zohar* was apparent to a reader of MS Oxford as is evidenced by an occasional marginal note. See above, § 2.1.

¹⁶⁴Scholem, *Major Trends*, p. 187.

The *Sefer Ha-Rimmon* in particular abounds with such quotations where the quotation marks are actually applied to only a very small portion of long passages lifted textually from the Zohar, sometimes even from a single paragraph. He is simply quoting himself under another name; even when he paraphrases a Zoharic passage with his "own" words, these turn out upon analysis to be nothing but a repetition of the words used in some other part of the Zohar!¹⁶⁵

In an article written at a later stage in his career Scholem reiterated his view, this time noting that all of de León's writings, and not just the first two, "are extraordinarily replete with expositions, ideas, linguistic usages, and other matters to be found in the Zohar, from the stratum of the *Midrash ha-Ne'elam* and the main body of the Zohar, including those particular fragments which constitute the *Pekuda* at the beginning of some sections of the *Ra'aya Meheimna*."¹⁶⁶

In the critical edition of *Sefer ha-Rimmon* I have noted on practically every page the many uses of the *Zohar* found therein. It is quite clear that the position of Jellinek and Scholem is beyond dispute. Through my work, however, certain interesting problems have emerged which may call into question the claim of Scholem that "a detailed analysis" of de León's writings "proves that they presuppose the existence of the *Zohar* as a *completed* work."¹⁶⁷ In this section I will mention what I consider to be the few but significant inconsistencies between *Sefer ha-Rimmon* and the *Zohar* with the hope of elucidating some areas where further research is still needed.

Before noting these, however, I will briefly summarize my findings with regard to the uses of the *Zohar* that one finds in *Sefer ha-Rimmon*.¹⁶⁸ There is,

¹⁶⁵*Ibid.*, p. 198.

¹⁶⁶Scholem, *Kabbalah*, p. 234.

¹⁶⁷Scholem, *Major Trends*, p. 192 (my emphasis).

¹⁶⁸I have for the most part confined my remarks in this section to theosophical matters. A separate study of investigation is the relationship of *Sefer ha-Rimmon* to the *Zohar* with respect to matters pertaining to *halakhah*. Briefly, it may be said that there are many more points in common than at variance between the *Zohar* and *Sefer ha-Rimmon* in this domain as well. Thus, for instance, according to both sources, it is incumbent upon the individual to put on his fringe garment and phylacteries while still in his home, prior to going to the Synagogue for morning prayer. Cf. *ShR* 58:7-9 and *Zohar* 1:301a; 3:120a; 265a; *ZH* 41d. As far as I know, the *Zohar* is the first source to affirm such a view. On the basis of the Zoharic discussion this custom was later codified as law; see *Bet Yosef on Tur*, 'Orah Hayyim, 25; *Shulhan 'Arukh*, 'Orah Hayyim, 25:2. According to both the *Zohar* and *Sefer ha-Rimmon*, moreover, *qedushah de-yotzer* is not said by the individual but only when a quorum of ten men has assembled. Cf. *ShR* 72:12-13 and *Zohar* 2:129b. Finally, there are several liturgical innovations that are found in both sources, such as the recitation of Psalm 104 on the day of the new month (cf. *ShR* 191:15 and *Zohar* 1:97b [*MhN*]) and that of Psalm 33 on Sabbath morning (cf. *ShR* 122:10 and *Zohar* 2:137b). I have found only a few halakhic discrepancies between *Sefer ha-Rimmon* and the *Zohar*. For example, according to

as we noted above, no uniform approach to Zoharic materials in de León. As rabbinic texts in general are conflated in the author's mind, so too Zoharic sources.¹⁶⁹ He draws from various parts of the text, often pulling together separate passages which deal with a common theme or present a similar exegesis.¹⁷⁰ Indeed, at times, even when there is no extant Zoharic parallel to the text in *Sefer ha-Rimmon*, the Zoharic tone is most apparent to the trained ear. Three cases, in particular, are noteworthy. In one place, de León writes: "And a wise man said in *his book*: Alas! The people of the world stumble and they do not know when they go down and when they go up."¹⁷¹ The context of this remark is a discussion about the holiness required in sexual intercourse, here referred to euphemistically by the expression "going down and going up."¹⁷² It seems fairly obvious that the language here sounds remarkably close to that of the *Zohar*; yet I was not able to locate an exact parallel. While it is not impossible that we have here an instance of de León quoting a genuine Zoharic source that has been lost,¹⁷³ it seems to me more likely that he has imitated the *Zohar* and "invented" a new source for the purpose of this treatise. A second example of this is to be found in another passage where an esoteric explanation

ShR 86:5, the *piṭum qeṭoret*, i.e. the rabbinic passage dealing with incense, is to be recited daily at the end of the morning prayers, after the so-called *qedushah desitra*, in accord with standard Sephardic practice. Cf. *Sefer 'Abudarham ha-Shalem* (Jerusalem, 1963), p. 124; *Bet Yosef, Tur, 'Orah Ḥayyim*, 133. (According to the Ashkenazi rite, this passage is recited only on the Sabbath; cf. the marginal note of R. Moses Isserles to *Shulḥan 'Arukh, 'Orah Ḥayyim*, 132:2.) From *Zohar* 2:2:219b, however, it would seem that this passage must be recited as a prelude to the morning prayers and not at the conclusion. And cf. *ShR* 272:8-10 where de León asserts that the prohibition of making idolatrous images extends to all forms and not just that of a human being. However, the ruling as established in the traditional sources (see BT, *Rosh Hashanah* 24b and *'Avodah Zarah* 43b; Maimonides, *Mishneh Torah, 'Avodah Zarah*, 3:10; *Shulḥan 'Arukh, Yoreh De'ah*, 141:4) as well as the *Zohar* (2:87a) permits all images with the exception of the human form. Finally, in *ShR* 349:17-18 de León asserts, following prior rabbinic sources (cf. PT, *Yevamot* 11:1; BT, *Sanhedrin* 58b; *Pirquei de-R. 'Eli'ezer*, 21) that the law prohibiting sexual relations between a sister and a brother was suspended by God in the case of Cain and Abel as an act of lovingkindness. The *Zohar* (3:78a), by contrast, states that permission to marry one's sister was given to men only after the death of Cain and Abel.

¹⁶⁹See above, n. 104.

¹⁷⁰Scholem, *Major Trends*, pp. 198-99. See, e.g., *ShR* 52:17-18; 60:4-5; 90:1-91:2; 97:2-98:1; 117:2-3; 180:13.

¹⁷¹*ShR* 92:15-17.

¹⁷²The expression has a sexual connotation in the *Zohar* as well. See, e.g., *ZH* 58b. Cf. also *Seder Gan Eden*, in Jellinek, *Beit ha-Midrash*, 3:132. See below, n. 186.

¹⁷³On the knowledge by kabbalists writing before 1350, such as Menahem Recanati, of genuine Zoharic passages which are no longer traceable, see Scholem's comment, *Major Trends*, p. 185. See also Scholem, *Kabbalah*, p. 236; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:35, 37, 109-10 (Introduction); Matt, *The Book of Mirrors: Sefer Mar'ot Zove'ot*, p. 15.

of Deut. 30:15, based on a well-established kabbalistic theme, is given in the name of the rabbis: "Accordingly the [sages], blessed be their memory, said [with respect to] the mystical [meaning] of the verse, 'See, I set before you this day life and good, death and evil,' for when a person goes in the good way the attribute of goodness is drawn upon him...and when a person goes in the evil way the attribute of evil is drawn upon him."¹⁷⁴ Although this theme is a standard one in the *Zohar*,¹⁷⁵ no extant Zoharic source, as far as I was able to discern, specifically connects the thematic under discussion with the scriptural verse interpreted in the passage from *Sefer ha-Rimmon*.¹⁷⁶ One final example is the following passage which again cites an interpretation of a verse in the name of the rabbis, this time adding the words "in the *midrash*," which sounds Zoharic in its tenor, though I could not locate an exact parallel source:

"And who does what is righteous?" (Ps. 15:2). What is [the meaning of] "who does what is righteous?" You must know that the one who walks in the way of his Creator and fulfills the commandments...that is one "who does what is righteous" [for] he draws forth the desire and the will from the source of life [i.e. *Binah*] and causes the true light to illuminate the moon [i.e. *Shekhinah*] to shine upon the lower [entities]... And thus the matter of drawing forth the desire and the will from above to below, that is the fulfillment of the commandments and the worship of the Creator... And the [rabbis,] blessed be their memory, said in the *midrash*: With righteousness the world was created and [He] carried out His work. And who "worked upon Righteousness" [*Tzedeq*, i.e. *Shekhinah*]? The *tzaddiq*, as it says, "And who acts upon Righteousness," when he performs the commandments.¹⁷⁷

This passage, as the other two that I have mentioned, may either reflect an authentic Zoharic source that is not in the printed editions or is an original composition by de León written in the vein of the *Zohar*. Be that as it may, this phenomenon reflects well on the unique use of the *Zohar* that one finds in the writings of de León. Other kabbalists who imitated the style of *Zohar*, such as Joseph Hamadan and the anonymous author of *Tiqqunei Zohar* and the *Ra'aya Meheimna*, never quite capture the spirit of the text in the way that de León does. Both the substance and form of his discourse is that of the *Zohar*.

¹⁷⁴*ShR* 28:1-4. The passage reflects the language of R. Ezra in his *Commentary on Shir ha-Shirim*; see *Kitvei Ramban*, 2: 528-29. Cf. *ShR* 337:16-18; 368:1-3.

¹⁷⁵See, e.g., *Zohar* 1:54a; 99b; 125b.

¹⁷⁶See, however, MS Munich 47, f. 347b, where the verse from Deuteronomy is indeed interpreted in a similar context. The closest parallel in the *Zohar*, which I was able to find, is in *ZH* 78c (*MhN*): "'See, I set before you etc.'... 'life and good' refers to the good inclination, 'death and evil' to Samael." See *ibid.*, 82c, where a similar exegesis of Deut. 30:15 is given following a brief discussion on the mystery of spiritual arousal above by human actions below. This context, even more than the first, thus approximates the comment in *Sefer ha-Rimmon*.

¹⁷⁷*ShR* 377:13-21. See below, n. 195.

Four types of Zoharic usage can be distinguished in *Sefer ha-Rimmon*: conceptual-symbolic, linguistic, textual, and exegetical. Inasmuch as I have noted examples of each of these classifications throughout the critical apparatus to the text, I will not repeat all the results of my research here but will simply outline the general characteristics of each category. In the first instance, there are those passages in *Sefer ha-Rimmon* which reflect the identical theosophic perspective or present the same symbolism of the *Zohar* without relying on any given textual parallel. I could not reproduce in this context even a fraction of the shared symbols as there are quite literally on almost every page at least two or three, and sometimes many more, examples.

In the second instance, there are Hebrew expressions scattered throughout *Sefer ha-Rimmon* which clearly reflect the Aramaic idiom or the peculiar style of *Zohar*. Again, it would be virtually impossible to record all such occurrences as they are indeed numerous. I have, however, noted as many of these as was possible in the critical apparatus to the text. To cite but a few examples: (a) In *ShR* 39:1-2 de León uses the expression, "to be engaged in [God's] Torah," להשחרל בהוררו, which corresponds to a *terminus technicus* used frequently in the *Zohar*, לאשחרלא באורייהא;¹⁷⁸ (b) de León employs the expressions עולם הנסחר (9:9) and עולם הנקבה (23:6) and עולם הזכר (8:8) and עולם הנגלה (6:2, 23:1) which correspond respectively to the Zoharic terms עלמא דאהכסיא,¹⁷⁹ עלמא דאהגליא,¹⁸⁰ עלמא דנוקבא,¹⁸¹ and עלמא דדכורא;¹⁸² (c) the following interpretation of the "rabbis" to 1 Kings 5:10, "And the wisdom of Solomon increased," given at *ShR* 24:7-8, מלמד ששמרה הלבנה במלואה, is nothing other than an exact translation of a Zoharic expression, דקיימא סיהרא באשלמותא, used in similar contexts;¹⁸³ (d) in *ShR* 43:4 de León uses the expressions קיום and העומר בקימו which correspond respectively to the Zoharic expressions קאים למעלה ולמטה and קיוםיה בקימיה;¹⁸⁴ and קיומא לעילא ורחא;¹⁸⁵ (e) several times (e.g. *ShR* 46:6, 82:15-16; 92:17) de León employs various forms of the expression עולה ויורד which corresponds to another *terminus technicus* used repeatedly in the *Zohar*,

¹⁷⁸Cf. *Zohar* 1:132b, 168a, 184b, 189a-b; 2:27a, 46a, 61b, 83b, 95a; 3:36a, 58a, 73a, 98b, 112a, 153a (*Piqqudin*).

¹⁷⁹Cf. *Zohar* 1:152a (*Sitrei Torah*), 158a; 2:29b.

¹⁸⁰Cf. *Zohar* 152a (*Sitrei Torah*); 154b; 158a-b; 2:29b; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 31; *She'elot u-teshovot be-'Inyenei Qabbalah*, ed. I. Tishby, *Qovez 'al Yad*, n.s. 4 (1950), 1: 16 [reprinted in Tishby, *Studies in Kabbalah and Its Branches* (Jerusalem: Magnes Press, 1982), 1:42].

¹⁸¹Cf. *Zohar* 1:96a, 147a, 149a, 248b; 2:101a, 105b; MS Munich 47, f. 375b; *Shushan Edut*, p. 343; Scholem, "Hitpathut torat ha-'olamot," pp. 66-67.

¹⁸²Cf. *Zohar* 1:147a-b, 149a; 2:101a; *Shushan 'Edut*, pp. 332, 343; MS Munich 47, f. 375b; and the reference to Scholem's article in the preceding note.

¹⁸³Cf. *Zohar* 1:150a; 2:85a; 3: 296a (*Idra Zuta*).

¹⁸⁴Cf. *Zohar* 1:15a, 51a, 83a; 3:268b; *ZH* 4d (*MhN*); Liebes, *Peraqim be-Millon Sefer ha-Zohar*, pp. 356, n. 4; 363, n. 31.

¹⁸⁵Cf. *Zohar* 1:66b, 168a; Liebes, *Peraqim be-Millon Sefer ha-Zohar*, pp. 355-56, n. 3.

והקטרה אינו בא, סלקא ונתחא;¹⁸⁶ (f) the phrase which occurs in *ShR* 86:18-87:1, אלא על השמחה קטרה לא, is nothing but a direct translation of the Zoharic phrase, אהזיא אלא על חדוה;¹⁸⁷ (g) in *ShR* 161:16-17, 165:21, and 309:15 the expression נהבסם is used to connote the mitigation of stern judgment which reflects a unique Zoharic usage based on the Spanish *endulzar*;¹⁸⁸ (h) several times (see, e.g., *ShR* 27:10; 213:8; 390:12) de León employs the word ודאי to emphasize the mystical nuance of the scriptural verse that he is interpreting, a usage that is familiar to us from the *Zohar* as well;¹⁸⁹ (i) in *ShR* 50:14-15 de León asserts that "blessings dwell only when male and female are united," which is again nothing but a paraphrase of the Zoharic idiom, ברכהא שריא אלא באחר, דאשחכו דכר ונוקבא;¹⁹⁰ (j) descriptions of specific *sefirot*, such as that of the feminine *Shekhinah*, "the moon which has no light of its own,"¹⁹¹ and that of the masculine *Yesod*, "the river which never ceases,"¹⁹² are paraphrases of the exact terminology employed in the *Zohar* in the same symbolic context. The examples given above, which could be greatly multiplied,¹⁹³ represent a minute portion of the evidence that could be cited in support of the claim that de León freely employed Zoharic expressions and idioms according to his wont and will. The essential point to bear in mind here is that these borrowings flow so effortlessly from de León's pen that he leaves one with the impression that he is not so much using the *Zohar*—as some external source—but rather thinking in its very modes of language and thought.

In the third instance, there are actual textual parallels between *Sefer ha-Rimmon* and the *Zohar*, i.e. passages lifted out from the latter and translated almost verbatim. In these cases, the source is cited in the name of the rabbis or the sages,¹⁹⁴ or in the name of a "midrash,"¹⁹⁵ or anonymously as "and they

¹⁸⁶Cf. *Zohar* 2:95b, 100a, 130b, 132b, 136b and elsewhere; *Shushan 'Edut*, p. 340.

¹⁸⁷Cf. *Zohar* 1:230a; *Zohar* 3:11b. It is of interest to note that in MS Munich 47, f. 347a, words which correspond exactly to the passage in *Sefer ha-Rimmon* are cited as a quotation from the "rabbis, blessed be their memory," i.e. the *Zohar*. See below, n. 194.

¹⁸⁸See Scholem, *Major Trends*, pp. 165, 388, n. 44.

¹⁸⁹See Gikatilla, *Sha'arei 'Orah*, ed. Ben-Shlomo, 1:149, n. 3.

¹⁹⁰Cf. *Zohar* 1:165a, 182a; 3:5a, 17a; *ShR* 224:15-16; 325:1-4.

¹⁹¹Cf. *ShR* 188:3 and *Zohar* 1:149b. See above, n. 30, Chap. 2.

¹⁹²Cf. *ShR* 199:3-4; 229:11-12; 293:6; and *Zohar* 1:186b; 3:150b.

¹⁹³See, e.g., *ShR* 20:8-9 (cf. *Zohar* 1:154a); 26:3 (cf. *Zohar* 1:46a; 3:93b, 134b [*Idra Rabba*]; *Shushan 'Edut*, p. 335); 89:3 (cf. *Zohar* 2:121b); 112:8 (*Zohar* 1:208a); 122:2-3 (*Zohar* 1:121a); 153:1 (*Zohar* 1:115a); 223:16 (*Zohar* 3:145b); 279:22-280:1 (*Zohar* 1:126a-b); 327:16-17 (*Zohar* 1:193a); 333:4-5 (*Zohar* 1:158a).

¹⁹⁴See *ShR* 24:7-8 (cf. *Zohar* 1:150a); 182:22-183:4 (cf. *Zohar* 1:220b); 212:16 (cf. *Zohar* 1:131b); 217:12-14 (cf. *Zohar* 3:61b, 156a); 230:10 (cf. *Zohar* 1:57a, 69a, 219b; 2:214b; 3:90a; cf. *Shushan 'Edut*, p. 353, n. 178); 248:19-20 (cf. *ZH* 89a [*MhN*]; *Shushan 'Edut*, p. 358, n. 221); 270:12-14 (cf. *Zohar* 2:87b); 284:21-22 (cf. *ZH* 12c [*MhN*]); 288:8-10 (cf. *Zohar* 1:58b; *ZH* 12a [*MhN*]);

have said in the secret [interpretation] of the verse." In a few isolated cases de León introduces the Zoharic source with words like "I have seen a matter concerning etc.,"¹⁹⁶ "I have seen in a deep place,"¹⁹⁷ "I have found in the secret of things hidden in the words of the sages,"¹⁹⁸ or in one case, "And I have seen in the *Yerushalmi* another esoteric meaning to this."¹⁹⁹ In some places a Zoharic source is introduced as the view of the "commentators,"²⁰⁰ or of the "ancients,"²⁰¹ or by the words "there are those who explain."²⁰² More often however the text is simply inserted by de León into the natural flow of his own thoughts. It is of interest to note in this regard that on the basis of several

299:7-13 (cf. *Zohar* 1:245b); 349:1-2 (cf. *Zohar* 3:74a-b); 352:1-2 (*Zohar* 1:227b); 353:9-10 (cf. *Zohar* 1:199a); 370:3-5 (cf. *Zohar* 1:54a, 63a; 2: 34a, 181b); 377:4-5 (cf. *Zohar* 3:180b). This technique of citing Zoharic passages is known to us from other works of de León. See, e.g., MS Munich 47, ff. 337a (cf. *ShR* 109:16-110:1); 341a (cf. *Zohar* 2:82a); 347a (cf. *Zohar* 1:230a and cf. *ShR* 86:18-87:1); 376a (cf. *Zohar* 1:105b, 3:58b and cf. *ShR* 169:5-6); *Sefer ha-Mishqal*, p. 144 (see n. 227); *Sheqel ha-Qodesh*, p. 62 (cf. *ShR* 228:11-13). On the possibility that in *Mishkan ha-'Edut*, MS Berlin Or. Quat. 833, f. 13a, de León refers to a Zoharic passage by the words, "and the rabbis, blessed be their memory, said in the *Sha'arei 'Orah*," i.e. the title of Gikatilla's famous work, see Scholem, *Major Trends*, p. 195. See, however, the view of A. Farber, "*Iqvotav shel Sefer ha-Zohar be-khitvei R. Yosef Gikatillah*," p. 71; and *idem*, "*Li-Meqorot*," pp. 81-82, n. 32.

¹⁹⁵See *ShR* 84:14-15 (cf. *ZH* 42a); 134:9-12 (cf. *Zohar* 2:45a-b); 202:20 (cf. *ZH* 13c [*MhN*]); 233:1-3 (cf. *Zohar* 1:148a; 3:242a); 287:9-10 (cf. *ZH* 3d [*MhN*]); 297:10-12 (cf. *Zohar* 3:126b); 317:5-7 (cf. *Zohar* 1:144a; 369:3-4 (cf. *Zohar* 1:53b, 237a). See also 377:20-21 (discussed above). In de León's other Hebrew writings the *Zohar* is likewise occasionally referred to as the *midrash*. See MS Munich 47, f. 374a (cf. *Zohar* 2:60b); *Sheqel ha-Qodesh*, pp. 13-14 (cf. *Zohar* 1:21b; see below, n. 209). It should be noted that Isaac ibn Sahula in his commentary to *Shir ha-Shirim* and Todros Abulafia in his *Otzar ha-Kavod ha-Shalem* already cited the *Midrash ha-Ne'elam* in the name of the *midrash*. See Scholem, "*Peraqim mi-toledot sifrut ha-qabbalah*," *Kiryat Sefer* 6 (1929-30): 109-18; *idem*, "*R. Mosheh mi-Burgosh, talmido shel R. Yitzhaq*," *Tarbiz* 3 (1932): 181-83; *idem*, *Major Trends*, pp. 187-88. It is also of interest to note that Isaac of Acre cites the *Zohar* in the name of the *midrash*. See, e.g., *Me'irat 'Einayim*, ed. A. Goldreich, pp. 57-58 and cf. to *Zohar* 2:4b.

¹⁹⁶Cf. *ShR* 97:2-98:4 (cf. *Zohar* 1:153b-154b, 158a-b; *Shushan 'Edut*, p. 343).

¹⁹⁷*ShR* 252:6-7 (cf. *Zohar* 1:187b). The same passage is cited in *Sefer ha-Mihqal*, p. 144, in the name of the sages.

¹⁹⁸*ShR* 390:4-5 (cf. *Zohar* 1:217b; 3:43a-b, 104b).

¹⁹⁹*ShR* 35:6-9 (cf. *Zohar* 2:226b). I have discussed the passage at length in "Mystical-Theurgical Dimensions of Prayer in *Sefer ha-Rimmon*" (see above, n. 102.) The same source is quoted in the name of the "Yerushalmi" in *Sheqel ha-Qodesh*, p. 50, and in *Maskiyyot Kesef*, MS JTS Adler 1577, f. 110a (ed. Wijnhoven, p. 22; see, however, p. 56, where the editor incorrectly gives the source as "Talmud Yerushalmi"). And cf. *Shushan 'Edut*, p. 343; *Sod 'Eser Sefirot Belimah*, p. 383, n. 93 (cf. *Zohar* 3:231b). See above, n. 18, Chap. 1.

²⁰⁰Cf. *ShR* 90:1-2 (cf. *Zohar* 3:93a).

²⁰¹See above, n. 137.

²⁰²Cf. *ShR* 101:7-9 (cf. *Zohar* 2:26b).

passages in *Sefer ha-Rimmon* we are able to establish the correct reading of a parallel in the *Zohar*.²⁰³ Noteworthy also is the particular use which the author makes of the *Piqqudin* section which has been printed erroneously as part of the *Ra'aya Meheimna*.²⁰⁴ There are several exact parallels between *Sefer ha-Rimmon* and this section²⁰⁵ which lends credence to the thesis of Scholem that this section was indeed composed by de León. Finally, there is the exegetical parallelism between *Sefer ha-Rimmon* and *Zohar*, i.e. the occurrence of similar exegesis both with respect to biblical and rabbinic passages. Countless times in the critical apparatus to the text have I noted a verse from Scripture or a passage from the Talmud or Midrash which is interpreted in *Sefer ha-Rimmon* in an identical way in the *Zohar*.

In the remaining part of this section I will address the few instances where there is an apparent discrepancy between the *Zohar* and *Sefer ha-Rimmon*.

(a) The first case we have already had the occasion to discuss, viz. de León's affirmation of Maimonides' explanation for the prohibition of slaughtering an animal and its child on the same day. Whereas in *Sefer ha-Rimmon* the view of Maimonides is accepted, in the *Zohar* it is rejected.²⁰⁶

(b) In his discussion of the '*Amidah*', de León writes that the first three and last three blessings symbolically correspond to the six extremities: *Hesed, Din, Rahamim, Netzah, Hod, and Yesod*.²⁰⁷ From the parallelism which he establishes between the first three and the latter three, it follows that *Netzah* is on the right side parallel to *Hesed* and *Hod* on the left side parallel to *Din*.²⁰⁸ This contradicts the viewpoint expressed in the *Zohar* according to which *Netzah* is on the left and *Hod* on the right. Lest one consider this to be a somewhat trivial and pedantic point, it will be recalled that in *Sheqel ha-Qodesh* de León himself cites this latter view in the name of the *midrash*, i.e. *Zohar*, against the opinion of the "commentators," i.e. other kabbalists, who asserted the opposite.²⁰⁹ It would appear, therefore, that in *Sefer ha-Rimmon* de León

²⁰³Cf. *ShR* 50:15-19 (cf. *Zohar* 1:165a); 52:18 (cf. *Zohar* 2:173b); 202:20 (see reference to *Zohar* 1:46a in note *ad loc.*); 243:17-19 (cf. *Zohar* 1:186b); 378:11-12 (cf. *Zohar* 1:101a).

²⁰⁴On this treatise, see above, n. 17, Chap. 1.

²⁰⁵Cf. *ShR* 30:5 (cf. *Zohar* 3:263b); 34:14-15 and 362:14-18 (*Zohar* 3:270b-271a); 41:10-11 (*Zohar* 3:263b); 58:1-2 (*Zohar* 2:43a); 90:1-2 (*Zohar* 3:93a); 98:11 (*Zohar* 3:263b); 118:6 (*Zohar* 2:92a); 136:1-2 (*Zohar* 3:97a); 137:12-138:2 (*Zohar* 3:97a); 139:3-4 (*Zohar* 3:97b); 177:11-178:2 (*Zohar* 3:103b); 180:3-5 (*Zohar* 3:103b); 181:6-7 (*Zohar* 3:145a); 221:13-20 (*Zohar* 2:91b); 226:16-17 (*Zohar* 3:43b); 228:8 (*Zohar* 3:43b); 231:17-18 (*Zohar* 3:263b); 232:18 (*Zohar* 3:263b); 331:20 (*Zohar* 3:86a). See, however, the remark of Scholem, *Qovez 'al Yad*, n.s. 8 (1976): 359, n. 231.

²⁰⁶Cf. *ShR* 310:6-9 and *Zohar* 3:92a (discussed above, § 2.5).

²⁰⁷*ShR* 82:7-8.

²⁰⁸*ShR* 82:17-83:1.

²⁰⁹Cf. *Sheqel ha-Qodesh*, pp. 13-14; *Zohar* 1:21b.

agrees with the very commentators against whom he argues in *Sheqel ha-Qodesh* on the basis of the *Zohar*.

(c) In *Sefer ha-Rimmon* 193:9 de León writes that "all depends on *mazzal*."²¹⁰ The exact expression in Hebrew appears in '*Idra Rabba* (*Zohar* 3:134a) as a citation from an ancient source and in the Aramaic form in '*Idra Zuta* (*Zohar* 3:289b). Yet, upon examination it becomes evident that the particular usage of this expression in the context of *Sefer ha-Rimmon* and the two passages from the *Zohar* differs. In the former it is clear that *mazzal* refers symbolically to *Yesod*, so-called because this gradation, which corresponds to the phallus, is like a river that overflows (Hebrew: נָל). This word-play between *mazzal* and the root נָל is found in the *Zohar* as well,²¹¹ referring as in *Sefer ha-Rimmon* to *Yesod*. However, in the '*Idrot* sections *mazzal* refers not to *Yesod* but is rather a technical name for the highest manifestation of the divine, the "beard" of the countenance of '*Atiqa Qadisha*, the "Holy Ancient One," or '*Arikh 'Anpin*, "the Long-Faced [Long-Suffering]"²¹² One." Hence, it follows that the identical saying which appears in *Sefer ha-Rimmon* and the '*Idrot* does not have the same symbolic correlation. This discrepancy may be explained in one of two ways: either de León's use of this saying is independent of the '*Idrot* context, both drawing on a third source, or he transformed the original intent of the '*Idrot*.

The relationship between the two texts is further complicated by a second remark that de León makes in the same context. After citing the rabbinic dictum that "children, livelihood, and sustenance depend not on merit but on fortune,"²¹³ he writes: "And indeed this matter is like the great *mazzal* upon which the Torah scroll is dependent."²¹⁴ This remark again has an exact parallel in the '*Idra Rabba*: "R. Eleazar rose and began to expound. He said: 'All depends on *mazzal* even the Torah scroll in the ark."²¹⁵ In the first place it should be noted that the key phrase is given in the '*Idra* as a citation in Hebrew. Furthermore, in the Zoharic context the *mazzal* clearly refers to the highest

²¹⁰Cf. Targum to Eccles. 9:2.

²¹¹Cf. *Zohar* 1:115a, 137a, 156b, 159b, 181a; 2:152b; 3:163a; *Sheqel ha-Qodesh*, p. 82. The same word-play is found in Gikatilla, but with a symbolic valence closer to that of the '*Idrot*, i.e. *mazzal* refers to the highest *sefirah*, *Keter*. See *Sha'arei 'Orah*, ed. Ben-Shlomo, 1:78, 163.

²¹²Cf. Scholem, *Major Trends*, p. 270, who argues that the correct translation of '*Arikh 'Anpin* is the "Long-Suffering" (on the basis of Ex. 34:6) and not "the Long Face," whereas that of *Ze'ir 'Anpin* is "the Impatient One" (cf. Prov. 14:17; noted by Scholem, *op. cit.*, p. 412, n. 81) and not the "the Short Face." See *idem*, *Pirquei Yesod be-Havanat ha-Qabbalah*, pp. 182-83. See, however, Liebes, "*Ha-Mashiah shel ha-Zohar*," p. 130, n. 182, who suggests a possible alternative source for the Zoharic terminology, viz. the description of the holy creatures (cf. Ezek. 10:14) in BT, *Sukkah* 5b as having "great faces" and "small faces." Cf. D. Matt, *Zohar: The Book of Enlightenment*, p. 282.

²¹³BT, *Mo'ed Qatan* 28a.

²¹⁴*ShR* 194:2-3.

²¹⁵*Zohar* 3:134a.

manifestation of *Keter* and the Torah scroll to *Tif'eret*. Hence, the meaning of the saying is that all things ultimately are dependent upon *Keter*, even the central *sefirah* of *Tif'eret*. In the case of *Sefer ha-Rimmon*, however, it seems that the "great *mazzal*" refers to the *sefirah* of *Binah* and not *Keter*.²¹⁶ Proof for this may be adduced by a closer look at the context. A few lines prior to this text de León asserts that the "hidden world," i.e. *Binah*, "stands upon twelve *mazzalot* which pour forth in their secret in complete unity."²¹⁷ The twelve *mazzalot*, we are told, are the six extremities which are all gathered in the one *mazzal*, i.e. *Yesod*.²¹⁸ The "great *mazzal*," in turn, is *Binah*, the gradation from which the twelve *mazzalot*, or the six extremities, pour forth. It is thus that de León, after making the claim about the dependence of the Torah scroll on the great *mazzal*, writes:

And all the matters that we have mentioned are dependent on the secret of the "hidden World" [i.e. *Binah*]. And from there all descends and emanates until the Foundation of all [i.e. *Yesod*] for he is the secret of the masculine which drops and pours forth everything unto the feminine [i.e. *Shekhinah*]. . . . And thus everything is dependent on *mazzal*.²¹⁹

Once again we have a situation wherein a similar expression is found in *Sefer ha-Rimmon* and the *'Idrot*, but with a variant symbolic correlation. In this case the matter is rendered even more problematic by the fact that the very same teaching, but with a symbolic correlation which approximates that of the *'Idrot*, appears in Gikatilla's *Sha'arei 'Orah*:

For upon that very *mazzal* children, livelihood, and sustenance are dependent, and even the Torah scroll is dependent upon it, and that is what [the rabbis], blessed be their memory, said: "All depends on *mazzal* even the Torah scroll in the ark. . . . And that is the supernal *mazzal* that is known in *Keter* for all the *sefirot* are dependent upon it and all of the created entitites, even the Torah scroll in the ark."²²⁰

In the case of Gikatilla, therefore, *mazzal* refers to a stage within the highest emanation, *Keter*, as it does in the *'Idrot*. Moreover, the exact language which appears in the *'Idrot* as a Hebrew citation appears in Gikatilla as a saying of the rabbis. As Ben-Shlomo already pointed out in his edition of *Sha'arei 'Orah*, the precise relation between the *Zohar* and Gikatilla is not clear; he even suggests the possibility of a third source common to both.²²¹ What is clear, however, is

²¹⁶Cf. *Sheqel ha-Qodesh*, p. 82.

²¹⁷*ShR* 193:8.

²¹⁸*Ibid.*, 10-12.

²¹⁹*Ibid.*, 194:3-6.

²²⁰Gikatilla, *Sha'arei 'Orah*, 1:162-63.

²²¹*Ibid.*, p. 162, n. 27. See also p. 29.

that Gikatilla's usage is identical to that of the 'Idrot,²²² whereas de León's usage differs from both.

(d) Another apparent discrepancy between *Sefer ha-Rimmon* and the *Zohar* also involves a context which is connected to the 'Idrot. In the second part of *Sefer ha-Rimmon* de León discusses the prohibition of desecrating the Sabbath. This discussion occurs after a somewhat extended deliberation on the correspondence of the three vowel points, *holem*, *shuruq*, and *hiriq*, to the three *sefirot*: *Hokhmah*, *Tif'eret*, and *Shekhinah*.²²³ The three aspects of Sabbath, the night, day, and the "Great Sabbath" which symbolize *Shekhinah*, *Yesod*, and *Binah* respectively, are said to correspond to these three vowel points:

The first Sabbath is the lowest vowel point and is the night of Sabbath [i.e. *Shekhinah*]. The Sabbath that stands with Her and in which She is contained is the second vowel point which is the [Sabbath] day. And if you say that the [Sabbath] day is the life-of-worlds [i.e. *Yesod*], in any event it is [contained] in the middle vowel point [i.e. *Tif'eret*]. And this is [the mystery of the letter] *waw*. ׁ [i.e.] two [*sefirot*, viz. *Yesod* and *Tif'eret*]²²⁴ that are one. . . . The Great Sabbath [i.e. *Binah*] is the highest vowel point for in that vowel point [i.e. *Hokhmah*] is contained the supernal one [i.e. *Binah*]. In any event the three vowel-points are one. . . . The two upper ones, *holem* and *shuruq*, are the secret of the masculine, and *hiriq*, which is the lower vowel point, is the feminine.²²⁵

The three aspects of Sabbath are contained in the three vowel points. De León thus concludes: "And therefore we must make three meals [on the Sabbath] corresponding to the three vowel points, which are all in one mystery and are called Sabbath."²²⁶ From this it follows that the three meals on Sabbath correspond to *Shekhinah*, *Yesod*, and *Binah*. By contrast, the correspondence of the three Sabbath meals to the *sefirot* according to the *Zohar* is: *Shekhinah*, *Keter* and *Tif'eret*.²²⁷ It will be recalled, moreover, that the author of the *Zohar*

²²²On Gikatilla's relationship to the 'Idrot, see references given above, nn. 27-29. Chap. 1.

²²³*ShR* 329:2-331:12.

²²⁴Cf. *Zohar* 1:182b; and parallel in MS Munich 47, f. 374a.

²²⁵*ShR* 334:14-335:6.

²²⁶*Ibid.*, 335:3-4.

²²⁷Cf. *Zohar* 2:88a-b. And see Gikatilla, *Sod ha-Shabbat*, printed in *Heikhal ha-Shem* (Venice, 1607), 40a: "The three meals are the mystery of the unity of the sefirot. How is this so? In the meal of Sabbath eve [one] brings the *sefirah* of *Malkhut* close to *Yesod*. The meal in the daytime is the meal of *Tif'eret*. And the third meal is the meal of the joining of *Tif'eret* to *Binah* in the mystery of the Supernal Crown [*Keter ha-'Elyon*] and that is the time of mercy." For yet another interpretation of the symbolic correspondence of the three Sabbath meals to the sefirotic pleroma, see David ben Yehudah he-Ḥasid, 'Or Zaru'a, JTS MS 2203, f. 53a: "The three meals correspond to the attributes...the meal of Sabbath night alludes to 'Aṭarah [i.e. *Shekhinah*] which governs at night. The second meal alludes to *Hesed* which governs in the morning. And the third meal alludes to *Gevurah* which governs at dusk."

uses in this context terminology which reflects the particular theosophy of the *'Idrot*: the meal on Sabbath eve corresponds to *Ḥaqal Tapuḥin*, the "Apple Orchard" or *Shekhinah*, the second meal to *'Atiqa Qadisha*, the "Holy Ancient One" or *Keter*, and the third meal to *Ze'ir 'Anpin*, the "Short-Faced [Impatient]²²⁸ One" or *Tif'eret*.²²⁹ Indeed, in the *'Idra Zuṭa* the very same correspondence is affirmed: "One [meal] is the meal of the *Matronita* [*Shekhinah*], and one is the meal of the Holy King [*Tif'eret*], and one is the meal of the Holy Ancient One, the Concealed of all Concealed [*Keter*]" (*Zohar* 3:288b). Two conclusions may thus be drawn. First, the doctrine affirmed in the main body of the *Zohar* and the *'Idra Zuṭa* is consistent. Second, there is a discrepancy between de León's account in *Sefer ha-Rimmon* and both passages in the *Zohar*.

In the case of both (c) and (d), therefore, there is an apparent discrepancy between *Sefer ha-Rimmon* and the *'Idrot*. Admittedly, this is scanty evidence to derive any definitive conclusions about de León's authorship or knowledge of the *'Idrot* at the time of the writing of *Sefer ha-Rimmon* in 1287. The fact of the matter is, however, that the above discrepancies coupled together with the fact that none of the characteristic doctrines of the *'Idrot* are reflected in *Sefer ha-Rimmon*²³⁰ raises a few questions. If one were to argue, on the contrary, that the above examples do indicate a knowledge and use of the *'Idrot*, then we must say that in *Sefer ha-Rimmon* de León either misinterpreted or transformed the meaning of the latter. This in itself is very peculiar insofar as de León's use of the *Zohar* in almost every case retains the original intent of the primary source. One would do well here to recall Scholem's own admission:

For a long time I searched for criteria which would positively exclude the possibility of Moses de Leon being the author, such as for example flagrant misunderstandings of the text of the *Zohar* by Moses de Leon himself. But although hundreds of quotations from the *Zohar* occur in the writings published under his own name, be it textually or paraphrased, I

²²⁸See above n. 212.

²²⁹In the *'Idrot* themselves *Ze'ir 'Anpin* refers to the totality of *sefirot* from *Hokmah* to *Yesod*; in the body of the *Zohar*, however, it refers exclusively to *Tiferet*. See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1: 111, n. 1.

²³⁰To be sure, on occasion in the critical edition of *Sefer ha-Rimmon* I have indeed made reference to passages in the *'Idrot*. See, e.g., notes to *ShR* 24:7; 26:3; 117:2-3; 297:6. The crucial point is, however, that in all of these cases the passage from the *'Idrot* had parallels in other parts of the *Zohar*, and did not represent the unique theosophic posture of these sections. There seems to be no trace of the particular theosophy of the *'Idrot* in any of de León's Hebrew texts. See D. Matt, *Zohar, the Book of Enlightenment*, p. 26; and my discussion in "Sefer ha-Rimmon: Critical Edition and Introductory Study," 1: 27-31. I have found, however, an exact parallel in MS Munich 47, ff. 377b-378a to a passage in *'Idra Zuṭa* (*Zohar* 3:288a) which describes the nature of the *sefirot* in terms of the metaphor of a candle and its lights. Here again there is no substantial thematic link between the Hebrew text and the *'Idra*. See *ShR* 278:18 and note *ad loc*.

have been unable to discover a single case in which it is possible to speak of a significant misunderstanding.²³¹

If we assume that the 'Idrot were in front of de León when he composed *Sefer ha-Rimmon*, an assumption we must make if we accept Scholem's view that the *Zohar* was a completed work at the time that de León began to compose Hebrew theosophic works under his own name, then the two examples that I have mentioned qualify as misunderstandings or, at the very least, reinterpretations. One might assume that the 'Idrot did not influence *Sefer ha-Rimmon* in these cases. Having said that, however, then one must accept the further consequence that in all of *Sefer ha-Rimmon* there is no influence of the 'Idrot sections of the *Zohar*. If that is the conclusion to be reached, then Scholem's claim that a "detailed analysis" of all of the books written under de León's own name "proves that they presuppose the existence of the *Zohar* as a completed work" is not fully substantiated, at least in the case of *Sefer ha-Rimmon*.

2.7 References to *Sefer ha-Rimmon* in Subsequent Kabbalistic Literature

It can be safely said that in comparison to the *Zohar* the Hebrew works of Moses de León in general exerted a minimal influence upon subsequent generations of kabbalists. The *Sefer ha-Rimmon* is no exception to this rule. I have been able to locate but three sources which can be said to have made direct use of *Sefer ha-Rimmon*.

(a) *Sefer ha-Ne'elam*: This text, which is fully extant in MS Paris 817, ff. 55a-91b, and partially in MS Parma 966, ff. 155b-188b, and MS JTS Mic. 1886, ff. 1a-25a, is a kabbalistic anthology written at the beginning of the fourteenth century.²³² The work contains, *inter alia*, Moses of Burgos' "Commentary on the Thirteen Attributes,"²³³ material from Gikatilla's *Sha'arei*

²³¹Scholem, *Major Trends*, p. 193.

²³²Cf. Scholem, "*Qabbalat R. Ya'aqov ve-R. Yitzhaq ha-Kohen*," *Madda'ei ha-Yahadut* 2 (1927): 192; *idem*, "*R. Mosheh mi-Burgosh talmido shel R. Yitzhaq*," *Tarbiz* 5 (1934): 305; *idem*, *Kiryat Sefer* 10 (1934-35): 506, no. 71; *Kabbalah*, p. 60. The Parma MS was first mentioned by Moshe Idel, "*Perush 'eser sefirot u-seridim mi-ketavim shel R. Yosef ha-ba' mi-shushan ha-birah*," *Alei Sefer* 6-7 (1979): 78, n. 35. The JTS MS contains two fragments from *Sefer ha-Ne'elam*: (1) ff. 1a-24b contains the treatise on the mystery of letters which appears in MS Paris 817, ff. 81b-89b, and (2) ff. 25a-b contains the text of Joseph Hamadan included in MS Paris f. 80a (see n. 264). Cf. Asi Farber, "*Li-Meqorot*," p. 68, n. 2.

²³³Published by Scholem, "*R. Mosheh mi-Burgosh talmido shel R. Yitzhaq*," *Tarbiz* 5 (1934): 305-16.

'*Orah* and de León's *Sefer ha-Rimmon*, two explicit references to the *Zohar* and other quotations from it,²³⁴ and a text of Joseph Hamadan.²³⁵

In MS Paris 817 the material from *Sefer ha-Rimmon* appears on ff. 68b-71a. The fragment of *Sefer ha-Ne'elam* in MS Parma mostly comprises the material derived from *Sefer ha-Rimmon*, though other kabbalistic explanations on various commandments are included.²³⁶ In one case explicit mention is made of R. Todros Abulafia (f. 184b). The treatment of the *mitzwot* from *Sefer ha-Rimmon* which are included in *Sefer ha-Ne'elam* are copied from both parts of the text. In almost all cases the author of *Sefer ha-Ne'elam* presents the *sodot* in a condensed form or simply as a paraphrase of de León's longer expositions. From the first part of *Sefer ha-Rimmon* the topics covered in *Sefer ha-Ne'elam* include: various *sodot* derived from de León's commentary on the liturgy, the blessing after meals, *sodot* dealing with Sabbath and the festivals, the mystery of the sanctification and blessing of the new moon, laws concerning loaning to the poor and giving charity, the law of *mezuzah*, and the priestly blessing.²³⁷ From the second part the following prohibitions are discussed: not to follow the desire of one's heart and eyes, not to hate anyone in Israel, not to have illicit sexual relations, not to swear falsely, not to give false testimony, not to take a bribe, not to curse a judge, not to try the Lord, not to wear the attire of an opposite sex, not to eat or cook milk and meat together, not to eat on *Yom Kippur*, not to drink heathen wine, not to burn a fire on Sabbath, and not to embarrass one's friend.²³⁸

(b) MS JTS Mic. 1768: A collection of kabbalistic varia written in Spanish script from the fourteenth century. The manuscript contains, *inter alia*, a section from R. Isaac ha-Kohen's "Treatise on the Left Emanation," mystical rationale for various commandments including one on f. 86a attributed to *Qabbalat Saporta*,²³⁹ a text attributed to Hai Gaon, passages from the *Zohar*, a

²³⁴Cf. Farber, "*Li-Meqorot*," p. 71, n. 13. The references to the *Zohar* occur in MS Paris 817, ff. 56a and 82b.

²³⁵Cf. Idel, "*Perush 'eser sefirot*," pp. 78-79.

²³⁶See Farber, "*Li-Meqorot*," p. 68, n. 2.

²³⁷Cf. *ShR* 34:14-36:3; 36:14-15; 49:14-50:2; 77:7-1; 79:1-4; 83:15-85:2; 86:2-10; 89:6-10; 97:3-99:5; 104:8-105:8; 126:18-128:12; 135:19-136:4; 137:1-140:11; 162:17-163:11; 167:2-7; 171:16-17; 176:22-178:3; 178:8-180:4; 188:3-190:6; 190:24-191:12; 207:18-209:8; 232:9-18; 254:4-14.

²³⁸Cf. *ShR* 284:9-10, 17-23; 285:12-286:5; 288:21-289:8; 289:9-292:3; 292:4-16; 315:8-12; 319:8-320:13; 331:4-17, 18-19; 349:14-350:8; 357:15-358:17; 360:9-18.

²³⁹Cf. Scholem, *Origins of the Kabbalah*, p. 407, n. 48. Scholem suggested the possibility that this appellation refers to the family name of Naḥmanides. See also Gottlieb, *Ha-Qabbalah be-Khitvei Rabbenu Baḥya ben 'Asher*, p. 215, n.3; Amos Goldreich, *Sefer Me'irat 'Einayim by Isaac of Acre: A Critical Edition*, pp. 76-89 (of the Introduction). The text from *Qabbalat Saporta* in MS JTS Mic. 1768 is included in Isaac of Acre's *Me'irat 'Einayim*. See Goldreich's edition, pp. 171-72.

selection from Gikatilla's *Sha'arei Tzedeq*, a passage from Jacob ha-Kohen's *Sha'arei 'Orah*, sections from de León's *Sefer ha-Mishqal*, and Gikatilla's commentary on the Passover Haggadah. In two places there are citations from *Sefer ha-Rimmon* which is mentioned by name. The first occurs on f. 81b and corresponds to *ShR* 178:14-17, and the second on ff. 109a-b which corresponds to *ShR* 292:4-293:8. In yet another place in the manuscript, f. 92a, the influence of *Sefer ha-Rimmon* can be assumed (cf. *ShR* 132:10-11 and note *ad loc.*) though the source is not cited.

(c) Meir ibn Gabbai: Jellinek already noted that *Sefer ha-Rimmon* was cited by ibn Gabbai in his *Tola'at Ya'aqov*.²⁴⁰ The citation occurs in the section on the prayers for *Rosh Hashanah* (33b) which draws upon de León's commentary contained in *ShR* 147:19 ff. There is one other passage in *ShR* 69:9-10 which is copied verbatim by ibn Gabbai in *Tola'at Ya'aqov* (12a), though he does not mention his source. In addition, as Ephraim Gottlieb suggested,²⁴¹ it is clear that ibn Gabbai made use of *Sefer ha-Rimmon* in his *'Avodat ha-Qodesh*, though in this case as well he does not mention his source by name. The influence can be seen particularly in his classification of four types of fear in *Sha'ar ha-Yihud*, chapter 26, which is based on a similar classification in *Sefer ha-Rimmon*.²⁴² I have found as well several other places in *Sha'ar ha-Yihud* which seem to reflect the language of *Sefer ha-Rimmon*.²⁴³

2.8 Onto-Theological Divisions of the Commandments

The kabbalistic categorization of the *mitzwot* reflects the particular theosophic posture of the given mystical writer. In this section I will discuss what I consider to be the main ontological and theological divisions of the commandments adopted by de León which inform his mystical transposition of normative halakhic practice. In a separate study I have discussed at length the treatment of *ta'amei ha-mitzwot* in *Sefer ha-Rimmon*, analyzing three main conceptual structures, to wit, commandments *qua* fulfillment of divine need; commandments *qua* maintenance and ground of existence; and commandments *qua* means for the separation of the sacred and profane.²⁴⁴ Here I will confine

²⁴⁰Cf. A. Jellinek, *Beiträge zur Geschichte der Kabbala* (Leipzig, 1852), viii, n. 2; *idem*, *Quntres Taryag*, p. 20; Altmann, *Qovez 'al Yad* n.s. 9 (1980): 219, n. 5; Roland Gotschel, *Meir ibn Gabbai: Le Discours de la Kabbale Espagnole* (Leuven: Peeters, 1980), p. 36.

²⁴¹See Gottlieb, *Meḥqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*, p. 126.

²⁴²Cf. *ShR* 30:12-32:13. It appears that the classification in *Sefer ha-Rimmon*, in turn, is based on, or is parallel to, *Zohar* 1:11b which distinguishes three types of fear. See above, n. 90. For a threefold categorization of fear in R. Eleazar of Worms, which may have influenced de León, see references above, n. 134.

²⁴³See *ShR* 25:12-13 (cf. *'Avodat ha-Qodesh, Sha'ar ha-Yihud*, chap. 24); 39:5-6 (*ibid.*, chap. 27); 44:20-45:6 (*ibid.*, chap. 28).

²⁴⁴Cf. E. Wolfson, "Mystical Rationalization of the Commandments in *Sefer ha-Rimmon*," *HUCA* 59 (1988).

myself to an elucidation of several motifs not fully discussed in my previous study.

In *Sefer ha-Rimmon* there are various modes of categorization of the commandments, each imparting to the reader a specific dynamic within the divine pleroma. Thus de León at times speaks of the containment of all the commandments in the Decalogue²⁴⁵ which, in turn, corresponds to the ten divine gradations, the *sefirot*.²⁴⁶ The significance of this characterization can only be understood if the reader bears in mind the critical assumption made by de León with respect to the ontic nature of the commandments. The view either explicitly stated or implied in any number of contexts in *Sefer ha-Rimmon* is the idea, which may be traced to some of the earliest historical documents of the kabbalah, that the commandments are identical with the attributes of God.²⁴⁷ Such a notion was openly affirmed by the Geronese kabbalists, though it is already implicit in both the *Sefer ha-Bahir* and other Provençal mystics.²⁴⁸ The spiritual grounding of the commandments in the realm of the divine is enhanced by the mythological conception of the Torah as the divine body and the mystical identification of the Torah *qua* body with the divine name, the Tetragrammaton.²⁴⁹ The *mitzwot*, accordingly, were viewed as the limbs of the

²⁴⁵See *ShR* 219:19-20; 340:20-341:2; 342:10-12. Cf. *Zohar* 2:90a-b, 93b; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:432. The motif of the inclusion of all the *mitzwot* in the Ten Commandments is first expressed in rabbinic sources, as far as I am aware, in geonic and late midrashic texts. See *Numbers Rabbah* 13:16, 18:21; Saadia's *Commentary on Sefer Yetzirah*, ed. M. Lambert (Paris: É. Bouillon, 1891), p. 22; *idem*, 'Azharot le 'Aseret ha-Dibberot, in Jellinek, *Quntres Taryag*, p. 5, no. 14; *Siddur Rav Sa'adyah Ga'on*, ed. I. Davidson, S. Assaf, and I. Joel (Jerusalem, 1963), p. 191; R. Judah Barzilai, *Perush Sefer Yetzirah*, ed. S. Halberstamm (Jerusalem: Meqize Nirdamim, 1970), p. 278; *Sefer ha-Bahir* § 124; Ephraim Urbach, ed., *Arugat ha-Bosem*, (Jerusalem: Meqize Nirdamim, 1963), 4: 85. The direct source for de León was undoubtedly R. Ezra's *Commentary on Shir ha-Shirim* which concludes with a small treatise on the 613 *mitzwot* as they are derived from the Ten Commandments. See *Kitvei Ramban*, 2:521 ff.; and cf. esp. *ShR* 381:4-382:3.

²⁴⁶On the correspondence of the ten *sefirot* to the ten *dibberot*, see *Sefer ha-Bahir* § 124. On the development of this theme in later kabbalistic sources, see Ephraim Gottlieb, *Ha-Qabbalah be-Khitvei Rabbenu Bahya ben 'Asher*, pp. 99-101.

²⁴⁷See especially *ShR* 131:11-13; 219:15-19.

²⁴⁸See above, n. 31. Cf. Scholem, *On the Kabbalah and Its Symbolism* (New York: Schocken, 1965), pp. 123-24; Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 1:144-45; 2:431-32.

²⁴⁹See especially *ShR* 131:22-132:7; 364:20-365:1; and 341:2-342:13 which is based on a passage at the end of R. Ezra's *Commentary on Shir ha-Shirim*, *Kitvei Ramban*, 2:548 (see also *Perush ha-'Aggadot le-R. 'Azri'el*, p. 38). The classical study of these kabbalistic motifs is Scholem, "The Meaning of Torah in Jewish Mysticism," in *On the Kabbalah and Its Symbolsim*, pp. 37-50. See also Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:233ff.; M. Idel, "Tefisat ha-torah be-sifrut ha-heikhalot ve-gilguleha ba-qabbalah," *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 1 (1981): 23-84.

Torah, the divine organism. This is the underlying conception of de León's use of the older midrashic motif concerning the containment of all the commandments in the Decalogue: the Ten Commandments correspond to the ten *sefirot* which, in turn, constitute the name of God, which itself is identical with the divine anthropos or the Torah in its mystical essence. As such, it follows that all the commandments will be comprised within the root ten. One of the more potent ideas to develop in medieval kabbalah was doubtless this explicit identification of God and Torah, reminiscent of Logos theories known to us from patristic literature. Whether or not there were earlier Jewish sources for this conception,²⁵⁰ the forthrightness with which the thirteenth-century kabbalists expressed these ideas is especially noteworthy. By means of this identification the mystical, mythological, and ethical dimensions all converged: to fulfill the commandments, as the kabbalist understood it, meant, first, to participate in the drama of divine life by cleaving to God²⁵¹ and, secondly, to maintain and strengthen the divine structure.²⁵² Further, by identifying the Torah with the Tetragrammaton and the divine corpus, the kabbalists were able to infuse the traditional modes of practice with added significance. The divinization of Torah, in short, resulted in a concomitant sacralization of orthodoxy. This factor seems to be one of the key elements in explaining the relatively easy acceptance of kabbalistic doctrine into mainstream Judaism.

Alternatively, de León expresses the view, as we have already seen in a preceding section, of the inclusion of all the commandments, positive and negative, within the last divine emanation, *Shekhinah*.²⁵³ Indeed, the *Shekhinah*, the feminine potency *par excellence*, is the divine gradation which most properly corresponds to *mitzwah*, i.e. Oral Torah,²⁵⁴ complementing the

²⁵⁰Moshe Idel has traced the evolution of the earlier Jewish mystical conception of the inscription of Torah on the limbs of God to the later kabbalistic identification of Torah with God. See reference to Idel's article in preceding note, and *idem*, "Infinites of Torah in Kabbalah," in *Midrash and Literature*, ed. by G. Hartmann and S. Budick (New Haven: Yale University Press, 1986), pp. 144-45.

²⁵¹See *ShR* 131:22-24: "You must know that God chose Israel for His portion and prepared them for His worship. And from His great love and admiration gave them the Torah, and bound them with the knot of love, to bind them in the mystery of his name, blessed be He, and gave them the commandments so that they would cleave to it." See also 326:3-9 (for an interpretation of this passage, cf. M. Idel, "Infinites of Torah in Kabbalah," p. 147); 367:18; 376:1-8.

²⁵²See especially *ShR* 365:1-4 (cf. *Zohar* 3:113a).

²⁵³Cf. *ShR* 234:1-2; 256:16-17; 257:10-11; 371:21-372:1; 381:4-6; 388:3-4.

²⁵⁴On the correlation between Oral Torah and *mitzwah*, see BT, *Berakhot* 5a: "R. Levi bar Hama said in the name of R. Shim'on the Just... 'Torah' means Scripture (*miqra*), 'and the commandments' means *mishnah*"; and the introduction of Maimonides to the *Mishneh Torah*: "'And I will give you tablets of stone and the Torah and the commandments' (Ex. 24:12). 'Torah' refers to the written Torah, 'and the commandments' refers to that which is called the oral Torah." Cf. *Sefer ha-Bahir* § 149; *Zohar* 2:166b; 3:40b.

masculine potency which corresponds to the Written Torah.²⁵⁵ The identification of *Shekhinah* with the Oral Torah, which represents both the theoretical exposition and practical implication of the Written Torah, places the focus of religious life in this gradation. *Shekhinah* is the portal through which one gains access to the realm of divine emanations. It is thus that de León identifies this gradation as the locus of faith. "*Shekhinah*," writes de León, "is the 'peak of Amanah' (ראש אמונה)"²⁵⁶ and "she is the faith (האמונה). . . . And all people must enter into the mystery of faith...for whoever does not have faith has no portion in the God of Israel,"²⁵⁷ "for one is not without the other, as you find that there is no day without night."²⁵⁸ In theosophic terms, through the feminine *Shekhinah* one comes into relation with the masculine God of Israel and thereby unites the aspect of day with that of the night.²⁵⁹ That the ultimate expression of this faith is through the performance of the commandments may be gathered from another passage: "whoever is not occupied with the commandments is 'devoid of sense' (Prov. 9:16) for he has no portion in the God of Israel, for all the commandments are linked to the mystery of the great name."²⁶⁰ The use of the same terminology in these two passages is not coincidental. Neither the one who has no faith nor the one who is not occupied with the commandments has a portion in the God of Israel. Indeed, the essence of faith is to be so occupied. Insofar as *Shekhinah* symbolically corresponds to the mystery of faith, *sod ha-'emunah*, it follows that she will be the locus of all the commandments as well, the very means to express that faith in action.²⁶¹ To employ the imagery of the *Bahir*,²⁶² as the passageway to enter the divine palace, *Shekhinah* contains within herself all the pearls, treasures, jewels, and precious stones found in the interior chambers.

The centralization of the commandments in *Shekhinah* is additionally expressed by de León by the fact, as have seen above (see § 2.4), that this

²⁵⁵Cf. *ShR* 108:10-12; 387:15-17; *Zohar* 3:40b; *ZH* 45b. See Scholem, *On the Kabbalah and Its Symbolism*, pp. 47-50. For the source of this symbolism in the *Sefer ha-Bahir*, see Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 170-71. On the identification of *Shekhinah* as *mitzva*, see above, n. 35.

²⁵⁶Based on Song of Songs 4:8. The biblical expression was interpreted as a reference to faith already in *Exodus Rabbah* 23:5; and see *Zohar* 2:3a.

²⁵⁷Cf. BT, *Berakhot* 63b.

²⁵⁸*ShR* 25:15-26:3.

²⁵⁹The expression "there is no day without night" to depict the unity of masculine and feminine potencies within the sefirotic realm is a literal translation of a Zoharic expression. See *Zohar* 1:46a; 3:93b; 134b (*Idra Rabba*).

²⁶⁰*ShR* 219:18-19. Just as the Jewish people have a portion in God through the commandments, so too through the very same means God has a portion in the Jewish people. See citation from *ShR* 131:22-24 given above, n. 251.

²⁶¹See *ZH* 82a (*MhN*) where the commitment to the laws and statutes of Torah is identified both as the "yoke of faith" and the "yoke of *Shekhinah*." Here again we see the intrinsic connection between faith, the commandments, and *Shekhinah*.

²⁶²*Sefer ha-Bahir* § 43. See Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 168-69.

gradation is symbolized by the particular commandment of the fear of God. The *Shekhinah*, as a feminine potency, is situated on the left side of the divine pleroma and, consequently, is sustained by the attribute of judgment. It is thus appropriately symbolized by the commandment of fear as the latter involves the quality of judgment. "Worship through fear is the beginning [through which] to enter into the cleaving of the Creator. It is the opening to enter upward so that the upper attributes will rest upon him and he will be complete...for if fear does not rest upon his head²⁶³...he is not worthy to cleave to the Torah and the commandments."²⁶⁴ The commandment to fear God can be said to comprise all the commandments, for without fear one cannot begin to cleave to God or the Torah. That is to say, the fear of God is the one commandment that holds the key to all the other commandments and, as such, contains the others within itself. It was the unique achievement of Moses that he established all the commandments in this one commandment, as it says, "Now, Israel, what does the Lord your God require of you but fear" (Deut. 10:12).²⁶⁵ This is the import of the talmudic dictum, based on this biblical verse, that for Moses fear of God was but a small matter (מלה זוטרהי),²⁶⁶ i.e. the one matter which, like a Leibnizian monad, reflects the totality of the divine potencies from its own point of view. Inasmuch as all the commandments are contained in this one commandment, it follows that fear of God constitutes the proper expression of faith. Indeed, de León puts it quite simply, "if there is no fear there is no faith, for all is one matter and one secret."²⁶⁷ From the perspective of the divine axis, fear and faith have the same symbolic reference; from the perspective of the human axis, one without faith has no fear and, conversely, one without fear has no faith. Faith in God, therefore, translates into the fear of God, the one commandment that contains all the commandments. Just as one without faith has no portion in the God of Israel, so too one without fear.

Devotional life is thus centered about this one commandment and the divine emanation which it symbolizes. The overriding purpose of the commandments, for de León, is to cleave to the *Shekhinah* in order to facilitate both the possibility of the individual's ascending upward on the sefirotic ladder and of creating a downward flow of energy from the uppermost source to the other divine gradations and the cosmos. In emulation of Moses,²⁶⁸ the one who truly fears God is united to the level of the fear of God and, consequently, merits the whole range of commandments contained therein. By cleaving to *Shekhinah*, therefore, one has attained the level of proper faith:

²⁶³Cf. Judges 13:5; 1 Samuel 1:11. De León has substituted the word, מורא, i.e. fear, for the biblical expression , מורה, i.e. razor.

²⁶⁴*ShR* 32:7-11.

²⁶⁵Cf. *ShR* 371:21-372:22.

²⁶⁶BT, *Berakhot* 33b. And see *ShR* 25:7-15; 41:4-7.

²⁶⁷*ShR* 26:1-2.

²⁶⁸On the Zoharic view of Moses' union with the *Shekhinah*, see Liebes, *Peraqim be-Millon Sefer ha-Zohar*, pp. 182-84.

The verse, "He who walks without blame" [הולך חמים] (Ps. 15:2), corresponds to "I am the Lord your God" (Ex. 20:2). Here is an allusion to the mystery of divinity (סוד האלהות), for the mystery of divinity is the attribute of אֲנֹכִי. . . . You must know that the word אֲנֹכִי is the mystery of faith (סוד האמונה). And ponder the mystery of אֲנִי for the matter of אֲנֹכִי and אֲנִי is one mystery. And this is the matter said with respect to Abraham, "walk before me and be without blame" [התהלך לפני והיה חמים] (Gen. 17:1), for he was constantly cleaving to the word אֲנֹכִי. You must know...the one who is without blame instructs [others] about the sovereignty and divinity of God, and the obligation that is upon those who walk in His ways to accept the yoke of the kingdom of heaven so that one will fulfill the commandments and be engaged in them with all one's strength.²⁶⁹

The injunction to walk without blame is further explained by the first of the Ten Commandments which corresponds to it, "I am the Lord your God." That is to say, to walk blamelessly means to cleave to that aspect of God represented in the first person pronoun, אֲנֹכִי, which is identical with the אֲנִי.²⁷⁰ This aspect of God is the "mystery of faith," i.e. *Shekhinah*, which is also the mystery of divinity for all the gradations are contained within Her.²⁷¹ Such a state was characteristic of Abraham who was likewise described in the Bible by the expression walking blamelessly with God because he constantly clove to the gradation of the אֲנֹכִי. Like Abraham, who according to ancient Jewish legend was the first proselytizer on behalf of monotheism, the one who cleaves to the *Shekhinah*, the mystery of faith and divinity, instructs others to accept the yoke of heaven and to fulfill the commandments. Again, we see the intrinsic connection established by de León between the *Shekhinah* and the *mitzwot*. Theosophically, the yoke of the Kingdom of Heaven (kingdom = *malkhut* = *Shekhinah*) is identical with the yoke of the Law.

In the key passage where de León states that Moses²⁷² comprised all the commandments in the one commandment, viz. the fear of God, he offers two

²⁶⁹*ShR* 380:2-381:3.

²⁷⁰Similarly in the *Zohar* the first person pronoun is a standard symbol for *Shekhinah*. Cf. *Zohar* 1:6b, 65b, 204b, 228a; 2:236b; 3:178b (*Piqqudin*). And see Scholem, *Major Trends*, pp. 216, 401, n. 38.

²⁷¹Cf. *Zohar* 1:89a, 228a; 2:85a-b. The basis for this symbolism is in *Sefer ha-Bahir* § 49: "Since there are ten sayings for the ten kings...the [word] אֲנֹכִי is written [in the Decalogue] and it contains all ten."

²⁷²According to the passage in BT, *Makkot* 23b-24a, which de León is here interpreting, as well as the parallels in several midrashic collections, it was the prophet Habakkuk who established all the commandments in one. The change of detail here is doubtless informed by the interpretation of Deut. 10:12 in BT, *Berakhot* 33b, according to which the one thing that God required of Israel, to fear Him, was a small matter for Moses; see n. 266. But, more importantly, the symbolic intention is crucial: Moses corresponds to the gradation of *Tif'eret*, which is the masculine consort of *Shekhinah*, symbolized by the commandment of the fear of God.

other possibilities. The first refers to the prophet Micah. To be precise, de León develops the talmudic interpretation²⁷³ of Micah 6:8: all the *mitzwot* can be reduced to, or are contained within, three, viz. to do justice, love mercy, and walk humbly with God.

These three things are a great principle and they contain all the commandments. . . . "Do justice," that is the attribute of *Tzedaqah*, the containment of everything. . . . "And love mercy," that is the right side which is the attribute of the right. . . . And these two attributes are the principle of all positive commandments. "Walk humbly," this is the root of the negative commandments. . . . Thus in these three you find the principle of all the commandments.²⁷⁴

Hence, all the *mitzwot*, according to this passage, are contained in three of the ten divine emanations: *Tif'eret* (called here *Tzedaqah*), *Hesed*, and *Malkhut*. The former two constitute the root of the positive commandments and the latter the root of the negative ones.

The third alternative that de León discusses alongside the innovations of Moses and Micah is that which he attributes to himself. Significantly, in contrast to Moses who established all the commandments in one and Micah who established them in three, de León asserts that he has "established them upon two, i.e. *zakhor* and *shamor*."²⁷⁵ The fundamental categorization of the commandments in *Sefer ha-Rimmon*, indeed that which determines the very structure of the book, is that between positive and negative precepts.²⁷⁶ This traditional typology, however, is subsumed under the kabbalistic categorization of *zakhor* and *shamor*:

All the commandments that were given to Moses at Sinai [may be divided] in two ways, positive and negative, corresponding to *zakhor* and *shamor*. The positive commandments correspond to *zakhor* and the negative to *shamor*. . . . *Zakhor* contains all the positive commandments. "And those that were numbered according to the number of every male" (Num. 3:34). *Shamor* contains all the negative commandments. "The equivalent for a female shall be taken by the sanctuary weight" (Lev. 27:6; Num. 3:47).²⁷⁷

The basis for this categorization can be traced to the following comment attributed to Rava in BT, *Berakhot* 20b (see also BT, *Shevu'ot* 20b where, however, the name of Rava is not mentioned): "*Zakhor* and *shamor*: Whoever has been included in [the commandment of] observing (*shemirah*) has also been included in [the commandment of] remembering (*zekhirah*); and since women have to observe, they also have to remember." Rava's statement is cited in

²⁷³See reference in preceding note.

²⁷⁴*ShR* 372:3-9; cf. 40:2-41:4.

²⁷⁵*ShR* 371:20.

²⁷⁶Cf. *ShR* 14:10-14; 132:1-7; 256:7; 301:3-4; 365:9-15; 371:20.

²⁷⁷*ShR* 14:10-14.

support of R. Ada bar Ahavah's ruling that by the ordinance of the Torah women are under the obligation to sanctify the Sabbath day over wine, even though this is a positive commandment that is time-bound, a category that generally is inapplicable to women. Rava's logic is that just as women are included in the *shemirah* of Sabbath, i.e., the prohibition of doing constructive labor, so too they are included in the *zekhirah*, i.e., the injunction to sanctify the day over wine. The implicit correlation in the Talmud between *zakhor* and the masculine and *shamor* and the feminine underlies the passage in *Sefer ha-Bahir* where the textual discrepancy between Ex. 20:8, "Remember (זכור) the Sabbath," and Deut. 5:12, "Keep (שמור) the Sabbath," is explained in the terse remark: "*Zakhor* refers to the male and *Shamor* to the bride."²⁷⁸ The allusion here is to the kabbalistic notion of the androgynous nature of Sabbath: the eve of Sabbath corresponding to the feminine aspect and the day of Sabbath to the masculine.²⁷⁹ In the writings of Ezra of Gerona the Bahiric correspondence *zakhor*-male and *shamor*-female was used to explain the rabbinic division of the commandments. Just as Sabbath in particular comprises two aspects, night and day, feminine and masculine, so the commandments in general can be broken up into two categories: negative and positive. *Zakhor* represents the root of positive commandments and *shamor* the root of the negative.²⁸⁰ While the kabbalists generally agreed upon these as the roots for all the commandments, they differed as to the exact correlation between these two categories and the divine attributes. There are basically two models, one represented by Ezra of Gerona and the other by his younger colleague, Nahmanides.

²⁷⁸*Sefer ha-Bahir* § 182. Cf. *ShR* 118:5-9; *Zohar* 1:48b; 2:92a. See Scholem, *Das Buch Bahir* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1970), p. 134, n. 3.

²⁷⁹For a thorough discussion of this kabbalistic theme, see Elliot Ginsburg, "The Sabbath in the Classical Kabbalah," (Ph.D., University of Pennsylvania, 1984), pp. 136-51. Insofar as the Sabbath does in fact comprise these two aspects, masculine and feminine, it is appropriately the time of *hieros gamos*, the sacred union of king and bride. The special connection between the eve of Sabbath and sexual relations, albeit human and not divine, is already suggested by the comment of R. Samuel in BT, *Ketubot* 62b, that the scholar's marital duty for cohabitation is on the eve of Sabbath. The purely pragmatic *modus operandi* of the talmudic dictum became a mythological principle in the kabbalah. Cf. *Zohar* 1:50a; 2:63b, 89a; 3:49b, 78a, 143a (*Idra Rabba*); Liebes, "*Ha-Mashiaḥ shel ha-Zohar*," p. 122.

²⁸⁰Cf. Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim*, *Kitvei Ramban*, 2:496-97; Vajda, *Le Commentaire d'Ezra de Gérone sur le Cantique des Cantiques* (Paris: Aubier-Montaigne, 1969), p. 87. R. Ezra's categorization is, of course, based in part on the comment of Rava discussed above in the body of the text. Whereas for Rava, however, the *zakhor* refers specifically to the positive commandment of sanctifying the Sabbath day and the *shamor* to the specific negative commandments related to doing work on Sabbath, for R. Ezra, and subsequent kabbalists who followed him, the *zakhor* and *shamor* comprise all the positive and negative commandments.

For R. Ezra the categories of *zakhor* and *shamor* flow out of the divine potencies of love and fear. These potencies, in turn, correspond in the divine realm to the attributes of *Hesed*, the right hand, and *Din*, the left hand, and in the psychological realm to the good and evil inclinations.

You must know that all the commandments are dependent on two roots, positive and negative. The positive commandments grow out of the attribute of *zakhor* and the negative out of the attribute of *shamor*. It is known that *zakhor* and *shamor* correspond to two of God's attributes. Therefore he who fulfills the commandment of his Master and establishes it derives from the attribute of love...which corresponds to the positive commandment. And he who refrains from doing something because of the fear of his Master derives from the attribute of fear which is below the attribute of love, as the negative commandment is below the positive commandment. . . . Thus you find that many principles concerning the negative commandments emerge from the positive commandments, for the power of the attribute of love is within the power of the attribute of fear, for fear emerges out of love and is contained within it.²⁸¹ And you must know that man...comprises and is formed with these two attributes, i.e. the elemental power and root of the positive and negative commandments, water and fire, the one from his right and the other from his left,...the good inclination on the right...and the evil inclination on the left . . . And since these two attributes, the good and evil inclinations, which correspond to positive and negative [commandments] were formed in man, and the Torah was given with positive and negative commandments, a man must accustom himself to go in the way of the good qualities so that the evil inclination will be drawn after the good inclination and will be nullified against it. Thus the sages, blessed be their memory said, "'And love the Lord your God with all your heart' (Deut. 6:2), with two inclinations, the good and evil."²⁸² For this purpose were the commandments, sacrifices, prayer and fastdays given, so that the evil inclination would be subdued and would be subordinate to the good inclination.²⁸³

It is clear that R. Ezra has combined the symbolism of the *Bahir* according to which *zakhor* refers to the masculine principle, presumably identical with *Yesod* and *shamor* to the feminine, i.e. *Shekhinah*, with the idea that all commandments are grounded in the attributes of love and fear. R. Ezra may have taken over the second idea from Maimonides.²⁸⁴ In any event, for R. Ezra, all

²⁸¹Cf. R. Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim, Kitvei Ramban*, 2: 523: "In the category of love it is impossible that there should not be any fear." The idea of the containment of the attribute of fear within love, judgment in mercy, is one of the basic principles of kabbalah that is traceable to the earliest historical documents from Provence. See my extended note to *ShR* 146:1.

²⁸²BT, *Berakhot* 54a.

²⁸³Cf. R. Ezra, *Commentary on Shir ha-Shirim, Kitvei Ramban*, 2: 496-97; Vajda, *Le Commentaire*, p. 376; *idem*, *L'Amour de Dieu dans la Théologie Juive du Moyen Age*, pp. 195-97.

²⁸⁴See Maimonides' commentary to *Pirquei 'Avot* 1:3. This possibility was already suggested by Tishby in *Mishnat ha-Zohar*, 2: 288, n. 52.

positive commandments are conceived of as branches which derive from the root of divine mercy and the negative commandments branches which derive out of the root of divine judgment.

Naḥmanides interpreted R. Ezra's passage in his commentary to Ex. 20:8 with a slightly different emphasis: *zakhor* corresponds to the attribute of mercy, located either in the sixth emanation, *Tif'eret*, or the ninth, *Yesod*, which emerges out of the potency of love, the fourth emanation, whereas *shamor* corresponds to the attribute of judgment, i.e. the tenth emanation, *Shekhinah*, which emerges out of the potency of fear, the fifth emanation. For Naḥmanides, therefore, the 248 positive commandments have their root in either *Tif'eret* or *Yesod*, whereas the 365 negative commandments have their root in *Shekhinah*.²⁸⁵ In the text interpreting Micah 6:8 which I mentioned above, it is clear that de León has combined the views of R. Ezra and Naḥmanides. Hence, according to that passage, the root for positive commandments is located in both *Tif'eret*, following Naḥmanides, and *Ḥesed*, following R. Ezra.

The correspondence of positive precepts to *Tif'eret* and negative to *Shekhinah* is the view of subsequent kabbalists such as Isaac ha-Kohen²⁸⁶ and Todros Abulafia.²⁸⁷ It is generally espoused in the *Zohar*, although at times traces of the view of R. Ezra may be found in that book.²⁸⁸ Still other kabbalists, such as Baḥya ben Asher²⁸⁹ and Joseph Hamadan,²⁹⁰ maintained

²⁸⁵That this represents Naḥmanides' position is borne out by medieval commentators of his work. See Isaac of Acre, *Me'irat 'Einayim*, ed. by Amos Goldreich, p. 107 (of critical edition); Recanati, *Commentary on the Torah* (Jerusalem, 1961), Ex. 20:8, f. 41a. Modern interpreters, however, have failed to distinguish between the viewpoints of Ezra and Naḥmanides. See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:288, n. 52; C. Henoch, *Ha-Ramban ke-Hoqer u-khi-Mequbbal* (Jerusalem: Harry Fischel Institute, 1978), pp. 70-72, 318-24; Jacob Katz, *Halakhah ve-Qabbalah*, pp. 22-23.

²⁸⁶Cf. "Treatise on the Left Emanation," in Scholem, *Madda'ei ha-Yahadut 2* (1927): 260, n. 5.

²⁸⁷Cf. *Otzar Ha-Kavod ha-Shalem* (Jerusalem: Maqor, 1970), 29b.

²⁸⁸Cf. *Zohar* 1:259b; 2:70b, 91a, 162a; 3:264a. See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:432, n. 27. It should be noted, however, that in the *Zohar* the word *zakhor* is a standard symbol for *Yesod*. See, e.g., 2:92b; and references to *Sefer ha-Rimmon* below in n. 322. Recanati follows the view of R. Ezra. See his *Commentary on the Torah*, f. 41a; *Sefer Ta'amei ha-Mitzvot*, 4b.

²⁸⁹See Baḥya ben Asher, *Commentary on the Torah*, Ex. 20:8 (ed. Chavel [Jerusalem: Mosad ha-Rav Kook, 1982], 2:198).

²⁹⁰See Joseph Hamadan, *Sefer Ta'amei ha-Mitzvot*, ed. Meier, p. 23 of the introduction, and references given in nn. 40-41 on p. 54. See, however, p. 31, where Meier refers to a passage (pp. 414-15 of the critical edition) in which Hamadan repeats Ezra's view. See *ibid.*, p. 57, n. 36. Cf. Moshe Idel, "Tefisat ha-torah be-sifrut ha-heikhalot ve-gilguleha ba-qabbalah," pp. 64-65; *idem*, "'Olam ha-malakhim bi-demut ha-'adam," pp. 50-51.

that the ground for positive commandments, the *zakhor* root, was in *Yesod*. This view was upheld by Moses de León in *Sefer ha-Rimmon* as well.²⁹¹

Of all the divisions of the commandments in *Sefer ha-Rimmon* which I have examined in this section, the division of *zakhor* and *shamor* is beyond question the most significant for de León. His seemingly unassuming remark, "Behold I have established [all the commandments] upon two which are *zakhor* and *shamor*,"²⁹² encapsulates in a microcosmic form the essential teaching of de León's kabbalistic system. By the term "essential teaching" I have in mind a particular usage of Martin Heidegger. In his masterful work on Friedrich Nietzsche, Heidegger wrote that the great nineteenth century German philosopher belonged to the class of "essential thinkers" by which he meant "those exceptional human beings who are destined to think one single thought, a thought that is always about *beings as a whole*. Each thinker thinks only one single thought...around which...all beings turn."²⁹³ If we were to apply Heidegger's characterization to de León, it seems to me that a fitting choice for his "single thought" would be the idea of the unity of masculine and feminine in the divine realm, for it is this one thought to which he constantly returns in all his writings and which shapes his conception of being as a whole. While it is certainly not the case that de León was the first kabbalist to affirm the syzygy of the masculine and feminine within God, indeed one might well argue that this idea stands at the very core of kabbalistic thinking from the outset and it is that which places kabbalah within the framework of ancient gnostic speculation,²⁹⁴ it is true that no kabbalist before de León emphasized the matter to such an extent, especially stressing the sexual and mythological nuances implied thereby. It is the doctrine of the unity of sexual polarity which underlies de León's statement that he has established all the commandments upon two, *zakhor* and *shamor*. For de León, the two aspects of Sabbath adequately characterize the nature of the entire Torah. "The Sabbath is the Torah in its entirety...and the one who observes the Sabbath observes the entire Torah."²⁹⁵ "With respect to the matter of Sabbath one finds at one time the expression *zakhor* and another time *shamor* in the manner of the mystery of the entire Torah and all the

²⁹¹Cf. *ShR* 14:12-13; 128:24-129:1; 376:10-12. It is of interest to note in this context the following remark of Moses Cordovero in *Pardes Rimmonim*, ch. 23, s.v. *zakhor*: "*Zakhor* and *Shamor* correspond to *Tiferet* and *Malkhut*. And this accords with those kabbalists who say *zakhor* refers to the male and *shamor* to the female. There are those who explain that *zakhor* refers to *Yesod*, but this is not fundamentally so."

²⁹²*ShR* 371:20.

²⁹³M. Heidegger, *Nietzsche, Volume III: The Will to Power as Knowledge and Metaphysics* (San Francisco: Harper & Row, Publishers, 1987), p. 4.

²⁹⁴See Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 151-60.

²⁹⁵See *ShR* 335:11 and parallel in *Zohar* 2:47a. See also *Zohar* 2:89a, 92a, 151a. The equivalence of Sabbath to all the Torah is an idea expressed in talmudic and midrashic literature as well. See PT, *Berakhot* 1:5; *Nedarim* 3:9; *Exodus Rabbah* 25:12; *Tanḥuma, Ki Tissa'*, 33.

commandments, for some of them are contained in *zakhor* and the others in *shamor*. All the Torah and the commandments are contained in the *zakhor* and *shamor*."²⁹⁶

Hence, the Torah, which is for the kabbalist nothing but the form or shape of the divine being, may be reduced to two principles, the active-masculine and the passive-feminine, represented in the positive and negative commandments. Yet, although there are two roots for the commandments, in truth they are one. "Positive commandments and negative commandments are two gradations which are one."²⁹⁷ In the preface to the second part of the text, which deals extensively with the negative commandments, the aspect of *shamor*, de León is careful to emphasize the ontological unity of the two poles:

Although we have written the first book on the mystery of positive commandments, and it appears from our grouping them in one separate book and the negative commandments in another book, God forbid that they should be separated. . . . The intention is that knowledge should attain (literally, return to) the cause of their existence so that they should be united. . . . And their cause is such that they should interact one with the other, for the mystery is that the negative commandments are contained in the positive commandments, and from the positive one always comprehends the negative.²⁹⁸ Therefore one is joined to the other to act as one.²⁹⁹

In contrast to Moses who established all the commandments within the one commandment that symbolically corresponds to *Shekhinah*, de León establishes all the commandments upon two roots which symbolically correspond to *Yesod* and *Shekhinah*. Notwithstanding the distinctiveness of these two roots, in their source they are in fact one. In the *Zohar* this unity is referred to as the "mystery of faith," *raza di-meheimanuta*.³⁰⁰ Above we have seen that de León uses an exact Hebrew equivalent of this expression, *sod ha-'emunah*, to specifically characterize the gradation of *Shekhinah* and the act of cleaving thereto. In

²⁹⁶*Sefer ha-Mishqal*, p. 110. Cf. *Zohar* 2:91a, 162a; 3:92b (*Piqqudin*), 264a. See Tishby, *Mishnat ha-Zohar*, 2:83.

²⁹⁷*ShR* 367:4-5. Cf. *Zohar* 3:92b (*Piqqudin*):

All the commandments of the Torah are [comprised] in two aspects which are one: *zakhor* and *shamor*. *Zakhor* refers to the male and *shamor* to the female, and everything is one principle. . . . The 613 commandments of the Torah are [contained] in the principle of male and female, and all is one mystery.

See also *Zohar* 2:162a and 3:264a. This kabbalistic principle may be seen as a theosophic elaboration of the talmudic dictum, "*zakhor* and *shamor* were uttered in one word" (see BT, *Rosh Hashanah* 27a, *Shevu'ot* 20b; PT, *Nedarim* 3:2). Cf. *ZH* 85a (*MhN*), 120a (*Tiqqunim*).

²⁹⁸A talmudic principle; see BT, *Nedarim* 11a.

²⁹⁹*ShR* 256:11-16.

³⁰⁰See *Zohar* 1:49b, 55b, 101b, 160a; 2:26b, 161b; 3:264a.

another context in *Sefer ha-Rimmon*, however, de León warns the reader against cleaving exclusively to *Shekhinah*:

The [gradation of] fear is not found alone but in union [with another]. And the one who cleaves to it alone without [its] being united [to the other] is, as it were, separated from life, for in all events it is never alone without being in union. And thus the foundation of fear is to be in union with all (בדחיבור הכל) and then fear is in its completeness.³⁰¹

The perfection of *Shekhinah* is only realized when She is united with the "all," *ha-kol*, i.e. *Yesod*,³⁰² so-called because it receives the totality of divine energy from the upper spheres. In striking contrast, therefore, to the passage where Abraham was extolled for his exclusive cleaving to *Shekhinah*, de León here stresses that one who cleaves exclusively to *Shekhinah* is separated from the flow of life because *Shekhinah* Herself is only complete when She is united to the masculine grade above Her. He who attaches himself to *Shekhinah* alone causes a separation above between masculine and feminine, a sin which the kabbalists referred to by the rabbinic expression "cutting the shoots."³⁰³ The ultimate task is to unite the masculine and feminine potencies, *zakhor* and *shamor*, and thereby be united to both.³⁰⁴ The purpose of the commandments, which by their very nature participate in both the masculine and feminine poles, is precisely to achieve this union. It is thus that the very verse, Ps. 15:2, "He who walks without blame," interpreted in the passage discussed above as a reference to cleaving to the feminine *Shekhinah* is interpreted elsewhere as a reference to the perfection of the phallus, i.e. the covenant of circumcision, which symbolically corresponds to the masculine *Yesod*:

A person must be without blame in his worship of the Creator, blessed be He . . . and fulfill the commandments. And here is an allusion to the perfection of the covenant which Abraham received in his flesh, on account of which he was called blameless [תמים],³⁰⁵ to show that a man's body is not perfected except through the perfection of the seal of God inscribed on his flesh. And here is an allusion to the positive commandments which are the mystery of *zakhor*...the totality of the positive commandments. . . . And hence [the meaning of] the verse "he

³⁰¹*ShR* 29:2-4. The union of *Yesod* and *Shekhinah* is stressed time and again in *Sefer ha-Rimmon*. See, e.g., *ShR* 51:14-52:12; 154:17-18; 161:8-9; 166:1-9; 183:10-17; 195:6-8; 229:5-13; 232:16-19.

³⁰²Cf. *ShR* 129:1-2; 154:1-3; 227:11-15. The source for this symbolism is to be found in *Sefer ha-Bahir*. Cf. Scholem, *Origins of the Kabbalah*, pp. 71-72, 263.

³⁰³See *ShR* 27:11-12 and note *ad loc*.

³⁰⁴The ideal of human perfection likewise involves the unification of the masculine and feminine. See *ShR* 50:14-15; 224:15-16; 243:13-15; 325:1-4.

³⁰⁵Cf. BT, *Nedarim* 32a; *Zohar* 1:200b, 246a; 3:142a (*Idra Rabba*), 166a; *ShR* 228:9-10.

who walks without blame" is that every person must be perfect in his ways to serve his Creator.³⁰⁶

In the one verse, then, de León finds a reference both to man's relationship with the feminine *Shekhinah* and the masculine *Yesod*. That is, to be complete or blameless, *tamim*, means concomitantly to perfect the phallus (*zakhor*) and to cleave to *Shekhinah* (*shamor*). In this there is no contradiction, however, for only the one whose phallus is so perfected can cleave to the *Shekhinah*.³⁰⁷ Moreover, the perfection of the phallus itself, the ritual of circumcision, as determined by rabbinic law comprises two procedures, *milah* and *peri'ah*,³⁰⁸ corresponding respectively to the masculine and feminine potencies.³⁰⁹ The ideal of perfection, then, expressed biblically by the term *tamim*, involves the union of masculine and feminine aspects. It is through the commandments, positive and negative, that this perfection is fully realized. As the commandments of Sabbath and circumcision³¹⁰ in particular, so the whole of Torah, the entire corpus of the commandments, is structured by the male-female polarity. The union of these poles characterizes the fundamental nature of the covenant given by God to Israel on Sinai, the abiding testimony of religious faith:

³⁰⁶*ShR* 376:6-13.

³⁰⁷For a discussion of this thematic, particularly from the vantage point of visionary experience, see E. Wolfson, "Circumcision, Vision of God, and Textual Interpretation: From Midrashic Trope to Mystical Symbol," *History of Religions* 26 (November, 1987).

³⁰⁸Cf. BT, *Shabbat* 137b.

³⁰⁹Cf. *Zohar* 1:13a, 32a-b (*Tosefta*); 3:163a; Gikatilla, *Sha'arei 'Orah*, 1:115-16. According to some passages in the *Zohar*, the relationship is reversed: the act of cutting the foreskin corresponds to *Shekhinah*, and that of pulling down the membrane to *Yesod*. See *Zohar* 2:40a, 60b, 125b; 3:91b.

³¹⁰Just as the commandment of Sabbath comprises the entire Torah (see references at nn. 295-96), so too the commandment of circumcision which likewise has two aspects, one corresponding to the masculine and the other to the feminine (see preceding note). The syzygy of masculine and feminine constitutes the very nature of the covenant of which Sabbath and circumcision are prime examples. In terms of Zoharic theosophy, both the Torah (see above, n. 249) and circumcision are identified on several occasions with the name of God (cf. *Zohar* 1:95a, 96b; 2:3b, 32a, 87b; 3:91a). Hence, it follows that circumcision in some sense is equivalent to the Torah. This equivalence, for example, underlies the Zoharic prohibition of disclosing secrets of Torah to one who is uncircumcised; see *Zohar* 3:72b-73a. Cf. Liebes, "*Ha-Mashiah shel ha-Zohar*," p. 140, n. 205; and my study referred to above, n. 307. The equivalence of circumcision, Torah, and the name of God is brought out with particular clarity in the following passage from *Zohar* 3:13b: "Whoever lies with respect to the sign of the holy covenant [i.e. the circumcision of the phallus] which is inscribed in him, it is as if he lies with respect to the name of the King, for the name of the King is inscribed in man. . . . Whoever observes [the laws of sexual propriety connected to] this covenant, it is as if he observes the whole Torah, and whoever lies with respect to it, it is as if he lies with respect to the whole Torah."

Tzaddiq (*Yesod*) and *Tzedeq*: [both] refer to the covenant and they are called covenant. . . . Therefore *zakhor* and *shamor* are bound together, *zakhor* in the day and *shamor* in the night.³¹¹

"If not for my covenant day and night the ordinances of heaven and earth I would not have established" (Jer. 33:25). "If not for my covenant" is well and good. What, however, is the meaning of "night and day?" R. Shim'on said: It has been taught that two crowns [*Yesod* and *Shekhinah*] are united together as one, and they are the opening to all the other crowns...the one is judgment and the other mercy, one is mitigated by the other...the one is masculine and the other feminine...and that covenant is united in both, "in day and night," in judgment and love. . . . That is the covenant which is called "day and night" for it is united in both.³¹²

³¹¹*Zohar* 3:115b.

³¹²*Zohar* 3:14a.

Bibliography

Introductory Note: The following is a selective list of works consulted in the preparation of both parts of this book. I have omitted standard reference works as well as classical works frequently cited, such as the Bible, Mishnah, Tosefta, Babylonian and Palestinian Talmuds.

1. Primary Sources

Aaron ha-Kohen of Lunel. *'Orhot Hayyim*. Vol. I, Florence, 1750; vol. II, edited by M. Schlesinger, Berlin, 1902.

Aaron ha-Levi of Barcelona. *Sefer ha-Hinukh*. Edited by H. D. Chavel. Jerusalem, 1952.

Abraham ben Azriel of Bohemia. *'Arugat ha-Bosem*. 4 vols. Edited by E. Urbach. Jerusalem, 1939-63.

Abraham ben Isaac of Narbonne. *Sefer ha-'Eshkol*. Edited by C. Albeck. Jerusalem, 1935.

Abraham ben Nathan of Lunel. *Sefer ha-Manhig*. Edited by I. Rafael. 2 vols. Jerusalem, 1978.

Abudarham, David ben Joseph. *'Abudarham ha-Shalem: Perush ha-Berakhot ve-ha-Tefillot*. Jerusalem, 1963.

Abulafia, Todros ben Joseph ha-Levi. *Otzar ha-Kavod ha-Shalem*. Jerusalem, 1970.

_____. *Sha'ar ha-Razim*. JTS MS Mic. 1887, fols. 49a-63a.

Al-Naqawa, Israel. *Menorat ha-Ma'or*. Edited by H. Enelow. 4 vols. New York, 1929-32.

Angelino, Joseph. *Livnat ha-Sappir*. Jerusalem, 1971.

Asher ben David. *Qabbalat R. 'Asher ben David*. Edited by J. Dan. Jerusalem, 1980.

Asher ben Saul of Lunel. *Sefer ha-Minhagot*. Edited by S. Assaf. In *Sifran shel ha-Rishonim*. Jerusalem, 1935.

Ashkenazi, Joseph ben Shalom. *Perush le-Sefer Yetzirah*. In standard editions of *Sefer Yetzirah* [attributed to R. Abraham ben David].

- _____. *A Kabbalistic Commentary on Genesis Rabbah*. Edited by M. Hallamish. Jerusalem, 1984.
- Ashkenazi, Yehiel. *Sefer Heikhal ha-Shem*. Venice, 1607.
- Azriel ben Menahem of Gerona. *Commentaire sur la liturgie quotidienne*. Translated by G. Sed-Rajna. Leiden, 1974.
- _____. *'Iggeret le-Burgosh*. In *Qabbalat R. Ya'aqov ve-R. Yitzhaq ha-Kohen*. Edited by G. Scholem. *Madda'ei ha-Yahadut* 2 (1927): 231-32.
- _____. *Perush ha-'Aggadot le-R. 'Azri'el*. Edited by I. Tishby. Jerusalem, 1945.
- _____. *Perush ha-Tefillah*. Edited by M. Gavarin. Unpublished Master's thesis, Hebrew University, 1984.
- _____. *Perush le-Sefer Yetzirah*. In *Kitvei Ramban*, edited by H. D. Chavel, 2:451-61. Jerusalem, 1964.
- _____. *Perush Tefillat Musaf le-Rosh ha-Shanah*. Paris MS 596, fols. 51c-55a.
- _____. *Seridim ḥadashim me-kitvei R. 'Azri'el mi-gerona*. Edited by Scholem. In *Sefer Zikaron le-'Asher Gulak ve-le-Shmu'el Klein*, pp. 201-22. Jerusalem, 1942.
- _____. *Sha'ar ha-Sho'el*. In Meir ibn Gabbai, *Derekh 'Emunah*. Jerusalem, 1967.
- _____. *Sod ha-Qorbanot*. Vatican MS 211, fols. 8b-12b.
- Azulai, Abraham. *'Or ha-Ḥammah*. 3 vols. Benei-Beraq, 1973.
- Baḥya ben Asher. *Be'ur 'al ha-Torah*. 3 vols. Edited by H. D. Chavel. Jerusalem, 1982.
- _____. *Kitvei Rabbenu Baḥya ben 'Asher*. Edited by H. D. Chavel. Jerusalem, 1970.
- Cordovero, Moses. *Pardes Rimmonim*. Jerusalem, 1962.
- _____. *Shi'ur Qomah*. Jerusalem, 1966.
- _____. *Tefillah le-Mosheh*. 2 vols. Prezmysl, 1892.
- David ben Solomon ibn Zimra. *Metzudat David*. Zolkiew, 1862.
- David ben Yehuda he-Ḥasid. *'Or Zaru'a*. JTS MS Mic. 2203.
- _____. *The Book of Mirrors: Sefer Mar'ot ha-Zove'ot*. Edited by D. Matt. Chico, Calif., 1982.
- De Vidas, Elijah. *Reshit Hokhmah*. New York, 1965.
- Eleazar ben Judah of Worms. *Perush 'al ha-Tefillah*. MS Paris 772.
- _____. *Sefer ha-Roqeaḥ*. Jerusalem, 1967.
- _____. *Soddei Razayya*. Edited by I. Kamelhar. Bilgoraj, 1936. Printed partially in *Sefer Razi'el*. Amsterdam, 1701.

- Eliezer ha-Gadol [pseud.]. *'Orhot Hayyim*. New York, 1946.
- Emden, Jacob. *Mitpaḥat Sefarim*. Jerusalem, 1970.
- Ezra ben Solomon of Gerona. *Le Commentaire d'Ezra de Gérone sur le Cantique des Cantiques*. Translated and edited by G. Vajda. Paris, 1969.
- _____. *Perush ha-'Aggadot*. Vatican MS 185, fols. 1b-18a; MS 294, fols. 28a-48b; MS 441, 1a-69b. Printed partially in *Liqqutei Shikhehah u-Fe'ah*. New York, 1978.
- _____. *Perush 'al Shir ha-Shirim*. In *Kitvei Ramban*, edited by H. D. Chavel, 2: 471-548. Jerusalem, 1964.
- Gabbai, Meir ibn. *'Avodat ha-Qodesh*. Jerusalem, 1973.
- _____. *Derekh 'Emunah*. Jerusalem, 1967.
- _____. *Tola'at Ya'aqov*. Jerusalem, 1967.
- Gikatilla, Joseph. *Ginnat 'Egoz*. Jerusalem, 1969.
- _____. *Sha'arei 'Orah*. Edited by J. Ben-Shlomo. 2 vols. Jerusalem, 1970.
- _____. *Sha'arei Tzedeq*. Jerusalem, 1967.
- _____. *Sodot*. Vatican MS 214, fols. 55a-88b. Printed partially in *Heikhal ha-Shem*.
- _____. *Sod yud-gimmel middot ha-nove'ot min ha-keter 'elyon*. Edited by Scholem in *Kitvei Yad ba-Qabbalah*, pp. 219-25. Jerusalem, 1930.
- Horovitz, Isaiah. *Siddur Sha'ar ha-Shamayim*. Jerusalem, 1980.
- Ibn Gaon, Shem Tob. *Baddei ha-'Aron u-Migdal Hananel*. Edited by D. Loewinger. Jerusalem, 1977.
- _____. *Keter Shem Tob*. In *Ma'or ve-Shemesh*, ff. 25a-54a. Edited by J. Coriat. Livorno, 1839.
- Ibn Sahula, Isaac ben Solomon. *Mashal ha-Qadmoni*. New York, 1981.
- Ibn Sahula, Meir ben Solomon. *Be'ur le-ferush ha-Ramban*. In *'Otzar Mefarashi ha-Torah*. Jerusalem, 1973.
- Ibn Shu'eib, Joshua. *Sefer Derashot 'al ha-Torah*. Jerusalem, 1969.
- 'Iggeret ha-Qodesh*. In *Kitvei Ramban*, 2: 315-37.
- Isaac ben Samuel of Acre. *Me'irat 'Einayim*. Edited by Amos Goldreich. Jerusalem, 1981.
- _____. *'Otzar ha-Hayyim*. JTS. Adler MS 1589.
- _____. *Perush Sefer Yetzirah*. Edited by G. Scholem. *Kiryat Sefer* 31 (1955-56): 379-96.
- Isaac the Blind. *Perush Sefer Yetzirah*. Appendix to G. Scholem, *Ha-Qabbalah be-Provans*. Jerusalem, 1970.
- Issachar Baer ben Petahiah. *Yesh Sakhar*. Jerusalem, 1961.
- Jacob ben Asher. *'Arba'ah Turim*. 7 vols. New York, 1975.

- Jacob ben Sheshet. *Ha-'Emunah ve-ha-Bittāḥon*. In *Kitvei Ramban*, 2: 339-448.
_____. *Meshiv Devarim Nekhoḥim*. Edited by G. Vajda. Jerusalem, 1968.
_____. *Sha'ar ha-Shamayim*. Edited by M. Mortara. *Otzar Nehmad* 3 (1860): 153-65.
- Jellinek, Adolf, ed. *Beit ha-Midrash*. 3 vols. Jerusalem, 1967.
- Joseph of Hamadan. *Perush 'Eser Sefirot*. MS Oxford Bodleian 1628.
_____. *Sefer Ta'amei ha-Mitzwot*. Part one edited by Menahem Meier. Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1974. Part two, Paris MS 817, fols. 141a-203b.
_____. *Sefer Tashak*. Edited by Jeremy Zwelling. Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1975.
- Judah bar Yaḳar. *Perush ha-Tefillot ve-ha-Berakhot*. Jerusalem, 1979.
- Judah ben Barzillai. *Perush Sefer Yetzirah*. Edited by S. Halberstam. Jerusalem, 1970.
- Judah ben Samuel he-Ḥasid. *Sefer Ḥasidim*. Edited by R. Margaliot. Jerusalem, 1957.
_____. Edited by J. Wistinetzki, with additions by J. Freimann. Jerusalem, 1969.
- Judah ha-Levi. *Sefer ha-Kuzari*. Translated by Y. Even-Shmuel. Jerusalem, 1972.
- Karo, Joseph. *Shulḥan 'Arukh*. 10 vols. New York, 1983.
- Keletz, Judah. *Sefer ha-Musar*. Jerusalem, 1973.
- Labi, Simeon. *Ketem Paz*. 2 vols. Djerba, 1940.
- Luria, David. *Ma'amar Qadmut Sefer ha-Zohar*. Warsaw, 1887.
Ma'arekhet ha-'Elohut. Jerusalem, 1963.
- Maimonides, Moses. *The Guide of the Perplexed*. Translated by S. Pines. Chicago, 1963.
_____. *Mishneh Torah*. 5 vols. New York, 1963.
_____. *Moreh Nevukhim*. Jerusalem, 1960.
_____. *Sefer ha-Mitzwot le-ha-Rambam 'im hassagot ha-Ramban*. Edited by H. D. Chavel. Jerusalem, 1981.
- Mekhilta de-Rabbi Yishma'el*. Edited by H. S. Horovitz and I. Rabin. Jerusalem, 1970.
- Midrash Bereshit Rabba*. Edited by J. Theodor and C. Albeck. 3 vols. Jerusalem, 1965.
- Midrash Rabbah*. 2 vols. Jerusalem, 1975.
- Midrash Tanḥuma*. 2 vols. Jerusalem, 1965.
- Midrash Tanḥuma*. Edited by Solomon Buber. 2 vols. New York, 1946.

- Midrash Tehilim*. Edited by Solomon Buber. Jerusalem, 1966.
- Midrash Vayiqra Rabbah*. Edited by Mordecai Margulies. 4 vols. Jerusalem, 1953-54.
- Moses ben Jacob of Coucy. *Sefer Mitzvot Gaddol*. Jerusalem, 1983.
- Moses ben Jacob of Kiev. 'Otzar ha-Shem. JTS MS Mic. 1804.
- _____. *Shoshan Sodot*. Koretz, 1784.
- Moses ben Shem Tob de León. *Maskiyyot Kesef*. JTS Adler MS 1577, fols. 103a-116a. Edited by Jochanan Wijnhoven. M.A. thesis, Brandeis University, 1961.
- _____. *Mishkan ha-'Edu*. Berlin Or. MS 833.
- _____. 'Or Zaru'a. Edited by Alexander Altmann. *Qovez 'al Yad*, n.s. 9 (1980): 219-93.
- _____. *Perush yud-gimmel middot*. JTS MS Mic. 1609, fols. 129b-131b.
- _____. *Seder Gan Eden*. In *Beit ha-Midrash*, ed. Jellinek, 3: 131-40.
- _____. *Sefer ha-Mishqal*. Edited by Jochanan Wijnhoven. Ph.D. dissertation, Brandeis University, 1964. Earlier edition: *Sefer ha-Nefesh ha-Hakhamah*. Basle, 1608.
- _____. *Sefer ha-Rimmon*. Cambridge Univ. Lib. MS Add. 1516; London, British Museum MS Add. 26,920, Margoliouth 759; Moscow, Lenin State Lib. MS Guenzberg 219; Oxford Bodleian Lib. MS Opp. 344, Neubauer 1607.
- _____. *She'elot u-Teshuvot be-'Inyenei Qabbalah*. Edited by Isaiah Tishby. *Qovez 'al Yad*, n.s. 4 (1950): 15-38. Reprinted with additions in Tishby, *Studies in Kabbalah and Its Branches*. 1: 36-75. Jerusalem, 1982.
- _____. *Sheqel ha-Qodesh*. Edited by A. W. Greenup. London, 1911.
- _____. *Shushan 'Edu*. Edited by Gershom Scholem. *Qovez 'al Yad*, n.s. 8 (1975): 325-70.
- _____. *Sod 'Eser Sefirot Belimah*. Edited by Scholem. *Qovez 'al Yad*, n.s. 8 (1975): 371-84.
- _____. Untitled fragment. Munich MS 47, fols. 335b-404b.
- Nahmanides, Moses. *Kitvei Ramban*. Edited by H. D. Chavel. 2 vols. Jerusalem, 1967.
- _____. *Perushei ha-Torah*. Edited by H. D. Chavel. 2 vols. Jerusalem, 1959-60.
- Pesiqta de-Rav Kahana*. Edited by B. Mandelbaum, 2 vols. New York, 1962.
- Pirqei de-R. 'Eli'ezer*. Edited by D. Luria. Warsaw, 1852.
- Qayyara, Simon. *Halakhot Geddot*. Edited by A. Hildesheimer. Berlin, 1892.
- Recanati, Menahem. *Perush 'al ha-Tefillot*. JTS MS Mic. 1898.

- _____. *Perush 'al ha-Torah*. Jerusalem, 1961.
- _____. *Sefer Ta'amei ha-Mitzvot*. Basle, 1581. Edited by S. B. Lieberman. London, 1962.
- Saadia Gaon. *Book of Beliefs and Opinions*. Translated by S. Rosenblatt. New Haven, 1948.
- _____. *Commentaire le Séfer Yesira, ou Livre de la création*. Edited by M. Lambert. Paris, 1891.
- _____. *Sefer 'Emanot ve-De'ot*. Translated by Joseph Kafih. Jerusalem, 1978.
- _____. *Sefer ha-Mitzvot le-RaSaG*. Edited by J. Perla. 3 vols. Jerusalem, 1973.
- _____. *Siddur Rav Sa'adyah Ga'on*. Edited by I. Davidson, S. Assaf, and I. Joel. Jerusalem, 1941.
- Sefer ha-Bahir*. Edited by R. Margalio. Jerusalem, 1978.
- _____. Scholem, G., trans. and ed., *Das Buch Bahir*. Darmstadt, 1970.
- Sefer ha-Ne'elam*. Paris MS 817, fols. 55a-91b; Parma MS 966, fols. 155b-188b.
- Sefer ha-Peli'ah*. Przemysl, 1883.
- Sefer ha-Qanah*. Cracow, 1894.
- Sefer ha-Temunah*. Lemberg, 1892.
- Sefer ha-Zohar*. Edited by R. Margalio. 3 vols. Jerusalem, 1964.
- Sefer Yetzirah*. Jerusalem, 1965.
- Siddur of R. Naftali Hertz Treves*. Thiengen, 1560.
- Siddur of R. Solomon ben Samson of Garmaise including the Siddur of the Ḥasidei Ashkenaz*. Edited by M. Hershler. Jerusalem, 1971.
- Siddur Rav Amram Ga'on*. Edited by D. Goldschmidt. Jerusalem, 1971.
- Sifra, Torat Kohanim*. Edited by I. H. Weiss. New York, 1947.
- Sifre de-be Rab*. Edited by S. Horovitz. Jerusalem, 1966.
- Sifre Devarim*. Edited by L. Finkelstein. New York, 1969.
- Simḥah ben Samuel of Vitry. *Maḥzor Vitri*. Edited by S. Hurwitz. Nurnberg, 1923.
- Ta'amei ha-Mitzvot*. Camb. MS Dd. 10. 11. 6, fols. 53a-92b.
- Teshuvat ha-Ge'onim, Sha'arei Teshuvah*. Edited by W. Leiter. New York, 1946.
- Tiqqunei ha-Zohar*. Edited by R. Margalio. Jerusalem, 1978.
- Wertheimer, A., ed. *Battei Midrashot*. 2 vols. Jerusalem, 1980.
- Yalqut Shim'oni*. 2 vols. Reprint. Jerusalem. 1973.

Zohar Hadash. Edited by R. Margaliot. Jerusalem, 1978.

2. Secondary Sources

Altmann, Alexander. "Das Verhältnis Maimunis zur jüdischen Mystik." *MGWJ* 80 (1936): 305-30.

_____. ed. and trans., together with S.M. Stern. *Isaac Israeli: A Neoplatonic Philosopher of the Early Tenth Century*. London, 1958.

_____. "Isaac Israeli's 'Chapter on the Elements (Ms. Mantua)." *JJS* 7 (1956): 31-57.

_____. "*Li-She' elat ba'aluto shel Sefer Ta'amei ha-Mitzvot*." *Kiryat Sefer* 40 (1965): 256-76; 405-12.

_____. *Studies in Religious Philosophy and Mysticism*. Ithaca, 1969.

Bacher, Wilhelm. "Judaean-Christian Polemics in the Zohar." *JQR* o.s. 3 (1891): 781-84.

_____. "L'exégèse biblique dans le Zohar." *REJ* 22 (1891): 33-46, 219-29.

Baer, Yitzhak. *A History of the Jews in Christian Spain*. Translated by L. Schoffman. 2 vols. Philadelphia, 1978.

_____. "*Ha-Reqa' ha-histori shel Ra'aya Meheimna*." *Zion* 5 (1940): 1-44.

Benjacob, Issac. *Otzar ha-Sefarim*. Vilna, 1880.

Ben-Shlomo, Joseph. *Torat ha-'Elohut shel R. Mosheh Cordovero*. Jerusalem, 1965.

Blickstein, Shlomo. "Between Philosophy and Mysticism: A Study of the Philosophical-Qabbalistic Writings of Joseph Gikatila." Ph.D. dissertation, JTS, 1983.

Carmoly, Eliakim. *Catalog der reichhaltigen Sammlung hebräischer und jüdischer Bücher und Handschriften*. Frankfurt am Main, 1875.

Cohen, Martin. *The Shi'ur Qomah: Liturgy and Theurgy in Pre-Kabbalistic Jewish Mysticism*. Lanham, Md., 1983.

Dan, Joseph. *Hugei ha-Mequbbalim ha-Rishonim*. Edited by I. Agasi. Jerusalem, 1980.

_____. "Samael, Lilith, and the Concept of Evil in Early Kabbalah." *AJS Review* 5 (1980): 17-40.

_____. "The Emergence of Mystical Prayer." In *Studies in Jewish Mysticism*, edited by J. Dan and F. Talmage, pp. 85-120. Cambridge, 1982.

_____. *Torat ha-Sod shel Hasidut 'Ashkenaz*. Jerusalem, 1968.

Faierstein, Morris. "'God's Need for the Commandments' in Medieval Kabbalah." *Conservative Judaism* 36 (1982): 45-59.

Farber, Asi. "*Haqdamat Gikatilah le-Sefer Ginnat 'Egoz*." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 1 (1981): 62-73.

- _____. "Iqvotav shel Sefer ha-Zohar be-Khitvei R. Yosef Giqatilah." *Alei Sefer* 9 (1981): 40-53.
- _____. "Li-Meqorot torato ha-qabbalit ha-mequdemet shel R. Mosheh de Le'on." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 3 (1984): 67-96.
- Franck, Adolphe. *The Kabbalah or the Religious Philosophy of the Hebrews*. New York, 1926.
- Freimann, Aaron. *Union Catalog of Hebrew Manuscripts and Their Location*. 2 vols. New York, 1964.
- Frish, Daniel. *'Otzar ha-Zohar ha-Shalem*. 4 vols. Jerusalem, 1976.
- Ginsburg, Elliot. "The Sabbath in the Classical Kabbalah." Ph.D. dissertation, University of Pennsylvania, 1984.
- Ginzberg, Louis. *Legends of the Jews*. 7 vols. Translated by H. Szold and P. Radin. Philadelphia, 1968.
- _____. *On Jewish Law and Lore*. Philadelphia: JPS, 1955.
- Goetschel, Roland. *Meir ibn Gabbay: Le Discours de la Kabbale Espagnole*. Leuven, 1981.
- Gottlieb, Ephraim. *Mehqarim be-Sifrut ha-Qabbalah*. Edited by J. Hacker. Tel Aviv, 1976.
- _____. *Ha-Qabbalah be-Khitvei Rabbenu Bahya ben 'Asher*. Jerusalem, 1970.
- Graetz, Heinrich. *History of the Jews*. 6 vols. Translated by B. Lowy. Philadelphia, 1891-98 (especially volume 4).
- Green, Arthur. "Bride, Spouse, Daughter." In *On Being a Jewish Feminist*, edited by Susannah Heschel, pp. 248-60. New York: Schocken, 1983.
- Hacker, Joseph. "R. Yosef Hayyun ve-dor ha-gerush me-Portugal." *Zion* 48 (1983): 281-314.
- Heinemann, Isaak. *Ta'amei ha-Mitzvot be-Sifrut Yisra'el*. 2 vols. Jerusalem, 1966.
- Henoch, Chayim. *Ha-Ramban ke-Hoqer u-khi-Mequbbal*. Jerusalem, 1978.
- Hillwitz, A. "Seder ha-mitzvot be-minyano shel ha-Rambam." *Sinai* 19 (1946): 258-67.
- Idel, Moshe. "Demut ha-'adam she-me'al ha-sefirot." *Da'at* 4 (1980): 41-55.
- _____. "Hitbodedut as Concentration in Ecstatic Kabbalah." In *Jewish Spirituality: From the Bible through the Middle Ages*, edited by Arthur Green, pp. 405-38. New York, 1986.
- _____. "*Homer qabbali mi-beit midrasho shel R. David ben Yehudah he-Hasid*." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 2 (1983): 169-207.
- _____. "Infinites of Torah in Kabbalah." In *Midrash and Literature*, edited by G. Hartman and S. Budick, pp. 141-58. New Haven, 1986.

- _____. *Kitvei R. 'Avraham 'Abul'afiyah u-Mishnato*. Ph.D. dissertation, Hebrew University, 1976.
- _____. "Ha-Maḥshavah ha-ra'ah shel ha'el." *Tarbiz* 49 (1980): 356-64.
- _____. "Ha-Sefirot she-me'al ha-sefirot." *Tarbiz* 51 (1982): 239-80.
- _____. "'Olam ha-malakhim bi-demut ha-'adam." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 3 (1984): 1-66.
- _____. "Perush 'eser sefirot u-seridim mi-ketavim shel R. Yosef ha-ba' mi-shushan ha-birah." *Alei Sefer* 6-7 (1979): 74-84.
- _____. "Tefisat ha-torah be-sifrut ha-heikhalot ve-gilguleha ba-qabbalah." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 1 (1981): 23-84.
- _____. "We Have No Kabbalistic Tradition on This." In *Rabbi Moses Nahmanides: Explorations in His Religious and Literary Virtuosity*, edited by I. Twersky, pp. 51-73. Cambridge, 1983.
- Jellinek, Adolf. *Beiträge zur Geschichte der Kabbala*. 2 vols. Leipzig, 1852.
- _____. *Moses ben Schem Tob de Leon und sein Verhältniss zum Sohar*. Leipzig, 1851.
- _____. *Quntres Taryag*. Vienna, 1878.
- Kaddari, Menahem. *Diqduq ha-Lashon ha-'Aramit shel ha-Zohar*. Jerusalem, 1971.
- Katz, Jacob. *Halakhah ve-Qabbalah*. Jerusalem, 1984.
- Lauterbach, J. "The Ancient Jewish Allegorists in Talmud and Midrash." *JQR* n.s. 1 (1910/11): 291-333, 501-531.
- Liebes, Yehuda. "Hashpa'ot notzriyyot 'al Sefer ha-Zohar." *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 2 (1983): 43-74.
- _____. "Ha-Mashiah shel ha-Zohar." In *The Messianic Idea in Jewish Thought: A Study Conference in Honour of the Eightieth Birthday of Gershom Scholem*, pp. 87-236. Jerusalem, 1982.
- _____. *Peraqim be-Millon Sefer ha-Zohar*. Jerusalem, 1982.
- Loewe, Herbert. *Handlist of Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Library of the University of Cambridge*. Revised and completed by J. D. Pearson and Raphael Loewe. Cambridge, 1964.
- Marcus, Ivan. *Piety and Society*. Leiden, 1981.
- _____. "The Devotional Ideals of Ashkenazic Pietism." In *Jewish Spirituality: From the Bible through the Middle Ages*, pp. 365-66.
- Margaliot, Reuven. *Sha'arei Zohar*. Jerusalem, 1978.
- Margoliouth, George. *Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum*. Oxford, 1915.
- _____. "The Doctrine of the Ether in the Kabbalah." *JQR* o.s. 20 (1908): 825-61.

Matt, Daniel. "The Mystic and the Mizwot." In *Jewish Spirituality: From the Bible through the Middle Ages*, pp. 367-404.

_____. *Zohar: The Book of Enlightenment*. Ramsey, N.J., 1983.

Nadav, Yael. "*Ha-'Eskatologiyah shel R. Mosheh de Le'on be-Sefer Mishkan ha-'Edut*." *Otzar Yehudei Sefarad* 2 (1959): 69-76.

Neubauer, Adolph. *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library*. Oxford, 1886.

_____. "The Bahir and the Zohar." *JQR* o.s. 4 (1892): 357-68.

Neumark, David. *Toledot ha-Filosofiyah be-Yisra'el*, vol. 1. New York, 1921.

Popper, William. *The Censorship of Hebrew Books*. New York, 1969.

Scholem, Gershom. "Der Begriff der Kawwana in der altern Kabbala." *MGWJ* 78 (1934): 492-518.

_____. *Einige kabbalistische Handschriften im Britischen Museum*. Jerusalem, 1932.

_____. "*Hakkarat panim ve-sidrei sarṭuṭin*." In *Sefer Assaf*, edited by M. Cassuto, J. Klausner, and J. Guttman, pp. 459-95. Jerusalem, 1953.

_____. "*Ha-'Im ḥibber R. Mosheh de Le'on 'et Sefer ha-Zohar?*" *Madda'ei ha-Yahadut* 1 (1926): 16-29.

_____. "*Hitpathut torat ha-'olamot*." *Tarbiz* 2 (1931): 415-42; 3 (1932): 33-66.

_____. "*Iqvotav shel Gabirol ba-Qabbalah*." In *Me'assef Sofrei 'Eretz Yisra'el*, pp. 160-78. Tel Aviv, 1940.

_____. *Jewish Gnosticism, Talmudic Tradition, and Merkabah Mysticism*. New York: JTS, 1960.

_____. *Kabbalah*. Jerusalem: Keter, 1974.

_____. "*Le-Ḥequer qabbalat R. Yitzhaq ben R. Ya'aqov ha-Kohen*." *Tarbiz* 2 (1931): 188-217.

_____. "*Le-Ḥequer torat ha-gilgul ba-qabbalah be-me'ah ha-yud gimmel*." *Tarbiz* 16 (1945): 135-50.

_____. "*Levush ha-neshamot ve-ḥaluqa' de-rabbanan*." *Tarbiz* 24 (1955): 290-306.

_____. *Major Trends in Jewish Mysticism*. 3rd ed., rev. New York, 1967.

_____. "*R. Mosheh mi-Burgosh, talmido shel R. Yitzhaq*." *Tarbiz* 3 (1932): 258-86; 4 (1933): 54-77, 207-25; 5 (1934): 50-60, 180-98, 305-23.

_____. *On the Kabbalah and Its Symbolism*. Translated by R. Manheim. New York, 1965.

_____. *Les Origines de la Kabbale*. Translated by J. Loewenson. Paris, 1966.

- _____. *Origins of the Kabbalah*. Edited By R. J. Z. Werblowsky and translated by A. Arkush. Princeton, 1987.
- _____. "Parashah ḥadashah min ha-Midrash ha-Ne'elam she-ba-Zohar." In *Sefer ha-Yovel li-Khevod Levi Ginzberg*, pp. 425-46. New York, 1945.
- _____. "Peraqim mi-toledot Sifrut ha-Qabbalah." *Kiryat Sefer* 4 (1927-28): 286-327; 5 (1928-29): 263-77; 6 (1929-30): 109-18; 7 (1930-31): 259-76.
- _____. *Pirquei Yesod be-Havanat ha-Qabbalah u-Semaleha*. Translated by J. Ben-Shlomo. Jerusalem, 1976.
- _____. *Ha-Qabbalah be-Gerona*. Edited by J. Ben-Shlomo. Jerusalem, 1964.
- _____. *Ha-Qabbalah be-Provans*. Edited by R. Schatz. Jerusalem, 1966.
- _____. "Qabbalot R. Ya'aqov ve-R. Yitzḥaq ha-Kohen." *Madda'ei ha-Yahadut* 2 (1927): 163-293.
- _____. *Reshit ha-Qabbalah*. Jerusalem, 1948.
- _____. "Te'udah ḥadashah le-toledot reshit ha-qabbalah." In *Sefer Bialik*, edited by J. Fichman, pp. 141-62. Tel Aviv, 1934.
- _____. "Eine unbekannte mystische Schrift des Mose de Leon." *MGWJ* 71 (1927): 109-23.
- _____. *Ursprung und Anfänge der Kabbala*. Berlin, 1962.
- _____. "Ha-Tzitat ha-rishon min ha-Midrash ha-Ne'elam." *Tarbiz* 3 (1932): 181-83.
- Sed-Rajna, Gabrielle. De quelques commentaires kabblistiques sur le rituel dans les manuscrits de la Bibliothèque Nationale de Paris." *REJ* 124 (1965): 307-51.
- _____. "L'influence de Jean Scot sur la doctrine du kabbaliste Azriel de Gérone." In *Jean Scot Érigène et l'Histoire de la Philosophie*, pp. 353-63. Paris, 1977.
- Steinschneider, Moritz. *Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana*. 2 vols. Berlin, 1931.
- Stern, S. M. "Rationalists and Kabbalists in Medieval Allegory." *JJS* 6 (1955): 73-86.
- Ta-Shema, Israel. "'El Melekh Ne'eman—Gilgulo shel Minhag." *Tarbiz* 39 (1970): 184-94; 40 (1971): 105-09.
- Tishby, Isaiah. *Mishnat ha-Zohar*. 2 vols. Jerusalem, 1971.
- _____. "Terumat Gershom Scholem le-ḥeqer ha-Zohar." In *Gershom Scholem: The Man and His Work*, pp. 32-47. Jerusalem, 1983.
- Twersky, Isadore. *Introduction to the Code of Maimonides*. New Haven, 1980.

- _____. *Rabad of Posquières: A Twelfth-Century Talmudist*. Cambridge, 1962.
- Urbach, Ephraim. *Ḥazal: Pirquei 'Emunot ve-De'ot*. Jerusalem: Magnes, 1971.
- Vajda, Georges. *L'amour de Dieu dans la theologie juive du Moyen Age*. Paris, 1957.
- _____. *Recherches sur la philosophie et la kabbale dans la pensee juive du Moyen Age*. Paris, 1962.
- Verman, Mark. "Sifrei Iyyun." PhD. dissertation, Harvard University, 1984.
- Werblowsky, R. J. Z. "Philo and the Zohar." *JJS* 10 (1959): 25-44, 112-35.
- Wolfson, Elliot. "Circumcision, Vision of God, and Textual Interpretation: From Midrashic Trope to Mystical Symbol." *History of Religions* 27 (1987).
- _____. "Left Contained in the Right: A Study in Zoharic Hermeneutics." *AJS Review* 11 (1986): 27-52.
- _____. "Light Through Darkness: The Ideal of Human Perfection in the Zohar." *Harvard Theological Review* 80 (1987).
- _____. "Mystical Rationalization of the Commandments in *Sefer ha-Rimmon*." *HUCA* 59 (1988).
- _____. "Mystical-Theurgical Dimensions of Prayer in *Sefer ha-Rimmon*." In *Approaches to Medieval Judaism*, edited by D. Blumenthal, volume 3 (December, 1987).

Index

- '*Avodat ha-Qodesh* 57, 75
Abulafia, Abraham 5, 6
Abulafia, Todros 6, 14, 48, 56, 66, 73
Altmann, Alexander 3-5, 11, 15, 16, 21, 22, 27, 42, 57, 77, 79
Baḥya ben Asher 9, 66, 74
Baḥya ibn Paquda 29
Baer, Yitzhak 14, 39, 42, 75, 79
Ben-Shlomo, Joseph 8, 9, 31, 48, 51, 52, 75, 79, 83
Benayahu, Meir 14
Blickstein, Shlomo 79
circumcision 19, 69, 70, 84
commandments (see also *mitzvoṭ*) 6, 11-14, 17-33, 36, 46, 56-70, 84
Commentary on Shir ha-Shirim (Ezra of Gerona) 18, 22, 27, 29, 46, 58, 64, 65
Cordovero, Moses 67, 74, 79
Dan, Joseph 23, 73, 79
David ben Yehudah he-Ḥasid 9, 40, 42, 53, 80
demonic 14, 40, 41, 43
devequt 29
Din (see also *Gevurah*) 31, 50, 65
Eleazar of Worms 39, 57
Ezra ben Solomon of Gerona 75
faith 23, 36, 60-62, 68, 70
Farber, Asi 3, 5, 7, 9, 36, 39, 48, 55, 56, 80
fear 24, 25, 31-34, 39, 57, 61, 62, 65, 66, 69
feminine 18, 29, 48, 52, 53, 59-61, 64, 65, 67, 69-71
Freimann, Aaron 11, 17, 76, 80
Gavarin, Martelle 42, 74
German Pietists 39
Gevurah 31, 32, 53
Gikatilla, Joseph 5, 8, 9, 31, 42, 48, 51-53, 70, 75
Ginnat 'Egoz 4, 5, 75, 80
Ginsburg, Elliot 64, 80
Ginzberg, Louis 17, 36, 80, 83
Goldreich, Amos 19, 48, 56, 66, 75
Gottlieb, Ephraim 6, 8, 9, 20, 21, 30-32, 41, 56-58, 80
Graetz, Heinrich 7, 8, 80
Green, Arthur 16, 19, 80
Guide of the Perplexed 3, 25, 30, 36-38, 76
halakhah 18, 27, 36, 44, 66, 81
Ḥesed 31, 50, 53, 63, 65, 66
Hod 50
Ḥokhmah 31, 33, 53, 54, 74
Ḥovot ha-Levavot 29
Ḥug ha-'Iyyun 39

- Ibn Gabbai, Meir 57, 74
 Ibn Sahula, Isaac 6, 48, 75
 Ibn Sahula, Meir ben Solomon 20, 75
 Idel, Moshe 6, 41, 42, 55, 56, 58, 59, 66, 80
'Idrot 8, 9, 51-55
 Isaac ben Samuel of Acre 75
 Isaac the Blind 3, 21, 39, 41, 75
 Jacob ben Sheshet 31, 40, 76
 Jellinek, Adolph 6-8, 11, 35, 43-45, 57, 58, 76, 77, 81
 Joseph of Hamadan 18, 19, 27, 46, 55, 56, 66
 judgment (see also Din) 12, 29, 32-34, 41, 48, 61, 65, 66, 71
 Kaddari, Menahem 6, 81
 Katz, Jacob 27, 36, 66, 81
Keter 3, 31, 51-54, 75, 82
 Liebes, Yehuda 19, 41, 47, 51, 61, 64, 70, 81
 liturgy (see also prayer) 16, 20, 21, 35, 56, 79
 Loewe, Herbert 11, 14, 81
 love (see also *Hesed*) 21, 26, 31, 33, 34, 59, 63, 65, 66, 71
ma'aseh bereshit 21, 22, 40
 Maimonides, Moses 3, 25, 27-31, 36-38, 44, 50, 59, 65, 76, 84
Malkhut (see also *Shekhinah*) 31, 62, 63, 67
 Marcus, Ivan 39, 81
 Margoliouth, G. 14, 22, 40, 77, 81
 masculine 18, 29, 48, 52, 53, 60, 62, 64, 65, 67, 69-71
Maskiyyot Kesef 7, 16, 49, 77
 Matt, Daniel 3, 4, 16, 18, 21, 30, 36, 40, 45, 51, 54, 74, 82
 Meier, Menahem 19, 66, 76
Midrash ha-Ne'elam 5, 6, 8, 42, 44, 48
Mishkan ha-'Edut 7-9, 16, 19, 22, 36, 39, 42, 48, 77, 82
Mishneh Torah 25, 27, 28, 36, 44, 59, 76
mitzwot (see also commandments) 11, 17-20, 25-27, 29, 58, 62, 63
 Moses ben Simon of Burgos 43
 Nahmanides, Moses 19, 31, 36, 38, 40, 41, 56, 64, 66, 77
 Neoplatonism 3
Netzah 50
'Or Zaru'a 4, 5, 14, 15, 17, 21, 39, 42, 53, 55, 67, 74, 77
'Or Zaru'a (David ben Yehudah he-Hasid) 42, 53
'Or Zaru'a (Moses de León) 14, 17, 55, 67
Perush ha-'Aggadot (R. Azriel) 18, 19, 42, 75
Piqqudin 30, 32, 33, 39, 47, 50, 62, 68
 prayer (see also liturgy) 21, 34, 42, 44, 49, 65, 79, 84
 R. Azriel 18, 28, 39, 40, 42
Rahamim (see also *Tif'eret*) 50
 Ra'aya Meheimna 4, 6, 18, 44, 46, 50, 79
 Recanati, Menahem 9, 19, 21, 28, 45, 66, 78
 Rosh Hashanah 21, 24, 42, 44, 57, 68

- Saadia Gaon 78
 Sabbath 21, 24, 26, 41, 44, 53,
 54, 56, 64, 67, 70, 80
 Scholem, Gershom 3-9, 11, 14,
 15, 18-21, 34-36, 39-45, 47, 48,
 50, 51, 55, 56, 58, 60, 62, 64,
 66, 67, 69, 74, 75, 77, 78, 81-83
Sefer Ta'amei ha-Mitzwot (Joseph
 Hamadan) 11, 19, 21, 28, 66,
 76, 78
Sefer ha-Bahir 6, 18, 19, 39, 58-
 60, 62, 64, 69, 78
Sefer ha-Mishqal 7, 9, 16, 17, 22,
 48, 57, 68, 77
Sefer ha-Mitzwot (Maimon-
 ides) 12, 27, 28, 30, 36
Sefer ha-Ne'elam 55, 56, 78
sefirot 4, 7, 18-21, 23, 29, 31, 41,
 48, 49, 52-56, 58, 59, 76, 77, 81
shamor 63-71
Shekhinah 17-19, 21, 31-33, 40,
 41, 46, 48, 52-54, 59-62, 65, 66,
 68-71
 Shem Tob ben Abraham 23
Sheqel ha-Qodesh 6, 7, 9, 16-19,
 22, 32, 39, 40, 43, 47-51, 77
Shushan 'Edut 6-9, 15, 16, 18, 19,
 22, 29, 39, 42, 43, 47-49, 77
 Steinschneider, Moritz 17, 42, 83
 Stern, S. M. 42, 48, 79, 83
ta'amei ha-mitzwot 11, 14, 19-21,
 28, 43, 57, 66, 76, 78, 80
Tiferet 18, 23, 52-54, 62, 63, 66,
 67
 Tiqqunei Zohar 18, 46
 Tishby, Isaiah 3, 4, 6-8, 18, 19,
 30-32, 41, 42, 45, 47, 54, 58,
 65, 66, 68, 74, 77, 83
 Torah 5, 6, 9, 12, 18, 19, 25, 27,
 28, 30, 36, 37, 42, 44, 47, 51,
 52, 58-61, 64-68, 70, 76, 81
 Vajda, Georges 22, 31, 32, 40, 64,
 65, 75, 76, 84
 Verman, Mark 40, 84
 Werblowsky, R. J. Zwi 3, 83, 84
Yesod (see also *zakhor*) 48, 51-54,
 66, 67, 69-71
Yom Kippur 21, 26, 56
zakhor 63-71
Zohar 3-9, 12, 13, 15, 16, 18, 19,
 21, 23, 26, 29-37, 39-60, 62, 64,
 66-70, 79, 81, 82, 84
 Zwelling, Jeremy 18

Index of Biblical Sources

<i>Genesis</i>		3:14	270
1:1	192, 194	3:16	189
1:2	11, 195	3:21	404
1:3	195	3:24	369
1:4	196	4:3	74
1:5	48, 196	4:10	338
1:6	152, 197	5:1	352
1:9	198	5:2	224, 325
1:10	198, 200	6:4	3
1:11	183, 184, 199, 201	6:9	161
1:11-12	295	6:12	295
1:14	176, 199, 203	6:13	75, 315
1:15	72, 199	6:17	52
1:16	189	6:18	166
1:17	8, 51, 112, 183	7:4	9
1:20	203	7:14	9
1:21	1, 203, 205	7:22	84, 309
1:24	203, 204	8:2	295
1:25	295	8:4	119
1:28	17, 224	8:9	373
2:1	204	8:19	195
2:3	397	9:2	309, 338
2:4	288	9:3	309
2:7	95	9:4	260, 309
2:10	8, 23, 106, 124, 129, 182, 200, 348, 409	9:5	305, 407
2:18	189	9:6	313, 332, 337
3:6	61	12:3	177
3:10	2	12:9	99
		13:3	44

14:7	107	32:33	260, 315, 317
14:24	186	36:12	341
15:1	81	37:24	315
15:12	150	37:36	3
17:1	228, 375, 380	38:7	230, 242
17:7	242	38:8	246
18:8	317	38:9	230, 242, 246, 253
19:24	383	38:25	2, 163, 188
19:27	66	38:26	353
21:16	4, 211	39:14	1
24:1	227	41:5	107
24:31	2	42:11	322
24:44	60	44:20	139
24:48	11	47:4	372
24:63	66	47:22	1, 16, 177
25:16	9, 401	48:16	382
25:27	82, 112, 305	49:27	35, 50, 196
25:28	144		
25:34	166	Exodus	
26:5	353	3:5	12
27:11	144, 166	4:22	237
27:22	81, 110	5:13	2
27:36	1	9:20	28
27:46	354	9:29	266
28:11	66	10:26	136
28:12	10	12:15	131
28:13	174	12:20	260
28:17	96, 405	12:23	324
29:18	138	12:29	134
30:16	98	12:30	134
31:10	2	12:41	6, 137
31:15	39	13:2	236
31:42	81	13:3	260
32:25	316	13:5	237
32:26	173, 317	13:7	260

13:9	392	21:17	360
14:3	3	22:17	259, 278, 280
14:19-21	149	22:19	287
14:29	11	22:20	261
15:1	65	22:21	261, 325, 340
15:8	65	22:22	261
15:11	8, 10, 55, 342	22:23	261, 325, 340
15:16	150	22:24	18, 207, 258, 260, 303
16:4	133	22:27	360
16:29	10, 124, 133	22:30	311, 312
16:30	360	23:5	361
17:11	254	23:8	259
17:11-12	57	23:12	16, 317
19:5	295, 356	23:13	18, 258, 276
19:9	162	23:19	260
19:13	405	23:20	313
19:19	96	23:20-21	382
20:2	341, 380	23:21	383
20:3	18, 257, 265, 381	23:25	15
20:4	18, 257	24:11	375
20:5	18, 257, 271	25:27	308
20:7	260, 300, 383	25:33	55, 72
20:8	15, 118, 385	25:37	47, 377
20:11	134	26:13	9
20:12	17, 74, 217, 301, 339, 386	26:28	7, 112, 307
20:13	261, 337, 340, 384, 386	28:2	54
20:14	261, 386	28:10	96
20:15	162	28:28	6
20:17	300, 350	29:23	114
20:20	18, 257, 272	30:7	86, 196
21:4	237	31:14	118, 332, 385
21:5	232	31:16	385
21:6	232	31:17	118
21:15	360	33:13	352

33:16	236	13:51	230
33:20	393	15:19	344
33:23	239	15:24	344
34:14	74, 212, 230	16:22	167
34:23-24	131, 389	16:30	168
34:24	373	16:31	167
34:26	313	17:7	278
34:28	317	17:11	306
35:3	357	17:14	407
35:27	223	18:3	347
36:8	65	18:5	357, 364
36:18	82, 98, 107, 179	18:6	19, 261, 346, 347
39:37	8, 319	18:7	347
<i>Leviticus</i>		18:8	350
1:2	287	18:15	353
1:3	54	18:18	353
5:21	344	18:19	344
5:22	261, 343	18:21	296
5:23	343	19:2	88, 92
6:2	263, 389	19:3	17, 217
7:26	260	19:4	18, 24, 257, 272, 273, 322
8:6	348	19:5	287
8:7	348	19:11	261, 343
8:9	349	19:12	259, 260, 284
9:22	254	19:13	19, 258, 261, 304, 343
11:7	307	19:14	14, 19, 258, 297, 346, 360, 381
11:11	260	19:16	19, 258, 259, 331, 336, 384
11:42	260, 306	19:17	17, 19, 213, 258, 331, 332
11:43	56, 306, 308	19:18	16, 19, 206, 258
11:44	92	19:19	258, 294, 295
12:3	17		
12:4	399		
13:4	13		
13:39	174		
13:46	308		

19:26	19, 258, 259, 280, 304	25:36	208, 322, 387
19:28	9, 259	25:37	260, 322
19:30	59	25:55	232
19:32	17, 217	26:3	290
19:36	218	26:6	290
20:7	356	26:25	69, 213, 314
20:17	349	26:33	213, 314
20:23	293	26:37	323
20:24	282	27:6	14
20:25	94, 308	<i>Numbers</i>	
20:26	295	1:17	12, 45,129
20:27	259, 282	1:20	136
22:10	89, 312	1:52	10
22:14	89, 312	2:2	9
22:25	355	3:34	14
22:28	310	3:47	14
22:32	15, 71, 91, 260, 296, 332	4:16	163
23:4	16, 131, 176	5:6-7	168
23:7	16	6:5	292
23:18	287	6:5-6	293
23:19	260	6:7	314
23:24	16	6:11	168
23:27	16	6:23	254
23:29	260, 320	6:26	104, 154
23:30	374	6:27	255
23:40	16, 181, 391	7:2	91
23:42	16, 178, 180	7:86	169
24:11	287	9:23	94
24:15	259, 287	11:5	133
24:16	286, 287, 360	11:26	15, 119
24:22	351	13:20	130
25:7	261	14:24	3, 172
25:8	138	15:31	244
25:11	138	15:38	17

15:39	18, 234, 256, 258, 288, 289	4:39	15, 100, 101, 157, 182, 240
16:3	92	4:44	327
16:15	286	5:6	341, 380
16:26	220	5:7	381
17:13	132	5:11	383
17:28	2	5:16	386
18:7	45	5:17	337, 386
18:23	157	5:18	386
21:5	133	5:19	353
21:15	1	5:21	161
24:2	163	6:4	15, 74
24:7	193	6:4-5	238
26:9	218	6:5	15, 39, 41, 78, 384
27:3	286	6:6	17
27:5	285	6:7	110
28:15	189	6:8	17
29:18	237	6:9	17, 231
30:3	222, 299	6:13	14
30:14	25	6:16	259, 289
35:5	359	6:24	283, 296, 364
36:8	216	6:24-25	365
49:26	222	6:25	102, 364
Deuteronomy		7:6	22, 277, 306, 309, 312
1:17	259	7:11	290
2:10	117	7:12	365
4:4	151, 162, 281, 293, 308	7:21	1
4:7	283	7:26	272
4:7-8	238, 293	8:2	28
4:15	267	8:5	163
4:16-18	267	8:10	15, 34, 104, 362
4:19	265, 272	8:18	407
4:30	175	10:12	25, 41, 371
4:32	20, 339, 375	10:17	81, 104, 150

10:19	16, 213	18:10-11	283
10:20	27, 266, 381	18:11	259, 281
11:12	105	18:12	351
11:13	238	18:13	380
11:16	78	19:13	261
11:22	346	19:16	259, 284
12:5	48	20:13	261
12:23	304, 305, 309, 407	21:13	4, 51, 256
12:30	293	21:23	397
13:5	14, 209, 231	22:5	260, 292
13:9	261	22:6	163, 178, 315, 338, 339
13:15	365	22:7	233, 289, 301, 339
13:17	324	22:11	258, 293
13:18	272	22:13	17
14:1	93, 163, 259, 298	22:23	115
14:2	282	23:2	356
14:19	260, 310	23:19	274
14:21	313	23:21	19
15:7	18, 258, 302	23:22	299
15:8	16, 207, 362	23:24	220
15:9	18, 210, 303	24:6	387
15:11	15, 117	24:4	355, 356
15:19	258	24:10	209, 260, 324
16:1	134	24:12	19, 209, 258
16:3	112, 133	24:13	16, 209
16:4	321	24:15	16, 210, 211, 304, 387
16:14	186	24:17	261, 324
16:17	12	25:2	400
16:18	10	25:5	17, 240, 245
16:19	259, 345	25:7	252
16:21	259, 276	25:9	17, 253
16:22	18, 257, 274	25:18	68
17:11	387	28:9	343
18:8	1		
18:10	259, 277		

28:10	237	5:28	314
28:38	235	6:12	13, 283, 351
29:3	233	6:13	164
29:27	3	6:40	165
29:28	213, 251	9:13	8, 197, 202, 319
30:3	260	13:6	317
30:15	28, 103	18:7	391
30:19	103, 147	20:33	223
31:11	373		
32:4	246, 247, 289	<i>1 Samuel</i>	
32:5	2	1:10	189
32:8	156	1:24	69
32:9	12, 22, 120, 176	2:2	267
32:12	153, 315	2:9	355
32:17	278	2:30	218
32:36	2	3:1	278
32:38	133	3:19	289
32:39	182	6:12	122
33:1	25	9:22	22, 374
33:2	150, 238, 314	10:6	391
33:4	12, 165, 392	12:3	286
33:7	69	14:36	12
33:19	11	18:3	102
33:23	257	20:19	190
34:1	352	20:25	59
		21:9	2
<i>Joshua</i>		22:9	40
1:7	28	25:29	197, 373, 375, 399, 405, 407
1:8	15, 106	26:10	13
2:9	1		
3:13	166	<i>2 Samuel</i>	
7:5	3	1:23	405
15:19	21, 46, 105, 314	5:8	305
		7:23	16, 136, 156, 357
<i>Judges</i>		8:13	47
5:20	9		

9:13	236	18:28	277, 298
13:13	350	20:29	92
13:32	11	22:44	392
15:12	41		
15:30	40, 179	<i>2 Kings</i>	
16:3	361	1:2	272
16:6	361	4:2	270
16:7	361	9:13	10, 400
17:24	163	17:33	132
20:19	1	18:17	182
21:2	303	20:3	79
23:1	48, 88, 108	20:4	10
23:2	1	22:4	47
23:5	327	23:5	277
23:19	305		
23:20	252	<i>Isaiah</i>	
24:14	369	1:15	242
		1:21	180
<i>1 Kings</i>		2:3	296
2:3	28	5:4	4
2:8	361	5:12	350
3:9	86	5:16	151
6:4	9	5:30	3
6:6	9, 10, 405	6:11	4
6:7	192, 405	6:13	216, 355
6:38	8	8:16	7
6:29	8	9:2	150
7:3	9	9:5	2
7:7	9	9:6	55, 65, 179
7:25	192	10:17	7
7:26	314	11:6	9
7:33	9	11:10	7, 76
7:41	9	11:15	11
8:46	59	14:23	3
8:66	140	14:26	30
18:26	277, 281, 391	16:5	150, 156

17:1	1	40:10	13, 37, 110, 364
17:6	4	40:12	11
17:13	3	40:15	10
18:1	2	40:17	361, 399
18:2	2, 3	40:18	267
19:5	3	40:22	10
22:5	243	40:25	267
22:11	3	40:26	10
22:14	170	40:28	12, 175, 181, 362
22:25	41, 112, 342	40:29	255
24:5	3	41:2	399
24:13	4	43:7	46, 269, 273
24:16	8	43:28	281
25:1	19, 179	44:13	8
25:8	369	44:14	96
26:2	251, 262	44:18	390
26:4	45	45:7	72
26:9	117, 197	45:9	361
26:13	2	45:18	356
27:1	10, 42	46:12	173
27:3	162	49:3	55, 87, 99, 235, 240, 314
28:10	11	49:18	131, 316
29:15	242	49:21	2, 174
29:23	225, 296	50:7	12, 13
30:7	399	51:6	2
30:13	5	51:18	4
30:26	129, 136, 206	52:1	379
32:6	286	53:4	247
32:15	401	54:6	369
32:17	111, 151	54:17	45
33:14	242	55:6	169
33:20	379	55:7	213
34:11	2	55:8	352
35:10	154, 187	55:11	223
40:3	42		

56:3	175	7:28	4
56:4-5	251	7:31	373
56:11	313	9:2	3
57:1	229	10:10	51, 52, 145, 394
57:19	175	10:15	274, 280
58:8	208	11:14	8
58:11	365	11:16	8
58:13	118	12:14	48
60:2	195	14:9	152
60:21	228, 314, 408	15:9	244
61:9	58, 295	17:8	106, 153, 202, 228
61:10	256	23:24	343
62:3	360, 377	23:29	366
62:8	238	23:36	394
62:11	364	28:5	91
62:12	156	30:10	108
63:15	2	30:18	156
64:3	330, 374, 401	31:5	389
65:10	201	31:21	24, 89, 143, 327
65:13	359	31:38	11
65:17	206	33:16	51
66:23	404	33:25	61, 88, 111, 354, 357
66:24	271	38:16	196
<i>Jeremiah</i>		40:5	118
1:6	2	44:17	104
1:12	134	47:34	3
2:3	82, 89, 151, 312	50:17	2
2:7	3	50:21	2
2:8	3	51:11	1
2:13	391	<i>Ezekiel</i>	
2:24	244, 389	1:5	23, 143, 192
4:1	175	1:7	80
4:23	2	1:10	195
6:4	67	1:12	120, 204
7:16	66	1:13	9

1:18	395, 402	14:7	127
1:20	191	14:8	5
1:22	2, 6	14:9	66
1:26	2	14:10	190, 220
1:27	2, 198		
3:12	73, 113	<i>Joel</i>	
3:18	264, 291, 323	2:11	243
5:5	178	3:5	97, 351
8:3	234	4:2	3
8:12	4	4:6	3
8:16	112	8:5	219
9:3	406		
10:20	51	<i>Amos</i>	
13:19	280	4:12	79
18:13	323	4:13	252, 297, 343
22:24	165	5:2	3
27:3	41	9:6	364
27:22	1	9:11	178
28:13	2		
34:6	2	<i>Obadiah</i>	
37:7	16, 77	1:21	67, 69
37:14	206		
37:17	6, 8	<i>Jonah</i>	
40:15	10	1:6	1
43:2	159	4:5	178
44:30	8	4:6	390
47:12	1, 108		
		<i>Micah</i>	
<i>Hosea</i>		1:7	274
2:7	266	2:1	263
5:6	253	2:13	37, 178, 226, 375
6:1	312	5:7	3, 350
6:3	58, 100	6:8	40, 371
10:12	409	7:18	80
14:2	175	7:20	66, 81, 291, 378
14:3	59, 87		
		<i>Nahum</i>	
		1:9	325

<i>Habakuk</i>		12:9	208
1:7	45	14:12	4
3:3	159	15:1	372, 375, 379
3:6	111, 307	15:2	375, 376, 378, 381, 383
<i>Zephaniah</i>		15:3	384, 386
3:5	349	15:5	386, 389
<i>Zechariah</i>		16:7	11
3:7	22, 80, 403	16:8	28
4:7	2	19:2	122
13:2	369	19:10	28, 32
14:9	11, 55, 103, 128, 206	19:11	13, 347
14:10	109, 178	19:18	15
<i>Malachai</i>		22:27	359
2:3	140	24:3	389
2:5	269	24:5	154
2:6	215	25:1	84, 164
2:11	212	25:14	226, 293
3:10	292	27:4	191, 304, 388, 406
3:16	14, 252, 292	27:13	372
3:20	188	28:2	57
9:16	209	29:3	200
<i>Psalms</i>		31:6	53, 344
1:2	106	31:13	398
1:3	45	31:24	47, 355
2:2	264	32:2	172, 337
5:5	230, 337	32:5	170
5:8	59	33:1	15, 41, 122, 193
5:10	3	33:12	22
7:10	395	33:14-15	143
8:8-9	39	34:1	4
9:7	68	34:2	122
12:6	251	34:3-4	19
12:7	339	34:10	14
		34:11	358

35:10	123, 269	78:71	356
35:18	158	81:6	285
37:3	375	81:10	259
37:6	160	82:6	369
37:29	142	82:7	369
37:31	45	84:3	88, 372, 388
39:5	370	84:4	403
39:7	390	84:11	379, 388
41:14	123	86:1	85, 112
42:8	11, 201	89:2	349
42:9	54	89:3	291, 346
44:22	2	89:8	40
44:23	225	89:15	29, 116, 246
45:14	2, 229	90:10	71
46:9	288	91:1	6, 40, 129, 334, 405
48:5	69, 179	91:10	324
52:3	66	92:1	122, 123
55:18	34, 48	94:15	212
57:6	73	95:2	60
58:12	337	98:1	122
63:12	135	100:2	33, 37, 63
65:5	220	102:28	307
66:12	208	103:13	148, 356
68:5	235	103:16	3
68:12	197	103:19	8
68:18	139, 267, 359	103:20	102
68:35	360	104:1	10, 191, 197
69:14	36, 48	104:2	197
69:29	13	104:3	122, 198, 201
72:17	128, 315	104:4	198, 316, 395, 401, 402
76:3	180		
78:5	285	104:5	199
78:18	113	104:7	200
78:27	1	104:8	200
78:35	226	104:10	198, 200

104:11	87, 199, 200, 205	118:19-20	24
104:12	200, 203	118:20	49, 135, 219
104:13	201	118:24	187
104:14	201	119:1	12
104:15	167, 202, 320	119:18	13, 108, 342
104:16	202	119:89	154
104:17	202, 203, 403	119:96	4, 326
104:18	203	119:103	362
104:19	199, 203	121:8	233
104:20	203	122:4	285
104:20-21	50	123:2	160
104:21	113, 202, 204	125:2	135
104:22	204	127:3	242
104:23	204	127:5	242
104:24	164, 181, 204	128:3	372
104:25	9, 12, 204, 308	128:4-6	208
104:26	204	132:8	233
104:27	205	132:12	285
104:29	205, 206, 250, 393	132:14	180
104:30	205, 206	133:1	84
104:31	205, 206	133:2	7, 104, 129
104:34-35	206	133:3	8, 148
106:2	10, 181	134:1	55
106:31	323	134:2	57
106:48	8, 23, 143, 336, 348	134:4	139
107:5	140	135:4	157, 176
107:7	12	139:16	389
109:21	175	139:17	352
111:10	14, 22, 331, 387	140:14	388
112:1	32, 408	144:15	122, 125, 180, 359, 361
113:9	187	145:1	361
116:9	372	145:15	362
117:2	177	145:16	64, 362
118:19	231	145:17	22, 262
118:20	231, 262		

147:9	303	10:25	166, 199, 227
149:5	151	11:1	218
150:1	64, 162, 378	11:8	167
<i>Proverbs</i>		11:17	110, 229, 388
1:7	13, 25	11:21	347
1:21	219	13:23	29, 117, 246
2:4-5	100	14:4	235
2:8	314	14:10	65, 187
2:16	4, 39	15:29	22
3:12	249	16:1	12, 158
3:13	48, 409	16:3	1, 265
3:18	108, 330, 366	16:4	86, 246
3:23	47, 87, 349	16:26	115
3:26	225	17:3	395
4:4	1, 100, 364	17:5	396
4:12	87, 298	17:8	314
4:23	6	19:2	26, 100
4:25	289	19:3	283
4:26	31	19:17	208
5:5	53	19:23	104
5:18	243	20:27	338
5:20	225	21:23	94
5:22	291	22:20	136
7:2	364	22:21	372
7:18	188	22:22	302
8:9	46, 190, 252	22:23	302, 325, 340
8:10	22	22:27	222
8:17	56	23:25	217, 349
8:19	405	24:14	100
8:24	162	24:25	216
8:34	56	25:1	142
9:2	1	25:2	287
9:4	1	25:4-5	142
9:16	219	25:21-22	167
10:2	108, 115	27:9	86

27:14	35	26:9	82
27:19	183	26:13	6
27:21	11	28:3	75
28:8	323	28:12	191, 307
28:13	170	28:21	352
28:14	32	28:24	8
28:24	104	28:27	353
29:4	9, 28, 29, 246, 345	28:28	88
31:15	36, 50, 196, 200, 203	31:34	114
31:29	78	32:8	407
<i>Job</i>		33:14	146
1:6	391	33:23-24	167
1:8	248	33:27	225
3:9	241	33:28	128
3:21	11	33:29	215
3:22	11	33:30	109, 388
4:9	407	34:12	247
5:27	314	34:14	244, 389
8:9	390	34:21	337
8:10	20	34:35	248
9:6	11	36:32	362
9:17	248	37:7	337
11:7	101	38:8	11
11:9	326	38:33	294
12:10	209	39:29	106, 141
14:11	229	40:5	248
14:22	242, 397	40:19	387
16:17	215	40:20	201, 308
18:19	218	40:23	201
21:9	401	41:8	6, 153, 262
22:12	151	41:9	7, 107, 183, 192, 256
22:16	9	<i>Song of Songs</i>	
23:13	94	1:9	188
25:6	362	2:1	122
26:7	297	2:2	184

2:6	63, 122, 196, 320
2:9	188, 190
2:11	84
2:12	1
2:14	40, 41, 188, 359
2:17	198, 333
4:3	1, 12, 256
4:4	42
4:8	16, 178, 307
4:15	315
4:16	188
5:1	256
5:7	398
6:4	342
6:5	188
7:6	332
7:10	359
8:2	256
8:12	202
20:11	49

Ruth

1:9	75
2:2	4
2:20	252
3:1	163
4:7	253
4:15	245
4:16	245
4:17	245

Lamentations

1:3	373
1:6	3
1:7	3
1:9	4

3:23	209
3:28	114
3:29	171
4:8	4
8:4	3

Ecclesiastes

1:5	10
1:6	10
1:7	12, 200, 234
3:17	50, 168
3:19	171
3:20	171, 205, 344
4:8	243
4:12	44
4:17	56, 80
5:5	140, 220
5:7	15, 214, 316, 324, 406
5:8	124, 154, 162, 220, 227
5:11	2
5:12	230, 243
5:13	243
5:15	243
6:3	241
7:14	9
7:15	247
7:24	352
7:26	280
7:29	209, 231
8:5	364
8:10	246
9:11	30
9:14	99

10:3	230	7:10	373
10:8	323, 346	10:21	176, 262, 317
10:20	203, 205, 297	11:16	3
11:6	243	12:1	176
12:1	270	12:2	271
12:7	399	12:3	216
12:12	3	12:8	252
<i>Esther</i>		12:13	365, 370
1:9	51	<i>Ezra</i>	
1:11	2	9:2	355
1:13	390	<i>Nehemiah</i>	
1:14	22, 61, 267	9:6	153
2:3	51	9:26	391
2:9	119	13:24	4
2:12-13	216	<i>1 Chronicles</i>	
2:15	78, 188	10:13	282
2:20	39, 109	11:11	40
4:16	187	16:36	8, 192, 348
8:14	2, 4	17:21	322
9:28	161	23:30	4
<i>Daniel</i>		<i>2 Chronicles</i>	
1:4	56, 399	7:6	6
1:17	3	16:13	173
4:32	165		

Index of Rabbinic Sources

MISHNAH

Berakhot

9:5 42, 43

Pe'ah

1:1 364

Kilayyim

9:8 294

'Eruvin

4:3 359

Yoma

8:1 167

Sukkah

1:1 178

5:1 7, 186

Rosh Hashanah

1:2 140, 141, 302

3:2 145

Hagigah

2:1 347

Nazir

7:2 271

Sotah

5:3 359

Qiddushin

1:9 406

Baba Metzia

5:11 322

9:12 210

Sanhedrin

7:5 286

7:7 282

9:6 230

10:1 229, 314

Shevu'ot

3:8 300

'Avot

1:3 45

1:18 345

3:11 332

3:14 28

4:11 220

4:12 33

4:22 145

5:1 162

5:6 397

5:16 44

5:17 7, 113

5:18 111

6:2 273

<i>Hullin</i>	21b	72, 91
12:5 301	23a	56, 80
	24b	80
<i>Tamid</i>	26b	33, 49, 50, 59, 66
7:4 86, 121, 123	27b	49
<i>Yadayim</i>	28a	73, 367
3:5 257	28b	83, 268
	29b	160
BABYLONIAN TALMUD	31a	37, 82
<i>Berakhot</i>	31b	125
2a 50	32a	81
3a 196, 403, 404	33b	25
3b 54, 379, 396	34a	147
4a 372	34b	130, 174, 319, 401
4b 64, 79	35b	104
5a 43, 53, 247, 249, 344, 387	47b	36-37
5b 250, 370	51a	105
6a 48, 237	57a	1, 12, 256
6b 87, 162, 208	57b	52, 126, 253, 326
7a 239, 247	61b	31, 43, 347
8a 48, 56	63b	4
8b 164, 320	<i>Shabbat</i>	
9b 232, 368	11a	126
10a 267	12b	134
10b 79, 80, 304	23b	119
11b 38, 355	32b	220, 222, 299
12a 82, 269	55a	155
12b 289	64b	344
13b 74, 76	88b	366
14a 35	104a	12, 212, 283
17a 37, 119, 127, 154, 191, 331, 374, 388	104b	229
18b 398	113b	121
19a 214, 297	119a	118
20b 104	119b	69, 367, 394
	127a	364

146a 139, 354, 369, 394
 149a 272
 151b 140, 338
 152a 397
 152b 373

'Eruvin

13a 341
 13b 273
 18b 347

Pesahim

8a 364
 22b 346
 50b 32, 331, 387
 56a 73, 77, 368, 370-71
 68a 146
 68b 111, 354
 75a 310
 106a 119
 108a 33
 117a 62, 64, 162, 378
 119a 238

Rosh Hashanah

16b 141
 24b 272
 31a 86
 32b 152

Yoma

9b 331
 28b 353
 38a 86
 39a 264
 54b 333
 86a 170, 175, 296

86b 215
 87b 240

Sukkah

45a 380
 45b 373

Beitzah

16a 302
 32b 303

Ta'anit

5b 108, 370
 8a 82
 9a 284, 291
 10a 201
 11a 367, 394
 12b 126
 22a 290
 22b 290

Megillah

13a 184
 21b 194
 23b 72, 91
 25b 276

Mo'ed Qatan

28a 193

Hagigah

3b 366
 4b 246
 10a-b 113
 11b 20, 339, 347, 375
 12a 183
 12b 6, 7, 8, 52, 110, 112,
 151, 190, 195, 196,

112 The Book of the Pomegranate: Moses de León's *Sefer ha-Rimmon*

	199, 227, 235, 257, 319, 320, 382	39b 57b	233, 289, 364, 401 313
13a	20, 375		
13b	373		<i>Bava Qamma</i>
14b	111	16a	269
15b	111, 218	16b	117
16a	279, 290	79b	298
27a	104	94b	322
			<i>Bava Metzia</i>
<i>Yevamot</i>		31a	332
11b	355	32a-b	361
63a	369	59a	332
63b	337	71b	117
64a	242	111a-b	210
103b	354, 369	113a	209
		115a	324
<i>Ketubbot</i>			<i>Bava Batra</i>
8a	4	9b	117
104a	392	16a	85, 145, 394
105b	285	16b	248
		17a	396
<i>Nedarim</i>		47a	286
31b	227	58b	331
32a	354, 376	74b	204
		75a	374
<i>Sotah</i>			<i>Sanhedrin</i>
4b	57	11b	188
10b	353	21a	349
33a	134	22b	355
38b	255	34a	366
47a	63	37a	338
49b	406	38b	368, 382
		41b	190
<i>Qiddushin</i>		46b	397
22b	232		
29b	224		
30b	217		
32b-33a	217		

- 54a 350
 56a 286
 58b 349
 59a 309
 63b 276
 65a 282
 65b 280, 282, 283
 66a 279, 360
 66b 279
 73a 336
 84b 360
 91b 65, 146
 93b 56
 97a 206
 97b 373
 99b 111, 341
 107b 63
 110a 217
- Makkot*
 11a 392
 17b 56
 23b 132, 262
 23b-24a 371
 24a 372, 375
- Shevu'ot*
 9a 189
 16a 222
 18b 93
- 'Avodah Zarah*
 3a 290
 3b 54, 110
 5a 352, 369
 16b-17a 274
 20b 393
- 22b 165, 354, 369
 24b 122
 29b 319
- Menahot*
 29b 61, 99, 192
 37a 236
 39a 235
 43b 55
 49b 352
 110a 287
- Hullin*
 60b 189
 89a 234, 297
 89b 315
 91b 91, 318
 94a 340
 102b 311
 115b 313
 142a 401
- 'Erkhin*
 16b 332
- Niddah*
 13a-b 242
- 'Avot de Rabbi Natan*
 2 161
 12 215
 27 33
 31 338
- Soferim*
 16:9 72

JERUSALEM TALMUD

Berakhot

1:1 80
 1:5 289, 383
 3:5 80
 4:3 83

Yoma

5:3 333

Sukkah

3:10 62

Rosh Hashanah

1:3 141

Megillah

1:9 62

Yevamot

11:1 349

Hagigah

2:1 12, 61

'Avodah Zarah

3:1 272

Sefer Yetzirah

1:5 380
 1:7 98, 171, 264, 363
 1:8 376
 1:9 95
 2:6 26
 4:3 71
 5:2 359

MIDRASH

Be-Midbar Rabbah

2:12 177
 5:2 302
 13:15 367
 14:22 393
 19:18 392, 393

Bereshit Rabbah

2:4 195
 3:4 197
 4:6 198
 8:2 353
 10:6 181, 294
 11:5 125, 317
 12:9 99, 291
 12:11 171
 12:15 291
 13:3 288
 14:9 406
 15:1 202
 17:5 107, 126, 326
 19:3 368
 20:5 271
 20:12 404
 22:9 338
 24:5 352
 28:3 271
 34:14 337
 35:3 150
 44:15 368

59:8	319	10	402
65:21	405	12	132
76:1	318, 353	23	144
77:3	316	24	59, 175
82:2	318	<i>Pesiqta Rabbati</i>	
85:10	350	2	392
95:3	353	12	68
<i>Devarim Rabbah</i>		20	182
6:4	212	23	317
<i>MEKHILTA DE R. ISHMAEL</i>		31	53
<i>Bahodesh</i>		44	175, 392
2	162	<i>Pirqei de-R. 'Eli'ezer</i>	
<i>Yitro</i>		3	351
8	337	21	293-94, 349
10	272	28	368
<i>Mishpatim</i>		33	323
9	323	34	393
14	323	43	238
15	298	46	165
19	322, 360	<i>Shemot Rabbah</i>	
20	313	5:9	366
<i>Midrash Mishle</i>		15:26	24
1:4	15	28:6	366
<i>Midrash Tehilim</i>		31:11	323
15	375, 376, 378, 384, 386	<i>Shir ha-Shirim Rabbah</i>	
22	393	1:64	207, 237
92	366	4:2	6, 137
119	359	<i>SIFRA</i>	
<i>Pesiqta de-Rav Kahana</i>		<i>Va-Yiqra</i>	
1	25	2	393
3	68	<i>Metzora</i>	
9	228	5	344

Qedoshim

2 346

Sifrei Be-Midbar

18 177

103 393

153 221

Sifrei Devarim

146 275

305 215

357 393

TANHUMA

Bereshit

1 74

Lekh Lekha

1 353

Va-Yishlah

8 299

Mishpatim

1 361

Ki Tissa

33 317

Shemini

6 306

'Emor

12 228

13 310

Be-Har

1 353

3 302

Qorah

12 59

Huqqat

16 393

22 361

'Egev

2 301, 303

Shoftim

9 371

Ki Tetze

10 68

11 68

Ve-Zot ha-Berakhah

5 108

TANHUMA BUBER

Bereshit

3 357

Lekh Lekha

1 353

Shemini

10 306

'Emor

17 228

Be-Har

3 353

'Egev

3 301, 303

<i>Shoftim</i>		15:5	345
10	371	19:2	74
		22:10	201
<i>Ki Tetze</i>		23:11	221, 386
1	212	24:8	174
14	68	26:7	352
18	68	27:10	228
<i>Ve-Zot ha-Berakhah</i>		28:1	342
4	108	30:1	302
		32:2	297
<i>Va-Yiqra Rabbah</i>		36:4	357
7:3	54	37:1	299
13:2	306		

Index of Zoharic Sources

(Note to the reader: This index does not record every single passage in *Sefer ha-Rimmon* which is based on or has some parallel to the *Zohar*, but only those passages which are either given by the author as an extended citation of a literary source or are exact paraphrases of a Zoharic text.)

Zohar		1:36a	96
1:1a	184	1:36a-b	52
1:1b	20	1:36b	83, 294
1:2b	85	1:37a	360
1:5b	359	1:38b	70
1:6a	334	1:41a	401
1:7b	32, 387	1:46a	26, 203
1:11a	59	1:48b	118, 119
1:11b	30, 32	1:49a	277
1:11b-12a	31	1:49b	179
1:12a	44	1:50a-b	222-23
1:12b-13a	242	1:51a	62, 83, 179, 180
1:13a	212	1:52b	139, 369
1:13b	236	1:53b	369
1:13b-14a	238	1:54a	366, 368
1:15b	195, 328	1:55b	241
1:17a	374	1:57a	230
1:17b	205	1:58b	161, 165, 288
1:17b-18a	198	1:59a	26, 32
1:18b	183	1:59b	161, 166, 228, 314
1:19a	288	1:60b	166
1:21b	133	1:62a	231
1:29a-b	192	1:63b	165
1:31b	24	1:64a	163, 177
1:35b	368, 371		

1:64a-b	186	1:115a	153, 373
1:65b	380, 392, 393	1:115a-b	225
1:66a	404	1:121a (<i>MhN</i>)	82
1:66b	43	1:126a-b	279
1:68a	295	1:126b	345
1:70a	54	1:130a	374, 388
1:71a	309	1:130b	93
1:75a (<i>Sitrei Torah</i>)	296	1:131a	211
1:79a	250, 393	1:132b	49, 66, 79, 82, 212
1:79b	111	1:134b	341
1:81a	305	1:134b-135a	342
1:81a (<i>Sitrei Torah</i>)	398	1:137b	144
1:82a	81	1:144a	317
1:82a-b	199	1:147a	67
1:85b	94	1:148a	233
1:87a	163	1:149a (<i>Sitrei Torah</i>)	126
1:88b	372	1:149b (<i>Sitrei Torah</i>)	402
1:90a	373	1:149b	126
1:90b	24	1:150a	24, 105
1:94b	388	1:152a (<i>Sitrei Torah</i>)	97
1:97a	346	1:152b	330
1:98a (<i>MhN</i>)	392, 393	1:153b	138, 142
1:99b	389	1:153b-154b	97
1:101a	378	1:154a	20, 138
1:103a	73	1:156b	98
1:103b	21, 229, 370	1:157a	112, 133
1:105b	169	1:158a	97, 198, 333
1:106b (<i>MhN</i>)	373	1:161b	35
1:106b-107a (<i>MhN</i>)	374	1:165a	50, 224
1:109b (<i>MhN</i>)	263	1:171a	109
1:112a-b	27	1:173b	333
1:112b-113a	376	1:174a	162
1:114a-b	144		

1:174b	167	2:3b	345
1:181a	193	2:6a	308
1:182b	335	2:20a	130
1:186b	229, 242, 243, 373	2:20b	126, 127-28
1:187b	246, 251, 252	2:21b	67
1:188a-b	350	2:22a	20
1:191a	338	2:24b	72
1:193a	327, 330, 366	2:27b	42, 43
1:199a	353	2:24b	26
1:205b	88, 346	2:26b	101
1:206b	69	2:28b	271
1:208a	112, 362	2:34a	370
1:209b-210a	79	2:36a	146
1:218b	206, 393	2:38a	134
1:218b-219a	397	2:43a (<i>Piqqudin</i>)	58
1:220a	390	2:45a-b	134
1:220b	183, 185	2:46a	328
1:221a	122	2:47a	335
1:224a	389	2:48b	108, 370
1:226b	135	2:52a	149
1:227b	352	2:54b	65
1:229b	50, 63	2:57a	254
1:230a	86, 87	2:57b	82
1:235a	144	2:59a	177
1:236b	25, 228	2:61b	133
1:237a	24, 29, 369	2:63b	360, 385
1:241a	23, 98	2:65b	69
1:242a	98	2:66a	57, 254
1:245b	299	2:78b-79a	81
1:247b	308	2:83a	106
1:248b	109, 388	2:83b	328
1:249b	188	2:84a	349
1:255a (<i>MhN</i>)	36	2:84b	162
2:3a	213	2:85a	24
		2:85a-b	380

122 The Book of the Pomegranate: Moses de León's *Sefer ha-Rimmon*

2:85b-86a	37	2:161b	107
2:86a	27	2:161b-162a	100
2:87b	212, 270	2:165a	96
2:88b	332	2:166b	387
2:89b	358	2:170a	378
2:90a	337	2:173a	403
2:90b	340	2:176a	146
2:91a	380	2:184b	166
2:91b (<i>Piqqudin</i>)	221, 222	2:185a	163
2:92a (<i>Piqqudin</i>)	118	2:186b	183, 185
2:93b	340	2:185b	167, 320
2:99b	244	2:186b	180
2:100a	269	2:195b	403
2:104b	353	2:200b	60
2:121b	312, 313	2:201a-b	210
2:122a	345	2:204a	130
2:124a	335	2:205a	120
2:124b	315, 396	2:205b	123, 125
2:126b	351	2:207a	359
2:129a	85	2:208b	130
2:129a-b	72	2:210a	404
2:129b	70	2:211a	20
2:131b	60	2:212a-b	401
2:132a	68, 72	2:216a	28
2:132a-b	124	2:219a	86
2:135a	178	2:219b	189
2:137a	20	2:220b	156, 157
2:138a	122	2:221b	97, 285
2:143b	121	2:226b	35
2:146a	366	2:227a	202
2:149b	374	2:227b	121
2:153b	270, 375	2:241a	207
2:154b	402	2:245a	403
2:155b	397	2:246b	401
2:157a	105	2:248b	402

2:255a	208	3:77a-b	348
2:260a	288	3:86a	331
2:261a	81	3:86b	293
2:262a	35	3:87a	294
2:262b	87	3:88a	392, 396
2:263a	403	3:88b	397
3:6a	263	3:89b	125
3:9a	207	3:93a (<i>Piqqudin</i>)	89-91
3:11a	263	3:93b	26
3:11b	86, 340	3:94a	335
3:14a-b	212	3:94b	358
3:16b	174	3:95a	310
3:22b	54	3:95b	135-36, 177
3:30b	69, 101	3:96a	336
3:35a	19-20	3:97a-b	
3:38b	96	(<i>Piqqudin</i>)	137
3:39a	319	3:98b	377
3:40a	101, 319	3:99a	145
3:40b	387	3:100b	163
3:43b	390	3:101a	62
3:43b (<i>Piqqudin</i>)	226, 228	3:102b	167, 169
3:48a	288, 346	3:103a	180
3:48b	293	3:103b	186
3:53a	393	3:103b	
3:54b	29, 117	(<i>Piqqudin</i>)	177, 180
3:56b	26	3:108a-b	232
3:58b	169	3:111a	115
3:59b	29	3:113a	365
3:61b	217, 349	3:113b	112
3:67a	197	3:118b	370
3:68a	44	3:119a	53
3:68b	99, 164	3:119b-120a	65
3:72a	341	3:120a	64, 378
3:74a-b	349	3:120b	79
3:77a	349-50	3:120b-121a	84
		3:121a	85

3:122b	171	3:288b (<i>Idra Zuta</i>)	118
3:126a	36	3:289b (<i>Idra Zuta</i>)	193
3:126b	297	3:290a (<i>Idra Zuta</i>)	26
3:134a (<i>Idra Rabba</i>)	193, 194	3:290b (<i>Idra Zuta</i>)	363
3:145a	181	3:291b (<i>Idra Zuta</i>)	117
3:145b	223	3:297a (<i>Idra Zuta</i>)	24
3:148b	330		
3:149b	342	ZH	
3:156a	349	2c (<i>Sitrei Otiyot</i>)	335
3:161a	357	3d (<i>MhN</i>)	286-87
3:165b	161	11a (<i>MhN</i>)	93
3:174b	234	12a (<i>MhN</i>)	288
3:175b	234, 240	12c (<i>MhN</i>)	284
3:184b	282	13c (<i>MhN</i>)	202
3:187a	180, 224	18b (<i>MhN</i>)	39, 405
3:202a	366	26d	221
3:213b	373	29a	385
3:214b	177, 183	42a	82, 84
3:217a	202	56d (<i>Qaw ha-Middah</i>)	75
3:225b	67	63a	396
3:226a	65	73c	328
3:231a	170	75c-d (<i>MhN</i>)	114
3:236b	240	76b (<i>MhN</i>)	199
3:237a	230	78c (<i>MhN</i>)	213
3:242a	233	82c (<i>MhN</i>)	398
3:260a	53	89a (<i>MhN</i>)	53, 248
3:262b	146, 239	89d (<i>MhN</i>)	244-45
3:263a	30		
3:263b			
(<i>Piqqudin</i>)	98, 231, 232		
3:265a	74		
3:266b	216		
3:267b	42		
3:270b-271a			
(<i>Piqqudin</i>)	34, 362		

תשובה אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. הנה מה טוב |
ומה נעים סוד תוכן השאלה הזאת כדי שנוכל לעמוד על תוכן 61 ע"א
הדברי' ב"ה כפי דעתנו ושכלנו אשר נוכל להשיג. והשם יורנו מדרכיו ונלכה
באגורחוקתיו למען נוכל לעמוד על דברי תורתו כפי הראוי עד יבא ויורה
צדק. ואמנם נשיבך השאלה. כבר ידענו בסוד התורה הקדושה והיודע 5
במחקרי החכמה הנוראה יוכל לדעת ולהשיג בתוכן סוד מציאותו ית' להיות
מחוקר סוד התורה האמתית למעלה > נעלמה ונסתרת להיות נמצאת
מאין. וכפי התפשטות סוד הנקודה הנעלמה כך היא סוד מציאותו ית' עד כי
התחלת התפשטות מהנקודה ההיא הוא סוד ההיכלל הפנימי לפני משם ההיות
יוצאות כפי כל הפכים המתהפכים >להתחבר ביחד להתערב זה בזה 10
להיותם כלולים ביחד בשווה כאשר תמצא בסוד הימין וסוד השמאל שני
הפכים זה מזה. <אמנם> כי שם יתחברו שניהם בחבור שווה כאחד להיותם
בסוד אחד מפני כי שם הכל אחד ושם עומדי' שניהם >להתפאר אבל
בהמשכם למטה בסוד עולם הפירוד אלו שני הפכים >מתפארדי' בהם כפי כח
הנפרדי' ומאלו שני הפכים יתפרדו > < הימין והשמאל למיניהם ומשם 15
יפרדו. וכל אחד נותן <כחו> כפי סבת משם שניהם יתפרדו. וימצאו כל
הדברי' והענייני' המשכת ברואי מטה למיניהם. מצד הימין ימצאו הטובות
והעדוני' והשלוש והקדושות והטהרות וכל טוב וכל חפץ כפי כח הימין וסבתו.
ומצד השמאל שהוא הדין יוציא כחו ומשם יפרד וימצא הדין והרוגז 20
והקפדנות ורע והקושי והמלחמה והמכות וההריגה והמות והטומאה והריחוק
כפי כח השמאל בהמשכו. ובשני הצדדי' האלה יתפרדו כל הפכי' למיניהם
מסוד עולם הפירוד למטה. וכפי רדת ההתפשטות סוד שני הצדדין כן
ימשך חוזק כחם וסבתם בתחתוני' ונעשו מהם כחות ידועות להנהיג העולם
השפל כפי סבת הענין המסבב בהתפשטות שני הפכים הנזכרים. ואמנם כי
בהיות כח התפשטות סוד ימין למטה נעשית ממנו סבה <ידועה> מנהגת כח 25
וסוד הימין בכל טוב ושמחה ועונג וקדושה וטהרה אהבה ואחוה שלום ודעות.
ובהמשכו סוד השמאל למטה >נעשית ממנו סבה< ידועה המנהגת סוד
כח השמאל בכל |

בריאה כבר התעוררנו שהוא סוד בריאת יש מאין והוא ענין סוד החשך שאין
בו לא *צורה ולא דמות והוא המתין להצטייר בתוך הצורה. כדוגמא זו הנפש
היא סוד הבריאה הממתנת להצטייר בסוד הצורה (והנפש היא הממתנת
להצטייר בסוד הצורה) והצורה *שלה היא סוד הרוח. והרוח מצטייר לנפש
כפי הראוי והתקון הנכון. והענין <חוזר> על מה שאמרנו כי אין נפש יכולה
להתקיים בלתי הרוח. וזהו על מה שהתעוררנו בתחלה כי הבריאה היא בחשך
והחשך היא סבת הלילה. ואמנם כי הצטיידות [הנפש] הוא הרוח וזהו <יצירה
המתקיימת והמצטיידת לבריאה. אמנם כי [הנשמה] היא השלימות והיא כלל
כלם. והכל דבר אֶחָד > וְאוֹלָתִי שֶׁהִנְפֵשׁ > היא התחלה בלא שלמות והרוח
הוא הצטיידות בשלמות יוֹתָר. הנשמה היא סוד השלמות והיא כלל כלם סוד
עשייה. אמנם לפי הסוד כבר התעוררנו הנפש והרוח והנשמה מדרגה תחתונה
ואמצעית ועליונה והכל סוד נכון למבין. ולפי הדברי' הללו תוכל לדעת
ענין המדרגות וסוד המעלות ותוכן השכר והעונש באותו העולם כאשר
התעוררנו. ואמנם כי על כן אמ' המשורר נעים זמירות יש' אשרי איש ידא
את יי' וכו'. והשם <ידריכנו בדרך ישרה ויזכנו לעשות מצותיו למען נחיה
לחיים העולמים ויתן חלקנו עם ישרים ותמימים כאמרו ועמך כלם צדיקים
לעולם ירשו ארץ וכו'. בילאו' בנל"ך ואע"י.

שאלת הנשיא הגדול ר' יוסף בן כבוד <הראב גדול ר' מודרוס על ענין
סוד מדרגות הללו שהן נפש <רוח> ונשמה כפי מה שנאמ' למעלה. אבל יש
להשיב ולדעת בסוד ענייני בני האדם בבנין נפשם אם הנשמה הקדושה באה
להם מיום שנולד האדם והוא מוכן אצלה להיות בקרבו או אם יש לו נפש
בתחלה כפי עניינו וסודו. אותה הנפש מאין היא ומאין באה אליו ואם יש לו
רוח מאין הוא ומאין בא אליו ואם יש לו נשמה מאין היא ומאין באה אליו
להדבק בה. אלה < > צריכין אנו לדעת ולחקור בהן ולעמוד על תכונתן.

2 צורה] צורה ק 4 שלה] שלא ק 5-6 כ... שהתעוררנו] ליתא ב 7 סבת] סבה ב /
הלילה] חלילה ב / והו] והו סוד ב 14 ואמנם] אמנם ב 15 וכו'] במצותיו חפץ מאד ב
17 וכו'] נצר מטעי מעשה ידי להתפאר ב / בילאו' בנל"ך ואע"י] נשלים ספר הרמון מלא מצות
כרמון שחברו מוה"ר מושה די ליאון תנצב"ה. וכתבתיו אני הדל באלפי מושה אימאן מעיר הקדש צפת
תוב"ב פה מצרים לנכון ומאד נעלה נדיב ושוע כמה"ד יצחק סרוק נר"ו. והיתה השלמתו היום יום חמישי
שבעה ימים לחדש מנחם ענת השכ"ה ליצירה. השי"ת יזכה להנות בו ולזרעו כפי תאוותו הטהורה אמן וכן
יהי רצון ב 18 שאלת הנשיא...] ליתא ב

15-14 אשרי... יי' וכו': תה' קיב: א. 17-16 ועמך... ארץ וכו': יש' ס: כא. 19 כפי מה
שנאמ'... : עיין לעיל עמ' 24:406. אך לא ברור אם זה הוסיפה ע"י הסופר או דברי המחבר בעצמו.

הַמִּשְׁכָּח אֶת הַדָּם לְכָל הַמִּקְוֹמוֹת בְּכָל אֵיבְרֵי הַגּוּף כְּדֵי לִיָּחוּן אוֹתָם עִם
הַדָּם הַנִּמְשַׁכָּת לָהֶם מֵאוֹתוֹ הַכֵּת. וְעַל כֵּן תִּמְצָא הַנֶּפֶשׁ לְעוֹלָם בְּסוּד הַדָּם כְּאִמְרוֹ
כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְאֵךְ אֵת דַּמְכֶם לְנִפְשׁוֹתֵיכֶם אֲדַרְשׁוּ. וְכִתְבִי כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר
דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא. וְעַל כָּל פָּנִים שֵׁם זֶה «הוּא» הַנֶּפֶשׁ וְכִבְר הַתְּעוֹרְדָנוּ זֶה.
5 הַרוּחַ הוּא סוּד כַּח הַמִּקְיִים אֶת הַנֶּפֶשׁ «וְהוּא הָאוִיר שֶׁהוּא» הַמִּקְיִים אֶת הַנֶּפֶשׁ
כִּי אֵין קִיּוֹם הַנֶּפֶשׁ «זוֹלָתִי» הָאוִיר שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ כִּפִּי אֲשֶׁר הַתְּעוֹרְדָנוּ.
הַנִּשְׁמָה הִיא כַּח עֲלִיּוֹן גָּדוֹל עַל כָּל־סוּד וְהִיא סוּד מַעֲלָה עֲלִיוֹנָה שֶׁהִיא הַזֵּכָה
וְהַטְּהוּרָה נִכְרַת בְּכָל עֲרוּכָה וְשִׁמּוּרָה. וְעִכְ"כְּ נִמְצָאת בְּסוּד שְׁמוֹ יֵת' כְּאִמְרוֹ
וְנִשְׁמַת שְׂדֵי «מִנְשַׁמַּת» אֱלוֹהִים.
10 וְעַכְשֵׁיו הַנְּנִי נִכְנַס בְּבִיאוֹר אֶחָד וְתוֹכֵל לְהַקְשׁוֹת עַל מָה שֶׁאִמְרָנוּ.
כִּי תֵאֵמַר בְּלִבְבְּךָ הֲלֹא הַנֶּפֶשׁ אֵעִ"פּ שֶׁכֵּךְ הִיא «נִמְצָאת מִשׁוֹתֶפֶת בַּגּוּף בְּעִנְיַיִן
«הַדָּם» כְּאֲשֶׁר אִמְרָנוּ הִנֵּה רֵאִינוּ עֵינֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא דְּכָבֵר גָּדוֹל כְּעֵינֵי אִמְרוֹ
וְהִתָּה נֶפֶשׁ אֲדוּנִי צְרוּרָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים וְגו' וְכִתְבִי וְאֵת נֶפֶשׁ אוֹיְבִיךָ יִקְלַעְנָה.
הֲרִי לֶךְ כִּי הַנֶּפֶשׁ הוּא דְּבָר גָּדוֹל. יֵשׁ לֶךְ לְדַעַת «כִּי» מָה שֶׁאִמְרָנוּ בְּעֵינֵי
15 הַנֶּפֶשׁ עַל כָּל פָּנִים כֵּךְ «הוּא וְהֵךְ שֶׁאִמְרָת־ךָ וְהַקְשִׁית קוֹשִׁיִתְךָ נִכְוֵנָה וְנִכּוּחָה.
וְהִנֵּה מָה שֶׁאִמְרָת בְּסוּד אִמְתִּי וְהִיִּתְהָ נֶפֶשׁ אֲדוּנִי צְרוּרָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים עַל כָּל
פָּנִים כֵּךְ הוּא וְהוּא רֵמֵז לְעֵינֵי גָדוֹל כְּאֲשֶׁר נִפְרַשׁ בַּע"ה. וְאִמְנַם לְפִי הַפֶּשַׁם כִּי
הַנֶּפֶשׁ הִיא סוּד הַנִּשְׁמָה וְהִיא הַנִּשְׁמָה אֲבָל אֵינָה «נִכְשָׁמָה וְנִקְרָאת נֶפֶשׁ בְּהַקְשָׁרָה
כַּחוֹתֵיהָ הַגָּדוֹלִים וְהַמּוֹעִילִים הַרְמִים הַגְּבוּאֵיהִי» כִּי הַנֶּפֶשׁ הִיא כַּח נִחְתָךְ מִכַּח
20 זוֹהַר הַנִּשְׁמָה הַעֲלִיוֹנָה. וְלִפִּי שְׂאִינָה בְּמַדְרַגַּת הַשְּׁלֵמוֹת כִּפִּי הַרְאִיוֹ «נִקְרָאת
נֶפֶשׁ וְהִיא «מִשׁוֹתֶפֶת לְהַמְשֵׁךְ אַחֵר הַגּוּף וְתֵאוֹתָיו וְעִנְיַיִנוּ. הַרוּחַ הִיא סוּד
הַנִּשְׁמָה וְהִיא הַנִּשְׁמָה אֲבָל אֵינָה נִשְׁמָה וְנִקְרָאת רוּחַ עַל כִּי הוּא כַּח הַמְצַיֵּיר לְנֶפֶשׁ
וְנוֹתֵן בָּהּ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵלֵל».

וְהַנְּנִי מִתְּעוֹרְרָךְ | עַל מָה שֶׁאִמְרָנוּ בְּסוּד בְּרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיהָ. 60 ע"ב

3 אדרוש] ליתא ב 5 הנפש] הנפש בגוף ב 11 בגוף] עם הגוף ב 13 יקלענה]
יקלענה וגו' ב 16 אמתי] אמרו ב 20 במדרגת] במדרגות ב

3 כי... הנפש: דב' יב: כג / ואך... אדרוש: בר' ט: ה. 4-3 כי... הוא: ויק' יז: יד.
5 הרוח...: תפארת. עיין לעיל עמ' 7-305, 8-13, 14. 7 הנשמה...: בינה. עיין לעיל עמ'
9-8:305. 9 ונשמת שדי: איוב לב: ח / מנשמת אלוה: עם ד: ט. 13 והיתה... יקלענה:
עמ"א כה: כט. 23 ונותן... חיל: ע"פ דב' ח: יח. 24 והנני מעוררך...: עיין לעיל עמ' 13:38;
ועמ' 5:47-13:46. מכאן נראה שכוחות הפעולה בריאה יצירה ועשיה מכוונים כנגד הספירות מלכות
תפארת ובינה. וכן הסימבוליים בעקל הקדש, עמ' 11.

אלו הן הנפשאות שהן את יי'. הואיל ונכנסו בבית באיזה מקום מן הבית. יש נפש הנכנסת בבית והואיל ונכנסה אע"פ שהיא בבית החיצון פנימית היא וצרורה בצרור החיים. יש נפש הנכנסת לפניו ומושבה במעלה פנימית יותר. על כל פנים ממפתן הבית פנימה כל הנפשות הנכנסות מעלתן גדולה על כל שאר המלאכי ועל כל שאר הנפשו' ואין נכנס כל אחד במחיצת חבריו וכל א' וא' יש לו מחיצה בפני עצמו. ואמרו כשם שמלאכי השרת יש להם מעלות ומחיצות זו על זו גבוה מעל גבוה כך הן הנפשות יש להן מעלות ומחיצות זו על זו גבוה מעל גבוה כפי אשר אמרנו. ואמרו כשם שמלכי בית דוד יש להם מקום ידוע [ואין נכנס שם אדם במחיצתן למטה כך יש להם מקום ידוע] למעלה באותה הדוגמא לאותן הנשמות הזוכות יממלכי [בית] דוד ואין שום נפש נכנסת במחיצתן למעלה. ועל כל פנים גבוה מעל גבוה מדרגות ידועות זו על גב זו וכלן עומדות נכונות לחזות בנועם יי' וכל אחת כפי מעלתה ותקונה כאשר התעוררנו ודי בזה לכל משכיל.

והנה יש להתעורר על מה שאמרו ז"ל בענין כי יש מצות שנוהגות בארץ ויש מצות שאינן נוהגות בארץ ונוהגות בחוצה לארץ וכפי תשלום הנפשו' בזה העולם כך תשלומן ועדונן באותו העולם אחר צאתן מהגוף ומקבלות שכן כפי תשלומן בענייני המצות בזה העולם. ואמנם כי יש שמצות ידועות לנפש וכבר התעוררנו בזה. חמשה שמות יש לנשמה וכלן כפי תקונה וסודה. וא"ת כי חמש הן מוחלקות זו מזו אל תאמן אלא כלם סוד אחד וכפי תקונה ושלמותה כך הוא שמה. ואמנם כי הנשמה הולכת | בכחותיה 60 ע"א שהיא פועלת בהן לדעת המאפרשים. והנה אע"פ שחמשה הן השמות שבטם לשלש שמות נפש ורוח ונשמה כל אחת כח היא בפני עצמו וכבר התעוררנו זה בסוד <הנשמות הללו>.

נפש סוד כח שהיא עומדת בסוד ידוע משותפת עם <הדם> והיא

1 אלו הן | הם ב 2 יש נפש | ליתא ב / שהיא | שהיא ב 3 יש נפש | ליתא ב 7 מעל גבוה | ליתא ב 10 ממלכי | ממלאכי ק 12 וכלן | וכל זה כולם ב 19 חמש | חמשה ב 21 שחמש | שהחמש ב / השמות | הנשמות ב 22 שמות | שמות והן ב

4 ממפתן הבית: ע"פ יח"ט: ג. 8 גבוה מעל גבוה: קה"ה: ז / ואמרו...: עיין בבלי סוטה מא ע"ב: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד". 12 לחזות בנועם יי': תה' כז: ד. 14 שאמרו ז"ל...: לא ברור לאיזה מאמר רמז"ל התכוון. אדרבה חז"ל הבחינו בין מצות תלויות בארץ שאינן נוהגות בחוץ לארץ ומצות שאינן תלויות בארץ הנוהגות בחוץ לארץ. עיין למעל מענה קידושין פ"א מ"ט. 17 כי יש שמות...: עיין לעיל עמ' 13:14-16. 18 חמשה שמות...: עיין ב"ד יד: ט. עמ' 132. 22 וכבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 17:2-305. 24 נפש...: ספירת מלכות. עיין לעיל עמ' 11:26; 19:1-306 / משותפת עם הדם: עיין לעיל עמ' 11:305-13.

פתח החצר הפנימית הפונה ימה. כבר התעוררנו בענין הראשון משפטה וסודה וכך מצאנו כתו'. ואמנם כי ענייני רבים אחרים אמרו ואין צורך להזכירם במקום הזה. עד כאן ענין החצרות הפנימיות והחיצונות אשר הנפשות [באותם המקומות נכונות להיות להם מהלכים בין העומדים] אשר אין להם קפיצין והם *עומדים וכלן במאמר עליון עומדי'. ומי הבא בית המלך פנימה להסתופף בביתו ולחזות בהיכלו >זולתי< נפשות החסידים אשר הם במעלות שדי יתלוננו בחייהם ובמותם לא נפרדו. והבית בהבנתו אבן שלימה מסע נבנה [הוא] הבית אשר בנה המלך שלמה לכבודו ובית תפארתו. וכמה מחיצות ידועות ומדרגות לפני מדרגות בבית ההוא. אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. כבר התעוררנו >קצת מענייני הבית ומעלתו וסודו ותכונותיו> והם סודות מופלאים גדולים ורמים. כי יש מחיצות זו לפני מזו עד הכנס לשער כל הראשים בו יסוד בית קדשי הקדשי אשר שמה הסוד הפנימי השורה בתוכו ובלחש נהוו סודותיו מעודו ברוך שם כבודו. והנה המקום נורא מאוד ולא נתנו להדרש סודותיו | >ונפלאותיו 59 ע"ב ומחלקותיו פן יבלענו ממקומו וממצבו ואח"כ וכחש < בו <לא תגע מחשבה נכונה ואשר איננה בחכמה ערוכה כ"ש וכ"ש מחשבת בהמית <בדמות <שממית בלא עינים לראות במרגוע ואזנים לשמוע. אם בהמה אם איש לא יחיה לא יקום ולא יהיה. על כן הנפשות החיצונות אינן בסודן בבית זה נכונות כי מגרעות ניתן להם חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית זולתי הנפשות הרמות הגדולות והנשאות. והן אחת מני אלף לא תמצאנה שם. והבאים הם הצרורים בצרור החיים כאמרו והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את יי אלהיך

1 משפטה] ליתא ב 2 (אחרים) אחרים זולתם ב 5 קפיצין] קפיסין ב / והם עומדים] ליתא ב / עומדים] עומדים (ותיקנתי ע"פ הענין) ק 10 מענייני] מענין ב 11 כי] אמנם כי ב 12 ב] ליתא ב / יסוד] סוד ב 15 מחשבה] מחשבת ב 17-18 לא יקום ולא יהיה] לא יהיה ולא יקום ב 19 ניתן] נתן ב 20 והבאים הם] ליתא ב

4-5 העומדים אשר... : היינו המלאכים. עיין בר"ס: כא, עמ' 738. 5 ומי הבא... : השווה ז"ח מדה"ג יח ע"ב; עושה עדות, עמ' 350; ס' המעקל, עמ' 46. 7 שדי יתלוננו: ע"פ תר' צא: א / בחייהם... נפרדו: שמ"ב א: כג. 7-8 והבית... נבנה: מ"א ו: ז. הכוונה כאן לספירת מלכות. וכן נדרש הפסוק בזח"א עד ע"א; זח"ב רכב ע"ב. 9-10 אין... השמים: בר' כח: יז. השווה זח"א קג ע"ב. 11 כי יש מחיצות... : אלו המדרגות או ההיכלות מתחת לספירות שאדם צריך לעלות בהן קודם שמגיע למלכות עה"א הענר להכנס למעלה עד בינה קדש הקדשים. 15 יבלענו... בו: ע"פ איוב ח: יט. 17 אם... יחיה: שמ"י: יג. 19 כי... הבית: ע"פ מ"א ו: ו. 20-21 הם הצרורים... : עיין לעיל עמ' 1:43 ובהע' שם. 21 והיתה... אלהיך: שמ"א כה: כט.

העולם שהרגו לצדיקים ושמתו בייסוריהן. ובכאן אור שאין אור למטה כמותו
וזה מקום מלבוש הנפשות המתלבשות באור כענין אור לבושו של אדם
הראשון שנא' ויעש יי' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אל תקרי
כתנות עור אלא כתנות אור. וזהו (מקום) הנקרא מקום המלבוש ובכאן הן
חלוקות רבנן שמתלבשין נפשותן בזה המלבוש ובו עולים לעלות לראות את
5 פני הגאדון יי' אלהי ישראל. ועם נמצא המן שמוחנין מלאכי השרת ליזון
הנשמות. ובכאן מונחים כל פלוגתות דרבנן וקושותיהם בתורה. ושלשה
פעמים ביום מכניסין אותם וכו' כאמרם ז"ל. ובכאן עדון אותן הנשמות |
הנאחזות ברגלי הכסא. 59 ע"א

10 פתח החצר הפנימי' הפיונה תימנא. שם צדיקים יושבים ונהנין
מזיו היוצא בבקר בשעה שאשה מספרת עם בעלה. ונהנין באותו הצד
ונכספות לעלות בשמחה כי בשמחה עולה לאותו הצד על כל שאר המקומות.
ומיכאל השר הגדול עומד לפניו ונותן רשות שהוא הסגן להיות מקריב
אותן הנפשות בכל לילה ולילה לפני מזבח החיצון. וכמה עניינים גדולים
15 ורמים מתעוררי' ז"ל ופירשו בסודותם מעלות ומדרגות ידועות כי הם ידעו
העקרי' הפנימי'.

פתח החצר הפנימית הפיונה צפונה. יש צדיקים עומדים שם ולפעמי'
נכנסי' ונכללים בסוד אותו הזוהר היוצא מחצאך תימנה ונהנין מאותו הזיו
הזוהר ועליהם נאמר והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וגו'. והמה
20 מתקרבים מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו שהוא זמן חדוש הלבנה
בהתחדשה והכל שמחים בשמחתה ומברכין אל הימין.

1 לצדיקים] ליתא ב / ושמתו] ואתם שמתו ב / בייסוריהן] באיסוריהם ב 2 וזהו ב
6 האדון] ליתא ב 8 וכו'] ליתא ב 11 שאשה] שהאשה ב / מספרת] יושבת ב
12 לעלות] לעלות לחזות ב / כי בשמחה] כי העמחה ב 19 וגו'] יבא כל בער להשתחות
לפני ב

2 וזה מקום... : השווה זח"ב רי ע"א: "ותמן [היכל בתוך גן עדן] כל אינון לבושין דנשמתין דאתחזון
לאתלבשא בהו כל חד וחד כדקא חזי". ועיין לקי הע' 5. 3 ויעשו... וילבישם: בר' ג: כא.
3-4 אל תקרי... : עיין בר' כ: יב, עמ' 196. והשווה זח"א לו ע"ב, נג ע"א; זח"ב רח ע"ב, רכס
ע"ב; זח"ג רסא ע"ב. 5 חלוקות רבנן... : עיין זח"א סו ע"א: "האי לבושא דקאמרן איהו מה דאמרו
חבריאי חלוקא דרבנן". השווה עם רכד ע"א-ע"ב. ובס' המשקל, עמ' 56: "והיו קורין לאותו מלבוש
חלוקי דרבנן". על התפתחות ביטוי זה ראה שלום, "לבוש הנשמות וחלוקא דרבנן", תרביץ 24, עמ'
298-306. בין היתר שלום הזכיר מאמר זה מס' הרימון אך ע"פ הגירסה בכ"י ב. ראה עם בהע' 21.
כפי שציין שלום הראשון להעיר על ההקבלה בין הזוהר והמאמר מס' המשקל היה יעלינק בספרו על
היחס בין רמד"ל והזורר, עמ' 28. 6 המן שמוחנין... : עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. 11 בשעה
שאשה... : עיין בבלי ברכות ג ע"א. 19 והיה... בשבתו וגו': ישו סו: כג.

ויש שם מחנות מלאכים יורדין לעשות דין בבני אדם העוברים המצות ושם כמה חבילות של מלאכי דין הזורקים אש על ראשיהם של רשעים בגיהנם והכל לאותו הצד. ועל כן כל אותם אשר הם בצד ההוא הם כפי הענין אשר זכרנו.

5 פתח החצר החיצונה הפונה ימה. יש שם צדיקים עומדים ויש להם מהלכים בין המלאכים העומדי' שם והסבה שלהם תחתונה יותר מכלם ואין להם אור זולתי אור הנתנת מכל השאר ונהנין לאור של אחרים ולא לאור שלהם. ושם שומר עומד על גביהם מהריאל שמו. והוא והם וכל הצדיקים אשר שם כלם אין נהנין לאור שלהם כלום כי אין בא אליהם אור-הא' |

10 ליהנות הם לאותו (הנר) האאור אלא כלאם נהנים ללאור האחרים 58 ע"ב והוא כדוגמת העניים שאינן נזונין זולתי במזון אחרים כך הם באותו הצד. והמלאכים אשר שם הם המשורדים בכל לילה ולילה בשלש משמרות שבילילה ומתחלקי' המשמרות לשיר לאותם המשמרות בכל לילה. ובכל משמר ומשמר אומרי' שירה ונפשות הצדיקים אשר שם כלם ממתינין עד שיגיע השעה להאיר בבקר אור הזרוע לשאר הצדיקים ויתרו-אממו מזיון ויהנו-א מהנאתם.

15 כל אלה (מתחלקות מקומות ידועות לנפשות לעתים ורגעות כל אחת) כפי מעלתה וגדלה. צפור מצאה בית ודרור קן לה. עד כאן ענין החצרות החיצונות העליונות באותו המקום והתחתונות ואתחיל בענייני החצרות הפנימי' אשר הם פנימה מהאחרי' כפי מה שראיתי והשגתי.

פתח החצר הפנימית הפונה מזרח הוא השער העליון מקום רגלי הכסא ושרשיו עומדי' שם ויש שם צדיקים יושבים ונאחזי' בתוך רגלי הכסא ושם אבני שיש ומקום אבני יקרה ומוצא הארבעה נהרות היוצאי' מגן תעודות ושם האור מבהיק וזורח-א בגונוניו שאתי פעמים ביום. ושם באותו החצר שבעה ארזים נמועים ובצ'ללם-א אותם הנפשות יושבים כענין סוד אמרו אשר שם צפרים יקננו וגו'. תחת צל הארזים הנמועי' יש שם אנשי מעשה שעמדו למגן על דורם. למעלה מן הארזי' סמוך מן האור היוצא יש שם הרוגי אומות

20

25

3 כל] ליתא ב' 7 עומד על גביהם] עליהם ב' / מהריאל] מהריאל ב' / הצדיקים] הנפשות הצדיקים ב' 8 אין] אינם ב' / בא] בהם ב' 10 נזונין] נהנים נזונים ב' 11 בשלש] לשלש ב' 12 לאותם] באותם ב' / לילה] לילה ולילה ב' 15 מתחלקות] מחלקות ב' 18 הם] ליתא ב' 19 הפנימית] הפנימי ב' / רגלי] רגל ב' 22 שתי] שני ב' 25 אמות] מלכות ב'

5 מהלכים... העומדי': ע"פ זכ"ג ז. 7 מהריאל שמו: השווה זח"א מ ע"א; זח"ב רמה ע"א, רסג ע"א. 11 בשלש משמרות...: השווה ברכות ג ע"א; זח"א קפס ע"א; זח"ב קנג ע"א, קצה ע"ב. 16 צפור... לה: תה' פד: ד. 24-23 אשר... יקננו וגו': שם קד: ז.

במלאכי השרת ושם נזונות ונשפעות ואינן זוכות להכנס יותר. והרבה עניינים התעוררו ז"ל במדרשות האלה והם דברים ארוכים הרבה אבל זה הוא ענין אחר ולא כל הנשמות נכנסות כי די לאותן הנשמות שנכנסו בכמה שערים קודם | עד שנכנסו לחצר ההיא הנקרא שער החיצון. אבל מעל"א 58 ע"א גדוּלָה יש להם שהם לצד מזרח יותר מהיושבים בחצר ההוא על כי הם בצד מזרח.

5 פתח החצר החיצונה הפונה דרום. יש צדיקים יושבים שם ומחנכות מלאכים קדושים יושבים שם ונקראי משרתי הקדש והם מסתופפים בסוד ימין עליון וחסידיאל השר הגדול עומד עליהם לשומר ומפתחות מיכאל השר הגדול בידו. והנשמות נתונות בתוכם ולאותו צד ונהנות מאותו הזוהר היוצא מימינו של הב"ה. ואחר כן מתחלק < לכל אותם המלאכים אשר [שם וכלם עונים ומספרים כבוד הצדיקים אשר] שמרו מצותיו של הב"ה והם משמשים במרום לפני הב"ה. ועל כך נהנות לשם ואינן זוכות להכנס יותר.

10 פתח החצר החיצונה הפונה צפון. יש צדיקים יושבים שם ומתנות מלאכים כלם אש ליהם כאמרו משרתי אש ליהם ועל ראשם שומר אחד וקפציאל שמו ושם לפעמים אורה ולפעמים חשכה. ואלה נכונים מחופות חבריהם וסבתם חיצונה יותר ואינם נהנים על כך אלא נהנים ואינם נהנים. ושלשה פעמים ביום רוגזים ורועדים ורועשי' והמלאכים אשר שם נוגה להם ויראה להם וגבותם מלאות עינים. והמכה המרעישים והמרגיזים שלוחי אש וברד וכל אחד חציו אש וחציו ברד. תחתם עומדים מלאכי חבלה השלוחים לגיהנם למטה והם המטרידין לרשעים שבגיהנם ודנין אותם בצלמון באש וברד ע"ד < שכלם אומרים לפעמים וה לפעמים וי כאמרם ז"ל בפסיקתא >.

2 האלה] ליתא ב 3 אחר] אחד ב / די] ליתא ב 8 והם] וכלם ב 10 צד] הצד ב / ונהנות] נהנות ב 12 מצותיו על] מצות ב 13 יותר] יותר וכמה מחנות מלאכים משמשים עם לאתו הצד כפי אשר אמרנו בתחלה ב 17 על] כל ב 18 ביום] ליתא ב 19 המרעישים והמרגיזים] המרעישים והמרעישים ב

9 וחסידיאל... : עיין זח"א קמ"ט ע"ב (ס"ח); זח"ג ק"ד ע"ב. לפי תורת המלאכים הקבועה בזוהר מיכאל הוא שר הראשי וכהן הגדול למעלה. עיין זח"א פ ע"א, צו ע"ב (ס"ח), צח ע"ב, קא ע"א (ס"ח), רלה ע"ב; זח"ב סז ע"ב, רלא ע"א, רנד ע"א; זח"ג ק"ח ע"ב, קמה ע"ב, רכה ע"א, רכו ע"ב. והשווה ס' הבהיר ס' יא, קח. מקור לתפיסה זו במדרש הקדום. עיין למשל תרגום איוב כח: יב ומשם ביל"ש ח"א קלב; במ"ד יב: ח. רמז למסורה זו מצוי גם בחגיגה יב ע"ב: "זבול שבנו ירושלים ובית המקדש ומזבח בניו ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן". והשווה זבחים טב ע"ב, מנחות ק"י ע"א. 15 משרתי אש ליהם: תה קד: ד. 16 וקפציאל שמו: עיין זח"ב רמח ע"ב / ואלה נכונים... : עיין לעיל עמ' 13-12:374 ובהע' ע"ם. 19 וגבותם מלאות עינים: יח"א יח. 22 כאמרם ז"ל... : עיין פדר"כ פ"י עמ' 165: "משפט רשעים בגיהנם ענים עשר חדש עשה חדשים בחמה ועשה חדשים בציינה... בתחילה הן אמי והן ולבסוף הן אמי ווי".

לגרים בתוכו אבל העונש והשכר אינו בעולם הזה זולתי לאחר צאת האדם מזה העולם. ואמנם כי כפי שיקבל האדם שכרו מהאור האספקלריא המאירה למעלה ותהנה הנפש ותתענג ברוב ענוגי האמת והשלום. עד שישערו רז"ל ובאו לדעת מה הוא השכר עד שלא ידעו לעמוד על שיעור השכר והעונש והעונג ואמרו שכר הצדיקים באותו העולם עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. והואיל ועין לא ראתה אלהים זולתו ענין השכר ועונג הצדיקים באותו העולם. אל תתמה בהיות הפך זה לרשעים ועונשן ודין באותו העולם בגיהנם שלא תהי לעונשן שיעור. ומה שאמרת בענין גיהנם כבר התעוררנו בזה הענין ופירשנו בו הסוד כפי אשר השיגה דעתנו. וכמו שעין לא ראתה הטוב הגנוז לצדיקים כך עין לא ראתה הרע הגנוז לרשעים. נדבר עכשיו מענוגי הנשמות וחצריהם וטירותם ובתיהם בתים שלום מיוחד.

ארבעה פתחים נפתחים בראש השנה מקום צרוד הנשמות כפי מעלתן וכחן וסוד שלימותן בחצריהם ובטירותם. פתח החצר החיצונה מזרח. יש צדיקי' יושבים שם ומחנות מלאכי' קדושי' הנקראי' רוחות וזהו שנא' עושה מלאכיו רוחות. ואמרו כי עליהם שומר אחד ואהדריאל שמו. ובעת הזוהר יוצא מעם זוהר העליון דמות קלסתר פניו של יעקב אבי' אותו הזוהר מתחלק לאותן הנשמות אשר הן בחצר ההוא ואחר כן כל אותם המלאכי' אשר שם ופונים אצל זוהר הצדיקי' ומתביישי' מאיליהם ופותחי' ואומרי' עד יערה עלינו רוח ממרום וגו'. והן הן אותן הנשמות המשמשות במרום

3 שיעורו] שיעורו ב / רז"ל ז"ל ב 4 מה הוא] מהו ב / ידעו] יכלו ב / והעונש] לימא ב 5 באותו העולם] בעה"ב ב 8 תהי] יהא ב / לעונשן שיעור] להם שיעור לענשם ב 10 הרע] לימא ב 11 מענוגי] מעונג ב / ובתיהם... מיוחד] ובתיהם שלום ב 13 ובטירותם] וטירותם ב / מזרח] הפונה מזרח ב 14 רוחות] רוחות קדושים ב 15 אחד] לימא ב 18 ופונים] פונים ב / זוהר] הזוהר ב / עד] לימא ב

1 אבל העונש והשכר ... : עיין בבלי קדושין לפ"ע ב' חולין קמ"ב ע"א. 5 ואמרו... : עיין בבלי ברכות לו ע"ב. 6-5 עיין... לו: יש סד: ג. 11 וחצריהם וטירותם: ע"פ בר' כה: טו / ובתיהם... מיוחד: ע"פ איוב כא: ט. 12 ארבעה פתחים... : הכוונה לארבע מדורות למטה ממלכות המכונה כאן "ראש השנה" [עיין לעיל עמ' 141:7 ובהע' שם] ו"מקום צרוד הנשמות" [עיין לעיל עמ' 1:43]. העושה זח"ב ריב ע"א-ע"ב: "רקיעא דא [מלכות] מרקמא בכל גוונין קדישין ביה קיימין ארבע פתיחין רשימין". סביר להניח שהפתחים מכונים כנגד ארבע ספירות: מזרח= תפארת דרום= חסד צפון= דין ומערב= מלכות. יש לציין שגם בזח"ב רמח"ע ע"א-רנ"א ע"א נזכר ענין של "ארבע פתיחין" כנגד ד' רוחות העולם אבל שם הפתיחים הם בתוך היכל העליון משבעה התיכלות מתחת לשכינה ולא בתוך השכינה עצמה. כל המאמר כאן מבחינת הסגנון והחומר דומה למאמר על התיכלות שגדפס בזח"ב רמ"ע ב' רמ"ע ב' ובקיצור בזח"א לח ע"א-מה ע"ב. אולם בזוהר יש הבחנה ברורה בין התיכלות בצד הקדושה והתיכלות בצד הפומאה וכאן אין עוים טבה להניח שהחצרות החיצונות [עיין בעמ' הבא שורה 7 ואילך] הן בצד הפומאה. 15 עושה מלאכיו רוחות: תה' קד: ד / ואהדריאל שמו: וכן בזח"א מא ע"א וזח"ב רמ"ע ב' נזכר מלאך בשם אהדריאל. 16 הזוהר יוצא ... : זו השכינה המכונה כאן בשם "הזוהר" [עיין לעיל עמ' 159:6] יוצא מעם זוהר העליון" היינו ספירת תפארת שהיא "דמות קלסתר פניו של יעקב" ומחלק לנשמות הצדיקים ולמלאכים. 18-19 עד... ממרום וגו': יש לב: טו.

בהם לעמוד בהיכל הגמאלך. והם ידעו העיקר והאמת מצד האלהות וכל דבריהם פנימיים בהיכל ית'. ואמנם כי הם אמרו הדברים על נכון. ויש לך לדעת כי מה שאמרו ז"ל בענייני דיני הנפשות אחר הפרדן מן הגוף ואמרו כי יש גיהנם לנשמות וכי הן נדונות שם כדי רשעתן במספר וכי הגופות יש להם חבוט הקבר ונדונין שם. וכי לפי אומד הדעת אינו כן כי יש ענין במה שכתבו הכת הראשונה שאין הב"ה נוקם ונוטר אחר הבל וריק רמה ותולעה.

הנה אני מעוררך על מה שאמרו ז"ל בסוד הנשמות היוצאות לזגה העולם ונכנסות בגופות בני אדם כי מצרור החיים באו והן (בני) בזה העולם להיות כבודו ית' ניכר למעלה ולמטה. ואמנם כי כבר אמרו סוד התועלת בהיות הנשמות בזה העולם. והנה הודיעו כי הואיל והוא ית' יודע שהאדם הוא חוטא ויבא לחטוא אצל בוראו על מה בראו וכמו כן [הואיל] ויבאו למות למה הביאם והכניסם לזה העולם הלא טוב שלא יבארו כי אין זה זולתי כמו שחוק מתים אלו וקמים אחריהם תחתיהם מתיכם הם ונולדים אחרים ובאים לעולם והכל הולך בחלילה. יש לך ענין הרהורים רבים כל כך בזה אבל הענייני האלה הם ז"ל הודיעו הכל וגלו הדברי על כל בודיים כל אחד ואחד. וכבר פיראשנו זה בספר שואשן העדות ואין להאריך בזה כי כבר הכל נאמר שם.

והנה נחזור למה שהיינו בביאורו בהיות כל העושים הללו על בני האדם דיני הגופות ודיני הנפשות כפי מה שחטאו. וא"ת למה הלא הכל הוא סוד כמוס עם הבורא ית' והוא היודע ועד. אבל כל העניינים האלה שאמר ז"ל בעונש הרשעים לאחר צאתם מן העולם כמה עניינים גדולים המה על זה. תדע לך | כי הוא ית' שת כל העולמות למעלה וכל העולמות אשר הם 57 ע"ב בגרם המעלות למטה הכל הם בסודם ועניינם. והעולם הזה הנה הוא מוכן

2 בהיכל] בהיכלו ב 3 מה] על מה ב / הפרדן] הפרדו ב 5 וכי] וכן אם ב / אומד] אמר ב / שכתבו] שאמרו ב 6 נוקם ונוטר] נוסר ונוקם ב 8 בזה העולם] בעה"ז ב 9 כבודו] כבוד ב 10 בזה העולם] בעה"ז ב 11 הוא חוטא] ליתא ב / ויבא] יבא ב / מה] ליתא ב 13 אחריהם] אחרים ב / תחתיהם] תחתם ב / הם] ליתא ב 14 והכל] והכל לעולם והכל הולך... ב 15 האלה] ליתא ב / וגלו] והעלו ב / דברים ב 16 ואין] ואין לנו ב 18 והנה] ליתא ב / נחזור] ונחזור ב 19 האדם] אדם ב / הנפשות] הנשמות ב 20 ית' ליתא ב

4 כדי רשעתן במספר: ע"פ דב"ה: ב. 8 מצרור החיים: כינוי למלכות ע"פ שמ"א כה: כס. 16 וכבר פיראשנו ... : השווה דיון מפורט בשושן עדות עמ' 351-353. 23 בגרם המעלות: ע"פ מל"ב פ' יג.

מושלך בקבר מתרקב בעפר. אם כן באיזה מקום יכו במקלות או ברצועות והלא א"ת בנשמה הם עושים כך זה א"א להכות בדבר שהוא רוח ממש. ועוד כי א"ת שנידונים הגופות בקבר ולאחר כך הנשמה בגיהנם על זה אומרים כי זה א"א כי אין הב"ה הולך אחר כל אלו הנקמות לעשות כקש נדף הבל וריק רמה ותולעה כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו כ"ש האדם הבל וריק ונדכאו כל איבריו בחליו קודם שימות וגופו נפשו נתדכאו יחד. ועוד כי די לו להתבלות בעפר היאך יבא הוא ית' לרדוף אחר קש נדף שאינו אלא אין ואפס ותוהו כל זה א"א. תשובת לבבם דעת הומיה כי חלילה כל זה ואין שום דבר מכל הדברים הללו. אבל כי כיון שיוצא האדם מן העולם והנשמה תפרד מן הגויה הגוף בלה בעפר ונחזר< כל יסוד >לאיסודו והנשמה תשוב אל האלהים אשר נתנה. ואמנם כי ענשה אם אינה מהורה תשב לחוץ ואינה נכנסת עד מלאת ימי מהרה וזו היא ענשה ודאי. ועל כל פנים כשם שכל דבר נחזר ליסודו כך הנשמה נחזרה ליסודה וכל דבר שב אל מינו. ובכן ראיתי לבות בני אדם נמשכים אל הדעת הזאת ונדבקים *בה.

הדעת השנית הוא כת החושבים כי אין זה מכל ענייני גיהנם בארץ כלום והם מאמתים דבריהם על דרך טבע כי הנשמה היא צורה דקה בלי שום שתוף דבר אחר רוח דק פנימי שאין מי שיוכל <לאתפוש בה והיאך תהי אש נכונה אצלה להשרף שם ולידון שם וכמעט | עוזרים לכת הראשונה 57 ע"א בכל דבריהם. ותשובתם ודעתם בזה כי הנפש החוטאת אחר הפרדה מן הגוף היא רוצה לעלות ונדבקה בגלגל החוזר< חלילה ועולה ויורדת וסובבת כל העולם עד שתקבל עונשה כאשר אומר< ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע. ולאחר עבור זמנה תכנס למקומה הראוי לה. ויש דעות בני אדם נמשכות אל הדעת הזאת.

הדעת השלישית כת מקבלי התורה יודעי דעת ומביני מדע< ואשר כח

1 במקלות או ברצועות] ברצועות או במקלות ב 2 והלא] ליתא ב / אית] וא"ת כי ב / הם] ליתא ב 3 כי] ליתא ב / ולאחר כך] ואח"כ ב 4 זה] ליתא ב / נדף] נהדף ב 5-4 הבל... מאפס] ליתא ב 7 נדף] נהדף ב / אלא] ליתא ב 8 הומיה] הומיה אומרים ב / חלילה] חלילה חלילה ב / ואין] אין ב 10 ונחזר] (הגהה ביד אחרת בשולי הגליון: וחזר) ק 12 וזו היא] וזה ב 13 נחזרה] חזרת ב 14 בה] בהם ק 15 זה] ליתא ב 18 וכמעט] וכמעט שהם ב 24 יודעי] ודעי ב / מדע] כח ב

4 כקש נדף: יש מא: ב / הבל וריק: שם ל: ז. 5 כל... לו: שם מ: יז. 10-11 תשוב... נתנה: קה' יב: ז. 12 עד... מהרה: ויק' יב: ד. 21-22 ואת... הקלע: שמ"א כה: כפ. 24 יודעי... המלך: דני"א: ד.

ואינו מממא במותו וכבר פירשנו זה. אמנם כי כבר פירשנו על ענין חבוא הקבר והוא דין לצדיקים ולרשעים במקום אחר ואין לנו להזכירו עכשיו. וענין שהמתים יודעים בקבורה על כל פנים כבר התעוררו שכל זמן שרגל הקבר ידוע הרוח יורד ויודע מאחורי הפרגוד דברים ועניינים כאשר אמרו בגמ' ברכות שמע שתי רוחות מספרות זו עם זו ואין להאריך בזה. 5

מצאוני השומרים הסובבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. הפסוק הזה דרשוהו רז"ל בכמה פנים וכבר פירשנו כי כל הפירושים וכל הדברים כלם אמת וכלם דברי אלהים חיים בהיכל הפאנימי. בכאן פירשו בו על סוד ענין הנשמא אחר צאתה מן הגוף ובכאן פירשו עניינים וסודות גדולים ונפלאים בענייני מסעות הנשמה ודירתה בזמנים יודעים. והכל תלוי כפי אשר עשה האדם בזה העולם ושמר את המצות או עשה הפכן ושם מקבל העכר או העונש על כל אשר עשה בזה העולם (ושמר את המצות). ויש דעות הרבה חלוקין בדברים אלה [יש מהם נומים אצל הדעת כפי האומד שיוכל האדם לחשוב ויש מהם] נומים מעט חוץ מן הדעת אצל רמז חכמה מיוחדת. ויש בעלי החכמה הנוראה יודעי חן ומביני מדע שהם בדעת | אחרת | הפך מכל הכוונות האחרות. ועכשיו 56 ע"ב הנני נכנס בביאור כל אחד ברמז דבאר בע"ה.

הדעת האחת הוא כת שהם חושבים במחשבתם העניינים האלה ואינם מוצאים מענה אלא שהם באומד דעתם אמרו כך הוא וזה יוכל להיות ואחרי כן עושים אומד המחשבה ההיא עיקר גדול ואומרים כי זהו האמת. הנם אומרים מה הוא ענין הנשמא אחר צאתה מן הגוף ומהו עונשה ושכרה כי אם יהיה לנפש העונש אשר אומרים להכנס לגיהנם ולישרף שם ומלאכי חבלה דנין אותה ומכים אותה במקלות של אש והלא הגוף נשאר דומם והוא ככלי אובד

1 ואינו... במותו] ליתא ב / חבוס] דין חבוס ב 3 התעוררו] התעוררו ב 4 אמרו] אמרו ב / בגמ' במסכת ב 7 הזה] ליתא ב / רז"ל] ז"ל ב / פנים] פעמים ב 9 הפנימי] פנימי ב / פירעו... סוד] פ"י סוד בו על ב 11 בזמנים] לזמנים ב / בזה העולם] בעה"ז ב 12-13 בזה העולם] בעה"ז ב 16-17 ועכשיו... נכנס] והנני נכנס עכשיו ב 17 אחד] א ואל ב 18 דעת ב / חושבים] מחשבים ב / במחשבתם] במחשבותם ב 20 זהו] זה הוא ב 23 אותה] אותם ב

1 כבר פירשנו... : עיין לעיל עמ' 283:1 ואילך. 4 כאשר אמרו... : עיין בבלי ברכות יח ע"ב. השווה ז"ח מדה"נ פב ע"ג: "היאך מספרים המתים בקבורתם זה עם זה". ובזח"א פא ע"א (ס"ת): "היה נפש לא אתנדי מן קברא לעלמין ובחילא דא ידעי מתייא ומשתעו דא עם דא". 6-7 מצאוני... החומות: שה"ש: ז. 7 דרשוהו רז"ל... : עיין למעל שהער"ה: ד / וכבר פירשנו... : עיין לעיל עמ' 256:20-21. 9 בכאן פירשנו... : לא מצאתי מקור לפירוש זה. 23 ככלי אובד: תה"ל: יג.

אע"פ שהנשמה יצאה מן הגוף היא מצויה שם > אצל הגוף בבית ואינה זזה משם כל זמן שהגוף עומד שם ואפי' לאחר שנקבר היא חוזרת מן הבית לקבר ומן הקבר לבית כל אותם שבעת ימים והיא מתאבלת על מקומה שנא' ונפשי עליו תאבל. ועל כן הזהירו ואמרו שאין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת. ואמנם > כי על מה שרמזנו למעלה שהמתים יודעים ומבינים באותו העולם בשכבם בקבר נרמז בע"ה כפי הצורך. ונחזור למה שהיינו בביאורו. |

5 > תדע לך > על מה שאמרו חז"ל שאין מלינין > את המת > בבית 56 ע"א > אלא כי קבור > תקברנו ביום ההוא. יש לך להתבונן כי הצודה זו שהיא > צורה > נכונה בצלם אלהים ונעשה בסוד מעלה על כל פנים הוא > ית' > נותן בו > נשמה קדושה > גזורה > מסוד אבן הראשה והיא > שוכנת עם הגוף > כל ימי חייו ובעבילה האדם הוא מהור וקדוש מצד קדושתה. אמנם כי בצאת הנשמה מן הגוף יש בו דבר ידוע > למשכילם. והנני מעורר > במה שאמרו > ז"ל בסוד אמרו אשר ברא אלהים לעשות מהו לעשות אלו > גופות > המזיקין שנשאר לעשות מפני שקדש היום. ועל כל פנים בהיות גוף בני אדם נפרד מן הנשמה הקדושה ונשאר כלי > ריקם > אין תאות רוח המומאה אלא להכנס לשרות באותו הגוף ועל כן אין להלין > המת > בלילה שהוא זמן המומאה ית' > מביום. וכבר התעוררו בענין הגוי שאינו > מממא > לאחר > מותו בחייו מממא

1 יצאה] יוצאה ב 2-3 הבית... לבית] הקבר לבית ומן הבית לקבר ב 6 הצריך] הענין צריך ב 7 שאמרו חז"ל] שאמ"ל ב / בבית] ליתא ב 10 מסוד אבן] מאבן ב 11 קדושתה] הקדושה ב / אמנם] ואמנם ב 13 בסוד אמרו] ליתא ב / מהו לעשות] ליתא ב / אלו] אלה ב / המזיקין] המזיקות ב 14 מפני] ליתא ב 15 לשרות] ליתא ב 16 המומאה] רוח המומאה ב 17 התעוררו] התעוררו ב / בחייו] ובחייו ב

1 אע"פ שהנשמה יצאה... : וכן הדרשה בוח"א ריח ע"ב-ריס ע"א: "כל ד' יומין נשמתא אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה ואמאבלת עליו דגופא דכתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל". ובדומה לזה עם רכו ע"א. העוה בבלי שבת קנב ע"א: "נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה שנה ונפשי עליו תאבל". ועיין זח"א קכב ע"ב (מהה"ג); זח"ג רו ע"א. 3-4 ונפשי עליו תאבל: איוב יד: כב. 7 שאמרו חז"ל... : עיין בבלי סנהדרין מו ע"ב. 8 כ"י... ההוא: דב' כא: כג. 10 אבן הראשה: כינוי לשכינה ע"פ זכ"ד: ז. עיין לעיל עמ' 5:369. 12-13 שאמרו ז"ל... : עיין זח"ב קנה ע"ב: "אער ברא אלהים לעשות מאי לעשות דאשתארו נפי דעידי דמתקדש יומא ולא אתעבידו ואשתארו לעשות רוחין בלא נופי". והעוה זח"א יד ע"א, מו ע"ב, קעח ע"א; זח"ג קמב ע"ב (אד"ר). התפיסה שהמזיקין נבראו בערב שבת מופיעה כבר באגדה קדומה. העוה אבות פ"ה מ"ו. ועיין לעיל עמ' 8:205-10 ובהע' עם. 13 אשר... לעשות: בר' ב: ג. 14 בהיות גוף בני אדם... : העוה זח"ג פח ע"ב: "בתר דנפקא נפשא מן גופא ואשתאר נופא בלא רוחא אסור למשבק ליה בלא קבורתא דכתיב לא תלין ובלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא... ובגין דהווא רוח מסאבא אזדמן לא מבעי ליה לאינש למיבת ההוא נופא ליליא חד בגין דרוח מסאבא אשתכח בליליא ואשתמח בכל ארעא לאשתכח נופא בלא נפשא לסאבא ליה ואסתאב יתיד". העוה זח"א קספ ע"ב-קע ע"א; זח"ג רמג ע"ב (אד"ר). 17 וכבר התעוררו... : עיין לעיל עמ' 8:211 ואילך.

אבל כבר התעוררנו על ענין הנחש שהוא יצר הרע והוא מלאך המות. אמנם
 כי יצרו אשר בו באדם הוא מושך אליו אותו יצר הרע שהוא מלאך המות > |
 והוא שליח להוציא הנשמות ולסבב המיתה לכל העולם. והאדם הוא 55 ע"ב
 רואה אותו ויודע שהוא המשיכו אליו בהמשכת עבותות יצר הרע והכל רואה
 5 בראייה ברורה מי הוא הנוטל נשמתו. ויש להתבונן כי הצדיק הגמור אע"פ
 שהלך בצדקו כל ימי חייו אינו ניצל מענין זה. וא"ת שכבר אמרו על הצדיקים
 שנשמתם יוצאות בנשיקה וכבר ידעת מהו סוד נשיקה דבקות הרוח ברוח הרי
 נראה שאין סבת יציאת נפשו על יד מלאך המות. תדע לך כי על כל בני אדם
 נגזר ונמשך מלאך המות להוציא נשמתם זולתי אותם המובחרים מבני אדם
 10 שנאמר בהם על פי יי אבל שאר כל בני אדם לא. וענין הצדיק הגמור נפשו
 אינה ניטלת מבני אדם זולתי בתשווקה נכונה מזוהר השכינה אבל על יד זה
 המלאך כאשר אמרנו.

והואיל והתעוררנו בזה בשע"ת > פרידת הנשמה מן הגוף כבר פירשו ז"ל
 עניינים רבים מפוזרים בסוד המדרש > בכמה מקומות מן התלמוד כי לאחר
 15 פרידת הנפש מן הגוף אמרו > כי אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת
 והטעם משום לועג לרש חרף עושהו. והנה תוכל לשאול ולתמוה על דבריהם
 ז"ל היאך יוכל להיות ומה תועלת בגוף לאחר הפרדו מן הנשמה והלא הוא
 נשאר כאבן דומה שאין בו ממשות כלל ומנין ידע אם אמרו דבריו או דברי
 תורה או דברי הבאי. יש לדעת ולהתבונן כי האדם שהוא בריה עליונית
 20 <כלאי מוכן לזוהר הנשמה. ועל כל פנים יותר תתמה שאפי" בשכבו בקבר הוא
 תימה גדול כמה שאמרו רז"ל והכל הוא דבר ידוע נכון. אבל תדע לך כי מה
 שאמרו ז"ל אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת על כל פנים יש לדעת כי

1 יצ"ר היצר ב 2 יצ"ר היצר ב 3 עליח השליח ב 4 אליו עליו ב 5 הנוטל
 נוטל ב 7 נשיקה הנשיקה ב 8 אדם האדם ב 11 כבני כשאר בני ב 15 כי אין
 שאי ב / אומרים אומר ב 17 הוא ליתא ב 18 ממשות מחשבות ב / ומנין ומאין ב
 19 יש ישלך ב 21 שאמרו רז"ל שאי"ל ב 22 ישלך ב

6 אמרו על הצדיקים... : השווה בבלי בבא בתרא יז ע"א; זח"א קכה ע"א, קסח ע"א; זח"ב קכד
 ע"ב. ועיין ברמב"ם מו"ג ח"ג פנ"א. 7 סוד נשיקה... : עיין זח"ב קכד ע"ב. "מאי נשיקות
 אדבקותא דרוחא ברוחא; ו"ח שה"ש סג ע"א: "אתדבקותא דרוחא ברוחא". והשווה זח"א קפד ע"א;
 זח"ב קמו ע"א-ע"ב, רנד ע"א, רנו ע"ב; ז"ח עם ס ע"ג. ועיין פי' שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב,
 עמ' תפה. 8 על כל בני אדם... : זח"א קכה ע"א: "על ידא דהוא נחש עקימאה... מתו בני עלמא...
 בר ממשוה ואהרן ומרים דכתיב בהו על פי ה'". 10 וענין הצדיק הגמור... : בלשון דומה בזח"ג
 פח ע"א: "ובר נש לא מית עד דחמי לשכינתא ומזו סגיאת תיאבתא דשכינתא נפשא נפקת". השווה עם
 נג ע"א. 15 אין אומרים בפני המת... : עיין בבלי ברכות נ ע"ב. 16 לועג... עושהו: מש
 יז: ה.

עולה ומשטין מקבל רשות ונוטל נשמה. ועל כל פנים האדם רואה אותו
 בדאיית העין ועומד לפניו באורך זה ובלבוש זה כאשר אמרנו. והגלואלם
 <לפי> הראות כענין דאיית המלאכים שהיו רואים המלאכים הנביאים כאמרו
 וגבותם מלאכות עיניכם והוא אש ליהם כאמרו משרתיו אש ליהם.

5 ואם תקשה ותאמ' הנה לנביאים שהיו רואים בציור דק פנימי יותר

משאר בני אדם אבל שאר בני אדם כשהיו רואים למלאכים היו <רואים
 אותם בגוף כשאר גופות בני אדם ועכשיו לשאר כל אדם הרואים בשעת
 פטיירתם> מפני מה אינם רואים כשאר כל אדם שהיו רואים אותם בגוף
 <גופו גסותו יהיה נראה כך>. על כל פנים יש לך לדעת על דרך האמת כי
 10 אלו יהיה האדם בשלימות עובי גופו וגסותו יהיה נראה כך בענין דאיית

הגוף אֶבְלַכְ עַכְשִׁיו שֶׁהוּא בְּסוּד הַנְּשִׁמָּה וּבְחֻלְשׁ הַגּוּף וּדְקוּלְתוֹ הִרִי הוּא
 <עומד בענין דקות הגוף כדקות גוף הנביאים שהיו בדקות יותר. ועל כן
 דאייתם כך באותה הדוגמא ממש להורות כי כפי שהאדם מוכן כך הוא
 מִקְבַּלְכְ. בְּעוֹד שֶׁהוּא בְּגוּף גָּס וְעֵבָה אֵינּוּ רֹאֵה זֹלְתִי בְּדַבַּר גּוֹפְנִי כְּמֹתוֹ
 15 וּבְעוֹד שֶׁהוּא בְּדְקוּת הַגּוּף וּבְכַח הַנְּשִׁמָּה כִּי הוּא דְאֵיִתּוֹ כְּאִשְׁרֵי אִמְרָנּוּ. וְעַל כֵּן

אֵל תְּתֵמָה בְּאִמְרָם ז"ל עַל זֶה שֶׁהוּא כִּי וְדְאֵיִתּוֹ כִּי וְהִגְוֹא אִמֵּת וְהוּא נוֹטֵל
 הַנְּשִׁמָּה מִבְּנֵי הָאָדָם כְּאִשְׁרֵי הַתְּעוֹרָרָנּוּ. וְכֵל זֶה בְּעוֹד־כְּ שֶׁהִגּוּף וְהַנְּשִׁמָּה נִמְצָאִים
 בִּיחַד קוֹדֵם הַפְּרָדָם וְכֵמָה עֵנִינִים הוּא רֹאֵה שֶׁסִּי אֵין רְאוּי לְכַתְּבָם. וְהַכֵּל
 אִמֵּת וְעֵנִין נְכוּן וּבְנֵי אָדָם אֵין יוֹדְעִי לְשׁוּם לֵב לְדַעַת כְּפִי אִשְׁרֵי אִמְרָנּוּ.

20 וְאִם תֵּאֵמַר מִהוּ הַעֵנִין הַזֶּה וּמִהוּ צָרִיךְ לְאָדָם עֵנִי וְחַלְשׁ שְׁאֵין בּוֹ יְכוּלֵת
 וְלֹא יִהְיֶה מְצָדוֹ אֵל צָדוֹ הֵלֵא תִינּוֹק בֵּן יוֹמֹ יוּכַל לְהוֹצִיא <נפשו> מִמֶּנּוּ וּמִה
 צָרִיךְ לוֹ מֵלֶאךֶ הַמּוֹת גְּדוֹל וְרֵם כְּאִשְׁרֵי אִמְרָנּוּ. יֵשׁ לְךָ לְדַעַת וְלִהְתְּבוֹנֵן כִּי הֵלֵא
 בּוֹחֵן לְבוֹת הוּא יָדַע וְהוּא הֶאֱכֹאֵמֵר וְעוֹשֶׂה וְהוּא הַדֵּיין וְהוּא הַעֵד וְהִאֲמַתִּי.

1 רואה] הרואה ב 2 ובלבוש זה] ליתא ב 3 רואים... הנביאים] רואים הנביאים ב
 4 וגבותם... והוא אש ליהם] ליתא ב 5 הנה] הניחא ב / יותר] ביותר ב 6 למלאכים]
 המלאכים ב 10 אלו יהיה] אם היה ב 11 בסוד] סוד ב 12 גוף] הגוף מן ב / ועל כן]
 ליתא ב 15 הוא] ליתא ב 16 באמרם ז"ל] על אדיל ב 16-17 נוטל הנשמה] הנוטל
 נשמה ב 18 כי אין] שאין ב 20 ומהו] ומה ב 21 יהפך] יהפוך ב / אל צדו] לצדו
 ב / תנוק] התינוק ב 22 מלאך] למלאך ב / ולהתבונן] ולהתבונן להתבונן ב 23 והאמת]
 והאמת ב

4 וגבותם... עינים: יח' א: יח / משרתיו אש ליהם: תה' קד: ד. 6 כשהיו רואים
 למלאכים...: עיין לעיל עמ' 316:21-22 ובהע' שם. 23 בוחן לבות: ע"פ תה' ז: י; מש' יז: ג /
 האומר ועושה: ע"פ נוסח ברכה ראשונה אחר ההפסדה.

ודברים גדולים מבוהלים ודחופים כאלו כאמרו שם ובהרבה מקומות בתלמוד. והנה בעלי החכמות החיצונות אומרים על דברים כאלו שהם דברים כדי לבהל בהם בני אדם ושייראו ויחפזו ויערצו מפניהם כדי שילכו בדרך מישור. אבל כי אין זה אמת ואין האדם צריך לזה כי די לו בחלישותו ובשבר עצמותו ולא בשום ענין כזה וכי אינו אמת ואינם דברים להיותם מעולם עד כי אותם השומעים דבריהם דוחפים דברי חז"ל לחוץ ואינם חוששים אותם. ואפי' בעלי האמונה הואיל ודעתם אינה שלימה להשיג עניינים אלה מפרשים אותו הפירוש שאמרנו כי <כלל זה שאמרו ז"ל בסוב אמרו והוא להבהיל ולהפחיד לבות בני אדם ולא ימו מן הדרך ימין ושמאל. אמנם כי חלילה חלילה להיות דעת רז"ל ואמרי >פאיהם לפי הדרכים הללו אבל כל דבריהם דברי חפץ אלהי וכלם בהיכל המלך פנימה. וחלילה להיותם מעידים עדות אשר לא כן כדי שיוסרו השומים >וכ"ש שהוא עדות מצד האלהות וכ"ש לומר דברים אשר לא כן בשעת האמת שהוא עת נכון לכל חי ללכת אל דרך האמת. ואמנם כי יש לנו להאמין בדבריהם האמתיים כי כלם דברי אלהים חיים ומלך עולם ואין להוסיף על דבריהם ולגרוע מהם.

יש לך לדעת על מה שהתעוררנו בתחלה בסוד הנחש הקדמוני אשר פתה לאשה והפא לאדם ואשתו לעבור על מאמ' הבורא ית'. והתעוררנו מה היה סבת חטאו שחטא ומהו ענין הנחש ושהטיל הזוהמא בחוה כאמרם ז"ל משבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ולא פסקה אותה הזוהמא מתולדותיהם אחריהם עד שעמדו על הר סיני כאשר פירשנו בתחלה. ואמנם יש לדעת על מה שאמרו ז"ל תאנא הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. וכבר התעוררנו זה והוא | אחד משני המלאכים המלוין לו לאדם וכו'. והנה על דרך 55 ע"א האמת הוא נראה <לו לאדם> בשעת מיתתו ונוטל ממנו נשמתו כאמרם ז"ל

1 בתלמוד] מן התלמוד ב 2 החיצונות] החיצוניות ב / שהם] הם ב 3 בהם] אותם ב / ושייראו] ויראו ב 5 מעולם] ליתא ב 8 והוא] והוא כדי ב 10 חפץ] ליתא ב 11 אלהי] אלהים ב 12 שהוא עדות] עדות שהוא ב / וכ"ש וכ"ש] וכ"ש ב 13 בשעת] בענה ב 14 בדבריהם] דבריהם ב 16 בתחלה] מה בתחלה ב 16-17 בסוד... ית'] על ענין אדם הראשון כשעבר על מאמר הבורא ית' ב 20 שעמדו] שעמדו ישראל ב 21 הוא שטן] הוא נחש הוא שטן ב 22 מענין] מאותם עני ב / על דרך] ליתא ב

14 דברי... עולם: ע"פ יר' כג: לו, י"י. 16 שהתעוררנו בתחלה...: עיין לעיל עמ' 369: 10-6. 18 כאמרם ז"ל...: עיין בבלי שבת קמז ע"א. 21 שאמרו ז"ל...: עיין בבלי בבא בתרא טז ע"א. והעוהו זח"א לה ע"א, קסח ע"א / וכבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 4:85-5. 22 משני המלאכים...: השווה בבלי שבת קיט ע"ב; תענית יא ע"א. ועיין לעיל עמ' 21:367 ובהע' עמ'. 23 כאמרם ז"ל...: בבא בתרא עמ': "עולה ומרגיז וכו'". על שני הגירסא "עולה ומשפין" עיין בד"ס. וכן בזח"א מו ע"ב, קמח ע"א (ס"ט); זח"ב קסג ע"ב, רסז ע"א.

שולטת וניתנה רשות לעין לראות. וכבר אמרנו בסוד תוסף רוחם יגועון אל עפרם ישובון כדוגמת הנד בשעה שהיא באה לכבות יש בה תוספת אור כפלי כפלים ומתמלאת אורה ומיד מת כך האדם בשעת פטירתו מתמלא אורה ויוכל לראות דברים גדולים מפני תוספת הרוח שיש בו שלא היה כן בהיות הגוף בגסותו ועביו ומיד מת ושבו אל עפרו שנא' תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון בתוספת רוח ומיד יגועון ואל עפרם ישובון. ועל כל פנים העין רואה והנפש יודעת בשעת פטירתו בחולש גופו אותם בעלי הדין ובעלי החשבון הלוקחים ממנו חשבון כל מעשיו בגופו ונפשו קודם שיפרדו זה מזה ולאחר ששניהם ביחד נותנים חשבון מעשיהם לפני בעל הדין מיד נפרדין זה מזה. אבל החשבון ביחד נותנים אותו קודם הפרדם. וכן לאחר שנותנין החשבון לבעלי הדין רואה ציורים רבים עד שרואה פני שכינה כאמרם ז"ל אין האדם יוצא מן העולם עד שרואה פני שכינה שנא' כי לא יראני האדם וחי בחייהן | אינם רואין אבל בשעת פטירתם רואים. 54 ע"ב

והנני בא לגלות לך סתר עומק מאמרם ז"ל מה שאמרו בגמ' ע"ז שמלאך הגמול עומד על האדם בשעת פטירתו וזוקף עיניו ורואה אותו ארכו מסוף העולם ועד סופו וכלו מלא עינים לבושו וכסותו אש וחרב אחד בידו שהורג בה את האדם. ואמרו שם א"ר יהושע בן לוי אמר לי מלאך המות אי לאו דחיישנא ליקרא דברייתא פרענא להו בית השחיטה כבהמה. ותאנא שלש מפות יש בה מהאחת מת ומהאחת מסריח ומאחת פניו מוריקות. והרבה עניינים

2 כדוגמת] כדוגמא ב / באה] רוצה ב 4 עיש בו] שבא ב 5-6 ואל עפרם ישובון
 ליתא ב 8 ולאחר] ואחר ב 9 בעל] בעלי ב 11 שכינה] השכינה ב
 11-12 כאמרם... שכינה] ליתא ב 14 מה] ליתא ב 16 אחד] אחת ב 19 יש בה]
 עבה ב / מהאחת] אחת ב / ומהאחת] ומאחת ב

1 וכבר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 206:1-5. 2-1 תוסף... ישובון: תה' קד: כס. 3 כך האדם... : השווה זח"א ע"ב, ר"ח ע"ב. 8 הלוקחים ממנו חשבון... : וכן לפי הוזהר בשעת מיתה הגוף והנפש נידונו ביחד ואח"כ נתגלה השכינה לנפש. עיין זח"א סה ע"ב: "דכד ב"ג אסתלק מהאי עלמא ויהיב חושבנא למאריה מכל מה דעבד בהאי עלמא בעוד דאיהו קאים רוחא גופא כחדא". זח"ג נג ע"א: "ועד לא ינפוק בר נש מהאי עלמא בכמה דינין אתדן נפשא עם גופא עד לא יתפרשון דא מן דא [= הלשון כאן: קודם שיפרדו זה מזה]". 11 כאמרם ז"ל... : צירוף שני מאמרים. עיין פדר"א פל"ד: "אזין הגשמה יוצא מן הגוף עד שתראה השכינה שנא' כי לא יראני האדם וחי". וספרא ויקרא פרשתא א פי"ב [= במד' יד: כב]: "כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם רואים אבל רואים במיתותן" [במד' אבל רואים הם בשעת מיתותן]. השווה גם ספרי במדבר פק"ג; ספרי דברים פענ"ג; שו"ס כב: לב, קג; ג; תנח' חוקת סי' סז; במד' יס: יח. ובמדה"ג זח"א צח ע"א: "לא נפטר אדם מן העולם עד שרואה פני השכינה הה"ד כי לא יראני וכו'". השווה עם ר"ח ע"ב, רכו ע"א, רמה ע"ב; זח"ג נג ע"א; פח ע"א; שם ככו ע"ב, קמז ע"א. בסוף כדאי לציין שמצוי גם בווהר הרעיון שראיית השכינה בעצמה גורמת המות בצדיק כי מתוך התאה והעממה הנפש יוצאת מן העולם. עיין לק' עמ' 396:6-12. 12 כי... וחי: עמ' לג: כ. 14 מה שאמר... : עיין בבלי עבודה זרה כ ע"ב. השווה מס' כלה פ"ג. 17 ואמר שם א"ר יהושע בן לוי... : בבלי שם שם. אך בשם אבוח דשמאל.

למה. היו אומר'י אין ענין תפלין זולתי כמו שנא' ולזכרון בין עיניך *הואיל ואין זכרון טוב > לנו לזכור לבורא בפינו אפי' כמה פעמים ביום וזהו זכרון טובה והגונה יותר. ולוקחים אותם הספרים ורואים אותם הדברים והיו אומרים זו היא תורת אמת. ותופסי התורה היו מתחבאים בדבריהם ולא היה לבם מלא לדבר אפי' דבר אחד כ"ש בדברים אחרים עתיקים שהיה בקבלת הזקנים מימים קדמונים שלא מלאה לבם לדברם | ולזכור אותם בפייהם. ועל 54 ע"א סבה זו נשתכחה התורה הרבה מישראל עד אשר העיר השם ית' רוח אחרת ולקחו בני האדם עצה טובה לשוב דעת הבורא ית' האמתי והבינו דברים בדברי רז"ל בהתעוררות מעם שהתעוררו. אבל עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ולא הניחו דעתם > מכל וכל כדי להשתדל אחר התורה הקדושה. 10 תורה צוה לנו משה מור > שה.

ונשוב למה שהיינו בביאורו על כי דבר הצל שהוא דבר ידוע אצל החכמים > והיו יודעים כי דין הבורא ית' נגזר עליהם והיו מפשפשים במעשיהם לשוב אל יי' כדי ללכת בצידה נכונה לדרכם. ואחרי אשר העירוטי בזה בהיות צל הימים הנוצרים מניעים לצאת מן העולם [יש להתעורר על מה שאז"ל כי בצאת האדם מן העולם] כמה עניינים עוברי' עליו ביום המעשה שהוא יום הדין ונותן החשבון על כל מה שעשה. ואל יקשה בעיניך מה שאמרו רז"ל במדרשות בכמה מקומות כי האדם > בשעת פטירתו רואה מלאכים וצירי' ועניינים גדולים. וכבר אמרנו כי הסוד הוא על כל פנים כי בהיות האדם בעובי גסות הגוף אין הנשמה שולטת ואינה יכולה להשיג שום דבר ממה שלמעלה ובשעת פטירתו שהגוף נחלש ועביו וגסותו נעבר כבר הנשמה

1 תפלין התפלין ב / ענאל שכתוב ב 2-1 הואיל ואין זכרון ב הוא והואיל זכרון ק
 2 אפי' ליתא ב 3 טובה] שהיא טובה ב 5 הזקנים] זקנים ב 6 מימים] ליתא ב /
 עלא] ולא ב / מלאה] מלאם ב 7 התורה הרבה] הרבה תורה ב / ית' ליתא ב 8 ית'
 האמתי] האמתי ית' ב 10 כדי] ליתא ב / אחר] אחרי ב 12 דבר הצל] ענין הצל ב
 13 מפשפשים] מפשפשים ב 19 וצירי' וצירי' ב / כי בהיות] בהיות ב

1 ולזכרון בין עיניך: שמי י: ט. 9-10 עוד... בבמות: מלא כב: מד. 11 תורה... מורשה:
 דב' לג: ד. 16 שאז"ל...: עיין בבלי מכות יא ע"א. והשווה זח"א סה ע"ב, עם ע"א, צח ע"א
 (מדה"ג). קל ע"ב, רא ע"ב, ריח ע"ב, רכו ע"א; זח"ג נג ע"א, פח ע"א, קכו ע"ב. 17 ונותן
 החשבון...: וכן הלעזן בזח"א סה ע"ב: זיהיב חושבנא... מכל מה דעבד". 17-18 שאמרו רז"ל
 במדרשות...: השווה במ"ד יס: יח. ועיין בבלי כתובות קד ע"א; פס"ר פ"ב ה ע"ב ועם פמ"ד קפד
 ע"א; פדר"א פל"ד [עיין בעמ' הבא הע' 11]: זח"א צח ע"א (מדה"ג), ריח ע"ב; זח"ג פח ע"א. לעוד
 מקורות בזה עיין לעיל עמ' 206 הע' 1. והשווה משכן העדות כ"י ברלין אור. 863 דף 45 א-ב.
 19 וכבר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 17:249-8:250. 21 ובשעת פטירתו...: השווה רמב"ם
 מ"ג ח"ג פנ"א; פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 59. על הקשר בין ר' עזריאל ורמז"ל וכן בין שניהם
 לרמב"ם כבר העיר משה אידל בספרו כתיב ר' אברהם אבולעפיה ומעגתו ח"ב, עמ' 377, הע' 6.

של | הב"ה לדעתם. על כן לא היו חושבים דברי התורה ודברי 53 ע"ב רז"ל כלום.

וראיתי אנשים שהיו משתדלים בתורה ובדברי רז"ל יומם ולילה והיו עובדים את המקום יומם ולילה בתום לבב כפי הראוי. ויהי היום ויבאו בני ספרי היונים להתיצב על י"י ויבא גם השמן בתוכם. ויעזבו מקור חיים 5 וישתדלו > באותם הספרים וימשכו דעתם אחריהם עד אשר עזבו דברי התורה והמצות ושליכום אחרי גום והיו חושבים דברי רז"ל לשקר באומד דעתם החיצונה. והנה אין קול ואין עונה כי רחוקים המה מהיונים ועוזריהם ורוח האלהות אין בהם עד אשר המה נהפכו לאנשים [אחרים] ויתהו על הראשונות ועל דבריהם > ודרכיהם המובאי' אשר הלכו בהם קודם 10 ויתלוצצו וילעיגו על דברי רז"ל זולתי שהיו נושאים פנים בפני הרבים ואומרים כי דרך חסידות היו עושים שלא היו מדברים רעה בפני הרבים על רז"ל מפני שהיו מתים ולא מפני דבר אחר וחושבים כי מפשרות כל דבריהם. עד כי כאשר מתיחדים זה עם זה מלעיגים > ומתלוצצים ומשתעשעים בדברי היונים ועוזריהם ונושקים דבריהם. > ועוד דאיתי בהם בימי חג הסוכות 15 שעומדים במקומם בבית הכנסת > וארואים עבדי האלהים טובבים בלולביהם סביב ס"ת בתיבה והם שוחקים ומלעיגים עליהם ואומרים כי הם סכלים חסרי דעת ולהם אין לולב ולא אתרוג. [ואמר] בטעותם [הלא] התורה אמרה שלקחה זו בשביל שכתוב ושמתם לפני י"י אלהיכם. אתם חושבים שיבאו אלו המינים לשמחנו הלא טוב כלי כסף וכלי זהב ושמלות לשמחנו ולענגנו. 20 ואמר > אתם חשבתם שאנו צריכין לברך את השם או הוא צריך זה. הכל הוא (עד) הבל. עד אשר לא נמצא ולא נראה [בראשם] תפלין ושאלו להם

4 בתום] בטוב ב 5 מקור חיים] מקור מים חיים ב 10 דבריהם] ליתא ב / ודרכיהם] דרכיהם ב 11 רז"ל] ז"ל ב 12 ואומרים] ואמר ב / בפני הרבים] ברבים ב 13 ולא] לא ב 14 כאשר] כאשר היו ב 15 בהם] להם ג / בלולביהם] בלולבים ב 17 ואומרים] ואמר ב / הם סכלים] סכלים הם ב 19 אלהיכם] אלהיכם שבעת ימים ב / שיבאו] שיבאו ב 21 אתם] הלא ב / או] ליתא ב 21-22 הכל... הכל] הכל הבל ב 22 לא נמצא ולא נראה] לא נראה ב

3 וראיתי אנשים...: כל הקטע מובא בעלום: Major Trends, pp. 397-98, n. 154 4-5 ויהי... בתוכם: ע"פ איוב א:ו. 5 ויעזבו מקור חיים: ע"פ יר' ב: יג. 7 וישליכום אחרי גום: ע"פ נח' ט: כו. 8 אין... עונה: ע"פ מל"א יח: כו / רחוקים המה מהיונים: ע"פ שופ' יח: ז / ועוזריהם: פילוסופים בינימיים. 9 נהפכו לאנשים אחרים: ע"פ שמ"א י:ו. 19 ושמתם... אלהיכם: ויק' כג: מ. 21 ואמר אתם חשבתם...: העדה טענתו על יעקב בן ששנת כ"ט שער השמים [נדפס בתוך אוצר נחמד ג עמ' 164] נגד המתפלסים. ועיין לעיל עמ' 20-23:23.

עמוק גדול ורם ואינו להיותו מצוי בפיות בני אדם ואינו ראוי להתגלות. ואמנם כי הענין אין בני אדם יודעים כי משתדלים בהבלים ובחמודות ההבל וחושבים כי כל הדברים הולכים למראית עיניהם ולא ידעו ולא יבינו כי פח מראות עיניהם מהשכיל לבותם. תדע לך כי מצאתי בסוד הדברים הנעלמים בדברי החכמי' יודעי דת ודין נוחלי התורה הקדושה כי האדם בזה העולם עומד ומתקיים בצלם המוכן לו מלמעלה כאמרו אך בצלם יתהלך איש אך הבל יהמיון והוא סוד הצל הנראה עמו. וגם כי יש צל נעלם עומד עליו מלמעלה להיות צל על ראשו להציל לו מרעתו. וכאשר יגיעו ימיו ושנותיו להסתלק מן העולם אותו הצל העומד על ראשו מסתלק ממנו כי כבר אין לו שמירה עליו ואזי הצל העומד עמו בתקון <גופו> נתעבר ממנו. והוא בזמן אחד ידוע בשנה שהחכמים מסתכלים בו ויודעים העיקר כפי אשר אמרנו. ואמרו בסוד אמרו כי צל ימיננו על ארץ ואמרו כי צל ימינו ודאי ואע"פ שאומ' לפי פשט הפסוק ענין אחר. ואמרו על ענין זה שהיו יודעים בצל אם חיים בזה העולם או מתים וכי כבר נתקרב קצם ועתם. וכבר *היה זמן שהדבר הזה היה מצוי בפיות בני אדם הזקנים ששמעו זה בימים קדמונים ומשיבו בעלי האומד החושבים הבלים מדעתם לפי מראית העין וקראו בהבלי הפלוסופי' התלוצצו על העניינים העמוקי' שהם מצד עומק התורה הקדושה עד אשר באו כי כמעט נשתכחה התורה. ואפי' בדברי רז"ל היו מלעיגים במלאכיו ומתעתעים בדבריהם והיו אומרים כי כלם דברי הבאי והבל וריק מפני שלא באו הדברים לפי אומד דעתם ולא היו שוקלים התורה הקדושה שהיא דעתו

1 בפיות] בפיאת ב 3 ההבל] מהבלי הזמן ב / הולכים] ליתא ב 7 אך הבל יהמיון] ליתא ב / וגם כי יש] גם כי עוד ב 10 העומד] ההולך ב / נתעבר] נתערב ב 11 בענה] בענה ב / שהחכמים] שהיו החכמים ב / ויודעים] ויודעים בו ב / ואמרו] אמרו ב 14 היה] הזה ק 15 בימים] ימים ב 15-16 ומשיבו... הפלוסופי'] ומערבו הפלוסופים ב 18 בא] בא ב / כי] וכי ב / בדברי רז"ל] על דרז"ל ב 19 בדבריהם] בנביאיו ובדבריהם ע"ה ב

3-4 ולא ... לבותם: יש מד: יח. 4 מצאתי בסוד הדברים... : עיין זח"א ריו ע"ב, רכ ע"א, רכו ע"א; זח"ג יג ע"ב, מג ע"א-ע"ב, קד ע"ב. השווה עלום, פרקי יסוד, עמ' 358-380. על תפיסה דומה בספרות חסידי אשכנז עיין יוסף דן, תורת הסוד על חסידי אשכנז, עמ' 224-229. 5 יודעי דת ודין: אט' א: יג. 6-7 אך... 'המיון': תה' לט: ז. 8 להיות... מרעתו: יונה ד: ו / וכאשר יגיעו ימיו... : השווה זח"א רכ ע"א: 'בעתא דקריבו יומי מתעברן מניה ודא סליק לדא ואטתאר ב"נ בלא נפירו'. 10-11 בזמן אחד ידוע... : ליל הושענא רבה. עיין לק' הע' 13. 11-12 ואמרו בסוד אמרו... : זח"ג מג ע"ב: 'כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ כי צל ימינו ודאי'. 12 כי... ארץ: איוב ח: ט. 13 ואמרו על ענין זה... : השווה פי' הרמב"ן עה"ת במ' יד: ט ד"ה סר צלם מעליהם: 'אבל יתכן שירמוז הכתוב למה עגודע כי בליל החזותם [כלומר ליל הושענא רבה שהוא יום חתימת הדין] לא יהיה צל לראש האישי אשר ימת בעגה היא. לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם עגודע עליהם מיתה'. ועיין פי' ר' בחיי עה"ת שם.

ובמהלליו. ותוכן הכנסס למדרגות הללו הוא סוד המצות כפי עשייתן ותוכן שלמותן כל אחד ואחד כפי עבודתו. ובוזה המזמור אמר יי' מי יגור באהליך וגו'. והנני נכנס לפדש ענין אחד בזה.

מי יעלה בהר יי' ומי יקום במקום קדשו. הנני נכנס בביאור אחד בסוד מעלות ומדרגות הללו כל אחד כפי תכונותיו ומעלתו באותו העולם. ויש לי להקדימך ענין אחד שהוא סוד פנימי ואין האדם משגיח בו. תדע לך כי האדם הולך בזה העולם ושמה אינו משגיח זולתי האדם הירא ולא כל ירא. אבל האדם שהוא חכם ויודע סוד העניינים הוא בשומו רעיוניו וכונתו לענין ידוע ומשתדל בכל כחו לאולתו הענין ובהדבקו בו הוא מושך אצלו אותו הדבר אשר חפצו ותשוקתו בו ואתדבק בה בהיותו משתדל במעשה ובכונת לבו לאותו הענין. ועל כן הוא סוד הייחוד בהיות האדם מכיין רעיוניו וכונתו לייחד ולכוין הדברים הכל ביחד. והנה כבר התעוררנו על סוד תועלת הייבוס בסוד הכוונה להמשיך הדבר לתועלתו כאשר פירשנו בסוד אמרו אם ישים אליו לבו רוחו ונשמחו אליו יאסוף. ואמרו עליה שצריכה היא הכונה כמותו כאשר פירשנו בסוד אמרו פרא למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח. ועל כל פנים [יסוד] ושרש הדברים בהיות הכונה והמעשה ידבק באותו הענין.

ונחזור למה שהיינו בביאורו יסוד שערי ההיכלות ושערי החצרות הפנימיים והחצוניים כל אחד ואחד כפי שלימות המצות | הוא מוכן 53 ע"א לתקון הנשמות ועולתם אשר יעלו לראות את פני האדון יי' אלהי ישראל. זאת תורת ה'עוללה היא העולה. הנפש ה'עוללה היא למעלה לחזות בנועם התהלה כי יש יום קראו קוראים להיות הנפש מזומנת לעלות בין הקרואים ולצאת מזה החשך לעולות אל האור העליון בהיות קרבין מדות ימיהם הנוצרים למעלה כאמרו ימים יוצרו. ואמנם כי בכאן יש לי להתעורר בסוד

1 הכנסס] הכנסס ב 3 אחד] אחד ב 4 אחד] אחד ב 7 אינו] אינו ב / ולא] לא ב 8 סוד] ליתא ב 10 ותדבק] ותדבק ב 12 הדברים] הדבר ב / סוד] סוד ענין ב 16 ידבק] דבק ב 17 יסוד] סוד ב

4 מי... קדשו: תהי' כד: ... 8 סוד העניינים... : הכוונה לסוד התיאורני שהוא נרמז בלשון הזוהר אערוותא. עיין במיוחד זח"א צט ע"ב: "כנונא דרעותא דבר נש איכוון ביה בהאי עלמא הכי אמשיך עליה רוח מלעילא כנונא דהוא רעותא דאתדבק ביה". והעוהו עם קכה ע"ב, קסא ע"א: זח"ג קיב ע"ב, קמה ע"א. ועיין לעיל עמ' 3:28-4 ובהע' עם. 12 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 13:244-16. 13-14 אמ... יאסוף: איוב לד: יד. 15 פרא... רוח: יר' ב: כד. 19 לראות... ישראל: ע"פ שמ' לד: כג-כד. 20 זאת... העולה: ויק' ו: ב / הנפש העולה... : על ראיית השכינה בענת מיתה עיין לעיל עמ' 1:206-5 ובהע' עם. 21 כי... קוראים: ע"פ יר' לא: ה. 23 ימים יוצרו: תהי' קלס: פז. העוהו זח"א רכז ע"א: "ת"ח כד קריבו אינון ימין [הלשון כאן: קרבין מדות ימיהם] קמי מלכא קדישא... ימים יוצרו ימים יוצרו ודאי ולא אחד בהם וכו'". עיין עם באריכות.

וראשית כל ההויות כפי אשר הקדמנו בכמה מקומות. אמנם ראשית להכנס אצלה היא הראשית העומדת עלינו והיא הנקראת ראשית כלומר ראשית החכמה של מעלה היא יראת יי'. ובכאן נתלים עליונים ותחתוני' וסוד כל המצות שהן כלל מעלה ומטה. ועל כן נאמ' שכל מוב לכל עושיהם ואמרו ז"ל ללומדיהם לא נאמ' אלא לעושיהם לעושים לשמן. וכבר התעוררנו על כי סוד עשיית המצות תקון כל העולמות והמשכת החפץ והרצון מלמעלה למטה ובשביל קיומם ועשייתם לשמן תהלתו עומדת לעד. ותכון לעולמי עד ותבנה ותכונן עיר התהלה. מלכותו בכל משלה. אשרי אדם המשתדל בהן ועושה אותן להיותו גומל נפשו | לאור באור החיים לעלות בגורל 52 ע"ב הצדיקים בעולם החיים כאמרו אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. 10 והואיל והתעוררנו בסוד זה המזמור שהוא כלל גדול מעלה ומטה [בסוד] המצות והקדים מעלתו המלך דוד נעים זמירות ישראל בהיות תאולאתו וכסופו להתאחז בסוד היכלו ית' ולהסתופף בצלו כפי [אשר] אמרנו כאמרו נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי'. ואמ' בחרתי הסתופף בבית יי' בנועם יי'. על כל פנים בהיות המדרגות פרודות באותו העולם כפי מעלות שלמותו של אדם ועל כן אמ' חצרות. ואמנם כי החצר הוא חוצה מן הבית והבית הוא פנימי מן החצר ונועם יי' הוא פנימי מכלם וכלן כללן דוד בשירותיו

3 החכמה] מחכמה ב 4 המצות] מצות ב 6 למטה] ליאת ב 7 ותכון] תכון ב 8 ותכונן] ליאת ב / מלכות] מלכות ב 9 גומל] עמל ב 10 ישרים] את שרים ב 11 מעלה ומטה] למעלה ולמטה ב 12 המלך דוד] דוד המלך ב / בהיות] להיות ב 13 ית'] ליאת ב / בצלו] בצלו ית' ב 14 בחרתי הסתופף] ליאת ב 15 המדרגות] המדרגה ב / מעלות] מעלת ב 16 ועל כן] ע"כ ב 17 מן... יי'] ליאת ב / דוד] ליאת ב

3 ובכאן נתלים... : כל המצות עשה ולא תעשה בספירת מלכות. עיין לעיל עמ' 16-18.
 4 ואמרו ז"ל... : בבלי ברכות יז ע"א ע"פ נוסח כ"י מינכן. עיין גירסת ס"א בגליון הש"ס וכן בד"ס.
 5 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 19:377-20.
 6 מלכותו בכל משלה: תה' קג: יס.
 9 גומל נפשו: משי יא: ז / לאור באור החיים: איוב לג: ל. 10 אך... פניך: תה' קמ: יד.
 14 נכספה... יי': עמ' פד: ג / בחרתי... יי': עמ' עס יא. 15 בנועם יי': עמ' כז: ד / בהיות המדרגות פרודות... : "חצרות יי'" הן ההיכלות מתחת למלכות או מדרות גן עדן העליון שעמם עידוני העשמות אחרי המות בעלייתן לראות פני ה'. וכך נדרש הפסוק בוח"א רמח ע"ב: "פתח ואמר נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי'". תא חזי אית מדורין תתאין [היכלות] ואית מדורין עלאין [ספירות]... אינון בתי גואי ובתי בראי אינון אקרונ חצרות יי' בגין דאינון קיימי ברחימי ומיאבתא לגבי נוקבא [מלכות]. והעוזה פי' כחם פז על הזוהר. ח"ב, תמב ע"א; ופי' רמ"ק נדפס באור החמה, ח"א, רמ ע"א. וראה תשב"י, מענת הזוהר א, עמ' תיפ-תכא. 16 כי החצר חוצה... : עיין חז"א קל ע"א. "החצר" = מדרגות עלמטה ממלכות ו"הבית" = מלכות [העוזה חז"א כפ ע"ב, קעב ע"א] ו"נועם יי'" = בינה [העוזה חז"א קצז ע"ב, ריפ ע"א; חז"ב לא ע"ב, נו ע"ב, קצז ע"א; חז"ג קסא ע"ב, רסז ע"ב]. היארכיה דומה נקבעה בוח"א צד ע"ב: "בקדומתא חצריך לבתר ביתך ולבתר היכלך. דא פנימאה מן דא ודא לעילא [ג"א לגו] מן דא". מבוואר עמ' בהמעך ערהיכל רוחו לצירוף "הי-כל" ואפשר לברר את זה בשתי פנים: או כרומו לחיבור חכמה ובינה או לכלל הספירות מחכמה עד יסוד. בסוף יש לציין עמ'הזוהר נראה ש"חצריך" מכוונת ליסוד ומלכות ו"ביתך" לבינה. עיין בכתם פז, ח"א, רלב ע"א ובפי' רמ"ק באור החמה עמ' פג ע"ב.

ומצות. ובכלל זה שלא נמנע מלהלוות לפני דכתיב וחי אחיך עמך. שלא לאמץ הלבב ולא לקפוץ היד ממנו. שלא ליטבע החוב כשנדע שאינו יכול לפרוע. שלא למשכן ריחים ורכב כי נפש הוא חובל. שלא לאחר שכר שכיר ואליו הוא נושא את נפשו. ובוזה נכלל כל דיני נפשות | והדבר ידוע 52 ע"א ואין להאריך. ועל כן אמ' עשה אלה לא ימוט לעולם. הנה יש לך לדעת כי בכאן רמז נעים ומירות ישראל כלל כל המצות וסוד עשרת הדברות כפי אשר פירשנו למעלה. והנה כפי דרך הזה תמצא במקומות רבים כלל גדול ועיקר גדול ברמז מעט. והנה בזה תוכל לדעת סודות התורה כגמא גדולים ורמים. ויש לנו להסמך על דברי רז"ל כפי אשר הורונו כאמרו על פי התורה אשר יורוך לא תסור ימין ושמאל. 10

ראשית חכמה יראת יי' שכל טוב לכל עושיהם תחלתו עומדת לעד. הנה יש לך לדעת כי הוא ית' עשה זאת האדם ויכונו בצורה עליונית לדעת ולהכיר ייחודו ולהשתדל בתורה ובמצות. וא"ת שהמשתדל בתורה הרי משתדל במצות מפני מה צריך לומר שצריך האדם להשתדל בתורה ובמצות שנראה הענין כי שני עניינים הם. תדע לך כי התורה והמצות ענין אחד ואע"פ שהן שתי מדרגות כאשר תמצא תורה שבכתב ותורה שבעל פה שהכל ענין אחד והן שתי מדרגות. ואמנם התבונן במה שאמרו ז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמכתוך שלא לשמה בא לשמה. ובכאן יש לדעת כי עניני התורה הם קיום כל העולמות מעלה ומטה ולבוא בסוד *היכל המלך שהוא דאשית דרכי אל. והתבונן מה שאמ' ראשית חכמה יראת יי' כי סוד החכמה הקדומה עליונה נסתרת עלומה והיא נקדמת לכל ענין המציאות 20

1 ובכלל זה] נכללות ב 2 ליטבע / כענדע] כשידע ב 6 כלל] ליתא ב 7 דרך] הדרך ב 8 סודות] סודי עקר ב 10 יורוך... ושמאל] יורוך וגו' לא תסור וגו' ב 13 הרי] הרי הוא ב 15 עניינים] דברים ב 15-16 ואע"פ... אחד] ליתא ב 19 התורה] המצות ב 19-21 ומטה... עליונה] ליתא ב

1 וחי אחיך עמך: ויק' כה: לו. 3 ריחים... חובל: דבי כד: ו. 4 ואליו... נפשו: שם שם פו. 5 עשה... לעולם: תה' שם שם. 9-10 על... שמאל: דב' יז: יא. 11 ראשית... לעד: תה' קיא: י. 15 התורה והמצות...: תורה שבכתב ותורה שבעל פה כנגד תפארת ומלכות. השווה זח"ג מ ע"ב: "והתורה דא תורה שבכתב והמצוה דא תורה שבעל פה". ועיין בהקדמת הרמב"ם למשנה תורה: "תורה זו תורה שבכתב... ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה". דבריו מיוסדים על בבלי ברכות ה ע"א: "תורה זו מקרא והמצוה זו משנה". ובדומה לכך בזח"ב קטו ע"ב: "והתורה זו תורה שבכתב והמצוה זו משנה". ובס' בהיר ס' קמס: "כי נר מצוה ותורה אור ואמרינן נר זו מצוה [ומצוה זו תורה שבעל פה]... ואור זו תורה שבכתב". השווה זח"ב קטו ע"ב. 17 שאמרו ז"ל...: בבלי פסחים נ ע"ב. 19-20 בסוד היכל המלך: מלכות. 20 שהוא... אל: ע"פ איוב מ: יט / והתבונן...: השווה זח"א ז ע"ב: "ראשית חכמה... איהי ראשית לאעלא לנו דרגא חכמתא עלאה". ושם יא ע"ב: "דמלה דא ראשית אקרי ודא איהי תרעא לאעלא נו מהימנותא".

- לישב בסוכה. לימול לולב. לשבות בשמיני חג העצרת. כל אלו וכיוצא בהם הכל בדבור זה. ועל כן הכל כלול זה בזה זה כנגד זה ודי במה שרמזנו.
- 5 וחרפה לא נשא על קרובו כנגדו לא תגנוב. על | כל פנים 5 ע"ב מתוך דבריהם ז"ל תמצא הענין נכון. ואע"פ שהוא בכלל לא תחמוד אבל על זה הנה הוא חרפה וחוסר כבודו והכל כאחד אבל זהו יותר. ובכלל זה שלא לגנוב נפש מישראל. שלא לגנוב הממון. שלא לגנוב דעת הבריות. ובכלל זה שלא לעשות לשום אדם רעה. שלא לעשוק שכיר. שלא לגנוב. והרבה כמותם כי אין אנו צריכין בכאן זולתי נרמז ברמז הענין אשר אנחנו בביאורו.
- 10 נבזה בעיניו נמאס ואת יראי יי' יכבד כנגדו כבד את אביך ואת אמך. שלא לקלל את השם בכלל זה. ובכלל זה שלא להכות אביו ואמו. שלא לקלל את הדיין. בכללו לכבד את המקום וכן כבוד תלמידי חכמים והרבה כמותם.
- 15 נשבע להרע ולא ימיר [כנגדו] לא תנאף. ואמרו בו בבעז והכל הוא אמת. אמנם כי ענין זה כבר הזהירונו ז"ל ואמרו כי בשעה שיצרו תקפו יש ליטע עליו שלא לעבור העבירה כאשר מצאנו בבעז שנשבע כדי לכבוש את יצרו. ובכלל זה כל העריות הכתובי' בתורה וכלם הם בכלל לא תנאף והדברים ידועים.
- 20 כספו לא נתן בנשך כנגדו לא תחמוד. ובכלל זה שלא להלוות ברבית. שלא לכפור הפקדון. שלא לעשות תחבולה לימול שום דבר זולתינו והרבה דברים בענין זה. ואפי' כל הדברים כלם הם בכלל לא תחמוד על כי זה הדבור הוא עיקר ושורש לכל מה שיעבור האדם במצות לא תעשה ועל כן זה בכלל זה.
- ושחר על נקי לא לקח כנגדו לא תרצח. ובכאן נכללים כמה עניינים

1 העצרת] עצרת ב / 2 שרמזנו] שאמרנו ב / 3 כנגדו] כנגד ב / 6 שלא לגנוב דעת הבריות שלא לגנוב הממון ב / 7 לעשות] לעשוק ב / רעה] ליתא ב / לגנוב] לנזול ב / 8 בכאן] כאן ב / נרמז] לרמז ב / אמתנו] אנו ב / 9 בביאורו] בביאורם ב / 10 כנגדו] ליתא ק / 14 הזהירונו] הזהירו ב / 15 לישבע] להשבע ב / מצאנו] מצינו ב / 18 ובכלל] בכלל ב / 19 הפקדון] בפקדון ב / שם] ליתא ב

3 וחרפה... קרובו: תה' ט: ג / לא תגנוב: עמ' כ: יג; דב' ה: יז. 4 לא תחמוד: עמ' כ: יד; דב' ה: יח. 10 נבזה... יי': תה' עמ' ד / כבד... אמך: עמ' כ: יב; דב' ה: טז. 13 נשבע... להמיר: תה' עמ' ט / לא תנאף: עמ' כ: יג; דב' ה: יז / ואמרו בו בבעז: ער' ט: ו. 14 הזהירונו ז"ל... : עיין ויקד' כג: יא: "עלשה הן שתקף יצרן עליהם ונשבעו לו יוסף דוד ובעז". 16 ובכלל זה... : העשה פי' שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקמ-תקמח. 18 כספו... בנשך: תה' עמ' ה. 23 ושחרד... לקח: עמ' ט / לא תרצח: עמ' כ: יג; דב' ה: טז.

והנני מעוררך בסוד האמתי כי הענין הזה כנגדו זכור את יום השבת לקדשו. הבה בענין וחכם כי כל מה שלמעלה הכל הוא בסודו < רחמים ולא נמצא בו דין כלל כי הכל כלול בסוד רחמים אע"פ שיש בו גבורה של מעלה. וכבר ידעת כי יוסף שמר הברית וזכה מקומו להקרא בשמו ונקרא יוסף הצדיק. והנה הברית סוד כמוס עם הבורא ית' עושה חסד הוא ולא עושה רעה. וסוד שבת הוא אות ברית כאמרו < ושמרתם את השבת כי קדש היא וכת' לעשות את השבת לדורותם ברית עולם. ועל כן נאמ' בו ביוסף שהוא בעל ברית. ואמנם כי בהיות הברית עושה חסד ולא רעה נכלל בסוד שבת לא עשה לרעהו רעה. והתבונן כי <בשביל> שהוא סוד הברית אין דין ועונש אפי' לרשעים שבגהינם כדי לעשות חסד ומרגוע ולא לעשות עמהם רעה כשאר ימי החול. ובכלל זה שלא לעשות מלאכה ביום השבת. שלא לצאת חוץ מהגבול המוגבל שהוא אלפים אמה. שלא לבער אש ביום השבת. לקדש את השבת. ובכלל זה לשבות בשבת. ובכלל זה לקדש את המועדות ולשבות בהם. לשבות בראשון של חדש השביעי. לתקוע בו שופר. להתענות בעשירי.

2 הבה [והבן ב 3 רחמים] רחמים עליו ב 5 ית' ליתא ב 6 קדש] את ב 7 [בו ליתא ב 8 בסוד] סוד ב 10 לעשות] לעשות להם ב 11 שלא לצאת... [לקדש את השבת ובכלל זה לשבות בשבת ובכלל זה לקדש את המועדות ולשבות בהם שלא לצאת חוץ מהגבול המוגבל שהוא אלפים אמה שלא לבער אש ביום השבת ב 14 השביעי] שביעי ב

1 זכור... לקדשו: עמ' כ: ח. מידת זכר= ספירת יסוד מדרגתו על יוסף. 4 יוסף שמר הברית... : עיין לעיל עמ' 12:228-13. 5 סוד כמוס... : עיין לעיל עמ' 1:228 ובהע' עם. 6 שבת הוא אות ברית: שבת מכוונת כנגד ספירת יסוד הנקראת גם כן "אות ברית" על עם ברית מילה. זיהוי שבת עם ברית חוזר בכמה מקומות בזהר. עיין זח"ב צב ע"א; זח"ג מד ע"א (פקודין). והשווה תקו"ז ת"ו כא ע"ב, תכ"א סב ע"ב, תכ"ג סט ע"א. מקור לסימבוליקה זו בספר הבהיר ס"ל נז-נח, קנז. עיין תשב"י, משנת הזוהר ב, עמ' תפו. כמובן המקובלים הדגישו את זו-פרצופיות על שבת: זכור כנגד בחינת הזכר ושומר כנגד בחינת הנקבה. מקור לזה מצוי גם בבהיר. עיין לעיל עמ' 5:118-6 ובהע' עם. השווה במיוחד זח"ג קטו ע"ב: "צדיק [יסוד] וצדק [מלכות] ברית אינו ברית אקרון... ובג"כ זכור ושומר קשור כחדא זכור ביום שמור בלילה... ובג"כ שבת דאיהו זכור ושומר אקרי ברית דכתיב ושמרו בני ישראל". והשווה גיקסילה, שערי אורה א, עמ' 116. יש לציין שבמקומות אחרים בתקו"ז מבואר ש"אות ברית" כנגד ליל שבת או ספירת מלכות. עיין תקו"ז כ"ד ע"א, ל"ו ע"א. על "אות ברית" ככינוי למלכות, עיין זח"ג רנו ע"א (רע"מ): "שכינתא אתקריאת אות ברית"; תקו"ז מ"ב פב ע"א, נ"ח צב ע"ב. ברם עיין בהקדמת תקו"ז ב ע"ב: "אות ברית דכורא". והשווה יצחק דמן עכו, מאירת עינים, עמ' עא: "אות ברית רמז לע' [= לעשרה] ולא ליסוד עולם אע"פ שהוא נקרא אות וכן מצאתי בקבלת ספורטא". ייתכן שלפעמים זוהי משמעות הסימבוליות גם בגוף הזוהר. עיין לדוגמה זח"א ע"א ע"ב; זח"ג טו ע"א, רסג ע"א. אולם בדרך כלל אצל רמז"ל "אות ברית" הוא סמל ליסוד. עיין זח"א לב ע"א (תוספתא), מז ע"ב, קיב ע"ב; שערן עדות, עמ' 363. וראה גיקסילה עם, עמ' 118. אך שים לב ששני הפסוקים הנדרשו להלן יש בהם רמז ברור לבחינת שמור ואולי באמת יש להבין "אות ברית" כאן כסמל למלכות / ושמרתם... היא: עמ' לא: יד. פסוק זה נדרש גם בזהר בקשר למלכות שהיא בחינת שמור. עיין זח"ב סג ע"ב; זכר נמי כנסת ישראל אקרי שבת דאיהי בת זוגו ודא היא כלה דכתיב ושמרתם את השבת". ובדומה לכך בזח"ג פא ע"ב. 7 לעשות... עולם: עם עם פז. והשווה זח"כ כט ע"א: "מאן ברית דא שבת דכתיב לדורותם ברית עולם". 9 אין דין ועונש... : עיין לעיל עמ' 20:357 ובהע' עם. 11 ובכלל זה... : העוה פ"י שה"ש לר' עזרא כתבי רמב"ן ב, עמ' תקלח-תקלט.

שנכללים בפרשת קרית שמע. ואמרו כתי' בעשרת הדברות לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא וכתי' הכא בקרית שמע ואהבת את יי' אלהיך. מאן דרחים למלכא לא משתבע ביה בשקר. ועל כן תוכל לדעת כי באהבת המקום תלוי האמת ושמירת שבועת שוא. והנה יש בכאן לאהוב את המקום. לאהוב את חבירו. לאהוב תלמידי חכמים והרבה מצות כמותם. ועל הענין הזה נכלל זה בזה דובר אמת בלא תשא. והכל ענין ידוע ואין להאריך בזה.

לא רגל על לשונו. הנה זה נכלל לא תענה ברעך עד שקר. התבונן כי זה כנגד זה. וכבר אמרו על בעלי לשון הרע ועל אותם בעלי רכילות. והנה בכאן יש מצות ידועות. שלא ללכת דכיל. שלא לקלל אדם מישראל. שלא לקלל חרש. שלא לקלל הדיין. וכמה הן אותם שהן נכללות בזה העיקר כפי אשר אמרנו. ואמנם כי הדבר הוא ידוע לכל משכיל. ועל כן התבונן כי הכל אחד ואין להאריך בזה. אמנם כי הדברים ברמז ונגלים ולא נעלמים. |

והואיל והתעוררנו בזה יש להתעורר בכל אחד ואחד כפי 51 ע"א הצורך. ואם תשאל מהו ענין לא רגל אצל רכילות. הנה כבר התעוררו רז"ל ודרשו הגמקרא על תרגומו כאמרו לא תלך רכיל ותרגומו לא תיכול קורצין שדרך אותו הבא לומ' על חבירו שום דבר אוכל על שולחנו כדי שיאמין לו אותו דבר אשר הוא רוצה לומ' על חבירו ועושה עמו שמחות וגיל באכילה ושתייה כאילו הוא רגל בפני עצמו. וכל זה הוא עושה על לשונו בבטח עליו. ועל כן [הכל] אחד. ועוד כי גימ'ל וכ"ף ממוצא אחת הן. רגל ורכל הכל אחד. ומכאן והלאה יש לפרש אחד ואחד כפי היכולת בע"ה.

20 לא עשה לרעהו רעה. יש לדעת כי הענין הזה הוא בא בסוד נסתר ויש לך להתבונן כי מה שאמרו בו לא עשה לרעהו רעה ביוסף כך הוא ודאי.

1 לא] כתי' לא ב / את שם] ליתא ב 2 וכתי'... אלהיך] ליתא ב / דרחים] דרחים ליה ב
3 תלוי] תלוי ב 7 נכלל] כנגד ב 8 אמרו] ליתא ב 11 הוא] ליתא ב 12
הדברים] הדברים כלם ב 13 יש] יש לנו ב / ואחד] ליתא ב 14 ואם תשאל] ואת ב /
רז"ל] ז"ל ב 15 תרגומו] תרגום ב 17 דבר] הדבר הרע ב 18 ושתייה] ובשתייה ב
21 בא] ליתא ב 22 בו] ליתא ב

2 ואהבת... אלהיך: דבי' ה. 7 לא... לשונו: תה' טו: ג / לא... שקר: שמ' כ: יג.
14 כבר התעוררו רז"ל...: דומני שרמז"ל מתכוון כאן למה שכתב רש"י בפירושו לויק' יט: טז ד"ה
לא תלך רכיל. עיין בהע' 16. 15 לא תלך רכיל: ויק' יט: טז. ועיין תרגום אונקלוס שם.
16 שדרך אותו...: העוזה לשון רש"י שם: "נראה בעיני שיהיה משפסם לאכול בבית המקבל דבריהם
שום הלעסו והוא גמר חזוק שדבריו מקיימים ועמידם על האמת". ועיין בהע' הבאה.
19 ועוד
כי גימ'ל וכ"ף...: גם דברים האלו לקוחים מפירוש רש"י עה"ז שם: "לכך אני אומר שהלשון רכיל
הולך ומרגל שהכ"ף נחלפת בגימ'ל שכל האותיות שמצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו". 21 לא...
רעה: תה' טו: ג. 22 מה שאמרו בו...: עיין שר"ט טו: ו.

בשאר השפלים למטה. ובא להורות כי לא ישא כלו' לא ישא ולא יגבה מעצמו מרשותו לעשות כלום. ובא ואמ' לפשעכם הפוך וקרי שפל עמך כלומ' שפל הוא עמך כמותך לעשות כלום זולתי כפי אותו הכח המורשם בקרבו כאמרו כי שמי בקרבו ואין בו ענין אחר. והסוד וי' המסיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יי' מן השמים. ונחזור למה שהיינו בביאורו בענין ופועל צדק בהיותו צריך בסודות נבחרים לשני העברים. והנה בהיות האדם הידא עושה דרכו להאמין במלכו צריך להיות עיקר אמונתו למעלה בסוד יתד התקועה שאם | יקח זה לבדו הנה עובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. 50 ע"ב והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר בסוד זה המזמור כאשר [אמרנו] בע"ה.

ודובר אמת בלבבו. כענין זה בא להורות בסוד אמרו כנגדו לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא הבן הענין וחכם. יש לך לדעת כי סוד הענין הזה הוא דבר שקול זה כנגד זה בהיות האמת סוד העיקר האמתי ושרש ועיקר כל הדברים בין למעלה ובין למטה. אמנם כי סוד הענין הזה בהיות זה כנגד זה ובהם תדע כי עיקר אחד הם וסוד אחד. ואמנם הנני מודיעך כי ענין אמת הוא עיקר גדול שכל העולם תלוי עליו ועליונים ותחתונים ושקול כנגדו לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא ובכלל זה יש מצות ידועות והכל הוא בסוד אמת. האחד לקיים מוצא שפתיים בנדר ובשבועה להשבע בשמו להפך הנדרים כפי מה שאמרה התורה. ובכלל זה שלא לכחש הפקדון ושלא לישבע על ההכחשה וכן הרבה מצות הדבוקות בזה. ואמנם התבונן כי בהיות האדם אוהב האמת הוא אוהב את המקום והאוהב אותו באמת כל דבריו אמת ויזהר מלישבע בשמו זולתי באמת. וכבר אמרו במ' ברכות ירושלמי על ענין סוד עשרת הדברות

1 כלו' לא ישא] ליתא ב 2 מרעותו] ומרעותו ב 2-3 כלומ... עמך] ליתא ב 3 המורשם] המושב ב 5 ופועל] ובפועל ב 7 עיקר] עקרי ב 9 והואיל] ליתא ב 13 העיקר] עיקר ב 14 ובין] בין ב / הענין] העקר ב 15 עיקר אחד הם] הם עיקר אחד ב 18 ובשבועה] או בשבועה ב 19 ועלאל] עלא ב / לישבע] ישבע ב 22 במ ברכות ירושלמי] בירושלמי מסכת ברכות ב

4-3 כי שמי בקרבו: שם כנ: כא. 4-5 וי'... השמים: בר' יס: כד. השווה סנהדרין עם. סוד וי' רומז לשינוף מידת רחמים עם מידת הדין ע"פ דרשת ר' אלעזר בב"ד נא: ב, עמ' 533: "כל מקום עגאמר וי' הוא ובית דינו" שהם תפארת ומלכות בלשון המקובלים. השווה שווען עדות, עמ' 344; זח"א סד ע"ב; זח"ב מד ע"ב, נו ע"א, פו ע"א, רכו ע"ב; זח"ג פ ע"ב, קלו ע"ב (אד"ר). יחוד בין תפארת ומלכות רמז גס במילים "כי שמי בקרבו" כלומר השם שהוא מלכות נמצאת בקרבו של הקב"ה. 7 צריך להיות... : המפריד בין מלכות [= "עיקר אמונתו"] ותפארת [= "יתד התקועה"] כאילו עובד אלהים אחרים. 11 ודובר אמת בלבבו: תה"ט: ב. 11-12 לא... לשוא: שם כ: ז; דב' ה: יא. 15 ענין אמת... : כנגד יסוד. עיין לעיל עמ' 155: 1-2. 17 ובכלל זה... : השווה פי' שה"ש לר' עזרא, כתיב רמב"ן ב, עמ' תקלז, תקמא. 22 אמרו... : עיין ירו' ברכות פ"א ה"ה.

לננוי שלא לפנות אחר ע"ז. שלא להקים מצבה. שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים והרבה כמותם. והכל הוא רמוז בדבור לא יהיה לך אלהים אחרים >על< פני. וזהו ענין ופועל צדק.

ואמנם יש לך להתעורר על מה שאמרו רז"ל על זה והתעוררו >

5 במנהגם הישר והדעת האמתי ופירשו בסוד אמרו הנה אנכי שולח מלאך

לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינולתי > השמר מפניו ושמע

בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו. הנה כבר ידעת על

הסוד אשר התעוררנו בו כי בהיותו הוא ית' אחד מיוחד נעלה ביחודו אין

שם מעלה זולתי מעלתו ית' והכל הוא ממנו ובו הכל תלוי וכל הדברים חוזרים

10 לסוד העיקר כפי אשר אמרנו. ואמנם כי התעוררנו על זה המלאך שהוא

המלאך הגואל והוא שומר אמתי כענין אשר אמרנו שומר ישראל והוא ראש

ועליון על המעלות למשה והכל מתנועעים ממנו ומכחו. ובא הפסוק להורות

שאע"פ שתראה אותו גדול ורם על כל המעלות כאשר אמרנו אמ' השמר מפניו

אל תמר בו. ואמרו אל תמירני בו כי על כל פנים אין בו היכולת כי הוא אינו

15 משמש כאשר אמרנו וילון אינו משמש כלום. ואמנם כי בי היכולת ורוב

הסליחות לשבים אלי אבל הוא לא ישא לפשעכם > שאין בו יכולת וישא פשע

וחטא ועון. וכבר פירשנו בספר שושן העדות על זה כי יש לדעת שאע"פ

שהוא רם וגבוה על כל שאר המעלות > אין בו יכולת לעשות מרשותו כלום

3-2 אלהים... פני] ליתא ב 4 שאמרו רז"ל שאד"ל ב 5 במנהגם] כפי מנהגם ב
8 הוא ית' ית' הוא ב 9 שם] שום ב / מעלתו] מעלות ב / ובו הכל] והכל הוא ב
10-11 שהוא המלאך] ליתא ב 11 אמתי] אמת ב 12 על] על כל ב 13 השמר מפניו]
השמר מפניו ושמע בקולו ב 14 היכולת] היכולת זולתי שאני נתתי לו היכולת כי... ב
15 מעשש] מעשש כלום ב 16 הוא] הוא כי ב / וישא] לישא ב 17 יש] יש לך ב

4 שאמרו רז"ל... : עין בבלי סנהדרין לח ע"ב. כפי שמבואר עם בדרשתו של רב המלאך הגזכר
במקרא הוא ער הפנים מספרון. וכאן הכוונה למלכות שהיא ראש ועליון על המעלות למשה. הפסוק
נדרש ע"פ סימבוליקה זו כבר אצל רמב"ן בפירושו לעמ' כג: כי "ועל דרך האמת המלאך הזה שהרובסחו
בו בכאן הוא המלאך הגואל" היינו עכינה. העוהו זח"א רלב ע"א; זח"ב קכד ע"ב; זח"ג קסו ע"א.
כידוע המקובלים הבדילו בין המלאך מספרון ומספרון רבא [לפעמים מספרון נכתב עם יו"ד] שרומו
לספירה אחרונה. 5-7 הנה... בקרבו: עמ' כג: כ-כא. 9-10 וכל הדברים חוזרים... : עין
לעיל עמ' 2:62-3 ובהע' עם. 11 המלאך הגואל: בר' מח: סז. כינוי למלכות בזוהר ובשאר כתבי
רמז"ל. עין זח"א סא ע"א, רכח ע"ב, רל ע"א, רלב ע"א; זח"ב קסו ע"ב; זח"ג צה ע"ב, קפו ע"א,
רע ע"א; שקל הקדש, עמ' 96. העוהו גם זח"ב קכד ע"ב-קכה ע"א; וראה דברי הרמב"ן המבאים
לעיל בהע' 4 / שומר ישראל: כינוי למלכות ע"פ מה קא: ד. העוהו זח"א מז ע"ב: "דכנסת ישראל
היא שומר הברית והחסד ואקרי שומר ישראל". וראה זח"ב נא ע"א. 14 ואמרו אל תמירני... :
העוהו בבלי סנהדרין עם. 15 כאשר אמרנו: עין לעיל עמ' 7:6 ובהע' עם / וילון
אינו... : עין בבלי חגיגה יב ע"ב. 17 וכבר פירשנו... : לא נמצא. אמנם העוהו באור זרוע
לרמז"ל, עמ' 272-273.

תהיה עם מלח אנכי. יש לדעת כי סוד אלהותו מורה שהאדם שהוא תמים הוא מורה על אדנותו ואלהותו ית' שהוא חובה על ההולכים בדרכיו לקבל עליו עול מלכות שמים כדי שיעשה המצות וישתדל בהן בכל כחו.

והנה על הענין הזה יש לדעת כי הענין הוא סוד כל המצות. אנכי יי'

5 אלהיך בו כלל ליראה את השם הנכבד והנורא כפי אשר התעוררנו בתחלה שנא' את יי' אלהיך תירא ויראת מאלהיך אני יי'. ובו כמו כן באנכי רמוז לעבוד אותו ולאהבה אותו ולדבקה בו ולקדש אותו. וגם אמנם מה שאמרנו ולקדש אותו להמשיך הקדושה והברכה ממקור החיים למעלה. ולדעת ולהכיר סוד ייחודו ואלהותו מצד תורתו ולברכו ולקרוא בשמו וללמוד תורה בכל יום והרבה כמותם והכל הוא רמוז באנכי. כן לקרא קרית שמע שני פעמים ביום ולעשות מזוזה ולעשות ציצית ולהניח תפלין. וגם כי נרמוז הענין הזה בדבור אחר אמנם כי במלת אנכי הכל רמוז. ועל כן בא המשורר ורמוז סוד האלהות בזה ואמ' הולך תמים ופועל צדק והוא הסוד כפי אשר אמרנו.

ופועל צדק הוא הענין כנגד מה שאמרנו בתחלה להיות כל דבר שקול

15 זה כנגד זה* [והוא] כלל ידוע כפי דרך סוד גדול הרמוז בזה המזמור. אמנם מה שאמ' ופועל צדק כנגד לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. יש לך לדעת כי סוד הענין הזה כבוד התעוררנו בתחלה על סוד מצות לא תעשה שהוא סוד ענין מלח צדק והוא פועל צדק מצד האש היסודי. אמנם כי בכאן הוא יסוד מצות לא תעשה אבל בדבור זה שכלל מצות ידועות. שלא לעלות במחשבה בשום צד שיש אלוה אחר זולתי הוא ית'. שלא לעשות פסל ומסכה. 20 שלא להשתחוות לע"ז. שלא | יעשו לו אחרים. שלא לעשות צורות 50 ע"א

1 יש לך ב 1-2 שהאדם... מורה] ליחא ב 4 כלל ב 6 ובו] וכן ב 7 ולקדש אותו] ולקדש ב 10 הוא] ליחא ב / כן] וכן ב / ענין] שתי ב / ביום] בכל יום ב 11 ולהניח] להניח ב / נרמוז] נרמוז ב 13 ופועל צדק] ליחא ב 14 ופועל] פועל ב 15 זה] זהו ק / אמנם] אמנם כי ב 16 כנגד] והוא כנגד ב / על פני] ליחא ב 17 הזה] ליחא ב / התעוררנו] התעוררנו בו ב 19 יסוד] סוד ב 20 הוא] ליחא ב

4 סוד כל המצות: היכלות כל המצות בתוך מלכות. עיין לעיל עמ' 256:16-17. ייתכן שרמד"ל פירש הפסוק באופן זה: הולך תמים כנגד יסוד= זכור= מצות עשה ופועל צדק כנגד מלכות= שמור= מצות לא תעשה. אפשר גם שיש רמז כאן להיכללות כל המצות עשה ולא תעשה בשתי דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך. עיין זח"ב צא ע"א. לפי מה שנאמר כאן הולך תמים כנגד אנכי ופועל צדק כנגד לא יהיה לך. השווה פי' שה"ש לר' עזרא, כתיב רמב"ן ב עמ' תקכב-תקלז. 5 כפי אשר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 2:25 ואילך. 6 את... תירא: דב' י: כ / ויראת... יי': ויק' ים: יד. 13 הולך... צדק: תה' פו: ב. 14-15 שקול זה כנגד זה: השווה שימוש לשון דומה בזהר: 'שקיל דא בדא' או 'שקיל דא לדא'. עיין זח"ג נס ע"ב, פא ע"ב. 16 לא... פני: שמ' כ: ג; דב' ה: ז. 17 מצות לא תעשה...: שורש למצות לא תעשה במלכות המכונה בשם צדק. 18 והוא פועל צדק...: עיין לעיל עמ' 20:377-22 / אמנם כי בכאן...: השווה פי' שה"ש לר' עזרא עמ' תקמ-תקמא.

יש לדעת¹ כי הפניינים האלה הם כנגד סוד עשרת הדברות. והנאה
 מה שאמ' הולך תמים הוא כנגד אנכי יי' אלהיך. בכאן הוא רמז לסוד האלות
 על כי ענין סוד אלהותו הוא במדת אנכי. ולפי הפשט הוא על מה שאמ' אנכי
 ולא פירש יותר להורות שאין לשאול ולחקור² בנסתרים כגון שאמרו ז"ל
 בהרבה מקומות אנא מאן דאנא ואין אתה רשאי לשאול ולדרוש. וזהו הולך
 תמים כענין אמרו תמים תהיה עם יי' אלהיך ואל תהי חוקר ודורש אלא במה
 שהורשית. הואיל ונרמז הולך תמים באנכי יש לדעת מלת אנכי והוא סוד
 האמונה. והתעורר סוד אני כי ענין אנכי ואני הוא סוד ענין אחד. ואמנם זהו
 מה שהתעורר המליץ בענין אני והו סוד ייחוד מיוחד בשני העולמות אשר
 נקבלו³ | בשמות כי סוד אני הוא התחלת מסה להתחבר בחבור מעלה 49 ע"ב
 שהוא סוד ענין הנסתר ונקרא הוא והכל חבור אחד בסוד נגלה ונסתר. ועל כן
 יש לדעת סוד מלת אנכי מדה מיוחדת במדרגת מעלה להיות אפיסה במחשבה
 דבקת במחשבה סופה בתחלתה והוא מקום סוד שלימות סוד עומק תחת. והוא
 הענין שנאמר לאברהם התהלך לפני והיה תמים. והנה בהיות דבקת תמים

1 יש' יש' ב' 2 כנגד / כנגד סוד ב' / רמז / רמז ב' 4 שאמרו ז"ל מה שאז"ל ב
 6 אמרו אנכי יי' תמים... / ב' / חוקר ודורש / דורש וחוקר ב' 7 ונרמז / נדמו ב' / באנכי
 כאנכי ב' / יש' יש' ב' / מלת / מלת סוד מלת ב' 9 בענין / כענין ב' / והו' והוא ב'
 10 בחבור / בחבה ב' 11 ענין / עולם ב' / ונקרא / הנקרא ב' 12 מדה / מלה ב' /
 במדרגת / במדרגה עליונה ב' / אפיסה במחשבה / אפיסת המחשבה ב' 13 דבקת / דבקה ב'

2 אנכי יי' אלהיך: עמ' כ: ב; דב' ה: 1. 3 במדת אנכי: הכוונה למלכות הכוללת בתוכה כל
 הספירות שהן סוד האלות. עיין זח"ב פה ע"א-ע"ב, צא ע"א. והעוהו זח"א פס ע"א, רכח ע"א. מקור
 לסימבוליקה זו בס' בהירי סי' מס': 'הואיל והם עשרה מאמרות לעשרה מלכים... כתיב ביה אנכי וכלל כל
 העשרה'. ועיין אצור הכבוד, ד ע"א-ע"ב; פי' רקאנטי עה"ת עמ' כ: ב. 4 שאמרו ז"ל...: לא
 מצאתי. 6 תמים... אלהיך: דב' יח: יג. 7 מלת אנכי...: אנכי= סוד האמונה= מלכות. ובלשון
 הזוהר: 'רזא דמהימנותא'. השווה למשל זח"א פס ע"א, רכח ע"א; זח"ב פה ע"א-ע"ב. ועיין לעיל עמ'
 1:26 ובהע' עש. 8 סוד אני...: וכן בוהר מלת אני כינוי למלכות. עיין זח"א ו ע"ב, סה ע"ב, רד
 ע"ב, רכח ע"א; זח"ב רלו ע"ב; זח"ג קעח ע"ב (פקודין), רמז ע"א (רע"מ), רעו ע"א (רע"מ), רפא
 ע"א (רע"מ); תקי"ז תכ"ז (עא ע"ב) / ענין אנכי ואני...: השווה במיוחד זח"א סה ע"ב: 'אני ואנכי
 כלא מלה חדא היא'. 9 בענין אני והו': עיין בבלי סוכה מה ע"א. וע"פ הסימבוליקה הקבלית אני
 והוא מכון ליחוד שני העולמות הנגלה והנסתר היינו מלכות ובינה. לא מצאתי מקבילה לזה בנפח הזוהר.
 ברע"מ ובתקי"ז מתפרש הביטוי כרמז ליחוד הקב"ה והשכינה. השווה זח"א כג ע"א; רכב ע"ב, רכו
 ע"א, רעו ע"ב; ז"ח קפו ע"ד. 11 ענין הנסתר...: בינה. עיין לעיל עמ' 1:97 ובהע' עש.
 12 אפיסה במחשבה...: דביקות מלכות בחכמה. יוצא מכאן שהביטוי "אפיסה במחשבה" מכון
 למלכות. יש לציין שבדרך כלל בכתבי המקובלים ביטוי זה או דומה לו כגון "אפיסת המחשבה" או
 "אפיסת כל המחשבות" מכון לכתר או חכמה. וכן השימוש גם בס' הרימון. עיין לעיל עמ' 2:240 ובהע'
 עש. והשווה עושען עדות, עמ' 334. ברם מצאתי בכ"י אחד על ס' משכן העדות לשון זו: 'הוא ית' תקן
 והמציא סוד מציאותו מעיקר המחשבה העליונה הסתומה עד סוף אפיסת המחשבה הנקראת ארץ'. ראה
 כ"י ואסיקן 283 דף 145 ב. ברור שגם עש' אפיסת המחשבה" (עיין בח"י כאן) רומז למלכות. אמנם
 בכ"י ברלין 833 דף 4 א הגירסה היא: "אסיפת המחשבה". 13 עומק תחת: ע"פ ס"י פ"א מ"ה.
 מתפרש כסמל למלכות כבר בפירושו ס"י לר' עזריאל מצירונה הנדפס בתוך כתבי רמב"ן ב, עמ' תנד. וכן
 בפירושו לס"י של ר' יוסף בן שלום אשכנזי המוחס לראב"ד. 14 התהלך... תמים: בר' ז: א.

ומעלתו ששרתה עליו שכינה בתחלה ואחר כך התחיל שבחיו | ועל כן 49 ע"א
נאמ' מזמור לדוד. ואמנם בהיות שורה עליו השכינה קודם שבאחיו בזה
המזמור בענין גדול וסוד התורה וכלליה ופרסיה להורות כי זו הסגבה לעלות
אל היכל יי' לגור ולהסתופף בביתו ולהאחז שם.

5 יי' מי יגור באהליך. כבר התעוררנו על תאותו של המלך דוד בהיותו
משתוקק לחצרות יי' ולהיותו שם. ועל סבה זו בהיותו תשוקתו דבקה
במלכותו היה קם בחצי הלילה ומתגבר כארי בשירות ותושבחות כדי
לגור באהלי צדיקים ולא לגור באהלי רשע כענין אמרו בחרתי הסתופף
בבית אלהי מדואר <באהלי רשע. והנה כבר התעוררנו בין יגור ובין ישכון.
10 אמנם התעורר מחשבוותיך על מה אמ' באהליך והוא סוד אהל בל יצען בל
יסע יתדותיו לנצח. והוא אהל דוד ירושלם עיר הקדש מקום שהנשמות
צדורות בצדור החיים ומצאו להם מנוח. ועל כן נקרא אהל לשכון בו כאהל
הפרוש להכנס בתוכו ומפני שנקרא אהל אמ' מי יגור. ומי ישכון במקום קדשך
להורות על כי הוא מקום לקדש העליון. ועל כל פנים הואיל ונקרא מקום
15 הקדש ענין <מתוק חוזק וקיום אמ' ישכון כי הוא מקום המושב לשכון שם כי
בעוד שהוא אהל אינו בשלימות כל כך בחוזק תקפו ועצמו ובזמן שנקרא
<מקום קדשך אזי הוא שלימות הכל חכמה עליונה שוכנת בחכמה קטנה
ונעשית בית מושב אליה. והסוד רוח הקדש עיר הקדש נקראת על [שמה]
והבן. וכיון שהזכיר תוכן המעלות הללו אמ' הולך תמים.

1 שבחיו זמן שבחיו ב 3 ופרסיה [בפרסיה ב / הסבה] היא סבה ב 4 לנור [לגור שם ב
5 המלך דוד] דוד המלך ב 6 לחצרות [בחצרות ב / ולהיותו] ולהודות ב / בהיותו] בהיות ב
8 כענין אמרו] כאמרו ב 10 בל [ובל ב 12 ומצאו] ימצאו ב 13 מי [מי יי' מי ב
18 ונעשית] ונעשית מקום ב / על [ליחא ב

5 מי יגור באהליך: תה' טו: א / כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 14:54-16; 12:196-18.
6 לחצרות יי': ספירת מלכות. וזוהי תעוקתו של דוד להתקשר תמיד בשכינה. עיין לעיל עמ' 47:9-6.
7 היה קם בחצי הלילה...: עיין בבבלי ברכות נ ע"ב. 8-9 בחרתי... רשע: תה' פד: יא.
9 כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 20:372-2:373. 10-11 אהל... לנצח: יש' לו: כ. וכן
בוזר נדרש הפסוק בהקשר למלכות. עיין זח"א נב ע"ב, קא ע"ב, רלס ע"א; זח"ב סה ע"ב, קצד
ע"א. ובעשונן עדות, עמ' 346. 11 אהל דוד: כינוי למלכות ע"פ יש' סז: ה. ועיין זח"ב רכ ע"ב:
"באהל דוד דאיהי בי כרסייא לתתא" / ירושלים עיר הקדש: יש' נב: א. עיין זח"א צד ע"א.
13 ומי... קדשך: תה' טו: א. 14 הוא מקום...: הביטוי "מקום קדשך" מכוון למלכות שהיא מקום
להשראת קדש העליון היינו חכמה. 17 חכמה עליונה שוכנת...: שלימות הכל בהתחברות שתי
החכמות ראשית וסוף האצילות. עיין לעיל עמ' 24 הע' 7. בלשון המיתית של הזוהר יחוד החכמות רומז
לדיווג האב והבת. והשווה ט' הבהיר ט' נד: זכל שעה צריכה הבת לאביה או האב לבתו מתחברים יחד
דרך חלון". 18 רוח הקדש: כינוי עגור בזוהר למלכות. השווה זח"א לג ע"ב, רכח ע"א; זח"ב צו
ע"ב, קח ע"א, רלו ע"ב; זח"ג כו ע"א, כז ע"א, רצז ע"א.

ודובר אמת בלבבו. אמרו בו ביעקב דכתי' תתן אמת ליעקב (חסד).
 התבונן הענין על אשר אמרנו בתחלה וגם אמנם כי סוד עניינים אלה בסוד
 שלשה האבות כפי ייחוד מיוחד בעשיית המצות בתחלה כאמרו הולך תמים זה
 אברהם דכתי' התהלך לפני והיה תמים והוא סוד הימין למסה. ופועל צדק זה
 יצחק וכן הוא הענין כי הוא פועל צדק בהיותה מקבלת מאותו צד האש היסודי
 5 וכבר ידעת סודו. ודובר אמת בלבבו זה יעקב והכל עיקר סוד המרכבה
 העליונה. עד כאן סוד האבות בייחוד שלימה כפי הסוד אשר ידעת. ועכשיו
 הנני נכנס בביאור אחר על כי הוא מורה עניינים גדולים וכלם סוד אחד
 ותורה אחת.

10 מזמור לדוד. כבר ידעת והתבוננת כי דוד המלך עשה ספר תלים
 והכינו בעשרה מיני זמר כאמרם ז"ל בעשרה מיני זמר נאמ' ספר תלים בניצוח
 בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה
 וגדול שבכלם הללויה. ועל כל פנים בהיות סוד מציאותו הוה בעשרה הוצרך
 המלך דוד לכוון מערכות שבחיו בסוד עשרה שהם כלל המציאות וסוד
 15 עליונים ותחתונים וכלל התורה והאמונה הכל הוא בסוד העשרה. ואמנם מה
 שאמרו גדול שבכלם הללויה מפני שכולל שם ושבח בבת אחת. והנה על ענין
 זה בהיותו מתכוין בסוד זה כשאמר ביום שבחיו העריך אותם בסוד הללויה
 וכלל שם עשר שבחות ובכל שבח הזכיר הללויה כאמרו הללו אל בקדשו וגו'.
 ויש לך לדעת כי על שם כלל המציאות וסוד כל ההיות העריך שבחיו. וכבר
 20 אמרו רז"ל מה בין מזמור לדוד ובין לדוד מזמור. והנה בכאן ערך השבח

3 שלשה] שלשה המדות ב / בתחלה] כי בתחלה ב / כאמרו] נאמר ב 4 למסה] למנה ב
 5 הענין] ענין ב / צדק] לצדק ב 12 בשיר... בתפלה] באשרי בשיר בתפלה בתהלה ב
 13 בהיות] בהיות ב / סוד] ליתא ב 15 וכלל] וכל ב / הכל] והכל ב 18 עשר]
 ליתא ב / ובכל] ובכלל ב 20 אמרו רז"ל] אילו ב / ובין] ומה בין ב

ו דובר אמת בלבבו: תה"פ: ב / אמרו בו ביעקב: ע"פ: טו; ו; זח"א קסא ע"א / תתן אמת
 ליעקב: מיכה ז: כ. עיין זח"א צו ע"א, קלם ע"א, ריג ע"ב, רסג ע"א, זח"ב נו ע"א, פס ע"ב; זח"ג
 יב ע"ב, עג ע"ב, רצו ע"א. 3 שלשה אבות: כנגד חסד דין ורחמים. 6-7 המרכבה העליונה:
 תפארת. עיין לעיל עמ' 4:43-5 ובהג' עמ'. 11 כאמרם ז"ל...: עיין פסחים ק"ז ע"א: "בעשרה
 מאמדות נאמר ספר תהלים". והשווה זח"ג קא ע"א: "הא תנינן בעשרה זיני זמרא אתקרי ספר תהלים
 בנצוח בנגון וכו'". עיין לעיל עמ' 15:62-16 ובהג' עמ'. כפי שמבואר להלן עשרה מיני זמר הם כנגד
 עשר ספירות. 16 גדול שבכלם...: השווה פסחים עמ' עמ'. עיין לעיל עמ' 3:64-4 ובהג' עמ'.
 18 וכלל שם עשר...: השווה זח"ג קכ ע"א. ועיין עמ' 6:64-7 / הללו... בקדשו וגו': תה"ק: א.
 20 אמרו רז"ל...: עיין בבלי פסחים עמ': "לדוד מזמור מלמד עשרתה עליו שכינה ואחר כך אמר
 שירה. מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואחר כך ערתה עליו שכינה". הלשון "מה בין מזמור לדוד..."
 מפיעה בזח"ב קע ע"א. והשווה עמ' נ ע"א. מן הרמק"ך יוצא בניגוד לתפיסת הגמרא שדווקא במזמור
 המתחיל מזמור לדוד העכינה ערתה עליו בתחלה. וכן הענין בזורר. השווה זח"א לפ ע"ב, סז ע"א;
 זח"ב נ ע"א, קמ ע"א. עד עשרהספתי לבדוק דעה זו יחידה לרמז"ל בין מקובלי מאה ה"ג. השווה למשל
 ר' יעקב בן עשת, מעיב דברים נכוחים עמ' 92; סודרוס אבולעפיה, עשר הרוים דף 45 ע"ב.

בסוד הברית והוא סוד החסד כי על כל פנים על ענין נכון התעוררו רז"ל. ומה שאמרו ופועל צדק ביצחק כי הוא סוד מדת גבורה שירש יצחק לחלקו ומה שאמ' ופועל צדק שכנה ליצחק בזה על כל פנים הכל אחד כי שתי גבורות הן והן סוד אחד. והנה יש לדעת על מה שאמרו ז"ל גבורה של מעלה קשה וגבורה של מטה רכה. ועל כן ופועל צדק זו מדת גבורה של מעלה כי האש היסודי משם *מקבלת פעולתה גבורה של מטה ופועל פעולותיה כפי דיני העולם. ואמנם על אשר נאמרו ופועל צדק זהו סוד מצות לא תעשה כפי אשר התעוררנו בו. ואמנם כי פועל צדק הוא פועל פעולות שמור כפי אשר אמרנו כי מצות לא תעשה כבר ידעת עניינו וסוד ימי השנה שהן שלש מאות וששים וחמשה וכאשר תסתכל במעלות תדע סוד השנה ופרקיה וחדשיה וימיה והמצות נכללות בסוד מצות לא תעשה. ועל כן דרך הסוד עשה לזכור לא תעשה לשמור.

ונחזור למה שהיינו בביאורו ופועל צדק מהו ופועל צדק. יש לך לדעת כי האדם ההולך בדרכי קונו ומקיים המצות והולך בתמימות לבבו זהו פועל צדק וממשיך החפץ והרצון ממקור החיים ומסבב להאיר ללבנה זוהר אמתי להאיר אל התחתונים. כי יש לך לדעת שהאדם הירא ועובד את קונו באהבה ובטוב לבב ומיחד ייחודו בכל יום כפי הראוי הרי זה פועל צדק ומאיר פניה בזוהר אספקלריא והוא סבה להמשיך הרצון מלמעלה | למטה וכבר 48 ע"ב התעוררנו זה. והנה ענין המשכת החפץ והרצון מלמעלה למטה הוא קיום המצות ועבודת הבורא ית'. ואמרו ז"ל במדרש בצדק נברא העולם ופועל פעלתו ומי פעל לצדק *צדיק כאמרו ופועל צדק בהיותו עושה המצות כאשר אמרנו ומסבב עמרת תפארת בזוהר אור נהדרת ולהתקן במכוניה להאיר אל עבר פניה.

1 על ועל ב / רז"ל ז"ל ב 2 גבורה הגבורה ב 4-5 קשה... מעלה ליתא ב 6 מקבלת יקבלת ק 7-8 ואמנם... בו ליתא ב 9 עניינו סוד עניינו ב 9-10 שוף... השנה ליתא ב 11 נכללות בהם ב 15 אמתי אמת ב 18 אספקלריא האספקלריאה המאירה ב 21 צדיק צדק ק 22 ולהתקן ולהתקן ב

2 ופועל צדק ביצחק... : יצחק= גבורה מידת הדין הקשה וצדק= מלכות מידת הדין הרפה. 4 שאמרו ז"ל... : עין לעיל עמ' 150:2-3 ובהע' שם. סימבוליקה זו עכירה בזוהר. עין למשל זח"ג קפ ע"ב. 14-15 זהו פועל צדק... : העוהה זח"ג צח ע"ב: "מאן הוא פועל צדק אלא אלן אינון דמתקני למפרוניתא בתכשיטהא בלבושהא בעשרהא. וכל חד פועל צדק אקרי". 15 ממקור החיים: בינה / ללבנה זוהר אמתי: מלכות. על זוהר כסמל למלכות, עיין שושן עדות, עמ' 341. 18 בזוהר אספקלריא: תפארת. עיין בח"ג. והעוהה לעיל עמ' 12:207. 20 ואמרו ז"ל במדרש... : לא מצאתי מאמד בלשון זו למדות עסגנונו מתאים לזוהר. השוהה בבלי חגיגה יב ע"א. 22 עמרת תפארת: כינוי למלכות ע"פ ישו סב: ג. העוהה זח"ג מב ע"ב, רנו ע"ב(רע"מ); שושן עדות, עמ' 343; שקל הקדש, עמ' 97. 23 להאיר... פניה: ע"פ שם כה: לו.

הנה בכאן יש להתעורר סוד ענין דבקות מציאותו של מקום וסוד עבודתו של אדם המוכן לחקור וללכת אחריו אל הארץ הזאת כי תמצא סוד מציאותו של מקום במחקרי החכמה הנוראה שהוא ענין עמוק גדול ונפלא ואין לנו להרהר אחריו וסוד מדותיו העמוקות אשר נאמרו בתוכן חכמה עמוקה. ועל כן נקראו> המדות שהן מציאותו של מקום ספירות בלימה כל' בלוס פיך מלדבר ואין לך להרהר אחריו. ויש לאדם להיותו תמים בעבודת הבורא ית' בתמימות לבבו בלא הרהור שום דבר בעולם. כך עושה המצות ומחזיק> באלהותו וירא ממנו צריך להיותו תמים ולעשות מצותיו. ובכאן רמז שלימות הברית שקבל אברהם אבינו בבשרו כי על כך נקרא תמים | להורות 48 ע"א שאין האדם שלם בגופו זולתי בשלימות חותמו של מקום הרשום בבשרו ובכאן רמז מצות עשה שהוא בסוד זכור. ועל כל פנים זו היא מדה ידועה חתומה בכל והוא ענין גדול כלל מצות עשה כאשר אמרנו. ואמנם כי מה שאמ' הולך תמים להיות כל האדם תמים בדרכיו לעבודת< בוראו כפי אשר אמרנו. והנה על כל פנים בהיות הכוונה לדעת הנכונה> אשר אמרנו כפי הענין הזה ודי ברמז זה. 15

ופועל צדק אמרו ביצחק. הנה על כל פנים כבר התעוררנו במה שאמרו רז"ל בדבר הראשון ועל כל פנים ופועל צדק ביצחק. ועל דרך הסוד< מה שאמ' באברהם בענין הולך תמים כך הוא במה שהתעוררנו

3-1 וסוד... מקום] ליתא ב' 6 לך] ליתא ב' / ית' ליתא ב' 7 בתמימות] בתמימ' לבו שלא ירהר אחריו ואחרי עבודתו אלא להלך תמים בתמימות בלבו כי אלהות גדול ונפלא ועמוק עמוק ואין מי שיוכל להשיג וע"כ אמרו באברהם שלא הרהר אחר מדותיו ואמנם כי בכאן סוד היראה לירא האדם את קונו כי המדה הראשונה ממצות עשה ולעשות המצות בתום לבבו ולכוף ראשו ולידע כי יש אלוה עליש על כל העולמות וכי הוא טובל את כלם בכחו וכלם אצלו כמד מדלי והכל בתום לבבו שלא יהא רודף לומר לא אעשה מצוה זו שאדע למה צוה הוא ית' וכעאעמע ואדע למה צוה הוא ית' אזי אעשהו אלא יש לעשות כאשר קבלנו בהר סיני שקבלנו עשייה קודם שמיעה כאמרו נעשה ונשמע כאברהם שלא הרהר אחר מדותיו כענין שהלך לעשות את בנו ולא הרהר אחריו ית' לשאול איה אפה [בכ"י: פה] פיך אשר אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועשה עבודתו כפי הראוי בתמימות לבבו... ב' / עושה] העושה ב' 8 רמז] רמז ענין ב' 12 כלל] כלל המצות במצות ברמז בסוד אלהות של מקום ועבודת המשיכילים ותוכן ענייני כלל מצות עשה... ב' 14 אמרנו] התעוררנו ב' 15 ודי ברמז זה] ליתא ב' 16 אמרו] אמרו בו ב' / הנה] והנה ב' 17 שאמרו רז"ל] שאמ"ל ב' 18 במה שהתעוררנו] כאשר התעוררנו ב'

1 סוד ענין דבקות... : עיין זח"א קיב ע"ב-קיג ע"א: 'כמה חביבותיה דאברהם לגבי קב"ה דבכל אתר דהוא אמיל לא הוה חייס על דיליה כלום אלא בגין לאתדבקא ביה בקב"ה'. ועיין לעיל עמ' 22:131-22:24 ועמ' 3:326-9. 5 ספירות בלימה... : סי' פ"א מ"ח. והשווה שיען עדות. עמ' 333. 9 על כך נקרא תמים... : עיין בבלי נדרים לב ע"א; ב"ד מ"ה. והשווה זח"א ר' ע"ב, רמז ע"א; זח"ג קמב ע"א (אד"ר), קטע ע"א. עיין לעיל עמ' 10-9:228. 16 ופועל צדק: תה' סו: ב' / אמרו ביצחק: עיין ערש' פו: ו; זח"א קטע ע"א. 18 במה שהתעוררנו... : עיין לעיל עמ' 3-2:229

יושבים וְעַמְרוֹתֵיהֶם בְּרֵאשֵׁיהֶם. וְכִבֵּר פִּירְשָׁנוּ עַל עֲנִין הַעֲמֵרוֹת אֲשֶׁר עַל
 רֵאשֵׁיהֶם מִלְּמַעְלָה וְהַסּוּד וְיִי' בְּרֵאשֵׁם. וְאַמְנָם עַל מָה שֶׁאַמְרוּ < | וְזֶה הַתְּעוּרָד
 ז"ל בְּהִיוֹתָם אֹמְרִים עַל הָעוֹלָם הַבָּא שְׂאִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה 47 ע"ב
 מִהוּ הָעֲנִין הַזֶּה כִּי כִּבֵּר אָנוּ רוֹאִים שֶׁהִנֵּפֶשׁ אַחַר הַפְּרִדָּה מִן הַגּוֹף אֵין שֵׁם לֹא
 אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה וְזֶה תוֹעֵלֶת לִנְפֶשׁ בְּאֲכִילָה וְשְׂתִיָּה וּמְכַל הַדְּבָרִים הַגּוֹפִיִּים. 5
 וְהֵלֵךְ אָנוּ רוֹאִים כִּי הָעוֹלָם הַבָּא הוּא מְדֻרָּגָה עֲלִיוֹנָה נִסְתַּרְתַּת בְּמַעֲלָתָה
 וְכָל הַהוֹיּוֹת יוֹצְאוֹת מִשֵּׁם בְּזוּהַר דֶּק וּפְנִימִי וְזֶה שֶׁבָּח הוּא בְּהִיוֹתָם אֹמְרִים שְׂאִין
 בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה. אֲלֵא הַתְּבוּנָה הָעֲנִין וְחִכְסָם עַל מָה שֶׁאַמְרוּ ז"ל בְּגַמ' 10
 חֲגִיגָה דְּכַתְּבִי כִּי שֶׁאֵל נֹא לִימִים רֵאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵיךְ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר וְכו'.
 וְאַמְרוּ עַד כָּאֵן יֵשׁ לְךָ רֵשׁוֹת לְדַבֵּר מִכָּאֵן וְהֵלֵךְ בְּמוֹפְלָא מִמֶּךָ אֵל תְּדַרְשׁוּ וְכו'.
 וְהָבֵן כִּי מִן הַשְּׁבִיעִי וְלִמְחָה יֵשׁ בּוֹ אֲכִילָה וְשְׂתִיָּה כְּעֲנִין אֲמָרוּ וַיְחַזּוּ (אֵל) אֶת
 הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ. אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא דָּבָר נִסְתַּר שְׂאִינוּ נִתְפַּסַּע עַל
 בּוֹרִיּוֹ כֹּאֲשֶׁר הוּא וְעַל כֵּן שֶׁבַחְהוּ דְּז"ל בְּמַעֲלָה זֶה שְׂאִין בּוֹ כֹּאֲשֶׁר הַמַּעֲלּוֹת
 שְׂאוֹרָן נִתְפַּסַּעַת כֹּאֲשֶׁר אֲמָרְנוּ. וְעַל כֵּן יֵשׁ לְךָ לְדַעַת כִּי עֲדוֹן הַצְּדִיק וּמַעֲלָתוֹ 15
 בְּהִיוֹתוֹ צָרֹד בְּצָרֹד הַחַיִּים כֹּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ מִי הוּא צָרֹד הַחַיִּים.

וּבִכֵּן בְּהִיוֹתוֹ נֵעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל רוֹאֵה וְעוֹמֵד עַל תּוֹכָן הַנִּפְשׁוֹת וְסוֹדָן
 וְתַכּוֹנָתָן אִמ' יי' מִי יִגּוֹר בְּאַהֲלֵיךְ וּמִי יִשְׁכּוֹן. יֵשׁ שְׂבָא לְגוֹר כְּגַר שְׂאִין לוֹ אַחֲזוּהָ
 וְחָבַל נַחֲלָה וַיֵּשׁ מִי שְׂבָא לְשִׁכּוֹן וְלֹאֲחֲזוּ בְּנַחֲלָתוֹ לְהִיּוֹת שׁוֹכֵן אַרְץ וְלִרְעוֹת
 אֲמוֹנָה. הוֹלֵךְ תְּמִים דְּרָשׁוּ בּוֹ ז"ל בְּאַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְהַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי הוֹיָה תְּמִים.

2 שְׂאֲמָרוּ] שְׂאֲמָרְנוּ ב' 2-3 וְהַתְּעוּרָד... בְּהִיוֹתָם] וְהַתְּעוּרָדְנוּ בְּהִיוֹתָם ז"ל ב' 4 אַע"ו לִיתָא ב'
 6 הוּא] הִיא ב' / עֲלִיוֹנָה] לִיתָא ב' 8 שְׂאֲמָרוּ ז"ל] שְׂאֲמָל ב' / בְּגַמ' בְּמַסְכַּת ב' 9 וְכו']
 בְּרֵאשֵׁי אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הָעֲמָרִים עַד קֶצֶה הָעֲמָרִים ב' 12 נִסְתַּר] נִסְתַּר וְעַמּוּק אֵין בּוֹ
 לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה כִּי הַדְּבָר עַמּוּק וְהָאֵדָר נִסְתַּר שְׂאִינוּ נִתְפַּסַּע עַל בּוֹרִיּוֹ ב' 13 בְּמַעֲלָה] בְּמַעֲלָת ב'
 14 לָךְ] לִיתָא ב' 15 בְּהִיוֹתוֹ] בְּהִיוֹת ב' 18 לְהִיּוֹת] לְהִיּוֹתוֹ ב' 19 ז"ל] רז"ל ב'

1 וְכִבֵּר פִּירְשָׁנוּ... : עֵיין לְעִיל עַמ' 37:2-3 וְבַהֲע' עַמ'. וְעַמ' 154:15-16. כְּמוֹכֵן הַעֲמֵרוֹת בְּרֵאשׁ
 הַצְּדִיק מְסַמְּלַת סְפִירַת מַלְכוּת. 2 וְיִי' בְּרֵאשֵׁם: מִיכָּה ב': יג. 6 הָעוֹלָם הַבָּא... : בִּינָה.
 8 שְׂאֲמָרוּ ז"ל... : צִירוּף שְׁתֵי בְרִיתוֹת בְּחִינַת יֵא ע"ב וַיֵּן ע"א. וְבִדְמוּהָ לְכָךְ בְּסוּד עֵשֶׂר סְפִירוֹת
 בְּלִימָה, עַמ' 371 כְּפִי שְׂצִיין עֲלוֹם עִם בַּהֲע' 2. וְהַעֲוָה עֵקֶל הַקֹּדֶשׁ, עַמ' 36-37. עֵיין לְעִיל עַמ'
 10-9:20. 9 כִּי... אֲשֶׁר וְכו': דְּב' ד': לֵב. 11 מִן הַשְּׁבִיעִי... : מַלְכוּת. רֵאֵה לְעִיל עַמ'
 17:221 וְבַהֲע' עַמ'. וְהַעֲוָה זְח"ב צַד ע"א, קו ע"א, קַפְד ע"א, זְח"ג קַח ע"ב. 11-12 וַיְחַזּוּ...
 וַיִּשְׂתּוּ: עַמ' כד: יא. וְכִמוּ כֵן בְּזוּהַר הַפְּסוּק מִתְּפַרֵּשׁ עַל חוּיַת מִיִּסְפִּית אֵר רֵאֵה סְפִירֵי־שְׂאוֹלִית בְּשִׁכְנָה.
 הַעֲוָה זְח"ב קְבו ע"א. 12 אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא... : הַעֲוָה זְח"ב קִנְג ע"ב: זְעַל דָּא תְּנִינן עַלְמָא דְּאִמִּי
 לִית בִּיהָ אֲכִילָה וְשְׂתִיָּה וְכו' אֲבָל שְׂאֵר דְּרַגְנֵי דְּלִתְמָא אִת'. 15 צָרֹד בְּצָרֹד הַחַיִּים: שְׂמָא כַּה:
 כַּס' / כֹּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ... : עֵיין לְעִיל עַמ' 123:6 וְבַהֲע' עַמ'. צָרֹד הַחַיִּים סְמַל לְמַלְכוּת. 17 מִי...
 יִשְׁכּוֹן: תַּה' סו': א. 18-19 שׁוֹכֵן... אֲמוֹנָה: ע"פ עַמ' לז: ג. 19 הוֹלֵךְ תְּמִים: עַמ' סו': ב' /
 דְּרָשׁוּ בּוֹ ז"ל... : בְּבַלִּי מַכּוֹת כַּד ע"א; נִדְרִים לֵב ע"א; שְׂרָם סו': ו. וְהַעֲוָה זְח"א קַסָּא ע"א /
 וְהַתְּהַלֵּךְ... תְּמִים: בְּר' יז: א.

נשמות הצדיקים והרשעים. והנני מודיעך את הרשום בכתב אמת. תדע לך כי זהו המקום הנקרא גהינם למעלה והוא מקום המשכת סוד <מדת> גבורה מאותו האש שהוא האש הפנימי. ותדע לך כי נפשות הצדיקים נכנסות שם ונפשות רשעים נכנסות שם אבל זו לטובה וזו לרעה. נפש הצדיק אינה נרחצת ומתטהרת לעלות לאור זולתי בזה האש ולאחר כן שנרחצת שם מתטהרת ועולה להדבק באור זוהר השכינה. ונפשות הרשעים נכנסות ונכרתות שם ואינן עולות וזהו והאבד<תי> את הנפש היא מלפני. ואמנם כי ענין זה ידוע הוא למשכילים. וא"ת כרת שאמרה תורה זהו. תדע לך כי אינה אבדת הנפש כאשר בו נפרש בע"ה.

יש נפש העולה היא למעלה ואין לה עונש <מאותם> העונשים כלל זולתי שעומדת חוץ מהיכל המלך ואינה נכנסת לפנים עם שאר נפשות חסידיו. יש נפש העולה הוא למעלה ונכנסת ואין לה מקום בין הקרואים < ונכזית מחופתה של חברתה והיא כשתתבייש מאייליה בראותה זוהר מעלות חברותיה ונכזית משם. ועל זה אמרו ז"ל אוי לה לאותה בוששה אוי לה לאותה כלימה. יש נפש העולה היא למעלה ונכנסת בפלמרי המלך ותכון בחופת מושבה ותשב במדרגה עליונה אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ועל זה אמרו רז"ל < העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה וכו' אלא הצדיקים

1 נשמות... והרשעים] הגשמות של הרשעים והצדיקים ב 2 זהו] זה הוא ב 3 האש הפנימי] אש דק פנימי ב / נפשות] נפש ב 4 רשעים] הרשעים ב 6 באור] ביאר ב / זוהר] ליתא ב 9 בו] ליתא ב 10 מאותם... כלל] כלל מאותם העונשים ב 11 נפשות] ליתא ב 13 כשתתבייש] כחתיבתך ב 15 ותכון] ונתכון ב 17 אמרו רז"ל] אז"ל ב / וכו'] ליתא ב / הצדיקים] צדיקים ב

1 את... אמת: דני' י: כא. 2 זהו המקום...: מן הראוי לציין שבס' המשקל, עמ' 69, רמד"ל חולק על אלו שמזהים נהר דינור עם גיהנם / ג'יהנם למעלה: וכן לפי הקוסמולוגיה של הזוהר יש גיהנם למעלה וגיהנם לחסה כמו שיש גן עדן למעלה וגן עדן לחסה. עיין זח"א מדה"נ קו ע"ב-קו ע"א; ס' המשקל, עמ' 63. עקל הקדש, עמ' 73-74: משכן העדות דף 49 ב. כפי שכבר העיר שלום, ששנן עדות, עמ' 350 הע' 164, בענין זה רמד"ל הולך בעקבות הרמב"ן / המשכת סוד מדת גבורה...: גיהנם נברא מהמשכת יסוד האש הפנימי במערכת הספירות היינו ממדת דין. עיין זח"א יו ע"א: "כד אתער שמאלא אתער מחולקת וברואה מחולקת אתתקי אטא דרוגזא ונפק מניה מהוא מחולקת גיהנם וגיהנם בשמאלא אתער ואתדבק". ראה שם ע"ב. ובזח"ב קמ"ט ע"ב: "גיהנם... נפיק מגו התוכא דנורא דשמאלא". והשווה ששנן עדות, עמ' 351-352; ס' המשקל, עמ' 69-70: משכן העדות דף 43 א, 50 ב. 3 נפשות הצדיקים...: לגיהנם יש תכלית כפול: לפרד את נפש הצדיק ולהעניש את נפש הרשע. העושה זח"ב ריא ע"ב-ריב ע"א; זח"ג נג ע"א; ס' המשקל, עמ' 68; עקל הקדש, עמ' 74-75; משכן העדות, 48 ב-49 א. וראה שלום: Major Trends, p. 242. 7 והאבדתי... מלפני: ע"פ ויק' כג: ל. 12 ואין לה...: העושה שמ"א ס: כב. 12-13 ונכזית מחופתה...: עיין בבלי בבא בתרא עה ע"א. והשווה זח"א לס ע"א; זח"ב רמז ע"ב; ששנן עדות, עמ' 348. 13 והיא כשתתבייש...: העושה זח"א קל ע"א: "וכל חד אכסיף מנורא דחבריה"; שם רלא ע"ב: "את מנהן [הצדיקים] דמחכסי מהוא נהירו דנטיל חבריה". 14 אמרו ז"ל...: בבא בתרא שם. 16 עין... לו: יש טו:ג. 17 אמרו רז"ל...: בבלי ברכות יז ע"א.

שהוא שוכן ונאחז באחוזתו הראויה לו להורות כי הכל עומד לפי מעשיו של אדם בין לגור בין לשכון. ועל כן אמ' החכם ע"ה ראיתי בני עלייה והם מועטים וכו'. ואמ' האי מאן דעייל בבר האי מאן דעייל בלא בר שאינו צריך ליטול רשות אלא בלא רשות הולך לאחוז באחוזתו חבל נחלתו בשכנו בתוכה. ועל זה אמ' נעים זמירי>ת ישראל יי' מי יגור ומי ישכון.

5

אמנם כי כל נפש בצאתה מן העולם תעלה אצל העלייה כפי מעלתה וגדלה. יש נפש העולה היא למעלה ואין שכרה עם הצדיקים לבוא עמהם מלפני יי' ודוחפים אותה לחוץ עד שהולכת נדחפת ולא מצאה לה מנוח ונאחזת *בגלגל החמה ומתגלגלת שם בסביב מעלה ומטה כאבן המתגלגלת בקלע כאמרו> ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. יש נפש היורדת היא למטה ונשרפת בגי' בן הנם שעם אש | השורפת לרשעים ונדונת 47 ע"א שם כדי רשעתה במספר. יש נפש ה'עולה' היא למעלה ונדונת כדי רשעתה בעלותה לראות את <פני יי'> וכמה שערס לשערים ושוערים לשוערים קודם הגיע אל המקום אשר הוא הר האלהים. והנה יש לדעת כי העוברים להכנס יש לעבוד בעמק השדים הוא עמק המלך והוא נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי' אלף אלפין ישמשוניה דינא יתיב וספרין פתוחו. ומאותו נהר דינור יו'רדים על> ראשיהם של רשעים בגיהנם והוא המקום מקום מעבר

10

15

1 לפי' לפני ב 2 אמ' | ליתא ב 3 האי | והאי ב / מאן דעייל | דלא עייל ב 4 לאחוז | להאחוז ב 6 אצל' | אבל ב 7 עמהם | עמהם תרשיעה ב 8 לה | ליתא ב 9 בגלגל | בגלגל ק / החמה | חמה ב / עם | ליתא ב / בסביב | בסבוב העולם ב 14 יש | יש לך ב 16 דינא... פתוחו | ליתא ב 17 רשעים | ראשיהם ב / המקום | מקום ב

2 אמ' החכם... : עיין בבלי סוכה מה ע"ב; סנהדרין צו ע"ב. החכם הוא ר' שמעון בר יוחאי ובודמה לכך בעשען עדות, עמ' 352; ובס' המשקל, עמ' 57. 3 ואמ' האי מאן... : השוה זח"א צ ע"א, קפו ע"א, קפו ע"ב. ועיין לעיל עמ' 17:224-19 ובעמ' 15:241-18. 8 ודוחפים אותה... : השוה זח"א מדה"נ קו ע"ב. "עדוהים אותם [פושעי ישראל] עד שיקבלו עונשם והולכים וסובבים כל העולם"; זח"ג ריג ע"ב: "זדוהו לה לבר ווי להאיא נפשא דמתגלגלת". והשוה שעשן עדות, עמ' 352 / ולא... מנחו: ע"פ בר' ח: פ; איכה א: ג. 6 ונאחזת בגלגל החמה... : השוה זח"א עז ע"ב, ריז ע"ב; זח"ב קמב ע"ב; זח"ג כה ע"א, ריג ע"ב. עיין שעשן עדות, עמ' 352 הע' 171. כפי שהרעיר עלום בספר מאחר רמד"ל דחה דעה זו. עיין ס' המשקל, עמ' 67-68. בין היתר הוא כותב שהפירוש הנכון לפסוק משע"א הוא שגורפשת "נשאבות ממקום למקום בגיהנם ונחפיים מדעה אל רעה". ייתכן שיש רמז לפירוש זה בזח"ג קפה ע"ב-קפו ע"א. 10 ואת... הקלע: ש"א כה: כס. ועיין בבלי שבת קמב ע"ב. 11 בגי' בן הנם: ע"פ י"ז: לא. השוה ס' המשקל, עמ' 63; שקל הקדש, עמ' 73; משכן העדות דף 42 א. שם בדף 42 ב רמד"ל הזכיר מאמר זה בספר הרימון. 13 לראות... יי': עמ' לז: כד; דב' לא: יא. 14 העוברים להכנס... : השוה זח"א רא ע"א, ריז ע"ב; זח"ב ריא ע"ב, רמז ע"א, רנד ע"א. 15 הוא עמק המלך: בר' יד: יז. 15-16 נהר... פתוחו: דני' ז: י / ומאותו נהר... : עיין בבלי חגיגה יג ע"ב. והשוה זח"ב ריא ע"ב; זח"ג כז ע"א, ל ע"א. 17 והוא המקום... : השוה זח"ג סז ע"ב (רע"מ): "זהוהוא נהר אתמר ביה די נור נגיד ונפיק וכו' נשמרתו דצדיקייא סבלין ומתדכן ביה ונשמרתו דרשיעי נידונין ביה".

אם ליראה כפי אשר הודענו בתחלה בספר הראשון שלל מצות עשה. אבל על כל פנים עיין כי מה שאמ' הנביא ע"ה ומה יי' דורש מחך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך שלשה דברים הללו הם כלל גדול וכלל כל המצות בענייני תכונתם. עשות משפט זו היא מדת צדקה כלל הכל כפי אשר רמזנו. ואהבת חסד זה צד ימין שהיא מדת הימין כאשר התעוררנו בתחלה. ושתי | מדות הללו הן עיקר כל מצות עשה והצנע לכת זה 46 ע"ב עיקר מצות לא תעשה. (הרי לך כי בשלש אלו תמצא) ועל כל פנים הצנע לכת סודו אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך סוד מצות לא תעשה. הרי לך כי בשלש אלו תמצא עיקר כל המצות. ועל כל פנים בעניינים אלו תראה דברים רבים שהם כלל כל התורה כלל כל המצות. וכמו כן הרבה נביאים באו והעמידו כלל במצות כאשר בא דוד והעמיד ענייני התורה וכלליה ופרטיה במזמור אחד. והנני מעמידך על דבריו למען תוכל לדעת קושט אמרי אמת והיא מזמור לדוד יי' מי יגור באהליך ומי ישכון בהר קדשך. המזמור הזה פירשוהו רז"ל ואמרו בו עניינים רבים אבל על מה שהיינו בביאורו בהיות דוד המלך תאותו תמיד להיות חלקו בחיים באותו העולם שכלו חיים וכמה בקשות ותפלות על זה בקש לפני קונו כמו לולי האמנתי לראות בסוב יי' בארץ חיים. ודרשו בו רז"ל עניינים ועל מה נקוד על לולי. וכן אתהלך ל לפני יי' בארצות החיים. וכן כאשר אמרנו בענין שאמ' הודיעני יי' קצי וגו' להורות כי כל תאותו וחשקו הוא לראות בסוב יי' נכספה וגם כלתה נפשי וגו'. ועל כן בהיות תאות חשקו לזה אמ' יי' מי יגור באהליך מי ישכון. יש לאעייין כי בתחלה אמ' מי יגור ולבסוף אמ' מי ישכון. ויש לדעת יגור כמו ללאגור בארץ באנו ולאחר כן ישכון

1 ליראה] ליראה והכל תלוי ביראה כפי... ב 2 ע"ה] ליתא ב 3 שלשה דברים... : עשות משפט
 ליתא ב 5 רמזנו] אמרנו בסודו / ב עזרא] שהוא ב 7-9 ועל... המצות] ליתא ב
 13 והיא] והוא ב 16 על זה] ליתא ב 19 וגו'] לחצרות יי' ב / תאת] ליתא ב
 20 לזה] זה לזה ב / מי ומי ב / מי] ליתא ב

1 כפי אשר הודענו... : עיין לעיל עמ' 7:25-4:26. 3 שלשה דברים... : עשות משפט
 אהבת חסד והצנע לכת כנגד שלש ספירות: תפירת חסד ומלכות. 4 וכלל כל המצות... : שורש
 מצות עשה בתפירת חסד ושורש מצות לא תעשה במלכות. 8 אשתך... ביתך: תה' קכח: ג. אשה
 סגורה בתוך פנימיות הבית מסמלת העשינה במצב הסמנה בתוך בינה. עיין זח"א פח ע"ב: דתמן [בסתר
 המדרגה= בינה] הת עשינתא מסתתרא כאתא דאיה צנועה לבעלה ולא נפקא מביתא לבר כד"א אשתך
 כגפן וגו'. והשווה זח"ב קע ע"ב-קע"א: עקל הקדש, עמ' 93. כנראה מאן גם במילים הצנע
 לכת יש רמז לאותו ענין על הסתרת העשינה. עד שהספקתי לבדוק הפסוק מדיחא אינו נדרש בהקשר זה
 בזוהר. 11 כאשר בא דוד... : עיין בבלי מכות כד ע"א. 12 קושט אמרי אמת: מעי כב:
 כא. 13 מזמור... קדשך: תה' ט: א. 16 לולי... חיים: עם כז: יג. 17 ודרשו בו
 רז"ל... : עיין בבלי ברכות ד ע"א. 17-18 אתהלך... החיים: עם קסז: ט. 19 נכספה...
 נפשי וגו': עם פד: ג. 21 לגור בארץ באנו: בר' מז: ד.

באותו צד ועשה פירוד וביצחק שיצא ממנו | עשו ונתדבק באותה 46 ע"א
 סבה וגרמו פיסול בחמה. באותה שעה אמרו בניו כשם שאין בלבך אלא אחד
 כך אין בלבנו אלא אחד ולא לעשות פירוד מצד הימין למסתר. ואזי פתח ואמ'
 ברוך שם כבודו לעולם ועד. ואין לנו עכשיו להתחיל הגדה אחרת על זה.
 אמנם כי זהו ענין הערלה שמשך בה אדם הראשון <וגרם> מיתה לכל העולם. 5
 והנה הסוד נכון לכל משכיל אשר נחה עליו רוח הקדש. ואמנם כאשר תסתכל
 בשני הערלה של אילן תמצא הסוד נכון <על אופניו> ועל ענייניו. ואמנם לפי
 הענין אשר אמרנו בתחלה כי בהיות האדם הולך בדרך הטוב ועושה המצות
 יאציל עליו מדת הטוב שהוא מדת ימי'ן ובעבורו על המצות ואינו עושה
 אותם והולך בדרך רע יאציל עליו מדת הרע שהוא המלאך הממית כאשר 10
 אמרנו ודי לכל משכיל.

והנה מה שהיינו בביאורו וצדקה תהיה לנו על כל פנים שהוא מדת
 החיים למען יחיה האדם בעשותו המצות וזהו לחיותנו מורה על הראש באמרו
 וצדקה תהיה לנו וא"ת למה לחיותנו על כל פנים כי הוא מדת חיים אשר בה
 יחיה האדם וזו היא סבת ימין נאחז החיים בו. והנה על כל פנים תוכל לדעת 15
 כי המצות הן כלל הכל וסוד התורה הקדושה וסוד אשר בו יתקיימו
 עליונים ותחתונים. והנה אם תוכל להקשאות> הלא מצות רבות הן והנביא ע"ה
 העמיד כלן בדבר מועט באמרו הגיד לך אדם מה טוב ומה יי' דורש ממך
 כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. הרי בכאן שלשה 20
 דברי' ולא יותר. והנני העמידך על שתיים שהן זכור ושמור. ואם תרצה לדעת
 הרי משה העמיד הכל באחת באמרו ועתה ישראל מה יי' אלהיך שואל מעמך כי

1 עשו] ליתא ב 2 אמרו] אמרו לו ב 4 ברוך... ועד] וכו' ב / לנו] אנו ב 5 ענין]
 הענין ב 7 בעני... אילן] בשני האילן על הערלה ב 8 כי] ליתא ב 10 הממית] המות ב
 12 והנה] והנה על ב 13-14 מורה... פנים] ליתא ב 14 הוא] היא ב 15 כל פנים] כן
 ב 16 הן] ליתא ב 17 אם] גם ב / מצות] המצות ב 20 יותר] יותר על כל פנים יש
 לך לדעת כי כך הוא ואינו זולתי שלשה דברים והנני... / העמידך] אעמידך ב

2 באותה שעה... : העוה בבלי עס. 4 ברוך... ועד: ע"פ תה"עב: יס. 5 ענין הערלה... :
 כוח השומאה. העוה זח"א לה ע"ב: "אדם הראשון משך בערלתו והוה... ודבק בערלה ואתפתה במלה
 דנחש". עיין זח"א יג ע"א, צה ע"א-ע"ב, קג ע"ב; זח"ב רנה ע"ב; זח"ג עב ע"ב-עג ע"א; שקל
 הקדש, עמ' 67; ס' המעקל, עמ' 131-132. 7 בשני הערלה של האילן: העוה זח"ג פז ע"א-
 ע"ב, קפו ע"ב. 18-19 הגיד... אלהיך: מיכה ו: ח. 19 הרי בכאן שלשה... : עיין בבלי מכות
 כג ע"ב-כד ע"א: "דרש רבי עמלאי עש מאת ועלש עשרה מצות נאמרו לו למשה... בא מיכה והעמידן
 על שלש דכתיב הגיד לך וכו'". העוה תנח" שופטים ס"ו פ; תנ"ב שם ס"ו י. כפי שמבואר בהמשך
 הכונה לשלש ספירות: תפארת חסד ומלכות. לעומת זה רמד"ל העמיד המצות על שתיים: זכור ושמור
 כנגד יסוד ומלכות. ומשה העמידן על אחת שהיא מצות יראה המכוונת למלכות. 21 הרי משה... :
 ע"פ המאמר במכות. ובמדרש תנחומא חבקוק העמידן על מצוה אחת / ועתה ישראל... : דב' : יב.

- ואמנם כי סבה זו שעיר של ראש חדש בהתקרבו על סבת אותו הנחש שהלבנה נחשכת בשבילו כאשר הוא שעיר ביום הכפורים להרחיק ממנו המות. ואמנם כי זהו קץ מדרגת שמאל למטה שהוא מדת יצר הרע. ואמרו ז"ל בפסוק אמרו: ואתה לך לקץ אמ' לו הב"ה לדניאל ואתה לך לקץ. אמ' לו לאיזה קץ מפני שיש קץ לימין וקץ לשמאל וכשנאמ' סתם נתיירא. אמ' לפניו רבונו של עולם לאיזה קץ. אמ' לו לגורלך. אמ' לו וכו' עד שאמ' לו לקץ הימין שהוא צד החיים ולא לקץ השמאל שהוא צד המות. והתבונן הענין הנכון על כי דוד המלך נתיירא מזה ואמ' הודיעני יי' קצי לאיזה קץ מהם יהיה גורלי כי על כל פנים זה צד החיים וזה צד המות.
- 10 ועל כן תוכל להתבונן ענין התמים השלם המובחר מן האבות יעקב אבינו אשר לא מת שלא נדבק באותה הסבה לעולם. ובשעת פטירתו בקש לגלות להם זה הקץ הממית והמושך לבני אדם לצד המות כדי להזהיר בו שלא ימשכו אחריו. כיון שבקש לגלות להם את הקץ כאשר אמרנו נסתלקה שכינה כדי שלא להתקרב אצלה אותה הסבה ולא תצטרך להדבק באותו צד. כיון שראה יעקב כך אמ' חס ושלוש יש פיסול בממתי סוד המטה כאמרם ז"ל ועל ממתי שתהא נתונה בין צפון לדרום כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ונתדבק

3 קץ] ליתא ב / מדרגת] מדרגות ב / יצר] ליתא ב 4 לדניאל] ליתא ב 5 אמ לפניו] א"ל ב 8 קצי] קצי וגו' ב 10 להתבונן] להתבונן על ב / המובחר] מובחר ב 11 נדבק] נדבק ב / בקש] בקש להם ב 12 להזהיר] להזהירם ב 13 נסתלקה] נסתלקה ממנו ב

1 סבת זו שעיר... : עיין לעיל עמ' 2:189 ואילך. כונת הסודית להקרב העיר ביום כיפור ובראש חדש היא לפייס כוח ספרא אחרא (המסומל כשעיר) כדי להרחיק הפומאה מן הקדושה. עיין זח"א סד ע"א, סה ע"א, קכב ע"ב, קלח ע"ב, קנד ע"ב, רנב ע"א; זח"ב לג ע"א, רלח ע"א, רספ ע"א; זח"ג רמח ע"ב. 3 ואמרו ז"ל... : העוהה זח"ב לד ע"א: "פתח ואמר ויהי מקץ ימים... מקץ ימים [ספרא אחרא] ולא מקץ ימין [מלכות]... והאזקיתמא ואתה לך קץ. ואמר דניאל לאן קץ לקץ הימין או לקץ הימים. עד דא"ל לקץ הימין. וע"ד דוד דחיל ואמר הודיעני יי' קצי ומדת ימ' מה היא או לקץ הימים או לקץ הימין". העוהה זח"א נד ע"א, סג ע"א; זח"ב קפא ע"ב. ועיין לעיל עמ' 74 הע' 5. 4 ואתה לך לקץ: דני"ב: ג'. 7 על כ דוד... : עיין המבאה מהוזהר בהע' 3. והעוהה שם קפא ע"ב; זח"א סב ע"ב-סג ע"א, רלג ע"ב. 8 הודיעני יי' קצי: תה' לט: ה. 10 המובחר מן האבות: עיין לעיל עמ' 318 הע' 1. 10-11 יעקב אבינו... : עיין בבבלי תעניתה ע"ב; ב"ד עו: א. ובזח"ב מח ע"ב: "יעקב אחיד באילנא דחיי [תפארת] דלית ביה מתא לעלמין דכל חיין בהווא אילנא אשתכללו... ובג"כ יעקב לא מת". והעוהה גם זח"א רלה ע"ב, רמח ע"ב. 13 כיון שבקש לגלות... : העוהה בבבלי פסחים נו ע"א. ועיין לעיל עמ' 22:73 ובהע' עס. 14 כדי שלא להתקרב... : עיין לעיל עמ' 5:74 ובהע' עס. 15 סוד המטה: ספירת מלכות. עיין זח"א לו ע"א, רכה ע"ב, רסג ע"א; זח"ב ה ע"א, מח ע"ב; זח"ג ס ע"א, קיח ע"ב / כאמרם ז"ל... : עיין בבבלי ברכות ה ע"ב. מעמדה על העכינה במערכת הספירות הוא באמצע בין מידת דין בצפון ומידת חסד בדרום. עיין זח"ג קיח ע"ב: "קב"ה יהיב מסתיה [העכינה] בין צפון לדרום... ועל דא אית להו לבני נשא למיהב מסתיהו בין צפון לדרום". והעוהה זח"א רנ ע"ב. 16 כאברהם שיצא... : העוהה זח"א קג ע"ב ובמקבילה עברית בס' המשקל, עמ' 131-132. ועיין לעיל עמ' 2:229-3.

בערלתו היה. וכן דברים הרבה כדומים לאלו וכן אמרו מלמד שבא אדם על כל חיה ובהמה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה. וכן כל העניינים האלה הם אחד. ועתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר. אמרו במדרש ויגרש את האדם ורמזו בסודם האמתי את דיקא והוא הענין הנכון. והנה יש לדעת בסודות> עליונות בענין המדרגות מן האבן הראשה עד ענין סוד המשכת הנחש הקדמוני שהוא קץ המדרגות מצד שמאל והוא היורד ומפתה ומקבל רשות ונוטל נשמה והוא מלאך המות. וזהו המטיל הזוהמא בהתגרש ממקומה הלבנה תסור ממכון שבתה | ותשחר ותתכסה כאשה עזובה ועצובת 45 ע"ב רוח סבת רוח פומאה ועליו נאמ' וגם את הנביאים ואת רוח הפומאה אעביד מן הארץ וזהו בלע המות לנצח. וכאשר תסתכל בחכמה תמצא סוד עזול ואותו שעיר המשגרים לו שחד ביום הכפורים וקראוהו יצר הרע. וזהו שאמרו רז"ל בגמ' ע"ז משבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ולא פסקא זוהמא זו עד שעמדו ישראל על הר סיני ואז פסקא זוהמא מהם. ובשביל כך רצה הקב"ה לעשותם כמלאכי השרת שאין להם מיתה לעולם עד שחטאו בעגל והמשיכו> [עליהם] אותו הסבה וגרמו מיתה להם ולתולדותם אחריהם. ואמרו שם א"ר יהודה בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הם לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנא' אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם עצמיכם אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו.

4 ורמזו] נרמזו ב 5 עליונות] עליות ב 6 ומקבל] מקבל ב 7 בהתגרש] בהתגרש אתם ב 9 וגם את הנביאים] ליתא ב 11 שאמרו רז"ל] שאז"ל ב 12 בנמל] במסכת ב 13 ואז] ואזי ב / זוהמא] זוהמתם ב 14 בעגל] ליתא ב 16 לאבותינו] לאבותינו שחטאו ב / הם] ליתא ב 18 תפולו] וגו' ב

1 וכן אמרו... : עיין בבבלי יבמות סג ע"א. 3 ועתה... דבר: ע"פ שמ"ב כד: יד. 3 אמרו במדרש... : עיין זח"א נג ע"ב: "ויגרש את דייקא". ושם רלו ע"א: "ויגרש את האדם... ויגרש כבר נש דגריש לאנתתיה. את האדם דייקא". על מילת זאת' כסמל למלכות, עיין לעיל 20:362 ובהע' שם. 3-4 ויגרש את האדם: בר' ג: כד. 5 האבן הראשה: מלכות. 6 הנחש הקדמוני... : כינויים רגילים לספרא אחרא. 7 ונוטל נשמה... : עיין בבבלי בבא בתרא פז ע"א / וזהו המטיל הזוהמא... : ע"פ אגדה קדומה על הנחש שהטיל זוהמא בחוה. עיין בבבלי שבת קמו ע"א; יבמות קג ע"ב; עבודה זרה כב ע"ב. כאן ציור האגדי נתגלגל לתפיסה מיתית מובהקת: סמאל הטיל זוהמא בתוך השכינה וגרם הפרדתה מכה הזכר בצד הקדושה. במצב זה שכינה מסומלת כלבנה שאורה נתכסה או כאשה עזובה. העוהו זח"ג עם ע"א-ע"ב. ועיין ס' עמוד השמאלי לר' משה מברוגש, תרביץ ד, עמ' 215. 8-9 כאשה... רוח: יעו נד: ו. 9-10 וגם... הארץ: זכ"ג: ב. 10 בלע המות לנצח: יעו כה: ח. עיין זח"א נד ע"א, ע ע"ב, קיד ע"א, קכד ע"א, קכז ע"א, קסג ע"ב-קסד ע"א; זח"ב רסע ע"ב / סוד עזול... : עיין לעיל עמ' 11:166 ואילך. 11 שאמרו רז"ל... : בבבלי עבודה זרה כב ע"ב. 14 עד שחטאו בעגל... : העוהו זח"א נב ע"ב: "בשעתא דקיימו ישראל על ספרא דסיני אתעבר מייירו זוהמא דהאי חויה... כיון דחטאו בעגל... ואמשיכו עליירו חויה בישא כמלקדמן וגרמו מותא לכל עלמא". 15 ואמרו שם... : בבבלי עבודה זרה ה ע"א בשם ריש לקיש. 17 אני... כלכם: תה' פב: ו. 16-17 אכן... תפולו: שם שם ו.

מלאכי השרת המלוין לו לאדם. על כל פנים יש לדעת כי בלכת האדם בדרכי
 קונו ועושה המצות יתאצל עליו מדת הטוב שהוא צד הימין ובעבור המצות
 יתאצל עליו מדת הרע שהוא צד השמאל שהוא צד המוח וקראוהו רז"ל מלאך
 המות. ואמנם הער מחשבותיך בזה שמענה ואתה דע לך. אמרו רז"ל במדרש
 כשחלה יעקב וקרא לבניו לברכם בקש לגלות להם את הקץ ונסתלקת שכניה
 ממנו. אמ' חס ושלום שמא <אידע> פסול בממתי וגו'. יש לדעת ולחקור
 במחקרי המזמה הענין הזה שבקש יעקב לגלות לבניו את הקץ וכי איזה קץ הוא
 אם קץ גלות מצרים או קץ גלות בבל או קץ גלות יון או קץ גלות
 האחרונה. אי"כ הרבה קצים הם והלא צדיק גמור <הוא ודיה לצרה בשעתה
 והוא לא יבא לבשר להם בשורה רעה וכמה הזהירה התורה על זה. ואותו צדיק
 האיך יבא לבשרם בשורות רעות בגליות שיבאו עליהם חלילה. וא"ת הואיל
 ואמ' קץ שהיא קץ גלות מצרים בהיותם שם הרי מסורת קבלה היתה ביד
 כלם מזמן בין הבתרי".

אלא הענין גדול והוא פנימה במחקרי סודות החכמה. ומתוך זה תוכל
 לדעת ענין הצדיק השלם שבא בשעת פסידתו לצוות את בניו כדאוי בדרך
 המצויים את בניהם בדרך היושר לתועלת להם כל הימים. והנני מקדימך
 הקדמה אחת *על ענין אותו החמא שחמא בו אדם האדם השלם מכל הנבראים
 יציר כפיו של ה"ב"ה חמש. שא"ת שקצין בנמי<עות> או א"ת שעשה כמו
 שאמרו עליו רז"ל בהגדות וכן בבראשית רבא שאמרו שם אדם הראשון מושך

1 יש' ישלך ב 2 ועושה ועשה ב 3 השמאל השמאל למסה ב 4 דע' תדע ב /
 אמרו רז"ל א"ל ב 5 את' ליתא ב 5-6 שכניה ממנו ממנו שכניה ב 6 אמ' כיון שראה
 עגסתלקה ממנו שכניה אמר ח"ו... ב 12 ביד' בידם ב 14 הענין הענין הוא ב 17
 על' כל ק / אדם' אדם הראשון ב 18 שקצין קצין ב 19 שאמרו עליו רז"ל שא"ל ב

1 כי בלכת האדם... : השווה פי' שה"ש לר' עזרא, כתיב רמב"ן ב, עמ' תקכח-תקכט: "וכשאדם
 הולך דרך טובה יתאצל עליו מדת טובה הנקרא מלאך טוב וכשהולך דרך רעה יתאצל עליו מדת רעה
 הנקרא מלאך המות". עיין לעיל עמ' 28:3-5. והשווה זח"א נד ע"א: "כד בר נש אמיל בארץ קשופ הוא
 אמיל לימנא ואמטיך עליה רוחא קדישא עלאה מעילא והאי רוח סליק ברעותא קדישא לאתאחדא לעילא
 ולאחדבא בקדושה עלאה... וכד בר נש אמיל בארץ ביש וספי ארחוי הוא אמטיך עליה רוח מסאבא
 דלסטר שמאלא וסאיב ליה ואסתאב ביה". 4 שמענה... לך: איוב ה: כז / אמרו רז"ל... : השווה
 בבלי פסחים נו ע"א; זח"א נו ע"א, רלד ע"ב; זח"ב קלד ע"א. ועיין לעיל עמ' 74:1-7. 9 ודיה
 לצרה בשעתה: עיין בבלי ברכות ט ע"ב. 12 מסורת קבלה היתה... : עיין ב"ר מד: טו, עמ'
 437; פדר"א פכ"ח ומעם במדה"ג בר' טו: ט, עמ' רנד, ויל"ש ח"א סי' עו. 18 שקצין בנמיעות:
 עיין ב"ר יס: ג, עמ' 172. על התפתחות תיאור זה בכתבם של מקובלי גירונה, עיין שלום, פרקי יסוד,
 עמ' 194-197. וראה תשובי, מעגת הזוהר א, עמ' רכב. 19 שאמרו עליו רז"ל... : לא מצאתי
 מאמר בלשון זו בב"ר אלא כן נמצא בבבלי סנהדרין לח ע"ב. ועיין זח"א לה ע"ב: "דתנין אדם הראשון
 מושך בערלתו הוא... דפריש ברית קדש מאתריה ומחולקיה ודאי מושך בערלה הוא ושבק ברית קדש
 ודבק בערלה".

שבעים הם בסוד אחד. ולפי זה הסוד שבעים פנים לתורה והכל אחד.

ועל מה שהיינו בביאורו בסוד אמרו וצדקה תהיה לנו תוכל לדעת ולחקור על מה נאמ' וצדקה תהיה לנו. התבונן הענין וחכם כי המצות כלן הן חקוקות ונאחזות בו בשמו ית'. וכבר אמרנו במצות עשה ומצות לא תעשה כי הן מדרגות שנים והן אחד. ואמנם כי בהתייחד הענפים מה נחמד הפרי. ועל כל פנים בהיות גלת הזהב עומדת על משמרתה במצות לא תעשה אל תאמר בלבבך בהדוף יי' אותי מעל פניו הנה נתעסקתי במצות לא תעשה שהן בסוד מדרגה תחתונה. בא הפסוק להורות וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות וכבר ידעת מדרגת הצדקה שהיא למעלה. ועל כן בהיות סוד שמור מצות לא תעשה כאשר נשמור צדקה תהיה לנו שהיא סוד מדת החיים להתאחו בה. ועל כן תוכל לדעת עומק הענין שלא נאמ' בעשותינו מצות עשה שבאה למטה לומר וצדקה תהיה לנו בעשותינו מצות [עשה] שאם נאמ' כן הנה יורדים ולא עולים. [אבל] על פי החסד והטוב שהוא עושה עם בריותיו שאע"פ שיתעסקו בענין שמור שהוא מצות לא תעשה מדרגה תחתונה הניח לנו לעלות בקדש ולא לירד כאמרו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות לטוב לנו הרי מדת הטוב לחיותנו הרי החיים היוצאים מן המקור העליון. ואם תאמ' מדת הדין שהיא צד שמאל למה לא הזכיר בכאן להורות כי בעשיית המצות נלך לימין ולא לשמאל להודיעך שכל העושה המצות נדבק בימין העליון ואוחז בו ולא ירפנו. ואע"פ שמדת גבורה היא תשלוט עם מדת הטוב אין להזכירו בכאן כלל. ואמנם בעשיית המצות יתדבק האדם בצד הימין לעולם שהוא מדת הטוב.

והואיל והתעוררנו בזה יש לך לדעת | על מה שאמרו רז"ל שני 45 ע"א

2 [לנו] לנו כי נשמור ב 4 חקוקות [נחקות ב / בו] ליתא ב / ומצות לא] ולא ב 6 משמרתה] מעמדתה בחבור תכונתה ב 7 נתעסקתי] כשהתעסקתי ב 9 בהיות] הנה בהיות ב 11 מצות עשה] הנהגת שוליים: נ"ל מצות לא תעשה] ב / שבאה] שגד ב 14 הניח] הבסיה ב 16 שהיא] שהוא ב 17 נלך] נתדבק ב 18 נדבק] נתדבק ב / בימין העליון] לימין ולא לשמאל בימין עליון ב 20 יתדבק] נתדבק ב

1 **שבעים פנים לתורה:** עיין במד' יג' טו; אדר"ע נ"א, בתי מדרשות ב, עמ' ענד. והעושה פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 74-75 [בספרו של וידה הנ"ל, עמ' 362-363] ועם עמ' 79 בשם ר' עזרא; יעקב בן עשה, ס' האמונה והבטחון פי"ח, כתבי רמב"ן ב, עמ' תח; אצה"כ שם; זח"א מז ע"ב; זח"ג רפז (רע"ח); ורקאנטי פי' עה"ת במ' יא: מז. 5 הן מדרגות שנים... : יסוד ומלכות כנגד זכור ועמור מצות עשה ולא תעשה. עיין לעיל עמ' 14:256-16. 9 ומדרגת הצדקה: כנגד ספירת תפארת. עיין לעיל 11:111 ואלך. 10 **מדת החיים:** תפארת. עיין לעיל עמ' 14:103. 14 **לעלות בקדש...** : ע"פ המאמר מברכות כח ע"א: "מעלין בקדש ולא מורידין". 15 **מדת הטוב:** חסד. עיין לעיל עמ' 15:103. 16 **המקור העליון:** בינה. 21 **שאמרו ז"ל...** : עיין בבבלי תענית יא ע"א: "עני מלאכי השרת המלין לו לאדם". והעושה בבבלי שבת ק"ט ע"ב. וכן בזהר שני המלאכים המלין לאדם מזהרים עם צד ימין או יצר טוב וצד שמאל או יצר הרע. ראה זח"א קמד ע"ב, קסה ע"ב; זח"ב קו ע"ב. ועיין רמב"ם מ"ג ח"ג פכ"ב. ברור שגם כאן דברי רמז"ל לקוחים מד' עזרא. עיין בהע' הבאה.

לשוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. כבר התעוררנו בענין אחר. אמנם כי
 כבר ידעת כי התורה נקראת עץ החיים כאמרו עץ חיים היא למחזיקים בה.
 ואמנם כי האילן יש בו ענפים ועלים וקליפה ומוח ושרש וכל אחד מהם נקרא
 אילן ואין בו פירוד. כך תמצא התורה יש בה כמה עניינים פנימיים וחצוניים
 והכל תורה אחת ואילן אחד ואין בו פירוד. והנה על אשר אמרנו כי בכמה
 מקומות תמצא בתורה ענין אחד מבואר כך ואחרי כן אותו הענין ממש מבואר
 בענין אחר ואחר כן בענין אחר הפך מכלם. אל יקשה בעיניך ואל ימה לבך
 לצד אחר להיות דעתך בחילוף אותם הדברים לומר שהם מתחלפים בעניינם
 חלילה חלילה להיות התורה הקדושה בהרבה דעות מופלגים. אלא כל התורה
 כלה עניינים נכונים ואין בהם פירוד כי הכל ענין אחד כאשר דרשו וכפטיש
 יפוצץ סלע והכל ממקום אחד והכל אחד. ואע"פ שתמצא בדברי רז"ל זה
 אוסר זה מכשיר זה מחמיר זה מתיר | זה אומר כך וזה אומר כך יש לך 44 ע"ב
 לדעת כי הכל אחד ואין זה מחליק דעתו מזה כי כלם אינם מתפרשי' מדרך
 האילן חוצה וכל הדעות נכונות. על כן אע"פ שתמצא פירוש אחד לדבר זה
 ופירוש אחר ופירוש אחר עד כמה פירושים הכל הוא נכון ולכל אותם הדברים
 ניתן ונתהוה אותו הענין. ועל כן אמרו ז"ל הקול היה יוצא בשעת מתן תורה
 ומתחלק אותו הקול לשבעה קולות וכל אחד מהם מתחלק לעשרה פנים עד
 שנמצא הקול ההוא עולה לשבעים פנים והוא סוד קול אחד. וכל הפנים שהם

1 כהיום] כיום ב / התעוררנו] התעוררנו בו ב 6 כך] ליתא ב 10 נכונים] נכוחים ב
 12 זה... מתיר] זה מתיר וזה מכשיר ב 14 אחד] אחר ב / לדבר] שבה ב 16 קול] כל
 ב

2 כי התורה נקראת... : העושה שלום, פרקי יסוד, עמ' 49, שמביא קטע זה. ועיין לעיל עמ' 327:
 16-17 / עץ חיים... בה: משג' יח. 4 כך תמצא התורה... : העושה זח"ג רב ע"א: "מה אילן
 את ביה שרשין ואת ביה קליפין ואת ביה מוחא ואת ביה ענפין ואת ביה סרפין ואת ביה פרחין ואת ביה
 איבא... אף מלה דארייתא וכו'". על הקבלה זו כבר העיר שלום; עיין בהע' הקודמת. והעושה זח"א
 קצנ ע"א: "תא חזי אילנא דחיי איהו בכמה דרגין מתפרשן דא מן דא וכלהו חד. דהא באילנא דחיי את
 דרגין אילן על אילן ענפין ועילן קליפין גופא דאילנא שרשין וכלא הוא אילנא". 10 כאשר דרשו ... :
 העושה בבלי סנהדרין לד ע"א: "דבי ר' ישמעאל תנא וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה
 ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה שמעים". 10-11 וכפטיש יפוצץ סלע: יד' כג: כס.
 11-12 זה אוסר... : העושה בבלי תניגה ג ע"ב: "בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות
 אסופות ועוסקין בתורה הללו ממחזין והללו מסרדין". 16 אמרו ז"ל... : עיין שמו"ר כח: ו: "קול
 גדול ולא יסף. ר' יוחנן אמר קול אי נחלק לז' קולות והם נחלקים לע' לשון". ובעשר' צב: ג: "הדיבור
 יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשונות". והעושה בבלי שבת פח ע"ב: שמו"ר ה:
 פ. וכן זח"ב קח ע"א: "כל אמירה ואמירה עביד קלא והוא קלא אתפרש לע' קלין". על פי הסימבוליקה
 הקבלית: הקול רומז לתפארת והוא מתחלק לשבעים ענפים שהם כנגד שבע קצוות. עיין זח"א נד ע"א:
 "וכל ארייתא [= תפארת] מתפרשא בשבעין אנפין לקביל שבעין ספרין". העושה ר' עזרא פי' שה"ש,
 כתבי רמב"ן ב, עמ' תפח. "הדיבור יוצא ונחלק לז' קולות... ז' קצוות מקום ומרם ע' שמות המזנים על ע'
 אמות". ובאוצר הכבוד כב ע"א: "כשנתנה תורה לישראל בז' קולות... שהיה קול מתחלק לשבעים לשון
 ולכך אדו"ל ע' פנים לתורה". וראה דיון מפורט בספרו על יודה: Le Commentaire d'Esra de Géronde
 sur le Cantique des Cantiques, pp. 360-63

שאינן לך מדרגה ידועה ונכונה בסוד שמו כפי אשר התעוררנו. ועל כן יש לך לדעת כי בהיות (המדרגה עליונה) האדם עושה מצוה בהיות אותה המצוה מתקיימת בידו כאלו מתקיים אותה המדרגה למעלה. ועיין בסוד אמרו ושמרתם ועשיתם אותם כלומ' עשייה שיש לה תקון כפי הראוי למטה ולמעלה. ואמנם כי יש לו לאדם השלם בעבודת בוראו בעשותו המצוה לכונן לבו ורעיוניו אליה כדי שלא לקבל שום פרס ובוזה יעשה העיקר הנכון השלם. והנה על כן האדם נכון בעבודתו בעולם הזה בהיותו בגוף ונשמה לכונן צידה לדרך לרווח | להשביע בצמצוח נפשו. ועמל האדם בזה העולם 44 ע"א צריך לעבוד עבודתו כפי אשר אמרנו. ודרשת וחקרת ושאלת היטב כי המצות הם בין עשה ואל תעשה תרי"ג מצות. ובהתחלקן מתחלקות לשני צדדין עשה ולא תעשה כאשר התעוררנו בראשונה כי מצות עשה הם רמ"ח איברי' שבאדם והן בכלל זכור וכבר זכרנו סודו. ומצות לא תעשה הם שס"ה כמנין ימות החמה והן בכלל ערך נקבה. וסוד השנה ידוע הוא וידוע הוא לכל משכיל וכאשר תסתכל במעלות ובסודם תדע חשבונם. על כן יש לך לדעת סוד מדרגות המצות הכל הוא בענין שמו ית' להורות כי הוא אחד ושמו אחד. וכי המצות יחיה האדם בהן בעולם הבא ויחיה בהן לתחיית המתים להחיות איבריו במספרם כמשפם. אשרי אדם יכונן בהן לכונן מעגליו ולישר ארחיו ומהלכיו ללכת בארחות יושר ויזכה למעלת חסידי עליון העומדים לפניך תמיד להיותו אוחו בימינו כאמרו ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין.

והנני מעוררך על ענין אחר בתורה ואע"פ שכבר התעוררנו בו והוא פסוק אמרו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת

1 שאין... בסוד] ליתא ב / שמו] שמו ית' ב / התעוררנו] אמרו והתעוררנו ב 2 מצוה] המצות ב 3 מתקיים] מקיים ב / בסוד] ליתא ב / אמרו] אמרו דכתי' ב 4 למעלה ולמטה ב 6 ורעיוניו] ורעיוניה ב 7 נכון] הנכון ב / בהיותו] בהיות ב 8 להשביע] ולהשביע ב / בזה העולם] בעה"ז ב 9 כפי אשר] כאשר ב 11 איברי'] כמנין איברים ב 12 זכור] זכור ערך ב 13 הענה] ענה ב 15 מדרגות] מדרגות המדרגות ב / בענין] כענין ב 17 יכונן בהן] יחזיק בהם ב 18 לפניך] לפניו ב 20 בז] ליתא ב

2 בהיות האדם... : קיום המצוה למטה מחזיק שורשה למעלה בעולם הספירות. העושה ס' הבהיר ס' צו. ובלשון ברורה בר' עזרא, פי שהיש, כתי רמב"ן ב, עמ תקכח: "עשיית מצוה היא אור חיים והעושה אותה למטה מקיים ומעמיד כחה". 4 ושמרתם ועשיתם אותם: דב' ז: יב / כלומ' עשייה... : העושה זח"ג קיג ע"א: "ועשיתם אותם... אמאי ועשיתם אלא מאן דעביד פקודי אורייתא ואמיל באורחיו כביכול כאלו עביד ליה לעילא אמר קב"ה כאלו עשאני". ראה תשבי מעגת הזוהר ב, עמ תלד-תלה, הע' 150. על נוסח דומה בס' היחוד, ראה אידל, "תפיסת התורה בהיכלות ונגלולה בקבלה", עמ 63-64 הע' 145. והעושה רקאנסי בפירושו עה"ת פ' תצוה, נא ע"ג. 8 להשביע בצמצוח נפשו: ע"פ יער נח: יא. 9 ודרשת... היטב: דב' יג: טו. 11 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ 14-10:14 / כי מצות עשה... : עיין לעיל עמ 132:4-1. 13 וסוד השנה: מלכות. עיין לעיל עמ 141 הע' 7-8. 19 ואתה... הימין: דני' יב: יג. עיין לעיל עמ 5:74 ובהע' עס. 21 וצדקה... : ע"פ דב' ו: כד-כה.

ואמנם כי בהיות קיום זה העולם השפל עם הקדש זרע איתנים צוה להם הוא ית' לעשות מצותיו להיות להם לעולם שכלו טוב כאמרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכתו' | שמור מצותי וחי'. ואמנם כי כבר אמרנו 43 ע"ב והתעוררנו על ענין סוד אמרו וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. וזהו ענין ודאיה לתחיית המתים מן התורה. ואמנם כי זו התחיה יהיה בקיום המצות ובעשות אותם בעולם הזה. ואם תאמר בלבבך הלא מצות התורה הואיל ואין שכר שלהן בעולם הזה להיות תועלת לאדם כאשר יצטרך מה לי לטרוח אחריהן ולרדוף אחר עשייתן. א"כ הנני עמל חנם הואיל ואין לי תועלת בזה העולם. אל תאמר בלבבך בהרדוף יי' אותי מזה העולם ואין לי באשר אוכה בו. תדע לך כי ענייני המצות ועשייתן אדם זוכה בהן בעולם הזה והקרן קיים לעולם הבא כאשר תמצא באמרם ז"ל אוכל אדם פירותיהם בעולם הזה והקרן קיים לע"ה. כי תדע לך שאדם העושה המצות ומשתדל בהן הוא ית' מגן עליו בעולם הזה ומציל אותו מכל דבר רע כאמרו שומר מצוה לא ידע דבר רע. והוא ית' שוכן בתוכו ואינו זו ממנו. והוא הולך לבטח דרכו בעולם הזה ואם יהיה באותו העולם הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו.

ואמנם הנני מעוררך על הסוד האמתי וגם כי כבר פרשנו בו. יש לך לדעת כי הוא ית' הוא ושמו דבר אחד ואין פירוד בין אור המורגש לאור המושכל כלום כאשר התעוררנו בתחלת הספר הראשון ובספר שושן העדות. והנה בהיותו מציאותו נמצא ואמתתו על ארץ יסדה המציא ענין המצות בסודות נרשמים גלויים ונעלמים כל דבר ודבר על מתכונתו ועל תכונתו בסוד ידוע ומדרגה ידועה בסוד שם המיוחד ית'. ואין לך כל מצוה ומצוה

1 עם... איתנים | זרע איתנים עם הקדש ב 2 להיות | לחיות ב / להם | בהם ב / לעולם | בעולם ב 5 כהיום | כיום ב 6 יהיה | היא ב 9 חנם | חנם ב / בזה העולם | בעולם הזה ב 12 כאשר... לע"ה | ליתא ב 13 שאדם | שהאדם ב / בהן | ליתא ב 17 בו | ליתא ב 18 הוא ושמו | ועמו ב 19 הספר | ספר ב 20 בהיותו | בהיות ב / מציאותו | מציאות ב 22 עם... ומצוה | ליתא ב

1 בהיות קיום... : עיין לעיל עמ' 1:357 ובהע' שם. 2 לעולם שכלו טוב: עיין בבלי קדושין לפ' ע"ב ובמקבילות. 3-2 אשר... בהם: ויק' יח: ה. 3 שמור מצותי וחי': מע' ד: ד, ז: ב. 4-5 וצדקה... הזאת: ע"פ דב' ו: כה. 5 לטוב... הזה: שם שם כד. 7 ואין שכר... : עיין בבלי פסחים ח ע"א: "שכר מצות בהאי עלמא ליכא". 12 באמרם ז"ל ... : עיין מענה פאה פ"א מ"א: בבלי שבת קכז ע"א: קדושין לפ' ע"ב. 14 שומר... רע: קה' ת: ה. 16 הנה... לפניו: יש"מ י: טב, יא. 18 הוא ושמו... : עיין לעיל עמ' 16:307 ועמ' 21:351 / ואין פירוד... : יחוד מלכות [אור המורגש] ותפארת [אור המושכל]. 19 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 3:27 ובהע' שם. 20 על ארץ יסדה: עמ' פ: ו. 22 ואין לך כל מצוה... : כל המצות תלויות בשם המיוחד המכוון למערכת הספירות. זיקתן של המצות בשם יוצאת גם מיהויה שם הו"ה עם תורה. עיין לעיל עמ' 19:219 ובהע' שם.

ועל כל פנים הואיל והענין הוא כן יש לנו לברך בשמו ולהודות לו כפי אשר אמרנו.

והתבונן כי הוא ית' המציא מציאות אמתתו לקיים הכל והוא ית'

ומציאות שמו אחד הוא והוא בסוד אחד. ולפני אחד מה אתה סופר כי אין לפני אחד זולתי אין גמור כאשר תמצא לפני נקודה קטנה אחת לא תמצא 5

לעבור עליו כאשר תמצא אחד הוא וראש כל המציאות וקודם אחד אי אתה יכול לספור כי אינו זולתי אין כאשר אמרנו. ומאחד נתפשט אחד עד סוף עשרה שהיא נקודה אחד בראשונה ונקודה באחרונה כגון עשר אותיות עד י' והתחלתם הוא י' וסופם הוא י' להורות כי הכל אחד. ואמנם כי התחלת הכל 10

שהוא י' סוד נקודה אחת ממנה נתפשט כל המציאות ונתהוה כי הכל נתפשט מן הנקודה העליונה. וכאשר *תסתכל בשכל חכמת המציאות לא תמצא זולתי סוד הנקודה שנתפשטה להגלות כלומ' להמצא המציאות ולהתקיים העולמות. והנה הסוד הוא ידוע למשכילים. אמנם יש לנו להתעורר כי הואיל ויש לחקור בסוד אלהותו ולדעת מחלקות החכמה החכמות השכליות ללכת בדרכי החיים על כל פנים יש לדעת כי הוא ית' שש כל הדברים למטה להיותם משתלשלים 15 למעלה להיות הכל בסוד אחד ולהיות הוא ית' ניכר במעלתו ושייראו מלפניו.

1 ועל כל פנים] ע"כ"ב ב 3 המציא] ממציא ב 4 ומציאות] מציאות ב 6 לעבור] דבר לעמוד ב / וראש] ראש ב 7 כי אינו] ליתא ב 8 נקודה... באחרונה] נקודה אחת וע"כ תמצא נקודה אחת בראשונה ובאחרונה ב / עשר] עשרה ב 9 והתחלתם] ותחלתם ב / הוא] היא ב 10 ממנה] ליתא ב 11 תסתכל] בסוד הענין ותסתכל ק 12 סוד] זו את ב 14 החכמות] החכמיות ב / בדרכי] בדרך ב 16 מלפניו] מלפניו כאמרו והאלהים עשה שיראו מלפניו ב

4 ולפני אחד... : ס"י פ"א מ"ז. לפי פירושו על רמד"ל מילת אחד' מכוונת לספירת חכמה הנקודה הראשונה שמתמנה נמשכת כל המציאות ולפני נקודה זו נמצא רק "אין גמור" היינו כתר שאינו נכנס בכלל בגדר מספר. העוהה עקל הקדש, עמ' 7 ; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375. יוצא מזה שהספירה הענייה-- חכמה-- היא ראשונה במנין. וכן מבואר בזח"א לא ע"ב: "כתרא עלאה שמירא היא קדמאה ועל דלא עייל בחושבנא תניינא היא ראשית". והעוהה כ"י מינכן 47, דף 362 א: "סוד האל"ף וצורתו ותכונתו... נכנס בחשבון ואינו נכנס בחשבון כי על כל פנים סוד אל"ף ראש לכל". 8 [נקודה אחד... : נקודה אחת--כנגד חכמה--עומדת בראש האצילות ונקודה עניית--כנגד מלכות--עומדת בסוף. עיין לעיל עמ' 333 הע' 5. 9 והתחלתם הוא י' וסופם הוא י': התפשטות הספירות מתחילה עם נקודה [חכמה עליונה] ומסיימה עם נקודה [חכמה תחתונה] היינו מו"ד עד יו"ד. העוהה אצור הכבוד ה ע"ג: "עשר ספירות בלימה תחלתו יו"ד וסופו יו"ד שחכמה בראש וחכמה בסוף". ובזח"ג רצ ע"ב (אד"ו): "י' רישא וסיפא דכלא". העוהה עקל הקדש, עמ' 110-111. ובכ"י מינכן 47, דף 362 ב: "היו"ד הוא התחלת ייחודו והוא המעגלים אותו בריות יו"ד יוצא מתחלה והיו"ד נמצא לבסוף... כי החכמה בראשונה והחכמה באחרונה". כדאי להוכיח שלפעמים בוזהר יו"ד מסמלת את ברית הקשורה לספירת יסוד דווקא. עיין זח"א ב ע"ב, יג ע"א, נו ע"א; זח"ב לו ע"א; זח"ג קמב ע"א (אד"ו), רטו ע"ב, רכ ע"א. ראה לעיל עמ' 240:4 ובהע' עט; ניקפילה, עערי אורה ב, עמ' 86. ייתכן שרמד"ל רומז כאן גם לרעיון התחלפות האל"ף עם היו"ד כלומר התחלת האצילות מסומלת באות אל"ף והיא מתחלפת ביו"ד. עיין זח"ב רלה ע"ב: "א' איהי י' רזא דיו"ד כגוונא דא א". על מפי"ב זה עיין גם ס' אור זרוע לרמד"ל, עמ' 283: "תדע לך כי סוד אל"ף יסוד יו"ד הכל דבר אחד וסוד אחד".

מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי. הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו. והכל לפניו כאין ואפס ותוהו וכל העולמות אינם לפניו אלא כאין כי טובל אותם בכחו וכלם נתלים במעלתו כי הנה השמים ושמי השמים לא יכללוהו אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. אלא יש לך לדעת ולהתעורר על כי הוא ית' המציא העולם בחסדו והעמידו על תכונתו לפי חסדו המקיים את הכל. ויצו עולמו במפגיע בהיות ((בני)) אדם מוכנים להכיר לבוראם אשר בראם ברחמי וברוב חסדיו ושישאלו מזונותם ממנו בנשואם אליו עיניהם כאמרו עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו. ושם להם לכל אחד ואחד מקור די מחסורו אשר יחסר לו ומן חסדו יאכלו וישתו כאמרו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ועל כל פנים בהיות האדם מתחנן ומודה לקונן מושך משך הברכות מלמעלה למטה ויהי מקור מזונם ברוך | במשכס חסדו 43 ע"א מלמעלה ממקור החיים ויתרבה המקור ויתמלא להשפיע להם מזונם וספוקם כפי אשר יצטרך לכל אחד ואחד. ועל כן אנו מברכי' כלומ' אנו מרבים שפע במשכנו משך הברכות ממקור החיים אל המקום אשר הם חונים שם. ובחנות הברכות אל המקום ההוא אזי הם שמחים ונשפעים וכל טוב לא יחסר. והענין הזה הוא נכון למשכיל בהיותו הוא ית' מאציל הברכות אצל מדרגה ידועה נכונה להשפיע לתחתונים. ועל כן נאמר וברכת את יי' אלהיך כלומ' תהא ממשיך בתפלתך לרבות השפע במקום ההוא. וברכה בכל מקום הוא רבוי וגודל ושפע אצל המקום ההוא שהוא *כמוס במלת את וכבר פירשנו זה.

1 נמלצו נמצו ב 2 ואין אין ב 3 אלא נפרדים (הגהת שוליים: נ"ל נחשבים) ב 4 יכללוהו) יכללוהו ואמנם כי אינו צריך לברואי משה כי אם יצדק מה יתן לו ועכ"פ כלם צריכים אליו ולחסדו וטובתו ואינו צריך לדבר אחר זולתו כי הנה העמים ושמי השמים לא יכללוהו... ב 11 מושך] ומושך ב 12 ויהי ויהי ב 13 מלמעלה] מלמעלה למטה ויהיה מקור החיים ויתרבה... ב 14 אנו מרבים מרבים ב 16 הם] הכל ב 18 להשפיע] להשפיע ב 19 לרבות] לרבות ב / במקום] במקור ב 20 כמוס] כמים ק

1 מה... לפי: תה ק"ס: קג. 1-2 הלא... לתבונתו: יש מ: כח. 4 השמים... יכללוהו: דה"ב ב: ה. 4-5 אף... תולעה: איוב כה: ו. 6-7 ויצו... במפגיע: ע"פ איוב לו: לב. 8-9 עיני... בעת: תה קמה: שו. 10 ד"ל... לו: דב' ש: ח. 10-11 פותח... רצון: תה ע"ס: שו. 11 בהיות האדם... : כוננת התיאורנית על תפילה היא להמשיך שפע הברכה מבינה [מקור החיים] עד מלכות [מקור מזונם] וממנה לכל העולמות התחתונים. בלשון הזוהר: המברך את השם מתברך. העוהו זח"א רג ע"א; זח"ג רעא ע"א (פקודין). ועיין לעיל עמ' 35 הע' 1. 18 וברכת... אלהיך: דב' ח: י. העוהו מאמר מחז"ג רע ע"ב-רעא ע"א (פקודין) המזבא לעיל בעמ' 34 הע' 14. 20 המקום... כמוס במלת את: היינו מלכות. אדם צריך לברך "את ה' אלהיך" כלומר לברך את המדרגה המכונה במלת את' שהיא ספירת מלכות (עיין לעיל עמ' 6:27 ובהע' ע"ס) כדי להמשיך השפע אליה. העוהו זח"א רח ע"א: "זבעינן לברכא ליה [למלכות] ולמיהב ליה תוקפא מתנתא בגין דיתברכא מלעילא ויתתקף כדקא חזי ועל דא כתיב וברכת את יי' את דייקא". ועיין מאמר מהפקודין שהזכרתי בהע' הקודמת / וכבר פירשנו זה: עיין לעיל עמ' 34:14-3:35.

ומה אם בקללה הוא חייב בהכאה לא כ"ש. אלא יש לדעת ולחקור בענין זה כי
הקללה גדולה מן ההכאה. ומצאנו סמך לענין זה משמע כי בן גרא דכתיב ביה
ויסקל באבנים את דוד ועפר בעפר. הרי ההכאה קללה ויקלל את דוד
וכה אמ' שמעי בקללו צא צא איש הדמים וגו'. ולאחר כן כשצוה דוד לשלמה
בנו על זה חש על הקללה ולא חש על ההכאה. ועל זה נאמ' ומקלל אביו ואמו
מות יומת נגזר העונש על הקללה ולא על ההכאה עד שיוציא דם כפי אמרנו
למעלה. ועל דרך זה תוכל לדעת חומר לשון הרע מכל דבר שבעולם כאשר
התעוררנו בכמה מקומות וכבר פירשנו זה.

שלא לחדול מעזוב לרובץ תחת משאו שנא' וחדלת מעזוב לו. וכבר
אמרו ז"ל בענין זה והוא הענין הנכון על כי הוא דרך השלום והוא סבת השלום
כאמרו כי | תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו. ואמרו כי בהיותו 42 ע"ב
מפרק מכאן ומשים בכאן יבאו לדבר זה עם זה ויבא שלום בין שניהם. וזהו
סבת שלום להיותם אוהבים. ורז"ל פירשו עניינים בזה כפי הראוי ואין
להאריך בזה כי הכל ידוע בתוך דבריהם. אשרי העם שככה לו אשרי העם
שיי' אלהיו. 15

שער החלק השביעי.

ארומחך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד. יש לך לדעת על מה
שאמרנו כי הבורא ית' ברא את האדם ויכונו בצורה עליונה לדעת ולהכיר
לבוראו ולברך בשמו והאדם הנברא יש לברכו ולהודות אליו כדי לכוון
מעגליו. וא"ת בלבבך הלא הוא ית' ברא אותו והכין כל העולם והכל לפניו
כאין ואפס כאמרו כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשב לו. איך מה צורך
לו בברואי אדמה דר בחרשי אדמה רמה ותולעה שיברך לו. ואם יברך
או לא יברך לא יוסיף ולא יגרע ממעלתו כי אין האמונה תלוי בזה.

1 הוא] ליתא ב 2 לענין] על ענין ב / ביה] ליתא ב 3 ההכאה] הכאה ב / ויקלל]
דכתי' ויקלל ב 4 בקללו] ליתא ב / וגו'] ואיש הבליעל וגו' ב 5 ההכאה] ההכאה שנאמ'
והוא קלני קללה נמרצת ולא אמר והוא הכני להורות שהקללה גדולה מן ההכאה ועל זה... ב 6 כפי]
כפי אשר ב 7 חומר] אמר ב / כאשר] כאשר אמרנו וכאשר התעוררנו ב 9 לו] לו עזוב
תעזוב עמו ב 12 יבאו] יבא ב 19 לבורא] בורא ב 20 כל] את ב
21 מאפס] כאפס ב 23 אין האמונה] האמונה אין ב

3 ויסקל... דוד: עמ"ב סז: / ועפר בעפר: עם עם יג. 4 וכה... הדמים וגו': עם עם ז.
4-5 כשצוה דוד...: השווה מ"א ב: ה. ועיין בח"ג. 9 וחדלת מעזוב לו: עם כג: ה.
10 אמרו ז"ל...: השווה בבלי בבא מציעא לב ע"א-ע"ב: פסחים ק"ג ע"ב: תנח' מעשפים ט"א א.
חקת ט"ב כב. 11 כ"י... משאו: עם עם עם. 14-15 אשרי... אלהיו: תה' קמד: סו.
17 ארומחך... ועד: עם קמד: א. 21 כל... לו: יש: ה. יז. 22 בחרשי אדמה: ע"פ עם
מה: ס. 22-23 ואם יברך...: זוהי סענת הרציזנליסטיית [השווה רמב"ם מ"ג ח"ג פ"ג: יעקב בן
שעתי, שער העמים, אוצר הנחמד ג, עמ' 164-165] ערמד"ל עצמו עם בפיהם על המתפלסים. עיין
לק' 391:21; ולעיל עמ' 102:5-6.

וזהו סוד הידוע בשיעור החכמה כי האלכסוני באים במדה ובמשקל. וכפי היות סוד השבת נקודה אמצעית ומשם מתפשטת המחוגה בסודה ותכונתה יש לדעת כי תוכן תחום השבת שלא יצא האדם חוץ מקדושת שבת החוצה להיות הכל דוגמא ועולם של משה מתקשר בעולם של מעלה. ויש לנו לשמור משמרת להיות לנו עמרת תפארת. וכל אחד ישמור משמרתו סוד תחומו כאמרו אל יצא איש ממקומו הראוי לו להלוך מאותו המקום אל יצא אדם החוצה כפי אשר אמרנו. והנה בהיות הענין נכון על קו האמת הוצרך לומר על תחום | שבת שהוא אלפים אמה. ודי ברמז שרמזנו לכל משכיל. 42 ע"א

שלא לקלל הדיין שנא' אלהים לא תקלל. וכבר אמרו חז"ל על ענין זה כל מה שצריך לדעת. ואמנם כי הוא הענין האמתי בהיות הדיין נקרא בשם אלהים צריך לכבדו ולידאה ממנו. והוא בכלל ויראת מאלהיך אני יי' כי כל הנקרא זה יש לכבדו ולידאה מפניו ולתת לו עוז תמיד לעשות הדין והסמך תנו עוז לאלהים על יש' גאותו. ואמנם כי הואיל והדבר כן שנקרא בשם זה יש להבין כי הדיין הוא המקיים את העולם < בדוגמא של מעלה כי השם גורם הענין הנכון. ואמרו כל המקלל את הדיין כאלו קלל במקום אחר למעלה. אבל כי אינו חייב מיתה עליו מפני שעבר על לאו זה ואין עונשו כאלו קלל במקום אחר. והסוד מפני שהעונש הוא שם כאמרו בנקבו שם יומת והוא סוד מדרגה ידועה. על כן אין לקלל בשום צד לדיין וכ"ש מפני כבוד השם.

שלא לקלל אביו ואמו שנא' ומקלל אביו ואמו מות יומת. כבר אמרו > ז"ל כל הצורך על הענין הזה ודקדקו בזה כמה דקדוקי וענייני רבים. אמנם יש לך לדעת על ענין מה שאמרו ומכה אביו ואמו מות יומת. ואמרו דאינו חייב עד שיעשה בהם חבורה מחמת אותה ההכאה ויוציא דם. ותוכל להקשות על זה

1 החכמה| האחמה ב 2 יש| כי יש ב 3 השבת| שבת ב 4 לנו| לו ב 6 מקומו| מקומו מקומו ב / מאותו| ומאותו ב / אדם| האדם ב 7 נכון| הנכון ב / האמת| האמצעי ב 9 אמרו חז"ל| אמ"ל ב / זה| זה כמו ב 12 זה| בשם זה ב 13 ואמנם| אמנם ב / ענקרא| נקרא ב 15 קלל| מקיים ב 18 כן| כי ב 20 כל...| הזה| על הענין הזה כל הצורך ב 21 ענין| ליתא ב 22 מחמת| ממה מחמת ב

1 במדה ובמשקל: ע"פ ויקי'ס: לה. 2 נקודה אמצעית: מלכות. עיין לעיל עמ' 333:6 ובהע' שם. 5 עמרת תפארת: יש"ש: נ. 6-5 אל... ממקומו: עמ' ס: ל. 6 הראוי לו להלוך: השווה זח"ב סג ע"ב: 'אל יצא איש וכו' ממקומו תנינן מההוא מקום דאתחיו למרז"ך. ועיין שם רז ע"א. 9 שלא לקלל...: הועתק בס' הגעלם דף 70 ב-71 א / אלהים לא תקלל: שם כב: כז / וכבר אמרו חז"ל...: עיין מכילתא משפטים פ"ט; בבבלי סנהדרין סו ע"א. והשווה תרגום אנקלוס ותרגום פסידו-יונתן על הפסוק. 11 ויראת... יי': ויקי'ס: יד. 12-13 תננו... גאותו: תה' סח: לה. 17 בנקבו שם יומת: ויק' כד: סו. 17-18 סוד מדרגה ידועה: מלכות. השווה זח"א לו ע"א: 'מאי שם דא הוא עולם [מלכות]... כתיב הכא אנשי השם וכתיב התם בנקבו שם'. 19 ומקלל... יומת: עמ' כא: ז. 21 ומכה... יומת: שם שם סו / ואמרו...: בבבלי שם פד ע"ב.

ויאכלו פרי מעדני העולם הבא כאמרו יאכלו ענוים וישבעו יהללו |
"י' וגו' ואומ' הנה עבדי יאכלו וגו'. ועל כן נאמ' בסוד שירי 41 ע"ב
כמהו אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי' אלהיו.

שלא לצאת בשבת חוץ מתחום הנגבל כמו שנא' ומדותם מחוץ לעיר
5 וגו' והוא אלפים אמה בכל צד. יש לך להתעורר על כל מה שאמרנו בסוד
השבת ועניינו בכמה מקומות בזה הספר מהספר הראשון ועד עתה. וכבר אתה
ידעת סוד השבת ועניינו וכי הוא סוד מעלה ומטה על כי הוא ית' מיוחד
בייחודו ועולה בתעצומו ונשגב שמו. ובסוד השבת [ניכר] ייחודו הנאה
והעליון כי הוא חותם כבודו בסוד השם המיוחד. ועל כל פנים כי בהתיחד
10 השבת בענפיו למעלה נאחו ונתקשר באין סוף ותכלית וכן נתאחו ונתקשר
למטה בסודו ותכונתו. ואמנם יש לך להתעורר על סוד התחום הנגבל בסודו
להיות קדש. והנני מעוררך על ענין שאמרו ז"ל במדרש בפסוק אמרו יונתי
בחגי הסלע בסתר המדרגה. ואמרו בו ר' יהודה אומ' כמה נאה כנסת יש'
שאינה יוצאה חוץ מתחומה עולמית. ואמנם כי תחומה הוא ידוע ושיעור ארץ
15 הוא בקו המדה כפי הראוי. ודרך הענין הזה בסוד האלפים אמה הוא בענין
נכון על פי סוד השבת הוא כלול למעלה ולמטה וסודו תמר. ולפי היות הענין
כלול משני צדדין יש לאחוז שני האלפים אלף לכל צד לשני העברים. ואמנם
על אשר התעוררנו להיות תחומה ידוע לאחוז בסנסניה ופארותיה וענפיה
מוגבלים מצד גבולי האלכסון לארבע רוחות העולם. וכאשר תשער שיעור
20 המחוגה בנקודה העומדת בנתים בסוד רכב אלהים רבותים תמצא השיעור
נוטה לכל צד בארבע רוחות המחוגה מן הנקודה האמצעית אלפים לכל רוח

1 יאכלו] אכלו ב 2 ואומ'... יאכלו וגו'] ליתא ב / שירי] שירים ב 3 כמהו] כמהו ב
4 מתחום] מתחום ב 5 בכל] מכל ב 6 וכבר] ליתא ב 8 ועולה] ונעלה ב
9 ועל כל פנים] ואע"פ ב 11 ותכונתו... בסודו] ליתא ב 13 בו] ליתא ב 14 ארץ]
ארץ ישראל ב 15 בענין] הענין ב 16 פי] כי ב 17 האלפים] אלפים ב / לענין]
עני ב 19 מצד] בסוד ב 21 לכל רוח] לכל אמה לכל רוח ב

1-2 יאכלו... יי' וגו': תה' כב: כו. 2 הנה... יאכלו וגו': יש"ה: יג. 3 אשרי... אלהיו: תה'
קמד: טו. 4 ומדותם... לעיר: במ' לה: ה. 5 אלפים אמה...: עין מענה סוטה פ"ה מ"ג.
והעוה לשון המענה עירובין פ"ד מ": אלפים אמה לכל רוח". ובזח"א ה ע"ב: "אלפין ארץ לכל
ספרא". 12 שאמרו ז"ל...: השווה שו"ט קי"ט: א; זח"א פד ע"ב. 12-13 יונתי... המדרגה:
שה"ש ב: יד. 15 בסוד האלפים אמה...: שתי בחינות הכלולות בשבת זכר ונקבה-- "למעלה
ולמטה" -- ערך כנגד יסוד ומלכות ובכל אחת אלף אמה. העשוה זח"ב רז ע"א: "ומדתם מחוץ לעיר וכו'
הא אוקמה באינן רזין עלאין אבל אלפים באמה דירתה [נ"א: מדידתא] תרין ספרין לכל ספר ואיהו
מתעשרא תדיר כתרין ספרין בין לעילא בין לתתא". 16 וסודו תמר: עין לעיל עמ' 5:107 ובהע'
עם; ועמ' 17:16. כגון שהתמר הוא דו-מיני כך שבת כוללת זכור ושומר כנגד יום שבת וליל שבת.
18 לאחוז בסנסניה: ע"פ שה"ש ז: י. 19 גבולי האלכסון: עין ס"י פ"ה מ"ב. 20 רכב
אלהים רבותים: תה' סח: יח.

ישוהוא האש הבויער והמלהט וכל הדינים מתעוררין ממנו והכל משתכך ושוקט ביום השבת והשבת מתנהג ברוב שלום. ולפי' אין להכחיש הדוגמ' וסוד הענין להתעורר אותו ביום השבת.

והואיל והתעוררנו בזה יש לדעת< כי כל ימי החול אין לך יום שאינו

5 בא מצד הדין והעולם מתנהג על פי הדין. ועל כך אין בימי החול קדושה כמו השבת שהוא קדש וכל מעשיה קדש. והסוד השבת מתחבר בחבור קדש למעלה ושם העונג והשמחה וכל משוב< לא יחסר. והנשמות יוצאות בתוספת

ברכה כפי הראוי והעולמות מ'חיים' ומתענגים בסוב שלום. ולפי' אין להבעיר האש שהוא צד הדין והרוגז והכלי'ה' בעולם כי הוא אין סבתו בשבת כי השבת אחוז בימין עליון ולא בשמאל. ועל כן הוא הענין הנכון בהיותו

10 העולם שוקט בלא התעוררות שום דין. וא"ת הרי אש המזבח שהיא אוכלת בשבת וצריך הכהן להבעיר אש ולערוך עצים. על כל פנים הוא עניו ידוע לגבוה. וכבר התעוררנו זה בספר שושן העדות. ואמנם כי סבת אותו האש הוא להתעורר שמחה וטוב התענוגות בכפרת עונות כי בהתאכל הקרבן על גבי

15 המזבח הוא כפרת העונות וטוב הזכרונות ושכך הדין והזעם והתקשרות הקרבת השלשלת אל הטבעת הגדולה מה שצריך עד מאד השבת ולצורך השבת הוא הענין. ועל כן זה טוב עונג מערנים ומרבה ששונים וזה התעוררות

הרע ממעוני' והרוגז וכל ענייני הדינים בכל צדי דיני שאונים. ומזה הדרך תוכל לדעת עיקר הסוד מכוון על מכונו וכי הוא ית' צוה לעשות כל הדברים

20 על דבר [נכון] ואמת וקיים למען יירשו ארץ עבדיו הקדושים העומדים לפניו

1 שהוא האש הבויער] וכל והאש שהוא מבויר ק / מתעוררין] מעוררים ב / והכל] הכל ב
5 על פי הדין] בדין ב / ועל כך] וכן אחר כן ב 6 השבת] בשבת ב / מעשיה] מעשהו ב /
השבת] והשבת ב 10 בהיותו] בהיות ב 13 זה] על זה ב 14 להתעורר] לעורר ב
18 בכל] וכל ב / צדי] צידים ב / דיני] דיני ב 20 העומדים] ועומדים ב

4 כל ימי החול... : עיין לעיל עמ' 130:2-5. 6 השבת מתחבר... : בשבת מלכות עולה ומזדווגת עם חכמה המכונה בשם קדש ומקבלת קדושה יתירה. השווה זח"ג צד ע"ב: "א"ר יהודה חדותא ונסירותא דיומא דשבתא על כלא הוא ובגין דהאי יומא [מלכות] אתעטר באבא [חכמה] ובאמא [בינה] ואמוסיף קדושה על קדושתיה... דהא הוא קדש ואמעטר בקדש ואסיף קדושה על קדושתיה". והשווה זח"ב רד ע"א. 7 וכל... יחסר: ע"פ תה' לד: יא. 8-9 ולפי' אין להבעיר... : השווה זח"ב פס ע"ב: "לא תבערו אש וכו' מאי שנא בנין דלא אתחזי דינא בהאי יומא". והשווה שם רג ע"א-ע"ב; זח"ג רעג ע"א (רע"ח). ועיין ס' סעמי המצות ליוסף הבא ממשען הבירה, עמ' 293. 11 וא"ת הדי' אש המזבח... : הבערת אש המזבח [כנגד מלכות] מתרת בשבת כי עניינה לעורר שמחה ע"י הכנעת דינים וזוהי עיקר ענין השבת. עיין זח"ב פס ע"ב בהמשך: "ואי תימא הא לגבוה סלקא. בכל משבותיכם קאמר ולא לגבוה. והוא [מלכות] דסלקא לגבוה לאכפיא לדינא אחרא סלקא. דתינתן אית אשא אכלא אשא. ואשא דמדבחא אכלא אשא אחרא". השווה שם רג ע"ב; זח"ג רנד ע"ב (רע"ח). 13 וכבר התעוררנו... : השווה שושן עדות, עמ' 352. 16 הטבעת הגדולה: בינה. עיין לעיל עמ' 9:6 ובהע' שם.

גוי אחד בארץ מפני שהם סבת העולם להתקיים בשבילם. והנה על היות העולם בסבתם הוא ית' באהבתו ובחמלתו הנחיל להם תורתו הקדושה ונתנה להם למורשה ונתן להם עיקר המצוות להנהיג בהם את העולם כי לולי עשיית המצוות אין העולם יוכל להתקיים כאמרו אם לא בריתי יוחם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ואע"פ כי הפסוק הזה מורה על ענין סוד אחתי כאשר יתקיימו בו כל העולמות למיניהם. והואיל וסבת העולם וקיומו והנהגתו עומד בעשיית המצוות יש להתעורר ולקיים ולעשות אותם. ואמנם כי כמו כן יחיה האדם בהם בעולם הבא כאמרו אשרי יעשה אותם האדם וחי בהם. ועל כן יש לנו לשמור ולעשות ולקיים כפי אשר אמרנו. וכבר התעוררנו בסוד זה ויש לנו לבאר בשאר המצוות.

שלא לבער אש ביום השבת שנא' לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. אמנם כי ענין זה הוא סוד ידוע נכון לכל משכיל. והנני מעוררך על זה. תדע לך כי הבורא ית' שם כל ההויות להיותם מתנהגים בסוד שמו ית' והכל משתלשל | בשלשלת נכונה מן היסודות הראשוני' אבי אבות 41 ע"א כל התולדות שהם האש והמים והרוח והעפר. וכבר התעוררנו בהם וידעת סגלת וסבת הוייתם כל אחד ואחד למינו. ואמנם כי סבת העפר והיובש שלו הוא בהיותו מקבל מן האש היסודי וכבר ידעת הסוד. והנה יש לך לדעת כי העפר בהיות סבת היובש שלו תלוי באש ולהמתו יש להתעורר כי בשבת שהוא קדש כל היסודות האחרים אוחזים בו. ועל כל פנים בהיות האש שהוא המלהם הרשעי' בגהינם ובשבת הוא יום מנוחה לכל בין לרשעים בין לצדיקים

5 כי הפסוק] עהפסוק ב 6 העולמות] העולם ב 11 בכל מושבותיכם] ליתא ב
 12 ענין זה] הענין הזה ב 15 האש] אש ב 16 סגלת] סגלתם ב 19 בו] ליתא ב /
 האש] סוד אש ב 20 הוא] ליתא ב

1 גוי אחד בארץ: שמי' ז: כג / שהם סבת העולם...: יסוד היסודות במחשבת ישראל. עיין למשל ויק' לו: ד; תנ"ב בראשית סי' ג; מדרש לקח טוב על בר' כח: יד, עב ע"א: "ונברכו בך וכו' ללמדך שאין העולם מתקיים אלא בזכות ישראל". והשואה פירושם של רש"י ורמב"ן עה"ת בר' א: א. ועיין זח"א ז ע"ב, קטא ע"א; זח"ג קטא ע"א: "וישראל לתתא בהאי עלמא איהו קיומא דיליה". 4-3 כי לולי עשיית המצוות...: עיין לעיל עמ' 5-4: 354-4: 5. אס... שמתי: יר' לו: כה. 5 הפסוק הזה מורה...: הרמו לספירת יסוד הברית והעמוד שעליו עומד כל העולם. וכן מתבאר הפסוק פעמים בזהר. השווה זח"א לב ע"א, נו ע"א, נס י"ב, סו ע"ב, פס ע"א, צא ע"ב, צג ע"ב, צו ע"ב, קפס ע"ב; זח"ב קטז ע"א (פקדון); זח"ג עג ע"א. עיין לעיל עמ' 10:61-11 ובהע' שם. מן הראוי לציין שחז"ל כבר הסבירו את המילה "בריתי" בפסוק זה כרמו למצוות מילה. עיין בבבלי שבת קל"ז ע"ב; נדרים לב ע"א. 8 אשר... בהם: ויק' יח: ה. 11-12 לא... השבת: שם לה: ג. 14 היסודות הראשוני'...: הועתק בס' הגעלם כ"י פאריס 817 דף 71 א. ארבע ספירות חסד דין תפארת ומלכות מכוונות כנגד היסודות מים אש רוח ועפר. מקור ללשון זו בפ"י עה"ש לר' עזרא מצירונו. עיין בהע' הבאה. 15 וכבר התעוררנו בהם: עיין לעיל עמ' 19:192 ובהע' שם. 16 סבת העפר...: מלכות [= עפר] יונקת מידת הדין [= אש] בצד שמהל. 20 ובשבת הוא יום מנוחה...: עיין לעיל עמ' 15-13:125.

*לפניו ולא נהיה כבהמות יער שאין להם שום השגחה שכלית. והואיל והאדם הוא העליון על כל שאר המינים יש להשמר ולגדוד עצמו מכל הענייני' האלה. והואיל והוא גירש לאשתו והלכה וקנתה אדון אחר לעצמה שלא ישוב הוא לקחתה לעולם. וכבר פירשו ז"ל ענין אמ' אחרי אשר הוטמאה כי תועבה היא לפני יי' ואין להאריך בזה כי הענין הוא ידוע ונגלה. ואע"פ שיש לאדם לגרש אשתו כפי הראוי הרי יש נשים שאינן מתרגשות לעולם כגון אנוסה ומוציאה שם רע שאינן מתרגשות לעולם. והואיל והתעוררו בענייני' אלו יש לנו להתעורר בשאר המצות כפי היכולת בע"ה.

שלא יקח פצוע דכה וכרות שפכה אשה מישי' שנא' לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל יי'. יש לנו לדעת כי אדם שנפסדו כלי תשמישו אין לו לישא אשה מיראל להיות עגונה עמו הואיל ואינו ראוי להוליד כי על כל פנים יש בזה | הענין ענייני' בהפסד גדול. הא' כי הוא ית' לא תוהו 40 ע"ב בראה לשבת יצרה. וכבר נפסד פרי בטנה בהיותה עמו והיא עגונה. ולא עוד אלא שאם תזנה ותעשה עבירה הוא גורם לה. ועל כן יש להתרחק מדרך זה שלא תהי אצלו והוא שלא ישא אותה מפני הדרכים אשר אמרנו כי על כל פנים אין לבנות ישראל להיותן בזה הדרך והוא כמו כן. ואמנם כי הוא ית' בחר בנו ורממנו בקדושת שמו להיות לו גוי אחד מיוחד לעבודתו וצונו בתורתו והתקדשתם והייתם קדושים. וכת' והייתם לי סגולה מכל העמים וגו'. והוא ית' כרחם אב על בניו ומנהיג אותם בדרך הטובה והישרה. כך הוא מנהיג להם לישראל כאב רחמן כאמרו בניו אתם ליי' אלהיכם.

שער חלק השעי.

יש לך לדעת כי כבר אמרנו והתעוררנו על כי הבורא האמיתי ית' ברא את העולם והעמידו בדוגמא עליונית להתנהג בענין דוגמא של מעלה. ואמנם כי יש הנהגות זולתי על יד עבדיו משרתיו עושה רצונו והם ישראל נחלתו שהם

1 לפניו לפנינו ק 2 העליון | המין העליון ב / המינים | הנבראים ב 3 הוא | ליתא ב 5 הענין | ליתא ב 6 לעולם | ליתא ב / ומציא | וכגון מציא ב 10 תשמעו | תשמעו ב 12 ענייני' | עניינים רבים ב 14 אלא | ליתא ב 16 להיותן | להיותם ב 19 בדרך | לדרך ב 22 כי | כדי ב / הבורא האמיתי ית' | הוא ית' שמו האמיתי ב 23 בענין | כעין ב 24 יש | אין ב / עושה | עושי ב

1 שאין להם... : העוה רמב"ם מ"ג ח"ג פ"ז. 4 וכבר פירשו ז"ל... : העוה בבלי יבמות יא ע"ב, ט ע"ב. ועין ח"ב קג ע"א. 4-5 אחרי... יי' : דב' כד: ד. 9-10 לא... יי' : שם כג: ב. 12-13 לא... יצרה: יש מה: ית. העוה פסחים פח ע"ב: לא נברא העולם אלא לפריה ורביה עגאמר לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה". 16 בחר בנו... : ע"פ נוסח קידוש לעלש רגלים. 18 והתקדשתם... קדושים: ויק' כ: ז / והייתם... העמים וגו': עמי ית: ה. 19 כרחם... בניו: תה' קג: יג. 20 בניו... אלהיכם: דב' יד: א. 24 ישראל נחלתו: ע"פ תה' עח: עא.

שלא יתממאו בבני הארץ. ודבקו כלם בלא איסור העולם זה בזה לעשות זרע קדש ולהיות כלם גזע אחת בלא ערבוב אומה אחרת. כי תדע לך שהואיל ועדיין אין העולם ראוי *לחומרי התורה אלו חס ושלום לאה אותה הצדקת לא *תדבק באותו צדיק הוצרכה להדבק במנופי האומות ותגרום לחסר העולם בחסרון גדול. אבל הוא ית' רגלי חסידיו ישמור אמוני' נוצר יי' וסבב סבות בלא חסא לענין ידוע ולדוגמ' עליונית להשלים העולם באותם הצדיקי' והצדקניו' שלא יתפרדו להתערב ביתר האומות הממאי' כי משחתם בהם מוס בם. ועל כן | אין לתפוש בענייני' כלום. ואמנם כי הכל הוא ית' עושה 40 ע"א במשפט ובצדקה ומסבב סבות וענייני' כדי להשלים תשלום העולם על כף היושר והאמת. על כן כל דרכיו משפט ואין לו לאדם להרהר אחר מדותיו. והואיל והדבר כן יש לדעת כי האנשים האלה הוא ית' גלגל עניינם וסבתם באמת כפי אשר אמרנו.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות האדם ראוי לשמור עצמו ולגדוד גדר לעצמו כפי אשר אמרנו שלא יהי פרוץ בעריות. ועל כן ישמור כלי אביו בחייו ובמותו. וכבר אמרו ז"ל בענין אדוניהו שבקש את אבישג השונומית אע"פ שהתורה העידה והמלך לא ידעה שגרם מיתה לעצמו כי אשת אב בין שנגע בה (שלא) בין שלא נגע בה אין הפרי ראוי לשוב לשרשו. וכבר רמזנו זה. ועל כן הואיל והתעוררנו זה יש לדעת כי סוד כל העריות כלם הם כענין אשר אמרנו. ואמנם כי כל העריות כלם אין להאריך בהם ודי במה שרמזנו בהם.

שלא להשיב האדם גרושתו שגירש לאחור שנשאת לאדם אחר שנא' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה. הענין הזה ידוע הוא וכבר פירשו זה ז"ל. אבל יש לנו לדעת כי הוא ית' בחר בנו מכל האומות והנחילנו תורתו הקדושה וקדשנו בקדושות שלימות שנהיה קדושים

1 כלם] בעולם ב 3 לחומרי] לחומרי ק / אותה] ליתא ב 4 תדבק] תדבק ק
 6 הצדיקי' | ליתא ב 7 והצדקניו] הצדקניות ב 8 בס] בס לאירצו ב / בענייני' בעניינים
 אלה ב / ואמנם] אמנם ב 9 תשלום] ליתא ב / כף] קו ב 11 כי] כל ב 14 ועל כן
 ועליו ב / ישמור] לשמור ב 15 בענין] על ענין ב / את] ליתא ב 16 אשת אב] אביו
 ב 18 זה] בזה ב / כל] ליתא ב 18-19 הם... כלם] ליתא ב 22 לאשה] לאשה ונו' ב
 23 פירשו זה] פירעוהו ב / לדעת] ליתא ב 24 וקדענו] וקדשנו ב

2-1 זרע קדש: השווה יו: יג: עו: ט: ב. 5 רגלי חסידיו ישמור: שמ"א ב: ט / אמוני' נוצר יי': תה' לא: כד. 7-8 כי... בס: ויק' כב: כה. 15 וכבר אמרו ז"ל...: העוה בבלי סנהדרין כב ע"א. 16 והמלך לא ידעה: עיין מל"א א"ד. 21-22 לא... לאשה: דב' כד: ד. 23 וכבר פירשו...: עיין בבלי יבמות יא ע"ב, נו ע"ב / בחר בנו...: עיין בבלי ברכות יא ע"ב.

ארוד שוכב עם כלתו. הרי לך כי כלם ידעו ענייני התורה. ויש לך לומר שני ענייני' בזה. או הם פשעו ושקרו ענייני מחשבתו של מקום ועברו עליו או ידעו כי הוא ית' [התיר להם הענין הזה. ואם הוא כן הרי הבנין נסתר. אלא יש לדעת כי הוא ית'] כל ענייני התורה ונתיבותיה נתן | להנהיג בהם 39 ע"ב העולמות ועל יסודות התורה העולמות קיימים כאמרו אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. והוא ית' לא צוה להחליף אפי' אות אחת ממנה. אבל הענין הנכון אפי' שזה העולם השפל מתנהג בדוגמא של מעלה לא חלה התורה להתנהג בתחתונים ולשמור חומרי התורה עד זמן ידוע מחדוש העולם והוא סוד תשלום דורות ידועי' עד מעמד הר סיני שהוא תשלום העולם שתחול התורה עליו להתנהג בתחתוני'. וקודם זה אין העולם ראוי שתחול התורה עליו ויתנהג בה עד תשלומו. וכבר אמרנו זמן תשלומו שהיה במעמד הר סיני בששים רבוא ידועים כדוגמא עליונית לחול התורה עליהם. והואיל ואין האדם ראוי להתנהג בסוד התורה זולתי אותם שבע מצות שניתנו לבני נח אבל כל השאר אין כל העולם כדאי עליו. ועל כן אל תתמה להיות זה או זה עושה עניינים שאסרה התורה הואיל והיה העולם חסר בדורו מלהתנהג בסוד התורה. ואמנם כי אפי' אותם הדברים שעשו כלם הם עניינים גדולים ולצורך העולם להיותו על יסוד נכון כדי שיוכל להשתלם ויתקיים כפי הראוי. ועל כן אל תתמה בהיותו הוא ית' גורם ומסבב סבות על ידי חסידיו משרתיו עושה רצונו והשלים אותם בסוד השלמות כדי שלא ימנפו במנופי בנות הארץ אשר שרשן יסודן באה מצד המומאה. והם עשו בכשרות שעדיין אין העולם ראוי להתאסר עליו חומרי התורה. ולא עוד אלא כי אז העולם היה בזוהמת הנחש שהפיל בחוה ולא פסקא מהם עד שעמדו יש' על הר סיני. וכ"ש כי כל האומות דבקו באותה הזוהמא וכלם עשויים בזמה. והאבות והאמהות כלם יצאו מכלל אותה הזוהמא וסבב הוא ית' שהם לא ימארו בבנות הארץ ואלו הצדקניות

2 [הם] תאמר ב 7 חלה] חלק ב 9 ידועי' דורות ב 10 שתחול] שיחול ב / התורה עליו] עליו התורה ב 11 ויתנהג] ושיתנהג ב 13 האדם] העולם ב 14 כל השאר] השאר ב / כל העולם] העולם ב / להיות] להיות ב 17 יסוד] סוד ב / להשתלם ויתקיים] להתקיים ולהשתלם ב 18 הוא ית' גורם] גורם הוא ית' ב / חסידיו] ליתא ב / עושה] עושי ב 19 ימנפו] ימארו ב 21 בזוהמת] זוהמת ב 22 כל] ליתא ב 23-24 וכלם... הזוהמא] ליתא ב

1 ארוד... כלתו: כנראה רמז'ל מצדף כאן דב' כזכב עם ויק' כ: יב. 5 ועל יסודות... : העוה בבלי פסחים סח ע"ב; נדרים לב ע"א; זח"א קפה ע"א; זח"ב צד ע"א, ר ע"א; זח"ג יא ע"ב. 6-5 אס... שמתי: יד' ל: כה. 11 וכבר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 137:6-11. 13 שבע מצות... : עיין בבלי סנהדרין נו ע"א. 21 בזוהמת הנחש... : העוה בבלי שבת קמו ע"א; יבמות קג ע"ב; עבודה זרה כב ע"ב. ועיין לעיל עמ' 139:14-15 ובהע' עם. 24 שהם לא ימארו... : העוה בר' כז: מ.

הבורא ית' אין מי שיוכל להשיג כי העניין < נעלם ונסתר זולתי הוא ית'.

ואמנם יש לך לדעת על ענייני השאלה הזאת אשר שאלת. חדע לך כי

הוא ית' בהיותו יודע הענייני וסתרי התעלומות ומגיד מראשית אחרית ומה שאסר בתחלה אסר באחרונה ולא התיר בתחלה ואסר באחרונה כי דעתו שלם. והנה בהיותו הוא ית' מסבב סבות על בראויו העומדים לשרת בשמו ונראה שהתיר להם מה שאסר באחרונה. והרי אנו רואים כי התורה היתה אלפים שנה קודם ברייתו של עולם ושם היה כתו' ואשה אל אחותה לא תקח. ואיש אשר יקח את אחותו ערות כלתך לא תגלה. וא"ת שלא ידע אדם הראשון

5

העניינים האלה ידוע על כל פנים כי כבר אמרו ז"ל בפסוק אמרו אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואחר כך ויאמר לאדם. ואמרו מלמד שהראה הב"ה לאדם הראשון < התורה ולמדה לו ועמד על אורחותיה ונתיבותיה. וכן תמצא

10

כמו כן ביעקב אבינו מובחר מן האבות וירש התורה מיצחק אביו כמו שהיה יודע אותה אברהם אביו. ואמרו ז"ל אפי' עירובי תבשילין שמר אברהם אביו שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמתי מצותי חקותי ותורותי. וכן יצחק ירש התורה מאביו ויעקב מיצחק. הרי לך כי יעקב ידע. והואיל והוא

15

ידע התורה מפני מה נשא שתי אחיות שהרי התורה אסרם. וכן יהודה שהיה יודע מצות היבום שהיא מצוה ממצות התורה נשא כלתו. וכבר אמרו ז"ל מאי דכתי' ולא יסף עוד לדעתה מלמד שלא פסק שכינה ממנה. כתי' הכא ולא יסף עוד לדעתה וכתי' התם קול גדול ולא יסף. והואיל וידע התורה אמרה

1 הענין הכל ב 3 ומגיד מראשית אחרית) ומגיד התעלומות ומגיד מראש אחרית ב 5 והנה בהיותו והנה בהיותו שלם והוא דעתו שלם ק 6 והרי' והנה ב 7 היתה ב / תקח) יקרב ב 9 ידוע) ידע ב 10 לאדם ליתא ב 12 כן תמצא ב / אבינו) אבינו ע"ה ב 12-13 מובחר... אברהם אביו) ליתא ב 15 מאביו) ליתא ב 17 ממצות) מן ב 18-19 מלמד... לדעתה) ליתא ב 19 אמרה) הרי התורה אמרה ב

3 ומגיד מראשית אחרית: ע"פ יש' מו: י. 6 התורה היתה...: עיין ב"ד ח: ב, עמ' 57. 7 ואשה... תקח: ויק"ח: יח. 8 ערות... תגלה: עם עם טו. 9 אמרו ז"ל...: העושה זח"א קצם ע"א: "זכיון דברא קב"ה לאדם יהב קמיה אורייתא ואליף ליה בה למדע ארחא. מנלן דכתיב אז ראה ויספרה וכו'. במדרש חז"ל הפסוק נדרש בהקשר לנתינת התורה למשה (עיין ב"ד עם) או ליעראל (עיין עמו"ד מ: א; תנח" ויקרל סי' ד; תנ"ב עם סי' ה). ועיין עוד בב"ד עם עמ' 234-235: "ראי היה אדם הראשון שתינתן התורה מה טעם זה ספר תולדות אדם... ויאמר לאדם לאדם אינו נתון ולמי אני נתון לבניו". 9-10 אז... לאדם: איוב כח: כז. 12 מובחר מן האבות: עיין ב"ד עו: א. ועיין לעיל עמ' 318 הע' 1. 13 ואמרו ז"ל...: עיין תנח" בורר סי' א; תנ"ב בורר סי' ג. והעושה ב"ד צה: ג, עמ' 1189: תנח" לך לך סי' א; תנ"ב לך לך סי' א; בבלי יומא כח ע"ב. 14 עקב... ותורותי: בר' כו: ה. 17 אמרו ז"ל...: העושה בבלי סוטה י ע"ב: "ולא יסף עוד לדעתה... כיון שידעה עוב לא פסק ממנה כתי' הכא ולא יסף עוד לדעתה וכתי' התם קול גדול ולא יסף". וראה מה שכתב רד"ק בפירושו לבר' לח: כו: "מצאנו בתרגום שתי נוסחאות יש נוסחא ולא פסק עוד מלדעתה ויש נוסחא ולא אסיף עוד". והעושה פי' רש"י עה"ת עם ד"ה ולא יסף. ובחז"ב קד ע"ב: "ולא יסף עוד לדעתה ותרגום לא פסק". ובפי' הרמב"ן עה"ת בר' לו: כח ד"ה ולא יסף. 18 ולא... לדעתה: בר' לח: כו. 19 קול... יסף: דב' ה: יט.

כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. ודעתו של מקום עמוק עמוק מי ימצאנו. ואמנם כי כמה ענייני גדולים הם שאינם נשגים בשום עומק מחשבתו של אדם ולא נגלו לשום נברא ואפי' חרע"ה רבן של כל הנביאים והתורה ניתנה על ידו לא השיג ולא עמד על הענייני שהם במחשבתו של מקום כאמרם ז"ל בפסוק אמרו ויראהו יי את כל הארץ מלמד שהראה הב"ה למשה דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו. כשהגיע לדורו של ר' עקיבה ראה תורתו וראה מיתתו. אמ' לפניו רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה. אמ' לו הב"ה משה שתוק כך עלה במחשבה. ואם בדברים אלו שנראו קטנים שהם לדעת לא השיג משה ולא ידע מפני שעלו במחשבה כ"ש מחשבתו של מקום שאין מי שישגי וידע אותה הנעלמה מעיני כל חי ומעופף השמים כ"ש וכ"ש לשאר בני העולם. וגם כפי הענין הזה הראה הקב"ה לאדם הראשון כאמרם ז"ל בגמ' ע"ז כאמרם מאי דכתי' זה ספר תולדות אדם וכי ספר היה לו לאדם הראשון. אלא מלמד שהראה לו הב"ה *לאדם דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו. כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא ראה תורתו ושמח ראה מיתתו ועצב. פתח ואמ' ולי מה יקרועיך אל מה | עצמו ראשיהם. והלא אדם הראשון יציר 39 ע"א כפיו של הב"ה וידע החכמות השכליות על בוריים וכשהגיע לסוד דרכי מחשבתו של מקום חזר לאחור ולא ידע כלום מפני שאין מי שידע וישגי אותם. וזה תבע משה רבן של (הבה) כל הנביאים ושאל מהבורא ית' כאמרו הודיעני את דרכיך וגו'. ועל כן אין לו לאדם זולתי להשיב אל לבו ולומ' כי עומק דרכי

2 שאינם] לא ב / בשום] בשום צד ב 3 נגלו] ליתא ב / כל הנביאים] נביאים ב
7 מעשה] למשה משה ב 8 שנראו... שהם] שנראים שהם קטנים ב 10 הנעלמה] ונעלמה
ב / העמים] העמים נסתרה ב 11 הראה] הראה לו ב / בגמ' במסכת ב 13 לאדם
למשה ק / דור... ופרנסיו] דור ודורשיו דור ופרנסיו ב 18 כל הנביאים] נביאים ב /
הודיעני] הודיעני נא ב

1 כי... דרכי: ישנה: ת. 1-2 עמוק... ימצאנו: קה' ז: כד. 5 כאמרם ז"ל... : העוהו זח"א
רכו ע"ב: וכן למשה דכתיב ויראהו יי את כל הארץ דקב"ה אחמי ליה כל דרין דעלמא וכל אינון מנהיגי
עלמא וכל שאר נביאי עד לא יתון לעלמא. והעוהו זח"ג קנו ע"א. עיקר הדרשה מצוי במדרשי חז"ל
אך בלי כל קשר לאתו הפסוק הנדרש כאן וכמו כן בזהר. העוהו ויק"ר כו: ז; במ"ד כג: ה; תנח' אמור
ס' ב. ועיין בהע' הבאה / ויראהו... הארץ: דב' לד: א. 6 כשהגיע לדורו... : לא מצאתי
מאחד בלעשן זו על מעשה. אולם ענין זה כן נזכר בקשר לאדם הראשון במאמר מבבלי עבודה זרה ה ע"א
[סנהדרין לח ע"ב] שרמד"ל בעצמו מזכיר להלן עורה 11 ואילך. דומני שרמד"ל צירף ביחד עני
מקורות חד על מעשה וחד על אדם. עיין בהע' הבאה. 7 אמר לפניו... : ויכוח זה בין האל ומשה הוא
חלק מאגדה שלישיית. עיין בבבלי מנחות מס ע"ב. 10 הנעלמה... השמים: ע"פ איוב כח: כא.
11 כאמרם ז"ל... : בבבלי עבודה זרה ה ע"א. 12 זה... אדם: בד' ה: א. 13 לאדם: בכ"י
היסודי הגירסה היא "למשה" אך לפי הענין ברור שצריך לומר "לאדם". לכן תיקנתי ע"פ כ"י ב.
15 ולי... ראשיהם: תה' קלס: יז. 15-16 יציר כפיו... : העוהו ב"ד כד: ה, עמ' 234. וראה
גינזברג, אגדות היהודים, כרך א, עמ' 149; כרך ה, עמ' 63 הע' 3. 18-19 הודיעני... דרכיך
וגו': עמ' לז: י.

וסבת המקום היה כאשר תמצא ליעקב שנשא שתי אחיות וקודם מתן [תורה] היה להעמיד שנים עשר שבטים. והכל הוא לסוד ידוע ועיקר גדול. על כן תוכל לדעת כי הוא ית' מסבב סבות ותוכן עלילות להורות כי על כל העניינים והסבות הכל הוא מאתו ית'.

5 ואמנם שתוכל להקשות א"כ אלו הענייני' שאסרה בהם התורה הוא ית'

ידע אותם קודם זה וידע שהוא אסור לעשות א"כ היה גורם לעבדיו העומדים לפניו לשרתו לעשות דברים שאינם הגונים וכי הוא ריחק אותם ואסר להם לאחור כן הואיל ותועבה בהם דכתי' כי תועבת יי' כל אלה. תועבה עשו שניהם. הרי נראה כי אהבתו היתה בהם קודם זה כשגרם לעבדיו לעשותם.

10 וא"ת קודם זה הוא גרם להם לעשות זה מפני | שהשעה צריכה ולאחר 38 ע"ב

כן אסר הענין לכל העולם. הרי לך קושיא כי הוא ית' תורה אחת ומשפט אחד לכל כגר כאזרח יהיה והוא ית' יוכל לעשות בענין אחר ולסבב להם סבות אחרות בהתירה. ועוד שא"ת כי יעקב נשא שתי אחיות והוא ית' סבב זה כדי להעמיד י"ב שבטים הרי יוכל יעקב לגייר גיורת אחרת או שיתן לו הבה"ה

15 ברחל י"ב בנים כי כבר אנו רואים אשה יולדת י"ב פעמים. וכן יהודה שסבב

הוא ית' על יד כלתו להוליד בנים יהיה הענין באשה אחרת כאשר אנו רואים שעשה בעוז שנשא רות המואביה שנתגיירה. כל זה הוא קושיא וענין גדול לפי הנראה.

יי' עמך גבור החיל. כל קושייתך נכונה ונכוחה. והענייני' האלה הם

20 עמוקי' וגדולים ולא נתהוו כי אם לשרידיים אשר יי' קורא. יש לך לדעת

כי הוא ית' הוא אחד אמתי והוא ושמו אחד והוא ודעתו אחד והוא הכל ובידו הכל. והוא סבת הכל ועלת העלות. ודעתו של מקום אינו כדעת ב"ו כאמר

2-1 כאשר... היה] לימא ב 2 על] לימא ב 5 ואמנם] ואמנם אע"פ ב / בהם התורה] התורה בהם ב / הוא] כבר הוא ב 6 היה] היאך יהי ב 7 וכי] כי ב / ואסר] ואמר ב 8 בהם] הם ב / כל] לימא ב / תועבה] ותועבה ב 9 כשגרם] שגורם ב 10 וא"ת] ועוד א"ת ב / הוא] הוא ית' ב 12 לעשות] לעשות ב 15-17 אשה... שעשה] לימא ב 19 כל] כי ב / קושייתך] קושייתה ב 20 וגדולים] גדולים ב / לדעת] לדעת ולהתבונן ב 21 ודעתו] בדעתו ב 21-22 ובידו הכל והוא סבת הכל] והוא סבת הכל ובידו הכל ב

1 כאשר תמצא...: השווה זח"ב קכו ע"ב. ע"פ הסימבוליקה הקבלית רחל ולאה כנגד מלכות ובינה ויעקב העומד ביניהן כנגד תפארת. עיין לעיל עמ' 12:9-3:98; 17:10-138; 4:223-8 כי... אלה: ע"פ דב"יח: יב. 11-12 ומשפט... יהיה: ויק' כד: כב. 19 יי'... החיל: שפי' ו: יב. 20 לשרידיים... קורא: ע"פ יואל ג: ה. 21 והוא ושמו אחד: ע"פ זכ"י: ט. ועיין פדר"א פ"ג ובו"ח מדה"ג ב ע"ד: 'קודם שברא הקב"ה את העולם היה הוא ושמו אחד'. וכן הלשון בוח"ב פו ע"ב: 'הוא ושמה חד הוא'. על שינוי הגוונות בין המדרש והזוהר עיין בביאר הרד"ל לפדר"א שם אות י. עיין לעיל עמ' 12:357 וברע"ש / והוא ודעתו אחד: השווה רמב"ם משנה תורה הל' יסודי התורה פ"ב ה"י.

אמר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך וגו'. ועל כל פנים סוד אחותו כפי אשר
 אמרנו שלא להשיב הענף על שרשו כאשר אמרנו. ואמנם כי הוא ית' בעשותו
 חסד עם ברואיו העביר תאות הקרובות | מן האדם שאינו נהנה 38 ע"א
 (מאמת) מאמו ומאחותו וכדומה להן זולתי אדם הפורץ בעריות שאינו חושש
 לכבוד מעלה כלום. ועל כן יש להזהר ממעשה הרשעים אשר מורא קונם
 לא שתו אל לבם. והואיל והתעוררנו בזה יש לדעת כי הוא ית' עשה בני האדם
 שייראו מלפניו ותהיה יראתו על פניהם לבלתי יחטאו כי האדם שהוא הפרי
 אין לו לשוב לשרש האילן ולא יהיה כאחד הצבאים אשר במדבר או כבהמות
 יער שאינם משגיחים אל פועלי יי' ואל מעשה ידיו כי המין הגדול מכל שאר
 המינים הוא כאשר אמרנו. והואיל והתעוררנו בענין האב והאחות והאם יש
 להתעורר על ענין אשת האב.

שלא לבוא על אשת האב בין בחייו בין במותו. ושמא יאמר אדם הרי
 אינה אמו. כבר אמרה תורה ערות אשת אביך לא תגלה כי על כל פנים בין
 בחייו אביו בין במותו כאשר הודו ז"ל שלא לבא על כלי אביו. והנה יש לך
 להתבונן כי כמו כן לאב אין לבא בכלי בנו ולא יגלו ערוה בזה בין בחייו בין
 במותו. וא"ת הרי יהודה שבא על כלי בנו ושכב על כלתו. יש לך לדעת כי
 הענין הזה בלא דעת היה כי סבה היתה מעם השם לקיים זרע יהודה ולא יפסל
 זרעו באשה נכריה כי היא צדקת היתה בתו של שם בן נח בת כהן והמקום הוא
 ידוע בסוד חכמה אצל יהודה ובה נתקיים זרע יהודה. והנה יש לך להתבונן כי
 אע"פ שבא עליה יהודה קודם שניתנה התורה היתה ואע"פ כן לא בא מדעתו

6 האדם| אדם ב 7 שירא| כדי שירא ב 8 אשר| אשב ב 14 במותו| במותו אסורה
 היא ב 15 לאב| האב ב / אין| אין לו ב / בזה| זה בזה ב 17 סבה| הסבה ב
 18 כהן| כהן היא ב 19 יהודה| ליתא ב 20 יהודה| ליתא ב / ואע"פ כן| ואע"פ ב /
 לא| שלא ב

1 אמר... ממך וגו': עמ"ב י: יג. 2 שלא להשיב... : השווה לשון ר' עזרא המבאיה לעיל עמ'
 348 הע' 17 / ואמנם כי הוא ית'... : עיין בהמשך זח"ג עו ע"א: 'ואיש אשר יקח את אחותו וכו' חסד
 הוא. חסד הוא דואי ובתר דשארין חסד גועין ושערין נפקי מתחות לעילא ואתפרען ענפין וקריב אתרחק.
 כדן ענפא אסני ואמי לאתחברא בזונא חדא באילנא'. ועיין עם בע"ב שיחסי אח ואחות מחבארים על
 זיווג תפארת ומלכות. עיין תשב"י, מעגת הזוהר ב, עמ' תרכא-תרכב. 7 ותהיה... יחטאו: ע"פ עמ'
 כ: ז / כי האדם... : הנתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 68 ב. 8-9 כבהמות יער: ע"פ
 מיכה ה: ז. 9 אל מעשה ידיו: ע"פ ישרה: יב. 12 שלא לבוא... : עיין בבלי סנהדרין נד ע"א.
 13 ערות... תגלה: ויק' יח: ח. 14 כאשר הורו ז"ל... : השווה בבלי עם כב ע"ב.
 17 הענין הזה... : השווה זח"א קפח ע"א-ע"ב: 'תמר בת כהן הוה... איה צדקת הוה ובחכמה עבדת
 האי דוא איה לא אפקרת גרמה לגביה אלא בגין דידיעה ידעת וחכמתא אסתכלת וע"ד איה אתת לגביה
 למעבד סיבו וקטע... תא חזי בגין דאיה ידעת ידיעה ואשתדלת בעסקא דא קב"ה עבד סיועא תמן
 בהווא עובדא ואתעברת מיד וכלא הוה מניה'. 18 בתו של שם... : עיין ב"ד פה: י, עמ' 1044.
 והשווה בהתחלת הקטע מהזוהר המבא בהע' הקודמת.

דברינו זה יוכל להבין סוד מסתרי עריות. ויש לך להתבונן מה שאמרו ז"ל ערות אביך זה הב"ה וערות אמן זו כנסת ישראל. והוא כמו דכתי' שאמרו חז"ל ישמח אביך ואמן ואביך זה הב"ה ואמן זו כנסת ישראל. והתבונן הענין משרש האילן ומענפיו כי הכל סוד ידוע והרמוז הוא רמוז לכל משכיל. ואמנם כי [זה] סוד העריות. ואע"פ שכלם בסוד ענין אחד בעיניך בעין השכל תמצא שאין להפריש השרש והענפים ממקור יסודם. והואיל והתעוררנו זה יש לנו להתעורר בסוד העניינים האלה להוציא לאור משפם. כבר אמרנו והתעוררנו על ענין העריות כי הוא ית' שונא זמה וגדר גדר שלא יבא האדם לפרוץ פרצות כאשר אמרנו. והתבונן בסוד הענין הזה בהיות האדם בזה העולם דוגמא אלהית והוא ית' הכינו בזה העולם להתנהג בסודו ודוגמתו ואין לסוד ממנו ימין ושמאל. ועל כן צריך להיות מנהגו ועניינו כדוגמתו למען ילך לבטח דרכו. ואמנם סוד ערות אביך וערות אמן לא תגלה כדי שלא לחבל הדוגמא והשרש והענף כאשר פירשנו בו. ודי לכל משכיל אשר נחה עליו רוח הקדש.

שלא לגלות ערות אחותו שנא' ערות אחותך בת אביך או בת אמן וגו'. כבר התעוררנו ופירשנו ענין דרך הסוד ופירשנו עניני דת קיום הסוד. אמנם כי סוד דרך הענין בהיותו אחותו רמוז לענין אחר. וכבר אמרו בסוד אמרו ואיש אשר ישכב את אחותו בת אביו או בת אמו וגו' חסד הוא. ודרשו הראשונים שמשאוי אחיותיהם מהו כגון קין והבל. אמרו חסד הוא שעשה הב"ה עם עולמו שנא' אמרתי עולם חסד יבנה כדי לישב עולמו. אבל האחרים ונכרתו לעיני בני עמם. והנה א"ת ענין תמר ואמנון. כבר הורו ז"ל על ענין אמרו

2 שאמרו חז"ל שאמ"ל ב / 3 ואביך אביך ב / ואמן אמן ב / 4 ומענפיו וענפיו ב / 6 להפריש להפריש ב / זה בזה ב / 9 בסוד כי סוד ב / בהיות האדם ליתא ב / 10 אלהית אלהי ב / 11 כדוגמתו בדוגמא ב / 16 אחר אחד ב / 20 תמר ואמנון אמנון ותמר ב

2-1 שאמרו ז"ל... : השווה זח"ג עד ע"א-ע"ב: "ערות אביך וערות אמן לא תגלה... כמה חביבה כנסת ישראל קמו קב"ה...". ראה תשובי משנת הוורד ב, עמ' תרכא-תרכב. והשווה גם זח"ג פב ע"א (רע"מ): "אין אביו אלא קב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל...". וראה המקורות בהע' הבאה. ראי לציון שבמקומות אחרים בזה הפסוק מבוואר ע"פ סימבולזם שונה: אביך כנגד חכמה ואמן כנגד בינה. עיין זח"ב פד ע"א, קנו ע"ב (ספד"צ); זח"ג טו ע"ב. 2 שאמרו חז"ל... : השווה זח"ב פד ע"א: "על דא כתיב ישמח אביך ואמן וכו' מאן אביך ואמן. א"ר יהודה כמה דאוקימנא בספרא דצניעותא [עיין זח"ב קנו ע"ב] דכתיב ערות אביך וערות אמן לא תגלה". השווה זח"ג סא ע"ב, קנו ע"א. עיין לעיל עמ' 217:13-14 ובהע' עמ'. 3 ישמח אביך ואמן: משל כנ: כה. 7 להוציא לאור משפם: השווה צפ"ג ה. 11-12 ילך לבטח דרכו: משל ג: כג. 14 ערות... אמן וגו': ויק' עמ' ס. 16 וכבר אמר... : עיין ירו' יבמות פ"א ה"א; פד"א פכ"א. והשווה בבלי סנהדרין נח ע"ב; זח"ג עז ע"א. אך לפי המאמר בזה הורו לבני אדם לשאת אחיות רק אחרי שמחו קין והבל! 17 ואיש... הוא: ע"פ ויק' כ: יז. 18 אמרו חסד... : השווה בבלי סנהדרין נח ע"א. ובלשון הוורד עמ': "זאסגי קב"ה חסד בעלמא... לאתישבא עלמא". 19 אמרתי... יבנה: תה' פס: ב. 19-20 ונכרתו... עמם: ויק' עמ' עס / כבר הורו ז"ל... : עיין בבלי סנהדרין כא ע"א.

עריות אין לדרוש בהם כי הם סתרים עמוקים ולא ניתנו להדרש. ואמנם כי ענין סתרי העריות אע"פ שלא ניתנו להדרש כ"ש להכתב. ואע"פ שלא ניתנו ליכתב יש לנו לרמוז ברמז העניינים הבאים לידינו.

ויש לנו להתעורר בתחלה כי התחלת כל ההתחלות הוא התחלת אמתת

מציאותו ית' ואמתת מציאותו עד מתהוית כל ההויות. ואמנם כי סוד אמיתת

מציאותו הוא תחלת התפשטות הבנין והשורש והיסוד וכל עיקרי האמונה

הנתהוה מאמתתו ית'. ואמנם כי התפשטות אמתתו נכרת מהדבר הנסתר

והנעלם. והוא סוד מן העולם ועד העולם. וגזאה נגלה וזה נעלם כפי אשר

הודענו בתחלה. והנה יש לך להתעורר כי סוד עיקר המציאות כפי אשר

התעוררנו והוא ייחוד אמיתי מעיקר העליון עד הקצה האחרון ושם קשר

הייחוד מיוחד בסודו. ומשם והלאה כבר פירשנו הסוד ומשם יפרד כי עולם

הנפרדים מזה המקום ולמטה. והנה העיקר האמיתי כי הייחוד אין להפריד

והנפרד אין לחבר. ועל כן התבונן הסוד כי כל הנשמות *הנתהוות מסוד

העולם הנגלה יוצאות ועולם זה הוא המקיים הנפרדים וכלם הם למטה נקראים

נפרדים. והסוד כאשר אמרנו ומשם | יפרד. ועל כל פנים אין לחבר 37 ע"ב

הנפרד כאשר התעוררנו. ואמנם כי סוד איש איש אל כל שאר בשרו לא

תקרבו שלא לקרב הענפים עם שרשו. והוא הטעם ערות אביך וערות אמך

לא תגלה. כי על כל פנים הענין הוא רמז בסוד סתרי העריות והמבין

2 ענין ענייני ב 3 ליכתב להכתב ב / לנו לך ב 5-6 ית'... מציאותו ליתא ב
6 הבנין כענין ב / והיסוד יסוד ב 10 ייחוד יסוד ב 13 הנתהוות הנהויות ק
15 נפרדים ליתא ב 16 אל את ב 17 שרשו שרשם ב / והוא וזה ב

8 מן... העולם: תה' קו: מה, דה"א סז: לו. מבניה [נעלם] עד מלכות [נגלה]. 9-8 כפי אשר הודענו בתחלה: עיין לעיל עמ' 2:24-1:23 11 כבר פירשנו...: עיין עמ' 8:23 ובהע' עם / ומשם יפרד: בר' ב: י. 16-17 איש... תקרבו: ויק' ח: ו. 17 שלא לקרב הענפים עם שרשו: מקור הפירוש בדברי ר' יצחק סגי נהור כפי שנמסרו על ידי תלמידיו ר' עזרא ור' עזריאל. עיין בפירוש האגדות לר' עזרא כ"ו ואשיקו 441 דף א-ב 30 א-ב המובא אצל גוסליב, הקבלה בכתבי ר' בחיי, עמ' 75: "ומשם זה היה אסור העריות שלא להשיב דבר הנפרד לשרשו והענף לעקרו". והעוהה פי' ר' עזרא לשה"ש כתיב רמב"ן ב, עמ' תקמז; ס' שפתי המצות לרקאנטי כו ע"א בשם "החכם רבי עזריאל". ובפירושו עה"ת ויק' יח: ורקאנטי הביא הדברים בשם "קצתם מבגלי הקבלה". והעוהה פי' ר' בחיי עה"ת ויק' יח: ו. כפי שהעיר גוסליב בחיי השתמש בנוסח המורחב של ר' עזריאל. נוסח שונה בשם החסיד היה גם אצל הרמב"ן כפי שהעידו עם טוב אבן גאון בכתר עם טוב נדפס בס' מאור ושמש, מ' ע"א, ואבן שוועיב בביאור לפירוש הרמב"ן על התורה [המיוחס לאבן סהולה] כה ע"ב. עיין גוסליב, עם, עמ' 74-75; גלוס, קרית ספר כא, עמ' 397. וראה מ. אידל: "We Have No Kabbalistic Tradition on This" in Rabbi Moses Nahmanides: Explorations in His Religious and Literary Virtuosity, pp. 55-56. בדעתו של אידל יש מקום ליטול ספק על הגדות שחו היתה קבלה נאמנת בידו של הרמב"ן. ובסוף כדאי להזכיר שתשובי כבר ציין שהצירוף "עורש" ו"ענף" בהקשר זה נתגלגלו לספרי המקובלים וביניהם גם הזוהר מטעם העריות של הרמב"ם במו"ח ח"ג פמ"ט. ראה משנת הזוהר ב, עמ' תרכג הע' 136. והעוהה חז"ג עז ע"א ע"ב. 17-18 ערות... תגלה: ויק' עם ז.

ואמנם כי מכל גדריו עיקר האמונה הוא שצריך להיות האדם *גדוד שלא
יעבור חוצה ויפרוץ פוצי הערוה לדעת כי הוא ית' שונא זמה יותר מכל שאר
התועבות אשר נעשו על הארץ. והנה על כן גדר כמה גדרות וכמה חומות
מוקפות לענין זה כדי שלא יבא האדם ויפרוץ פוצי התורה. ועל כל פנים יש
לאדם הירא לגדוד עצמו שלא יקבל שום הנאה בשום צד מן העריות. וכבר
5 אמרו חז"ל בגמ' ע"ז דכתי' יד ליד לא ינקה רע ופירשו בו כל הנותן שום
דבר מידו ליד האשה כדי להסתכל בה או כדי ליהנות ממנה אפי' שהנה ראוי
כמשה שקבל תורה מידו של הבה לידו לא ינקה מדינה של גהנם. ואמנם כי
קריבה לעבירה הוא הענין להיות האדם נכשל כאמרו לא תקרבו לגלות ערוה
כי הקריבה בא לידי גלוי עריות ומתוך שיבא ליהנות יבא לגלות. ועל כן
10 נאמר כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען שהם פרוצים בעריות יותר
מהכל. והנה עליהם ובסתם מפני שהיו פרוצים בעריות יותר אנשי הארץ
כאמרו העריות ותחלת | העריות הקריבה הוא כי הקריבה התחלת 37 ע"א
יסוד כל העריות. ועל כן יש לאדם להתרחק מקריבה זו ולא יפרוץ פרצות
15 בעריות כפי אשר התעוררו. והואיל והתעוררו [בזה] יש לנו להתעורר
בשאר העריות שהם העניינים מתועבות המרחיקים את האדם מקונו.
שלא לגלות ערוה מן האב שנא' ערות אביך וערות אמך לא תגלה. יש
לך לדעת על הענין הזה כי כמה עניינים גדולים ורמים נבנים על יסוד זה.
ואמנם כאשר תבא ותשאל ותחקור במחקרי החכמה לשוב לעיקר השרש
והיסוד תמצא כי הענפים והשרש הכל אחד. והנה הסעם בכל דבר ודבר
20 מענייניו < השרשים והיסודות החמודים מזהב ומפז רב לא יוכל האדם להשיב
כי ירחק ממנו הדרך ולא יוכל לשוב. והנה יש לדעת כי כל ענייני העריות הם
סודות עמוקות גדולות ורמות. ואמנם התעורר על מה שאמרו ז"ל בגמ' חגיגה
כאמרם אין דורשין בעריות בשלשה. והוצרכו לומר סתרי עריות כי סתרי

1 גדר] גדר ק 3 גדר] גדר מה ב 4 ועל כל פנים עכ"פ ב 5 עצמו] בעצמו ב
6 אמרו חז"ל] או"ל ב / בגמ' במסכת ב / דכתי' ליתא ב 7 שהנה] שיהיה ב
8 תורה] התורה ב 10 בא] באה ב / עריות] ערוה ב 12 מהכל] מכל ב / והנה... יותר]
ליתא ב 14 מקריבה] מן הקריבה ב 15 והואיל והתעוררו] ליתא ב 19 תבא] תבין ב
20 והנה הסעם] והסעם ב 21 להשיב] להשיג ב 22 לעוב] שאמו ב / יש] יש לך ב
23 בגמ' במס' ב 24 כאמרם] כאמרם ז"ל ב

6 אמרו חז"ל... : לא מצאתי בעבודה זרה. אולם השווה בבלי ברכות ט"א; עירובין י"ח ע"ב; מס'
כלה פ"א / יד... רע: מעי'א: כא. 9 לא... ערוה: ויק' יח: ו. 11 כמעשה... כנען: שם שם ג.
והשווה ספרי אחרי פ"ט. 14 להתרחק מקריבה... : השווה בבלי עבודה זרה יז ע"א.
17 ערות... תגלה: ויק' שם ז. 20 הענפים והשרש... : עיין בעמ' הבא הע' 17.
21 החמודים... רב: ע"פ תה"י: יא. 23 שאמרו ז"ל... : מענה חגיגה פ"ב מ"א. 24 סתרי
עריות... : עיין בבלי חגיגה י"א ע"ב.

שלא להכשיל לשום אדם מישראל שנא' ולפני עור לא תתן מכשול. הנה זה ידוע הוא שלא להכשיל לאדם מישראל בשום ענין בעולם. וכבר אמרו כגון אם בא לשאול מחך שום עצה אל תתן לו עצה רעה להכשילו. וכן אל תעזור לכסילים בצד עבירה או אל תעזור לו בענין עבירה ואל תהי גורם לו לעשות שום רע כי כל אלו הדברים מכשילין את האדם. וכבר אמרו ז"ל הענין הזה. והעובר על זה עובר משום ולפני עור וכו' והדבר ידוע הוא. |

שלא ליקרב בעריות שנא' איש איש אל כל שאר בשרו לא 36 ע"ב תקרבולגלות ערוה. כבר התעוררנו על כי הוא ית' תקן עולמו והעמידו לפי חסד כאמרו אמרתי עולם חסד יבנה. והוא ית' בהעמידו את עולמו ורצה לקיימו ברא את האדם שהוא הסבה להעמיד את העולם והוא קיומו כפי אשר פירשנו. ואמנם כי כן תמצא במעשה בראשית כי אע"פ שכל ההיות נתהוו לא צמחו גדולי הארץ וכל שאר הנבראים לא פעלו כחם וכלם עמדו עד שברא האדם. כיון שברא אדם פעלו כלם פעולתם ועמדו בכחם עם שלימות הכל להורות כי האדם הוא העיקר בקיום השפיל ובסבתו עומדים כלם. והוא ית' בסבת האדם מעמיד את כלם ומקיים אותם כל מין ומין למיניהם. והתבונן כי בהיות האדם המין השלם מכל שאר המינים הוא ית' בחר בו להיותו לעבודתו ולהיות בשלימות דוגמת אלהי וללכת בדרכיו ולדבקה בו. וכי הוא צריך שלימות העולם. אמנם כי הוא ית' בהיותו בוחר באדם השלם צוה לו בתורתו שילך בדרכיו ולא יסור מדרך התורה חוצה. והנה בהיותו הולך בדרך השוה צריך שלא לעשות פרצות בדרך אשר הוקף סביביו פן ישכנו נחש וימת.

1 לעולם] שום ב / מכשול] מכשול ויראת מאלהיך ב 4 אל תעזור] תעבור ב 5 רע] עבירה ב 6 משום] על ב / וכו'] לא תתן מכשול ב 8 ערוה] ערוה אני י" ב 10 שרוא] כי הוא ב 11 נתהוו] נתהוות ב 12 עד] על ב / שברא] שברא ב 13 שברא אדם] שברא האדם ב 14 העיקר] עקר ב / השפיל] העולם השפיל ב 17 וללכת] ללכת ב / בו] ליחא ב / צריך] צורך ב 20 לעשות] יפרוץ ב / בדרך] בגדר ב / אשר] ליחא ב / ימת] וימת ב

1 ולפני... מכשול: ויק' י: יד. 2-3 וכבר אמרו...: עין ספרא קדושים פ"ב ס"יד. 3-4 אל תעזור לכסילים...: העוהו בבלי פסחים כ"ב ע"ב. ובלשון דומה בוחז"ן פה ע"א: 'ולפני עור לא תתן מכשול כמשמעו ואקמה במאן דגרים לאחרא למחסי'. 7-8 איש... ערוה: ויק' י: ג. 8 כבר התעוררנו...: עין לעיל עמ' 4:291-6. 9 אמרתי... יבנה: תה' פ: ג. 11 כן תמצא במעשה בראשית...: השוה זח"א צו ע"א: "כד ברא קב"ה עלמא יהב בארעא כל חילא דאתחזי לה וכלא הוה בארעא ולא אפיקת איבין בעלמא עד דאתברי אדם כיון דאתברי אדם כלא אתחזי בעלמא וארעא נליאת איבוא וחילא דאתפקדו בה. כוונא דא עמיס לא יהבו חילין לארעא עד דאתא אדם". ועין עם רה ע"ב: 'וברא אדם על כלא... דאיה קומא דעלמא למרוי כלא בשלימו חד'. ובוחז"ן מח ע"א: 'תא חזי דכל מה די בעלמא לא הוי אלא בנייה דאדם וכלהו בנייה מתקיימי ולא אתחזיא בעלמא וכלהו אתעכבו עד דיימי הווא דאקרי אדם... משום דדיוקנא עלאה לא אתחזי הה"ד ואדם אין כלומר כלתו אתעכבו בנייה דהאי דיוקנא עד דאתחזי ובגין כך לא אתברי האי דיוקנא אלא בדיוקנא אתחזי ליה הה"ד ויצר ה' אלהים את האדם בעם מלא... דאיהו עלימתא דכלא וכללא דכלא'. 17 וללכת... בו: ע"פ דב' יא: כב. 20 ישכנו נחש: קה' י: ח.

פנים יש לזה אות כאשר פירשו בו כי בעלי הטבע אומרים שאפי' ראיית הנדה
 מזיק לו לאדם ואמרו שאם תסתכל האשה במראה | ותתעכב שם על 36 ע"א
 כל פנים יראו באותו המראה כמין טפות אדומות מזיק לרואיה. ועל כן הואיל
 בהסתכלות הנדה כך כ"ש בהיותו מתקרב אצלה ושוכב עמה שגורם נזק
 והפסד לגופו. והנה בזה אמרו כי הנגעים ומיני צרעת יולד לאדם בסבה זו. 5
 והולד היוצא ממנה אם תתעבר בימי הנדה אותו הולד יצטרע וילקה בגופו כי
 הדם הרע הוא גורם לו. ועל כן אסרה התורה ענין הנדה כפי הדרך אשר
 אמרנו. והנה בזה הענין תוכל לדעת כי ענין הנדה היא מומאתה מזקת. וכבר
 אמרו ז"ל ענין מומאמתה > ככל מקום אשר תגע. ויש בכאן סוד ענין אחר עמוק
 בסוד דין הנדה וענייניה לסור ממנה מעבר פניה ודי במה שרמזנו. 10

שלא להטות משפט שנא' לא תטה משפט. כבר אמרו ז"ל שהעולם אינו
 מתקיים זולתי על הדין. והדן דין אמת לאמתו כאלו מקיים כל העולם כלו.
 וכבר אמרו ז"ל עניינים רבים על הדין. והנה מה שאמרו ז"ל על שלשה דברים
 [העולם] עומד על הדין ועל האמת ועל השלום. ושלשתם יושבים בדין אם
 נעשה דין נעשה אמת נעשה שלום. והכל עומד בסוד הדין. ואמנם כמה 15
 אזוהרות גדולות הזהירו רז"ל בענין הדין. וכבר אמרו שהעולם נברא ממנו
 והוא סוד מדת הדין של משה. וכבר פירשנו זה בהרבה מקומות בזה הדין
 העומד במשפט. והסוד אין נפש בלי רוח. והנה תוכל לדעת כי במשפט המלך
 יעמיד ארץ כאמרו מלך במשפט יעמיד ארץ. והנה כבר פירשנו זה. אמנם כי 20
 אין להטות הדין בשום צד. וכבר ביארו ז"ל עניינים אלה בהרבה מקומות.

2 במראה] ליתא ב 3 באותו המראה] במראות ב / לרואיה] לראיה ב 4 הגדה] ליתא ב
 6 הגדה] נדתה ב 7 הגדה] האדם ק 8 תוכל] תוכל לך ב / היא] הוא ב / מומאתה]
 מומאה ב 10 הגדה] הלידה ב 13 שאמרו ז"ל] שאמרנו ב / דברים] ליתא ב
 14 יושבים] עומדין ב 15 נעשה שלום] ואם נעשה אמת נעשה שלום ב 16 וכבר... ממנו]
 וכבר אמרו שהעולם לא נברא אלא בסוד הדין ואמת הדבר כי כבר ידעת סוד הדין כי העולם נברא ממנו
 ב 17 סוד... משה] סוד הדין על מדת הדין על משה ב / זה] ליתא ב / בזה הדין] בדין הזה ב
 18 בלי] בלתי ב 19 במשפט] ליתא ב

1 פירשו בו... : השווה רמב"ן תורת ד' תמימה, כתבי רמב"ן א, עם קסז בשם אריסטו. ועיין פירושו
 לויק"י: פ. 5 אמרו... : עיין ויקד' סו: ה: י"ח גרם לולד שיהיה מצודע אמו שלא שמרה ימי נדתה.
 והשווה זח"ב ג ע"ב: "דגרים מרעין בישין על גרמיה ועל הוא זרעא דיוליד". 9 ויש בכאן סוד... :
 השווה זח"א קכו ע"ב: "אתנא בינוד דמסאבו דילה אית ליה לבר נש לאסתמרא מנה בגין דברוח מסאבא
 אתדבקת". ראה תשבי, משנת הזוהר ב, עם תרי. 11 לא תטה משפט: דב' סו: יס / אמרו
 ז"ל ... : זח"ב קכב ע"א: "לית עלמא מתקיימא אלא על דינא". והשווה זח"א קפ ע"ב; זח"ג ל ע"ב.
 13 שאמרו ז"ל... : ירו' תענית פ"ה ה"ב; מענה אבות פ"א מ"ח. 16 וכבר אמרו... : עיין לעיל
 עם 18:16:159; עם 5:291; ובהע' עם. ולפי הכוונה הסימבולית עולם השפיל נאצל מספירת מלכות
 שהיא מדת הדין על משה. 17-18 הדין העומד במשפט: מלכות בתפארת. עיין לעיל עם
 18:17:116. 18 אין נפש בלי רוח: נפש כנגד מלכות ורוח כנגד תפארת. עיין לעיל 11:26; ובהע'
 עם. 19 מלך... ארץ: מש' כפ: ד / כבר פירשנו זה: עיין לעיל עם 8:29, ועמ' 18:14:246.

מוצאן והאדם מקדים ונותן לו נשמתו בפקדון כאמרם ז"ל שהאדם צ"ל חד פסוקא דרחמ' כגון בידך אפקיד רוחי. והוא ית' אע"פ שנמצאת נשמתו של אדם מחוייבת אצלו בכמה חיובים הוא עושה אמונה וחוזר נשמתו אל חיקו. וכבר ביארנו זה בענין אמרו חרשים לבקרים רבה אמונתך. וכן צריך האדם לאחוז בדרכי בוראו ולא יחזיק בפקדון חבירו כ"ש אם יכחש בו. וזהו כענין אמרו וכחש בעמיתו. ועל כן יש לומ' לא די לו *שלא אחז בדרכי בוראו אלא שמכחש מה שהפקד בידו. ולפי זה הדרך עשאוהו להיות פסול לעדות כמו שנשבע על פקדונו של זה ישבע על עדות שקד כי אינו בכלל הנאמנים. ועל כן הזהירה התורה לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו.

והואיל והתעוררנו בזה יש לך לדעת כי סוד האמונה הניתנה לזרע הקדש היא הנקראת אמונת שמים. ובמדרגה זו עולות הפקדונות גדולות וקפנות והיא הנקראת אמונת שמים מדת הלילה כאשר הודענו כי המדה גורמת הפסד כל ההויות וכלייתן בהפסד זה העולם השפל. וזהו הסוד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. והבן כי כל ההויות למטה עומדות על סבתה. ועל כן פקדון הנפשות נתונות בסבתה. היא האמונה כאשר אמרנו.

שלא לבוא על הנדה שנא' ואל אשה בנדת שומאתה לא תקרב לגלות ערותה. הנדה היא כל שבעה לאחר כן כל זמן שלא תמבול הרי היא נדה. ואע"פ שרז"ל אמרו בזה כל הצורך אמנם כי פירשו בזה כי אע"פ שהחומר היא גדולה בזה הענין יש בו הפסד וגרעון לכל הקרב *אליה ונזק גופו כי על כל פנים בהתקרב האדם לנדה אע"פ שהיא שמה מממאה לכל ועושה נזק ונגעים רעים בגופו בקבלו שומאתה כאמרו ותהי נדתה עליו ודאי כי על כל

1 מוצאן] ליתא ב / לו] ליתא ב 2 פסוקא] פסוקי ב 6 וכחש בעמיתו] וכחש בעמיתו בפקדון ב / גלא] עלו ב 7 עשאוהו] עשאוהו ז"ל ב / לעדות] ליתא ב 10 הניתנה] הנתונה ב 11 הקדש] קדש ב / זו] ליתא ב 12 אמונת שמים] ליתא ב 13 הסוד] סוד ב / ליתא ב 15 היא] זו היא ב / כאשר] אשר ב / אמרנו] זכרנו ב 17 ערותה] ערוה ב 19 אליה] אלוה ק

1 כאמרם ז"ל... : עיין בבבלי ברכות ה"א. ועיין לעיל עמ' 9-10. 2 בידך אפקיד רוחי: תה"ל: 1. 4 וכבר ביארנו זה... : עיין לעיל עמ' 209:19-21 / חרשים... אמונתך: איכה ג: כו. 6 וכחש בעמיתו: ויק' ה: כא. הגעוה בבבלי כתובות מב ע"א-ע"ב; בבא מציעא מח ע"א. 9 לא... בעמיתו: ויק' י: יא. 12 אמונת שמים: מלכות. עיין לעיל עמ' 219:4 / מדת הלילה... : עיין לעיל עמ' 52:16-53:2 ועמ' 84:5-12. 13-14 הכל... העפר: קה"ג: כ. עיין לעיל עמ' 17:171-18 ובהג' עמ'. 16-17 ואל... ערותה: ויק' י: יס. 17 הנדה היא כל שבעה: עיין עמ' טו: יט / לאחר כן... : הגעוה ספרא מצורע פ"ה ס"י יב (= בבבלי שבת סד ע"ב); "מה ת"ל והדוה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים"; בבבלי עבודה זרה עה ע"ב: "מה ת"ל במי נדה חם עגדה טובלת בוק". הגעוה רמב"ם משנה תורה הל' איסורי ביאה פ"ד ה"ג שבספ' הלכה זו על בנין אב הגדרש מיק' טו: יח: "זרחצו במים". ראה גם סמ"ג ל"ח ק"א; ס' החינך ס"ו רז. ועיין במגיד המשנה על הרמב"ם עמ': "זהבנין אב שהזכיר רבינו מפורש בספרא". ברם לא מצאתי בספרא גלפנינו. ועיין בפ"י ברית משנה לסמ"ג עמ' ד"ה בנין אב לכל סמא. 21 ותהי נדתה עליו: ויק' טו: כד.

שלא לגזול שנא' לא תגזול. כבר התעוררנו על זה בהיות הגזול הגזלה ששייב אותה בעינה ולא החמירה עליו התורה > יותר והגנב החמירה אותו בתשלומי כפל. וכבר ביארנו בזה כי הגנב חושב יראת הבריות עליו יותר מיראת המקום חושש > על יראת הבריות ואינו חושש על יראת המקום. אבל הגזול עושה כל הפנים שויס אינו חושש לזה יותר מזה. ועל כן לא החמירה התורה עליו זולתי הגזלה בעינה שנא' והשיב את הגזלה אשר גזל. אבל הגנב שחשש > כבוד הבריות יותר מכבודו של מקום החמירה התורה עליו תשלומי כפל. וכבר ביארנו זה. אמנם כי הענין הזה תוכל להקשות על ענין הגנב שהוא שגנב שום דבר והוא חייב בתשלומין. מי שגנב דעתו של מקום או שגנב דעת הבריות מהו עונשו. על כל פנים אין לך עסק בזה כי כל הענייני' האלה לא נתנו אלא לו ית'. הלא יוצר הרים הוא. והוא יתן לכל אחד ואחד כדרכיו וכעלילותיו. ועל כן אע"פ שענשו גדול והוא עושה עבירה זו הוא ית' ינקם ממנו כשאר העוברים על התורה. ועל כן תוכל לדעת כי הוא ית' הוא העד והוא הדיין ואין מי שיוכל להסתר ממנו כאמרו אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יי' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. וכפי הדרך הזה יש לך להתבונן בכל אלה הדברים אשר אמרנו.

שלא לכחש מה שהופקד בידו ולא יכפור בו שכל הכופר בפקדון הדי הוא פסול לעדות שנא' וכחש בה ונשבע על שקר. וכת' לא תכחשו ולא תשקרו > שהמכחש הוא משקר להורות כי הפסול הוא המשקר. ואמנם כי על זה אינו דרך באותם בעלי האמונה שהפקד בידו פקדון. וכבר ביארנו בספר | הראשון כי האדם צריך להיות מתנהג בדרכי בוראו כאמרו והלכת 35 ע"ב בדרכיו. והנה ביארנו כי האמונה שהוא ית' עשה עם בני אדם (האדם) כי אין אדם שאינו טועם טעם מיתה בכל לילה ולילה והנשמות עולות אל מקום

1 הגזול] ליתא ב' 2 עליו] אותו ב / התורה] ליתא ב' 3 חושב] חושש ב' 3-4 עליו... הבריות] ליתא ב' 5 אינו] ואינו ב' 7 כבוד] לכבוד ב' 8 אמנם] ואמנם ב' 9 הגנב] הגנב הרי הגנב ב' / עגנב] עגונב ב' / עגנב] גונב ב' 11 הוא] הוא ידע ב' 14 והוא הדיין] והוא הדין והוא הדיין ב' 15 נאם... מלא] ליתא ב' 17 שכל הכופר בפקדון] עכל הכופר כבר פירשו ז"ל שהכופר בפקדון ב' 19 על] עם כל ב' 21 להיות] להיות ב' 23 מקום] המקום ב'

1 לא תגזול: ויק' יג' / כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 298:5-2. 6 והשיב... גזל: ויק' ה: כג. 11 יוצר הרים: עמ' ד: יג. 14-15 אמ... מלא: יר' כג: כד. 17 הכופר בפקדון...: בבבלי שבועות מ ע"ב. 18 וכחש... שקר: ויק' ה: כב. 18-19 לא... תשקרו: עם יס' יא. 20 בעלי האמונה: עיין לעיל עמ' 31 הע"ז. 21-22 והלכת בדרכיו: דב' כח: ט. השווה ספרי עקב פמ"ט; רמב"ם מו"ז ח"א פנ"ד; מעגה תורה הל' דעות פ"א ה"ד; סה"מ עשה ח. 22 והנה ביארנו...: עיין לעיל עמ' 16:52-15:53; עמ' 15:83-18. 22-23 אין אדם...: זח"א קט"ט ע"ב: לית לך מאן דנאים בבליילא בערסיה דלא טעים טעמא דחמא. עיין לעיל עמ' 52 הע' 17.

של מקום ממש. והנה תוכל לדעת כי על זה כי בראותך בתורה [דברים] שדומים שהם ספור בעלמא או מעשה שאירע ואנו קורין אותם בספר תורה מדוע אנו מברכין אשר נתן לנו תורת אמת. והלא כמה דברים שדומים שהם ספור ומעשה והם גדולים בעניינם יותר. הלא יש לך לדעת כי כל דבר ודבר בין מעשה בין ספור אשר בתורה הכל הוא ענין גדול ורב ורם ואותו המעשה ואותו הענין היה כמות שהוא ממש אבל כדי להראות בו ולרמוז בו חכמות עליונות ונפלאות בתורתו התמימה. ועל כן אמ' נעים זמירות ישראל גל עיני ואבימה נפלאות מתורתך. והנה על כן יש לך לדעת כי התורה הקדושה כלה בחכמה נפלאה איומה כנגדלות בסוד נורא תהלות והוא מקור החיים לכל. והתורה אע"פ שניתנה בסוד עשר הדברות בהם נכללות כל המצות וכל הכללים וכל הפרטים. וכבר ביארנו סוד עשר הדברות שהם כלל הכל למעלה ולמטה בסוד שמו ית' כי עשר ספירות בלימה הוא הענין האמת אשר הכל תלוי בו ויתד התקועה כאשר רמזנו.

5

10

15

20

ואמנם על אשר היינו בביאורו בסוד לא תגנוב. הנה יש לך לדעת כי המצוה הזאת יש בה עניינים רבים גדולים והם בכלל לא תגנוב כי הדבר הזה מתחלק לענייני רבים כאשר הורנו ז"ל. ואמנם בהיות הענין כלל תמצא בכלל פרטים רבים. והנה בהיות הגנב גונב דעת הבריות יש בו גונב דעתו של | מקום. וכבר פירשו ז"ל עניינים אלה כפי הראוי ועל מה שיוכל 35 ע"א להיות בזה הענין. ועל (כן) זה אין לנו לדרוש בענין זה כי די במה שאמרה תורה והורו הם ז"ל. והנה הנכון במה שרמזו הם ז"ל כי הגנב אינו מכלל אותם המקיימים קיום האמונה אלא מורה כאלו לית דין ולית דיין ועושה כל הפנים שוות. ועל כן יש לחוש כי הגונב עוקר הבנין והיסוד ויש להזהר ממנו לבלתי יגרע אמונתו כפי הראוי. ודי לנו בזה הנגלה לכל ואין לנו להאריך יותר.

1 כי בראותך] בראותך ב 2 אותם] אותו ב 4 בעניינים] בעניינו ב 5 ואתו] אותו ב 10 והתורה] תורה ב / עשר] עשרת ב / נכללות] נכללים ב 11 ביארנו] ביארו ב / עשר] עשרת ב 12 האמת] האמתי ב

1 בראותך בתורה...: העוהו זח"ג קמט ע"ב: "ומאן דאמד דהוא ספודא דארייתא לאחזאה על ההוא ספור בלבד קאמי תיפח רוחיה דאי הכי לא איהו ארייתא עלאה ארייתא דקשומ". והעוהו זח"א קטנ ע"א; זח"ב ריו ע"ב; זח"ג קגב ע"א: "ווי להוא בר נש דאמד דהא ארייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא". ובפיל האגדות לר' עזריאל עם. עיין תשב"י, מעגת הזוהר ב, עמ' טסה-טסט. 4 כי כל דבר ודבר...: העוהו זח"א קלד ע"ב-קלה ע"א; זח"ב נה ע"ב; זח"ג עט ע"ב, קמט ע"ב, רסה ע"ב. 7-8 גל... מתורתך: תה' קיפ: יח. 9 איומה כנגדלות: שה"ש ו: ד, י' / נורא תהלות: עמ' פו: יא. 13 ויתד התקועה: ע"פ יש כב: כה. 18 וכבר פירשו ז"ל...: עיין תוס' בבא קמא פ"ז ה"ח-ה"ט. העוהו זח"ב צג ע"ב. 21 קיום האמונה: העוהו עקל הקדש, עמ' 51. "הבריה התיכון לקיים קיום האמונה". ובלשון הזוהר: "קומא דכל מהימנותא". עיין ליבס, פרקים במילון ספר הזוהר, עמ' 379-380, סי' 94 / לית דין ולית דיין: עיין ויקר' כח: א; תרגום פסיו-יגנון לבר' ד: ח.

בעשרה מאמרות והכל ענין אחד ודרך אחד. והנה תמצא בסוד כי הם 34 ע"ב עשר ספירות בלימה הנתהיים בשמו ית'. ועל כן הכל הוא אחד. ולפי' התורה כלה היא סוד שמו של מקום ואין לך אות או תיבה שאינו לצורך ידוע כצורך האיברים כל אבר ואבר לתקון הגוף ולסדר סדור הבנין ואם יחסר או אם יותר הדי הגוף חסר ואין הבנין בסדרו כראוי. ועל כן תמצא חסר או מלא אותיות גדולות קטנות פתוחות וסתומות הכל לצורך ידוע והכל הוא סוד שמו של הבה". ולפי זה הענין אמרו ז"ל אין הפרש בין ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ובין אנכי יי' אלהיך כי הכל בסוד אחד ובבנין אחד עולה והכל סוד שמו של מקום. ולפי' המחסר אות אחת או המיתר אות אחת כאלו משקך בשמו

1 והנה... הם) והנה כי סוד ב 2 הנתהיים) נתהיים ב 3 לצורך) ליחא ב 4 סודו) סוד ב / יחסר) יחסר אבר ב 5 יתור) יתור אבר ב / הגוף) ליחא ב 6 קטנות) אותיות קטנות ב 7 אמרו ז"ל) אחז"ל ב 7-8 לאליפז בן עשו) וגו' ב 9 א... אחת) ליחא ב

2-3 התורה כלה... : השווה ר' עזרא פי' שה"ש, עם תקמוח: "התורה ברורה כולה אמורה מפי הגבורה ואין בה אות ונקודה אחת שלא לצורך כי כולה בנין אלהים (עיין שלום, פרקי יסוד, עם 47, שהתקין הגירסה ל"בנין אלוהי", ותשבי, מעגנת הזוהר ב, עם שטו, עגרט: "בנין אלוהי") חצובה בשמו של הקב"ה". על תפיסת התורה כשם האל בקבלת נירונה, עין שלום, פרקי יסוד, עם 41-47; תשבי, מעגנת הזוהר, עם שטו; מ. אידל, "תפיסת התורה בספרות ההיכלות ונלוליה בקבלה", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל א (תשמ"א), עם 49-58. תפיסה זו עכיוה בזוהר. השווה חז"ב פו ע"א, צ ע"ב, קד ע"א; זח"ג יג ע"ב, יס ע"א, לה ע"ב, עג ע"א, פ ע"ב, פס ע"ב, צח ע"ב, קעו ע"א, רסה ע"ב, רצח ע"ב. ועין לעיל עם 3:26-4. 3-4 כצורך האיברים... : השווה חז"ל קלד ע"ב: "אורייתא כלא שייפין ופרקין וקיימין אלין על אליו וכד מתתקנן כלהו אתעבידו חד נופא". גם התפיסה של התורה כגוף בעל איברים הזוכרה בראשונה אצל מקובלי נירונה. וכן בכתביהם יש קשר ברור בין זיהוי התורה עם שם האל ובין זיהוי התורה כאורגניזם. ראה המקורות שרעמתי בהע' הקודמת. ועין במיוחד פי' האגדות לר' עזריאל עם 37: "אימת גופי תורה הנקראת עם... ולפי שהתורה נקראת עם... יש בה הפרעות ופרקים והפסקות שהם פרושיות פתוחות וסתומות דוגמת בנין שלם כל עיש קערי יד ורגל ופרקים. וכמ' עיש איברים שהגשמה תלויה בהם". 4-5 ואם יחסר... : השווה פי' שה"ש עם ובפי' האגדות עם 38. 7 אמרו ז"ל... : עין בבלי סנהדרין צט ע"ב. מקורו של רמז"ל בפי' שה"ש לר' עזרא עם: "ואין הפרש בין ותמנע היתה פילגש וכו'". ועין גם בפי' האגדות עם. אמנם כדאי להעיר שהמקור לר' עזרא, כמו שכבר עיין שגועל עם הע' 405, הוא הקדמתו על הרמב"ם לפרק החלק בד"ה יסוד השמיני: "ואין הפרש בין ובני חם כוש ומצרים ועם אשתו מהטבאל ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלהיך". ראוי לציין שהגוסח שהבאתי הוא תרגום של אבן יעקב ויש כמה טקסטים על הרמב"ם שאינם גורסים המילים "ותמנע היתה פילגש". השווה יוסף קאפח, מעגנה עם פירוש הרמב"ם, כרך ד, עם רסו. ועין גם בתרגום י"ג העיקרים לאלחרזי שהדפיס משה גושן-גוטשטיין בתרביץ כו (תשי"ז), עם 193. אך ראה עם מה שכתב המהדיר בהע' 193. ועין יצחק האלצר, מבוא לפרק חלק פירוש המשנה לרמב"ם בלשון ערבי ובהעמקה עברית (ברלין, תרס"א) עם 26 שעם המלים "ותמנע היתה פלגש" בסוגרים מרובעים. וראה פ. רוזנר, פירוש המשניות לרמב"ם מסכת סנהדרין (ניו יורק, תשמ"א) עם 155 ועם עם 184 הע' 440. השווה ז"ח מדה"ו ו ע"ד; עז"ת לרמז"ל, עם 36-37; פי' ר' בחיי עה"ת בר' לו: לט. כפי שהעיר אפרים גוטליב בספרו הקבלה בכתבי ר' בחיי בן אשר, עם 63 הע' 119, בחיי השתמש בפירוש הרמב"ם (ועיין גם בהערת שגועל במהדורתו של פי' ר' בחיי עה"ת עם שב). אין ספק שאם ר' עזרא השתמש בו וכנראה ממנו רמז"ל עמב דבריו. 7-8 ותמנע... עשו: בר' לו: ב' 8 אנכי יי' אלהיך: עם כ' ב, דב' ה' ו / ובבנין אחד וכו': עיין הלשונות בהע' 2-3. 9 המחסר אות אחת... : השווה חז"ג עב ע"ב: "תאנא כל מאן דגרע את חד מאורייתא או יוסף את חד באורייתא כמא דמעקך בעמא קדישא עלאה דמלכא". ועיין ר' עזרא בהמעך עם: "המחסר את אחת הרי הוא כילו חסר עם מלא ועולם מלא". ובפי' האגדות לר' עזריאל, עם 37: "המחסר את אחת או נקודה אחת מהם כמ' שהוא מחסר טף שלם". השווה בבלי עירובין יג ע"א.

שלא להכביד על היתומים ועל האלמנות ולא לענות אותם בשום ענוי
 ולא לדבר עמם עזות אלא לדבר עמהם בנחת ולהקל מהם עול כבוד. וזהו
 שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון. הענין הזה כבר רמזנו למעלה בסוד שלא
 למשכך האלמנות ושם פירשנו הענין הנכון בזה. והנה על ענין זה סר צלם
 מעליהם ותשש כחם אין לענות אותם בשום ענוי בעולם ולא להכביד עליהם
 שום עול ולא להיות מיצר להם בשום צרה בעולם כי די להם בצרתם. ועל כן
 אין להשיב להם כי אם מענה רך ולא שום עזות בעולם. וכבר רמזה התורה
 והזכירה העונש הגדול שהוא ית' מעניש להם כאמרו וחרה אפי והרגתי אתכם
 בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. ועל כן הזכירה התורה בענין זה כי
 הוא יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ושמע ישמע צעקתם. ואמנם כי על
 10 כן אין להכביד עליהם בשום צד דרך ולא לענות להם בשום ענוי כפי אשר
 אמרנו. וממה שרמזנו בזה תוכל לדעת סוד רחמנותו של מקום המנהיג עם
 ברואיו.

שלא לגנוב שום דבר שנא' לא תגנוב. ובזה הכלל שלא לגנוב דעת
 הבריות ולא לעשות שום תחבולה מכל אלה הצדדין. וכבר זכרנו בזה הענין
 15 מה שיצטרך בזה. ואמנם כי בכלל הגנבה יש דברים רבים נכללים בה. והנה
 כבר הודענו כי בסוד עשרת הדברות יש כלל כל התורה וכל המצות
 והסוד הוא ידוע לכל משכיל. ואמנם כי בהתיחד העניינים בסודם תמצא סוד
 עשרת הדברות כלל עליונים ותחתונים והכל הוא רמוז בסוד שמו ית'.
 ועל כן* בהיות עשר הדברות כלל הכל לפי הדרך הזה סוד מעשה בראשית | 20

4 [סר] בהיות סר ב / ותשט] ותשטו ב 5 ענין] ענין ב 6-7 ולא... בעולם] ליחא ב
 9 [הזכירה] הזהירה ב 10 [וקבע...] וקבע וגו' ומה הדרך תוכל לדעת סוד דרכיו ורחמנותו של
 מקום כי הואיל וסר צלם מעליהם הוא ית' יריב ריבם וקבע את קובעיהם ושמע ישמע צעקתם ב
 15 [תחבולה] דבר תחבולה ב 16 [ריבם] ליחא ב / בה] בו ב 18-19 בסודם... עליונים]
 ליחא ב 20 [ן] כל ק

3 כל... תענון: שם כב: כא / כבר רמזנו... : עיין לעיל עמ' 324:16-326:1. 4 סר צלם... :
 עיין לק' עמ' 390:4 אוילך. 7 מענה רך: מעל סו: א. 8-9 וחרה... יתומים: שם כב: כג.
 10 יריב... נפש: מעל כב: כג. 14 לא תגנוב: שם כ: יג / ובזה הכלל... : העוה בבלי חולין
 צד ע"א. ובזח"ב צג ע"ב: "לא תגנוב... אפילו למגנב דמתא דרביה באורייתא". 17 כבר הודענו... :
 עיין לעיל עמ' 219:19-20 / בסוד עשרת הדברות... : העוה פי' ספר יצירה לסעדיה גאון, עמ'
 22: אזהרות סעדיה גאון לעשרת הדברות בתוך קונטרס תרי"ג סי' 14: פי' רש"י עה"ת שם כד: יב ד"ה
 להרמס; במ"ד יג: סו, יח: כא; פי' ספר יצירה לר' יהודה ברצלוני, עמ' 278: ס' הבהיר סי' קכד; פי'
 שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקכא; זח"ב צ ע"ב, צג ע"ב. 19 עשרת הדברות... :
 העוה זח"ב צ ע"ב: "וידבר אלהים את כל הדברים האלה כל הדברים כללוא דא הוא כללוא דכלא כללוא
 דלעילא ותתא". ושם צג ע"ב: "הי עשר אמרין דאורייתא אינון... כללוא דעילא ותתא כללוא דכל עשר
 אמרין דבראשית". ובזח"ג יא ע"ב: "ד"ש אמר כתיב עשרה עשרה הכף בעקל הקדש... עשרה למעשה
 בראשית ועשרה דמתן תורה. עשרה מאמרות במעשה בראשית ועשרה מאמרות במתן תורה". על זיהוי
 בין הספירות והמאמרות, העוה עקל הקדש, עמ' 6-7. ועיין לעיל עמ' 219 הע' 21.

פרסם הכתוב מתן השכר כאמרו כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה. ובענין שלוח הקן נאמ' למען ייטב לך והארכת ימים. הרי מתן שכרה כפלים מכבוד אב ואם.

יש לדעת כי סוד הענין הזה הוא דבר גדול ועמוק בסוד קיום האמונה. 5 כי על כל פנים סוד האם הגדולה הה"א המהוללה אשר היא עלומה ונעשה לה מסגרת. והוא לפי רוב מעלתה והודה אין מחזיק בידה. ועל כן נשלח אותה מן המחותרת ותהיה במעלה נסתרת. ואת הבנים נקח לנו שבעת ימי סכות הדבקים ביי' בסוד שם מעלה עליונית. ולפי שהענין הוא גדול ונורא תמצא כי לפי רוב המעלה מתן שכרה כפלים. ועל הדרך הזה בסודו עשה ולא תעשה כפי 10 שלימות המצוה הגדולה ולפי רום השלוח מהנסתר. יש להתעורר בענין זה כי בדוגמת הה"א הגדולה כך היא הה"א הקטנה. היא כמו כן אם רובצת על יוניה בשבעה בניה. ושבעה המה פר החג כאשר אמרנו בתחלה [המתחלקים] בשבעים והסוד הוא ידוע ונכון למשכיל. ואמנם על אשר אמרנו בתחלה בסוד הה"א הגדולה | ושבעה בניה תחתיה והיא עלומה ונסתרת. יש לדעת 34 ע"א כי שבעת הבני' נקח לנו לפשפש ולדקדק ולדעת ולשאול כאמרם ז"ל בגמ' חגיגה בסוד אמרו כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים. עד כאן יש לך רשות לדבר. ועל [זה] את הבנים תקח לך. והאם הרובצת על הבנים שלח תשלח שאין לך עסק בנסתרות. אמרות יי' אמרות מהורות.

1 העשר | ע"ב 2 על האדמה | ליתא ב' / ובענין שלוח | ובעילוח ב' 4 יש | יש לך ב' 5 עלומה | עלומה ונסתרה ב' 6 והוא | והיא ב' 7 במעלה | במעלתה ב' 8 עליונית | עליוני ב' / שהענין | הענין ב' 10 להתעורר | להתעורר כי ב' 11 בדוגמת | בדוגמת ב' / היא כמו כן | כמו היא כן ב' 13 בתחלה | ליתא ב' 14 בניה | בנים ב' 15 הבני' | בנים ב' / בגמ' | במס' ב' 16-17 אשר... קצה השמים | וגו' ב'

2-1 כבוד... האדמה: שם כ' יב. 2 למען... ימים: דב' כב: ז. 5 סוד האם הגדולה...: בניה. עיין ס' הבהיר ס' קד-קה; זח"ב קנח ע"א; זח"ב צג ע"א. והשווה המקורות שגרשמו ע"י שלום בתרגומו הגרמנית לס' הבהיר, עמ' 76. 6 מסגרת: השווה זח"א לא ע"א: "הוא עלמא דאמי [בינה] אלקרי מסגרת". 7 ואת הבנים...: שבע ספירות הבנין הרמוזות גם בשבעת ימי סכות. עיין ס' בהיר ס' קה. והשווה לעיל עמ' 336 הע' 8. 11 בדוגמת הה"א הגדולה...: ה"א הגדולה מכוונת לבניה והיא הקטנה למלכות. השווה זח"א צג ע"א; זח"ג רצז ע"ב. ועיין לעיל עמ' 10:99 / 16 / היא כמו כן...: העכינה לגבי מדרגות התחונות נתפסת כאם רובצת על בניה. השווה זח"ג רצז ע"א. ובלשון הזוהר בינה נקראת "אימא עלאה" ומלכות "אימא תתאה". עיין שם עז ע"ב-עח ע"א. ושבעה בנים מתחת לשכינה מסמלות ז' כחות מלאכים או ז' היכלות. השווה זח"א ח ע"א-מה ע"ב; זח"ב רמח ע"ב-רסב ע"ב. ועיין לעיל עמ' 336 הע' 7. 12 כאשר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 18:177-178. 15 כאמרם ז"ל...: צירוף שני המאמרים בחגיגה יא ע"ב ויג ע"א. עיין לעיל עמ' 20 הע' 9. הקשר בין שני הפסוקים "שאל נא לימים הראשונים" ו"את הבנים תקח" נקבע גם בזוהר. השווה זח"א קנח ע"א; זח"ב צג ע"א. 16-17 כי... השמים: דב' ד: לב. 18 את... לך: שם כב: ז / והאם... הבנים: ע"פ שם שם ז. 19 שלח תשלח: שם שם ז / אמרות... מהורות: תה' יב: ז.

של מעלה כאשר הודענו בספר שושן עדות. כי אמנם בהיותו מחליף מדות עליונות קדושות נתחלף דמות התאר המחזיק במדות העליונות לדמות תאר אחרת. והנה על כן אפי' חיות השדה יתנכרו אליו להמיתו כי בעודנו בדוגמא עליונה כל הדברים יראים וזוחלים מפניו כאמרו ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכו'. ובהתחלף צורתו ודיוקנו בעברו מאמרו קונו אזי יהיה לאכול וישלמו בו. ועל זה אין לחוש לבלתי המית אותו כל מוצאו כי כבר נתחלף תמונתו וצורתו ואינו בסוד דוגמא עליונית. ועל זה יהרגוהו ובהריגתו יתרבה הדמות בהיותו מתמעט מן העולם. והנה בהיות הרוצח הורג לאדם מישראל ממעט את הדמות וממעט תולדותיו | עד סוף כל הדורות. ועל זה 33 ע"ב אמרו רז"ל דכתי' קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. דמי דמו ודס זרעותיו כאשר הורו ז"ל בכמה מקומות. ועל כן אין לחוש לבלתי הרוג את הרוצח כאשר הוא בדין הראוי לו. ואמנם כי ההורג אדם מישראל הרי מוציא הנפש ותפסק מהתרבות בנחלת יי' אשר [אין] ראוי להפסק. והנה על כן תוכל לדעת ענין ההורג נפש אחד מישראל כי ענשו גדול בכמה פנים. וכבר התעוררנו בזה במקום אחר. ועל כן יש להתעורר שלא לכבות הנר מלהאיר בעולם כאמרו נר יי' נשמת אדם.

שלא ליקח האם על הבנים שנא' לא תקח האם על הבנים. המצוה הזאת נכללת בעשה להיות עשה ולא תעשה כאחד. ואמנם כי המצוה הזאת גדולה בעניינה וסודה ובהיות מעלתה בסוד ממשלתה פרסם הכתוב מתן שכרה שהוא גדול ואע"פ שהיא קלה לעשות כאשר הודענו. כי תמצא בכבוד אב ואם שהוא דבר כבד לעשות בכמה הוצאות כל ימי חייו בגופו ובממונו ולסוף

1 עדות] העדות ב 3 חיות] חית ב / בעודנו] בעודו ב / בדוגמא] דוגמא ב 5 הארץ] האדה ועל כל עוף השמים ב 6 ויעלמו] ועלמו ב 7 תמונתו וצורתו] צורתו ותמונתו ב / בסוד דוגמא] בדוגמא ב 10 רז"ל] ז"ל ב / זרעותיו] זרעו אחריו ב 12 מוציא] מוציא את ב 14 נפש אחד] ליתא ב 15 מלהאיר בעולם] ליתא ב 20 לעשות] ליתא ב 21 ולסוף] ולסופו ב

1 כאשר הודענו... : העוהה עשנו עדות, עמ' 345 / אמנם בהיותו מחליף... : וכן הדרשה בזח"א קצא ע"א: "זדה כד ברא קב"ה עלמא... ברא ליה לבר נש בדיוקנא עלאה ועלפיה על כלה בדיוקנא דא דכל זמנא דבר נש קאים בעלמא כל אינון בריין דעלמא זקפין רישא ומסתכלין בדיוקנא עלאה דבר נש כדן כלה דחלין זעין מקמיה כד"א ומוראכם וכו'... וכד בר נש לא אזיל בארתי דאורייתא האי דיוקנא קדישא אתחלף ליה וכדן חיות ברא ועופא דעמאי יכלין לעלפאה עליה בנין דאתחלף ליה האי דיוקנא קדישא אתחלף ליה האי דיוקנא דבר נש". והעוהה עם עא ע"א. ובבלי שבת קנא ע"ב: "אין חיה שולפת באדם עד שנדמה לו כבהמה". עיין לעיל עמ' 10:309-12. 4-5 ומוראכם... הארץ וכו': בר' פ: ב. 7 תמונתו... : עיין לעיל עמ' 241 הע' 18. 10 אמרו ז"ל... : בבלי סנהדרין לו ע"א. והעוהה אדר"ג נו"א פלא; בר' כב: פ, עמ' 216; רמב"ם מעגה תורה הל' סנהדרין פ"ב ה"ג / קול... האדמה: בר' ד: י. 16 נר... אדם: מש: כ: כז. 17 לא... הבנים: דב' כב: ו. 20 כאשר הודענו: עיין לעיל עמ' 9:301-16.

בו והוא אומ' מה איכפת לי. מנין שלא ימנע מלהצילו ת"ל לא חממוד על דם רעך. וכן אם יראה לחבירו טובע בנהר והוא יודע לשחות שלא יעלים עיניו ממנו. ת"ל לא תחמוד על דם רעך. וכן כיוצא בעניינים אלה יש לאדם להשמר מהם ולדעת כי יי' אלהים שופטים בארץ והוא | מדקדק עם האדם 33 ע"א אפי' כחום השערה. ועל כן יש לדעת כי כל הדברים אינם נעלמים מעם הבורא ית' ועיניו צופים על כל דרכי איש כי אמרו כי עיניו על דרכי איש לדעת כל אנשי מעשהו. ועל זה אמ' נעים זמירות ישראל אשרי אדם לא יחשוב יי' לו עון ואין ברוחו רמיה. והדבר הזה הוא ידוע ומפורסם בתלמוד>ד<.

שלא להרוג אדם מישראל שנא' לא תרצח. כבר ביארו הענין הזה רז"ל והדבר מפורש. אמנם כי הם אמרו שההורג>ג< הוא ממעט את הדמות. והנה הענין נכון כי האדם נברא בצלם ובדמות כאמרו כי בצלם אלהים עשה את האדם. ואמנם בהיות האדם בסוד דוגמא עליונה הבא לקום על חבירו והרגו הרי הוא ממעט דיוקנו של העולם שנברא בחכמה ובמעלה יתירה על הנבראי'. וא"ת מה נשתנה ההורג על הנהרג הוא דמות דיוקנו של מעלה הרי ההורג כמו כן באותו הצלם ובאותו הדמות. א"כ לא נהרגנו. על כל פנים יש לך לדעת כי האדם נברא בצלם ובדמות ובהיות האדם הולך בדרך הטוב והישר יתאצל עליו מדת הטוב והגוף עומד על משמרתו דוגמא אמיתית. ובהיות האדם הולך בדרך רע יתאצל עליו מדת הרע והגוף נהפך להיותו חוצה להדבק במדות הרעים ואינו דוגמא קדושה כאמרו כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. והנה בהיותו מתנכר לעשות הרע מתנכר הוא מהדבק בדוגמא עליונית ונתחלף תמורתו שאפי' חית השדה יכירוהו שאינו בדוגמת דיוקנו

1 מה] מא ב / ל] ליה ב 3 וכן] והנה ב / בעניינים] בדברים ב / אלה] אלו ב
 4 יי' יש ב / האדם] הצדיקים ב 6 כי אמרו] כאמרו ב / ועל] על ב 8 בתלמוד] בתלמוד ואין להאריך בו ב 9 הנה] ליתא ב 10 שהורג] כי הורג ב 11 כאמרו] כי אמרו ב 12 על] מן ב 13 הוא] אם הנהרג הוא ב 17 הטוב והישר] ישר והטוב ב 19 הרעים] הרע ב 21 חית] חיות ב / יכירוהו] הכירוהו ב / בדוגמת] בדוגמא ב

4 יי'... בארץ: ע"פ תה נח: יב. 6 כי... איש: איוב לד: כא. 7 לדעת... מעשהו: עם לו: ז.
 7-8 אשרי... רמיה: תה לב: ב. 9 לא תרצח: שמ כ: יג; דב' ה: יז. 10 הם אמרו...: עין
 מכלתא יתרו פ"ח, עמ' 233. תוס' יבמות פ"ח ה"ד; בבלי יבמות סג ע"ב; ב"ד לד: יד, עמ' 326.
 11-12 כי... האדם: בר"פ: ו. 12 בהיות האדם...: השוה זח"ב צ ע"א: דמאן דקפיל אזעיד
 דמותא וצלמא דמאריה דכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם. וכתיב ועל דמות הכסא דמות כמראה
 אדם... מאן דשפיך דמא כאלו אזעיד דמותא וצלמא דלעילא... באדם עלאה משי האי פנימותא מההוא דמא
 דאזעיד". 16 ובהיות האדם הולך...: השוה לשון ר' עזרא בפ"י שה"ש, כתבי רמב"ן ב, עמ'
 תקכח-תקכט: "האדם כלול מכל הדברים הרוחניים וכשאדם הולך דרך טובה יתאצל עליו מדת טובה...
 וכשהולך דרך רעה יתאצל עליו מדת רעה". למקבילות בזה, עין לעיל עמ' 4-3:28 ובהע' עט.
 19-20 כי... רע: תה ה: ה.

והם *נרשמים ונאחזים בו. ואמנם כי כל מועד הוא סוד שמו ית' כאשר התעוררנו בסודם וממה שרמזנו שם תוכל לדעת האמת וכל הצורך הצריך לנו בענין המועדים. והתבונן על אשר אמרנו בסוד הג' הנקודות עליון אמצעי ותחתון הרי הן בסוד ענין אחד וסוד אחד כנגד שלש רגלים בשנה שהם פסח ושבעות וסכות. ואמנם כי בהתחלק הנקודות תמצא סודן שהן בתשע ולא בעשרה. ואמנם כי הם בחלוק תשע. ועל כן תמצא בהתפשט ונקודה כמו הנקודה התחתונה מתחלקת לשבע על כי סודה בשבע. ועל כן הפסח תמצא בה שבעת ימים כי סודה שבעה. שבועות שהיא הנקודה האמצעית יום אחד לבד על שם האחדות שהיא הנקודה האמצעית. סוכות יום אחד עצרת הרי תשעה. ואם תחלוק החג הרי הם תשעה ימי החג. ואמנם כי העיקר הוא מן הנקודה הראשונה עד הנקודה האחרונה תמצא תשע ותמצא שמנה כגון סוכות שהם שמונה ימים מן הענין אשר אמרנו כי בהיות חלוק שמנה מן העולם ועד העולם. ולפי התחלקות שלש הנקודות שהן סוד עליון ואמצעי ותחתון תמצא הכל מתנהג בהן לחזור חלילה. ועל כן תוכל לדעת סוד העיקר הנכון בהיות סוד המועדים בסוד שמו ית'. ועל כן אין לחלל המועדות בשום צד על כי עניינם גדול וסוד עיקר פנימי. ואין להאריך בזה כי כבר התעוררנו בזה בספר הראשון ממצות עשה ודי למשכיל. ועל כן אין לנו להאריך כי הכל נכון לכל אשר שרתה עליו הרוח.

שלא לעמוד על דם חבירו שנא' לא תעמוד על דם רעך. הענין הזה פירשוהו ז"ל ואמרו בו כל הצורך כפי מנהגם הישר. ואמרו מנין לרואה רודפין אחריו כמו שרואה אדם רודף אחר הבא להרגו ויוכל להצילו מרודפו ולהחזיק

1 נרשמים] בעמים ק 4 כנגד] כנגד זה ב 5 ושבעות] שבועות ב 6-7 בהתפשט... תמצא] ליתא ב 9 סוכות] סוכות הוא ב 10 הם] ליתא ב 12 שהם] שהוא ב 20 ז"ל] רז"ל ב / ואמרו] ליתא ב / לרואה] לרואה את רודפו ב 21 רודף אחר] ליתא ב / ולהחזיק] או להחזיק ב

3 בסוד הג' הנקודות... : עלש רגלים מכוונות כנגד חכמה תפארת ומלכות הרמזות בעלש נקודות. גם בזה נקבע מעמד הרגלים כנגד הספירות אך ההקבלה העיקרית היא: פסח--מלכות, שבועות-- תפארת, וסוכות--חסד. עיין תשבי שם עמ' תקח-תקפ. וכן משמע מהדין בחלק ראשון על ספר הרימון. 7 ועל כן הפסח... : שבעת ימי פסח כנגד שבע מדרגות מתחת לשכינה. עיין זח"ב קפב ע"ב. ראה בהע' הבאה. 8 שבועות שהיא הנקודה האמצעית... : כנגד תפארת. השווה זח"ג צו ע"א: "הא חזינא בפסח ז' ובסוכות ז'... בשבועות אצאי לא אשתכחו ביה ז' ימים... יומא דא קשורא דמהימנותא הוא קשורא דכלא דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה אילנא הוא דאקרי אחד". שם לב שכאן תפארת ולא מלכות מסומלת כנקודה אמצעית. עיין לעיל עמ' 7:327-8 ובהע' שם. 10-11 מן הנקודה... : מחכמה [= הנקודה הראשונה] עד מלכות [= הנקודה האחרונה] מצוי תשע ספירות ומבינה [= העולם] עד מלכות [= העולם] הן עצמונה המסומלות בז' ימי סוכות וחג העצרת. עיין זח"ב קפב ע"ב, קפו ע"ב-קפז ע"א. ועיין לעיל עמ' 4:179-2. 12-13 מן... העולם: תה' קו: מח. 19 לא... רעך: ויק' יט: סז. 20 פירשוהו ז"ל... : עיין בבלי סנהדרין עג ע"א.

כל פנים בנקודה האמצעית הוא וזו ו'ו שנים באחד. ועל כל פנים בנקודה האמצעית הוא. שבת הגדול הוא סוד הנקודה העליונה כי באותה נקודה נכללת העליונה. ועל כל פנים סוד השלש נקודות הן אחד. ועל כן יש לנו לעשות שלש סעודות כנגד שלש נקודות וכלן בסוד אחד ונקראו שבת. ומזה הדרך תוכל לדעת סוד שלש הנקודות שהן אחד וענין אחד ודוגמא אחת להן ואין להם פירוד והכל אחד. ואמנם השנים העליונים חלם ושרק סוד הזכר וחרק שהיא הנקודה התחתונה היא הנקבה. ועל כן נאמר מחלליה מי שנכנס לבית חללה לבלתי שמור אותה הנקודה האמצעית אשר היא בסוד העגול והכל נאחו בה. ומזה הענין תוכל לדעת כי סוד השבת יש לשמור ולעשות כפי הראוי ואין ליכנס בחלל העגול בלא שמירה כי אין לבזות הדרך אשר הכל נאחזים בו ומשתלשלים בסודו כי אם לשמור ולידוא. ועל זה השבת היא התורה כלה ואינה בפירוד והשומר שבת שומר את התורה כלה והכל סוד אחד וענין אחד. ודי במה שרמזנו כי כבר התעוררנו בסוד השבת בספר הראשון של מצות עשה.

15 שלא לחלל המועדות. כבר זכרנו והתעוררנו במצות עשה | על ענין המועדות כל אחד ואחד בסודו וכי כלם הם בסוד שמו ית' 32 ע"ב

1 הוא] הזה ב / באחד] בכך ב 2 הוא] היא ב / שבת] ושבת ב / נקודה] הנקודה ב 3 העליונה נכללת ב 4 בסוד] סוד ב / ונקרא] ונקרא ב / שבת] את שבת ב / ומזה] וראה ב 5 סוד] או ב 8 היא] ליתא ב / והכל] הכל ב 9 יש] ליתא ב 10 ליכנס] להכנס ב / בלא] בלי ב / נאחזים] נאחו ב / בו] בה ב 11 ומשתלשלים] ומשתלשלים ב / ולידוא] ולידוא ב 12 כלה] ליתא ב

1 וזהו ו'ו שנים באחד: את ואז במלואה כוללת שתי ואין כנגד תפארת ויסוד. השווה זח"א קפב ע"ב: "דכל דיוקנא דיעקב [תפארת] הוא ביה ביוסף [יסוד]... רזא דאת ו'ו דאמלי תרוויהו כחדא בנין דאינון רזא חדא ודיוקנא חדא; וזח ב ע"ג [סתרי אמתיות] דזא דאת ו'ו... אתפלג לתרין אנתון דאינון תרין ווי"ו ו'ו דא כנוונא דדא". ובכ"י מינכן 47 דף 374 א: "יש לך להבין כי סוד ענין עני וויין שפך סוד אחד... ו'ו הראשונה הוא ק האמצעי [תפארת]... ו'ו האחרונה כדוגמתו. ואמנם כי על דרך הסוד ו'ו הראשונה יעקב ו'ו האחרונה יוסף הצדיק". השווה זח"ג טו ע"ב. 2 שבת הגדול... : לפי הנאמר כאן שבת הגדול מכוננת כנגד חכמה או הנקודה העליונה שבתוכה נכללת בינה. עיין בעמ' הקודם הע' 14. 4 שלש סעודות... : שלש סעודות בשבת מכוננות כנגד חכמה-בינה, תפארת-יסוד, ומלכות. יש לציין שבזוהר הסעודות על פי סדר עריכתן מכוננות כנגד "חקל תפוחין" או מלכות. "עתיקא קדישא" או כתר, ו"זעיר אנפין" או תפארת. עיין זח"ב פח ע"א-ע"ב; זח"ג רפח ע"ב (אד"ו). 11 ועל זה השבת... : עיין זח"ב חז ע"א: "ושקיל שבת לקבל ארייתא כלא ומאן דנסיר שבת כאילו נסיר ארייתא כלא. והשווה עם פס ע"א, צב ע"א, קנא ע"א. ענין השואת שבת כנגד כל המצות כבר מופיע אצל חז"ל. עיין ירו' ברכות פ"א ה"ה; נדרים פ"ג ה"פ; עמו"ד כה"יב; תנוח תשא סי' לג. שוין ערכה על שבת לערך התורה כלה גם קשור ביד המקובלים עם חלוקת העבת לשתי בחינות זכור' ועמוד' המצינות שרשי מצות עשה ולא תעשה. עיין למעל' ס' המעקל עמ' 110: "ענין השבת תמצא פעם בלשון זכור ופעם בלשון נקבה כענין סוד כל התורה וכל המצות כי יש נכללות בזכור ומזהם הנכללים בעשומר וכל התורה וכל המצות כלם נכללים בזכור ועמוד". וראה תשב"י עם, עמ' תצ, הע' 83. 15 כבר זכרנו... : לעיל עמ' 131:1 ואלך. 16 כלם הם בסוד שמו... : השווה זח"ב קכד ע"א: "בכל שאר זמנין וחגיגין דהא כלהו אחידן בשמא קדישא עלאה". ובזח"ג צד ע"א: "אלה מעדי יי'. מהו מעדי יי'. ר' שמעון אמר מי' אינון דביה אתקשרו מתתא לעילא ומעילא לתתא". ועיין תשב"י עם עמ' תקח.

נקודה אחת וזהו סוד בראשית כי בראשית היא סוד הנקודה הזאת. ועל כן נקראת ראשית ואין ראשית מכל הפנינים שבעולם זולתי נקודה אחת לבד. ומסוד נקודה אחת יתפשטו כל ההיות וזהו ראשית. ועל כן הכל עומדים בעגול עליונים ותחתונים. והנה הגלגל על כך נקרא גלגל בהיות הענין בעגול הגלגל. וכן התחתונים נאחזים בכפת הגלגל והעולם כלו עגול ככדור. נמצאו עליונים ותחתונים יושבים מסוד נקודה אחת אשר 32 ע"א העגול נעשה ממנה. והכל הוא בסוד הנקודה הזאת נתהווה ועומד. והנה בהיות הנקודה הזאת עומדת על תכונת אמצעיתה הנה הכל עומד על משמרה כראוי. והנה בהיות הכל עגול סביב והנקודה באמצע שהיא חלל העגול הבא לנגוע לחלל הנקודה שהיא האמצעית הנקראת שבת הרי היא בעונש המיתה. ואמנם כי הנקודה הזאת כבר הודענו שהיא התורה ממש וגם כי הנקודה העליונה ממנה השרק כמו כן היא התורה היוצאת מן הנקודה העליונה. ובסוד הנקודה העליונה נכללת שנת החמישים שהיא קדש הקדשים שבת העליון יושב בסתר העליון כי שלש שבתות הם כנגד השלש נקודות. שבת הראשונה היא הנקודה התחתונה והיא ליל שבת. שבת העומדת עמה והיא נכללת מזה היא הנקודה השניה והיא היום. וגם אשר תאמר כי היום הוא חי העולמים על

2 לבד] בלבד ב 3 ומסוד] וסוד ב 4 הענין] ליתא ב 5 כלו] תלו ב 6 ככדור] כבוד ב / מסוד] בסוד ב 8 משמרה] משמרתו ב 9 והנקודה באמצע] והנקודה באמצע והנקודה היא באמצע ב 10 לחלל] בחלל ב / היא] ליתא ב 12 הערק] שהיא העורק ב / היא] הנקוד ב / ובסוד] ובסוד זאת ב 14 העלש] שלש ב 15 שבת העומדת] העומדת ב / נכללת] הנכללת ב 16 וגם] גם ב

1 וזהו סוד בראשית... : מלכות. העוהה זח"א ז ע"ב. כס ע"ב. לא ע"ב; כ"י מינכן 47 דף 362 ב: 'החכמה הקדומה והחכמה הקטנה ראשונה'; ס' המשקל, עמ' 111. לפי דרשת הזוהר בראשית מתפרשת כב' ראשית כלומר שתי ימדות המכונות ראשית: חכמה שהיא הנקודה העליונה ומלכות שהיא הנקודה התחתונה. מן חכמה העליונה נאצלו כל הספירות ומן חכמה התחתונה נבראו כל העולמות מתחת לספירות. עיין פי' הרמב"ן עה"ט בד' א: א. 4 והנה הגלגל... : עיין רמב"ם מ"ג ח"ג פי"ד. 5 וכן התחתונים... : העוהה רמב"ם עם זח"א פע"ב; ובמענה תורה, הל' יסודי התורה, פי"ג ה"ד. 9 הכל עגול סביב... : עיין זח"א ו ע"א: 'ומקדש תיראו דא נקודא דקיימא באמצעיתא דאית לדחלא תה יתיד מכלא דענשה דמתא והיינו דכתיב מחלליה מת ימות. משן מחלליה מאו דמאל לנו חלל דעגולא ורובעא לאתר דהוא דנקודה עריא ופנים ביה מת ימות'. והעוהה ס' המשקל עם. ובכשר יסוד המרכבה בכ"י ופיסקא 283 דף 169 ב' רמד"ל מזכיר ס' הרימון בקשר לענין זה. 11 הנקודה הזאת ... : הנקודה התחתונה= מלכות= חיריק= תורה שבעל פה והנקודה העליונה= שורק= תפארת= תורה שבכתב ענאצלת מחכמה= חולס= תורה הקדומה. 12-13 ובסוד הנקודה העליונה... : בחכמה נכללת ספירת בינה שהיא שבת האליון. ובלשון הזוהר: 'שבת עלאה'. עיין זח"א ה ע"ב; זח"ב צב ע"א (פקדון). וראה בהע' 14. 14-13 יושב בסתר העליון : ע"פ תה' צא: א. 14 שלש שבתות... : שבת הגדול כנגד נקודה העליונה= בינה, יום שבת כנגד נקודה האמצעית= יסוד או תפארת, ליל שבת כנגד נקודה התחתונה= מלכות. על שילוש השבתות בזוהר, עיין תשב"י, מענת הזוהר ב, עמ' תצב, הע' 99-100. והעוהה ס' המשקל עם. 16 וגם אשר תאמר... : בחינת היום בשבת רומזת לשתי ספירות: יסוד= חי העולמים ותפארת= נקודה האמצעית. אותה דו-מעמעות מצויה גם בזוהר. עיין תשב"י עם עמ' תצא, הע' 87.

בהיות השבת קדש וכל קדש הוא סוד נקודה עליונה שתומה אשר אין לה ערך ודמיון. והנה השלש נקודות אשר אמרנו שהם חלם שרק וחרק סוד שלש נקודות שהן נקודה אחת וסוד אחד. והנה בהיות סוד השבת נקודה התחתונה מאותן השלש נקודות אשר אמרנו נמצאת שהיא עליונה על הרי בטר שהם הרי הפירוד וכל התחתונים יושבים תחת נקודה אחת שהיא סוד הנקודה האחרונה. 5 ואמנם כי אבן שתייה ממנה הושחת העולם והיא הנקודה האמצעית מכל שבעים אומות והיא עומדת באמצע. ואמנם כי סוד הנקודה התחתונה חוזרת להיות אמצעית כאשר הודפנו בתחלה בהיות המלך שלמה סוד הקו האמצעי עומד באמצע בין המים העליונים ובין המים התחתונים כך סוד הנקודה התחתונה העומדת כמו כן באמצע. וכן היא עומדת באמצע חוזרת לעלות בקדש. ושבעים קתזראות עומדות סביב הנקודה הזאת והיא באמצע. ובהיות ענפיה זגיה וזמוריה וכל שרשיה עומדים סביבה על כל פנים הכל נאחו בסוד זו הנקודה עגולה כי הנקודה באמצע והעיגול סביב. ואין עגול זולתי בתחלת הנקודה אשר באמצע כי אע"פ שזו הנקודה היא תחתונה מהנקודות אשר למעלה ממנה התחלת כל העגול וכל העגול סביב הנקודה והנקודה באמצע. 10 והנה בהיות בריאת שמים וארץ וכל התחתונים עומדים משתלשלים בסוד

1 עליונה] ליתא ב / לה] להם ב 2 שרק] ושרק ב 3 והנה] ליתא ב 4-5 על... הפירוד] ליתא ב 6 הנקודה] נקודה ב / עתייה] העתייה ב 10 העומדת] עומד ב / עומדת] ליתא ב 11 בקדש] הקדש ב / קתזראות] קתזראות ב 12 ענפיה] ליתא ב / וזמוריה] וזמורה ב / הכל] ליתא ב 13 זון] זאת ב / עגולה] ועולה ב 14 עזון] ליתא ב / תחתונה] התחתונה ב 15 ממנה] הימנה ב 16 בריאת] בריות ב / משתלשלים] ומשתלשלים ב

3 בהיות סוד השבת... : מלכות- סוד השבת- הנקודה התחתונה [חדיק] והיא עומדת ממעל עולם ונפרדים. 4-5 על הרי בטר... : שה'ש ב יז. העושה זח"א קנח ע"א: "מכאן ולחמא אקרון הרי בטר דכתי' ומעם יפרד והיה לארבעה ראשים פורי דפרודא". עיין לעיל 198:13. 5 נקודה אחת... : מלכות. וכן ע"פ הסימבוליקה הזוהרית כגון שחכמה היא נקודה עליונה [נקודה עלאה] שכינה היא נקודה תחתונה [נקודה תתאה] או נקודה אחרונה [נקודה בתראה]. עיין זח"א ו ע"א, ז ע"ב; זח"ב קפ ע"א, רי ע"ב, ריג ע"ב; זח"א קנח ע"א. 6 אבן שתייה... : עיין ירו' יומא פ"ה ה"ג; בבבלי יומא נד ע"ב. וכן בוהרר אבן שתייה שהיא סמל לשכינה מתוארת כנקודה אמצעיתא. עיין זח"א עא ע"ב, עב ע"א, רלא ע"א; זח"ב רכב ע"א. כמו שראשינה למעלה היא נקודה אמצעית כך ארץ ישראל למטה היא נקודה מרכזית על העולם. עיין פ"י הרמב"ן עה"ז וק"י יח; כה; זח"א עח ע"א; זח"ב קנז ע"א, קפד ע"ב. והעושה נחנ' קדושים ס"י. 8 כאשר הודפנו... : עיין לעיל עמ' 198:5-6. המלך שלמה כאן רומז לספירת תפארת או הקו האמצעי המכריע בין מים עליונים ומים תחתונים. כמו שתפארת באמצע כך מלכות עומדת באמצע בין שבעים אמות. עיין לעיל עמ' 178:1-2. 11 ושבעים קתזראות... : עיין זח"א קנח ע"ב; "ושבעין קתזראי [עיין כאן בח"ז והעושה בבבלי סוכה נא ע"ב: ע"א קתזראות על זהב] סחרניה דשכינתא". שבעים הקתזראות הם כוחות הדין כנגד שבעים אמות. העושה זח"ז רלו ע"ב. כבר חפיע באגדה הקדומה הרעיון ששבעים מלכים או שרים טובבים כסא הכבוד. עיין פדר"א פכ"ד. והעושה פ"י הרמב"ן עה"ז במ"י: פז. 13 ואין עגול... : העושה סוד השבת בס' המעקל עמ' 110-111: "נקודה האחרונה סוד בריית הקדש והיא בין אכלוסיה עומדת בסוד הנקודה אמצעית... בתוך העגול כי אין עגול טובב על מתכותו זולתי מתוך הנקודה האמצעית אשר היא בחלל העגול".

אדם להוכיח לחבירו בינו לבין עצמו כאשר התעוררנו בתחלה במצות עשה. וזהו הוכח תוכיח את עמיתך אפי' פעמים רבות. ואמרו יכול יהיו פניו משתנות מאותה התוכחה שתוכיחנו ת"ל ולא תשא עליו חטא. ואמנם כי המלבין פני חבירו ברבים כבר התעוררנו בו ופירשנו החיוב הגדול המחוייב בו האדם כי על כל פנים הוא שופך את נפשו. ואמרו שופך דם האדם באדם דמו ישפך זה המלבין פני חבירו ברבים כי על כל פנים הוא שופך את דמו מראשו ועד רגליו. ואמנם כי שתי מתות עובר האחת בראשונה שהנפש נפקה ממקומה ובאה עד פניו. והשנית כי לאחר כן קשה היא הנפש לשוב אל ממקומה עד שפניו מודיקות ונשאר כמת. והרי הן שתי מתות וזהו העובר עבירה גדולה ומרה בהיותו מלבין פני חבירו ברבים. ואם יאמר אותו הרשע המלבין פני חבירו הרי לא בישתי אותו ברבים כי אנשים מועטים היו שם. זהו הענין בכל מקום שיש בו בושות ומתבייש ממנו אפי' בפני אחד שהוא מתבייש ממנו כמו שכתב' שער בת רבים. וכי בת רבים היא. אלא אדם גדול שהרבים צריכין לו נקרא רבים וזהו בת רבים. ועל כן המלבין פני חבירו ברבים אפי' בפני אדם שהוא חשוב ויגיע לו בושות הרי הלבין פניו ברבים. וכבר אמרו חז"ל באותם בני אדם שאין להם חלק לעולם הבא והוא המלבין פני חבירו ברבים. ועל כן ענין זה חומרא גדולה בתורה כפי הדרך אשר אמרנו. וכבר התעוררנו זה בספר שושן עדות. |

שלא לחלל שבת שנא' מחלליה מות יומת. וכתב' ולא תחללו 31 ע"ב
 את שם קדשי. הענין הזה כבר זכרנו אותו בספר הראשון במצות עשה וסוד
 השבת ועניינו ושרשו ותכונתו. ואמנם כי הענין הזה בהיות השבת סוד שמו ית'
 והוא סוד גדול ונעלם באמתת מציאותו כפי אשר התעוררנו בו. יש לדעת כי

1 לחבירו] את חבירו ב 2 מענות] מענות ב 4 בו] ליא ב / ופירענו] ופירענו כי ב
 6 דמו] נפשו ב 7 בראשונה] הראשונה ב 10 ואם] ואי ב 13 וכי] ומי ב /
 אלא... לו] אלא שהרבים צריכין לו והוא אדם גדול ב 14 אדם] בני אדם אחד ב 15 ויגיע]
 והגיע ב / הרי... ברבים] הרי כך שהלבין פני חבירו ברבים ב / אמרו ז"ל] איל ב 16 והוא]
 ליא ב / ועל כן] ע"ד ב 17 חומרא] הוא חומרא ב 18 עדות] העדות ב 20 במצות]
 בסוד מצות ב 22 והוא] הוא ב / יש לדעת כי] על דעת ב

1 כאשר התעוררנו... : עין לעיל עמ' 23:24-23. 2 וזהו הוכח תוכיח... : עין בבלי ע"ב
 ע"א: "הוכח אפילו ק פעמים" / ואמרו... : עין בבלי ערכין פ"ג ע"ב: "יכול אפי' מעתה פניו".
 3 ולא... חטא: ויק"פ: יז. 5 שופך... ישפך: בר"פ: ו. 13 שער בת רבים: שה"ש ז: ו.
 15 אמרו חז"ל... : עין מענה אבות פ"ג מ"א: בבלי בבא מציעא נ"ט ע"א. 19 מחלליה מות
 יומת: עמ' לא: יד. 19-20 ולא... קדשי: ויק' כב: לב. 20 כבר זכרנו... : עין לעיל עמ'
 1:118 וילך. 21 בהיות השבת סוד שמו: הגעוה זח"ב פ"ח ע"ב: "מזו שבת עמא דקדשא בריך
 הוא". ועין ע"ב קכ"ב ע"א. והגעוה ס' המעקל, עמ' 117: "סוד שבת והוא סוד עמו על הקב"ה ממע".
 ראה תשב, מענת הזוהר ב, עמ' תקמב.

לבעליהם כאמרו שכל טוב לכל עושיהם. ואמרו חז"ל ללומדיהם לא נאמ'
 אלא לעושיהם כלום' לעושים לשמן. ואמנם כי הם ז"ל אמרו לעולם יעסוק
 אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמן שמתוך [שלא] לשמן בא לשמן.
 שלא ישנא בלבו לשום אדם מישראל שנאמ' לא תשנא את אחיך
 5 בלבבך. הענין הזה היא מצוה חמורה גדולה בעניינה. וכבר אמרו חז"ל כמה
 עניינים בזה. ואמנם כי היא עבירה גדולה מן העבירות החמורות אשר בתורה.
 וכבר הורונו ז"ל בכמה מקומות ואמרו על ענין השנאה שהיא צד ע"ז. ואמרו
 לא גלו ישראל מארצם אלא על שנאת חנם. ואמרו מפני מה הראשונים נתגלה
 ואחרונים לא נתגלה קצם. אמרו בו ראשונים נתגלה עונם ונתגלה קצם
 10 אחרונים לא נתגלה עונם ולא נתגלה קצם כי שנאת חנם הנסותרת בלב הוא
 מרחיק את האדם מן הטוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא. ואמנם כי כאשר
 אמרנו באהבת האיברים אלו לאלו כך | היא ההפך בשנאתו לחבירו 31 ע"א
 כי היא שנאת איבריו כאשר הודענו באהבת חבירו. והנה יש לך לדעת כי
 השנאה המתעוררת באדם היא הע"ז ממש כאשר הוא בהתעורר האדם בלבבו
 15 יצר הרע נכנס בו לחבירו ואע"פ שלא ידע לו ולא יעשה עמו רעה אלא ששונא
 אותו הרי הוא כאדם הנופה לצד כפירה שהוא שונא לחבירו והוא צד ע"ז כי
 שנאת הלב קשה מכולם. וכבר זה ידוע ומפורש בתלמוד בכמה מקומות.
 שלא לבייש לחבירו. וסמכו בו ז"ל סמך על ענין המלבין פני חבירו
 ברבים. אמרו מאי דכתי' לא תעמוד על דם רעך זה המלבין פני חבירו. והנה
 20 באה התורה להודיע הוכח תוכיח את עמיתך * בינו לבין עצמו כי זה דרך כל

2 לעושיהם] לכל עושיהם ב / לעושים] לעושים המצות ב 3 לעמן] לעמה ב 4 ישנא]
 לשנא ב / לשנא] שום ב 5 בעניינה] בעצה ב / אמרו חז"ל] או"ל ב 6 אמר] ליתא ב
 8 אלא] ליתא ב / הראשונים] לראשונה ב 9 אמרו... קצם] ליתא ב 10 לא] ליתא ב /
 הוא] היא ב 11 מרחיק] מרחקת ב 12 היא] הגה ב / בענאתו] לענאתו ב
 13 הודענו] אמרו הודענו ב 15 לו] אותו ב 16 הוא] היא ב 18 וסמכו] ואמרו ב
 19 ברבים אמרו] ליתא ב / לא] ולא ב 20 בינו] ובנו ק / דרך] צריך ב

1 שכל... עושיהם: תה' קיא: י / ואמרו חז"ל...: בבלי ברכות ז' ע"א. ועיין שם גרסת ס"א
 בגליון הגע"ט ע"פ כ"י מינכן: ללומדיהם וכו'. 2 כי הם ז"ל אמרו...: עיין בבלי פסחים נ' ע"ב.
 4 שלא ישנא...: הועתק בשנינים קל בס' הגעלם כ"י פאריס 817 דף 71 א. ובסוף חסיף: 'זהעם
 יסיר ממנו שנאה ותחרות ויצר הרע ויודיכנו בדרך ישרה'. 4-5 לא... בלבבך: ויק' י"ז.
 7 וכבר הורונו ז"ל...: עיין בבלי יומא פ"ב: 'ללמדך שנגאולה ענאת חנם כנגד שלש עבירות עבודה
 זרה'. 8 לא גלו...: עיין שם שם. 11-12 כי כאשר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 206:15 ואילך.
 18 שלא לבייש...: בס' הגעלם שם: 'שלא לבייש פני חבירו ואז"ל ולא תעמוד על דם רעך זה
 המלבין פני חבירו ברבים ואין לו חלק לחיי זה [הגעלם הבא]'. 19 אמרו מאי...: הגעוה בבלי
 בבא מציעא נח ע"ב: 'כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו עופך דמים' / לא... רעך: ויק' י"ז. פז.
 20 הוכח... עמיתך: שם שם י' / בינו לבין עצמו: הגעוה זח"ג פ"ו ע"א (פקודין): 'בקדמתא אדע
 ליה בסתרא... דלא ינדע ביה בר נש ודא איהו ביניה לביניה'.

אחת לבד ואחרי נקודה אחת מה אתה מבקש לא תמצא זולתי אין לבד. והנה בהיות הנקודה העליונה מתפשטת תמצאה באמצע ושם נקראת תורה והיא היא הנקודה הראשונה הנקראת חכמה. עוד נתפשטה זו הנקודה ותמצאה למטה ושם נקראת זאת התורה והיא הנקראת תורה שבעל פה והיא היא הנקודה הראשונה הנקראת חכמה. ועל כן תמצא שלש הנקודות הללו שהן נקודה אחת בלבד עליון אמצעי וסוף כגון ו'. הרי | לך הנקודה הראשונה שהיא 30 ע"ב האמצעית והיא התחתונה. ועל כן הכל סוד אחד וענין אחד כי היא החכמה העליונה נקודה הראשונה והאמצע והסוף והכל אחד. ואע"פ שאמרנו בענין זה כבר. ואמנם לפי דקות הנקודה סוד התחלת כל ההתחלות וסוף לכל תכלה נראית נקודה אחת לבד בלא שום התפשטות בהעלמתה הנסותרת כי לא תמצא זולתי מחשבה לבד התחלה בלא התפשטות ואין מי שיודע לאיזה דרך ינמה אותה הנקודה ומה יעשה ממנו. ולכן נעלמה ונסותרת. ויעש לה מסגרת.

והנה על הדרך הזה תוכל לדעת כי סוד התורה (היא) נובלת מחכמה של מעלה סוד הנקודה הראשונה ואינה נובלת כי היא בעצמה והכל אחד בלי שום שנוי וחלוק אחד. וזהו הפעם אחר להורות מה שנא' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. ועל הדרך הזה אשר הזכרנו יש לך לדעת כי התורה היא עיקר האמתי למעלה ולמטה והמחזיק בה אוחו בחיים שהיא עץ חיים היא למחזיקים בה. ואמנם כי בהיות סוד הנקודה העליונה עיקר הכל ומשם יוצאות ענין המצות ומתן שכרן הגנוזה לצדיקים לעתיד שנא' עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ועל כן עיקר המצות הם הנותנים חיים

2 תמצאה] באמצאה תמצאה ב 4-2 והיא... התורה] ליתא ב 4 הנקראת] הנקרא ב 6 כגון | ליתא ב 7 והיא] שהיא ב / הכל סוד] סוד הכל ב 8 והאמצע] האמצעי ב 9 סוד] סוף ב 10 כי] ליתא ב 11 לבד] לצד ב 12 ממנו] ממנה ב / ולכן] ועל כן ב / נעלמה] היא נעלמת ב 14 ואינה] ליתא ב / והכל] הכל ב / אחד] אחד ב 15 אחר] אחד ב 17 שהיא] שהיא נקראת ב / חיים] החיים ב 19 לעתיד] לעתיד לבא ב

2 הנקודה העליונה... : מחכמה נאצלת הספירה המרכזית תפארת שהיא נקודה אמצעית ומכוונת במערכת האלוהות לתורה שבכתב. עיין לעיל עמ' 106:10-12. העוהה ניקפילה ינתא אנו נד ע"ג: זלעולם לא גיענו (ואומות) לנקודה הפנימית שהיא נקודת התורה. ועם נה ע"א: כל תורתנו נקראת נקודה אחת. 4 זאת התורה: ויק' ז: לו, יד: נד; במ' יס: יד. וע"פ הסימבוליקה הקבלית הביטוי רומז לבחינת הנקבה (הרמוזה במילה זאת) בתורה שהיא תורה שבעל פה או ספירת מלכות. 5 שלש הנקודות... : אחדות השילוש בעולם הספירות חכמה תפארת ומלכות שהן עליון אמצעי וסוף במערכה. ובחמה לך בפירוש לשילוש הקדושה. עיין לעיל עמ' 90:1-2 ובהע"ש. על מסיב חומה בניקפילה, עיין בעמ' הקודם הע' 2. 15-16 אני... אלהים: יש מד:ו. 17 והמחזיק בה... : העוהה זח"א קב קחו ע"ב: דכל מאן דאשתדל באורייתא ואדיד בה אדיד בחיין (הגוסס במקפים). והעוהה זח"א קב ע"ב: כל מאן דאשתדל באורייתא ואתאדיד בה אתאדיד באילנא דחיי. ועם קצו ע"א: וכד בר נש אשתדל באורייתא ואתדבק בה וכי לאתקפא באילנא דחיי דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה. 17-18 ע"כ... בה: מש:ג: יח. 19-20 עיין... לו: יש:ס:ג.

במעלה יתירה כמו נקודות החלם שהוא נקודה עליונה על הכל והיא ראשית והתחלה לכל. והנה תמצא סוד שלש נקודות בדקות התואר והן בדוגמא אחת ואין להם תמורה והם חלם שרק חרק סוד דוגמא אחת ואין להם שום חלוף ותמורה כלל בעולם והן נקודה אחת בלבד. והחלם היא הנקודה העליונה 5 והתחלה לכל ההתחלות. והשרק היא החלם והיא באמצע והחרק היא החלם והיא מתחת. והן הן סוד הנקודה העליונה הנקראת חלם. אמנם יש לדעת כי סוד הנקודה העליונה היא סוד החכמה ראש לכל ראש כי אין ראש זולתי נקודה

1 שהוא] שהוא ב / והיא] והיה ב 5 ההתחלות] התחלות ב 7 החכמה] חכמה ב

1 נקודות החלם... : נקודת החולם מכונת לספירת חכמה או הנקודה העליונה. סביר להניח שרמז"ל היעפע מניקפילה. עין גינת אגוז ט ע"א: "הנקודה העליונה שבכל הנקודות והיסוד' מעאר כל היסודות היא סוד הנקודה הנקראת חלם... ואם כן התבונן אמי ותרא חלם הוא סוד עצם ההשגה העליונה בעצם החכמה שהיא ראשית המשכת החפץ וזו היא השגה הראשונה בחכמה בתבונה ובדעת כי החכמה ראשית הזוהר ומעלה". אך ראי לציין שבחיבור תיאוסופי מאוחר לניקפילה, שער הניקוד (הנדפס בתוך ס' ארזי הלבנון לו ע"א), נקודת החולם מכונת דוקא לכתר או קוץ היו"ד המניע את החכמה או היו"ד. על חיבור זה, ע"י אפרים גוטליב, מחקרים בספרות הקבלה, עמ' 99. דעה זו מצויה בכמה ספרי קבלה וביניהם תקו"א. ע"י המקורות עגדעמו על ידי משה חלמיש במהדורתו על פירוש קבלי לבראשית רבה לר' יוסף בן שלום אשכנזי, עמ' 138, הג' 119. ברם לפעמים בתקו"א וכמו כן בכמה חוגי מקובלים אחרים הקמין מורה על ספירת כתר. השווה כ"י מינכן 47 דף 369 א: "יש אמרים בסוד מעלת הנקודות כי סוד הקמין היא העליונה בהיות קומצת וכוללת כל שאר הנקודות... ועל כן נקראת קמין". על מקרה על סימבוליקה זו בחוג בעלי סודות האמתיות, ע"י אסי פרבר, "למקורות תורתו הקבלית המקודמת על ר' משה די ליאון", עמ' 88-89, ועם עמ' 90 הג' 52. יש להוסיף שבגוף הזוהר כנראה חולם הוא כנגד מהות הפנימית על חסד או קמין. ע"י בהג' הבאה. 2 שלש הנקודות ... : שלש הנקודות-- חולם שורק וחיריק-- כנגד חכמה תפארת ומלכות. גם כאן השפעת ניקפילה ברורה למדי. השווה גינת אגוז ט ע"ג-ע"ד: "החלם הוא מכון כנגד עולם העליון שהוא עולם השכל והשרק הוא מכון כנגד יסוד העולם האמצעי שהוא עולם הזוהר והחרק הוא מכון כנגד יסוד עולם השפיל שהוא עולם ההרכבה. ואלו הן שלש נקודות יחידות פרטיות. ובהיות השרק מעולש נקודת... הוא המעיד על נקודה אחת... כי אלו הן נקודות הן היסודות והן מדרות תכונה שלשת מיוסדות שוף ע"י ליון תיכון תחתון". ועם סו ע"א: "זדע לך האמת כי אלו הן נקודות שוף חלם שרק מיוסדות הן על יסוד אחד וסוד אחד כי החלם לעולם הוא למעלה והשרק למטה המנו החרק למטה מעניהם... ואם כן יסוד אחד יש לאלו הן נקודות והוא החלם לבדו יסוד בהיותו למעלה מן הכל... וא"כ אין לכל הנקודות יסוד כ"א הקודת חולם בלבד". רמז"ל חוזר על ענין שלש הנקודות בכמה מקומות בספריו. השווה כ"י מינכן 47 דף 369 א-ב: "זוגה תוכל לדעת סוד ענין גדול בהיות שלש נקודות עומדות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו בהיותם שלשתם בדוגמא אחת חולם חירק שורק עליון ואמצעי ותחתון... ועל כל פנים חולם שהוא העליון הוא המקיים לשאר הרוחות והוא מתקיים מזה שאינו נראה ולא נגלה והוא סוד אין אידי שאינו נתפש לעולם". ברור שכאן רמז"ל קושר את החולם עם הספירה הראשונה "האידי שאינו נתפש" שמתנו יוצא "אידי התפש" או חכמה. (הבמייים "אידי שאינו נתפש" ו"אידי התפש" הם כנויים רגילים לכתר ולחכמה אצל רמז"ל. ע"י לדוגמא סוד עגד ספירות בלימה, עמ' 75-374; עקל הקדש, עמ' 18.) האידי מקיים את הרוח (השורק) והרוח מקיים את הגפש (החיריק). והשווה ס' משכיות כסף דף 106 ב: "אמת דע לך שלש נקודות הן בקשר א ואחדות א לך חולם שרק חרק עליון ואמצעי ותחתון בסוד מחשבה ודבור ומעשה". כאן שלש הנקודות מכונות לשלשה עולמות: חולם לעולם המחשבה, שורק לעולם הדבור, וחיריק לעולם המעשה. יש לציין שבזוהר שלש הנקודות ביחד עם האמתיות הרחניות מכילים "זדע הקדש" שגודע בתוך בינה על ידי חכמה. הנקודות נכללו יחד עם האמתיות ויצרו את הקול והדיבור היינו תפארת ומלכות. ע"י זח"א טו ע"ב, יז ע"א. זמני שבזוהר הנקודות מציגות מהותן הפנימית על שלושת הקוים שבהם מסתדרת מערכת הספירות: ימין שגמאל ואמצע. ראה פ"י כתם פז על הזוהר ח"ג ע"ב. עם כתוב שהזדע "בא מזה גמל רהיט דמחא שמורים על הנקודה הגמלקת ל"י חלקים ראש ואמצע וסוף שהם נרמזים בעלש נקודות חולם למעלה ראש ושורק באמצע וחיריק למטה". באד"ר אותן המדות הפנימיות נקראות בעם "מוחין". ע"י זח"ג קלו ע"א. וראה יהודה ליבס, "המשיח על הזוהר", עמ' 130 הג' 182.

אחד. ועוד הנני מוסיף להודיע על מה שאמרנו בהיות התורה נובלת מהחכמה של מעלה כי התורה אחד מחמשים מחכמה. ועל כן תמצא שהתורה נתנה לסוף חמשים יום. והענין הוא על דרך האמת ולעיקר ידוע. וגם על דרך סוד פנימי מסוד החכמה תמצא המדרגות שהם חמשים. והנה אע"פ שהתורה היא מדרגה | למטה נובלת מן החכמה שלמעלה ותמצאה בסוד המדרגה האחרונה 30 ע"א 5 תמצא כי הכל אחד ואין בו שום פירוד. והנני נכנס בביאור זה.

יש לך לדעת כי התורה היא בכמה עניינים. היא בסוד אותיות ותנועות שהן נקודות המניעות לאותיות והן סוד הנפש לגוף כי האותיות אע"פ שהן סוד נשמה גופניות הן אצל הנקודות. והנקודה היא נשמה לאות כי על כל פנים כל הדברים שהם מלמעלה כלם הן נשמה לנשמה כאשר תמצא המדרגות כלם בענין זה. הנפש היא המניעה לגוף והנפש יש עליה מניע ובלתי אותו מניע אין לה קיום בגוף להניע כלל. וזהו סוד הרוח המקיים לנפש כי בלתי הרוח אין לה קיום בגוף כלל. ואמנם כי זה הרוח המקיים לנפש יש עליה רוח אחרת המניע לכל הרוחות וזהו הנקרא רוח אלהים חיים והוא סוד הנשמה העליונה המקיים את הכל. ועל כן תמצא שהכל נשמה לנשמה. ואמנם בהיות האותיות גופניות נשמה הן אבל סוד הנקודות הן נשמה להן לפי דקותן או לפי שהן מניעות לאותיות. והנה יש לך לדעת כי סוד הנקודות אין לך בדקות יותר מכלן

1 מהחכמה) מחכמה ב 3 ולעיקר) ואע"פ ב / וגם) ליתא ב 4 והנה) והוא ב 5 מן החכמה) מהחכמה חכמה עלמעלה ב / ותמצאה) ותמצא ב 8 נקודות) הנקודות ב / לאותיות) האותיות ב / נשמה) הנשמה ב 10 שהם) תמצא שהם ב 11 היא) היא ב / יש עליה) שעליה ב 12 להגיע) להגיעו ב 13 יש עליה) שעלה ב 15 שהכל) כי הכל ב 16 או לפי) ולפי ב 17 בדקות) בדקדוקי ב

2 אחד מחמשים מחכמה: כנגד חמשים שערי בינה היוצאים מחכמה / ועל כן תמצא... : השווה זח"ב מו ע"א: "בגן זההוא יזבלא (בינה) סליק לון ממזרים... אתעכבו חמשין יומין לקבלא אורייתא. ומרהוא אתר נפקת אורייתא (תפארת) ואמיהיבת". ועם פנ ע"ב: "חומא דנפקו ישראל ממזרים עד יומא דאמיהיבת אורייתא חמשין יומין הוו... מעום דאינן עגי דיזבלא". ועיין לעיל עמ' 138:18-20.

7-8 בסוד אותיות... : השווה זח"א טו ע"ב: "נפא אתון ורוחא נקודי"; זח"א עה"ש עג ע"ג: "אתון כולה כנפא בלא נפשא". תורת לשונות זו התגלגלה למקובלים מהפילוסופים כגון יהודה הלוי ואברהם אבן עזרא. עיין המקורות שגרעמו על ידי ר' מרגליות בפירושו לס' הבהיר סי' קטו ועל ידי שלום בתרנמו הגרמנית לס' הבהיר עמ' 87-89 הג' 5. וראה במיוחד ניקסילה, ינת אנו, סה ע"א ואלך. השווה רמד"ל מעביות כסף, כ"י בהמ"ל ניו-יורק אספ' אדלר 1577, דף 106 א: "זבעלי החכמה הפנימית בסדר עמות המפורשים הודיעו וגלו בסוד חכמת הנקודות שהן הגשמה לאותיות... והיא חכמה פנימית עמוקה מכל החכמות". ייתכן ש"בעלי החכמה הפנימית בסדר עמות המפורשים" הם אותם המקובלים שרמד"ל מזכיר בעם "בעלי העמות המפורשים" בסוד שבת הנספח לס' המשקל, עמ' 116. עיין לעיל עמ' 70 הג' 4. 12 הרוח המקיים לנפש: תפארת ומלכות. עיין לעיל 8:305. ובהג' עס. 14 רוח אלהים חיים: בינה שהיא נשמה העליונה. 15 נשמה לנשמה: כידוע מקור לשמש לשון זה בכתר מלכות לאבן גבירול. השווה שלום, "עקבותיו על גבירול בקבלה", עמ' 63-64.

ההיות מתפשטות ונתהוות בסודותם באמתת מציאותו ית'. ואמנם כי אמתת מציאותו היא חכמה העליונה הנסתרת והנעלמת ואמתת סוד השם היא כי סוד האויר הזך הקדמון אשר לו ערך בשום צד סוד ההתחלה באמתת העלומה הנסתרת היא החכמה. ומסוד החכמה יצאו כל צבאות המציאות בהתחבר ההתפשטות בסוד הבינה והבינה עם החכמה היא בית חבר. נקבה תסובב גבר. ואמנם כי סוד הנקודה הראשונה אשר אמרנו היא התורה. אבל בהיות החכמה מתפשטת נתהווה מקום סוד התורה בסוד הנקודה האמצעית כדי להיותה באמצע ועל ענין התורה וסודותיה כדי לדעת עיקר *מוצאה שהיא החכמה ומשם מתפשטת התורה עד מקום השבת אשר הוא מקום כסא המשפט כאמרו וזאת התורה אשר שם משה. והענין הוא נכון לכל משכיל. ואמנם כי מזה הדרך תוכל לדעת כי הכל סוד אחד וענין אחד ואין פירוד בשלשה המקומות אשר הזכרנו כי הכל אחד ונחזור הכל לצד נקודה הראשונה הנעלמה. ואם תבקש אות ומופת בענין זה הנני מודיעך את הרשום בכתב אמת.

תדע לך כי הוא ית' נתן לנו תורתו שלימה בכל ערוכה ושמורה ונקראת עץ החיים כדוגמת האילן שהכל הוא לצורך ואין שום דבר נדחה ממנו לחוץ. והעלים והפארות והפרי וגוף האילן וצמתו ושרשו וקליפתו הכל הוא לצורך ולענין ידוע. והכל הוא ענין אחד אע"פ שנתפרשו המינים ממנו הכל הוא אחד. והנה יש לנו [לדעת] על מה שהיינו בביאורו בהיות החכמה העליונה וסוד התורה וסוד המדרגה האחרונה מקום אשר התורה נדרשת הכל

2 היא היא] הגה היא ב / חכמה] החכמה ב / סוד] עם ב 3 אין לו] ליתא ב / ההתחלה] התחלת ב 4 העלומה] העלמה ב 9 מוצאה] מוצאת ק 10 וזאת... מעה] וזאת אשר עם מעה זכרו תורת מעה ב 11 וענין] ענין ב / פירוד...] פירוד לכל משכיל ב 12 לצד] לסוד ב 15 תורתו] תורה ב 16 עומ] ליתא ב 17 והפארות והפרי] והפיתת ב 18 ענין] ליתא ב / המינים ממנו] ממנו המינים ב 20 אשר] אשר עם ב

3 האויר הזך הקדמון: כתר. 6 נקבה... גבר: יר' לא: כא / סוד הנקודה הראשונה... : עלש בחינת על תורה מכוונת לעלש מדרגות במערכת הסיפיות: שרש התורה או 'התורה הקדומה' לחכמה. תורה שבכתב לתפארת, ותורה שבעל פה למלכות. הקבלה זו נקבעה בראשונה בקבלת גירונה. ראה שלום, פרקי יסוד, עמ' 44 ; תשב'י, מעגת הזוהר ב עמ' ששה-שסו. יש לציין שכאן נקודה האמצעית מכוונת לתפארת ולא למלכות. עיין לק' עמ' 6:3330 ובהג' עם. 9 מקום השבת: הכוונה למלכות שהיא תורה שבעל פה. 10 וזאת... משה: דב' ד: מד. העוהו זח"א רסו ע"ב; זח"ג פא ע"ב (פקודין). 13-14 את... אמת: דני' י: כא. 15 בכל ערוכה ושמורה: ע"פ עמ"ב כג: ה. 16 ונקראת עץ החיים... : העוהו זח"א קצג ע"א: 'תא חזי אילנא דחיי איהו בכמה דרגין מתפרשן דא מן דא וכלהו חד (-) הלשון כאן: אע"פ שנתפרשו המינים ממנו והכל הוא אחד]. דהא באילנא דחיי אית דרגין אלין על אלין ענפין ועלין קליפין נופא דאילנא שרשין וכלא הוא אילנא. כגונא דא כל מן דאשתדל באורייתא איהו אתתקן ואתתקי באילנא דחיי". והעוהו זח"ב ס ע"ב; זח"ג קחז ע"ב, קצג ע"א, רב ע"א. עיין לק' עמ' 5-2:366.

ביי' צוה שלא למשכן כל אלמנה ויתום ודי בזה לכל משכיל.

שער החלק החמישי.

יש לך להבין ולהתעורר בסוד החכמה על כי הוא ית' הנחיל לישראל תורתו הקדושה מן השמים כדי להנחילם בסוד שמו ית' ולהדבק בו ולהיות העולמים כלם בשוה בסוד אחד וענין אחד להם ושיהיו כלם נאחזים ומשתלשלים בסוד שמו ית' להורות כי כשם שאין לו קץ ותכלה כך אין לתורתו קץ ותכלה. וזה שאמ' נעים זמירות ישראל לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ואמנם כי בהיות התורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים יש להתעורר ולדעת כי אין קץ ואין תכלה לאמתת מציאותו ית'. והנה בהיות אמתת מציאותו משתלשל ממקור המעלה העליונה אשר משם מתפשטים כל ההיות יש לנו לדעת כי מקור המעלה הוא סוד התורה. וכבר ידעת כי המקור העליון היא הנקודה העליונה הראשונה והיא סוד התורה. ואע"פ שחמצא בדברי רז"ל שאמרו כנגד הענין הזה שלש נובלות הן נובלת נבואה חלום נובלת חכמה של מעלה תורה נובלת אספקלריא המאירה שמש. וכבר התעוררנו זה בהיות הענין כאשר אמרו הפרי שנובל מן האילן קודם בישולו קרא נובלת. ועל כן תוכל לדעת כי נובלת נבואה חלום כי הנבואה הוא בשול הפרי באילן שנתבשל כל צרכו והפרי הנובל ממנו קודם בשולו הוא החלום. ועל כן אמרו ז"ל חלום אחד מששים בנבואה. ואין לך חלום שאין בו דברים במלים מפני שלא נתבשל הפרי במקום מוצאו. נובלת חכמה של מעלה תורה. אם כן יש להתעורר בענין זה מפני מה התורה הוא בענין | אלו 29 ע"ב

20 הנובלות. והלא התורה היא מקור החיים ואתה אומ' כי היא מאותן הדברי' הנקראים נובלות. יש לך לדעת כי סוד החכמה של מעלה היא הענין הגדול אשר אין לו ערך ודמיון והוא הוא מקום המעלה העליונה אשר (הוא) משם כל

1 ודי... | ודי בזה לכל משכיל נגלם שער החלק הרביעי ב 3 לך] ליתא ב / לישראל] ליתא ב 4 ב] בוי' ב 6 בסוד שמו] בסודו ב 8 כי בהיות] בהיותו ב / התורה] ליתא ב 10 מטעם] עם ב 12 המקור] מקור ב 13 נבואה] תבואה ב 14 חלום] החלום ב 16 נבואה] תבואה עם ב 20 הוא] היא ב / בענין] במנין ב

3 כי הוא ית'... : עיין במאמרו על ת. אדל: "Infinities of Torah in Kabbalah" in *Midrash and Literature*, p. 147. עיין לעיל עמ' 24-22: 4 בסוד שמו ית': בקבלת משה הי"ג התורה מזוהר עם השם או עשר ספירות. עיין לק' עמ' 341:2-3 ובהע' עם. 7-9 לכל... מאד: תה ק"פ: צו. 8 ארוכה... ים: איוב יא פ. 10 ממקור המעלה העליונה: ברור מההמשך שהכוונה לספירת חכמה מקום על תורה הקדומה. עיין לעיל עמ' 107:18-108:2. 13 שלש נובלות...: עיין ב"ד יז: ה, עמ' 57-156: "ד' חננא בר יצחק אמר שלש נובלות הן: נובלת מיתה שניה נובלת נבואה חלום נובלת העולם הבא שבת. ר' אבין מסיף עוד תרתין: נובלת אורה שלמעלה נלגל חמה נובלת חכמה שלמעלה תורה". 14-15 וכבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 107:14-17. 18 אמרו ז"ל...: בבלי ברכות נז ע"ב. ועיין לעיל עמ' 126:5-10.

ולשרות עליו שכנית המקום ואינו שלם לשרות עליו שכניתו זולתי בהיות חבור
 זכר ונקבה. אז הברכה שורה עליו מלמעלה כאשר הודענו שאין הברכות
 שורות זולתי זכר ונקבה ביחד כאמרו זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא
 את שמם אדם. והענין הזה הוא בסוד דוגמא אחתית. והנה בהיות שניהם בשר
 אחד וגוף אחד ורוח אחד להם בבא עת האדם על חמאתיו ממשכנין ממנו הרוח
 5 ונופל משכון חתוך ביתו ונשארת אשתו עגונה יחידה ישבת שוממה בוכה
 ומתאוננת ומבן זוגה ממושכנת. והוא ית' אינו מעיר זעם ועברה וצוה שלא
 תקום פעמים צרה. כבר משכון חייה נתון בידי שמים אינו דין שיהיו משכנותיה
 בידי אדם. ועל כן פטורה מעונש משה כי אם נתחייבת בעונש מעלה פטורה
 10 היא מעונש משה. ועל כל פנים לא תקום פעמים צרה.

והתבונן כי הוא ית' כל דרכיו בצד החסידות ומלא רחמים ולא ידין
 אנוש באשמתו. מי שנתחייב בדין של מעלה ובדין של חסה וקבל עליו דין של
 חסה שדונוהו ב"ד להריגה הוא ית' פוסק אותו מדינו ומוחל לו את שלו ונתכפר
 לו אשר חסא ופטור מעונש אחר. בדוגמא זו צוה מי שנתחייב בדין של מעלה
 ונדון שם צוה שלא יחייבו לאלמנתו בדין של חסה. ולא עוד אלא כי עיני
 15 השם | ית' תמיד על יתומיו ואלמנתו. ולכן צוה כל אלמנה ויתום לא 29 ע"א
 תענון. ומי שמענה אותם בשום עניי כתי' וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו
 נשיכם אלמנות ובניכם יתומים כי הם בידו של מקום מופקדים לעיין עליהם
 ולהגן עליהם כאמרו כי יי' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. ועל כן צוה
 20 בתורתו שלא למשכן בשום צד אלמנה בדין בין עניה בין עשירה כי די
 במשכנותיה שהם בידי דין שמים. והנה ישראל עם נחלתו זרע קדש הדבקים

1 שכנית] שכניתו ב / בהיות] להיות ב 2 אז] אי ב 3 ביחד כאמרו] ביאר באמת ב /
 ויברך אותם] ליתא ב 5 בבא] לבא ב 6 עגונה] עניה ב 7 ומבן] ומבין ב
 8 חייה צורה ב / נתון] נדון ב / שיהיו] שיהיה ב 9 נתחייבת] נתחייבה ב / בעונש]
 מעונש ב 10 פעמים] ליתא ב 12 ענתחייב] ענתחייב ב 13 שדונוהו] דונוהו ב
 15 יחייבו] יתחייב ב / אלא] ליתא ב 16 ואלמנתו] ואלמנתיו ב / ולכן] ועל כן ב
 16-17 וחרה... יתומים] וחרה אפי בכס וגו' ב 18 מופקדים] שפוקדם ב 19 יריב]
 את ב 20 אלמנה] לאלמנה ב / בדין] ליתא ב

1 ואינו שלם לשרות... : עיין זח"א מס ע"ב, נה ע"ב; זח"ג לו ע"ב, נם ע"א. והשווה בבלי סוטה יז
 ע"א: "רדיש רבי עקיבא איש ואגוה זכו שכניה ביניהן". ועיין לעיל עמ' 223:6 וברא' עס. מופיב
 עלימות אדם כאנדרוניטוס עכ"ח בחזרה. השווה זח"א י ע"ב, יח ע"ב, לד ע"ב, לו ע"ב, קסה ע"א;
 זח"ב נה ע"א, קמד ע"ב, רלא ע"א; זח"ג ז ע"ב, י ע"ב, ים ע"א, מד ע"ב, נם ע"ב, רצו ע"א (אד"ו).
 והשווה בבלי יבמות סג ע"א: "כל אדם שאין לו אשה אינו אדם". 2 כאשר הודענו... : עיין לעיל
 עמ' 14:50-15; ועמ' 15:224-16. והשווה זח"א נה ע"ב, קסה ע"א, קפב ע"א; זח"ג עד ע"ב. מקור
 הדברים בבבלי יבמות סב ע"ב: "כל אדם שאין לו אשה שריו בלא שמחה בלא ברכה". 3-4 זכר...
 אדם: ב"ה: ב. 7-8 שלא... צרה: ע"פ נחום א: פ. 8 כבר משכון חייה... : השווה זח
 מדה"ג פס ע"ב. 16-17 כל... תענון: עמ' כב: כא. 17-18 וחרה... יתומים: עס עס כג.
 19 כי... נפש: מע"כ: כג.

מחבירו > נוסלין נשמחו ממנו שלא שב אל גופו והגוף ההוא יהיה תל עולם לא יבנה עוד. על כן יש להעיר הלבב ולהבדיל האדם עצמו מכל צד רבית ומכל מיני רבית כאשר הורו ד"ל. והש"י ידריכנו בדרך ישרה ונלכה באורחותיו ונשתדל במצותיו.

5 שלא למשכן בעל החוב בידו אלא במאמ' השופט שנא' לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו בחוץ תעמוד. הענין הזה ידוע הוא כי הדבר הזה מדת החסידות הוא בהיותו מונע עצמו שלא להכנס לביתו ושלא יוציא מביתו שום דבר כדי שלא יראה גזלן עושק את חבירו. כי אמנם יש מצות בתורה שטעם שלהם ידוע הוא לכל *ואינן נסתרות ויש מהן מצות נסתרות בטעמן שיש להן טעם סוד נסתר פנימה בהיכל *המלך. והנה המצוה הגלויה לעין אין להארץ 10 בה כי הענין ידוע כגון זה שיש לו לאדם להתנהג בחסידות ושלא יכנס לביתו בשום צד למשכנו כי גם אמנם בהיות האיש אשר הוא נושה בו מוציא לו המשכון אזי הוא ית' לא יתן המשחית לבא אל ביתו לנגוף כי בחוץ יעמוד ואליו לא | יקרב וימוד כי יי' ישמרנו ומכל רע יצילנו כאמרו לא תאונה 28 ע"ב אליך רעה ונגע לא וכו'.

15

שלא למשכן האלמנות שנא' ולא תחבול בגד אלמנה. ואמרו חז"ל בין עניה בין עשירה. התבונן כי הוא ית' המציא הוית מציאותו כדי לדעת אותו והמציא כל ההויות למיניהם בסוד אמתת מציאותו ית' וכל המדרגות וכל העולמות המציאם בסוד השתלשלות הוית אמתתו. ואמנם כי הכל מדרגות וסבות זו על גב זו מעלה זו למעלה חזו כאמרו כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. ואמנם כי בהשתלשל המדרגות המציאם בדוגמא אמתית עד אשר נתפשט סוד אמתתו במציאות הוית בני אדם העומדים בזה העולם לשרת בשם יי'. ואמנם כי האדם עומד בדוגמא עליונית להיותו שלם בתכונותיו

1 מחבירו] על חבירו ב / נוסלין] ונוסלין ב / שב אל גופו] שבה נשמחו אליו ב / הראו] ליתא ב / תל] כל ב 2 על] ועל ב / הלבב] האדם את לבבו ב / ולהבדיל... עצמו] ליתא ב 3 מיני] מין ב 4 ונשתדל] ונשתדל ב / במצותיו] במצותיו אמן ב 6 הזה] ליתא ב 7 החסידות] חסידות ב 9 ואינן] ואינן ק / מצות] ליתא ב 10 המלך] מלך ק 11 לו] ליתא ב / בחסידות] במדת החסידות ב 12 אמנם] ליתא ב / בהיות] בנות ב / נושה] נושא ב 13 אזי...] אזי הוא מחזיק בתומתו ויפטר מעונש עמים והנה שכרו אתו בבא עתו הוא ית' לא... ב 14 וימוד] ליתא ב / ומכל] מכל ב / יצילנו] יעמרנו יצילנו ב 15 לא יקרב באהליך ב 16 ולא] לא ב 19 אמתתו] אמתתו ית' ב 20 מעלה] מדרגה ב 22 אשר נתפשט] ענתפשט ב

1-2 יהיה... עוד: ע"פ דב"ג יז. 5-6 לא... תעמוד: שם כד: י. 13 לא... לנגוף: ע"פ שם יב: כג. 14-15 לא... לא וכו': תה' צא: י. 16 ולא... אלמנה: דב"כ: יז / ואמרו חז"ל...: עין בבלי בבא מציעא קטו ע"א. 20-21 כי... עליהם: קד' ה: ז.

הסופר ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור שום אחד מן הדרך הרע הזה. והנה על כן נקרא נשך כמו ישכנו נחש מה הנשך כשישוך הנחש את איש נושך אותו במקום אחד וכל איבריו מרגישים כך המלוה ברבית לחבירו | בין רב 28 ע"א או מעט כל האיברים מרגישים כאלו הוא נוסל את נפשו. ועל כן הענין הזה בחומרא גדולה. 5 והנה חכם הרזים המלך שלמה ע"ה בא להורות ואמ' מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. וכבר ביארו ז"ל במדרשות על ענין חונן דלים שהוא זרעו של עשו. אבל כל דבריהם אמת. ויש ענין אחר כי המרבה הונו בנשך ותרבית הוא נוסל את שלו הוא עושה לחבירו עני ודל והוא יאבד העושר ההוא בענין רע כאמרם ז"ל שאפי' הממון האחר שיהיה לו קודם לכן יתאבד ממנו ויגרע אותו הממון ליד מי שחונן דלים. ואותו שנשאר דל 10 בשביל המלוה לו ברבית יטול חלקו ואותו שהוא חונן דלים יחוס עליו ויתן לו מה שהוציא ממנו זה האחר ותחשב לו לצדקה. והוא רשע בעונו ימות שנמל נפשו ממנו ולא תהיה לו תקומה. וכבר אמרו ז"ל על ענין אותם העצמות שהחיה הקב"ה על יד יחזקאל ואמרו כי כלם קמו זולתי איש אחד לבד. ואמרו ז"ל אמ' יחזקאל רבונו של עולם מה טיבו של האיש הזה. אמ' לו בנשך [נתן] 15 ובתרבית לקח וחיה לא יחיה. והבן כי מדה כנגד מדה הוא. הוא נמל נשמתו

1 כל ליתא ב / עליהם עמהם ב / אחד] אחד מהם ב 1-2 והנה... נקרא ליתא ב 2 ישכנו... הגשך נשכת נחש ב / כשישוך כשישך ב / הגשך ליתא ב 3 המלוה ברבית הרבית ב / לחבירו ליתא ב 4 או] בין ב / מרגישים מרגישים בו ב 6 וכבר... | וכבר ביארו ז"ל במדרשים על ענין חונן דלים שהוא זרעו של עשו ובדין היה שלא יתן רבית לזרע עשו שגאל לא תשיך את אחיך את עשו וגו' ולא מצאנו בכל התורה שיקרא אח אלא עשו בכמה מקומות כמו שאמר מרע"ה כה אמר אחיך ישראל וגו' ואח"כ אמר ונעבור מאת אחינו בני עשו ואחר בא ואמר ואל תרא ביום אחיך וראוי היה לעמוד להם שלא יתן להם רבית ולא כלל דבר אלא שבא הכתוב ואמר אחר עמך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שעמרו ועל ירושלים ידו גורל גם אתה כאחד מהם הרי נעשה נכרי בעת ההיא ועוד אמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וכ"ש לקחת ממנום מהם ועל מה נתן המיד זה ע"י עובדיה על שהוא המיד לעדות שהיה מזרע עשו ובא פסוק אחר ואמר עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים ואנפ"י שרז"ל אמרו ראה שבעה מצות שקבלו עליה בני עמה אבל חרבן הבית היה עמד וימודד ארץ הבחירה וראה ישראל אומות העולם היו רוצים לזרוח ולא הבה כמו עגאל אדלי אדום וישמעאלים מאב והגרים נבע. ותמון ותמלק פלעת עם יושבי צר גם אמרו נלוה עמם היו זרוע וגו' אבל כל דבריהם אמת... ב 6 לחבירו] את חבירו ב / ודל] וכל ב 9 יאבד] יאבד ממנו ב 10 יתאבד] יאבד ב / ליד] ליד לדל ב / שחונן דלים] שחונן הבלים ב 11 בשביל... ברבית] ליתא ב / עליו] ליתא ב 12 שהוציא] שתוציא ב 13 וכבר אמרו ז"ל ואמ"ל ב 14 איש] ליתא ב 15 האיש הזה] זה האיש ב 16 הא נמל] נמל ב

2 על כן נקרא נשך... : הגווה תנח' משפטים סי' פ: 'למה רבית דומה למי עגשכו נחש' / ישכנו נחשו: קה"י ח. 5-6 מרבה... יקבצנו: מעי כח: ת. 6 וכבר ביארו ז"ל... : עיין עמודי לא: יא: תנח' משפטים סי' יד ופ' ראה סי' י: תנ"ב משפטים סי' ה ופ' ראה סי' ו. 12 ותחשבו... לצדקה: תה' ק: לא / והוא... ימות: יח' ג: יח. 13 ולא... תקומה: ע"פ ויק' כ: לו / וכבר אמרו ז"ל... : עיין פדר"א פל"ג. אך יש לציין שגוסס המאמר המובא כאן קרוב יותר לגוסס המדרש ביל"ש ח"ב סי' שעה. ועיין תוספות בבא מציעא ע"ב ד"ה תשיך לא סגי ובסופה ה"א ד"ה כל אדם. 16 וחיה לא יחיה: ע"פ יח' יח: ג. ועיין ביל"ש עם וביאר רד"ל לפדר"א עם את קל.

נתפתה לבנו בשום פתוי ללכת מאחוריו. ואסרה אל תפנו אל האלילים כדי להרחיקם מזה הדרך. ואמנם כי יבא האדם לשאול הואיל ואיני בא להאמין ולא להשתחוות ולא להחזיק בע"ז כלל ראייה מפני מה אסור. אלא כדי להרחיקנו מכל צד ע"ז ולא ליהנות ממנה בשום צד כלל בעולם. ועל כן הרחיקנו מן העבירה ועל כן לא יראה חמץ בכל גבולך. ואמנם כי דרך הסוד אין לערב קדש בחול כי החמץ הוא חיצון ומדרגה חיצונה שאסור להדבק בה. והנה ענין המצה כבר כתבנו סודו והיא מדרגת קדש. ועל כן יש להשמר שלא יתראה בסוד קדש דבר חיצון שהוא חול כאשר התעוררנו בסודו. וזהו הסוד בענין לא יראה לך חמץ ודי <בזה לכלל משכיל.

5
10
15
20

שלא להלות ברבית. הענין הזה הוא ענין גדול וחומרא גדולה. וכבר ביארנו ז"ל הענין הזה. אבל יש לך לדעת כי חומרא זו שהחמירו ז"ל בדין התורה היא ענין כדי להודיע כי הוא ית' עשה את האדם ישר ושיהיו כל ישראל נאחזים *בששלשלת אחת כגון האיברים שבגוף שהם נאחזים זה בזה ומתפרנסים כלם כאחד. למען יחיו כדוגמא זו נאמר בתורה וחי אחיך עמך. וכתי' אחריו את כספך לא תתן לו בנשך כי צריך שלא יזיד לאבד שלו אלא להורות כי כלנו בני איש אחד נתנו כנים אנחנו. ואין להוציא מתחת יד שום אחד ממנו שום צד רבית כי נפשו הוא מוציא ממנו והעון גדול ומראה עצמו שאינו מעם הקדש ואינו נאחו בשאר האיברים שבגוף. וכבר זכרנו כי כל ישראל הם גוף אחד באיבריו וכלם נכונים להתעלות בסוד אחד כאמרו ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. ואמנם כי הוא גוזל את נפשו. ועל כן החמירו ז"ל והקשו הענין בשוה עם הגזלנין כאמרם ז"ל ומלוי ברבית אע"פ שיעשו תשובה אין מקבלין להם. והנה בהיותו אכזרי מוזר לאחיו מוציא נפשו ממנו הרי הוא גזלן מודף נפשו של חבירו. וכמה החמירו חז"ל אפי' על העדים ועל

1 נתפתה] יתפתה ב / לבנו] בלבבו ב 2 להרחיקם] להרחיקו ב / ואיני] ואני ב
3 כלל] ליתא ב 4-5 מכל... הרחיקנו] ליתא ב 5 בכל גבולך] ליתא ב / הסוד] סוד ב
6 החמץ] החומץ ב 8 וזהו] זהו הוא ב 10 הענין הזה] ליתא ב 11 ביארנו] ביארנו ב
12 הא] הוא ב / ענין] ענין גדול ב 13 בעלעלת] בעלעלת ק / אחת] אחד ב / ערם
נאחזים] ליתא ב 15 אחריו] בתורה ב / יזיד] יזיק ב / לאבד] לאבד ב 17 והעון]
והענין ב 19-20 באיבריו... אחד] ליתא ב 21 הגזלנין] הגזלנים ב / ומלוי] המלוה ב /
שיעשו] שיעשה ב 22 להם] ממנו ב 23 חז"ל] ז"ל ב

1 אל... האלילים: ויק' פ"ד. 6 אין לערב...: חמץ- ספרא אחרא ומצה- מלכות. 7 כבר כתבנו...: עיין לעיל עמ' 133:5 ואילך. 14 וחי אחיך עמך: ויק' כה: לו. 15 את... בנשך: עם עם לו. 16 כלנו... אנחנו: בר' מבי' יא. 18 וכבר זכרנו...: עיין לעיל עמ' 206:18 ואילך. 19-20 ומי... בארץ: דה"א י: כא. 21 כאמרם ז"ל...: עיין בבבלי בבא קמא צד ע"ב: חנו רבנן הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן. 23 וכמה החמירו חז"ל...: עיין משנה בבא מציעא פ"ה ה"א: מלילתא משפטים כספא פ"ח.

היום יום דין הנשמות הוא וצדיכין אנו לעמוד ביום זה בסוד הנשמה 27 ע"א
ובכחה ולא בכח הגוף. ועל כן בהיות היום מעמד הנשמות ומצבן בסוד ידוע
יש לנו להתענות ולהשמר מלאכול כי האוכל בו פוגם ענין היום בהיותו עומד
בכח הגוף ועוצר מעמד הנפש מהסתפח בנחלת יי' ביום מעמד הנשמות
הפולות לעמוד לפני השם לדין ואינו גוזר דינה אם לחיים אם למות. ועל כן 5
להיותו עומד באותו היום בתענית חולש גופו ולהיות עומד בסוד הנשמה כפי
אשר אמרנו ועל אשר התעוררנו בזה. כבר פירשנו סודו ועניינו בספר
הראשון ואין לנו להאריך יותר בזה.

שלא לאכול חמץ בפסח. הענין הזה כבר התעוררנו בו בסוד מצות
עשה ופירשנו בו כפי הצורך. וכבר אמרנו כי מכלל הן אתה שומע לאו. והנה 10
פירשנו בסוד החמץ ובסוד המצה כל הצורך ומהו עניינם וסודם כפי תכונתם.
ועל כן אין להחזירו בכאן פעם שנית כי די במה שאמרנו שם.

שלא יראה חמץ כל שבעת ימי הפסח שנא' ולא יראה לך חמץ בכל
גבולך שבעת ימים. יש לך לדעת על שאמרנו בסוד השבעה והוא סוד תשלום
ענין השבעה רקיעים המזהירים מסוד הקדש כי ענין האמונה כלולה מסוד ששה 15
על כי וילון אינו משמש כלום. ובהיות רקיע וילון מתחבר עם הששה אזי
התחברות הכל ביחד והוא סוד השבעה ביחד. ואמנם כי סוד שבעה הרקיעים
וענין הפסח כבר פירשנו סודו וכמו כן סוד החמץ והמצה כבר הוא כתוב
בספר הראשון במצות עשה. וכן ענין שלא יראה חמץ בכל שבעה שנא' ולא
יראה לך חמץ בכל גבולך שבעת ימים. הענין הזה יש מפרשים אומרים כי 20
הואיל ואסרה התורה אכילת חמץ מפני מה לא יראה. אלא כדי לעשות
ההרחקה יתרה שלא לנגע באיסורא דאורייתא. ואמנם כי אין הדבר רחוק מן
האמת. תדע לך כי התורה באה ללמד לאדם ענין לעשות ולישר דרכו אשר
ילך בו למען לא תמעד אשורו. תדע לך כי הוא ית' מנענו בתורתו שלא
לעלות במחשבתנו בשום צד להאמין | בדבר אחר זולתו ושלא 27 ע"ב

3 מלאכול] מלאכול בו ב / 4 הגשמות] הגשמות ב 5 העם] היום ב / גזר] ידוע גזר ב
6 להיות] צריך להיות ב / ולהיות] ולהיות עומד באותו היום בתענית חולש נופו ולהיות עומד בסוד...
ב 7 פירשנו] פירשו ב 9 התעוררנו ב] התעוררו זל ב 10 והנה] וכבר ב
12 שאמרנו] ערמנו ב 14-20 יש... ימים] ליתא ב 20 מפרשים] מן המפרשים ב
22 הרחקה] הרחקה ב / יתרה] יותר ב / לנגע] ליגע ב 23 ענין] לענין ב 24 ב] ב
בה ב / אשורו] אשוריו ב / בתורה] בתורה ב 25 במחשבתנו] במחשבתו ב

3 האוכל בו... : העוה זח"ג צב ע"א: עיקרא דתעניתא בההא יומא... ובעי בי' לאסתמרא ולא
יעביד פנימא בההא יומא'. 9 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 132:8 ואילך. 13-14 ולא...
ימים: דב' סו:ד. 14 על שאמרנו... : עיין לעיל עמ' 179:2-3. 15 השבעה רקיעים... :
שבע ספירות הבנין. עיין לעיל עמ' 76 וברע"ש. 16 וילון אינו... : בבלי חגיגה יב ע"ב.

וכבר זכרנו זה בספר שושן עדות והמעם כפי הצורך. ואמנם כי סוד ענין היין הוא כמו כן לבדכה בכל מקום ובו אנו מעורדין סוד הקדושה על כי היין הוא מעורר האהבה והשמחה מעורר התענוג כאמרו ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן. ואמנם כי הם שני עניינים גדולים היין והשמן ובהם התחיל המלך שלמה לערוך מערכות חכמתו כי הם שני עניינים רמים ונשאים זה מצד ימין 5 וזה מצד שמאל כי האחד הוא מעורר האהבה והאחד מקרב הקורבה כענין סוד אמרו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. וזהו ויין ישמח *לבב אנוש להצהיל פנים משמן מן השמן המובחר והטוב. ועל [כן] ישראל עם הקדש צריכין לשמור סבת היין כי עניינו גדול ונורא. ואמנם כי סוד האמונה קשורה בסוד היין וביין מתקשרת. ועל זה יין אחר אין לשמות ממנו זולתי אותו היין המשומר לזרע הקדש הנאחזים בשמו ואין להמיר הענין במקום אחר. *ודי במה שרמזנו בסוד יין נסך ובמה שאמרנו בו וכבר פירשנו סודו בס' שושן עדות כפי אשר אמרנו.

שלא לאכול ביום הכפורים שנא' כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה. כבר התעוררנו על סוד יום הכפורים והתעוררנו כי הוא יום גדול שיש בו חמשה עניים. והנה בהיות היום גדול ונורא יום דין הנפשות אנו מתענים ומחלישים כח הגוף כדי שיתברר הנפש ותעמודנה הנשמות לבד ביום ההוא. והנה על כן אמרו ז"ל בפסוק אמרו ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש ואמרו כי בתשעה מתענין והלא בעשור מתענין. אלא כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי *ועשירי. וענין זה כבר פירשנו אותו בספר הראשון. ואמנם כי לפי סוד הענין אשר אנחנו בביאורו בהיות האדם אוכל ושותה יותר משאר ימים היום האחר הוא תאב יותר לאכול וענוי נפש נראה בו יותר. ועל זה הגוף נחלש ונשארה נפשו בחלישות גופו להורות כי |

1 עדות] הגדות ב 6 הא] ליתא ב 7 לבב] לבד ק 9 ואמנם] אמנם ב
 10 אחר] אחד ב 11 הנאחזים] נאחזים ב / ודי] ודין ק 15 התעוררנו] התעוררו ב
 16 עניים] עניינים ב 17 שיתברר] שיתברר ב 19 לחדש] לחדש בערב ב / כי] וכי ב
 20 ועשירי] בעשירי ק 22 אחר] אחד ב / וענין] וענין ב / נפש] הנפש ב 23 נפש] נפש ב / בחלישת] בחלישת ב

1 וכבר זכרנו... : לא נמצא. 3-4 ויין... משמן: תה' קד: פו. 4 היין והשמן: חסד ודין. השווה זח"ג לפ' ע"א. כבר אצל מקבלי גירונה היין רוח לספירת גבורה. עיין פי' שה"ש לר' עזרא כתבי רמב"ן ב, עמ' תעז; פי' האדות לר' עזריאל, עמ' 46. 7 שמאלו... תחבקני: שה"ש ב: ו. עיין לעיל עמ' 6:63 ובהע"ש. 9 סוד האמונה... : מלכות הקשורה בדין. 14 שלא לאכול... : בס' הגעלם עם בהמען. 14-15 כי... הוזה: ויק' כ: כס. 15 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 12:14, 16 אמרו ז"ל... : עיין בבלי ברכות ח ע"ב. 18 ועניתם... לחדש: ויק' עם: כו. 20 כבר פירשנו... : עיין עמ' 16:163-9:164. 22 ענוי נפש... : השווה זח"ג קפה ע"ב: ז'כלה קיימן בנשמתא יתיד מנפוא דהא בימא דא ענויא דנששא איהו ולא מנפוא.

קיום הגוף מראשו ועד רגליו והוא על כף הידך. וזהו הסוד שים נא ידך תחת ידכי ואמרו ז"ל מלמד שהשביעו בסוד חילה והוא סוד הברית אשר קבל. ועל זה נחזור על הענין הראשון בהיות גיד הנשה אשר על כף הידך וזהו קיום כל הגוף. והתבונן כי סוד הברית הוא רקיע אשר בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כאמדם ז"ל בגמרא חגיגה וכבר התעוררנו זה. ומתוך דברי אלה תוכל לדעת הסוד האמתי והדרך הישר לכל אשר נשמת רוח חיים באפיו. והסוד נכון למבין.

שלא לשנות יין נסך. והענין הזה אינו בא בתורה דרך נגלה אבל שמכו בענין אמרו אשר חלב זבחימו יאכלו ישותו יין נסיכס. וכבר ביארו זה בגמ' ע"ז. ואמנם כי הענין הוא סוד עמוק וסתום בהיות היין ענין גדול ונאה בסוד האמונה. והנה תדע לך כי היין משומר בענביו משעת ימי בראשית והוא דבר גדול ויש להשמר ענייניו וכל תכונותיו. ומפני שהיין הוא דבר גדול החמיר בו ז"ל והתורה החמירה על סוד היין מכל מיני משקין שבעולם כי הוא סוד. ואמנם כי ענין היין נסך הוא אסור וחמור. והיין לא ניתן זולתי לזרע ישראל. לבד כי היין משמח אלהים ואנשים וניתן לשנות לבעלי האמונה ולא לעם נכרי. והתבונן סוד יינה של תורה משם סוד אמנה. ועל כן צריך לשמור היין המובחר והנעלה שלא יתפגם בשום צד ושישמרו אותו על כי הוא סוד נעלה | ונסתר. והיין הוא בסוד מה שאמ' שלמה בחכמתו על הדלקת הנרות 26 ע"ב נרות המערכה שהם נדלקים מן היין הטוב והמובחר הוא עיקר גדול.

1 קיום... רגליו] קיום על ראשו מגופו ועד רגליו ב / הידך] ליתא ב / הסוד] סוד ב 2 הברית] ליתא ב 3 על הענין הראשון] לענין ראשון ב 4 אשר בו] שבו ב 5 התעוררנו] התעוררו ב 8 והענין] הענין ב / סמכו] סמכו חז"ל ב 9 ביארו] ביארנו ענין ב 12 ומפני] מפני ב / החמיר] החמירו ב 13 ז"ל חז"ל ב / כי הוא] שהוא ב 14 ענין] ליתא ב 15 לבד] בלבד ב / ואנשים] ואדם ב / וניתן] ונתן ב 17 ושישמרו] ושישמרו ב / אותו] לו ב

1 מראשו ועד רגליו] האווה חז"א קטב ע"א. 2-1 שים... ידכי: בר' כד: ב, מז: כס. 2 ואמרו ז"ל...: עיין בר' נס: ח, עמ' 636; תנ"ב חיי שרה ס"ו; יליש ח"א ק; בראשית רבתי, עמ' 77; מדה"ג בר' כד: ב, עמ' שצא, ועם מז: כס, עמ' תתח. והשווה חז"א רכב ע"ב. 4 רקיע אשר בו חמה...: עיין בבבלי חגיגה יב ע"ב. 5 וכבר התעוררנו זה: עיין לעיל עמ' 13:7-10. 8 שלא לשנות...: העתק בס' הגעלם דף 71 א. 9 אשר... נסיכס: דב' לב: לה / וכבר ביארו...: עיין בבבלי עבודה זרה כס ע"ב. 10 סוד עמוק...: האווה חז"א מ ע"א: יאמר חלב זבחימו וכו'... ישראל קדישין כל כל חיי עלמא דירתיין כלא תליא בהווא עלמא דאתי [בינה]... והוא אתר דין דמטרא שארי... ויין דיעראל בגין יין דיעראל אחרא ודא בדא תליא... עובד עכו"ם דאיהו מטאב... כ"ש והוא יין דאיהו עבדי'. האווה חז"א רלח ע"ב; חז"ב רמז ע"ב; חז"ג יב ע"ב; סוד יין נסך לניקטילה המבא באלפסן. 'לעאלת בעלותו על ס' פעמי המצות'. עמ' 270-271. 11 היין משומר...: עיין בבבלי ברכות לד ע"ב. וכן בזהר יין המשומר רומז לכוח הדין והגנוז בתוך ביתה. ראה לעיל עמ' 130 הע' 13. 15 משמח אלהים אנשים: ע"פ עש"פ ח' יג. 16 יינה של תורה: האווה חז"ג לפ ע"א: 'חמרא דארייתא'. ובזח"ב קכד ע"ב: 'מינה דארייתא'. וכן בזח"ג רמז ע"ב (רע"מ). 19 נרות המערכה: עמ' לפ: לו.

מבחר האבות. ואמרו ז"ל דמות דיוקנו של יעקב דמות כסא הכבוד וקיום
 במעלות והמדרגו' בעליונים ובתחתונים'. ולפי היותו קיום הכל בהיות הכתוב
 מראה חולש קיומו אין לנו לאכול ולהחליש הקיום והראות חלישות הקיום.
 ותמצא כי גיד הנשה הוא קיום הגידים וכל הורדין אשר בגוף וכלם אדוקים
 בו וכל קיום הדם והגוף תלוי בו. ועל כן יש לנו להחזיק קיום זה ולא להחלישו
 בשום צד כלל בעולם ואין לתתו לאכלו לשום דבר כאמרם ז"ל. ועל זה אל
 תתמה בהיות החורה אומרת שהמעם נאמ' בשביל יעקב קיום האבות דוגמת
 דיוקנו של כסא הכבוד. וסוד הקיום קיום כל הקיום ויתד שהכל תלוי בו.
 ואמנם כי על כן יש להעמידו ולקיימו כי הוא סוד כל קיום הגוף. ועל כן סוד
 העמדת גיד הנשה וקיומו הוא על עיקר אחתי כפי אשר אמרנו ודי במה שרמזנו
 בענין זה.

והואיל ונכנסנו בסוד זה יש לפרש סוד ענין סתום בקיום זה. תדע לך
 כי הוא ית' קדמון בטרם עשות | בנין וארמון וכי הוא ראש וראשית 26 ע"א
 הכל ואינו נשא בשום צד ורעיון. ונלאו הכל מלהשיג השגתו כי האויר הקדמון
 ית' אינו נכלל בשום צד כלל יתר המדרגות והוא ית' קדמון. וכבר הזכרנו
 בספר הראשון בענין המדרגות העליונות הבאות בסוד שמו ית'. ואמנם כי
 סוד היתד התקועה הוא הבא מעם העולם העליון עד ששנתלשל הכל בסוד
 הקו האחצעי כי הוא קיום הכל באמצעות בין מעלה ומטה. וכבר התעוררנו
 בזה. והנה שחזיק הבדק ואוחז מלמעלה למטה עד קיום המעלות במדרגות
 נכונות. יש לך לדעת כי סוד יעקב תפארת ישראל הוא קיום הכל. וסוד גיד
 הנשה תלוי על כף הירך להורות כי תחת יעקב יש צדיק אחד עומד ונוטל כל

1 מבחר האבות | מבחר שבאבות ב 2 במעלות | המעלות ב / קיום היותו ב 3 חולש |
 חולשת ב 6 בעולם | בעולם קיום ב / לתתו | לדתו ב 8 וסוד | וסוד קיום עליונים ותחתונים
 ומפני כך יש לקיים סוד הקיום קיום כל הקיום... ב 10 אמתי | ליחא ב 13 כי הוא | שהוא ב
 14 נעג | נישא ב 16 בענין | בענין סוד ב 17 שגעתלשל | שגעתלשל ק 18 ומטה |
 ולמטה ב 19 מחזיק ק / למטה | ולמטה ב / עד | ובו ב 21 עומד | ועומד ב

1 מבחר האבות: השווה ב"ד ע"א, עמ' 896: "המבחר שבאבות זה יעקב". ובלשון הזוהר: "עליו
 דאבוך". ראה זח"א קמ"ג ע"ב (ס"ז); זח"ב מח ע"ב. והשווה זח"א צו ע"א, קעב ע"ב / ואמרו
 ז"ל...: באדר"ע נו"א (בתי מדרשות ב, עמ' שפג): "דמות פניהם פני אדם זה דמות יעקב והקוקה על
 כסא הכבוד". והשווה ב"ד פב: ב, עמ' 978: בבלי חולין צא ע"ב. 14 האויר הקדמון: כתר. עין
 לעיל עמ' 3:5-4 וברג' שם. 17 היתד התקועה...: תפארת- קו האחצעי שגאצל מעולם העליון-
 בינה. 18 קיום הכל...: השווה זח"א קמ"ג ע"א, קג"ד ע"ב. ועין לעיל עמ' 4:43 וברג' שם.
 20 סוד יעקב...: השווה זח"א קעב ע"א; זח"ג עב ע"א. 20-21 וסוד גיד הנשה...: מאן
 מעגת עגיד הנשה רמז דוקא לספירת יסוד. ראי' לציין עלפי מאמר אחד בזח"א קע ע"ב ניד הנשה הוא
 מקום על יצר הרע או ספרא אחרא. ברם כפי שכבר העיר אלמנ, קרית ספר 40, עמ' 275, ייתכן
 שגאמר זה הוא תרגום ת"ס סעמי המצות על ר' יוסף רמזן שרמהדיד הכניס בתוך גוף הזוהר. אלם
 השווה זח"ב מא ע"ב.

כהתלבש הנשמה בגוף. ואזי נראה כדמות שאר בעלי הטבע זולתי שהוא נודא
 מאד כאמרו ומראהו כמראה מלאך האלהים נודא מאד. ועל כל פנים כל דבר
 נחזר להיותו מתנהג כמנהג המקום אשר הוא הולך שמה מתפשט מן החומר
 הטבעי ועולה בכח הנשמה כפי המקום אשר הוא עולה שמה שהוא עולם
 הנשמות. וכבר אמרו ז"ל במדרש בפסוק אמרו ויהי שם עם יי ארבעים יום
 וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה כפי מנהג המקום אשר הוא בא
 שמה. ונאמ' במלאכים והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו כפי מנהג המקום.
 ואמנם אל תתמה בהראות מלאך יי אל בני אדם בהיות המלאכים מתלבש
 בלבוש העולם הזה ובהיות שרו של עשו מתאבק עם יעקב | וירא כי 25 ע"ב
 לו יכול לו ויגע בכף ירכו. ועל כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה.
 והענין נראה כי מפני כבוד אבינו הזקן אין אנו אוכלין אותו כי הפסוק
 נתן טעם בזה. אמנם אם בא השואל ושואל אם הטעם כך הרי אנו רואים
 שנתנה התורה טעם בענין שבת כאמרו למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן
 אמתך. ואם הטעם כן אינו נכון להיותנו שומרים אנחנו השבת זולתי השור
 והחמור. אבל הטעם הוא בעומק החכמה וכן בענין [זה] וכן בהיות אומ' על כן
 לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו' כי נגע בכף ירך יעקב. מה לנו ולענין
 הזה בין שנגע בין שלא נגע בכף ירכו. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. ועל
 אשר הקשיית בענין שבת כאמרו למען ינוח שורך וחמורך כבר אמ' קודם מנחת
 גבי אדם בשבת הוא ועבדו ואמתו. ואמנם כי כל בעלי חיים הנמצאים עם בני
 אדם לכל יש מנוחה ומרגוע בקדושת היום הקדוש. והדבר אינו מוזר בהיות
 מנוחה לכל. ואמרו ז"ל אפי' רשעים שבגהינם יש להם מנוחה בו. ואל תתמה
 בהיות הכתוב מראה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה. והענין בהיות יעקב

1 עשר] שאר אנשים ב 4 ועולה] ועולם ב 6-7 בא עמה] עם ב 7 המקום] אשר
 הוא בא עמה ב 8 בהראות] בהראותו ב / המלאכים] המלאך ב 11 אבינו] אביו ב
 12 הרי] ליתא ב 13-14 וינפש בן אמתך] ליתא ב 14-15 העור והחמור] החמור והעור ב
 16 וגו'] ליתא ב / ירך] ירכו ב 18 מנוחת] מנוחות ב 19 נבי] בני ב / עם] על ב
 20 מזור] מוסר ב 21 מנוחה] מנוח ב / בו] ליתא ב / ואל] ואם כן אל ב 22 הנשה]
 ליתא ב

2 ומראהו... מאד: עפ"י: 1. 5 אמרו ז"ל במדרש...: השווה חז"א קמד ע"א: דמעה כד סליק
 לעילא מה כתיב ויהי שם עם יי ארבעים יום וכי בנין מרגא דלא להענאה מרגא אתר דאחיל לתמן
 ואינן מלאכין כד נחתו לתתא כתיב והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. כמוכן דרשת הזוהר היא עיבוד
 על מדרש קדום. העוהה תנח וירא סי' יא; עמו"ד מו: ה; בבבלי בבא מציעא פו ע"ב. 5-6 ויהי...
 שתה: עמ' לד: כח. 7 והוא... ויאכלו: ב"י: ח. 9-10 וירא... ירכו: עם לב: כו.
 10 ועל... הנשה: עם עם לו. 13-14 למען... אמתך: עמ' כ: יב. 21 ואמרו ז"ל...: עין
 ב"ד יאה, עמ' 49; פס"ד פכ"ג, קב ע"א; תנח' כי תעא סי' לו ומעם ביל"ש ח"ב תתק. והעוהה חז"א יד
 ע"ב, קצו ע"ב; חז"ב לא ע"ב, פח ע"ב, קב ע"ב, רג ע"ב; חז"ג צד ע"ב, קה ע"א.

ואמנם כי סוד הפעם הוא גנוז וחתום. והנה יש לך לדעת ולהתבונן על מה שאמרו ז"ל בפסוק אמרו ויאבק איש עמו ואמרו זה שרו של עשו. ואמנם כי אפי"ש שיש דעות נכונות ואמרות כי ראיית המלאך אינו ראייה ממש כשאר הדברים הנראים לעין אלא בהיות דעתם שלא יוכל להיות אומרים כי באותם המקומות שנאמר בהם ראיית המלאך | הוא במראה הנבואה ואין זה 25 ע"א ענין ותוכן האמת. וכבר הורה זה הרמב"ן ז"ל בהקשותו הדברים האלה. ואמנם כי ראיית המלאך הוא על כל פנים בלא שום דבר אחר זולתי ראייה ממש. וכבר כתבתי זה בספר שושן עדות.

ואמנם תדע לך כי ראיית המלאך אין לתמוה על ראייתו. וא"ת הרי כתוב בתורה עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהם ומי יוכל לראותו ומי העומד בהראותו. אבל יש לך לדעת כי הוא ית' ברא העולמות בחפצו והמציא מציאותם להיותם אחוים בסוד שמו. ואין לך דבר יוצא מכלל חוצה כי הכל תלוי ומשתלשל בסוד שמו ית' ונאחו בתוכו וכלם אדוקים זה בזה. ואמנם כי כלם כעדי תלבשו והם בדוגמא זה מזה. ותדע ותשכיל כי סוד עולם השפל הוא בדוגמא מן העולם אשר עליו ואותו העולם הוא בדוגמא מאותו אשר עליו. 10 וכל אחד ואחד משתלשל ונאחו במה שלמעלה ממנו. וזה בית ומקום מוכן לקבל בתוכו זוהר וסוד מעלה אשר עליו להורות כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. והנה בהיות זה העולם השפל בית מוכן אצל עולם השכלים הנפרדים זה שכלי זה סבעי. סבעי לקבל השכלי כדוגמת נפש השורה על הגוף והנפש מתלבשת בגוף כך הוא עולם הסבע הוא מוכן לקבל עולם השכלי. 15 והנה בהיות המלאך רוח שכלי בשלוח אותו פרגוד מלך גדול אצל עולם הזה בהראותו < בהיותו משלים שליחותו הוא מתלבש במלבוש זה העולם הסבעי

1 וחתום וסתום ב 2-3 ואמנם כי אפי"ש ואפי"ב 3 דעות נכונות | דעת וכונת ב / כשאר | כאשר ב 4 יוכל | יוכלו ב 6 וכבר... ז"ל | וכבה הוא אלו הדברים משה בר נחמן ז"ל ב 7 בלא בלי ב 8 עדות | העדות ב 9 ואמנם | והנה ב / לתמוה | לה דמות ב 11 העומד | יעמוד ב / בחפצו | בחפצו ורצונו ב / והמציא | והמציא ב 12 מכלל | מכללו ב 14 תלבשו | ילבשו ב / עולם | העולם ב 15 ואותו... עליו | ליתא ב 18 אצל | אבל ב 20 הסבע | הסבעי ב 21 אצל | אבל ב / עולם | העולם ב

2 ויאבק איש עמו: עם עם, כה / ואמרו... : עין ב"ד עז: ג, עמ 912. 3 שיש דעות נכונות... : הכונה לרמב"ם. עין ח"ג ח"ב פמ"ב. 6 הורה זה הרמב"ן... : עין פירושו לבר' יח: א. 8 וכבר כתבתי... : לא נמצא. 10 עושה... ליהם: תה' קד: ד. 13-14 כי... תלבשו: ע"פ יר' חפ: יח. 17-18 גבוה... עליהם: קה' ה: ז. 22 הוא מתלבש... : ענין התלבשות המלאך בירידתו לעולם חוזר הרבה בחוה. הגשה חז"א נח ע"א, פא ע"א (ס"ח), צח ע"ב (ס"ח), קא ע"א, קמד ע"א; חז"ב רכס ע"ב, רלא ע"א; חז"ג קט ע"ב, קגב ע"א. והגשה פי' רקאפי לבד' יח: ב, כד ע"א: ז"לא יוכלו הפילוסופים להכחיש שלא יהיה למלאך אחד ראייה או שמיעה ממלאך אחר... כי כל דבר רוחי היורד למטה לא יפעול זולתו בהתלבשם מלבוש דוגמת הגשמה בבואה בעולם השפלי.

כפי כחו וכמות ימיו בין לזקן בין לבחור. לזקן הבשר הרך כגון הגדי שהוא מבושל בחלב ובשר אחר מבושל לבחור כל אחד איש כמתנת כחו. והוא ית' על כי הוא שונא זמה צוה לישראל עם נחלתו שלא יעוררו הזמה לחלל ברית אלהיו. והזהיר הענין הזה פעם ופעמים ושולש כדי שיתקיימו בסוד קדש ולא יבאו לחלל את בריתו ולחלל שם שמים. וזה טענת מן אותם האומרים שהוא ית' עשה הרחקה יתרה כדי שלא ליקרב לחלל סוד שמו.

ואמנם כי יש סוד ענין אחר פנימי והוא סוד גדול. והנה תוכל לדעת סוד האם הרובצת על הבנים מקום המיוחד והוא הגדי מקום נפרד ונכחד הבוד רק שאין בו מים יסוד קץ כל בשר. והבאר מיים חיים אשר החלב המתוק משם ונוזלים מן לבנון ולפני שמש ינון. ויש להתרחקם זה מזה ואין להתקרב אחד אל אחד. וכל המעלות תחזורנה להויתן כל אחת כפי תכונת וסדר קדמותן ונשאר הוא לבדו בסוד ייחודו. יי' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. ואמנם כי עניינים אשר ראיתי כתובים בסוד ענין זה כתבתי אותם בספר שושן העדות. והואיל וכתבתי אותם שם לא כתבתי בכאן פעם שנית. והשם ידריכנו בדרך ישרה ונלכה באורחותיו ויאיר עינינו באור מצותיו.

שלא לאכול גיד הנשה שנא' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. הענין הזה כבר הורו ז"ל במסכת חולין ופירשו בו עניינו ותכונתו.

1 וכמות] ודמות ב 2 מבושל] מבושל בחלב ב / איש] איש כפי ב 3 הזמה] הזמה ב
 4 הזה] לחלל ב 5 מן] ליתא ב 10 להתקרב] להתקדש ב 11 אחת] אחת ואחת ב /
 תכונת] תכונת ב 15 באור] במאור ב

7 יש סוד... : ע"פ הסימבוליקה הקבלית האם רומזת לשכינה והגדי לסמרא אחרא. יוצא שאננם המיסטי לאיסור בער בחלב הוא למנוע עירוב כוחות הקדושה והפומאה. וכן הדרשה בוח"ב קכד ע"ב: "לא תבעל גדי בחלב אמו... דלא לערבא מלה תתאה בעלאה דלא ינקא סמרא דלבר מסמרא פנימיה. מה בין האי להאי. דא דלבר מסמרא מסאבא ודא דלגו בסמרא קדישא. מאן אמו דא כנסת ישראל דאתקרי אם. בחלב אמו דלא יניק מהאי סמרא מה דלא אצטרין". והעושה פי' רקאנפי עה"ת עמל כג: ים: "לא תבעל גדי בחלב אמו... וכבר ידעת פירוש בער מפסוק קץ כל בשר והוא הבור רק ממים... ולכן אין ראוי לערבו בבאר מיים חיים שהחלב והדבש יוצאים מעם... כי אין להכניס כח הפומאה בהיכל הקדש... סוד הגדי מסוד השעיר המתעלה וכנסת ישראל נקראת אם". לא ברור לי אם רקאנפי הושפע ישיר מס' הרימון או אם עניי המחברים רק העתמנו בסמלים רגילים. העושה גם בפ"ר בח"י עה"ת עמל כג: ים: 8 האם... הבנים: ע"פ דב"ב: ו. עיין לעיל עמ' 178:13-14. מכאן עד "אל נכר" העתק בס' הגעלם דף 71 א. 9 הבור... מים: בר' לו: כד. העושה זח"א קפה ע"א / קץ כל בשר: עמ' ו: יג. עיין לעיל עמ' 5:74-6 ובהע' עם / והבאר מיים חיים: ע"פ שה"ש ד: טו. העושה זח"ג רסו ע"א. 10 ונוזלים מן לבנון: שה"ש עם עם / ולפני שמש ינון: תה' עב: יז. 11 וכל המעלות... : רמד"ל מזכיר תורת האפוקאסטסיס [עיין לעיל עמ' 2:62-3 ובהע' עם] כאן כדי להדגיש יחוד הריהו באותו הקונטקסט שהוא מדבר על כוח פומאה המסומל בגדי וכוח קדושה המסומל באם. מאמה דומה מופיעה בפ"ר בח"י לשמל כג: ים: "לעתיד לבא הקב"ה מגלה להם לישראל מפני מה בער בחלב אסור... אין העולם היה כדאי ואיננו ראוי להתגלות בו הפעם והסוד מפני שהעולם הזה יש בו יצר הרע ולא תסבלוה דעת הבריות אולי יחשבו על העם ויהררו אחר עתי רשעות". 12 "יי'... נכר: דב' לב: יב. 13 כתבתי אותם... : לא נמצא. 16-17 על... הנשה: בר' לב: לג. 17 כבר הורו ז"ל... : עיין בבבלי חולין פס' ע"ב-ק' ע"ב.

גולות עליות וגולות [תחתיות] ואזי הוא דוגמא במעלות אלהיו על ראשו. ואמנם כי בהתיחד המעלות העליונות כפי אשר אמרנו הוא ית' נקדש בקדושתו ונזר אלהיו על ראש האיש הזה ויש לו להשמר ולנצור אורחותיו ולשמור פעמי מרכבותיו. בכל אשר יפנה ישכיל. ואלפים בת יכיל. והאיש הזה הוא אשר רוח אלהים בקרבו והוא המהולל בכל כלל המעלות העליונות אשר הוא ית' קורא עליו ויאמ' כאמרו ויאמר לי עבדי ישראל אשר בך אתפאר. והנה הוא ית' בהיותו משתבח במהללו על סבת האיש העובד אותו והמשתדל בתורתו יצוה שהאדם השלם אשר הוא כעין דוגמת עליונית שיתעורר כל מחשבותיו ורעיוני לבבו להיותם מכוונים לעבודתו ושלא ימיד את רוחו ואת לבבו אחר מחשבות הבלים ורעיוני סכלים. ואמנם כבר התעוררנו ואמרנו על סוד הברית העומד לנס אנת בכל צבאות כי הוא אות בכל רבבות קדש. ויש לו לאדם הידא את קונו והמסתכל בעבודתו להיות שומר בריתו כי בו יזכה לחיים העליונים כאמרו ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. וארז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא והביאו ראייה מזה הפסוק אשר אמרנו. וכבר התעוררנו בזה כי כל שומר הברית זכה להקרא בשמו צדיק ועל זה נקרא יוסף יוסף הצדיק מפני שזכה לשמור אות הברית. והתעורר כי כל אדם העובר על ברית הקדש זהו המחלל בריתו והמחלל שם שמים. וכבר התעוררנו זה בסוד אמרו והריקותי אחריכם חרב חרב נוקמת *נקם ברית. והנה אמרנו בו | כל הצורך. 24 ע"ב

ועתה הנני נכנס בביאור זה ואתה שמענה ודע לך. יש אחריו ונתנין טעם לדבריהם כי כל אדם הרוצה לעורר תאות המשגל דרך טבע המעורר התאוה הוא בשול בשר בחלב ונותנים לו לאכול ממנו להתעורר תאותו אינו

1 ואזי ואזי ב 6 עבדי עבדי אתה ב 8 יצוה צוה ב / עליונות עליונות ב / שיתעורר שיתעורר ב 10 סכלים סכלים ב / ואמנם אמנם ב / התעוררנו התעוררו ב 11 אתה ליאת ב / כי והנה כי ב 13 העליונים עליונים ב / ואז"ל ב 14 מה הפסוק הפסוק זה ב 15 בעמנו בעם ב / יוסף ליאת ב 16 והתעורר והתבונן ב 17 זהו זה ב / בדיעו את ביתו ב 18 חרב חרב / נקם ברית ברית נקם ק 20 ואתה... ודע שמענה ואתה דע ב 21 טבע נודע ב / המעורר המעוררים ב

1 גולות... תחתיות: ע"פ יר' ט: יט. 3 ונזר... ראש: ע"פ במ' ז: ז / ולנצור אורחותיו: ע"פ מש' ב: ח. 4-3 פעמי מרכבותיו: שפי' ה: כח. 4 בכל... ישכיל: ע"פ מש' יז: ח / ואלפים בת יכיל: ע"פ מ"א ז: כו. 6 ויאמר... אתפאר: יש' מס' ג. 10 כבר התעוררנו...: ע"פ לעיל עמ' 4:227-4:228. 11 אות... קדש: ע"פ דב' לו: ב. 13 ועמך... ארץ: יש' ט: כא / וארז"ל...: מענה סנהדין פ"י מ"א. 14 וכבר התעוררנו...: ע"פ לעיל עמ' 11:228-15. השעה זח"א נפ ע"ב: כל מאן דנסר האי ברית דעלמא אתקיים עליה אקרי צדיק. מאן לן מוסף בגין נסר ליה לברית עלמא זכה דאקרי צדיק. 17 זהו המחלל...: ע"פ לעיל עמ' 3:285 ועמ' 2:293 / וכבר התעוררנו...: ע"פ לעיל עמ' 7:213-8. 18 והריקותי... חרב: ויק' ט: לו / חרב... ברית: שם שם כה. 20 ואתה... לך: ע"פ איוב ה: כז.

וע"כ צוה ואמ' ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב
 תשליכון אותו על כי הכלבים עזי נפש ואין צד זה לישראל כלל. וע"כ
 ישראל עם קדש יש להם להשמר במאכלם ובמשתייהם כאשר אמרנו. ודי
 בענין זה לכל אשר נחה עליו רוח הקדש. והואיל והתעוררנו בזה יש להתעורר
 על כי הוא ית' צוה להם לישראל להתנהג במדותיו הידועות בסוד שמו ית'.
 5 ואמנם כי הואיל והוא ית' ענין סוד שמו ית' וענין זאת היתד התקועה הוא מדת
 הרחמים כאשר הודענו. ועל כן מעלתם למעלה בסוד המדרגות העליונות
 ונקראו ישראל על ענין זה. ולפי זה הדרך יש להם להתנהג מאכלם וכל הבא
 אל פיהם להיות שרשם ודמם וחלבם בצד קדושה. ואין להאריך בענין זה כי
 10 הוא נכון למבין.

שלא לבשל בשר וחלב שנא' לא תבשל גדי בחלב אמו. הענין הזה
 נאמר בתורה שלשה פעמים. ואמנם כי רז"ל פירשו בו כמה עניינים גדולים
 ודרשות. והנה יש לך לדעת על כי ענין המצוה הזאת במניעתה בשלש מקומות
 כי הוא ענין ידוע נכון לכל מבין. ואע"פ שפרשו בענין זה כי האחד לבשול
 15 והשני | לאכול והשלישי להנאה אמרנו כמה *פירושים אחרים הרי 24 ע"א
 אינם מדברי רז"ל ואינם מספיקים להכנס לנפש.

והנה יש לדעת כי הבורא ית' ברא עולמו לפי חסד וברא את האדם
 בצורה נכונה להיות מוכן לעבודתו שלימה ולהנהיג זה העולם השפל בדוגמא
 של מעלה כאמרו כי בצלם אלהים עשה את האדם. והעמידו בזה העולם
 בדוגמא של מעלה להיות הכל אחד והעולמות יתיחדו על סדרן. והואיל
 20 והאדם הוא מוכן להנהיג העולם כפי דוגמא עליונית יש לנו להתעורר ולדעת
 כי אין העולם מתקיים זולתי על אדם שהוא נכון במדרגות עליונות שכליות

1 צוה ואמ' / תהיון / תהיו ב 2 נפש / נפש / ואין / אין ב / כלל / ליתא ב
 3 יש להם / ליתא ב 4 והתעוררו / והתעוררו ב 6 ואמנם כי הואיל / והואיל ב / זאת / סוד
 ב 7 המדרגות / מדרגות ב 8 להתנהג / להנהיג ב 13 במניעתה / למניעתה ב
 15 אמרנו / אמרו ב / פירושים / פירשים ק 16 להכנס / להפיס ב 17 יש / יש לך ב
 18 להיות / להיות ב 22 העולם / העולמות ב / על אדם / ליתא ב / עליונות / עליות ב

1 וע"כ צוה... : העוה זח"ב קא ע"ב: זאנשי קדש תהיון לי... מנלן דכתיב קדש ישראל ליי... ומשום
 ד'ישראל אקרו קדש בעלמא דכלא כתיב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו דהא ישראל דאינון עלמין על
 כלא לא ינקין מספרא ודינא קשיא. לכלב תשליכון אותו לכלב ודא... דאיהו דינא חציפא דינא תקיפא
 יחייזי מכלא דכתיב והכלבים עזי נפש'. כמובן כלב הוא סמל לספרא אורא. עיין זח"ב סה ע"א; זח"ג
 קצו ע"א. 2 הכלבים... נפש: ע"פ יש:נו: יא. 11 לא... אמו: עמ כ: יס; לד: כו; דב יד:
 כא. 14 שפרשו בענין זה... : העוה מכד"י משפטים פ"כ, עמ 336 ; בבלי קדושין נו ע"ב;
 חולין קטו ע"ב. 17 וברא את האדם... : תפיסה עגורה בקבלה בכלל ובזוהר בפרט. העוה למעל
 זח"א רה ע"ב: דכד ברא קב"ה עלמא עבד עלמא תתאה כנותא דעלמא עלאה וכלא דא לקבל דא...
 וברא אדם על כלא... דאיהו קומא דעלמא למדאי כלא בעלמא חז"י. והעוה זח"ג מח ע"א.
 19 כי... האדם: בר"ס:ו.

מאותם החלאים שכתבוא בהם הבהמות לסבת מות. והוא כענין אמרו לנו
 ונשובה אל יי' כי הוא מרף וירפאנו יך ויחבשנו. בכל דבר ודבר מעניינים
 אלה הרחיקנו הוא ית' לאכול מהם. והענין הזה על אשר התחלנו בתחלת המאמ'
 כי הוא ית' קרא לישראל עם נחלתו בשם מעלה עליונה על כל המעלות והיא
 5 המעלה הנקראת קדש ישראל ליי'. ואמנם כי החלק הקדושה בהם בסוד
 מדרגות עליונות כמו כן נקראו קדוש כאמרו כי עם קדוש אתה. ולפי התחלקות
 המעלות שם קדש עלה על כלם. והנה יש לך לדעת כי כל דבר הנקרא קדש
 הוא קנוס ושמוד בתורה יותר מכל שאר העניינים מפני שהשם גורם המעלה.
 ועל זה נאמר וקנס בתורה ואמ' ואיש כי יאכל קדש בשגגה וגו' וכל זר לא
 10 יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש. ולפי חבתו של הב"ה בהם
 בישראל קראם בשם קדש | וקנס אותם בקנס שם זה ואפי' שהשליכם 23 ע"ב
 לארץ אחרת בין זרים קנסם בקנס קדש. וכל זר לא יאכל קדש והוא סוד אמרו
 קדש ישראל ליי' ראשית תבואתו כל אכליו יאשמו כי אכילת קדש הוא קנוס
 יותר מהכל ועל כן נאה ואנשי קדש תהיון לי. ולפי' ובשר בשדה מרפה
 15 לא תאכלו כלומר הואיל וזכיתם להקרא בשם מעלת קדושה כזה יש להם
 להתנהג בדברי' הראויים אצל הקדש. ואמנם כי באכילת הדברים שאינם
 הגונים כבר אמרנו בו כל אכילה נחזר להיות קדש כאותו המין ממש. והנה
 הורונו כי כאשר ישראל שהם נקראים קדש והם בסוד מעלה עליונה. אמנם כי
 נקראו ישראל על שם הרחמים כאשר הודענו. ואמנם כפי אשר הם באים מצד
 20 הרחמים כל מאכלם באים מצד זה כי על כל פנים בהיות ישראל בקדושת
 מעלה צוה להיות מאכלם בצד קדושה. ואין הענין כשאר מאכל שאר האומות
 הבאים מצד המומאה ומאכלם טמא כאשר אמרנו מין במינו אינו חוצץ.

1 והוא והנה ב' 2 בכלל וכל ב' 2-3 מעניינים אלה מאלו ב' 5 הנקראת... ליי'
 הנקראת קדש כאמרו קדש ישראל ליי' ב' / החלק חלק ב' 6 נקראו קדש ב' / אתה אתה ליי'
 אלהיך ב' / התחלקות התחלקו ב' 7 המעלות ליתא ב' / עלה עולה ב' 8 העניינים
 הדברים ב' 9 בעגנה וגו' וע' ב' 11 בישראל ליתא ב' / וקנס אתם וקנה ב' / זה
 בה זה ב' 14 נאה נאמר ב' / תהיון תהיו ב' 15 קדושה גדולה ב' / כזה כעם ב' /
 להם לכם ב' 16 בדברי' לדברים ב' 17 בו כי ב' / אכילה אכילת ב' / כאותו כותנו
 ב' 20 מאכלם מאכלים ב' 21 כעשר נעשר ב'

2-1 לנו... ויחבשנו: ה' א. 3 והענין הזה... : השווה דרשה מקבילה בוח"ב קכ"א ע"ב.
 5 קדש ישראל ליי': יר' ב: ג. המעלה הנקראת קדש היא ספירת חכמה. עיין לעיל עמ' 12-13.
 6 כי... אתה: דב' ו: 7 כל דבר הנקרא... : עיין לעיל עמ' 5-12. 9 ואיש... בעגנה
 וגו': ויק' כב: יד. 9-10 וכל... קדש: עם עם י'. 13 קדש... יאשמו: יר' ב: ג.
 14 ואנשי... לי: עמ' כב: ל. 14-15 ובשר... תאכלו: עם עם. 22 כאשר אמרנו... : עיין
 לעיל עמ' 1:309 וברע' עם.

ואמרנו על ענייני מיני הנחשים אותם המשתדלים במיני הנחש ומעוננים בצפצופי העופות ובהנהגתם. והענין נמשך עליהם מצד הטומאה כי כח הטומאה נמי על ראשיהם מלמעלה כאשר הוא ידוע כי אין שום עוף מאותם המותרין לנו עושה שום נחש לעולם על כי סבתם מהרה. והנה הענין ידוע לכל. והוא ית' בידר לנו כל הדברים הקדושים כי נפשותינו ממקום הקדש נחצבו ונפשות הגוים הן הן המזיקים שבעולם כאשר הודיעו ז"ל על כי מצד טומאה באו וממאים הם בכל ענייניהם. ועל כן מאכלם טמא והטומאה יורשת מקומה. ואין להאריך בענין זה כי כבר דברנו בו כל הצורך כפי הצריך.

שלא לאכול מרפה שנא' ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה מרפה לא תאכלו לכלב | תשליכון אותו. כבר התעוררו חז"ל בענייני המרפה 23 ע"א וענייניה ואמרו בו כמה עניינים. ודרשו זה אבר מן החי וכן כגון שמרפה ארי וכיוצא בו. והנה הענין הזה יש להבין על כי הוא ית' בחר בישראל גוי קדוש ואמרו בו ז"ל כתי' ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה מרפה לא תאכלו וגו' ודרשו בו עניינים רבים. אמנם כי המרפה מתחלקת לעניינים ידועים כאשר אמרנו. אבל יש לדעת על מה מתחלקות כלן ונכללות בשם מרפה. תדע לך כי שם זה יש בו חילוק לכל המינים הללו. יש בו ענין אבר מן החי ויש בו כגון שמרפה ארי וכיוצא בו ויש בו ענין על מין ממיני המרפוי הנמצאות בשעת הבדיקה והכל הוא בשם מרפה. והנני נכנס בביאור העניינים האלה.

מרפה היא אבר מן החי. כבר הורו ז"ל ענין זה אבל יש לך לדעת כי הנוטל אבר מן החי לאכלו נקרא מרפה והוא האדם [המורף] את האבר. ועל כי הוא מורף המקום הנימל ממנו אותו האבר נקרא מרפה. מרפה הוא שמרפה ארי וכיוצא בו מאותם המינים המורפים והדורסים בשדה כמו ומרף ואין מציל. וענין זה נפרש סודו בע"ה ומהו איסורו. מרפה הוא מאותם העניינים הנדבקים ממיני המרפפות ונקראת מרפה. ואמנם כי נקראת מרפה בזה על שם שהיא חולה

1 המשתדלים] המסתכלים ב / הנחש] הנחשים ב 2 נמשך] תמשך ב 3 כי אין] כי אין כח הטומאה נמי על ראשיהם עוף מאותם המותרים... ב 4 עושה] שיעשה ב / מרפה] מרפה מאותם המותרים מרפה ב 5 ממקום] מאותו המקום ב / הקדוש ב 8 הצורך] הראי ב 10 לכלב... אותו] וגו' ב / חז"ל] ז"ל ב 11 וענייניה] ליתא ב / בון] ליתא ב / זה] ליתא ב / וכן] זהו ב 12 על] ליתא ב 13 תהיון] תהיו ב / ובשר... תאכלו וגו'] וגו' ב 16 יש... הללו] יש לו חלוק לכל המינים הללו יש בו חלוק לכל המינים ב 17 שמרפה] מרפה שמרפה ב / וכיוצא בו] או כיוצא בזה ב 21 האבר] האדם ב / שמרפה] שמרפה ב 24 עדיא] עדיה ב

5 כי נפשותינו... : עיין לעיל עמ' 10:211-10:212. 9-10 ואנשי... אותו: עמ' כב: ל. 11 ודרשו זה... : השווה בבלי חולין קב ע"ב; רמב"ם משנה תורה הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ז. 22 ומרף ואין מציל: מ"כה: ה.ו.

ואמנם כי הואיל והוא ית' התיר כל המינים לאכול יש לנו לאכלם כאשר הורנו ז"ל בסוד דרך התורה ולא בצד מיני אכזריות כלל בעולם כדרך האכזרים הרשעים כי יש' יש להם להתנהג בסוד הרחמים כי על כך נקראו ישראל והבן. ואמנם כי בעשותו גרעון בברואים הרי הוא פוגם | הבריה ועושה אכזריות בלא צד רחמנות ואמנם כי צער בעלי חיים 22 ע"ב 5 הוא ית' מנענו ממנו. והנה תוכל לדעת בסוד אותו ואת בנו לא תשחמו ביום אחד ואע"פ שכבר פירשנו בענין זה בספר שושן עדות. ואמנם כי בהיותו שוחם זה יש עגמת נפש בראות זה כאשר אמרו שיש הבנה זו בבהמות ויש בהם עגמת נפש. אמנם אם זה הוא אסור כ"ש לקטוע אבר מבעלי חיים ולצערו 10 בחיים ופוגם הבריה שהוא ית' ברא כל הדברים ושם רחמיו עליהם כאשר אמרנו כאמרו ורחמיו על כל מעשיו. והנה אפי' בענין השחיטה אמרו חז"ל ברור לו מיתה יפה כדי שלא יצער האדם בעלי חיים ולא ימצא בזרע קדש שום צד אכזריות כדי שלא ישנו מעלת המדה העליונה אשר בהם נכונה והוא מדת הרחמים הנתונה לעבדי יי' לנחלה. ועל כן יש לדעת לכל אדם כי 15 עיקר התורה ודת האמונה וקיום הכל הוא הרחמים ויש לנו להתנהג במדה הזאת לטוב לנו כל הימים כאשר אמרנו.

שלא לאכול עוף טמא שנא' וכל שרץ העוף טמא הוא לכם. הענין הזה כבר התעוררנו למעלה במאכל הבהמה והוא הדין לכל דבר טמא. וכמו כן התעוררנו על העופות הטמאות המקבלים מעם הרוחות שהם צד טומאה.

1 לאכול יש לנו | ליתא ב 3 להם | ליתא ב 4 פונם | פנם ב 5 הבריה | בבריה ב 6 מנענו | מנעו ב / בסוד | כי סוד ב 7 ואע"פ | ליתא ב / עדות | העדות ב / בהיותו | בהיות ב 8 יש | ליתא ב 8-9 בראות... נפש | ליתא ב 10 ופונם | ופנם ב 11 כאמרו | באמרו ב / אמרו חז"ל | אמר ב 12 בעלי | לבעלי ב 13 העליונה | ליתא ב 14 לעבדי | לעובדי ב / לנחלה | לאמר ב / כן | ליתא ב 19 העופות הטמאות | עופות ב / הרוחות | הכחות ב

3 כי יש'... : עיין לעיל עמ' 304:3-1. 6-7 אותו... אחד: ויק' כב: כח. 7 שכבר פירשנו... : לא נמצא. 8 יש עגמת נפש... : השווה תנח' אמרו ס"י ג. וברמב"ם מו"נ ח"ג פמ"ח: ז"כן אסר לעחוס אותו ואת בנו ביום אחד להגמר ולהרחיק לעחוס מעניהם הבן לעיני האם כי צער בעלי חיים בזה... אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר בעלי חיים. יש לציין שבחז"ל צב ע"א רמז"ל דוחה דוקא טעם זה: "לא תשחמו ביום אחד. א"ד יהודה מאי טעמא אי תימא מעום עגמת נפש דבעידא ניכוס להאי בבייתא חד ולהאי בבייתא אחרא או להאי השתא ולהאי לבתר. אל"א אית מאן דערי ולא הכי אלא ביום אחד ממנו... מאי טעמא בנין דלית לך יום לתתא דלא עלמא ביה יומא אחרא עלא... ובעי בר נש לאסתמרא דלא יעביד פנימו בההוא יומא ולא יתפנים קמי שאר יומין אחרנין. ותנין בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא... עביד בר נש חסד בעלמא אתער חסד לעילא... ואי אתדבר בר נש לרחמי לתתא אתער רחמי על ההוא יומא... אי עביד בר נש עובדא דאכזרי הכי אתער בההוא יומא ופנים ליה". 9 כ"ש לקטוע אבר... : השווה רמב"ם מו"נ ע"ב: "ואמנם טעם אבר מן הדי הוא היותו מקנה ומלמד אכזריות". 11 אמרו חז"ל... : השווה בבלי פסחים עה ע"א; וברמב"ם ע"ב. 12 ולא ימצא... : השווה חז"ל ע"ב בהגמ"ך: "תנן דיישראל אכזריות אתמע מגיירו מכל שאר עמין". עיין לעיל עמ' 303:17-21. 17 וכל... לכם: דבי' ים. 19 התעוררנו על העופות... : עיין לעיל עמ' 280:9-11.

וממנו לא יתקצץ. מין במינו אינו חוצץ. וזהו ענין במאכלות אסורות לעיין בו כל אשר רוח חיים באפיו. אשריהם ישראל אביהם שבשמים הוא מטהר אותם ומקדש אותם ובחר אותם כאמרו ובך בחר יי' להיות לו לעם סגלה מכל העמים תחת כל השמים.

- 5 שלא לאכול אבר מן החי שנא' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. המצוה הזאת ניתנה לבני נח באותם השבע מצות שניתנו להם. ורז"ל פירשו ענייני מצוה זו. והנה יש לך לדעת כי הוא ית' כשברא עולמו המציא כל ההויות לפי חסד ועשה אותם תוכן ויישוב העולם כל דבר ודבר כפי מינו. והמציאם ברחמיו וברוב חסדיו על כל ברואיו כאמרו ורחמיו על כל מעשיו. והנה בתחלה במציאות האדם השליטו על הכל לא ניתן לו זולתי המורא שתהיה יראתו על כל שאר הנבראים כאמרו ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים. אבל לא הותרה לו האכילה מהם עד שבא נח ונכנס בתיבה והכניס שם כל מין ומין למינו. וכשיצאו מן התיבה כפי הסוד אשר התעוררנו בספר הראשון במצות עשה ופרו ורבו בארץ. ועמד נח ובנה מזבח ונרצה בו.
- 15 אזי נתישב העולם ונתבסס. וכבר זכרנו שם על סוד שנקרא איש צדיק שנכנס ונתחבר בתיבה ונכנסו שם כל ההויות ויצאו מתוכה. אזי הוא העיקר כעין דוגמא והסוד כבר כתבנו. ואמנם אזי הותר הבער לאכול כאמרו כידק עשב נתתי לכם את כל וכתוב את כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכל דגי הים בידיכם ניתנו. והזהיר להם על אבר מן החי כאמרו אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. והזהיר להם לישראל פעם אחרת כאמרו לא תאכל הנפש עם הבער. ואמרו ז"ל זה אבר מן החי.

1 במאכלות] מאכלות ב 2 הא] שהוא ב 3 לו] ליתא ב 7 זו] זאת ב 8 כפי] לפי ב 9 ברחמיו] ברוב רחמיו ב 10 העליטו] העליט ב / ניתן] נתן ב 11 הארץ] השדה ב 12 האכילה] אכילה ב 13 למינו] במינו ב 14 בארץ] על הארץ ב 16 ונכנסו] ונכנס ב 17 לאכול] לאכול ב 18 וכתוב] וכתוב ב

1 מין במינו אינו חוצץ: בבלי סוכה לו ע"ב. וכן השימוש אצל ר' יוסף הבא משעון הברדה. עיין לעיל עמ' 39, הע' 5. השווה שני המצות לא תעשה בכ"י פאריס 817 דף 150 ב: "זאם תאמר אומות העולם אכלים בשר וחלב ואין ניווקין לעולם מין במינו אינו חוצץ כת המומחה עם כת המומחה".
 2 כל... באפיו: ע"פ בר' ז: כב. 3 ובך... העמים: דב' ז: ו. 5 אך... תאכלו: בר' פ: ד.
 6 ורז"ל פירשו...: עיין בבלי סנהדרין נט ע"א. 9 ורחמיו... מעשיו: תה' קמה: ס.
 9-10 בתחלה במציאות...: וכן הדרשה בוח"א עא ע"א: "בקדמתא כל בריין דעלמא זקפן עינין וחמאן דיוקנא קדישא עלאה וזען ודחלין מקמה". ועיין עם יג ע"ב, קצא ע"א. והשווה בבלי עבות קנא ע"ב: "ומראכם וחתכם כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות". עיין לק' עמ' 338-6.
 10-11 ומוראכם... השמים: בר' פ: ב. 13 אשר התעוררנו...: רמז"ל לא הזכיר ענין זה בדיוט על מצות פריה ורביה (עמ' 9:224-13:225). אמנם השווה עמ' 8:161-9, ועמ' 2:166-9.
 16-17 כידק... כל: בר' טס ג. 18-19 את... ניתנו: ע"פ עם עם ב. 20 לא... הבער: דב' יב: כג. 21 ואמרו ז"ל...: השווה בבלי סנהדרין עם; חולין קב ע"ב; פסחים כב ע"ב.

כל ההיות למיניהם עד שמשתלשלים כל ההיות משם עד סוף האשמורת התחנתה סוד חכמת שלמה והיא דוגמת העולם העליון. וכל היותיה הן בדוגמא עליונה דמות ומראה נכונה. וכמה הן סוד ההיות המולות המולות. חיות קטנות עם גדולות. חיות קדושות שהן בצד קדושה נשרשות. וכמה חיות קדושות וממאות למיניהם. כל אחד בסודה נרשם. וכל חית השדה ישחקו עם. ואולם כסא המשפט אשר ישפט שם כמה בהמות מהורות וממאו' כולם בסוד הכסא רשומות. זו עם זו נקשרת לעמת המסגרת. וכולן מדרגות מדרגות למיניהם נרשמות באהליהן. והן כחות וסבות בראש הכל נכונות עד אשר ישתלשלו כלם בכחם ותכונתם זה לימין וזה לצד שמאל. והוא ית' בהיותו בוחר בהם בישראל מכל האומות קרבם אליו ופירש ימינו למולם והרחיקם מכל צד שומאה והפירש מהם השומאה. והראה כל שמה מחוץ למחנה מושבו. והתבונן כי כל דבר ודבר אשר הוא בזה העולם השפל כמו גדול וסבתו נרשם ברובו מעלה. וישראל גוי קדוש אין להם חלק באותו צד השומאה ובאותם הכחות והסבות כלום כי כלם בעדי ילבעו ובקדוש ישראל יתקדשו. וכפי הרחקתם מאותם הסבות והכחות למעלה כן הוא הרחקתם מאותם הדברים הממונים תחתם למטה. ועל כן בהיותם גוי קדוש דבקים בו נאמ' אל תמאוו בהם וכתי' אל תשקצו את נפשתיכם | בבהמה ובעוף וכו'. וכתי' 22 ע"א ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כלכם היום. ואומות < העולם שהם שמים נדבקים בשומאה ודבקים בכחות מאכלם השומאה. כל דבר הולך אחר מינו

2 חכמת] חכמה ב / וכל] ליתא ב 4 נשרעות] נעמות ב 6 ואולם] ואמנם ב 7 זו עם זו] זה עם זה ב / מדרגות] מרכבות ב 8 וסבות] סבות עליות ב 10 בוחר] רועם ב 11 והראה] והראה ב 12 נרשם] ורועם ב 13 ברובו] ברוב ב / חלק] ליתא ב 15 הסבות והכחות] הכחות והסבות ב / כן] ליתא ב / נאמ'] ואמ' ב 17 וכתי'] ליתא ב 18 שרם] ליתא ב 19 בכחות] בכחות השומאה ב / כל] על ב

2 חכמת שלמה: כינוי למלכות ע"פ מל"א ה' י'. עיין לעיל עמ' 24 הע' 7. 4 חיות... גדולות: תה' קד: כה. וע"פ הסימבוליקה הקבלית הכוונה לכחות הקדושה בצד ימין וכוחות השמאל בצד שמאל היוצאים ממלכות. העשוה זח"א סב ע"ב, פו ע"א; זח"ב מח ע"ב, נו ע"ב. 5 וכל... שש: איוב ה: כ. וכן בוחר נדרש פסוק זה בקשר לפסוק מתהלים קד. עיין זח"ב מח ע"ב; זח"ג ס ע"א. 6-7 כלם בסוד הכסא רשומות: העשוה זח"א רמז ע"ב: "דהכי אתרשם בכרטייא דהא כל חיוון רברבין זעירין רשימין תמן דכתיב חיות קטנות עם גדולות". 7 לעמת המסגרת: עמל כה: כו / וכולן מדרגות...: עיין לעיל עמ' 18:204-20. 10 ופירש ימינו למולם: העשוה בבלי סנהדרין קז ע"ב; סוסה מז ע"א; עקל הקדוש, עמ' 39. 11 כל... מושבו: ע"פ ויק' י: מ. העשוה זח"א קסז ע"ב; זח"ג קמז ע"ב (אד"ר). 13 וישראל גוי קדוש...: העשוה זח"ב ו ע"א: "דלא אית לון [לישראל] ברהזא ספרא ביעא כלום ומעודין תעירה כל חולקין ביעין ומתדבקין ברהזא ספרא סבא דכל קדושין עלאין". ועיין עם כא ע"ב: "דאית עלאין ותתאין ימינא ועמאלא רחמי ודינא ישראל ועכו"ם. ישראל מעתמטין בכתיבין עלאין קדישין עכו"ם בכתיבין תתאין דלא קדישין אלין דימינא ואלין דעמאלא". 16 אל תמאוו...: ע"פ ויק' יא: מ. 17 אל... ובעוף וכו': עם כ: כה. העשוה עם יא: מ. 18 ואתם... היום: דב"ד: ד.

וישמור ממאכל פלו'. אמרו לו מפני מה לזה התרת לאכול כל דבר שירצה ולזה צו להאכילו דבר מיוחד. אמ' להם זהו של חיים וצריך להשמר ממאכל פלו' ולהאכילו דבר פלו' כי הוא של חיים. אבל זה האחר הוא של מות בין שיאכל בין שלא יאכל של מות הוא. ועל כן התרתי לו כל מה שירצה. כך ישראל ואומות העולם והב"ה הוא הרופא. יש' הם של חיים וחלקם בחיים אבל אומות העולם הם של מות ואין להם חלק בחיים בין שיאכלו בין שלא יאכלו אין חלקם בחיים. וזהו שנא' עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים וגו'. זה המדרש. ואמנם כי כל דברי רז"ל הם העיקר האמתי אבל אע"פ שהוא העיקר עדיין מעט הבהמה הטמאה וטעם הבהמה הטמאה אין לנו יודעים מפני מה. ומהו הסוד והענין כאשר תמצא טעם אכילת חזיר אין נגלה סוד עניינו והוא סתום מכל השאר אבל טמא קראו הכתו' דכתיב טמא הוא לכם ואע"פ שיש בו סימן מהרה. כ"ש מי שאין בו סימן מהרה. והנני נכנס בביאור זה לדעת פשר דבר ולמען נוכל לחקור במחקרי המזמה ודרכי החכמה. |

יש לך לדעת כי הבורא האמתי אחד מיוחד ביחודו ית'. וכל 21 ע"ב הסוד וכל פשר דבר מציאותו הכל תלוי בסוד שמו ית' כי אנו יודעים והדבר הוא ידוע שהוא ית' ושמו דבר אחד הוא ואין בו שום פירוד כלל ואין להאריך בזה הענין. אבל הסוד הוא כענין אמרו ואתה הוא והבן. והכל דבר אחד ואין להפריד בשום צד בענין סוד הברכות ברוך אתה אשר קדשנו וצונו. ואמנם כי בהשתלשל סוד המציאות מראש כל המעלות שאינו נושג בשום ענין חכמה בעולם כאשר פירשנו בסוד אין. ואמנם כי החכמה מאין תמצא מן הקצה אל הקצה והיא סוד ראש אמנה כאשר פירשנו. והנה בהיות החכמה העליונה יוצאים הנתיבות ממנה בהיותה מתחברת בבניה כאשר אמרנו כי משם יוצאים

2 להאכילו [לאכול ב / דבר] מאכל ב 3 זה [ליתא ב / הוא] ליתא ב / שיאכל [יאכל ב 4 שלא] לא ב 5-6 אומות העולם [האמות ב 6 שיאכלו] יאכלו ב / שלא] לא ב 7-8 אין... בחיים [ליתא ב 7 וגו'] ליתא ב / ואמנם [אמנם ב 8 עדיין] עדיין הם ב 11 טמא [טמא ב 17 ואתה הוא] ליתא ב 18 ברוך אתה בא"י ב / קדשנו] קדשנו במצותיו ב 19 מראש [בראש ב / נושג] נשג ב 22 מתחברת [במחברת ב

7 עמד... גוים וגו': חב' גו'. 11 טמא הוא לכם: ויק' יא: ז. 15 הכל תלוי...: עשר ספירות= עם הרי"ה. עיין לעיל עמ' 16:22 וברע' עם. השווה זח"ג ע ע"א: "קב"ה אפיק עשר כתרין... והוא אינו ואינו הוא כעלהובא דאחידא בעמרא ולית תמן פרודא". ובמקבילה עברית בכ"י מינכן 47 375 ב: "ומפני זה תוכל לדעת ענין אחיות השם המיוחד שהן ארבעה והן סוד עמו יתעלה ויתברך לאורות כי הוא ועמו אחד... ואין פירוד בין המדות הללו כלום. והוא ית' וית' הוא הם והם הוא כלהב הקשורה במלכות". 16 שהוא ית' ושמו...: נראה מההמשך שהכוונה ליחוד בינה ומלכות. אך ייתכן גם שהכוונה ליחוד תפארת ומלכות. עיין לק' עמ' 21:351; עמ' 18:364-19. 17 ואתה הוא: תה' קב: כח. אתה הוא כנגד מלכות ובינה הנגלה והגסתר. עיין לעיל עמ' 1:97 וברע' עם. 18 סוד הברכות...: עיין לעיל עמ' 106:11-14. 20 החכמה... תמצא: איוב כח: יב. 20-21 מן... הקצה: עמ' כז: כח. 21 ראש אמנה: כינוי למלכות ע"פ שה"ש ד: ח. עיין לעיל עמ' 15:25.

והנה הענין על אשר היינו בביאורו כי כל נפש הוא משותף בדם. והתבונן כי כל מאכל הבא מלפני' מתעכל ונחזר כלו דם והדם הוא הנפש. ואמנם בהיות האדם מובחר מכל הנבראים והנפש שלו דקה וזכה וברה בהיות אוכל נפש בהמה דם בהמית גסה ועבה הנפש הנולדת מאותו מאכל שהיא הדם נחזרת להיות באותה הנפש הגסה והעבה ונחזר הדם באותו המין ממש. 5 ואמנם כי אותו הדם נוח להתעכל מהרה ונחזר הדם מאותו הדם ממש ואינו כשאר המזון שמתעכל בקושי ולוקח ממנו התמצית ואותו התמצית הוא הצלול המובחר. אבל הדם מיד נבלע באיברים ונחזר כלו מיד דם כמות שהוא שאותו הדם הנבלע באיברים הוא מאותו המין ממש. וע"כ הוא ית' בחר בישראל עמו ובמאכלם המובחר' המתקנים את הנפש ואמ' אל תשקצו את נפשותיכם וגו'. 10 והנה הוא ית' נתן כל דם כופר נפשו של אדם באמרו ואני נתתי לכם | על המזבח לכפר על נפשותיכם. כי על כל פנים הדם הוא לכפר כופר 21 ע"א נפשו של אדם ולא נתן לאכלו כדאמרן כי הדם הוא בנפש יכפר. והאדם המובחר מכל שאר המינים דמו ונפשו עליון מובחר בתקונו על הכל בדעת בשכל וחכמה ואין מכיר ויודע לבוראו ולהבחין בין טוב לרע זולתי האדם לבדו. וע"כ הדם אשר בו צלול מובחר מהכל כי הוא יסוד בנין גופו של אדם ואם אין היסוד כפי ראוי אין הבנין הנבנה ממנו מתוקן כפי הראוי. וע"כ ישראל עם נחלתו חבל אחוזתו ועם אשר בחר לעבודתו צוה להיותם נקיים קרובים אליו גוי קדוש כאמרו כי עם קדוש אתה ליי' אלהיך ובך בחר וכו'.

שלא לאכול בהמה טמאה שנא' לא תאכלום כי שקץ הם. יש לדעת כי ענייני אכילת בהמה טמאה הסוד והענין הוא גדול ומפני שאין הדעות יכולות להשיג מעם והכל סומכים בענין המדרשות שאמרו ז"ל כדי לשכך את האזן ואמרו בו משל לשני חולים שנכנס הרופא עליהם. ראה האחד שהוא של חיים והאחד למות. אמ' לזה יתנו לו כל מה שיתבע בפיו ולזה יתנו לו מאכל פלוני

2 מלפני' בהסתו ב / מתעכל) מכחו תעכל ב / כלו דם] דם תלו ב 3 ואמנם... האדם] ואמנם בהיות הנפש ואמנם בהיות האדם ב 4 בהמית] בהמה ב 8 שהוא] שהוא עד שנמצא ב 10 ובמאכלם] במאכלם ב / וגו' ליתא ב 12 נפשתיכם] נפשתיכם לכפר ב 13 כדאמרן] כאמרו ב 15 בעכל] ועכל ב / ולהבחין] ולא בחנו ב 16 אדם] ליתא ב 18 ועם] העם ב / להיותם] להיות ב 19 גוי וקדוש ב / ובך בחר יי' להיות לעם סגולה ב 21 אכילת] אכילה ב / ומפני' ואנפי' ב / הדעת] הדעת ב / יכול ב 23 שהוא על חיים] שהיה לחיים ב

10 אל... נפשתיכם וגו' ויק' יא: טו. 11-12 ואני... נפשתיכם: עם יי' יא. 13 כי... יכפר: עם עם. 19 כי... בחר וכו': דב' ז: ו. 20 לא... הם: ויק' יא: מב. 23 ואמרו בו משל...: עין ויק' יא: ב; תנח' עשני ס' ו; תנ"ב עשני ס' י. והעוה פי רש"י עה"ת ויק' יא: ב ד"ה זאת היתה.

האדם בחכמה ונתן כח עליונית גבוה בצורתו על יתר הנבראים ומובדל
מכלם במעלת הנפש. והנפש חלקו אותה חכמי המחקר לשלש כחות ידועות
בסוד מעלתן והן נפש הצומחת ונפש המתאוה ונפש השכלית. ובענין |
התורה נקראו שלש אמות נפש רוח נשמה. וכבר התעוררנו בספר 20 ע"ב
שושן העדות על כי הנפש הוא כח משותף בדם כאמרו כי הדם הוא הנפש. ואך 5
את דמכם לנפשותיכם. ואף כי שם הנפש כלל הוא בכל שמות הנשמה הרוח
הוא כח האויר המקיים לנפש בגוף כי אין נפש בלתי אויר להתקיים בגוף
כאשר אמרנו כי הרוח הוא המקיים לנפש. הנשמה היא המעמדת את כלם סוד
שכל *נסתר בסוד העולם העליון הנסתר בהויותיו היוצאים מתוכו. והסוד 10
בשלשה אלה. מן הסוד הזה כל השתלשלות בו נצמד. מן השלשה הכי נכבד.
הנפש היא סוד נפש דוד סוד אור מורגש. משותף שם (המשותף שם) זה
*ביתר הנבראים. והסוד שם אלהים שם המשותף כאשר הוא דוגמת הנפש
משותף בדם. הרוח הוא המקיים לנפש שהוא סוד יעקב איש תם יושב אוהלים.
והוא הרוח שאין קיום לנפש הנזכר זולתי בזה הרוח. הנשמה היא הנשמה
העליונה המקיימת את כלם בסודה נכונה סוד חביון עוזו מלך מלכי המלכים 15
כאשר התעוררנו בכמה מקומות. ועל כן הכל סוד אחד וענין אחד והכל הוא
רמז למעלה.

1 על יתר] עליהם ב 2 כחות] הכחות ב 3 ונפש] נפש ב 4 אמות] אמות שמות ב /
נשמה] ונשמה ב / התעוררנו] התעוררו ב 5 ואך] דמו בנפשו הוא ואך... ב 6 ואך]
ואע"פ ב 7 לנפש] את הנפש ב 8 לנפש] הנפש ב / המעמדת] המועדת ב 9 נסתר]
נסתיר ק / העליון] ליתא ב 10 ההשתלשלות ב 11 דוד] הדור ב / אור] נפש ב
12 ביתר] ביתר ק 13 לנפש] את הנפש ב / סוד] ליתא ב 14 היא] הוא ב
15 המקיימת] המקיים ב / נכונה] נענה ב

2 והנפש חלקו... : על תורת הנפש בכתבי רמד"ל, ראה שלום: Major Trends, pp. 240-41;
נשמה] ונשמה ב / התעוררנו] התעוררו ב 5 ואך] דמו בנפשו הוא ואך... ב 6 ואך]
יא-יפ. השווה זח"א קט ע"א-ע"ב (מדה"ג): "שלש הנהגות יש באדם הנהגת השכל והחכמה וזו היא כח
הנשמה הקדושה והנהגת התאוה... וזהו כח התאוה וההנהגה המנהגת לבני אדם... והיא נקראת נפש הגוף".
ובד"ח מדה"ג ו ע"ד: "שלשה צורות צורת המדברת וצורת הצומחת וצורת השכלית". שם מדה"ג פ ע"א:
"יש באדם שלש צורות נפשיות צורה הראשונה היא הנפש השכלית השניה היא הנפש המדברת השלישית
היא הנפש הבהמית המתאות תאות". ועיין שם יד ע"ב. השווה ס' המשקל, עמ' 38-47; ובס' משכן
העדות דף 32 א ואילך. 4 שלש אמות... : כפי שמבואר להלן נפש רוח נשמה כנגד מלכות תפארת
ובינה. עיין לעיל עמ' 38 הע' 12 / וכבר התעוררנו... : לא נמצא. עיין ס' המשקל עמ' 41-42:
"הנפש היא כח משותף בהרגשת הגוף בכל ענייני סבותיו בדם... ועל זו הנפש היא נזכרת בכח הדם
בהרגשות הגוף כאמר' כי הדם הוא הנפש דמו כנפשו אף את דמכם לנפשותיכם". והשווה זח"א פא ע"א.
5 כי... הנפש: דב"ב: כג. 5-6 ואך... לנפשותיכם: בר' ט: ה. 8 הרוח הוא המקיים... :
השווה זח"א פא ע"א: "רוח איהו דמקיים לנפש". 10 מן... נכבד: שמ"ב כג: יפ. 11 נפש
דוד: שם ה: ח. השווה שמ"א יח: א / משותף שם זה: השווה ס' תורות הנפש המיוחס לר' בחיי אבן
פקודה, מהדורת יצחק ברדיע (פאריו, תרנ"ז), פ"ז, עמ' 28; רמב"ם מו"נ ח"א פמ"א. 12 שם
אלהים... : עיין לעיל עמ' 287:3; ובהע' שם. וראה במאמרו של זורבלוסקי הנ"ל עמ' 114.
13 יעקב... אוהלים: ע"פ בר' כה: כז. 14 שאין קיום... : השווה זח"א רו ע"א: "דא רוח
דקיימא עליה דנפשא ולית קיומא לנפש אלא ברוח".

היה להם רחמנות. והתבונן ענין הסוד על כך נקראו ישראל והוא סוד הרחמים והבן. על כן יש לכלל אדם מישראל | להתנהג במדה זו שהיא מדה 20 ע"א עליונה על הכל נכונה. ועל כן אין להצר לחבירו במה שאין לו כפי מה אשר אמרנו.

5 שלא לאחר פעלת שכיר שנא' לא תלין פעלת שכיר אתך עד [בקר].

בענין זה כבר התעוררנו ופירשנו בו. ואמנם ענין פעולת השכיר נאמ' בו ואליו הוא נושא את נפשו כי נפשו ממש הוא נושא לאכול ממנו ולזון את בניו ונפש בניו ובנותיו הוא נושא באותו שכירות. וכבר התעוררנו כי כל הנפשות הן עולות משוטטות בכל הלילות לעלות לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו. וכל הנפשות אינן עולות זולתי כשהגוף תמוך במזונו הראוי לו ותאחזנו שינה ושוקם

10 על ממתו. ונפשו יוצאת משוטטת ועולה לראות את פני יי ושם נהנית בנועמו ומבקרת בהיכלו ותתעדן בעדוני הנשמות העליונות. ואזי בידו ית' תשובנה הנפשות והרוחות. וכשהגוף ריקם ואינו תמוך במזונו הלא תדד שנתו ואכף עליו רוחו ונשמתו תאסרת לעלות בסוד המעלות כשאר הנפשות העולות. על כן הגוף והנפש היא בצער. ואמנם כי סוד ענין אחר פירשנו בענין ביומו חתן שכרו ולא וכו'. ודבר זה פירשנו בענין שם כפי הצורך. ודי במה שרמזנו שם.

שלא לאכול על הדם שנא' לא תאכלו על הדם. הענין חלקוהו חז"ל לכמה עניינים וכבר פירשוהו והוא נחלק לחלקי' הרבה. אמנם ענין זה משותף לדיינים ולזולתם בכמה פנים כאשר הורו ז"ל. וכמו כן אמרו לא תאכלו על הדם דרשו בו כמו כן אזהרה לדיינים לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וענייני מצוה זו ידוע לכל משכיל ואין להאריך בענין זה.

20 שלא לאכול הדם שנא' רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש על הבשר. הענין הזה פירשו בו על כי הבורא ית' עשה את

1 להם] בהם ב / הסוד] סוד ב 2 לכל אדם] לו לאדם ב / זו] ליתא ב / שהיא] שהיא ב 3 במה שאין] כאשר אין ב / מה] ליתא ב 6 ואמנם] ואמנם כי ב 7 ממש] ליתא ב / בניו] נפשו ב 8 ונפש] ואת נפשו ב / התעוררנו] התעוררו ב 9 בכל הלילות] ליתא ב / לחזות] ולחזות ב 11 נהנית] נכונת ב / בנועמו] בעולמו ב 13 תמוך] ליתא ב / תדד] תדר ב 14 תאסרת] תאסר ב / לעלות] מלעלות ב 15 כן] ליתא ב 15-16 ואמנם... וכו'] ליתא ב 17 חז"ל] רבנן ב 18 פירשוהו] פירעוהו ב 19 ולזולתם] זולתם ב / תאכלו] תוכלו ב 20 כמו כן] ליתא ב / אזהרה] הזהרה ב / שתתפללו] שתתפללו ב / על דמכם] ליתא ב 22-23 כי... הבער] ליתא ב

5 לא... בקר: ויק' יט: ג. 6 כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 4:210-7:211. 7 ואליו... נפשו: דב' כד: טו. 8 וכבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 5:253-5. 9 לחזות... בהיכלו: תה' כז: ד. 15 סוד ענין אחר...: עיין עמ' 6:211-2:211. והשווה זח"ג פד ע"ב-פה ע"א. 16-15 ביומו... ולא וכו': דב' כד: טו. 17 לא... הדם: ויק' יט: כו. 20 דרשו בו...: העוה בבלי ברכות י ע"ב. שם האזהרה היא לכל אדם. 22-23 רק... הבשר: דב' יב: כג.

והנה על זה הזהירה התורה ואמרה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון. ובענין זה תלויים כמה מצות וכמה ענפים גדולים נאחזים. וכבר התעוררנו כי מצוה זו כלל כל העולם כלו כלל עליונים ותחתונים כלל כל התורה כלה והיא יתד התקועה. וכאשר תבין סוד הצדקה הנתונה לפני תוכל לדעת זה. וכבר פירשנו סודה ודי.

5 שלא ימנע מלהלוות לפני על משכוננו מפני השמיטה שנא' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וכו'. כבר התעוררנו בענין הצדקה ובהלוואת העני בספר הראשון במצות עשה. אמנם יש לך להתעורר על מה שאחז'ל בענין השמיטה בספר החובות ואפילו ענייני השמטה דין תורה ואין לו לאדם להניח מלהלות לפני באי זה צד שיוכל להלוות 10 כאשר התעוררנו במצות עשה. ושם ביארנו הענין הזה כפי הצורך והראוי ואין לשנות פעם שנית.

שלא יתבע המלוה כשיודע שהוא עני ולא יצר לו שנא' לא תהיה לו כנושה. הענין הזה ידוע הוא. אמנם כי בהיות המלוה תובע בחובו לאדם שהוא עני ומיצר לו הלא היא רעה חולה ברבות צרתו ותדר שנתו ונהפך יראתו אצלו ברבות צרתו יצר לו. מה יעשה כשאין לו. הלא הוא ית' חס על בריותו כמדותיו הישרים אשר הוא מנהג עולמו במדת רחמים וצוה לעבדיו התמימים להתנהג במדותיו מפני שיראל עם נחלתו ובני ביתו ולא יהיה זה אל זה אכזרים כעורבים אשר הודו ז"ל בענין אמרו לבני עורב אשר יקראו שאין לך אכזרי בעולם כמו העורב. ואמרו ז"ל כל אדם שאין בו רחמנות אצל חבירו 20 בידוע שאינו מזרע ישראל שנא' והגבעוני' לא מבני ישראל המה מפני שלא

1 לא] לו ב 3 התעוררנו] התעוררו ב / כלל... ותחתונים] ליתא ב 5 לדעת] לדעת סוד ב / ודי] ודי לכל משכיל ב 6 מפני] בימי ב 7 עם... בליעל] בליעל עם לבבך ב / ענת] שנת השבע ב / השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יי' והיה בך חטא ב 8 התעוררנו] התעוררו ב / אמנם] ואמנם ב 9 שאחז'ל] שאז'ל ב / בספר] בסבת ב 10 תורה] סודה ב / מלהלות] להלות ב / לעני] את העני ב 11 התעוררנו] התעוררו ב / ושם ביארנו] ושביארנו ב 12 ענית] שנייה ב 14 הוא] ליתא ב 15 הלא] והלא ב 15-16 ותדר... צרתו] ליתא ב 16 מה] מי ב 17 מנהג] מנהיג ב / התמימים] תמימים ב 18 יהיה] יהיו ב 19 אכזרים] אבאר ב 21 בידוע] בידו ב

7-6 השמר... השמיטה וכו'. דב' טו: פ. 8-7 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 207:18-22:208 13-14 לא... כנושה: שמ' כב: כד. 19 אשר הודו ז"ל... : השווה תנח' עקב סי' ב: "אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי". והשוה תנ"ב עקב סי' ג ומשם ביל"ש ח"א סי' תתמו; ח"ב סי' חתקטג / לבני... יקראו: חת' קמ: פ. 20 ואמרו ז"ל... : השווה בבלי ביצה לב ע"ב: "כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו". מן הראוי לציין שהפסוק הנדרש שם הוא דב' יג: יח. ראה בבלי יבמות עט ע"א: "ויקרא המלך לגבעונים וכו' מפי' ולא פייסוהו אמר שלשה סימנים יש באומה זו הרחמים והביישנות וגומלי חסדים". וראה ביל"ש ח"א סי' תתפט; ח"ב סי' קנד; רמב"ם, משנה תורה, הל' תשובה פ"ב ה"י והל' איסורי ביאה פ"ט ה"ז; זח"ג צב ע"ב. 21 והגבעוני'... המה: שמ"ב כא: ב.

תוכל הדעת להשיג בע"ה.

שלא ימנע מלהחיות לעני שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון כאשר התעוררנו בענין הצדקה בספר הראשון של מצות עשה. אמנם אע"פ שפירשנו לשם הצורך יש לנו לפרש ולומר ענין הזה שאמ' שלמה בחכמתו אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. ודרשו בו ז"ל והקשו בו הענין כפי מנהגם הישר. וכי מה יכול לגזול לדל והרי שבעה הם העניים כאשר דרשו ז"ל רש מסכן אביון עני מך איש תככים דל קשה שבכלם דל והוא אומ' אל תגזול דל. אלא יש לומר כמה שדרשו ז"ל באותם ארבעה פרקים בשנה שהעולם נדון בהם ואמרו בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון ושבאותו היום נגזרין כל מזונותיו של אדם וכל הוצאותיו חוץ ממה שמוציא בשבתות ובימים טובים ומה שהוא מוציא בתלמוד תורה לבניו שאם מוסיף מוסיפין לו ואם פחת פחתין לו ובאותו היום שאר הוצאותיו נגזרין. וכל מה שהוא יתן לעניים הכל נגזר ונתון לו מלמעלה ואם בא העני לשאול לו לאדם משלו הוא שואל כי הבורא כבר נתן לו חלקם של עניים. ואם הוא מחזיק בו ושולח לעני ריקם אין לך גזל גדול בעולם יותר מזה. ובא הכתוב ואמ' אל תגזול דל כי דל הוא למה תקח את שלו על ירך אין לו לאדם לאמץ את לבבו ולקפוץ ידו. מה כתבי אחריו כי יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש בהיותו מחזיק בשלו. ועל זאה אמרו ז"ל השם יצילנו מהם ומעלבונם. ויש לך להתעורר כמה רעות | גורם בהיותו מחזיק בחלק העני שנתן לו בוראו 19 ע"ב כי בראות העני שאין מחזיק בידו יבא לגנוב ולרצוח ולעשות חלול שמים כדי לפרנס עצמו. וכל זה בהיות האדם גוזל את חלק העני אשר נתן לו בוראו.

1 בע"ה] בע"ה ית' ב 2 ימע] להמנע ב / לעני] העני ב 3 האביון] ליתא ב 4 הזה] מה ב 5 בשער] בשעה ב / בו ז"ל] רז"ל בו ב 6 מה] מי ב / לדל] הכל ב 7 מך] דך ב / שבכלם] מכולם ב 8 אמר] אמר ב 9 שהעולם] שהאדם ב 10 ושבתות] ועב באותו ב / מזונותיו על אדם] מזונותם ב / הוצאותיו] הוצאותם ב 11 שמוציא] שמוציאין ב / ובימים] וימים ב 13 יתן] נתון ב / נגזר] גזר ב / לשאול לו] ושואל ב 15 ושולח] לשלח ב / לעני] את העני ב / בעולם יותר] ליתא ב 16 למה] ולמה ב / ירך] כן ב 17 ולקפוץ] ולא לקפוץ ב / ידו] את ידו ב 18 ומעלבונם] ליתא ב 19 גורם] הוא עושה ב 20 יבא] הבא ב / ולעשות... שמים] ולחלל את השם ב 21 עצמו] את עצמו ב

3-2 לא... האביון: שם טו: ז. 3 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 111:117-117:17. 5 אל... בשער: משו' כב: כב / ודרשו בו ז"ל... : עיין במד' ה"ב; תנח' בהיר סי' ב. 6 והרי שבעה... : עיין תנח' בהר סי' ג: "שבעה שמות נקרא לעני ואלו הן עני רש תככים מסכן מך אביון דל". והשווה מד' משלי פכ"ב; אדר"ג נו"ב פמ"ג, עמ' 122. וע"פ ויקד' לד: ו יש שמנה שמות לעני. 8 שדרשו ז"ל... : מענה ראש הענה פ"א מ"ב. 10 ושבתותיו היום... : השווה בבלי ביצה סז ע"א; ויקד' ל: א. והשווה עם לד: יא. 17 כי... נפשו: משו' כב: כג. 20 בראות העני... : המקור בפ"י האגדות לר' עזריאל, עמ' 38-39; עיין לעיל עמ' 117:114 ובהעי' שם.

ולהראות כבודו בפני הכל. וזו היא המדה הידועה ליראי יי' ולחושבי שמו.

שער החלק הרביעי:

5 כבר התעוררנו בענייני אלו המצות על כי כל אלו המצות הן בכלל עשה ולא תעשה והוא סוד עיקרי התורה וסודותיה וסוד עליונים ותחתונים. וכבר רמזנו ענין הסוד בתחלת הספר הראשון ואח"כ בזה הספר. ואע"פ כי טעמי המצות אינם גלויים לכל אדם ומתן שכרן לא ניתנו לדעת זולתי לו ית' כדי שלא יבא האדם לפשוע בשום מצוה כגון הסכלים חסרי הדעת יבואו לידי פשיעה> ולומ' אעשה מצוה פלוני ששכרה גדול ואניח מצוה פלוני ששכרה קסון ונמצאו המצות נעזבות מבני אדם ולא יעשו אותם. והרי אנו רואים כי יש מצוה קלה בעולם שנדמה בעיני בני אדם והיא חמורה גדולה אצל הבורא ית' ומפורשת שכרה בעולם יותר מן הגדולה כגון שלוח הקן שהיא נקלה לעשותה ונקל הענין ההוא לעשות והנה השכר גדול. וכן כאשר הורונו ז"ל בענייני אלו כי תמצא בכיבוד אב ואם יקר מאד לעשות ושמה יוכל לעשות או לפעמים שיוציא מה שיש לו בכבודם ושמה לא ישיג שלימות המצוה הזאת. ובשלוח הקן לא יוציא משלו וישלים המצוה | ואנו רואים מתן שכרה יותר מכיבוד 19 ע"א אב ואם כאשר הורונו ז"ל. ואמרו נאמ' בכיבוד אב ואם כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך ונאמ' בשלוח> הקן שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימיו> כפלים מכיבוד אב ואם. על כן לא נגלו מתן שכרן של מצות על הענין אשר אחרנו. ואמנם יש לנו לעשות המצות כל אחת ואחת המזדמנת לו לאדם בכל שעה שיבא לידו ענין שום מצוה צריך לעשות מיד. ועל כן יש לנו לעשות ולהשתדל לעשות המצות בכל שעה ולא ימנע עצמו מלדרוך אחריהם>. על כן דרכי המצות הן דרכי החיים לרשת העולם הזה והעולם הבא. והנני נכנס בביאור העניינים האלה כפי אשר

1 ליראי | ליראה ב | 3 כבר | שער כבר ב | 4 עיקרי | עיקר ב | 5 בתחלת הספר | בספר ב / ואח"כ | ואחר ב / כי טעמי | שטעמי ב | 7 לפשוע | לפשוע בהם ב / יבואו | באו ב | 10 בעיני | בפני ב / והיא | שהיא קלה והיא חמורה ב / גדולה | ליתא ב | 11 מן הגדולה | מהגדולה ב / שהיא | שהיא מצוה ב / לעשתה | ליתא ב | 12 לעשות | להעשות ב / גדול | ההוא ב / וכן | והנה ב / ז"ל | ליתא ב | 13 אב | ליתא ב | 14 מה | כל מה ב | 16 ז"ל | ליתא ב | 17-18 שלח... | לך | ליתא ב | 18 כפלים | נפלא ב | 21 המצות | המצוה ב | 22 החיים | חיים ב

1 ליראי... שמו: מל' ג: טו. 6 ומתן שכרן... : השווה תנח' עקב ס' ב; תנ"ב עקב ס' ג; דב"ר ו: ב; עו"ט ט: ג; ידו' פאה פ"א ה"א. 9-10 יש מצוה קלה... : השווה מענה חולין פ"ב מ"ה. 16 כאשר הורונו ז"ל: השווה בבלי קידושין לט ע"ב. בניגוד לטענתו של רמד"ל חז"ל הדגישו בכמה מקומות את ההשוואה בין עוהי המצוות. עיני המקורות שציינתי לעיל בהע' 6. 16-17 כבד... ימך: שם"כ יב. 17-18 שלח... ימים: דב"כ: ז.

עמו והיה בך חסא על אותה האשה שהוא גרם לה. וכמה עניינים הורו ז"ל על זה וכבר רמזנו זה בספר הראשון במצות עשה כמה הוא העונש גדול. ואוי לו לעובר על נדרו בכל אותם הדברים אשר רמזנו באותו הספר כאשר התעוררנו. ואין לנו להזכירו בכאן פעם שנית ודי לנו במה שרמזנו בו. והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו לבוא בתוכן שאר המצות כפי הצריך לומר בכל אחת ואחת בע"ה.

שלא לישיבע בשם לבטלה שנא' לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא. הענין הזה אינו כפי מה שאמרנו בענין שבועת שקר וכבר הורו ז"ל בעניינים אלו. ואמנם כי כבר התעוררנו בסבת סוד השבועה אבל תדע לך כי ענין שבועת שוא חלקוהו רז"ל בכמה עניינים וחזרו כמה הם מיני שבועת שוא כמו שאמ' אני נשבע בשבועה שכל מה *שאשחוט ימות או עניינים | אחרים 18 ע"ב שהם כגון זה או שנשבע לחלוף וכו'. וכן הנשבע על דבר אמת שהכל יודעים הדבר ההוא שהוא כן כגון שאמרנו ז"ל לא חרבה ירושלם אלא על שבועת שוא והוא שבועת אמת כאשר אמרנו כגון בשבועה שזה השער או שזה הלוח שהוא של עץ שהוא אמת הרי זו שבועת שוא. וכן בעניינים כאלה עד שנמצא בענין זה כאלו אין חשוב שם שמים כלום ומבזה אותו ברבים. ואמנם כמו כן בלא תשא פירושוהו שלא יגזים אדם לחבירו בפני הדיין ומחוייב בשבועה אל יאמ' אני אשבע אע"פ שלא נשבע אלא כדי לאיים על חבירו הרי זה עובר בלא תשא כאשר אמרנו. כי על כל פנים צריך האדם לשמור את נפשו ולשמור שם שמים בכל מאודו ובכל נפשו במורא ברעדה ביראה כדי שיהיה חשוב עליו כראוי. בפיו יזכרנו בשעת הצורך ובלבבו תהי יראתו כאמרנו ובעבור תהי יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ועל כן יש לו לאדם לחשוב שמו ולכבדו

1 גרם] אדם ב / וכמה] כמה ב 2 הראשון] ראשון ב / גדול] גדול לו ב 4 לנו] לו ב / בו] ליתא ב 6 בע"ה] בע"ה ית' ב 7 ליעבע] ישיבע ב 10 בכמה] לכמה ב 10-11 כמו שאמ'] עד שדקדקו שבועת שוא כמו שאמר ב 11 שאשחוט] שאשחוט ק שאשחוט ב 12 כגון] כמו ב 13 הדבר ההוא] ליתא ב / כגון] כמו כגון ב / חרבה] תבכה ב 14 כגון] כגון שאמר ב / השער] השעה ב 15 שהוא] והוא ב 16 שמים] שם מי שמים ב / אותו] ליתא ב 17 לחבירו] לחבירו ליעבע בממונו אע"פ שלא נשבע הרי עובר בלא תשא לו שכופר לחבירו ב / הדיין] הדיינים ב 18 אע"פ... זה] ליתא ב 20 במורא... ביראה] במורא ביראה ברעדה ב 21 תהי] תהיה ב 21-22 כאמרנו... יראתו] ליתא ב 22 ולכבדו] כבודו ב

7 לא... לשוא: שם כ: ז. 10 חלקוהו רז"ל... : השווה משנה שבועות פ"ג מ"ח. 11 שכל מה שאשחוט... : השווה רמב"ם סה"מ ל"ח טב. 13 שאמרנו ז"ל... : השווה ירו' נדרים פ"ג ה"ב: "כולן חרבו משום שבועת שוא שהיא של אמת". ובתק"ז לב, צה ע"א: "מין דאמי בשקרא כאילו ותשלך אמת ארצה ושקרא שלטא כביכול באתר דיליה דאיהו ירושלם ודא גרם דאתחריב ביתא ואתחזר עלמא לתהו ובהו". 14 והוא שבועת אמת... : השווה רמב"ם משנה תורה הל' שבועות פ"א ה"ה. 22-21 ובעבור... תחטאו: שם כ: יז.

נכונה כדי להיותו מובדל מכל שאר הנבראים. ובהיות האדם עליון על כל הנבראים בדוגמא עליונה יש להשמר שלא לחבל ולא לפגום שום פגימות בזו הצורה העליונה כדי שיהיו הפנים שלימים בלא שום חבול ולא להראות פגימות באותה הדוגמא. והענין הזה ידוע לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח. וכבר התעוררו ז"ל בפסוק זה בניס אתם ליי' אלהיכם א"ר יצחק אין לך בן שאין לו דוגמת דיוקנו של אביו. ועל כן ישמור הדוגמא משום כבודו של מלך. ועוד אמרו משל למלך שנולד לו בן ושלחו המלך לכפר להתגדל שם לימים. כיון | שראה המלך שכבר בנו נתגדל הרבה בתוך הכפר תאב על בנו 18 ע"א להביאו >אלא היכלו ושילמדוהו בהיכלו ענייני המלאכות. מה עשה בשביל כבוד בנו >שלח לשם למטרוניתא ופרשים עמה. כיון שנמלו לבן המלך התחילו בני הכפר לבכות על פרידתו מהם. אמר להם לא תבכו והלא בן המלך הוא עד מתי יהיה בין הכפר. כך אמ' להם משה ליש' בניס אתם ליי' וכו' לא תתגודדו. ואמנם על הענין אשר אמרנו כי אין לחבל דיוקנו של מעלה כפי אשר אמרנו. בניס אתם בנין דיוקנו של אב הוא הבן *ויש לשמור אותו בכל ענין כאשר אמרנו. ודי במה שרמזנו בענין זה לכל משכיל. אמנם כי כבר הורנו ז"ל בענייני' אלה כפי הראוי והמניעה שיש לנו להמנע מהם כפי הראוי.

שלא לבטל מוצא שפתיים בענין נדרים שנא' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. כבר התעוררנו בספר הראשון סוד ענין הנדר והשבועה ומהו עניינו וסודו. והנה שם התעוררנו עון הנדרים כאמרם ז"ל בעון נדרים אשתו של אדם מתה ונדמה לו לאדם כי הוא לתועלתו כאשר התעוררנו. וכבר רמזנו במה שאמ' הפסוק כי דרוש ידרשנו יי' אלהיך מעמך והיה בך חטא. ואמרו במדרש כי דרוש ידרשנו יי' אלהיך מעמך זו אשתו של אדם הנתונה

3 חבול] סבול ב 4 פנימות] פנימות ב 5 א"ר יצחק] ליתא ב 6 לו] לך ב / ישמור] שמור ב 9 ושילמדוהו ב / ענייני] בענייני ב / המלאכות] המלכות ב 10 כבוד בנו] בנו לכבודו ב / לבן] בן ב 12 בין] בן ב / ליי' אלהיכם ב 13 תתגודדו] תתגודדו וגו' ב 14 ויש] ואיש ק 17 שפתיים] שפתי ב 18 התעוררנו] התעוררו ב 19 כאמרם] כאמרם ב 21 ידרשנו] ליתא ב 21-22 והיה... מעמך] ליתא ב

5 א"ר יצחק... : לא מצאתי מקור לזה. עיין בח"ג. 7 אמרו משל למלך... : השווה זח"א רמח ע"ב : "משל] למלכא דאיתילד ליה בר עדר ליה לחד כפר למרבה ליה ולגדלה ליה עד דיתרבי... שמע מלכא דהא בריה רב ואתרבי. מה עבד ברחימו דבריה משדר לה למטרוניתא אמיה בניניה ואעיל להיכליה... ועם כל דא אורחא דעלמא דאינון בני כפר בכאן על פרישו דבריה דמלכא מנייהו. חד פקח הוה תמן אמר לון על מה אתון בכאן וכי לאו בריה דמלכא איהו ולא אתחזי למידר יתיר בנייכו אלא בהיכלא דאבוי. כך משה דהוה פקח חמא בני כפר דהוה בכאן. על דא אמר בניס אתם ליי' אלהיכם". עיין לעיל עמ' 11:39 ובהע' שם. 17-18 לא... יעשה: במ' ל:ג. 18 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 8:224-13:220. 19 שם התעוררנו... : עמ' 8:222 ואילך / כאמרם ז"ל... : עיין בבלי שבת לב ע"ב. 21 כי... חטא: דב' כ: כב. 22 ואמרו במדרש... : השווה תנח' וישלח ס' ת; ויקר' לז: א.

הענין כאלו נענש עליו. אל יעלה בדעתך הענין הזה כי אין עונשו על זה זולתי כי הענין הוא נכון. אמנם כי כבר אמרו על הגונב ועל הגוזל זה נפטר במה שגזל וזה אינו נפטר זולתי בכפל. וזה נראה שאינו נכון ואמרו *גזלן שגזל מחזיר מה שגזל מפני שהשוה כל הפנים כאחד אבל גנב שלא חס על כבוד קונו וחס על יראת בני אדם יותר מיראת המקום ישלם תשלומי כפל. והתבונן כי |
המקלל לאדם אחר מאחרי חס על כבוד הבריות ועל יראתם ולא חס 17 ע"ב
מיראת קונו. ועל כל הדברי' האלה יש לך לעמוד על תוכן הדברי' למען לא
תטעה ולא תמה אשוריק ימין ושמאל שנא' בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ
לא תכשל.

שלא להתגודד ולא לשים קרחה על מת שנא' לא תתגודדו ולא תשימו
קרחה בין עיניכם למת. כבר התעוררו ז"ל על עניינים אלה. ואמנם כי
המפרשים שמו עניינם ועיקר דבריהם על ענין אותם עובדי ע"ז בהיות אותם
עובדי ע"ז עיקר עבודתם להתגודד כאמרו על עובדי הבעל ויתגודדו
כמשפטם עד שפך דם עליהם. וכדי להרחיקנו מדרכם הרעה ומשפטיהם צוה
לנו בתורתו. על כך יש לך לדעת שאם הדבר כן היה לנו למונעו בדרך אותם
בדרך אותם המניעות שצונו בתורה ומנעם ממנו ובא להורות בניס אתם ליי'
אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה. והנה כל שאר האומות מתגודדים על
מת ועובדי הבעל אם הם מתגודדים בעבודתם כמה הם המתגודדים שלא
לשום עבודה. והתבונן כי אותם עובדי הבעל שהיו מתגודדים עיקר עבודת
השמש הוא כאשר התעוררו בסודו דכתי' ויתגודדו כמשפטם עד שפך דם
עליהם כי עיקר עבודתו מן השמש הוא כדי להראות אותם כאשר הוא בסוד
אשר התעוררנו. אבל ענין התגודדות על מת אינו כדי להראות עבודה כענין
כומרי ע"ז. והענין הנכון הוא ידוע לכל משכיל.

תדע לך כי הבורא ית' ברא את האדם ויכונונו בצורה עליונה דוגמא

2-3 כי הענין... זולתי] ליחא ב 3 גזלן] גזל ק 4 מחזיר] חזר ב 5 המקום] שמים ב
6 אחר] אחד ב 7 הדברי' [הדרכים ב / האלה] האלו ב 10 תתגודדו] תגודדו ב
11 התעוררו] התעוררנו ב 12 אותם] ליחא ב 13 על] על ענין ב 15 כן] כן ב
16 בתורה] בתורתו ב 17 ולא תשימו קרחה] ליחא ב 18 בעבודתם] לעבודתם ב /
עלא] שאינו ב 21 אותם] סודם ב

3 ואמרו גזלן... : העוהה מכילתא מעשטים פס"ז. עמ' 299; בבלי בבא קמא עט ע"ב; תוס' בבא
קמא פ"ז ה"ב 9-8 בלכתך... תכשל: מעו ד: יב. 10-11 לא... למת: דב' יד: א.
12 המפרשים... : העוהה פירושם על רש"י ואבן עזרא לדב' יד:א; רמב"ם סה"מ לא תעשה מה;
ובמענה תורה הל' עכו"ם פ"ב ה"ג. ועיין ספרי דברים פצ"ז, עמ' 158. 13-14 ויתגודדו...
עליהם: מל"א יח: כח. 16-17 בניס... קרחה: דב' יד: א.

האדם להיותו בקו השווה למען ילך לבטח דרכו וייהיה מבואר תמיד במורא שמים מחזיק הבדק להשקל במאזני צדק.

5 שלא לקלל שום אדם מאחריו שנא' לא תקלל חרש. כבר התעוררו ז"ל בעניינים אלו. ואמנם התעורר על מה שנאמ' בקהלת דכתי' גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר כי עוף השמים יוליך (דבר) את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר. ואמנם כי אותו הקול עולה ואמרו שהוא מלאך אחד המשוטט בעולם והוא יגיד הדברים להעיד על האדם בכל מה שהוא אומ' כי עיני השם משוטטות בכל הארץ והם הם הממונים בזה העולם השפל לדעת כל אנשי מעשהו. והקול עולה ואותו המלאך מוליכו ונותן על האדם לאחר כן 10 דין ומשפט לפני יוצר הכל. ואמרו ז"ל במדרש בפסוק אמרו כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו וגו' בשעה שאדם נפטר לבית עולמו כל דבריו הם באים בדין לפניו והוא מודה בפיו ונותן עליו את הדין. כ"ש המקלל לאדם חסיד אחריו או לתלמיד חכם. כ"ש אם הוא אדם מת. וכבר אחז"ל כל המספר אחר מסתן של תלמידי חכמים חייב מיתה. ורז"ל התעוררו בענין זה 15 ואמרו העניינים האלה על נכון ואין לנו להתעורר יותר בזה כי הכל הוא פשוט בתוך דבריהם.

והואיל והאדם הוא ירא את קונו יש לו להשמר מכל הדברים האלה ולהתעורר על מה שאמרו ז"ל בפסוק אמרו תולה ארץ על בלימה. ואמרו אין העולם מתקיים זולתי במי שבולם פיו בשעת מריבה. ומה אם על שבולם פיו העולם מתקיים כ"ש אותו האדם המקלל לחביביו מאחריו שמקבל עונש הואיל ואין לו משיב. וא"ת מפני מה עונשו כל כך יותר מהמקללו בפניו. א"ת מפני שמשיב האחר על קללתו ויקלל אותו כמו כן ועכשיו שאין משיב לו נדמה

1 מבואר מצוי ב 4 אלו] ליתא ב / על מה] במה ב / דכתי' ליתא ב 8 והם הם] והם ב 9 על האדם] האדם עליו ב / לאחר] אחר ב 10 בפסוק] הפסוק ב / הנה] הוא ב 11 שאדם] שהאדם ב / נפטר] נפטר מן העולם ב 12 בדין] לדין ב 13 אחריו] מאחריו ב / אחז"ל] אז"ל ב / כל] ליתא ב 17 לו] ליתא ב 19 פיו] פיו בשעת מריבה ב 20 לחביביו] לחבירו ב 21 משיב] להשיב ב / מהמקללו] ממי שקללו ב 22 האחר] אחר ב

3 לא תקלל חרש: ויק' יט: ד. 4-6 גם... דבר: קה"י כ. 6 ואמרו...: השווה ויק' לב: ב. יש לציין שלפי דרשת הוהר גדוד מלאכים הנושאים דברי אדם למעלה ולא מלאך יחיד. השווה זח"א לד ע"ב, צב ע"א; זח"ב רמא ע"ב; זח"ג רצד ע"א- ע"ב (אד"ז). 8 עיני... הארץ: ע"פ זכ"ד: י ודה"ב סז: ט. 10 ואמרו ז"ל במדרש...: השווה זח"ג קבו ע"ב: "בהריא שנתא כד איהו שכיב בקולרא דמלאכא עד דזקיף עיניו חמא דאמין לגביה תרין דכתבין קמיה כל מה דעביד בהאי עלמא וכל מה דאפיק מן פומא ויהיב דינא על כלא וכתבין קמיה הה"ד כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו וגו'. והוא אודי עלייהו". ועיין בבלי תניגה ה ע"ב. 10-11 כי... שיחו וגו': עמס ד: יג. 13 וכבר אחז"ל...: עיין בבלי ברכות יט ע"א: "כל המספר אחר מסתן של תלמידי חכמים נופל בניהגם". 18 תולה... בלימה: איוב כו: ז / ואמרו אין...: בבלי חולין פט ע"א.

מעשה בראשית ומשקר מטבע המלך. וכבר ידעת המשקר מטבע המלך כי הוא משקר העולם. וע"כ יש להתעורר כי כל כח וכח וכל סבה וסבה ממונה על שלו ועל מין ידוע לבדו עד שמשתלשלים הדברים מלמטה למעלה להיות הכל ייחוד שלימה בסוד ייחודו ית' להתקשר הכל בקשר אחד ולהורות כי הוא ית' אחד מיוחד בייחודו ואפס עוד מלבדו. וכל ההיות למעלה ולמטה כלם נמצאים להתקשר בסוד אחד. וע"כ סבת כל הענין הזה אשר התעוררנו בו הוא נכון לכל משכיל והשם ידריכנו בדרך ישרה ונלכה באורחותיו ונחיה במצותיו יחד כל ימי היותנו לטוב לנו כל הימים להחיותנו.

שלא לחלל שם שמים שנא' ולא תחלל את שם אלהיך אני יי' וכת' ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל. הענין הזה כבר הורו ז"ל בחילול שם שמים בכמה פנים כי המחלל שם שמים כביכול כאלו מחליש הכח והדת. וזהו כמו המקדש שם שמים ברבים ונותן נפשו על קדושת השם כאשר עשו חנניה מישראל ועזריה שנתנו נפשם על קדושת שמו. והענין הוא שמרבה הכח ומחזיק כח של מעלה. והוא כענין אמרו כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי יש' יעריצו כלו' שהעריצו וחזקו בדק של מעלה. וכל האחרים מקדישין שם שמים ובאים להתחזק באמונה על ידיהם ועליהם בא תוקף וחזק בדת ובאמונה מעלה ומטה. והמחלל שם שמים מכל הן אתה שומע לאו כמה הוא ההפסד ורפיון הידים הבאים לאחרים על סבתו. ואמנם כי כמה הם העניינים שהורו בו ענייני חלול שם שמים. והנה כמו כן יש אנשים חסידים העושים דבר שהוא התר ולא נדמה בעיני בני אדם הענין ההוא שהוא טוב ולועזים אחריו הרי הוא כמו כן צריך לחזור בו כדי שלא ימצא מחלל שם שמים. ודקדקו ז"ל על ענין הזה ואמ' חכם אחד כגון אנה דשקילנא בשראא מן טבחא ולא י'היבנא דמי לאלתר. ואמ' אחר כגון אנה דמסגינא בלא תפלין ד' אמות. | וכל זה שצריך 17 ע"א

3 עד] על ב 4 ולהורות] להורות ב 5 ואפס] ואין ב 7 נכון] הנה נכון ב / ונלכה] ונלכד ב 8 להחיותנו] לחיותנו בעולם הבא ב 12 וזהו] ודמו ב / כאשר] ליתא ב 14 בראותו] במותו ב 15 והקדישו... יעקב] ליתא ב 18 ורפיון] ורפוי ב 19 בו ענייני] בענייני ב 21 הענין ההוא] ליתא ב / אחריו] ליתא ב 22 מחלל] שמחלל ב / ענין] הענין ב 23 דמי] דמים ב 24 אחר] אחד ב

7 ידריכנו בדרך ישרה: ע"פ תה' קז: ז / ונלכה באורחותיו: יש' ב: ג. 8 לטוב... להחיותנו: ע"פ דב' ו: כד. 9 ולא... יי': ויק' יח: כא. 9-10 ולא... ישראל: שם כב: לב. 14-15 כי... יעריצו: יש' כט: כג. וכן נדרש הפסוק בקשר לחנניה מישראל ועזריה בוח"א עה ע"א (ס"ת): "דאתקדש שמייה על ידא דחנניה מישראל ועזריה וכלא בחד יומא וע"ד כתיב והקדישו את קדוש יעקב וגו'". ועיין בפירושו של רש"י שם ד"ה כי בראותו ילדיו. 22 ודקדקו ז"ל... : העושה בבלי יומא פו ע"א.

הזכירו זה ז"ל. והנה יש לנו להתעורר כי הוא ית' מאהבתו אותנו כאב לבן רצה לרשום אותנו לעבודת ייחודו למען נהיה מכל העמים גוי קדוש כאמרו והייתם קדושים לי סגולה מכל העמים. ועל כן נאמ' כל רואיהם יכידום כי הם זרע ברך יי'.

- 5 שלא לזרוע כלאים שנא' שדך לא תזרע כלאים. כבר התעוררנו בסוד כלאים ואמרו בו לשון עירוב בתרגומו והוא דבר נכון. ואמנם פירשו בו על שם ויכלא הגשם מן השמים. והנה תוכל לדעת כי הענין אשר פירשנו על שם עירוב הכחות שלא לערב אותם כי כל כח ממונה על שלו ואין לערב אותם בשום צד. והנה כבר הורו ז"ל בקחתו הזריעות ביחד כאשר הורו ז"ל. ועל כל פנים כאשר התעוררנו בהיות ישראל גוי אחד ונדבקי' בשם אחד צריך להיותם בסוד אחד בכל מעשיהם וענייניהם. וכל דבר ודבר שיהא נמשך מין במינו בענין סוד בריאת כל דבר במעשה בראשית שנאמ' בו למינהו כאמרו ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת הרמש על הארץ למינה ואת העוף למינה. כל דבר ודבר נמשך מין במינו ולא להמשיך מין בשאינו מינו. ועל זה נאמ' בפרשת נח וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה שלא היו דבקים מין במינו והיה נכחש ענין ברייתו של עולם כאשר אמרנו. ועל כן תמצא שאפי' בזרעים ובנטיעות נאמ' בהם במעשה בראשית למינהו כאמרו תדשא הארץ דשא עשב מזריע עץ פרי עושה פרי | למינהו להיות כל ההיות הנמצאים במעשה בראשית כל דבר ודבר 16 ע"ב 20 למינהו להדבק מין במינו. והזורע כלאים או העושה כלאים הרי הוא מכחיש

2 לרשום] לשום ב 3 קדושים] ליתא ב / יכירום] יצרון ב 7 פירשנו] פירשנו בו ב 8 עירוב] נכוב ב 11 שיהא] עהוא ב 13 ויעש] ויברא ב 13-14 ואת... למינהו] וגו' ב 16 שלא... במינו] שהיו דבקים מין בשאינו מינו ב / והיה] והנה ב 17 ובנטיעות] ונטיעות ב 17-19 למינהו... הנמצאים] למינו עץ פרי עושה פרי למינו להיות תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע להיות כל ההיות נמצאים ב 20 או העושה כלאים] ליתא ב / מכחיש] מכחש ב

3 והייתם... העמים: ע"פ ויק' כ: כו ועמ' יפ: ה. דומני שהסופר צירף ביחד עני הפסוקים ואולי צריך לחזוק המילה 'קדושים' ועיין בח"ג 3-4 כל... יי': יע' סא: פ. 5 שדך... כלאים: ויק' יפ: יפ. 6 ואמרו בו... : באונקלוס: "עירובין": בפסידו-יונתן: "עירובובין". 6-7 פירשנו בו... : לא מצאתי מקור לפירוש זה בספרי הקדמונים. אמנם השווה ס' המשקל, עמ' 135: "זהו סוד כלאים... מן ויכלא העם מהביא לא תכלה רחמך מניעות הכחות על מעלה". והשווה פי' ר' בחיי עה"ת שם: "זהו סוד לשון כלאים שהוא לשון מניעה כלומר בסול הכחות מלשון לא תכלא רחמך". 7 ויכלא... השמים: בר' ח: ב. 8 שלא לערב אותם... : השווה ס' המשקל שם: "זהו סוד שלא לערב הכחות". 13-14 ויעש... למינהו: ע"פ בר' א: כה. 14 כל דבר... : עיין לעיל עמ' 39 הע' 5. 15 וירא... נשחתה: בר' ו: יב. 16 שלא היו דבקים... : וכן נדרש הפסוק בזח"א סח ע"א: "בגין דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ כלוהו הו' מחבלי ארציהו שבקי זיניהו ודבקו בזינא אחרא. ת"ח אינו חייבי עלמא גרמו הכי לכל בריין ובעון לאכחשא עובדא דבראשית". השווה בבלי סנהדרין קח ע"א. 16-19 תדשא... למינהו: ע"פ בר' א: יא-יב.

עניינים מוחלקים במחלקותם והם שני סבות מוכרחות זו הפך מזו כאשר הוא
 סוד עניינם והוא דבר גדול. ואמנם כי זה בא מצד סבת רוכב נחש הקדמוני
 והטיל זוהמא ובסבתו קין עומד בסודו ועניינו ומשם נתחלקו הרשעים ועזי
 פנים וקשי עורף וסיבות חיצונות מטמאין לבעליהם. ומצד הבל בא ענין סבתו
 מאדם ומצדו באו. ואמנם כי משת והוא השלישי מחוה נתייחסו כל דורות
 הצדיקים למשפחותיהם. אמנם כי קין והבל שני הפכים היו זה מזה. והנה יש
 לך לדעת על מה שאמרו כי קרבן קין והבל זה הקריב צמר וזה הקריב פשתן.
 והענין באותו הקרבן סבותיהם חלוקות הפכים בסודם ותכונתם וכחם זה מזה
 נעדרת לעומת המסגרת. והתבונן כי | על כך נקרא כלאים כאמרו 16 ע"א
 ובגד כלאים שעמנו לא יעלה עליך כאשר נפרש הסוד בענין כלאים בע"ה כי
 ערוב הכחות ביחד אינו נכון לעשות. ואמנם כי הוא ית' שת ותקן כל הדברים
 להתנהג זה העולם בהנהגתו להיות הכל סוד נכון בדוגמא. ותקן העולם
 להתנהג כפי תנועת העולם אשר עליו מלמעלה והפקיד שופטים ושוטרים
 למעלה להיות משמרים בארץ כאמרו הידעת חקות שמים- וארץ אם תשים
 משמרו בארץ. ואין לך כל עשב שאין לו כח ומזל ברקיע ומכה אותו ואומ' לו
 גדל. והנה כבר זכרנו מענין זה במצות עשה ונפרש עוד ב"ה. וע"כ יש לך
 לדעת סוד בגד כלאים וקראו אותו שעמנו על שם שוע טווי ונוז. וכבר

5

10

15

1 (מוכרחות) מוכרסות ב / זו הפך מזון זה הפך זה ב / הוא] ליתא ב 2 סבת] סבה ב
 5 משת] משה ב / והוא השלישי] שהוא השלישי ב / נתייחסו] נתייחסו ב / דורות] ליתא ב
 6 הו] ליתא ב 7 קין] וקין ב 9 כאמרו] באמרו ב 10 בענין כלאים בע"ה] בע"ה ית'
 בענין כלאים ב 11 נכון] ליתא ב / שת] שר ב 14 וארץ] ליתא ב 16 לך] ליתא ב
 17 לדעת] דעת ב / על שם] ליתא ב

1 והם שני סבות... : קין נמשך מצד הטומאה והבל מצד הקדושה. עיין ס' עמוד השמאלי לר' משה
 מבורגש, תרביץ ג, עמ' 222-223: "שריה קין מתולדות אל זר שהוא יצר הרע והיה הבל ושת מורע
 אמת". השווה זח"א לו ע"ב, לו ע"א, נד ע"ב, נו ע"א; זח"ב קפא ע"ב, רלא ע"ב, רלו ע"א-ע"ב; זח"ג
 פז ע"א, קכב ע"א; ז"ח מדה"ג רות צו ע"א. 2 כי זה בא... : השווה פדר"א ע"ס. ובזח"א לו ע"ב:
 "אולידי] אדם וחווה] ברא קדמאה ברא דזוהמא הוה. תרין [אדם וסמאל] אתו עלה דחווה ואתעברת מנייהו
 ואולידי תרין. דא נפק לויניה ודא נפק לויניה ורוח דילהון אתפרשו דא לסטרא דא ודא לסטרא דא...
 מסטרא דקין כל מדורין דסטרא דזיינין בישין ורוחין ועדין וחרשין אתיין". 5 ואמנם כי משת... :
 השווה בזוה"ש בהמשך: "מסטרא דהבל דרחמי יתיר... ולא אתתקן בהדיה עד דאתא שת
 ואתייתו מניה כל אינון דרין דזכאי עלמא" (= הלשון כאן: "ונתייחסו כל דורות הצדיקים").
 7 מה שאמרו... : עיין פדר"א ע"ס: "הביא קין מאכלו קליות זרע פשתן והביא הבל מבכורות צאנו
 ומחלביהן כבשים שלא נגזו לצמר". ובזח"ג פז ע"א: "קרבנא דקין הוה פשתים וקרבנא דהבל הוה צמר
 לאו דא כדא ולא דא כדא". 10 ובגד... עליך: ויק' י"ט. 11 ערוב הכחות... : כל זה מיסוד
 על דברי ר' עזרא בפ"י שה"ש, כתיב רמב"ן ב, ע"מ תקמד. והשווה פירושו של הרמב"ן לויק' י"ט ט;
 סוד שעמנו לניקטילה הנדפס בס' היכל ה', מא ע"א. ראה אלטמן, "לשאלת בעלותו על ס' שעמי המצות
 המיוחס לר' יצחק'ן פרחי", קרית ספר 40 (1965), עמ' 272. 14-15 הידעת... בארץ: איוב לח:
 לג. 15 ואין לך כל עשב... : השווה ב"ד י"ו, עמ' 79. 16 וכבר זכרנו... : עיין לעיל עמ'
 201:9-10. 17 וקראו אותו שעמנו... : עיין מענה כלאים פ"מ מ"ח. והשווה ספרא קדושים ב: יח;
 בבלי נדה סא ע"ב.

באמרו כל ימי הזידו ליי קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו. על כך הוא קדוש ונקרא קדוש והבן. ומה נחמד שלא לחבל קדושת שמו ולשמור נעמו בסוד ייחוד מקומו. סוד יי ליריאיו ובריתו להודיעם. ועל כן נעבוד ליי אלהינו למען בריתו אשר שם בבשרנו. והנה על זה הענין רמזנו ברמז | צד 15 ע"ב החכמה. וכבר ידעת מקום הברית וסודו כאשר אמרנו. והוא המשפיע לכל צבאות חיילי קדש בהיותו נהר יוצא אשר אין הפסק למבועיו. ואין להתחבל בשום צד לשמור הברית כאשר אמרנו. וכבר אמרנו בענין שאר התקוני שאין רשאין האישי והאשה להחליף מיניהם ועניינם זה בזה כאשר אמרנו ודי לכל משכיל.

10 שלא ללכת בחוקות הגוים ולא ללבוש לבושי מערכות חקותם כאמרו ולא תלכו בחקות הגוי. ואמנם כי בכמה ענייני חקותיהם וענייני מעשיהם ואין לנו להדמות אליהם בשום צד כענין אמרו השמר לך פן תנקש אחריהם. ואין להדמות להם בלבושיהם לומר אלבש אני גם אני כגון זמני הפרשים וענייני כומריהם. והנה כבר אמר על הלובשים מלבוש נכרי. והענין כדי להתרחק מהם ומעניינם וחקותם שלא להדמות להם בשום צד. העם אשר בחר יי מכל משפחות האדמה צריכים להיותם מובדלים מכל וכל מהם ולהתרחק מהם להיות קרובים ליי אלהינו בכל הענייני והמעשי אשר נעשה כאמרו ומי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כיי אלהינו בכל קראינו אליו ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטי צדיקים וגו'. וכתתי ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום.

20 שלא ללבוש שעמנו שנא' לא תלבש שעמנו צמר ופשתים יחדיו. הענין הזה כבר הורנו ז"ל בענין שעמנו ומשפטי ודיניו וכמה עניינים דרשו בו ז"ל בסוד הענין. ואמנם כי הזכירו בו ענין קרבן קין והבל בהיות שניהם שני

1-2 הוא... קדוש] הוא ונקרא קדוש ב 2 והבן] ליתא ב / עמו] ליתא ב / ולשמור] יש לשמור ב / נעמו] נפשו ב 4 צד] בצד ב 7 לשמור] כדי לשמור ב / כאשר] אשר ב / וכבר אמרנו] ליתא ב 8 רשאין] ליתא ב 11 הגוי] הגויים ב 13 להם] אליהם ב / לומר... אני] ליתא ב / זמני] רמזי ב / הפרשים] הפרושים ב 14 אמר] אמרו ב / הלובשים מלבוש] מלבוש לבוש ב / נכרי] כומר ב 16 להיותם] להיות ב 17-18 אשר... אלהים] ליתא ב 19-18 ומי... וגו'] ליתא ב 21 הזה] ליתא ב 22 קרבן] קרב ב

1 כל... ראשו: במ שם ה-ו. השווה הדרשה בוח"ג מח ע"ב: "קדוש לא אתקרי אלא כד תלי שערא דקדושה בשערא תלי דכתיב קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו". 3 סוד... להודיעם: תה כה: יד. 6 נהר יוצא...: עיין לעיל עמ' 229: 11 ובהע' שם. 11 ולא... הגוי: ויק' כ: כג. 12 השמר... אחריהם: דב"ב: ל. 17-19 ומי... צדיקים וגו': דב"ד: ז-ח. 19 ואתם... היום: שם שם ד. 20 לא... יחדיו: שם כב: יא. 22 הזכירו בו...: השווה פדר"א פכ"א: "אמר הקב"ה אל יתערבו מנחת קין והבל לעולם שמה ח"ו יתערבו בארג בגד שנא לא תלבש שעמנו". וכן בוח"ג פו ע"ב: "צמר ופשתים... מאן דאתי לחברא לון כחדא אתער עליה רוח דשלא אצטרין... קין והבל אוכחן דדא אתי מסטרא חד ודא אתי מסטרא אמרא ובגין כך לא לבעי לן לחברא לון כחדא וקרבנא דקין אתרחק מקמי קרבנא דהבל. וע"ד ובגד כלאים שעמנו לא יעלה עליך". והשווה פי"ר בחיי לויק' יס: יס.

בענין המעשר בלבד הנותן מעשרותיו בעין יפה דכתיב ובחנוני נא בזאת. ועכ"ז אין הענין ראוי לנסותו ואין דרך חושבי שמו לנסותו לומר כבר התירו זה אעשה גם אני. אין לעשותו כדי שיהיה יראי יי' וחושבי שמו.

שלא להתקן האיש בתקוני האשה ולא אשה בתקוני האיש שנא' לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר כי תועבת יי' אלהיך גם שניהם. הענין הזה הורו ז"ל בכמה עניינים. ואמנם תקון האשה לתקן עצמה ולהתקן באותם הענייני' שהוא תקון הנשים במפול העברת השער בערוה שהוא אסור לזכר וכן שאר התקונים המצואים אצל הנשים. ואמנם כי צריך הזכר להדמות דמותו ובעניינו שברא אותו הוא ית' ולא יחליף דיוקנו *ותקונו כמו שנברא כי מראה גרעון ביוצר הכל שאינו חש כלום על ברייתו. וכבר אנו רואים תקון רז"ל להיות האדם משבח ליוצרו על שלא נעשה אשה. וגם אמנם כי אין לאדם להחליף האדם אומנותו של מקום כאשר אמרנו בשום צד דרך.

והנה על הענין אשר אמרנו בתקון הנשים. יש לומר כי אין להמשיך האבר ההוא הקדוש אחר שום תאוה בעולם כדי שלא יתחלל בה בשום חלול ולא יבא האדם לחלל ברית אלהיו בשום דרך כי בהיותו מרבה דאגת השער לא יבא לידי הרהור כל כך. ואמנם על הענין הנסתר הוא סוד גדול ועמוק על כי האדם הוא דוגמת אלהי. וכבר ידעת סוד הברית ועניינו על מה הוא רומז וכמה הוא שמירתו בכמה פנים. ואין לגעת בקדושת סוד שמו בשום דבר כי קדוש הוא וכל קדוש יש להשמר שלא יתחבל בשום צד בעולם ודי בזה לכל משכיל. וגם אמנם כי רז"ל התעוררו בענייני' אלה בכמה מקומות *והתעוררו על אשר אמרנו בסוד ברית הקדש סוד מעלת קדש בקדושתו. ויש לשמור קדושתו ולהקדישו. גדל פרע שער ראשו. והנזיר ע"כ הוא קדוש בקדושתו

2 התירו] התירו ז"ל ב 3 לעשותו] לעשות ב / שיהיה] שיהיה מאתם ב / וחושבי] ולחושבי ב 4 האשה] אשה ב / אשה] האשה ב 5 ולא... אלהיך] וגו' ב / גם שניהם] ליתא ב / הזה] ליתא ב 7 הנשים] האשה ב / אסור] ליתא ב 8 המצואים] המצויין ב / דמותו] בדמותו ב 9 ותקונו] ותקינו ק 11 לאדם] ליתא ב 12-13 בשום... אמרנו] ליתא ב 13 אין] ליתא ב 17 אלהי] אלהי ב 18 לגעת] לו עת ב / בקדושת] בקדושה ב 19 שלא] ליתא ב 20 והתעוררו] והתעורר ק 21 הקדש] קדוש ב 22 קדושתו... בקדושתו] ליתא ב

1 ובחנוני נא בזאת: מל' ג: י. 3 יראי... שמו: ע"פ שם סו. 4 שלא להתקן... : עין ס' הנעלם דף 70 ב. וכן הועתק בכ"י בהמ"ל ניו-יורק Mic. 1768, דף 109 א-ב מכאן עד "בבשרנו" בעמ' הבא שורה 4. עין לעיל עמ' 132, הע' 10-11. 5-4 לא... אלהיך: דב' כב: ה. 8 צדיך הזכר... : העווה פי' רקאנפי לדב' כב: ה: "וסעם לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה... שלא יענה סודי בראשית כי האיש הלובש שמלת אשה עושה מן המשפיע מקבל והאשה הלובשת בגדי איש עושה מן המקבל משפיע". 10 תקון רז"ל... : הכוונה לברכת השחר שלא עשאי אשה. העווה תוס' ברכות פ"ו ה"ח; בבבלי מנחות מע ע"ב. 17 סוד הברית... : יסוד. 18 בקדושת סוד שמו... : שם האל= אבר הזכר. עין לעיל עמ' 285, הע' 3. 22 גדל... ראשו: במ' ו: ה.

גרעונו בהם. יש לך לדעת כי הבורא ית' ברא עולמו לפי חסד והמציאו לפי המדה ההיא כי לא לצרכו ולא להנאתו המציאם כאמרו אמרתי עולם חסד יבנה לעשות חסד עם עולמו. וכל הנמצאים וכל ההיות על כל פנים לא באו לעזרת יי' זולתי כי הוא ית' המשיך חסדו וברא את עולמו. ועכ"ז אע"פ שאז"ל כי לפי חסד ברא עולמו הרי אנו רואי' כי העולם לא נברא זולתי במדת הדין 5 ואתה אומ' במדת חסד. אלא הענין הזה הוא נכון למבין כי הוא ית' ברא עולמו במדת הדין וראה שלא יוכל להתקיים המשיך חסדו וקיים בו העולם כדי שיוכל להתקיים שנא' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ואמרו בו באברהם. והסוד בענין אמרו תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. ואמנם כי בהיות הוא ית' מנהיג עולמו לפי חסד האדם הוא חוטא בעולם ועובר כמה חטאות והוא ית' על כי הוא מנהיג עולמו בחסד מקיים את האדם בזה העולם. וכבר הוא עושה עמו חסד לא די לו שממתין אותו ואין עושה עמו כליה *אלא כשעושה מצוה אחת שמבקש שכרו ופעלתו לפניו ובא לנסות לבורא ית' אם יתן לו שכר ההבטחה שהבטיח בתורתו ואינו משגיח על כל הרעות אשר עשה לומר כמה חטאות עשיתי וכמה חיובים נתחייבתי בהם ולא פ־חדתי כלום ולא עוד אלא שלא נתחייבתי בהם כפי חסדו אשר עשה עמי. הלא על כך אין לנסות אם לא יגיעו אלי אותם ההבטחות הכתובים בתורה. וכן בענין זה אם הוא ית' אינו מענישו מה על הרעות אשר הוא עשה אין לנסותו בזה כי אם הוא רודף אחר סכלותו הוא ית' אינו משנה מדתו מפני סכלותו מיד הואיל והוא מנהיג עולמו בחסד ישנה מדתו הטוב מפני השוטים. הלא הוא רשע בעונו ימות וחטאתו ילכדונו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך. | וע"כ אין לנסותו בשום 15 ע"א ענין מהדרכים האלה אשר הזכרנו. וכבר הודו ז"ל בגמ' תעניות על נסות

3 לעשות... עולמו] לעשות עם עולמו ב 4 לעזרת יי' | המשיך] המשיך את ב 6-7 המשיך... להתקיים] ליתא ב 10 מנהיג] מנהיג ב 10-11 לפי... עולמו] ליתא ב 11 בזה] בחסד ב / הוא] ליתא ב 12 אותו] לו ב / אלא] אלה ק 13 שמבקש] מבקש ב 14 בתורתו] תורתו ב 15 ולא עוד] ליתא ב 17 אלי] אליו ב / וכן] ליתא ב 18 מה] מיד ב 19 הוא ית' העי"ת ב / מענה] משלח ב

1 כי הבורא ית'... : עיין המקורות שגרשמו אצל גינזברג, אגדות היהודים, כרך ה, עמ' 4, הע' 6. 2-3 אמרתי... יבנה: תה'פס: ג. 5 העולם לא נברא... : גם תפיסה זו מופיעה במדרש. עיין למשל ב"ר יד: א, עמ' 126; שמו"ר ל: יג. וכן בזהר לפעמים מודגש שהעולם נברא ומתקיים דוקא במדת הדין. השווה זח"א קפ ע"ב; זח"ב קכב ע"א; זח"ג ל ע"ב, לב ע"א. 6 כי הוא ית'... : עיין ב"ר יב: פו, עמ' 112; פ"ל רש"י עה"ת בר' א: א ד"ה ברא אלהים. והשווה זח"א קפ ע"ב, רל ע"ב; זח"ג לח ע"א. 8 אלה... בהבראם: בר' ב: ד / ואמרו בו... : השווה ב"ר יב: פ, עמ' 107. וע"פ הסימבוליקה הזוהרית כוננת הדרשה היא שהעולם מתקיים במדת חסד המסומלת באברהם. השווה זח"א ג ע"ב, פו ע"ב, צא ע"ב, רל ע"ב; זח"ב עפ ע"א; זח"ג לא ע"א, לח ע"א, רצח ע"א. 9 תתן... לאברהם: מ"כה ז: כ. 20 הוא... ימות: יח' ג: יח. 20-21 וחטאתו... יתמך: ע"פ מש' ה: כב. 22 וכבר הודו ז"ל... : השווה בבלי תענית פ ע"א.

ואמרו היום לעשותם ולא היום לקבל שכרן כאמרו < אשר אנכי מצוך היום. ואמנם כמו כן יש עונשים הרבה בתורה שהם להנקם מהם באותו העולם. ובעניינים אלה טעו כבר הרבה בני אדם בראותם ענייני העולם וחשבו כי כל ההבטחות שבתורה והעונשים שהם בעולם הזה. ומעו בו ויצאו מן הדעת הנכונה לצד אחר כמו שאמרו ז"ל בהרבה עניינים ודרשו בו באלישע אחר שיצא לתרבות רעה ואע"פ שהוא חכם גדול וגדול הדור. וסבת זה הענין בהיות מחשבתו של אדם רודף אחר נסיונות של בורא עולמו באשר לא הודעה האדם לנסות בשום צד. וכמו [כן] יש ענין נסיון אחר שהמחשבה תוכל לתפוס בהם והוא אסור מכל וכל כגון שיש בתורה הבטחות שעושה הוא ית' לאדם בעשותו מצוה פלו' או בקחתו דרך פלו' והוא ישתדל לעשות אותם המצות ויקח אותם הדרכים וינסה בלבו לומר' הנה יבואו לי אותם ההבטחות והם לא יבואו לו. ויבא לידי הרהור סכל אומ' איה דברו אשר דבר והבטיח. הלא זה אסור להתקרב לדעות הללו. וכבר טעו בזה גדולי העולם ואע"פ שלא באו לנסות אלא שעינו בדברי' אלו ושמו עצמם להדבק בהם כגון יאשיהו המלך שעיין בהבטחות אלו שהם בזה העולם והבטיח הוא ית' בהם כאמרו אם בחקתי תלכו ואת משפטי תשמרו וגו' ונתתי שלום בארץ וחרב לא תעבור בארצכם. ואמרו בו ז"ל אפי' חרב של שלום. וכל אלו ההבטחות | הן בזה 14 ע"ב העולם. ואמרו בגמ' תעניות אין לך בעולם חרב של שלום יותר מפרעה נכו והוא היה הולך לבית מלחמתו ועושה העברה בארץ ישראל לדרך שלום. ויאשיהו שהיה צדיק גמור הדביק עצמו באותם ההבטחות ואמ' הוא ית' וחרב לא תעבור בארצכם ואפי' חרב של שלום. מיד יצא להלחם בו בפרעה נכה ונענש ומת במלחמה הוא וכמה מישי'. וכל זה בהיותו רודף במחשבה אחר הענייני' האלה לנסות בהם.

ועכשיו הנני נכנס בביאור ענייני' כדי שלא יטעה האדם ולא ישים

1 לקבל] ליטול ב / 3 אלה] אלו ב / 5 אחר] אחד ב / שאמרו ז"ל] שאמ"ל ב
7 בהיות] להיות ב / באשר] כאשר ב / 8 לנסות] לנסותו ב / יש ענין] שענין ב
9 בתורה] בתורת ב / 10 בעשותו] בעשות ב / מצוה פלו'] מצות עליון ב / דרך פלו']
דרך ב / 12 לו] ליתא ב / 16 משפטי] מצותי ב / וגו'] ונתתי נשמכם בעתם ב
17 ואמרו בו ז"ל] ואמ"ל ב / הן] ליתא ב / 18 נכו] נכה ב / 20 הדביק] הדבק ב / ואמ'
הוא ית'] ואמרו הוא ית' אמר ב / 22 ונענש] ויצא ב / 24 יטעה] ישאל ב / האדם] אדם ב

1 ואמרו... : העוה בבלי עבודה זרה ג ע"א: 'היום לעשותם ולא היום ליטול שכר' (ועיין בח"ג).
השוה עירובין כב ע"א / אשר... היום: דב' ז: יא. 5 ודרשו בו... : העוה בבלי תניגה טו ע"א.
14 כגון יאשיהו... : העוה בבלי תענית כב ע"ב. 15-16 אם... תשמרו וגו': ויק' כ: ג (ועיין
בח"ג). 16 ונתתי... בארצכם: שם שסו. 17 ואמרו בו ז"ל... : עין בבלי תענית כב ע"א.

כבר התעוררנו בזה בענייני התשובה בספר שושן עדות. והנה יש לך לדעת כי הלב הוא החושב הוות כשהוא תר אחריו לבקש עניינים אשר לא הורשה בהם עד שינמא לבו לרדוף דעות חיצוניות המזיקין לו לאדם והוא דרך המינות. וע"כ אמרו ז"ל לא תתורו אחרי לבבכם זה מינות ברדפו לחשוב מחשבות און אשר לא יושע ואין להם חקר ותכלית עד שנכנס בהם האדם לצד המינות. ואחרי עיניכם זו זנות דכתי' אשר אתם זונים אחריהם כי העינים הם סרטורי עבירה. וכבר פירשנו ענין זה בסוד התשובה. ועל כן אמר חכם הרזים עיניך לנכח בימו ועפעפך יישירו נגדך.

שלא לנסות את השם שנא' לא תנסו את יי' אלהיכם כי אמנם אין לנו לנסותו בשום ענין בעולם על גמול רחמיו שהבטיח להם לישראל או על העונשים שנאמרו בתורה. ופן ישא האדם על לבו לומר אעשה מצוה זו ואראה ההבטחה שהבטיח בה הבורא ית' ויעשה בו לנסות אם יגיע אליו אותה ההבטחה ואם יתאמת הדבר ויטעה בזה עד שיבא לכפור וישים גרעון סכלותו | למעלה. וכן יבא לנסות על אותם העונשי' האמורים בתורה במניעות 14 ע"א המצות ויבא וימנע מלעשות אותם לראות היקרנו אותו העונש אם לאו. ואחר כן יבא לידי תועה ברוב סכלות נסיונו. וא"ת מפני מה לא הגיעו אותם הדברים שהבטיחה בהם התורה להתאמת מיד או אותן העונשים שרלוזאגזים עליהם העובר להתאמת בהם. תדע לך שקושייתך נכונה ונכוחה. ויש לך לדעת כי הוא ית' כל דרכיו משפט וכל דבריו אמת וצדק ולא יפול מכל דבריו ארצה ותורתו תורת אמת חיי עולם. והתבונן כי כמה הבטחות הבטיח לנו הבורא ית' בעשיית המצות ואותן שכרן אינם בעולם הזה כאשר אנו רואים בכמה מקומות בתורה בענין אמרו למען ייטב לך והארכת ימים ודרשו בו למען ייטב לך בעולם שכלו טוב והארכת ימים בעולם שכולו ארוך.

1 עדות] העדות ב 3 חיצוניות] חיצונות ב 4 זה] זו ב 4-5 מחשבות... יושע] מחשבות און או מחשבות אשר לא נושע ב 5 המינות] מינות ב 6 דכתי' ענאל ב 7 זה] ליאת ב 12 לנסות] כדי לנסות ב 13 וישנה] ויגיע ב 15 אם] ואם ב / ואחר] ולאחר ב 16 נסיונו] שגיגתו ב 18 עליהם] עליו ב / העובר] מיד הנעבד ב / בהם] מיד ב / עקושייתך] כי קושייתך ב 20 הבטיח לנו] הבטיחנו ב 21 ואותן] ומתן ב / אינם] אינה ב / אנו] אינו ב 22 בענין] כענין ב / ודרשו] ופירשו ב

1 כבר התעוררנו... : לא נמצא. 4 אמרו ז"ל... : עיין בבלי ברכות יב ע"ב. 6 ואחרי עיניכם... : עם הגירסה "זה הרהור עבירה" אך הכוונה היא לזנות. והשווה ספרי שלח סי' קפ"ז / אשר... אחריהם: במ' עם עם / כי העינים... : עיין ירו' ברכות פ"א ה"ה: "עינא ולבא תרי סרטורי חסאה". 7-8 עיניך... נגדך: מעו' ד: כה. 9 שלא לנסות... : עיין ס' הנעלם עם / לא... אלהיכם: דב' ו: טו. 19 כל דרכיו משפט: עם לב: ד. 19-20 ולא... ארצה: עם / עמ' א: י. 22 ודרשו בו... : השווה בבלי קדושין לט ע"ב. 23 למען... ימים: דב' כב: ז.

שלא לברך את השם באותיותיו שנא' ונוקב שם יי' מות יומת. כבר התעוררנו הענין הזה במה שרמזנו עד עכשיו כי הענין הוא בסוד השם המיוחד יו"ד ה"א וא"ו ה"א כי אין לגעת בו בשום ענין מכל הענייני' האלו אשר הזכרנו. ואמנם יש להתעורר על ענין סוד מעשה בראשית שלא נזכר בו כלל הכל והוא שלמות הכל ולא נזכר אלא על עולם מלא כשנשלמו כל ההויות כלם. 5 ולאחר שהעולם נתמלא ונשלם מכל ההויות הצדיכין נזכר שם המיוחד כאשר תמצא במעשה בראשית להורות מעלתו וגדלו. אמנם כי יש פי' | אחר 13 ע"ב בהיות שם המיוחד נזכר באחרונה לקיים כל ההויות. אמרו חז"ל לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ. ואמרו מפני שהיו מפעלות אלהים שם שמות בארץ שאלמלא יהיו מפעלות יו"ד ה"א וא"ו ה"א שם קיום בארץ. 10 והענין בזה על כל מפעלות זה העולם השפל כלם *הם כלים ונפסדים מפני שכל הויותיו היו בשם זה שאלמלא יהיו בשם המיוחד כלם יהיו קיימים בקיומם. ומפני שכל הויות העולם הזה יהיו כלים ונפסדים לא נזכר בהם שם הקיום. וכשעבר ברייתם נזכר שם המיוחד באותם הדברי' שהם הווים וקיימים לעולמי עד והם ארץ ושמים באמרו ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים. ולא נזכר ביום עשות יי' אלהים חיות ובהמות ולא שום דבר מכל הדברי' שהם כלים ונפסדים אלא ארץ ושמים בלבד להורות בו שם המיוחד הוא כלל הכל והוא הכל ובו הכל. וע"כ הבא לברך אותו באותיותיו ממש ועל כל פנים נעש כי אין זה כשאר השמות כאשר אמרנו וכלם נכללים בו והוא כולל את כלם. ודי במה שרמזנו. 20

שלא לתור אחר הלב והעינים שנא' ולא תתורו אחרי לבבכם וכו'.

2 התעוררנו] התעוררו ב / המיוחד] המיוחד שהוא ב 3 הענייני' עניינים ב / האלו] ליתא ב 5 והוא] והוא כי ב 8 אמרו] ליתא ב / חז"ל] ז"ל בפסוק ב 9-10 ואמרו... בארץ] ליתא ב 11 בזה] הזה ב / הם כלים] הסכלים ק 13 שם] שום ב / הקיום] קיום ב 14 שהם] אשר הם ב / הווים] חיים ב 16 ביום עשות] ליתא ב / חיות] בחיות ב 17 להורות] ולהורות ב / בו] כי ב 18 ובו הכל] ובו הכל ועיקר הכל ב / ועל כל פנים] עכ"פ ב 20 שרמזנו] שרמזנו בו ב 21 אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ב

4-5 כלל הכל... : השווה חז"ל מח ע"א: "וייצר ד' אלהים בשם מלא... דאיהו עלימותא דכלא וכללא דכלא". אך כדאי להזכיר שעם הכוונה לציורף שם הוי"ה עם שם אלהים כגון במדרש. עיין בהע' הבאה. והשווה חז"ל פח ע"א. 5 ולא נזכר... : ע"פ בר"י: ג, עמ' 115: "כי לא המסיר ד' אלהים וכו' מזכיר שם מלא על עולם מלא". 8 אמרו חז"ל... : עיין חז"ל נח ע"ב. ובו"ח מדה"ג יב ע"א. 8-9 לכו... בארץ: תה' מו: ט. 15 ביום... ושמים: בר"ב: ד. 19 וכלם נכללים... : השווה חז"ל יש ע"א: "הוי"ה איהו עמא דכליל כלא". ובו"ח"ב רס ע"א: "שמא דכליל כל שמחן יו"ד ה"א וא"ו ה"א". ובודומה לזה בניקטילה, שערי אורה, א, עמ' 48: "והעמות הקדושים כולם תלויים על שם הוי"ה וכולם מתאחדים בו". על תפיסת שם הוי"ה בקבלתו של ניקטילה, ראה שלום, פרקי יסוד בהבנת הקבלה, עמ' 45; משה ויילר, "מורת הקבלה של ר' יוסף ניקטילה", סמירין, א, עמ' קנט-קסא. 21 שלא לתור... : עיין ס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 70 ב / ולא... לבבכם וכו': במ' טו: לט.

מיתה ועל שאר הכנויין באזהרה ואינו חייב מיתה. ויש לך לדעת כי שם זה (שם) כנוי הוא משאר הכנויים לענין זה ואע"פ שהוא משמלות הקדש אלהים סתם והוא שם משותף לכל יתר הנבראי' כגון המלאכים והדייני' ושאר המנהיגי' כלם מתנהגי' בשם זה. והנה כבר התעוררנו בספר שושן < עדות על ענין זה. אמנם תוכל לדעת על כי ענין הקרבנות שארז"ל שצריכין כלם להקריב אצל שם המיוחד ואינו נקרב לא לשם אלהים ולא לשם שדי ולא לשם צבאות אלא ליי' שהוא שם המיוחד בלבד. וכך הוא בקרבנות דכתי' אדם כי יקריב מכס ליי'. וכי תזבחו זבח שלמים ליי' עולה ליי' חטאת ליי'. הכל לשם המיוחד ולא לשם אחר. וכבר התעוררו במדרש רז"ל אמרו [זובח] לאלהים יחרם בלתי ליי' לבדו שצריך להיות הכל לשם המיוחד על כי הוא סוד העיקר האמתי כלל כל ההיות ושם אלהים הוא שם משותף הוא אלהים סתם וע"כ הוא אזהרה בלבד. וזהו אמרו איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו בין זה ובין זה שיוכל לטעון כל שם דיין או גדול הדור או אחר מאותם המשותפים בשם זה. וע"כ ונשא חטאו משום אלהים לא תקלל סתם. אבל ונוקב שם יי' מות יומת על כי שם זה הוא שם מיוחד ואינו רשום במקום אחר. וענין אותו בין הישראלית שאמרנו הסוד הוא גדול על ענין שנתחייב מיתה שהוא נוקב את השם וכתיו' בנקבו שם יומת. וענין סוד אמרו ויביאו אותו אל משה יזכיח הענין. כמו כן כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר.

1 הכנויין הראיין ב 1-2 שם... כנוי] שם זה כנוי ב 3 לכל] בכל ב / יתר] יתר שאר ב 4 המהיגי' המונהגים ב / עדות] עדות ב 5 כי] פי ב / שארז"ל] שארז"ל ב 6 להקריב] להתקרב ב 7 בקרבנות] הקרבנות ב 9 במדרש רז"ל] ז"ל במדרש ב / אמרו] בענין אמרו ב 11 הוא שם משותף] שם משותף ב 12 חטאו] חטאו אלהיו ב 13 כל] על ב / המשותפים] השותפים ב 14 על] על כן ב 15 זה] ליתא ב / אחר] אחד ב 16 דבר] דבר והבן ב

3 והוא שם משותף... : השווה הלשון של מדה"ג המובאה בהע' הקודמת. כידוע מקור לשימוש זה בתרגום העברי על אבן תבון על הרמב"ם. עיין למשל מלות ההגיון שער יג; מו"נ ח"א פמ"ג. 4 כבר התעוררנו... : לא נמצא. 5 שארז"ל... : עיין בבלי מנחות ק"ע א; "אמר רבי שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה'". אך הלשון קרובה יותר למדה"ג ז"ח שם. והשווה ז"ח"ב ק"ח ע"א; ז"ח"ג ה"ע"א. 6-7 אדם... ליי': ויק' א: ב. 8 וכי... ליי': שם יס: ה / עולה ליי': שם כג: ית. 9 במדרש רז"ל... : הכוונה היא למדה"ג. השווה ז"ח ג ע"ד: "וא"ר אבואה בא וראה כמה חשש הקב"ה על כבוד שמו ית' תדע לך בזמן שביה"מ היה קיים כל המקריב קרבן וזובחו לשם זה הנקרא אלהים חייב מיתה ענאי זובח לאלהים יחרם בלתי לה לבדו מלמד שצריך להזכיר שמו המיוחד לבדו". 9-10 זובח... לבדו: שם כב: יס. 12 איש... חטאו: ויק' כד: פו. 13 שיוכל לטעון... : וכן הדרשה מילה במילה במדה"ג שם: "א"ר חייא ת"ח מאן דמקלל את השם דכתיב איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו דהא אם קלל שם זה סתם אינו חייב מיתה אין מנדין איהו דיכול לטעון לתד מן דייגא או לגדול הדור קאמר". 14 ונוקב... יומת: ויק' שם פו. והשווה בהמשך במדה"ג שם המובא בעמ' הקודם הע' 19. 17 בנקבו שם יומת: ויק' שם שם / ויביאו... משה: שם שם יא. 18 כבוד... דבר: מע' כה: ב.

לדעת כי משה ע"ה ידע והכיר את דבריהן והן נתנו לו שחד דברים באמרו
 אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יי' בעדת קרח כלומר
 אבינו לא היה כנגדך במחלוקת בעדת קרח שחלקו עליך. מיד נסתלק משה
 מן הדין כדי שלא ימצא בשום דבר נוגע בשום צד שחד והוא הקריב את
 משפטן לפני יי'. ואמנם כי יש להתרחק מכל וכל מענין השחד. וכבר ביארו ז"ל
 כל הענייני' האלה בכמה מקומות. ואמנם כי ענין השחד הוא לקיחה ממש בין
 בדברי' בין בממון כי הדעת מתפתה עליו. ואמרו בו כמו ענין אמרו לא חמור
 אחד מהם נשאתי ותרגומו שחריית. ואמנם כי יש מתרגמין בירושלמי שחווירית
 והוא משא כאמרם ז"ל שחוויר. והנה הענין ראינו כי בא להורות שהוא לקיחה
 כאמרו במקום אחר את שור מי לקחתי. וע"כ יש להתרחק מדבר המזיק לנפש
 ולגוף ומזיק לו ומזיק לאחרים. והשם ית' יצילנו מן הענש הרע וירחיקנו מן
 הדרך הרע למען נחיה ונירש טובה וברכה מן הברכה הערוכה.

שלא לקלל השם. הענין הזה הוא גדול ונורא כדי לעמוד על אמתת
 הדבר. אמנם יש לך לדעת ולהכיר כי הוא ית' עשה את האדם בחכמה וברא
 אותו יש מאין והכין אותו בצורה נכונה לעשות עמו חסד והוא נשמחו בידו.
 האיך יגביה ראש כלפי מעלה לדבר תועה על יי' אלהיו. הנה יש לך לדעת על
 ענין אותו שהוא מקלל את השם. והדין נחתך באמרו על אותו בן האשה
 הישראלית ואמרו אינו חייב אלא בפרשו שם המיוחד כאמרו | ונוקב 13 ע"א
 שם יי' מות יומת. תדע לך כי יש לדעת ולחקור על כי השם < המיוחד הוא חייב

1 משה ע"ה / מרע"ה ב / באמרו] באומרים ב 2 והוא... בתוך] במות ב 3 כנגדך] עמך ב
 5 מענין] בענין ב 6 האלה] ליתא ב / לקיחה] לקיחת ב 7 בו] ליתא ב / כמו ענין]
 כענין ב / חמור] חושד ב 8 בירושלמי] ליתא ב 9 משא] משה ב / והנה] והוא ב / כי
 בא] שבא ב / שהוא] כי הוא ב 10 את... לקחתי] את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ב
 11 ית' ליתא ב 16 לדעת] לדע ב 17 מקלל] ליתא ב 19 כי יש] ליתא ב / שם ב

2 אבינו... קרחת: שם שם ג. 7-8 לא... נשאתי: שם סז: סו. 8 ותרגומו... : השווה בתרגום
 אונקלוס שם / בירושלמי... : הנוסח בתרגום ירושלמי הנדפס "נסיבת" ובתרגום פסידו-יונתן כמו
 באונקלוס "שחריית". 9 כאמרם ז"ל... : עיין בבבלי בבא בתרא מז ע"א: "הוה ממטי ליה [לדידיה]
 לחמריה לשחוויר". והשווה פי' רש"י שם ד"ה הוה ממטי ליה ופירושם של רש"י ורמב"ן עה"ת במז: סז: טו
 ד"ה לא חמור אחד מהם נשאתי. 10 את... לקחתי: שמ"א יב: ג. 16 לדבר... יי': ע"פ ישע' לב: ו.
 17 באמרו... : עיין ויק' כד: י-יב. 18 ואמרו... : עיין משנה סנהדרין פי"ז מה"ל. 18-19 ונוקב...
 יומת: ויק' שם: סז. 19 על כי השם המיוחד... : עיין בבבלי סנהדרין נו ע"א לפי שיטתו של
 החכמים. אך לפי רבי מאיר אדם חייב על השם המיוחד וגם על הכנויים. השווה רמב"ם מענה תורה הל'
 עכ"ם פי"ב ה"ז; סמ"ג ל"ח סז. לדעתו של הרמב"ם המגדף בשם אדני' או בשם הוי"ה חייב סקילה.
 ראה בכסף מענה שם ד"ה אין המגדף חייב שהביא בשם הרמ"ה החולק על הרמב"ם וסבור שעשם אדנות
 אינו אלא כינוי ורק המגדף בשם הוי"ה נסקל. וראה מה שכתב הרמב"ם בחז"ן ח"א ריש פס"ד שלכאורה
 סותר דעתו במשנה תורה. רמד"ל נוטה לצד אלו החולקים על הרמב"ם. השווה ז"ח מדה"ג ג ע"ד: "שם
 זה [אלהים] הוא משותף שהמלאכים נקראו אלהים בני אדם נקראו אלהים הידיינים נקראו אלהים... אם קלל
 שם המיוחד חייב מיתה דמתיב ונוקב שם ה' מות יומת מלמד שאינו חייב עד שיזכיר שמו המיוחד". ועיין
 בעמ' הבא הע' 9.

סוד ברית נכונה והאדם הבא להעיד עדות [שקר כאלו מכחיש עדות ברייתו של עולם שהוא עדות] *נאמנה. ויש לך להתבונן מה עדות כי על כל פנים עדות ביהוסף שמו וכן שבטי יה עדות לישראל כי שמו של מקום הוא הנקרא עדות וכן הוא האמת. וע"כ תמצא סוד אמרו אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם שהבטיחם ללמד אותם עדותו כי גם אמנם סוד עדות שם ביעקב והוא ידיעת סוד שמו. והמעיד עדות נאמנה מקיים הדת והאמונה והמעיד עדות שקר מכחיש סוד האמונה. ולפי' עונשו גדול כי הוא כופר בעיקר ממש וחושב להרע לרעהו ולחבירו. ע"כ יש לנו לדעת ולחקור כי הענין הזה הוא בסוד האמונה ממש. ויש לנו לשמור ענין גדול בזה כפי אשר אמרנו והענין הוא נכון לכל משכיל. והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו לחקור במחקרי שאר המצות בע"ה.

שלא ליקח שוחד. הענין הזה פירושוהו ז"ל והתעוררו בו בכמה עניינים הוא השוחד ובכמה עניינים נתהנה להטות מדין דלים | ולעשות רע כי 12 ע"ב התורה העידה עליו שמתעור עיני חכמי' ועיני פקחים. ואמנם כי ענייני השחד כבר התעוררו ז"ל כי יש שחד בין בממון בין בדברי' בין שום דבר שמתפתה לב האדם אצלו. ויש לי לעוררך על ענין זה כי כמה החמירו ז"ל בענייני' אלו ויש לאדם להתרחק מצד זה מכל וכל.

תדע לך כי משה רבן של כל הנביאים שהתורה נתנה על ידו משפט אחד קמון שבדינין נראה שלא ידע ולא הבין אותו כאשר אנו רואים בבנות צלפחד דכתי' ויקרב משה את משפטן לפני יי'. יש לך להתעורר מה היתה הסבה שנסתלק משה ממנו. א"ת שלא ידע דין קמון ונקל כזה א"א. אלא יש לך

1 ברית [בריה ב / הבא] שבא ב 2 נאמנה [ואמנה ק 3 הוא הנקרא] הוא הוא הנקרא ב 6 עמו [שמש ב 6 והמעיד... והאמונה] ליתא ב 7 וחושב [וחשב ב 8 ולחבירו] ליתא ב 10 לנו [ליתא ב 11 בע"ה] ליתא ב 13 נתנה [נתהנה] נתהנות ב / דלים [כלים ב / רע] רעה ב / כי [ליתא ב 14 שמתעור] יעור ב / ועיני [יעור ב 15 התעוררו] התעוררו בו ב / שום [בשום ב 16 יש ב / מצד] מצד ב 19 בבנות [בנות ב 20 ויקרב] ויקרא ב 21 א"א [אי אפשר שלא ידע ב

2 מה עדות... : הכוונה לסוד הברית- ספירת יסוד שהוא קיומו של עולם. השווה זח"ב רכא ע"ב: "ומאן עדות כד"א שבטי יה עדות לישראל. שמא דא איהו עדות לישראל. כוונת דא עדות ביהוסף שמו עדות שם יה ביהוסף איהו עדות ודאי... ובג"כ משכן העדות משכנא דהאי עדות... והיינו דכתיב ועדותי זו אלמדם בגין דהאי אתר איהו סתימו וגניזו דכלא". והשווה זח"ג יד ע"א, ריג ע"ב; ז"ח כו ע"ד, מה ע"ב; שוען עדות, עמ' 332. 3 עדות ביהוסף שמו: תהי פא: ו / שבטי'... לישראל: שם קכב: ד / כי שמו של מקום... : וכן בזהר ספירת יסוד- עם האל. השווה זח"א צה ע"א, צו ע"ב; זח"ב ג ע"ב, לב ע"א, פו ע"ב; זח"ג צא ע"א. 4-5 אס... אלמדם: שם קלב: יב. 5 עדות שם ביעקב: ע"פ שם עח: ה. השווה זח"ג רצא ע"א (אד"ז). 12 שלא ליקח שחד: עיין ס' הנעלם שם. 15 כבר התעוררו ז"ל... : עיין בבלי כתובות קה ע"ב. 20 ויקרב... יי': במ"ז: ה.

ממה לאדם בשום דבר רע חס ושלום אלא אולתו וסכלותו עושה זה שיפול ואין לו תקומה. וכבר ארז"ל בגמ' תעניות כענין זה ובמקומות אחרים. והנה תוכל לדעת כי ענין אותו המשתדל בעבודת בוראו יש לו חיים בעולם הזה ובע"ה ונותן לו שכר טוב למען יחיה בעולם שכלו חיים.

5 שלא לישיבע לשקר בשמו של הב"ה שנא' ולא תשבעו בשמי לשקר.

הענין הזה ענין גדול הוא וסוד קיום האמונה כפי אשר אמרנו בהיות האדם נשבע באמונה ובאמת מקיים האמונה כפי אשר אמרנו בהיותו נשבע באמת ובהיותו משקר השבועה ונשבע לשקר הרי הוא משקר באמונה. וכבר התעוררנו בזה בסוד השבועה. ואמנם כי הנשבע באמת הוא מקיים סוד השבע *כאשר אמרנו והנשבע לשקר הוא | משקר בסוד שבע כאשר תמצא כי ענין 12 ע"א

10 סוד השם הנשבע בו באמת הו"א < מקיים הקיום האמתי. והנה תוכל לדעת כי הבא לישיבע לשקר הוא עושה חלול השם בפני האחרים כי בראותם שאינו חושש על כבוד קונו על כל פנים בא ממנו חלול השם. והנה כבר התעוררנו על עניינים אלה בסוד הנשבע בע"ז. והנה כמה עניינים תלויים בזה וכמה ענפים ושרשים על זה היסוד באים ונשרשים. ואין לנו להאריך בעניינים אלו כי כבר התעוררנו > בזה בכמה מקומות ויש לנו להשתדל בענייני שאר המצות האחרים כפי אשר תשיג ידינו.

שלא להעיד עדות שקר שנא' כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה. הנה יש לך לדעת כי ענין העדות המעיד עדות לחבירו או המעיד עדות שקר כאלו מכחיש יסוד העיקר. והנה תוכל לדעת כי סוד ענייני העדות הוא קיום מקיים וקשר אמין שכל העולם תלוי בו. ואמרו ז"ל צדריך האדם בכל יום להעיד עדות מעשה בראשית כי הוא קיום האמונה והוא עדות נאמנה. ואמנם כי המעיד עדות על אמתו הוא המקיים קיום הדת וקיום השמים וארץ כי הוא

1 חס ושלום] ליתא ב / וסכלותו] ליתא ב / עושה] עושה לו ב / זה] זאת ב 2 ארז"ל] א"ל ב 6-7 בהיות... בהיותו] בהיות האדם נשבע באמונה ובאמת מקיים האמונה כפי אשר אמרנו בהיות האדם נשבע באמונה ובאמת מקיים האמונה בהיותו... ב 8 באמונה] האמונה ב 9 באמת] ליתא ב 10 כאשר] באשר ק 11 באמת] כי באמת ב 13 התעוררנו] התעוררו ב 14 ענפים] עניינים ב 16 ויש] יש ב 19 העדות] עדות ב / או המעיד עדות] ליתא ב 23 המקיים] המתקם ב

2 וכבר ארז"ל... : עיין בבלי תענית ס ע"א. 5 ולא... לשקר: ויק' י: יב. 8 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 17:221 ואילך. 9 הנשבע באמת... : הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 70 ב. 13 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 13-7:275. 18 שלא להעיד... : הועתק בס' הנעלם עם / כ"י... סרה: דב' י: סז. 21 ואמרו ז"ל... : השווה ז"ח מדה"נ יב ע"ג: "אמר רבי יצחק אמר דוד רבש"ע עדות שעשית במעשה בראשית הם אמת להעיד עליהם בכל יום דהא תנינן כל המעיד המעשה בראשית בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא". לא מצאתי מקור למאמר במדרשי חז"ל או בתלמוד.

שלא לדרוש מן המתים שנא' לא ימצא בך וגו' ודורש אל המתים כגון שיש אנשים המרעיבים עצמם עד שיחלישו וישימוהו ברקות גדול ומתכוונים הכוונה לפנין זה. והוא אותו העושה הולך ולן בבית הקברות ומכוין עצמו עד שיחול עליו רוח המומאה ובשנתו כאלו בא אותו המת ומדבר עמו ומודיע לו צרכיו מה שהוא מבקש. ויש מהם אנשים שעושים עניינים אחרים ומרעיבים עצמם בתעניות ועושים השבעות ומשביעין עד שאומרים שבא אליהם המת בחלום וידבר עמו מה שיצטרך לו. וכן יש עניינים רבים | כזה הענין 11 ע"ב כגון יש מי שכורתין משערות המת קודם שיקבר ובגד מתכריכין שלו ולוקחין מן העפר מקברו ועושים מהכל עניינים ידועים ואומרים דברים והשבעות ואומרי' שיבא אותו המת בחלומו ויספר לו כל מה שיבקש ממנו. כל זה וכל הדומה לפניני' אלו יש לנו להתרחק מהם מכל וכל ואין לשאול ולדרוש זולתי ליי' אלהינו הקרוב אלינו בכל קראינו אליו כאמרו כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובי' אליו כיי' אלהינו בכל קראינו אליו. ויש להשמר מאותם הכופרי' בעיקר המתעסקי' בדברי' האלה ואין להם חלק באלהי יש' והכל הוא מיני ע"ז. והשי' יצילנו שלא נכשל מאורחותיו ונלך בדרכיו הישרים לשוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה.

שער החלק השלישי.

יי' עמך גבור החיל בהכנסך בפרדס נפלאות החכמות לפשפש ולדקדק בענייני המצות הנותנים חיים לבעליהם כי הם המונעים את האדם מלכת באורחות רשע. והנה האדם הבא ליטהר מסייעין אותו מלמעלה והבא ליטמא פתחים פתוחים לפניו להכנס בהם *והרשת פרושה לרגליו להתלכד בה ואין יוצא ממנה. ואמנם כי סכלותו עושה לו כך ואין יוצא מדרכו אשר הלך בה. ועל זה נאמ' הפסוק אולת אדם תסלף דרכו ועל יי' יזעף לבו כי הוא ית' אינו

2 ברקות] בהרחקות ב 3 ומכוין] ומכוון ב 4 אותן] ליתא ב 6 בתעניות] בתענית ב 7 וידבר] ומדבר ב 8 יש מי] ליתא ב / מתכריכין] מהתכריכין ב 9 מן] ליתא ב 10 בחלומן] בחלום ב 11 לדרוש ולשאול ב 13 בכל קראינו אליו] ליתא ב 13-14 הכופרי' בעיקר] הדברים כגון ב 14 הוא] ליתא ב 15 והשי'] והשי' ב 16 כהיום] כיום ב 19 הם] ליתא ב / המונעים] המונעות ב / מלכת] ללכת ב 20 מלמעלה] ליתא ב / ליטמא] לטמא נופו ב 21 פתוחים] לו ב / והרשת] והרשות ק / להתלכד] להלכד ב 22 יוצא] רוצה ב 23 נאמ'] אמר ב

1 לא... המתים: דבי' יח: י-יא. 2 שיש אנשים... : עיין בבלי שם שם: 'דורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה'. וברמב"ם שם פ"א ה"ג. 5 ויש מהם... : עיין דברי הרמב"ם שם בהמשך: 'ויש אחרים שהם לובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטירין קשרת ידועה ויענים לבדן כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום'. 12-13 כי... אליו: דב' ד: ז. 15-16 לשוב... הזה: שם ו: כד. 18 יי'... החיל: שופ' ו: יב. 20 הבא ליטהר... : עיין בבלי שבת קד ע"א. 23 אולת... לבו: מש"ס ג.

כופרים למרוד באדון הכל ויש לנו להתרחק מהם עד הקצה האחרון.

שלא לעשות אוב או ידעוני שנא' ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו וגו'. המעשה הזה הוא אותו המקטיר קמורת ועושה עניינים ידועים עד שידמה לו שיש מדבר אליו ושומע אותם הדברים שישאל עליהם. ואמרו זה פיתום המדבר והוא ענין שדורש אליו והוא ע"ז ממע. ואמנם החמירו ז"ל בענין זה באותם הדברים שהם עונשי אותם הדורשים בהם וההולכים אחריהם שהוא בסקילה. והנה מינים הרבה יש בענין זה כאשר תמצא בענין שאול שהלך אצל אשת בעלת אוב והעלה לו את שמואל בקסמיה. והוא ענין מענייני האוב כאשר בא הכת' להורות וימת שאול במעלו אשר מעל ביי' וגם דרש באוב וימיתהו. ועכ"פ כי ענייני' אלו מכחישין גדודי מעלה והמשתדל בהם כופר בעיקר וענשו בסקילה> והוא עונש הידעונים. ואמנם כי ידעוני הוא עצם שלוקחים עצם עוף אחד ושמו ידוע ועושים לו קמורת וענייני' רבים ומשימים אותו בפה והוא נופל מאיליו בארץ ומדבר עתידות ודברים. ואמרו ידעוני עצם עוף שמו ידוע ומדבר מאיליו. הענייני' האלה הם מין ע"ז וחייב המשתדל בהם בסקילה. ואע"פ שהעונשין אין לנו לכתבם כי כבר זכרו אותם ז"ל כל עונשי העניינים האלה. ואמנם כי על כלם יש להתרחק מהם עם אשר קרבם יי' אליו והבדילים מכל העמים לעבודתו כאמרו אשר הבדלתי אתכם מן העמים להיות לי וכת'י ובך בחר יי' להיות לו לעם סגולה מכל העמים תחת כל השמים.

1 כופרים] בוערים ב / למרוד] להכיר ב / באדון] לאדון ב / יש] ב / האחרון] האחרון כפי אשר אמרנו ב 3 אות] ליתא ב / המקטיר] מקטיר ב 4 ידועים] גדולים ב / שידמה] שדומה ב 5 ואמנם] ואמנם כבר ב 8 אשת] אשה ב / והעלה] והעלתה ב 11 הידעונים] ידעוני ב 12 הואשלוקחים עצם ב 14 מין] ליתא ב 16 ז"ל] רז"ל ב / כי] ליתא ב 17 אליו] אליו ב / כאמרו] כאמרם ב

3-2 ואיש... יומתו וגו': ויק' כ: כז. 3 המעשה הזה...: השווה בבלי שם סה ע"א. וברמב"ם שם פ"ו ה"א: "כיצד הוא מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר קמרת ידועה". 5 ואמרו...: עיין משנה סנהדרין פ"ז מ"ז. 6-5 החמירו ז"ל...: עיין שם שם. 9 וימת... ביי': דה"א י: יג. 11-12 ידעוני הוא עצם...: עיין רמב"ם שם פ"ו ה"ב: "כיצד מעשה ידעוני מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידיים להיות". והשווה זח"ג קפד ע"ב: "[בלק] בן צפור ממש דהא חרשוי הוו בכמה זינין דההוא צפור... מה שצדיה דההוא צפור ידוע... והכי הוה עביד נחין קמיה ומקטיר קמרתא חפי ריעיה וכו'". על הסתמכות הזוהר ברמב"ם בהקשר זה כבר העיר גינזברג באגדות היהודים כרך ו, עמ' 173, הע' 720. לדעתו המקור בפירושו הרמב"ם למשנה סנהדרין פ"ז מ"ד ד"ה ידוע. וכן עלום מאשר הנחתו על גינזברג ע"פ הקטע מס' הרימון. עיין: Major Trends, p. 395, n. 14. אך דומי שהמקור במשנה תורה. 13-14 ואמרו ידעוני...: עיין בבלי שם סה ע"ב: "ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאיליו". ובפירושו של רש"י שם ד"ה ידוע: "שם חיה". על הנוסח שהביא רמב"ל עיין בהע' הקודמת. 17-18 אשר... העמים: ויק' כ: כד. 18 ובך... העמים: דב"ד ב.

להסתכל בהם שום צד כי אין יכולת ברגע ועונה להרע או להיטיב כי הכל מאתו ית' ובידו היכולת והטוב והרע. ואין האדם נזוק ולא שום דבר אלא כפי מה שנגזר עליו מלמעלה. והמסתכל בהם סר לבו מהשם ית' ומראה כאלו יש יכולת לאחר זולתו והוא ענין צד ע"ז מחש. וזהו האדם אשר סר מאחרי השם הנכבד בסבות אלה הענייני' כי החושים בכוכבים והדומים להם הם המכוונים השעות והרגעים לסוד אחר הענין הזה כפי אשר אמרנו. וע"כ עם הקדש עבדי השם יש להם להתרחק בכמה הרחקות מעל הענייני' האלה ויבקש ממנו שאלותיו בכל רגע ועונה ובידו הכל. ובשמו במחוננו אליו הוא יישר אורחותיו. וע"כ אמרה התורה ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כלכם היום.

5

שלא לחבר שום חבר שנא' וחובר חבר. הענין הזה הם הלוחשים על הנחש כדי שלא יישך או על העקרב שהוא חובר עליהם בשום צד או אותם העושים השבעות על שום ענין. אלו הם המכחישים והוא צד מינות ע"ז. ובא הענין לתת דרך לסכלים טפשי הדעת המורדים בעליון לרדוף אחרי הדעות הללו. ועל דרכים אלו היו פושעי ישראל מורדים בגזירות עליון ולא חוששים בעוצם נפלאות הבורא ית'. והיו אומרים אם הב"ה הוא אומ' שיביא עלינו גזרה פלוני' הרי אנו יודעים אותו המלאך הממונה על הדבר ההוא ונשביע אותו בכח ההשבעות ולא יגיע אלינו אותה הגזרה. ואם הוא אומ' שיביא מים או אש או שום דבר אחר אנו משביעים לאותו המלאך הממונה על הדבר ההוא ולא יבוא. והוא ית' הודיע להם גזירותיו ע"י נביאיו *וכשהיו הם מוכנים להשביע לאותו השר או לאותו המלאך הוא ית' החליף המשמרות מי שהיה על האש החליפו במשמרת המים ומי שהיה במשמרת המים החליפו באש. וכשהיו משביעים למלאך הידוע בראשונה אין קול ואין עונה כי עבודה אחרת עליו. ועל סבה זו מגיע אליהם הרעה. וזהו סוד אמרו ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב ויש' לגדופים. התבונן כי בסבות עניינים אלה נמצא | בני אדם 11 ע"א

10

15

20

1 בהם] ליתא ב / שום] בשום ב 4 השם] השי"ת ב 5 אלה] אלו ב 7 השם] השי"ת ב / מעל] מכל ב / הענייני' הדרכים ב 9 התורה] תורה ב 11 הנחש] הנחשי ב 12 שום] אותו ב 13 לסכלים טפשי] לפשעים ב / אחרי] אחר ב 14 הללו] האלו ב / ישראל מורדים] מורדי ישראל ב 15 בעוצם] בעונם ב / הבורא] האל ב / הוא] ליתא ב 17 יגיע] תגיע ב / אותה הגזרה] הגזירה הזאת ב / שיביא] שיברא ב 18 המלאך] מלאך ב 19 וכשהיו] וכשהוא ק 20 השר] השר ב / המשמרות] את המשמרות ב 21 במשמרת] על ב / באש] על האש ב 22 בראשונה] ראשונה ב

9 ואתם... היום: דב' ד: ד. 10 וחובר חבר: שם ית: יא / הם הלוחשים... : עין רמב"ם מענה תורה הל' עכ"ם פ"א ה"י. 22 אין... עונה: ע"פ מ"א ית: כו. 23-24 ואחלל... לגדופים: יש"מ: כח.

האנשים. וע"כ החמירה התורה ואמרה מכשפה לא תחיה כי ענייני כשוף הנשים הוא בפועל לעשות רע כאמרו עליהן ועל פעולתן להמית נפשות אשר לא תמותינה. והנה הוא הפועל הרע אשר הן עושות מצודים וחרמים לבן אסורים ידיהן. וכל פועל נמצאת בנשים יותר כי הן רודפות אחרי העניינים לפעול פעולתן יותר מן האנשים. ומכשף אחד מאלף לא נמצא. והבא להמאמ בשום צד מהם ראוי להענש כפי שאמרה תורה. וע"כ אין להמאמ בשום ענין מאלו העניינים. ויש לנו להתרחק מהם בכל יכלתנו כדי להנצל מן העונש והשם ית' יצילנו מדרכי הרעים שלא נחמא לפניו.

שלא לנחש בשום נחש שנא' לא תנחשו. כבר התעוררנו בענין זה בהתעוררות הנחש כי מיני הנחש הוא כגון אותם המסתכלים בעופות בצפצופם או במהלכם בעברם מימין לשמאל או משמאל לימין או מכשכש בזנבו באותם האותות המסתכלים בנחשים. או כגון המסתכלים בחולדה העוברת לפניהם או נחש או האומרי' שבתי היום מדרך שהייתי הולך מפני שנזדמן לפני דבר פלוני וידעתי שאינו ענין טוב להלוך זה הדרך. או אותם האומרי' ידעתי כי טוב יהיה לי זה היום כי בקומי בבקר ראיתי תחלת הכל דבר כך. כל אלו וכיוצא בהם הם דברים המושכים את הלב מלסוד אחר יראת יי' אלהינו והם צד ע"ז. ואמנם כי כל הענייני' האלה אין לעם קדש זולתי להדבק בשם הגדול והנורא ואין לסוד מאחריו ולא להתפתות אחר ברואיו בצדי ההבל אלא לדבקה בו ממש כפי אשר <התעוררנו>.

שלא לעונן שנא' ולא תעוננו. הענין הזה כפי אשר תמצא באותם המסתכלים בעונות היום והרגעים. העונה הזאת היא טובה והעונה הזאת היא רעה והעונה היא טובה | לצאת לדרך או לעשות בה כך. כל הדברי' 10 ע"ב האלו כלם הם צד ע"ז וגורמים לסוד במחון האדם מאחרי השם ית' אשר בידו והכל מאתו. ואין להשתגע באלו השגעונות הבל המה מעשה תעותיים ואין

1 הנשים] בנשים ב 4 הן] ליחא ב 5 להמאמ] ליסמא ב 6 להענש] לו העונש ב / תורה] התורה ב / להמאמ] ליסמא ב 7 להנצל] להציל ב 10 בהתעוררות] להתעוררות ב 13 האומרי'] אמר ב / מדרך] מהדרך ב 14 לפני] לי ב / שאינו] שאין ב 15 ידעתי] ידעת ב 16 מלסוד] לסוד ב / אחר] מאחרי ב 18 ולא] ואין ב 19 בצדי] בצדי ב / לדבקה] להדבק ב 21 בעונות] בעונות ב 22 והעונה היא] והעונה הזאת ב / בה] ליחא ב 23 האלו] ליחא ב / האדם] ליחא ב / אשר] כי הכל ב והעונה הזאת ב / בה] ליחא ב

1 מכשפה לא תחיה: שם כב: יז. 2-3 להמית... תמותינה: יח' יג: יט. 3-4 מצודים... ידיהן: ע"פ קה"ז: כו. 9 לא תנחשו: ויק' יט: כו. 10 כי מיני הנחש...: עין בבלי סנהדרין סה ע"ב-טו ע"א: זח"א קבו ע"ב; זח"א מדה"ג כב ע"ב. 20 ולא תעוננו: ויק' יט: כו. 21 המסתכלים בעונות...: עין בבלי שם סה ע"ב; רמב"ם מענה תורה ה"ל עכ"ם פ"א ה"ח. 24 הבל... תעותיים: יר' י: טו.

בחלקי יסודותם והם הוייתם הם מיסוד שני היסודות העליונים הקלים מכלם והם האש והאוויר בהתחברם ביחד. וזהו קלות מיסתם שהם מסיים כל העולם כאשר תמצא מיסת העוף המתעופף על הארץ כי סבת אלה שני היסודות גדל עליהם יותר משאר היסודות [ולפי' הם קלים במיסתם והוא סבת מותתם והפסדם היא סבת הפרד שני היסודות] זה מזה כאשר בעלי חיים. וע"כ אחז"ל ששה דברים נאמרו בשדים שלשה מהם כמלאכי השרת ושלושה כבני אדם. יש להם כנפים כמלאכי השרת ומסיים כל העולם כמלאכי השרת ויודעים מה שעתיד להיות כמלאכי השרת. יודעים ס"ד אלא אימ' שומעים. ושלושה כבני אדם. פרים ורבים כבני אדם ואוכלים ושותים כבני אדם ומתים כבני אדם. וסיבת מיתתם כאשר אמרנו בהפרד שני היסודות זה מזה. ואמנם מה שאמרו שומעים הוא בסבת מיסתם ועולים ושומעים מנגידי התלי אותם הדברי' העתידיים להיות בזמן קרוב ולא בזמן רחוק ומשם חל על כל העופות ועל אותם הדברים העושים נחש כאשר נפרש בע"ה.

ואמנם כי בעלי הכשפים עושים מלאכות ועניינים אצל בעלי השדים כדי לעשות עניינים בהם. ואמנם כי כל בעלי הכשוף המשתדלים אחריהם נקראים מכשפים ע"ש שמכחישים פמליא | של מעלה כי להיטיב אין 10 ע"א עמם זולתי להרע. והנה תוכל לדעת כי סוד המכשפות ועניינו הוא כענין אותם המשתדלים אחרי החכמה הרעה הזאת ובעלי נגרומונסיא הם המשתדלים לדעת מהם דברי העתידות והם בעלי צד כשוף המבקשים רצונם מהם כפי אשר אמרנו. ואמנם כי כלם מכחישים פמליא של מעלה. והנה בצד זה היסוד כל מיני כשופים מתחלקים למיניהם בפועל באמירה כדי להכחיש ענייני מעלה. וזהו ענייני ע"ז והכחשת מעלה. ואמנם כי רוב הכשוף הוא מצוי בנשים יותר מן

1 מיסוד] מסוד ב 2 והאיר] והאר ב / מיסתם] מיבותם ב / שהם] שאים ב / מסיים] לימא ב 3 מיסת] סבת ב 3-4 שני היסודות האלה ב 6 אחז"ל] אז"ל ב / מהם] לימא ב 7-8 ומסיים... השרת] ומסיים כל העולם ויודעים מה שעתיד להיות ב 9 פרים... אדם] פרים ורבים ואוכלים ושותים ומתים ב 11-12 מנגידי... הדברי'] לימא ב 14 הכשפים] הנשרים ב / אצל] אבל ב 16 להיטיב ב 18 נגרומונסיא ב 19 דברי] לימא ב 20 כי הם ב / מעלה] מעלה בצד ב / בצד זה] בזה ב / היסוד] הסוד ב 22 ענייני ע"ז] ענין ע"ז ב

6 אחז"ל... : עיין בבלי תגינה סז ע"א. וראה בפ"י הרמב"ן עה"ת שם. 16 נקראים מכשפים... : עיין בבלי סנהדרין סז ע"ב: "למה נקרא שמו כשפים שמכחישים פמליא של מעלה". והשווה זח"א רמז ע"ב. 22 רוב הכשוף... : עיין בבלי שם סז ע"א: "מה ת"ל מכשפה מפני שרוב נשים מצויות בכשפים". אך הלשון קרובה יותר לזח"א קכו ע"א-ע"ב: "כל זייני חרשין וקוסמין לא אשתכחו אלא בנשייא... אשתכחו נשין בחרשיא ובזוהמא דא יתיר מגוברין דהא נשייא מספרא דשמאלא קא אתיין ואנדבקו בדינא קשיא וספרא דא אתדבק להו יתיר מגוברין". והשווה זח"א מדה"ג רות פא ע"ב: "זיני חרשין מעתכחין בנקבא ולא בדכורא".

כתי' מכשפה לא תחיה. כל העניינים אשר התעורדנו בהם הם ענייני חלקי ע"ז שצריך האדם להתרחק מהם מכל וכל עד הקצה האחרון. ועכשיו יש לנו להתעורר באותם הדברים שיש בהם שום צד חלקי ע"ז כי הדעות הם בעניינים אלו כאלו אינם חוטאים כלל הואיל והם מאמינים באמונתו ית'. | 5
אלא הואיל ודברו היה יקר ואין חזון נפרץ ואין להם השגת רצונם 9 ע"ב שאינו ע"ז להשתדל בענייני כשוף ובאותם הדברי' שיוכלו להשיג רצונם שום דבר או תועלת בשום צד שיוכלו חלילה חלילה לעם הקדש עבדי יי' מהיותם בחלקי שום צד מחלקי השופים הרחוקים מאמונת התורה ואין להם חלק באלהי ישראל. והנני נכנס בביאור עניינים אלו.

10 יש לך לדעת כי מיני הכשוף הם בענייני' מוחלקים במחלקותם. וכל ענין וענין בא מצד סבות חיצונות אשר הם חוץ ממדרגות והם סבות חלקי השדים במחלקותם. וזה ענין מעשה מצרים וכשופים שהם משתדלים אחריהם בכל מיני כשופים וזובחים וזבחיהם במעשי כשוף אצלם. ורבים מעם יש' למדו ממעשיהם בהיותם ביניהם כענין אמרו ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים 15
אשר הם זונים אחריהם וכתי' יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום כי הם מדרגות חיצונות. ויש לך לדעת כי כל הנבראי' מתחת גלגל הירח ולמטה כלם הם מתהוים מיסוד הארבע יסודות ונתהוים כל ההיות העולם בסודם ותכונתם בישוב הארץ. אמנם כי חלקי השדים אינם כשאר היות העולם

3-2 יש... הדעות] ליתא ב 5 נפרץ] בפרץ ב 8 בחלקי שום צד] ליתא ב / השופים] השופים או ב 10 כי מיני] כענייני ב / מוחלקים] חלוקים מוחלקים ב 12 וכשופים] וכשופים ב 13 במעשי] במעשה ב 14 כענין אמרו] כאמרו ב 17 מתהוים] נתהוים ב / העולם] ליתא ב

1 מכשפה לא תחיה: עמ' כב: יז. 5 ודברו... נפרץ: ע"פ שמ"א ג: א. 11 מצד סבות חיצונות... : כוח הכישוף נמשך מסטרא אחרא. עיין זח"א קכה ע"ב, קסז ע"א; זח"ב ל ע"ב, רטו ע"ב, רכג ע"ב; זח"ג מא ע"ב, ע ע"א, קצב ע"א. 12 מעשה מצרים... : כבר בתלמוד ובמדרש נקבע קעור מיוחד בין מצרים וכוח הכישוף. עיין למשל בבבלי קדושין מט ע"ב; מנחות פה ע"ב; ב"ר פו: ה, עמ' 1058; עמ"ד ס: נ. כמובן תפיסה זו מבוססת על דברי המקרא כגון עמ"ד: יא, כב; ח: ג. והענין חוזר הרבה בוורה. עיין זח"א פא ע"ב, פג ע"א, רמט ע"א; זח"ב כה ע"א, ל ע"ב, לה ע"ב, לח ע"א, נב ע"ב, סט ע"א, קצא ע"א, קצב ע"ב; זח"ג נ ע"ב, סט ע"א, ע ע"א, רו ע"א, ריב ע"א. 14-15 ולא... אחריהם: ויק' יז: ז. השווה פירושו של אבן עזרא לפסוק: "זמלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים". וראה גם בפ"י הרמב"ן ע"ס. כנראה המקור לאבן עזרא בספרי קרח פ"י קסז: "כיצא בו אתה אומר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים... ומה ת"ל עוד אלא שכבר זבחו". השווה זח"ג ע"א; פ"י רבינו בחיי עה"ז ויק' יז: ז. 15 יזבחו... ידעום: דב' לב: יז. יש לציין שהפסוקים מייקרא פ"ז ודברים פ"ב נדרשו ביחד בקונטקסט דומה בזח"ג רמח ע"א (רע"מ). 18 חלקי השדים... : כל הענין מיוסד על פירושו של הרמב"ן לויק' יז: ז. השווה רקאנטי בפירושו לויק' יז: ז, סב ע"ג-ע"ד, שחולק על הרמב"ן: "ונראה לי כי יש בדברי רז"ל דברי' שיוורו כי אין בשדים גוף כלל מן היסודות". רקאנטי הביא מאמר ממדרש ילמדנו וגם מאמר מזח"ג קמב ע"ב (אד"ד) שלדעתו הולם את תפיסה זו שהשד הוא רוח בלי גוף. אם פירושו למקור הזוהרי נכון לכאורה יש סתירה בין מאמר האיורא ודברי רמז"ל כאן! עיין לעיל עמ' 193:9 ובהע' ע"ס.

אשר אמרנו והיו קוראים להם בעלים כלומ' אדונים | שולמים. ואמנם 9 ע"א
 כי אותם העובדים לשמש קוראים אותו בעל אדון שליט על כי השמש הוא
 הכוכב הגדול השליט על כל חלקי היישוב וזהו סוד אמרו את העובדים לבעל
 לשמש ולירח. ע"ן באמרו לבעל לשמש ולא נאמ' ולשמש כי הוא הבעל הגדול
 במיניהם השליט על כל חלקי היישוב אשר אמרנו וכפי תנועת השמש שיתקיימו 5
 פרטי השפלים בקיץ ובחורף וקור וחום. והיו עובדים אותו וקוראים לו בעל.
 והם היו אותם נביאי הבעל שהיו משתדלים אחרי עבודתו בעניינים ידועים
 נרמזים לאותה העבודה כדי להשיג רצונם בדעתם. וע"כ היו עובדים אותו
 מתחלת היום עד חצי היום שהשמש עומד בתקפו בצהרים ובאותו זמן הוא
 שולט. ומאחר שהשמש נחלש מן הצהרים ולמטה היו מונעים מעבודתו כאשר 10
 תמצא בנביאי הבעל עם אליהו שנא' בהם ויקרא בשם הבעל מהבקר ועד
 הצהרים לאמר הבעל עננו כי עד הצהרים היתה עיקר עבודתו. והיו מראים
 עצמם בעיקר עבודתו באודם בענין אמרו ויתגודדו כמשפסם עד שפך דם
 עליהם כי כן הוא עיקר עבודתו והיו מראים עצמם בעיקר עבודתו.
 ואמנם כאשר תסתכל על הבעל ועל האשרה כפי אשר אמרנו תמצא 15
 [השמש] שהוא הבעל והאשרה שכוונת הנומעים לצד הירח כאשר תמצא שיש
 אילנות גדולים בחדוש הלבנה ובמלואה. וע"כ הוא הבעל והאשרה ויש בו
 רמז עמוק בענין ודי למשכיל. ואע"פ שכוונת העובדים הוא בחוסר דעתם
 להשתדל בעניינים אלה אשריהם ישראל שאביהם שבשמים הוא מטהר אותם
 ומקרב אותם לעבודתו הקדוש וקראם גוי קדוש כאמרו כי עם קדוש אתה ליי' 20
 אלהיך ובך בחר יי' להיות לו לעם סגולה מכל העמים תחת השמים.
 שער החלק השני.

שלא לכשף בשום כשוף כאמרו לא ימצא בך מעבידך וגו' ומכשף.

2 בעלן בעלים ב 3 אתן ליתא ב 4 לשמשן השמש ב / נאמ' אמר ב
 5 שיתקיימו יתקיימו ב 8 נרמזים רמזים ב / בדעתם בכוונתם ב 9 מתחלתן מתחת ב
 10 מונעים נמנעים ב 11 מהבקרן מן הבקר ב 12 עיקרן ליתא ב / והיו והיום ב
 13 באודם במאדם ב / בענין כענין ב / שפך שפוך ב 14 והיו ליתא ב / עבודתו ב
 ואמ' עבודתו ב 16 לצד לצד ב 21 העמים כל העמים ב 23 לא... ומכשף לא
 ימצא בך וגו' ב

2 אותם העובדים לשמש... : העוהו זח"א מש ע"א: "תא חזי בכל אתר כל אינון פלחי שמשא אקרן
 עובדין לבעל ואינון דפלחין לסיהרא אקרן עובדי אשרה ועל דא לבעל ולאשרה". 3-4 את...
 ולירח: ע"פ מל"ב כג: ה. 11-12 ויקרא... עננו: מל"א יח: כו. 13-14 ויתגודדו...
 עליהם: שם עם כח. 16 השמש שהוא הבעל... : ע"ן מאמר מח"א מש ע"א שהבאתי לעיל
 בהע' 2. בעל ואשרה רומזים לזכר ונקבה בצד הסומאה--סמאל ולילית--שרם כנגד השמש והירח.
 20-21 כי... העמים: דב' ז: ו. 23 לא... ומכשף: שם יח: י.

שבועתו בע"ז. וכמו שנזוהר על ענין זה כך נזוהר שלא להשביע לגוי על ע"ז שלו כי כבר משים אותו לעיקר ומהנה ממנו. אע"פ שהוא לא נהנה מדאה כאלו הוא מאמין שיש בו עיקר ומשים אותו לעיקר. וכבר אחז"ל הענין הזה שאסור לו לאדם להשביע לגוי בע"ז וזהו ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יהא גורם ענין זה ושלא יראה לאחרים שדעתו נוחה הימנו שאם הוא לא ידע שיש בו עיקר יניח עצמו ממנו בדבר שאינו מועיל ואין בו תועלת. לא ישמע על פיך רז"ל אמרו שאסור לו לאדם לומר שמור לי בצד ע"ז פלונית. ואמנם כי זה הענין הוא הרחקת ע"ז שלא ימא בה ולא יזכר שמה בין עם הקדש לעולם כי טומאת שפתיו של אדם הוא חוץ התלוצצות ע"ז כאמרם ז"ל כל ליצנותא אסירא בר ליצנותא דע"ז דשרי ליה לבר ישראל למימ' ליה לגוי שקליה ושוייה בשי"ן תא"ו שלך כדאית' בגמ' מגילה ודי במה שרמזנו בענין.

שלא ליטע אשרה שנא' לא תטע לך אשרה כל עץ. הענין הזה כבר אז"ל ואמנם ענייני ע"ז כמה הם בכמה פנים. וענין זה היו נוטעים אילן לשום ע"ז ומפתחים בצורות ע"ז וכמו שגדל האילן היתה אותה הצורה גדלה ובאים ומשתחיים שם ועושים אותה עיקר ע"ז להם. ואמנם כי נמיעה זו הוא אסור לעשותה. ורז"ל פירשו עניינים אלה בכמה מקומות. ומכלל יש לנו לימנע מהם מכל וכל כי כמה הם העניינים מעיקרי העבודות זרות ואע"פ שיש *מבעלי הסכלות ההוא האומרי' שיש בהם תועלת להשגת מהם כגון אותם העובדים לכוכבים ולשמש או לירח כפי אשר אמרנו כאשר תמצא עובדי הבעלים שנקראו בעלים על שהם שולטים במעלה על השפלים לדעת עובדיהם *בראותם כי חלקי היישוב המתנהגים תחת תנועת הגלגלים והכוכבים כפי

2 אע"פ ואע"פ ב 3 הוא ליתא ב 4 היא תהא ב 6 ממנו המינו ב 7 רז"ל רז"ל הם ב / שמור לי שבולי ב / פלונית ליתא ב 8 הרחקה הוא ב / ע"ז ליתא ב / בה) אח גופו ב / ולא ולא ב / שמה שמא ב 10 אסירא אסיר ב / ליצנותא מליצנותא ב 11 בענין בענין זה ב 12 ליטע לטעת ב 13 אילן אשרה אילן ב 14 בצורות בו צורות ב / אותה ליתא ב 16 לימנע לימנע ב 17 העניינים עניינים ב / מבעלי מבעלי ק 19 ולשמש או לירח או לשמש ולירח ב 21 בראותם במותם ק

3 וכבר אחז"ל... : עיין בבלי סנהדרין סג ע"ב. אך עם עיקר הדרשה על סוף הפסוק: 'לא ישמע על פיך שלא ידור בעמו ולא יקיים בעמו ולא יגרום לאחרים (לעובדי כוכבים-- פירש"י שם) שידרו בעמו ויקיימו בעמו'. והשווה רמב"ם מענה תורה הל' עכו"ם פ"ה ה"י; סמ"ג ל"ת לב; ספר החינוך פו; סור י"ד סי' קמז. 4 ושם... תזכירו: שם כ"ג יג. 6-7 לא... פיך: שם עם שם. 7 רז"ל אמרו... : עיין סנהדרין שם. אמנם ראוי לציין שעם ההלכה נדרשת מראש הפסוק: 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית'. 9 כאמרם ז"ל... : בבלי מגילה כה ע"ב. 12 לא... עץ: דב' סז: כא. 13 היו נוטעים אילן... : השווה רמב"ם מענה תורה הל' עכו"ם פ"ו ה"ט. ושם פ"א ה"ב.

שאפי' שום רמז ולא שום דבר מכל דרך ע"ז שהוא דרך צד ע"ז ואין לעשות כן לשם בשום צד דרך ע"ז. ע"כ יש לנו להרחיק מדרכי שום ע"ז כאשר התעוררנו. ובענין זה התעוררו ז"ל סמכים אחרים כאשר התעוררו בשאר המצות. וכן כל מצוה ומצוה יש בה סמכים הרבה הדבקי' ונרמזים אלו באלו. שלא לישיבע בע"ז ואין נשבעין בה שנא' ושם אלהים אחרים לא תזכירו 5 לא ישמע על פיך. הענין הזה כבר הורו ז"ל ואמרו בע"ז הענייני' בזה הדרך. חדע לך על מה שהתעוררנו בתחלה בספר הראשון במצות עשה שהוא קיום האמונה להשבע בשמו של מקום באמת כי הוא מקיים קיום אמונת שמים בהשבעו ומאמת האמת לאמתו בשבועתו שהוא נשבע. וכבר פירשנו זה בסוד קיום האמונה כי הנשבע הוא מאמת הדבר ומקיים אותו ועושה כבוד לשם יי' 10 בזה כי השומע' שם האדון ית' בפיו ומשים רעיוניו ולבו לאמת להם הענין בסוד שמו. ונמצא הדבר היוצא לאמתו הוא עושה כבוד שמים בפני הכל ומקיים בלבם אמונתו ית'. והנה הבא לישיבע בע"ז הוא כופר בעיקר תחלה ואח"כ בא לקיים השקוין משומם וענין אמונתו ובא לקיים השקר. הלא הוא רשע בעונו ימות. ומשפטי ענין זה הורו ז"ל בכמה מקומות. אמנם כי בשבועתו 15 מראה לכל שיש ממשות באותה ע"ז שהוא נשבע ושהוא עיקר וכי הוא מסבב לשוטים המחללים שם שמים למעות אחר אותה הע"ז או ישימו בלבם שום מחשבת סכלות להפוט מדרך [האמת] אע"פ שלא יבאו לידי עשייה. וכבר זכרנו בסוד הענין הראשון כי | המחשבה נתפסת בזה הענין אע"פ 8 ע"ב שלא יבא לידי מעשה. 20

ואמנם כי זה הרשע הנשבע בשם ע"ז גורם לנפשו לבוא לידי שלש עבירות גדולות אשר הן חומר כל העבירות. הראשונה הוא כופר בעיקר תחלה ועושה העיקר תפל. והשנית שהוא מקיים השקר ומאמת אותו. והשלישית שבא וגורם לחשוב שום מחשבה בענין זה להתפס בו מעם הבורא ית'. על כל פנים הוא חוטא ומחטיא גורם רעה לעצמו וגורם לאחרים על 25

1 דרך צד] צד ב 2 להרחיק] להתעורר ולהרחיק ב / שום] שום צד ב 3 סמכים] סימנים ב / כאשר] אשר ב 4 בה] לך ב / סמכים] סימנים ב 5 בע"ז] ליתא ב 8 להשבע] לישיבע ב 10 ועושה] בעושה ב 11 לאמת] באמת הדבר ב / הענין] ליתא ב 12 היוצא] יוצא ב 14 בא לקיים] באלהיים ב 15 ומשפטי] ליתא ב 16 נשבע] נשבע בה ב / ועושה] ועושה ב / וכי הוא] ועושה ב 17 אותה] ליתא ב / הע"ז] ע"ז ב 18 מחשבת סכלות] מחשבה סכלית ב 21 בשם ע"ז] ליתא ב 23 תפל] ספל ב 24 מחשבה] ליתא ב / להתפס] לכעוס ב

5-6 ושם... פיך: שם כנ: י. 6 הענין הזה...: עיין תוס' עבודה זרה פ"ו ה"א; בבלי סנהדרין סג ע"ב; בכורות ב ע"ב. והשווה רמב"ם שם פ"ה ה"י; סמ"ג ל"ח לב; ספר החינוך פו; שור יו"ד ט"י קמז. 7 מה שהתעוררנו...: עיין לעיל עמ' 15-6:221. 15-14 הוא... ימות: יח"ג יח.

מדקדקי' בעצמם כדי שלא יהנו בשום הנאה בעולם משום צד מע"ז ומעובדיה
שלא לשמוע מהם לקבל דבריהם שלא יהנו האדם מצד ע"ז כלל כאשר הודיעו
ז"ל בגמ' ע"ז על אותו הענין שאמרו *כשנתפס ר' אלעזר למינות וכו'. ודקדקו
לו תלמידיו על מה הגיע לו זה העונש כי הוא חסיד שלם בתכלית השלמות ואין
חטא בלא עון. ודקדקו אחריו ושאלו לו שמא היה כך או כך. והשיב להם מענה
5 ואמ' חייכם לא כך *היה לי מעולם אלא זוכר אני דבר שאירע לי. פעם אחת
שאלני מין אחד מתלמידיו של ישו הנוצרי ואמ' לי ר' כתי' לא תביא אתנן זונה
ומחיר כלב בית יי' אלהיך לכל נדר. מהו לעשות ממנו בית הכסא לכהן גדול.
ונתעלם ממני הדבר. אמ' לי כך מקובל אני מישו הנוצרי שמוחר הוא ועושין
10 בית הכסא לכהן גדול מאתנן זונה וגו'. מ"ט ממקום המינופת בא עד מקום
המינופת יבוא שנא' כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו ממקום
המינופת בא ועד מקום המינופת ישוב. והנאני בדבר זה החטא שהגיע לידי.
עיין בשכלך ענין החסיד השלם בדקדוק מעשיו על העונש הגדול ולא מצא
שקבל הנאה בנפשו מאותו עובד ע"ז שכבר דבר מצד התורה. כ"ש וכ"ש
15 הנהנה מראיית ע"ז שהוא מסתכל בה ומושך נפשו ליהנות מאותה צורה. |
השם יציל את נפשותינו וירחיקנו מדרך המועים הכל המה מעשה 8 ע"א
תעתיקים.

שלא להקים מצבה שנא' ולא תקים לך מצבה אשר שנא יי' אלהיך.
הענין הזה כבר החמירו חז"ל על ענין זה ואמרו כמה עניינים. ואמנם כי הוא
מקום שעושים אותו מוכן לע"ז ומשימין בו אותה הע"ז למעלה והעם משתחוים
20 ועובדים לפניו. ואמנם אע"פ שאין עושין אותה לשום ע"ז אלא לעבוד את
השם [אסור] לעשותו כי הרחקת שום דבר מכל דרכי ע"ז יש לנו להרחיק ממנו
בכל מאודנו ואין לנו לעשות שום דוגמא מכל אותם הדברים שהם עושים.
ושמא תאמ' הואיל ואיסור הע"ז מכל וכל זו המצבה מותרת. החמירו חומרא זו

1 מע"ז] ע"ז ב / ומעובדיה] ולא מעובדיה ב 2 לקבל] ולא יקבל מהם ב / דבריהם] ליתא
ב / יהנו] יהנה ב / מצד ע"ז] מע"ז ב 3 כשנתפס] כשנתתפס ק 4 זה] ליתא ב
5 כך או כך] כך וכך ב / והשיב] והחסידי השיב ב 6 היה] הנה ק 7 על] עלו ב
8 מה] מה ב 9 ממני] ממנו ב / לין] ליה ב / מקובל] מקובלני ב 11 קבצה] קובצה ב
12 ועד] עד ב 13 מצא] מצאאלא ב 14 שכבר] שדבר ב / כ"ש וכ"ש] וכ"ש וכ"ש ב
21 לשום] לשם ב / אלא] ליתא ב 24 ואסור] ב / הע"ז] ע"ז ב / זו] זאת ב

2-3 הודיעו ז"ל... : עיין בבלי עבודה זרה טו ע"ב-ז ע"א. 7-8 לא... נדר: דב' כג: יט.
11 כי... ישובו: מיכה א:ז. 16-17 המה מעשה תעתיקים: יר' : טו. 18 ולא... אלהיך:
דב' סז: כב. 19 הענין הזה... : השווה ספרי דברים פ"ל קמז; רמב"ם מענה תורה, הל' עכו"ם, פ"ז
ה"ז; סמ"ג ל"ח מא; ספר החינוך תצנ. והשווה פירושם על רש"י ורמב"ן לדב' סז: כב.

פלו' ואומ' מזל פלו' מטיב או מזל פלו' מדיע ועובדים אותם ולובשים מלבוש מוכן לאותה העבודה. כל אלה הענייני' אסור לעשות אפי' שלא לעבוד כפי אשר אמרנו.

שלא לפנות בצורות ע"ז שנא' אל תפנו אל האלילים. והענין הזה
 5 מנענו בתורה ופידשו ז"ל כדי שלא יבא לעשות ולעבוד שאם יתירו דאייה יבא לידי עשייה ויבא העשייה לעבודה. אמנם יש לך לדעת על מה שאמרנו כי האדם עשאו הוא ית' בחכמה וברא אותו לעבודתו ולכבדו כאמרו כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. ואמנם כי האדם הכינו בזה העולם להיותו לעבודתו וברא הימים והלילות והרגעים והשעות כלם מוכנים אצל הבורא ית' ולהיות האדם מוכן | בהם אצל בוראו דבר יום ביומו. ואמרו ז"ל בכל יום ויום 7 ע"ב
 10 בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת נוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וישתדל בעבודת בוראו כי היום והלילה הוא מוכן להשתדל בו האדם בעבודתו ולא יוציא ימיו בהבל ושנותיו באנחה. ואמנם כי השעות והרגעים כלם הם במנין במספר ולענין ידוע הכל מוכן לפני הבורא ית' והכל לפניו עשוי ומתוקן ולא לחנם נבראו. ואמנם כי האדם המוכן
 15 לעבודת הבורא ית' לא די לו שאינו עושה כפי הראוי אלא שהוא פוגם היום והשעות והרגעים ומוציא אותה השעה ואותו הרגע בהסתכלות העבירה. אמנם כי ענין יש לך לדעת כאשר התעוררנו בספר הראשון אין לך יום בשנה שאין עליו כח ממונה ידוע על אותו היום ועל אותה שעה. ובהסתכלות הע"ז הנפש
 20 נהנית מאותה הצורה ואין ליהנות מע"ז כלל בשום ענין בעולם ולא לשקץ הנפש בשקץ תועבה ויפגום הכח הממונה על אותה היום. והנה הנכון בהיות מתרחק האדם מליהנות שום הנאה בע"ז. ועל השמיעה משבח שום דבר מע"ז אין לשמוע כדי שלא תהנה משום צד הנפש מע"ז. וכמה החמידו חז"ל והיו

1 ולובשים) ולובשים אותם ב 4 והענין] הענין ב 5 ז"ל] ליתא ב 6 יבא] ותבא ב 10 מכן] ישכן ב 11 מהר חורב] ליתא ב 13 להשתדל] להשתדל ליעתדל ב / בעבודתו] לעבודתו ב / ולא] ואל ב / באנחה] הנחה ב 17 בהסתכלות] בהשתדלות ב 18 ענין] זה הענין ב 19 ובהסתכלות] ובהשתדלות ב / הנפש] והנפש ב 20 נהנית] והבית ב 21 אותה] אותו ב 22 מליהנות] ליהנות ב / מע"ז] ע"ז ב 23 חז"ל] ז"ל ב

4 אל... האלילים: יק"ס: ד. 6 מה שאמרנו...: עיין לעיל עמ' 21-19:268. 7-8 כל... בראתיו: יע"מ: ז. 10 ואמרו ז"ל...: צירוף המאמר מבבלי עירובין ג ע"ב על מחלוקת בית עמאי ובית הלל: "וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו" עם הוראת ר' יהושע בן לוי באבות פ"ו מ"ב: "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אי להם לבריות מעלבוניה שלתורה". 18 כאשר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 16-13:210. 20 ואין ליהנות מע"ז...: עיין לעיל עמ' 268 הע' 10.

כי אין לפרש | יותר כי הענייני' כדי להתרחק אדם מע"ז ולהרחיקה 7 ע"א
 ממנו מכל וכל כאשר תמצא בענין אל תפנו אל האילילים כדי להתרחק מע"ז
 כלל. ומה אם ראייה אסור עשייה על אחת כמה וכמה היינו דכתי' ואלהי מסכה
 לא תעשו לכם. והנה כבר התעוררו ז"ל בגמר' ע"ז ובמקומו' אחרים ענין זה כי
 הבא לעשות מעט יעשה הרבה ואפי' רמז ע"ז יש לנו להרחיקו ממנו. וזהו בענין 5
 אמרו ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכתי' שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי
 חרם הוא. והענין הזה דברנו בו קודם בתחלה ואין צריך להיותנו שונים בו
 פעם אחרת כי אין אסור צורת אדם בלבד כאמרם שזו היא הצורה החמורה
 שבכל הצורות אלא אפי' שום דבר מכל הדבריי' שהם עיקר ע"ז כמו שיש אומה
 העובדים זבוב כאמרו בבעל זבוב והואיל ועיקר ע"ז הוא לאותה אומה הוא 10
 אסור. וכבר הורו ז"ל אותם הצורות שהוא מותר לעשותם ואתם הצורות
 שהוא אסור לעשותם ואפי' צורה לנוי להשתעשע בהם ודי בזה שרמזנו בהם.
 וזהו סוד המצוה האחרת שאסור לעשות צורות לנוי כמו שאמרו בפסוק אמרו
 לא תעשו אתי אלהי כסף. ורמזו בו ז"ל ענין גדול רומז לענין חכמה כאמרם 15
 דמות השמשים המשמשין לפני במרום כאשר נמצא בפרשת יחזקאל שאומ' שם
 דמות וצורה. ושמה יקל דעת שום אדם לעשות דמות או צורה ואפי' לנוי שלא
 לעבדם. הכל יש להתרחק מהם. וכבר אמרנו בסוד פסוק ופן תשא עיניך
 השמימה וכו'. ויעשה אותם האדם או אחרים העובדים למזל פלו' או לכוכב

2 להתרחק] להרחיק ב 3 אסור] אסורה ב 4 התעוררו] התעוררנו ב / בנמ"ל] בנע"ל ב
 5 בענין] כענין ב 7 והענין הזה] לענין זה ב / בו] לימא ב / קודם] קודם זה ב /
 להיותנו] להיות ב 8 צורת] צורות ב 9 אלא] לימא ב / 10 כאמרו] כאמרו לדרוש ב /
 אומה] האומה ב 12 בזה במה ב 13 וזהו סוד] וסוד ב / צורות] צורה ב / אמרו]
 לימא ב 14 תעשו] תעשו ב / אלהי כסף] אלהי כסף ואלהי זה ב / רמזו] ודרשו ב
 15 שאומ'] באמרו ב 16 יקל] יקלו ב / לעשות] לדעת ב 17 לעבדם] לעבוד ב
 18 השמימה וראית את השמש ואת הירח וכו' ב

2 אל... האילילים: ויק' יט: ד. 3-4 ואלהי... לכם: שם שם. 4 התעוררו ז"ל...: עיין ירו'
 עבודה זרה פ"ג ה"א; בבלי שבת קמט ע"א. השווה רמב"ם הל' עכו"ם פ"ב ה"ב. 6 ולא... החרם:
 דב' יג: יח. 7-6 שקץ... הוא: שם ז: כו. 8 אין אסור...: עיין בבלי ראש השנה כד ע"ב: "תניא
 כל הפרצופות מותרות חוץ מפרצוף אדם אמר רב הונא בריה דרב אידי מפרקיה דאביי שמיעא לי לא
 תעשו אתי לא תעשו אתי" [כלומר דמות שאני מתראה בו לנביאים-- ב"י טור יו"ד סי' קמא]. השווה
 בבלי עבודה זרה מג ע"ב; רמב"ם שם פ"ג ה"י; סמ"ג ל"ח כב; ספר החינוך לט; שו"ע יו"ד סי' קמא
 סעיף ד. וכן ההלכה כפי שנקבעה בזה"כ פז ע"א: "כל פרצופין שרי בר מפרצופא דאדם דהא היא
 פרצופא שליט בכלא". לא מצאתי מקור לדברי רמז"ל. 10 בבעל זבוב: מ"ב א: ב. 13 וזהו
 סוד המצוה האחרת...: עיין מכדרי' יתרו פ"י: "דבר אחר לא תעשו לכם שלא תאמרו הרי אנו עושין
 לנוי". ראה גם פס"ז יתרו סי' כ. וברמב"ם סה"מ ל"ח אות ד שהביא לשון המחילתא; ובמשנה תורה, הל'
 עכו"ם, פ"ג ה"י שכתב בפירושו: "אסור לעשות צורות לנוי". וראה סמ"ג ל"ח כב ובפי' ברית משה שם
 ד"ה שלא לעשות צורה לנוי; שו"ע יו"ד סי' קמא סעיף ד. 14 לא... כסף: שם כ: כ. 15 דמות
 השמשים...: עיין בבלי ראש השנה כד ע"ב ועבודה זרה מג ע"א; ובמכדרי' יתרו ריש פ"י.
 18-17 ופנ'... השמימה וכו': דב' ד: יט. עיין רמב"ם משנה תורה, הל' עכו"ם, פ"ב ה"א.

לדעת כי כל אדם מישראל כשהוא כלה בעפר אל תאמר בלבבך כי כל הגוף כלה ונפסד ונכלה בעפר. כבר הורונו ז"ל ודקדקו הענין בכמה מקומות כי נשאר בגוף פליטה ושארית על מה שיבנה כאשר התעוררנו בתחלה. ואמרו כי נשאר בשדרה אותו העצם הנקרא תרווד רקב בלשון ז"ל ועליו הגוף נבנה להיות לו תקומה. וזהו עצם השדרה שאינו נאבד לעולם כי אלו יאבד לא יקום הגוף 5 ולא יבנה לעולם זולתי אם יחזיר הב"ה לבריאת עולמו כמתחלה ויעשה בריה חדרשה באדם הראשון. ואמנם כי לפניו לא היה כן כמוהו ואחריו לא יהיה כן ואפי' אדם הראשון שבראו הב"ה לא בראו אלא מתוך ד"א שהיה מוכן להברא ממנו כאמרם ז"ל בכמה מקומות.

10 אמנם יש לך לדעת כי הנחש נתקלקל ועמד בקללתו ואינו יוצא ממנה לעולם ועלומי עולמים. ואז"ל לעתיד לבא כל הדברים מתרפאין חוץ מן הנחש שאינו יוצא מקללתו לעולם. וזהו עונש הרשע בעל גאוה שלא הכניע גופו לפני אדוניו לבלתי היות לו תקומה. אותו היסוד שיהא מוכן להמתין בנין תקומה נבנה ממנו בנין אחר שעומד בקללתו לעולם ואין לו רפואה כלל להלוך על גחון ולא תהיה לו תקומה עם הצדיקי'. וזהו סוד בענין אמרו ורבים מישני 15 אדמת עפר [יקיצו] אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. וכן והיו דראון לכל בשר. אמנם נחזור למה שהיינו בביאורו בסוד המשתחוה לע"ז להודות אלי"א ולהודות אדנותו. וזהו סוד אמרו לא תשתחוה להם. והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר על שאר הענייני' בע"ה.

20 שלא לעשות צלמלי"ם לע"ז. כבר התעוררנו בענין זה ואמרנו בו כל הצורך בענין הצורות והתמונות ואפי' שלא לעבדם כפי אשר הזכרנו. ואמנם

1 כלה] כלא ב / בלבבך] ליתא ב 3 שיבנה] שתבנה ב 4 תרווד] תתור ב
 6 יחזיר] ליתא ב 8 להברא] להבראות ב 10 נתקלקל] נתקלל ב 13 שיהא] שהיה
 ב / בנין] בכך ב 16 אדמת] ליתא ב / אלה] אל ב 17-18 בסוד... אדנותו] בסוד
 המשתחוה לע"ז הנותן קומתו ואיבריו להודיע אליו ולהודות אדנותו ב

2 כבר הורונו ז"ל... : השווה ב"ד כח: ג, עמ' 261-262, ויק"ר יח: א. 3 ואמרנו... : השווה משנה נזיר פ"ז מ"ב; תוס' אהלות פ"ב מ"ב. כדאי לציין שהביטוי "תרווד רקב" בלשון רז"ל אינו רומז לעצם השדרה שנגשאר אחר המיתה ובכלל אינו קשור לענין התחיה. יתר על כן, דברי רמד"ל קרובים יותר ללשון הזוהר. השווה זח"א ספ ע"א; זח"ב כח ע"ב; זח"ג רכב ע"א. במקום אחד במדה"ג זח"א קל"ז ע"א עצם זה מכונה בעם "בתואל רמאה". 5 כי אלו יאבד... : השווה זח"ב כח ע"ב: "אמר רבי חי"א ולא עוד אלא דהוא נופא דהוה יקום מעמע דכתיב יחיו מתיך ולא כתיב יברא מעמע דבריין אינון אבל יחיו דהא גרמא חד ישתאר מן נופאתחות ארעא וההוא לא אתקרב ולא אתבלי בעפרא לעלמין. ובההוא זמנא קב"ה ירכך ליה ויעביד ליה כחמירא בעיטה". ועיין ס' משכן העדות, כ"י ברלין אור. 833, דף 58 א-ב. 11 ואז"ל... : עיין ב"ד כ: ה, עמ' 186. והשווה עמ' צה: א, עמ' 1186; תנח"מ מצרע ס"י ב; תנ"ב ע"ש ס"ז. 15-16 ורבים... עולם: דני"ב: ב. 16-17 והיו... בשר: יש"ס: כד. 18 לא תשתחוה להם: עמ' כ: ה. 20 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 266-21: 268: 17.

ומודים אלהותו מאין כמוהו. והרשע בעל גאוה שזוקף קומתו מלכודע לפני אדוניו זהו עונשו כי לאחר שבעים שנה נעשה נחש. עונו גורם לו חלאים שיכתפף קומתו וילך על גחון מכל הבהמה ועוף השמים כאמרו על גחונך תלך והיא מדה כנגד מדה.

5 אמנם כי זהו ענין אחד אבל יש סוד ענין אחר. ויש להקשות בזה איך

למה לאחר שבעים שנה הלא יש אנשים שאין חייהם שבעים שנה ושמה אינו כורע ומודה לפני אדוניו מפני מה לא יקבל עונשו מיד או קודם יום מותו. ואפי' אותם שהם חיים שבעים שנה או יותר דרך הוא וטבע העולם להלוך האדם כפוף כשהוא זקן כאמרו בקהלת כל אותה הפרשה עד אשר לא יבאו ימי הרעה ותרופץ גולת הזהב ותנתק חבל הכסף. אבל הענין הנכון דברי רז"ל

10 כלם פנימיים וכל דבריהם פנימה מן הנראה. תדע לך כי כבר התעוררו החכמים הקדמונים יודעי שכל ומביני מדע וקבלה היא בידנו מרז"ל כי אין דבר של מעלה חול זולתי על דבר המוכן לקבל ואין דבר של מעלה חל על ריקם כמו שאמרו אין מברכין על שלחן ריקם. ולמדנו מלחם הפנים שאפי' רגע אחד אין צריך השלחן להיות ריקם כי הפעם כי מפני כי משם | יוצאים הברכות

15 לעולם וברכה של מעלה אינה שורה על שלחן ריקם. וכמו כן למדנו 6 ע"ב מאלישע הנביא בענין אותה האשה שאמ' לה הגידי לי מה יש לך בבית. ואמרו אמ' לה הגידי לי מה יש לך בבית כי אין הברכות של מעלה שורות על דבר ריקם וכו'.

20 הנה יש לך לדעת כי עונש בעל הגאוה שאינו מכניע קומתו לפני אדוניו כפי אשר אמרנו ראוי אותו הגוף שאינו מודה אדנות האדון ית' שיאבד ולא תהיה לו תקומה וגם גופי שאר הצדיקי' הנכנעים תמיד לפניו ית'. ויש לך

2 נעשה] נעשית ב / לו] אלו ב / חלאים] החלאים ב 4 והיא] והוא ב 5 אחד] אחר ב / בזה] על ענין זה ב 8 הוא] סוג ב / להלוך] להוליך ב 9 כפוף] ליתא ב 10 הענין] ענין ב 11 התעוררו] התעוררו ב 12 מדע] בינה ומדע ב / היא] הוא ב 15 צריך] ליתא ב / ריקם] בלא לחם ב / כי... מפני] כי הפעם מפני ב 16 על מעלה] למעלה ב 17 ואמרו] ואמרו לה ב 18 הגידי לי] ליתא ב / הברכות] הברכה ב / שורות] שורה ב 20 הגאוה] גאוה ב 21 אדנות] האדנות ב

3 על גחונך תלך: ב"ר נ"ד. 9-10 עד... הרעה: ק"ל י"ב: א. 10 ותרופץ... הכסף: ע"פ שם שם ו. 14 כמו שאמרו...: עיין זח"ב פז ע"ב: "דתנינן אסור ליה לבר נש לברכא על פתורא ריקניא. מאי טעמא משום דברכתא דלעילא לא שריא באתר ריקניא". והעוהו שם סג ע"ב / ולמדנו מלחם הפנים...: העוהו זח"ב קג ע"ב: "ועלחן דא לא אצטריך למהוי בריקניא אפילו רנעא חדא... דהא ברכתא לא אשתכח על אתר ריקניא... ומגו ההוא שלחן נפקי ברכא ומזוני לכל שאר פתורי דעלמא דאתברכאן בניניה". ראה שם קנו ע"ב. והעוהו פי' הרמב"ן לשע"כ: כה. 17 הגידי... בבית: מ"ב ד: ב. 17-18 ואמרו...: העוהו זח"א פח ע"א; זח"ב פז ע"ב, קג ע"ב, קנו ע"ב; זח"ג לד ע"א. 20 עונש בעל גאוה...: העוהו בעמ' הקדום הע' 21.

*האדון ית' ושיהיו מתפקקים כל החוליות וכל גופו שהוא בצלם ובדמות כופף אותו לפני אדוניו. ומה נכבד ונורא סוד הענין בהיותו משתחוה מלא קומתו סוד דוגמא עליונה לפני מעלה עליונה וכופף כל איבריו לנגדו כדי לכבדו כענין אמרו *ולכבודי בראתיו כי על כל פנים זה כבוד בראו בגופו להכנע לפניו. ודע והבן מה שאחז"ל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם. ואם יש לך עינים לראות עיין על מה שאמרו כשהוא כורע כורע בברוך והבן וכשהוא זוקף זוקף בשם שנא' ומפני שמי נחת הוא. ואמנם כי הגוף שהוא בסוד חכמה צריך להכנע במקום שהוא ושם ישתחוה כפי אשר אמרנו. ובהכנעו לפני המקום הוא מודה אדנות | מעלת האדון ית'. והנה 6 ע"א אמרו ז"ל אחד שבעים שנה שדרו של אדם נעשה נחש והני מילי דלא כרע בברוך. ואע"פ שכל דבריהם פנימה מן הנראה העונש מפני שלא נכנע להודות מעלת אדוניו. אמנם מכלל הן אתה שומע לאו כי המשתחוה לע"ז מכניע גופו הנעשה בצלם ובדמות סוד דוגמא עליונה לפני השקץ והתועבה ההיא ומודה בהכנעו לפניו כאלו מודה אדנותו והוא בראו ועושה לו אלוה שליט על כל האיברים ההם העשויים בדוגמא עליונה ונותן את נפשו עבד למולו. ובוהו מכחיש לאדון הכל ית' בדעתו הסכל המפיש הכורע לע"ז ומשעבד גוף הנעשה בצלם ובדמות לנגד הבל וריק.

והנה כל אשר אמרו בסוד המשתחוה וכורע לאדון הכל ית' כי הוא העיקר האמתי. וכבר זכרנו על ענין הכורע בברוך וזוקף בשם. ואמרנו מאמ' רז"ל באותו הענין שאמרו לאחר שבעים שנה שדרו של אדם נעשה נחש וה"מ דלא כרע בברוך. אמנם כי פירשו בכאן כי האדם שאינו כופף קומתו לפני אדון הכל להודות לו נפשו וגופו ועצמותיו כענין אמרו כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך כי כשיתפקקו כל החוליות שבשדרה הם אומרי' שהוא אדון הכל

1 האדון] הארון ק / מתפקקים] מתפקקפים ב 3 סוד] מסוד ב 4 ולכבודי] ולכבדו ק / בראו] בראו ב 5 אחז"ל] שאז"ל ב 8 שהוא] שהוא נברא ב / ישתחוה] משתחוה ב 10 אחר] שלאחר ב 16 בדעתו] ברעתו ב 18 אמרו] אמרנו ב 19 ואמרנו] ואמרו ב 23 כשיתפקקו] כשיתפקקו ב / החוליות] חוליות ב

4 ולכבודי בראתיו: יע"מ: ז. 5 שאחז"ל...: העוהה בבלי שם יב ע"א. 7 ומפני... הוא: מ"ב: ה. 10 אמרו ז"ל...: עיין בבלי בבא קמא פז ע"א: "שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במדיום". 19 וכבר זכרנו...: עיין לעיל עמ' 11:82-16. 21 כי פירשו...: עיין זח"ב ק ע"א: "מאינון דלא כרעו במדיום דהני קב"ה עביד מנייהו בריין אחרנין בגין דלא יתבני יהוא גופא דיוקנא דבר נש ולא יקום לעלמין". ובזח"ג קסד ע"א: "עדרתו דבר נש כד כפיף קמי מאריה יוקף ויתקיים לתחיית מתייא. אי לא כפיף במדיום אתעביד חויא ולית ליה תקומה להווא זמנא". העוהה תוספות בבא קמא פז ע"ב ד"ה והוא דלא כרע במדיום: "ויש מפרשים משום דאמרין במדרש עיש עצם בשדרו של אדם שממנו נוצר לעתיד לבא ואותו עצם חזק וקשה כל כך שאין האיש יכול לשורפו והשתא כשאותו עצם נעשה נחש אינו חי לעתיד לבא". 22-23 כל... כמוך: תה' לה: י.

המפשים כאשר מעו שאר המפשים במי אנוש כאשר אמרנו. בימי אנוש מעו בני אדם מעות גדולה ובנו היכלות ופרכיות לא לשם ע"ז אלא עשו שם צורות הכוכבים המאירים וצורות הכוכבים שאינם מאירים ועשו צורות ארוכות בחשבם כי הבורא ית' רצונו הוא שיכבדו בני אדם לשמשיו המשמשים לפניו במרום כרצון המלך שיכבדו לשמשיו | ולבני היכלו. ולפי הכוונה 5 ע"ב

הזאת היו עושים צורות ותמונות ונתפשט הסכל ההוא בעיני ההמון עד שהבאים אחריהם מצאו המעות הגדולה הזה ועשו אותו אמונה ועיקר עבודתם עד שכפרו כל הדורות הבאים אחריהם כפירה גמורה וכפרו בעיקר. וע"כ יש לנו לדעת ולהכיר להתרחק מהדברי' האלה. וכ"ש אותם העושים פסל ליהנות מהם לתועלתם כגון אותם העושים צורות ותמונות לרגעים ושעות כדי שיועילו מהם לדבר כזבים והבלים להמות דעתם מדרך האמת. וזהו עיקר ע"ז ממש כאשר תמצא באותם היודעים עתי היום והרגעים והשעות העושים את המלאכה הזאת לשוב מאחרי יי' אליינו. ואפי' שלא יעשה הענייני' לתועלתו אלא שצוהו לעשותו יש להתרחק מהם מכל וכל. וע"כ *עונשו גדול בענין זה כאשר הורו ז"ל. ודברים אלו צונו בתורה להתרחק מהם עד הקצה האחרון כפי אשר אמרנו. והואיל והתעוררנו בענין זה יש להתעורר על העניינים האלה כפי אשר תשיג היד בע"ה.

שלא להשתחות לע"ז. הענין הזה יש לנו לעיין ולדעת ההשתחוויה על כי סוד ההשתחוויה כבר התעוררנו כי האדם נעשה בחכמה עליונה ועשאו הוא ית' דוגמא עליונית בצלם ובדמות והעמידו בזה העולם להיותו מוכן לעבודתו וכל איבריו סדורים בחכמה. וסוד ההשתחוויה כבר אחז"ל ההשתחואה עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה. והוא ענין גדול בהיותו משתחואה לנגד

1 כאשר... אנוש] ליתא ב 3 ארוכות] אחרות ב 5 ולבני] ולפני ב 7 הגדולה] הגדול ב 10 ותמונות] תמונות ב 11 להמות] לרעות ב / וזהו] ודמו ב 12 את] ליתא ב 14 עונשו] עושו ק 16 יש להתעורר] ליתא ב 17 בע"ה] ליתא ב 18 הענין הזה] ליתא ב 19 עליונה] גדולה ב / ועשאו] ועשורו ב / הוא] ליתא ב 20 והעמידו] והכינו ב 21 וסוד] וכו' ב / אחז"ל] אמרו רז"ל ב 22 שיתפקקו] שיתפקק ב / החוליות] חוליות ב / בהיותו] להיות ב

1 בימי אנוש מעו... : השווה ס' חנוך, מהדורת אדברג, עמ' 16; תנח"ך בראשית ס"י יב; לוי גינזברג, אגדות היהודים, כרך ה, עמ' 152, הע' 56. ברם דברי רמז"ל מיוסדים על לשון הרמב"ם. עיין משנה תורה, הל' עכו"ם, פ"א ה"א; מו"נ ח"ג פכ"ט. השווה זח"א נו ע"א, צט ע"ב; זח"ב סס ע"א, קיב ע"א, קצב ע"ב. גרשום שלום כבר העיר על השפעת הרמב"ם על בעל הזוהר בקשר להסבר ענייני עבודה זרה כעבודת הכוכבים והמזלות. ראה: 77, n. 390-91, Major Trends, pp. 173. 9 וכ"ש אותם העושים... : עיין רמב"ם הל' עכו"ם פ"ז ה"ב. ובזח"א קעג ע"א: "בגין דלא יתנהון מספרא דע"ז דאסיד ליה לבר נש לאתהני מניה לעלמין". 19 סוד ההשתחוויה... : עיין לעיל עמ' 59-3:5. 21 וכל איבריו... : השווה זח"א קפו ע"ב / כבר אחז"ל... : עיין בבלי ברכות כח ע"ב.

וכבודו ברכב אלהים רבותים אלפי שנאן וראו את כבודו פנים בפנים בהיותם מחשבתם זכה ומהורה נאוה ערוכה וברה ונגלו עיניהם בידיעת הבורא ית'. ובא הכתו' ואמ' כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יי' עמכם. ואמנם כי העושה פסל ומסכה הרי הוא כופר בעיקר. וכבר אמ' הנביא ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו וכתו' ואל מי תדמיוני ואשוה. הלא העליונים היושבים ראשונה במלכות לא ישיגוהו ולא ידעו מה הוא. וכלם לחקירתו ילאו וכלם שואלים זה לזה איה מקום כבודו ברוך כבוד יי' ממקומו.

ע"כ יש לאדם לדעת ולהכיר ולשמור מאד שלא לעשות לו תמונה כל סמל כאמרו ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה. וכתו' פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה תבנית כל דגה וגו'. ואמרו למה נקרא פסל על שם שהוא פוסל דעתו בסוד האמונה כי על כל פנים פוסל אכדי אותה הצורה שהוא עושה והוא משקר אמונתו ומכחיש מעשיו כאלו משקר מטבע המלך. והתבונן מה שאחז"ל בפסוק אין קדוש כיי' כי אין בלתך. ואמרו בו בגמ' ברכות אין קדוש כיי' כי אין בלתך אל תקרי בלתך אלא בלותך ואין צור כאלהינו אל תקרי צור אלא צייר. תדע לך אדם צר צורה בתוך הכותל ואינו מכניס בו קרבים ובני מעים. וע"כ כל העושה תמונה משום דבר מאותם הדברי' שנאמרו בתורה חייב מיתה בשבילם ומשקר ומכחיש מעשיו כפי אשר אמרנו ואמונתו של מקום. ואמנם כי על העשייה בלבד חמש אפי' שלא יעבוד הוא חייב עליו. וכמו כן כאשר אמרנו שלא יעשה הוא כמו כן אל יעשו לו כי המשתדל בזה אע"פ שהדבר הוא כדי שלא יעשה שום אדם ע"ז יתפשמו הענייני' ויתפשט ע"ז עד שימצא ביד כל אותם

2 ערוכה] וערוכה ב / ונגלו] ונגלה ב / בידיעת] ליתא ב 3 תמונה] תשנה ב / עמכם] אליכם מחוך האש ב 4 ומסכה] וכל תמונה ב 5 הלא] ליתא ב 6 מה הוא] מהו ב / וכלם] ואמנם ב 7 ברוך... ממקומו] ברוך כבוד וכו' ה' ממקומו ב 8 ע"כ] ליתא ב / יש לאדם] שלאדם ב / תמונה] תמונת ב 9 כאמרו] באמרו ב 10-11 תבנית... וגו'] ליתא ב 11 נקרא] נקרא שמו ב / על שם] ליתא ב 12 פוסל] פסל ב / אכדי] אפי' ב 13 שאחז"ל] שאחז"ל ב 14 ואמרו... בלתך] ליתא ב 17 מיתה] ליתא ב 18 ומכחיש] ומכחש ב / על] כל ב 19 בלבד] ליתא ב / כאשר] אשר ב 20 הוא] ליתא ב 21 ויתפשט] ויתפשט ב / ע"ז] הע"ז ב / כל] כל אדם ב

1 ברכב... שנאן: ע"פ תה"ס: יח / וראו את כבודו...: בדיוק הלשון בזה"ב פב ע"א. 3 כי... עמכם: דב' ד: סו. 4-5 ואל... לו: יש מ: יח. 5 ואל... ואשוה: שם שם כה. 5-6 היושבים ראשונה במלכות: אס' א: יד. הכוונה למלאכים שהם מוחתת לספירת מלכות. 6-7 וכלם שואלים...: ע"פ נוסח קדושה בתפילת מוסף. עיין לעיל עמ' 73:9-11 וברע' שם. 9 ונשמרתם... תמונה: דב' ד: סו. 9-11 פנ... דגה וגו': שם שם סז-ח. 13-14 אין... בלתך: שמ"א ב: ב. 14 ואמרו בו...: עיין בבלי ברכות י"א.

בשכלים הנפרדיי וכל הנהגת העולם בא מהם. הנה מחשבתם הוא כי הם הואיל והיכולת בהם יוכלו להרע או להיטיב או לעזור להם אצל הבורא ית' כאשר תראה אנשים אומרי' מלאכי רחמים הכניסו דמעותינו לפני בעל הרחמים. או הם במחשבתם לכיין בהם בתפלותם או בשום צד שיחשב בהם בעזרתו או בתועלתו. הלא זו היא מחשבה סרה וסודרה כי יש להם לאותם מחוסרי אמנה לדעת כי הוא ית' אחד מיוחד ואין שום מעלה אחרת לנגד מעלתו וכלם אין ואפס ותהו לנגדו ית'. והוא השולט בעליונים ובתחתוני' ומעלתו למעלה ולמטה ואין שום יכולת זולתו. וזהו סוד הענין שאמ' משה לפרעה בהיות פרעה חושב כי הערים השולטים על הגלגלים ושולטים על האומות ותנועת העולם השפיל בא מהם כאשר אמרנו. היה בדעתו כי אין שליט אחר בתחתונים זולתם. וע"כ בא משה להודיע במדותיו ואמ' למען תדע כי ליי' הארץ ולא כאשר אתה חושב שניתנו התחתוני' במעלה אחרת זולתו. וכן כאשר היו עושים סודרי יש' ופושעיהם שהיתה הדעת הזאת להם ואומרי' אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי כי דעתם היתה בזה כאשר אמרנו. ואמנם כי הוא ית' הוציא להם ליש' מתחת ממשלת שרים ומלאכים וקרבים *אליו ואין להם ליש' זולתו כאשר פירשנו בספר הראשון במצות עשה. ע"כ צריכה כל מחשבה להדבק בו ולא תרחק ממנו אל מקום אחר זולתו כאשר הוא במצות עשה דכתי' ובו תדבק. לפי' המחשבה תהיה תמיד מכוונת לבל תהי חוצה מתאוננת וברעיוני סכלות מתלוננת. והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר אחד המצות האחרות.

שלא לעשות פסל ולא יעשו לו. יש לך לדעת כי הוא ית' שת כל הענייני' להיותם מתנהגים כפי סוד דרך האמונה ולהיות יחודו נמצאת למעלה | ולמטה בדרך האמת. ואמנם כי הוא ית' כשברא עולמו ברא אותו כפי 5 ע"א סוד דוגמא עליונה להיות העולמות משתלשלים בסוד ייחודו. והנה בהיות יש' עם סגולה לנחלתו וקרוב אותם לעבודתו בהר סיני לקבל תורתו ושם נגלה

2 לעזור| לחזור ב / 3 מלאכי| מלא כי ב / רחמים| ברחמים ב 4 או| או ב
 9 הגלגלים| הגוים ב / ושולטים| והעולמים ב 13 הזאת| הזה ב 14 צמרי... ושקויי|
 ליתא ב 15 אליו| אלינו ק / פירשנו| פירש ב 16 ע"כ| ועל כן ב 18 תהיה| תהי
 ב / לבל| לכל ב 19 מתלוננת| מתאוננת ב 22 דרך| ליתא ב 23 עולמו| ליתא
 ב / ברא אותו| אותו ברא ב 24 משתלשלים| משתעלים ב 25 סגולה| סגולתו ב

12-11 למען... הארץ: עמ' פ: כס. השווה רמב"ם מ"ג ח"ג פ"ד. 14-13 אלכה... ושקויי: ה' ב: ז. 16 כאשר פירשנו...: עיין לעיל עמ' 134:15-135:5. 18 ובו תדבק: דב' י: כ. 25 וקרוב אותם...: במדרש ובוזרר מודגש דוקא הבחינה על חוש הראייה בקשר לגילוי האל בחזון תורה. השווה למעל מכדר" בחודש פ"ב, עמ' 211; זח"א צא ע"א; זח"ב פב ע"א-ע"ב.

אמ' חכם *הרזים ויכנו מחשבותיך. והזהירנו בקבלת התורה בסני לא יהיה לך אליים אחרים על פני. וכבר התעוררו רז"ל הרחקת ענין זה בכמה מקומות. ואמנם כי כבר הורנו רז"ל בפסוק אמרו ופן תשא עיניך השמימה וכו'. זהו כלל המעשה הבא מצד פסולת המחשבה. ודבר זה נתעורר בו בהגיענו לשם < בע"ה.

5

והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר עניינים הבאים מצד המחשבה ופוסלין אותה כגון שיש דעת המפשים החושבים במחשבתם הסכלית ומסוה העורון נטוי על ראשיהם ומתכסים עיניהם ולא יראו ומחשבותם נוטה לצד סכלות לחשוב הוות בחשבם כי יי' אחד על כל פנים אבל חושבים כי הוא ית' שת יכולת והנהגת העולמות לחמה ביד שרים ממונים השולטים |

10

כמו שאנו יודעים כי אין תנועה לכל גלגל זולתי על ידי מניע והגלגלי' 4 ע"ב מתנועעי' כפי אשר יניעם השכלים הנפרדי' אשר מעלתם גדולה עליהם. ואמנם כי סוד העולם השפל ותנועתו מתקיים בכפת הגלגלים כפי תנועתם. נמצא בסוד מחשבתם המפשית כי הואיל וזה העולם השפל מתקיימת בכפת הגלגלים והגלגלים מתקיימ' בסוד השכלי' הנפרדי' כי הכל תלוי בה

15

1 הרזים] ב המים ק / ויכנו] ויכנונו ב / והזהירנו] והזהירו ב 2 רז"ל] ליתא ב
 3 רז"ל] ז"ל ב / השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ונדחת והשתחוי' להם ב
 4 לשם] שם ב 9 בחשבם] במחשבתם ב 14 מחשבתם] מחשבם ב / מתקיימת] מתקיים ב 15 בכפת] בכפת ב

1 ויכנו מחשבותיך: מש"ט: ג. 2-1 לא... פני: שמ' כ: ג. 3 ופן... השמימה וכו': דב' ד: יט. 4 פסולת המחשבה: השווה זח"ב רנד ע"ב: "זבריר פסולת מזו מחשבה". ועיין לק' הע' 7. על נושא בירור הרע ממחשבת האל, ראה תשבי, משנת הזוהר, ב, עמ' רצו; יהודה ליבס, פרקים במילון ספר הזוהר, עמ' 320; משה אדל, "המחשבה הרעה של האל", תרביץ 49 (1980), 360-361. כפי שהעיר אידל שם, עמ' 361, הע' 17, בכ"י מינכן 47 רמד"ל "חזור כמה פעמים על הרעיון כי ספירת חכמה מכונה בעם מחשבה אמיתית רק אחרי שהיא התבררה מן הפסולת". ושתי הלשונות שהביא אידל הן: דף 364 א: "אין נקרא חכמה אלא דבר הנברר [בכ"י: הנברא] מכל הפסולת כי תמצא אין מחשבה נקראת מחשבה אמיתית זולתי הדעת הזך והנקי הברור מכל הפסולות". ובדף 365 א: "חכמה עליונה... שהיא אינה נתפעת בעום צד מהפסולת ואין לה שיתוף עמה כלל". בדעתו של אידל יש להסיק כי הספירה השנייה, חכמה, נאצלה רק לאחר שהפסולת הוצאה מספירת כתר". אך דומני מהקונטקסט שרמד"ל קושר ענין פסולת המחשבה דוקא לחכמה התחתונה, היינו מלכות, ולא לחכמה העליונה. השווה דף 364 ב-365 א: "ואמנם כי החכמה המתברר מן הפסולות זו היא החכמה להתעלות אדם בה... כי יש חכמה עליונה גדולה מזו שהיא אינה נתפעת בעום צד מהפסולת ואין לה שיתוף עמה כלל... החכמה אשר היא האחרונה... זו נתבררת מהפסולות וזו [חכמה עליונה] אין לו עם הפסולות שום דבר ושיתוף". 7 שיש דעת המפשיים... : לפי ההמשך ברור שהכוונה לדעת הפילוסופים. השווה כוזרי ד: ג. יוצא שפסולת המחשבה היא הפילוסופיה המתוארת כאן כאמונה באלוהים אחרים. השווה זח"ב קכד ע"א: "רבי חי'א אחד ושם אלהים אחרים דא מאן דיתעסק בספרין אחרנין דלא מספרא דאורייתא". דומני שגם שם הפולמוס נגד הפילוסופיה. ברם השווה זח"ב רלו ע"א: "אשר אין בה מום דא מלכות יון (!) דאינון קריבין לארחי מהימנותא". וכן בוז' יתרו לח ע"א: "גנה לו סביב דא מלכות יון... דלית בכל מלכין דאינון קריבין לארחי מהימנותא כותיה". ובמקבילה עברית במשכן העדות דף 67 א. וראה זוהר עם פי' אור יקר לרמ"ק תקי"ז, כך א, עמ' סו: "וכבר יש שהאמין שהוא [חכמת הפילוסופיה] מכלל עובד עובד זרה ואיני מכנס עצמי בזה שהוא מחלוקת בין הרמים גדולים". על זיהוי בין המלאכים והשכלים הנפרדים, עיין רמב"ם מו"ח ח"ב פ"ו: והג"ל הל' יסודי תורה פ"ב ה"ג.

עולה במשקל און וחטא. וא"ת הואיל ולא יצא אל הפועל ולא עבד לאל אחד זולתי מפני מה המחשבה תופסת בזה לעלות במשקל החטא הגדול הזה להיותו במשקל עובדי ע"ז. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. והתבונן כי עיקר האמונה וסוד היתד התקופה הוא העיקר האמתי הנקראת מחשבה סוד ושרש ועיקר האמונה. ולפי' צריכה שלא תהא המחשבה פוסלת | במוקדשין 4 ע"א כלל. ועל כל פנים אין המחשבה פוסלת בחולין כלל אבל פוסלת במוקדשין בהיותו מחשב שום מחשבה בסוד האמונה. והמחשבה העליונה הזכה והטהורה סתומה בעלוי כל המעלות יסוד כל היסודות עמוד אשר הכל תלוי בו כדת ותורה. אין שום דעת ורעיוני שכליות יכולין לעמוד בו. ולפי' צריכה כל מחשבה להיותה ברה זכה וטהורה לקיים קיום האמונה בלבן והמחשבה תהיה נכונה ולא תפסול אותה במוקדשין כלל. ולפי' המחשבה החושבת הוות על יי ועל משיחו הלא הוא רשע בעונו יומת ומחשבתו נתפסת לעלות במשקל המורדים כי עיקר האמונה הכל הוא במחשבה כאשר אמרנו. ולפי' עיקר המחשבה צריכה להיותה על יסוד היושר שלא תסא ימין ושמאל ולא תעלה בשום צד שיש שם אלוה אחד זולתי יי אחד.

וכבר התעוררנו בספר הראשון על ענין אמרם ז"ל כשנתן הב"ה התורה ליש' פתח להם שבעה רקיעים ולא ראו אלא כבודו. פתח להם שבע ארצות ולא ראו אלא כבודו שנא' ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי. כי על כל פנים לפי שהייחוד השלמה מכוונת בסוד מחשבה כי הוא העיקר כאשר תמצא סוד המיוחד ייחוד האמתי ית' צריך לכונן המחשבה בתחלה כי היא יסוד העיקר והרעיון והלב והשפתי'. והכל בחבור אחד בשלהבת הקשורה בגחלת ליחד הכל בחבור אמתי. וע"כ אין [לפסול] המחשבה בשום צד בעולם כדי שיהיה העיקר על אופן האמונה כאשר התעוררנו. ואם במחשבה כך כ"ש המעשה והדבור. בא לשמא גופו מממאין לו בעולם הזה ובע"ה. וע"כ

2 להיותו] להיות ב 4 העיקר] עיקר ב 6 בחולין] ליתא ב 8 עמוד] עמוד הכל ב / כדת] בדת ב 12 משיחו] משיחו והבן ב 16 התורה] סוכה ב 17-18 פתח... עמדי] פתח להם שבעה רקיעים ולא ראו אלא כבודו שנא' ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלים עמדי וכן פתח להם שבע ארצות ולא ראו אלא כבודו פתח להם שבע תהומות ולא ראו אלא כבודו ב 20 המיוחד] המיוחד ב / האמתי] אמתי ב / ית' ליתא ב 21 העיקר] ועיקר ב 24 לשמאל] לעמ ב

3-4 עיקר האמונה... : כבר אצל מקובלי גירונה מצוי קשר הדוק בין מחשבה האלוהית או ספירת חכמה והאמונה. העוה למשל פ"י האגדות לר' עזריאל, עמ' 24, הע' 1. 11-12 על... משיחו: תה' ב: ב. 12 הוא... יומת: ית' ג: ית. 16 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 16:18-16. 19 לפי שהייחוד השלמה... : העוה משכן העדות, דף 5 א-ב, 6 ב-7 א. 21-22 בשלהבת הקשורה בגחלת: ע"פ ס"י פ"א מ"ז. 24 בא לשמאל גופו... : עיין בבלי יומא לט ע"א.

כל ההיות להתפשט כפי תכונתם.

וע"כ בהיות המחשבה יסוד ושרש כל הדברים כלם החמירה התורה עליה. ותחלת הקרבנות הוא התחלת קרבן העולה היוצא מעיקר המחשבה. ואמנם סוד העולה ע"ש שהיא עולה על הלב והיא מחשבתו של אדם. ועל כך נשחמט בצפון שהוא סוד הצפוני הבא מצד יצר בהיותו עיקר יסוד מחשבה. ועל היות העולה עיקר המחשבה *וכל המחשבות עיקר היותן הוא בלילה כשאדם שוכב על מטתו ואזי המחשבה נמצאת יותר מביום. ולפי' זמן קריבת שריפתה הוא בלילה ולא ביום ונאכלת כל הלילה כשם שהיתה עיקר המחשבה בלילה. וזהו סוד אמרו זאת תורת העולה היא העולה על המזבח כל הלילה להיות בו כפרה בזמן העבירה. ולפי שעיקר המחשבה נמצאת בלילה כאמרו הוי חורשי און וחורשי רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה. ולפי' כתי' על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר. ולפי שעיקר המחשבה הוא סוד רוח העולה על הלב כך קרבן העולה אינה כשאר קרבנות שיש מהם נאכלין לכהנים ויש מהם נאכלין לבעליהם אבל העולה אין שום דבר גופני צריך ליהנות ממנה לעולם אלא הכל שב אל יסוד האש שהוא עיקר הצפוני ולחזור הכל רוח כמו שהיתה עיקר המחשבה רוח.

ועל זה הענין יש לדעת ולחקור כי כל אדם יש לו לכונן מחשבותיו להיותם מכוונים. ואמנם אע"פ שהמחשבה היא יסוד כל הענייני' היוצאים אל הפועל אין שום מחשבה נתפסת לעלות במשקל החמאות להענש בשבילה עד שתצא אותה המחשבה אל הפועל חוץ ממחשבת ע"ז כי המחשבה בלבד

3 הקרבנות] כל הקרבנות ב / היוצא] היוצאת ב 4 ועל כך] וע"כ ועל כך ק 5 נשחמט] נשחמטה ב / יצר] יצר הרע ב / יסוד] ליטא ב 6 וכל] ועל ק 7 כשארדם] כשארדם ב 8 שהיתה] שהייתה ב 9 סוד] ליטא ב 10 בו] ליטא ב / כפרה] הכפרה ב 11 וחורשי] וחושבי ב / כתי'] ליטא ב 13 קרבנות] הקרבנות ב 15 הכל] לכל ב 17 יש] ישלך ב / מחשבותיו] מחשבתו ב

3 ותחלת הקרבנות... : השווה זח"ג ו ע"א: 'דישא דכלא כתיב אם עולה קרבנו... על דא פתח קרא ברישא בעולה יתיר מכל שאר קרבנין דהא מחשבה רישא דכלא'. 4 סוד העולה... : עיין לעיל עמ' 7:54-8 ובהע' עמ'. 5 נשחמט בצפון... : עיין זח"ג יא ע"א: 'עורי צפון אלין עולות דנשחמט בצפון בנין דאינון מחשבות בצפוני לבא'. ראה בבבלי זבחים קטז ע"א. והשווה זח"ב רלס ע"ב: 'אתיהיבת ליה [לאהרן] לאתוקדא ההיא מחשבה רעה ולאעברא לה מנו קדשא בהאי רעותא דסלקא לעילא'. ובזח"ג כז ע"א: 'זאת תורת העולה דא כנסת ישראל העולה דא מחשבה רעה'. ובז"ח מו ע"ג: 'ובסטר שמאלא קיימא דרגא אחרא... ואקרי מחשבה רעה... בהאי מחשבה רעה קיימין כמה דרגין מסאבין וכלהו קיימין לסאבא לבר נשו... וע"ד בעי לקרבא עולה לאתדכאה... לאסמאה רעותיה לגבי מחשבה קדישא'. 6 וכל המחשבות... : השווה זח"ג יא ע"א: 'דמחשבה אשתכח בליליא בזמנא דדינא אשתכח'. 7 כשארדם שוכב... : השווה זח"א קט ע"ב (מדה"ג): 'כשארדם שוכב על מטתו בלילה נפש המתאה היא המעוררת ליצר הרע ומהרהרת בו... עד שמביא בלב האדם אותה המחשבה הרעה'. 9 זאת... הלילה: ויק' ו: ב. 11 הוי... יעשוה: ע"פ מיכה ב: א. השווה זח"ג ו ע"א. 11-12 על... הבקר: ויק' עט. 19 אין שום מחשבה... : עיין בבבלי קדושין מ ע"א; זח"ב לה ע"ב.

כל הדברים האלה אשר כתבנו ממצות לא תעשה הם הצריכין לנו להיותנו זהירין בהן למען נוכל ללכת בדרך היושר כדי להכנס בהם בהיכל המלך לשמור חקיו ומצותיו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. וכבר התעוררנו בתחלה כי מצות עשה ומצות לא תעשה א' בא' יגשו. ומנין מצות עשה הם כמנין איבריו של אדם ומצות לא תעשה הם כמנין ימות השנה. וכבר אמרנו זה *בספר הראשון אשר התעוררנו בתחלה. והנה חלקתי מחלוקת הספר הזה לשבעה חלקים לכונן מחלוקותיו מובאיו ותוצאותיו למען נדע את הרשום בכתב אמת. פתחו שערים ויבא גוי צדק שומר [אמונים]. זה השער ליי' צדיקים יבאו בו. ועכשיו הנני נכנס בחלקי הספר ומהלכיו. וצדיק יי' בכל דרכיו לו אשאל עזר והוא יכונני בו מבטחי והוא יסעדני יי' אלהי ירצני.

שער החלק הראשון.

שלא לעלות בשום מחשבה שיש אלוה אחר זולתי יי' אליינו ביה. הענין הזה כבר התעוררנו בו. והנה תדע לך כי תחלת הכל ועיקר ושרש כל הדברים הוא יסוד המחשבה אשר האדם חושב וכל הויות העולם כלם יצאו מסוד מחשבה. ואם אין מחשבה אין שום הויה נמצאת כי הכל טרם היותו עלה במחשבה ומשם מתפשטים כל הדברי' וכל ההויות למיניהם. ואין שום דבר יוצא זולתי מתוך מחשבה. והתעורר כי הוא עיקר גדול ויתד שכל העולמות תלויים עליו. ועליונים ותחתוני' יצאו והויתם לא נמצאת זולתי במחשבה והכל תלוי במחשבה. ואלף ורובה כבר עלה במחשבה והוא עיקר ושרש כל הויות למעלה ולמטה. אמנם | כי משם התפשטות הכל 3 ע"ב כאשר תמצא כי כל דבר יוצא מתוך נקודה אחת והיא נקודה קודם עלה במחשבה ומשם הכל מתפשט כפי צורתו ותכונתו. והנה ראש והתחלת כל הדברי' וכל הענייני' המתהוים בהייתם למטה הכל תלוי במחשבה והיא מקור

1 ממצות] במצות ב 2 להכנס] ליכנס ב / בהיכל] בפרדס ב 4 א בא] אחת באת ב 5 הענה] הענה הם ב 6 בספר] ספר ק 7 מובאיו] מוצאיו ומובאיו ב 8 אמת] אמת ומזה אתחיל ב 9 בחלקי] בביאר חלקי ב 10 יכונני] יכונני בכל לעשות רצונו ב / יי' ב / ירצני] ירצני ברחמי הרבים ויכני וייערני אמן ב 12 לעלות] להעלות ב / בשום מחשבה] במחשבה ב / ביה] ליתא ב 16 וכל ההויות] ועל האמת ב / דבר] אדם ב 18 יצאו] כלם יצאו ב / נמצא ב 22 והנה] והוא ב 23 המתהוים] הנתהוים ב / והוא ב

4 א' בא' יגשו: איוב מא: ח. 4-5 ומנין מצות...: עיין בבלי מכות כג ע"ב. 5-6 וכבר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 132:1-5. 8 הרשום בכתב אמת: דני' י: כא / פתחו... אמונים: יש' כ: ב. 9-8 זה... בו: תהי קית: כ. 9-10 וצדיק... דרכיו: ע"פ עם קמה: יז. 14 וכל הויות...: ערש כל המציאות בספירת חכמה. 15-16 עלה במחשבה: ע"פ מנחות כט ע"ב. השווה שקל הקדש, עמ' 8; משכן העדות, דף א, 4, ב; כ"י מינכן 47 דף 364 א, 371 ב, 379 ב. 21 וההיא נקודה...: השווה זח"א ב ע"א: "עבד ברישא נקודה חדא ודא סליק למהוי מחשבה". ועם נ ע"ב: "חכמה עלאה סתימאה דקיימא במחשבה" (= כ"י מינכן 47 דף 371 א: "נקודה מחשבית... העומד במחשבה").

- ס** שלא למשכן אלמנות בין עשירה בין עניה שנא' ולא תחבול בגד אלמנה.
- סא** שלא לגנוב שנא' לא תגנוב ובכלל זה דעת הבריות.
- סב** שלא לגזול וליטול מה שאין לא שנא' לא תגזול.
- סג** שלא לכחש מה שהופקד בידו ולא לכפור בו שהכופר הוא פסול לעדות שנא' וכחש בה ונשבע על שקר וכת' ולא תכחשו.
- סד** שלא להשבע שנא' לא תכחשו ולא תשקרו וכת' וכחש בה ונשבע על שקר.
- סה** שלא להונות לחבירו שנא' ולא תונו איש את עמיתו.
- סו** שלא להונות גר צדק שנא' וגר לא תונה ולא תלחצנו בשום אונאה בעולם.
- סז** שלא להכביד על היתומים ועל האלמנות שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון אפי' בשום ענוי דכת' אם ענה תענה אותו | וכת' וחרה אפי' 3 ע"א והרגתי אתכם בחרב.
- סח** שלא לחמוד שום דבר מחבירו ולא לעשות שום תחבולה להוציא שום דבר מידו לקחתו שנא' לא תחמוד.
- סט** שלא לחמול על ההורג נפש שנא' לא תחוס עינך עליו וכת' ולא תחוס עינך ובערת דם הנקי.
- ע** שלא להרוג אדם מישראל שנא' לא תרצח.
- עא** שלא לעשות שום ניאוף שנא' לא תנאף והם עניינים רבים נכללים בזה הענין.
- עב** שלא להתעדן באחת מכל העריות ואפי' בלא ביאה כגון חבוק או נשיקה וכיוצא בהן שנא' לא תקרבו [לגלות ערוה]. נשלם ספר המצות ובזה יש ע"ב מצות כנגד ע"ב אותיות מתוקות תם.]

1 אלמנות] האלמנות ב 3 הבריות] הבריות ניכ נאמר ב 4 תגזול] תגנוב ב 5 לכפור] יכפור ב / הוא] ליחא ב 6 וכחש... שקר] וכחש בה וגו' ב / ולא תכחשו] ולא תכחשו איש בעמיתו ב 7 להשבע] להשבע ב 10 אונאה] הונא ב 13-14 וכת'... בחרב] וגו' ב 16-17 וכת'... הנקי] וגו' ב 20 והם] והרי הם ב / נכללים] הנכללים ב 22 חבוק] חבוקה ב 23-24 לגלות... תם] ליחא ק

1-2 ולא... אלמנה: שם שם יז. 3 לא תגנוב: שם כ: יג. 4 לא תגזול: ויק' יט: יג.
6 וכחש... שקר: שם ה: כב / ולא תכחשו: שם יט: יא. 9 ולא... עמיתו: ויק' כה: ז.
10 וגר... תלחצנו: שם כב: כ. 12-13 כל... תענון: שם שם כא. 13 אם... אותו: שם שם כב.
13-14 וחרה... בחרב: שם שם כג. 16 לא תחמוד: שם כ: יד. 17 לא... עליו: דב יג: ט.
16-17 ולא... הנקי: שם יט: יג. 19 לא תרצח: שם כ: יג. 20 לא תנאף: שם שם.
23 לא... ערוה: ויק' יח: ו.

מד שלא יתקן אדם *בתקוני אשה שנא' | ולא ילבש גבר 2 ע"ב

שמלת אשה.

מה שלא לישבע בשם לבמלה שנא' לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא.

מו שלא לחלל את השם שנא' ולא תחללו את שם קדשי וכת' וחללת

את שם אלהיך אני יי'. 5

מז שלא לבטל מוצא שפתים בנדר שידור שנא' לא יחל דברו וגו'.

מח שלא לאכול מבהמה ממאה שנא' לא יאכלום כי שקץ הם.

מס שלא לאכול עוף ממא שנא' וכל שרץ העוף ממא הוא לכם.

נ שלא לאכול דג ממא שנא' ושקץ יהיו לכם מברשרם לא תאכלו.

נא שלא לאכול אבר מן החי שנא' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. 10

נב שלא לאכול גיד הנשה שנא' על כן לא יאכלו בני יש' את גיד הנשה.

נג שלא לאכול הדם שנא' וכל דם לא תאכלו.

נד שלא לאכול בשר בחלב שנא' לא תבשל גדי בחלב אמו.

נה שלא לאכול ביום הכפורים שנא' כי כל הנפש אשר לא תעונה.

נו שלא לאכול חמץ בפסח שנא' כל מחמצת לא תאכלו וכת' ולא יאכל 15

חמץ.

נז שלא יראה חמץ כל שבעת ימי הפסח שנא' ולא יראה לך חמץ ולא

יראה לך שאור בכל גבולך.

נח שלא להלוות ברבית שנא' את כספך לא תתן לו בנשך וכת' לא

[תשיחון] עליו נשך לרבות ערב ועדים שעובדים על זה. 20

נח שלא למשכן בעל החוב בידו אלא במצות השופט שנא' לא תבא

אל ביתו לעבום.

1 בתקוני] בתקוני ק 3 לשוא] לשוא וגו' ב 5 אלהיך וגו' ב 7 יאכלום] יאכלו ב
8 העוף... לכם] העוף וגו' ב 9 לאכול] יאכלו ב / לכם... תאכלו] לכם וגו' ב 10 בנפשו...
תאכלו] בנפשו וגו' ב 11 יש... הנשה] יש וגו' ב 13 בחלב אמו] וגו' ב 14 תעונה]
תעונה וגו' ב 15-16 ולא... חמץ] ליתא ב 19 בנשך] בנשך וגו' ב 20 לרבות... [זה
ליתא ב

2-1 ולא... אשה: שם כב: ה. 3 לא... לשוא: שם כ: ז. 4 ולא... קדשי: ויק' כב: לב.
5 וחללת... יי': שם יס: יב. 6 לא... דברו וגו': במ ל: ג. 7 לא... הם: ויק' יא: מב.
8 וכל... לכם: דב' יד: יס. 9 ושקץ... תאכלו: ויק' יא: יא. 10 אך... תאכלו: בר' ס: ד.
11 על... הנשה: שם לב: לג. 12 וכל... תאכלו: ויק' ז: כו. 13 לא... אמו: שם כג: יס.
14 כי... תעונה: ויק' כג: כט. 15 כל... תאכלו: שם יב: כ. 16-15 ולא... חמץ: שם יג: ג.
17-18 ולא... גבולך: שם ס: ז. 19 את... בנשך: ויק' כה: לו. 20-19 לא... נשך:
שם כב: כד. 21-22 לא... לעבום: דב' כד: י.

- כד שלא ליקרב בעריות שנא' לא תקרבו לגלות ערוה.
- כה שלא לרדוף אחר יצר הרע שנא' לא יהיה בך אל זר.
- כו שלא ינחש ולא יעונן שנא' לא תנחשו ולא תעוננו.
- כז שלא יתנו שרם בבשרם שנא' ושרם לא תתנו בבשרכם.
- כח שלא להתגודד ולא לקרוח שנא' לא תתגודדו ולא תשימו קרחה. 5
- כט שלא להטות משפט שנא' לא תמה משפט.
- ל שלא להכיר פנים שנא' לא תכירו פנים במשפט וכו'.
- לא שלא לעשות אשרה לע"ז שנא' לא תמע לך אשרה.
- לב שלא ליטע לשקר בשמו של מקום שנא' ולא תטעו בשמי לשקר.
- לג שלא להעיד עדות שקר שנא' כי יקום עד חמס באיש. 10
- לד שלא ליקח שוחד שנא' ושחד לא תקח.
- לה שלא לקלל את השם שנא' איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו.
- לו שלא יברך את השם באותיותיו שנא' ונוקב שם יי' מות ימות.
- לז שלא לעשות אוב או ידעוני שנא' איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות ימות. 15
- לח שלא לנסות את השם שנא' לא תנסו את יי' אלייכם.
- לט שלא לנחש בשום ניחוש שנא' לא תנחשו.
- מ שלא לעונן שנא' לא תעוננו וכת"י לא ימצא בך מעביר כו'.
- מא שלא לכשף בשום כשוף שנא' לא ימצא בך וגו' מכשף כתי'
- מכשפה לא תחיה. 20
- מב שלא לחבר חבר שנא' וחובר חבר.
- מג שלא לשאול שום דבר מן המתים שנא' לא ימצא בך וגו' ודורש אל המתים.

4 ושרם] ושרם לנפש ב 5 ולא לקרוח] ליתא ב / קרחה] קרחה בין עיניכם למת ב
 8 אשרה] אשרה כל עץ ב 9 לשקר] בעקר ב 12 ונשא חטאו] ליתא ב 14-15 איש...
 יומתו] ושאל אוב וידעוני ב 18 מעביר בנו ובתו באעו מעונן ומנחש ומכשף ב 19 מכשף]
 ליתא ב 22 מן המתים] מהמתים ב / לא... וגו'] ליתא ב

1 לא... ערוה: שם יח: ו 2 לא... זר: תה' פא: י 3 לא... תעוננו: ויק' יט: כו. 4 ושרם...
 בבשרכם: שם עם כח. 5 לא... קרחה: דב' יד: א. 6 לא... משפט: שם סז: יט. 7 לא...
 במשפט וכו': שם א: יז. 8 לא... אשרה: שם סז: כא. 9 ולא... לשקר: ויק' יט: יב. 10
 כי... באיש: דב' יט: סז. 11 ושחד לא תקח: שם כג: ח. 12 איש... חטאו: ויק' כד: סז.
 13 ונוקב... ימות: שם עם סז. 14-15 איש... יומתו: שם כז: כז. 16 לא... אלייכם: דב' ו:
 סז. 17 לא תנחשו: ויק' יט: כו. 18 לא תעוננו: שם עם / לא... מעביר כו': דב' יח: י.
 19 לא... מכשף: שם עם. 20 מכשפה לא תחיה: שם כב: יז. 21 וחובר חבר: דב' יח: יא.
 22-23 לא... המתים: שם עם י-א.

- ח שלא לישבע בע"ז ולא משביעין בה כלל שנא' ושם אי"ים אחרי' לא תזכירו וכו'.
- ט שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים שנא' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.
- 5 י שלא ימנע מהלוות לעני על המשכון מפני השמיטה שנא' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל.
- יא שלא למנוע מהלוות לעני ומליתן לו מה שיצטרך לו שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוצך את ירך מאחריך וכו'.
- יב שלא יתבע המלוה חובו כשיודע שהוא עני ולא יצר לו שנא' לא תהיה לו לנושא.
- 10 יג שלא לאחר פעולת שכיר אשר יעבוד עמו דבר יום ביומו שנא' לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר.
- יד שלא למנוע עבדו הפני בשעה | שהוא צריך לו שנא' לא 2 ע"א תשכב בעבדו.
- 15 הו שלא יאכל על הדם שנא' לא תאכלו על הדם.
- יו שלא יעמוד על הדם שנא' לא תעמוד על דם רעך.
- יז שלא יקלל שום אדם אחריו שנא' לא תקלל חרש.
- יח שלא ילך בצד רכילות שנא' לא תלך רכיל בעמך.
- יט שלא ישנא לשום אדם מיש' שנא' לא תשנא את אחיך בלבבך.
- 20 כ שלא ליקום שנא' ולא תקום.
- כא שלא ליטור שנא' ולא תטור.
- כב שלא ללבוש שעמנו שנא' ולא תלבש שעמנו.
- כג שלא לזרוע כלאים שנא' שדרך לא תזרע כלאים וגו'.

2 לא תזכירו לא יעמע על פיך ב 4 לבבכם וגו' ב 5 מהלוות] מהלוות ב / המעכון] מעכנו ב 6 בליעל וגו' ב 7 למנוע] ימנע ב / מהלוות] מהלוות ב 8 מאחריך] מאחריך האביון ב 9 יתבע] ליתבע ב / חובו] בחוב ב / כשיודע] שידע ב 11-12 אע"ר... שכיר] ליתא ב 17 שום] לשום ב 19 יענא] יענא בלבו ב 20 ולא תמור] ולא תקום ולא תמור ב 21 ליטור] יטור ב / תמור] תמור את בני עמך ב 22 ללבוש] ילבש ב / ולא] לא ב

2-1 ושם... תזכירו וכו': עמך כג: יג. 4-3 ולא... עיניכם: במה שו: לפ. 5-6 השמר... בליעל: דב' טו: פ. 6-7 לא... מאחריך וכו': עם עם ז. 9-10 לא... כנושא: עמך כב: כד. 12 לא... בוקר: ויקי' יג. 14 לא... בעבדו: דב' כד: יב. 15 לא... הדם: ויקי' יט: כו. 16 לא... רעך: עם עם טז. 17 לא... חרש: עם עם יד. 18 לא... בעמך: עם עם טז. 19 לא... בלבבך: עם עם יז. 20 ולא תקום: עם עם יח. 21 ולא תמור: עם עם. 22 ולא... שעמנו: דב' כב: יא. 23 שדרך... כלאים וכו': ויקי' יט: יט.

סוד קדש הקדשיי' כאמרם ז"ל. אמנם כי בהיותו משבח ומפאר ענייני החכמות הפנימיות *תקן ואמ' משלים | פנימיים גנוי החכמות ואמ' בסוד הרעיה ו ע"ב הכבודה המלך פנימה קול הדק הפנימי אשר לא נשמע החוצה. וכן תקן ואמ' בסוד הכלה הכלולה בת מלך יחידה וכוונת המלך שלמה לתקן את מלכותו לעשות לו שם עולם. אמנם כי בתקון החכמה הפנימית בהיות משבח סוד הקול הדק הפנימי אומר על ענין סוד הבת היחידה הכלה הכלולה בהיות סוד לבנה שאין לה אוד מעצמה זולתי כפי קבלה מאור השמש המאיר לה כי וילון אינו משמש כלום. ובא הכתוב להורות שבחה כי אע"פ שאין הלבנה משמשת כלום כלה מלאה מצות כרמון כאמרו ומלא ברכת יי' כוס מלא ברכת יי' והיא כפלה הרמון. ע"כ מצות עשה ומצות לא תעשה הכל *בה כי היא ערוכה בכל ושמורה. והנני נכנס בביאור זה כדי לעמוד על תכונת הענין בע"ה כל אחד ואחד כפי הראוי בתוכן עניינה.

- א שלא לעלות בשום מחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי השם אלהינו ית' שנא' לא יהיה לך אליים אחר' על פני.
- ב שלא לעשות פסל ולא יעשו לו שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה.
- ג שלא להשתחוות לע"ז שנא' לא תשתחוהו להם ולא תעבדם.
- ד שלא לעשות ע"ז שנא' ואלהי מסכה לא תעשו לכם.
- ה שלא לעשות צורות לנוי וליזיפי ואע"פ שאין עובדין אותן שנא' לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי<י> זהב.
- ו שלא *לפנות בצורת ע"ז שנא' אל תפנו אל האלילים.
- ז שלא להקים מצבה שנא' ולא תקים לך מצבה וכו'.

2 תקן | יתקן ק 2-3 הרעיה... המלך | הכבודה בת המלך ב 5 בהיות | בהיותו ב 6 אומר | ואמר ב / כלה ב 7 קבלה | קבלתה ב 9 כוס... יי' | ליתא ב 10 ע"כ | על כן סוד ב / בה | בא ק 12 עניינה | ענינה ואלו הן המצות שאמרנו בעם ה' ב 13 פרק ראשון עגלא... ב / שם | שם ב / העם | ליתא ב 14 ית' | ליתא ב 15 לעשות | יעשו ב / לו | לי ב 16 לא... | תעבדם | לא תשתחוה להם וגו' ב 19 אלהי... | אלהי כסף וגו' ב 20 לפנות | לבנות ק

1 כאמרם ז"ל: עיין משנה ידים פ"ג מ"ה. 3 הכבודה... פנימה: ע"פ תה' מה: יד.
 5 לעשות... עולם: יעו סג: יב. 6 סוד לבנה... : עיין לעיל עמ' 188:3 ובהע' שם.
 7 וילון... : עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. והשווה לעיל עמ' 112:13-14. 9 ומלא... יי': דב' לג: כג.
 השווה ס' הביר ס' ג-ה; זח"א רלג ע"ב: 'כל ברכאן עלאין כלוה אתמטרו להאי דרגא (מלכות) לברכא לכלא ואע"ג דלית לה נהורא מגרמה כל ברכאן וכל חידו כלהו קיימין בה ומנה נפקי ועל דא אתקריאת כוס על ברכה ואקרי ברכה ממש כמה דכתיב ברכת ד' היא תעשיר ועל דא כתיב ומלא ברכת יי' ים ודרום ירשה'. 14 לא... פני: עמ' כ"ג. 15 לא... תמונה: שם ע"ד. 16 לא... תעבדם: שם ע"ה. 17 ואלהי... לכם: ויק' י"ד. 18-19 לא... זהב: שם כ' כ. 20 אל... האלילים: ויק' י"ד. 21 ולא... מצבה וכו': דב' סז: כב.

כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך אשקך מיין הרקח מעסיס 1 ע"א

רמוני.

מצות לא תעשה מפעמי המצות. באתי לגני אחותי כלה וכו'. יש לך
 לדעת על מה שהתעוררנו בתחלת מצות תעשה שהוא הספר הראשון
 כאשר התעוררנו שמה וקראתי שם הספר רמון על כי הוא ספר המצות והוא
 5 מלא מצות כרמון כאמרם ז"ל בסוד אמרו כפלח הרמון רקתך. והנה שם
 התעוררנו על ענין כל המצות הם עשה ולא תעשה והם סוד זכור ושמוד וכבר
 פירשנו הסוד. אמנם כי יש לנו להתעורר עכשיו בסוד שמור סוד כלה בעדניה
 הכלולה מסוד זכור ובו עומדת במלואה בסוד פעליה והסירה את שמלת שביה
 10 מעליה. ואזי היא ככלה תעדה כליה והחתן יכהן פאר בהתחבר זה בזה עשה
 ולא תעשה. וגם כי כתבנו בספר הראשון סוד מצות עשה ונראה בייחדנו
 אותם בספר אחד לבדם ומצות לא תעשה לבדם חלילה להיותם נפרדיי בסוד
 הדעת והכוונה כי הדעת חוזרת אל סבת הוייתם כדי אשר זה בזה יתיחדו
 יתלכדו ולא יתפרדו. וסבותם *להתנהג זה עם זה על כי סוד מצות לא
 15 תעשה [כלולים] במצות עשה ולעולם מכלל הן אתה שומע לאו. ועל כן זה עם
 זה יתחברו להתנהג בא'. ואמנם כי עשה ולא תעשה כלם הם בסוד הכלה
 הכלולה אשר מעדן גן האלהים ולקחה. וזהו סוד וראיתם אותו וזכרתם את כל
 מצות יי'. וע"כ הוא סוד הפסוק אשר התעוררנו בו כפלח הרמון רקתך.
 רבותי ז"ל התעוררו כמנהגם הישר ופרשו אפי' הריקנין שבך מלאים מצות
 20 כרמון. והם ז"ל התעוררו וכסו הענין בסוד נגלה והוא נסתר כי כל דבריהם
 פנימה בהיכל המלך. אמנם כי יש לי להעמידך על תוכן הסוד וגם כי הוא סוד
 עמוק נכון למשכיל. כבר ידעת והתבוננת כי סוד עיר השירים עשאו המלך
 שלמה בסוד החכמה הנוראה וחברו בהיותו עומד במדרגת השלמות והוא כלו

3 מצות... המצות] ליתא ב' 4 בתחלת] בתחלה ב' / תעשה] עשה ב' / הספר] ספר ב'
 10 כליה] ליתא ב' 11 ולא] בלא ב' 13 והכוונה] והבינה ב' / אשר זה בזה] זה אשר בזה
 ב' 14 וסבותם] וסבתם ב' / להתנהג] להתנהגם ק' 16 להתנהג] להיות ב' / בא] בא
 באחד ב' 17 ולקחה] נלקחה ב' 20 וכסו] יכסו ב' 22 עשאו] עשאוה ב'
 23 וחברו] ועברו בה ב'

1 כפלח... לצמתך: שה"ש ד: ג. 1-2 אשקך... רמוני: שם ח: ב. 3 באתי... כלה וכו': שם
 ה:א. 4 מה שהתעוררנו...: עיין לעיל עמ' 12:14-15. 6 כאמרם ז"ל...: עיין בבלי ברכות
 נז ע"א. 7-6 והנה שם התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 14:10-14. 9-10 והסירה... מעליה:
 דב' כא: ג. 10 ככלה... פאר: ע"פ יש"ס: י. 14 יתלכדו ולא יתפרדו: איוב מא: ט.
 15 מכלל הן...: בבלי נדרים יא ע"א. 17-18 וראיתם... יי': במ' טו: לפ. כגון שמצות ציצית
 שקולה כנגד כל המצות [השווה בבלי נדרים כה ע"ב] כך כל המצות נכללות בספירת מלכות. עיין לעיל
 עמ' 234: 3-1; ולק' עמ' 388:3-4.

ממקור החיים ולאחר כן הברכות נמשכים ומתברכים ישראל למטה.

ועל כן הוא ית' צוה לזרע אהרן לברך את העם בכל יום ויום. ואמרו ז"ל כהן שהוא מברך את העם מתברך ושאינו מברך אינו מתברך שנא' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם כל זמן שיחולק שמי על בני ישראל בברכתם אני אברכם ומתברכין ואם לאו אינם מתברכים. ועל כן חובה על הכהן לברך את העם בכל יום יום להשפיע עליהם הברכות מלמעלה ושיתברכוכו בסבתו ממקור המעלה. והם בהיותם מברכין את העם בעין יפה הוא ית' מברך אותם כאמרו ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ודאי. ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

2 בכל יום ויום] ליתא ג' 4 על בני ישראל] ליתא ג' / ואני... ישראל] ליתא ג'
5 ומתברכין] ליתא ג' 6-8 בכל... אותם] ליתא ג' 7 בסבתו] מסבתו ב' 9 ודאי... ירבה]
כל מצות עשה ואתחיל לא תעשה בעזרת צור מחסה ומגן לישראלים ב' תם ונעלם שבחי לאל בורא
עולם בגל"ך בילא'ו ראו רמון בספיר לא יסולה וריחו מור ומליו הם נברים ופריו טוב ועלהו תרופה
וסגסגו כסגסגי תמרים ידי צעיד עמו יצחק מכונה בנו אברהם בנו עוזיאל כתבוהו לחבחר בנעימים
יהודה בן אדון יוסף גבירים שנת עששים ומאמים ושבע וגם חמש אלפים הם ספורים והחדש לעשרים בו
בתמוז לשמחה אל יהפכוהו לעשרים אחלה אל יהא עמו ויתן בביתו הון ובנים הזכרים אשר ישנו בספרי יה
בכל עת ויראם הוא חכמים גם ישירים והשבח לבורא כל ברואים ופועל כל זרם על כל יצורים עזרני
להשלים את כתב זה בידיים בכחו הם עוזרים ג'

3-2 ואמרו ז"ל... : עיין בבלי סוטה לח ע"ב. 4-3 ושמו... אברכם: במ ו: כז. 9 נותן...
ירבה: יש מ: כט.

לדעת העניינים על תוכן העיקר כפי <אשר אמרנו. והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר <צד החסד שצוה הוא ית' לעשות עם החיים וצוהו לזרע >אהרן הכהנים לבד.

לברך הכהן לישראל בכל יום. >הענין הזה הוא מצוה על הכהן בכל

5 יום ויום כדי לברך את העם שנא' דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו.

יש לך לדעת כי הענין הזה מצוה על הכהן לעשותו הבא מצד ימין כדי

>להתעורר החסד ולהאיר פנים להם לישראל. אמנם כי >באחת המדה

הברכות מתעוררות והפנים מאירים >והחפץ והרצון נמשכים מעם מעלה

העליונה כי בפרוש <כפיו הנרות נדלקים והשמן הטוב יורד וכל ההויות

מתברכות עד שיאירו כל הנרות והמנורה המהורה וכל <כלאיה וכל נרותיה

10 והשפע יורד והעולם מתברך וישראל | מתברכים ממקור חייהם. 111 ע"ב

והנה בסוד פרישות כפיו של <כהן> יש להגביה ולרומם סוד הימין על

השמאל כאמרו וישא אהרן את ידו כתי' שצריך להגביה הימין על השמאל

כי כלל הכל הימין הוא ובכלל הימין בא השמאל. ואמנם כי האדם הוא כלול

15 מכל הדברים הרוחניים למעלה והוא מעומד בעשר אצבעות ידיו ובעשר

אצבעות רגליו והכל הוא בסוד אחת. ועל כן בהתעורר הכהן הבא מצד ימין

סוד הימין על השמאל כאשר אמרנו מתעוררים הברכות ונמשכיים <מעיך

הוייתן ומתברכין ישראל ממקור החיים. ואמנם כי בהתברך עיקר יסודם

למעלה מתברך עיקר יסודם למטה. ותוכל לדעת סוד אמרו והיה כאשר ירים

20 משה ידו וגבר ישראל ישראל סתם בהתברך עיקר השרש למעלה בתחלה

1 העניינים... אמרנו] ליחא ג 2 וצוהו] וצוה בג 4 בכל יום] ליחא ב בכל יום ויום ג / ענין ג 7 להם] ליחא ג 10 וכל נרותיה] ליחא ג 11 והעולם] וכל העולם ג 13 את ידו] את ידיו ב וגו' ג / ידו כתי' על ידו כתי' ג 14 כי כלל הכל הימין ג כי בכלל הימין הוא ג 20 משה... ישראל] וגו' ג 21 ולאחר כן] וא"כ ג / ישראל למטה] ליחא ג

4 לברך הכהן... : העתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 70 ב. 5 דבר... תברכו: במ ו: כג. 12 בסוד פרישות כפיו... : העוה ס' הבהר ס' קנ-קכד; שער הרוזים דף 47 ב: 'מעשה ידיו רמו לעשר אצבעות הידים חמש כנגד חמש ובארוהן כתי' וישא ידו אל העם... ידו כתי' וכבר ידעת שנים נשיאת כפים וכי יד ימין גבוה מיד שמאל'. עיין זח"ב סז ע"א: 'וישא אהרן את ידו. כתיב ידו חד בנין דבעי לארמא ימינא על שמאלא'; ובזח"ג קמו ע"א: 'כחן בעי לזקפא ימינא על שמאלא דכתיב וישא אהרן את ידו... ידו כתיב ולא ידו משום דשבחא דימינא על שמאלא'. 13 וישא... ידו: ויק' ס: כב. 14 כלל הכל בימין: בדיק הלשון בזח"ב נו ע"א: 'זימינא הוא כליל כלא'. והעוה עם נב ע"ב: 'כלא בימינא אתכליל' / ובכלל הימין... : זח"ב נו ע"א: 'ושמאלא אתכליל בימינא'. והעוה זח"א רל ע"ב; זח"ב לב ע"א; קטב ע"ב; קטס ע"א; זח"ג יז ע"ב, פ ע"ב; קטו ע"ב / האדם הוא כלול... : עיין לעיל עמ' 13 הע' 11. 15 בעשר אצבעות... : כנגד עשר ספירות. עיין לעיל עמ' 17-5:7 וברע' שם. 19-20 והיה... ישראל: עמ' י: יא. עיין לעיל עמ' 5:7-9 וברע' שם.

הנה יש לדעת כי דרך הענין הזה בהיותה מראה לעין כל החסד הגדול שהיא נכונה לעשות עם המת וכי אחיו החי אינו רוצה. אמנם כי יש ענין זה מצוה כי להיות שתי הכוונות במחלוקת זו עם זו מצוה הוא להיות החליצה לעיני הזקנים כי על כל פנים בהיותם במחלוקת והכוונות אינן נכונות אין זה הדרך הצריך למת בצד החסד הצריך לחולו. אבל סוד ענין החליצה כענין אמרו חלץ מהם להיותם זזים מלהתחבר לעולם מכאן והלאה כי התועלת שאנו צריכין לבקש להקים שם המת בהיות האח מר וזעף על אבדת אחיו והיא גם היא כמו כן מרה סרה על אבדת בעלה. הלא זיווגם טוב והחסד בא על אופניו ועל ענייניו כפי הראוי להעשות. ועל כן להיותו נחלץ מענין זה לעולם. אמנם כי כן סוד אמרו וזאת לפנינו בישראל על התעודה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לדעהו. והענין הזה נשאר ביבם להיות קיום.

ואמנם כי ענין המנעל תועלת הוא בהיותו נחלץ מן החי. והנה ידעת מה שאמרו ז"ל בגמ' ברכות בפרק הרואה מת בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית | כגון מסאניה וכו'. התבונן כי בהיותו נוטל המנעול כאילו 111 ע"א ננטל חיים ממנו. אמנם כי האשה מצד אותו מקום שהמות נאכזות בה היא והיא נוטלת המנעל כביכול כאילו נוטלת <חיים לאותו שוכן עפר לתת לו בארץ אחוזתו ולא יכרת שמו >מכל וכל בארץ אחוזתו. אמנם כי הענין בתועלת וגם אשר <אין תועלתו כתועלת התחברם ביחד לתת זרע להקים לו שם בישראל. ועל כן הוא הסוד מענין המנעל. וענין הרוק שיתבזה לעין כולם על אשר סר חסדו מעם המת >אחיו ולא הקים שמו כאמרו וירקה בפניו. וכל אותו הענין <למאן יתבזה בפניהם. וזהו הסוד והענין בחליצה כפי אשר רחמי שחת ארצה ולבלתי נתון זרע לאחיו נפשו קצה. ודיי בזה לכל משכיל

1 ישן ישלך בג 2 ענין זה ליחא ג 3 הוא היא ג 5 הצריך ליחא ג / חלץ מהם
 חלץ אחד מהם ב 6 מכאן ליחא ב 7 והיא... כן והיא גם כן ב 8 סרה ועננה ג
 9 להיותו בהיותו ג 10-11 וזאת... לדעהו וזאת לפנינו בישראל ג 11 לדעהו לדעהו
 וזאת התעודה בישראל ב 11-12 והענין... החי ליחא ג 13 בפרק פ' ב 14 מסאניה
 מסאן ג / התבונן והתבונן ג 15 אמנם ואמנם ג 18 תועלתו התועלת ב 19 לעין
 לעיני ג / כולם הכל ב 20 המת אחיו אחיו המת ג / כאמרו באמרו ב 21 בפניהם
 בעניהם ג / וזהו ליחא ב / כפי כפי אשר העם רצה נד אותו אשר רחמי... ג

5 חלץ מהם: ה' ה:ו. 10-11 וזאת... לדעהו: רות ד:ו. 12 המנעול...: העוה שענן עדות
 עמ' 359, הע' 237; ס' המעקל, עמ' 145-146. 13 שאמרו ז"ל...: בבלי ברכות נו ע"ב.
 והעוה זח"ג קפ ע"א. 16 והיא נוטלת...: המנעל רומז ליסוד שהיא החיים והאשה למלכות שהיא
 סיבת המת. בזוהר עמ' "נעל דחליצה כגונא דלעילא נעל אחרא". והעוה ז"ח מדה"ג פח ע"ב:
 "זיעלוי נעלו... באיתערו דברית משתעי". ובזח"ג קמח ע"א מתפרש הביטוי של נעליך מעל רגליך
 בקשר לזיווג מעה ועכניה. 20 וירקה בפניו: דב"ה: ס. 22 שחת... לאחיו: ע"פ בר' לח: ס.

לשובע נפשו ולמלא בטנו כי יחסר ואין אנו יודעים. הלא בוחן לבות הוא ידע ויודע כל תעלומות ואין נסתר ממנו שום דבר הוא ידע אם ראוי לרדת ירד ואם לא לא ירד. ואנחנו מחוייבין לתקן הכלים וכל מה שצריך. ואם לא ירד ונשאר במקום מעלתו הנה לא תהיה לחנם אותו יבוס אשתו. השנית זהו הענין באשר לא יהיה בחנם אותו היבוס כי אם ישאר במקום המעלה הצריכה ליראי יי ולחושבי שמו הרי אותו היבוס לא יהיה לחנם. הענין הזה ראיתי במקום עמוק. אמרו כי הצדיקים מולידים לאחר מותם בחייהם לא זכו במיתתם זכו כי הרבה אנשים יש בעולם ונגרשים ממקומם ומארץ אחוזתם ונרחקים מאבותם או שאין להם אח וקרוב ידוע להקים שמש מישראל. ואם מתו ואין להם גואל אם תאמר שירשו מקום מעלה באותו העולם הואיל ומתו בלא בנים אינו כן. ואם תאמר שהב"ה עושה עמהם חסד לתקנם כמתחלה הרי אין להם יורש וגואל להקים שמש. מה אחרית אלה. הלא יוצר הרים ובורא רוח לא עזב חסדו עם החיים ועם המתים כדי לעשות [להם חסד] *מתקן להם מקום כזה והוא מקום פנוי באשת הצדיק גמור המת"במת ובסבתה לא יכרת שם המת זה שהיה מת ודאי מכל צדדיו כי בעלה הצדיק איש חי הוא רב פעלים בטוב מעללים ותהי עליו המשרת ושמו לא נכרת. ועל כן יש לו יד ושם טוב מבנים ומבנות וצדיקים מולידים לאחר מותם והתבונן הענין וחכם. יש נפש קונה נפש אשריהם הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא. והנה על פי סוד העניינים האלה תוכל לדעת הענין הנכון בסוד הדרכים הסתומים וכולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. | עד כאן סוד מצות הייבוס ועניינו ותכונתו כפי 110 ע"ב הצורך לאותם יודעי חן ומביני מדע.

מצות חליצה. הענין הזה הוא ענין הפך ממה שאמרנו. והנה רז"ל הורו העניינים על הדרך הנכון. והנה דרך הסוד אשר אנחנו בביאורו כתי' ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים וכו'.

2-3 ואם... ירד] ואם לא ירד ב ואם לא לא ירד ג 3 ואנחנו] ואנו ג / מחוייבין] מסכים ב 4 אשתו] לאשתו ב / באשר] כאשר ג 5 יהיה] היה ב 6 איתו] אית ג 7 במיתתם יזכר ב 9 וקרוב] קרוב ג / ידוע] ליתא ג / מישראל] בישראל ג / אם] ואם ב 10 שירשו] פירשו ג 11 לתקנם] לתקנם ג 13 להם חסד] ב חסד ג / מתקן] מתקם א 14 גמור] הגמור ב / שיהיה] שיהיה ג 16 המשרת] המשרה ב 17 הענין] ענין ג 19-20 וישרים... הייבוס] ליתא ב 20 סוד] ליתא ג 21 יודעי] יודעים ג 22 הענין הזה] ליתא ג / הוא ענין הפך] ליתא ב / והנה] ליתא ב

5-6 ליראי... שמו: מל"ג מז. 6 ראיתי במקום עמוק: השווה זח"א קפז ע"ב: "דתינו בנין זמנין אינון לצדיקא במיתתהון בחייהון לא זכו ובמיתתהון זכו". הענין מובא בס' המשקל עמ' 144 בשם חז"ל. 12 מה אחרית אלה: דני"ב ח / יוצר... רוח: עמ' ד: יג. 12-13 לא... המתים: ע"פ רות ב: כ. 15 איש... פעלים: ע"פ שמי"ב כג: כ. 19-20 וכולם... דעת: ע"פ מע"ה: ס. 23-24 ואם... הזקנים וכו': דב"ה: ז.

יוחנן שהיו לו בנים ומתו בחייו והיה אומ' דין גרמא דעשיראה ביר. הלא צדיק כזה יגרע מעלתו באותו העולם או תכרת דמותו הלא מעשיו הטובים ותורתו ישימוהו במקום מעלתו והוא יודע את מקומו. צדיק שהשתדל להוליד ולא היו לו מעלתו אינה נגרעת מצד מעשיו הטובים אבל מצד גרעון הבנים אין שלימות מעלתו נשלמת כפי הראוי. וכן צדיק אחר שלא היה לו עדיין אשה ולא זכה צדקתו לא נאבדת כי אולי | יש תקוה. והנה מקום אתו ית' לתת 109 ע"ב לכל אחד ואחד כפי מעלתו הראויה לו. אבל מי שלא השתדל בזה הענין היאך יעמוד בגורל הצדיקים כי הפגים מקומם. ואמנם על אותם שהשתדלו ולא יכלו אמ' הכת' כה אמר יי' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריית' ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת. כי הואיל והוא צדיק שומר אמונים והוא משתדל בעניינים אלו על כל פנים יד ושם יהיה לו אשר לא יכרת. והנה הואיל והגענו לענין זה עדיין הקושיא במקומה עומדת.

צדיק גמור השלם במדות האלו ולא זכה בבנים וכבר הבטיחו הוא ית' בשומרו דברים הללו וצדקותיו הם מחזיקים בו שיתן לו יד ושם באותו העולם טוב מבנים ומבנות שם עולם אשר לא יכרת. אם כן אשתו שהניח מפני מה צריכה ליבם הלא מקום מעלתו יודע. ואם תאמר שירד במדרגה התחתונה אם כן מה הפרש בין צדיק לרשע. ואם אינו כן הלא אין אשתו צריכה להתיבם ואם תתיבם לחנם הוא. מה הענין הזה. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. ועל כל פנים אשתו צריכה ליבם. והענין הוא בשני פנים שצריכה ליבם. האחד הוא כי אנו לא ניתן ברשותנו זולתי הנגלות לנו לעינינו והנסתרות ליי' אלהינו. ואע"פ שנראה לעינינו צדיק שנדמה שאין כמותו ואולי העולה מתחת למדיו ואוכל משוד *עניים מאנקת אביונים וירבה כחשו צדיק | אוכל 110 ע"א

1 ומתו] ומתו ונשארו בלא בנים כגון... ג / והיה אומ' כאמרו ג 4-3 עהשתדל... לו] עהשתדל ולא הוליד ב 5 כפי הראוי] ליתא ג 6 לא] אינה ג 8 הפגים] הפגים ב 9 יכולו] יכלו ג 11-9 כה... יכרת] כה אמר יי' ג 14 האלו] אלו ב / ולא] ליתא ב 20 שצריכה ליבם] שצריכה ב 22 שאין] כי אין ג / כמותו] כמותו בג 23 עניים] עניינים א / וירבה] ויראה ג

9-11 כה... יכרת: יע' נו: ד-ה. העוה זח"א קפו ע"ב. 11 צדיק שומר אמונים: שם כו: ב. 14 צדיק גמור...: הנהת שוליים בכ"י א ביד אחרת: "כל זה בספר הזוהר פרשת וישב". הכוונה לזח"א קפו ע"ב: "תא חזי זכאה שלים... ומית בלא בנין והא קא ירית דוכתיה בההוא עלמא. אתמא בעיא ליבומי או לא. אי תימא דלבעי ליבומי הא בריקניא איהו [= הלשון כאן: ואם תתיבם לחנם הוא] דהא אתריה קא ירית בההוא עלמא. אלא ודאי בעיא ליבומי בנין דלא ידעינן אי הוה עלים בעובדוי אי לא והיא אי אתייבמת לא הוה בריקניא בנין דאתר אית ליה לקב"ה דהא בר נש הוה בעלמא ומית בלא בנין ופורקא לא הוי ליה בעלמא. כיון דמית האי זכאה עלים ואתתיה אתייבמת ואיהו אתריה ירית אתמא והוא בר נש ואשתלים הכא". העוה ס' המשקל, עמ' 143-144. 21 הנגלות... אלהינו: ע"פ דב' כס: כח. 23 משוד... אביונים: תה"י: ו.

לאור באור. אמנם אם נשבר הכותל והגוף נשבר ונדכא ונחלש אזי ניתנה רשות לנשמה לראות בזוהר העליון ולאור באור ולהדבק במינה. וזהו מאהבת האור בנשמה ומתק האור להדבק בו הנשמה וזהו הסוד כי את אשר יאהב יי זכיח. והנה תוכל לדעת כי בעוד שהגוף חולה ונדכא תשלום הנשמה ותבים באורה ותשיג עניינים גדולים אשר לא תוכל להשיג בעוד שהגוף בכחו ובגסותו ועכשיו תשיג מפני שברות הכותל שנשברה ויוכל העין להדבק באור. וזהו תמצא ממש בעת פסידתו של אדם שניתנה רשות לעין לראות מה שלא תוכל לראות כשהגוף בכחו וזהו תוסף רוחם יגוען. ועל כן כשהצדיק נדכא בכל יום מאהבת המקום בו כדי שתהנה נפשו באור ותאייר ותדבק בו ולא תסריחהו הכותל בגסותה ועביה ולא תהיה תמיד באופל. זהו הסוד כי את אשר יאהב יי זכיח אלו הן ייסורין של אהבה.

עוד תשוב ותשאל הרי זה כי כן הוא בעוד שהגוף נדכא ונחלש. מה תאמר בייסורין אחרים כגון מיתת בניו אבוד ממונו ועניינים אחרים הרי אלו שאינם בגופו. יש לך לדעת | כי יותר אלו הייסורין דכאות גופו 109 ע"א והשפלת איבריו להיות הגוף נמוך מגסותו ומחומריו יותר מחליו. ועל כל פנים זה או זה הנשמה תשלום ותאור בעניינה והכל ייסורין של אהבה הן. והואיל והגענו לענין זה יש לנו לדעת ולחקור על הענין הראשון אשר התעוררנו בתחלה.

צדיק גמור שמת בלא בנים או שהיו לו בנים ומתו אם איש אשר כזה לא תנצל נפשו מרדת לשחת ואיה כל צדקותיו וחסדיו אשר עשה והם לא יעילו ביום עברה. הלא מקרה אחד לצדיק ולרשע. יש לך לדעת כי ענייני הצדיק בסודם כמה דברים הם תלויים כי יש צדיק שהיו לו בנים ומתו ונשאר ערירי בלא בנים ויש צדיק שהשתדל בכל כחו להוליד בנים ולא היו לו מעולם ויש צדיק שעדיין לא זכה לקחת אשה מפני אהבת תורתו ומעשיו. הלא מדרגות הצדיקים מיוחדות הן במעלתם כל אחד ואחד כפי מעלותו ויש לנו להתעורר על זה. תדע לך כי סוד ענין זה יש צדיק שהיו לו בנים ומתו כגון שאמרו על ר'

1-2 לאור... לנשמה | ליתא ג 2 העליון | עליון ג 3 הסוד | ליתא ב 6 עגשברה | כי הכותל עגשברה ג 7 לעין | העין ג 7-8 מה... לראות | ליתא ב 8-9 בכל יום נדכא ג 9 שחורה | שחורה ג / ותאיר | תאיר ג 14 בגופו | בגוף ג 16 הן | ליתא ג 19 ערוז... ומתו | אז ערוז לו ומתו ג / אם | אז ג

2 בזוהר העליון: עכינה. הגוהו שוען עדות, עמ' 341; משכן העדות דף 36 א. 7 וזהו תמצא ממש... : הגוהו זח"א עם ע"א: "ברהוא יומא דאעגלימו יומי דבר נש לאפקא מעגלמא והוא יומא דנופא אתבר ונפעא בעיא לאתפרשא מניה כדן אתייהיב רשו לבר נש למחמי מה דלא הוא ליה רשו למחמי בזמא דנופא שלמא וקאים על בורייה". עין בעמ' הקודם הע' 18. 8 תוסף... יגוען: תה' קד: כס. 26 שאמרו...: עין בבלי ברכות ה"ב.

דעת כפי אשר אמרנו. עד כאן דרך סוד מפרשים.

מכאן והלאה יש לנו להתעורר בעניינים אלו ((מה)) נעשה לנותרים
 אשר לא באו מצד דרך זה כגון שאנו מכירים אבותם ואבות אבותם ונשבת
 מהם גואל ולא באו מצד זה והם צדיקים גמורים ובאו עליהם ייסורין ופשעו
 ולא מצאו. 5 איה דין אמת איה שוקל במשקל האמת דיניו. הלא יש לנו לחקור
 ולדעת איך יפול דבר. כבר אמרו ז"ל פשפש ולא מצא בידוע שייסורין של
 אהבה הן. ומה נחמד ונעים דבריהם וכולם פנימה מן הנראה. עיין באמרם
 פשפש ולא מצא. הענין הוא נכון לכל משכיל בהיותו חוקר ומפשפש הדרכים
 מאין בא עיקר מוצאו ואם פשפש ולא מצא בידוע שייסורין של אהבה הן. ויש
 לנו לחקור ולפרש על ענין זה. 10

כי את אשר יאהב יי יוכיח וכאב את בן ירצה. יש לך לדעת כי רוב
 הדעות חושבים בענין זה כמה דעות נכריות זו מזו ולא מצאו מנוח להם אשר
 ייטב להם. אמנם הנני נכנס בביאור זה בע"ה. יש לך לדעת כי הוא ית' ברא
 את האדם יש מאין ונתן בו יכולת וענין בכח סוד הנשמה אשר בקרבו לדעת
 ולהכיר העניינים אשר הם מצד הגוף הטבעי שהוא בעולם השפל ונתן בו כח
 וענין להכיר קצת עניינים מעולם השכל אשר הוא מצד הנשמה השכלית. וכל
 דבר הולך ונמשך מין אחר מינו. אמנם יש לדעת דרך סוד האמתי כי בעוד
 שהאדם עומד בכח הגוף הגס | והעבה חומר מוגבל אין דקות הצורה 108 ע"ב
 אשר בו יכולה להראות ולשלום מפני גסות החומר הגדול אשר בו כי הוא כמו
 הכותל העב המושם לפני העינים שלא יוכל לשלום לראות זוהר השמש המאיר
 20 ומפני גסות הכותל לא ניתנה רשות לעין לראות ויושב העין בתוך מחשך ואופל.
 אמנם אם נשבר הכותל המושם לפניו אזי האור לא נחשך מן העין ויוכל העין
 לראות בזוהר השמש ולא נמנע ממנו. כך הוא האדם בעוד שהנשמה יושבת
 בכח הגוף חומר מוגבל גס ועבה אין הנשמה שהיא דקה בדקותה יכולה

1 מפרשים] המפרשים בג 2 אלו] אלה ג 3 שאנו] שאין ג 7 מן הנראה] מהנראה ב
 8 משכיל] ליתא ג / ומפשפש] ליתא ג / הדרכים] הדברים ב 12 להם מנוח בג
 13 בביאור] בביאור ענין ב 15 הם] ליתא ג / שהוא] אשר הוא בג / בן] ליתא ג
 17 יש] יש לך בג / סוד] הסוד ג 19 הגדול] ליתא ב 20 שלא] ולא ב / לראות]
 ולראות ב 21 ומפני] מפני ב

6 אמרו ז"ל... : בבלי ברכות ה"א. 11 כי... ירצה: מש' ג: יב. 16-17 וכל דבר הולך
 ונמשך... : עיין לעיל עמ' 39:5-6 ובהע' שם. 18 שהאדם עומד בכח הגוף... : השווה זח"א
 עט ע"א. צח ע"א (מדה"נ). צט ע"א. ריח ע"ב. רכו ע"א. רמה ע"א. זח"ג פח ע"א. קמז ע"א. ועיין
 לעיל עמ' 206:1-5. 22 אמנם אם נשבר... : הגהת שוליים בכ"א: א: "בספר הזוהר פר' וישב". לא
 מצאתי מקבילה בזוהר על פרשת וישב. ייתכן שהרמז הוא למאמר בפרשת וישב על סוד יבוט. השווה
 לק' עמ' 251, הע' 14.

רשע ורע לו רשע בן רשע. אמנם כי לפי הדרכים האלה עדיין הקושיא במקומה עומדת כי יש צדיק וטוב לו ואביו אינו כן כגון שמצינו אברהם בנו של תרח וכן אחרים. וצדיק ורע לו והוא צדיק בן צדיק וכן האחרים כמו כן. אמנם כי אמרו בזה ענין סוד גדול ואעפ"כ אין כל הדרכים שויים ויש בהם קושיות. פירשו בענין איוב שכתו' מעיד בו איש תם וישר ירא אלי"ם וסר מרע ובאו עליו כמה חלאים רעים ונאמנים בגופו בממונו בבניו ובכל אשר לו. והוא בדחקו היה מפשפש ולא מצא וכל ימי צערו היה דוחק בדיניו של הב"ה ומשיב אחרים לנגד הבורא לפי צערו זולתי כי הוא ית' רב חסד ומנהג עולמו בסוד חסד ואינו דן את האדם לפי צערו (שנא') כאמרם ז"ל בגמ' בבא בתרא מנין שאין דנין את הדם לפי צערו שנא' איוב לא בדעת ידבר ודן אותו כאדם שאין בו דעת לבלתי ידחה ממנו בדברי צערו. וגם חביריו כמו כן מפני שלא היו יודעים היו דוחקים לו בדבריהם ולא היו נכנסים לאזניו עד שהיה מוסב אצל בוראו ואומ' כי בחנם היו ייסוריו הבאים עליו כאמרם והרבה פצעי חנם שהרבה כמוהו. עד שבא אליהו והודיע לו סוד הענין בדיניו של הב"ה באיזה צד כאשר תמצא בדבריו של אליהו במענה הראשון שאמ' והודיעו כי הב"ה דן את הצדיק על מה שעבר כי כבר נתחייב קודם זה. ועל כן הוא ית' עושה דיניו באמת ויושר. ואזי שתק ולא השיב אמרים יותר כיון שידע הענין וידע מאין בא. אזי קבל עליו הכל בספר פנים יפות. ועל כן אמ' לאחרי כל דבריו אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיף. כי על כל פנים על כן אמרו ז"ל בדרך משל למלך שנמסע אילן ראה שלא הצליח עקרו ושתלו | במקום אחר 108 ע"א וכן שנים שלשה פעמים וכו'. ועל כן דרכיו של הב"ה גנוזים לאותם מוצאי

1 הדרכים הדברים ג 2 במקומה ליתא ב 4 ענין ענין זה ב / הדרכים הדברים ג / בהם מהם ב 5 שכתו' שהכתוב בג 6 בממונו ובממונו ב 7 בדחקו בדחק ג / וכל ליתא ג 8 רב חסד החס' ג / ומנהג ומתנהג ב 9 בבא ליתא בג 12 לאזניו באזניו ג 13 ואמ' ואמנם ב / ייסוריו ייסורין בג / שהרבה והרבה בג 14 כמוהו כמותו ב 14 באיזה צד ליתא ג 15 והודיעו והודיע לו ג / כי הב"ה שהב"ה ג 16 נתחייב נחייב ג 18 לאחרי לומר בג

5 איש... מרע: איוב א, ח, ב, ג. 9 כאמרם ז"ל... : עיין בבבלי בבא בתרא פז ע"ב: 'לא בדעת ידבר וכו' אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו'. העוה ז"ח מדה"נ נח כד ע"ד. 10 לא דעת ידבר: איוב לו: לה. 13 והרבה פצעי חנם: שם פ: יז. 14 עד שבא אליהו... : אליהו הודיע לאיוב סוד הגלגול כדי להסביר ענין צדיק ורע לו. מקור הדברים בפירושו של הרמב"ן לסי' איוב פל"ג. וכן בשו"ע עדות, עמ' 357, רמד"ל רומז לפירוש זה בשם 'המפרשים'. עיין שם הע' 210. 18-19 אחת... אוסיף: שם מ: ה. 19 אמרו ז"ל... : עיין ז"ח מדה"נ רות פס ע"א: 'משל לאדם שנמסע אילן ראה שלא הצליח עקרו ושתלו במקום אחר וכן פעמים רבות דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים עלש עם גבר'. העוה זח"א קפז ע"א: 'תא חזי קב"ה נסע אילנין בהאי עלמא אי אצלחו יאות. לא אצלחו אנקרי לון ושתל לון אפי' כמה זמנין'. ובעו"שן עדות, עמ' 358 בשם ז"ל כפי שהעיר עלום שם הע' 221. והעוה ס' הבהיר ס' קצה.

ועם כל זה הכל בדין ואין יוצא שום דבר מדרך הדין לעולם. וכל הדברים יגיעים בסוד התוכחות והמוסרים אשר ית' עושה עם בריותיו הכל בסוד הדין ועל דרך היושר. ואם תאמר מה שאמ' החכם על אותם ייסורין של אהבה כי החכמים היו מתפשטים במעשיהם למצוא חמאות ואשמות ולא היו מוצאים והיו אומ' כי הם ייסורין של אהבה כאמרם ז"ל פשפש ולא מצא ייסורין של אהבה 5 הם. והנה הענין הזה פירשו בו בכמה | עניינים. אמנם כי אמרו 107 ע"א עניינים בזה בסוד צדיק וטוב לו צדיק ורע לו כאשר נפרש בע"ה.

יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו. אמנם יש לך לדעת על ענין שאנו רואים צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו. והכל דיניו של הב"ה הנעשים על דרך הדין והיושר באמת ובצדקה. אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט. הנה יש לך לדעת על כי תמצא צדיק שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בהיותך רואה צדיק נגוע מוכה אליים ומעונה ואין עניינו לתפוס בו ושהוא אובד בצדקו בסבלו נגעים גדולים וסובל ייסורין אחרים. והלא תמה הוא בעיני בני אדם על ענין זה והלא כתי' כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. מפני מה הוא ענין זה. וכן תמצא סוד ענין אחר כי יש צדיק אחר שטוב לו ואין לו רק טוב ואין נוגע אליו דיני שמים כאותו הצדיק האחר. אמנם כי הענין הזה כמו כן הוא תמה. ואינו תמה זולתי מפני שהוא אינו כאותו האחר וזהו יש לתמוה עליו. וכן יש רשע וטוב לו ואם תאמר כי הוא ית' כל דרכיו משפט מה משפט ומה צדק בכאן בהיותו עושה עבירות ועובר על דברי התורה וטוב לו שאין נוגע עליו דיני שמים גם זה הוא תמה. וכן רשע ורע לו כמו כן על הענין אשר אמרנו בהיות זה תמה על כי אינו באותו הדין של אותו רשע אשר הקדמנו בתחלה והתעוררנו בו. ועכשיו יש לנו להתעורר בעניינים אלה. ז"ל אמרו בגמ' ברכות צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. רשע | וטוב לו רשע בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. 107 ע"ב

2 ית' הוא ית' בג 3 ייסורין הייסורין ג 5 כי הם ליתא ג / ז"ל חכמים זכרם לברכה ב
 6 בכמה חמה ג / כי אמרו כאמרו ג 7 בע"ה בעה"ת ב 8 אמנם אמנם כי ב
 9 צדיק ורע לו ליתא ב 11 שמיעה היה מעיע ג 12 אליהם אליו ג / הרשעים
 הרשע ג 13 וסובל סובל ג 14 בעיני בעניני ג 15 ואין... הוא ואין עול ונו' ב
 16 צדיק אחר צדיק אחד ג / אליו אלא ב 17 הצדיק צדיק ב 18 כאותו כמו ג
 20 שאין שאינו ב / דיני בידי ג 22 על אותו רשע על אותו הרשע ב ליתא ג
 23 ז"ל רז"ל ג / בגמ' ברכות ליתא ג

5 כאמרם ז"ל... : עיין בבלי ברכות ה ע"א. והעוה ס' הבהיר ס' קצה. ובעשן עדות. עמ' 356.
 6-7 אמרו עניינים... : העוה ברכות ז ע"א. 8 יש... ברעתו: קה' ז: טו. 10-11 אמנם...
 משפט: איוב לד: יב. 12 נגוע... ומעונה: יש נג: ד. 14-15 כי... וישר הוא: דב' לב: ד.
 23 ז"ל אמרו... : בבלי ברכות ז ע"א.

תחת הבל. והתבונן מה שאמ' שלמה ובכן ראיתי דשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וגו'. ועל כל פנים כי הוא ית' כדי לעשות חסד והחסד שלא יפסק מן החיים ומן המתים. ואמנם כבר ידעת על מה שאמרו בענין אונן שאמ' יהודה בוא אל אשת אחיך ויבם אותה כי המצוה הזאת היתה בקבלה לאבות הקדמונים. וזהו וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ידיעה ברורה ידע בענין זה. 5 וזהו הסוד לבלתי נתון זרע לאחיו כדי שיבנה הבנין הסתור כמתחלה. ועל כן תוכל לדעת כי הוא ית' כל דבריו וכל ענייניו הם בחכמה ואין | אדם 106 ע"ב שאינו יודע להרהר אחר מדותיו. עד כאן סוד הענין בשרשו. מכאן והלאה הענפים שהם מתפשטים לכל צד מזה השרש.

10 כל פעלי יי' למענהו וצדיק וישר הוא וכל דרכיו משפט וצדק מעגלו צדיק וישר הצור תמים פעלו. יש לך לדעת כי הוא ית' כל דרכיו ומעגליו כולם נכוחים וישרים למוצאי דעת וכל דרכיו באמת ובושר על דרך המשפט הוא עושה. וגם אשר תמצא במקומות מדרשות ז"ל כגון אשר תמצא בגמ' חגיגה בפסוק אמרו ויש נספה בלא משפט. כבר התעוררנו זה בראש הספר בפסוק אמרו מלך במשפט יעמיד ארץ על כי הוא ית' דן את העולם במאזני צדק. 15 ואמנם כי הצדק אינו אלא במשפט בהתחבר משפט עם צדק ושניהם מכון שבתו ית' כאמרו צדק ומשפט מכון כסאך. ואין זה בלתי זה בהיות שניהם כאחד זה דין וזה רחמים. ועל כן יוכל העולם להתקיים. וכשהעולם מחוייב אצלו ית' נסתלק משפט כמה הם המסתלקים בחסאתם מן העולם בלא אריכות.

1 קבורים] ליתא ג' 2 קדוש יהלכו ג' / ועל כל פנים] ואמנם כי עכ"פ ג' 3 שאמרו] ע"ב. והעושה כתר עם טוב, כס ע"א בעם הרשב"א; פי' ר' בחיי על דב' כה: פ, עמ' תו-תז; מאירת עינים, עמ' כס. 4 בוא... אותה: בר' לח: ח / כי המצוה הזאת... : השווה זח"א קפו ע"ב: "בא אל אשת אחיך ויבם אותה דהא יהודה וכלו שבטין הו' ידעי דא ועקרא דמלכא והקם זרע בגין דהוא זרע אצטריך לאתקנא מלא ולמלם גולמא לתקנא דלא יתפרש נזעא מערשיה". ובמקבילה בשו"ע ע"ד, עמ' 355. ועיין בפ"י הרמב"ן לבר' לח: ח: "הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם... והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח". ובאצ"ר הכבוד, כה ע"א: "סוד מצות יבום עמוק עמוק מי ימצאו והיא מצוה גדולה... ענהג בה יהודה קודם מתן תורה שאמר לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה. הא למדת שמצות יבום ידועה היתה ומקובלת מאבותינו". 5 וידע... הזרע: בר' ע"ב. 6 לבלתי... לאחיו: עם עם. 10 כל... למענהו: מעו פו: ד / וצדיק... משפט: ע"פ דב' לב: ד. 11 הצור... פעלו: עם עם. 13 בגמ' חגיגה... : בבלי חגיגה ד ע"ב. 14 ויש... משפט: מעו טי: כג / כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 14:28 ואילך. 15 מלך... ארץ: עם כס: ד. 16 הצדק אינו... : צדק ומשפט כנגד מלכות ותפארת. עיין לעיל עמ' 19:116-20. 17 צדק... כסאך: תהי פס: טו. 18 ועל כן יוכל... : קיום העולם בשיתוף דין ורחמים [צדק ומשפט] ע"פ המאמר בבב"ד יב: טו.

המת הנאסף ואין איש מאסף אותו אליו הביתה והבן. ובא אחיה ואשתו
 ועושים עמו חסד ואוספים אותו ולא ישב לחוץ. והנה הסוד כך הוא ית' באמרו
 ולא יכרת שם המת מעם אחיו. לא היה הענין | להוליד בן ולקראו 106 ע"א
 בשם המת כי אם היה כן מוטב לקרבו של מת או אהבו להתחבר עם אשתו
 5 אחרת נכריה ולהוליד בן ולקראו בשם המת. אבל הענין אינו על זה והוא ית'
 לא צוה על הענין הזה. אבל הסוד הוא בהיותו הוא ית' רב חסד וצוה לעשות
 חסד עם החיים וצוה לעשות חסד עם המתים בכמה פנים. והחסד הגדול הוא
 במה שכתו' לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבוא עליה וגו'. וזהו
 החסד הגדול שעושה אחיו של מת ואשתו שהניח והסוד כאשר התעוררנו.
 10 אמנם התבונן בענין בועז שבא להקים שם המת ונתחבר עם אשתו של מחלון
 והוליד בן ולא קראו בשמו של מחלון כי אין הענין על זה אבל קרא אותו על
 שם הסוד עובד ולא מחלון. וזהו הענין הנכון בסוד אמרו ותקח נעמי את הילד
 ותשיתוהו בחיקה וקראוהו יולד בן לנעמי ולא נאמ' יולד בן לבועז ולרות.
 ואמנם כי כבר התעוררנו בספר שושן העדות. והנה הסוד בענין נעמי ותקח
 15 נעמי את הילד ותשיתוהו בחיקה כמי שמוצא האבדה אשר אבד וזהו הסוד והיה
 לך למשיב נפש. ועל כן ותקראנה שמו עובד. וכן בענין אדם שקרא לבנו שת

1 אותן ליתא ב / אליו ליתא ג / אחיהו אחיו ג 2 עמו ליתא ג / והנה והנה הוא ב /
 כך] כי ג 3 לא] אלא ב / היה] יהיה ג / ולקראו בג 4 אהבו] אהבו ג
 5 נכריה] נכרית ב / ולהוליד] ולהוליד ממנה ב / ולקראו] ולקראו ב 6-7 וצוה... החיים]
 ליתא ב וצוה לעשות עם החיים ג 7 והחסד] זה חסד ג / הוא] ליתא ב 8 במה] כמו ג
 11 על זה] בזה ב 14 כבר] דבר זה ג / התעוררנו] התעוררנו זה ב התעוררנו בו ג
 15 שמוצא] שמוציא ב

3 ולא... אחיו: רות ד: י. העוהו ז"ח רות עם. ועיין פי' הרמב"ן לבר' לח: ח / לא היה ענין
 להוליד בן... : הכוונה לפירושו של רש"י לבר' לח: ח שהבין המקרא כפשוטו. ועיין פי' הרמב"ן שם
 שגם חולק על דעתו של רש"י. "שם המת" הוא נשמת המת הניצלת מאבדון ע"י הגלגול ביבוס. העוהו
 ז"ח רות עם: "ואמאי הכא שם. בכל אתר דכתיב שם דא איהו נפש כמד' ולא יכרת שם המת דא איהו
 נפש". וראה ס' המשקל, עמ' 139. 7 והחסד הגדול... : העוהו ז"ח ר"ס ע"ב. 8 לא... עליה
 וגו': דב' כה: ה. 10 התבונן בענין בועז... : וכן דברי הרמב"ן שם. ועיין ז"ח כי תצא נפ' ע"א.
 13-12 ותקח... בחיקה: רות ד: שז. 13 וקראוהו... לנעמי: ע"פ שם שם יז. 14 כבר
 התעוררנו... : עיין שושן עדות, עמ' 358. ובסוד היבוס בס' המשקל, עמ' 136. 15 כמי
 שמוצא... : עיין בעמ' הקודם הע' 13. 16-15 והיה... נפשו: שם שם שז. 16 ותקראנה שמו
 עובד: שם שם יז / וכן בענין אדם... : ע"פ בר' ד: כה. הכוונה האיזוסרית לגלגול הבל בשת.
 העוהו שושן עדות, עמ' 355 ובהע' 196 שם; ס' המשקל, עמ' 144. והעוהו פי' הרמב"ן לבר' ד: א:
 "הסוד המקובל בענין הבל גדול מאד". כפי שמבואר מן המפרשים על הרמב"ן ברור שהסוד רומז לענין
 הגלגול. עיין מאמרו של שלום, תרביץ שז, עמ' 135-139; והג"ל, הקבלה בנידונה, עמ' 387; חיים
 חנוך, הרמב"ן כחוקר וכמקובל, עמ' 50, הע' 141. ראי' להזכיר כאן קבלה אחרת עלפיה לא רק שת היה
 גלגול הבל אלא גם מעשה. העוהו פי' ר' בחיי על בר' ד: כה, עמ' צד: "כי שת לי אלהים זרע אחר תחת
 הבל... והצרכו חכמי אמת להוציא מן הפרשה הזאת רמז על מעשה; מאירת עינים, עמ' לא-לב; זח"א כח
 ע"ב (תקונים); תקי"ז ספ קיד ע"א; פי' ציוני על התורה, כד ע"ב, ד"ה ומשה היה רועה. ובסוף כדאי
 לציין שענין גלגול נשמת הבל בנפשו על שם נקבע כבר בגנוסטיס קדומה. ראה בספרו על ג. ספרומסה,
 Aher: Another Seed (Londen, 1980), pp. 50-51

תוכל לדעת הסוד האמתי על בריו ועל תכונתו כאשר התעוררנו.

וזאת תורת האדם בלכתו לבית עולמו ואין לו | זרע נכון 105 ע"ב
 להזכיר את שמו. הכרת תכרת הנפש היא עונה בה כי נדחה מעל יי אליי
 בזה העולם ובגודל הצדיקים לא יבוא כי בעוד יומם שמשו יבוא ואין לו חלק
 בחלקת המעלות ובסוד נורא תהלות. ישב לחוץ ונכרת דמותו מהתמונה 5
 הכוללת כל התמונות. על כן ענין הסוד המיוחד על הדרך הנכון הזה בהיותו
 נפטר לבית עולמו ואחיו חי ונשאר כדי להקים שמו. וילך אל הכלי אשר הניח
 אחיו בסוד המעשה כי הוא סוד הכסא לנוח בו שבט הרשע אשר נכרת תמונתו
 ולהושיבו אל מעונתו למען לא תכרת בהכרת עולמית ולא יאבד לעולם
 ולעולמי עולמים. והנה כי בהתחבר אחיו הדואג והשומם על אחיהו ובא אל 10
 מעונתו היא גם היא תדאג ותשום בראות את בעלה בא אליה האהלה. והוא
 כמו כן בהתחברו עמה יזכור לאחיהו וידאג עליו ויכין רוחו אליו ושניהם כאחד
 אליו יתיחדו והאבדה אשר נאבדת תמצא. והסוד בענין סוד אמרו אם ישים
 אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. וסמך בסוד אמרו עליה פרא למוד מדבר
 באות נפשה שאפה רוח. והכל הוא בסוד ידוע בהתכוונם במחשבתם כי היא 15
 התועלת גדולה למצוא את האבדה אשר נאבד.

ואמנם יש לך לדעת כי כל העניינים נמשכים לעולם מן במינו. והתבונן
 כי המשכת הרוח הוא במינו בסוד רוח להמשיך רוח ברוח. ועל כן הוא התועלת
 בהיותו הוא ית' אב רחמן ומנהיג הכל במדת חסד וצוה כדי לעשות חסד עם

1 תכונתו מתכונתו ב 5 ישב | יצא ג / מהתמונה] ומתמונה ג 6 על כן וע"כ ג /
 המיוחד] המיוסד ג / הזה] בזה ב 7 הכלי] הכל ב 8 לנוח] להניח ג 9 ולהושיבו]
 מלהושיבו ב / עולמית] עולמים ב 10 אחיו] אח ג 11 את] אח ג 12 לאחיהו] לאחיו
 ב 13 נאבדת] נאבדה ג 14 אמרו] ליתא ב 16 התועלת גדולה] תועלת הגדולה ג
 18 המעשכת] בהמעשכת ג / הוא] הוא ג 19 אב] ליתא ג

2 וזאת תורת אדם... : מכאן עד "להרר אחר מדותיו" (עמ' 246:8) כמעט מילולית בתשובת רמד"ל
 על סוד היבום המובאה במאירת עינים, עמ' לב-לג, ובקיצור במראות הצובאות, עמ' קגב. עיין
 במהדורתו של תשבי, שו"ת רמד"ל בענייני קבלה, עמ' לד-לה. 3 הכרת... בה: במ' טו: לא. וכן
 לפי הזוהר הגונש לאיש עמת ערירי הוא כרת [העוה נוסח תפילת וידוי: "ועל חסאים שאנו חייבים
 עליהם כרת וערירות"] כלומר אחרי המת נשמתו אינה חוזרת למקרה במלכות. עיין בחז"א עם בהמשך;
 ובס' המעקל, עמ' 138. 4 בעוד... 'בוא: ע"פ יר' טו: ט. 5 ונכרת דמותו... : לשון ר'
 עזרא בפ' שה"ע, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקלו. עיין לעיל עמ' 241, הע' 18. 7 וילך אל הכלי... :
 העוה זח"ב צט ע"ב: "זאייתי ליה בהוא מאנא ממש דהוא איהו אשתמש ביה". ובלשון מקבילה בשעשן
 עדות, עמ' 355. 13 והאבדה אשר נאבדת תמצא: וכן לשון ז"ח רות פס ע"ד: "יולד בן לנעמי
 אשכחתי אבידה דאבדתי". ועיין שעשן עדות, עמ' 358; ס' המעקל, עמ' 138. 13-14 אס... יאסוף:
 איוב לד: יד. ועיין ז"ח רות עם. 14-15 פרא... רוח: יר' ב: כד. העוה זח"א ריג ע"א; ז"ח כי תצא
 נס ע"א. 15 בהתכוונם במחשבתם... : העוה זח"א קנה ע"ב (ס"ת); זח"ג קנז ע"א. 18 רוח
 להמשיך... : וכן שימש לשון בחז"ב קסב ע"ב: "רוח תמשיך רוח". וראה שעשן עדות, עמ' 357
 ובה' 214 עם.

ונדכאים למה תכרתן בלא עת זמנכם עד לא יבוא שמשׁיכם. הנה יום יי גדול ונורא ומי יכלכל בהראותו כי גדול היום הוא יום מהומה ומבוסה | ומבוכה ומאומה אין בידו יום תפרד הנשמה מן הגויה זהו מהומה 105 ע"א גדולה והוא רעה חולה.

5 יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו ומאומה לא ישא מכל עמלו. כי גם

אמנם ענין הסוד בהיות כל ההיות יוצאות על תכונתן ממקור המעלה העליונה ויוצאים ומתפשטים עד מקום הברכה התחתונה. והנה ידעת כי סוד הנהר היוצא מעדן אין לו הפסק ומשם פורחות הנשמות ומתפשטות עד היות הים האחרון מתפשט והולך בכל העולמות והכל משתלשל זה מזה. והכל בדוגמא עליונית עד אשר כל העניינים משתלשלים ויורדים עד הקצה האחרון אשר 10

הוא סוד העולם השפל וכולו עומד בדוגמא עליונית בשלשלת אחת. והנה תוכל לדעת על כי האדם הוא כלול מכל הדברים הרוחניים למעלה והוא עומד בדוגמא בזה העולם לכוננו ולתקנו בסבתו. והוא ית' הכינו בדוגמא עליונית להיותו נמצא בחיבה זכר ונקבה ולהיותו משפיע ונותן בחבורו עמה כדי שלא יהי הפסק למבועיו כענין סוד אמרו יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך. 15

והכל הוא בדוגמא כדי שלא יפסיק מקורו. ועל כן אמ' חכם הרזים בבקר זרע את זרעיך וגם ולערב אל תנח ידיך כי לא תדע וגו'. והתבונן כי הזכר עומד בדוגמא והנקבה כמו כן והכלל סוד ידוע. אמנם כי בהעדר האדם ממלאכתו בזה העולם אשר הוא מוכן עליו כביכול מעדיר ומחליש כח דוגמתו. ועל כן לא יהיה לו חלק בגורל דוגמתו אשר הוא גרע והפסיד. אמנם לפי הדרך הזה 20

3-2 ומבוכה ומבוסה ג 4 והוא] והיא בג 10 עד] עד כל ב 13 לכוננו] לכונן ג / בסבתו] בעניינו ובסבתו ג 14 ולהיותו] להיותו ג 15 יהי] יהא ג 16 יפסיק] יפסק בג 17 וגם] ליתא בג / אל... וגו' אל תנח ידיך וגו' ב אל תנח וגו' ג 18 והכלל סוד] והכל לסוד ג / ממלאכתו] מלאכתו בג 20 בגורל דוגמתו] בדוגמתו ג

2-1 יום... ונורא: ע"פ יואל ב: יא. 3-2 יום... ומבוכה: יש כב: ה. 3 ומאומה אין בידו: ע"פ קה' ה: יג. 4 רעה חולה: שם שם יב. 5 יש... לו: שם ד: ח / ומאומה... עמלו: ע"פ שם ה: טו. 12 האדם הוא כלול... : עיין שו"ען עדות, עמ' 353-354. כפי שהעיר שלום, הע' 183, "מתערבים דברי ר' עזרא בפ"י שהיש על טעם מצות יבום עם דברי הוהר". השווה זח"א קפו ע"ב: "קב"ה עבד ליה לבר נש כגוונא דלעילא כלא איהו בחכמתא דלית לך שיפא ושיפא בבר נש דלא קיימא בחכמתא עלאה... ורזא דא דהא ההוא נרר דנגיד ונפיק לא פסקן מימיו לעלמין. ועל דא חבעי ליה לבר נש דלא יפסיק נהרא ומקרא דיליה בהאי עלמא". ובלשון דומה בס' המשקל, עמ' 137. 15 יהי... נעוריך: מש' ה: יח. 16 שלא יפסיק מקורו: לשון סגי נהור לאבר הזכר. וכן השימוש בוהר. עיין לק' הע' 17. 16-17 בבקר... תדע וגו': קה' יא: ו. וכן נדרש הפסוק בוח"א קפח ע"א: ז"ח מדה"נ רות פס' ע"ג. 17 הזכר עומד... : זכר כנגד יסוד ונקבה כנגד מלכות. מי שאינו עוסק בפריה ורביה מפסיק המשכת השפע למעלה בין יסוד ומלכות ומחליש את כוח האלוהי. השווה זח"א קפו ע"ב: "וכל מאן דפסיק מקוריה מתתא ומיבש ליה כביכול כאלו גרים ליה לאתפסקא לעילא". שים לב שדברים המקבילים להמאמר כאן הם במקפים בדפוס. ועיין ס' המשקל, עמ' 137-138.

על כן האדם הירא את קונו יש לו להיותו שלם בזה העולם למען לא תכרת דמותו מאותו העולם כאשר אמרנו כענין סוד אמרו להיות לך לאלים ולזרעך אחריו כל זמן שזרעך אחריו שכינה שורה על ישראל ואם לאו גורם השכינה שתסתלק. | והנה בהיותו בזרעו נכון לפניו הנה הוא מוכן להכנס 104 ע"ב בפלמרין כי כבר הורונו אע"פ שהאדם אין מעשיו הגונים כל כך והניח בן שהוא הגון מעשיו ההגונים (כל כך) יוציאו לאביו ממקום שאינו טוב להושיבו במקום השבת ולא יכרת שמו מתמונת כל התמונות. אמנם כי בהתפשט צורתו נותן כח בצורה העליונה להתפשט ולהוסיף שפע על שפעתו ואם לא כביכול מחליש הכח כאלו לחנם נברא ואין מעשה בוראינו דברים במלים נבראים חנם.

על כן יש לכל האדם הירא לדעת ולהכיר כי בהיות כל הנפשות הולכות רצות ושבות אל עיקר סבתן והוא אם יגרע בזה העולם הענין הזה נכרת צורתו ולא תעלה. אמנם לשמע אוזן אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. הוי המעמיקים מ"י לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ומבטלים מהם פריה ורביה ומשתדלים לתאות גופם ולשפוך דמים ארצה. כי כבר הורו ז"ל כל המוציא זרע לבטלה כאילו שופך דמים. ואמרו מאי דכתי' ידיכם דמים מלאו זה. המוציא זרעו לבטלה כל שכן המוציא זרע בידו או בדבר אחר. הנה זה הוא שופך דמים ונקרא רע כאמרו כי לא אל חפץ רשע אתה ולא יגורך רע וכתי' ויהי ער בכוד יהודה רע ובאונן ושחת ארצה. על כן תוכל לדעת ענין מי שיש לו בנין יש לו חלק בנחלת י"י כאמרו הנה נחלת י"י בנין שכר פרי הבטן. ואמנם כי אשריו כאמרו אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. פחדו בציון חטאים ההולכים במחשכים הלומים

1 תכרת| יכרת בג 2 מאותו העולם| בעולם ג / כענין| בענין בג 3 הענינה| לשכינה בג 6 יוציאו| יוציא ג 8 לא| לאו בג 9 הכח| הכל ב 10 האדם| אדם בג 11 והוא| והנה ב 12 אך| נוסף מעל העודה) א ליתא בג 13 להסתיר ג 14-13 מהם... ורביה| ליתא ב 14 נופס| ליתא ג / דמים| דמם ב 15 מאי דכתיב| ליתא ג 16 זרעו| זרע ג 17-16 זה הוא| זה ב זה ג 17 ונקרא| נקרא ב 18 רע| רע בעיני י"י בג / על| ועל ב 20-21 לא... בשער| וגו ג

2-3 להיות... אחריו... בר' ז: 3 כל זמן... : העוה בבלי יבמות סד ע"א. 7 כי בהתפשט צורתו... : העוה זח"א יב ע"ב-יג ע"א, קפו ע"ב. 12 אך... תאבל: איוב יד: כב. 13 הוי... מעשיהם: יש כפ: פ. 14 הורו ז"ל... : בבלי נדה יג ע"א. 15 ואמרו מאי... : עיין עם יג ע"ב: "מא דכתיב ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד". וראה רמב"ם מ"ת הל' אסורי ביאה פכ"א ה"ח; פור שר"ע אבן העזר סי' כג. והעוה זח"א קפח ע"א / ידיכם דמים מלאו: יש א: פ. 17 כי... רע: תה: ה. והעוה דרשת הפסוק בזח"א נו ע"א, סב ע"א, ועוד מקבילות. 18 ויהי... רע: בר' לח: ז / ושחת ארצה: עם עם פ. 19 הנה... הבטן: תה קצו: ג. וכך נדרש הפסוק בזח"א קפו ע"א, קפח ע"א. 20-21 אשרי... בשער: עם עם ה. 21 פחדו בציון חטאים: יש לו: יד.

ענין זה הוא סתום וחתום ויש לנו לדעת כי היא מאותם הדברים הסתומים שאין להם שום נגלה כל כך כשאר מצות. אבל הענין הוא בקבלה נכונה לכל משכיל כפי אשר קבלו הקדמונים | המיוחדים בדורותם והניחו קבלתם זה 104 ע"א לזה אמנם כי יש סמכים הרבה בתורה אשר חכמים הגידו ולא כחדו מאבותם. והענין הזה יש לו ענפים הרבה מתאחזים לכמה עניינים ולכמה צדדים 5 מתפשטים לכל צד כאשר נפרש בע"ה.

יש לנו להקדים בתחלה ענין אחד כדי לפרש סוד הענין על נכון. יש לך לדעת כי הוא ית' עשה את האדם בצורת דוגמא עליונית כאשר אמרנו בתחלה ונתן באדם צורת *עליונית לדעת ולהכיר סוד ייחודו הנאה. והוא ית' הכין אותו בזה העולם כדי שישתלם ויהיה לו שכר טוב בעמלו אשר הוא עמל בזה העולם. ואמנם כי בהיות האדם משתדל בזה העולם בעבודת בוראו יש לו להשתדל להיותו שלם להקרא אדם כי אדם יקרא אותו שהוא משתדל להיות לו אשה נכונה מזדווגת אצלו כאשר התעוררנו כי אזי שכינה שורה עליו. וכבר אמרנו בהיות האדם משתדל בפריה ורביה שהוא הנקרא עבדו של מקום כאשר התעוררנו. והנה תדע לך כי האדם שהוא משתדל בפריה ורביה נכנס בפלסרין בהיות זדעו נכון לפניו ויש לו חלק בעולם הבא למען לא תכרת דמותו כי כל ההולך לאותו העולם ואין לו בן בעמלו זהו נקרא ערידי ונכרת דמותו מתמונת כל התמונות והנה הוא חוצה מן הפלסרין ואינו נכנס במחיצת הצדיקים. כי על כל פנים בהיות האדם ערידי ואין לו בן כאשר אמרנו הלא טוב ממנו הנפל ויחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר. 20

1 [לנו] לו ג / שנים] שער ב 2 בקבלה] בכונה ב 3 זה] ליתא ג 5 צדדים] סדרים ג 7 לפרש] ענפרש ב 9 עליונית] עליונות א 10-11 כדי... הגולם] ליתא ב 10 עמל] עומל ג 13-15 כי... התעוררנו] ליתא ב 14 אמרנו] אמרו ג 15 והנה תדע] ותדע ג 16 בהיות] להיות ג / בעולם הבא] לע"ה ג 17 בעמלו] בעולמו ג / נקרא] הנקרא ב 20 יקו] יקר ג / ואל] ולא ג

2 אבל הענין הוא בקבלה... : השווה שו"ען עדות, עמ' 355. 3 הקדמונים: עיין לעיל עמ' 12:224. 12 כי אדם יקרא... : השווה זח"א נה ע"ב: "אדם לא אקרי אלא דכר ונקבא כחדא". ועיין בבבלי יבמות סג ע"א: "כל אדם שאין לו אשה אינו אדם". 13 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 16-15:224. 15 האדם שהוא משתדל... : עיין שם 16-20. השווה זח"א צ ע"א, קטו ע"א, קפו ע"ב. 18 מתמונת כל התמונות: מקור לביטוי בפ"ר אברהם ו' עזרא לעמל לו: כא. ומשם נכנס בפ"י שה"ש ל"ד עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקלו ככיני למלכות. עיין שו"ען עדות, עמ' 353, הע' 183; ס' המעקל, עמ' 138; שו"ת לרמד"ל בעניני הקבלה, עמ' 58 [כפי שגלום ותשבי כבר העירו התשובה מובאה ב"ל ציון מקור בס' מאירת עינים לר' יצחק דקן עכו, עמ' לב-לג, ובס' מראות הצובאות לר' דוד בן יהודה החסיד, עמ' קגב]. כפי שהעיר תשבי שם הע' 183 מובא הכינוי בלשון "דמונא דכליל כל דמונין" במדה"ג; עיין זח"א נס ע"א-ע"ג. ובגוף הזוהר "דיוקנא דכליל כל דיוקנין"; עיין זח"א יס ע"א. ראה ליבס, פרקים במילון ספר הזוהר, עמ' 50-51, סי' 153. 20 טוב ממנו הנפל: קה"ג / ויחשכו... שחר: ע"פ איוב ג: פ.

שהם המרכבה ודוד המלך הנתחבר באבות בהיותם ארבעה ראשים. וכל הדברים משתלשלים ויורדים משם. ועל כן סוד הרצועות יוצאים מכאן ומכאן עד הטבור. ועל כן הסוד ידוע לכל משכיל. אמנם כי סוד השי"ן למעלה רשום וחתום | ואחריו קשר של תפלין שהוא סוד דל"ת ואחריו יו"ד שהוא 103 ע"ב חותם הקשר על תפלה של יד והוא סוד ידוע לכל משכיל. ועל כן הענין נכון בסוד התפלין והוא חותם השם המיוחד וכל העניינים משתלשלים ויורדים מן הרצועה של תפלין של יד אצל התחתונים. וכל הדברים משתלשלים ממדרגה העליונה עד סוף האשמורת התחתונה ומשם והלאה עד הקצה האחרון אשר בסוף כל המדרגות להורות כי הוא ית' שליט על הכל והכל מאתו ונקשר הכל בסוד שמו ית' והוא ית' אחד מיוחד למעלה ולמטה כאמרו כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. על כן יאות ונכון לכל אדם להיותו מתעמר בחותם המלך להורות כי הוא מהיכלו. ועל זה נאמר ויאמר לו עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. *והסוד נכון לכל משכיל.

מצות יבוס. הענין הזה הוא מצוה מן התורה כאמרו יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה. אמנם כי הענין הזה הוא דבר שהכל יש להם פתחון פה עליו ועל כל פנים הוא תל שהכל פונים בו. ויש רוב הדעות תמהים בדבר הזה וזהו מאותם הדברים שיצר הרע משיב עליהם. וכבר אמרו ז"ל כי הוא ית' הניח מקום ליצר הרע באותם הדברים שהם אסורים והתיר כנגדם. אסר אשת האח התירה לו אם מת בלא בנים וכן שאר כל הדברים. אמנם כי

1 בהיותם] בהיות ג 2 משתלשלים] המשתלשלים ב / יוצאים] יוצאות ג 5 הקשר] הקשר ג / תפלה] התפלה ב 6 התפלין] תפלין ג / חותם] סוד חותם ב / העם] על עם ב / משתלשלים] המשתלשלים ב 7 יד] ליתא ב 9 בסוף] בסוד ג 11 בשמים... עוד] בשמים וגו' ג / ועל ב 13 אתה... אתפאר] אתה ישראל כי' ג / והסוד] והסוד א / והסוד... משכיל] ליתא ג 15 להם] לו ג 16 תל] ליתא ג / בו] ליתא ג 17 הזה] זה בג 18 הניח] תניח ב / את מת] ליתא ב / כל שאר הדברים בג

2 סוד הרצועות... : העוהו זח"ג קנה ע"ב: "ורצועין תליין מהאי גיסא ומהאי גיסא על לביה". ושם רלו ע"ב: "תרין רצועין נפקין מספרא דא ומספרא דא רזא דתרין ירכין דלתתא". לפי המאמר האחרון יוצא שעתי הרצועות כנגד נצח והוד. העוהו פי' רקאנפי עם חב ע"ב; ובמערכת האלוהות, קנה ע"ב-קנה ע"א: "וראיתי מי עכתב שירמזו הרצועות לנצחים". 3 סוד השי"ן... : הכוונה לאותיות עם שד"י: עי"ן כנגד שלשה אבות חסד דין ורחמים ודל"ת כנגד מלכות וי"ד כנגד יסוד עשרה את הברית [= חותם הקשר]. לא מצאתי מקבילה בנוף הזוהר. אמנם העוהו תקו"ז כב טו ע"א: "עד"י... ש תלת אבדן... ד שכינתא י צדיק את ברית מילה". והעוהו ס' האצוה והבסחון פכ"ב, עמ תלא. על יו"ד כסמל לאות ברית מילה, עיין תנח' צו ס" ח; זח"א יג ע"א, נו ע"א; זח"ג רטו ע"ב, רכ ע"א. 10-11 כי... עוד: דב' ד: לט. 12-13 ויאמר... אתפאר: יש' מט: ג. 14 מצות יבוס... : אל דיון זה בס' הדימון רמד"ל רומז בסוד היבוס הנספח לס' המעקל, עמ 136. 14-15 יבמה... ויבמה: דב' כה: ה. 17 אמרו ז"ל... : האעוה בבלי יומא פז ע"ב; ספרא אחרי פי"ג ט"י, פה ע"ב; פדר"כ פי"ד, עמ 71; פס"ד פי"ד, סד ע"א; במד' יס' ה; תנ"ב חקת ס" ז; תנח' מעשפים ס" ז. והעוהו גם ויקר' כב: י, עמ תקכב.

וראית את אחורי ופני לא יראו ואמרו ז"ל מלמד שהראה הב"ה למשה קשר של תפלין והבן. והנה סוד ענין תפלין שבראש הוא הענין הנכון בסוד הפנינים הפנימיים. ותפלה שבזרוע הן הן אותם הפרשיות הכתובות באותם תפלין שבראש וכולן נכללות בתפלין אשר בזרוע שהן כנגד הלב כי סוד זה בהיות המדה נכללת מכולם. ועל אשר היא בזרוע הוא הסוד שמאלו תחת לראשי להיות הכל נתחבר בסוד אחד.

5

והנה יש לך לדעת על כי סוד ענין ^א של שלשה ראשים ^ש של ארבעה ראשים. וכבר התעוררנו בספר שושן העדות על היות סוד שלשה האבות

1 מלמד ליתא ב 3 ותפלה ותפלין בג / תפלין התפלין ב 4-3 הן... שהן ליתא ג
 5 הסוד סוד ב 7 והנה הנה ג 8-7 סוד... ראשים סוד שי"ן של שלשה ראשים ועל ד' ראשים ג

1 וראית... יראו: שמ' לג: כג / ואמרו ז"ל... : בבלי ברכות ז ע"א. 2 תפלין שבראש... : תפלין בראש כנגד זכר ותפלין ביד כנגד נקבה. העוה זח"א יד ע"א, קלא ע"ב; ז"ח מדה"נ פה ע"א; מאירת עינים, עמ' פ: "קבלתי כי תפלה של ראש רומז לת' [לתפארת] ועל יד לע' [לעמרה= שכניה]:" ובס' טעמי המצות לד' יוסף הבא משווען הבירה: "סוד תפלה של ראש רומז לצורת הזכר והוא תשע ספירות על צדיק. ותפלה של זרוע הוא סוד אשה [מלכות] והוא דבר אחד." 3 ותפלה שבזרוע... : העוה פי' הרמב"ן לשמ' ג: סז: "זעבור שהכל [יסוד] בכל [מלכות] הוא האות על היד העניקו אבותינו ממשה מפי הגבורה שיהיה בית אחד... בעבור שהיא מתאחדת וכלולה מל"ב נתיבות וכתבי שמאלו תחת לראשי". ובמאירת עינים, עמ' פא: "טעם לד' פרשיות של יד בבית אחד מפני שהיד היא הכלה כלולה מהכל". וראה גם באוצר הכבוד, ד ע"א: "ותפלה של יד... שבה נתאחדו ד' פרשיות כנגד כנסת ישראל שהיא אחת כלולה בכל המדות". ברם לפי דעה שמביא רקאנטי ד' פרשיות ביד עונה מד' פרשיות של ראש. הראשונות כנגד תפארת נצח הוד יסוד והאחרונות כנגד חכמה בינה חסד ודין. העוה פירושו לשמ' ג: סז, מא ע"ד-חב ע"א; וכן בפ"י ציוני על התורה, כח ע"א. 5 ועל אשר היא בזרוע... : טעם הנחת תפילה של יד בזרוע שמאל לרמזו למלכות שעניקו קבלתה מצד שמאל. וכן מסתבר מדברי הרמב"ן המובאים לעיל בהע' 3. ובפירושו במאירת עינים, עמ' פא: "ונקראת שמאל שעניקו קבלתה מהשמאל וזה גלוי סוד טעם תפלין של יד שעל השמאל סמוך ללב." ופי' ר' בחיי לשמ' ג: סז: "הנחת תפלין בשמאל ירמז למדת הדין המקבלת מן השמאל וענינו דומה לאתרוג בשמאל". והשווה ר' יעקב בר שעת בס' האמונה והבטחון פכ"ב, כתבי רמב"ן, כרך ב, עמ' תל: "לדעת הרב... וטעם הנחתם בשמאל לפי שכח תפלה של יד מצד שמאל ויהיה זה הטעם שהאתרוג בשמאל. ואינו נכון לפי דעת... והראוי לומר כי טעם הנחת תפלה של יד בזרוע שמאל לפי שהיא כנגד ימינו על הקב"ה ואין לומר כן באתרוג... אם נאמר לפי שהשמאל כנגד הימין נ"כ יהיה הימין כנגד השמאל ונמצא הכל לפי הפך ענינו". ועיין רמז לדברים בס' מעיב דברים נכוחים, עמ' 176. ר' בחיי עם מביא דבריו בשם "ראיתי לאחד מחכמי הקבלה" / שמאלו תחת לראשי: שה"ש ב: ו. 7 ענין ש של שלשה ראשים... : שלשה ראשים כנגד האבות= חסד דין ורחמים וארבעה ראשים כנגד האבות ביחד עם דוד= מלכות. העוה זח"ג רסב ע"ב: "ש דרשימא בתלת קשרי ש דארבע קשרין רמזוא היא לתלוא ורמזוא לארבעה. תלת הא דאחרן [כנגד האבות] ארבעה למהוי רתיכא קדישא כחדא". העוה זח"א קטס ע"ב (מדה"נ). זח"ג רכח ע"ב (רע"מ). רנד ע"מ. וראה גם טעמי המצות לד' יוסף הבא משווען הבירה, עמ' 61-62. פי' רקאנטי לשמ' ג: סז, מב ע"ג. והעוה פי' ר' יצחק סני נהור לספר ציצה פ"א מהי: ב"ש שי"ן של ד' ראשים כנגד חכמה בינה חסד ופחד ובליילה שי"ן של ד' ראשים כנגד נצח הוד תפארת חסד ושי"ן של ג' ראשים כנגד צדיק עמורה ופחד. יוצא עלפי ר' יצחק בליילה הו' ראשים רומזים לו' ספירות הבנין מחסד למלכות. וראה אוצר הכבוד ד ע"א, ובמערכת האלוהות קנה ע"ב. העוה פי' ר' בחיי לשמ' ג: סז הגורס שהשי"ן של ארבעה ראשים כנגד חכמה בינה גדולה וגבורה ושי"ן של שלשה ראשים כנגד תפארת נצח הוד. ובדומה לזה במאירת עינים, עמ' עס: "ועי"ן על ארבעה ראשים רומזים לאלו [חכמה בינה חסד ופחד] ועי"ן של ג' ראשים רומזים לנ' [נצח] וה' [הוד] וצ' [צדיק] והת' [תפארת] מקבל מן הארבעה ומשפיעי לעלמיה". וכן חוזר בפ"י ציוני על התורה, כח ע"א. 8 וכבר התעוררנו... : עיין שושן עדות, עמ' 334.

פרשה שלישית שמע ואהבת. הוא הענין הנכון בהיות הסוד אהבת חסד התחלת השש קצוות כהן הראש העומד מימיו כי זו היא התכונות האהבה הנכונה לאהוב ליוצרנו על חסדו אשר הוא עושה עם בריותיו כי ימינו פשוטה תמיד לקבל לשבים אליו ומנהיג עולמו באותה המדה ממש. ואמנם כי זו היא המדה הנכונה באהבת יוצרנו וזו היא התחלת השש קצוות כאשר התעוררנו. 5 והיא פרשה השלישית ודבקה ברביעית.

פרשה רביעית והיה אם שמוע השמרו לכם. הענין הוא בסוד מדת הדין הקשה. אמנם כי הענין הוא בסוד השמאל היא מדת גבורה והיא מדת הדין הקשה בכל מקום כי היא סוד האש המחלוקת עם המים סוד הפרשה העליונה היוצאים מן הבינה. ואמנם כי אות ו' הוא כולל אותם בהיות אות זה אוחד הכל. | 10 וזהו אות ו' מן השם המיוחד האוחד מלמעלה למטה ובכל צדדיו. ועל 103 ע"א כן אמרו ז"ל מנין שהב"ה מניח תפלין שנא' נשבע יי' בימינו ובזרוע עוזו. ואמרו ימינו זו תורה שנא' מימינו אש דת לנו ובזרוע עוזו אלו תפלין. ואמרו בתפלי דמארי עלמא מה כתי' בהו כי מי גוי גדול ומי גוי גדול וכו'.

ואמנם כי ארבע פרשיות אלו הן בסוד השם המיוחד. ואם תאמר אות ה' האחרונה מן השם מפני מה אינה נזכרת בכאן. תדע לך כי אות זו בסוד מדת הדין הקשה נכללת כי משם יניקתה. ואמנם כי זהו הסוד השמרו לכם בהיות שמור נכלל בסוד הנקבה. ועל כן סוד ה' האחרונה נכללת בפרשת רביעית. ואמנם כי היא מפורשת בסוד קשר של תפלין סוד הדל"ת. וזהו סוד אמרו

1 הענין ענין ג' 2 כי זו / חו ג' 3 על ועל בג' 4 לשבים שבים ג' / זו היא) זהו ג' 6 העלשית) ליתא ג' 8 גבורה) הגבורה ב' / מדת) ליתא ג' / הדין) דין ב' 9 המחלוקת) המחולק ג' / הגדים) ליתא ג' 10 מן) עם ג' / זה) ליתא ג' 11 ו') ליתא ג' / השם) עם ב' / מלמעלה למטה) למעלה ולמטה ג' 14 בתפלי) בתפלין ב' / מה) מאי בג' 15 המיוחד) המיוחד כאשר אמרנו הוא בסוד אמרו וראו כל עמך ארץ וגו' ותניא ר' אליעזר אמר אלו תפלין שבראש פרשה וא"ת היא... ג' 16 האחרונה) אחרונה ג' / תדע) כי תדע ג' 17 ואמנם) ליתא ב' / בהיות) בתורת ב' 18 עמור) עמו ג' 19 היא) הוא ג'

1 שמע ואהבת: דב"ו: ד-ה. 2 כהן הראש: מ"ב כה: יח ועוד. 3 ימינו פשוטה...: השווה בבלי פסחים ק"פ ע"א; פדר"א פמ"ג. 7 והיה... לכס: דב"י: יג, פז. 12 אמרו ז"ל...: בבלי עם שם. וע"פ סימבוליקה הקבלית מתפרשת האגדה בקשר לספירת תפארת המקבלת המטכה מארבע מדרגות שוף כנגד ארבעה בתים. השווה פי' ר' בחיי לעמ"י: סז: "זוהתפארת הם התפלין עצמן וזה סוד המאמר שהקב"ה מניח תפלין". וכן הלשון במאירת עינים, עמ' ע"ט: "זוה התפלין רומז לת' [תפארת] כי קבלת המטכות מן [מד' בתים] וזהו אמרם שהב"ה מניח תפלין". והשווה המאמר מס' מערכת האלופות המובא לעיל עמ' 235, הע' 23-24 / נשבע... עוזו: יש"ט: ח. 13 מימינו... למו: דב"ל: ב. 14 כי... גדול וכו': עם ד: ז-ח. ארבע פרשיות...: השווה זח"א יג ע"ב- יד ע"א; ס' שמע המצות לר' יוסף הבא מעשן הבריה, עמ' 61. 15-16 אות ה' האחרונה...: מלכות כלולה במדת הדין הקשה הרמוזה בפרשה הרביעית על התפלין. השווה בזורר עם: "פרשתא רביעאה והיה אם שמוע כלילו ותרין ספרין [הספירות גבורה ומלכות] דאנאחדת בהו כנסת ישראל גבורה דלתתא ודא ה' בתראה דנמצא לון ואיכלילת מנהון". 19 בסוד קשר של תפלין...: כנגד מלכות. השווה זח"ב ע"ב: מערכת האלופות, עמ' קנה; ובפי' ר' בחיי לעמ"י: סז: מאירת עינים, עמ' פא.

ועל כן החכמה הוא הקדש פטר ופתח לצאת להשתלשל כל העניינים בהזיותן. וזו היא פרשה ראשונה והענין נרמז באות י' מן השם המיוחד סוד נקודה הראשונה.

פרשה שנייה והיה כי יביאך יי'. והענין הוא להתבונן ביציאת מצרים. 5
אמנם יש לך לדעת כי סוד ענין יציאת מצרים במכונה בא מצד הבינה כי הענין יציאת העבדים לחירות מן היובל בא. אמנם כי אע"פ שהשמה כמו כן מוציא העבדים לחירות יציאה זו לא היתה זולתי מצד היובל. אמנם שמענה ואתה דע לך. כבר ידעת כי גלות מצרים לא היו הם לבדם באותו גלות כי השממה עמהם היתה בגלותם וכשיצאו האשה וילדיה היו לאדוניה. והיובל 10
הוציאם במספרם כמשפט שהוא בסוד שש קצוות והם ששים רבוא |

כאשר התעוררנו כי היובל לא הוציאם עד שנשלמו ישראל כפי 102 ע"ב
הראוי בסוד שש קצוות ואזי נקראו בני בכורי ישראל. הכל בסוד ידוע נכון לכל משכיל כי אין ישראל זולתי בתשלומו כראוי. וזהו הסוד אשר התעוררנו שאמרו ז"ל בסוד משה שאמרו ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס 15
אחד ומנו משה כי הוא כלל הקצוות וסודם. ועל כן יש לך לדעת כי סוד יציאת מצרים הוא בינה להתבונן בה בסוד נכונה וזו היא פרשה שנייה מן התפלין.
והסוד הוא רמזו באות ה' מן השם המיוחד. על כן תדע לך כי הענין הוא נכון בהיות הכל בנוי בסוד השם המיוחד כאשר הוא בסוד אמרו וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך. ותניא ר' אליעזר הגדול אומ' אלו תפלין 20
שבראש.

1 הוא] היא בג 2 והענין] וענין ג / י' ד' ב / הנקודה ב 3 הראשונה] ראשונה ג
4 יי' ליתא ג 5 במכונה] בנכונה בג 6 יציאת] יציאת מצרים יוצאים ב 7 יציאה] יציאת
ג / זז] זאת ג 9 היו] תהיה ב / והיובל] והיו כל ג 10 הוציאם] הוציאם ג / שהוא...
קצוות] שהוא בעש קצוות הוציאם מן היובל לא כך בענין זה יצא במספר סוד שש קצוות ג
10-12 והם... קצוות] ליתא ב 14 שאמרו] שאמרו ב / ז"ל... שאמרו] ליתא ב / משה] משה
ע"ה ג / שאמרו] ליתא ג / אחת] ליתא ג 15 ומנו] ומנו זה ג 16 היא] ליתא ב
17 העם] ליתא ג / על] ועל ב 19 כ... ממך] ליתא ג

4 והיה... יי': שם עם ה. 5 סוד ענין יציאת מצרים... : עין לעיל עמ' 17:133-19.
9 השממה עמהם היתה... : ע"פ המאמר בבבלי מגילה כס ע"א: "כל מקום עגלו שכניה [= עממה]
עמהם" / האשה... לאדוניה: ע"פ עמ' כא: ד (ועיין בח"ג). 10 במספרם כמשפם: במ כס:
יה ועוד. 11 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 137:9-7. 12 בני... ישראל: עמ' ד: כב.
הבכור- ישראל- תפארת הכלולה משש קצוות. 13 אשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 137:10.
14 שאמרו ז"ל... : שה"ש א: סד. 18-19 וראו... ממך: דב' כח: י. 19 ותניא ר'
אליעזר... : עיין בבבלי ברכות ו ע"א.

המכריע ביניהם ואוחז את שניהם ליחד אותם בייחוד שכל מושכל. על כן יש לך לדעת כי סוד תכונת העולמות להכריע ביניהם הוא האדם הכלול משני עבריו מעולם השכל ומעולם הטבע. ועל כן צריך להיות כל אדם מוכן בדוגמא עליונית להראות לכל כי הוא מהיכל | המלך ועל שולחן המלך תמיד 102 ע"א הוא אוכל. וכבר פירשנו ענין זה בספר שושן העדות. ובמה יודע איפה כי הוא מהיכלו ועל שולחנו תמיד הוא אוכל. הלא בהיותו נושא את כליו ומתעמר ומתפאר בתפארתו להיותו בתקוניו דוגמא אמיתית.

אמנם סוד התפלין הם ארבעה בתים והם המונחים במקום שהמוח רופס בו והוא מקום הדעת. והנה ארבעה בתים אלו הם. פרשה ראשונה קדש לי כל בכור. והוא סוד גדול ונכון שהוא כנגד המדה העליונה בכור כל בסודה וממנה הכל בא ומתפשט כי ראשית היא ראשית הכל. פטר כל רחס. התחלת כל ההתחלות. אפיסת כל המחשבות. והיא פתיחת כל הרחמים מדה השלימה בהיות כל הנתיבות יוצאות משם. והיא מדת קדש הנקראת קדש ובהתפשט החכמה בסוד נתיבותיה בבניה בהתחברות אצלה נקראת הבניה קדש וקדשים.

1 המכריע| מכריע ג / מושכל| מעכל ג 3 מעולם העכל| ליתא ב / צריך... אדם| צריך כל האדם להיות ג / בדוגמא| כדוגמא ב 4 לכל| הכל ב 5 העדות| עדות ב 8 רופס| נופס ג 9 בו| ליתא ג / הם| ליתא ב 10 בכור| ליתא ג 11 היא| הוא ג 13 והיא| והוא ג / הנקראת קדש| הנק' תם קדש ב 14 בהתחברות| המתחברות ג

3 צריך להיות... : השווה זח"א יג ע"ב: "פקודא עשיראה לאנחא תפילין ולאשלמא נרמיה בדיוקנא עלאה, ובלשון דומה בזח"ב מג ע"ב. 4-5 ועל... אוכל: ע"פ שמ"ב ס: יג. 5 וכבר פירשנו... : לא נמצא. אולם עיין שושן עדות, עמ' 330: "השער החמישי... הענין הג' סוד התפלין וסודותם" / ובמה יודע איפה: עמ' לג: סז. 8 ארבעה בתים... : כנגד ארבע ספירות חכמה בינה דין וחסד. השווה ר' עזרא פ"י עה"ש, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקכה. והג"ל פ"י האצרות נדפס בתוך לקט שכחה ופאה דף ב ע"א: פ"י האצרות לר' עזריאל, עמ' 4. כפי שהגיד תשובי עם הע' 13 מקור לסימבוליוס בפ"י ספר יצירה לר' יצחק סני נהור פ"א מ"ה: "וסדר התפלין ממזרח למערב שהגיד על ד' ראשים והחכמה והבינה החסד והפחד". והשווה זח"א יג ע"ב: זח"ב מג ע"א-ע"ב. קטב ע"א: זח"ג קטב ע"א, רסד ע"א: אצור הכבוד, ד ע"א: מאירת עינים, עמ' עט; מערכת האלוהות פ"י קד ע"ב: פ"י רקעפי ובחי' לעמ' יג: סז. אולם השווה זח"ג רספ ע"א שעטס ד' בתים מכוונים כנגד כתר חכמה בינה וחסד. 8-9 במקום שהמוח... : עיין בבבלי מנחות לו ע"א: "מקום שמוחו על תינוק רופס". וע"פ הסימבוליקה הקבלית רמז לתפארת מקום הדעת המקבלת מארבע מדרגות חכמה בינה חסד ודין. לפי הרמב"ן נראה שהרמז לחכמה. השווה פירוש לעמ' יג: סז: "שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח". והשווה מאירת עינים, עמ' פא: "ומה שאמל הרב שהוא ראשית המוח רמז לראשית חכמה שהוא תחלת זכרון הישגות". ובמערכת האלוהות קנה ע"א: "הנה עד' פרשיות על הראש שהוא מקום הזכרון כנגד צורת זכר". 9 פרשה ראשונה... : בכ"ז א הגהת שעליים ביד אחרת: "זוה סוד אמ"ל והקב"ה מניח תפלין". עיין בבבלי ברכות ו ע"א. ולק' עמ' 238: 12 וברגע' שם. 9-10 קדש... בכור: עמ' יג: ב. 12 אפיסת כל המחשבות: חכמה. לפעמים בכתבי רמז"ל רומז גם לכתר. עיין לעיל עמ' 9:26-10 וברגע' שם. והשווה משכן העדות, כ"ז וסיקא 283, דף 145 ב: "הוא ית' תקן והמציא סוד מציאתו מעיקר המחשבה העליונה הסתומה (חכמה) עד סוף אפיסת המחשבה (בכ"ז ברלין אור. 833, דף 4 א הגירסה: אפיסת המחשבה) הנקראת ארץ". ברור שכאן "אפיסת המחשבה" כינוי למלכות. 14 בהתחברות אצלה... : השווה שקל הקדש, עמ' 29: "קדש הקדשים הוא סוד הקדש שהוא סוד הגקדה העליונה וההיכל הזה שהוא קדשים". וכן הסימבוליוס בוהר; עיין לעיל עמ' 5:6 וברגע' שם. אך השווה זח"ב קכא ע"ב: "והחכמה נפקת מאתר דאקרי קדש הקדשים". ברור שעטס קדש הקדשים= כתר.

וסוד שלש עשרה הכל אחד. ועל כן אין לפחות משבע ואין להוסיף על שלש עשרה. ובוזה יוכל האדם להתעטף בעטופי מצוה ולהתאחז במצות המלך לתת עול מלכות על צוארו לעבוד עבודתו כדוגמת השוד אשר רב תבואות בכחו ומתקנין לו בעול על צוארו כדי לישר מהלכו ולהוציא זרע רב ותבואת השדה. כן הוא האדם המוכן לעבוד עבודת קונו פורש עליו העול היקר על צוארו ולאחר כן נכנס לעבוד עבודתו להיותו שלם בעבודת בוראו כראוי. והנה בענין זה יתכוין האדם לעבודתו הנכונה כראוי להיותו מתעטר בעטרת תפארת בסוד נהדרת.

שער החלק השביעי | המתחלק בסודותיו על עניינו ועל 101 ע"ב

תכונותיו בסוד מחלקותיו. אמנם כי השער החלק הזה הוא השביעי כי בכל המעלות השביעי הוא גדול כאשר תמצא בסוד הרקיעים השביעי הוא במעלה עלינה על כולם. וזהו סוד אמרם ערבות שבו צדק צדקה ומשפט וגנוי חיים טובים ברכה ושלוש וגו'. ועל זה נאמ' סלו לרוכב בערבות ביה שמו וגו'. כי אמנם ענין היות הגלגלים והיסודות כולם בסוד אחד ונקשרים באחד. והנה סודם ותכונתם כולם עומדים בסוד אחד ומשתלשלים בסוד אחד בקשר אחד להיותו ית' אחד מיוחד ביחדותו. וכל זה כי בהיות כל ההיות כתיקונן כולם עומדים בסוד אחד. והנה בהיות המצות מתקשרות זו בזו תמצאם בסוד ייחוד נכונה הכל עומד בסודו ית'. ועל כן יש לנו להתעורר בסוד התפלין פאר חבוש לראשו של אדם העובד עבודתו לבוראו.

ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. כבר ידעת והתבוננת כי הוא ית' ברא כל העולמות כחפצו והכין אותם להתאחזם זה בזה. ואמנם כי זה העולם השפיל הוא האחרון שבכל המדרגות והוא צריך להתאחז בעולם של מעלה כי העולם הזה מתנהג במבע ועולם של מעלה מתנהג בשכל. ואין מי שימשיך העולם השפיל הזה אצל עולם השכל זולתי האדם העובד כי הוא

4 ולהוציא ולהוציא ג 5 עליון ליתא ג 7 זהו זה כראוי ג / האדם אדם ג / מתעטר נתעטר ג 9 עניינו עניינו ג 10 מחלקותיו מחלקותיו ג 13 ברכה ועלום ג / ביה עמו ג 14 ענין בענין ב 16 וכל ועל ב / כתיקונן בתקונם בג 17 בסוד אחד בסוד א בקשר א ג / מתקשרות מתקשרים ג 19 לבורא לבורא ית' ג 21 כי יש ג

1 אין לפחות...: עיין מנחות לפ ע"א. 3 השוד... בכחו: ע"פ מש יד ד. 4 ולהוציא זרע רב: ע"פ דב' כח: לח. 12 סוד אמרם...: עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. 13 סלו... שמו וגו': תה סח ה. 20 ויאמר... אתפאר: יש מש ג. 23-24 ואין מי שימשיך...: אדם למשה עומד בדוגמת אדם עליון עתיקרו בספירת תפארת. כגון שאדם עליון עומד ומכריע בין עני עולמות--בינה ומלכות--כך אדם למשה עומד ומכריע בין עולם השכל ועולם הטבע. לענין זה רומזת מצות תפילין. העוה מערכת האלוהות פ" קד ע"ב: "וכנגד התפאר הנקד' הב"ה מקבל מארבע מדות האלה [עיין בעמל הבא הע' 8] והוא מניחם. וכנגד זה האדם התחונן הנברא בדמות עליון מניח ד' פרשיות אלו על ראשו... ומכאן יובן כי הב"ה שהוא תפארת מניח תפילין על הראשו... כי התפארת הוא עקר האדם העליון."

ולהתעמף בעטיפת מצוה כי הוא סוד ענין גדול אשר כל המצות העליונות נאחזות במצוה זו. ועל כן אמר וראיתם אותו וזכרתם כל מצות יי' כי כל המצות שורות עליו. ואמנם כי יש בציצית ל"ב חוּמין כנגד ל"ב נתיבות החכמה היוצאות מתוכה וכולם נקשרים בסוד הציצית. סוד חמשה קשרים שהם קשרי התורה ותורה שבעל פה נבנית עליהם | והנתיבות יוצאים מתוכם. 101 ע"א והנה על ענין אמתי סוד הציצית בתכלת כי הוא סוד אור המורגש. ואמנם אמרו ז"ל תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. ועל כל פנים כי הוא שלשלת נאחז בהיות אור המורגש נכנסים אליה כל הנתיבות והוא לוקט אותם ונתאחזים בתוכו כאמרו כל הנחלים הולכים אל הים וגו'. ואמנם כי כל הגוונים נראין בסודו כאשר אמרנו וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי'. ועל כן הוא נקרא ציצית כאמרו ויקחני בציצית ראשי.

ואמנם כי כל הל"ב חוּמין הם לארבע הפאות כי היא סוד החיה המרובעת. והנה החוּמין שזורין אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם וכולם כלולים אחד באחד. ועל כן סוד החוּמין שהם ל"ב בה נחתמים ונעשים. והכריכות הן שבע עד שלשה עשר והכל הוא לענין ידוע כי סוד שבע המדות

1	כל	ליתא ג	2	ועל	על ג	3	החכמה	חכמה ג	4	היוצאת	היוצאים ג
9	הולכים	אל הים ג	10	אותו	ליתא ג	11	ויקחני	ויחזק ג / ראשי	ראשו ג	12	היא
הוא ג	13	והנה	ליתא ג	15	שלשה	עשר	ג /	שבע	המדות	השבע	מדות ג

1 ולהתעמף בעטיפת מצוה: העוהו זח"ג קעד ע"ב: "לאמתעמפא בעמפופא דמצוה". ועיין לעיל עמ' 58 הע' 2 / הוא סוד ענין גדול... : ע"פ הסימבוליקה הקבלית מצות ציצית מכוונת כנגד ספירת מלכות שבה כלולות כל המצוות עשה ולא תעשה. עיין לעיל עמ' 58 הע' 3; ולק' עמ' 16-18. העוהו שעשען עדות, עמ' 364-365; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 383; ס' מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו, עמ' קצה; ס' סעמי המצוות לר' יוסף הבא מעשען הבירה, עמ' 70. העוהו בבלי נדרים כה ע"ב: "שקולה מצות ציצית כנגד כל המצוות". 2 וראיתם... יי': במ סו: לפ. 3 ל"ב חוּמין... : העוהו ס' הבהיר ס' צב; פ"י עה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תצו, תקכה-תקכו; ס' המשקל, עמ' 99; זח"ג קעד ע"א. 4 סוד חמשה קשרים... : העוהו ס' המשקל, עמ' 100; זח"ג רכח ע"א (רע"מ). ועיין ס' סעמי המצוות לר' יוסף הבא מעשען הבירה, עמ' 69; ס' מאירת עינים ע"ב; פ"י ר' בחיי לבמ סו: לח. 6 בתכלת... : התכלת בציצית-אור המורגש-מלכות. מקור לסימבולוזם בס' הבהיר ס' צו. והעוהו פ"י הרמב"ן לבמ סו: לא: "בחוסם התכלת ערומז למדת הכלולה שהיא בכל והיא תכלית הכל". זח"ג קעה ע"ב: "מאי תכלת תכלית דכלא": ס' סעמי המצוות לר' יוסף הבא מעשען הבירה, עמ' 67; ס' מאירת עינים, עמ' קעד; פ"י רקאנטי לבמ סו: לא; ס' המשקל, עמ' 99. ראי לציין שבס' המשקל מופיע הסבר עני מ'סתר' התורה שהתכלת "הוא כסא לכסא דוד הכלולה" כלומר כוח מתחת לשכינה שבאמצעותו היא פועלת במידת הדין. העוהו מקבילה בזח"ג קעה ע"א: "זחכלת איהו כרסייא לבית דוד". 7 אמרו ז"ל... : בבלי חולין פ"א ע"א. 9 כל... הים וגו': קה"א ז. 11 ויקחני... ראשי: יח' ה: ג. העוהו בבלי מנחות מב ע"א. 12 הל"ב חוּמין... : העוהו זח"ג קעה ע"ב: "אינן חוּמין לאחזאה היך תליין מכאן ומכאן לר' ספרי עלמא מאי איתר ואיהו עלמא על כלא". 12-13 החיה המרובעת: מלכות. עיין לעיל עמ' 205-3. 15 והכריכות... : עובע כנגד עובע קצוות ועלש עשרה כנגד עלש עשרה מידות. העוהו עם בזור: "שבעה כריכן דאיהו שכיתנא שביעתא דכלא ודאי דהא היא מתברכא משינתא אחרנין עד ידא דצדיק. ואי תלת עשר... בתלת עשר מילין". ועיין שעשען עזות, עמ' 364. "כי תקטג להיות הכריכות ד' א' ס' א' יג' והכל סוד אחד". עלום כבר ציין עם בהע' 271 על הקבלה לזוהר ח"ג קעה ע"א-ע"ב. אך לא מצאתי בזור שם רמז למספר ס' שמבאר בשעשען עדות כנגד ספירת חכמה "מקור לכל המקורות". העוהו בס' סעמי המצוות לר' יוסף הבא מעשען הבירה, עמ' 69-70.

אם כן בעלה עמה ואין מזמנין לאשה אלא בבעלה. ואמרו במדרש מנא לן
מדוד המלך שזימן לו להביה ואמ' קומה יי' למנוחתך אתה וארון עוזך כדי שלא
יפריד בשום צד פירוד. ועל כן תמצא סוד הענין יוצא על נכון כאשר ראוי
לכל אשר יש לו עינים לראות ואזנים לשמוע. ועל זה נאמ' יי' ישמור צאתך
ובואך מעתה ועד עולם. 5

להתעטף בציצית. יי' עמך בהכנסך בסוד התורה וענייניה להאיר אל
עבר פניה | ולהיותך מדקדק בה ולהכנס בפתי מצותיו הנכונות 100 ע"ב
הרמות והנשאות להטיבך בהם באחריתך כאמרו למען ייטב לך והארכת ימים
בעולם שכולו ארוך. ועל כן אל ירהר האדם המצות הם בעולם הזה ועונשם
כמו כן. ואע"פ שתראה כמה עונשים הם בעולם הזה כגון הייסורין הבאים על
10 בני האדם וכגון איבוד ממונו ומיתת בניו בחייו כל אלה הן עונשין הנמצאים
בעולם הזה. יש לך לדעת כי ענין הייסורין הבאים על האדם בעולם הזה הם
כדי להקל עול סבלו בעולם הבא כי לא תקום פעמים צרה. ואמנם כבר ידעת
כי הוא ית' אב הרחמן ודן דין אמת לאמתו בקבלו האדם עונש בעולם הזה על
החטאות אשר עשה אינו דן אותו פעם שנית. וכבר אמרו ז"ל והודיעו העניינים
15 כי תמצא אדם החומא חמאות קלות וחמורות וחומא בעניינים שהנפש תכרת
בשבילם לעולם הבא וכו'. יש מהם שמקבל עונש בעולם הזה ונשאר הדין
האחר לגבות אותו באותו העולם ומקבלת הנפש עונשה כדי רשעתה במספר.
ואמנם כי אין לנו להאריך בזה הענין כי כמה וכמה פירשו ודקדקו עניינים אלה
20 והנה פירשנו בספר שושן העדות עניינים בזה.

אמנם כי יש לך לדעת על כי הוא ית' ברא את האדם להיותו בריה
שלימה ולעבוד עבודתו וליראה אותו ולהיות מצואי אצלו בכל יום להראות כי
יש אדון עליו אשר הוא עובד אותו. והנה על כן הוא מחוייב להתעסק במצות

1 עמה [ליתא ב / ואמרו] ואמ' ג 2 המלך [מלך ישראל ב 6-6 (236) אל... ועל] חסר ב
9 בעולם שכולו ארוך] ודרשו ז"ל למען ייטב לך בעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך
ג / האדם] אדם ג / הזה] ליתא ג 11 האדם] אדם ג 11-12 וכגון... האדם] ליתא ג
12 הם] ליתא ג 13 סבלו] סבלו ג 15 עשה] חסא ג 18 עונשה] ועונשה ג
19 לנו] ליתא ג / אלה] אלו ג 20 העדות] עדות ג 21 להיותו] להיות ג 22 שלימה]
חדשה ג / ולהיות... יום] ולהיות מצוי אצלו סוד עמו ית' כדי שלא יחוז ממנו בכל יום ויום וזה הסוד
שיתי יי' לנגדי תמיד כי עכ"ף צריך האדם שיהיה סוד עמו ית' מצוי אצלו בכל יום ג

1 ואמרו במדרש... : השווה זח"א קמח ע"א; זח"ג רמב ע"א. 2 קומה... עוזך: תה קלב: ח.
4 עינים... לשמוע: ע"פ דב' כס: ג. 4-5 יי'... עולם: תה קכא: ח. 8 למען... ימים: דב'
כב: ז. 9 בעולם שכולו ערוך: עיין בבלי קידושין לס ע"ב. 20 והנה פירשנו... : עיין שושן
עדות, עמ' 348-353.

העדות על ענין סוד אמרו והגישו אדוניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה. ואם תוכל להקשות אם כן מה טעם להיותו נגש אל המקום הזה. אלא סוד הענין כי השמטה הוא סוד מזוזת הפתח להכנס והיא סוד העומדת להוציא העבדים לחירות מתחת יד עובדיהם ולהכניסם תחת כנפיה כדי שיצאו משעבוד בשר ודם וימצאו עבדים להב"ה כי בהיות העבד עובד לבשר ודם אינו עובד להב"ה. ועל כן העבדים פטורים מן המצות בודאי דיה לצרה בשעתה. והוא ית' כל העובד לו צריך להיות לבבו פנוי ואל תהי 100 ע"א עליו יראת אחרים אלא יראת קונו. ובבוא שנת השמטה היא המוציאה אותו לחירות ולהכניסו תחת כנפיה. ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני וגו' ואינו רוצה לצאת לחירות להדבק תחת כנפי השכינה ולהיות עבדו של מקום כביכול מחליש כח המדה השולמת. ועל כן והגישו אדוניו אל האלי"ם או אל המזוזה כי הכל סוד אחד. סוד השמיטה וסוד המזוזה והאלי"ם הכל ענין אחד ודוגמא אחת. ועל כן אמרו ז"ל אוזן ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם והוא קונה אדון אחר לעצמו תעקר.

ועל כן סוד המזוזה כאשר אמרנו. ואם תאמר מהו השם הזה עניינו וסודו. אלא העיקר הוא וענין הסוד כדי להיות זכר ונקבה ביחד. כאשר תמצא הוא שהדבר מנסב על הנקבה מפני מה כתו' בוא"ו. אלא כדי שיהיו זכר ונקבה ביחד ולא בפירוד. כמו כן מז"ו ז"ה סוד כלול זכר ונקבה ביחד ואין להפרידם בשום פירוד בעולם. לעולם לא תתיחד אשה עם שום אדם אלא

1 הגדות] עדות ב 3 והיא] והוא ב 4 ולהכניסם] ולכניס' ג / כנפיה] כנפיה השכינה ג
 5 עבדים] עובדים ב 7 לו] אחו ב / לכבו] לבו ב 8 אחרים] אדם ג / ובבוא]
 וכבוא ג 9 ולהכניסו] להכניסו ג / את אדוני ג 12 כי... והאלי"ם] כי הכל סוד המזוזה וסוד
 השמטה והאלהים ג 14 תעקר] תרצע ג 16 וסודו] וסוד ב / וענין] הענין ג / ביחד]
 ליתא ג 17 מנסב] מטבב בג 18 כן] ליתא ב / מזוזה ג / ביחד] יחזיו ב יחזו ג
 19 תתיחד] יתיחד ב

1 סוד אמרו...: העוה זח"ג קח ע"א-ע"ב: זאי בר נש יסרב למפק לחירו כד"א ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני וגו' הא ודאי פנים ליה להאי אתר [= שכינה והעוה הלשון כאן: כביכול מחליש כח המדה] דשביק עול מלכותא דלעילא ונסיל עול דמאריה. על דא מה כתיב והגישו אדוניו אל האלהים והגישו אל הדלת וגו'. והגישו אל האלהים אל האלהים סתם לגבי הוא אתר דפנים ליה דה"נ אלהים אקרי. ולא אתר יתקריב לגביה אל הדלת או אל המזוזה בנין דהאי אתר פתחא הוא דלעילא ומזוזה אקרי. 1-2 והגישו... המזוזה: עמ' כא: ו. 6-7 דיה לצרה בשעתה: עיין בבלי ברכות 8 ע"ב. 9 ולהכניסו...: מכאן עד "בפירוד" מובא בס' הגעלם כ"י פאריס 817 דף 71 ב / ואם... אדוני וגו': עמ' שם ה. 12 סוד השמטה...: בכ"א הגהת שוליים ביד אחרת: "מזוזה כחשיבון שם אדני". 13 אמרו ז"ל...: עיין בבלי קידושין כב ע"ב. 13-14 כי... הם: ויק' כה: נה. 18 כמו כן מז"ו ז"ה...: מילה במילה בוח"ג רסג ע"ב (פקודין): "מזוזה כללא דכר ונקבא כחדא". והעוה ז"ח מדה"נ פה ע"א: "תנן זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכחדא אינן ומזוזה כלל דתרויהוה כלל דכר ונקבא כחדא".

בפלטרין של מלך ונכרת דמותו ויורד לגיהנם ואינו עולה. והכל עומד בכח
 תשובה גדולה להיות לו תועלתו ולהציל לו מרעתו ודי במה שרמזנו בזה.
 לכתוב מזוזה להיותה על הפתח בצאתו ובואו שנא' וכתבתם על מזוזת
 בחיך ובשעריך. יש לך לדעת ולהורות כי הוא ית' ברא העולם בחפצו והכין
 אותו להיות דוגמא והעולמות ישתלשלו בשלשלת להיותו הוא ית' מתייחד
 בסוד יחודו מעללה ומטה ולא יהיה הפסק לאחדותו ולממשלתו ועשה את
 האדם מושל בזה העולם להכין אותו ולסעדרו בכח סוד אלהותו אשר עליו
 מלמעלה. והאדם הכינו להיותו ישר לפניו כאמרו אשר עשה האלהים את
 האדם ישר וצוהו להיותו משתמש בזה העולם בדוגמא עליונית ונתן תורתו
 בלבם להתנהג בסוד אלהות לעמוד לפניו לשרתו. והכל הוא כפי אשר
 אמרנו והעולמות ישתלשלו בשלשלת אחד כאשר אמרנו.

פתחו לי שערי צדק. תדע לך כי השער להכנס בסוד ייחודו הנה הוא
 השער הנקרא צדק ומשם יכנס לסוד הייחוד המיוחד והשער הזה לא יסגר.
 והנה יש לך להתעורר כי האדם יש לו להמציא בסוד האמונה בצאתו ובבואו
 להורות כי זה השער ליי' צדיקים יבואו בו ולדעת ולהכיר כי יש לו חלק
 באלהים וישא עיניו ויראה ויזכור את בוראו ולא ישכח אותו בצאתו ובבואו.
 תדע לך כי הוא ית' שומר את האדם בהיותו משתדל אחריו כאמרו אחרי יי'
 אלהיכם תלכו. והנה סוד המזוזה הוא מורה על האמונה הנכונה שומר ישראל
 על כן סוד זה שומר. והנה סוד המזוזה אשר אמרנו הוא סוד השם. ומה נחמד
 הענין בהיות השער הזה בסוד שער האמונה. וכבר פירשנו ענינו בספר שושן

-
- 1 על מלך] ליתא ב
 - 2 תשובה] התשובה ג / תועלתו] מעלתו ב / בזה] ליתא ב
 - 3 להיותה] להיותו ב
 - 5 בעלעלת] בעלעלת אחת ב
 - 6 מעלה ומטה] מלמעלה למטה ב
 - 7 עליו] גדלה ב
 - 9 ישר] יצר ג
 - 10 להתנהג בסוד אלהות] להתנהג במצותיו ולעמוד איתם
 - להתנהג בסוד אלהותו ג
 - 12 צדק] צדק אבוא במ אודה יה ב / בסוד] ליתא ג / הנה] הנהא ג
 - 15 ולהכיר] ולהזכיר ב
 - 16 באלהים] באלהי ישראל ב
 - 17 לך] ליתא ב / האדם] האבר ב

2 תשובה גדולה... : הגוהו זח"א סב ע"א : "תא חזי כל חסאי דבר נש כלתו חבלותא דיליה תליין בתשובה. וחסיאה דאשדיר זרעא על ארעא ומחבלא ארחיה ואפיק זרעא על ארעא מחביל ליה ומחביל ארעא... וכתיב ביה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע בר בתשובה סני (= העלון כא: תשובה גדולה)". הגוהו שושן עדות, עמ' 353, מעטק העדות, דף 24 א. 3-4 וכתבתם... ובשעריך: דב' ו. ס. 9-8 אשר... ישר: קה' ז: כס. 12 פתחו... צדק: תה' קיח: יס. 13 השער הנקרא צדק: מלכות. 14 יש לך להתעורר... : כל המאמר מקביל ולפעמים מילולית לזח"ג רסג ע"ב (פקדין): "פקודא למקבע בר נש מזוזה לתרעיה למחוי כל בר נש נפיר מעם קב"ה כד נפיק וכד עייל... דרזא דמזוזה אירו קאים תדיר לפתחא ודא אירו פתחא דלעילא ודא אירו דרגא דאקרי שומר לאעשתכחא בנפיר... ותו דלא ינשי בר נש דזכרנא דקב"ה לעלמין... כיון דחמי בר נש להאי דזכרנא אדכר בגרמיה למעבד פקודה דמאריה ורזא דמדינתותא". ועיין בעמ' הבא הע' 18. 15 זה... בו: תה' שם כ. 18-17 אחר... תלכו: דב' י: ה. 20 וכבר פירשנו... : לא נמצא. אולם עיין במהדורות של שלום, עמ' 330: "השער החמישי... הענין השעי סוד המזוזה והעמיסה והיזבל".

אשר אנחנו בביאורו.

יש רעה חולה דאיתי תחת השמש. בהיות החלאים רעים על בני האדם ואינם משגיחים על מכאובם וכמקרה הכסיל יקרה להם כענין אמרו וגם בדרך כשסכל הולך לבו חסר ואמ' לכל סכל הוא כי דרך הכסיל הולך בדרך ומכה בדגלו על האבן ושוחת דם ואינו משגיח כי לבו חסר. ועל כל פנים יש בני האדם שמקרה אחד להם כמקרה הכסיל. הנה יש לך לדעת כי יש רעה חולה והיא מר המות בעולם הזה ובעולם הבא. והוא הענין הנכון בהיות סוד ברית קדש רשום בבשרו וחתום בסוד הכמוס עם הבורא והאדם הכסיל אינו חושש עליו בהיותו מביא עמו חותם תכנית הדרת המלוכה ואינו שומר אותו.

10 אמרו ז"ל כל המוציא זרעו לבטלה אינו רואה פני שכינה ואינו נכנס בפלטרין שנא' כי לא אל תפיך רשע אתה ולא יגורך רע כי על כל פנים הוא משחית נפשו בעולם הזה ובעולם הבא. אמנם כי הענין הוא כמו סבת ער ואונן שהיו רעים בתכונתם כאמרו ויהי ער בכור יהודה רע וימיתו יי'. ואונן וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ושחת ארצה סבה אחת היתה להם. ועל כן וימת גם אותו. אמנם

15 כי האנשים החמאים האלה בנפשותם המשחיתים את בריתם ועשו אותם רקועי פחים ללכדם | [לגהינם ושואבים שם ואינם עולים כי השחיתו מקור החיים החתום על בשרם זולתי אם זכה קודם בתשובה הנכונה לכפר עליו לפני יי' ונסלח לו כי אין דבר עומד לפני התשובה. והנה כמו כן יש עון רעה חולה אשר היא צרעת ממארת המשחית בריתו לבשתו ולדעתו הבוועל ארמית גויה או שפחה כאשר התעוררנו בסוד אמרו כי לא תשתחוה לאל אחר כי יי' קנא שמו.

20 ואז"ל כל הבוועל ארמית קנאים פוגעים בו כענין פנחס עם זמרי ן' סלוא כי בא להתערב סוד האלהות בענין אל נכר אלהים אחרים. ועל כן אינו נכנס

2 רעה] תגה / ג / האדם] אדם ג 4 כעסכל] כערהסכל ב כערהסכל ג 6 האדם] אדם ב
7 המות] ממות ג / ובעולם] ולעולם ג 8 הבורא] הבוראית' ג / אינו] אינו ג 9 תכנית]
תבנית ג / הדרת] הדרך ג 10 ואינו] ולא ב / ואינו נכנס בפלטרין] ליתא ג 11 ולא]
לא בג 12 ובעולם] ולעולם ג 13 בתכונתם] בכונתם ב / רע] רע בעיני יי' בג /
וימיתו יי'] ליתא ג 14 הורע] הורע ונז' ג / אחת] אחת ג 15 אתם] אותו ב
16 תשאבים] טובעים ב / שם] בים ב 18 לפני] בפני ב / עון רעה] עון גדול ורעה ב
19 לבשתו] לבועתו ב / ולדעתו] ולדעתו ב 20 עמו] עמו ונז' ב 21 עם] בן ב

2 יש... השמש: קר' ה' יב. 3-4 וגם... הוא: עם יי'. 10 אמרו ז"ל...: השווה זח"א נז ע"א, ספ ע"א, ריפ ע"ב; זח"ב ריד ע"ב; זח"ג צ ע"א. וכן בשוען עדות, עמ' 353, רמז"ל הביא דרשת הזוהר בעם ז"ל כפי שכבר העיר שלום עם הע' 178. והשווה בבלי נדה יג ע"ב: "כל המביא עצמו ליד הרחוק אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה". 11 כ"י... רע: תה' ה: ה' 13 ויהי... יי': בר' לה: ז. עיין זח"א קפו ע"ב. 13-14 וידע... ארצה: בר' עם. 19 צרעת ממארת: ויק' יג: נא. 20 כאשר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 16:212-16:213. השווה זח"ב נע"ב / כ"י... שמו: עמ' לד: יד. 21 ואז"ל כל הבוועל...: עיין מעגה סנהדרין פ"ט מ"ז. והשווה זח"ג רלו ע"א.

כי גם אמנם בהיות גוזר ומקיים בריתו יהי מקורו ברוך וישמח צדיק. ומה נחמד בהיות אברהם אבינו נימול קודם שנולד יצחק כדי שיהיה יוצא מסוד תמים. ואמנם כי בהיות אות הקדש מגולה והוא המשפיע והכלה התמימה כבודה בת מלך פנימה אזי היא עומדת בשלמותה והאירה מנותה. ובכן סוד הגימ'ל שהוא הגומל נפשו. גימ'ל דל"ת הן שתי אותיות רומזות לענין גדול. 5 אמנם כי כבר הורו ז"ל על אותם התינוקות בגמ' שבת ורוח החכמים נוחה הימנו בהתנוצץ עליהם רוח הקדש. ואמרו גימ'ל דל"ת גמול דלים. אמנם כי העיקר כך הוא ובסוד האותיות נרמזות סודותן על כי הגימ'ל הוא הנותן השפע ושולח מנות לאין נכון לו. והוא הגומל לדל"ת כי הדל"ת הוא הדל אשר אין לו נכון והגימ'ל הוא הגומל נפשו איש חסד. ואמנם כי סוד הברית הוא המשפיע והנותן לדל די ספוקו. ולעולם צדיק חונן ונותן והוא הנהר אשר אינינו פוסק לעולם זולתי בזמן הגלות אשר מפני הרעה נאסף הצדיק ואזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש והבן. והואיל והיינו בביאור זה יש לנו לדעת באותם הדברים הצריכין לנו.

15 כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנא' ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ וגו'. הענין הזה כבר התעוררו בו רז"ל וכל הקדמונים | הראשונים הרבה פירשו בענין. אמנם כי עונש הרשעים ושכר 99 ע"ב הצדיקים הגנוזים להם באותו העולם הכל הוא גנוז עם הבורא ית' והכל תלוי לפי מעשיו של אדם. אמנם כי השכר והעונש שם הוא באותו העולם והעניינים 20 גדולים הם. והנה יש עניינים אשר פירשנו בספר שווען העדות בענין שכר הצדיקים בגן עדן ועונש הרשעים בגיהנם. והנה יש לנו להתעורר על הענין

1 בהיות להיות ב בהיותו ג / יהי' יהיה ג / מקורו מקורו ב 2 נחמד ונעים ב
 3 והכלה לכלה ג 5 עתי' עני ב 6 ורוח רוח ג 8 כך הוא ב הוא כן ב הוא כך ג
 9 והוא והנה ב / הגומל' הגימ'ל ג / הדל' הכל ב 11 לדל' לכל ב / והוא הוא ג
 13 והיינו ונכנסנו ב / בביאור' בביאורו ג 17 הרבה ליתא ג / עונש העונש ג /
 הרשעים על הרשעים ג 18 ית' ליתא בג 19 והעניינים ואתם העניינים ב
 20 העדות עדות בג 21 עליו ג

2 בהיות אברהם... : העוה פירוש ברכת מילה לחסידי אשכנז, מאת מעה הרעלר, סיני 88, עמ' קו. ובזח"א קג ע"ב: "לא נפק מניה [אברהם] יצחק עד דאתגור... ועד לא אתגור אברהם הוא זרעא דיליה לא הוא קדישא בגין דנפק בנו ערלה ואתדבק בערלה לתנא. לבתר דאתגור נפק הוא זרעא בזו קדישא ואתדבק בקדושה דלעילא". והעוה ס' המעקל, עמ' 131. 4 כבודה... פנימה: תה' מה: יד. 5 גימ'ל דל"ת: יסוד ומלכות. העוה זח"א רלד ע"ב, רמד ע"ב שוען עדות, עמ' 340. 6 הורו ז"ל... : עין בבלי שבת קד ע"ב. והעוה זח"א ג ע"א. 10 הגומל... חסד: ע"פ מעו יא יז. 11 והוא הנהר... : בישי דומה—"נרד זלא פסקין מימי לעלמין"—חזר בוזרד בקשר לספירת יסוד. העוה זח"א קפו ע"ב; זח"ג קג ע"ב. 12 זולתי בזמן הגלות... : העוה זח"א סו ע"א; זח"ב ס ע"ב; זח"ג קג ע"ב / מפני... הצדיק: יש נז: א. 12-13 ואזלו... ויבשו: ע"פ איוב יד: יא. 15 כל ישראל... : עין מעה סנהדרין פ"י מ"א. 20 והנה יש עניינים... : עין שוען עדות, עמ' 348 ואילך.

נקרא סוד כך הוא להיות עניינו בסתר סוד כמוס הבורא והבן. ובסודו הלבנה
 הלבנה עומדת ונסתרת והוא ימסר וישקה אדמה לאם עדי לא תדאגה מחוס
 בשנת בצורת. על כן נקרא סוד כמוס וגונו עמה ובסודו קיימת ומתגוררת.
 ואמנם כי סוד ענין זה להיות קשור בתוכו סוד העמרת.

5 והתבונן להיות עניינו לסוד שמונה ימים. אמרו כי אין שבעה בלתי

שבת וכדי שיעבור עליו שבת אחד נימול לשמונה. ואמרו משל למלך וכו' וצוה
 שלא יראו פניו עד שיראו פני משרוניתא בתחלה. ועל כן יעבור עליו (יעבור)
 שבת אחד בתחלה. אמנם אפי' שסוד זה הוא הרקיע השני הוא הרקיע השמיני
 מלמעלה למטה. ואמנם כי האדם בהמולו בשר ערלתו אזי הוא תמים כאמרו

10 התהלך לפני והיה תמים. וכן נח דכתי' איש צדיק תמים היה. כי על כל פנים

כיון שהאדם נכנס לברית נקרא צדיק ועומד בחזקתו ובהיות שומר בריתו אזי
 הוא צדיק ועומד בסודו. ועל זה בהיות יוסף זוכה לשמור הברית זכה מקומו
 ונקרא בשמו יוסף הצדיק. ומפני שישראל זכו להיות נימולים והם בחזקת
 כשרות לשמור אות | ברית זה נקראו צדיקים שנא' ועמך כולם 99 ע"א
 15 צדיקים לעולם ירשו ארץ. והנה על כן יש לודע קדש סוד ענין זה לעשותו

1 להיות ברות ב / הבורא עם הבורא ית' ג 2 ונסתרת | ליתא ג / ימסר אדמה וישקה ג /
 עדי] עד ב 3 נקרא תקרא ב / ומתגוררת] ומתגוררת ג 7 פניו ליתא ג 8 אחד
 אחת ג / העני הוא] ליתא ג 9 כאמרו] כאמר ב 10 וכן ליתא ב / נח] ובחנ ב ליתא
 ג / דכתי' כתי' ג / היה בדורותיו ב ליתא ג 11 בחזקתו] בצדקתו ג / ובהיות
 ובריותו בג 13 ומפני] מפני ב / להיות] להיות ג 14 את] את ג 15 צדיקים וגו' ב

1 נקרא סוד... : וכן מודגש ענין הסודיות בקשר לספירת יסוד בזה. העוה זח"א רלו ע"ב: "סוד יי
 ליראו... ומאן איהו... הי אימא דא את קיימא קדישא דאקרי סוד יי ברית קודש". ובעקל הקדש עם:
 והנה הוא סוד כמוס לנגד הבורא ית' כי צדיק סוד ברית הקדש. והעוה פיל האמתות לר' יעקב, עמ
 207: זעל כן אתה רואה צורת הגימל כדמות אדם עם ברית מילה וזהו סוד גדול ומפלא ומכוסה וראוי
 להסתיר. קשר בין ברית מילה וסוד על יסוד תה' כה: ד- "סוד יי ליראו ובריתו להודיעם"-נקבע כבר
 במדרש. עיין תנח"ך ס"י יט. 2-3 לא... בצורת: העוה יר' יז: ח. 4 סוד העמרת: ספירת
 מלכות המסומלת בעמרה על אבר הזכר. העוה זח"א קטב ע"א: "דאש צדיק דא היא עמרה קדישא".
 ובעקל הקדש, עמ 67: "העברת הערלה להכנס בסוד האמונה אינה אמונה עד שיעשה פריעה ויתגלה
 העמרה". ובס' המשקל, עמ 133: "סוד הברית היא העמרת בסוד עמרת תפארת וכעמרה נמול ונכנס
 בסוד ברית הקדש הוא נכנס בשתי מדרגות שהן חבור אחד העמרת [עכניה] וחי העולם [יסוד]. כפי
 עמבואר עם בהמשך מילה ופריעה כנגד יסוד ומלכות. העוה זח"א יג ע"א, לב ע"א. 5 אמרו כי
 אין שבעה... : עיין פדר"כ פ"ט, עמ 157; ויק"ר כז: י; תנח"א אמר ס"י יב; תנ"ב עם ס"י ז. והעוה
 זח"א מד ע"א (פקדון): "דא לח' יומין... במעבר עליה חד שבתא". 8 אפי' שסוד זה... : במגין
 הספירות מלמטה למעלה יסוד הוא מדרגה ענית אך כעמנים מחכמה ולמטה הוא מדרגה עמיתית. עיין
 בזח"א מג ע"ב (פקדון): "יום העמיתי דא איהו את קיימא קדישא ואיהו תמינה לכל דרגין".
 10 התהלך... תמים: בר' יז: א. העוה בבלי נדרים לא ע"ב / איש... היה: עם ו: 8. 11 כיון
 שהאדם נכנס... : העוה זח"א נט ע"ב: "כל מאן דנסיר האי ברית דעלמא אתקיים עליה אקרי צדיק.
 מאן לן מוסף בגין דנסר ליה לברית עלמא זכה דאקרי צדיק. ועל כך ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו
 ארץ". והעוה עם צנ ע"א, קפס ע"ב, קצד ע"ב, רמו ע"ב; זח"ב כג ע"א. ובעקל הקדש, עמ 62:
 "ואמרו ז"ל (!) כל העומר בריתו על מקום זכה להקרא צדיק, יוסף עמר בריתו על מקום לפיכך זכה
 ונקרא צדיק". עיין בס' המשקל, עמ 74. 14-15 ועמך... ארץ: יעו: 8. כא.

איברים במספר כולם נרמזים בסוד חכמה ונקשרים בקשר אחיץ כולם רומזים על ענין גדול. ועל כן הכל עומד בסוד חכמה והואיל ואיבריו של אדם נתונים בו במספר נתונים לענין גדול.

- יש לך לדעת כי סוד האבר הזה הוא סוד כל האיברים הנתונים בו מראש ועד רגליו כי כולם עומדים בקיומו והוא הלוקט את כולם להזות נוכח פני המזבח. והנה תוכל לדעת כי ענין סוד האבר הזה רומז לענין גדול שהוא עמוד אשר כל העולם כולו עומד עליו כאמרם ז"ל על עמוד אחד העולם עומד וצדיק שמו שנא' וצדיק יסוד עולם והבן. ואמרו גדול הברית שניתנה בשלש עשרה בריתות. אמנם התבונן בענין וחכם כי סוד הברית הוא | תשלום הגוף והוא תשלום סוד השלש עשרה בריתות כי לשם נשלמים 98 ע"ב | 10
- בייחודם. ועל דרך זה יש לך לדעת כי הואיל והאדם הוא דוגמא עליונית יש לו לעיין בסוד זה חותם הקדש הוא הנקרא כל. וזהו הסוד ויתרון ארץ בכל הוא. ואמנם כי סוד אברהם כשניחול נכנס ומתברך בסודו הראוי לו כאמרו וי"י ברך את אברהם בכל. והנה תוכל לדעת כי הוא כלל כל איברי הגוף בהיות צדיק חונן ונותן והוא המשקה לגן תעצמות. אמנם כי הוא הרקיע אשר בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהוא נופל את כולם כאמרו ויתן אותם אלי"ם ברכיע השמים להאיר על הארץ כי ממנו האירה הלבנה בסודה נכונה. אמנם כי 15

2 והואיל] הואיל ב 3 נתונים] נתוני ג 8 גדול] גדולה ג 11 דרך] הדרך ג / זה] הזה ג 12 הקדוש ג / הסוד] סוד ג 13 הוא] היא בג / ומתברך] ונתברך בג 17 להאיר] להאיר ג / בסודה נכונה] בסוד הנכונה ב

1 בקשר אחיץ: ע"פ עמ"ב טו: יב. הכונה לאבר הזכר הרומז לספירת יסוד. העושה עושן עדות, עמ' 339: "סוד ברית קדש קיום הכל בקשר אחיץ... כי הוא הקשר הקוער כל הקשרים ומעלעל העלעל לעומת המסגרת"; ובזח"א פס ע"א: "ברית קשורא לאתקשרא כלא כחדא לאכללא דא בדא. ברית קשורא דכלא אתקשר ביה" 4 סוד האבר...: העושה שקל הקדש, עמ' 61: "שסוד הברית הוא קיום כל הגוף... וכל האיברים... מתעוררים לעומתו ומתחברים בחבור חפץ וחבה לרצונו". עמ' 63: "הברית הנוסל כל השפע מן הראש וממשיך המשכת כל האיברים אצלו בחפץ ובתאוה אמיתית". ובסוד עשר ספירות בלימה, עמ' 381: "הברית באדם הוא כלל כל הגוף... ועל כן נקרא כל כי הוא כלל כל האיברים וכלל כל הגוף". 5 מראש ועד רגליו: העושה זח"א קטב ע"א / והוא הלוקט...: יסוד לוקט כל השפע מלמעלה להשפיע על מלכות. בלשון דומה בשושן עדות, עמ' 339: "זכי הוא כולל ולוקט כל הגחלים להעקות לגן תעצמות". 7 כאמרם ז"ל...: עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. העושה עושן עדות, עמ' 338: שקל הקדש, עמ' 61. 8 וצדיק... עולם: מעי"י: כה / ואמרו גדול...: העושה בבלי נדרים לא ע"ב. 10 והוא תשלום...: עיין לעיל עמ' 7:8 ובהע"ש. והעושה פי' האותיות לר' יעקב הכהן, מדעי יהדות ב, עמ' 206-207: "הבס בראש הגימל העליון [יסוד] ותראה אותו כצורת זי"ן והראש הפוכה למשה והכפוף דומה לזא"ו והסימן ז"ו למספר י"ג בריתות ותשלום המנין... וי"ג בריתות היוצאות מחשבון צורת הגימל כנגד י"ג בריתות האמורות בפרשת ברית מילה". 12 חותם הקדש: יסוד. העושה שקל הקדש, עמ' 63; ובזח"ב ג ע"ב: "חותמא דמלכא" [ניסוח העברי "חותם המלך" בס' המעקל, עמ' 74]. ועיין לעיל עמ' 2:155 ובהע"ש. 13-12 ויתרון... הוא: קה"ה: ח. ועיין לעיל עמ' 124 הע' 7. 14 וי"י... בכל: ברי' כד: א / כלל כל איברי הגוף: העושה לעיל הע' 4. 15 והוא המשקה...: העושה לשון מקבילה בשושן עדות המבאה בהע" 5 ד"ה והוא הלוקט.

אמרנו והוא ית' מבקש הכוונה. ודיי לו לאדם בכל יום ויום בהיותו מכין כוונה זו. ואל יאמר האדם ויחשוב בלבבו כי מרמה את קונו הלא בוחן לבות הוא ידע ויבין את מחשבתו והוא אינו בכוונה שלימה. אוי לו לאותו העושה החושב שהוא מרמה ומפתה ליוצרו בדבריו. על זה נאמ' ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו. והוא ית' משלם גמול לעושה במרמה והמכזב ליוצרו. אמנם כל שכן אותו הנותן נפשו בפרהסיא על קדושת שמו כאשר עשו כמה קדמונים גאוני עולם שהקדישו שמו ברבים בפרהסיא. זהו האדם האוהב את קונו אהבה שלימה והקשור בו והוא ית' נקדש בכבודו כי בהיות האדם האוהב את המקום גובר כארי ועז כנמר לבלתי יעבור עליו שום דבר שהוא כנגד מצות קונו. |

10 על כל פנים חלקם בחיים ונשמחתם צרורה בצרוד החיים מאנשי' אלה 98 ע"א העושים את מלאכת קונם לבלתי ידחו ממקומם והממלטים את נפשותם נמלטו בנפשותם ובגדיהם שהחזיקו בהם לעבוד מצות קונם הפשיטו מהם ונמלטו בנפשותם. הוא ית' נקדש בכבוד נפשם ויעבור מלכם לפנייהם ויי' בראשם. וזהו קדושת של מקום ודאי כפי אשר אמרנו.

15 לימול לשמונת ימים. הענין התפוררנו בספר שושן העדות. אמנם כי יש לנו להתעורר בכאן על ענין זה. יש לך לדעת כי סוד הענין הזה הוא סוד דרכיו של מקום כאמרו סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם. ומפני זה הוא סוד דרכיו של מקום יש לכל ירא את קונו לדעת ולשמור בריתו. כבר ידעת והתעוררת על היות האדם נעשה בצלם ובדמות והוא ית' הכינו בזה העולם בחכמה. ועל כן אנו מברכין בכל יום ויום אשר יצר את האדם בחכמה. ותקן לו

1-2 כוונה זו] כונתו לענין זה ג / 2 האדם] אדם ג / כי] כי הוא ג / 3 ידע] ידע ג / עלימה] עלימה עם ברא ג / העושה] העושה כן ג / החושב] ליתא ג / 5 יכזבו לו] יכזבו לו ולבם לא נכון עמו וגו' ג / 6 נפש] נפש ב / 8 ית' ליתא ג / האהב] אהב ב / 9 גובר] גובר בג / כארי] כאריה ג / 10 אלה] האלה ב ליתא ג / 11 את] ליתא ב / ממקומם] ממקום ב את מקומם ג / 12 ובגדיהם] ובבגדיהם ב / בהם] במ ג / לעבור] לעבוד בג / מצות] למצות ב / ונמלטו] ונמלטו ב / 13 בנפשותם] את נפשותם ב / הוא] הוא ג / 14 קדושת] קדושת עמו ג / 15 לימול] לימול את הבן ג / הענין] הענין הזה ג / העדות] עדות ב / 17 דרכיו] צרכיו ב / כאמרו] באמרו ג / ומפני] ומפני כי ג / זה הוא] זה שהוא ב זה ג / 20 ותקן] ותקן ונתן ג

4-5 ויפתוהו... לו: עם עח: לה. 7-8 אהבה שלימה: עיין לעיל עמ' 8:43 ובהע' שם. 13 ויעבור... בראשם: מיכה ב: י. 15 הענין התפוררנו...: עיין עושן עדות, עמ' 340-341. 16-17 סוד דרכיו...: וכן לעונו על ר' עזרא בפ"י שה"ע, כתבי רמב"ן, כך ב, עמ' תקכ: "ומצות מילה גם היא ממלל סוד דרכיו על הקב"ה ענאמר סוד ה' ליראיו". והעוהו זח"ג נמ ע"ב (פקודין) "זביום העמיני... פקדוא דא למגור לח' יומן גזירו דקיימא קדישא רוא עלאה דכתיב סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם". והעוהו עושן עדות, עמ' 339. כידוע הפסוק כבר מתבאר בהקשר לבדית מילה במדרש. עיין למשל ב"ד מס; ב; תנח"ך ס"י. 17 סוד... להודיעם: תה"כ: יד.

אמנם כי כל האדם הלוקח אשה במתנה וקדושין כאשר אמרנו כדי שתהיה קנין כספו יש לו להשתתף עמה לשום שמים וכדי לקיים זרע על פני כל הארץ. ואמנם כי בנו הנולד לו בהיותו משתדל אחריו בזה העולם כדי *ללמדו תורה ויראת שמים בלכתו לאותו העולם יוכל בנו להוציאו מגיהנם ולהשיבו במחיצת הצדיקים כל שכן וכל שכן בהיות הבן טוב וידא שמים כמה תועלת גדולה בא לו באותו העולם. כי יש לך לדעת שנפש הבן יונקת מנפש האב ובהיות האב יוצא מזה העולם הניח בן אשר יוציא רגלו מלכד וחיתו באור תראה. על כן יש לכל אדם להשתדל בפריה ורביה למען ייטב לו ולבניו אחריו כל הימים. בהתפשט צורתו וייטיב אחריתו ילך לעולם שכלו טוב והאוהב ענין זה ולא ישגה בזרה על כל פנים אהבת קונו חביבה עליו באהבתו אותו כנפשו. וכל האוהב את המקום אהוב הוא למעלה ונחמד למטה. והואיל והיינו בביאור זה יש לנו לפרש על ענין האוהב את המקום כנפשו כאשר אמרנו בסוד | ואהבת כי אהבתו אפי' הוא נוסל את נפשו. 97 ע"ב

למסור נפשו על קדושת השם שנא' והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו. יש לך לדעת כי מצוה זו גדולה על האדם האוהב את המקום בהיותו מקדיש לצור קדושו כאשר התעוררנו אפי' הוא נוסל את נפשו. ואמנם כי סוד האהבה גדולה היא עד מאוד כאשר אמרנו. ואמרו בכאן כל אדם האוהב לבוראו כשמגיע לקרית שמע בפסוק ואהבת יש לו לכוון דעתו ורעיוניו לאהבת קונו כאילו יתן נשמתו עליו באהבה בלבב שלם ויקבל עליו המות. וזו היא חובה על כל אדם בכל יום ויום לגמור בנפשו הענין הזה. וזהו כענין אמרו כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ומה נחמד הענין בהיותו מכזין כוונה זו בכל יום ויום באהבת קונו ולמסור נפשו עליו כפי אשר

1 האדם] אדם ב'ג / וקדושין] ובקדושין ג 3 כל] ליתא ג / ואמנם...] ואמרו ביבמות כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו עופר דמים ר' עקי' אמר כאלו מתעם את הדמות אחרים אמרים גורמים לעכינה עתסתלק מישראל עגא להיות לך לאלהים ולזרעך אחרך כל זמן שזרעך אחרך העכינה עגרה על ישראל אין זרעך אחרך תסתלק מישראל ואמנם כי בנו... ג / משתדל] משתדל האדם ב 4 ללמדו] ללמדו א 6 כי... לדעת] ליתא ג / מנפש] מכן מנפש ג 7 מזה] מן ג / בן] הבן ג 8 תראה] תהיה ב 9 ילך] ילך ג / טוב] טוב וארוך ב / והאבה] האוהב ב 10 ולא] לא ג / באהבתו] באהבתו ב / כנפשו] כנפשו ב 12 כנפשו] כנפשו ב 13 אהבתו] אהבתו היא ב 15 יעריצו] ליתא ב 16 בהיותו] להיותו ג 18 אדם] האדם ב 19-18 רעיוניו ודעתו ב 20 אדם] האדם ב 22 כפי אשר] כאשר ב

4 בלכתו לאותו העולם... : השווה וח"א קטו ע"ב. 7 יוציא רגלו מלכד: ע"פ מש' ג: כו. 7-8 וחיתו... תראה: איוב לג: כו. 10 ישגה בזרה: ע"פ מש' ה: כ. 12 האוהב את המקום... : עיין לעיל עמ' 4:44-8:43. השווה בבלי ברכות נד ע"א. ובזח"א יב ע"א: "תקנא דארחי דרחים ליה למאריה... אפילו הוא נסל נשמחך מיך דא איהו רחימו עליים". 14-15 והקדישו... יעריצו: יש' כט: כג. 21 כי... טבחה: תה' מד: כג.

שהענין עומד מן הלשון והלאה בסוד הקול הנעשה כלול בסוד שלשתם. והקול הוא מגיע לדבור והדבור נחתך בלשון ובשפתים ובשנים ואזי נגמר ונשלם הדבר. וזהו סוד רמז לענין גדול וכלל גדול. ועל כן הזהירה התורה ואמרה מוצא שפתיך תשמור ועשית. והתבונן על מה שאמ' תשמור ועשית תשלום הכל להורות כי במוצא השפתים תשלום הכל מעיקר המחשבה עד סוף הבנין האחרון. ועל כן אין להחליף ולשנות הדבר בשום צד כפי אשר הוא נודר. ואמנם מפני כי הנדר הוא עיקר גדול וגבוה אין לשנותו בשום צד. והנה במה שרמזנו דיי לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח.

להשתדל בפדיה ורביה שנא' פרו ורבו. הענין הזה הוא רמז בכמה מקומות. ואמנם | כי כבר אמרנו כל אדם שאין לו אשה אין שכינה 97 ע"א שורה עמו. ועל כן הנשואים היו פורשין סודר על ראשיהם להורות שכינה למעלה מראשי. והנה הורונו הקדמונים כי אין להלוק ארבע אמות בגלוי הראש מפני כבוד השכינה וזה הענין הוא בנשואים. ועל כן אמ' חכם אחד לאחר מאי פעמא לא פרשת סודרא אמ' ליה דאכתי לא נסבי להורות כי הנשואי שכינה שורה על ראשו מפני שאין ברכה של מעלה שורה זולתי בזכר ונקבה כאחד שנה' זכר ונקבה בראם ויברך אותם. ועל כן כל הירא לבוראו יש לו לקחת אשה ולהוליד ממנה בנים להתפשט צורתו ולהיותו נכנס בפלטרין. וכבר אתה ידעת כל מי שלא הניח בן בזה העולם דמותו נכרת מתמונת כל ואינו נכנס בפלטרין כאשר נתעורר בע"ה בסוד הייבוס וגם כי כבר פירשנו דבר זה בספר שושן העדות. 20

1 עומד] העומד ג / והלאה] ומעלה ב ולמעלה והלאה ג / הקול] הכל הכל ג / הנעשה] נעשה ג 2 הוא] ליתא ג / לדבור] אל הדיבור ג / נגמר] עמד ג 3 וכלל גדול] ליתא ג / התורה] תורה ב 5 עד] ועד ב 7 וגבוה] וגבוה מעל גבוה ג 9 רמז] רמז ג 11 עמו] עליו ב / הנשואים] בשנת הנשואין ב / פורשין] פורסין ב / שכינה] ששכינה ב 12 מראשי] מראשו ב / ראשיהם ג / כי] ליתא ב / להלוק] להלך ב / בגלוי] גלוי ב 13 אמ'] אמרו אמ' ג 14 פרעת] פרסת ב / פריש מר' ג / סודרא] סודרא ארישה ג / דאכתי] אכתי ג 15 על ראשו] עליו ב 16 לבורא] מבורא ג 17 ולהיותו] להיות ג 20 הגדות] עדות בג

5 מעיקר המחשבה... : מחכמה עד מלכות. 9 פרו ורבו: בר' א: כח. 12 אין להלוק... : עין בבלי שבת קיח ע"ב. ובזח"ג קפו ע"א בלשון דומה: "לא יק' בר נש בגלוי דרישא ד' אמות. מאי פעמא דשכינתא שריא על רישיה". והגשוה עם קצב ע"ב (פיקודין): "ובגין דאיה [שכינה] על רישיה דבר נש אסיר ליה לבר נש למיזל ד' אמות בגלוי דרישא". 13 אמ' חכם אחד... : עין בבלי קדושין כס ע"ב. עם המעשה מיוחס לרב חסדא ורב הונא בר דרב המנא. 15 שאין ברכה... : הגשוה זח"א נה ע"ב, קסה ע"א, קצב ע"א, זח"ג ה ע"א, יז ע"א. ועין לעיל עמ' 14-15:50 ולק' עמ' 325:4-16 זכר... אותם: בר' ה: ב. 18 מי שלא הניח... : הגשוה זח"א קפו ע"א; זח"ג עש ע"א / תמונת כל: שכינה. קיצור על הצירוף המצוי אצל ר' עזרא "התמונה הכוללת כל התמונות". עין לק' עמ' 241:18 ובהע' עם. 19 וכבר פירשנו... : עין שושן עדות, עמ' 353.

כדוגמא זו כל הדברים משתלשלים למטה. תמצא כי סוד העולם הזה השפל כל ענייניו וכל תכונותיו הוא כדוגמת מעלה. על כן אין לך כל זכר שהוא נשואי שאינו עומד בין שתי נקבות האחת היא סתומה ונעלמת והאחת אשתו שהיא בגלוי. זו עומדת על ראשו בתכונתו להציל לו מרעתו ולתת לו ולנחמו ולקבל ממנה וזו לקבל ממנו ולהשפיע מתוכו כפי אשר ינהג אותה. ועל כן תמצא אין השכינה שורה באדם שאינו נשואי. והנשואים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המלואים וימלא מקום קדשו ושכינה למעלה מראשו. והכל הוא דוגמא עליונית.

על כן יש לך לדעת כי סוד ענין העובר על הנדר אשתו של אדם מתה. על כל פנים זהו העונש הגדול להיות סוד עולם הנסתר העומד על ראשו משתרש בו באדם בעוד שאשתו מצויה עמו וכשאשתו מתה שמירתו העומד עליו מלמעלה זו ממנו ונשאר האדם בלא דוגמא עליונית ובלא שמירה כלל. והעומד בלא שמירה מכל וכל והיה לאכול. על כן אינו לו | לעובר את 96 ע"ב נדרו והוא אינו שומר מוצא שפתיו להשלים אותו.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בסוד הענין הראשון אשר אמרנו. הנה יש לך לדעת על כי האדם בעת מוצא שפתיו הוא אומ' ומשלים ענין גדול כי גם אמנם עיקר כל העניינים הנמצאים בעולם עיקר הכל וסוד הכל הוא המחשבה ((כי הכל עומד במחשבה שאלמלא המחשבה)) אין שום דבר בעולם יכול להיות. על כן תמצא יסוד הכל ושורש הכל הוא המחשבה ומשם מתפשטים בגין כל הדברים הנמצאים כי המחשבה מתפשטת ועושה נחל ממקומה למערה גבע הוא מקום הבליעה מוצא הרוח והוא מוצא המים אשר לא יזכו לעולם. ומשם הרוח יוצא בסוד אש ורוח ומים שלשתם כאחד כלולים זה בזה עד

1 כדוגמא| בדוגמא ב 2-4 הוא... בתכונתו| ליתא ב 6 באדם| על אדם ב / והנשואים| והנשואים ב והנשואי' ג / הביאו| אמרתי ג 10 העומד| עומד ג 11 עמו| אצלו ג 12 זו| זוה ג / בלא| בלי ג 13 כן| כך ב / את| על בג 16 אמר| עומד ב 17 העניינים| הדברים ב / הוא| הוא ג 19 הוא| ליתא ג 20 בגין| ענין ג / למערה| למעל ב 21 הוא| הוא ג / יזכו| יזכו מימיו ב

2 אין כל זכר ... : כגון שלמעלה תפארת בין שתי נקבות כך למטה כל זכר עומד בין שתי נקבות: אשתו והשכינה. בזהר עם בהמען: "כדוגמא דא לתתא כד דכורא אנסיב תארת נבעות עולם לגביה ואתעטר בתרי נוקבי חד עלאה וחד תתאה. עלאה לארקא עליה ברכאן. תתאה לאתנא מניה ולאחברא בהדיה". עיין לעיל עמ' 10-15:138 ובהע' עם. 6 אין השכינה שורה... : מילה במילה בוז'ג קמה ע"ב: "דלית עכינתא עריא במאן דלא אנסיב". והעוהה עם לו ע"ב. ועיין סופה יז ע"א: "איש ואשה זכו שכינה ביניהן". 6-7 והנשואים... המלואים: ע"פ שמ' לה: כז (ועיין בח"ג). 19 על כן תמצא... : תהליך יצירת דיבור בעולם האלוהות. המחשבה- חכמה עמאצילה הנחל או מקום הבליעה- בינה וממנה יוצאת הקול- תפארת בסוד שלש יסודות אש מים ורוח ואח"כ הדיבור- מלכות. 20-21 ממקומה למערה גבע: ע"פ שופ' כ: לג. 21 מוצא... יזכו: ע"פ יש' נה: יא.

כנשבע במלך עצמו כי שם סיוס השבע ובו משתלמים. נדר הוא למעלה על כל חקום אשר שם תוצאות החיים והוא המקום המעמיד לשבע אשר אמרנו כי כולם עומדים בו. ועל זה אמרו חומר בנדרים מבשבות. שבועה אם נשבע לבטל המצוה לוקה ומקיים לפי שאין נשבעין לבטל המצוה. נדר אפי' שנדר לעבור על המצוה יקיים נדרו ולא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. כי ענין סוד הנדר גדול על הכל והוא סוד שמו הגדול בייחודו המקיים את הכל והכל עומדים בסודו. ולפי' חומר בנדרים מבשבות.

ויש לי לעוררך על סוד אמרם ז"ל בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנא' אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. מה ראו ז"ל להתעורר על זה בהיות אשתו נתפסת בעון נדרו הלא דבר זה כמה אנשים הספשים חושבים שהוא דבר נקל ואין בו אלא שיקח אחרת ואין להם להרהר בזה. הנה יש לך לדעת כי הסוד הוא גדול ונפלא והעונש גדול הוא. תדע לך כי האדם הוא כלול מכל | הדברים הרוחניים למעלה כאשר פירשנו למעלה והוא 96 ע"א סוד דוגמא אחתית. וכבר ידעת כי סוד עולם העליון הנסתר משם משתלשלים כל הדברים ויוצאים כל ההויות כאשר התעוררנו. אמנם כי סוד עולם העליון שהוא עולם הנסתר עומד בין השתלשלות סוד שני עניינים החכמה הקדומה וסוד הדעת והיא עומדת ביניהם ומקבלת מלמעלה ונותן ומשפיע לדעת סוד קול יעקב העומד למטה. ועולם זה שהוא עולם הנסתר הוא נקבה עומדת ביניהם. בדוגמא זו משתלשלים כל הדברים וכל ההויות למיניהם. משם והלאה תמצא כי זה סוד קול יעקב אשר אמרנו הוא עומד בין שתי נקבות גבעות עולם זו לתת לו ולנחמו וזו לקבל ממנו ולהשפיע מסודו.

1 על כל [כל] מן הכל ג 4 לבטל [ליתא ב / המצוה] על המצוה ג 5 ככל... יעשה [ליתא ג 9 להתעורר] לעורר ג 10 בהיות [ליתא ג / נתפסת] נתפסה ג / הספשים [ספשים] ג 12-13 כלול הוא ב 13 כאשר פירשנו למעלה) כאשר אמרנו למעלה כאשר פירשנו למעלה ג 14-16 הגסטר... העליון] ליתא ב 15 הדברים] הדרכים ג 16 שרוא [הוא נ / עומד] ועומד ג 18 ועולם] לעולם ב 20 קול' ליתא ג 21 נקבות] ליתא ב ג

1 נדר... : כנגד בינה. עיין זח"ב צא ע"ב: "נדר איהו לעילא ואינון חיי מלכא". ושם קמו ע"ב: "זבודאי עלמא דאית בינה איהו... נדרים מתמן". ובפי' שה"ש לר' עזרא שם: "נדר דבר שאין לו קצבה והוא למעלה מן המידות [ול' ספירות הבנין]". וכן בפי' הרמב"ן לבמ' ל: ג: "זהנדר בתבונה". 3 אמרו... : עיין בבבלי שבועות פו ע"א. והעשה פי' שה"ש לר' עזרא שם; זח"ב צא ע"ב. 5 ולא... יעשה: במ' ל: ג. 8 אמרם ז"ל... : עיין בבבלי שבת לב ע"ב. 9 אם... מתחתך: מש' כב: כז. 16 עולם העליון... : בינה עומדת בין עני' זכרים: מצד אחד חכמה ומצד עני' תפארת. בלשון המתי: אם עומדת בין האב והבן. העוהה זח"א נ ע"א-ע"ב. 20 סוד קול יעקב... : תפארת עומדת בין שתי נקבות: בינה ומלכות. בלשון הזוהר שם ע"ב: "וקול יעקב דאיהו אורייתא אחיד בין תרי נקבי". עיין לעיל עמ' 97 הג' 2. 21 גבעות עולם: ע"פ בר' חם: כז. וכן נדרש הפסוק בזוהר שם ע"א: "ועל דא בתרי נוקבין אתערס דכורא בביתיה כמזנא דלעילא. והיינו רוא דכתיב עד תאות גבעות עולם... בית נוקבא עלאה לאתקא ליה ולאמטרא ליה ולברכא ליה. נוקבא תתאה לאתחברא ביה ולאזנא מניה".

לעשותו ולהשלימו ולא יגרע ממנו כלום. כי כבר הורונו על ענין סוד הנדר שהוא הדבר הגדול אשר כל העולמות מעלה ומטה מתקיימים בו. הנה יש לך לדעת כי הוא ית' ברא עולמו והכינו לפי חסד ועשה את האדם דוגמת עליונית כאשר התעוררנו בכמה פעמים. אמנם כי האדם שהוא כלול מכל הדברים הרוחניים יש לו לכוון מעגליו ונתיבותיו למען ילך במח וישתדל לעבודת בוראו ולע"ן ולדקדק במצותיו. אמנם כי אע"פ שהתורה הזהירה שיהא האדם נשבע בשמו אין לכל אדם ואין בכל זמן השבועה ניתנה זולתי לאדם הירא את קונו ומשתדל אחריו בכל יום ובכל עת ותאותו בסוד שמו תמיד מפני תאות יוצרו הוא רוצה באהבתו אותו לזכור שמו בכל עניינו ההגונים ולהשבע בו לקיים דרכיו ומעלליו. אבל לאדם שאינו בענין זה היאך ניתנה לו רשות לישבע בו הואיל ולא ישמרנו כי | לאדם שמוב לפני האלהים יתנו 95 ע"ב חלקו ומצוה לו לישבע בשמו להיות מצוי אצלו שם שמים בדבר המקיים. וכן יש לישבע בשמו כשלו נוקפו בדבר עבירה כגון בועז שנשבע לנצח את יצרו כאמרו חי יי שכבי עד הבקר. וכן הוא הענין כי כל זה כבוד בוראו הוא להיות האדם הירא נשבע בשם בוראו על דבר הצריכה להתקיים כפי אשר אמרנו.

עכשיו יש לנו להתעורר כי סוד ענין השבועה הוא מלשון שבעה. וזהו סוד הצגת שבע כבשות שהשיג אברהם בשבועתו כי על כל פנים השבועה חלה על ענין סוד שבע המדות הידועות ועל כן סודו שבועה. והנשבע באמת ומקיים נכלל בסוד השבע וזהו הלשון נשבע. אמנם כבר אמרו ז"ל שבועה

1 הגדר] הדבר ב 4 כי האדם] שהאדם ג 5 בסח] לבסח ג / לעבודת] בעבודת ב 6 אמנם] ליתא ג / שיהא] שיהיה ג / אדם ב 9 יוצרו] יצרו ג / והוא ג / ענינו בג / ולהשבע] לישבע ג 10 זה] ליתא ג 12 שם] שם ג / בדבר] לדבר בג 15 הצריכה] הצריך ב 18 הצגת] העגת ג / שהשיג] שהציג ב / השבועה] השבועה חוצה ג 20 ז"ל] רז"ל ב

13 וכן יש לישבע... : עיין ויק"ד כג: יא. והעוהו זח"ב צא ע"ב (פקודין). "ואמיה לקיימא פקודא דמאריה דא איהו שבועה דקטוש כד הווא יצר הרע מקסרן לבר נש ומפתי ליה למעבר על פקודא דמאריה דא איהו אומניה דמאריה אשתבח ביה ואצטרין ליה לבר נש לאומניה במאריה על דא איהו שבחא דליה וקב"ה משתבח ביה כגון בועז דכתיב חי יי שכבי עד הבקר דהא יצר הרע הוא מקסרן ליה ואמי על דא". 14 חי... הבקר: רות ג: י. 17 סוד ענין השבועה... : כנגד מלכות הכלולה משבע ספירות. עיין זח"ב צא ע"ב (פקודין). "ומאן דאמי שבועה הוא כליל גרמיה באינון ז' דרגין עלאין דעמא דקב"ה אתכליל בה". ועם קטו ע"ב (פקודין): "דשבועה איהו עלמא דין". והעוהו פי' שהרש לר' עזרא, כתבי רמב"ן, סדר ב, עמ' תקלח (בס' שמי המצות לרקאפי, יח ע"ב, בעש ר' עזריאל): "ולשון שבועה תוכיח כי היא מלה חצובה משבעה". ובפי' הרמב"ן לבמ' ל: ג: "והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה בימה חצבה עמודיה שבעה". 18 הצגת שבע כבשות... : עיין בר' כא: כח-ל. והעוהו זח' תולדות כו ע"ד; שוען עדות, עמ' 360-361. כפי שהעיר עלום ברא' 242 מקור לדרשה בסוד השבועה לר' אשר בן דוד. עיין קבלת ר' אשר בן דוד, עמ' 7. 20 אמרו ז"ל... : עיין ספרי משת פי' ק"ג עמ' 199. והעוהו פי' שהלש לר' עזרא שם; ופי' הרמב"ן לבר' ב: ז ובמ' ל: ג: זח"ב צא ע"ב.

והכל סוד אחד. וכבר אמרנו על ענין איברי הגוף שהמצות נתאחזים בתוכם והם מצות עשה והכל סוד עמוק להיות הכל ענין גדול פנימי כי ישרים דרכי יי' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. אשרי תבחר ותקרב ישכון חצרין נשבעה בטוב ביתך. על כל פנים הבא לטהר מסייעין אותו וכמה מליצים קדושים עומדים למולו ואוחזים בימינו והכרוזים מכריזים לפניו תנו כבוד לדיוקנו של מלך. בא למא האדם לסור מדרכי האור דרכי המצות וללכת בדרכי חשך כמה הם הכרוזים המכריזין לפניו סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים ההולכים בדרכי חשך עוזבים את קונם בהבלי החשך ואינם עוסקים במצות ואין עושים אותם. על כן כל העושה המצות כמה פרקליטים קונה וכולם מליצים עליו יושר להיותו זוכה לחיי העולם הבא. והוא ית' עומד צל על ראשו | להציל לו מרתתו. אשרי אנוש יעשה זאת שומר מצוה לא 95 ע"א יגרע להיותו ניצל מרגזות לא ידע דבר רע.

לקיים מוצא שפתיך וגו'. מוצא שפתיך בנדרו אשר הוא נודר בצדקה או בענין אחר שנא' מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת ליי' אלהיך נדבה אשר נדרת בפ"ך. דבר ענין הנדר והשבועה כבר התעוררנו בהם בספר שושן העדות. אמנם כי בכאן נתעורר בע"ה הדבר הצריך לנו כפי המצוה אשר אנחנו בביאורה.

אל תתן את פיך לחטיא את בשורך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האל"ים על קולך וגו'. הפסוק הזה הורו ז"ל ודרשו בו כמה עניינים גדולים הצריכין לו לאדם להשמר בנדרו כי הנודר נדרו ומוציאו בחתוך שפתיך ובכל איבריו והענין הוא יוצא מרעיון לבבו ומקור רוחו צריך לשומרו

1 נתאחזים] מתאחזים ב 4 בטוב ביתך] בטוב ביתך קדוש היכליך ג / לטהר] לטהר ג 4-5 מליצים קדושים] מלאכים טובים ג 6 לסור] בא לסודי ב ולסור ג / האור] האגו ב / ודרכי ג 7 כמה] וכמה ב / הם] ליתא ג / הכרוזים] כרוזים ג / המכריזין] מכריזים ג 8 הרשעים] הרשעים האלה בג / בדרכי] בדרכם ב / חשך] ליתא ב הבל ג / בהבלי החשך] והולכים בהבלי חשך ג 9 במצות] ליתא ב / המצות] המצוה ג 10-11 צל על ראשו] על ראשו צל ב 13 מוצא שפתיך וגו'] ליתא בג 14 בענין] בדבר ב 15 ענין] ליתא ג / התעוררנו] ביארנו והתעוררנו ב 16 שושן עדות ב ש"ע ג / נתעורר] נעורר ב / הצריך] עצריך ב 18 לחטיא] לחטיא ג 19 קולך וגו'] קולך וחבל את מעשה ידיך ג / ז"ל] רבותי ז"ל ג 20 גדולים] גדולים ועצומים ג 21 והענין] והענין ג

1 וכבר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 132: 1-3. 2-3 כי... בס: הו' יד: י. 3-4 אשרי... ביתך: תהי' סה: ה. 7-8 סורו... הרשעים: במ סז: כו. 9 כל העושה המצות... : עיין מענה אבות פ"ד מ"א. 11-12 שומר... רע: קה' ה: ה. 14-15 מוצא... בפ"ך: דב' כג: כד. 15 כבר התעוררנו... : עיין שושן עדות, עמ' 360-361. 18-19 אל... קולך וגו': קה' ה: ה. 19 הורו ז"ל... : עיין בבלי שבת לב ע"ב: "בעון נדרים בניס מחים כשרון קטנים עגאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשורך".

האלה עומדים בסוד האמונה שהיא סוד אמונת ישראל והמשקר בהם כאילו משקר באמונה. ועל זה כנה אותם בסוד צדק כאמרו מאוני צדק וכו'. על כן אוי להם לרמאים המשקרים את המדות כי לא המדות לבד הם משקרים כי הם משקרים באמונת שמים. והנה תוכל לדעת כל מי שהוא מצדק את המדות כביכול הוא נותן כח באמונה והברכות יורדות ממקום הברכה הפליונה ואם עושה בהפך כאילו מחליש האמונה. וכבר הכריז הנביא על זה באמרו מתי יעבוד החדש ונקמין איפה וכו'. וכמה הוא עונשו גדול בעולם הזה ובעולם הבא ואין לו חלק לעולם הבא. על כן חובת מצוה זו לצדק את המדות ואת המשקלות לקיים דת האמונה ויהיה לו חלק לעולם הבא וייטב לו בעולם הזה ויארץ ימים לעולם שכולו ארוך. |

94 ע"ב

שער חלק הששי.

זה השער ליי צדיקים יבואו בו. השער הזה הוא המורה על ענייני מצות ידועות והן הנזכרות בכאן כאשר סדרנו בכל שאר החלקים אשר עברנו בהם. ועכשין נסדר מצות ידועות אחרות הנשארות.

תדע לך כי כבר התעוררנו שענייני המצות מקומן גבוה על כל גבוהים ואין לך מצוה ומצוה אשר בתורה שאינה גבוהה וסדורה. בראש הומית תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר. מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו. חסר לב ודאי כי כל מי שאינו מתעסק במצות חסר לב הוא שאין לו חלק באלהי ישראל כי המצות כולם בסוד שמו הגדול נאחזות ונחלתן בו אוחזות. והכל יוצא מסוד גער ספירות בלימה סוד עשרת הדברות כנגד עשרה מאמרות

2 מאוני צדק אבני צדק ואפת צדק והין צדק ג 3-4 כי הם משקרים] אלא גם ב כי הם המשקרים ג 4 באמונת] ביראת ג / כל] עכל ב 5 הברכה] הברכה ג 6 תביא] תביא ע"ה ג 8 כן] ליתא ב 9 דת] את ב 12 המורה] מורה ג 13 כאשר] אשר ב 17 חסר] וחסר ב / ואמרה] אמרה ב 17-18 חסר לב] ליתא ב 18 כי] ליתא בג / מתעסק] עוסק ג / לב] ליתא ג / שאין לו חלק] שאינו בחלק בג 19 כי המצות] עשרה ב 20 בלימה] ליתא ג

1 בסוד האמונה... : מלכות. העוה זח"ג קצח ע"ב. 6-7 מתי... איפה: ע"פ עמ ח: ה. 12 זה... בו: תה ק"ח כ. 16-17 בראש... תאמר: מש א: כא. 17 מי... לו: שם פ: סז. 19 המצות כולם בסוד שמו... : השם- מערכת הספירות- תורה. יוצא עשרה מצות הן מידות האל- בלשון רמ"ל נאחזות בעצו הגדול. ברע"מ ובתק"ז תפיסה זו קעורה בנימסריה: עמי עם י"ה= שס"ה וזכרי עם ו"ה- רמ"ח. עין זח"א כד ע"א: זח"ג קי ע"ב, רכח ע"ב, רעח ע"ב; הק' תקי"ז י ע"ב. עד עהספקתי לבדוק נימסריה זו מפיעה בראשונה אצל ניקפילה בנגת אגוז מז ע"ג. וראה אבן שוטיב, ביאר סודות הרמב"ן המיוחס לאבוסאאלה, על עמ נ: סז, "ועמתי מפי מורי" כלומר הרשב"א. 20 עשור ספירות... : בכתביו רמ"ל חוזר פעמים על הרעואה בין הספירות הדברות והמאמרות. עין למעל זח"ב צג ע"ב; עקל הקדש, עמ 23; סוד עשור ספירות בלימה, עמ 371. ועין בס' הבהיר סי' קכד: "מעטם דאית בידיים עשור אצבעות רמז לעשר ספירות... כנגד עשרה דברות". מן הראוי להזכיר שרזו כמה מקובלים- וכנראה ביניהם הרמב"ן- שהבחינו בין המאמרות הספירות והדברות. ראה מאמרו על מעה אידל, "הספירות עמעל הספירות", תרביץ 51 (תשמ"ב) עמ 245-246.

השכינה שנא' בהצותם על יי'. כי על כל פנים כבוד החכם כבודו של הב"ה הוא וחולק על החכם כאילו חולק עליו ועל זה נאמ' כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. וכבר ידעת כי ענין סוד התורה הוא עין החיים אשר כל המדרגות נאחזות בתוכו ומתלוננות תחתיו והוא אחוז את כולם וכולם נאחזים בו והוא סוד כל העולמות אשר מתחתיו כי עליו עומדים. על כן תוכל לדעת כי כבוד החכם הוא כבוד התורה וצריך לעמוד לפניו מלא קומתו. ואמנם כי אפי' כל הקורא בתורה ואפי' שלא לשמה צריך לנהוג בו כבוד כי יש *לעיין על תורתו ולא על עניינו אפי' שהוא הולך בה לצד שמאל כל שכן ההולך בדרכי התורה כראוי שצריך לנהוג בו כבוד. ואמרו ז"ל על ענין אלישע אחר שיצא לתרבות רעה כי לאחר שנפטר באת בתו לפני ר' אמרה לו ר' פרנסני. אמ' לה בת מי את. אמרה בת אלישע. אמ' ר' וכי עדיין יש מזרעו בעולם והכתי' לא נין לו ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו. אמרה לו ר' זכור תורתו ואל תזכור מעשיו. יצתה אש מן השמים וסבבה ספסלו של ר' לשורפו. בכה ר' ואמ' ומה למשמאילים בה כך למימינים בה על אחת כמה וכמה שהב"ה חפץ בכבודם. על כן כל אדם חייב לכבד את החכם ולקום מפניו. כל שכן וכל שכן אם הוא אדם כשר ומתעסק | בתורה לשם שמים שצריך לכבדו יותר ולקום 94 ע"א מפניו ולעשות לו הדור מעלה על שאר בני אדם. וכבר אמרו כי אפי' לתלמידים העוסקים בתורה בבית רבן שצריך להדרם. וכבר אמרו ותקנו העניינים אלה רז"ל כפי הראוי. אשריהם ואשרי השומרים את דבריהם.

לצדק את המדות והמאזנים. כבר אמרו ז"ל והתפוררו הענין והודיעו כמה ענייני הרמאים המשקרים את המדות אותם העוברים דת ודין ואין להם חלק באמונת שמים הם המקמינים המדות ומשקרים אותם והמשקלות. ועל זה אמ' שלמה בחכמתו מאזני מרמא תועבת יי'. כי יש לך לדעת מה שאמרה התורה מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק כי על כל פנים העניינים

1 כבוד | כבודו ב 2 וחולק | וחולק ג 6 לעמוד | לקום ב / לפניו | מפניו בג 7 לעיין | לפניו א 8 עניינו | עניינו ג 10 כי לאחר | עלאחר ג / אמרה | אמרה לו ג 11 אלישע | אלישע אחר ג / והכתי' | והא כתי' בג 13 וסבבה | וסבבה ב / על ר' | ליתא ב 14 חפץ | חייב ב 15 כל אדם חייב | חייב כל אדם ב כל אדם חייב כל אדם ג 16 לשם | לשם ג 9 ואמרו ז"ל... : עיין בבבלי חגיגה פ"ב. 19 אלה | האלה בג / את | ליתא ג 21 ענייני | ענינים על ב 22 המקמינים... והמשקלות | המקמינים המדות והמשקלות ומעקלים אותם ג 23 בחכמתו | בחכמה ב

1 בהצותם... יי' :בל כו: 8. 2 כי... יקלו: עמ"א ב:ל. 3 סוד התורה... : בקבלת משה הי"ג מדרשה בפירוש התורה עם הקב"ה או ספירת תפארת. עיין למשל זח"ב ס ע"א דקב"ה תורה אקרי". יוצא שכבוד תלמיד חכם אדוני עם כבוד ה' וכבוד התורה שכן התורה בעצמותה המיספית אחד עם הקב"ה. 9 ואמרו ז"ל... : עיין בבבלי חגיגה פ"ב. 10-12 לא... במגוריו: איוב יח: ים. 23 מאזני... יי' :משי"א א. 24 מאזני... צדק: ויקי"פ: לו.

לכבד אב ואם שנא' כבד את אביך ואת אמך. יש לך לדעת כי 93 ע"א
כבוד אב ואם (הוא סוד ענין מוכרח וגדול הדבר ונודא מאד כי האב והאם))
הם שופטים ביצירה בהיות הגוף בא מהם וסוד הנשמה מהב"ה המשתתף
עמהם. ועל זה אמרו בגמ' קדושין שלש שותפין באדם האיש ואשתו והב"ה
ואמנם כי הכל שותף אחד ובדוגמא. על כן יש חובה על כל אדם לכבד את
5 הוריו אשר בא מכתם ובסבתם יצא לאויר העולם. והוא ית' בהיותם שניהם
מיוחדים עם שיתופו עמהם ונשתתפו שלשתם הוא נותן הנשמה להשתתף
בשותפות עמהם. ועל כן סבת האדם בתולדת הגוף אביו ואמו הוא ולפי' חובה
על האדם להיות מכבד אבותיו כאשר הוא בסוד אמרו כבד את אביך ואת
10 אמך. וכת' איש אמו ואביו תיראו כי בהיותם בחבור אחד נכונים יש בו גוף
ונשמה לצאת לעולם. ואין להאריך בזה הענין יותר כי הדבר ידוע הוא
למשכילים על כי הם ז"ל דקדקו ואמרו ענין כבוד אב ואם כמה כחו גדול
וענינם עומדים בדוגמא אמתית. ואמרו ישמח אביך ואמך אביך זה הב"ה
ותגל יולדתך זו כנסת ישראל. והכל הוא נכון למשכיל. והואיל והתעוררו
15 בזה יש לנו להתעורר בסוד המצות האחרות הואיל והתחלנו בהם.

לכבד את החכמים ולקום מפניהם שנא' מפני שיבה תקום ותרגו' מן
קדם דסבר באורייתא תקום. כבד רז"ל אמרו הענין ותקנו כבוד החכמים
בכמה | עניינים מתחלק. אמנם כי כל כלי שהתורה נחה עליו כמה 93 ע"ב
הוא מכובד. וכבר ידעת כי סוד התורה כמה היא עליונה על הכל ואנו חובה
עלינו לכבד את התורה ואת הכלי אשר היא יושבת עליו. וכבוד החכמים
20 כבוד והודור הוא לכולנו כי המכבד את החכם כאילו מכבד להב"ה כי אין
כבוד זה אלא להב"ה בלבד ועל זה אמרו כל החולק על החכם כאילו חולק על

4 קדושין | ליתא ב' דקדושין ג' / עלשו | עלשה ב' 6 יצא | בא ג' 7 עם | ליתא ג' / הוא
והוא ג' 8 בתולדות ג' 9 על | על כל ג' 13 וענינים | ועניינים ב' / ישמח... הב"ה
ישמח אביך ואמך זה הב"ה ב' ישמח אביך זה הב"ה ג' 14 נכון הוא ב' 15 בזה... להתעורר |
ליתא ג' 16 תקום | תקום והדרת פני זקן ב' 17 רז"ל אמרו הענין | איל הענין ב' אמרו הענין
ז"ל ג' 21 כי | כי בזה ג' 22 אמרו | אמרו חכמים ז"ל ג'

1 כבד... אמך: עמו י"ב. 4 שלש שותפין... : עין בבלי קדושין על ע"ב. 10 איש...
תיראו: ויק' י"ג. 13 ואמרו ישמח אביך... : העוה זח"ג סא ע"ב, קט ע"א. דרשת הוור
מבוטט על דברי רבי חנינא בר פפא בברכות לה ע"ב: "ואין אביו אלא הקב"ה... ואין אמו אלא כנסת
ישראל". וע"פ הסימבוליקה הקבלית סא אב רומז להקב"ה ואם לשכינה / ישמח... יולדתך: מעו כג:
כה. 16 מפני שיבה תקום: ויק' י"ג. לב. 17 כבד רז"ל אמרו... : העוה בבלי קדושין לב
ע"ב-לג ע"ב. 18 כלי שהתורה נחה עליו: לא מצאתי כיני זה לתלמיד חכם בגוף הוור. אלם
העוה תקו"ז, קמו ע"ב: "זלית מאני (= כלי) אלא תלמיד חכם". ועין זח"ג פז ע"ב. 22 אמרו כל
החולק... : עין בבלי סנהדרין ק' ע"א: "כל החולק על רבו כחולק על העביה".

ואינו זוכר אדם ידוע יכול לומר בכלל ולהוכיח וליסר כענין הנביאים הראשונים שהם הוכיחו את הרבים ולא פרסמו אדם ידוע כי זו היא הדרך הנבונים ועליהם נאמר והמשכילים יזהירו כוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככובים | לעולם ועד. ואשרי אדם שומע מוסר ללכת בדרכי יושר. 92 ע"ב ועל זה נאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

5 לבעול במתנה וקדושין. יש לך לדעת ולהתבונן כי רז"ל הם התקינו העניינים הידועים וגדרו האורחות לבלתי עבוד הפרצות ולא ימצאו זרע קדש כשאר האומות הבוועלים בעילותם כבהמות אשר אין להם גדר לפרצותם. אבל זרע קדש ישראל סגולתו עם נחלתו כולם יש להם חומה סביב בדלתים ובריח ואין להם לצאת חוצה ולפרוץ הגדר ויהיו מובדלים מכל יתר הגבראים אשר על פני כל הארץ. ואמנם כי אין לבוא בחבור הזכר עם הנקבה אלא בקדושין ובמתנה הראויים לכל בת ישראל מבית המלך מלמעלה כי כל הנשים תקבלנה מנותיהן ותמרוקיהן מבית המלך אל בית הנשים. ועל כן אין לשום בר ישראל להזדווג עם אשה בלא מנותיה הנתונים לה מן המלך. והעובר על זה פוגם את מקומה אשר הנקבה יורשת ירושתה. ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לברך בשבע ברכות אשר לה ערוכות מבית המלך פנימה. והכל הוא סוד ידוע למשכילים כי סוד שבע ברכות הכלה יורשת ובה היא משתרשת כי הכלה יורשת שבע ומשתרשת בשבע. ועל כן היא בת שבע להיותה ערוכה במהללה וכל בת יורשת נחלה. ועל כן בת ישראל אוצרת נחלתה ואין פוחתין מברכותיה ותמרוקיה ומנותיה. ועל כן היא חובה על כל אדם להשלים מצוה זו ולקיים סוד דת האמונה להיות האדם בזה העולם דוגמא אמיתית כפי סדר נכונה. |

10

15

20

1 ולהוכיח | ליתא ג' 2 הדרך | דרך ב' 6 הם | ליתא ב' 7 וגדרו | וגדו ב' / עבור | ליתא ב' 8 כשאר | כאשר שאר ב' / לפרצותם | לנפעותם ג' 10 ולפרוץ הגדר | יש להם לגדור הפרץ ג' 11 ואמנם | ואולם ב' 12 בת | בית ג' 13 מבית | לכל בית ב' / בר | בן ג' 14 מן המלך | מבית המלך ג' 15 אשר | ליתא ב' 16 הוא | ליתא ב' 17 ובה | ובהם ג' 18 היא | ליתא ב'

4-3 והמשכילים... ועד: דני יב: ג. 5 ולמוכיחים... טוב: מעו כד: כה. 9-10 סביב בדלתים ובריח: ע"פ דב' ז: ה. 13 ותמרוקיהן מבית המלך...: ע"פ א"ש ב' יב-ג. 11 אין לבוא בחבור...: זיווג זכר ונקבה למשה בדוגמת זיווג הקב"ה ושכינה למעלה. ומי שלא נטון לאשה חתנה וכסף בענת קידושין כאילו פונם בשכינה. העושה פסגה המצות לר' מתחם רקאנסי סו ע"א: 'מצוה לבעול בקדושין... בעבור כי האשה היא דוגמת השכינה'. 15 פוגם את מקומה...: היינו שכינה עכל נקבה נמשכת מעם. עיין בהע' הקודמת. העושה זח"ב קא ע"א, קב ע"ב / ועוד... והיתה: יעו ז: יג. 17 סוד שבע ברכות...: שבע ברכות שהכלה מתברכת בהן מאונת כנגד שבע ספירות הבנין הכלולות בשכינה. העושה זח"ג רסו ע"ב: 'בתולה ירתא שבע ברכות ואתברכא בשבע בנין דבתולה ישראל [= שכינה] ירתא שבע ברכן ועל דא אתקרי בת שבע'. ועיין עס ז ע"א 19 וכל... נחלה: במל' ח.

ולא לשוב [לעשות] כדבר הרע הוא. ואם ישוב בפעם הראשונה טוב ואם לא ישוב כמתחלה ויוכיחו וכן עד שלשה פעמים. וכך הוא דרכו ית' שנא' הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. וכך אמרו ז"ל מכאן ואילך אם ישוב מוטב ואם לאו יוכיחו בפני אחרים אהביו. אם ישוב מוטב ואם לאו מוטב לפרסמו. וכמה דקדקו ז"ל עד כמה יוכיח אדם לחברו אמרו עד שיגביה ידיו להכותו. 5

ונהגה על כן לא כל המוכיחים | עושים תוכחתם לשום שמים כי 92 ע"א יש אנשי' שיראו אדם לתאות נפשם או שאין עושה להם רצונם רודפים אחריו כאילו הם אנשים שהם מקנאים לבורא ית' ועל לא חמס בכפם משתדלים לביישם ולעשות עמהם רע. או לנפשם ואוי למוכיחים שאין עניינם לשום שמים ואין הולכים להוכיח כדרך נאמני ארץ. הלא אהרן הכהן ברודפו שלום וכל מעשיו לשום שמים נאמ' עליו ורבים השיב מעון בהיות כוונתו לשום שמים על דרך אהבת המקום ואהבת הבריות לחזור אותם למוטב. ואמנם כי על כן ענין התוכחת כאשר אמר חכם הרזים טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת כלום טובה התוכחת ונאה ויפה אותה הבאה מאהבה מסותרת שאינו רוצה לבייש לשום אדם אלא מודיע לו במסתרים בתחלה פעם ושתיים ושאלו ולאחר כן אם אינו מקבל טובה תוכחת מגולה מפני שקודם באה מאהבה מסותרת. אמנם כי בזה הפסוק שמעתי אומרי' מפי החסיד הרב רבי' יונה ז"ל שפירש טובה תוכחת מגולה ודאי ונאה היא כדי ליסר בני אדם ויחזרו למוטב אבל מאהבה מסותרת תהי תוכחתו במסתרים שלא יתבייש מתוכחתו כי זו היא התוכחת המועילה כאשר הורו ז"ל וכאשר יאות לכל משכיל. 20

המוכיח לחברו או לאדם ידוע צריך להתנהג בענין זה כאשר אמרנו כי זו היא דרך החסידים להוכיח בדרך זה או אם שמע עליו שום דבר להוכיחו בינו ובינו כפי הדרך הזה. אבל הבא ליסר את הרבים או להוכיח לדבים הואיל

2 [לא] לאו ב / כמתחלה [כמתחלה] ג / עד] ליתא ב / וכן] וכן ב / 4 מוטב] טוב ב / ואם... מוטב] ליתא ב / 8 שאין] שאינו ב / 9 שרם] ליתא ב / לבורא] לאל ג / ועל] דעל ב / 18 הרב] ליתא ב / רבי'] ליתא ג / 20 מאהבה מסותרת] באהבה מסותרת כלומר אם הוא רוצה להוכיח מאהבה מסותרת ג / תהי] תהא בג / 21 התוכחת המעולה ג / יאות] נאה ב / 23 דבר] דבר אחד ג / 24 ובינו] לבינו ב / לבין עצמו ג / לרבים] את הרבים בג

3 הן... גבר: איוב לז: כס / אמרו ז"ל... : עיין בבלי יומא פו ע"ב. 9 ועל... בכפם: ע"פ איוב סז: יז. 11 הלא אהרן הכהן... : השווה ספרי נצבים פשה; אדר"ג נ"א פי"ב ומשם כיל"ש ח"ב ט"י תקפח. ועיין זח"ב קכח ע"ב. 12 ורבים השיב מעון: מל"ב:ו. 14-15 טובה... מסותרת: מעי כז: ה. השווה זח"ג טו ע"א. 18 הרב רבי' יונה ז"ל: הכוונה לר' יונה גירונדי. לא מצאתי המקור בכתיבו. 19 טובה תוכחת מגולה... : השווה זח"ג פה ע"ב-פו ע"א (פקודין). 23 זו היא דרך החסידים... : השווה זח"ג פו ע"א (פקודין).

ועכשיו הנני נכנס בדרך התוכחת כפי עניינו הראוי לכל אחד ואחד. יש לך לדעת כי אע"פ שיש לאדם להוכיח לחברו בהיותו רואה את מעשיו שאינם הגונים לא לכל אחד ואחד ניתנה התוכחת להוכיח ולא כל בני אדם ראויים להתוכח כי לא כל אדם שוין. הלא כל בני האדם כולם נפרדים במעלתם בזה העולם גבוה מעל גבוה וגבוהים כאשר תמצא כי כל העולמות אדוקים זה בזה וכולם דוגמ' זה מזה ותמצא מעולם העליון הגבוה על כל גבוהים משתלשלים כל הדברים גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם עד זה העולם השפל הכל הוא בדוגמא. ועל כן אע"פ שעולם העליון גבוה מעל גבוה והוא בסוד אחדות מיוחדת מעולם שלמטה הימנו נפרדים המעלות במעלתם וכל הדברים בתכונתם עד זה העולם השפל שהוא נפרד בתכונתו יותר מעולם אשר עליו. ועל כן יושביו נפרדים בתכונתם ונפרדים במעלתם. |

הנה יש לך לדעת כי יש אדם שהוא ירא שמים ולפעמים יארע 91 ע"ב שום תקלה בידו ויראהו אדם פחות אשר נקל לכתו באותו החטא הזה יבוא ויוכיחו. או תלמיד חכם כגון שאמרו רז"ל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום. ואמרו שמה עשה תשובה. שמה ס"ד אלא ודאי עשה תשובה. הלזה יקרא אדם ((אחד)) להוכיחו. וכן לא כל המוכיחים ינעם ולא כל החוטאים החטא ינעם. הלא תראה אדם שהוא כשר בעיני רואיו מעומף במליתו וכמה עניינים גדולים ורעים בארובתו לא יחוש על השוחד כי יבוא ולא יחוש על שוד עניים ואנקת אביונים ועושה עצמו כאילו לא טעם טעם חטא מימיו והוא בעלילות דברים רודף אחר בני אדם כדי שיתעלה ויתגאה ויאמרו פלו' אין כמוהו בכל הארץ והוא עניינו ומעשיו לתאות נפשו וכולו חנף ומרע. הלא התוכחות כמה טובים וישרים וכמה ינעמו וכל שומעי תוכחות ייטב להם וטוב להם כל הימים לחיותם. זאת התוכחת המאושרה על כל הארץ בהיות המוכיח מדקדק ומפשפש במעשיו וכל עניינו הם לשום שמים בשומעו כי אדם חוטא בלוקחו אותו בינו לבינו ומיסר אותו ומורה לו הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה. הלא החוטא אם הוא בעל נפש בראותו תוכחותיו וענייני מועצותיו ישוב ויתנחם על הרעה אשר עשה

1 הגני' אני ב' 2 להוכיח] להוכיחו ב' 3 כל] לכל ב' / בני] ליתא ב' 6 דוגמ' דוגמא אחת ב' / על] מעל ב' 7 הדברים] ליתא ג' 8 שעולם] שראגולם ג' 13 לכתו] להוכיחו ב' / באותו] באותו אותו ג' / יבוא] יבא ב' 14 תלמיד חכם] תלמידי חכמים ג' / שאמרו רז"ל] שאמ"ל בג' / אם] ליתא ג' 16 אלא] אלא אימא בג' / הלזה] הלא זה ב' הלא ג' 17 ינעם] ינעים ג' / ערוא] ליתא ב' 19 העשוד] העשות ב' 20 טעם טעם] טעם ג' 23 לחיותם] לחיותם ב' 25 ומיסר... לו] ומיסר ומורה לו ג' 27 ועניניו ג'

זרעו ונדבק באל אחר. ואע"פ שאין לנו לגעת במשיח אלהי יעקב והוא ידע החכמה ומגייד הנשים על שנתחבר אצלם ראה מה כתי' עליו כי חס ושלום שהוא עבד ע"ז אלא שדבק בנשים שאינן הגונות לו וירדה מעלתו ולאחר מותו נתחלקה המלכות לשתי ממלכות ולא נשאר לבניו כי אם שני שבטים בלבד.

5 והנה יש לך לדעת כי הבא מזרע קדש מנחלת אבותיו אין לו לפגום

קדושתו חותם הקדש הרשום בבשרו כי אין לפני הבורא ית' קנאה גדולה מזו להנקם בנקמה בו. וזהו הסוד והריקותי אחריכם חרב נוקמת נקם ברית בהיות האדם פוגם בריתו הקדוש הנחתם בבשרו. ועל כן נוקמת נקם ברית ודאי ומעלה עליו הכתו' כאילו משתחוה לע"ז. והנה על כן בא האדם להפמא בטומאה ואם בא לממא חממאין אותו כי באותו הטומאה הולך ולא תסור ממנו.

10 והנה הוא מגואל תועבה לפני המקום זולתי בתשובתו ומתפרש מטומאתו וישוב אל יי' וירחמנו ואל אלינו כי ירבה לסלות. ועל כן יש לנו לאהוב כל הבא להתפרש מן הטומאה ומתדבק בנחלת יי' בגורלינו. ומפני חבת המקום אשר נדבק בו יש לנו לאוהבו מאוד כאמרו ואהבתם את הגר. ואמנם כי הגרים כמה פנינים פירשו רז"ל אותם הבאים תחת כנפי השכינה. יש לנו לאהבת השכינה לאהוב הדבקים בה. ומזה הדרך תוכל לדעת ענין הגר בדרך נכונה הבא להדבק תחת כנפי | השכינה. 91 ע"א

להוכיח החוטא ולגעור בו בעת יעבור על דרך התורה שנא' הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואמרו בו כי כל הדברים הנגלים כולנו ערבים זה לזה שנא' הנסתרות ליי' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. ועל כן יש לכל אחד ואחד ממנו להוכיח החוטא ולגעור בו כדי שלא ישא עליו חטא בערבות אשר ערב לרעהו. ואין לו לאדם החוטא לומר בהיות חברו מוכיחו מה לך ומי אתה להוכיחי. אבל ודאי כל המקדים בזה תבוא עליו ברכה כי הוא עבר בשבילו והוא ישא חטא משאו על כתיפיו. ועל כן זה אל יתעצל להוכיחו וזה אל יתבזה מכל מה שיוכיחו. 25

4 ממלכות) מחלקות ב 6 קנאה) ליתא ב 8 נקם] ליתא ב 12 אל יי' ליתא ב 14 נדבק] נקרב ב 15 השכינה) השכינה אהבתם וענינם אצלם והנה הואיל והם נכנסים תחת כנפי השכינה יש לנו לאהבתם... בג 16 הבא] ליתא ג 21 בו] בו כאמרו ב 23 ודאי] ומה ב / להוכיחו ג 24 ערב] ערב בג 25 שיוכיחו] שהוכיחו ג

6 כי אין... : העוה זח"ב ג ע"ב: "זונתין לית קנאה קמי קב"ה בר קנאה דברית קדישאל. ובז"ח רות ע"ג. 7 וזהו הסוד... : העוה זח"א רמ ע"ב: זח"ב כו ע"א / והריקותי... חרב: ויק' ט: לו / נוקמת נקם ברית: עם עם כה. 11-12 וישוב... לסלות: יש נה: ז. 14 ואהבתם את הגר: דב' י: יס. 18-19 הוכיח... חטא: ויק' י: יז. 20 הנסתרות... ולבנינו: דב' כ: כה.

במקום מושבה הגוף מממא כי נשאר רק משהרתו ורוח מומאת מת יוכל לסבוב
 אותו כי אין בקרבו מהרתו. ועל כן הם מממאין במותם חוץ גופות הצדיקים
 המשרתים את פני הארון ית' שמעלתם גדולה על יתר בני העולם.
 ונחזור לענין הגוים כי סבתם מומאה וגופם כלה ונשמתם נשרפת וגזעם
 5 ושרשם מומאה. כי אבותיהם ערלי לב וערלי בשר ואמותם נדות בניהם אשר
 יבואו מסבתם מקבלין מומאתם. אמנם כי הבא להתגייר ומקבל עליו עול
 מלכות שמים ויסידי ממנו ערלתו ועכשיו בא למהר מסייעין אותו וסר ממנו כח
 המומאה ובא ונכנס תחת כנפי השכינה ונתקרב לאמונה יצא מכל דרכי כח
 המומאה ומתטהר ונתדבק לאמונתנו כי עד צדק ישוב דרכו ושם ממתיקי חכו.
 10 ועל כן נקרא גר צדק כי שם תקע אהליו. ועל כן מפני חבת האמונה יש לנו
 לאהוב הדבק בה במכונה. ואמנם התבונן כי הגוים אע"פ שמתגיירים אינם
 עולים כישראל כי קשה לפרוש זוהמתם מהם עד כמה בנים שיולידו במהרתם.
 ועל זה תמצא ישראל הבא מן הגויה כגון בן יפת תואר אמרו ז"ל חזקתו להיותו
 בן סורר | ומורה. אוי לו לפוסל את זרעו וזה אע"פ שנתגיירה כל 90 ע"ב
 15 שכן וכל שכן הבא על אשה שאינה גיורת שהוא פוסל את זרעו ובעל אל נכר.
 ועל זה אמרו ז"ל כי לא תשתחוה לאל אחר זה הבעול ארמית כי הוא פוסל את

2 גופות] מגופות ב / 5 ואמותם] ואמותיהם ג / בניהם] ובניהם ב / 6 יבוא] בא ב /
 מומאתם] ממומתם ב / ומקבל] ויקבל ג / 9 ומתטהר] ונתקרב ג / לאמונתו] באמונתו ב /
 ושם] ושכח ב כי שם ג / 10 אהליו] אהלו ב / חבת] סבת בג / 11 במכונה] בכונה ב
 בכונה ג / 13 זה] כן ג / יפת] יפה ב

5-4 וגזעם ושרשם מומאה: העוה חז"י יד ע"ב: לא דמי מאן דאמי משרשא קדישא ומזנא דקסופ
 למאן דאמי מזנא בינא ומשרשא דעליי בעיני תקיפין. 7 בא למהר... : העוה בבלי שבת קד
 ע"א. 8 ונכנס תחת... : העוה חז"א יג ע"א: "למרחם נירא דעאל למזור גרמיה ולאנאל תחת נדפוי
 שכיתא ואיהי אנילא לון תחות גזפרא לאיענו דמתפרען מספרא אחרא מסאבא ומתקרבין לגבה". על
 שימוש זה, עיין לעיל עמ' 20:16 ובהג' שם. 9 כי... דרכו: ע"פ תה' צד: סו. 10 נקרא גר
 צדק: העוה חז"י יד ע"א ע"ב: "הא תנין נירא כד אתנור ועייל תחות נדפי דשכיתא אקרי גר צדק ולא
 יתיר. גר צדק ודאי זכי למיעל בהווא כתיא דצדק... ובגין כך גר צדק ודאי דאמר רב המנוג סבא אמות
 עכו"ם עד לא אתנורו עריין בכתינא דמתיא דלא קדישין ורוח מסאבא שרייא עלייהו כיון דאתגייורו ואתנורו
 עריין בכתינא קדישא על שכיתא דשריא על שאר כתינא תמאין". עיין חז"א יג ע"ב; חז"ב ע ע"א; ששנן
 עדות, עמ' 340. 12 קשה לפרוש זוהמתם... : העוה חז"ב פז ע"ב: "אמר ר' חייא וראית בשביה
 אענת יפת תאר וגו'... לית לך אתנו בעמין עכו"ם כערה דקאי חזי. דתנינן אמאי אסמך פרשתא דא לבן
 סודה ומורה. אלא בודאי מאן דנסיב האי אתתא בן סורה ומורה ידית מניה. מאי פגעמא משום דקשה
 למעבר זוהמא מינה". ובחז"י יד ע"ב: "באמות עכו"ם קשיא למעבר מנייה זוהמא ואפילו עד ג' דרין".
 13 אמרו ז"ל... : עיין תנ"ב כי תצא סי' א; דבר' ו: ד; יל"ש ח"ב תתקכ"ה. והעוה רש"י דב' כב: יא.
 15 ובעל... נכר: מ"ב יא. 16 אמרו ז"ל... : העוה חז"א קלא ע"ב: "מאן דאתדבק באמתא
 דשאר עמין עכו"ם אסתאב איהו והווא ברא דאתיליד ליה יקבל עליה רוח מסאבא. ואי תימא הא מספרא
 דאבוי מישראל קא אתיא... תא חזי דהא בקדמינתא אסתאב אבוי בעשתא דאתדבק בהווא אתתא דאיהו
 מסאבא וכיון דאב איהו אסתאב כל עכן דאיהו ברא דאתיליד מנה יקבל עליה רוח מסאבא. ולא עוד אלא
 דעבר על אורייתא דכתיב לא תשתחוה לאל אחר כי יי קנא שמו בין דקני על האי ברית קדישא". ובז"ח
 מדה"ג נח כא ע"א: "זלא תשתחוה לאל נכר עלא תבעול ארמית". ועיין חז"ב ג ע"ב; ז"ח מדה"ג רות עח
 ע"ג / כי... אחר: עמ' לד: יד.

אחד ואחד בזמנו. ועל כן הסוד בהיותו אומד ביומו כדי שלא יפגום כח היום. ואליו הוא נושא את נפשו דיו שהוא נותן נפשו קודם זמנו בהיותו נותן נפשו על עמלו אשר הוא עמל. על כן לא יקרא עליך אל יי' והיה בך חסא ולא ידחה אותו מיום זה ליום אחר. כל כח וכח ממונה על יומו ולא שום כח ממונה בחבירו. והנה הוא הענין נכון לכל משכיל בהיות כח הממונה על היום נפגם ביום ועל כן היה בך חסא. והנה הענין כפי הנכון לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח הכל בפירושו.

לאהוב את הגר. הנה ידעת כי כל הגוים וכל ענייניהם כלם הם בחזקת הטומאה. ועל כן הגוים הם טמאים ומטמאים בחייהם. והנה תוכל להקשות כי הגוים הם מטמאים בחייהם ובמותם לא יטמאו. אי"כ והואיל והם טמאים בחייהם במותם לא כ"ש. אלא יש לך לדעת ולהכיר כי הגוים באים מצד הטומאה כי נפשות הגוים מצד הטומאה באו. ועל כן אמרו כי הואיל ונפשותם באים מכח הטומאה בעודם בחייהם ונפשותם בגופותם כל הקרב אל משמעתם טמאים הם כטומאת השרץ השורץ כי נפשותם הם הם המזיקים המשקצים את המהורים ומטמאין במשא כנבלה. אבל במותם 90 ע"א הריקו כליהם והטומאה הלכה מקרבם. הרי אינם מטמאין במותם כי כליהם רקים מטומאתם. אבל ישראל בחייהם מהורים במותם מטמאין. אם כן מפני מה ישראל מטמאים. הענין הוא כי ישראל מהורים ונשמתם מהורה ואביהם שבשמים מטהר אותם. ועל כן הם מהורים בחייהם בעוד אשר נשמתם מהורה בקרבם אבל במותם שנשמתם מהורה אינה בקרבם ותלך ותשב לה מנגד

1 הסוד] סוד הענין ב 2 שהוא נותן ענותו ב 3 עמל] עמל נפשו ב 5 כח] הכח ב 9 הם] ליחא ב 10 אי"כ] ואם כן ב / הואיל ב 13 בגופותם] בגופם ב 14 השרץ] ליחא ב 16 הריקו ג / כין] ליחא ב 17 מטמאיתם] מטמאתם ב בטומאתם ג / מטמאין] מטמאים ב 18 מהורים] ליחא ב 19 בחייהם מהורים ג / בעוד] בסוד ב / אשר נשמתם] עשמתם ב

1 בהיותו אומד ביומו: דב' כד: טו. 2 ואליו... נפשו: שם שם. העוה זח"ג פד ע"ב-פה ע"א. 9 הגוים הם טמאים...: כל הדרשה מקבילה לוח"א קלא ע"א: "כל זמנא דבר נש קאים ברוחא דא לאו איהו מסאב נפקא נשמתיה מניה איהו מסאב... דהא הוא יצר הרע כד נפיל רוחא דבר נש סאיב ליה ואשתאר נופא מסאב ושאר עמין עעכו"ם כד אינון בחייון אינון מסאבין דהא מספרא מסאבא אית לון נשמתין וכד אתריק מניה הואו מסאבו אשתאר נופא בלא מסאבו כלל". ועיין שם רכ ע"א: "מה בין ישראל לעמין עכו"ם וכו'"; ובז"ח מדה"ג רות ע"ח ע"ד. תירוץ אחר לבעיה זו ניתן בס' תשק לר' יוסף הבא משוען הבירה, עמ' 6-7: "ד' פלוני אשכחיה לאליהו ז"ל דהוה קאי בבית קברות של גוים ולמדנו שאין שומאה במתי אמות העולם ויש שומאה במתי ישראל מפני כעיראל נפטר מן העולם רואה עכינה... ולפי ערואים עכינה כל כך הווי הגדול והמורה במסתכל הגעמה מממאת הגוף... ולפי" יש שומאה במתי ישראל אבל לא יש שומאה באמות העולם מפני שאינם מסתכלים בעכינה אינם ממנים כי לא ראו את העמש בתקופתו. כיצד שומאה. ראו ולפי" נשאר הגוף כאחד מברגמות". על ראית העכינה בעשנת מיתה לפי הזוהר, עיין לעיל עמ' 206 הע' 1. סביר להניח ער' יוסף השפע מהזוהר. 20 ותלך... מנגד: בר' כא: מז.

נכונה להיותו מתנהג בה כפי אשר אמרנו. וזהו ולך תהיה צדקה מעם יי' אלהיך בהיותו נותן לו החיים וחוזר לו נשמתו בכל יום ויום כפי אשר אמרנו ודי במה שרמזנו למשכיל.

5 לתת שכר שכיר בזמנו שנא' ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו. כבר אז"ל שכר שכיר אפי' גוי צריך לתת לו ביומו. אמנם כי אפי' הענין הוא כראוי וכהוגן לתת עמלו אשר יעמול השכיר ויאכל ממנו הוא ובני ביתו וישבח ליוצרו שנתן בו כח לעשות חיל ונתן לחם לו לאכול ולא הוצרך לשאול לבריות על מזונו וכשיעבד שכרו ולא יתנהו יצטרך לבקש מן הבריות ולשאול שאלה בהלואה או בשום צד וישפוך את נפשו לפני בני אדם. ועל זה וקרא עליך אל יי' והיה בך חסא. 10

הנה יש לך לדעת כי הוא ית' תקן עולמו והמציאו לפי חסד ותקן הדברים כלם העליונים והתחתונים להיותם במציאות נכונה כל ענין וענין וכל דבר ודבר. והנה הוא ית' תקן הימים והלילות וכלם מתנהגים במשמרתם הנכונה המושם עליהם למעלה. ובהתעורר מדת היום כמה שמרי השמרת ממונים בכל יום ויום להנהיג העולם ומשמרתם ביד האדון ית'. ואמנם כי אין לך יום שאין עליו יד ממונה להנהיג שפלים מתחת יד האדון ית' כל אחד ואחד ביומו ולהיותו מנהיג להתברך ולהקרא בשמו כאשר התעוררנו בסוד ימי החול. ואמנם כי העובר ענין היום או העושה מצוה גורמת באותו היום הוא מרבה ומשפיע הכח הממונה על היום מתחת מדת היום או הוא ממעט ונותן פגימות בכח הממונה בעברו המצוה. ואמנם כי מדת היום ביום ומדת הלילה בלילה כל 20

1	וזהו וזה הסוד ב	2	ויום ליתא ב	3	למעטיל לכל מעטיל ב	5	אפי' ואפי' ב
6	הענין שראנן ב	7	לחם לו	8	יתנהו יתנה לו ב	11	לך ליתא ג
12	הדברים העולים ב / כל על ב	14	הכונה נכונה ב	16	שפלים העפלים ב		
18	גורמת הגורמת ב	19	ממעט מעטים ב	20	בעברו בעובר ב		

4-5 ביומו... נפשו: דב כד: ט. 5 כבר אז"ל... : עיין מענה בבא מצינא פ"ט מ"ב ובבלי בבא מצינא ק"א ע"א-ע"ב. אולם לפי המענה דוקא גר תועב ולא נכרי סתם נכלל במצות עשה על שכר שכיר ביומו. עיין עם ק"א ע"ב שנודע בברייתא לא תעשק שכיר עני ואביון מאוּד: "מאוד פרס לאחרים" ופי' רש"י עם "אחרים עובד כוכבים". ועיין עם תוספות ד"ה "מאוד פרס לאחרים". והעושה הגירסה בירו' בבא מצינא פ"ט ה"א: "מאוד אילו ישראל". ובספרי כי תצא פי' רעה: "מאוד ולא מאחרים". ראה רמב"ם מענה תורה, הלכות שכירות, פי"א מ"א; סמ"ג לא תעשה קפא. 10 וקרא... חסא: דב טו: ט. 13 והנה הוא ית'... : העושה זח"ב ר"א ע"א-ע"ב: "אינון דעלפניהון ביממא לא אינון דעלפניהון בליליא. וכד עאל ליליא אתעברו שולפנין דיממא ואתמנון שלפנין אחרנין דעלפנין בליליא ואתחלפן אלין באלין. ורוא דא את המאוד הגדול למחשלת היום וגו'. ומחשלת היום ומחשלת הלילה שולפנין אינון די מנן ביממא ושולפנין אינון די ממנון בליליא. ואלין אקרן מחשלת היום ואלין אקרן מחשלת הלילה. כד עאל ליליא כרוזא נפקא אתתקנו שולפנין דליליא כל חד וחד לאתריה. וכד נהיר יממא כרוזא נפקא אתתקנו שולפנין דיממא כל חד וחד לאתריה". ועיין עם יח ע"ב.

להשיב משכון לבעליו כבא השמש שגא' השב תשיב לו את העבוס
 כבוא השמש. הענין הזה הוא בהיות אדם חייב לחבידו שום דבר בלא משכון.
 כבר אז"ל הענין והורו ענייני הממשכן לחבידו באיזה דרך ימשכן כאמרו לא
 תבא אל ביתו לעבוס עבוסו. ואמרו השב תשיב לו את העבוס משכון שהוא
 5 ראי להשתמש בו ביום ישיב לו ביום ויהיה עמו בלילה ויחזירנו לו ביום משכון
 שצריך להשתמש עמו בלילה יהיה עמו ביום ויחזירנו לו כבוא השמש. וזהו לא
 תשכב בעבוסו לא תשכב על ממתך ועבוסו עמך. ועל כן ולך תהיה צדקה מעם
 יי' אלהיך. ודרשו ז"ל השב תשיב לו את העבוס כבוא השמש בכסות לילה
 הכתוב מדבר. יש לך לדעת על מה שדרשו כי כל אדם יש לו לדעת ולהכיר
 10 כי הוא ית' עשה את האדם ישר בצלם בדמות ויכוננו בדונמא אמתית לדעת
 ולהכיר את בוראו אשר עשה לו הנפש הזאת להודיע ולדעת את עבודתו אשר
 יעבוד בכל יום ויום אצל בוראו וכי הוא ית' פוקד מעשיו ועלילותיו אשר הוא
 עושה בכל יום ויום. ואמנם כי בלילה בשעה שהוא עולה על מחטו לישן וכל
 בני העולם ישנים אל יאמר בלבו שהפולס עומד בלא השגחה אלא יתכוון
 15 בלבבו כי בעוד שהאדם ישן על מחטו כל בני עולם מועמים מעם מיתה
 והנשמות עולות כפי מעלתם כל אחת ואחת ונפקדות בלילות מעם נורא
 תהלות. ואמנם כי הנפש נמצאת לפני האדון יי' צבאות ית' מחייבת מכמה
 חיובין. היא עומדת כמשכון בידו כאמרו אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר
 איש. ומפני שהיא משכון להשתמש בו ביום הוא ית' עושה חסד עם האדם
 20 ומחזיר לו נשמתו בכל בקר ובקר ממשכן אותה בלילה וחוזר אותה ביום. וזהו
 סוד אמרו חדשים לבקרים רבה אמונתך. ועל כן יש לאדם הידא לבוראו
 ללמוד מדרכיו וללכת אחריו בארץ הזאת כאמרו אחרי יי' אלהיכם תלכו ואותו
 תראו. הנה זה הדרך הנכון ליראי יי' ולחושבי שמו ולא ימיד דרכיו מדרכי
 בוראו חוצה למען יראה כי הוא עבדו מילידי ביתו. ועל כן סוד המצוה הזאת

2 אדם] האדם ב 4-6 מעכון... העמש] מעכון שהוא ראי להשתמש בו ביום ישיב לו יהיה עמו
 בלילה ויחזירנו לו כבא השמש ג 9 ולהכיר] ולהכיר ב 10 בדמות] ודמות ב
 11 ולהכיר] ולהכיר ב / לו] את ב / להודיע] ליתא ב 13 ויום] ליתא ב / בשעה] אפי'
 בשעה ב 14 בלבו] בלבבו ב 15 עולם] העולם ב 20 ומחזיר] וחזר ב
 24 מילידי] מילידי ג

1 להשיב משכון... : השוה ס' העולם עם בקיצור. 1-2 השב... השמש: דב' כד: יג. 3 כבר
 אז"ל... : עין בבלי בבא מציעא ק"ג ע"א קט"א. 3-4 לא... עבוסו: דב' כד: י. 6-7 לא
 תשכב בעבוסו: עם ע"ב. 7-8 ולך... אלהיך: עם ע"ב. 8 ודרשו ז"ל... : עין בבא
 מציעא ק"ד ע"ב. 10 עשה... ישר: ע"פ ק"ז: כס. 15 בעוד שהאדם ישן... : עין לעיל עמ'
 17-18 ועמ' 15-16. 18-19 אשר... איש: איוב יב: י. 21 חדשים... אמונתך: איכה
 ג: כג. 22-23 אחרי... תראו: דב' יג: ה. 23 ליראי... שמו: מלג: סו.

כי לא לפני בלבד הוא מלוה אלא כאילו הוא מלוה לשכינה כדי שיחיו בני היכל המלך וזהו וחי אחיך עמך. והנה זהו מלוה יי' חונן דל כי הלואה זו להביה להתפרנס עניי ביתו. ואמנם כי יש עניי שאינם רוצים להתפרנס מן הצדקה בפרהסיא ורוצים להתפרנס בצינפא על משכונותם. צריך לפרנס אותם בדרך הלואה על משכונותם כדי שלא יתביישו ולא יתגלו כי | [דרך השואל

5 כמה בושט בכמה מינים עוברים עליו. ועל זה אמרו בגמ' ברכות על סוד אמרו סביב רשעים יתהלכון כרום זולת לבני אדם אמרו עוף אחד יש בכרכי היס וכרום שמו ובעשה שחמה זורחת לכמה גוונים מתהפך. כך השואל דבר מחבירו מתהפך לכמה גוונים ענא' הרכבת אנוש לדאשינו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה. ואז'ל ימות אדם ואל יצמרך לבריות כי עכ"פ הואיל והאדם צריך לבריות ובה לשואל מחבירו נשמחו יוצאה ממנו בשעת שאלתו והמלוה לו בעין יפה חוזר לו נשמחו וזוכה לברכה שלמעלה והוא ית' צריך להשלים לו שכרו ולתת לו שכר בעולם הזה ולתת לו שכר בעולם הבא. ודאי בשעה שגיגע זמנו ליפטר מן העולם הוא ית' משיב לו הלואתו משיב נפשו אל חיכו וחוזר לו לעולם לבלות ימיו במוב ושנותיו בנעימים. וכשהוא מלוה לפני על משכונו הוא יוצא מידי חשד והעני יוצא מידי בושט. וענין מצוה זו היא ודאי חובה עליו. ועל כן אשרי אדם אשר הוא משתדל אחר דרכי בודאו לאור באור החיים ועל זה כת' והלך לפניך צדקך כבוד יי' יאספך. ואמנם כי על כן מי שהיכולת בידו לעשות יש להפריש מנכסיו דבר ידוע לתת בהלואה לעניים והוא ית' יצליח שאר נכסיו הנשארים אשר נשארו ויתברך ביתו בכבודת מעלתו ויקרא עליו הנה כי כן יבורך גבר ירא יי' יברכך יי' מציון וראה במוב ירושלם כל ימי חיך וראה בניס לבניך שלום על ישראל.

10

15

20

4-3 ואמנם... בפרהסיא | ואמנם כי יש עניינים שאינם רוצים להתפרנס עניי ביתו ואמנם כי יש עניינים שאינם רוצים להתפרנס מן הצדקה בפרהסיא ג' 4 ורוצים | ורוצה ב' / לפרנס | להתפרנס ג' 7 סביב רשעים יתהלכון | ליתא ב' / אמרו | ואמרו ב' 8 זורחת | זורחת עליו ב' / מתהפך לכמה גוונים ב' 9 לכמה גוונים מתהפך ב' 12 שלמעלה | ליתא ב' / צריך | עתיד ב' 13 ושכר בעולם הבא ב' 14 ומשיב נפשו ב' 15 לעולם | ליתא ב' 16 חשד | חשד ג' 17 אשר הא | שהוא ב' 18 מ | ליתא ב' 19 לעשות | ליתא ב' 20 מעלתו | מעלה ב' 21 עליו לפניך ב' / ידא | ידא ג'

1 לא לפני בלבד... : העוה תקו' ית, לו ע"א; מד, פב ע"ב. 2 וחי אחיך עמך: ויק' כה: לו / מלוה... דל: מעי: יו. והעוה וחי' רנה ע"א: 'ההוא בר נש דאכיל ועתי וחד' [בעבת ויום טוב] כל מאי דאפיך למיכל ולמעתי האי ילונ לקב' בהלואה... אויף בר נש לקב' כד חייס ליה למסכנא... דהא כלא אויף לקב' כדא מלוה יי' חונן דל וגמלו יעלם לו". 6 אמרו בגמ' ברכות... : עין בבלי ברכות ו ע"ב. 7 סביב... אדם: תה' יב: ט. 8-10 הרכבת... לרויה: עם סו: יב. 17-18 לאור... החיים: איוב לו: ל. 18 והלך... יאספך: יש' נח: ת. 21-22 הנה... ישראל: תה' קכח: ד-ו.

כלולים זה בזה. ומה נחמד הענין הנכון על היות סבת יציאת מצרים שהיה מצד היובל בששים רבוא ידועים לא פחות. והבן כי הסוד גדול בסוד הששים דוגמת מעלה בסוד שש קצוות היוצאים מן היובל והם סוד האיברים בתשלומם. ותמצא כי סוד כל האיברים כאשר אמרנו כולם נאחזים במפתח אחד שהוא ישראל בסודו וישראל אחוז אותם והאיברים כולם הם נקראו על סבתו. והתבונן על היות משה בסוד מדרגת קו האמצעי הנקרא ישראל. אמרו על דרך הסוד מפני שמשה כלל כולם כי כל שש קצוות | נאחזים זה 89 ע"ב בזה ועומדים בצד אחד מהם שהוא קו האמצעי. ואמרו ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחד ומנו משה. ואחת הדבר ונכון כי הוא קיום וכלל כולם. 10

ועל כן סוד כל האיברים הנאחזים זה בזה הם ישראל. ועל זה צוה בתורה להיות אהבת ישראל זה עם זה כאהבת כל האיברים המתאחזים זה בזה וזהו ואהבת לדעך כמוך. ועל כן תמצא בהם בישראל מדרגות ידועות כהגים לויים וישראל והם איברים ידועים עם הגוף ונאחזים בו. והגוף כולו אחד נאחו בהם והם בו. ישראל כולם הם גוף אחד ואין להפריד הגוף מכללו. ועל כן ואהבת לדעך כמוך להיות הכל גוף אחד והאיברים המתאחזים בו אחד. ועל כן נקראים גוי אחד איברים וגוף כולם אחד ודיי לכל משכיל.

להלוות לפני על המשכון דכתי' אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. יש לך לדעת על כי ענין זה הוא מצוה לחיות זה עם זה ולהגין עליו ולהיותו מלוה לו די מחסורו כאמרו והעבם תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו. אמנם 20

1 שריה] שריה ג 2 גדול] הגדול בג 4 אמרנו] ליחא ב 5 אותם] בס ג 6 מדרגת] מדרגה ג 7 כולם] אחת ג 11 הם] זה ג 12 זה עם זה] זה בזה ג / זה בזה] ליחא ב 16 אחד] ליחא ג

1 סבת יציאת מצרים... : עיין לעיל עמ' 133:18-19. 2 בסוד הששים... : עיין לעיל עמ' 137:10-7. 3-4 במפתח אחד... : ספירת תפארת. עיין לעיל עמ' 2:20 ובהג' עם. 6 היות משה... : מדרגתו של משה מכון כנגד תפארת קו האמצעי במרכבת הספירות. עיין לעיל עמ' 25:12-13 ובהג' עם. 6-7 אמרו על דרך הסוד... : עיין זח"ג ס ע"א: "ומשה כללא דכל ישראל והוה". והגוהו זח"ב קצא ע"ב: "בנין שית דרגין עלאין אחיזין ביה [במשה]". 8 ואמרו ילדה... : עיין שהש"ד א: סד. 13 מדרגות ידועות... : הגוהו זח"ב רמא ע"א: "קב"ה אתרע' בהו בישראל לאחסנתיה ועדביה וקריב לון לגביה... דעבד מנייהו דרגין ידיעאן [= הלעון כאן: מדרגות ידועות] בהוי עלמא כגונוא דלעילא לשכללא עלמין כלוה כחז עילא ותמא". ובזח"ג רצו ע"א: "ובנין דיעראל בתלת דרגין מתעשרין". ועיין זח"ב רכס ע"ב. כמובן כהן לוי ישראל כנגד ג' קיום חסד דין ורחמים. עיין לעיל עמ' 137:1-2. 14 והגוף כולו אחד... : טפו על עם ישראל למטה רוחו לגוף האלוהי למעלה. אהבת ישראל גורמת התאחדות האיברים--כהגים לויים וישראל--וע"ז זה מתקים יחוד הגוף בעולם הספירות--חסד דין ורחמים. 16 להלוות לפני... : העתק בהשגחה בס הגעלם כ"ז פאריס 817 דף 70 א / א... עמך: עמך כב: כד. 20 והעבם... לו: דב' פו: ח.

המכלה את הכל. תוסף רוחם יגועון אמרו זהו תוספת רוח בשפת הסתלקם מן העולם שניתנה רשות לעין לראות בהיות הגוף נחלש בחלישותו ונשאר הכל בכח הנשמה. ועל כן ניתנה רשות לעין. ויש בו תוספת רוח כדוגמת הגר בשעה שהיא רוצה למות יש בה תוספת אור ומגדיל מאורה ומיד מתה. כך הוא תוסף רוחם ומיד יגועון ואל עפרם ישאובן. אמנם כי הוא ית' עמיד לחדש עולמו ולהחיות אותם כאמרו תשלח רוחך יבראון כמו ונתתי רוחי בכם וחיתם. ותחדש פני אדמה. ואזי שמים חדשים וארץ חדשה |

בהיות קיום השפלים בסבת אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה 99 ע"א שבעתים. ואזי יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו. ועל כן באותו זמן יהיה הוא ית' ניכר ייחודו. ועל זה אמ' דוד אנכי אשמח ביי יתמו חסאים מן הארץ. הסוד על האלף השביעי יום שכולו שבת ובימול יצר הרע מן העולם להיות השם אחד ושמו אחד כאמרו ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד. עד כאן ענין מעשה בראשית וסוד ענין ראש חדש. נחזור לענין סוד שאר המצות אשר התחלנו בתחלה.

לאהוב כל אדם מישראל שנא' ואהבת לרעך כמוך. יש לך לדעת כי אהבת הרעים כבר אמרו כמו אהבת האיברים זה לזה כי תמצא ישראל גוי אחד הוא בארץ בזה העולם להיותו דוגמא כלול מכל הדברים הרוחניים ועל האיברים מתאחזים זה בזה להיותם אחד. ועל כן ישראל כולם הם איברים

3 לעין] לעין לראות ג 4 למות] ליתא ב 5 יגועון] יגועת ג 15 לך] ליתא ג
 16 כבר אמרו] כאשר אמרו ב 17 הוא] ליתא ב / להיות] להיות ג / כלול] ליתא ב
 כלולה ג / ועל] וכל ג 18 האיברים] הדברים ג / איברים הם ג

1 תוסף רוחם יגועון: עם עם כפ / אמרו זהו תוספת רוח... : וכן הדרשה בח"א ר"ח ע"ב: 'דתנין בעשנתא דבר נש שכיב ודינא עריא עליה לנפקא מהא עלמא אתוסף רוחא עלאה ביה מה דלא הוא ביומי וכין דערעא עלי ואתדבק ביה חמי מה דלא זכה ביומי מעוט דאתוסף ביה והוא רוחא וכד אתוסף ביה וחמא כדן נפיק מהא עלמא כד"א תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישאובן'. וראה גם במשכן הגדות, דף 45 א. אך העוהה חז"ל קפא ע"א. עם נדרש הפסוק 'תוסף רוחם יגועון' על רוח ספרא אחרא שעוורה על אדם ביום מותו. על ראיית העכינה בשעת מיתה, העוהה גם חז"ל עם ע"א, צח ע"א (מדה"ג), רכו ע"א; חז"ל פח ע"א, קמו ע"א. עיין במד"י: יח. 3 ויש בו תוספת רוח... : מקור הדברים, כפי שכבר הניח משה אידל, כתבי ר' אברהם אבולעפיה, סרך ב, עמ' 377, הג' 6, כפי האגדות לר' עזריאל, עמ' 59 'מת' כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם רואים אבל רואין הם בשעת מיתה (העוהה ספרא ויקרא פ"ב סי' יב). והם כמו הגר עשפרו מחרבה כשהוא עומד להכבות, וזהו שכתבו תוסף רוחם יגועון'. אידל גם הוסיף בהקשר זה תפיסה דומה ברמב"ם ח"ג פנ"א על ריבוי העוהה שכלית עם תלישת הגוף במיתה. 6 תשלח רוחך יבראון: תה ע"ל. 6-7 ונתת... וחיתם: יח' לו: יד. 7 ותחדש פני אדמה: תה עם עם / שמים... חדשה: יש סה: יז. 8-9 אור... שבעתים: עם ל: כו. 9 יהי... במעשיו: תה עם לא. 10-11 אנכי... הארץ: עם עם לר-לה. 11 האלף השביעי... : העוהה בבלי סנהדרין צו ע"א. וראה ר' עזרא פי' שה"ש עמ' תקא. 12 ביום... אחד: זכ"ל: פ. 15 ואהבת... כמוך: ויק' י: יח. 16 ישראל כולם הם איברים... : לא מצאתי מקבילה לניסוח זה בגוף הזוהר. אך קרוב לזה עם מפיע הרעיון שכל "בני עלמא אינן שפיין דא עם דאי'. העוהה חז"ל רכו ע"ב (רע"מ) ותק"ז כ"א ע"ב.

בשעה. אמנם כי סוד זהו שנא' ויברא אלהים את התנינים הגדולים אלו הם סוד המרכבות הקרובות אל המלך הנשפעים בתחלה. ואת כל נפש החיה הרומשת היא החיה המרובעת פנים פני אדם פני אריה פני נשר ופני שור. הרומשת המושלת עליהם. אשר שרצו | המים למיניהם בהיות המים 88 ע"ב יורדים דרך הצנורות להשקות כל חיתו שדי כאשר אמרנו ישקו כל חיתו שדי. ואת כל עוף כנף הם בעלי שליחות בעולם שנא' כי עוף השמים יוליך את הקל ובעל כנפים יגיד דבר. וזהו כולם אליך ישברון לתת אכלם בעתו כפי הסוד אשר אמרנו. תתן להם ילקמן וגו' תסתיר פניך יבהלון. אמרו מלאכים הם שנבראו ביום שני ומתבטלים כהתבטל הניצוץ מן הלהב מפני שסבתם חיצונה ולאחר שמתבטלים חוזרים וקיימים כמתחלה ואומ' שירה והולכים להם. וזהו תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישאבון כמו הכל היה מן העפר. תשלח רוחך יבראון כמתחל' ומתקיימים עד שאומרים שירה וגו'.

יהי כבוד יי' לעולם. הנה יש לנו להתעורר כי אף על פי שאמרנו על אותם המלאכים אשר סבתם חיצונה יש לומר על ענין השפלים כי מאחר שהזכיר סוד הפולמות שניהם אמ' על ענין השפלים המתקיימים בסבת הפליונים עליהם ומתנהגים אחריהם. ועל כן סבתם בסוף כל המדרגות וכלים נפסדים. ועל כן תסתיר פניך יבהלון בהיות סבתם נאחזת בסוד אור המורגש

1 כ' ב / זהו זהו באג 3 פני אדם | בני אדם ג / ופני נשר | פני נשר בג / ופני פני ב 9 כהתבטל | בהתבטל ג 12 ומתקיימים | ומתקיים ג 14-15 כי... השפלים | ליתא ב 16 וכלים | וכלם בג 17 ועל כן | ועל כן תמצא ג

1 ויברא... הגדולים: בר' א: כא. העוהו זח"א לד ע"ב. מו ע"ב; זח"ב לד ע"א. 2-1 אלו הם סוד המרכבות... : ובדומה לכך מתבאר הפסוק בפ"י שה'ש' לד' עזרא, עמ' תק: 'יברא אלהים את התנינים הגדולים הם ד' מחנות שהם מחוץ לשכינה'. לא מצאתי מקבילה בנוף הזוהר. 3-2 ואת... הרומשת: עם עם. 3 החיה המרובעת פנים: מלכות. וגם כן רמז'ל' הנתק חלה בחלה מפי' שה'ש' לד' עזרא בלי לציין מקורו. עי' כתיב רמב"ן ב, עמ' תק. 4 אשר... למיניהם: עם עם. 5 ישקו... שדי: תה' עם יא. 6 ואת... כנף: בר' עם עם. העוהו זח"ג לס ע"ב. 7-6 כי... דבר: קה' י: כ. 7 כולם... בעתה: תה' עם כז. 8 תתן... ילקמן וגו': עם עם כח / תסתיר פניך יבהלון: עם עם כט / אמרו מלאכים הם... : כא רמז'ל' השפע מדברי ר' עזרא א' חולק על דעתו. בלשון ר' עזרא: 'ואת כל עוף כנף למינה אלו המלאכים הגבראים בומיש... והמלאכים האלה שנבראו ביום החמישי מתבטלים כהתבטל הניצוץ על גבי נחלת אחר שאמרים שירה כי סבתם היא חיצונית... ומתגלגלים וחוזרים פעם אחרת ואמרים שירה והולכים להם'. אמנם דעתו על רמז'ל' שהמלאכים הבלתי-קיימים נבראו בענין הזכרה גם כזוהר. עי' זח"א יז ע"ב: 'כדן [בענין] אתבריא כל אינון מלאכין דקמני למעדיהון לעילא ואכיל לון ערא ואמקוד'. והעוהו עם יח ע"ב; זח"ג ריז ע"א. ובזח"ב קמד ע"ב, קג ע"ב. וראה ליבס, פרקים במילון הזוהר, עמ' לו-לו; אדל, 'עולם המלאכים בדמות האדם', מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ג (תשמ"ד), עמ' 35-36. א' לפי הזוהר ביום ראשון נבראו מלאכי חסד ושאר המלאכים נבראו ביום חמישי. עי' זח"א לד ע"א; תשב, מעגת הזוהר א, עמ' תפח-תפס. ועי' פדר"א פ"ד וביאר הרד"ל עם אות א. כבר מדרש נחלקו חז"ל אם המלאכים נבראו בענין א' בחמישי. עי' למשל בד' א: ג, עמ' 5. 11 תוסף... ישאבון: עם עם / הכל... העפר: קה' ז: כ. 11-12 תשלח... יבראון: תה' עם ל. 13 יהי... לעולם: עם עם לא.

מדת הלילה שולמת והשרים פוקדים תפקידם הוצרך לומר אחריו הכפירים
 שאגים לטרף ולבקש מאל אכלם ר"ל הם המשרתים הממונים על משמרתם
 בלילה וזהו עת מחשלת החיות השולטים והמבקשים מרפם לטרופי טרף. ואמנם
 כי אזי שולטים בעוד מחשלת הלילה אבל בבוא מחשלת מדת היום נאמ' תזרח
 השמש יאספון כי אין מחשלתם במדת היום ועל כן כולם יאספון בזריחת
 השמש באסיפת מחשלתם. וזהו ביום ששי דכתי' תוצא הארץ נפש חיה למינה
 בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה. ואחריו כתי' ויאמר אלהים נעשה |
 אדם בצלמינו כדמותנו וירדו וגו'. ועל זה נאמ' בכאן יצא אדם 8 ע"א
 לפעלו כי זה הוא סוד עולם הזכר אשר הוא סוד אור אספקלריא המאירה.
 ואמנם כי מדת היום שולמת לפעלו ולהנהיג היום עדי ערב שמדת הלילה
 מתעוררת ומתקנת ביתה למשול ולעמוד על משמרתה כבתחלה. ועל כן נאמ'
 מה רבו מעשיך יי' כולם בחכמה עשית כי משם כל ההיות העליונות הפנימיות
 והכל הוא בסוד חכמה בין למעלה בין למטה ועל זה נאמ' ויכלו השמים והארץ
 וכל צבאם וגו'. אמנם כי כל העניינים כולם עומדים בסוד זה והכל הוא עומד
 בסבת החכמה כאשר אמרנו. ותוכל לדעת כי החכמה נסתרת ולאחר שיצאו
 מהתפשטותה בנינה כל ההיות הררי הפנימיות תמצא סוד החכמה באחרונה
 שהיא גלויה להעמיד כל שאר ההיות אשר למטה וכולם עומדים בסבתה. וזהו
 הסוד זה הים גדול ורחב ידיים ר"ל על החכמה האחרונה אשר בה עומדים כל
 ההיות התחתונות כאמרו שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות כי כמה
 מעלות ומרכבות זו על זו בסוד נורא תהלו' הקטנות עם גדולות. 20
 שם אניות יהלכון ר"ל על ענין התהלך החיות לכל צד כאמרו אל מקום
 אשר יהיה עמיה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתם כי הם מתנהגים בהנהגה
 אמיתית כאניות המנהיגות דרכי הים. לזיתן על סוד חבור וזווג בהתחברם

4 בעוד בבוא ב' בבא ג' / מדת] היום מדת היום ב' 6 ששי] העשי ב' 7 למינה
 ליתא ב' / ויאמר אלהים] ליתא ב' 8 וירדו וגו'] ליתא ב' וירדו בדגת וגו' / ג' בכאן] ליתא ב'
 9 זה הוא] זהו בג' / עולם] העולם ב' / אור] אורה ג' 10 לפעלו] לפעלו בג'
 11 ומתקנת] ליתא ב' 16 ההיות] ליתא ג' 21 מקום] המקום ג' 23 זווג] וזיוו ג'

2-1 הכפירים... אכלם: תה' עם כה. 4-5 תזרח... יאספון: עם עם כה. 6-7 תוצא...
 למינה: בר' עם כד. 7-8 ויאמר... וירדו וגו': עם עם כה. 8-9 יצא אדם לפעלו: תה' עם
 כה. 9 סוד עולם הזכר...: דומה שבאן עולם הזכר רומח לספירת תפארת שהיא אספקלריא המאירה.
 אך יש לציין שלפעמים בכתבי רמד"ל אספקלריא המאירה רומח גם ליסוד. עיין למשל ז"ח קד ע"ב
 (בקצת מקביל לסי' זח"א ק ע"א); משכן הגדות, דף 36 ב. 12 מה... עשית: תה' עם כה.
 13-14 ויכלו... צבאם וגו': בר' ב' א. העוה זח"א מו ע"ב. 18 זה... ידים: תה' עם כה. וכן
 נדרש הפסוק בוח"א רלו ע"א. 19 שם... גדולות: תה' עם עם. 19-20 כמה מעלות
 ומרכבות...: העוה זח"ב ט ע"ב. 21 שם אניות יהלכון: עם עם כה. 21-22 אל...
 בלכתם: ע"פ יח"א יב. 22 לזיתן על סוד חבור...: עיין בבלי בבא בתרא עד ע"ב.

ענין יום חמישי נאמד בו תוצא הארץ נפש חיה למינה וגו'. ואת כל עוף כנף למינהו הם המלאכים העושים שליחות בעולם הם עוף כנף. וזהו סוד אמרו כי עוף השמים יוליך את הקול. ואמנם כי תוצא הארץ נפש חיה הוא התפשטות הנשמות מסוד הנור היוצא מעדן. והנה המלאכים אשר אמרנו עוף השמים עליהם ישכנו כלום' בסבת אותם הצנורות היורדים ומשפיעים לים החכמה. חסידה ברושים ביתה הוא סוד החיה המקבלת מן הצד הבא מן 'הימין. ברושים ביתה כלום' בכח שני הכרובים העומדים עליהם מלמעלה ומשם כל התחתונים נשקים ונשפיעים כפי קבלתה ומתנהגים לפי חסד.

הרים הגבוהים ליעלים | בא להורות על סבת ההרים הרמים 87 ע"ב והנשאים אשר הם בסוד עולם הזכר. והיעלים הם ההרים התחתונים הנקראים הרי בתר והם בסוד עולם הנקבה. וההרים הגבוהים עומדים עליהם ומשפיעים להם והם לאחר כן סלעים להגין על התחתונים כי כל שוכני העולם השפל וכל יתר התחתונים כולם הם צריכין לסכות העליונות ומהם נשקים ונשפיעים.

עשה ירח למועדים. כבר התעוררנו בו והוא בסוד יהי מאורות וגו'. תשת חשך ויהי לילה ר"ל בהיות סוד החשך בא ומתעורר כפי אשר אמרנו מיד ויהי לילה כי זה בסבת זה עומד כי לעולם הנקבה באה משמאל. בו תרמוש כל חיתו יער. הבן כי החיה המושלת בלילה כל אותם בני ביתה בהיותה שואלת משפיעים ממנה מזונם כאמרו ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה. וזהו הסוד בו תרמוש כל חיתו יער באותו זמן לוקחים השפעתם ונשפיעים ועל זה נאמ' ישרצו המים שרץ נפש חיה וגו'. ואמנם כי לפי' בהיות

1 יום] ליתא ג / עוף העגים ג 2 למינהו] למינהו ג / הם] והם ב 4 עוף] עוף ב
 ב 6 ברושים... הימין] ליתא ב / הימין] הימין א 11 הרי] ליתא ג 15 בא] בה ב /
 כפי אשר אמרנו] ליתא ב 18 מזונם] מזונם ג

1 תוצא... למינה וגו': בר' א: כד. יש לציין שבמקרא הפסוק מופיע בקונטקסט על בריאת יום הששי ולא יום החמישי. אך העגוה זח"א מו ע"א: ד' אלעזר אמר כל חילין הוו בארעא ולא אפיקת חילא ואינון תולדותיה עד יום חמישי (!) דכתיב תוצא הארץ נפש חיה. בדפוס ווילנא המהדיר עם הגירסה חמישי במקפים וקורא במקומה העגוי כדי לאשר המאמר הזוהרי עם המסורה. אולם דומני שזה רק תיקון סופרים וייתכן שהמקבילה בס' הרימון מאגרת הגירסה במקפים. 1-2 ואת... למינהו: עם עם כא. 2 הם המלאכים... : עין זח"א לד ע"א: זעוף יעופף... אלן אינון עליחי עלאין. והעגוה רמב"ם מ"ז ח"א פמ"ס זח"ב פמ"ב. 2-3 כי... הקול: קה' י: כ. וכן בזח"א לד ע"ב נדרשו עני הפסוקים הללו ביחד. 3-4 התפשטות הנשמות... : העגוה זח"א יג ע"ב, מז ע"א. 4-5 עוף... ישכנו: ע"פ תה"ש יב. 6 חסידה ברושים ביתה: עם עם יז. 9 הרים הגבוהים ליעלים: עם עם יח. 14 עשה לירח למועדים: עם עם יט / יהי מאורות: בר' עם יד. 15 תשת... לילה: תה"ש כ. חשך רומז למדת הדין ולילה למלכות. 16-17 בו... יער: עם עם. 17 החיה המושלת בלילה: מלכות. 18 ותקם... לנערותיה: מש לא: טו. 20 ישרצו... חיה וגו': בר' עם כ.

גמיעה אחת שנא' יבטח כי יגיע ירדן אל פיהו. ומיהיכן היא שותה מיובל דכתי'
 ועל יובל ישלח שרשיו. תני ר' שמעון בן יוחאי ונהר יוצא מעדן ושמו יובל
 ומשם היה שותה שנא' ועל יובל ישלח שרשיו. יש לך לעיין תוקף הענין כי כל
 מה שאמרו הכל דבר אחת וסוד אחד בענין השעשה חדשים ועמים עשר חדש
 והירדן ונהר הכל דבר אחד וסוד אחד. ואלף הרים הוא סוד האלף לך שלמה
 שהוא חול ימי החול והכל ידוע למשכיל. וזהו מצמיח חציר לבהמה והבן.
 ובענין שאמרנו תדשא הארץ דשא כנגדו מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת
 האדם וגו'.

ויין ישמח לבב אנוש. הענין חוזר על היין המובחר המשמח אלהים
 ואנשים. | להצהיל פנים כלומ' להאיר הפנים ולהתנוצץ המאורות. 87 ע"א
 משמן הוא השמן הטוב המובחר היורד על הזקן זקן אהרן. ומזה השמן העליון
 והמובחר הנרות נדלקים ומתנוצצים כאשר אמרנו.

ישבעו עצי יי ארזי לבנון אשר נטע. אמרו ז"ל ישבעו חייהם ישבעו
 חספתן על שם שהם נשפעים בתחלה מן הזוהר הפנימי ולאחר כן משקין ומרזין
 לכל השאר. ואמנם כי הנטיעות ניטעו בגן וצריכות השקאה ונשקו ביום
 החמישי בדרך סוד יסוד העולם. אמנם כי השקאת הנטיעות נשקים מהזוהר
 הפנימי המעמיד אותם ומשקה אותם ומהם יורדים לכחות האחרונים העומדים
 בסבתם. והנה בסבה זו הכפירים שואגים לסרף וגו' כאשר אמרנו. אשר שם
 צפורים יקננו הם הכחות אשר למעלה העומדים בסבתם ונשקים על ידי
 עניינם. אמנם אמרו במדרש על נפשות הצדיקים הנתונות במרום. והנה על

1 יגיע] יניה ב יניח ג / הא] הוא ב / מובל] ליתא ג 2-3 תני... שרשיו] ליתא בג
 3 תוקף הענין] ליתא בג 4 שאמר] שאמרנו ב / אחת] אחד בג 9 אנוש] ליתא ב
 10 פנים] ליתא ב פנים מענין ג / כלומר] ליתא ב 14 קן] כך ג 15 ניטעו] נטעו בג
 16 בדרך] ליתא ב / יסוד] ליתא בג 19 למעלה] מלמעלה בג 20 עניינם] ענינים ב

2 ועל... שרשיו: יר'י:ח. 4 השעשה חדשים... : הכוונה לשעש קצוות עמתחלקות לשמים עשרה.
 5 והירדן ונהר: יסוד / האלף לך שלמה: ערש'ח: יב. השווה זח"ב רכו ע"א: זכתיב התם
 והאלף לך שלמה מה לרזן האלף חול אף הבא האלף חול'. הכוונה לכוחות פומיה מתחת למלכות. ועיין
 בהג' הבאה. 6 וזהו מצמיח... : השווה זח"ג ריו ע"א: 'אוליפנא דכתיב מצמיח חציר לבהמה וגו'...
 מצמיח חציר אלן אינו עתיך רבוא דמלאכין עליין דאתבריא ביזמא תניינא דבראשית וכלהו אענא
 מלחמא... ותנין אלף שורין טלקין ליה בכל יומא ויומא וכל שורא ושורא עתיך רבוא הי והיא אכלה'. כמובן
 הבהמה מסמלת מלכות שאוכלת מלאכים האלו הבאים מספרא אורא. השווה זח"א יח ע"ב וראה לך עמ
 205:8-10 וברג' עש. 9 ויין... אנוש: תה עש פו. 9-10 המשמח אלהים ואנשים: שופ'
 פ: יג. 10 להצהיל פנים: תה עש עש. 11 השמן... אהרן: ע"פ עש קל: ב.
 13 ישבעו... נטע: עש קד: פו / אמרו ז"ל... : עיין בד' פו: א, עמ 135. 18 הכפירים...
 לסרף וגו': תה עש כא. 18-19 אשר... יקננו: עש עש יז. 20 אמרו במדרש... : הכוונה
 למדרש העולם. עיין ז"ח בראשית יג ע"ג: 'שבעו עצי ה'... אשר עש צפורים יקנו. מן אינו צפרים
 אלן אינו צדיקיא'. והשווה זח"א מו ע"א, זח"ג קצו ע"ב.

משקה הרים מעליותיו לפי שההרים התחתונים שהם הנקראים הרי בתר עולם הנפרדים לא נשקו ואין השקאתם זולתי מעליותיו כאמרו המקרה במים עליותיו. כי העליות אלו הם היסודות הראשונים הרוחניים כי בסבתם המטר יורד והגן שותה וכל השאר אחריה. וזה אמרם ז"ל ארץ ישראל שותה בתחלה וכל העולם כולו מתמצית ארץ ישראל שותה. ועל כן נאמ' תהום אל תהום קודא לקול צנורין. מפרי מעשיך תשבע הארץ. וכנגד תדשא הארץ אמ' מצמיח חצידי לבהמה. אחר שהזכיר כי מן היסודות הראשונים המטר משתלח אמ' כי כן גדול הצמחים והדשאים הוא סבת הכוחות הדביקים ביסודות הראשונים שאין לך עשב למטה שאין לו כח ומזל מלמעלה המולידו והמצמיחו ובשבילו קיומו. ואמ' כי המטר והדשא והעשבים שהם מזון האדם כולם צריכין ליסודות הראשונים שהם אבי אבות כל התולדות | זה דברי המפרשים. 86 ע"ב אמנם כי הנני מגלה לך סוד אמרם ז"ל ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי ורבנן דרשי. ר' יוחנן אמ' בהמה אחת יש ורבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה מזונות והיא אוכלת שנא' כי בול הרים ישאו לו. ור' יהושע בן לוי אמ' בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה בכל יום כל מיני מאכל מעין אכילתם של צדיקים לעתיד לבוא שנא' והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרביץ בקר. ורבנן אמרי בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים וכולם מגדלין לה בהמות והיא אוכלת שנא' וכל חית העדה ישחקו שם. ואיפשר כן אית בעיר אכיל בעיר. אמ' ר' תנחומ' גדולים מעשה אלהינו ומשונים מאוד מעשיו. ומהיכן היא שותה. ר' יהושע בן לוי אמ' כל מה שהירדן מכניס לשושה חדשים היא עושה אותו גמיפה אחת שנא' הן יעשוך נהר ולא יחפזו יבסח כי יגיע ירדן אל פיהו. ורבנן אמרי כל מה שהירדן מכניס לשנים עשר חדש היא עושה אותו

2 זולתי| כי אם ב 8 גזול| גודל ג 9 כח ומזל| מזל וכח ב / מלמעלה| למעלה ב / המליחו| המליכו ג 10 והעשבים| והעשב ג 11 הראשונים| הראשונות ג / אבי| אב ב 14-15 מזונות... לה| ליחא ג 16 חנין| כעין בג / צאן| צדק ג 19 חשנה| חשני ב / מאד מעשיו| מעשיו מאד ב 21 יגיע| יגיע ב יגיע ג

1 משקה הרים מעליותיו: עם עם יג. 2-1 הרי בתר עולם הנפרדים: עיין לעיל עמ' 13:196 ובהג' עם. 3-2 המקרה במים עליותיו: תה' עם ג. 3 כי העליות...: לשונו של ר' עזרא עם. 4 אמרם ז"ל...: עיין בבבלי תענית י ע"א. 5-6 תהום... צנורין: תה' מב: ח. 6 מפרי... הארץ: עם קד: יג / תדשא הארץ: בר' עם יא / וכנגד...: מכאן עד סוף הקטע חלה במילה בפ"י שה"ש לר' עזרא עמ' תקח-תקפ. אל מקור זה רמז'ל עצמו רוחו כאן בעם 'המפרשים'. 7 מצמיח... לבהמה: תה' עם יד. 12 סוד אמרם ז"ל...: עיין ויקד' כב: י: תנה' פנחס סי' יב: פט'ד פמ"ז: במד' כא: יח: פור"כ פ"ז, עמ' 112. בשעליים בכ"י א כתוב: 'זיקרא רבה פרשת אחרי מות'. המדרש מתבאר על דרך הסוד בוחז' ריו ע"א. עיין בעמ' הבא הע' 6. 14 כי... לו: איוב מ: כ. 16-17 והיה... בקר: יע' סה: י. 18 וכל... שם: איוב עם עם. 21-22 והן... פיהו: עם עם כב ('יניח' במקום 'יגיע' ועיין בחז' אף העשה פוד"כ, עמ' 113, בחז' עם).

אספקלדיא שאינה מאירה ברקיע השמים רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות וזהו העמוד אשר הארץ נכון עליו. אמנם נחזור על הפסוקים אשר הנחנו אותם.

מגעררתך ינוסון ר"ל בהיות ענין סוד הגבורה שהיא מקפיא המים ומגליד אותם שלא ירדו ועושה היס נקפא. כי על כל פנים בהיות היס מתאחו ברוח צפון ורוח צפון מקפיא את המים וינוסון אל מקומו המניקות מצד ההוא. אמנם כי יעלו הרים ירדו בקעות וגו'. ד"א מגעררתך ינוסון כענין קול יי' על המים וגו' יי' על מים רבים. לכך אמ' שני פעמים מים להיותם מסוד גערה ומקול רעם נקיים אל מקום אחד להראות היבשה. יעלו הרים ירדו בקעות כי ההרים מפני שבהם משך הרצון והעלוי נאמ' בהם עלייה. והם ההרים הרמים למעלה ובעלייתם המים יורדים אל הבקעות למטה דרך הנהר היוצא מעדן כי ביום החמישי שלח מים כדי להשקות את הגן מדרך הצנורות המתעלים בהמשכס מסוד החיים. וזהו המשלח מעיינים בנחלים.

ישקו כל חיתו שדי זהו להשקות את הגן סוד החיה הנודעת הנקראת גן. ישברו פראים צמאם. קודא | פראים המשרתים אשר הם ממונים על 86 ע"א ענייני העולם כפי הנהגתו כי כשהגן מתרוה מסוד הנהר ונשקה כולם נשקים ונרדים וזה ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וזהו כל הנחלים הולכים אל היס. כל הצנורות נמשכים מן המעיין למדת היום כי הקו האמצעי הוא היונק מן המקור כחוט השדרה היונק מן המקור וזה ולמקוה המים קרא ימים. ומשם נמשכים ולמדת היום למדת הלילה דרך יסוד עולם.

עליהם עוף השמים ישכון כלומ' בסבתם של שתי המדות האלו קיום מלאכי השרת בקיומם. מבין עפאים יתנו קול כלומ' מבין שאר הענפים אשר באילן אותם הנקראים עוף השמים שהם השלוחים בענייני העולם כאשר נפרש בע"ה יתנו קול וחדוה ברוות צמאונים.

4 מקפיא] מקפיה ב 5 ירדון] ליתא ג 9 אחר] ליתא ג 12 כדי] ליתא ב
14 הנודעת] הנודעה בג 15 פראים קודא ב 19 המקור] המקום ג / המקור] המח בג
20 ולמדת] ממדת ג 21 על] על ג 24 בע"ה] בעה"ת ב

4 מגעררתך ינוסון: תה' עם ז. 7 יעלו... בקעות וגו': עם ט. 8-7 קול... רבים: עם כס: ג. 11-12 כי ביום החמישי...: העוה ר' עזרא פי' עה"ש עמ' תקח. 13 המשלח מעיינים בנחלים: עם קד: י. 14 ישקו... שדי: עם טא / להשקות את הגן: בר' ב: י. ג-י חיה-מלכות. וכן מתבאר הפסוק בר' עזרא עם. 15 ישברו פראים צמאם: תה' עם ט. מכאן עד 'בקיומם' העתק מפי' עה"ש לר' עזרא עמ' תקח. 17 ותקם... לביתה: מעו לא: ט. 17-18 כל... היס: קה' א: ז. 18 למדת היום: תפארת. 19 היונק מן המקור: עיין הגירסה בחז"ר המחזיקה יותר לנוסח פירושו של ר' עזרא עם / ולמקוה... ימים: בר' א: י. 20 למדת הלילה: מלכות. 21 עליהם... ישכון: תה' עם יב. 22 מבין... קול: עם ט.

המקורות כאשר אמרנו. ועל כן ישקו כל חיתו שדי וגו'.

תדשא הארץ דשא מפני כי בהיות הארץ נשקיית ונשפעת מהמקורות
 אזי תפרה ותרבה ותשלח פארותיה לכל צד. כי על כל פנים בהיות הנהר
 היוצא מעדן שאינו פוסק והנשמות פורחות משם ומשתרשת הארץ על סבתו
 אזי הארץ עושה פרי. והנה כבר אמרנו בין עץ פרי לעץ עושה פרי זה זכר וזה
 5 נקבה. והכל בהיות הנהר יוצא על דרך הצנורות והארץ עומדת על סבתם כי
 היא כלולה מסוד שש קצוות. וזהו יסד ארץ על מכוניה כל תמוט עולם ועד.
 אמרו חז"ל בגמ' חגיגה הארץ על מה היא עומדת על עמודים. ואמנם כי
 בהתעוררו שהם שבעה עמודים על שהיא עומדת. והתעוררו כמו כן על עמוד
 10 אחד עומדת וצדיק שמו שנא' וצדיק יסוד עולם. ובאמת כי הכל אחד מי שאמ'
 שבעה ומי שאמ' אחד כי סוד שבעה קצוות בסוד צדיק יסוד עולם עומדים
 וקיימים להאיר על הארץ. והארץ בעומדה על שבעה עמודים על עמוד זה
 כולם ובעמוד על זה על שנים עשר עומדת והכל סוד אחד.

יהי מאורות בדקיע השמים. כבר התעוררתי זה בתחלת | הענין 85 ע"ב
 15 כי סוד המאורות נתונים בזה הרקיע כי בו חמה ולבנה ככבים ומזלות. והכל
 עומדים בסודו ותכונתו כי ממאורו זורחים ונשפעים מהשפעתו ואין נסתר
 מחמתו וכבר התעוררנו זה. וזהו הסוד עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. כי
 על כל פנים מנין הלבנה להיותה עם השמש מחוברת למועדים כאמרו
 ולמועדים ולימים ושנים. והכל הולך אחר חשבון הלבנה בהתחדשה בסוד
 20 נאדר בקדש מדי חדש בחדש. והנה תוכל לדעת יהי מארת חסר סוד

1 המקורות] המקומות ב 5 לעץ] בין עץ ג 8 אמרו חז"ל] או"ל בג 9 בהתעוררו]
 התעוררו ב התעו ג 11 יסוד עולם] יחד ג 14 התעוררתי] התעוררו ב 16 ממאורו]
 המאורות ג 19 בהתחדשה] בתחדשה ג 20 בחדש] בחדשו בג / חסר] חסר וא"ו ב

1 ישקו... שדי וגו': שם שם יא. 2 תדשא הארץ דשא: בר' א: יא. 5 והנה כבר
 אמרנו... : עיין לעיל עמ' 10-15. עץ פרי עושה פרי= מלכות ויסוד. 7 יסוד... ועד: תה' שם
 ה. 8 אמרו חז"ל... : עיין בבבלי חגיגה יב ע"ב. 10 וצדיק... עולם: מש"י: כה / ובאמת כי
 הכל אחד... : השווה שושן עדות, עמ' 338-339. ובזח"א פב ע"א-ע"ב: "ועלמא לא קיימא אלא על
 צדיק חד דכתי' וצדיק יסוד עולם... ר' יהודה אמר והא תנינן דעל שבעה סמכין עלמא קיימא דכתי' חצבה
 עמודיה שבעה. א"ל ר' יוסי הכי הוא ודאי אבל כלוה אחרנין בשביעאה קיימ דאיהו סמכא דעלמא ואיהו
 צדיק". ו' עמודים= ו' קצוות הכלולות בעמוד אחד שהוא ספירת יסוד. השווה זח"א קפו ע"א; ז"ח מדה"ג
 רות עו ע"ב: "מאי ועמדיה יתפלצון רבי פרחיא אמר אלו עמודים סמכין יסודא וקיומא דעלמא עליהו
 וכמה אינון ד' דכתיב חצבה עמודיה שבעה. יסוד דאינון סמכין צדיק אחד דכתיב וצדיק יסוד עולם. עמוד
 לא כתיב אלא יסוד יסודא דכולא קיימין עליה... הבונה בשמים מעלותיו הם ז' ספירות מעלות גדולות
 עמודים חקקים בשמו הגדול וכולם תלויים במאמר אחד". 12 להאיך... הארץ: בר' א:טו.
 14 יהי... השמים: שם שם יד. רקיע השמים= ספירת יסוד. 17 עשה... מבואו: תה' שם יט.
 השווה זח"א רלו ע"ב. 19 ולמועדים... ושנים: בר' שם יד. 20 יהי מארת... : שם שם.
 השווה זח"א לג ע"ב.

המזמור. אמנם כי העניינים נכונים בהיות בסוד המזמור רמז כל העניינים
 אע"פ שאינם על דרך שלימות הפסוקים כפי שלימות הפרשה. התבונן הענין
 יהי רקיע בתוך המים בתוך ממש כלומ' במציעות שהוא האמצעי המקבל
 מלמעלה מזוהר הפנינים והוא המבדיל בין מים העליונים שהם זכרים ובין מים
 התחתונים שהם נקבות. וזהו הסוד ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו
 ולמטה. ויהי מבדיל בין מים העליונים ובין מים התחתונים. ואמנם ענין
 ההבדלה היה בשני שנופרש המחלוקת היתה בשני בהיות אור הראשון עם היום
 השני במחלוקת. וזהו המכריע ביניהם להיות שלום באהליהם. ועל כן בהיות
 המחלוקת בשני לא נאמ' בו כי טוב כמו שאר הימים. וכבוא יום שלישי נאמ' בו
 כי טוב שני פעמים. וזהו שאמ' במזמור המקרה במים עליותו בהיות זוהר האור
 השולט ביום ראשון והמים בסוד ההבדלה ביום שני שהוא המחלוקת. ואמנם
 השם עבים רכובו הוא סוד החשך. המהלך על כנפי רוח סוד המכריע בנתיים.
 ומשם מקבלים הרי בתר למטה שהם סוד הנפרדים מסוד הפנינים
 המיוחדים בסודותם כאמרו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהם.

יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד. הוא הסוד | בהיות 85 ע"א
 המים היורדים מלמעלה דרך הצנורות נאספים אל מקום אחד ועושה מהם ים
 להשקות כל עצי השדה ומשם שואבים ונשפעים כל אחד ואחד למינהו.
 ותראה היבשה. כלומ' בעוד שהמים יורדים דרך הצנורות ונאספים אל מקום
 אחד שהוא המקור אות הברית הנוטל את כולם וזהו ולמקוה המים. אמנם כי
 אזי תראה היבשה שהיא מחכה ונכספת להיותה נשקית. ועל כן הוא הסוד
 המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון על היות הנחלים יוצאים דרך

3 במציעות] באמצעיתו ג 4-5 בין... נקבות] בין מים העליונים למים התחתונים מים העליונים
 שהם זכרים ומים התחתונים שהם נקבות ב 7 ההבדלה] הבדל ב הבדלח ג / אור] אדם ב
 אדר ג 8 ועל כן] ע"כ ג 9 לא] ולא ג 10 שאמ'] ליתא ב 11 ראשון] הראשון ג
 20 הוא] ליתא ב

3-4 יהי רקיע... : מכאן משמע שהרקיע בתוך המים רומז לתפארת קו האמצעי המכריע בין עליונים
 ותחתונים. השווה זח"א יז ע"ב- יח ע"א. אולם ממאמר בזח"א לב ע"ב נראה שהרקיע בתוך המים רומז
 למלכות דוקא. עיין לעיל עמ' 132: 13-14. 5-6 ממראה... ולמטה: יח"א כז. 7 ההבדלה... :
 השווה זח"א יז ע"ב- יח ע"א ומקבילה בשקל הקדש, עמ' 49. והשווה פי' שה"ש לר' עזרא, עמ' תקו.
 8-9 בהיות המחלוקת ביום שני... : עיין ב"ר ד: 1 עמ' 30. 10 המקרה... עליותיו: תהי קד: ג.
 עיין ב"ר ד: א, עמ' 25. 12 השם עבים רכובו: תהי עם עם / המהלך... רוח: עם עם. רוח=
 המכריע= תפארת. 13 הרי בתר: שה"ש ב: יז. וכמו כן בזוהר הרי בתר= עולם הנפרדים. עיין
 זח"א קנח ע"א. 14 עושה... לוהם: עם עם ד. 15 יקו... אחד: בר' א: פ. כפי שמבואר להלן
 מקום אחד= אות ברית= יסוד והיבשה= מלכות. השווה זח"א יח ע"א: "ויאמר אלהים יקו המים וגו'...
 להווא אתר חד דכניש כלא בכלל דכר ונקבא ומאן איהו חי עולמין [יסוד]... כדין ותראה היבשה דא ה'
 תתאה [מלכות] דא אתגלי". 18 ותראה היבשה: בר' עם עם. 19 ולמקוה המים: עם עם י.
 21 המשלח... יהלכון: תהי עם י.

התעוררות האהבה והיה קם בנעים זמירות הקדשים לשמח אלהים ואנשים. וכבר התעוררנו כי המדה הידועה היא המשוררת להעיר אהבתה אצל (אור) (המושכל והיה מחזיק ידיה ואמ' ברכי נפשי את יי'. ומה שאמ' נפשי כך הוא כי היא נפש דוד המתקיימת בסוד הרוח. וזהו והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. וזהו נפשי אויתך בלילה ולא נאמ' נפשי אותך. ואמרו דוד להב"ה אמ' נפשי.

10 "אלהי גדלת מאד בא להורות גודל מעלתו בסוד החכמה הנעלה המתרבה עד אין סוף. והיא כלל הכל אב כל ההתחלות סוד הנקדה המתפשטת בבינה אשר משם יניקת הכל בסודותיו ומעמיד את הכל בסוד החכמה. הוד והדר לבשת ר"ל זוהר שפע החכמה. מלמד שנתעמף הב"ה באור וזהו לבישת האור הבהיר המאיר את הכל ובה ברא הב"ה את עולמו להתקיים כל ההיות. ואמנם כי כן סוד ענין לבישת הנפש בגוף כדי שתפעול פעולותיה ויוכלו ההיותיה להתקיים. עושה אור כשלמה כלום' קבל זוהר משפע זוהר החכמה כאשר אמרנו שנתעמף הב"ה באור וברא השמים שנא' עושה אור כשלמה נוסה שמים כיריעה. ואמנם כי אור זה הוא | הנאמר חמשה פעמים במעשה 84 ע"ב בראשית וחמשה פעמים מים והכל סוד אחד. ואמנם כי כמו כן רקיע חמשה פעמים. והכל אור מים רקיע וסימן יי' יתן אמר המבשרות צבא רב אמר אור מים רקיע.

20 נחזור על הענין במעשה בראשית. ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל. כבר התעוררנו על סוד האור הראשון בענין הפרשה ובסוד

1 הקדשים] הקדושים ג 4 היא] הוא ב היה ג 5 ולא... אותך] ליחא ג / נאמן] אמר ב / נפשי אותך] נפשי בלילה אויתך ב / ואמרו] ואמר ב / אמר] ליחא ב 6 נפשי] ברכי נפשי את יי ג 8 והיא] והיה ב 10 ר"ל] כלום בג / לבישת] לבשת ג 13 ההיותיה] היותיה בג / קבל] יקבל בג 17 אמר אור] אור ב 19 על הענין] לענין ב

1 לשמח אלהים ואנשים: ע"פ שופ"ט: יג. 3 והיה מחזיק ידיה: בכ"א א הגהת שוליים ביד אחרת: "זוה סוד העליונים צדיקים עור". 3-4 ומה שאמ' נפשי...: נפש דוד= שכניה. עיין לעיל עמ' 1:43 ובהע"ש. וכונת הפסוק ברכי נפשי את יי' היא שהשכינה בעצמה מברכת הקב"ה. 4-5 והיתה... החיים: שמ"א כה: כס. 5 נפשי... בלילה: יש כו: ט. וכן נדרש הפסוק בחז"ג סז ע"א: "נפשי אויתך בלילה נפשי אותך בלילה מבעי ליה מאי נפשי אויתך וכו'". והשווה זח"א פג ע"א- ע"ב. 7 יי'... מאד: תהי קד: א / בא להורות...: השווה ר' עזרא פ"י שה"ע, עמ' תקה: ד' אלהי גדלת מאד רמז על זוהר החכמה המתרבה לכל צד". 9-10 הוד... לבשת: תהי שם שם. 10 מלמד שנתעמף...: השווה ב"ר נ: ד, עמ' 19-20. ופירושו האגדה ע"פ המובן הקבלי: חכמה מאצילה בינה. מקור לפירושו זה במקובלי גירונה. השווה ר' עזרא שם עמ' תצג, תקה: ובפי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 110-111. וראו: A. Altman, "A Note on the Rabbinic Doctrine of Creation," JJS, pp. 195-206 (1956), VII. 11 האור הבהיר: גם מכאן משמע שהכוונה לבינה. עיין בעמ' הקודם, הע"3. 14-15 עושה... כיריעה: תהי שם ב. והשווה ר' עזרא שם, עמ' תקה: "עושה אור כשלמה היא הזמנת המעטת החכמה הסובבת את הכל ובאמרו עושה ר"ל שקיבל זוהר מן השפע ההוא". 17 יי'... רב: תהי סח: יב. 19-20 ויאמר... מבדיל: בר' א: ו.

וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא. ואמרו ויהי אור והיה אור לא נאמ' אלא ויהי אור שכבר היה. וירא אלהים את האור כי טוב. ר"ל בהתדלקות האור והתנוצצו מן האור הבהיר הפנימי וזהו כי טוב כמו בהיטבו את הנרות וכן תרגום באדלקותיה. ויקרא אלהים לאור יום. זהו מדת היום כאשר אמרנו והוא מאותם הדברים שנבראו ביום ראשון מדת יום ומדת לילה וגו'. ואמנם כי מדת הלילה היא היוצאת מן החשך וזהו לחשך קרא לילה כי מדת הלילה סבתה הוא חשך. עד כאן בדרך קצרה. ונחזור לענין המזמור אשר התחלנו בתחלה וכן נסדר בעזרת הבורא.

ברכי נפשי את יי' וגו'. יש לך לדעת על מה שאמרנו בתחלה בהיות דוד המלך משתדל כפי יכולתו ואינו נותן דומי לו כדי לכוון את שם האדון יי' אלהי ישראל ולשייר ולזמר בלילה בעת הצריכה שהחיה היא שולטת. ואמנם כי יש לך לשאול ענין דוד שהיה קם בחצי הלילה ולא בראשן | הלילה. תדע 84 ע"א לך כי בהיות התחלת הלילה הנה קמה הגברת עמרת תפארת ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה ומחלקת שלל לכל ביתה ((כפי קבלתה מן היום. וזהו הסוד ולערב יחלק שלל. ואמנם כי לאחר התחלקה שלל לכל אנשי ביתה)) ורוח צפון מתעורר בעולם הנה החיה קמה וכל רוחות הצדיקים אשר בקרבה משתעשעים במסכה. ואזי התעוררות הכל בהיותה מתעוררת אצל דודה ברגזות אשר עשה לנו את הנפש הזאת. ואמנם כי כבר אמרנו צפון הוא המעורר את האהבה כאמרו שמאלו תחת לראשי. ואזי שהיה קשור באותה הסבה היה יודע עת

3 בהיטבו) בהיטבו בג / תרגום] תרגם ב 7 חשך] החשך ג / וכן] וגם בג 10 יכולתו] כחו ב / יי' ליתא ב 13 הנה] הוה ב 14 ומחלקת] ומחלק ג / מן היום] מהיום ב 18 הזאת] ליתא ב 19 עת] בעת ב דעת ג

1 ואמרו ויהי אור... : עיין ב"ר (דפוס ווילנא) פ"ג סי' ב. וראה לעיל עמ' 183:4-5 ובהע' שם.
 2 וירא... טוב: בר' א: ד / ר"ל בהתדלקת האור: השווה פי' שה"ש לר' עזרא שם, עמ' תקו: "ולך נאמר כי טוב כדלק האור כמדליק נר מנר". ועם עמ' תפה: "כי טובים הוא שפע וריבוי האור הבהיר הנחלק והמתנוצץ לכל צד כדא אמרת בהיטבו את הנרות תרגומיה באדלקותיה וכן פירוש וירא אלהים את האור כי טוב". השווה זח"א סז ע"ב, רל ע"א: זח"ג קנ ע"א. פירוש הסבה מלשון הדלקה על יסוד תרגום לשמ' ל: ז בלתי נמצא חוזר הרבה בכתבי המקובלים במאה ה"ג. עיין פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 89, ס' משיב דברים נכוחים, עמ' 166, ועמ' 194 מפירוש פרק ראשון בפרשת בראשית לר' יוסף בר שמואל. והשווה וידה: 2, *Recherches*, p. 303, שכבר ציין מקור לפירוש זה ברמב"ם מענה תורה, הל' תמידין ומוספים, פ"ג הי"ב. וראה שלום: *Origins*, p. 292, n. 186, שהעיר על המאמר בס' הרימון ויחסו לפי' שה"ש לר' עזרא. 3 האור הבהיר הפנימי: דומה שהכוונה כאן לבינה / בהיטבו את הנרות: שמ' ל: ז. 4 ויקרא... יום: בר' א: ה. 5 הדברים שנבראו... : עיין בבלי חגיגה שם. 6 לחשך קרא לילה: בר' א: ה. 9 מה שאמרנו בתחלה... : עיין לעיל עמ' 15-14:54. 12 ענין דוד... : עיין בבלי ברכות ג ע"א. 13-14 ותתן... לנערותיה: מש' לא: 10. ועיין לעיל עמ' 36:2-3 ובהע' שם. 15 ולערב... שלל: בר' מס: כז. 17-18 אשר... הזאת: יר' לח: סז. 18 כבר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 63:7-6. 19 שמאלו תחת לראשי: שה"ש ב:ו.

יפרד סוד עולם הנפרדים כפי מעלתם ועניינם והם החיות אשר הם דמות הפנים הנוראים על שם קבלתם כל אחד ואחד מן הצד אשר הוא מקבל. והנה על כן תמצא הסוד ודמות פניהם פני אדם כלל כל העניינים על כי סוד היותו בהיותו כלול ומוכתר ומעומד מכל כפי אשר נפרש בע"ה. ועל כן פניהם כפי קבלתם מלמעלה כי כמה פנים בסוד הפנים הנוראים אשר המה נכונים. ואמנם התבונן בהיותו אומ' ואת הארץ תוספת וא"ו. הוא ענין כלל זכר ונקבה בהצטייר הזכר בסוד האותיות עם הנקבה בדקותם כי כפי אשר ((הוא)) לוקם מזוהר הפנינים כך הוא חונן ונותן לנקבה. ועל כן הוא תוספת הוא"ו. והנה בהיות הארץ בסוד שלימותה כל ההיות יצאו מן התיבה למשפחותיהם להיות קיומם כפי הראוי. 5 10

והארץ היתה תהו ובהו. כבר אמרנו *והתעוררנו בסוד התוהו ובהו. וכבר פירשנו בספר שושן העדות על ענין הזה בהיות תהו ענין שאין בו לא דמות | ולא צורה כאשר אמרו בסוד ההיולי. ובהו הוא סוד הצורה 83 ע"ב המלביש את התהו. וחשך על פני תהום. החשך הוא סוד האש היסודי כי החשך יכסה ארץ ודאי והבן. ורוח אלהים זה רוחו של משיח וכבר התעוררו בזה כל המפרשים. 15

ויאמר אלהים יהי אור. זהו אור הראשון הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. כאמרם ז"ל אור שברא הב"ה במעשה בראשית אדם היה צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וגו'. ראה רשעים העתידים לעמוד בכל דור ודור

6 וא"ו] הוא"ו ג 8 הוא"ו] וא"ו ב 11 אמרנו] אמרו ב / והתעוררנו] והתעוררו אב / ובהו] והבהו ב 12 פירשנו] פרשנוהו ג / שושן עדות ב ש"ע ג / ענין] ליתא ג / הזה] זה בג 13 אמרו] אמרנו בג / הצורה] התורה ב 17 האור הראשון ב 19 העתידים] עתידים ב עתמידים ג

3 ודמות... אדם: יח' א: י. השווה זח"א יח ע"ב. 6 ואת הארץ... : השווה זח"א טו ע"ב: "ואת תקונא דכר ונוקבא. ואת רזא וה' וכלא חד. הארץ דא אלהים כגוונא עלאה למעבד פירין ואיבין". 9 יצאו... למשפחותיהם: ע"פ בר' ח: יט. הכוונה להמשכת שפע המציאות ממלכות לעולמות התחתונים. 11 והארץ... ובהו: שם א: ב. 12 וכבר פרשנו... : לא נמצא / בהיות תהו... : מקור לדברים בס' הגיון הנפש לאברהם בר' חייא פ"א ומשם מובא בס' הבהיר סי' ב. השווה הגירסה המובאה אצל רמ"ק, פרדס רימונים, שער כ"ג ד"ה תהו: "כי פירש בספר הבהיר מאי בהו דבר המלביש את התהו". האם היתה גירסה דומה גם לפני רמד"ל? והשווה לשונו של בר' חייא: "הצורה... מלבשת את ההיולי". ובפ"י שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקה: "תהו דבר שאין לו צורה ובהו המלביש התורה". ראה גם בפ"י הרמב"ן על בר' א: ב. עיין בחרטום הגרמנית של שלום לבהיר, עמ' 4-5. 14 חשך הוא סוד האש היסודי: השווה רמב"ם מו"ח ב"ב פ"ל: פי' האגדות לר' עזריאל עמ' 105; פי' הרמב"ן על בר' א: ב, עמ' יד; שער הרוזים, דף 56 ב; זח"א יא ע"ב, סז ע"א. 14-15 החשך... ארץ: יש"ש: ב. 15 ורוח אלהים... : עיין בר' ב: ד, עמ' 17; בפ"י שה"ש לר' עזרא שם. למקור האחרון רומז רמד"ל עצמו במילים "וכבר התעוררו בזה כל המפרשים". עיין גם פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 105. 17 ויאמר... אור: בר' א: ג. 18 כאמרם ז"ל... : עיין בבלי תניגא יב ע"א.

אין בו העניינים האלה אשר הזכרנו למעלה כי על כל פנים לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזולא תליא מלתא. ואמנם כי ענין זה כמו כן המזל הגדול אשר ספר תורה תלוי בו. וכל העניינים אשר הזכרנו כולם הם תלויים בסוד העולם הנסתר. והנה משם יורד ומתפשט הכל עד יסוד הכל כי הוא סוד הזכר המסיף והמזיל הכל על הנקבה שהוא סוד הפרי כאשר אמרנו והוא סוד הזכות. ועל כן הכל תלוי במזל. ותוכל לדעת כי בלי זכר אין פרי נמצא. והנה בא להורות כי סוד הנקבה אינו מזל משנים עשר המזלות העליונים בסוד השש קצוות כאשר התעוררנו בסודותם. והנה הדבר נכון לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח והבן.

אמנם כי כמה מפרשים האריכו בסודותם בזה. והתבונן כי כל העניינים האלה הנסתרים בסודותם כולם הם בסוד העולם הנסתר. ואמנם כי סוד עולם הנגלה הוא בית המחקר עומד על שנים עשר בקר שלשה שלשה לכל צד | לארבע רוחות העולם. והנה כי סוד השני עשר בקר הם שני עשר 83 ע"א פקידים לאומתם בסוד האילן הידוע בשני עשר גבולי אלכסון כאשר הורו הקדמונים. ואמנם כי באמת אמרו ז"ל בראשית נמי מאמר הוא כי בהיות סוד עשר ספירות בלימה בסוד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם תמצא סוד בראשית שהוא מאמר מאותם מאמרות אשר בהם נברא העולם. והנה על אשר אמרנו את השמים הוא הקול הנשמע היוצא מן הקול הדק הפנימי אשר לא נשמע חוצה כפי הסוד אשר אמרנו.

ואת הארץ. כלל ההויות הנתהוות מתוך אספקלריא שאינה מאירה. והנה יש לך לדעת כי סיוס הל"ב נתיבות היוצאות מן החכמה המקום הזה הוא ומשם יתפשטו העולמות כולם כפי אשר נקבו בשמות. כי תוכל לדעת מכאן

1 האלה] ליתא בג / למעלה] ליתא בג / לאו] לא ג 8 נכון] הנכון ב 12 לארבע] לארבעה ב / הענין] הענים ב / ענין] הענים ב 13 בענין] בענים ב 16 אשר בהם] שבהם בג

2 המזל הגדול... : דומה שכאן מזל הגדול רומז לבינה והספר תורה כינוי לתפארת. הוכחה לזה יוצאת מהמשפט בהמשך: "וכל העניינים אשר הזכרנו הם תלויים בסוד העולם הנסתר". מקבילה לקטע מצויה ב"זו"ג קלד ע"א (אד"ר): "קם רבי אלעזר פתח ואמר הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה בהיכל". אך עם מזל כינוי לכתר. וכן בצורה ברורה בניקטילה, שערי אורה, כרך א, עמ' 162-163: "כי מאתו המזל (= כתר) בניס חיים ומזונות תלויים ואפילו ספר תורה תלוי בו וזהו שאמרו ז"ל הכול תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל... הוא המזל העליון הידוע בכתר שממנו תלויות הספירות וכל הגבראים כולם ואפילו ספר תורה שבהיכל". כפי שהעיר בן-שלמה, שם הע' 27, היחס בין ניקטילה והזוהר או בין עניהם למקור עלישי אינו ברור. וגם כאן לא ברור אם יש קשר ישיר בין ס' הרימון והאיירות או ייתכן למקור עלישי. 13-14 שני עשר פקידים... : העוהה בהיר ס' צה. וכן בזהר מתבאר המאמר מס' הבהיר על מלכות וי"ב כוחות מתחתיה. עיין זח"ב סד ע"ב. על י"ב גבולי אלכסון, עיין ספר יצירה פ"ה מ"א. 14 אמרו ז"ל... : העוהה בבלי מגילה כא ע"ב. מכאן נראה שמאמר העשירי רומז למלכות. אולם העוהה שקל הקדש, עמ' 6-7 (ובמקבילה ב"ז"א טו ע"א) שעשם המאמר העשירי רומז לכתר. ועיין זח"א ל ע"א. 19 ואת הארץ: בר"א: א / אספקלריה שאינה מאירה: מלכות.

היצאות משם מסוד עולם הפנימי. והאותיות יוצאות על תכונתן ונצטיידו
 בבינה ומשם יוצאות בסוד כל ההיות. ושמים הוא כלל היסודות אבי אבות
 כל התולדות בהיות האש והמים והרוח ((יוצאים באפר והם כלל ההיות
 הנתהווים בעולם הזכר כי סוד האש והמים והרוח)) כולם הם כלל ההיות
 בהתלכדם ביחד כאשר התעוררנו בספר שושן העדות. ואמנם כי ענין
 היסודות בהתגלגלם תמצא שהם כלל כל ההיות בסודותם וזהו סוד עולם
 הייחוד. כדוגמא זו סוד עולם הנגלה ודמות פניהם באותו הענין ממש כי סוד
 עולם הנסתר עומד על שנים עשר מזלות אשר יזלו בסודותם בייחוד שלימה.
 והתבונן כי מזל על שם יזל מים | מדליו. ואמנם כי הכל תלוי במזל. 82 ע"ב
 ואמת הדבר ונכון בהיות סוד שש קצוות הם שנים עשר המזלות העליונים אשר
 היו נכונים כמאז בתחלה. לישרים נאווה תהלה. והנה בהתגלגלם תמצא סוד
 המזל המתמלא על כל גדותיו והוא הנופל את כולם ומתחברים כולם בו. ומשם
 יזלו המים היורדים על דרך הצנורות. וכולם ניזונים מאותו המזל ונתלים בו.
 והנה על כן הורו ז"ל בני וחי' ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא
 מלתא. התבונן הענין וחכם. הלא ידעת אם לא שמעת כי זכותו של אדם עולה
 עד מקום השבת שהוא עולה להאיר האפלה אור שאינה מאירה. ושם עומדים
 להאיר כי שם הפרי בין למעלה בין למטה. מלמעלה הזרע זרוע עליה ושם
 הפרי מלמטה כל המעשים הטובים שם עושים פרי. ועל זה הזכות שהוא הפרי

3 כלל] כלל כל בג 4 הנתהווים... ההיות] ליתא ג / האש והרוח והמים ב / כלל] כלל כל ב
 10 סוד] (נוסף מעל השורה) א ליתא בג / המזלות] מזלות ב 11 בהתגלגלם] בהם גלגלם ב
 13 יזלו] יזל ב 14 וחי' חיי ב / לא] לאו בג 17 עליה] ליתא ג

1 והאותיות יוצאות... : העוהו זח"א טו ע"ב; זח"ב קגס ע"א; ז"ח עה"ש עג ע"א-ע"ב; כ"י מינכן
 47, דף 359 ב; שושן עדות, עמ' 196; תקו"ז ה, כ ע"ב; ספ, קה ע"א. ועיין לעיל עמ' 155, הע' 3.
 5 כאשר התעוררנו... : לא נצמא. 8 עולם הנסתר... : בינה עומדת על שש קצוות המתחלקות
 ל"ב מזלות. רעיון זה חוזר כמה פעמים בזהר ובשאר כתבי רמז"ל. עיין לעיל עמ' 8, הע' 7.
 9 יזל מים מדליו: במ' כד: ז / הכל תלוי במזל: העוהו תריגוס קה' ט: ב: "כולא במזליא תליא".
 והעוהו זח"ג רפט ע"ב (אד"ז): "במזלא תליא כולא". ושם קלד ע"א (אד"ר): "הכל תלוי במזל". אך יש
 לציין שכאן "מזל" רומז לספירת יסוד ובאידרות לוקנו של עתיקא קדישא או אר"ך אפ"ן כלומר הפרצוף
 העליון של האל. העוהו גם בספרא דצניעותא זח"ב קעז ע"א. לפעמים בזהר מזל גם כן רומז ליסוד.
 עיין לק' בהע' 12 ובעמ' הבא הע' 2. 11 לישרים... תהלה: תה' לנ: א. 12 המזל
 המתמלא... : הכוונה לספירת יסוד ע"פ משחק מילים בין "מזל" והערש "נזל". עיין זח"א קה ע"א, קטו
 ע"א, קלו ע"א, קנו ע"ב, קנס ע"ב, קפא ע"א; זח"ב קגב ע"ב; זח"ג קסג ע"א; שקל הקדש, עמ' 82.
 יש לציין שאותו שימוש מופיע בניקטילה אך בהקשר סימבולי אחר הקרוב יותר לאידרות שבזהר. עיין
 שערי אורה א, עמ' 78: "עד המקום הנקרא כתר עליון מזל כל המזלות שממנו נוזלים מים חיים לכל
 המזלות". וראה שם עמ' 163. 14 הורו ז"ל... : העוהו בבלי מועד קטן כח ע"א. הגירסה בתלמוד:
 "חיי בני ומזוני". ברם העוהו זח"א קפא ע"א: "ועל דא תנינן בני חיי ומזוני". וכמו כן שם רז ע"ב, רנז
 ע"ב. 16 עד מקום השבת: כנראה הכוונה לספירת מלכות.

וחתומה. וכולם נתהוו ויצאו למיניהם וגובה להם ויראה להם עדי נחתם חותם כבודו בסבעת האחרונה היא סוד עולם הנקבה. וממנה הושטלו כל ההיות למטה ומתוכה דמות ארבע החיות הקדומות. ואמנם כי זו סוד עולם הנקבה היא המולידה דמות ודוגמא מסוד עולם הזכר ושני העולמות הולידו סוד עולמות למיניהם דמות פניהם. ועל כן זה לעומת זה יתיחדו יתלכדו ולא יתפרדו. ואמנם כי עולם הזכר מתיחד בחותם כבודו להתיחד בסוד ייחודו. והעולם הזה הנסתר הוא עושה ומעמיד עולם בסוד היותיו. והנה הסוד ב' של בראשית מן | העולם ועד העולם. כי זה עולם הנסתר בהיותו לא נשמע החוצה 82 ע"א בהבנתו כי כל עניינו הוא בלחש בסוד. וזה עולם בית המחקר עומד על שנים עשר בקר והוא סוד עולם הנגלה כי זה יורד וזה נגלה. ועל כן זה בונה עולם וזה עולם. וזה לעומת זה עומדים בחבה כדמות זכר ונקבה. ואמנם כי זה הוא אמנם ז"ל העולם הזה נברא בה"א והעולם הבא נברא ביו"ד. כי על כל פנים בהיות העולמות עומדים בסבת שתי האותיות הללו הנזכרות והן סוד שני העולמות הנזכרות אשר הזכרנו כי מהן נתהוו כל ההיות הנתהוות למעלה ולמטה. והנה סוד העולם השפל הוא עומד בה"א כי על כן כולו הוא בסוד כלייה כפי אשר התעוררנו. והעולם העליון שהוא עולם הנסתר סוד העולם הבא עומד בסוד יו"ד שהוא סוד החכמה הקדומה. ועל כן הוא עולם הייחוד עולם הקיום כי משם תוצאות חיים.

את השמים. סוד היסודות הראשונים אבי אבות כל התולדות והוא סוד הקול הנשמע כי הוא הקול הדק הפנימי. ואמנם כי שמים כלל ההיות

3 החיות [חיות בג' / זו] זהו ב' / עולם] ליתא ב' 6 בחותם] בעולם בג' 7 היותיו] היותו בג' / על] ליתא ב' 9 כל] על ב' 11 וזה עולם] ליתא ב' / כדמות] כדשעת ב' / זה הוא] זהו סוד ב' זהו ג' 12 נברא ביו"ד] ביו"ד בג' 14 כי] וכי בג' 16 כפי אשר] כאשר ב' / העולם] עולם בג' 17 שהוא] שהיא ב' / הקדומה] ליתא בג' 19 הראשונים] הראשונות ג' 20 כלל] כל בג'

3 ומתוכה... החיות: שם שם ה. 5 יתלכדו ולא יתפרדו: איוב מא: ט. 7 והנה הסוד ב' של בראשית: הכוונה לשני עולמות בינה [עולם הזכר] ומלכות [עולם הנקבה]. עיין זח"א כט ע"א- ע"ב: "עלמא תתא חד בעלמא עלאה... ביתא דא בני ביתא דעלמא ובני דעלמא ודא הוא בראשית ברא אלהים ב' ראשית... ורזא דאלהים עלאה עבד שמים וארץ... כנוונא דא רזא עלאה נחית לתתא והאי בתראה עבד שמים וארץ לתתא ורזא דכלא ב' תרין עלמין נינהו ובראו עלמין דא עלמא עלאה ודא עלמא תתאה". וכן שם רמ ע"ב: "ועל דא פתיחא דאורייתא בב' עובדא דלתתא כנוונא דלעילא דא עבד עלמא עלאה ודא עבד עלמא תתאה". וראה שלום: Major Trends, p. 222. 6-7 מן... העולם: דה"א טז: לו. 8-9 לא... בהבנתו: ע"פ מל"א ו: ז. 10-9 עומד... בקר: ע"פ שם ז: כה. וכן נדרש הפסוק בזח"א רמא ע"א. 12 אמנם ז"ל...: בבלי מנחות כט ע"ב. עיין לעיל עמ' 2:61-3. 17 עולם הייחוד: בלשון הזוהר: "עלמא דייחודא". 19 את השמים: בר' א: א / א / סוד היסודות...: לשונו על ר' עזרא מגירונה. עיין פי' שה"ש, כתבי רמב"ן ב, עמ' תקט. 20 קול הנשמע: תפארת / הקול הדק הפנימי: בינה.

השפעתם וזוהר תנועתם ומיני העולם השפל מתנועעים ומתגדלים הצמחים והאילנות וכל היות העולם השפל עומדות על תכונתם. והנה גם דעות בני אדם מתישבים יותר ומתגדלים בגודל הלבנה ומתחסרין בחוסר הלבנה כי כפי גדלה יתגדלו וכפי חסרונה יחסרו. עמרת תפארת לעמוסי בסן. כלומ' הלבנה היא העמרת העומדת בסוד תפארתה לכונן מכון שבתה. והיא עמרת עומדת לנוח על ראשי הצדיקים העמוסים מני בסן. וזהו הצדיקים יושבים ועמרותיהם בראשיהם כי שם נקשרים כל אחד כפי מעלתו ושכלו לחזות בנועם יי' ולבקר בהיכלו.

והואיל והתעוררו בזה יש לנו להתעורר על כי יום ראש החדש יום תוספת הוא וסוד תוספת קרבן על ענין חדש הלבנה. והנה על כן סוד יעלה ויבא שהוא סוד הזכירה כנגד הזכר כאשר אמרנו. וקרבן מוסף על התוספת להמשיך האור מלמעלה כדי שתאיר הלבנה ועם השמש תהיה נכונה. וישראל עם קדש שומרי משמרת לנוח עליהם | העמרת לכבוד ולתפארת. 81 ע"ב

ומעשיו יש לנו להתעורר בסוד מעשה בראשית כפי אשר התעוררו אחרים על ענינו בסוד המזמור ברכי נפשי את יי'. בכאן פרושו המפרשים כפי שכלם ועניינם ופרשו הסוד נכון לכל משכיל. אמנם יש לנו להתעורר בענין דבריהם וכפי אשר השיגה דעתנו בו בע"ה. ועשיו אע"פ שיש לנו לסדר בדרך קצרה יש לנו להתעורר בתחלה על כי הוא ית' המציא אמתת מציאותו מצד החכמה ((הקדומה הנמצאת מאין כאשר אמרנו כאמרו והחכמה מאין תמצא. ואמנם כי מן החכמה)) שהיא סוד הנקדה הראשונה נשתלשלו כל

ההויות ונתהוו בסודם. והנה סוד התפשטות הראשונה הנתהווה מן החכמה הוא הבינה והיא סוד עולם הנסתר אשר עם החכמה היא בית חבר. נקבה תשובב גבר. ומשם נתפשטו ויצאו כל ההויות ומתוכה סוד החיות. והאותיות ינשאו לעומתם כי רוח החיה על מכונתם בסוד החכמה הקדומה אשר היא ראש הכל

3 ומתגדלים... הלבנה) ומתגדלים בחסרונם (בחסרון ג) בחסר הלבנה בג 5 עמרת] העמרת ב
6 ראשי] חושי בג 10 חדש] חדוש ב 11 אמרנו] התעוררו בג 16 אמנם] אמנם כי
בג 17 ועשיו] ליתא ב / לסדר] לסדר על ג 20 שהיא] שהוא ב ליתא ג 21 הוא
היא ב 22 והיא] והוא ג / תשובב] ליתא ב

6 הצדיקים יושבים... : עיין בבלי ברכות יז ע"א. עיין לעיל עמ' 37, הע' 2. 7-8 לחזות...
בהיכלו: תה' כז: ד. 10 וסוד תוספת קרבן... : העוהו זח"ג שב ע"ב. 10-11 סוד יעלה
ויבא... : עיין לעיל עמ' 153:1-2. 14-15 אשר התעוררו... : ברור שכאן האחרים והמפרשים
רמז למקובלי גירונה. העוהו 'סודות מעשה בראשית' בתוך פי' שה'ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ'
תקה- תקיא. 15 ברכי... יי': תה' קד: א. כדאי להזכיר בסוף עמקור המנהג לאמור המזמור ברכי
נפשי בראש חדש ע"פ הזוהר. עיין זח"א צז ע"ב (מדה"ג). 19-20 והחכמה מאין תמצא: איוב
כח: יב. 23-24 ינשאו... החיה: יח"א: כ.

הסוד בדבר מפורש אע"פ שהרבה פדשו בכאן. אמנם כי ישרים דרכי יי' ונכוחים למוצאי דעת. ועל כן תוכל לדעת כי ענין חדוש הלבנה בהתחדשה יש לנו לכונן משמרתה ולקדש עבודתה. ואמנם כי ראיתי ענין שאין עושים מלאכה בראש חדש והביאו ראיה דכתי' אשר נסתרתה שם ביום המעשה וזה נאמ' ביום ראש החדש והסתירה היתה קודם ראש החדש שביום ראש החדש אסור ממלאכה. 5

ברכת הלבנה. הנה כבר עוררנוך על סוד הלבנה בהתחדשה בהראות בה זוהר דודה המאיר החשכים מציץ מן החרכים. אמנם כי כבר אמרו ז"ל עד כמה ימים מברכין עליה בהתקדשה באור שמשוה. הנה יש לנו להתעורר על סוד הברכה הזאת. 10

אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם. כבר אמרנו בספר שושן עדות על סוד אותם שבעה גלגלי התנועה שהם בסוד שבעה רקיעים שאמרו ז"ל בגמ' חגיגה. ואמרו בסוד שחקים שהוא גלגל ידוע ביניהם ואמרו ריחים שם עומדות וסוחנות מן לצדיקים לעתיד לבוא. אמנם כי ענין עמוק הוא על שם אותם הממתיקים השפע היורד דרך הצנורות האחרים שהם אותם 15

הגלגלים העומדים עליהם מלמעלה. והנה בהיות | הגלגל הזה ידוע 8 ע"א להשפיע כפי הסוד אשר אמרנו הוצרך לומר אשר במאמרו ברא שחקים. והנה כמה עניינים אותם התלוים למטה והכל נקשר בסוד מעלה בדוגמא אחת. אמנם כי היותם העומדים תחתם דוגמ' והם מעלות ידועות ומדרגות ניכרות להנהיג העולם השפל הכל בדוגמ' להתקשר הכל ביחד. הם פועלי אמת כפי קבלתם מהפנינים העליונים הפנימיים. ואמנם כי על דרך סוד הרחמים שהם מקבלים מניעים תנועתם. ששים ושמחים בהנהגתם. וענין תנועתם לעשות רצון קוניהם. כל מדרגה ומדרגה כפי קבלתה כך היא מנהגת. וללבנה אמר שתתחדש כי על פי חדוש הלבנה מתנהגים כל התחתונים למטה ומקבלים 20

3 לכונון לכוון ג 4 נסתרתה נסתרת בג 5 ראש החדש ראש חדש ב ר"ח ג 6 אסור נאסרה ב 8 זוהר ליתא ב / החשכים המחשכים בג 9 עליה על הלבנה ב / בהתקדשה בהתחדשה בג 10 הזאת הוא ב 12 סוד ליתא ב 13 ואמרו ליתא ג 16 הזה ליתא ג 20 פועלי פועל ב 21 מהפנינים מהענינים ב

1 כי יי' הוי"ד: 2 ונכוחים למוצאי דעת: ע"פ מש' ח: ט. 3 ראיתי ענין...: לא מצאתי מקור. העושה בבלי ראש הענה כג ע"א: אמר אביי משום ביטול מלאכה לעם עני ימים [של ר"ח]. והעושה בבלי מגילה כב ע"ב: ובס' הרוקח הל' ראש חדש סי' רכח בעם פדר"א פמ"ד. 4 אשר... המעשה: שמ"א: יס. 8 מציץ מן החרכים: שה"ש ב: ט / אמרו ז"ל...: עיין בבלי סנהדרין מא ע"ב; פס"ר פמ"ג. 11 כבר אמרנו...: שושן עדות, עמ' 338, 360. 13 שאמרו ז"ל...: בבלי חגיגה יב ע"ב. וע"פ הסימבוליקה הזוהרית שחקים כנגד נצח והוד. עיין זח"ג כו ע"א. 24 כי על...: מכאן עד 'הלבנה' (12:191) הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 70 א. שם מוסיף: "בראש"י נמי מאמ' הוא הוא מלכות."

ית' הראה חדוש עולמו בסוד התחדש הלבנה מדי חדש בחדש ובה אנו מכירים ויודעים לצור נאדר בקדש. אמרו חז"ל מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנא' בו חטאת ליי'. אלא אמ' הב"ה הביאו עלי כפרה על שמעמתי את הירח. כמה עניינים הביאו בכאן המפרשים ותקנו איש כפי עבודתו. אמנם תוכל לדעת על כי סוד הלבנה היא אור המעמידה מכל שאר המאורות המאירים עליה והיא מאירה מהם בסוד יסודה חשקה ודודה. הנה אמרו ז"ל בתחלה היו שני המאורות שוים כאחד שנא' ויברא אלהים את שני המאורות הגדולים. אמרה הלבנה לפני הב"ה רבונו של עולם וגו'. אמ' לה לכי ומעמי עצמך. הלא יש לך לדעת כי סוד הלבנה מדרגה האחרונה אשר במדרגות הפנימיות והוא ית' שם אותם בשוה השמש והלבנה יחד מעלתם נכונה. ואע"פ שהכל פשוט עניינים בזה בעמודך על סוד אמרו ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך תמצא סוד העדר הלבנה מעלתה ממעלת השמש כי בתחלה כתי' אעשה לו עזר כנגדו ובאחרונה כתי' והוא ימשול בך. ועל כן תמצא הכל דוגמ'. אמנם הביאו עלי כפרה כמו ותתפלל על יי'. ואמנם כי אין כפרה זו אצל הלבנה ואצל השמש זולתי למעלה להיות הכוונה במקום עליון להמשיך משם האור הבהיר בדרך הצנורות להאיר ללבנה על שהיא מדרגה מתמעטת מהכל | וזהו על 80 ע"ב שמעמתי את הירח ואין לה אור מעצמה. וכדי שתמשכו אורה מהאור הבהיר הביאו עלי כפרה וגו' כי משם תוצאות חיים בכוון הכוונה הנכונה בזה הקרבן. והסוד כי כל הקרבנות מלמטה למעלה לחבר הכל ביחד. ועכשיו הביאו עלי להיות הכוונה מלמעלה למטה כדי להאיר לה וללכת לאורה יומם וליילה. והנה

2 אמרו חז"ל א"ל בג 8 עצמך את עצמך בג 10 אותם אותה ג / פרשו דרשו ב 16 על על עד ג / מהכל מן הכל ב 17 הבהיר לימא ג 20 כדי לחבר הכל ביחד להאיר לה וללכת... ב

2 אמרו חז"ל...: בבלי חולין ס ע"ב. ועיין שבועות פ ע"א בהגהת הגליון: "זהו סוד מסודות הקבלה ואין להבינו כמשמנו ח"ו כי כל כבודה בת המלך פנימה". 3 חטאת ליי': ע"פ במ' כח: טו. 4 המפרשים...: עיין למשל סודרוס אבולעפיה, אצור הכבוד לא ע"ב, שמביא סוד הענין "בשם הגאון רבי חושאל זצ"ל האשכנזי". 6 אמרו חז"ל...: עיין בבלי חולין ע"ב. 7 ויברא... הגדולים: בר' א: טז (שם: ויעש אלהים). 11 סוד אמרו...: וכן הדרשה בוח"ב רי"ט ע"ב: "ואל אישך תשוקתך... והוא ימשול בך הא אוקימנא רזא דאיהו עלים עלה וכל דא למה בנין דאמדה סיהרא כמה דתנינן ובניני כן אועידת נהוראה ואועידת עלטנהא ולית לה רשו מגרמה בר כדי יביין לה חילא". פירושו נוסף לאגדה זו בוח"כ א ע"א. במשכן העדות, דף 35 ב רמז"ל רומז למקור הזוהרי במלים "וראיתי בסתרי עמק חכמה" / ואל... בך: בר' ג: טו. 12 אעשה... כנגדו: ע"ב: יח. 14 ותתפלל על יי': ע"א: י. וכן בזהר מתבאר הפסוק כרמו למדרגה גבוהה בספירות היינו לחול העליון שהוא ספירת חתר. העוהה זח"א קלו ע"א; זח"ב רעד ע"ב; זח"ג ע"ב. 15 במקום העליון: לא ברור לי אם הכוונה לכתר או לבינה. אמנם אם מתפרש אור הבהיר כרמו לתפארת (עיין לעיל עמ' 104:16) מסתבר יותר שהכוונה לבינה. 19 כל הקרבנות...: הסבר קבלי למשמעות הקרבנות כהקמת יחוד בעולם האלוהות מקורו בס' הבהיר סי' קט. ועיין ע"ב: קכג. תפיסה זו חוזרת במקובלי גירונה ומשם בספר הזוהר. ראה תשבי, מעגת הזוהר ב, עמ' קצז-קצט.

סוד ענין ר"ח כדת נאמנה בהתחדש הלבנה. יש לך לדעת כי סוד אור
הלבנה בהיות נכונה כאשר אמרנו. הנה כבר ידעת והתבוננת כי סוד ענין
הלבנה אין לה אור מעצמה זולתי בהתקרב השמש למולה בעתי' ידועים וכפי
הראותו עמה ובהתקרב אצלה באותם החלקים. אזי היא מאירה ולקטמת אורה
כי בהעדר השמש ממסעיו אצלה היא כהה ונחשכ' מאורה. ואמנם כי מהיות
שהחשיכה עד זמנה הקצוב נסתרה ויורדת כסדר מדרגתה. ובהגיע תור אסתר
בת אביחיל סוד הסוגה סתר המדרגה השמש יוצא כחתן מחופתו ומביט מעט
למולה בעין אהבתו. וכראות לדודה מציץ מן החרכים היא קמה מתוך החשכים.
ותקח לה החותמת והפתילים ותשקט מעט עצמה בבשם המעילים ותושט עיניה
למולו ותאמר לו הנך יפה דודי אף נעים וגו'. יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.
ונתעלסה באהבים יחדיו. והוא רואה עיניה מתנוצצות עומדות ורצות מקרבת
ומרחקת מצדקת ומצחקת. ויקרא למולה ויאמר לה יופיך ומראיך הגבירוני
הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני עד אשר מעט מעט מקרבים אהבתם
ויתחברו חברתם. היא מאירה ומזהירה ויושבת במלוא' לרוח' אם הבנים שמחה.
הנה זה הענין ידוע לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח על כי חדוש הלבנה אינה
מתחדשת זולתי בהתקרב לה השמש במכונה ואזי בהראותו לנגדה כשני
אהובי' יחדיו והוא בא עובר על פתחה באהבתו. ובאהבתו אותה בנפשו הלא
אזי עם קדושו ששים ושמים לקראתו וכלם נוסדו יחד על יי' ועל משיחו
בהועדם יחד באהבתם ובגודל שמחתם.]

והנה הסוד על עניו הראות השמש עמה. על כן אמרו ז"ל אין 80 ע"א
מקדשין את החדש אלא ביום והבן. והנה בהיותנו מתקשרים בסוד הלבנה אנו
מזומנים בסודה הנכונה לראות בשמחתה ולהתחדש כמותה כי אנחנו בגלות
כהיום הזה ונאסף השמש בגלותנו ועליו חשכו עינינו ובעת נצא מצרה וצוקה
אזי כתי' וזרחת לכם ידאי שמי שמש צדקה וגו'. הנה תוכל לדעת על כי הוא

24 [נהג] והנה ב / תוכל... כי] ליתא ב

1 סוד ענין ר"ח...: השווה זח"ג צה ע"ב, רמח ע"א. 3 הלבנה אין לה...: מכאן עד "ממלאכה"
(6:190) הועתק בס' הגעלים כ"י פאריס 817 דף 70 א. כמובן ע"פ הסימבוליקה הקבלית לבנה ושמש
כנגד מלכות ותפארת. הביטוי "הלבנה אין לה אור מעצמה" מזכיר שימוש הוזהרי "לית לה נהורא לסיהרא
מגרמה". עיין זח"א רמח ע"ב. והשווה שקל הקדש, עמ' 85; שושן עדות, עמ' 338; סוד עשר ספירות
בלימה, עמ' 383. עיין לק' 7-6: 257-6: 7. 6-7 ובהגיע... אביחיל: אס' ב:פ. 7 סתר המדרגה:
ע"פ שה"ש ביד / השמש... מחופתו: ע"פ תה' יט:ו. 8 מציץ... החרכים: שה"ש ב:פ.
9 החותמת והפתילים: בר' לח: כה. 10 הנך... נעים וגו': שה"ש א:ס / יבא... מגדיו: שם
ד:פ. 11 ונתעלסה באהבים: מעו זיח. 13 הסבי... הרהיבוני: שה"ש ו:ה. 20 אמרו
ז"ל...: בבלי סנהדרין יא ע"ב. 24 וזרחת... וצדקה וגו': מל"ג: כ.

מתברכים והשרים התערבו בשמחה זו אותם השולטים על האומות הוא ית' נתן לנו יום אחד לשמוח בו או לבדנו. ובשמחתנו לא יתערב זר. והוא סוד יום חג שמיני עצרת. הנה כבר התעוררנו על ענין זה בהיות הוא יתעלה נותן לנו יום זה והוא יום שמחה עם התורה שהיא תורה שבעל פה אשר היא עומדת במילואה. והתבונן מפני מה נקראת עצרת כתרנו' כנישין על כי כנסת הכל כאשר ידעת סוד כנסת ישראל. והנה אזי היא משמחת לבניה כי תחלתה קשה וסופה בנחת כי תחלתה היתה רוגז ודין ואחריתה שמחה ונחת ומרגוע. אמנם כי על כן בתחלתה שהיא מראה דין וקושי ליסר לבניה כלומ' התבוננו בנים התעוררו וצומו עלי כי אני בא אל החרד הפנימית אל המלך הגדול. ובכן אבוא אל המלך למען ייטב לכם. [ע"כ התעוררו להכניס עמי חבורת צדיקים ואם לא תהיו זכאים איך אבוא אל המלך אשר לא כדת בחבורת רשע]. ע"כ המדה עומדת ליסר את בניה ולהבחין בין הצדיק ובין הרשע. מאחר שהם שבים ובניה מתכוונים לקראת אלהים ומתכפר להם היא באה אל מקומה ודוד עולה על האבות במכונו והשמחה במעונו. ישראל עם נחלתו כלם צדיקי'. לאחר שעברו שבעת ימי המשתה היא רוצה לשמח לבניה עמה ואזי נסו יגון ואנחה ומושבי עקרת הבית ואם הבנים שמחה או עושים יום זה. ומעולם הנסתר עדיה הוא יום שמיני כל הנתיבות מתיחדים ומשם הוא סוד תורה שבעל פה כי היא מדת הלילה כאשר אמרנו. וע"כ יש לנו שמחה לבד עמה הנאצלת ממדת היום ובשמחתנו לא יתערב זר כאשר אמרנו. ע"כ יש לנו לשבות ולנוח ביום זה ולשמוח באלהינו לבד כי אין בכאן ושמחה לשרים השולטים על קטוב ודאי אין מזמנין את הגוי בנו כי זה היום עשה יי' נגילה ושמחה בו. שער חלק ה'.

הנה כבר התעוררנו בסוד ימי המועד הנועדים לנו בסודם. וכלם מקראי קדש לצור נאדר בקדש נבחר' לזרע איתני' כי כלם קדושים ובתוכם יי'. עשכנו יש לנו לפרש סוד עני' ר"ח ואע"פי שהיה לנו לסדרו קודם המועדים.

3 זה ליתא ב / בהיות הוא] בהיותו ב 5 על כן על כי היא בג 6 והנה ליתא ג / אין ואזי ג 8 וקושי... צדקה וגו' ליתא ב

2 ובשמחתנו... זר: ע"פ מש' יד: י. 5 נקראת עצרת... : עיין זח"א סד ע"א [והשוה ס' טעמי מצות לרקאנטי, כ ע"ב]; זח"ב קפז ע"א; זח"ג צו ע"ב, רנט ע"ב. ובעשר הרזים שם: "ונקרא עצרת לפי שכלם עצורים בכבודו והוא כנגד כנסת ישראל". ועיין לעיל עמ' 139:5-6. 9-10 וצומו... המלך: אס' ד: טז. 15-16 ונסו יגון ואנחה: יע' לה: י. 16 ומושבי... שמחה: ע"פ תה' קיג: ט. 17-18 סוד תורה שבעל פה... : מלכות. עיין לעיל עמ' 139:6 ובהע' שם. 19 ממדת היום: תפארת. עיין לעיל עמ' 12:50-13 ובהע' שם. 21 זה... ב: תה' קיח: כד.

העניינים כולם הם בענין סוד המדרגות הנקשרות בסוד הייחוד. והנה דרשו ז"ל בסוד זה כמה עניינים גדולים וטובים וכולם חוזרים אל מקום השוקת והכל ענין אחד. אע"פ שהדברים מכוסים גלויים הם ליודעי דת ודין. על כן תוכל לדעת כי כל העניינים למטה כולם הם מתנהגים בסוד שמו ית' ואין שום דבר יוצא מכללו חוצה כי הכל נקשר בו. ובהיות העניינים נקשרים בסוד שמו ית' יש לנו לשמוח ולהראות שמחה באלהותו כי אשרינו ואשרי חלקנו וי"י אלהינו ירצנו. ועל כן בהיות השמחה מזומנת בחג זה ישראל משמחים בו כי מדת היום גורמת ואין לפגום מקומה. והבן ענין השמחה בהיותם שואבים המים בחג. ואמרו ז"ל כל מי שלא ראה שמחת בית *השואבה בבית המקדש לא ראה שמחה מימיו. כי על כל פנים בהכרח יש לנו להראות השמחה ופנים מאירים מפני הענין אשר אמרנו. אמנם כאשר תסתכל במה הוא ענין הכהן הגדול מפני מה עניינו להראות פנים שמחים מאירים יותר מכל העם. וכבר התעוררנו בספר שושן העדות כי על כל פנים | מדתו גורמת השמחה והתרחקות ממנו 79 ע"ב העצבון והרוגז והדין כי אין מדתו גורמת כאשר הודענו בסוד השמאל והימין. אמנם כי כמה עניינים בהפך המדות בין מדת הטוב ומדת הרע. והתבונן הענין הנכון כי על כן אנו שמחים בחג זה יותר מכל שאר הימים. ואע"פ שיש לנו לשמוח בחג כאמרו ושמחת בחגך אבל בחג זה שמחה גדולה לכל העולם לטובים ולרעים כי מדת היום גורמת. אמנם כי ענין היות כל העולם שמחים וכל הענפים באילן כאשר אמרנו כי בהתברך הקו האמצעי כל הענפים מתברכים בהתברכו וכבר התעוררנו זה. וסוד שבעים פרים בחג להיות להם חלק עם ישראל נחלתו ובשמחת ישראל עם קדש האוכלים את חוקם ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם. וכעבור ימי המשתה וכל הענפים כולם

1 בסוד] בסוד יסוד ב 9 השואבה] השואבה א 19 הענפים] הענפים מתברכים בג 22 וכעבור] ובעבור בג

8 ענין השמחה... : השווה זח"א רנו ע"ב, רסא ע"ב; זח"ג ריד ע"ב. 9 ואמרו ז"ל... : מעגה סוכה פ"ה מ"א. 10 יש לנו להראות... : השווה זח"ג קג ע"ב; ז'ובעי בר נש למחדי בכל יומא ויומא [דסוכות] באנפין נהירין". 12 וכבר התעוררנו: לא נמצא. 16 אנו שמחים... : השווה זח"ג רנס ע"א; "לית ביומא שתא חדותא כאלין יומין". 17 ושמחת בחגך: דב' סז: יד. 19 כאשר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 177-178: 3. 21-22 ענר... חלקם: בר' יד: כד. 22 וכעבור ימי המשתה... : השווה זח"א סד ע"א-ע"ב; "ישראל כד מסו לחג [סוכות] מתערי ספרא דימינא לעילא... וכדין פלגת חולקא דברכאן לכל אינון ממנן דלתתא... וכד סיהרא אתמלי ברכאן... ישראל אתיין וינקין מנה בלחודייהו. ועל דא כתיב ביום השמיני עצרת תהיה לכם מאי עצרת כתרומו כנישו כל מה דכנישו מאינון ברכאן עלאין לא ינקין מנה עמין אחרנין בר ישראל בלחודייהו". השווה המעל עם על המלך שהומין אהבו לסעודה. וראה זח"א רסא ע"ב; זח"ב לב ע"א, קפז ע"א; זח"ג צז ע"א, קד ע"ב, רנו ע"ב; ס' המשקל, עמ' 130. ובס' מאירת עינים, עמ' קסז: "ואל תתמה בהיות העצרת שמינית... כי המנין הזה מתחיל מן התעו' [התעוברה= בינה]". והשווה עגער הרוים, דף 57 ב: "ושמיני עצרת... הוא כנגד כנסת ישראל... יש אמי כי שמיני עצרת של חג רמז לשמינית של משה למעלה ואם בינה שמעה זאת".

לשדרו של אדם והוא המעמיד לכל השאר הנקשרים בתוכו. והנה תוכל לדעת מפני מה נאמ' כפת תמרים חסר משני עבריו ולא נאמ' וכפות תמרים. אלא הכל סמוך להורות כי אין להפריד אלא הוא כפותה ונקשרת בתמר ואין בין התמר עמה פירוד. אמנם כי הלולב כלומר לו לב והוא לב האילן מן התמר כי תמצא בתמר יש ענפים אחרים שעליהם נפרדים ורחוקים המה מאדם וזה שהוא לב האילן העלים כולם חברים ונקשרים זו בזו ואין בהם שום פירוד. והתבונן כי כולם נקשרים בו שתי ערבות ושלושה הדסים כולם נקשרים כאחד. ותמצא הלולב | וההדסים והערבות שהם ששה כנגד סוד ששה קצוות שהם 79 ע"א מעולם הזכר. אמנם כי סוד שתי ערבות שאין בהם לא ריח ולא טעם כנגד שני העמודים אשר הבית נכון עליהם. וסוד שלושה ההדסים כנגד שלושה המדות הנשואים אשר נשאו וכולם נקשרים עם הלולב להיות תשלום שש קצוות. ואמנם כי הלולב דוגמת קיום האדם בסוד השדרה שהוא קיום כל הגוף והמעמיד אותו כך הוא הדוגמא. וענין הסוד שצריך להיותו יוצא טפח לדעת ולהכיר יסודו ועניינו ותוכן עצם אמיתתו. וצריכין אנו לראות הקו האמצעי להסתכל בו כי משם יוצא להשקות את הגן והבן. 15

אמנם כי עניינים הרבה פירשו בסוד זה והכל יוצא אל מקום אחד. וכל

1 העאר | שאר ב 2 כפת | כפות ב 4 עמה | עמו ב / פירוד | פירות ג 5 יש ענפים אחרים | ליחא בג 6 זו בזו | זה בזה ב 8 עשה | עש ב 10 נכון | נשען ב 11 תשלום | השלם ב השלו' ג 16 הרבה | רבים בג

2 מפני מה... : וכן הדרשה בוח"א רכ ע"ב: "כפות תמרים דכתיב צדיק כתמר יפרח ולא אשתכח ביניהו פירודא ועל דא לא כתיב וכפות אלא כפות בנין דלא סליק דא בלא דא". ועיין זח"ב קפו ע"ב: "כפת תמרים הכא אתכלילת אתתא בבעלה בלא פירודא כפות תמרים כחדא". ובזח"ג רצב ע"א (אד"ז). 4 הלולב לו לב: עיין ס' הבהיר שם. 8 הלולב... : לולב כנגד יסוד, שתי ערבות כנגד נצח והוד, ושלושה הדסים כנגד חסד דין ורחמים. ראה תשבי, מענת הזוהר ב, עמ' תקכא. ועיין ס' המעקל, עמ' 129-128. השווה פי' הרמב"ן לויק' כ: מ. אגב, ר' יצחק דמן עכו מפרש דברי הרמב"ן באופן שונה: אתרוז רמז למלכות, לולב לתפארת, ערבות לנצח והוד, והדסים לחסד דין ויסוד. עיין ס' מאירת עינים, עמ' קסז, ובדומה לזה הוא בס' מערכת האלוהות, פי"ג, קפס ע"ב, ובס' טעמי המצות לרקאנפי, ס ע"א. מקור לתפיסה זו בפ"י שה"ש לר' עזרא; עיין כתבי רמב"ן, כרך ב, עמ' תקכד. בשער הרי"ס דף 57 א ר' שודרוס אבולעפיה מביא דעה שונה לגמרי מדעת הרמב"ן שלפיה "לולב כנגד זכר [תפארת או יסוד] ואתרוז כנגד שמור [מלכות]... ג' הדסים כנגד ג' כתרים [כתר חכמה בינה]... שהם על גבי שבעה ושתי ערבות כנגד שתי זרועות עולם [חסד ודין]". ראוי לציין איפוא שבהמשך ר' שודרוס מביא עוד דעות בשם "אחרים אמרים" קרובים יותר למקובלי גירונה. לפי דעה הראשונה, לולב כנגד יסוד, אתרוז כנגד מלכות, ב' ערבות כנגד נצח והוד, וג' הדסים כנגד הראש [תפארת] וזרועות העולם [חסד ודין] או לפי דעה השניה ג' הדסים כנגד העמים [תפארת] ועני עמודם [נצח והוד] וב' ערבות כנגד הנחל [יסוד]. באוצר הכבוד, טו ע"א, ר' שודרוס מזכיר רק דעתו של הרמב"ן. לפי ר' יוסף הבא משוען הבירה, לולב רומז לתפארת או יסוד, אתרוז למלכות, ג' הדסים לחכמה בינה וחסד, וב' ערבות לנצח והוד; עיין ס' טעמי המצות, עמ' 216-217. 9 שתי ערבות: השווה זח"ב קפו ע"ב: "זעריב נחל תרין דלית להו ריחא וטעמא כשוקין בבני נשא". 10 שלושה ההדסים: השווה זח"ב שם: "וענף עץ עבות תלתא ועלין דיליה דא בספרא דא ודא בספרא דא וחד דשליש עלייהו". ועיין זח"א רסז ע"ב. 12 ואמנם כי הלולב... : השווה זח"ב קפו ע"ב: "לולב נסיל כלהו כחוטא דשדרה קיימא דגופא [השלשון כאן: קיום כל הגוף] ומה דנפיק לבר טפח הכי הוא בגין לאשלמא ולאפקא כלא ולשמעא כדקא חז".

השושן מורה על שושן אחד שיש בה ששה עלים המורה על סוד הכלה שהיא כלולה מסוד שש קצוות. הנה מה טוב ומה נעים. אמנם כי יש לעיין אם כן מפני מה נאמ' שושנה בין החוחים כי אותה האחרת אינה מצויה בין החוחים. ועוד כי אם על שם שהיא כלולה מסוד שש קצוות איה השושנה כי אין בה זולתי העלים בלבד. ועוד כי אין שם ריח. ראיתי כי בודאי כל העניינים אמת ואין מכחיש 5 זה. אבל סוד השושנה אשר בין החוחים היא אותה השושנה המצויה ביניהם והעלים | שלש עשרה במספר. ועליה חופים חמשה עלים סביבותיה 67 ע"ב כולם חזקים ומגינים עליה. ותמצא באמצעות כל העלים בשושנה נכנס סוד הברית ודוגמת ברית ממש. ונכנס באמצע וזרעו בו לעשות פרי בשושנה כאמרו אשר זרעו בו על הארץ. כך תמצא בסוד השושנה ממש וכולו מורה על הסוד כפי אשר אמרנו.

ואמנם פרי עץ הדר להיות הכל אחד בענין אחד. אבל יש לך לדעת כי סוד הפרי נמצא בנקבה מן העץ עושה פרי. ובהיות זה הסוד מורה על ענין הנקבה יש לנו לאוחזה בשמאל. אמנם כי סוד הענין בהיות האתרוג ידקרוקת. והבן מה שאמרו ז"ל אסתר ידקרוקת היתה. ועל כן סוד שני כרובים זהב על כי הנקבה באה משמאל וסבתה שמאל ולפי' נאחזת בשמאל. ויש ענין בסוד האתרוג על כי היתה בשני מינין חס וקר בהיותה מקבלת מצפון ומדרום זה חס וזה קר. ועל כן היא נמצאת בשני עניינים. והנה צד אחוזתה בשמאל כפי סודה ותכונתה כאשר התעוררנו. אמנם הבן הענין וחכם כי היא בשמאל וסוד ששה קצוות שהם מעולם הזכר בימין. כי תמצא הלולב הוא הענף הדומה 20

2 [עש] שתי בג / קצוות [קצוות ב 2-3 מפני מה] למה ב 4 איה] אינה ב / שושנה ב
 5 ריח] ריח ג 7 חופים] חונים ב 8 ומינים] ומענים ב 12 אבל] כן ג
 14 ידקרוקת] ידקרוקת ג 15 היתה] ליתא ג 17 היתה] היותם ג 18 ועל] על ב
 20 עטה] עש ג / הענף] העטרה ב

3 שושנה בין החוחים: שה"ש ב. ב. 6 סוד השושנה... : השוה זח"א א ע"א: "מה שושנה אית ביה תליסר עלין אוף כנסת ישראל אית בה תליסר מכילין דרחמי דסחרין לה מכל ספרהא... חמש עלין תקיפין דסחרין לשושנה". שים לב שרמד"ל מביא דרשת זוהר כעלב פנימי יותר מקבלת גירונה. 9 הברית: יסוד. 10 אשר... הארץ: בר' א: יא. 13 ובהיות זה הסוד... : אתרוג רומז למלכות [עיין בפי שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן, כרך ב, עמ' תקכד; ובפי' הרמב"ן לויק' כג: מ] ומשם כך אחזים בו בשמאל כנגד הנקבה. השוה זח"א רכא ע"א; זח"ג רנו ע"א (רע"מ); ס' המשקל, עמ' 129; ס' שעמי המצות לר' יוסף הבא משושן הבירה, עמ' 213 / בהיות האתרוג ידקרוקת: עיין פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 36. 15 שאמרו ז"ל... : בבלי מגילה יג ע"א. אסתר = מלכות = אתרוג / סוד שני הכרובים זהב: ע"פ שם כה: יח. על ערך הסימבולי של הכרובים בקבלת מאה הי"ג, עיין תשב"י, פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 11, הע' 1. דומני שרמד"ל התכוון כאן למלאכים שמקבלים השפע ממלכות. ולכן ראוי שהיו הכרובים בצבע זהב הרומז למדת הדין. עיין זח"א יח ע"ב, לב ע"ב; זח"ב קעו ע"א; זח"ג נס ע"א, קצו ע"א. 20 הלולב... : עיין ס' הבהיר ס' צח; זח"ב קפו ע"ב. כאן לולב מכון כנגד יסוד כדעתו של הרמב"ן. השוה פירושו לויק' כג: מ, עגור הרזים, דף 51 ב; חידושי הריסב"א למס' סוכה (מוחס לרשב"א), לו ע"ב.

מה יום ראשון. אלא סוד הפנין הוא על היות סוד היום שהוא חמשה עשר לחדש אור הראשון שברא הוא ית' במעשה בראשית וזהו אור הגנוז לצדיקים לפתיד לבוא כי תמצא יום הראשון היוצא מקול השופר | והוא סוד 67 ע"א הימין ועליו נאמ' יהי אור ויהי אור. ודקדקו והיה אור לא נאמ' אלא ויהי מלמד שכבר היה. אור שכבר היה. והנה על אשר היותו יום ראשון והשמחה במעוט והמים הולכים ויורדים על מכונים מים הפנים לפנים. על כן השמחה הוא במכון ביום חמשה עשר יום לחדש שהלבנה עומדת במלואה ונמשכה מן השמאל לימין וכבר נקשרת בימין. על כל פנים הלבנה עומדת במלואה והשמחה מתעוררת בעולם והנה צונו לקחת פרי עץ הדר כפת תמרים.

יש לך לדעת סוד עץ פרי הנאמר במעשה בראשית כי תמצא סוד האילן אשר בו הפרי ואמנם כי תמצא עץ פרי עושה פרי כי העץ עושה פרי אין בו פירוד ובין עץ פרי כי אין זה בלתי זה ושניהם כאחד יתיחדו יתלכדו ולא יתפרדו. כי על כל פנים העץ עושה פרי משם פורחות הנשמות ואינו פוסק לעולם וזהו המלקט כל הכוכבים וכל שאר המאורות אשר כולם קבועים בו כאמרו ויתן אותם אלי"ם ברקיע השמים להאיר על הארץ. אמנם כי זה הוא עץ עושה פרי אשר זרעו בו. ועץ פרי הוא המקבל ומוציא פרי למעשהו כי הנה זה מקבל וזה עושה. אמנם כי יש לי לעוררך על סוד זה ויש להבין תוכן סוד השוען העושה עדות על האחדות. כל המפרשים העירו דעתם ודקדקו בהיות

4 והיה [היה ב 5 אשר] ליתא ג 10-11 הנאמר... עץ פרי] ליתא ג 15 [זה] ליתא ב זהו ג 16 ומוציא] ועושה ב 18 השוען] שוען ב / העושה] הנעשה ב

1 סוד הענין... : השוה זח"א רכ ע"ב: "בהאי יומא [דסוכות] ידענא דהא מיין נביעין... ועל דא קרינן ליה יום ראשון... בהאי יומא לאברהם שירותא דכלא". ועיין שם רכו ע"ב; תשב"י, מענת הזורר ב, עמ' תקת, תקכב. 2-3 אור הגנוז... : בבלי חגיגה יב ע"א. לפי הסימבוליקה הקבלית אור הגנוז הוא ספירת חסד ימינו של הקב"ה. 4 יהי... אור: בר' א: ג / ודקדקו והיה... : עיין ב"ד (דפוס ווילנא) פ"ג ס' ב: ד"ב יהודה בר סימון אמר לא בעמל וכו' אף הכא והיה אור אין כתיב כאן אלא ויהי אור כבר היה". אף יש לציין שבמהדורת המדעית של תיאודור-אלבעק, עמ' 19, הושמטו המילים "אף ... היה". עיין שם הע' 5. לפי דעתו של המהדיר מילים אלו הוספה "מפירוש איזה גליון". השוה ס' הבהיר ס' כה; זח"א סז ע"ב, מה ע"ב. 6 מים הפנים לפנים: מש' כז: יס / על כן השמחה... : השוה זח"ג ריד ע"ב: "ביומא קדמאה דחג [סוכות] יתער ימינא לקבלה בגין לחבקא וכדין כל חדווא וכל אנפין נהירין". ועיין שם רנפ ע"א. 10 סוד עץ פרי... : פרי עץ הדר= עץ פרי עושה פרי= יסוד ומלכות. השוה זח"ב קפו ע"ב: "ועל דא כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון פרי דא איהו אילנא דאקרי עץ פרי ואעתיכח ביה פרי עץ הדר... ומאן איהו הדר אלא דא צדיק... עץ הדר איהו עץ דכל הדורא דנופא ביה תליא ודא איהו עץ עושה פרי". 11 עץ... פרי: בר' א: יא. עץ פרי= מלכות עושה פרי= יסוד. וכן נדרש הפסוק על יחוד יסוד ומלכות בזוהר. עיין למשל זח"א יח ע"ב, לג ע"א. ובעושת עדות, עמ' 340. 12-13 יתלכדו ולא יתפרדו: איוב מא: ט. 15 ויתן... הארץ: בר' א: יז. 18 השוען העושה... : מלכות הכלולה משע קצוות. השוה שוען עדות, עמ' 332; זח"א א ע"א, קלו ע"א; זח"ג רפו ע"ב. ברור שכאן "המפרשים" רמז למקובלי גירונה. עיין למשל בפ"י שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תפס: "כשוענה... יש לו שעה עליו כך העכינה עש קצוות". וראה פירושו של ר' יצחק סיני נהור לספר יצירה פ"ב, במהדורתו של שלום, עמ' 10-11.

התחתונים כי מן הברכה העליונה נאחזת השלשלת עד מסלת שדה כובס ששם הוא סוד הקצה האחרון אשר בכל העולמות. ואמנם כי אין דבר אפי' הקטון שבעולם שאינו נאחז במבעות השלשלת והכל משתלשל בסודו ונאחז בייחודו להורות כי הוא ית' אחד וסודו אחד וכל העולמות למטה ולמעלה כולם סוד אחד ואין פירוד לאמתת | מציאותו. אמנם כי יש לך להקשות בסוד 66 ע"ב 5 ומשם יפרד כי מעולם מצד גלגל הירח מתפרדים העלים כאשר הוא בסודו ובכאן אתה אומ' כי אין שם פירוד. על כל פנים יש לך לדעת כי בשלשלת יש בה טבעות גדולות עליונות ופנימיות וטבעות אחרות הנאחזות בתוכם קטנות חיצונית ונאחזות אלו בתוך אלו. אמנם כי תמצא שנידמה פירוד כגון שיש טבעת גדולה למעלה עליונה פנימית ואין ניכרת תכונתה וממנה כל שאר הטבעות הפנימיות נאחזות ונקשרות. ובסופן יש טבעת גדולה כדוגמא אותה העליונה אבל היא קטנה לנגדה ודיי' בה להתאחז בתוכה שאר הטבעות החיצונית. ואמנם כי לפי' נקראים נפרדים כי נפרדים הם במעלתם. אבל כל השלשלת הוא בסוד אחד והכל נקשר זה בזה עד סוף כל הטבעות אשר מלמטה להיות אמתת מציאותו למעלה ולמטה בשמים [ממעל] ועל הארץ מתחת אין עוד. ואמרו כשנתן הבה"ה תורתו לישראל פתח להם שבעה רקיעים ולא ראו אלא כבודו. פתח להם שבע ארצות ולא ראו אלא כבודו. פתח להם שבע תהומות ולא ראו אלא כבודו שנא' ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי. התבונן הענין ותמצא על כי הוא ית' אמתת מציאותו נקשרת ומשתלשלת בכל העולמות וכל ההיות נקשרות ונאחזות זו בזו מאמתת מציאותו. 20 והנה על אשר אמרנו בסוד ענין אמרו ולקחת לכם ביום הראשון פדי עץ הדר כפת תמרים וגו'. כמה דקדקו ואמרו ז"ל על ענין זה ולקחתם לכם ביום הראשון. אמרו וכי חמשה עשר יום הוא לחדש והלא אינו יום ראשון מפני

1 התחתונים] התחתוני' ג 2 הוא] היא ב / סוד] יסוד ב / הקטון] הקטן ב קטון ג
6 מצד] סוד בג 10 גדולה] ליתא ג 11 כדוגמא] כדוגמא ב בדוגמ' ג 13 נקראים]
נקרא בג 14 מלמטה] למטה ג 15 למטה ולמעלה בג 17-18 פתח... כבודו] ליתא ג
23 חמשה עשר יום] ראשון ג / הוא] ליתא ב / לחדש] ליתא ג / ואינו] ליתא ג / יום ראשון]
ס' הוא ג

1 הברכה העליונה... מסלת שדה כובס: ע"פ מ"ב יח: יז: יש לו: ב. ובדרך האמת רמז ליחוד הספירות מבניה עד מלכות. 6 ומשם יפרד: בר' ב: י. 8 טבעות גדולות...: דומה שכאן "טבעות גדולות פנימיות" הן הספירות ו"טבעות קטנות חיצונית" כלל המציאות למטה מעולם האצילות שהוא עולם הפירוד. 10 טבעת גדולה למעלה: בינה. עיין לעיל עמ' 9:6 ובהע' שם. 11 ובסופן...: מלכות שהיא בדוגמת בינה. 14 והכל נקשר...: מכאן עד "אמתת מציאותו" מובא בעלום: Major Trends, p. 223, p. 405 n. 64. 15-16 בשמים... עוד: דב' ד: לט. 16 ואמרו כשנתן...: עיין פסד' פ"כ, צח ע"ב. 18 ראו... עמדי: דב' לב: לט.

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל וגו'. כבר הקדמנו בתחלה על כי יש עניינים שאנו עושים והם רומזים לענין גדול. והנה תוכל לדעת כי יש עניינים גדולים בעולם ונדמים בעיני האדם שהם קטנים אמנם כי חסם גדול ועניינם חזק. והנה הוא ית' בהיות ישראל עם נחלתו כפי אשר אמרנו צוה והורה להם הדרך *הישר והנכון. 5 ואמנם כי תמצא בענין עשיית האדם ומראה אותו הענין בעשייתו מתעורר הכח מלמעלה אותו הענין המורה עליו כאשר הודענו בספר שושן | עדות. 66 ע"א כי תמצא שאין לך דבר בעולם השפל שאין כחו גדול עליו מלמעלה כאמרם ד"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו כח ומזל מלמעלה ומכה אותו ואומ' לו גדול. 10 הלא תמצא כי כל הכחות הפנימיים העליונים והכחות אשר תחתם חיצוניים כולם שולטים להיות משמרים בארץ. על כן תמצא כי כל דבר בעולם השפל אין עניינו וסודו לחנם ומי יוכל למלל גבורות יי' וישמע כל תהלתו. והעניינים אשר שם בעולם השפל על כי הכח הממונה עליו הוא גדול וכל ענייני העולם השפל וכל תולדותיו יש להם תנועה וכח מלמעלה. הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי' בורא קצות הארץ. כל מעשיו הם בחכמה כאמרו 15 כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייניך. ובהלקח זה מלמטה מתעורר הכח הממונה עליו מלמעלה. ואל תתמה בזה הלא בהפקד מעם המלך שר או שופט על דבר ידוע ואותו דבר יוצא לכאן ולכאן הלא השר או השופט מתעורר אצלו הואיל והוא מופקד עליו. והנה כל שכן וכל שכן בהיות העניינים למטה מופקדים עליהם מלמעלה. 20

אמנם נחזור לענין היום בסוד ארבעת המינין שבולוב. יש לך לדעת כי הוא ית' אחד מיוחד באין שני ובלא ערך ואמיתת מציאותו גורמת אמיתת מציאות כל הנמצאים. ואמנם כי סוד אמתת מציאותו הוא ענין ההיות העליונות הפנימיות והם סוד השלשלת המשלשלת הכל מטבעותיו אל טבעות

4 שרם] בהם ב 5 הישר] והישר א 6 מתעורר] מעורר ב 10 גדול] גדל בג 14 ענייני] ענינם ב 17 הלא] הוא בג / שר או] שראו ב שבראו ג 18 דבר יוצא] הדבר הוא יוצא ג / מתעורר] הוא מתעורר ג 20 מלמעלה] מלמעלה בהלקחם להתכוון בהם כל שכן שיתעוררו עליהם הדברים המופקדים עליהם מלמעלה ב 22 ואמתת] באמתת ג / גורמת] הוא גורמת ג / אמתת] ליתא בג 24 המשלשלת] ליתא בג

2-1 ולקחתם... נחל וגו' ויק' כג: מ. 6 תמצא בענין עשיית אדם... : השווה זח"ג קמה ע"א (פקודין): 'וכן כמה מלין אינו בעלמא דמתערין מלין לעילא דהא אתערותא דלתתא אתער חילא אחרא לעילא... והיינו שמעא דלולב והיינו שמעא דשופר'. עיין לעיל עמ' 143:22-144:5. 9 אין לך כל עשב... : השווה ב"ד י' ו' עמ' 79. 10 הכחות הפנימיים... : כוחות הקדושה והסומא. ייתכן שבביטוי כוחות חיצוניים כאן רמז"ל לא התכוון דוקא לכוחות דימוניים אלא דברים מחוץ לעולם הספירות. 12 ומי... תהלתו: ע"פ תה"ק: ב. 14-15 הלא... הארץ: יש מ: כח. 16 כולם... קנייניך: תה"ק: כד.

ועל כן ישראל עם סגולתו חבל נחלתו יושבים בסוכה הנכונה סוד
האמונה ויושבים תחתיה להיות צל על ראשם להציל להם מרעתם. והנה על זה
הוא הסוד כל אזרח בישראל ישבו בסכות. אמנם כל מי שאינו באמונה בורח
מצלה ואינו יושב בתוכה על כי סוד הסוכה היא האמונה וכל מי שאין לו אמונה
5 אינו יושב בצלה. וזהו הסוד כל האזרח בישראל והוא מזרע קדש ישבו
בסכות ומתאוה להיותו בצל האמונה להורות כי יש לו | חלק באלהי 65 ע"ב
ישראל. ואשרי חלקו בעולם הזה ולעולם הבא בהיותו בא באמונה הנכונה.
אשרי ((העם)) שככה לו אשרי העם שיי' אלהיו.
זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה. אמנם יש לך לדעת כי סוד
10 האמונה ענין הסוככת על האדם עבד יי' הוא ית' שורה על כסאו וכל צבאיו
עומדים סביביו. והנה הוא יושב על כסאו. אמנם כי הכסא צריך להתבונן על
אופניו ועל ענייניו כי תיקון הכסא להתנשא הם ישראל זרע קדש עם בחירי
יי' והם יושבים תחתיה והם פתילות האור להתנוצץ למעלה כפי אשר אמרנו.
אמנם כי האור המושכל למעלה וישראל עומדים למטה. אזי שלימות הכל הוא
15 מכון שבתו. ויהי בשלם סוכה ומעונתו. והנה בענין זה כמה עניינים תלויים בו
בתוכן הסוכה המסוככת על עמו ישראל ועל ירושלים בסוד החבה כי על כל
פנים צדק ילין בה. ונחזור לענין הלולב וארבעת המינין.

2 ראשם] ראשה ב / להיות... מרעתם] להצילם מרעתם להיות צל על ראשם ג / להם] לה ב /
מרעתם] מרעתה ב 3 הסוד] סוד ג 4 ואינו] והוא אינו ב ליתא ג / בתוכה] בסוכה ב
5 בישראל] בישראל ישבו ג 6 להיותו] להיות בג 7 ולעולם הבא] ובעולם הבא ב
ובע"ה ג 12 כי] כי הוא בג

2-1 בסוכה... סוד האמונה: מלכות. עיין זח"ב קפו ע"ב: "בסכת תשבו שבעת ימים דא הוא רזא
דמיהמנותא". ראה תשבי, משנת הוורר ב, עמ' תקכ. 3 כל... בסכות: ויק' כג: מב / כל מי שאינו
באמונה... : השווה זח"ג קג ע"ב (פקודין): "פקודא דא ליעב בסכה... בגין לאחזאה ד ישראל יתבי ברזא
דמיהמנותא בלא דחילו... וכל מאן דאיהו ברזא דמיהמנותא יתיב בסכה... דכתיב כל האזרח בישראל ישבו
בסכות. מאן דאיהו ברזא דמיהמנותא ומזרעא וערשא ד ישראל ישבו בסכות". 5 וזהו הסוד... :
השווה זח"ג קג ע"א: "ועל דא כתיב כל האזרח בישראל ישבו בסכות כל מאן דאיהו משרשא וגזירא
קדישא ד ישראל ישבו בסכות תחת צלא דמיהמנותא". 8 אשרי... אלהיו: תה' קמד: טו. 9 זאת...
אויתיה: עם קלב: יד. 13 והם פתילות האור... : השווה זח"ג קפו ע"א: "דגופא דבר נש איהו
פתילה וגהורא אדליק לעילא". ובזח"א נא ע"א: "לית ליה אתערותא לאתדלקא האי נהורא תכלא
[= מלכות] לאתאחדא בנהורא חוורא [= תפארת] אלא על ידי ישראל דאינון מתדבקין ביה תחותיו". השווה
המקבילה בכ"י מינכן 47, דף 376 ב: "אין אור בהיר [= תפארת] לעולם נמצא אלא מתוך אור שחור
[= מלכות] להדבק בו ולהיות אחד. יושב על כסאו. וזה אור שחור אינו נצא זולת בהתעוררות דבר אחר
מורגש למטה... ומתוך זה תמצא סוד אמרו ואתם הדבקים ביי' אלהיכם בהיותם ישראל הדבר המורגש
כאר מתעורר אור השחור ומתקשר בו". 14 האור המושכל... : שכניה עומדת בין ישראל למעלה--
ספירת תפארת 1 (= אור המושכל)--וישראל למטה. השווה בזהר עם בהמשך: "איהו אתדבקת בנהורא
חוורא וישראל מתדבקן בה וקיימא תחותה לאדלקא לה וכדין כלא חד". 15 ויהי... ומעונתו: ע"פ
עם עו: ג. 17 צדק ילין בה: ע"פ יש"א: כא.

שבעים אומות שהקו האמצעי ביניהם והענפים סביבותיו כענין סוד אמרו זאת ירושלם בתוך הגוים שמחיה וסביבותיה ארצות. והנה בחג זה שמחתם של ישראל הוא זולתי שממנו נומלים שמחה כל האומות. והעיקר הוא מישראל שהם יושבים בתוך הקו האמצעי כפי אשר אמרנו. והואיל והיינו בביאור זה יש לנו לדקדק ולעיין בסוד היום ועניינו ותוכן יסודתו וסוד ארבעת המינין שבלולב 5 וסוד | הסוכה ועניינה כפי הסוד בע"ה. 64 ע"ב

בסכות תשבו שבעת ימים וגו'. יש לנו להתעורר ולעיין בתחלה בסוד הסוכה. אמנם יש לנו לעיין על מה שאמרנו בתחלה בסוד סכת שלום והיא ענין סכת דוד הנופלת עכשיו בזמן הגלות. אמנם כי הסכה על שם שהיא סוככת על הראש להיות ((לו)) צל להגין עליו כאמרו ויעש לו שם סוכה וישב תחתיה בצל וגו'. והוא ית' בהיות ישראל באים במשמרת האמונה ומובדלים משאר האומות ונתעלו למעלה מן השרים ומן המלאכים השולטים על האומות ונדבקו באמונה ראש אמנה הוצרכו להיותם בצלה והמה נכונים והאם רובצת על הבנים. והנה תוכל לדעת כי על היות הסוכה רובצת על הבנים ומסוככת על ראשיהם מלמעלה כאשר עשה הוא ית' בהיותם הולכים במדבר. וזוהו הסוד 15 ויעבר מלכם לפניהם וי' בראשם הבן. והנה בהיותנו יושבים תחת צלה אנו אומרים כשנכנס שבת הפורש סוכת שלום עלינו כי כבר שולטת המדה. והלא על כן הוא ית' בהיות ראש השנה יום הדין והתעוררות השמאל ויום הכפורים בא ומכפר והעניינים נמשכים עד היום המדה בין צפון לדרום ואזי היא סוככת על אפרוחיה וראמה וישבו תחתיה. 20

והתבונן כי סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה. ויש לך לדעת על מה עשרים אמה. והסוד על היות המדות כלולות זו בזו ותמצא

1 סביבותיו] סביבותיהם ג 6 בע"ה] בעה"ת ב בעזרת האל וישעתו ג 7 בתחלה] בפסו ג 12 ונדבקו] ונדבקו ב 13 הוצרכו] הוצרכנו בג 19 היום] היות בג

2-1 זאת... ארצות: ית' ה: ה: העוה פ"י רקאנפי לעמ כ: ת, מו ע"א. 7 בסכות... ימים וגו': ויק' כ: מב. 8 על מה שאמרנו בתחלה...: עיין לעיל עמ 14:118 / סכת שלום...: מכאן עד "מצלה" בעמ 4:180 הועתק בס' הנעלם דף 69 א. 9 סכת דוד הנופלת: עמ ס: יא. הכוונה למלכות במצב על גלות. 9 כי הסוכה...: העוה זח"ב קלה ע"א: "בסכות און נסלין לה ואזי סוכה סוככת ואינת עלן". ראה תשבי, משנת הזוהר ב, עמ תקס. 10-11 ויעש... בצל וגו': יונה ד: ה. 13 ראש אמנה: כינוי למלכות [= אמנה] ע"פ שה"ש ד: ת. 13-14 והאם... הבנים: ע"פ דב' כב: ו. 14-17 והנה תוכל לדעת...: מכאן עד "שולטת המדה" הועתק בלקט קבלה בכ"י בהמל' ניו-יורק 1768, דף 96 א בשם המחבר. ועיין לעיל עמ 132 הע' 10-11. 16 ויעבר... בראשם: מיכה ב: ג. 20 וראמה וישבו תחתיה: זכ' יד: י. 21 סוכה שהיא גבוהה...: מענה סוכה פ"א מ"א. 22 על היות המדות...: עשרים אמה כנגד עשר ספירות שכל אחת כלולה מחבירתה. העוה זח"ב עה ע"ב: "ורוא דכ"ף דאת דא אקרי כ"ף... את דא אית ביה רזין עלאין ודיוקנין עלאין בהאי כ"ף תליין עשר אמרין מימינא ומשמאלא". והעוה זח"ג קמב ע"א. מקור לתפיסה זו בקבלת ר' יצחק סגי נהור; עיין באריכות לעיל עמ 146, הע' 1.

המועדים נמשך ונתהווה אחר חדוש הלבנה וחדוש הלבנה אינו אלא בשמש. כי על כל פנים סוד ענין המועדים אחר חדוש הלבנה נמשך כאשר אמרנו. ובהתחדש הלבנה אזי השלשלת | מתקשרת מטבעת העליונה על 64 ע"א הארון ולא יזח הארון מן הטבעות להיות הכל אחד. הנה תוכל לדעת כי מיום ראש השנה> עד יום הכפורים נתהווה סוד השמאל והוא הדין כאשר התעוררנו. ומשם והלאה נמשך המדה להתקשר ולעלות אל המרכבה עד בוא יום חמשה עשר שהלבנה עומדת במלואה. ומאשר היתה נקשרת בצפון בתחלה הנה עכשיו נקשרת בדרום והיא נתונה בין צפון לדרום ומזרח מקבל אותה ונקשרים הכל ביחד. ואזי בהתעורר הקשר והשמחה כל הענפים הנאחזים באילן נומלים חלקם ומתברכים כי בהתברך הקו האמצעי כל הענפים מתברכים. ועל כן תמצא סוד קרבנות החג המתקרבים על האומות בהיות כולם מתברכים בברכותנו. וכבר אמרו ז"ל בענין סוד אמרו ונברכו בך כל משפחות האדמה וכת' שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו. והנה מה טוב ומה נעים בהיות המדה נמשכת מיום ראש השנה להתחבר במקומה הנכונה עד יום חמשה עשר לחדש להיותה נכונה. על כן יום חמשה עשר לחדש יום שמחה וטוב לכל ישראל הקרובים והרחוקים. ובתוך השמחה שהאילן משמח משמחתו כל הענפים שמחים והם יקחו חלקם ואכלו את חוקם כאשר אמרנו בתחלה בהיות אומות העולם נומלים חלקם. ועל כן שבעים פרים בחג כנגד

2-1 וחדוש... הלבנה] ליתא ג 3 [מטבעת] מטבע ג 6 [והלאה] ליתא בג / אל] עד ב 7 [בוא] בא ב / יום בא ג 8 [נקשרת] ליתא בג 9 [בהתעורר] להתעורר בג 13 [האדמה] האדם ב

3 ובהתחדש הלבנה...: יחוד הספירות מבינה=טבעת העליונה עד מלכות= הארון. 4-5 כי מיום ראש השנה...: השווה זח"ג ריד ע"ב. 6 המדה: מלכות / המרכבה: תפארת. 7 יום חמשה עשר...: חג סוכות שהוא עת הזיווג בין מלכות ותפארת. 9 ואזי בהתעורר הקשר...: השווה זח"א סד ע"א: "כד מפו לחג [סוכות] מתערי סטרא דימינא לעילא בגין דיתקשר ביה סיהרא ויתגורו אנפיה... וכדין פלגת חולקא דברכאן לכל אינון ממנן דלתתא דיתעסקון בחולקאן". ועיין זח"ב קפו ע"ב; זח"ג קג ע"א / הענפים: שרים מסביב למלכות [האילן]. 10 בהתברך הקו האמצעי...: נראה שהכוונה כאן למלכות. השווה פי' שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, על תצד. ועיין ע"ש ע"ש תפה: "בהתעלות הקו האמצעי מתעלים הענפים כולם ובהתקבלו תוספת ברכה מתברכת כולם". 11 סוד הקרבנות...: כפי שמבואר להלן שבעים פרים בחג כנגד שבעים אומות המסומלים בשבעים ענפים על האילן. השווה זח"ג קג ע"ב (פקודין): "לקרבא קרבנא בכל יומא [זסוכות]... בגין דכלהו אחידן באילנא. ענפין דלתתא דלגבי שרשא דאילנא כלא אתברכאן בגין אילנא... וחזווא דישראל... יחבי חולקא דברכאן לכל אינון שאר עמין דאית לון אחידו ואתאחדו ברו בישראל". והוה ר' יצחק דמן עכו, ס' מאירת עינים, על קמ. 12 אמרו ז"ל...: עיין ספרי נשא פי"ח; ויקד' יא: ז; במד' ב: יב. 12-13 ונברכו... האדמה: ברי"ב: ג. 13 שבחוהו... חסדו: חת' קי: ב. 15-16 יום שמחה...: עיין זח"ג צה ע"ב, רנ"ט ע"א. 17 ואכלו את חוקם: ברי"מ: כב. 18 שבעים פרים בחג...: עיין בבלי סוכה נה ע"ב. והשווה זח"ב נ"ט ע"א: "ועל דא שבעים פרי החג למיהב עלמא לשבעין ענפין דבגו אילנא". וראה זח"א רס"א ע"א; זח"ג כד ע"ב, נד ע"ב, רנ"ט ע"א.

על כל מדרגות עולה. והנה תמצא ענייני בני אדם אותם שאין להם חפץ ועסק
באלהות ואומרים מלאכי רחמים הכניסו רחמים העתרו עלינו ברחמים. הלא
זה ענין כפירה הוא כי אין אנחנו תחת ממשלת שרים ושולטים כי יעקב בחר לו
י"ה ישראל לסגולתו. ואין להם לישראל לעיין בשור או מלאך זולתי לו ית'
בלבד כי הוא ית' נחלתם וגורלם כאמרו כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו. ואם
5 תקשה ותאמר אם כן הרי סוד אמרו מיכאל שרכס יעמוד מיכאל השר הגדול
העומד על בני עמך הרי שישראל תחת ממשלת שר. חלילה חלילה כי על כל
פנים הוא ית' הוציאנו מעבדות לחירות ומתחת ממשלת השרים השולטים. אבל
הוא ית' בהיות ישראל עם *נחלתו ודבקם בימינו מנה שר ידוע מאותו הצד
10 להיותו | <בשליחותם של ישראל בכל אשר יצווה ולהיות בשביל 63 ע"ב
ישראל אצל האומות ושרי האומות במאמרו ית' שלא יגעו במשיחיו עם נחלתו.
אבל להיותנו נשפעים ומחכים להשפעתו חלילה כי עם יי' אנו דבקים ולא עם
שר ולא עם מלאך כשאר כל האומות אשר הם נשפעים מהשרים אשר מלמעלה.
ואמנם כי ישראל אינם כשאר כל האומות כפי אשר אמרנו. על כן תוכל לדעת
15 כי ישראל עם קדושים אין להם ללכת לפני שר ושליט אלא לו ית' ואין להכניס
מליץ בינינו. והרבה מפרשים פירשו בזה ודיי לנו במה שרמזנו בזה בענין
התשובה ובענין היום כפי אשר אמרנו ודיי לכל משכיל. ונחזור לענין
המועדים. והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר בסוד המועדים כל אחד
ואחד על מתכונתו.
20 אלה מועדי יי' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדס. הנה כבר
התעוררנו על ענין ימי החול. והנה יש לך לדעת על סוד המאורות בסוד אמרו
יהי מארת ברקיע השמים. ואמנם כי סוד אמרו והיו לאותות ולמועדים וימים
ושנים. והנה בהיות הכל נמשך אחר השמש והלבנה הלא יש לך לדעת כי סוד

1 מדרגות] המדרגות בג 3 הוא] ליתא בג 4 מלאך] במלאך ב 5 בלבד] ליתא בג /
כי... וגורלם] כי הוא ית' הוציאנו מעבדות לחירות ומתחת ממשלת השרים והשולטים אבל הוא ית' נחלתם
וגורלם ב 6 אם כן] ליתא ב / הרי] הוי ב מהו ג / סוד] יסוד ב 9 נחלתו] נחלתו א /
ודבקם] ודבקים ב 10 להיותו... יצווה] ליתא ג 11 במאמרו] באמרו ג 13 כל] ליתא
ב 14 כל] ליתא ב 20 הנה] ליתא בג 23 והנה] ליתא ג

4-3 כי... לסגולתו: תה' קלה: ד. 5 כי... נחלתו: דב' לב: ס. 6 מיכאל שרכס: דני י:
כא. 7-6 יעמוד... עמך: שם יב: א. 12-13 ולא עם שר...: עיין לעיל עמ' 156:24-157:2
ובהע' שם. 20 אלה... במועדס: ויק' כג: ד. 20-21 כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ'
130:2-3. 21 סוד המאורות...: תפארת ומלכות שהם שמש וירח. 22 יהי... השמים: בר' א:
יד. מכאן עד "האומות" בעמ' 178:3 הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 69 א. 22-23 והי...
ושנים: בר' שם שם. והשווה זח"א רלו ע"ב.

תאותו ושמר מצותי ואתה לא שתית יין מימך שבחא דמאן לאו מזה. כך הצדיק והרשע. הצדיק אין תאותו בתאות העולם כי כבר לבו חלל בקרבו. וזהו יודע מעמי החמאות והתאות ונותן נפשו עליהם ומפני המלך עוזב כל תאותיו ואינו עושה אותם. על כל פנים במקום שבעלי תשובה יושבים אפי' צדיקים ((גמורים)) אינם יכולים לישוב בו כי מעלתם גדולה מהם. על כל ענין תשובת בני אדם לשוב לפני בוראם ולעיין בתיקוני התשובה. ואל יאמר החוטא הן אני עץ יבש מהכל ואיך יקבלני הבורא ובמה פנים אעמוד לפניו הלא כל מימי העולם לא יוכלו היבש לחזור לח. הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי' בורא קצות הארץ לא יגע ולא יעף בעשותו היבש לח וכמה הוא נקל לפניו. והרי אנו רואים כמה היו החוטאים אשר חטאו בנפשותם ועשו הרעות לפניו ובשובם פשט ימינו למולם וקבלם בחסדו וקרבם למולו | והוסיף הוד והדר על מכונם. על כן כל החוטא ושב אל קונו הוא 63 ע"א אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה. והוא ית' משתבח בו בכל יום ואוהב את התשובה כי קרובה היא אליו מכל יתר המעלות וקודא עליו שלום כאמרו שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק בתחלה ואחר כך קרוב. והנה ענייני התשובה ומהלכיו וסודיו וכל תכונותו פירשנו בספר שושן העדות.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בענין היום על כי היום יום תשובה הוא וכך סודו. ועל כן הוא חירות לכל השב מחמאתיו. כי יש לך לדעת בהיות כל שאר הימים הידועים שולטים כל אחד ואחד מנהיג ענייני הראוי לו ויום התשובה מנהיג התשובה ומקבל לכל השבים ונותן להם חירות כאשר אמרנו והוא חירות הנפשות. ואמרו אשריהם בעלי תשובה שאין תשובתם עולה לא עד הרקיע ולא עד מלאכי השרת אלא עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד יי' אלהיך וכת' אם תשוב ישראל נאם יי' אלי תשוב וכת' ושבת עד יי' אלהיך כי על כל

1 לאו] לא ב 2 וזהו הוא ג 3 החמאות] המצות החמאות ג 4 יושבים] עומדים ג / אפי' ואפי' ב אין ג 5 אינם] ליתא ג / לישב] לשבת ב לעמוד לישב ג / גדולה] גדולתם ב 7 יקבלני] יקבל ב / ובמה] וכמה ב 8 לא יוכלו] ליתא בג / היבש] יבש בג 9 לא... יעף] לא יעף ולא יגע בג 10 החוטאים] חוטאים בג 11 ובשובם] בשובם בג 13 מלמטה] למטה ג / בו] ליתא בג 14 אליו] אליו ה' ב 15 קרוב] לקרוב בג 16 העדות] עדות בג 18 ועל כן] וכך בג 19 עולטים] שולטים ב / ויום] ביום בג 21 תשובה] התשובה ב

2 לבו חלל בקרבו: ע"פ תה' קט: כא. 7 הן... יבש: יש נו: ג. 8 הלא... יעף: שם מ: כח (ועיין בחג'). 15 שלום... ולקרוב: שם נו: יש / לרחוק בתחלה... : וכן נדרש הפסוק בבבלי ברכות לד ע"ב. ועיין זח"ג כא ע"א. 21 ואמרו אשריהם... : עיין פס"ד פמ"ד, קכה ע"א; ובפד"כ פכ"ד, עמ' 368. והשווה בבלי יומא פו ע"א; יל"ש ח"ב סי' תקל. 22 שובה... אלהיך: הו' יד: ב. 23 אם... תשוב: יד: ד: א / ושבת... אלהיך: דב"ד: ל.

הקערה ועדיין הוא חומל על המאכל. כיון שראה שאינו יכול לאכול בשום צד אמ' תנו זה לפני. חכם אחד היה עומד עליו. אמ' לו ריקה טוב היה לך שלא תתן לו ולא תראה רוע מעלליך. עכשיו כשאינך יכול אתה נותן לו שאלמלא תוכל לו לא תתן לו מאומה. כך הוא האדם בהיותו בשלותו ובשקט עצמותו הוא בבצעו אינו משגיח בשום צד לשוב לקונו ולעשות צדקה. כיון שבא עת פקודתו ורואה את עמלו ואת בצעו וכי כספו וזהבו לא יועילוהו ויניח הכל הוא משגיח ורואה שיניחהו ולא ישא ממנו מאומה הוא שב ואומ' תנו כך וכך לצדקה תנו כך להקדש. הלא טוב הוא אבל הב"ה אומ' לו עכשיו כשאינך יכול אתה עושה זה הלא טוב לך בהיותך בשלותך ובחוזק איבריך. התבונן הענין וחכם כי האדם בהיותו בשקט ובשלוה והוא הולך בהבלי הזמן צריך להיותו משגיח על ענייניו ולבדוק את נפשו בתוך הגוף ולבער את החמץ לאור הנר שהוא אור הנשמה למען לא תהי גולה וסורה שכולה וגלמודה. אמנם צריך להיות חוזרים על נפשותם במכונות שלא ישאירו בה בהרות כהות לבנות אלא לעקור את הרע מנותו וללאק ישאיר לו שורש וענף | בתוך ביתו ובזה יסיר 62 ע"ב

15 המחלה מקרבו. והנה י" נצב עליו וישלח רפואה למחליו. ומה נחמד האיש ההוא בהיותו בבריאות הגוף והנפש כאחד. זהו האדם הקרוב אל המלך ורואה את פניו בכל יום. וכבר התעוררנו בספר שושן עדות על מה שאמרו ז"ל מקום שבעלי תשובה יושבים אפי' צדיקים גמורים אינם יכולים לישוב בו כי מעלתם גדולה ושבחם מעולה. ואמרו משל למלך שהיה לו מרתף גדול של יין והפקיד עליו שני אנשים אחד שלא שתה יין מימיו ואחד שהיה רודף אחר היין ונותן עליו נפשו. ושמרו את המרתף כראוי. לימים בא המלך לתת שכרם. נתן לאיש הרודף אחר היין כפלי כפלים. אמ' האחר למלך אדוני המלך שנינו אנחנו שמרנו את המרתף וזה לא שמר יותר ממני. מפני מה לזה נתת כפלי כפלים ממני. אמר המלך זהו רודף תמיד ותאותו על היין ומפני כבודי עזב

1 ועדיין עדיין ב 3 לו] ליתא ב / לו] ליתא בג 4 לו] ליתא בג / הוא] ליתא בג
8 כן] כך וכך בג 9 איבריך] אמריך ב 10 בעקט] בהשקט בג 15 למחליו]
לחוליו ב / נחמד] נחמד ונעים בג 18 יושבים] עומדים ב / לישב] לעמוד ב
20 אחר] ליתא ב 21 נתן] לתת ב 23 לזה נתת] נתת לזה בג 24 ותאותו] ליתא ג /
על] אחר ג

11 ולבער את החמץ... : במובן הסימבולי לכבוש את יצר הרע. עיין לעיל עמ' 10:12-12.
12 גולה... וגלמודה: ע"פ יש"ש: כא. 13 בהרות כהות לבנות: ויק' י: לט. 15 והנה...
עליו: בר' כח: יג. 17 וכבר התעוררנו... : לא נמצא / שאמרו ז"ל... : עיין בבלי ברכות לד
ע"ב; סנהדרין צפ ע"א. שם הגירסה: "מקום שבעלי תשובה עומדין". עיין בח"ג. אך שינוי הגירסה מצוי
גם בחז"ג סז ע"ב: "אתר דבעלי תשובה יתבי צדיקים נמורים לא יתבי ביה". 19 ואמרו משל
למלך... : עיין ויק"ר כד: ח. עמ' תקטב-תקסד.

הראשון שהוא יאכל הרי חוליו הראשון יתחזק עליו כפלי כפלים באשר ימות
(בו) זולתי אם תהיה חוזק הרפואות ואמתתם גדולות ורמות. כך הוא הדוגמא
באדם בהיותו שב בתשובה להתרפא מחליו צריך שיעקור ממנו כל שרשי
המחלות ולא ישאיר בו עוללות כי אם לא יתרפא מכל וכל הרי אם יפגע
בשום חטא הנה שב לחליו ולא יוכל להתרפא. על כן אשרי הוא האדם המרפא
את נפשו רפואה שלימה נכונה ויעקור החולי מקרבו מכל וכל ולא ישוב אל
חוליו עוד כבראשונה וזהו רפואה השלימה הנכונה.

ואמנם כי מנין הרפואות וסכום המשקין ידועים הם לרפואת חוליו אשר
חזקה עליו. ועל כן יש לך לדעת כי כל חולה וכל בעל מכאוב רפואתו אינו
נתלה זולתי ברפואתו את נפשו תחלה כאמרו ובחוליו לא דרש את יי' כי אם
ברופאים. בא להורות כי חולי הגוף אינו עומד אלא *בחולי >האנשמה ואם
ירפא נשמתו הרי הגוף נרפא. על כן בעל שכל בלכתו על רגליו ובחזקתו
בגופו יבדוק את נפשו וירפאהו בסרס יכבד עליו חוליו ולא יוכל להתרפא כי
כשהוא עומד בחלישות הגוף ובחלישות הנפש היאך הוא יכול לעשות הרפואות
הצריכות להתרפא. על כן כל בעל חולי בהיותו בחזקתו ויכול לעשות
הרפואות המועילים לגוף ולנפש שצריך לעשותם ולהשתדל אחריהן בכל
יכולתו למען לא ילך לבטח דרכו. והנה על כן יש בני אדם הרחוקים מן הצדקה
וכלו ימיהם בהבל וריק ובתאוות העולם וכשהוא | נחלש ובא עת 62 ע"א
פקודתו והוא שוכב על ממתו ורואה את עון בצלעו וכספו וזהבו לא יועילהו
הוא שבא לדעתו ואומ' מה אעשה מכל מה שיגעתי ונתתי את נפש אחר בצעי
העולם ויגעתי אחר זה ולא יועילני. מה עושה בראותו כי אינו יכול עוד בא
ומעורר > צדקה ותשובה. הלא טוב זה ותשובה וצדקה מעולה היא אבל אינו
כראוי להיות בתשלומו. ומשלו משל לאדם שהיה מתאוה לאכול ויושם לפניו
לאכול. בא עני אחד ועמד לו על כתיפיו. שאל ממנו ולא השגיח עליו. הגישו
לפניו יותר ולא השגיח על העני העומד עליו עד שמלא כריסו. לאחר כן הגישו
לפניו עוד מאכל אחר וכבר נתמלא כריסו וירא כי לא יכול לו. השגיח על

2 הדוגמא] דוגמ' ג 4 המחלות] המעלות בג 5 יוכל] יכול ב 7 זהו] זו ב זו היא
ג / הרפואה הנכונה השלימה ג 10 ברפואתו] ברפאת ג / כאמרו] ליתא ב / יי' אלהים ב
11 בחולי] בבחולי א 13 את נפשו] בנפש ב / יכבד] תכבד ג 15 הצריכות להתרפא]
ליתא בג 16 אחריהן] עליהם ב 17 מן הצדקה] מצדקה ב 22 צדקה ותשובה] צדקה
ומעשים טובה ותשובה ג 25 לפניו] אליו ב

11-10 ובחוליו... ברופאים: ע"פ דה"ב סז: יג. 17 הרחוקים מן הצדקה: ע"פ יש' מז: יב.
26 וירא... לו: בר' לב: כו.

אשרי אדם לא יחשב יי' לו עון בהיותו שב לפני בוראו ביום זה ולא נשאר אחריו דבר להמנות. כי גם אמנם יש אדם תומא ושב בתשובה לפני בוראו והוא ית' מכפר לו עונותיו ונשאר הענין בהיותו סובל הייסורין על חטאתיו אשר עשה או נשאר הענין בהיות ית' שם עונותיו מנגד אם יחנע מעשות רע מכאן ואילך או אם ישוב לעשות טוב כי אם ישוב לעשות רע אותם החטאות העומדים מנגד ימנו באלו החדשים ויחשבו גם הם כענקים. על כן כל אדם הבא להפטר מעונותיו ישוב אל אלהיו בתשובה שלימה ולא ישאיר אחריו עוללות להרע לו.

וזאת תהיה התשובה באשר יסכון גבר לפני בוראו בהיותו מתמרד בנפשו ותוהה על העבירות אשר עשה. וכבר ביארנו בספר שושן העדות התעוררות התשובה הנכונה. ואמנם כי סוד ענין התשובה הוא דבר גדול בהיות האדם קונה נפש ממקום נורא בסוד מעלה. כי יש לך לדעת כל ההולך בדרך לא טוב מאציל עליו כח מצד שמאל ועבר עליו אותה המדה אשר הוא הולך עליה. ובשבו מחטאתיו ומכניע את יצרו הוא מאציל עליו כח אחרת עלינה וקונה נפש אחרת כענין אמרו ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו. כי על כל פנים רוח אחרת קונה האדם בהיותו חוזר אצל בוראו לעשות את נפשו כי עכשיו הוא עושה את נפשו. על כן צריך להכניע רוס לבבו ולשוב בתשובה שלימה כפי אותם העניינים אשר הם תיקון התשובה הנכונה. |

ואנה בהיותו מכניע רוס לבבו הולך אצל הרפואות המרפאים את 61 ע"ב חוליו כי על כל פנים חולה הוא והוא עומד על רגליו והמות יצלצל לפעמו וקורא למולו כצלצול הפעמונים. אם עליו רופא לתת לו את נפשו הוא מאכילו הרפואות החוזרים הנפש. אמנם כי בהיותו אוכל המשקים המועילים לגוף ולנפש מחליו צריך להשמר באותה הרפואה שהוא נוסל שיעקור החלי ממנו מכל וכל ולא ישאיר בו שורש החולי ((כי אם ישאיר בו שורש החולי במאכל

1 [עון] עון ואין וגו' ג / זה] הזה בג 2 דבר אחריו להמנות ב 4 [עשה] חטא ג / נשאר] שנשאר בג / בהיות] בהיותו ג 5 טוב] [נוסף מעל השורה] א ליתא בג / כי... [לעשות] ליתא ג 5-7 אותם... [הבא] ליתא ב 6 גם] אף ג / כענקים] בענקי' ג 7 [להסתר] ליסתר ב / אלהיו] ה' ב 10 [העדות] עדות בג 12 [כל] כי כל ב 13 [ועבר] וגובר בג / אשר] כאשר ב 13-14 הולך הוא עליה ב 14 [ומכניע] ומכניע ומשפיל ג 18 [אתם] אתו ב / העניינים] הענין ב 21 [אם] עם ב 22 [החוזרים] המחזירין את ב / אוכל] אוכל ושותה ג 23 [מחליו] מחליו ג 24 [ישאיר] ישאיר ג

1 אשרי... עון: תה' לב: ב. 10 וכבר ביארנו... : לא נמצא 12-13 כל ההולך... : השוה זח"א צט ע"ב, קכה ע"ב, קסא ע"א, ועוד הרבה מקומות. והשווה לשונו של ר' יצחק טני נהור בפירושו לספר יצירה פי"ד [הנדפס בשלום, הקבלה בפרובאנס, נספח, עמ' 16]: "שאין הרשע דבק במדת טוב כדי שימצא עליו". 15 ועבדי... עמו: במ יד: כד.

אתה הבדלת אנוש מראש וגו' כי ימי חיינו הבל לפניך וכל מעשינו תהו ומותר האדם מן הבהמה וגו'. ויש לנו לעיין מכאן ואילך במעשינו ולא להתגאות כי אחריתנו רמה ותולעה ויסתכל האדם בנפשו כי הוא אין ואפס ותהו. והוא אב הרחמן שאינו חפץ בהשחתת עולמו בשביל השומים ובשביל הבל ודיק רמה ותולעה ואינו רוצה ממנו זולתי שנהיה טובים לשמוע מצותיו וייטיב לנו כל הימים. והאדם יתן בעפר פיהו ואולי יש תקוה לעמוד בעולם ולא יאבד. וזהו מה אנו מה חיינו וגו'. כי על כל פנים בהיותו נותן פיהו בעפר ולהראות עצמו שנמתן לארון הכל אולי יש תקוה.

והואיל ופירשנו בסוד זה יש להתעורר על זה באמרו יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה כאשר אנו עושים בתפלה זו. הנה ידעת על כי האדם כלול מכל הדברים הרוחניים ויש בו דוגמת כל העולמות והדברים הנגלים והנסתרים. אמנם כי בהיות מעיקר המחשבה שבאדם השתלשלות כל הדברים ויוציאין על תכונתן בדוגמא עליונית כשמגיע בסוד הדברים הנסתרים והנעלמים יש להסתכל ולהתכוון בהם בלבו ובנפשו בקשר שנמתו ודעיניו כשלהבת הקשורה בגחלת. ובהגיע תור הדברים הנגלים ביציאת דבריו לחוץ יתכוון בדבריו ובחתוך שפתיו ויתן פיהו בסוד העפר העומד בסוד הדבור על כי העפר הוא מזומן להתפרע ממנו ומדבריו שאינם ראויים. וכבר ידעת סוד העפר כאמרו הכל היה מן העפר ואמרו ז"ל אפילו גלגל חמה. ובכן אולי יש תקוה כי בהיותו מכוון העניינים ומקשרם בקשר הכוונה והרעיון כל אחד כראוי אולי יוכל להתקיים בקיום הראוי לו | כפי אשר אמרנו. וזהו יתן 61 ע"א כעפר פיהו אולי יש תקוה. ועל כן ענין זו התפלה האחרונה לכונן אותה כאשר אנו עושים הינוס ומכאן והלאה לקחת מועצות לנפשינו לטוב לנו כל הימים ולחיותנו.

2 הבהמה] הבהמה אין וגו' בג 3-5 ויסתכל... ותולעה] ליתא ג 4 ותהו] זולתו ותהו ב / הרחמן] רחמן ב / בהשחתת] בהשחת ב / עולמו] עולמו עולם ב 7 ומה חיינו ב 9 יש] יש לנו ב 13 תכונתן] תכונתו בג 16 הדבור] הכבוד ב 18 תמה] ליתא ג 19-21 כי... תקוה] ליתא ב 19 מכוון] מכוין ג 21 זו] זאת ב 22 אנו] אמתנו ג / לקחת] נעשה ב / מועצות] עצות ב / לנפשינו] לנפשתינו בג 23 ולחיותנו] ולהיותנו ג כהיום הזה ב ולהיותנו ג

2 ומותר... הבהמה וגו' קה"ג: יט. 6 יתן... תקוה: איכה ג: כט. 8 ולהראות עצמו... : השווה זח"ג קב ע"ב: "ותשובה מעליא כד אתמסר נפשא לגבה [לשכינה] ונטיל לה בזמא דאיהו בתשובה". 10 האדם כלול... : עיין לעיל עמ' 19:13 ועמ' 14:15-15. 14-15 כשלהבת... : עיין ספר יצירה פ"א מ"ז. 16-17 ויתן פיהו... : הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 69 א. 17-18 סוד העפר... : היינו מלכות. השווה זח"א קע ע"א: זח"ג לד ע"ב; שו"ע עדות, עמ' 344; שקל הקדש, עמ' 71. 18 הכל... העפר: קה"ג: כ / ואמרו ז"ל... : עיין ב"ר יב: יא, עמ' 110; קה"ד ג: כ.

את לבבו. על כן אנו אומ' שאין אנו עזי פנים וקשה עורף | ולהתודות 60 ע"א בפירוש על חטאתינו כי אבל חטאנו וכו' ולא נעלם דבר. וזהו סוד אמרו מכסה פשעיו לא יצליח. ואמ' נעים זמירותו ישראל חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי. ואמנם כי ראיתי אנשי' הכוללים את חטאתם בכלל ומכסים עליהם. אין זה דרך המתודים על חטאתם אלא להתודות על כולם בפרט. והנה תיקון רבו ז"ל יאמר בפירוש וגודל העונות מי יוכל להמנות. כל שכן אותם המכסים החטאות בדרך כלל כמו אותם האומרים על חטא שחטאנו לפניך בגלוי ובסתור ואמרו הלא זה כלל נבחריהו יום ענות נפשנו. על כל פנים אין הוידי וידי כפי אשר אמרנו כי הרי הוא מכסה על פשעיו. אמנם כי הוא בדרך הוידי ולבקש סליחה כאשר אמרנו. ואמנם כי הענין מן המוסף ומסודו ביום ראש השנה תמצאהו.

נעילה. הנה יש לך לדעת על כי כל היום כל השערים נפתחים לקבל השבים ולכפר על אשמותם והאור המורגש יונקת יניקתה בסוד עמה מחדר הורתה. והראויים לחתום בחתימת החיים נחתמים וננעלו כל שערי הכתיבה ונחתמו הכתבים בבית המלך והחתימה נמצאת את אשר למות ואת אשר לחיים לחיים. והנה אנחנו מתפללים במקום הכתיבה חתימה כי ביד המלך הדבר ניתן לעשות והנה להיות הענין בחתימת הכל. ועכשיו אנו עומדים כאילו היינו בריה חדשה מוכנת מעכשיו ונשמתו חדשה. ואמנם כי תמצא שיש עונות נמצאים בבני אדם והוא ית' ממרקן בייסורין ומתכפר לו לו לאדם. ויש עונות שייסורין באים על בני אדם ותשובה ויום הכפורים תולין עד שיבוא יום המיתה ומתכפרים כאמרו אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו. והנה להיות [יום] הכפורים לכפרת | עונות ואין ידוע אם נתלה הדבר למות או 60 ע"ב אם יכופר ועכשיו הוא בריה חדשה אנו מתפללין בענין שתינה.

2 בפירושו] פינו ג / כי] ליתא ב / דבר] ליתא ג 5 אין] כי אין ב 6 להמנות] למנות ב 7 האומרים] שאומרים ג / ובסתר] ובסתם ב 8 כלל נבחריהו] צום אבחרהו ב / ענות] ענות בו ג 9 אמתם...] אמתם כי המודה ועוזב רוחם וכבר פירשנו בספר שושן עדות על זה כפי הצורך ואמנם כי ענין התפלות הוא בדרך הוידי ולבקש סליחה... בג 10 כי] כל בג 13 והאור] מאור בג / בסוד] נכפל] ג / עמה] אמה ג 14 החיים] לחיים ג 17 ניתן הדבר להעשות ב 22 עונות] העונות בג 23 הוא] היא ב / בענין] על ג

2-1 ולהתודות בפירושו... : העוהו זח"ג רלא ע"א: "אצטרך לבר נש לפרשא חובי כל חד וחד כמה דאיהו בגין דמאן דמפרש חטאי לא אתמסר דיניה אלא בידא דמלכא קב"ה בלחודוי... ועל דא אצטרך לון לפרשא חובין דכל שייפא ושייפא וכל מה דעביד בפרס יה"ד חטאתי אודיעך וגו". והעוהו זח"ב מא ע"א: "אצטרך ליה לבר נש לאקדמא ולפרס חטאי". 2-3 מכסה... יצליח: מעי כת: יג. 4-3 חטאתי... כסיתי: תה לב: ה. 13 והאור המורגש... : ביום כיפורים מלכות מקבלת השפע מבינה. 13-14 עמה מחדר הורתה: ע"פ שה"ש ג: ד (ועיין בח"ג). 18-19 שיש עונות... : עיין בבלי יומא פו ע"א; זח"ג קכא ע"א. 21 אם... תמותו: יש כב: יד.

מחשבותיך בהיות ראש השנה תחלת הכל ותחלת השערים הנפתחים. ועל כל פנים כי השער הזה תכונתו בשלימותו בעשרה כי עשרה הכף בשקל הקדש. ועל כן עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. והנה אזי הוא ית' מצואי משאר ימות השנה. ועל כן בהתחבר אור המורגש באור המושכל אזי הוא נמצא ושערי הרצון נפתחים. וזהו סוד אמרו דרשו יי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב 5 כי בזמן הזה הוא קרוב ומצואי. ובהיותו הוא ית' מצואי ביום זה והפנים מאירים אנו מבקשים על נפשותינו כי בשאר ימות השנה אין שעת הרצון כמו עכשיו שהוא עת רצון לנפשות כפי אשר התעוררנו.

והנה בהיותו הוא ית' חפץ באותם השבים מחטאתם תוכל לדעת כי אין דבר יכול לעמוד בפני התשובה. על כן בשובנו אנו אומ' מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה שהוא יום חירות לנפשות כי היום הוא גורם להיות החירות נמצא ביום זה יותר מכל שאר הימים כי סוד היובל היא. ואמנם כי השמטה הוא היובל הוא חירות מכאן והוא חירות מכאן. ועל כל פנים כי השמטה הוא למטה והיובל הוא למעלה ובכאן הוא חירות ובכאן חירות. אמנם כי סוד היובל הוא חירות לעולמי עולמים. והנה הענין נכון בהיות יום הכפורים סוד היובל ואנו מבקשים חירות הנשמות. ועל כן היום גורם לבקש חירות ודאי על נפשותינו. והנה על זה אנו אומ' מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך וכו'. כי על כל פנים היום גורם כפי אשר אמרנו ומפני שאנו צריכין לבקש על חטאתינו ולהתודות לפני אלהינו יש לנו להראות עצמנו שאין אנו עזים וקשה עורף כי מי הוא עז פנים הוא עומד בעזותו ואינו רוצה להכניע 20

7 שנת] ליתא ב / הרצון שנת ג 11 לנפשות] לנפשותי' ג / היום הזה ג 12 היא] הוא ג 12-14 ואמנם... הוא] ליתא ג 14 ובכאן חירות] ליתא בג 19 חטאתינו] נפשותינו ב 20 עזים] עזי פנים בג / וקשה] וקשי בג / הוא] שהוא ב / עז פנים] עז פנים וקשי (וקשה ג) עורף ב / בעזותו] בעזות ב

1 בהיות ראש השנה... : ברור מכאן שראש השנה כנגד ספירת מלכות. עיין לעיל עמ' 9-7:141.
2 השער הזה... : השווה זח"ג קב ע"ב: "זימא עשיראה בעשיראה קיימא". ובזח"א פז ע"א / כ"י... הקדש: במ ז: פז. שקל הקדש- מלכות ועשרה הכף- עשר ספירות הכלולות בה. 3 עשרה ימים... : כנגד עשר ספירות. לא מצאתי מקבילה בזהר. השווה ס' המשקל, עמ' 72: "עשרה ימים בין ראש השנה ליום הכפורים ואם תאיל הואיל והם חמש... דע ודאי כי חמש הם עשר... כי אותן החמשה כל מדרגה ומדרגה מהם כלולה בחברתה". ובמשכן העדות כ"י ברלין אור. 833, דף 17ב: "סוד ה' ספירות הידועות... הם כפולות והם י' ואלו הן שמרה' עד יום הכפורים". 4 אור המורגש באור המושכל: מלכות בחפצות. ייתכן גם שכאן אור המושכל רומז לבינה. עיין לעיל עמ' 8:26. 5 דרשו... קרוב: יש נה: ו. וכן נדרש הפסוק בזח"א קה ע"ב וזח"ג נח ע"ב. והשווה כ"י מינכן 47, 376 א: "דרשו יי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (!) עתים שהוא מצוי ועתים שהוא אינו מצוי עתים שהוא קרוב ועתים שאינו קרוב". 11-12 שהוא יום חירות... : השווה זח"א רכ ע"ב; זח"ב קפה ע"א; זח"ג קב ע"ב. 13 השמטה הוא למטה... : שמטה- מלכות ויובל- בינה. וכן הסימבוליים עגור בזהר וביתר כתבי רמז"ל. עיין למשל זח"א קנ"ג ע"ב; זח"ג קח ע"א; שוען עדות, עמ' 343. והשווה שקל הקדש, עמ' 84 שטס רמז"ל מזכיר ס' הרימון.

כי הנפשות כולן הן בסוד היום העומד לנס עמים. והנה הנה מתמהרות ביום זה וכאלו זה היום אנו קונים הנפש חדשה להיות בתוכנו מהורה וברכה. אמנם אשרי השב מחמתיו ביום זה בלבב שלם ומתנחם על הרעות אשר עשה כאשר פידשנו בספר שושן עדות. והנה ביום זה נתיחדה למטה להיות באגדה אחת לכונן את נפשותינו ביום זה כפי אשר אמרנו. ואנו צריכין לסלק ממנו יצר הרע כלל ולהעיר עלינו מדת הרחמים והמדה הידועה שתהא כלולה מהכל. | ובהיות הפנים מאירים אנו מכל העונות מהורים כאמרו ביום הזה יכפר 59 ע"א עליכם למה אתכם מכל חמאתכם לפני יי' תמהרו. והואיל והתעוררנו בענין הזה יש לנו להתעורר בסוד התפלות.

10 תפלות יום הכפורים.

כבר הודענו בענין היום שהוא יום מוכן לדורות עולם לכפר על נפשותינו ולמהר מחמתינו. ואנו צריכין להתודות כל אחד ואחד מאשר חמא על הנפש. אזי וקדש את ראשו ביום ההוא. והנה נפרש על ענין ודוי היום. כי יש לך לדעת שהאדם צריך להתודות לפני אלהיו על כל הרעות אשר עשה כאשר נפרש בענין הוידי שהיא מצוה לבדה כאמרו איש או אשה כי יעשו מכל חמאת האדם למעול מעל ביי' ואשמה הנפש ההיא והתודו את חמאתם אשר עשו וגו'. על כן יש לנו לעיין בסוד התפלות כפי הצריך לנו בע"ה. זכרנו מי כמוך ובכן וכו' כבר התעוררנו ביום ראש השנה בסודם.

אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה. הנה יש לך לדעת על כי הוא ית' הוא מוחל לשבים והבטיחנו בתורתו לכפר עלינו. אמנם כי תוכל להקשות אם כן מפני מה ביום הזה והלא אפי' כל ימות השנה הוא ית' מוחל וסולח לחמאים השבים מחמאתם. מפני מה אתה אומ' ביום הכפורים בלבד ולא בימים אחרים. אלא יש לך לדעת כי כבר התעוררנו עתים יש שהוא ית' מצאוי ועתים שאינו מצואי. עתים שהוא שומע ועתים שאינו שומע. עת לכל חפץ ודאי. וכבר התעוררו ז"ל על ענין זה. | אמנם הער 59 ע"ב

4 עדות] העדות ג / להיות בג 7 ביום] כי ביום בג 9 הוה] זה בג / בסוד התפלות] בתפלות יום הכפורים ג 10 תפלות] תפלת ג 11 הודענו] התעוררנו ב / היום] על יום זה ב 12 ולמהר] ולהסתר בג 14 על] ועל ב 15 כי] אשר ג 17 מי] ומי בג 19 ביום הכפורים הזה] ליתא ב / הנה] ליתא בג 22 השבים] ליתא ב 25 ז"ל] רז"ל ב

4-3 כאשר פירשנו... : לא נמצא. 7 ובהיות הפנים מאירים... : וכן מופיעה בזוהר הלשון 'אנפין נהירין' בהקשר ליום הכיפורים. עיין ליל עמ' 163 הע' 2. 7-8 ביום... תמהרו: ויק סז: ל. 13 וקדש... ההוא: במו: יא. 15-17 איש... עשו וגו': שם ה: ו-ז. השווה רמב"ם, מענה תורה, הל' תשובה פ"א ה"א; ובס' המצוות עשה ע"ג. 23 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 6:36-10. 25 עת לכל חפץ: קה"ג יז.

ז"ל ונשא השעיד עליו את כל עונותם ואמרו את כל עונות תם. כל אחד נוסל | את שלו כראוי לו וישראל ניצלים מקסוב ומהדין הקשה. וצדיק מצדה 58 ע"ב נחלץ ויבוא רשע תחתיו והבן. וכתי' אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גיחלים אתה חותה על ראשו וי"י ישלם לך. והנה כבר פירשו בסודם המפרשים עניינים רבים כאשר אמרנו בתחלה. אמנם כי עניינים הרבה 5 אמרו בסוד אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם יושרו ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כפר.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בענין היום. יש לך לדעת על כי יום זה עומד לטהר להם לישראל מכל חטאתם. וסוד העולם העליון אשר כל החירות בו תלוי יצהיל פנים משמן. והיא המדה אשר איננה פוסקת ולעולם היא מוצקת. ועל כן התשובה קיימת לקבל שבים. וישראל מתעוררים התשובה מיום ראש השנה וביום הכפורים באים בדוגמת העומדים יחיפי רגל בלא אכילה ובלא שתיה והן חמש תעניות. ואמרו כנגד חמש שמות שהנשמה נקראת בהם נפש רוח נשמה חיה יחידה. אמנם כמה עניינים פירשו בו. והנה בהיות זה היום תענית הנפש ולא תענית הגוף כאמרו ועניתם את נפשותיכם יש לדעת 15

1 עונותם] עונותם אל ארץ גזרה ב 2 את שלו] חלקו ג 5 הרבה] רבים בג 6 מלאך מליץ אחד] מלאך אחד מליץ אחד ב 9 אשר] את ג 11 מתעוררים] מעוררים ב 12 וביום] ומיום ב / יחיפי בג 13 ואמרו] ואמרו שהם ב 14 חיה] חיים ב 15 ועניתם] תענו ב

1 ונשא... עונותם: ויק' סז: כב. ועיין ב"ר סה: טו, עמ' 727. והשווה ס' עמוד העמאלי לר' משה מבורגנע, תרביץ ד עמ' 219; זח"א קלח ע"ב; זח"ג רלב ע"ב. 2-3 וצדיק... תחתיו: משי' יא: ח. מכאן עד סוף הקטע מובא בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 69 ב-70 א בשם "ענין עזזאל". אמנם שם הוספה: "וע"כ זימנה אסתר להמן להאכילה שיחול על ראשו כל הגזירה שנגזרה על ישראל כמו שהשעיר נושא כל עונות בני ישראל". 4-3 אס... לך: שם כה: כא-כב. וכן נדרש הפסוק בהקשר דומה בזח"א קעד ע"ב: "ישראל ביומא דכפורי דיהבי ליה שעיר ואמעטיקו בהדיה עד דאתהדר עבד להו וסליק וסרדי סהדותא קמי קב"ה ואתעביד להו סניגורא. ועל דא אמר שלמה אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים". יש לציין שבאותו המאמר נדרש גם הפסוק מאיוב שרמד"ל מביא להלן. והשווה זח"ג רמח ע"א (רע"מ). 6-7 אס... כפר: איוב לג: כג-כד. 9 וסוד העולם העליון... : גם לפי הזוהר עיקר על יום הכיפורים תלוי בספירת בינה. עיין זח"ג קב ע"ב: "וכד אודמן האי יומא אמא עלאה [= בינה] דכל חירו ביהא אודמן לקבליה לאסתכלא בהו בישראל". והשווה שם ספ ע"ב. ובשערי ארה לניקסילה, כרך ב, עמ' 58. 10 יצהיל פנים משמן: ע"פ תה' קד: טו. 12 באים בדוגמת... : היינו בדוגמת המלאכים. השווה זח"ב קפה ע"ב. 13 והן חמש תעניות: עיין יומא פ"ח מ"א / ואמרו כנגד... : לא מצאתי מקור להסבר זה. בווהר מצוי טעם אחר: חמשה עניינים הם כנגד חמש ספירות שיוצאות מבינה היינו חסד עד הוד. עיין זח"ג קא ע"א (פקודין): "דה עניין דה' דרגין דיומא דכפורי". ובזח"ב קפה ע"ב: "חמש ענייני בנין לאסתייעא בחמש ספירין עלאין דיומא דכפורי [= בינה] אפיק לון ויאנון תרעין דיליה". ובמקבילה בשקל הקדש, עמ' 30: "והתבונן על כוננת ז"ל שתקנו חמש עניינים על מחילה לזרע הקדש כנגד החמש ספירות אשר למעלה והם חמשים שערים על בינה". והשווה גם משכן העדות, כ"י ברלין אור. 833, דף 17 ע"ב. לפי בעל תיקוני הזוהר ורע"מ חמשה עניינים הם כנגד שכונה שהיא ה' זעירא או ה' בתראה בשם המיוחד. השווה זח"ג כז ע"ב, רנה ע"ב; תקו"ז ת' כא ס ע"א. 14-15 והנה בהיות זה היום... : וכן הדרשה כמעט מילולית בזח"ב קפה ע"ב: "דהא ביומא דא ענויא דנפשא איהו ולא מנופא כמה דאת אמר ועניתם את נפשותיכם". 15 ועניתם... נפשותיכם: ויק' סז: לא.

אמנם כי הכל להיות מתקיים זה העולם בדוגמ' קיום של מעלה. וכבר ידעת
 בהיות הסוד הצדיק יסוד העולם וסוד התיבה מי היא שהיא ארון הברית ארון
 כל הארץ. אמנם כי בהתחבר הצדיק בארון אזי כל ההויות יוצאות על קיומם
 להתקיים והנשמות פורחות ויוצאות משם. ואזי בצאת הכל מן הארון שהיא
 התיבה בכח הצדיק יש קיום בכל ההויות היוצאות מן הארון בכח הברית
 הצדיק החי. כדוגמ' זו צדיק תמים היה נח והוא ית' הקים הברית עמו כאמרו
 והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה. ונח איש צדיק בא אל התיבה
 והכניס כל ההויות הנשארות בה ועל ידו נכנסו בתיבה ולאחר כן כולם יצאו
 מן התיבה ונתקיימת העולם. ואזי נתקיים העולם בדוגמ' שלמעלה. וכל
 העניינים שהוא ית' מסבב כולם הם עמוקים וישרים על גורל הצדיקים.
 אמנם על הענין אשר אמרנו כי בהיות עזאזל תחת ממשלת סמאל בהר
 גבוה הר שעיר המזומן אצלו ביום הכפורים. אתה ידעת כי עשו איש שעיר
 בא מצד הדין הקשה ומכחו יצא ((כאשר התעוררנו בתחלה. ועשו בסבת
 לחם ונזיד ערשים לאכילתו מחר ליעקב את ברכתו. וסבת)) השעיר במקום
 החרבות יסוב הדין לדינו והסבה לסבתו. וישראל דבקים בצדק ותמים בסוד
 הרחמים והדין שב אל מקומו ונחזור לתוך עמו ואל שער מקומו. וזהו אמרם

1 על מעלה] למעלה ב 2 הסוד] יסוד ב / וסוד] יסוד ב / היא] הוא ב / עהיא] שהוא ב
 3 ההויות] ליחא ב 9 ונתקיימת... העולם] ונתקיים העולם ב ואזי נתקיים העולם ג
 14 ברכתו] את אכילתו ב בכורתו ג

1 הכל להיות מתקיים... : כניסתו על נח לתיבה מסמלת התחברות הצדיק בארון היינו זיווג יסוד עם
 מלכות שהוא קיום העולם. כל הדרשה מקבילה לזח"א נס ע"ב: "תא חזי כנוונא דא נח לתתא קיימא
 קדישא הוה דוגמא דלעילא... ורזא אויליפנא דהא נח אצטרין לתיבה לאתחברא בה ולקיימא זרעא דכולא...
 מאן תיבה דא ארון הברית ונח ותיבה לתתא הכי הוה כדוגמא דלעילא. נח כתיב ביה ברית דכתיב והקימותי
 את בריתי אתך וגו' ועד דאתקיים ביה ברית לא עייל לתיבותא דכתיב והקימותי את בריתי אתך ובאת אל
 התיבה וכדן הוה תיבה ארון הברית. תיבה ונח כלא כנוונא דלעילא. ובגין דהאי ברית לעילא הוה עביד
 תולדות כנוונא דא נח לתתא איהו עביד תולדות". ועיין שם ס ע"ב: "כל אינון תולדות דגנתא דעדן לא
 נפקין מצדיק אלא כד עייל בהאי תיבה בחבורה חדא... אוף הכא נח איש צדיק לא לא אפיק תולדות למפרי
 בעלמא עד דעאל לתיבה ואתכנש כלא בה והוה גניזין בה ולבתר מנה נפקו למפרי בעלמא ולא אתקיימא
 בארעא. ואלמלא דנפקו מנו תיבה לא אתקיימו בעלמא וכלא כנוונא דלעילא מנו תיבה נפקי לעילא מנו
 תיבה נפקי לתתא דא כנוונא דא והכא אתקיים עלמא ולא מקדמת דנא". 2 הצדיק יסוד עולם:
 ע"פ מש' י: כה. 3-2 ארון... הארץ: יהו ג: יג. 7 והקימות... התיבה: יוד ו: יח.
 12 איש שעיר: שם כז: יא. עשה הוא נציג על ספרא אחרא למשה הנמשך מצד הדין הקשה. עיין לעיל
 עמ' 104-12 ובהע' שם. על זהות שרו על עשיו עם סמאל, עיין תנח' וישלח סי' ח; ובזח"א קע
 ע"א. כמובן בזהר עשיו= אדום= ספרא אחרא= שעיר= נצרות. 14 לחם ונזיד ערשים: בר' כה:
 לד. על ענין מכירת בכורתו על עשו ליעקב בהקשר לקרבן השעיר לעזאזל ביום הכיפורים, עיין
 באריכות בס' המשקל, עמ' 104-107. 15-14 השעיר במקום החרבות...: מקום שלטונו של
 ספרא אחרא במדבר. השווה זח"ב קפד ע"ב: "שעיר דמשדרין ישראל לעזאזל להווא מדברא בנין
 למיהב חולקא להווא ספרא אחרא לאתעסקא בהדיה". ועיין שם קנז ע"א, קפד ע"א. 15 וישראל
 דבקים...: כוונת המיסתית על קרבן השעיר לעזאזל היא לתת חלק לספרא אחרא הראי לו כדי להפריד
 כוח הפומאה מכוח הקדושה. עיין בעמ' הקודם הע' 1.

בענין עזאזל בהוליך אליו שעיר. ושמענו אומ' כי השעיר הזה הוא שחד לשד המושל בחרבות מתחת מעלת סמאל המושל על מלכות אדום וממשלתו בענין זה. ואנו מבקשים להוליך תחת ממשלתו לאותו השד שחד על ההר ההוא. ואם כן הלא ית' כיון שהוא מבקש לרחם על בניו ולכפר אשמותם מי ימחי בידו כאמרו ולא אתי די ימחה בידיה וימר ליה מה עבדת. ולמה אנחנו צריכין כל זה ולעלות אל ראש ההר ולזבוח לשדים לא אלוה. הלא זה דבריהם.

ועתה הנני משיבך אמרים. וגם כי בעלי החכמה יש להם עניינים ידועים בזה ובתחלת אמרי הנני עוזר לך על שאלותיך. הנה התורה הקדושה אשר צוה לנו משה מורשה העידה בפרשת נח על כי הבורא האמתי גלה את אזנו להביא מבול לעולם לענוש את הרשעים. והודיע לו כי הוא חפץ בו להקים את בריתו אתו וצוה עליו לעשות לו תיבה באשר ימלץ בה. הלא הוא ית' יכול להצילו בביתו או בהר אחד או בעמק אחד שלא יגשים שם וימלץ כאשר עשה בארץ ירושתו ארץ הצבי ארץ אשר לא הוגשמה ביום זעם או כאשר עשה לגדעון בן יואש שהיה חורב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ היה מל. כך היה לנו יכול להצילו במקום אחד ועל כל הארץ יהיה מבול או להוליכו לארץ ישראל. מפני מה צוה לו לעשות תיבה ולהכנס בתוכה הוא ויתר הפליטה הנשארת.

אמנם כי כל מעשיו כולם נכוחים ועמוקים בסוד החכמה הנוראה. והנני מגלה לך בסוד | זה. תדע לך כי הוא ית' כל מעשיו עמוקים ואין מי 58 ע"א יעמוד בסודו ללבד < עבדיו הצדיקים. והנה מהיום שנתקללה האדמה בעמיו של נחש עמדה בקללתה עד שבא נח. והעולם לא נתקיים בקיומו עד שנכנס נח לתיבה. ועם כל זה לא נתבסס להיות בתשלומו עד שקבלו ישראל את התורה ופסקה זוהמתם מהם כדאיתה בגמ' ע"ז. אמנם כי קיום העולם לא היה זולתי בהכנס נח בתיבה ועל ידו נכנסו בה כל ההיות הנשארות.

1 אומ' ליתא ג / לשד] לער בג 3 העד] הער בג 4 הלא] הלא הוא ב / כיון שהוא] כשהוא ג / לרחם] לכפר לרחם ג / ימחי] ימחה בג 5 די] מי ב / וימר... עבדת] ליתא ב 7 הנני] הנה ב / מערבך] אשרבך ב / אמרים] מלין ב 10 את הרשעים] לרשעים ב 11 וצוה עליו] וצוה ב / בה] ליתא בג 12 אחד] אחד ג 14-15 ועל... אחד] ליתא ב 15-16 מפני... הנשארת] ליתא ב 17 נכוחים] נכונים ב 19 והנה] והוא ב 21 לתיבה] בתיבה בג / להיות] להיותו ב / את] ליתא ב

1 השעיר הזה... : עין פדר"א פמ"ו. והשווה זח"א סד ע"א, קלח ע"ב, קצ ע"א; זח"ב קפד ע"ב-קפה ע"א, רלו ע"ב [השווה ס' טעמי המצוות לרקאנטי כ ע"א]; זח"ג סג ע"א- ע"ב [פקודין]. קב ע"א. ראה תשב"י, משנת הזוהר א, עמ' רצ-רצא. 5 ולא... עבדת: דני' ד: לב. 9-8 אשר... מורשה: דב' לג: ד. 13 ארץ... זעם: ע"פ יח' כב: כד. 14 שהיה... מל: ע"פ שופ' ו: מ. 19 והנה מהיום... : השווה זח"א נח ע"ב. 21 ועם כל זה... : השווה זח"א סג ע"ב. 22 כדאיתה בגמ' ע"ז: עין בבלי עבודה זרה כב ע"ב.

אמנם כי על כן אנו מטהרים במי חמאת ולובשים בגדים נאים ומיפס עצמנו ומתודים מחמאנו למסוד נפשותינו אליו בלבב שלם ובנפש חפצה. וזהו כמו שהתעוררנו בתחלה לאחר סיום תפלתנו שאנו אומ' אליך יי' נפשי אשא. והנה כמו כן ביום הזה מתקנים עצמינו מבעוד יום ואוכלים ושותים ושמחים ובאים ומתודים ומתחננים לפני אלהינו על כל מה שחמאנו כאילו אנו נכונים לתת נפשינו בלבב שלם. והנה אנחנו בערב נאכלנו לחם לשובע ואנו שמחים לקראת המלך. הנה הורונו ז"ל כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו נתענה תשיעי ועשירי. ואמנם כי ביום המחרת העלוי הוא כפלים כפי אשר אמרנו כפי הענין האחר אשר התעוררנו.

10 והנה יש לך להתעורר בענין היום והתיקון אשר אנחנו צריכין בעתות כאל. וגם יש אנשים אשר נפשם חפצה לדעת כל העניינים הנה מה טוב ומה נעים. ואחרים כי אין דעתם ודעיונם בעניינים הזרים להם שאינם באים לאומד דעתם לפי דרך הטבע. והדבר הנקשה מהם שהטבע אינו אומוז באותו הדבר בועטים בו ואינם משגיחים על הענין ההוא. וכבר התעוררנו בספר שושן עדות על כי הוא ית' שח כל העניינים להתנהג על מיניהם. האדם הטבעי אשר בעפר יסודו להנהיג כל ענייניו וכל מעשיו על פי הטבע. והוא ית' אשר הוא סוד מופלא ועניינו לא יכלה חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כל ענייניו נפלאים משונים מענייניו וממעשיו ומעצבון ידינו ומדרך טבע העולם כי כל מעשיו פליאות. ובזה ניכר מעלתו שהוא אדון בהיות הכל נכהים ונפלאים ותמהים | על מעשיו ונפלאותיו. והאיש אשר אין לו עוז ואינו מושל 68 ע"ב ברוחו הוא תובע למשול בנפלאות הבורא בדרך טבעו ובעון בצעו. והנה אמ' נעים זמירות ישראל מה רבו מעשיך יי' כולם בחכמה עשית. ומי ישיג לאותה החכמה אשר היא פליאה ותעצומה ונעלמה. והנה המה אומ' איה נפלאותיו

1 מטהרים) מטהרים בג 2 מחמאנו) מחמאותינו בג 3 שאנו) כי אנו ב 6 נאכלנו) באכלנו בג 7 נתענה) התענה ג 8 המחרת) מחרת בג / העלוי) הענוי בג 11 וגם) וגם כי ג 13 והדבר) ודבר בג 15 עדות) העדות ג 16 יסודו) יסודם בג 17 וענינו) ענייניו בג 18 מעניינו וממעשיו) ממעשיו ב 19 הכל) ליתא ג / נכרים) נראים ב נרמים ג 23 אומ' ליתא ב

3 שהתעוררנו בתחלה... : עיין לעיל עמ' 1:84-3 / אליך... אשא: תה' כה: א. 7 הורונו ז"ל... : עיין בבבלי ברכות ח ע"ב. 8 כי ביום המחרת... : העווה זחיג סח ע"ב: יכל מאן דאכל ועתי בתעניאה ומענגא נפשיה במיכלא ומעתיא אשתכח בעעיראה ענויא דנפעא בתרין חולקין ואשתכח כאילו אתעני תעניאה ועעיראה. עים לב שהנוסח בזהר מקביל לכ"י בג: "ביום המחרת הענוי הוא כפלים". 14 וכבר התעוררנו... : לא נמצא. 22 מה... עשית: תה' קד: כד. 23 איה נפלאותיו: ע"פ שופ'ו: ויג.

מתגוררת ואמה מעטרת לה ומהדרת ותקח לה החותמת והפתילים ושמן המאור
 וקטרת מכונה להאיר אל עבר פניה. ותקרא בשם אמה בזוהר פניה המאירים.
 יום הכפורים כי האם האירה פניה למולה ותאמר לה הלא אבקש לך מנוח אשר
 ייטב לך. וישראל עם הקדש מדרכיהם שבו בניך על פי שכבו וענו נפשם על
 חטאתם בעתות כאל. כפר לעמך ישראל כי הם ישראל עם תשובתם וסדר
 תפלתם ותעניתם. כל הפנים המאירים לעומתם. ודוד בא מחנימה וירא את
 ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח יי'. ומה טוב ונעים בהיות ישראל בסדורם
 נכונים. והאם רובצת על הבנים. כלם קדושים ובתוכם יי' כי הם זרע ברך יי'.
 כי יש לך לדעת בהיותם ישראל מתעוררים התשובה ובאים לפני הש' ית'
 בחבה וחוזרים מדרכיהם הרעים כי תדע לך שישראל נקראו בנים להב"ה שנא'
 בנים אתם ליי' אלהיכם. ונתן שכנתו עליהם להנהיג אותם וליסר אותם
 ולהדריך אותם כאם המיסרת את בנה כאמרו כי כאשר ייסר איש את בנו יי'
 אלהיך מיסרך. והנה הוא ית' בהיותו שם עליהם יראתו הם שבים למולו
 ונתרחקים מדרכם הרעה. אזי הוא ית' מכפר להם ושכנתו חוזרת למולם
 המאירים ונתכפר להם.

אמנם כי יש לנו לדעת בהיות ישראל נכונים ליום הזה להטהר
 מעונותיהם מבעוד יום ואוכלים ושותים ושמים לקראת המלך כי גם אמנם
 ענוי נפש יותר ליום המחרת. והנה בשמחתם לכונן נפשם ליום המחרת]
 לפני אלהים. ומה טוב ונעים בהיות ישראל אוכלים ושותים ושמים 68 ע"א
 ומזמנין נפשם בלב שלם ליוצרים כי אין יודע מהם מי מהם יחתם לתת נפשו
 בזמן החתימה אי זה ימות ואי זה יחיה וכלם שמחים וטובי לב על הבא עליהם.

1 המאור] למאור ב 4 מדרכיהם] סדרכיהם ג 6 את] ליתא ב 7 ותהי] היתה ב
 8 והאם] ואם ב 9 בהיותם] בהיות ב 10 וחוזרים] וסרים ב 16 הזה] זה הזה ג
 17 ושמים] ליתא בג 20 מהם] הם בג

1 החותמת והפתילים: בר' לח: כה. 2-1 ושמן המאור וקטרת: ע"פ במ' ד: סז. 2 ותקרא
 בשם אמה... : ביום הכיפורים בינה מאירה למלכות. השווה זח"א סד ע"א: "יומא דכפורי דנהרין
 אנפאה [דשכינה]". ושם פז ע"א: "ומלכי צדק [= מלכות] מלך שלם. מלך שלם ודאי מלך איהו דשגליש
 בעלמיו. אימתי איהו מלך שלם ביומא דכפורי דכל אנפין נהירין". ובזח"ב קפה ע"א: "כיון דאימא עלאה
 עלמא דאתי אתי [ביוה"כ] למשרגו היכלא דעלמא תתאה [= מלכות] לאשתכח נהירו דאנפין". ועיין שם
 קפד ע"ב. 3 יום הכפורים... : השווה זח"ג ק ע"ב: "תא חזי בהאי יומא [ראש השנה] אתכסייא
 סיהרא ולא נהיר עד בעשור לחדש... ואימא עילאה תאבת ונורת לה והאי יומא נהירו דאימא נסלא
 ואשתכח חידו בכלא ועל דא כתיב יום הכפורים הוא. יום כיפור מבעי ליה. מאן יום הכפורים אלא בנין
 דתרי נהרין נהרין בחד. בוצינא עלאה נהיר לבוצינא תתאה". ועיין שם קב ע"א. והשווה שקל הקדש,
 עמ' 30. 4-3 ותאמר... לך: רות ג: א. 6 ודוד בא מחנימה: שמ"ב יז: כד. 7-6 וירא...
 יי': ע"פ במ' כד: ב. 8 והאם... הבנים: ע"פ דב' כב: ו / כ"י... יי': יש סא: פ.
 11 בנים... אלהיכם: דב' יד: א. 12-13 כ"י... מיסרך: דב' ת: ה. 21 אי זה ימות... : ע"פ
 תפילת ונתנה תוקף במוסף יומים הנוראים.

[ואת גדלו וגו'. בענן כבודך הענן הוא מצד המים שהוא העב העולה מן המים ונקרא עב הענן כאמרו הנה אנכי בא אליך בעב הענן. ולפי שהוא מן המים נא' נכבדי מים. על עם קדשך לדבר עמהם ולתת להם סוד תורתך בענין נגלה ונסתר. מן השמים השמעתם קולך סוד הקול הנשמע היוצא מן הקול הדק הפנימי אשר לא נשמע. וזהו ענין סוד אמרו וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר. וזהו ובקול שופר עליהם הופעת. הללו אל בקדשו וגו' הוא סוד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזהו סוד עשרה מיני זמר שאמר דוד בספר תלים. אמנם כי סיים בהם דוד המלך שבחיו. ועל כן אנו אומרים אותם בסוד השופר המעמיד את כל ההויות בסודם ועניינם. וזהו והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. אמנם כי התורה נתנה בסוד הקולות שהם חמשה קולות מימין ואותם האחרים נכללים בהם והם העשרה קולות. כנגדם אנו אומרים את הקולות בעשרה מיני זמר כאשר אמרנו. כי שומע קול שופר אתה ומאזין תרועה. אמנם כי כבר אמרנו קול שופר הוא סוד הרחמים תרועה הוא סוד הדין והכל נכלל בסוד אחד ומתייחד הכל בחותם יחוד שלימה להיות הכל אחד. ואזי ישראל נזכרים ונעשים ביום זה בשלימות הכל להיותם בחיים. ועל כן נאמ' ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כולכם היום. יום הכפורים. כל התחלות קשות בתחלתן וסופן עומדות בתכונתן. והמעלות חוזרות ומתגלגלות כל אחת ואחת על מתכונתה גבוה מעל גבוה וגבוהים. ואמנם בהיות ההתחלה קשה בתחלתה סופה בהיותה בבית אמה

6 הופעת] נגלית ג 9 וזהו] וזהו סוד הרחמים הגדולים כאמרו וברחמים גדולים אקבצך וזהו והיה ביום... ב 10 והוא] ליתא ג 12 כאשר אמרנו] ליתא ב 13 אמרנו] אמרנו כי ב / הא] היא ב 18 והמעלות] וממעלות ג

3-1 בענן כבודך... מוסד על פירושו על ר' עזריאל למסוף על ר"ה דף 54 ב. 2 הנה... הענן: עמ' י: ט. 3 נכבדי מים: מש' ח: כד. 4 קול הנשמע: תפארת / קול הדק...: בינה. 5-6 וכל... השופר: עמ' כ: טו. 6 הללו... בקדשו: תה' ק: א. 7 עשרה מאמרות...: העוה אבות פ"ה מ"א. ועיין לעיל עמ' 64 הע' 5-6. 7 סוד עשרה מיני זמר...: העוה בבלי פסחים ק"ז ע"א. ועיין לעיל עמ' 62 הע' 15-16. 8-10 והיה... גדול: יש' כז: יג. 10 התורה נתנה בסוד הקולות...: העוה בבלי ברכות ו ע"ב. הסבר הקבלי--חמשה קולות כנגד חמש ספירות-- מקורו בדברי ר' עזרא. העוה פי' שרש, כתבי רמב"ן, כרך ב, עמ' תפח, ופי' האגדות לרבי עזריאל, עמ' 7. אמנם לפי דעתו על הרמב"ן התורה נתנה בעשבעה קולות כנגד שבע ספירות הבנין. ראה פירושו לעמ' י: ט. כ. דברי רמד"ל קרובים ביותר לזח"ב פד ע"ב: "הכי תנא חמשה קלין אינון לימינא וחמשה לעמאלא ואינון דשמאלא כלילן בימינא". ועם פב ע"א: "חמשה דרגין דקלין חמו ישראל בסורא דסיני ובחמשה דרגין אלין אתייהבת אורייתא". וראה עם צ ע"א; ובכ"י מינכן 47, דף 336 א. 16 ואתם... היום: דב' ד: ד. 17 יום הכפורים: מכאן עד "בנים אתם ליי" (11:163) הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 69 ב / כל התחלות קשות...: עיין מכילתא בחדש פ"ב, ובפירושו של רש"י לעמ' י: ה. והעוה זח"א קעד ע"א: "תא חזי כל שירותא תקיף ובתר נייחא. בראש השנה שירותא תקיף דכל עלמא אתדן... ולבתר נייחא סליחה וכפורי". וראה זח"ב קפז ע"א. 18-19 גבוה... וגבוהים: ע"פ קה' ה: ח.

- ועל המדינות בו יאמר. יש לך לדעת על כי סוד ענין המדינות
הנידונות | בזה היום. תדע לך כי אין לך עיר וממלכה עיר ועיר 78 ע"ב
מדינה ומדינה ועם ועם והיום הזה כולם מופקדים על משמורתם ולעמוד על
תכונתם. ועל כן המדינות אשר הם תחת ממשלתם כולם נידונים ביום זה
ומופקדים הן לחרב הן לשלום כי שרים עולים ויורדים ביום זה. וכן מחשבות 5
אדם ותחבולותיו הכל נפקד ביום זה. וגם את נח באהבה זכרת להורות כי
בשבילו נתקיים העולם וחזר ונתקיים כמתחלה. בהביאך את מי המבול. וכבר
הודענו סבת נח וענין התבה בהיות כל הדברים קיימים בקיומם והכל הוא כעין
דוגמ' בהיות צדיק נכנס בתבה וכל ההיות יצאו משם להתקיים. ומה נחמד 10
הענין בהיות בנח סוד הזכירה כי כן הוא. ועל כן הוא סוד איש צדיק תמים
היה. וזהו שאמרם ז"ל שהיה נח מאותם שנולדו מהולים כי נולד מהול ונרשם
בסוד אות ברית קדש להיותו דוגמא עליונית להתקיים כל ההיות בכניסתו אל
התיבה. ועל כן אנו אומרים ששה פסוקים מזכרונות כי כן הוא בהיות הזכירה
חותם ששה קצוות. וזהו ענין זכרנו בזכרון טוב כאשר אמרנו בסוד הזכירה כי 15
הוא כולל החיים היורדים מלמעלה ושמן הטוב להניח ברכה אל ביתו. ומפני זה
מתבסס הדין שהוא עומד ביום הזה מצד החשך. ועל כן אנו אומרים זכירת
עקדת יצחק כדי להתבסס מדתו בסוד החסד וימצאו החיים והרחמים כדי
לרחם עלינו. וזהו זוכר הברית סוד הזכירה.
- אתה נגלית. יש לנו לדעת כי הואיל ואמ' ענין הזכירה יש לומ' סוד
השופר שהוא הכח הנסתר העליון כאשר הודענו בתחלה כי משם תוצאות חיים. 20
מכאן אמ' אתה נגלית כענין סוד אמרו הן הראנו יי' אלהינו את כבודו |

1 ענין | הענין ב 2 הנידונות | הנכונות ב 3 מדינה ומדינה | ממלכה וממלכה ב 4 הם |
ליתא ב / נידונים | נכונים ב 6 באהבה זכרת | ליתא ג 11 שאמרם | אמרם ג 13 אנו |
ליתא ג 14-13 הזכירה... קצוות | הזכירה כולל החיים חותם שש קצוות ב 15 הזכירה כוללת ו |
קצוות ג 14 ענין | ענין זכרונות ב / טוב | טוב מלפניך בג 15 ועמך | בעמך ב
16 עומד | עורר בג 19 אתה נגלית | אתה נגלית בענן כבודך ב

2-3 עיר... ומדינה: ע"פ אס' ס: כח. 8 סבת נח וענין התבה: נח עומד בדוגמת יסוד והתיבה
רומזת למלכות. אכן כניסתו על נח לתיבה מסמלת זיווג יסוד ומלכות ויצאת הברמות מן התיבה השמחת
ההיות ממלכות. השווה זח"א נס ע"ב. 10-11 איש... היה: בר' ו: ס. 11 שאמרם ז"ל...: עין
אדר"נ נו"א פ"ב, עמ' 12; תנח' נח ס' ה; תנ"ב נח ס' ו; שו"ט ס:ז. והשווה זח"א שם: "תמים היה
דאמייליד מהול". 11-12 ונרשם באות ברית קדש: וכן הלשון בזח"א נח ע"ב: "זכיון דאמייליד
[נח] חמא ליה גזיר רשים באת קדישא". ובזח"ג קטה ע"ב: "מה כתיב בנח איש צדיק תמים היה בדורותיו
דהוה רשים ברשימו קדישא". 13 ששה פסוקים מזכרונות...: כנגד ששה קצוות בתוך יסוד.
17 זכירת עקדת יצחק...: ובדומה לזה בווהר עקדת יצחק מפורשת כסוד היכלות העמאל בימן
היינו מידת יצחק ומידת אברהם. השווה זח"א קיט ע"ב, קלג ע"ב, רל ע"ב; זח"ב רנו ע"א, גיקמילה,
עגרי אורה, כרך א, עמ' 224-226. 21 הן...: דב' ה: כא.

כי היום יעמיד אותם שהוא כח הרחמים. יצורי עולם המצטיידים מן העולם
 בכח צורה. אם כבנים שיהיה העילוי והצטיירות למעלה. אם כעבדים שיהיה
 החודש לגריעות למטה. אם כבנים רחמינו כלומ' הוסף על עילוינו והיה גובר
 עלינו כח הרחמים. אם כעבדים אל תענה דיננו כעבד שהוא קנין כספו של
 5 אדם ויש לו לרחם עליו וכל צרכיו בו. עד שתחננו כלומ' עינינו כעבדים |
 לך תלויים כאמרו הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם. וחוציא לאור 78 ע"א
 סוד מדת הדין כאמרו והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים. קדוש אתה.
 קדוש כלומ' קדוש הוא וקדוש שמו וקדוש זכרו. ועל זה הרת סוד ההיריון אמרו
 סוד העיבור. כאמרם ז"ל מאי פרשת העיבור אפי' שאתה מלא עברה כאשר
 10 עוברה זו יהיו צרכיהם מלפניך. ומאחר שסדר מלכיות הסדיר אחריו זכרונות.
 אתה זוכר מעשה עולם. כלומ' כל מה שהוא עומד בסוד הזכירה כי
 בהתעורר הזכירה כל מעשה עולם וכל תכונותיו כולם נזכרים. ופוקד כל
 יצורי קדם שקדמו קודם כל שאר ההיות שהם בסוד העולם הנגלה. לפניך
 נגלו כל תעלומות הנסתרות בסוד הוייתן. והמון נסתרות שמבראשית הם
 ההיות היצאים מן הנסתר. כי אין שכחה לפני כסא כבודך. הענין הוא
 15 באמרנו לפני מה שהוא קודם. וזהו יהי רצון מלפני השמים. כי תביא חוק
 וזכרון. הם שני המדות ביחד סוד תמר וזכר ונקבה. להפקד. להפקד הכל
 כאחד. זה היום תחלת מעשיך כי הוא סוד תחלת מעשיו של ה"ה. זכרון ליום
 ראשון כאשר הודענו בהיותו זכרון העומד לנס עמים להיות כל העניינים מה
 20 שהיו בזמן שעבר ומה שהם בזמן העומד ומה שיהיו לעתיד. והכל הוא זוכר
 בזכירה ואין נשכח כל דבר. כי חק לישראל הוא העומדת הנפש ברוח. ומשפט
 לאלהי יעקב זהו הרוח בנסתר סוד חותם כבודו מן העולם ועד העולם
 להתיחד הכל ביחד.

2 העילוי] העלולי ב / והצטיירות] וההצטיירות ג 4 הרחמים] רחמים ב / תענה] תעננו ג /
 דיננו] ליתא ג 5 עליו] ליתא ג / שתחננו] שתחוננו ב 7 קדוש אתה] ליתא ג
 10 זכרונות] זכרונות ואמר (ואמ' ג) בג 11 כלומ'] ליתא בג 16 באמרנו] כאמרנו ג /
 מלפני] (נכפל) א מלפני אלהי ב 17 ביחד] בנחת ג / להפק להפקד] להפקד בג 18 זה
 היום] וזהו היות ב / סוד] כנגד ב 21 בזכירה] ליתא ב / כי... ברוח] (כי ג) חק לישראל
 הוא עכשו כלולים המדות כאחד לכלול (לגלות ג) הנגלה בנסתר והנסתר בנעלם וזהו כי חק לישראל
 הוא העומדת הנפש ברוח בג 22 סוד] להיות סוד בג / כבודו] כבוד ב / מן] ומ ב

6 הנה... אדוניהם: תהי כקב: ב. 7 והוציא... כצהרים: עם לו: ו. 9 כאמרם ז"ל...:
 בבלי ברכות כ"ט ע"ב. 15 כי אין שכחה...: ע"פ סימבוליקה הזוהרית: שכחה= סטרא אחרא לעומת
 יסוד שהוא מקום הזכירה. עיין זח"א קפג ע"ב; זח"ב צב ע"ב; זח"ג יד ע"ב. אך יש לציין שבמאמר אחד
 בעל הזוהר דורש עישו זכירה בצד הטומאה וזכירה בצד הקדושה. עיין זח"א קס ע"א. 16-17 חוק
 וזכרון: מלכות ויסוד. על חוק ככיניו למלכות, עיין זח"ב ס ע"ב; זח"ג קיג ע"א. ועל זכרון ככיניו
 ליסוד, עיין זח"ב ע"א, צב ע"ב, קס ע"א, ר ע"א. 17 סוד תמר...: עיין לעיל עמ' 107 הע' 5.
 21 כי חק לישראל: זיווג מלכות עם תפארת= הנפש ברוח.

מדרגות ידועות שאנו אומרי' בסוד תפלות זה היום. תדע לך כי יש לנו ביום הזה להתעורר סוד השלש מעלות אלו שהם עלוי ותוכן העניינים כולם. מלכיות בתחלה שהוא סוד הבריאה הנתהווה מסוד האש שהוא החשך. והוא סוד ההתחלה מלמטה למעלה. זכרונות הוא סוד התחברות המלכות בו כי אין המלכות תמשך | זולתי בקרן צדיק. והוא סוד הזכר ביצירה מפני 77 ע"ב 5 שכל הצורות בזה עיקרן משם פורחות. והכל הוא בסוד דוגמא. האור והחשך והשלום שאנו אומ' בכל יום יוצר אור ובורא חשך עושה שלום. אמנם כי בכאן זכרונות. כבר התעוררנו בתחלה סוד זכרונות והוא סוד יסודו של עולם. ושופרות הוא סוד מעלה העליונה הנקראת סוד השופר אשר הקולות יוצאים משם למשפחותיהם כאשר התעוררנו בסוד קול השופר שהוא המקיים את כולם ומעמיד אותם. ועל כן סוד מלכות בראשונה ומזכיר עשרה פסוקים של רחמים מן מלכות וחותם באחד כדי ליחד שמו ומלכותו באחד.

היום הרת עולם. היום הוא סוד כבוד התהלה שהעולם כולו מתמלא מזיוו כאמרו והארץ האירה מכבודו וכת' ותהלתו מלאה הארץ. הזיו מתחדש מן הכבוד בתהלתו והוא כח כל המתחדשים מזיוו ומהדרו. הרת עולם לפי שהעולם מתחדש בגזירות הדין כאשר הרה שהעובר מצטייר ונעשה בריה חדשה אם לעילוי אם לגריעות. לכך נקרא סוד הדין הרת עולם שהשפע שהכל מסתפקין ממנו מתחדש ממנו. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם. כלום זו המדה מעמיד את הכל ומקיים אותם בסוד משפט שהוא סוד אש ומים.

2 (זהו) זה בג 5 תמשך| ממערך בג 8-9 סוד... עולם| ייחודו של מקום וסוד יסודו של עולם ב 9 השופר| שופר בג 12 מלכות| המלכות בג 13 התהלה| ליתא ב 14 מזיו| מזיו ב 15 מזיו| מזיו השכינה ג / הרת| הדרת ב 17 לגריעות| לגרעון ג / נקרא| נקראת ג 19 זו| זאת בג / מעמיד את| מעמדת ג

2 מלכיות... : לפי מאמר זה יוצא שמלכות כנגד בריאה ויסוד כנגד יצירה. עיין לעיל עמ' 13:47-5:47 עשם בריאה ויצירה כנגד גבורה וחסד. אך אין סתירה בין שני המאמרים כי רמז'ל עצמו העיר ש"הכל בסוד דוגמא' כלומר: מלכות נקראת בריאה כי היא בדוגמא על גבורה ויסוד נקראת יצירה כי הוא בדוגמא של חסד. 3 האש שהוא החשך: היינו ספירת גבורה. העוהה פי' הרמב"ן לברי' א: א, עמ' יד: זח"א טז ע"א. ועיין רמב"ם מו"ט ח"ב פ"ל. 5 בקרן צדיק: יסוד. 6 שכל הצורות... : כל הצורות במלכות נמשכות מיסוד. על זוהר כתינו למלכות, עיין לק' עמ' 16:401. 7 יוצר... שלום: נוסח התפילה ע"פ יע' מה: ז. 9 ושופרות... : שופר רומז לבינה והקולות לספירות שיוצאות ממנה. על קולות כסמל לשבע ספירות התחתונות, עיין ס' הבהיר ס' מה- מח: ר' עזרא פי' לשה"ש, כתיבי רמב"ן ב, עמ' תפז- תפח; פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 7; פי' הרמב"ן לעמ' כא. 10 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 16:143-19. 11 ומזכיר עשרה פסוקים... : כנגד עשר ספירות הנכללות בתוך מלכות. מקורו בפירוש של ר' עזריאל לתפילת מסופר של ר"ה דף 54 א: "ומזכיר עשרה פסוקים של מלכות וחותם אחד ועשמו אחד ליחד שמו ומלכותו". 12 וחותם באחד: הכוונה לפסוק שמע ישראל (דב' :ד) עשמיים במילת אחד. 13 היום הוא סוד... : מכאן עד מלפניך (עמ' 10:160) מיסוד על פירושו של ר' עזריאל דף 54 א-ב ולפעמים מילולי. 14 והארץ האירה מכבודו: יח' מג: ב / ותהלתו מלאה הארץ: חב' ג: ג.

אשאלה ממנו מענה לשון סוד כח המכריע. אשר בקהל עם סוד כוח עולם הנגלה כאמרו אודך בקהל רב. אשיר עוזו סוד השמאל אשר עולם הנגלה מקבל ממנו. ד"א אשיר עוזו סוד הנסתר. אביעה רננות סוד השמאל. האש והעשן נקרא רננות כי כל נקבה סבתה שמאל להשמיע קול מתולדת האש. 5 בעד מפעליו אלה הם הכחות והסבות אשר מתחת העומדים לקטרג בזה היום. כלומ' כל זה | שאנו אומרים וזוכרים בעד מפעליו הוא כדי שנוכל 77 ע"א לעמוד ולא יקטרגו עלינו ביום זה ככחו' לאדם מערכי לב וגו'.

על כן נקוה לך יי' אלהינו כדי להמשיך עלינו המשכת הרחמים וזה בתפארת עוזך. להעביד גלולים מן הארץ כי רוח הרחמים בהתעוררו בהעבידו רוח המומאה מן העולם. וזהו רוח החיים המתעורר מצד תפארתו כי הוא רוח הבא מעם רוח אלהים חיים. ובהתעורר הרוח בנפש אזי הוא התעוררות הממשלה על תכונתה ורח המומאה מתבער מן העולם. ומלכות שרי תתקן בסוד ייחודו להיות הכל אחד. וזהו ולכבוד שמך יקר יתנו בהתחברות המעלות למטה במדרגה התחתונה וכל השלשלת עומדת על תכונתה. ועל כן אזי יקבלו כולם את עול מלכותך בסוד יסודו של עולם בהתחבר הלבנה 15 במכונה והכל עומד על משמרתו. כי המלכות שלך היא בהיות הלבנה מתחברת בסוד ייחודה עולה ואינה יורדת מתחברת בעליונים הפניניים כדי להתעלות בעלוי החפץ והרצון. והפנינים הפנימיים מתיחדים בייחודם הכל בסוד אחד. ועל כן אנו מתחילים סוד המלכות.

מלכיות זכרונות ושופרות. יש לך לדעת סוד מדרגות האלו שהן שלש 20

1 עולם] נעלם ב 3 אביעה] אביע ב 6 שאנו אומרים] שאמרנו שאנו אומרים ג
 7 לאדם... וגו'] לאדם מערכי לב ומי' מענה לשון בג 9 רוח] הרוח ב 10 בהעבירו]
 מעביר ג 11 אלהים] האלהים ב 15 יסודו] יחודו בג 18 הפניניים] הפניניים ב /
 הפניניים... והפנינים] ליתא ג / מתיחדים] מתיסדים ב 20 האלו] אלו בג

1 מענה לשון]: תפארת. העוהה זח"ב עח ע"ב: "כל שאר מזלי לית לון פה ולשון והאי [= תאמרים] אית ליה פה ולשון כלילן כדודא. ועל דא באורייתא והגית בו יומס ולילה כתיב. יומס לקבל לשון לילה לקבל פה". יוצא שלשון- תורה שבכתב= תפארת ופה= תורה שבעל פה= מלכות. העוהה זח"א לג ע"ב: "מעקל ליען דקיימא באמצעייתא". ועיין פירושו של ר' עזריאל לספר יצירה פ"ג מ"א, כתבי רמב"ן ב, עמ' תס: "כשהתפארת הנקרא חוק מתעלה עד כתר עליון הנקרא אל"ף הוא הנקרא אל"ף חוק וכשאינו מתעלה התפארת למעלה נקרא לשון חוק והוא אמצעי ומכריע ימין ועמאל ובינתיים". והעוהה פ"י האגדות לר' עזריאל, עמ' 3 הע' 9. אמנם יש לציין שבכאמרים אחרים בזוהר פה הוא סמל לתפארת דוקא. העוהה זח"ב קנב ע"א; זח"ג ח ע"ב / בקהל ע"ס: מלכות= כח עולם הנגלה. 2 אודך בקהל רב: תה' לה: יח 3-4 האש והעשן: כנגד גבורה ומלכות. 4 כל נקבה...: עיין לעיל עמ' 5:60 ובהע' ע"ס. 5 בעד מפעליו: כוחות ספרא אחרא העומדים לקטרג על ישראל ביום ראש השנה. 7 לאדם... לב וגו': משו: א. 11 רוח הבא...: היינו אצילות תפארת (רוח) מבינה (רוח אלהים חיים) / ובהתעורר הרוח בנפשו: תפארת במלכות. 13-14 בהתחברות המעלות...: יחוד הגפרדים במלכות. עיין לעיל עמ' 11:60-12 ובהע' ע"ס. 20 מלכיות זכרונות ושופרות: כנגד מלכות יסוד ובינה.

שרים ממונים שולטים ונשפעים מהם כל אומה ואומה מכח אותה הסבה השולטת עליה. והוא ית' נתן לישראל עלה עליהם והוציאם מתחת מחשלת זדים והנחילים בסוד אמונתו כאמרו כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו. ואמ' שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושע ואנו משתחווים לפני 5 מלך מלכי המלכים הב"ה. זהו סוד הנסתר אשר אנו אומ' בסוד הברכות בענין העולם אשר קדשנו וצונו ומצותיו הנחילנו. שהוא נוסה שמים ויוסד ארץ. שהוא נוסה שמים סוד הקול הנשמע הכלול מאש ומים כאשר אמרנו במקומות | הרבה. ויוסד ארץ בתקון עולם הנגלה ויסודותיו על מה שהוא. 76 ע"ב ומושב יקרו ושכינת עוזו. כבר הודענו הענין כי שכינת עוזו בגבהי מרומים 10 מלך מלכי המלכים. הוא אליהנו בלשון נסתר הוא כמו ועבד הלוי הוא. אמת מלכנו סוד האמת בחותם הכל. וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי' הוא האליים סוד הרחמים וסוד הדין. והכל מתיחד בסוד אחד להיות הכל אחד ואין עוד.

אוחילה לאל. יש לך לדעת ולהתעורר כי עד כאן הוא בלשון רבים 15 כאשר אמרנו עלינו ואנו וכן הכל בלשון רבים. עכשיו חזר ואמר בלשון יחיד. וענין זה לא תמצא בשאר תפלות כמו עכשיו. הנה יש לך לדעת כי הואיל והתעוררנו למעלה בסוד ייחודו בחותם הכל בייחוד שלימה ואמרנו וידעת היום והשבות *אל לבבך כי יי' הוא האליים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ובכאן סוד ייחוד מיוחד בייחודו. ועל זה הסוד מאחר שכולנו מיחדים שמו זהו ליחיד להראות סוד ייחודו ולהתיחד בנועם זיו כבודו. וכולנו עושים עצמנו בלשון יחיד להראותינו גוי אחד בארץ עומד בסוד אחד. ועל זה אנו אומרים אוחילה לאל סוד הנסתר. אחלה פניו הם הפנים היוצאים מן הנסתר.

2 עליהם עליהם / עליהם מעלה ב ליתא ג 3 ואמ' ואמר ב 4 ואנו אנו ג
 5 בענין כאמרם בענין ג 6 אשר... הנחילנו אשר קדענו במצותיו וצונו הנחילנו ב אשר
 קדענו במצותיו הנחילנו ג 7 שהוא נוסה שמים ליתא ג 15 עכשיו ועכשיו ג
 17 ואמרנו ואמרו ב 18 אל את א 19 ועל על בג 20 והו זה ג

1 שרים ממונים...: הרעיון שלכל עם יש ער למעלה ממונה עליו בעת שהקב"ה בלבד שולט על ישראל מפייע כבר באגדה ובמדרש וחוזר פעמים רב בזה. עיין למשל זח"ב יד ע"ב, קבו ע"א- ע"ב; זח"ג ח ע"א. 3 כי... לסגלתו: תה' קלה: ד. 7 הקול הנשמע: תפארת= שמים כלול מאש ומים. 9 שכינת עוזו: בינה= מלך מלכי המלכים. 10 ועבד הלוי הוא: במ יח: כג. הוא רומז לבינה. עיין לעיל עמ' 1:97 ובהע' עם. 11 סוד האמת בחותם הכל: יסוד. השווה זח"ב רכ ע"ב: "באמת דאיהי תקונא דחותמא דכלא". 11-12 וידעת... האליים: דב' ד: לפ. עיין לעיל עמ' 100:9-101:13. 22 הם הפנים היוצאים מן הנסתר: הספירות שגאצלות מבינה. וכן בזהר הספירות נקראות בשם פנים. השווה זח"ב פו ע"א: "אפי מלכא". ראה עלום: Major Trends, p. 213. n. 28

להיות הכל בסוד אחד להיותנו נכללים ואדוקים בו בסוד אחד גוי אחד כאמרו ומי כעמך כישראל גוי אחד.

תפלת מוסף. אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו גלינו מארצינו. יש לך לדעת כי בהיות ארץ ישראל על מתכונתה היה לה השפע כראוי ותוספת רוח קדש הבא מעם מעלה. ואמנם כי משם כל העולם כולו היה ניזון ומתפרנס וזהו הענין הנכון. ובהיות ישראל מעל אדמתם היה השפע יורד כפי הראוי והעליונים והתחתונים היו מסתפקים מאותו השפע. ועכשיו שגרמו העונות אין תוספת הרוח נמצא מפני שישראל נתרחקו מעל אדמתם והנם בארץ אחרת. והקרבות בשלו ואין להם לישראל זולתי פרי שפתיים. וזהו ואין אנו יכולים להקריב קרבן וכו'. ואומרים מלך רחמן בהיותו סוד מקור החיים אשר ממנו יוצאים הרחמים. ועל כן אנו אומרים | רחם עלינו ועל מקדשך 76 ע"א

ברחמיך הרבים בסוד כל המדרגות העליונות בייחוד שלימה. ותבנה מהרה כאשר אמרנו ומהיר צדק הנקרא מהרה. וזהו ונבנתה עיר על תלה. ותגדל כבודו עליו הכבוד למעלה. גלה כבוד מלכותך עלינו כאשר התעוררנו בהיות העלוי והייחוד מתייחד מן הנעלם אל הנגלה. ויכירו וידעו כי מלכותו בכל משלה.

עלינו לשבח לאדון הכל. יש לך לדעת כי בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם הציב לחלקו ולגורלו עם הקדש גאולי יי'. ובחר בהם מכל עם ונתן בהם מדרגות מעלות ידועות בדוגמ' מעלה בהיותה אותה המדרגה של משה נמשכת ומשתלשלת באותה המדרגה של מעלה. ועל כן הציב בהם מעלות כהנים ולויים וישראל הכל בדוגמ' להיותם משבחים ומפארים הכל. ועל זה אנו אומרים עלינו לשבח כי בנו הוא מתפאר ומתרום. לאדון הכל עליו המעלה בסוד ייחוד שלימה. לתת גדולה ליוצר בראשית לשבח מצד מעלותיו הידועות כי בהם מתייחד ומתעלה. שלא עשנו כגוי הארצות שיש עליהם

2 כישראל] ישראל ג / אחד] אחד בארץ ב 3 מארצינו] מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ג 5 קדש] הקדש ג / ניזון] זן ב 6 מעל] על בג 7 העונות] עונותינו ג 10 להקריב] להקריב לפניך ג / בהיותו] בהיות ג 15 הנעלם] העולם ב 17 עלינו... הכל] עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ג 19 מעלה] על מעלה ב / בהיותה] בהיות בג 20 נמשכת] נכפל] ג 21 ולויים] לויים בג 23 בראשית] ליתא בג / מעלותי] מעלות ב המעלות ג

2 ומי... אחד: שמ"ב ז: כג. 5 משם כל העולם...: השווה בבלי תענית י ע"א. ועיין פי' הרמב"ן לדב' יאי"ב: "כי יש בו סוד עמוק כי הארץ הזאת נדרשת בכל והיא הכל וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמת". 10 מלך רחמן... מקור החיים: בינה. 13 ומהיר צדק: יש סז: ה / מהרה: מלכות. השווה חז"ב רכ ע"ב: "ומהיר צדק איהו כרסייא דדינא דאיהו בי דינא לתתא" / ונבנתה... תלה: יד' ל: יח. 14 עליו הכבוד...: עיין לעיל עמ' 152: 7. 17-18 בהנחל... אדם: דב' לב: ח. 18 עם... יי': יש סב: יב. 20 הציב בהם... המחלקות כהן לוי ישראל כנגד הספירות חסד דין ורחמים. עיין לעיל עמ' 137: 1-2.

חותם הברכה הוא אמת. ועל כן נאמ' וקיים כי אין קיום זולתי באמת. ועל כן אמרו ז"ל חותמו של הב"ה אמת כי הוא קיום העומד מלמעלה למטה והכל קיים בזה המפתח. ואמנם כי סוד הכתיבה והחתימה ביחד מחוברים וכתיבה בלתי חתימה אינו כלום כי בחתימה מתקיים הכתיבה והכל סוד אחד.

5 וכתוב לחיים כלומ' שהכתיבה תהיה בשביל החתימה כדי להחתם

לחיים. כל בני בריתך כלומ' כל אותם בעלי ברית המתקיימים בסוד הברית. ועל כן אנו אומרים סוד הברית כי בו קיום כל התחתונים ובו עומדים וקיימים בסוד קיומם. ובספר חיים. יש לך לדעת כי סוד שלשה ספרים שאמרו ז"ל הספר הגדול משלשתם ספר החיים כי הוא סוד עץ החיים. ועל כן אנו שואלים

10 סוד החיים | ברכה ושלוש כלומ' כי מסוד ספר החיים נמצא ברכה 75 ע"ב

ושלוש כי בו הכל ממקור הכל. ופרנסה טובה. כבר אמרנו כי סוד הפרנסה בהיות הנהר היוצא מעדן ומשפיע לתת די ספוק ללבנה ומשם שואבים התחתונים ובהתעוררו אצלה כל התחתונים ניוונים ושפעים מסוד השפע היורד וזהו ופרנסה טובה. וגזירות טובות בהיות סוד השמאל נכללת

15 בימין וזהו גזירה טובה. נזכר ונכתב בהיות חבור הכתיבה בזכירה יחד בשוה

2 אמת} הוא אמת ב 3 הכתיבה} הפתיחה ב / בלתי} בלי ב 4 מתקיים} מתקיימו בג 7 ועל... הברית} ליזא ב / קיום} מתקיימים ב 9 ספר החיים} הוא ספר חיים ג 10 כלומ' ליזא ב

1 חותם הברכה... יסוד. 2 אמרו ז"ל... : בבלי שבת נה ע"א. השווה זח"ב רכ ע"ב; זח"ג נד ע"ב, רצו ע"א; עקל הקדש, עמ' 63; ס' המשקל, עמ' 74 / הוא קיום העומד... : וכן בזהר מופיע הביטוי 'קיומא' כסמל לספירת יסוד. עיין יהודה ליבס, פרקים במילון הזוהר, עמ' 371 סי' 68. והשווה עקל הקדש, עמ' 61: "וצדיק יסוד עולם עטוד הברית הוא קיום כל הגוף". ראה ליבס שם עמ' 358 סי' 13. ברור שכאן פתוח הוא סמל פאלי הרומז ליסוד שהוא אבר הזכר באדם הקדמון. וכן בכ"י מינכן 47 דף 365 א: "הגני נכנס מענין הפתח (= מלכות) אשר בו המפתח (= יסוד) והוא סוגר ופותח... אולם השווה לעיל עמ' 20 הע' 2. 3 הכתיבה והחתימה: דומני שהכוונה לבניה ויסוד. אך לא מן הנמנע שהכוונה ליסוד ומלכות. על בינה כמקור הכתיבה, עיין זח"ג מ ע"ב: "הורתם דתורה ומצוה (= תפארת ומלכות) ומאי היא. דא יין דמגפרא (= בינה) דכל כתיבה דספר עלאה (= חכמה) תמן עריא ומתמן נפקא תורה ועל דא קרינן תורה שבכתב". והשווה זח"ב ר ע"א ובמקבילה בפ"י י"ג מידות לרמ"ל כ"י בהמ"ל ניו-יורק 1609 Mic. דף 130 ב: "הספר הוא החכמה כלל שאינו פתוח. הספר הוא הבינה על כי כבר הספר הוא פתוח בסוד כתיבתו. ואזי יודע עיש עם כתיבה והכתב נראית בפתיחתו... ואמנם כי בהיות זה הכתב (= בינה) פותח שעריו מוציא ממנו האמתיות בסוד התורה (= תפארת) בכלל אש ומים ורוח. ואזי התורה יוצאת ונקראת תורה שבכתב על עם הכתב המוציא". כדאי לציין שפירוש זה הוא חלק מהחיבור בכ"י מינכן 47; עיין שם דף 385 ב-386 ב. לפי הגירסה בכ"י ב "הפתיחה והחתימה" מסתבר יותר שפתיחה= מלכות וחתימה= יסוד. בתולעת יעקב דף לה ע"ב הגירסה היא "סוד הפתיחה והחתימה". על חתימה ככינוי למלכות, עיין פ"י האגדות לר' עזריאל, עמ' 49. והשווה ר' דוד בן יהודה החסיד ס' אור זרוע כ"י בהמ"ל ניו-יורק 2203 Mic. דף 76 א: "הזכירה רומז לכ"ע (= לכתר עליון)... ומן הזכירה אל הכתיבה שהיא בינה... ומן הכתיבה אל החתימה כשיכתב אותו ענין אזי צריך חתימ' מכת התפ' (= התפארת) הנקד' חותם של מלך". וכן אצל ניקסילה בינה היא מקור לאמתיות. השווה שערי אורה, כרך א, עמ' 271 ומשם בס' מראות הצובאות לר' דוד בן יהודה החסיד, עמ' רכג. תפיסה זו מצויה כבר בספרי ר' יצחק סגי נהור ותלמידיו בגירונה. וראה ס' הבהיר ס' קמג: מאמר השלישי מתואר כמחצב התורה' כלומר "שחצב הקב"ה כל אמתיות התורה... : ספר חיים... : תפארת. 14-15 השמאל נכללת בימין: עיין לעיל עמ' 4:7 ובהע' שם. 15 חבור הכתיבה בזכירה: בינה ויסוד.

הנגלה. המושלת בכל המשפיע לה כאמרו ויתרון ארץ בכל הוא כי ממשלת המלכות בכל הוא ומשם מתברך כאשר הודענו בסוד הנהר היוצא מעדן אשר משם פורחות הנשמות והוא המאיר לארץ.

והשיאנו יי' אלהינו. כלומר שינשאנו בסוד מעלותיו שהם ספירים פנימיים וכן אמרו ישא יי' פניו. ישא ברכה מאת יי'. את ברכת מועדיך הם הנחלים העליונים שהשפע יורד בהם להתברך הכל. וזהו מועדיך שהם מועדים יודעים עליונים. גזרת ספירים גזרתם. בשמחה ובשלום כאשר רצית כי בשניהם הטוב והחדוה בא לעולם. והחיים כי השמחה והשלום הם הטוב והשקט. הטוב והתפארת | וכל טוב לא נעדרת. ועל כן וקדשנו 75 ע"א במצותיך כלומר להיות משך הברכות נמשכות והקדושות באים בקדושתם מסוד נקדה העליונה הנקראת קדש כי כל הקדושות משם נמשכים ויורדים אל כל המקורות העליונות. ועל סבה זו ישראל מתקדשים בסוד הקדושות. ושם חלקנו בתורתך בהיותם אוחזים בעץ החיים למען יחיו. ושבענו מטובך סוד מדת הטוב מימין המעלות. ושמח לבנו בישועתך בהיות השמחה והרצון בא מסוד הנעלם והכל מתברך בשמחת עולם. וכן הוא סוד השכינה שכינת עולם כאמרו ושמחת עולם על ראשם. וזהו סוד אמרם ועטרותיהם בראשיהם. ומהר לבנו לעבדך באמת באותם הדברים הטבעיים בעולם להפטר מהם לעבדו כפי הראוי. ואי זה הוא זהו אמת. צדק ואמת ביחד נכונים ואין להפרידם בשום צד. ודברך אמת זהו סוד לעולם יי' דברך נצב בשמים. ואמנם כי

5
10
15

1 הוא] היא בג 2 הוא בכל בג 4 והשיאנו... אלהינו] והשיאנו את ברכת מועדיך ב
6 וזהו מועדיך] ליתא ג 6-7 שהם מועדים] שהמועדים בג 8 הטוב] טוב ג
9 ועל כן] ועל כן אמר ב ועכ"א ג 11 נמשכים] נמשכות ג / ויורדים] ויוצאת ג
13 בתורתך] עמהם בתורתך ג 15 והכל] ובכל בג / הוא] הוא כי הוא ב 17 לעבדו]
בעבדו ב בעבדו ג 18 צדק] צדיק ג / להפרידם] עם פרידה ב

1 ויתרון... הוא: קה' ה: ח. 4 והשיאנו... : השווה פירושו של ר' עזריאל עם דף 52 ב: 'השיאנו כד"א ישא ברכה מאת יי' כלומר שישענו אותנו מברכת מועדיו דברים עליונים שהוא מחועד בהם לזמן נועד נקראים מועדיו ואנו מבקשים שינשאנו ויושיענו עם... ברכת מועדיו לאור דבר הנקרא חיים ושמחה ועולם'. 5 ישא יי' פניו: במ: ו: כו / ישא... יי': תה' כד: ה. 11 נקדה העליונה... : חכמה. 15 וכן הוא סוד השכינה: בדומה לזה בפירושו של ר' עזריאל דף 51 ב: 'השכינה נקראת שמחה כד"א ושמחת עולם על ראשם'. 16 ושמחת... ראשם: יע' לה: י: נא: יא / סוד אמרם... : עין בבלי ברכות יז ע"א. והשווה לעיל עמ' 37, הע' 2. 16-17 ומהר לבנו... : השווה פירושו של ר' עזריאל דף 53 א: 'ומהר לבנו מן הדברים הטבעיים לעבדך באמת בכח הרחמים (= תפארת) ובאמונה כח הדין (= מלכות) ודברך שכתו' בו דברך נצב בשמים הוא אמת כד"א ראש דברך אמת והכל באמת והכל בדין ואין הדין אלא לקיים האמת ולכך דין האמת הוא המתקיים... והזכיר דבר כנגד הגזירה והזכיר אמת כנגד החתימה והזכיר קיים כנגד הכתיבה כד"א את הרשום בכתב אמת כשהוא נזרד נקרא רשום וכשהוא כותב נקרא כתו' וכשהוא חותם הרשום והכתו' והחתום נקרא אמת וזהו שאנו חותמו על הקב"ה אמת'. 18 צדק ואמת: מלכות ותפארת. אפשר שכאן אמת רומז ליסוד. 19 לעולם... בשמים: תה' קי"פ: פס.

ואמנם יפקד ויוזכר סוד זכר ונקבה. פקידה לנקבה זכירה לזכר. אחד באחד יגשו ואין להפריד ביניהם. זכרנו הוא יסודו של עולם אשר משם הנשמות פורחות. והשרש למטה ועשה פרי למעלה כי סוד פקידה עומד בזכירה וזה הסוד ועל יובל ישלח שרשיו. לפליטה לטובה כי הם סוד הפליטה. ואמנם כי על כן נאמ' שלש עשרה עניינים ידועים כנגד שלש עשרה מדות המתאחדים 5 בייחוד אחד. ועל כן אנו אומרים זכרנו בו לטובה שהוא זכירה בזכר ופקדנו בו לברכה סוד הפקידה המתברכת מן הזכירה. והושיענו בו לחיים סוד הנעלם בסוד החיים. חוס וחננו ורחם | עלינו והושיענו. שלשה כנגד שלשה 74 ע"ב להתיחד הכל כאחד בסוד חותם אחד.

10 מלוך על כל העולם כולו בכבודך. כלומ' בהתיחד כבודו בסוד חותמו ואין עמו אל נכר אזי יתנשא ויתעלה באחדותו בסוד נעלם. ביקרך כי זה היקר בהתאחדות הנעלם בנגלה. והופע בהדר גאון עוזך. והופע כלומ' התנוצץ והאיך אור הבהיר שהוא גאון עוזו סוד חביון עוזו שכנית עוזו. על כל יושבי תבל ארצך בהמשך החפיץ והרצון *אל כל התחתונים בהתברך הכל כראוי. וידע כל פעול כי אתה פעלתו בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד 15 את יי' והממשלה חוזרת לבעלה. ואזי הכל יכירו וידעו כי אתה הוא לבדך. ועל כן נאמ' לאחר כן ויאמרו כל אשר נשמה באפו אותם הדבקים בשמו הם אשר נשמה באפו והם השמחים ואומרים יי' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. יי' אלהי ישראל מלך סוד כח הנעלם ומלכותו בכל משלה סוד כח

3 ועשה [ועשה ב / פקידה] הפקידה ב 5 עניינים... עשרה [ליתא ב / עניינים] ליתא ג / המתאחדים [המתייחדים ג 7 לחיים] לחיים טובים ב 9 כאחד [אחד בג 10 כלומ'] ליתא ב / בהתיחד... חותמו [בהתיחד חותמו סוד כבודו ג 11 אזי] ואזי בג / יתנשא ויתעלה [יתעלה ויתנשא ב / באחדותו] באמרתו ב 12 בנגלה [הנגלה ג 14 אל] את א 16 והממשלה [הממשלת ג / אתה] ליתא ג 17-18 אותם... ואומרים] ליתא ג 19-18 בכל משלה] ליתא ב

1 פקידה לנקבה...: העוה זח"א קטו ע"א: "פקידה לנקבא זכירה לדכורא". ועיין שם קמ"ט ע"ב. הבתנה זו כבר מופיעה בפירושו של ר' עזריאל שם: "ויזכר הזכירה לזכרים והפקידה לנקבות". והעוה ס' אור זרוע שם. יתכן שזוהו המקור לפתגם הזוהרי. עיין גם ניקטילה, שערי אורה, כרך א, עמ' 105. הקשר הסימבולי בין הערשים זכור וזכר כבר נקבע בס' הבהיר. עיין לעיל עמ' 148, הע' 19. 2-1 אחד באחד יגשו: איוב מא: ח. 3 והשרש למטה...: מילה במילה בפירושו של ר' עזריאל: "שרש למטה ועשה פרי למעלה על אותו השפע שנמנה נקראת כן". 4 ועל... שרשיו: יר' יז: ח. עיין לעיל עמ' 4:106 ובהע' שם. 5 שלש עשרה מדות: עיין בעמ' הקדם הע' 5. 6 ועל כן אנו אומרים זכרנו...: עיין יצחק דמן עכו, ס' מאירת עינים, עמ' קכז: "זבאתי לומר מה שנראה בעיני להפריש בין זכירה לפקידה... לעולם זכירה רחמים... ופקידה לעולם מכח הדין... וזה שתקנו רז"ל ביעלה ויבא זכרנו יי' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה כי הזכרון הוא הטוב [= יסוד] והפקידה הברכה הוא הע' [העשרה-מלכות]". 7-8 סוד הנעלם בסוד החיים: בינה במפארת. 10 בהתיחד כבודו בסוד חותמו: מלכות עם יסוד. 11 ואין... נכר: דב' לב: יב. 12 הנעלם בנגלה: בינה במלכות. 13 אור הבהיר: בינה. 16 כי... לבדך: ע"פ נח' ס: ו.

קראת סוד שמו כלול בסודו ועניינו הנקרא בזה הסוד כאמרו כי שמך הגדול עלינו נקרא. אהבה ותרועה ויסוד עולם הוא הנקרא זכרון תרועה. ואמנם כי תרועה הוא סוד דין הקשה תקיעה הוא סוד הרחמים כאשר | התעוררנו בתקיעת שופר. 74 ע"א

5 אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא. הסדיר בכאן סוד שלש עשרה

עניינים להמשיך החפץ והרצון מן המקור העליון אשר משם תוצאות חיים. ואמנם יעלה כלומ' יתעלה הכבוד בעליו סוד מעלתו עד מקום השוקת. ויבוא כלומ' יבוא משרש כל השרשים סוד קדש הקדשים. יגיע כלומ' יתאצל בהמצאו מסבה לסבה ומכח לכח עד הגיעו אצל המדרגה התחתונה. יראה

10 מכח הנעלם אל כח הנגלה כדי להשפיע לתחתונים מתחת. וירצה שיתרצה

במקום מושבו ולא יתגבר עליו אצילות כח הדין. ישמע כלומ' כי בהיות משך הרצון מהקול הדק הפנימי אשר לא נשמע חוצה אל הקול היוצא הנשמע בהגיעו לשם משם יורד בהיות המים העליונים יורדים אל הסבה האמצעית שהוא הרקיע העומד בנתיים כאמרו יהי רקיע בתוך המים ותרגו' במציעות מיא. והוא סוד הקול הנשמע היוצא מהקול הדק אשר לא נשמע. ועל כן אנו 15 אומרים ישמע. יפקד זהו מקום הפקידה והזכירה. פקדונות הרי הן כזכרונות.

2 נקרא עלינו ג 3 סוד דין] הדין ג / דין... סוד] ליתא ב 7 יעלה] כי יעלה בג / יתעלה] יתברך ג / מעלתו] מעלת ב מעלה ג 13 בהגיעו] להגיעו ג / יורד] היורד ג 14 במציעות] באמצעות ג 15 והוא] שהוא ב / סוד] הסוד בג / מקול] מן הקול ב / הדק] הדק הפנימי בג

2-1 כי... נקרא: ע"פ יד' יד: 8. 2 ויסוד עולם... : וכן הלשון בפירושו של ר' עזריאל. השווה גם פ"י הרמב"ן עה"ת ויק' כג: כד. 3-4 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 144:6-9. 5 סוד שלש עשרה... : י"ג לשונות ביעלה ויבא כנגד י"ג מידות של רחמים הנמשכות מבינה [= המקור העליון]. עיין לעיל עמ' 7:8 ובהע' שם באריכות. 7 הכבוד: מלכות / מקום השוקת: בינה. 8 משרש כל השרשים: נראה שכאן הכוונה לבינה המכונה גם קדש הקדשים. בכתבי ר' עזריאל מגירונה ובחוג העינין "עשרש השרשים" הוא כינוי לכתר או אפילו לאין סוף. עיין עלום. "עקבותיו של גבירול בקבלה", עמ' 174; תעבי, פירוש האגדות לר' עזריאל, עמ' 82 הע' 9, ושם עמ' 90. מקור לשימוש זה אצל ר' עזריאל הוא שער יסודות להפילוסוף יצחק ישראלי המיוחס לאריסטו. ראה: 3 n. 41 (1936). A. Altmann, JJS VI מעבר במשמעות מועג מספירה הראשונה או האל הפרנסצנדנטי לבינה אפיין את שיטתם של רמד"ל וגיטליה. לעוד דוגמה עיין לעיל עמ' 8:6 ובהע' שם. 8-9 יגיע... התחתונה: עיבוד מעניין לפירושו של עזריאל, שם דף 52 א: "גע' יתקרב מכח לכח ומסבה לסבה עד הגיע אליו". ודבריו מובאים בס' אור זרוע לדוד בן יהודה החסיד כ"י בהמ"ל ניו-יורק 2203. מ"ה, דף 77 ב. 10 מכח הנעלם אל כח הנגלה: גם זה הולם את לשונו של עזריאל. 12 מהקול הדק הפנימי: בינה / הקול היוצא הנשמע: תפארת. ובלשונו של ר' עזריאל שם: "ישמע ואותו הרצון יעשה קול הנשמע המיוחד כח נעלם ורצון ורחרור והגיון הנפש". 13 הסבה האמצעית... : נראה שכאן הרקיע המבדיל בין מים העליונים ומים והתחתונים רומז לתפארת. עיין לק' עמ' 198:3-6. 14 יהי... המים: בר' א: ו. השווה זח"א לב ע"ב. 16 הפקידה והזכירה: מלכות ויסוד / פקדונות... : עיין בבלי ראש השנה לב ע"ב.

סדר לאח"כ כח הכלול מהם שהוא סוד] הרחמים הנקראת צדקה. ואע"פ שהוא רחמים הוא דין למי שצריך.

ובכן צדיקים יראו וישמחו. אמנם כי סוד הרחמים שהזכיר בכאן הוא כח שאמרו ז"ל ערבות שיש בו צדק ומשפט. וחזר וכלל את כולם כמתחלה. וישרים יעלוזו זו היא סוד גבורה הנקראת יושר. וחסידים ברנה יגילו זהו סוד החסד מים מאש. וזהו ברנה בהתחברם ביחד כאחד. ובהתחברם כאחד אזי עולתה תקפץ פיה והרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביד ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך | אתה הוא יי' אלהינו בהיותו הוא ית' מתיחד בחותמו 73 ע"ב ונשגב שמו והמלכות תתרום ותנשא על כל מעשיו ואפירין תבנה והיכל תוסד. ואזי הוא ית' מתיחד בחותמו בלי כחד. יי' אלהינו יי' אחד. 10

קדוש אתה ונורא שמך. מאחר שהזכיר למעלה כאשר בתחלה סוד גבורה וגדולה חזר וסיים בסוד הרחמים סוד קדוש ונורא. וזהו סוד גובה שמים. ועל כן סוד אמרו ויגבה יי' צבאות במשפט וגו'.

אתה בחרתנו מכל העמים. כלומ' בחרתנו משבעים אומות להיותנו קו האמצעי ביניהם. אהבת אותנו המשכת בנו משך האהבה ורצית בנו המשכת בנו משך הרצון. ורוממתנו מכל הלשונות בהיות (אל) רוממות אל בגרונם ורוממות שדי עליהם. וגובה להם ויראה להם על כל לשונות העולם בהדבקם במלכות נעלם. וקדשתנו במצותיך בהיות מקדשים בקדושתו בסוד מעלה ידועה כאמרו קדש ישראל ליי' ומתקדשים בחמש קדושות. ועל כן נאמ' בכאן חמשה דברים עליונים כנגד חמש קדושות מעלות אשר הם מצד ימין. וקרבתנו מלכנו לעבדתך כאמרו ואתם הדבקים ביי' אלהיכם. וישראל הם הקרובים אליו ודבקים בו לעבדתו שהוא סוד עבודת הצדקה סוד הרחמים כאמרו <והיה> מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה. ושמך הגדול והקדוש עלינו

1 הכלול] הכלל ב 3 שהזכיר] הנקראת שהזכיר ג 4 צדק] צדק צדקה ג 6 ובהתחברם כאחד] ליתא ב 7 עולתה] ועולתה ב 7-8 כי... הארץ] וגו' בג 8 אתה] ליתא ג 9 ותנשא] ותתנשא בג 10 בלי כחד] ליתא ב 15 בנו] אתנו ב 16 רוממתנו... הלשונות] רוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך ג / אל] ליתא בג 17 לשונות] הלשונות ג 18 מקדשים] מקדושים בג 19 ומתקדשים] קדושים בג 19-20 ועל... קדושות] ליתא ב 23 שלום] ליתא ב

4 שאמרו ז"ל... : בבלי חגיגה יב ע"ב. 12-13 גובה שמים: איוב כב: יב. 13 ויגבה... במשפט וגו': יש"ה סז. 15-16 אהבת... הרצון: מילה במילה מפירושו של ר' עזריאל. 16 רוממות אל בגרונם: תהי קמט: ה. 19 קדש ישראל ליי': יר' ב: ג / ומתקדשים בחמש קדושות: השווה מיון הקדושות לעיל עמ' 92: 5-6. 20 חמשה דברים... : לשונו של ר' עזריאל עם: "הזכיר ה' דברים כנגד ה' ספירות העליונות". 21 ואתם... אלהיכם: דב' ז: ד. 23 והיה... הצדקה: יש"ל: יז.

שמאל. ומפני זה אנו מתחילין מאותו הצד כדרך הראוי לה. וזהו ובכן תן פחדך יי' אלהינו על כל מעשיך בהיות סוד מדת הדין הקשה חל על מדת הדין הרפה למטה להיות העולם נידון בדין לפי סודו ועניינו כי סוד שבעים ושתיים שמות בהם משך הדברים והמדות על כל הנבראים. ועל כן סוד הפחד התחיל כאשר אמרנו. ואימתך על כל מה שבדאית. זהו סוד מדת הדין של מטה הנקראת אימה והמקבלת מן הפחד שהוא סוד החשך | כענין סוד אמרו 73 ע"א תפול עליהם אימתה ופחד. והנה אימה חשכה. כי הם סוד מדות הדין שתייהן. ועל כן הזכיר הפחד בתחלה אימה. ומפני זה ייראוך כל המעשים וישתחוו לפניו כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ויכירו וידעו שהשלטון והממשלה בידו של הב"ה. עוז בידך וגבורה בימינך כי האש יצאה מן המים כאמרו מימינו אש דת למו. ושמך נורא זהו יום הרחמים הנקרא נורא כאמרו האל הגדול הגבור והנורא. ואמנם כי בהיותם בסוד אגודה אחת מתיחד הכל בייחוד המדרגות כולם כפי הראוי.

ואחר שהזכיר סוד מדת הפחד הזכיר לאחר כן מדת גדלה. ואמ' ובכן תן כבוד לעמך כי הוא סוד ראש השבע מדות הידועי' ופתחון פה הוא סוד הגדולה. שמחה לארצך כי מכאן הוא סוד השמחה הנכונה כאמרו לו הגדלת השמחה. עשון לעירך כח סוד עשה הקצוות בסודם הוא הששון. צמיחת קרן זהו סוד יסודו של עולם אשר משם פורחות הנשמות. ועריכת נר זיו כח השכינה וזהו במהרה בימינו כאמרו ומהיר צדק. בימינו בהיותו דבק סוד צדק בימים העליונים] הפנימיים וזהו בימינו. ואחד שסדר כח הגדולה והגבורה

3 נידון] נכון ב 4 הנבראים] הדברים ב 6 הנקראת] שנקראת ג / כענין] בענין ב 7 חשכה] חשכה גדולה נופלת עליו ג / הם] הוא ב / מדות] מדת ב 8 אימה] ליתא ג 9 לפניו] לפניך בג / רצונו] רצונך בג 10 עוז] ועוז ב 11 מימינו] ליתא ב 14 גדלה] גאולה ב הגדולה ג 15 הידועי'] הידועות ג 16 סוד] ליתא ג / לו] לא ג 17 שטה] עש ב 18 נר] נר לבן יש (משיח ג) בג 20 הפנימיים] ליתא ב

2 בהיות סוד מדת הדין... : העוהו ב"ד להג: "מדת הדין של מעלה קשה ומדת הדין של מטה רפה". בראש השנה ספירת מלכות עזריאל מידת הדין הרפה יונקת ממידת הדין של מעלה. עיין לעיל עמ' 141:7-8 ובהע' עמ'. 7 תפול... ופחד: עמ' פז. העוהו וחי'ב נס ע"ב / והנה... חשכה: בר' פז: יב. 11-10 כי האש יצאה מן המים: הכוונה לאצילות דין מחסד. העוהו ספר יצירה פ"א מ"ב. 11 מימינו... למו: דב' לז: ב. והעוהו לשונו של ר' עזריאל עמ': "ואל גבורה בימך כמו שכתב מימינו אש דת למו יצא מן המים" / יום הרחמים: תפארת-נורא. ובפירושו של ר' עזריאל עמ': "שמך נורא כח הרחמים שהוא כלל מן הגדולה ומן הגבורה נקרא עמ'". 12 האל... והנורא: דב' יז: יז. עיין לעיל עמ' 14:81. 17-16 לו הגדלת השמחה: יש פ: ב. 17 כוח סוד... : גם כאן הלשון של ר' עזריאל בפירושו הג' דף 51 ב: "השכינה נקראת שמחה... כח עש קצוות יחד נקרא ששון". 17 צמיחת קרן... : וכן בפירושו של ר' עזריאל עמ': "צמיחת קרן יסוד עולם". 18 ועריכת נר... : ר' עזריאל עמ': "ועריכת נר זיו העשיתה". 19 ומהיר צדק: יש פ: ה. וכן נדרש פסוק זה בפירושו של ר' עזריאל בהמשך. 19 סוד צדק... : מלכות בספירות עליונות. 20 ואחר שסדד... : הועתק מילה במילה מפירושו של ר' עזריאל עמ'.

היוצא משלשה פסוקים מן התורה ויסע ויבא ויס וצירופו פנים ואחור ופנים. ונתחברו האותיות בתיבות שבעים ושתיים שלשה אותיות בכל תיבה ותיבה במנין שבעים ושתיים תיבות כמנין אותיות כל פסוק ופסוק מהשלשה אשר הזכרנו. תמצא שבעים ושתיים תיבות וכל האותיות אשר בהן הם מאתים וששה עשר. וסוד הכל הוא ויעבור סוד שבעים ושתיים תיבות רי"ו אותיות. וזה הוא בדיל ויעבור סוד שמו של ה"ה באותיות ותיבות. ואמנם סוד ובכן הוא ענין סוד השם בשבעים ושתיים.

ויש לי לעודרך על ענין זה בהיות שלשה ובכן ובכן והם סוד עמוק בשם זה כאשר אמרנו. כי תמצא סוד השלשה פסוקים המתחברים בצירוף שם זה האחד נכתב כסדר והשני למפרע והשלישי כסדר. והסוד הוא בשלשה המדות הידועות סוד האבות כי החסד והרחמים הם כסדר וסוד הגבורה הוא למפרע. ועל כן שלשה ובכן ובכן ובכן הם בכאן האחד הוא בסוד החסד והאחר בסוד הרחמים והאחר בסוד גבורה. ומפני כי סבת היום גורם אנו מקדימין סוד הפחד והוא פחד יצחק שמדת היום יונקת מאותה הסבה כי סבתה

2 ותיבה] ליתא בג 3 במנין] כמנין בג / שבעים ועתיים תיבות] הג' ע"ב תיבות ג 4 וכל האותיות] (נכפל) ג / בהן] בהם בג 9-10 עם זה] זה השם ב 10 נכתב] בכתב בג / והענין... כסדר] ליתא ב 11 כסדר הם ג 12 שלשה... ובכן] ג' ובכן ג 13 והאחר] והאחד ב והא' ג / והאחר] והאחד ב וא' ג / גבורה] הגבורה ב 14 סבתה] סבתם ב

1 משלשה פסוקים... : עמ' יד: יס-כא. עיין בבבלי סוכה מה ע"א ופ"י רש"י עם ד"ה ואני והו. 5 וסוד הכל הוא ויעבר... : השווה חז"א עם ע"ב. ויעבר= ע"ב תיבות ורי"ו אותיות. מצאתי מקבילה לקטע זה במאמר אנונימי בכ"י קמברידג' Od. 4.2.3. דף 91 א: "סוד שם המפורש היוצא מן ויסע ויבא ויס מספר תיבותיו ע"ב ומספר אותיותיו רי"ו. וזהו שאנו א' רחמנא אידכר לון קימה בדיל ויעבר כלומר בדיל רי"ו שכן אותיותיו ויעבור". ועיין עם דף 104 ב: "רחמנא אידכר לך כו' בדיל ויעור... והסוד שבו הוא רומז לשם בן ע"ב שהוא השם המפורש היוצא מן ויסע ויבא ויס. כיצד ע"ב של ויעבור הוא רומז לשם בן ע"ב נשאר רי"ו שהוא עולה מאתים ושש עשרה כמנין האותיות שיש בג' הפסוקים הנזכרים... וזהו סוד ויעבור". כתב-יד זה הוא אוסף מאמרים בקבלה הכולל בין השאר פירושי התפילות של ר' עזריאל, קטעים מהזוהר, כתבי חזו"ן העיון כגון קטע ממדרש שחמנו הצדיק, סודות קבליים על פסמי המנוחות מיקסילה ומיוסף הבא משעון הבירה, וקטע מס' המשקל על רמז"ל. ראה בעבודתה של גברין, עמ' 5. 10 והסוד הוא בשלשה... : ובכן ובכן ובכן= שלשה אבות= חסד דין ורחמים הרמזים בשלשה פסוקים על שם ע"ב. השווה חז"א נב ע"א: "אמר רבי ייסא אשכחנא ברזא דא בתקיעתא דרב המנונא טבא תלת ובכן ובכן לקבלי הני תלת [ויסע ויבא ויס]". כמובן סימבוליקה זו קדמה לדור הזוהר. ראה למשל פ"י מרכבת יחזקאל לר' יעקב הכהן, מהדורת א. פרבר, עמ' י: "שע"ב שמות הקדושים מתאחדים במדת הדין והאמת והחסד". יש לציין שאבן גבאי בתולעת יעקב, לד ע"א, כבר העיר על התקבלה מהקטע בס' הרימון והמאמר הזוהרי. השווה תשובת הגאונים שערי תשובה סי' רצז, עמ' 27: "ובכן ובכן ובכן אתתקינו תלתא ולא יתיר... חד ובכל יתגדל שמך וכו' רמז לך ה' הגדולה. תרי ובכן תן פחדך... רמז והגבורה. תלתא ובכן תן כבוד רמז לכבוד... ע"ש והתפארת". ברור שהכוונה עם היא גם שעלשה ובכן הם כנגד שלשה האבות: גדולה גבורה ותפארת. ועיין תפלה למשה על רמ"ק, שמב ע"ב: "ובכן הם ג' שהם ג' אבות בסוד ג' פסוקים ויסע ויבא ויס כדפי' הרשב"י ע"ה בזוהר". כנראה רמ"ק רמז על הגמרא מח"ב נב ע"א. 13 סבת היום גורם... : השווה רמ"ק, תפלה למשה, עם בהמער: "והנה זה ובכן תן פחדך הוא בגבורה וקדם מפני שלעולם מדת היום גורם והיא מדת הגבורה נוברת". וראה ר' עזריאל פ"י לתפלת מוסף על ראש העשרה, כ"י פאריס 596 דף 51 א: "זכאן התחיל מן הגבורה הנקראת פחד כדכתי' תפול עליהם אימתה ופחד".

ענין כי הוא סוד שפע המערכה כי שם צוה יי' את הברכה בסוד נעלם חיים עד העולם. כי בהתעלות הכבוד ממדרגה למדרגה ומסבה לסבה אזי החיים יוצאים ממקור מוצאם ונמשכים אל הסבות כולם. ועל כן אנו אומרים תחלת דברינו ובראשית מאמרינו להיותנו נזכרים לחיים והוא שאלת החיים בעלוי הכבוד בסוד הקדשים ובחיי הנפשים. ומפני שהלם סוד שלשה ספרים הנפתחים ביום זה אנו אומרי' שלשה חיים. זכרנו לחיים. אל מלך חפץ בחיים. כתבנו בספר חיים. למענך אלהים חיים זהו מקור החיים כי משם תוצאות חיים וכל אותם החיים משם יוצאים.

מי כמוך אב הרחמן. מאחר שהנכיר ענין שאלת החיים במשך הרצון לחיי הנפש כאשר הזכרנו אמ' לאחר כן כרחם אב על בניס המנהג עולמו במדת רחמים. וזהו זוכר יצוריו ברחמים לחיים כי ביום זה אין בשום צד שאלותינו בצורכי הגוף זולתי בחיי הנפש כאשר אמרנו בהיות היום עומד בכח זה כאשר התעוררנו ולא בסוד הגוף.

ובכן. שם זה הוא בסוד שמו ית' בסוד שבעים ושתיים כי שם זה בסוד שמותיו של הב"ה בסוד שם של שבעים | ושתיים. כי סוד שם זה הוא 72 ע"ב

4 ובראשית] וראשית ב / ובראשית מאמריו] ליתא ג / בעלוי] בעו ג 10 לאחר] אחר ב / כן] כך ג / המנהג] המנהיג ב 11 רחמים] הרחמים ב / ברחמים] ברחמי ג 12 זולתי] ליתא ב 14 שמו ית'] שמותיו של הב"ה ב 14-15 כי... ושתיים] ליתא ב 15 שמותיו] סודותיו ג / על] ליתא ג

2-1 כי... העולם: תה' קלג: ג. 2 בהתעלות הכבוד... : עליית מלכות עד בינה. העוה פירוש ר' עזריאל מגירונה לתפילת מוסף ראש הענה בכ"י פאריס 596 דף 51 א: "זוכרנו לפי שהדברים מתעלים מן המופע אל המורגש ומן המורגש אל המושכל ומן המושכל אל הנעלם. בהתעלות הכבוד אנו צריכים להזכר בעולם ואחרי הזכירה הכתיבה ואחרי הכתיבה החתימה ולפי שהחיים כלל לכל דרכי הטוב אנו אנו זוכרנו לחיים ופי' לחיים למקור החיים ואל החיים ולאור החיים". והעוה ס' אור זרוע של ר' דוד בן יהודה החסיד, כ"י בהמ"ל ניו-יורק Me. 2203, דף 75 ב, שמביא דברי ר' עזריאל. ברור שלשנו על ר' עזריאל, ובמיוחד הביטוי "התעלות הכבוד", השפיעה גם על רמד"ל. ואין ספק כפי שהוכחתי להלן בהערות שרמד"ל השתמש בחיבור של ר' עזריאל ולפעמים העתיק ממנו מילה במילה אך בלי לציין המקור. על השפעתו של ר' עזריאל על רמד"ל בקשר לענייני התפילה, ראה תשב"י, מעגת הזוהר ב, עמ' קנז. 5 סוד שלשה ספרים... : כנגד חסד דין ורחמים. עיין לעיל עמ' 141:17-142:3. העוה פי' התפילות והברכות של ר' יהודה בר יקר, חלק ב', עמ' פ: "ועל כי שלשה ספרים נפתחים בראש הענה... תקן לומר שלשה חיים". 7 מקור החיים: בינה. 10 כרחם... בנינים: תה' קג: יג. העוה פירוש התפלות והברכות לר' יהודה בר יקר, חלק ב', עמ' פא, ומשם באובדרהם, עמ' רסב. 14 ובכן... : רמז לשם ע"ב. רעיון זה כבר מופיע בבית מדרשו של רש"י וחוזר אצל חסידי אשכנז. עיין סידור רבנו שלמה בר' שמשון מגריזא, עמ' רה: "ובכן הוא אחד משמותיו של הקב"ה; וביתר אריכות פי' תפילת ר"ה על ר' יהודה החסיד המובא שם בעמ' רכו: "ובכן שם מעמות על הקב"ה שהאמתיות שלו עולות בגימטריא למניין שם אני והוא"; מחזור ופרי סי' עכח; שבה"ל סי' רפז; פור אי"ח סי' תקפב. וכן בפירושו של ר' עזריאל, כ"י פאריס 596 דף 51 א: "זפי' ובכן ע"ב שמות שבהם משך הדברים". ובנוסף הקצר בכ"י אקספורד 2456 דף 3 ב: "ובכן פי' בכח ע"ב שמות שזהו בכך". אמנם העוה בספרו של ר' יהודה בר יקר הג"ל, עמ' פז: "יש מפרשין בכך עולה שבעים ושתיים... ומכל מקום אינו מתיישב כאן פירוש זה עהרי הוא מזכיר השם אחר כך... ועוד לא מצינו זה השם בשום מקום שנעמו בכך". על היחס בין עזריאל ויהודה בר יקר, ראה גברין, ד' עזריאל מגירונה--פירוש התפילה, עמ' 71.

כל העלות. ועל כן הענין הוא נכון למשכיל. ואמנם כי בהיות ענין השגחת הדין על העולם והיום הוא גורם כי שם היראה כפי אשר אמרנו בסוד החלק הראשון בענין היראה. ועל כן הוא התחלת הכל כי הוא התחלת כל ההתחלות ממטה למעלה כפי אשר אמרנו בתחלה. ומפני שהוא יום הדין הקבוע לדורות יש לנו לכונן התפלות מסודרות על סדרן כענין מדותיו של הב"ה כאשר נפרש בע"ה. 5

זכרנו לחיים. יש לך להתבונן על מה שאמרנו ז"ל בשלש ראשונות אין לשאול שאלת צורכי הגוף בענין שאלת צורכיו של אדם מפני שהברכות האלו הם ענין סוד שבחו של מקום בעומק רום מעלתו. אמנם כי תחלת דברינו בברכה הראשונה אנו שואלים שאלותינו. כי על כל פנים מפני שצריך בתחלה לכונן מערכות אליינו ולסדר שבחיו ולהמשיך העלוי והחפץ והרצון מהמקור לסוד שמו אנו שואלים שאלותינו בברכות האמצעיות ולא בראשונות. ועכשיו ביום זה תחלת כל המערכות וסדר הברכות | אנו שואלים שאלות. 72 ע"א תדע לך כי סוד ענין זה הוא דבר ידוע למשכילים כי בכל שאר ימות השנה אנו מבקשים צורכי הגוף והעניינים הגופניים בצורכי העולם ועכשיו ביום זה בהיותו הוא ית' פוקד כל עולמו בכל ברואיו אנו מניחים כל צורכי הגופניים ואנו בוחרים בסוד החיים המחוייב עלינו לשאול בחיי הנפש כאמרנו ובחרת בחיים למען תחיה. כי על כן בהיותנו בוחרים בחיים ודבקים הנפש בהמשכת החיים ממקור מוצאם הוא ענין בהתברך סוד שמו והדברים מתברכים. ואמנם על מה שאנו אומרים זכרנו הוא ענין בסוד הנהר המרוה צמאונים בסוד כל

1 העלת] עלות ב / ענין] ליתא בג 3 בענין] כענין ב / הוא] ליתא בג 5 בע"ה] בעה"ח ב 6 לך] לנו ג 11 בברכות... בראשונות] בברכות הראשונות ולא באמצעיות ג 12 זה] ליתא ג / כל] ליתא בג 16-17 בסוד... בוחרים] ליתא ב 17 ודבקים] ומדבקי ג 18 בהתברך] בהתדבק ב

4 אשר אמרנו בתחלה: עיין לעיל עמ' 10:24. 6 יש לך להתבונן... : בעיה זו נזכרה בראשונה בתשובות הגאונים. העוה"ס הלכות גדולות, כרך א, עמ' 33; שערי תשובה ס' קנא: "לרבינו האי ז"ל ושעאלתם הא דאמר ר' יהודה אל ישאל אדם... והוקעה לכם זכרינו לחיים"; מחזור וסרי, עמ' 365, בשם "ובתשובת הגאונים"; שור א"ח ס' תקפב [ומשם באבודרהם עמ' רסא]; "יש מהגאונים שאמרו שאין לומר זכרנו לחיים... דקיימא לן לא ישאל אדם צרכיו וכו'". ועיין בכסף משנה לרמב"ם, משנה תורה, הל' תפלה פ"ב ה"ט, ועם בהגהות מיימונית ס' כ"ד ה"ג כתב דאיכא וכו' / שאמרנו ז"ל... : עיין בבבלי ברכות לד ע"א. 13 סוד ענין זה... : העוה"ס פירוש ר' עזריאל מגירונה לתפילת מוסף על ראש השנה המצוי בכ"י פאריס 596 דף 51 א (= כ"י אוקספורד נויבאר 1938 דף 232 ב). ראה עליו, שריידים חרשים מכתבי ר' עזריאל, עמ' 214, ועיין בעמ' הבא, הע' 2. פירושו על ר' עזריאל מצוי בענין נוסחים ארוך וקצר. ראה מרסל גבירן, "ר' עזריאל מגירונה-- פירוש התפילה", חלק ראשון, עמ' 20-23. 16-17 ובחרת... תחיה: דב' ל: ים. 19 זכרנו... : אבן גבאי בפירוש על תפילות ראש השנה הנכלל בתוך ספרו תולעת יעקב (לג ע"ב-לה ע"א) העתיק בציון המקור כמה קטעים מס' הרימון. כבר העיר על זה יעלינק, Beiträge zur Geschichte der Kabbala viii, n. 2. עיקר כונת זכרנו ליסוד צדיק עולם שהוא מידת הזכר ומקום הזכרון (ע"פ משחק מילים בין זכר וזכור שמקורו בס' הבהיר ס' קפב; ועיין לק' עמ' 1:153). העוה"ס גיקסילה, שערי אורה, כרך א, עמ' 94; רמ"ק, תפלה למטה, שלט ע"א.

מאורעות בני אדם זולתי כי המדות שהם משונות על פי הנראה מצד עצמנו נקרא כך. האחת שוקדת על הטובה והאחת שוקדת על הרעה. ואמנם כי במה שהוא מוחץ הוא רופא והכל הוא מצד עצמנו. ואם אנו רואין כי כל מדה יש בה דין ויש בה רחמים הכל לפי עצמנו הוא כי הוא ית' אינו משתנה לעולם. והרי אנו רואים כי המלך באותם הפנים שהוא עושה חסד ורחמים באותם הפנים ממש בלא שום שנוי אחר עושה דין ומשפט עם בני אדם. | ואמנם כי 71 ע"ב אעפ"כ אין שום שנוי במלך ואינו משתנה ופניו אינם מתהפכים בשום צד. ואנחנו השומעים דינם והרואים משפטיו אומרים כמה הוא המלך קפדן והרואים חסדיו אומרי' כמה הוא המלך בעל חסד ורחמן. אמנם כי הכל לפי צד עצמנו הוא ולא מצד המלך. ועל כן סוד אמרו כי באחת ידבר אל.

10 ואמנם כי לפי הסוד אין לפניו אמרו. עיין באמנם לפניו. לפני כסא כבודך. לפני כבודו כענין לפני השמים יהי רצון מלפני השמים והבן. כי הכל בדיוק הענין לפני לפניו בהיות המעלה חוזרת לבעלה בסוד נורא תהלות עלת

2 [כי] ליתא בג 3 רופא] מרפא ג 6 [בלא] בלי ב / אחר] במלך ג 6-7 אחר... שנוי] ליתא ב / עם... שנוי] ליתא ג 8 [דינם] דיניו בג 8-9 אומרים... אומרי'] ליתא ב 10 [מצד] לפי צד ג

1 המדות שהם משונות... : כל שינוי מידת דין למדת רחמים או להיפך אינו מצד עצמתו על האל אלא מצד פרספקטיבה האנושית כי כל מדה כלולה מדין ורחמים ובאותה המידה האל פועל או דין או רחמים. מקור הדברים בספרי המקובלים הראשונים בפרובאנס. השווה למעל סוד דו-פרצופין של הראב"ד המובא בעלום, ראשית הקבלה, עמ' 79, הע' 2: "לולי שגברא זו פרצופין לא יעשה מהם ייחוד גמור ולא יתעלה מדת הדין ברחמים ולא מדת הרחמים בדין". וכן בפירושו לספר יצירה פ"ד מ"א מד' יצחק סגי נהור [נדפס בעלום, הקבלה בפרובאנס, נספח, עמ' 15-16]: "יש טוב שהוא לרע ורע שהוא לטוב. לכך נאמר כפולות עוף תמורות כי הסבה עצמה עדיא טובה הומדה לו לפעול לו רע כמו הרעעים שהם מהפכים מדת הרחמים לאכזריות והצדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים... כפולות פנים בתוך פנים כחות מתוך כחות. הדברים שהם מדת הדין בתוך מדת רחמים כעלהבת קעורה בגחלת". ובפירושו ל"ג מידות על ר' אשר בן דוד הנדפס בתוך דן, קבלת ר' אשר בן דוד, עמ' 18: "ואנפ" שיהדין והרחמים נראין רחוקין זה מזה עניהם אדוקין זה בזה כי לפעמים יפעל אדם בדין והדין שב למדת הרחמים ופעמים הרחמים שב למדת הדין... והעי"ת ג"כ מתנהג כאדם". השווה גם ס' האמונה והבטחון לר' יעקב בן עשתי פ"ב, כתבי רמב"ן ב, עמ' עג"ט: "אנפ" שהעצמות יש ביניהן הפרש ממדת הדין למדת רחמים כל מה שיש בזה יש בזה ומפני זה מתהפכת מדת הדין למדת רחמים ומדת רחמים למדת הדין... שאלו לא היו המדות כולן כוללות זו את זו אי אפשר שתתהפכה זו לזו". עיין שם עמ' עג"ט ובס' השיב דברים נכוחים פי"ט, עמ' 153-154. והשווה זח"ב לו ע"א: "תנן בכל אינון כתרין קדישין דלעילא כמה דאשתכח דינא אשתכח רחמי וכלא בשעתא חדא". ובזח"ג רטב ע"ב: "לית כתרא מכל כתרא מלכא דלא יתכליל דינא ורחמי". ובזח"ב קעו ע"א: "תאנא כולא האי לא אתקרי אלא מספרא דילן". והשווה הלשון בפירושו לעשר ספירות מחוג ספר העיון שהוציא לאור עלום בכתבי יד בקבלה, עמ' 206: "שכל אלו הספירות... כלם כבוד אחד בלי שום חילוק ופירוד אלא מצד הפעולות המגיעות אלינו מהם". ובס' מערכת האלהות פ"ב ע"ב: "וענוי פעולה אשר מצד ההגהגה אינה כי אם מצד המקבלים". וראה אבן גבאי, עבודת הקדש, חלק הייחוד, פי"ב. יש להבחין את הרעיון עמופיעי כאן מתפיתו הפילוסופית של בעל רע"מ והתיקונים שלפיה הספירות הן תארי פעולה ולא תארי מרות. עיין תשבי, משנת הזוהר א, עמ' קג. 3-2 במה שהוא מוחץ... : השווה בבלי סנהדרין צא ע"ב; פסחים סח ע"א; ב"ד צה; א, עמ' 186; ספרי דברים שכם, עמ' 379. 3 כל מדה... עיין לעיל עמ' 101:6. 10 כי... אל: איוב ל: יד. 13 בהיות המעלה... : כל הספירות חוזרות למקורן בכתר שהוא עילת כל העולות. עיין לעיל עמ' 2:62-3 וברע"ט.

התרועה הוא סוד מדת הדין. והנה אנחנו מקשרים המדות ביחד להתעורר סוד הרחמים שהוא כלל כולם. ולפי אנחנו כוללים אלו עם אלו להיות הכל סוד אחד וענין אחד כאשר התעוררנו. ועל כן הוא סוד תקיעת שופר.

והתבונן ענין שופר. ואמרו ז"ל בגמ' ראש השנה ולא בשל פרה מפני

שנקרא קרן. אמנם כי הם ז"ל כוננו הענין על נכון בהיותם אומרים ומדקדקים 5

בין קרן לשופר. יש לך לדעת כי השופר הוא סוד בענין הפנים הנסתרים כלל

כל ההיות אשר מתוכו יוצא הכל כאשר אמרנו וכבר עוררתיך על סוד השופר.

אמנם כי הקרן הוא מלכות בית דוד למטה. ויש לנו להתעורר בזה היום סוד

הרחמים ולא הדין. ויש לנו להתעורר למעלה ולא למטה. אמנם כי יום זה אנו

צריכין להעביר ממנו הדין כי לצדו הוא יצר | הרע ובהמשכו הוא 71 ע"א 10

מלאך המות והכל אחד. ויש לנו להתעורר החיים ולהמשיך אחריהם ולא אחר

המות. ועל כן הוא השופר ביום ראש השנה להוציא מן השופר הקול הכלול

באש ומים ורוח סוד הרחמים כאשר אמרנו. ואמנם כי אנו צריכין שופר ולא

קרן והכל הוא נכון למבין למען ילך לבמח דרכינו ונרוץ ולא נכשל. והואיל

והתעוררנו בעניינים אלה יש לנו להתעורר בסוד התפלות בסוד נורא תהלות 15

כפי הראוי.

תפלות ראש השנה.

ויי אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא

יכילו גוים זעמו. תדע לך כי הוא ית' אין לפניו לא רוגז ולא עצבות וכו'.

וכבר אמרו ז"ל הענין הזה. אמנם כי יש בני אדם החושבים בדאותם ענין סוד 20

המדרגות היות סוד דין וסוד רחמים שיש שינוי ויש ענין שהוא ית' משתנה

בשום צד. אם כן מהו הענין הזה. תדע לך כי הוא ית' אין לפניו לא עולה ולא

שכחה ולא שנוי ולא עצבות ולא רוגז ולא קפדנות ולא שום דבר מכל

1 הוא] היא ב / אנחנו] אנו ב 2 הכל] הקול ג 4 ואמרו ז"ל] אהל ב ואהל ג

5 אמרים] לומדים ג 8-9 בזה... להתעורר] ליחא ג 9 להתעורר] לעורר ב

10 לצדו] לצד זה ג 11 להתעורר] לעורר ב / אחר] אחרי ב 12 הקול] הקול הדק ג

14 ילך] נלך ב 15 בסוד נורא] בעזר נורא ב 16 הראוי] הראוי בעזרת שדי אמן ב

20 אמרו ז"ל] אמרנו שז"ל אמרו ב 22 אם כן] וא"כ ב

4 ואמרו ז"ל... : עיין משנה ראש הענה פ"ג מ"ב. 6 השופר... : עשור רומז לבינה וקרן למלכות.

העוה זח"ג צט ע"א: "יעראל בעיין ביומא דדינא (נ"א דא) שופר ולא קרן בנין דקרן הא אתידע באן אתר

איהו ולא תדבקא דינא לא בעינא. ועיין עשר הרזים, כ"י בהמ"לניו-יורק Mic. 1887, דף 58 א.

10 יצד הרע... : עיין בבבלי בבא בתרא סז ע"א; זח"א מו ע"ב, קמח ע"אס"ח, קגב ע"ב, קסח ע"א,

קעד ע"ב, קצג ע"א, רב ע"א; זח"ב לג ע"א, קסג ע"ב, רסז ע"א, רסח ע"ב; זח"ג רסח ע"א.

18-19 ויי... זעמו: יר' יי. 19 אין לפניו... : העוה אבות פ"ד מ"ב.

כדי להתעורר באותו הקול היוצא שהוא כלול באש ומים ורוח ונעשה 70 ע"ב
 הקול והוא הדוגמא להתעורר הקול קול יעקב והוא סוד הרחמים. ואמנם בכך
 הוא ית' בהתעוררות של משה המתעוררים הקול ((כפי)) אשר אמרנו הוא ית'
 קם מכסא דין ועומד על כסא רחמים. ובהתעוררות שלמשה יש התעוררות
 למעלה כדוגמתו. ודבר זה נכון לכל משכיל. 5

אמנם כי ראיתי אומרים כי יש לנו לזכור מדותיו של הב"ה. והתקיעה
 היא רמז למדת הרחמים והתרועה הוא רמז למדת הדין הקשה. ונכון הוא הדבר
 כי התקיעה הוא סוד הרחמים וסימניך יעקב איש חלק. והתרועה היא דמו
 למדת הדין הקשה וסימניך עשו איש שער. ואל יקשה בעיניך להיות עשו בא
 מסוד מדת הדין. אמנם כי בהיות יצחק בסוד מדת הדין הקשה יצא בכורו עשו
 איש שער מאדם אדמוני כפי קבלתו מצד אביו. ועל כן כל דבר חושק וכוסף
 אחר מינו. וזהו ויאהב יצחק את עשו בהיותו חושק מין את מינו. אמנם כי

1 באש] מאש ג 2 הרחמים] רחמים ג / בן] בכך בג 3 בהתעוררות... ית' ליחא בג
 7 הוא] היא בג / הקעה] ליחא בג / הוא] היא ב ליחא ג 8 יעקב] ויעקב בג
 10 בכורו] ליחא ב 11 איש] בדמות איש ב / מאדם] ליחא ב ואדם ג 12 ויאהב...
 עשו] ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ב

1 כדי להתעורר... : הסבר דומה לכוונת מצות שופר הקשור לסוד התעוררות מופיע פעמים רב
 בזוהר. השווה למשל זח"א קיד ע"א-ע"ב: "בעיין לאתערא בשופר ולאנתערא קול דכליל באשטא ומיא
 ורוחא ואתעבידו חד ולאשמתא הוא קול מגו שופר והואו קול סלקא... וקב"ה אתער רחמי דהא כוונא
 דישראל מתערי לתתא קול חד כליל באשטא ורוחא ומיא דנפקי כחדא מגו שופר הכי נמי אתער לעילא
 שופר". ועיין זח"ב פא ע"ב, קפד ע"א-ע"ב, רנו ע"א; זח"ג יח ע"ב, צס ע"ב, קסס ע"א. 2 הקול...
 יעקב: ברכו: כב. 4 קם מכסא הדין... : עיין פדר"כ פכ"ג, עמ 336-337; פס"ד מא; ה; ויקד
 כס: ג, עמ תרעד; מד' שו"ס מז: ב. ובזח"ג צס ע"ב; זח"ג נח כ ע"ג. והשווה סי המשקל, עמ 120
 (משם מובא בפ' רקעני לויק כנ: כד, סו ע"א-ע"ב); ר' בחיי בן אשר, כד הקמח, עמ שפא.
 4 ובהתעוררות שלמשה... : עיין זח"א רלה ע"א: "זבאתערותא דלתתא אתער לעילא"; ושם רמד
 ע"א: "באתערותא דלתתא אתער הכי נמי לעילא". השווה זח"א לא ע"ב, לה ע"א, עז ע"ב, פו ע"ב,
 פח ע"א; זח"ב לא ע"ב; זח"ג צב ע"א-ע"ב, קי ע"ב, קיב ע"ב, קמה ע"א (פקודין); ועוד הרבה
 מקומות. 6 ראיתי אומרים... : השווה פי' שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ תקלס: "תקיעת
 השופר ורחמים בו מדותיו על הקב"ה דין ורחמים התרועה והשברים דין והתקיעה רחמים". ועיין ס'
 המשקל עמ' 121. לא מצאתי מקבילה מדויקת בגוף הזוהר. אבל השווה זח"ב רנא ע"א: "יודעי תרועה
 מתברי האי תרועה דאיהו דינא קשיא". ועוד בזח"ג רלא ע"ב: "לילותא [= תרועה] דאיהו דינא תקיפא.
 תלת תבירין [= שברים] דאיהו דינא רפיא". כפי שכבר העיר שלום, אל מאמר העני רומז רמד"ל בסוד
 עשר ספירות בלימה בעם "זבירועלמי אמרו". עיין עמ עמ' 363 הע' 93. והשווה ר' יוסף הבא משושן
 הבירה פעמי המצות, עמ 210: "תקיעה הוא מדת רחמים ותרועה הוא מדת הדין ומתערבת הרחמים עם
 הדין". ובכד הקמח לר' בחיי, עמ שפא: "זעתי המדות אלו הן רחמות במצוה זו על תקיעת השופר
 התקיעה כנגד מדת רחמים התרועה כנגד מדת הדין". יש לציין שלדעתו של הרמב"ן תקיעה כנגד רחמים
 ותרועה כנגד שכניה או דין הרפה. עיין פירושו לויק כנ: כד. וראה יצחק דמן עכו, מאירת עינים, עמ
 קסד. 8 איש חלק: ע"פ בר' כז: יא. 11 איש שער: שם עש. עשיו הוא נציג של סטרא אורא
 הנמשך מיצחק שהוא מידת הדין. 10 אמנם כי להיות יצחק... : השווה זח"א קלו ע"ב: "תא חזי
 עשו נפק סומק כמה דכתבי ויצא הראשון אדמוני ואיהו זינא דיצחק דאיהו דינא קשיא דלעילא ונפק מניה
 עשו דינא קשיא דלתתא דדמא לויניה וכל זינא אמיל לויניה. ועל דא רחיס ליה לעשו יתיר מעקב כמד'
 ויאהב יצחק את עשו". 12 ויאהב... עשו: שם כה: כח / בהיותו חושק... : על שימוש זה
 בזוהר, עיין לעיל עמ 39 הע' 5.

בתחלה. אמנם כי על נכון להיות תחלת מעשיו של הב"ה יש לכוון בנין עולמו על הצדיקים כי הם בנין העולם ועמוד העולם כדוגמא של מעלה. אמנם כי הרשעים הם סותרים את להעולם. על כן ביום | זה הוא ית' בונה 70 ע"א בנין עולמו וממכון שבתו השגיח את כל יושבי הארץ. היוצר יחד לבם המבין את כל מעשיהם. ואמנם כי בהגו רשע לפני מלך מתכוון כסאו במכון. והנה הוא ית' מתעורר התעוררות בעולמו לעיין במעשיהם כי ענין הוא גדול לפני העולם כאשר אמרנו.

ענין תקיעת שופר בזה היום. הנה בכאן פירשו המפרשים כל אחד ואחד כפי הנראה לו. אמנם כי המפרשים כוננו הענין ופירשו כפי אשר השיגה דעתם אבל כי הענין הוא נכון למבין. יש לך לדעת על כי סוד ייחודו ית' נתהווה סוד מציאותו להיותו נשלם ונסמך מסוד העולם הנסתר כאשר אמרנו עד העולם הנגלה. וזהו ברוך יי' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. אמנם כי מן העולם הנסתר נתהוו כל ההיות ומתוכה דמות ארבע חיות על כי הוא סוד נקבה תסובב גבר ומשם נמשכים כל ההיות בסוד מציאותו ית'. והנה בהתעוררות המציאות תמצא סוד האש והמים והרוח הם כלל אחד. וכבר ידעת על קול השופר היוצא כלול מאש ומים ורוח באחד ויוצא לחוץ בדפיקת האויר הנתפס בשופר ובהמצאו לחוץ עושה מהם כלל אחד ונתהווה הקול הנשמע. וזהו קול השופר הנשמע היוצא מן הקול גדול אשר לא נשמע החוצה כי הוא הדק הפנימי וכבר התעוררנו בזה.

אמנם תדע לך כי הוא ית' בהיותו בכסא הדין בזה היום וכל באי העולם נכנסין לפניו לדין מרוב אהבתו וחבתו בהם בישראל מכל האומות הכין לפנייהם עצה כרחם האב על הבנים. ואנו לוקחים השופר ותוקעין|

3-2 ועמד... העולם| ליתא ב 5 מתכוון| מתבונן ב 6 מתעורר| מעורר ג / במעשיהם| בראשית ג / ענין גדול הוא ב / לפני| לבני בג 9 ואחד| ליתא ב / כוננו כוונו ב 10 ית' ית' ב 11 ונסמך| ונמשך בג / מסוד| בסוד ב 13 כל| ליתא ג / ארבע| הד' ג 14 תסובב| תסובבת ב 15-16 הם...רוח| ליתא ב 16 באחד| כאחד ב 17 האויר| האור ב

5-4 וממכון... מעשיהם: תה' לג: יד-טו. 8 פירשו המפרשים...: השווה סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 382, הע' 93. 11 העולם הנסתר: בינה. 12 העולם הנגלה: מלכות / ברוך... העולם: תה' קומח: דה"א סז: לו. עיין לעיל עמ' 9:23-10 ובהע' שם. 13 דמות ארבע חיות: ית' א: ה. הכוונה לארבע ספירות חסד דין רחמים ומלכות העומדות בתוך בינה קודם יציאתן לפועל. עיין לעיל עמ' 23, הע' 1. 14 נקבה תסובב גבר: יד' לא: כא. נקבה= בינה וגבר= חכמה. 16 קול השופר...: שופר רומח לבינה וקול השופר הכלול מאש מים ורוח לתפארת. השווה זח"א כט ע"ב; זח"א פא ע"ב, רנ ע"ב; זח"ג צט ע"ב; שוען עדות, עמ' 370. ובעקל הקדש, עמ' 31 עגמם מזכיר רמ"ל את מאמר הזה מס' הרימון. וראה בעמ' הבא הע' 1. 19 כבר התעוררנו בזה: עיין לעיל עמ' 2:96-5.

ראש השנה של צדיקים וכו'. ואמנם כי הם מקומות ידועים הספרים האלה במקום השכר והמוב ומקום העונש והמשפט ומקום התלוי ביניהם לשוב הבינוניים מחמתם ויחיו בתשובתם.

הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי. הגו רשע לפני מלך ויכון כסאו. על כל פנים יש לך לדעת כי לא לחנם העתיקו דברים אלה אנשי חזקיה מלך יהודה כאמרו גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה. כי יש לך לדעת כי על ענין ידוע ועמוק הוא בהיות המלך השלים על הארץ והוא המשביר לכל עם הארץ החסאים בנפשותם בשברי הדין ועונשים הראויים לכל אחד ואחד כפי חטאתיו. אמנם כי כבר התעוררנו כי בהיות צדיקים בעולם המדה מתעמרת בזוהר שלום ויושבת בין שני הצדיקים במהללה להתכונן בצל אהלה. והנה התעוררנו על היות המלך שלמה בין שתי נקבות וכל זכר עומד בדוגמתו בהיותו נשואי ירא השם כאשר אמרנו. אמנם בהיות צדיק בעולם סכת דוד עומדת בין שני זכרים. והכל לענין ידוע בהיותה אוזרת למעלה ולמטה וצדיקים לעולם ירשו ארץ והבן.

ועל כן בהיות היום עומד בדין של העולם ולהשיג ממכון שבתו על בני האדם אזי הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי הגו רשע לפני מלך כדי שתתן ריוח והצדיקים יתעוררו את האור להמשך אחר אור המושכל כאשר התעוררנו

1 ראש הענה] בראש הענה ב ברה"ג / על צדיקים וכו' ליתא ב 10 עלום] עלה ב / הצדיקים] צדיקים ב 11 להתכונן] ליתא בג 13 ידוע] ליתא ג 15 עומד] עומדת ב 16 האדם] אדם בג 17 ריוח] ריוח בג / יתעוררו] יעוררו ב / אחר] אחרי בג / אור] האר ב

1 הם מקומות ידועים... : ברור מכאן שעלעלה הספרים הנפתחים בראש הענה הם כנגד עלש הספירות המרכזיות: ספר על צדיקים כנגד חסד שהוא "העכר והטוב" וספר על רשעים כנגד דין שהוא "העונש" וספר על בינונים כנגד תפארת שהוא "המשפט התלוי ביניהם". תפיסה זו כבר הוזכרה אצל ר' עזרא מגירונה. עיין פירושו לאדוות הגדפס בחוך לקם עכחה ופאה, י"ב: "תנו רבנן ג' ספרים וכו' צריך אתה לדעת כי ג' ספרים הם ג' ספירות שהם האבות [חסד דין ותפארת]". סימבוליקה זו חוזרת הרבה בספרות הקבלה במאה ה'י"ג. עיין למשל אצל הכבוד לר' שוודרוס אבולעפיה, סז ע"ג; ס' תעק לר' יוסף הבא משעון הבירה, עמ' 42; פירושו על רקאנטי לויק כג: כד, סז ע"ג; והג"ל, ס' סעמי המצות, כ ע"ב. וראה ס' הקנה, עמ' ע"א; מצודת דוד לרדב"ז, כא ע"א. וכן משמע מח"ג ק ע"ב. אולם העוהו זח"א לו ע"א: "חלת ספירן פתיחן ברה"ה... ספר עלאה... ספר אמצעינתא כללא דעילא ותמא... ספר תליתאה דאקרי תולדות אדם". מעם משמע שהעלעלה ספרים הם כנגד חכמה תפארת ויסוד. 4-5 הג... כסאו: מעל כה: ד-ה. 6 ג... יהודה: עם שם א. 7-8 השלים... הארץ: בר' מב: ו. 9 בהיות צדיקים... : כעם שהקב"ה [המלך שלמה] מצוי בין שתי נקבות-- בינה ומלכות-- כך מלכות [סכת דוד] מצויה בין שני צדיקים. חד העומד בארץ וחד בעולם האלוהות שהוא ספירת יסוד. יתר על כן, בדוגמתו על הקב"ה כל צדיק למטה צריך לעמוד בין שתי נקבות: אמתו הארצי והשכינה. העוהו זח"א קנ"ג ע"ב: "הא נחמה [= מלכות] דבין תרי צדיקי יתבא [הלעון כאן: ויושבת בין שני הצדיקים] לעלמן דחתיב צדיקים ירשו ארץ צדיק לעילא וצדיק לתתא... צדיק מספרא דא וצדיק מספרא דא כמה דזכורא לעילא יתיב בין תרי נוקבי הכי נמי נוקבא לתתא יתיב בין תרי צדיקי". ראה ליבס, "המשעו של הזוהר". עמ' 122. ועיין לעיל עמ' 138: 10-15. 14 וצדיקים... ארץ: ע"פ מה' לו: כס.

סוד השנה בסוד שנים עשר חדש אשר נכון בהיותו מתנועע על ארבעה פרקים כי השנים עשר חדש הם השנים עשר איברים כאשר הזכרנו. אמנם כי הענין נכון לכל משכיל בהיות ארבעה פרקים הידועים בשנה אשר האיברים מתנועעים בהם והגוף הוא נכון עליהם. והנה על כן תוכל לדעת הסוד האמתי בהתעוררות זה כאשר אמרנו.

5

ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות ראש השנה דבר ידוע לכל משכיל. ועל כן אמרו ז"ל ראש השנה למלכים ולדגלים כי יש לך לדעת כי הוא יום הדין לדורות על כי משם בא הדין מיניקת יצחק כי בהיות מדת גבורה סוד הדין הקשה משם חפר אוכל גבורה של משה. והעולם עומד בדין כי גם אמנם סוד הדין הוא ביום זה ופקידת כל העולם בהיות המדה שולמת בחדש השביעי. ועל כן יש תיקון ימים אלו מהתחלת החדש עד שתאיר הלבנה המלך הקדוש והמלך המשפם על סוד המדה השולמת מצד גבורה של מעלה. וזהו סוד ראש השנה כפי הענין אשר אמרנו. אמנם כי ביום הזה הוא ית' דן כל העולם ויושב על כסא דין. והנה בהיות יום זה קבוע לדורות לדין העולם אמרו ז"ל כל בני העולם עוברין לפניו כבני מרון. ואין נסתר מחמת המלך בהיותו רואה החוסיים ואינם שבים בתשובה ואזי חמת המלך מלאכי | מות וספרי 69 ע"ב מתים פתוחין לפניו. והנה כי על כן אמרו ז"ל שלשה ספרים נפתחים ביום

10

15

2 אמנם) ואמנם ג 3 נכון) הוא נכון בג 4 נכון הוא בג 6 בביאורו] בו ב / ראש השנה] לימא ג / דבר] הדבר ג 8 לדורות] לימא ג / על] ועל ג / מיניקת] מתקת בג / גבורה] הגבורה ב 10 הוא] לימא ג / ופקידת] נפקדת ב נפקד ג 11 שתאיר] שתאור ב 12 העולמת] שעולמת ג 13 ההו] הו ג / דן] כן ב 14 זה] הכיפורים ב / בני] לימא ב 16 המלך] מלך ג 17 כי] לימא בג / ביום] לימא בג

1 סוד השנה...: הסימבוליקה כאן על האיברים והפרקים לא ברורה למדי. אמנם לפי המאמר בוח"א עם בהמשך ארבעה פרקים מכוונים כנגד ארבע ספירות חסד דין רחמים ומלכות: "דתינן בד' פרקים... ורזא דמתניתא אוקימנא... לקביל רתיכא עלאה רזא דאבתן דודו מלכא". ועם רכז ע"א: "כד יסתכלון מלי כלא אשתכח בהני פרקין אברהם יצחק יעקב דוד מלכא". ראה תשבי, משנת הזוהר ב, עמ' 508.
7 אמרו ז"ל...: ראש השנה עם שם. כדאי להזכיר שלפי דברי המענה ראש השנה למלכים ולדגלים הוא באחד בניסן ולא באחד בתשרי כמו שיוצא מכאן / הוא יום הדין...: דומני שכאן ראש השנה כנגד מלכות (= תחלת מעשיו של הקב"ה) שהיא בית דין למטה היונקת מגבורה אפ מדת הדין הקשה (= יצחק). ועיין לק עמ' 149:12-150:1. העוהה זח"ג לב ע"א, צם ע"א, ריד ע"ב, רפב ע"ב; משכן העדות, כ"י ברלין אור. 833, דף ע"ב; ס' המעקל, עמ' 118: "והקב"ה הוא מעגיה ומעייין בדין על כל בני העולם בהתעורר המדה והכח הנקרא פחד יצחק והיום עומד בסוד אותו הדין אל דורות כי משם חפר אוכל. סוד החדש השביעי שהוא סוד המדה השביעית (= מלכות) הנקראת כסא דין". ועיין זח"ג רלא ע"א: "תרי יומין דר"ה אמאי תרי יומין בגין דאינון תרי בי דינא דמתחברן כחדא דינא עלאה דאיהו קשיא בדינא תתאה דאיהו רפיא ותרווייהו משתכחי". בדרך כלל לפי הסימבוליקה בגוף הזוהר ראש השנה רומז לספירת גבורה שהיא מדת הדין הקשה. אך ברע"מ והמיקונים במאמרים בודדים ראש השנה הוא כנגד מלכות. ראה תשבי, עם, עמ' תקח-תקפ. וכן לפי ניקפילה; העוהה שעגרי אורה, כרך א, עמ' 105: "ראש השנה הוא סוד אדני (= מלכות)". ראה בס' פעמי המצות לר' יוסף הבא משעשן הבירה, עמ' 210: "עראש השנה הוא התחלת הדין שהוא בינה". 9 משם חפר אוכל: איוב לפ: כפ. 14 אמרו ז"ל...: מענה ראש השנה פ"א מ"ב. 17 אמרו ז"ל...: עיין בבבלי ראש השנה פז ע"ב; ירו' ראש השנה פ"א ה"ג.

ואמנם כי בשמחת מועדינו אשר אנחנו שמחים בשמחת המלך יש לנו לשמוח בשמחתנו לעניים ההולכים אחרי המלך ולתת עליהם ברכה בשמחת מועדינו. וכבר [אמר] ז"ל כל האוכל ושותה בחג ואינו משמח לעניים לאחר שנפטר מן העולם לסוף שלשה ימים בהיותו בקבר כריסו נבקעת וזורקו על פניו ואומ' סול מה שנתת בי שנא' זריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. אמנם כי הענין נכון בהיות העניים בני ביתו של מלך ואנו שמחים בשמחתו של מלך יש לנו לשמח לבני ביתו. למה יקצוף האלי"ם בראותו בני ביתו זועמים רעבים גם צמאים. על כן הדבר הזה בהיותו גורם עליו נקמת המות ובשכבו בקרבו. אמנם כי בשמחת המלך יש לשמח לעניים בני היכלו כפי אשר אמרנו. על כן אל יקשה בעיניך בהיותך משמח אלי"ם ואנשים אותם אשר המה מהיכלו על כל המובה אשר עשה יי' לדוד עבדו ולישראל עמו.

ראש השנה הוא יום הדין לדורות והוא תחלת מעשיו של מקום. ויש בו עניינים גדולים בסדר היום. ואמנם כי יש לך לדעת על מה נקרא ראש השנה ואין שנה בלתי שנים עשר חדש. ואמנם כי כבר התעוררנו על ענין סוד אמרם בארבעה פרקים בשנה העולם נדון. והנה כבר עוררתיך על מה אמרו פרקים ולא אמרו זמנים ולא תקופות. אלא ודאי כי הם | ז"ל ידעו העיקר 69 ע"א האמתי ויכוננו דבריהם על יושר. יש לך לדעת כי הוא ית' הכין ופעל גוף האדם בחכמה עליונית וכל איבריו סדרם על נכון ועשה כל האיברים להתנועע על ארבעה פרקים. ואמנם כי שמונה הם הנשאים אבל אין התנועה בהם כי בהיות שנים עשר איברים ידועים סוד הקשרים אשר בזרועות ובירכיים. על כן ארבעה מהם העומדים באמצעיתם אשר כולם מתנועעים בהם. אמנם כי הם ארבעה פרקים שנים מהם בזרועות ושנים מהם בירכיים. וכולם נכונים להתנועע על אותם הארבעה אשר הזכרנו. אמנם כי כענין זה

1 ואמנם כי בשמחת] ליתא ב / מועדינו] גורלינו ומועדינו ג 2 לשמח] לשמח בג 3 וכבר] ועל כן ב / ז"ל אמר] בג / לעניים] את העניים ב 5 ב"ל לי ג 12 הוא יום הדין] הוא הדין ב ה"ה ג 13 לך] ליתא ב 14 ענה] ענת ב 15 על מה] למה ג 18 האיברים] האיברים נכונים ב 21 ובירכיים] ובירכיים בג 22 בירכיים] בברכיים בג 23 וכולם] והם ארבעה פרקים ידועים והגוף כולו נכון על השנים עשר הידועים [אשר בזרועות ובירכיים ג] וכולם נכונים להתנועע... בג / כענין] בענין בג

1 בשמחת מועדינו... : השווה רמב"ם, ס' המצות, מצות עשה ס' נד; זח"א י ע"ב; זח"ב פח ע"ב. 3 אמרו ז"ל... : עיין בבלי שבת קנא ע"ב; ירו' מועד קטן פ"ג ה"ה; ע"ס יבמות פט"ז ה"ג; ויקר' יח: א, ע"מ עצה; ב"ד ק"ז; ע"מ 1290. אך יש לציין שהדרשה בהקשר עם החיוב לתת מזון לעניים בחג מפיעה רק בזוהר. השווה זח"א י ע"ב; זח"ב פח ע"ב; רצט ע"ב. 5 זוריתי... חגיכם: מ"ל ב: ג. 7 למה יקצוף האלי"ם: ק"ה: ה. 7-8 רעבים גם צמאים: תה' קז: ה. 10-11 על... עמו: מ"א:ח: סו. 15 בארבעה פרקים... : עיין מענה ראש השנה פ"א מ"ב; בארבעה פרקים העולם נידון". והשווה הגירסה זח"א רכו ע"ב: "דתנין בארבעה פרקים בשנה העולם נידון".

כנגד השבע שבועות שנים כאשר אמרנו. ואזי עולם בעולם יתחדו כי המלכים נועדו. והכל על ענין ידוע ונכון לכל משכיל.

חג השבועות. יש לך לדעת על מה נקרא חג שבועות על שם שבעה שבועות והם סוד שבע קצוות המתיחדים בסודותם להיות השתלשלות והתקשרות הכל <כאחד>. והוא נקרא עצרת כתר ג' כנישות על היות מתאסף ומתקשר הכל בסוד אחד. ואזי תורה שבעל פה מתיחדת בתורה שבכתב להיות הכל אחד. והנה בזה הענין תוכל לדעת כי בכאן <נשלמו> בשלימותם <ודבקו במלכם כפי הראוי. ועל כן מכאן ואילך הלל גדול להודאת כי השם רצם וכבר הגיעו אל מקום חפצם וקבלו התורה על <לואחותם ברכב אלי"ם רבותים. ויצאנו בין המשפטים להיות אומה יחידה> נכרת ומיוחדת לעבודתו מכל שאר האומות כי יעקב בחר <לו יה> ישראל לסגלתו. והנה הוא אזי התחברות השלשלת בייחודה וכל המבעות נצמדים והיו לאחדים. ועל כן יש לנו לשבות ביום זה כי שבת הוא לאלהינו כי על כל פנים אז עלינוים ותחתונים כולם בשלימותם והעולם נתבסס והזוהמא <נתעבר וחמאו וענשו ועטיו של נחש נתבטל ויצר הרע חלף והלך לו. וכל האומות העבירים הוא | ית' מלפניו וישראל גוי אחד בייחוד לבבו וישאר הוא לבדו לאמו 57 ע"ב ואביו אהבו. על כן יש לנו לשבות ולנוח ולשמוח בחלק גורלינו.

1 השבעה] השבעה ב / כי כי הנה בג 2 על] לימא ב 3 על מה] למה ב
 4 בסודותם] בסוד ב בסידורם ג / השתלשלות בג 5 נקרא] הנקרא ג 8 כי השם]
 שהשם ב 9 מקום] מחו ב / ברכב] ברכם ג 10 ומיוחדת] מיוחדת בג 13 שבת]
 יום שבת ב / אז] אזי בג 14 נתבסס] יתבסס ג / נתעבר] עברה ב 17 גורלינו]
 גורלו ג

3 על מה נקרא... : שבע שבועות כנגד שבע קצוות. השווה זח"ג צו ע"ב (פקודין). חג השבועות בעצמו מחקיים ביום החמשים כנגד ספירת בינה שבה נכללות כל שבע ספירות הבנין. זוהרי משמעות השם עצרת ע"פ תרגומו כנישתא. 6 ואזי תורה שבעל פה... : חג שבועות הוא יום חתונה בין תפארת ומלכות המסומלות כשתי התורות. השווה זח"א ח ע"א; זח"ב קפג ע"ב; זח"ג צו ע"א-ע"ב. והשווה סוד חג השבועות לרמד"ל המצוי בכ"י וסיקאן 428, דף 37 ע"ב: "זליל החמשים הוא הלילה הזה ליי' לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה. ובניה המחזין לה בארץ מכניסין אותה לחופה." 9-10 ברכב... רבותים: ע"פ תה"סח: יח. 10 בין המשפטים: ע"פ בר' מסי' יד; שופ' ה: סז. 11 כי... לסגלתו: תה' קלה: ד. 14 והעולם נתבסס: לפי שימוש לעון זוהרי: לבסמא דינן. ראה גליון: Major Trends, p. 388 n. 44 / והזוהמא נתעבר... : ע"פ האגדה בבבלי שבת קמו ע"א: "שבעתה שבא נחש על חוה הפיל בה זוהמא ישראל עתמדו על הר סיני פסקה זוהמתן". ועיין יבמות קג ע"ב; עבודה זרה כב ע"ב; זח"א לו ע"ב; נב ע"א. סג ע"ב, ע ע"ב, קכו ע"ב, רכח ע"א; זח"ב צד ע"א, רלו ע"ב; זח"ג יד ע"ב, צו ע"ב. משולב כאן לציור זה עוד מחסבי אנדי על ביסול יצר הרע מן העולם בזמן מתן תורה. עיין שהש"ר א; ב; זח"ב קפג ע"ב; זח"ג צו ע"ב (פקודין). כדאי לציין עגם בזורר לפעמים עני המסיבים נעלבים ביחד. עיין זח"א נב ע"ב: "בשעתא דקיימו ישראל על סודא דסיני אתעבר מנייה זוהמא דהאי חייא דהא כדין בסול יצר הרע הוה מעלמא". וכן בזח"ב קצג ע"ב. 16-17 וישאר... אהבו: ע"פ בר' מד: כ.

העומר וניתנה מצוה זו לזכרים מפני הפעם אשר אמרנו להיות כל העניינים במה שראוי להם.

ואמנם כי בהיות חמשים שערי בינה אנו מונים חמשים יום. ועל כן סוד החמישים מן היובל כי יובל היא שנת החמשים שנה והוא שבעה שבועות כסוד שבע שנים שבע פעמים. וכבר הודענו על ענין יעקב שעבד שבע שנים והוא ענין ידוע אצלו כי מה שאמ' אעבדך שבע שנים והזמין עצמו לזה מה שלא היו שואלים ממנו. אמנם כי יעקב ידע ובחכמה עשהו בהיות כוונתו להתיחד בשמחה שהוא סוד עולם הנגלה ומפני שעולם היובל הוא עולם הנסתר נתכסו השנים הראשונים מיעקב.

10 והנני מגלה לך סוד אמת. תדע לך כי אין זכר מישראל כשהוא נשואי שאינו עומד בשתי נקבות אחת נסתרת ואחת נגלית. כי על כל פנים מאחר שהאדם נשואי שכינה למעלה מראשו ונעשית אצלו עולם נסתר ואשתו עומדת לנגדו בענין נגלה ונמצא עומד בין שתי נקבות אחת נסתרת ואחת נגלית להיות הכל בדוגמ' עליונה. והזכר עומד באמצע לעולם. כמו כן הדוגמא הוא למטה. ומפני שיעקב הוא בדוגמא עליונה על שאר בני אדם נתעלה כעין דוגמא | עליונית על הכל. אמנם כי השנים הראשונים נתכסו מיעקב 57 ע"א מפני הענין אשר אמרנו. ותמצא הענין על נכון והכל דוגמא אמתית. והנה בהיותנו מונין הימים והשבועות בעמידה כפי אשר אמרנו בזמן יום החמשים הוא מתן התורה היוצאת מקול השופר שהוא הקול הדק הפנימי סוד היובל אשר אמרנו. ואמנם כי הימים כנגד חמשים השערים אשר בקרבה ומנין השבועות

6 אעבדך] ליחא בג 10 והנני] והיה ב והגה ג / מגלה] נגלה בג 11 בעתי] בין שתי בג 12 שהאדם] שהוא ב 14 בדוגמ' עליונה] דוגמא בג / הוא] היא ב 16 דוגמא] ליחא ב 18 בהיותנו] בהיות בג / מנין] פמנים בג 19 תורה ב / אשר] כאשר בג

4 יובל... שנה: ויק' כה: יא. 5 שבע... פעמים: עם שם: ח. העוהו זח"א קנד ע"א; ניקטילה, שערי אורה, כרך ב, עמ' 46 / וכבר הודענו... : עיין לעיל 6:97-4:98. 6 אעבדך... שנים: בר' כפ: יח. העוהו זח"א קנג ע"ב: "תא חזי מה כתיב ויאמר אעבדך שבע שנים... וכי מה דעתיה דיעקב... אלא יעקב בחכמתא עבד [הלשון כאן: ובחכמה עשהו]... פלח ז' ענין לאדווגא בשמחה [כאן: בהיות כוונתו להתיחד בשמחה]... בכל אתר יובלא סתים דלא אתגליא ועמחה אתגליא. תא חזי בשמחא דיעקב פלח שבע ענין קדמאין... עולם סתים דלעילא יובלא מתמן שירותא דאלין דאיטן סתימן דלא אתגליא לון מן יובלא אינון בנין כך אסתימו מיעקב [כאן: נתכסו השנים הראשונים מיעקב] דלא ידע דחשב דהא מן עמחה אינון". 10 אין זכר... : כעס שרקב"ה מצוי בין שתי נקבות--בינה מצד אחד ומלכות מצד שני--כך אדם צריך להיות בין שתי נקבות--מצד אחד אשתו הארצי ומצד שני השכינה. יעקב עמד בדיוק במצב זה: לאה כנגד בינה ורחל כנגד מלכות. העוהו זח"א נ ע"א: "ועל דא בתרי נוקבין אתעשר דכורא בביתיה כגוונא דלעילא". וראה ליבס, "המשיח על הזוהר", עמ' 205, שכבר העיר על הקבלה בין הקטע מס' הרימון והזוהר. כפי עליבס ציין עם, הע' 402, הלשון כאן "עומד בעתי נקבות" אין לו מקבילה בזוהר. עיין לק עמ' 142:10-13; ועמ' 223:2-3. 20 חמשים השערים: ע"פ בבלי ראש הענה כא ע"ב. ולפי המקובלים שערי בינה הם כנגד ימי האומר. העוהו זח"א רס ע"ב; זח"ב מו ע"א, פנ ע"ב; זח"ג רסב ע"א; ניקטילה, שערי אורה, כרך ב עמ' 48.

בארץ. ואמנם כי הכוונה על כי הוא ית' הכין בהם בישראל דוגמת חותם כבודו במעלות נכונות כהנים לויים וישראל להתיחדו בהם ועל כן קראם גוי אחד. והנה בהיות המעלות דוגמת הכניס מעלות מדרגות אלו בארץ קדושה להתיחד המדרגות בה להתיחד המדרגות הנזכרות עם הארץ להיות הכל דוגמת. ארבעה מדרגות למטה כדוגמת מעלה. וזהו גוי אחד בארץ דוגמת מטה 5 כדוגמת של מעלה. אמנם כי הוא ית' בהיות חבתו עם אומה יחידה זו הוציאם מעבדות הפרך כשנשלמו ששים רבוא בהם והוציאם בסוד היובל. ואמנם כי הששים רבוא היוצאים מצד הבינה הוא ענין נכון למשכיל כענין הסוד דכתי' יצאו כל צבאות | יי' והם סוד עשה קצוות היוצאים מסוד היובל 56 ע"ב קדש. וזהו ענין אמרם ז"ל ששים רבוא בכרס אחד וכבר פירשנו סוד זה. ואזי 10 נתקשרו בקשר שמו כפי אשר התעוררנו. אמנם כי הוא ית' שח עניינם וחבל גודלם להתקשרם בסוד שמו. ועל כל פנים כי ישראל אע"פ שנתקשרו בקשר סוד שמו לא הושלמו בתשלומם עד שעמדו וקבלו את התורה. והנה כי בהתחלת קשורם בקשר שמו נכנסו בסוד הפתח שהוא מלמטה למעלה. ואמנם 15 כי בהכנסם והתקשרם בזו הפתח הרי כולנו מסובין יושבים על מושבינו כי כה משפמינו. וכוננו עלינו התקשרות המדרגות העליונות בסוד עולם הזכר אנו עומדים בעמידה בספור הימים והשבועות. ועל כן אין הנשים חייבות בספירת

3 בארץ] בארץ ישראל ג / קדושה] הקדושה ב 6 כדוגמת ב כדוגמ ג / על מעלה] מעלה ב שלמעלה ג 8 למשכיל] לכל משכיל ב / דכתי' כאומר ב 9 צבאות יי' צבאות יי' מארץ מצרים ב / מסוד] מצד ב 13 הועלמו] העלמו ב השלמו ג / את] ליתא בג 14 בהתחלת] בתחלת בג 15 והתקשרם] ובהתקשרם ב / בזו] בזה ב 16 התקשרות] מתקשרות ב 17 והשבועות] מהשבועות בג

1 הוא ית' הכין... : מכאן עד "ולישראל עמו" (עמ' 140:11) הועתק בס' הגעלם כ"י פאריס 817 דף 69 ע"ב. בהתחלת הציטוט יש הוספה מעניינת: "ספירת העומר דע כי הבורא ית' הכין בישראל דוגמ כבודו במעלה לויים וישראל להתיחדו בהם וע"כ קראם אחי יוסף גוי אחד ומי כעמך וכי". סביר להניח שהמילים "וע"כ קראם אחי יוסף" הם אינטרפולציה מבעל ספר הגעלם. אולם עדיין אינו ברור מי הוא היוסף הנזכר כאן. ראה מטה אידל, "פירוש עשר ספירות וערידים מכתבים על ר' יוסף הבא משעשען הבירה", עלי ספר ו-1, עמ' 78; אטי פרבר, "למקורות תורתו הקבלית המוקדמת על ר' משה די ליאון", עמ' 71, הע' 13. 3 והנה בהיות המעלות... : ארבע מדרגות למטה הן בדוגמת ארבע ספירות למעלה: כהן לוי ישראל והארץ כנגד חסד דין רחמים ומלכות. וכגון שלמעלה אין יחוד עד שעגלש הספירות מתקשרות עם מדרגה הרביעית כך למטה אין העם אחד עד שגכנסים לארץ. העוהה זח"ג צו ע"א: "בירושלם דלתתא אקרן ישראל אחד. מאן לן דכתיב גוי אחד בארץ ודאי בארץ הם גוי אחד עמה אקרן אחד... לא אקרן אחד אלא בארץ בזוגא דהאי ארץ כגוונא דלעילא". 7 בהוציאם בסוד היובל: בינה. עיין לעיל עמ' 18:133 ובהע' עמ. 8 הששים רבוא... : כנגד עט קצוות. 9 יצאו... יי': עמ' יב: מא. 10 אמרם ז"ל... : שהעד ד: ב. עיין לעיל עמ' 6:6. 12 כי ישראל... : העוהה המקבילה לפעמים מילולית בוח"ג צו ע"א-ע"ב (פקודין). "פקודא דא לספור ספירת העמר... ורוא דא ישראל אע"ג דאתדכו למעבד פסחא... לא הוו עלמין". 14 בסוד הפתח: מלכות. 15 כולנו מסובין: ע"פ נוסח מה נשתנה בהגדה על פסח. 16-17 אנו עומדים... : וכן הלעוון בוח"ג צו ע"ב אך בסדר הפוך: "ובגין דאלין יומין יומין דעלמא דדכורא לא אתמסר חושבנא דא אלא לגברי בלחודייהו. ועל דא חושבנא דא בעמידה איהו". העוהה זח"ב קפנ ע"א.

5 [יום] טוב ראשון של פסח הוא חבור נכונה החמה עם הלבנה. אמנם כי יום זה בלבד הלל גמור לשבח המדה ומעלתה בחבורה. אבל כי עם קדש אזי אינם אנשים שלמים עד שקבלו התורה ונתעמרו במצותה ונקשרו למעלה בקשר אמיץ. ולפי' אין הלל גמור זולתי יום ראשון לשבח המדה כאשר אמרנו. אבל מצדינו אינו גמור כי עדיין לא השלמנו ונקשרנו למעלה. ואנחנו לא נדע מה נעבוד את יי' עד בואינו שמה. ועל כן הענין נכון הוא לכל משכיל.

10 לשבות ביום שביעי של פסח. אמנם כי הענין הוא נכון בהתחברות המדה בתכונתה סופה בתחלתה | ואנו שומרים משמרתה בכניסתה 56 ע"א וביציאתה. והנה אע"פ שאנחנו לא השלמנו עד חמשים לקבל התורה כמו כן הלבנה אע"פ שיצאה לחירות ונתחברה עם השמש השמש לא שמש בה אורה עד יום מתן תורה. וביום שניתנה התורה אזי שמש בה החמה ונתמלאה בתוספת קדושתה. ואזי היה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה היה שבעתים. ונמצאו עליונים ותחתונים בשלימותם ונתיחסו ישראל כולם על משמרותם תולדותם למשפחותם לבית אבותם.

15 *ספירת העומר. הנה כתבתי לך שלישים במועצות ודעת למען תוכל לדרוך במעגלי ישר ותוכל לדעת על כי הוא ית' שם בישראל חוקים ומשפטים אשר יחיו בהם ולמען ירשו ארץ והעולם שם עליהם והתקינו בשבילם כי הם יסוד ועמוד העולם הזה לעמוד על משמרתו. והוא ית' קראם גוי אחד ואמרו כשם שהוא אחד כך נקראו ישראל גוי אחד כאמרו ומי כעמך כישראל גוי אחד

1 עם הלבנה) והלבנה ב 2 לשבח המדה] ליתא בג / כי] ליתא ב / קדש] הקדש ב 3 שקבלו] שיקבלו ב / ונתעמרו] ויתעמרו ב / ונקשרו] ויתקשרו ב ונתקשרו ג 4 המדה] המלה ב 5 העלמנו] נעלמנו ב / ונקשרנו] ולא נקשרנו ב 6 הוא נכון ג 9 והנה] והנה כי בג 10 העמש העמש] השמש ב 12 היה] היתה ב היא ג 13 בשלימותם] ליתא ב / ונתיחסו] ונתיחדו ב 14 לבית] ולבית בג 15 ספירת] סיפרת א 17 בהם] בס ג / ולמען] למען ב 18-19 ואמרו... גוי אחד] ליתא ג

2-1 כי יום זה בלבד ... : וכן הדרשה בזח"ג צה ע"ב בהמגן: "אמאי לא אשתלים הלל כל ד' יומין [דפסח] כמו בסכות דאשתכח ח' יומין הלילא בשלימו... ידיעא הוא דהא הכא לא אתקשרו ישראל כל כך בכלא כמה דאתקשרו לבתר. בגין כך בהאי ליליא דזווגא אשתכח וחדותא דכלא אשתכח וישראל אתקשרו בהווא חדותא עבידנא עלימו והלילא אשתלים. לבתר אע"ג דכלהו משתכחי עד בעו ישראל לא אתקשרו בהו... ולא קבילו אריותא ולא עאלו במה עאלו לבתר". והשווה עם צו ע"א (פקודין). 5-6 ואנחנו... שמה: עמ' י: כו. 10 הלבנה אע"פ שיצאה... : תחילת הזיווג בין מלכות ותפארת היתה ביציאת מצרים אבל העלמתה לא נתקיימה עד מתן תורה. על חג שבועות כיום נישואים בין מלכות ותפארת, השווה זח"א ח ע"א; זח"ב קפג ע"א. 12 היה... שבעתים: ע"פ יע' ל: כו. 14 תולדותם... אבותם: במ' א: כ. 15 כתבתי... ודעת: מע' כב: כ. 18 והוא ית' קראם... : השווה זח"ג צו ע"א: "פתח ואמר ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. וכי מאי עגא הכא דאקרו ישראל אחד יתיר מאתר אחרא. אלא כיון דשבחא דישראל אטייא לפרשא קרא לון אחד דהא בכל אתר שבחא דישראל אחד הוא". מקור הדברים במד' איתיות דר' עקיבא, נו"ב, מהד' ורפרימר, בתי מדרשת ב, עמ' תג. 19 ומי... בארץ: עמ"ב ז: כג.

ממשלת השרים ודבקים במלכנו ואזי המלך ישמח באהלים ((אנו אומ' בתחלה בלשון ארמית והם לא יכירוהו. ואנו עולים עליהם בדבקות המלך)) ומראים כי היא המדה מזומנת בדי ספוקה להספיק לנו כל צרכנו. ועל כן כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח. הרי עושר וכבוד בדבקות המדה בכבוד של מעלה. וכבר יצאנו מתחת ממשלת השרים השולמים. ועל כן הענין לספר ביציאת מצרים בלילה כפי אשר אמרנו בתחלה.

אכילת מצה. כבר התעוררנו הסוד מהו מצה. ומצה הוא מקום הדין שדיני העולם וריב ומצה לחייבים משם הוא. ואמנם כי תחלת התקשרות בסוד שמו ית' זהו הפתח להכנס. ועל כן אשר אמרנו הוא הלחם הראשון לדעת ולהכיר ולהתקשר בקשר עליון זה הוא הפתח כאמרו זה השער ליי' צדיקים יבואו בו. ובוהו אנחנו יודעים ומכירים כי זה הלחם הוא נותן לאיש אשר יש בו שכל ומדע לדעת את קונו. אמנם כי בליל ארבעה עשר הוא שאזי 55 ע"ב הלבנה באה להתמלאת והיא במלואה עומדת ובחמה היא יושבת. ועל כן סוד אכילת מצה בליל ארבעה עשר. ואמנם כי באותו הלילה יש לנו להודיע אמונת זו לבנינו ולבני ביתנו כדי שנמליך אמונת שמים עלינו. ושמחת המלכות היא מכל צד ומכל עבר למעלה ולמטה. היא נאחזת למעלה בהדבקה באור המושכל ונאחזת למטה בהדבקה בישראל עם נבחרים להיות הכל אחד והעולמות כולם בסוד אחד נשלם. ויי' סביב לעמו מעתה ועד עולם.

לשבות ביום טוב ראשון של פסח. רז"ל התעוררו הענין ותקנו ההלכה כדת אל נסוכה. וכבר אמרו על שביבת ימים טובים עניינים ותיקונם. והנה כי

- 1 באלהים] ביי' ב 2 המלך] המלך עם הכלה ג 3 בדי] כדי ב / ספוקה] ליתא ב
- 6 ביציאת] יציאת בג / בתחלה] ליתא בג 8 לחייבים] לחייבם בג / התקשרות] המתקשרות
- בג 9 אשר] כאשר בג 9-10 להכיר ולדעת ג 10 זה הוא] זהו בג / הפתח] ליתא
- בג 11 אנחנו] אנו בג 11-12 אשר יש בו] ליתא בג 12 ומדע] ומודיע ג
- 13 ובחמה] והחמה ב 14 באותו] באותה בג 15 אמונת] אמונה בג / ביתינו] בנינו בג
- 16 בהדבקה] בהדבק ג 17 בהדבקה] בהדבק ג 18 ויי' סביב לעמו] ויי' עוז לעמו יתן ב
- 20 כדת] בדת בג / עניינים] עניינם ג / ותיקונם] ותיקונים ב

1 המלך ישמח באלהים: ע"פ תה"ס: יב. 3 כל דכפין...: ע"פ נוסח הא לחמא עניא בהגדה על פסח. 4 בדבקות המדה בכבוד...: מלכות בתפארת. 7 ומצה...: השווה חז"א רכו ע"ב: "מה אתייה מצה בפסח והא דינא הוא דינא דמלכותא דינא ודא שירותא דעירא ישראל למיעל בחולקא קדישא דקב"ה". ובזח"ג צה ע"ב: "מכאן והלאה אתאחדו ואתקשרו בקשורא דעמא קדישא" (השווה הלשון כאן: "התקשרות בסוד שמו"). 10-11 זה... ב: תה' קיח: כ. 12 בליל ארבעה עשר...: השווה חז"ג עם: "בארביסר בשעתא דזווגא דסיראא אנתחכ בעלמי עם עממא וכז". 13 ובחמה היא חושבת: ע"פ יהו' ב:ס. 16 היא נאחזת...: השווה לעיל עמ' 14-10:83 ובמקבילה מהזוהר שהבאתי עם בהע' 10. 18 ויי'... עולם: תה' קכה: ב. 19 לשבות...: הועתק בס' הנעלם כ"י פאריס 817 דף 69 א.

נמצא. אמנם כי עיקר הציאה היתה לילה וכבר ידעת סוד לילה וזהו אמרו הוציאו יי' אלהיך מצרים לילה ולא נאמר בלילה. והוא כענין סוד אמרו כי ששת ימים עשה יי' ולא נאמ' בששת. והענין נכון לכל משכיל. ועל כן יש לספר ביציאת מצרים לילה שעיקרו הוא לילה. ואמנם כי על כן ויי' הכה כל בכור וגו'. ואמר כל המספר ביציאת | מצרים הרי [זה] משובת. 55 ע"א 5

והנה על אשר אמרנו הוציאו יי' אלהיך מצרים לילה ולא נאמ' בלילה הנה תוכל להקשות ויקם פרעה לילה מפני מה לא נאמ' בלילה. אמנם כי הרבה פסוקים יש כך בתורה ולא כל הדברים הולכים אל מקום אחד. אבל הנה היטבת לשאול ושוקד אני על דברי. אמרו במדרש כשם שהב"ה היה מכה הבכורים פרעה כמו כן בראותו כי אזלת יד עמו ואין בית אשר אין שם מת קם הוא והרג לכל יועציו אשר יעצוהו הד"ה ויקם פרעה לילה מלמד שהוא הורג ומחית. הב"ה מצד זה ופרעה מצד אחד. ועל כן יש לך לדעת סוד ענין ספור יציאת מצרים בלילה ולהראות חירות באותו הלילה. והסוד הוא ענין ידוע להראות שהמדה עומדת על משמרתה במכון שבתה בהיות גאלתה. והנה אומרים כי מלאכי השרת אינם יודעים ארמית ובהיותינו יוצאים מתחת

10

15

1 לילה... [לילה ולא נאמ' בלילה והוא כעני' סוד וכבר ידעת סוד לילה וזהו אמרו הוציאו... ג
 2 מצרים] ליתא ב 3 בששת] כי בששת ימים עשה וגו' ב 4 הוא] ליתא ג
 5 ואמר] ואמר ב 7 מפני מה] ליתא ג / לא] ולא ג 10 הבכורים] בבכורות ב
 11 הוא] הוא בעצמו ב / הד"ה] הה"ד בג / שהוא] שקם בג 12 אמר] זה בג / לך] ליתא ג / ענין] ליתא ב 13 באותו] באותה ג

1 עיקר הציאה... : השווה בבלי ברכות ד ע"ב; פדר"א פמ"ח; זח"ב לח ע"א / סוד לילה: מלכות. עין זח"א סז ע"ב, צב ע"ב; זח"ב לח ע"א, רלס ע"ב; שו"ע עדות, עמ' 341.
 2 הוציאו... לילה: דב' סז: א. 3-2 כי... יי': עמ' כ: יא, לא: יז. מקור לדרשה בס' הבהיר סי' פב. והשווה עמ' סי' נו. ועין זח"א רמו ע"א; זח"ב פס ע"ב; זח"ב צד ע"ב, קג ע"ב, רצח ע"ב; ניקפילה, שערי אורה, כרך א, עמ' 46. 4-5 ויי'... בכור וגו': עמ' יב: כס. כלומר מכת בכורות היתה בלילה כי היא נפעלת ע"י השכינה שהיא מידת הלילה. הענין רמוז כאן במילה ויי' שע"פ המדרש [השווה ב"ר נא: ג; עמוד' יב: ד] פירושו "הוא ובית דינו", היינו הקב"ה ועבדו. השווה זח"ב לו ע"ב; זח"ג קנו ע"א; שו"ע עדות, עמ' 344. עין לעיל עמ' 37, הע' 3. 5 כל המספר... : ע"פ נוסח עבדים היינו בהגדה: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". על הגירסה "כל המספר" במקום "כל המרבה", ראה מ. כשר, הגדה שלמה, חלק ב, עמ' סו, הע' 70. 7 ויקם פרעה לילה: עמ' יב: ל. 9 ושוקד... דברי: ע"פ יד' א: יב / אמרו במדרש... : השווה הדרשה בזח"ב מה ע"א-ע"ב: "ויקם פרעה לילה... כד חמא פרעה מתנא בביתיה בעניו ובעבדו קם זריו גרמיה וקפיל ארפכין וסרכין וכל דאמליכו ליה לטרבא בעמא עד דאורייתא אסהידת עליה דאיהו קם בליליא ממט. כמה דקודשא בריך הוא בפלגות ליליא קפל בוכרין ועבד נוקמין הכי קם פרעה בארעה דמצרים וקפל ועבד נוקמין בסרכיו ואפרכיו ואמרכליו ובכל אינון רברבין הה"ד ויקם פרעה לילה". 10 ואין... מת: עמ' יב: ל. 14-15 והנה אומרים... : עין בבלי שבת יב ע"ב; סוטה לג ע"א. כמה מפרשים כבר הסבירו נוסח ארמי על הא לחמא עניא בהקשר למחסיב האדי עהרמלאכים אינם יודעים לשון התרגום. עין למשל פי' הריסב"א על הגדה על פסח המובא בכשר, הגדה שלמה, עמ' 108-109; ומשם מובא באבודרהם, עמ' 221. והשווה מחזור וטרי, עמ' 292; ובמקבילה בס' פרדס המוחס לרש"י, עמ' צב. השווה פי' הגדה שנספח לס' נפש החכמה לרמז"ל (בזילא, עמ' ס"ח), נד ע"ד. לדעתו על אפרים גוטליב, מחקרים בספרות הקבלה, עמ' 571, פירוש זה עייך לחונ' ס' התמנה.

להעבירם מאותו הטעם אשר חלב זבחימו יאכלו ומהניקה היא היו אטומים. ותחלת הענין כדי שיכירו דעת ויבינו וישכילו נתן להם לחם והוא לחם עוני לחם עני כתי'. וכבר התעוררנו על ענין לחם עני שהוא ההתחלה להכנס | באמונה. 54 ע"ב

5 והנה על כן ביעור החמץ והוא הענין הנזכר והכנס בלחם מצה. והנה פירשנו בספר שושן עדות על ענין מצה שהוא סוד מורה על בית דינו של הב"ה. אמנם כי בהתקרב לחם ימים אזי ניתוסף אות ו' מן השמים ומן המצה נעשה מצוה והבן. ואמנם כי לאחר שידעו והכירו ישראל באכלם מן הלחם הוצרכו לאכול לחם זך ונקל יותר לדעת *ולהכיר להדבק בשמו כראוי כאמרו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והבן. ואזי ידעו והכירו לבוראם זולתי אותם המתאווים תאוות החושבים הוות שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל זכרנו את הדגה וגו'. ואמנם כי סוד עניינם לצאת *מאמונת שמים ולשוב אל שקוציהם ובגלוליהם נפשם חפצה עד שנעשו וגו'. אמנם כי עם ברית קדש בתחלה אשר לא ידעו ולא יבינו כתינוק היונק משדי אמו עד שהוטר אותו המאכל וטועם הלחם אזי נפקח עינו לדעת ולהבין בענין העולם. וזהו ענין דבק בענין אחר כאשר אמרנו.

לספר ביציאת מצרים בלילי ימים [ראשונים] של פסח. הנה יש לך לדעת כי ענין גאולתן של ישראל בהיות היובל מתעורר שהוא סוד עולם הנסתר אצל העולם התחתון ובהתעוררו למולו אזי הגאולה נתהוו והחירות

1 היו אטומים] ליתא בג 2 ותחלת] נתחלת ב / שיכירו] שיבינו בג 3 והתחלה] התחלה בג 5 החמץ] חמץ בג 6 עדות] העדות בג 7 יומים] ומים בג / ומן] זמן ג 9 זך] זך ונקי ג / ולהכיר] ולהכיר א 11 הקלוקל] ליתא ב 12 מאמונת] מאמונת א 13 אמנם] ואמנם בג 15 בענין] בענייני ב

1 אשר... יאכלו: דב' לב: לח. 2 לחם עני: שם פז: ג. 3 וכבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 111:112. 6 פירשנו...: לא נמצא / מצה...: העוהו זח"א רכו ע"ב: "מצה... דינא הוא דינא דמלכותא דינא". 7 לחם יומים: כיוני לתפארת ע"פ עמל פז: כס / אזי ניתוסף...: בתוספת וא"ו--שפע הוכר--מלכות מתחלפת מבחינת מצה למצוה. העוהו זח"א קנו ע"א: "לחם עני אקרי מצה נוקבא בלא דכורא... אתקריבו לגבי מצה בקדמיתא כיון דקריבו לון יתיר עייל לון קב"ה בדרגין אחרנין ואתחבר דכורא בנוקבא. וכדין מצה כד אתחברת בדכורא אקרי מצוה בתוספת וא"ו... בניני כך מצה בקדמיתא ולבתר מצוה". 9 לחם זך...: הכוונה למן עמקורו במדרגת עמים כלומר ספירת תפארת. ובלשון דומה בזח"ב סא ע"ב: "מוזנא דאעטכת ליה לישראל ברהווא זמנא במדברא מאתר עלאה דאקרי עמים הוא מוזנא יתיר דקיקא". 10 הנני... השמים: עמל פז: ד. אחרי עבני ישראל אכלו את המצה והכנסו אל דרך האמונה וכו' להתדבק במדרגה עליונה יותר במערכת הספירות הייט תפארת המכונה לחם מן העמים. וכן נדרש הפסוק בזח"א רמז ע"א: זח"ב מ ע"א, סא ע"ב, קפנ ע"א; זח"ג צה ע"ב. והעוהו זח"ג רצב ע"ב (אד"ו). 11 ונפשנו... הקלוקל: במ כא: ה. 11-12 זכרנו... הדגה וגו': שם יא: ה. 18 ענין גאולתן...: וכן לפי הזוהר נאמלת מצרים נתקיימה דוקא ע"י פעולת בינה. העוהו זח"א כא ע"ב: "כד נפקי ישראל ממצרים מסטרא דיובלא הוה". ובזח"ב מ ע"ב, מ ע"א, פנ ע"ב, פה ע"ב; ניקסילה, שטרי אורה, כך א, עמ' 111, וכרך ב, עמ' 48-49, 68.

מצות שהם כמנין איבריו של אדם והם מאתים וארבעים ושמונה מצות כמנין האיברים. ואמנם כי האיברים שבאדם כולם צועקים ואומרים עשה בי מצות פלו' השלים בי מצות פלו'. ויש מצות אחרות שהם מצות לא תעשה כמנין ימות השנה שהם שלש מאות וששים וחמשה. וכל הימים צועקים למול האדם השמר אל תפן אל און ואל תעבור <בי> מצות פלו'. ואמנם כי כבר הזכרנו והודענו ענין מצות | עשה ומצות לא תעשה היאך כולם נקשרים 54 ע"א בסוד שמו. הנה שמע <נה> ואתה דע לך סוד המצוה.

סוד ביעור חמץ. המפרשים כולם דקדקו בעניינו על כי הבורא ית' צוהו בתורתו וגזרת הכתו' הוא. ואמנם כי רז"ל השתדלו ותקנו על פי התורה עניינים ידועים. אמנם כי באו בעלי הסוד ואמרו כי הענין הוא על ביטול יצר הרע מן העולם. והנה בעל דברים יגש להקשות אם כן מה לנו לבער ביעור חמץ בפסח על שביית יצר הרע מן העולם. והלא טוב ימי אמנה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שהם ימים רשומים ונכרתים לעמוד בין החיים ובין המתים כי כולם ימי תשובה. והנה אזי כמה טוב לנו לבער ביעור חמץ ולפנותו מקרבנו. אלא הענין הוא נכון כי יש לך לדעת שישראל בהיותם במצרים בגלותם ומעוניהם בסבלותם רדפו אחרי המצרים ולא יכלו לשנות את עניינם ועל כרחם היו בהם נמצדים. את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים. והיה טעם שקוצייהם דבק אל חכם. והוא ית' בהיותו זוכר אהבת קדמונים רצה להעביר להם לישראל מאותה האמונה ולקרבתם אל הדעת נכונה. והנה ידעת כי אין התינוק יודע ומבין כלום עד שמסירים אותו ממאכלו הראשון ונותנים בידו הפת לאכול. כיון שמועם הלחם אזי הוא יודע ומכיר מה שלא היה יודע קודם מזה. אמנם ככה יאכלו בני ישראל את לחמם כי על כל פנים רצה הב"ה

1 ושמונה] ליתא ג 2 מצות] מצוה ב 3 העלים] העלם ב / מצות] מצוה ב / אחרות] אחרים ב 6 מצות] מצוה בג / פלו' פלוני' ג / נקשרים] נזכרים ב 8 בעניינו] בענין ב 9 כי] ליתא בג 11 אם כן] ליתא ב / ביעור] ליתא ב 13-14 בין... המצוים] בין המצוים ובין החיים ב 14 ביעור] ליתא ב 16 קדמונים] הקדמונים ב 19 נכונה] הנכונה ב / והנה] ואתה ג 20 ממאכלו] מן ממאכלו ב 22 מה] ליתא ג / את] ליתא ב

1 מצות שהם כמנין איבריו... : העוה פדר"כ יב: א, עמ' 203; בבלי מכות כג ע"ב. 5 השמר... און: איוב לו: כא. 10-11 ביטול יצר הרע... : וכן לפי זוהר מצות ביעור חמץ מסמלת ביטול יצר הרע או כוח סטרא אחרא מן העולם. עיין זו"א קמב ע"א, רכו ע"ב; זו"ב מ ע"ב, קפב ע"א; זו"ג צה ע"ב. כחובן כבר בתלמוד ובמדרש, וכן בפילון ובברית החדשה, חמץ הוא סמל ליצר הרע. והעוה פרפראזה ממאמר זה בכ"י בהמ"ל ניו-יורק Ms. 1768. דף 92 א: "סוד הביעור אמרו בעלי הסוד כי הענין הוא על ביטול יצר הרע מן הבית. וכבר אמרו כי יוצאי מצרים היו בעלי דעות זרות ורצה המקום להעבירנה מהם ולקרבתם אל הדעת הנכונה. והנה ידעת כי אין התינוק יודע ומבין". כדאי להעיר שבכעני מקומות אחרים בכ"י זה המחבר מצטט בפירושו מס' הרימון. עיין לק' עמ' 178: 14-17 ועמ' 292: 3:293. 13-14 לעמוד... והמתים: ע"פ במ"ז: יג. 17 את... עובדים: מל"ב יז: לג.

אלה מועדי יי' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדס. קדושת המועדות יש לנו להתעורר ולדקדק בסוד המועדות ועניינם וסודם כל אחד ואחד על מתכונתו לראות את פני האדון המיוחד בייחודו והוא מקדש את עמו בקדושתו.

5 ענין הפסח ומחלקותיו וענייניו וסודותיו. כבר ביארנו בראש הספר על כי הוא ית' הוציא כל ההיות והמציאס מאמיתת מציאותו והכין הכל להיות כל המציאות מאמיתת שמו | ית'. ואמנם כי כולם כעדי ילבושו בהיות 53 ע"ב כולם בסוד שמו והכין כל העולמות להיותם מתקשרים ככלה הידועה המתקשרת למעלה ולמטה הכל אחד בסוד ייחודו. כדוגמא זו הכין הוא ית' העולמות להיותם נקשרים זה בזה להיות כולם שלשלת אחת בדוגמא אחת. 10 והכל טובב טובב עד שמתקשר הכל בסוד שמו ושם תמצא כל השלשלאות וכל הדוגמות היותם כולם בסוד שמו ית'. על כן מצוה ומצוה נקשרת ונמצאת בסוד שמו ית'.

אמנם על שאמרנו בסוד ענין הפסח וסודותיו יש לנו לעיין בו. כבר הזהירו רז"ל בענין הפסח וכל קורותיו. והנה ענין הפסח מתחלק למצות ידועות 15 והוצרכנו בכאן לכלול אותם [בעניינים] ידועים בסוד הפסח. א לבער ביעור חמץ בארבעה עשר בניסן. ב לספר ביציאת מצרים בליל ראשון של פסח. ג באכילת מצה. ד לשבות ביום הראשון של פסח. ה לשבות ביום שביעי של פסח. ו לספור ספירת העומר ימים ושבעות כל אחד ואחד על מתכונתו. ועכשיו הנני נכנס בביאורם בע"ה. 20

לבער ביעור חמץ בארבעה עשר בניסן כאמרנו אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. הנה יש לך לדעת על כי ית' בחר לישראל לנחלתו והכינס לעבודתו ומרוב חבתו ואהבתו נתן להם תורתו וקשר להם בקשר האהבה להתקשרם בסוד שמו ית' ונתן להם המצות כדי שידבקו בו. ואמנם יש

9 כדוגמא) כדוגמת ב כדוגמ' ג / ז) זאת ג 11 טובב בג 12-13 על... ית' ליתא בג
15 רז"ל ז"ל ג 18 הראשון ראשון ג 19 על פסח) ליתא ב 20 הנני אני ג
22 שאור) (נכפל) ג / על כי) כי על כן ב / ית' הוא ית' ג / לנחלתו) נחלה לו ב
23 להם) אותם ב / בקשר) קשר ג 24 להתקשרם) להתקשר ב / ואמנם) ואמנם כי ב

1 אלה... במועדס: ויק' כג: ד. 3 לראות... האדון: ע"פ שמ' לד: כג-כד. 7 כי... ילבושו: ע"פ יש' מט: יח. 8 מתקשרים ככלה: ע"פ ההמשך שם. 21-22 אך... מבתיכם: שמ' יב: טו. 22 הנה יש לך לדעת...: העוה הלשון בסוד ענין הפסח לרמז"ל המצוי בכ"י וסיקאן 428 דף 33 ע"א: "יש לנו להקדים... ענין נאולה על מצרים כי הוא ית' בחר בנו מכל עם ולשון ורצה לשמרנו כאישון וקרבנו לעבודתו ועל חבתו אשר חפץ בנו הקשר אתנו בקשר אמונתו וסוד ההיות העליונות אדוקים ונקשרים יחד עמנו כי סוד עמו קשור בנו ואנו דבקים בו." על המונח הוהרי "קשרא דמדימנותא" המקביל ל"קשר אמונתו" הנאמר כאן, ראה ליבס, פרקים, עמ' 398-399. והעוה ז"ח פד ע"ב (מדה"ז).

בסוד עולם של מעלה. במוצאי שבת צריכין אנו להבדיל בין קדש לחול על כי ימי החול הם מיוחדים בסבת מדה שאינה בקדושה והיא סוד סבה אחרת חוצה. והימים ימי בכורי ענבים ונקראים ימי החול. ויש להבדיל בין סבת הקדש לסבה האחרת שהיא חול. ואע"פ כי ענייני עולם השפל על כן מתנהג בכמה סבות מוזרות וסודות אחרות הוא סוד עולם הנפרדים. וענין מפרשים אומ' כי בסוד עולם התחתון כי הוא מנהיג השפלים למטה בסודו בנפרדים וששת ימי החול הם בסוד העולם התחתון בדוגמ' השש קצוות הפנימיים למעלה. עד כאן. ועל כן במוצאי שבת שולט אור המורגש למטה עם כל גדודיו ושריו ועבדיו. ואנו מברכין על האור במוצאי שבת | ומבדילין בין קדש 53 ע"א לחול. ומברכין על הבשמים בהיות נקימת הריח מקיים הנפש. כי אזלת הנפש היתירה ולקיים הנפש הנשארת מברכין על הריח המקיים הנפש. ועל זה האור והבשמים והיין וההבדלה הכל לענין ידוע כפי אשר אמרנו. ואמנם כי היין הוא הבא מצד גבורה והוא המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ועל כן תמצא כי הכל לדבר ידוע כפי אשר אמרנו. והנה ענין נכון הוא לכל משכיל להיות סוד התעוררות זה לכל המבין מדעתו אשר נחה עליו הרוח כפי אשר התעוררנו בתחלה. והואיל והתעוררנו בזה בסוד קדושת שבת יש לנו להתעורר בקדושת המועדות כפי סודם וענינם בע"ה.

2 (הם) ליתא בג / בסבת) בסבה ב 3 (להבדיל) להבדיל ג 4 (האחרת) אחרת בג / עולם) העו' ג 6 (בנפרדים) בנפרדים ג) כי הגרגת עולם (העולם ג) השפל בהגרת עולם הגלגלים המתנועעים בתנועת השכלים הנפרדים בעטת ימי החול בג 7 העולם) עולם בג / הפנימיים) הפנימיות ג / עד כאן) ליתא ג 11 (הנפש) את הנפש ב 12 הוא) הזה ב 13 (הבא) בא בג / גבורה) הגבורה ב 14 (לדבר) לענין ב 15 (מדעת) מדעת ג

1 במוצאי שבת... : עיקר כוונת ההבדלה להבדיל בין קדושת שבת וסומאת החול כלומר בין הספירות וספרא אחרא. הגוהו זח"א יז ע"ב; זח"ב רז ע"ב; זח"ג צד ע"ב. ועיין גם זח"א יד ע"ב, מח ע"א. 2 ימי החול... : כוחות חיצוניים על ספרא אחרא (= "סבה אחרת"). הגוהו זח"ב רד ע"א; "כל אינון שית יומין... דכלא אתאחדן ברזא דחד נקודה קדישא [= מלכות] וכלהו יומין אתאחדן ביה. ואית יומין אחרנין דקימין לבר בספרא אחרא... תא חזי אית ימים ואית ימים. ימי חול כמה דאתמר ואלין קיימין לבר לענין ימי השבת דאינון ימי השבוע קיימין לישראל". עיין תשב"י, משנת הזוהר ב, עמ' תקמ"ח-תקמ"ט. 3 והימים... ענבים: במ' יג: כ. כדא לציין שבזח"ג קנח ע"ב פסוק זה נדרש בהקשר סימבולי אחר כרמז ליחוד שש הספירות במלכות... 5 וענין מפרשים... : לא מצאתי מקור להסבר זה. אולם מהסיים "עד כאן" דומה שהוה באמת ציטוט מאיזה מקום. לפי פירוש זה, בניגוד לפירוש הראשון המקביל לדעת הזוהר, ששת ימי החול אינם כוחות דימוניות אלא כוחות פנימיים הקטורים במלכות (= עולם התחתון) שעומדים בדוגמת שש ספירות מחסד עד יסוד (= שש קצוות). 10 ומברכין על הבשמים... : הגוהו זח"ב רח ע"ב; "כד נפקא שבתא בעי לאריחא בבוסמין לאיתשבא נפשיה בהראו ריחא על הוהו ריחא עלנאה קדישא דאסתלק מינה". ועיין שם כ ע"א; "אין העולם מתקיים אלא על הריח דהא חזינא דלית נפשא מתקיימא אלא על ריחא ועל דא הדס במוצאי שבת". 13 והוא המשומר בענביו... : עיין בבלי ברכות לד ע"ב. גם בזוהר יש למונח יין המשומר – "יין דמטרא" – משמעות אסכסכולוגית: היין הגנוז בתוך ספירת בינה שהיא עולם הבא. עיין זח"א קצב ע"א; זח"ב קמז ע"א; זח"ג נ ע"א.

אלא לזכר. וכבר ידעת כי מדת הכל הוא כלל כל המדרגות בהיותו נוטל את כולם ומאיד לארץ ולדרים עליה כי הנהר היוצא מעדן הוא אינו פוסק ומשם פורחות הנשמות אשר נקבו בשמות. ואמנם כי ביום שבת מסוד העולם הנסתר בחביון יושב בסתר עליון יוצא תוספת ורבויו בכל המדרגות והנהר נוטל את כולם ונוספה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה הוא שבעתים. והכל הוא מיוחד בסוד אחד. ואור המורגש נדבק באור המושכל להיות אחד. וזהו הענין כפי היות הכל מיוחד.

ואמנם כי תמצא בשבת סוד ארבע תפלות בסוד נורא תהלות בהיות בדאשונה דוד המלך סוד המלכות נכונה ולאחר כן חסד עליון ותפארת ישראל בסודו וגבורה בשמאלו. ועל כן אנו אומרים | בהתחבר היסודות 52 ע"ב ארבעתם בסוד המנחה כי הוא תשלום התפלות אתה אחד ושמן אחד כי אזי הוא חבור והשתלשלות כל היסודות להתקשר זה בזה ועם הקדש מתיחדים בייחודם למטה. וזהו ומי כעמן כישראל גוי אחד בארץ וגו'. ובכאן אנו מקשרים ענין המדות להתקשרם זה בזה אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו בהיות סוד האבות מתיחדים בייחודם בסוד אחד בשבת. ועל כן השבת הוא סוד ייחודו של מקום וכלל כל התורה בסוד קדושותיו ושפעתו היורד על פי מדותיו להיות הכל אחד. ואזי הוא ית' מתיחד בחותם כבודו ונשגב שמו לבדו כפי אשר אחרנו.

עד כאן סוד השבת בהתקשרו למעלה אור המורגש באור המושכל להיות הכל אחד. מכאן והלאה משם יפרד בהיות יום השבת סוד עולם הייחוד

3 ביום] בהיות ג	4 יוצא] יוצאת בג	5 ונוספה] ונוספת ג	10 בסודו] בסוד בג
11 המנחה] (נכפל) ג	12 והשתלשלות] והשתלשלת ג	13 כישראל] ישראל ג	
16 ועפנתו] ועפנתיו ב	19 בארץ] בסוד ב		

1 מדת הכל... : ספירת יסוד. השווה זח"א יז ע"א, לא ע"א, קל ע"ב; עקל הקדש, עמ' 61, 69; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 381. עיין לעיל עמ' 124, הע' 7. 2 ומאיד לארץ... : ע"פ נוסח תפילת שחרית לחול. כמובן הארץ היא סמל למלכות המקבלת השפע מיסוד / הנהר היוצא; : וכן ע"פ הסימבוליקה הקבועה בוזהר יסוד הוא הנהר היוצא מעדן שאינו פוסק וממנו הנשמות פורחות. עיין למשל זח"א יב ע"ב, קפו ע"ב; זח"ג רצ ע"ב (אד"ז). אך יש לציין שלפעמים בוזהר נהר היוצא מעדן רומז לבינה. עיין זח"א לר ע"א; זח"ג קג ע"ב. 3 אשר נקבו בשמות: במ א יז. 4 יושב בסתר עליון: תה צא א. 5 אור... שבעתים: ע"פ יש"ל כו. 8 סוד ארבע תפלות... : ארבע תפילות בשבת מאזנות כנגד המרכבה העליונה. ערביית- מלכות, שחרית- חסד, מסף- תפארת, ומנחה- גבורה. ובדרשה דומה בסוד שבת הנספח לס' המעקל, עמ' 115: "כענין זה אנו עושין ג' תפלות להתיחד הכל ביחוד אחד בסוד אחד ולפיכך בשלישית אנו מתיחדים הכל לומר אתה אחד ועמך אחד וכו' ומדת הלילה כשתקדש היום מתיחדת בהם". לא מצאתי מקבילה בוזהר. 13 ומי... בארץ וגו': נוסח התפלה ע"פ עמ"ב ז: כג. 17 היורד... מדותיו: ע"פ תה' קל: ב. 20 ומשם יפרד: בר' ב: י / בהיות יום השבת... : יום שבת כנגד עולם הייחוד או מערכת הספירות ויח' חול כנגד עולם הנפרדים. ברור שכאן גם יש למונה האחרון מובן דימוני. המונה עולם היחוד מעקף שימש לשון הזוהר "עלמא דיחודא" לעומת "עלמא דפרודא". עיין שלום, "התפתחות תורת האנושיות", עמ' 64.

כלבנון ולפני שמש ינון. הרי לך החלב והדם והעשן והאש והריח להיות הכל לפני יי' מזבח. וזהו הענין הנכון על התענית בהיותו עושה מזבח כפרה להקריב לפני אלהיו בתעניתו על שגגתו. על כן התענית הוא עניו הנפש בהפרדה מן הגוף באותו היום.

5 והנה עתה שמענה ודע לך. יש לך לדעת כי היושב בתענית בשבת כל

העולם יושבים בשמחה והוא יושב בצער. על כי היות כל העולם בריוח אפי' רשעים שבגיהנם והוא מפני חלומו שראתה נפשו יושב בצער ומתענה נפשו. ואותו הנפש היתירה על כל אדם נעדר ממנו בהיותו דואג ומצער. על כל פנים משגיחים עליו למובה לקרוע גזר דינו הגזר עליו משבעים שנה הידועים. והנה על כן הוא הענין בהיותו עומד על נפשו באותו היום מפני שזה היום הוא יום תענוג הנפשות וריוח והצלה לכולם כפי אשר אמרנו. והנה הוא בתעניתו מציל נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בענין השבת. אמנם יש לנו להתעורר

בסוד המוסף | המוסף הוא ענין תוספת אור בנשמה בהיות האור 52 ע"א

15 ניתוסף והלבנה בהתחברה באור החמה ואור החמה באור שבעת הימים והענין עומד על נכון. ואזי נקרא מוסף שבת על שם תוספת הלבנה במלואה נכונה

והיא במהללה בריוח והצלה. ועל כן קרבן תוספת ביומו. והנה ז"ל אמרו ושל מוספין כל היום בהיות התוספת עומד על משמרתו וכל היום במכון שבתו. ועל כן תוספת ורבו ושפע נמצא בשבת מכל שאר הימים. והייחוד עומד על ייחודו ונשגב שמו לבדו. ובסודו הוא עומד מיוחד. ביום ההוא יהיה יי' אחד

20 ושמו אחד. ומה נחמד הענין בהיות הכל ביום זה בסוד מיוחד וענין נכון על

משמרתו והוא יח' מתיחד בחותם כבודו בסוד ייחודו בהתקשר הענפים והפארות והאילן נתקן עם כל המשמרות הכל בתקון מיוחד בסוד אחד. וכבר התעוררנו על היות זכור רמז לזכר והוא כלל הכל כאשר אמרנו כי אין זכר

1 ינון ינון שמו ב 5 ודע] ואמה דע ב 7 ומתענה] ומענה ג 8 ואותו] ואותה בג / נעדר] (נכפל) ג 10 והנה] ליתא ג 12 בעצת] שחת ב 15 ניתוסף] מוסף ג / בהתחברה] נתחברה בג 18 וכל] כל בג 23 בתקון... אחד] בתקון אחד בסוד מיוחד ג 24 רמז לזכר] כחול זכר ב כחול זכור זכר ג / זכר] זכור ג

1 ולפני שמש ינון: ע"פ תה"עב: יז (ועי' בח"נ) / הרי לך...: העוה זח"ב עם בהמער: "נמצא שאדם הוא מקריב בתעניתו החלב והדם והאש והריח שעולה מפיו הוא מזבח כפרה". 12 נפשו... תראה: איוב לג: כח. 14 המוסף...: כפי שמבואר להלן תפילת מוסף מכוונת כנגד יסוד שבו נלקטת תוספת רבוי כל הספירות וממנו נמשך אל מלכות. העוה זח"א נס ע"ב, רנס ע"ב; זח"ג עב ע"ב; ז"ח צמ ע"ג (תיקונים); תקי"ז יח, לד ע"ב; כא, מו ע"א. 20-21 ביום... אחד: זכ"ל יד: ט. 23-24 וכבר התעוררנו...: עי' לעיל עמ' 14:12-13. זכור= זכר= יסוד. ע"פ מעחק מילים בסי' הבהיר ס" קפב.

לדעת כי בזמן שהיה בית המקדש קיים בהיות החומא שב מדרכיו הרעים להיותו מצאוי בתשובה אצל קונו היה מקריב קרבנו על חטאתו אשר חטא ונסלח לו בהיותו מקריב חלבו ודמו כפי עניינו במשפט. ועכשיו שחרב בית המקדש ואין לנו קרבן אדם השב ומתחנן לפני בוראו מקריב חלבו ודמו ומתכפר לו. וזה תפלת החסידים הקדמונים בהיותם מתחננים לפני בוראם כדאיתה בגמר' ברכות. אמנם כי ענין זה בהיות האדם בזמן הזה כשהוא שב אצל קונו בתשובה ורוצה לכפר על עצמו יקריב את קרבנו לפני יי' על שגגתו. וזהו קרבנו על מזבח רצונו לרצונו לפני קונו.

5
10
15
20

כבר ידעת והתבוננת בהיות האדם מפרנס איברי גופו באכילתו אשר אוכל ונעשה באסמומכא מחון עד אשר דק. וכבר אמרנו כי בהיותו דם מזמן הכבד כל הדם לפני הלב שהוא המלך הגדול שבגוף מאותם השלשה מלכים שהם הכבד והלב והמוח. אמנם כי הלב שהוא המלך האמצעי שבגוף לוקח מן הכבד כל אותו הזך והברור מכל הדם. והנשאר יחלקוהו כל האיברים דרך המקורות וניזון | כל הגוף ועולה הבשר והחלב כדוגמת הגן בהיותו 5 ע"ב נשקה לכל צד. על כן יעלו הצמחים וניזונים השרשים. כך הוא דוגמת האדם על ידי סבת האכילה. אמנם בהעדר ממנו האכילה ביום התענית יתמעט ממנו חלבו ודמו ונמשך הגוף אחר הנפש. והנה הוא בתעניתו על המזבח מקריב חלבו ודמו. ואמנם כי מזבחו צריך להיות שלם החלב והדם כדת נסוכה ועשן המערכה וריח לו כלבנון. ישלך לדעת כי בהיותו בתעניתו ומקריב חלבו ודמו וכנוח עליו התענית בחלישותו גוברת עליו חוס הטבעי מתולדת האש ועולה העשן למעלה וחמימותו יושב עליו. ואמנם כי היושב בתענית ריחו עולה

3 לו] ליתא ג / בהיותו] להיותו מקריב קרבנו על חטאתו אשר חטא ונסלח בהיותו מקריב חלבו ודמו כפי עניינו במשפט ג 4 בורא] קונו ב 9 מפרנס] מתפרנס ב 10 באצטומכא בג / אמרנו] אמרו ג 11 לפני] ליתא ב אל ג / הגדול] נכפל ב 12 הלב והכבד והמוח ב / כי] ליתא ג 13 והברור] והבירור ב והיותר ברור ג / מכל הדם] מהדם ג / יחלקוהו] יחלקוהו ג / כל] אל ג 14 הגן] ליתא ג 15 נשקה] משקה ב מושקה ג / כן] כן ב 17 בתעניתו] בהתעניתו ג 18 ועשן] וענין בג 20 וכנוח] וכנוח ג / גוברת] גובר ג 21 עולה] נוסף ג

5 וזהו תפלת החסידים... : עיין בבלי ברכות יז ע"א: "רב שעת כי הוא יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים... בזמן שבית המקדש קיים אדם חוסא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי. יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי ענתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני". 8 וזהו קרבנו... : כוונת המיסתית של הקרבן היא עליית רצון אנושי והתמזגותו עם רצון האלוהי. הסבר דומה מצוי כבר בסקסט שמקורו כדומה בחוג גירונה. עיין תשובי, משנת הזוהר ב, עמ' קצז-קצח. 14 המקורות: על שימוש "מקור" במשמעות אבר הראשי, עיין אידל, כתבי ר' אברהם אבולעפיה ומשנתו, כך א, עמ' 142, ובעמ' 156 הע' 6 עשם אידל ציין כבר על שימוש זה בס' הרימון וכן בזח"ב קג ע"א. 19 וריח לו כלבנון: הו' יד: ז. 21 כי היושב בתענית... : וכן משמע מוח"ב כ ע"ב: "זהו דרבי אלעזר כד היה יתיב בתעניתא הוא מצלי... יהי רצון מלפניך שיהא הריח העולה מפי בשעה זו כריח העולה מהקרבן באש המזבח ותרצני".

לו גזר דינו של שבעים שנה. הנה יש לנו להסתכל ולדעת על ענין זה כי רז"ל התעוררו בחכמתם הנכונה על ענין החלום שאמרו שהאדם החולם חלום שצריך להתענות באותו היום ואפי' בשבת. והיושב בתענית בשבת קודעין לו גזר דינו של שבעים שנה. כבר התעוררתי על ענין שבעים שנה בתחלה.

5 ואמנם כי סוד החלום כבר אמרו שהוא אחד משישים בנבואה. ועל כל

פנים כי סוד החלום היא מדרגה תחתונה למטה ומדרגת מעלת הנבואה ולמטה הם מדרגות ששה. וסוד החלום מדרגת ששית היא מדרגת הנבואה. ותמצא כי מן נצח והוד ולמטה יש ששה מדרגות עד מעלתו של גבריאל. ושמה ינוחו בעלי החלום בחלומותם במקום מושבותם. והנה יש לך לדעת על כי החלום הוא הפרי הנובל מו האילן קודם בשולו. ועל כן אמרו ז"ל נובלת

10 נבואה חלום. | והנה בהיות החלום מעורר ישנים ומקיץ נרדמים לשוב 51 ע"א

אנוש מדרכו הרעה ולהיותו שב אצל קונו. ואמרו ז"ל במה הוא להיות המר מתמרק אמרו כי בהיותו יושב בתענית ובאותו היום. ואמרו יפה תענית לחלום כאש בנעורת. והנה בהתעורר עליו מלמעלה ונפשו יודעת בעלותה לראות למעלה ויודעת מעם מעלת לבוש הבדים צריך להתענות הנפש והגוף לשוב 15 אנוש מדרכו הרעה. על כי התענית הוא מבטל הגזרה כי תמצא ענין התענית הוא דבר גדול. והנה נתעורר על עניינו כפי יכלתנו בע"ה.

סוד התענית בהיות האדם מתענה על חלומותיו ועל דבריו. יש לך

1 על ענין בענין ב 4 התעוררתי התעוררת ב 5 אמרו | אמרו ג 6 היא) הוא בג 7 מדרגת מדרגה בג 9 בחלומותם בחלומותיו ב 10 הפרי פרי בג 11 נבואה נבואת ב נבואה נבואת ג 12 ולהיותו ולהיות ג / אצל) אל ב / במה) כמה ב / להיות) צריך להיות ג / המר תמר ב 13 אמרו ליתא ג / ובאותו) באותו ב 14 בנעורת לנעורת ב 17 בע"ה בע"ה ב ליתא ג 18 ועל) (נכפל) ג

2 רז"ל התעוררו... : עיין בבבלי שבת יא ע"א (תענית יב ע"ב). "אמר רב יפה תענית לחלום... אמר רב חסדא ובו ביום ואמר רב יוסף אפי' שבת". 4 כבר התעוררתי... : עיין לעיל עמ' 5:71. שבעים שנה שבע ספירות מחסד עד מלכות. 5 כבר אמרו... : בבבלי ברכות נו ע"ב. 6 סוד החלום... : השווה זח"א קמט ע"א (ס"ת): "חלמא מדרגא שתייתאה מינון דרגין תרין דנבואה (נצח והוד) עד והוא דרגא שית דרגין אינון ועל דא חלמא חד מעתיין דרגין דנבואה. והשווה שם קצא ע"ב, רלח ע"א; זח"ב רמז ע"ב; ששעון עדות, עמ' 369. 8 עד מעלתו של גבריאל: וכן מבואר בנזיר עגבריאל ממונה על החלום. עיין זח"א קמט ע"ב: "חלמא איהו ע"י דגבריאל דאיהו לתתא בדרגא שתייתאה נבואה". ועם קפני ע"א. 10 אמרו ז"ל... : ב"ד יו: ה, עמ' 157. 12 ואמרו ז"ל... : עיין בבבלי שבת יא ע"א; תענית יב ע"ב. 18 סוד התענית... : מכאן עד זח"תו באר תראה (עמ' 12:128) הועתק בס' הגעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב-69 א. השווה זח"ב כ ע"ב: "מתוך תעניתו של אדם מחלישין אבריו וגובר עליו האש ובאותה שעה צריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא נקרא מחבז כפרה". ובדומה לזה ב"סוד התענית" במשכן העדות, דף 30 ב-31 א. הקטע ממשכן העדות הובא בתולעת יעקב לאבן נבאי, לח ע"ב, בשם "סוד התענית שחבר הר"ם די ליאון כפי מה שראה בסוף סתרי החכמה". ומשם הועתק בעל"ה, מסכת תענית נא ע"ב-ב ע"א. ראה: Goetschel, *Meir Ibn Gabbay: Le Discours de la Kabbale Espagnole*, p. 36. גודעל סען במסעות עמאעד זה לקח מס' נפש החכמה. המקור האמיתי הוא הספר שזכרנו לעיל וצריך לתקן את דבריו.

ביום השביעי. וזהו לאל אשר שבת מכל המעשים וגו'. וזהו יום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת וגו'. על כן מעלת השבח המשובח ביום השבת הוא מעלת שבת על כל השבחות. ועל זה תיקון גדול הוא במעלת מהלליו ורוב פעליו. אשרי הפס שצכה לו אשרי הפס שיי' אלהיו. סוד התפלה מיושב כמו בחול כאשר אמרנו בסוד תכונתו. 5

ישמח משה במתנת חלקו. הנה יש לך לדעת | על אשר 50 ע"ב התפוררנו בתחלה בהיות מעלתו של משה רבן כל הנביאים במדרגה יתירה ונעלה על כולם. ואמנם כי משה ממזרח בא ממקום נורא. וקולו של משה הוא המזריח למאורות ולשאר הככבים. וכל הנביאים עומדים תחתיו והוא נסמך עליהם כי הם תומכי תורתו והוא עומד עליהם בסוד מעלתו. ועל כן סוד קולו של משה גורם תשוקת חשקו. ישמח משה במתנת חלקו. וזהו כליל תפארת בראשו נתן וגו'. ואמנם כי על חבור שבת בשבתו מערב עולה בסוד המדרגות שנים להתקרב במזרח. אזי הוא שבת בסוד השמחה נכונה ואין רוגז ואין מחריד. ואמרו ז"ל אפי' רשעים שבגיהנם אין להם דין ואין חרדה וכולם ביום זה בתאוה בשקט ובשלוה כי בשמחת המלך הכל שמחים ומשתעשעים 10 הצדיקים והרשעים. ועל כן כל העולמות עליונים ותחתונים שמחים בקדושתו ומתענגים ברוב שלום.

והנה יש לך לדעת על מה שאמרו רז"ל היושב בתענית בשבת קורעין

5 כאשר | כמו בג / תכונתו | התכונות בג 7 מעלתו | מעלת ג / רבן | רבן על ג / יתירה | ליתא בג 8 ונעלה | ונעלם ג 10 עומד | עומד לפנייהם ג 12 מערב | מערב ג 13 נכונה | הנכונה ג 14 ואין חרדה | ואין להם חרדה ב 15 בתאוה | ברוחה ג / בעקט | בהעקט ב 16 עליונים | ועליונים ג 17 ברוב | על רוב ב 18 ותה | ליתא ב / ישן | יש ב

3 הוא מעלת שבת... : השווה זח"ב רה ע"ב: "דא איהי תושבחתא דסלקא על כלהו תושבחן. מאן ולהלאה סדורא דצלותא דעאר יומי עד יעמח מערה". 4 אשרי... אלהיו: תהי קמדי: טו. 6-7 על אשר התפוררנו... : עיין לעיל עמ' 12-13. 7 מעלתו של משה: תפארת. 8 משה ממזרח בא... : מזרח- מקום נורא- תפארת / קולו של משה: עיין זח"ג ז ע"א. 9 וכל הנביאים... : כנגד נצח והוד שהם תומכי התורה. עיין לעיל עמ' 2:20-3. 11 ישמח משה... : השווה זח"ב רה ע"ב: "יעמח מערה וכו' חדותא דדרגא עלאה עקרא דאבן [= תפארת] דחדי בהוא עדבא דילה [= מלכות] כד סליק כורסייא לנביה ונפיל ליה ומתחברא כחדי. ודא איהו חדוה דאורייתא עלאה דלעילא תורה שבכתב [= תפארת] דחדי באורייתא דלתתא תורה שבעל פה [= מלכות] ואתחברו דא בדא". כל זה מקביל למה עגאמר כאן בקיצור: "ואמנם כי על חבור שבת בשבתו מערה [= מלכות] עולה... להתקרב במזרח [= תפארת]". 14 ואמרו ז"ל... : עיין בי"ד יא: ה, עמ' 94, פס"ד פכ"ג: יל"ש ח"ב סי' תתק. והשווה זח"א יד ע"ב, קצו ע"ב; זח"ב לא ע"ב, פח ע"ב, קג ע"ב, רג ע"ב; זח"ג צד ע"ב, קה ע"א. 18 שאמרו ז"ל... : בבלי ברכות לא ע"ב. השווה זח"ג פס ע"ב: "תנינן מאן דתייב בתעניתא בשבתא קורעין לו גזר דינו על שבעים ענה. ושבעין ענה אינון שבע אפי' מלכא [= ד' ספירות הבנין]... מאי שנא דאחיד בהוא יומא [דשבת] בכללא דכלהו דאקרי שבעה ואקרי תשבה [= בינה]. בנין כך בכללו אחיד ואחוד בתשבה ואתקיע גזר דינא בכלהו. ועל דא ודאי שבעין ענין איכא בחלמא".

כפי אשר הזכרנו למעלה. ואמנם כי זו היא שבח ומהלל נכונה ורמה הבאה מצד הנשמה. וזהו הענין להיות בשבת תוספת שיר ושבח על היות יום עונג ומנוחה לזכר מנוחה וחיי העולמים כאשר אמרנו.

5 יוצר אור. כבר אמרנו *בתפלת החול על ענין זה. ואמנם כי בכאן הוא תוספת על ענין תוספת רוח הבא מסוד הנהר היוצא מעדן אשר משם פורחות הנשמות. ואמנם כי בו ישמחו העולמות בהיותו מספיק לכלם בדי ספוקם כי על כל פנים יתרון ארץ בכל היא. ועל כן כולם הם בסוד כללו והם כולם בכלל ברבוי השפע ודי ספוקם. הכל יודו וישבחו וידמומו לאדון הכל. והנה בשבת בהיות התוספת יש לומר כי על כן הוא נותן לנו ביום השביעי לחם יומים בהיות החבור והקשר להיות אחד. ועל כן הכל יודוך והכל ישבחוך | והכל יאמרו וגו' בהיותו פותח דלתות שערי מזרח וגו'. 50 ע"א

אל אדון. אמנם כי זהו שבח בשבחו השלם בסוד העולם הזה והעולם הבא כאמרם אין ערוך לך יי' אלהינו בעולם הזה וגו'. ועל כל פנים כי סוד אל אדון הוא ענין שבח גדול נעלה על כל ברכה בהיות בסוד עשרים ושתיים אותיות היוצאות מן החכמה. ואמנם כי בזה השבח עושים חשבונות גדולות לכונן מהללות. ואמנם כי סוד ענין השבח הוא בסוד שמו הגדול בענין הפנינים הפנימיים וסוד ייחודו המיוחד. כי על כל פנים בעיינך בתיקון השבח ומהלליו תמצא בו סוד העולם העליון סוד עוז החביון וכל הפנינים המזהירים המאירים הנחלים ההולכים בנהרות דרך הצנורות. וסוד המאורות אשר מהן מאירות ואלו הן התחתונות העומדות בפירודן כל אחת ואחת על מתכונתן ועל תכונתן. ואמנם לאחר סיום השבח יש תקון המתוקן על זה השבח בסוד השבת המשודר בעתות כאל נעים זמירות ישראל בהיות השבח על שביבת המלאכה מכל מעשה בריאת העולם. ועל כי הוא ית' נחתקן הכסא שלם בשם שלם

1 זו היא] זהו ג / הגאה] הביאה ב 2 להיות] להורות ב 4 בתפלת] בתחלת א / הוא] היא ג 5 פורחות] פורחים ג 6 העולמות] העולמים ב / בדי] כדי בג 7 כללון] כלל ב 8 ברבוי] הרבי בג 12 זהו] זה בג 15 גדולות] גדולים ב 16 לכונן] לקנן ב / מהללות] ומהללות ב 17 בתיקון] כתקון ג 20 מתכונתן] מתכונתה ג 21 תכונתן] תכונתם ב תכונתה ג / על] דגל ב בגלל ג 22 שביבת] שביבית ג

5 הנהר... מעדן: ע"פ ב"ב: י. כינוי עגור ליסוד בזוהר ובעשר כתבי רמ"ל. עיין לק' עמ' 129, הע' 2. 7 יתרון... היא: קה' ה: ח. ע"פ הסימבוליקה הקבלית: "יתרון הארץ" שהיא מלכות "בכל" היינו יסוד. וכן נדרש הפסוק בוח"א קכב ע"א; זח"ב קלד ע"ב, קגו ע"א; עקל הקדש, עמ' 61. והעוה פ"י הרמב"ן לבר' כד: א. 9-10 הוא... יומים: ע"פ עמ' סז: כס. 13-14 כי סוד אל אדון...: העוה זח"ב קלב ע"א- ע"ב: "אין תקנין דעלמא עלאה [בינה] אל אדון אל ברוך תקנין דעלמא תתאה [מלכות] דאיןן כ"ב אתון זעירין בגין דאית אתון רברבן ואתון זעירין... ועל דא אל אדון תושבחתא דעלמא דאתי [בינה] איהו". ועיין עמ' רה ע"ב. 14-15 בסוד עשרים ושתיים...: עיין לעיל עמ' 17:84 ובהע' שם.

ואמנם כי הוא כמו כן מזמור שיר ליום השבת ליום השבת ממש. וזה מוב
להודות ליי' ולזמר וגו' על שם שהשבת היא שרה למלך שהשלום שלו. וכבר
אמרנו בשאר הזמירות ואין צריך בכאן לאמרם.

נשמת כל חי תברך. יש לך לדעת סוד הענין ותקון מעלת זו התפלה

5 בסתר המעלה בהיות יום השביעי רמז לאלף השביעי יום שכולו שבת ומנוחה
לנפשים. ובו ינחו הנפשות הקדושות בסוד צרוד החיים ועונג שלהם בחיי
העולמים. על כן סוד התחלת תפלת יום השביעי בסוד הנשמות הוא. ואנו
אומרים שבח הנשמות העתידות ביום השביעי להיות בסוד העונג כאשר
אמרנו. ועל כן הנשמות מקדימות ביום השביעי בעולם הזה להודות לאדון
10 הכל ולשבחו | ולפאר מעלתו הנעלם מן העולם ועד העולם. 49 ע"ב

ואילו פיננו. אמנם כי זה מעלת שבח והוד לאדון הכל בהיותנו מרבים
תהלתו וסוד מעלתו עד אין סוף ולהורות כי אין קץ ותכלית ליקר גדולתו
ומעלת תפארתו ואין לשון ופה תכילהו ואין מי שיוכל לספר שבחו ועוצם
נפלאותיו אשר עשה והוא עושה בכל יום. ואמנם כי כמו כן שהנשמה מקדמת
לשיר ולשבח בסוד העולם שכולו שבת כמו כן הגוף אחריו והפה והלשון
15 והעינים והרגלים והידיים והעצמות והגידיים כולם הם מראים שבחו מצד
העולם הזה ועוזו ונפלאותיו. ואמנם כי כל זה שבח האיברים כולם. ועל כן
סיום השבח כענין אמרו כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוכה וגו' להראות שבחו
של הב"ה מצד העולמות כולם מצד העולם הזה ומצד העולם הבא בסוד
20 הנשמה והגוף כל אחד להיותו רודף אחד מינו. ואמנם כי יש מעט אחר על
ענין תוספת הנשמה הנתונה מאמש אנו מהללים שבחו ממחרת מצד הנשמה

1 מזמור... ממש {מזמור שיר ליום השבת ממש בג / וזה} זה ג 4 תברך] ליתא בג / ותקון
וסוד תיקון ב / זו] זאת בג 6 לנפשים] לנפשות בג 8 הנשמות] המעלות על הנשמות ב
10 הנעלם] ליתא ב 11 זהו] הוא זה ב 13 שיוכל] יוכל ב 16 והידיים והרגלים ג
18 כמוך ג

1 מזמור... השבת: תה צב: א / ליום השבת ממש: העוה זח"ג עם ע"ב, רפד ע"ב.
2-1 מוב... ולזמר וגו': עם עם ב. 2 על שם שהשבת...: עיין בעמ' הקודם, הע' 1. 4 יש
לך לדעת...: העוה זח"ב רה ע"ב: "האי יומא [שבת] איהו יומא דנשמתין דאתעפרא הוא צרודא
דנשמתין [= מלכות]... בינך משבחין בחושבן תשבחתא דנשמתא. והיינו נשמת כל חי תברך". ועם קלח
ע"א: "נשמת כל חי... אית לון לאדכרא האי נשמתא דפרחא מהזא חי העולמים [= יסוד] ובגין דאיהו
דיליה דמניה נפקו כל ברכאן". 5 יום השביעי רמז...: עיין מעגה תמיד פ"ז מ"ד; בבלי סנהדרין צז
ע"א. והעוה פי' הרמב"ן על בר' א: ג. 6 צרוד החיים: מלכות. העוה שעונ עדות, עמ' 349;
עקל הקדש, עמ' 75. ובלשון הוזהר: "צרודא דחיי". עיין זח"א רכז ע"ב; זח"ב נס ע"א; זח"ג כב ע"א,
עא ע"ב, צב ע"א. 6-7 בחיי העולמים: יסוד. עיין עקל הקדש, עמ' 68; סוד עשר ספירות
בלימה, עמ' 361. 10 מן... העולם: תה מא: יד. 15 כל... כמוכה וגו': עם לה: י.

מזמור שיר ליום השבת כי היא לעולם מתעוררת אהבתה להדבק באור המושכל כאשר אמרנו. וזהו שאמרו בסוד חבצלת השרון. ואמרו מאי שרון מפני שהיא שרה ומשבחת למלך שהשלום שלו. ומפני זה ענין הלויים המשוררים בכלי השיר ובנעימות פיהם להתעורר התעוררות מדתם לחבר חבור האהבה כענין סוד אמרו שמאלי תחת לראשי וימינו תחבקני.

5

ואמנם כי על כן תוספת אלו זמירות של שבת על זמירות החול כולם הם נרמזים למה שאמרנו כגון השמים מספרים כבוד אל וגו'. בכאן יש חכמה בסוד מעלות המדרגות הפנימיות בגלות עליות בסוד המקרה במים עליות. והם עניינים פנימיים בסוד מעלת הכבוד בחותמו ונשגב שמו לבדו בייחודו כי הוא שיר המכונן מהללו אשרי | העם שככה לו. וכן רננו צדיקים ביי'. 49 ע"א

10

יש בו שבח ומהלל בשמו של מקום בענין מעשה בראשית ושבת לעתיד לבוא. וכן סוד האלפא ביתא אברכה את יי בכל עת וגו'. כי הוא עיקר גדול ויש בו שבח בעולם הזה ושבח לעולם הבא. וכן ענייני שאר הזמירות כגון מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה. יש בו שבח לביאת המלך המשיח ושבח לביאת גוג ומגוג ושבח לעולם שכולו שבת. ואמנם כי אמרו ז"ל בענין סוד אמרו וישרנה הפרות בדרך. ואמרו רז"ל מלמד שהיו אומרות שירה. ומה שירה היו אומרות. מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה וגו'. וכן כמו ההלל הגדול מפני שהוא שבחות והודות לרוב חסדיו ורחמיו שעשה ושהוא עושה ושיעשה לעתיד לבוא. והכל שבח של יום השביעי בסוד היום כאשר אמרנו.

15

-
- 1 מזמור] ליתא בג / מתעוררת] מעוררת ג 3 שרה] שורה ג / שהעלום] שהערון ב
 - 4 להתעורר התעוררות] להתעוררות ב 6 אלו זמירות] אלו הזמירות בג / החול] של חול ג
 - 8 מדרגות המעלות ג / עליות] עליותו בג 9 מעלת] מעלות ב / ונשגב] נשגב בג
 - 12 האלף בית ג / עיקר] עוקר ג 13 בעולם הזה] בהנה"ז ג 14 המלך] מלך ג
 - 16 ואמרו רז"ל] ואז"ל ג / אומרות] אמרים ג 17 מזמור] ליתא ב / ההלל] הלל בג
 - 18 הגדול] גדול ב / והודות] והודאות ב

1 מזמור... השבת: תה צב: א. העוה זח"ב קלח ע"א: מזמור שיר ליום השבת... תושבחתא דא עלמא תתאה (מלכות) קא משבח לגבי עלמא עלאה (בינה) יומא דאיהו כולו שבת מלכא דעלמא דיליה. ייתכן שכאן אור המושכל רומז לביתה ולא לתפארת. עיין לעיל עמ' 3:27 וברע"ש. 2 וזהו שאמרו בסוד...: וכן נדרש הפסוק בזח"א רכא ע"א: "אני חבצלת השרון דא כנסת ישראל (מלכות)... השרון היא שרה ומשבחת למלכא עלאה (בינה)" / חבצלת השרון: שרה"ש ב: א. 5 שמאלו... תחבקני: עם שם ו. 7 השמים... אל וגו': תה יס: ב. העוה זח"ב קלח ע"ב. 8 המקרה במים עליות: ע"פ עם קד: ג (ועיין בחז"ל). 10 אשרי... לו: עם קמד: מו / רננו צדיקים ביי: עם לג: א. עיין זח"ב קלח ע"ב ובניצוצי זור"ר עם סי"ב. ר' מרגליות מציין שמאמר זה בזור"ר הוא מקור לנוסח הספרד לאחר מזמור רננו צדיקים ביי בשבת אחרי מזמור השמים מספרים כבודו. 12 אברכה... עת: עם לד: ב. 13-14 מזמור... עשה: עם צח: א. 16 וישרנה הפרות בדרך: שמ"א ו: יב / ואמרו רז"ל...: עיין בבלי עבודה זרה כד ע"ב. והעוה זח"א קב ע"א: זח"ב קלח ע"א: זח"ג רא ע"א, קע ע"ב.

הוא עומד. וצריך להתעסק בענייניו כל היום ולא בענייני אחרים דהיינו חול. והמתעסק בענייני חול מראה כי הוא מבזה חברת אדוניו ומניח אותו ומתעסק בהבלים ואין מניחים קדש בשביל חול. והנה יש לך לדעת ולעין על ענין דבור שהוא אסור כדי שלא יחליף דבור של קדש בדבור של חול והבן.

5 עכשיו יש לנו לפרש בסוד היום. כבר אמרנו בענין זכור ושמוד והוא הסוד כפי אשר אמרנו אחד ליום ואחד ללילה. ואמנם כי ביום הוא ענין זכור והוא סוד זכר עם שמור שהיא הנקבה והכל ענין אחד.

סוד תפלת שבת ותכונתם. כבר התעוררנו בתחלה על ענין סוד תפלת ערבית של שבת כי | הוא סוד אהה קדשת כאשר התעוררנו. ואמנם 48 ע"ב כי סוד תפלת היום נתעורר בע"ה.

זמירות של שבת. אמנם כי כבר התעוררנו בסוד הזמירות של חול. ותקנו אלו הזמירות שהם שבחות ותהלות לצור נורא תהלות הראויים ליום שבת לזמר כי תמצא שיש בהם שבחות בסוד העולם הבא ושבחות לעתיד לבוא ושבחות ליום שכלו שבת. ואמנם כי סוד ענין שירות ומהללות בסדר המעלות של שבת הם על כי השבת משבח ומפאר בכל יום למי שהשלוס שלו. כי יש לך לדעת סוד התעוררות החבה בא מצד השיר המעורר האהבה. ועל כן השיר בא מצד שמאל. והשמאל הוא המחזיק אצל הנקבה כי היא באה מצד שמאל. ועל כן הלויים הבאים מצד שמאל ממונים בכלי השיר ובנועם שירות הפה לכוון הענין ולתקן העולמות בהתעוררות שירותם להתעורר האהבה. ואמנם כי על כן השבת היא שרה ומשבחת למי שהשלוס שלו. וזהו סוד אמרו

1 בענייניו בענין בג / היום] ליתא ג / אחרים דהיינו] ליתא בג 2 והמתעסק] והעוסק ג / חול] דברי חול ג 3 לדעת] ליתא בג / ולעין] לעין בג 4 דבור] דבר בג 6 כפי אשר אמרנו] כמו שאמרנו בג 7 הנקבה] נקבה בג 10 בע"ה] בעזרת הבורא ית' וית' ב בעזרת האל ג 12 לצור] לאור ב לאל ג 13 העולם הבא] עולם הבא ב הע"ה ג 17 מצד] ליתא בג 18 שירות] זמירות ושירות ג 16 שרה] שירה בג / ומשבחת] המשבחת בג / אמרו] אמרו בג

1 בענייני אחרים וכו'. לעומת שבת שהיא קדש חול הוא סמא וענייניו נמשכים מסמא אחרא. עין לק' עמ' 130:2. אך כדאי להעיר שכתבי-יד האחרים אינם נורסים "אחרים דהיינו". 3 והנה יש לך לדעת... : עין בבלי שבת ק"ג ע"ב: "על יא דבורך על שבת כדבורך על חול". והשווה זח"א לב ע"א: זח"ב מז ע"ב, סג ע"ב: זח"ג קה ע"א. 14 ליום שכלו שבת: עין מעגה תמיד פ"ז מ"ד: בבלי סנהדרין צז ע"א: ראש העגה לא ע"א. 15 השבת משבח ומפאר... : היינו מלכות= שבת משבחת לבינה= מי שהשלוס שלו / למי שהשלוס שלו: כינוי לבינה ע"פ המדרש: "המלך שלמה זה הקב"ה שהשלוס שלו". עין במד' יב: ד; שהש"ד נ: ז. מלך רומן לבינה והשלוס לתפארת או יסוד. השווה זח"א ה ע"ב: זח"ה ש"ג סג ע"א. 16 סוד התעוררות החבה... : כל המאמר מוסד על יסודות זוהריים. עין לעיל עמ' 4:60-5 ובהע' עמ'. 17 השיר בא... : השווה זח"ב רכז ע"ב: "ובנ"כ כל אינון דאמיין מסמרא דשמאלא מסמרא דנוקבא אתמנן על השיר". 18 ועל כן הלויים... : השווה זח"ב קמ"ג ע"ב: "ועל דא לוא מסמרא דשמאלא מנגני שירתא".

ועל כן עם נבחרים בהיותם מקדשין המדה בקדושתה מתפללים אתה קדשת בתפלת ערבית של שבת כפי מה שאמרנו להיותה מקודשת ונצמדת בסוד קדושת מעלה. ועל זה עם סגלה עם אשר בחר השם לנחלה מתקנים שמחתה בסעודה גדולה כי שמחת הנפש היא יתירה בסוד מעלה וְאִשְׁמַחִים בשמחת המלך הבא אל ביתם לשכנו בתוכם. ומה טוב ונעים להיות שמחים בגורלו ואחוזתו על כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו. ולפי' תלמידי חכמים המשרתים את פני המלך כנוח עליהם הנפש היחירה מתעסקים בשמחת ביתם ומשמחים בנשותיהם באותו הנפש השורה עליהם בזמן שקדושת מעלה עליהם מלמעלה. ואזי מתקדשים בקדושתו כפי הראוי לחסידים כמותם | והם 48 ע"א והם מתכוונים אצל הקדושה ובניהם יוצאים קדושים ידאי אלי"ם אנשי אמת. וכבר התעוררנו בזה. אמנם כי בשמחת המלך היו שמחים ובקדושתו מתקדשים. אל המקום אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתם. בדרך המלך ילכו לא ימו' ומי'ן ושמאל. אשריהם ואשרי זרעם אחריהם. והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר בענין תוכן השבת ועניינו כפי אשר תשיג ידינו בעזרת הבורא. 15

בשבת חובה היא על האדם לענגו במאכל ובמשחה להראות כי מבית המלך הוא ובשמחתו הוא שמח ובקדושתו הוא מתקדש ולהראות כי עם המלך

1 מקדשין] מקדשים בג' / המדה] ליתא ג' 2 מקדשת] מתקדשת ב' מקדשת ג' 3 השם] יי' ב' 5 בעמחת] בעמח ג' / טוב ונעים] נעים ג' 6 על] ליתא בג' 8 ומשמחים] ומשמחים בג' / בזמן] הזמן בג' 9 מתקדשים] מקדשים בג' 10 האלהים בג' 12 מתקדשים] היו קדושים ב' / שמה] עם ב' 15 בעזרת הבורא] בעה"ת ב' ביה ג' 17-16 כי... ולהראות] ליתא בג'

2-1 בהיותם מקדשין המדה... : ברור שרמז'ל מזהה שתי משמעויות של האורש קדש: להפריש מן החול ולארס אהה בקדושין. ולפיכך יוצא שג"י אמרת אתה קדשת בתפילת ערבית על שבת התקדשה העכינה להקב"ה. גם לפירוש זה לא מצאתי מקבילה בזהר. אמנם העוהה ר' דוד בן יהודה החסיד, אור זרוע, דף 39 ב': "אתה קדשת. ועכשיו אנו מקדשי' את יום השבת שהיא עם' יע' [עסרת ישראל = ספירת מלכות]... שהיא כלה על המלך יי' צבאות הבא להתייחד עמה בזיווג העליון ביום השבת... אנו מתפללים בתפלה א' אתה קדשת שאנו מקדשין והכלה הידועה בקדושין עילאין". ובס' טעמי המצות ליוסף הבא משען הבריה, עמ' 297: "ולפי' אנו מתפללין אתה קדשת לתת קידושין בין צדיק למלכות וכיון שאנו מתפללין אתה קדשת שאנו נותנין קידושין בין החתן לכלה כנסת ישראל". והעוהה תולעת יעקב, כד ע"ג. 6 כי... נחלתו: דב' לב: ב' / ו' ולפי' תלמידי חכמים... : העוהה זח"ב רה ע"א: "דכל יומי דשבתא אית לון רוחא אתרא דשרא על עלמא... וכד אינון חכימין יתבין בהווא רוחא קדישא רוחא עלאה בעאן לשמא ערסייה דהאי רוחא אמשיך אבתריה לתתא כל אינון נשמתין קדישין וירתין קדישין עליונין בהאי רוחא נשמתין קדישין לבינון". ליל שבת כעת מזומנת לתלמיד חכם להזדווג עם אשתו כבר נקבע ע"י הוראת חז"ל שעונת תלמידי חכמים הוא מערב שבת לערב שבת. עיין בבבלי כתובות סב ע"ב. ולפי' דרשת הזוהר: בימי החול תלמיד חכם, כלומר מי שעוסק בסודות הוורה, פורש מאגנתו ומזדווג עם השכינה בתנאי שבלייל שבת הוא חוזר להזדווג עם אשתו כדי לקיים את הזיווג בין השכינה והקב"ה. עיין זח"א נ ע"א; זח"ב סג ע"ב, פס ע"א; זח"ג מט ע"ב, עח ע"א קמ ע"א (אד"ד). וראה יהודה ליבס, "המשח על הזוהר", עמ' 122. 12 אל... בלכתם: ע"פ יח' א: יב.

שמים בשמחה ובטוב ללב. ועל כן יש לדעת כי נפש יתירה ניתוספת בערב שבת על כל אחד ואחד מישראל ועמדותיהם בראשיהם ונכנסים בסכת השלום העומד עליהם. וכנוח עליהם הרוח והמה בכתובים יש חובה על כל נדיביים | להעיד על בריאת שמים וארץ וסוד העולם ויצירתו 47 ע"ב

5 בסוד מעשה בראשית והנחתו במנוחה נכונה ובישיבה עליונה ותחת כנפי השכינה העומדת עליהם מלמעלה בסוד מהודרת להיות להם למשמרת. ומקדשין אותה בקדוש היין שהוא התעוררות האהבה בקשר החבה כי אין התעוררות זולתי מצד שמאל. וגם אמנם להיות סוד האהבה באותה שעה ותנח התבה מכל המלאכה כדת כל נסוכה. יש לנו להתעורר את קדושותיה ותמרוקיה ומנותיה לתת לה מבית המלך ולהתקשר בקשרי הקדש בסוד עם 10 נאדר בקדש. ואמנם כיון שקדש היום כליל שבת והנפש יתירה ניתוספת יש להראות כפי מה שאמרנו שמחה ושלום. והנר שהוא דוגמת הנשמה דלוקה בבית. ואמרו ז"ל משום שלום הבית שהאשה מצווה עליה. והנה על כן יש ענין הדלקת הנר (שהאשה מצווה עליה. והנה על כן יש ענין הדלקת הנר) 15 ענין ידוע להיות השמחה נכונה בסכת השלום נתונה ודיי למשכיל.

1 נפש יתירה | ליתא ב / ניתוספת | על כן ניתוספת ב 3 וכנוח | ובנוח ג / כל | עם בג 5 בסוד | ליתא בג 7 בקדוש | הקדוש ב / בקשר | בסוד ב 8 סוד | בסוד ב 9 כדת | בדת ב 10 בקשרי | בקשר ב / בסוד | בסוד ג / עם | ליתא ג 11 שקדש | שקדשה ב / שבת | השבת ב 12 שמחה | ברכה ב 13 בבית | בית ג 14 מצווה | מצוה ג

1 נפש יתירה ניתוספת... : עיין בבלי ביצה סז ע"א; תענית כז ע"ב. וע"פ הסימבוליקה הקבלית נפש יתירה בשבת יוצאת מספירת יסוד. עיין זח"ב פח ע"ב, רד ע"ב, רנו ע"א. 2 ועמדותיהם בראשיהם: ע"פ האגדה בבלי ברכות יז ע"א. ובדרך הסימבולי הנפורה מסמלת השכינה שמתדבקת עם האדם. עיין לעיל עמ' 1:37-32 ובהע' עם. ברם יש לציין שבמקומות אחדים רמז"ל מדגיש שבביל שבת האדם מזדווג דוקא עם אשתו הארצי וע"י כך עוזר לזיווג בין שכינה והקב"ה. עיין לק' בעמ' הבא הע' 6-7. 3 וכנוח... בכתובים: ע"פ במ"א: כו. 7 ומקדשין אותה... : עיין בבלי פסחים קו ע"א; זח"ג צה ע"א. משולבים כאן עני יסודות זוהריים: (א) יין נמשך מצד שמאל; עיין זח"א רמ ע"א. (ב) צד שמאל מעורר האהבה; עיין לעיל עמ' 60, הע' 4. כוונת הסודית על הקדושה כליל שבת היא לקדש (= לארס) השכינה עם בעלה. ולכן משתמשים ביין כי היין מעורר האהבה. לא מצאתי מאמר מקביל בנוף הזוהר שבו מתפרש קדוש על עם לשון קידושין. אולם השווה תקו"ז כד, ספ ע"א; אור זרוע לד' דוד בן יהודה החסיד, כ"י בהמ"ל ניו-יורק Ms. 2203 דף 40 א; ס' טעמי המצות לד' יוסף הבא משושן הברייה, עמ' 296-297: "שתיקר מצוה זו (של קידוש יום שבת) רומז שאנו מייחדין שמו ית' ונותנין קידושין בין החתן... לכלה כנסת ישראל... וזהו סוד הקדוש שאנו מקדשין כליל שבת". והשווה גם אבן גבאי, תולעת יעקב, כה ע"א. 9 ותנח התבה: בר' ח: ד / כדת כל נסוכה: עיין לעיל עמ' 61:6-8. 10 ותמרוקיה... המלך: ע"פ אס' ב: ס / בקשרי הקדש: וכן השימוש בזוהר: "קשרין עלאין קדישין". השווה ליבס, פרקים במילון ספר הזוהר, עמ' 383, הע' 12. 13 ואמרו ז"ל... : עיין בבלי שבת כג ע"ב. 15 ענין ידוע... : מצות הדלקת נר שבת ניתנה לאשה דוקא כי היא מסמלת ספירת מלכות (= סכת שלום) ומעשיה למטה מכונים כנגד אותה המדרגה למעלה. וכן מבואר הפעם בזח"א מח ע"ב: "נר של שבת לנשי עמא קדישא אטייהיבת לאדלקא... אבל רזא דמלא. האי סכת שלום מספרינתא דעלמא היא ונשמחין דאינון בוצינא עלאה בה עדיין. ועל דא מספרינתא (היינו: האשה למטה) בעיא לאדלקא דהא בדוכתאה אתאחדת ועבדת עובדא". והשווה אבן גבאי, עם, כד ע"א.

ענין השבת. יש לנו לפרש סוד ענין השבת יום מנוחה לעם 47 ע"א

קדש והשקט ובטחה ועונג לחיי העולמים.

אם תשיב משבת רגלך *עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג
 ולקדוש יי' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. הנה יש
 לך לדעת כי סוד השבת הוא עיקר האמונה והברית ולפי' יש בו זכור ושמור. 5
 זכר לזכור ושמור לנקבה. ולפי' תמצא השבת בלשון זכור ובלשון נקבה
 במקום אחד זכור ובמקום אחר שמור כאמרו זכור ושמור. וכת' ושמרתם את
 השבת כי קדש הוא לכם וכת' זכור את יום השבת לקדשו. הרי הוא כלל זכר
 ונקבה. והנה יש לך לדעת כי בהיות השבת כלל האמונה ובסוד ברית קדש
 נכונה ניתנה לעם נבחר למנה. וכבר אמרו ביני וביני בני ישראל. 10

והנה בהיות השבת כלול זכר ונקבה אחד ביום ואחד בלילה בסוד אחד
 הוצרך השבת להיות בסוד ענין זכר ונקבה להיות אחד כאשר נפרש בע"ה.
 ועל כן חסידי עליון הקדושים כשהיו מוסיפין מחול על הקדש לעשות משמרת
 למשמרת היו ממתנינים ללקט נפשם ולהכנס בסוד סכת שלום להיותם בצל
 קורתו. והיו אומ' ומזמנין לאדוניאיהם למלך דוד בבואו אצלם והיו מוסיפין 15
 ארוחה ומשאת <בארוח נדי>בה> ואומרים בואי כלה בואי כלה כדי להראות
 שמחה שהם נכונים למול אדוניהם. ואמנם כי הענין נעשה כדי לקבל מלכות

1 השבת] שבת ג 2 ובטחה] ובטח בג 3 עשות] עצות א 5 והברית] והברית יש לו ב
 7 אחר] אחד ב 8 הוא] היא ג / לקדשו] ליתא בג / לך] ליתא ג 10 נבחר] מבחר ג
 11-12 בסוד... להיות] ליתא ב / בע"ה] בעה"ת ב 13 כשהיו מוסיפין] כשהיו הקדושים היו
 מוסיפין ב / מחול] מהחול בג 14 למשמרת] ולמשמרת ג 15 למלך] המלך ג
 16 ארוחה] ארוחת בג

4-3 אס... דבר: יש נח: יג. 5 סוד השבת...: שתי בחינות מכוונות כנגד הנקבה והזכר: האמונה
 [= מלכות= ליל שבת= שמור] והברית [= יסוד= יום שבת= זכור]. 6 זכר לזכור...: תירגום מילולי על
 לשון הזרה: "זכר לדכורא שמור לנוקבא." ראה זח"א מח ע"ב; זח"ב צב ע"א (פקודין); ז"ח פה ע"א
 (מדה"ג). מקור לעימאש זה בס' הבהיר ס' קפב: "זכור לזכר ועמור לכלה". על הגישה הנכונה בבהיר,
 ראה מה שכתב שלום במהדורתו הגרמנית על ס' הבהיר, עמ' 134, הע' 3. בסוף כדאי להזכיר שראיון
 זכור לזכר ועמור לנקבה כבר נרמז בדברי רבא בבבלי ברכות כ ע"ב: "כל שיעגו בעמירה [דלא
 תעגה מלאכה] יעגו בזכירה [מצות עשה על קידוש היום על הין]". 7 כאמרו זכור ושמור: כלומר
 בעמ' כ: ח ודב' ה: יב. ועיין בבלי ראש השנה כז ע"א ובמקבילות. 7-8 ושמרתם... לכם: עמ' לא:
 יד. 8 זכור... לקדשו: עם כ: ח. 9 בהיות השבת כלל האמונה: בלשון דומה בוח"ג רפח ע"ב
 (אד"ו): "דגא כל מהימנותא וכל כללא דמהימנותא ביה (בשבת) אשתכח." עם משמעות על כללא
 דמהימנותא היא כלל מערכת הספירות והכללות בתוך עלש הסעודות: סעודה הראשונה כנגד חקל תפוחין
 (= מלכות), והשנייה כנגד עתיקא קדישא (= כתר), והעלשית כנגד זעיר אפיין (= תפארת). השווה זח"ב
 צב ע"א; זח"ג צד ע"ב. אך יש לציין שדוקא סימבוליקה זו הקשורה בסעודות חסרה בס' הרימון ודבר זה
 אמר דרעגי. 9 ובסוד ברית קדש...: השווה זח"ב צב ע"א: "זכור... דא איהו רזא דברית קדישא".
 וכן בוח"ג מד ע"א (פקודין). 10 ביני... ישראל: עם לא: יז. 14 סכת שלום: ספירת מלכות.
 השווה זח"א מח ע"א-ע"ב. 14-15 בצל קורתו: ע"פ בר"י: ח. 16 ארוחה ומשאת: יד' מ: ה /
 ברוח נדיבה: ע"פ תה"נא: יד / ואומרים בואי כלה...: עיין בבלי שבת ק"ס ע"א.

יוכלו בני האדם לסבול הדין ולהתנהג בו. ועל זה נאמ' כי כאשר משפטיך לארץ צדק לחדו יושבי תבל. ויוכלו לסובלו מפני כי אין זה בלתי זה. ואמרו בסוד אמרו ויש נספה בלא משפט כשמשפט מסתלק ונתרחק מצדק אזי יש נספה ונסתלק מן העולם בלא זמנו וכל זה בלא משפט. והתבונן כי ענין הצדקה הוא כמו כן למטה בהיות העני בסוד הדין והנותן צדקה הוא עושה משפט העני ומקיים העני בסוד דין ובלתי משפט אין העני יכול להתקיים.

ואמנם כי הנותן צדקה צריך להיותה במשפט כי צריך האדם לעיין עם מי הוא עושה צדקה. ודרשו רז"ל פסוק אמרו לאחיך לענייך ולאביונך אשר בארצך מפני שאלו קודמין בתחלה משאד עניים. ואמנם כי צריך להיות במשפט לעיין עם מי הוא עושה צדקה. נמצא כי אותה הצדקה כלולה בדין וחסד. ועיין מה שאמ' הנביא על ישראל כשחמאו לפניו ית' כי כבר אמרו ז"ל על ענין זה הכשילם כשיעשו צדקה שיתנוה במקומות שאינם ראויים. לפי צריך האדם לעמוד במשפט בשעת הצדקה. וכבר התעוררנו כי כמה עניינים תלויים בצדקה שאלמלא לא יתן האדם צדקה לפני יבוא העני לגנוב ולגזול ולרצוח. הרי כמה עניינים תלויים בה. על כן סוד הצדקה ענין גדול ורב ורם כענקים לסובים ולצדיקים שומרי מצות וחוקים. והנה ביארנו ענין הצדקה כפי אשר השיגה ידינו. מכאן ואילך יש לנו להתעורר בענייני שאר המצות כל אחד ואחד כפי יכולתנו בעזרת הבורא ב"ה. |

1 האדם] העולם בג / ועל זה נאמ' ועז' ג 3 מסתלק] מסתלק ג / אזי] או בג / יש] איש ב 4 נספה] נספה בלא משפט ב 5 כמו... הוא] ליחא ב / צדקה] הצדקה ב 6 ומקיים] המקיים ב / דין] הדין ב 7 כי] ליחא ב 8 הוא] ליחא ב / רז"ל] ז"ל ב / פסוק] בפסו ג / לענייך] ליחא ב / לאביונך ב / אשר] ליחא בג 10 לעיין] ליחא ב / הוא] ליחא ב / הצדקה הכלולה] המדה כלולה בצדקה ב המדה בצדקה כלולה ג / בדין] כזין ג 13 כי] ליחא ב 14 יבוא] בא ג 15 סוד... גדול] ענין הצדקה סוד גדול ג / ורב] ורם ורב ג 16 ב"ה] בע"ה ונתחיל ענין השבת בג

2-1 כי... תבל: יש' כו: פ. פסוק זה נדרש גם במקבילה משוען עדות בהמשך. וכן בכ"י מינכן 47, דף 338 ב. 2-3 ואמרו בסוד אמרו...: צירוף עניי מאמרים בוהר. השווה חז"ג נד ע"ב: "וכדין כתיב ויש נספה וכו' דהא משפט אסתלק מצדק". ועם רצא ע"ב (אד"ו): "ועל האי כתיב ויש נספה וכו' דמשפט אתרחק מהאי צדק". ובשוען עדות עם: "כאמרו ויש נספה בלא משפט... אזי מסתלק משפט מן הצדק והדין נעשה בלא רחמים כלום". והשווה חז"ג נד ע"ב. נס ע"ב. 3 ויש... משפט: מעו י: כג. 8 ודרשו רז"ל...: השווה בבלי בבא מציעא עא ע"ב. אך יש לציין שהפסוק הנדרש עם הוא עמ' כב: כד. אולם השווה רמב"ם, מגנה תורה, הל' מתנות עניים פ"ו ה"ג, שעם נדרש הפסוק מדברים כמו כאן. ועיין עם בפי הרדב"ז בעם הספרי אבל לא מצאתי. וראה גם חז"ג ח"ג פמ"ב; חז"ג רו ע"א: "אמר ר' אבא כתיב פתות תפתח וכו' קרא דא תגינן (!) ליה דלא ישבוק בר נש עניא דליה". 8-9 לאחיך... בארצך: דב' סו: יא. 11 שאמ' הנביא...: הכוונה לר"י יח: כג. עיין בדע' הבאה / אמרו ז"ל...: עיין בבלי בבא קמא סו ע"ב; בבא בתרא ס ע"ב. 14 שאלמלא לא יתן...: בלעון דומה בכ"י מינכן 47, דף 337 ב: "כי בהמענ הצדקה מן העני גורם לעני לגנוב ולגזול ולרצוח ולהמית נפשוח. על כל פנים הרבה מצות והרבה עבירות תלוים בדבר זה". השווה פ"י האדות לר' עזריאל, עמ' 36-39. 15-16 ורב ורם כענקים: דב' ב' י: כא.

הוי צדקה גמורה לא הוי. עיין בדקדקס בין צדק לצדקה. והענין נכון הוא לכל משכיל.

האמת הוא הצדקה. וכבר ידעת כי סוד המדה בהיותה מאמת המחלוקת כי בהיות שני העניינים במחלוקת זה בזה והם שני הפכים אין הענין ידוע עם מי האמת. כיון שבאה המדה הזאת סוד המכריע מאמת לצד זה ומאמת לצד זה ואוחז בשניהם. נמצא כי הוא האמת מכל עבריו. וכן בענין זה למטה בהיות האדם נותן צדקה לפני אזי מאמת שיש אדון למעלה המרחם על הבריות ומאמת כי הוא ית' דן דין אמת עם הכל ומנהיג אותם ברחמים. ועל כל פנים כי בהיותו שואל בשביל כבוד הבורא ית' והוא נותן מאמת כבודו כי הוא אמת. ועל כן סוד הצדקה הוא האמת כאשר אמרנו.

5

10

הרחמים הוא הצדקה והיא מדה כלולה בין שני העברים. כי על כל פנים אין רחמים בלי דין ואין רחמים בלי חסד כי בהיות האדם עומד בדין על חברו ודואה שאינו הגון לשום דבר ושב מצד אחר כדי לעשות חסד אע"פ שרואה שאינו הגון והוא מרחם עליו כי נכאב לבו להניחו ולא להחזיק בו. נמצא הרחמים סוד דין וחסד בין למעלה בין למטה כאשר אמרנו.

15

המשפם הוא הצדקה והוא מדה הידועה אשר אמרנו כלולה משני עבריה. ואמנם כי המשפם הוא המעמיד הדין כי הדין אינו יכול להתקיים בעולם זולתי במשפם שהוא בינוני ועל כן יוכלו בני העולם לסובלו. כי על כל פנים כבר | אמרנו בספר שושן העדות בסוד אמרו צדק ומשפם 46 ע"ב מכן כסאך זה דין וזה רחמים. וכשהמשפם בא עם צדק אדון העולם אזי

20

1 הוי' / ג / עיין ענין ג / הוא לימא ג 3 מאמת] מאת בג 6 בעניהם] לשניהם
ב 8 ומנהיג] ומנהג ג 9 הבורא] האל ב 10 ועל כן] ועל כל פנים כי בהיותו שואל
בשביל כבוד האל ית' והוא נותן כן סוד הצדקה הוא האמת ב / אמרנו] (נכפל) א 11 ענין] לימא
ג 12 בלי] בלא ב 13 ועב] ישב ב 13-14 לשום... הגון] לימא ג 14 שרואה]
לימא ב / והוא] הוא בג 15 וחסד] וחסד ג / אמרנו] אמרנו והתעוררנו בתחלה בג
16 והוא] והיא בג / מדה] המדה בג 17 המעמיד] המעמיד את ג 19 העדות] עדות ג

3 האמת הוא הצדקה: העוה כ"י מינכן 47 דף 338 א: "ענין יעקב המכריע הוא סוד באמת... ואין אמת זולתי בהתפרסם הדבר לאמתו ואין פרסום הדבר אלא על פי שנים עדים... האמת יוצא לאמתו בהיות העדים במחלוקת ובהכנס העלשי אומר ומקיים דברי זה ומקיים דברי זה נמצא הדבר יוצא לאמתו... הרי לך כי סוד האמת הוא המכריע לאמתו בקיומו דברי עניהם ומכריע ביניהם". והעוה שושן עדות, עמ' 334. 11 הרחמים הוא הצדקה: העוה כ"י מינכן 47, דף 337 ב: "יש לך להתעורר כי הצדקה הוא ככל משני עבריו יש בו חסד ויש בו דין". שים לב שכאן הביטוי מדה הידועה אינו כינוי למלכות כרגיל אצל רמז"ל אלא לתפארת. וכן השימוש בכ"י מינכן 47, דף 339 א: "כי הוא מתעורר המדה הידועה אשר אמרנו [מידת אמת= תפארת] להאציל השפע אצל מדת המת". 12 אין רחמים... : עיין לעיל עמ' 101:6. 17 כי המשפם... : משפם ודין הם כנגד תפארת ומלכות. 19 כבר אמרנו... : עיין שושן עדות, עמ' 366. ובלשון דומה לכאן בכ"י מינכן 47, דף 338 א. 19-20 צדק... כסאך: תה' פס: טו. צדק ומשפם= מלכות ותפארת= דין ורחמים. וכן נדרש הפסוק בחז"ל פה ע"ב. ועיין לעיל עמ' 102-11.

ההיות משם יוצאים וכולם נתהוים בסודו ועומדים בקיומם כי הוא המכיים את הכל כפי מה שאמרנו. והנה משם החיים יוצאים בסוד הצדקה כי שם נכונים ומשם יורדים אל כל המקום אשר יבוא שמה. על כן סוד החיים עומדים בצדקה כי ענין העולם הנסתר הוא לתת לו ולנחמו לסוד הצדקה ובו עומדים החיים לקיים כל אשר מתחתיו העומדים בסודו. וכבר התעוררנו בזה בסוד התורה. ואמנם כי חיים אלו הם המעמידים לנפש בהיות הצדקה משפיע מזון ודי ספוקם לצריכין כי בהיות המדה האחרונה נשפעת נותנת לאכלוסיה והם עוֹמְדִים בקיומם על סבת הצדקה שהיא החיים. ובלתי הצדקה הרי המות כי כשאין שפע הצדקה בא הרי המדה הידועה אינה מספקת וכולם עומדים בצד המות ובבוא הצדקה הרי החיים וכולם ניוונים ומתפרנסים ואזי צדקה תציל ממות. והנה כענין זה סוד הצדקה כי היא החיים כי בהיות העושה צדקה נותן לנפש עמל חיים בראותו נפשו ריקה ונוטה למות הרי בהיותו נותן לו מזון הוא מחיה את נפשו ונותן לו חיים. ואמנם כי הוא מרבה מדת הצדקה בהיותו דבק בה. ועל כל פנים כי סוד הצדקה הוא החיים והוא גומל לנפש.

והנני מעוררך על ענין צדקה. יש לך לדעת על ענין שאמרה התורה כי יהיה נער' בתולה נער כתיב חסר ה"א. ופרשו בו טעם כל זמן שלא זווג בה זכר חסר ה"א ממנה מאותה*התיבה כיון שהזכר מזדווג בה נשלם בה ה"א מפני שאזי נשלמה בחבור הזכר. כענין זה סוד צדק וצדקה ואע"פ שמדת צדקה הוא קו האמצעי כאשר אמרנו. והנה תוכל לדעת מה שדקדקו ז"ל בגמ' פסחים ואמרו והתנן הנותן פרומה לעני ואמ' הרי זו פרומה על מנת שיחיו בני או כדי שאזכה לחיי העולם הבא | הרי צדק גמור. ואמרו צדק גמור 46 ע"א

2 מטעם ליתא ג 3 אל את בג 5 החיים המים ב / בסודו ליתא ב / וכבר וע"כ ב 7 ודי' די ב / ספוקם ספקם בג 8 עומדים העומדים ב 10 ובבוא ובבא ג / צדקה הצדקה ב 11 זה ליתא בג / היא הוא בג 12 החיים חיים בג 16 צדקה הצדקה בג 18 התיבה בג התיבה א 19 שאזי שאו בג 21 והתנן ליתא ב תנן ג 22 הרי' הרי זה בג / צדק גמור צדיק גמור ב

5 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 108:6-10. 6 חיים אלו... : העושה זח"ג קיא ע"א: זעל דא כתיב וצדקה תציל ממות. מאי טעמא בגין דצדקה אילנא דחיי הוא ואתער על ההוא אילנא דמותא ונפיל אינון דאחידן ביה ושויב לון מן מותא. ובכ"י מינכן 47, עם בהמשך: "ואמנם כי העושה צדקה מחזיק בחיים ואינו נדחה ממנה ועל כן כל סבת הצדקה הוא החיים המקיימים הנפש... ואמנם כי עם כל זה אפי' על פי שזה הסוד הוא עיקר יש לך לדעת כי סוד הצדקה מתפשטת להרבות החיים ובהנמנע הרי תמות והחיים מפסיקים [בכ"י: מפסיקם]". 11 צדקה תציל ממות: ע"פ מעי' י. ב. 12 לנפש עמל: ע"פ עם סו: כו. 16-17 כי... בתולה: דב' כב: כג. 17 ופרשו בו טעם... : העושה זח"א נא ע"ב: זח"ב לח ע"ב: זח"ג קנו ע"ב. כחובן נערה בתולה רומזת לספירת מלכות המקבלת השפע מן הזכר. 19 צדק וצדקה: מלכות ותפארת. העושה זח"ג קיג ע"ב. 20 מה שדקדקו ז"ל... : לא מצאתי מאמר כזה במסכת פסחים.

האחרונה אין לה קיום זולתי בסוד שמים כי בשמים מחקיימת. וזהו סוד אין נפש בלי רוח כי אינה יכולה להתקיים זולתי ברוח ודיי למשכיל. ועל כל פנים סוד הצדקה הוא השלום מסכים המחלוקת ועאשה שלום ביניהם כאשר אמרנו. ואמנם כי על כן מדת הצדקה היא מדת השלום והכל אחד.

5 והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר כי הצדקה הוא השלום למטה

כמו כן. יש לך לדעת כי בהיות העני בצערו יושב בדד וידום ולא יצא פתח ונפשו עגומה ובני ביתו דוחקים לו ומוסיפין יגון על יגונו. הוא עומד בפתח ביתו ואינו יודע למי יחזור. נושא עיניו למרום לפי צערו ופותח פיו כלפי מעלה ועורך דיני מלחמתו עם אדונו ומריב ריב גדולה עמו. והנה איש

10 הבינים בא הרגיל בצדקה הוא המסכים המחלוקת וככר לחם אחת או מתנת

ידו ונותן לו בעין יפה ובמוב לבב ומדבר על נפשו. אזי העני אוכל עם אנשי ביתו ושב נפשם אל חיקם. אז שב העני בהתחך לבבו ומברך לקונו ותובע ממנו סליחה. הרי השלום נעשה על סבת הצדקה שנתן לו האיש ההוא הבא אליו איש הבינים כאשר אמרנו מפריד המחלוקת ועושה שלום. הרי לך כי

15 ענין הצדקה למטה הוא שלום דוגמא של מעלה.

החיים הוא הצדקה. וכבר ידעת כי סוד העולם הנסתר הוא המעמיד את

הכל והמקיים את | הכל וכל הנחלים יוצאים משם על כי סוד כל 45 ע"ב

4 כן כל בג 6 ליתא בג / יושב] ישב בג 8 נושא עיניו] נושא פניו ועיניו / ג / למרום] ליתא ב 9 מלחמתו] מלחמת בג 11 לבב] לב ג 12 ושבו] והשיבו בג / נפשו] נפשו ג / בהתחך לבבו] בהתחך נפשו ולבבו ג / ומברך] ומדבר בג / לקונו] עם קונו ב 13 והוא] והוא ב 15 שלום] העלם ב

2-1 וזהו סוד... : נפש ורוח הם כנגד מלכות ותפארת ואין הראשון מתקיים בלתי ע"י העני. עיין לעיל עמ' 10:26. ובלשון דומה בכ"י מינכן 47, דף 337 ב: "ועל כן סבת הצדקה הוא החיים המקיימים הגופש. וכבר ידעת כי סוד הרוח [= תפארת] הוא המקיים לנפש [= מלכות] ואין קיום לנפש זולתי הרוח. ומזה הדרך תוכל לדעת כי סוד הצדקה הוא הנותן חיים ואין קיום לנפש זולתי הצדקה." 5 יש לנו להתעורר... : מקבילה לכל הדרשה נמצאת במדה"נ לרות ז"ח עה ע"ג- ע"ד: "אמר רבי אשרי משכיל אל דל וגו'... דכתיב אז יחזיק במעונו יעשה שלום לי שלום יעשה לי. דאמר רבי נהוראי מאי דכתיב אז יחזיק במעונו וגו' וכי הקב"ה שהוא בעל שלום... צריך למי שיעשה לו שלום... אלא העני בשענה שרואה את עצמו בדוחק הוא עושה מריבה כלפי מעלה והמחזיק בידו על עני ועושה עמו צדקה כביכול עם הקב"ה עושה שלום לפי שגורם לעני שמבקש מחילה מלפניו יתברך על שהפיח דברים כלפי מעלה ואז עושה שלום בינו לבין קונו. מי גרם לו לעשות שלום זה הנותן צדקה לעני והחזיק בידו. והעושה ז"ח מפ ע"א (ס"ח) שושן עדות, עמ' 356-357. הדרשה מבוססת על ויק"ד לד: פז, עמ' תתיד: "העני הזה יושב ומתרגם וכו' ועמדתה אמה ונתתה לו מעלה אני עליך כאילו נתתה שלום בינו לביני דכתיב אז יחזק במעונו יעשה שלום לי." 6 יושב בדד וידום: ע"פ איכה ג: כח (ועיין בח"ג) / ולא יצא פתח: ע"פ איוב לא: לד. 9-10 איש הבינים: העושה עמ"א י: ד, כג. 10 וככר לחם אחת: עמ' כס: כג. 10-11 או מתנת ידו: ע"פ דב' פז: יז. 16 החיים הוא הצדקה: העושה זח"א קח ע"א: "דצדקה אקרי חיים". ולכל המאמר כאן יש מקבילה בכ"י מינכן 47, דף 337 ב: "העושה צדקה מעורר מדת צדקה שהוא החיים כאמרו וצדקה תציל ממות". עיין המובאה שהבאתי לעיל בהע' 2-1.

נפשו. ועכ"פ כי רקיע זה גבאי צדקה הגובה מכולם וכולם נותנים לו. הוא גובה ומשים אותו במקום הקדש שאין לו כלום מעצמו. וכל העניים באים לשאול אוכל לנפשם. כי העניים באים בבית הכנסת ומתאחרים בתוכו ושם בהקדש המוכן לעניים הכפירים שואגים למרץ ולבקש חאל אכלם וכולם מתפרנסים מן הצדקה. וזהו סוד ידוע לכל משכיל. 5

ועל זה הסוד הענין ידוע הוא בהנהגת הצדקה למטה כי הצדקה המעולה אותה הנתונה לגבאי מפני שהנוטל אינו יודע ממי נוטל והנותן אינו יודע ומשגיח מי הוא הנוטל. והוא ענין דוגמא סוד הכרחית בענין עמוק. כי יש לך לדעת בהיות עולם הנסתר נעלם ונסתר ומשם יוצא הכל ונותן לגבאי צדקה שהוא רקיע השמים והגבאי הוא נותן בהקדש מקום האורחים. עכ"פ הנוטל אינו יודע ממי הוא נוטל לרוב העלמתו וסתומו כי הוא סוד עולם נסתר עד שכולם אומרים ברוך כבוד יי' ממקומו. והנותן כמו כן לפי הסתלקות מעלתו ונסתר היותו אין לו חלק בתחתונים זולתי ע"י הגבאי כפי אשר אמרנו. והנה הכל הוא דוגמא אמיתית לכונן מעשה הצדקה למטה בדוגמא אחת. וזה ענין הצדקה. 15

השלוש הוא הצדקה בסודו וענינו בהיותו מסכים המחלוקת. כי עכ"פ כבר אמרנו בספר שושן] העדות על ענין זה המחלוקת שהוא האש 45 ע"א והמים כאשר התעוררנו בסודו. ועל כל פנים כי זהו המחלוקת לשום שמים בהיותם במחלוקתם להוציא מהם שמים סוד המכריע ועל כן הוא מחלוקת לשם שמים. ומפני זה סופה להתקיים כי סוף המדרגות שהיא המדרגה 20

1	צדקה] ליתא ב	2	העניים] הענינים ג	3	לנפשם] נפשם ג	4	אכלם] אכלם ב
6	זה] ליתא ג	7	המעולה] כולה המעולה ב	8	דוגמא] דוגמת ג	9	ונתן] ונתן ב
10	צדקה] ליתא ב	13	היותו] היותו ב	14	אמתית] אמת ב	17	כבר אמרנו]
	ליתא ב / העדות]		עדות בג / על זה הענין ג	19-20	בהיותם... עמים]		ליתא ב
	20		עדיא]		עדיא]		עדיא]

2 שאין לו... : וכן בזהר השכינה מתוארת כ"מין דלית ליה מגרמיה כלום". השווה זח"א קפא ע"א, רחם ע"ב; זח"ב מג ע"א, ריח ע"ב. 3 לשאול אוכל לנפשם: ע"פ תה' עח: יח. 4 הכפירים... אכלם: שם קד: כא. 6 ועל זה הסוד... : נתינת צדקה למטה מקבילה לפרוצס האצילות למעלה: כגון שהשפע יוצא מבינה ונמשך עד יסוד ומשם על העני כן למטה גבאי צדקה נוטל הצדקה בלי לדעת ממי הוא נוטל ואח"כ מחלקה לעניים בבית הכנסת. לא מצאתי מקבילה מדויקת בזהר. אמנם עיין זח"א קג ע"א, קצה ע"ב; זח"ג קיג ע"ב. והשווה בפ' האותיות לר' יעקב הכהן, מדעי יהדות ב, עמ' 206. 6-7 הצדקה המעולה... : עיין בבלי שם י ע"א-ע"ב. ועיין רמב"ם שם פ"י ה"ז-ה"ח; סור יוד" סי' רחם; ובע"פ יוד" סי' רחם סעיף ז. וראה גם בס' החינוך סי' תמט; ובסמ"ג שם. 12 ברוך... ממקומו: יח"ג יב. 16 השלוש הוא הצדקה: תפארת. בדומה לזה בזח"א ר ע"ב: "צדקה דא הוא עלום". והשווה שם עו ע"ב. ובכ"י סינן 47, דף 337 ב. כדאי לצייין שהקשר בין צדקה ועלום נקבע כבר אצל חז"ל. עיין אבות פ"ב מ"ז: "מדינה צדקה מדינה עלום". 17 כבר אמרנו... : לא נמצא. השווה שושן עדות, עמ' 336. ובעקל הקדש, עמ' 52. 18 זהו מחלוקת... : ע"פ משנה אבות פ"ה מ"ז. עיין לעיל עמ' 5:7 ובהע' שם. 20 סוף המדרגות: מלכות.

הצדקה שהיא סוד מדת אמיתת השלום הנמוע בין האולם והמזבח כפי
 אמצעיתו בתוך חבריח בתוך הקרשים כפי קבלתו מקדש הקדשים מן הקצה
 אל הקצה כאשר יתרצה להיותו מוכן בחבה כי הוא סוד המרכבה יתד התקועה
 היא לשואלים בסוד איש תם יושב אהלים. ועל כן התעוררות ענין שמנו בספר
 שושן עדות.

5

הצדקה. כבר ידעת הסוד ואמנם כי כבר ידעת ענין הצדקה שהוא
 השלום והוא החיים והוא האמת והוא הרחמים והוא המשפט. וכמה הם השמות
 הנתהוים בזה הענין אבל שמות אלו שהזכרנו יש לפרש אותם בענין הנותן
 צדקה.

10 צדקה. הנה יש לך לדעת כי העני מדתו ידועה הקשורה אצלו במשקל

הדין. והתבונן כי הענין רמוז בסוד לחם עוני עני כתי' והוא סוד ידוע
 למשכילים. ומפני כי היא לחם עני על כן העני אין לו משלו כלום זולתי מה
 שנותנין לו וכל מזונותיו מן הצדקה. כי עכ"פ זולתי רקיע וילון אינו משמש
 כלום זולתי כפי מה שהוא נופל מאותו רקיע אשר עליו מלמעלה כי כל שאר
 הככבים בו קבועים כאמרו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. וכל שאר

15

הרקיעים נותנין לו לזה הרקיע לתת לוילון שאין לו כלום כי דוד המלך נקרא
 עני כאמרו כי עני ואביון אני. וזה הרקיע אשר עליו נופל מכולם והוא הנקרא
 גבאי צדקה והסוד רקיע השמים. ואמנם כי הוא הנותן לעני הצדקה ומקיים

3 אל הקצה] לקצה ג 8 הנתהוים] המתהוים ג 8-9 נותן הצדקה ג 11 עני] ליתא
 ב 12 [לו] ליתא ג 14 זולתי] ליתא ג 18 הצדקה] צדקה ג

1 בין האולם והמזבח: ע"פ יח' ח: טו. ע"פ הסימבוליקה הקבלית ספירת תפארת מכריעה בין בינה
 ומלכות האולם והמזבח. 2 מברייח בתוך הקרשים: ע"פ שמ' כו: כח. 2-3 מן... הקצה: עם
 עם. עיין לעיל עמ' 7:6-7 ובהע' עם. 3 סוד המרכבה: תפארת. עיין לעיל עמ' 4:43-5 ובהע'
 עם / יתד התקועה: יש' כב: כה. העוה עקל הקדש, עמ' 47. 4 איש... אהלים: בר' כה: כז.
 4-5 שמנו בספר...: לא נמצא. 10 כי העני...: הכונה לספירת מלכות הקשורה בדין. העוה
 זח"ג קיג ע"ב: "דמסכנא אחיד ביה דינא". 11 לחם עוני: דב' טו: ג. העוה זח"א לג ע"א, קג
 ע"א; זח"ב מ ע"א. 12 העני אין לו משלו...: מילה במילה בוח"ג קיג ע"ב: "דמסכנא לא אית ליה
 מדיליה כלום אלא מה דיהבין ליה". 13 רקיע וילון...: עיין בבלי תניגה יב ע"ב. וע"פ הסימבוליקה
 הזוהרית וילון רומז לספירת מלכות. עיין לעיל עמ' 7:6 ובהע' עם. 14 רקיע אשר עליו...: יסוד.
 15 ויתן... השמים: בר' א: יז. עיין לעיל עמ' 3:8. 16 דוד המלך...: הכונה לשכינה שהיא
 עניה כלפי הספירות העליונות. 17 כי... אני: תה' פו: א. העוה זח"א קג ע"א: "לחם עני מאן עני
 דא דוד מלכא דכתיב ביה כי עני ואביון אני". אני הוא גם כינוי עבור לשכינה. אכן הדרשה היא: זוד-
 עני- אביון- אני- שכינה. 18 גבאי צדקה: יסוד. העוה זח"א רח ע"א: "צדיק [= יסוד] אקרי
 גבאי צדקה למחן ולמחן לכלא דכתיב פזר נתן לאביונים בגין כך גבאי צדקה נמלי ארא לקביל כלוה
 דיהבי צדקה". שימוש לשון "גבאי צדקה" לקוח מבבלי בבא בתרא ח ע"ב. ועיין רמב"ם, מענה תורה,
 הל' מחנת עניים פ"ט; סמ"ג ח"ע קסב.

בעבור התלמידים הואיל והוא עושה את נפשם וגומל אותם בדרכי החיים יזכה לעלות אל החיים. והנה כמו כן כאשר אמרנו בתחלה בשביל התלמידים יזכה לאור באור החיים אפי' שאין זכויותיו כל כך. וכבר ידעת כמו שאמרנו ז"ל בגמ' חגיגה על ענין אלישע אחר שקצץ בנסיעות ור' מאיר שלמד ממנו תורה זכה להוציאו אל האור הוא והתלמידים שהניח כאמרם כי נח נפשיה דר' פלוני כבה עשן מקברו דאחר. כי על כל פנים בעבור התלמידים שהוא עושה את נפשם יזכה לחיי העולם הבא. וכבר אמרו ז"ל כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ואין זכות גדול שהוא מזכה לאחרים כמו זה שהוא מלמד אותם אורחות חיים ללכת בדרכי יושר. והנה העניינים האלה נכונים לאותם מוצאי דעת אשר נחה עליהם רוח הקדש.

עכשיו יש לדבר בענין הצדקה שהוא עיקר. והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקם ובמח עד עולם. הנה כבר התעוררנו על היות האדם משתדל בעבודת בוראו למען יזכה באור החיים. וכבר התעוררנו על היות האדם משתדל למטה בעשיית מלאכת עבודת הקדש כי הוא מתעורר התעוררות העולמות להתנהג בחקות משפט. כי יש לך לדעת שהעולם לא נתלה ושמים וארץ וכל צבאם זולתי בהתקיים ענייני התורה וסוד מצותיה ומשפטיה כל הימים כאמרו אם לא בריתי | [יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. והנה על כן בהיות האדם משתדל למטה לכוונן עבודתו ולעשות המצוות מקיים העולמות ומעמיד אותם על פי תכונתם. והנה ענין המצוות בהעשות אותם מתתקן תיקון ומתישר הליכות עולם על מתכונתם.

ועל מה שהיינו בביאורו בסוד הצדקה. כבר אמרנו על ענין מדת

1 והוא... אותם] והוא עושה אותם וגומל את נפשם ב / אותם] אותו ג 2 והנה] והוא ב 5 הוא] הוא ב / כאמרם] כאמרו ג 11 שהוא עיקר] ליתא בג 13 למען] (נכפל) ב 14-15 היות האדם משתדל] ענין השתדלות בג 14 מתעורר] מעורר ג 15 לך] לו לאדם ב 20 ומתישר] ומיער ג

1 עשה את נפשם: העוה בבלי סנהדרין צט ע"ב: "אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו עמו שגאמר ואת הנפש אשר עשו בחור". ועיין תרגום אונקלוס לבר' יב: ה: זית נפשתי די ענבידו לאריתתיא בחור". 3-4 שאמרנו ז"ל... : עיין בבלי חגיגה יד ע"ב. 5 כאמרם... : עיין עט"ו ע"ב: "כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק קופרא מקבריה דאחר". 7 אמרו ז"ל... : עיין אבות פ"ה מ"ח. 8 ואין זכות גדול... : העוה הלשון בוח"א עם ע"ב: "דכל מק דמזכה לאחרא הוא זכותא תליא ביה". אך עם "אחרא" הוא כינוי לשכינה. 11-12 והיה... עולם: יש לב: יז. 12 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 5-3:28. 15-16 שהעולם לא נתלה... : עיין בבלי פסחים סח ע"ב: "הא"ד אלעזר אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שגאמר ואם לא בריתי וכו". והעוה שבת לג ע"א: נדרים לב ע"א: זח"א קפה ע"א: זח"ב מו ע"א, צד ע"א, ר ע"א: זח"ג יא ע"ב, ענ ע"ב, זח"כ כי תשא מה ע"ד. ראה לעיל עמ' 10-11:61 ובהע' עם. 17-18 אם... שמתי: יד' לג: כה. 20 הליכות עולם: חב' ג:ו. 21 בסוד הצדקה: העוה שקל הקדש, עמ' 52: "צדקה. כבר התעוררנו זה בספר הרמון וכתבנו כל הצורך".

הקול קול יעקב. כי על כל פנים בהיותו מחזיק בתורה מחזיק בקול יעקב להתחזק בחיים. והנה משה רבן של כל הנביאים על פי התורה זכה מקום מעלתו במרום שבתו. וזהו מעלתו וכבודו לאוחז בה. על פי התורה יתן נחלתו בהתאחזו מקומו לרשת בארץ החיים.

5 והנה הואיל והאדם מתעסק בתורה יומם ולילה. כבר אמרו ז"ל כל העוסק בתורה כלילה וכו'. כבר התעוררנו בזה. על כן יש לכל אדם להחזיק בתורה ולהגות בה יומם ולילה למען ישכיל בכל אשר יעשה ובכל אשר יפנה שם. והואיל והתעוררנו בהיות האדם חייב להתעסק בתורה וללמוד אותה יומם ולילה על כל פנים צריך לקיים תורה שבכתב ותורה שבעל פה ביחד. ועל כן הוא יומם ולילה להיות העיקר אחד.

10 כמו כן ללמד תורה לבניו שנא' ושננתם לבניך. כי על כל פנים בהיות מלמד לבנו תורה מדריכו לחיי העולם הבא ובעבורו יזכה להיות לו חלק עם הצדיקים משרתי עליון. כי על כל פנים בהיות האדם מלמד לבניו תורה שכרו אתו ופעולתו לפניו. והנה בהיותו יוצא מזה העולם כמה תועלתו גדולה באותו העולם. וסוד הענין כי הוא גומל נפשו כי נפש הבן מנפש האב הוסרה. ותהי עליו המשרה. ועל כן הוא גומל נפשו ממש. והנה הורנו כי אע"פ שהאדם אין לו זכויות להנצל מעונש אותו העולם והניח בן הזוכה בתורה בשבילו יצא מאפלה לאורה וממות לחיים ויעדו לו על מכונו על אודות בנו. על כן חייב כל אדם מדעת | ללמד לבנו תורה לזכות בעבורו לחיי 44 ע"ב העולם הבא.

20 והואיל והאדם חייב ללמד [לבנו] תורה כמו כן יש לו ללמד תורה לאחרים. הוא ענין ממש בהיותו מדריך אותו לחיי העולם הבא. ואמנם כי

1 בתורה] בתורתו ג 2 מעשה... הגביאים] מעשה רבן על נביאים ב מרע"ה רבן כל הנביאים ג
4 מקומו] בהתאחזו מעלתו מקומו ג 5 הואיל] והואיל ב 6 לכל אדם] לאדם ב 7 בכל] לכל ג 8 וללמד אותה] וללמד בתורה וללמד אותה ב 10 העיקר] עיקר בג 11 לבניו] לבנו ב 12 לבנו] לבניו ב / מדריכו] מדריכהו בג / יזכה להיות] יהיה ג 13 הצדיקים] צדיקים ג 14 מזה] מן בג 17 זכויות] זכות בג 18 ויעדו... מכונו] ויעדו למכונו ב ויעדו לו מכונו ג 19 מדעת] ליתא ב / לזכות] לזכותו להיות ג 21 חייב] ראוי ב

1 הקול... יעקב: בר כוזב. 2 והנה משה... : העוהו זח"ג לה ע"א: כ"י מינן 47, דף 337 א: "ומעלתו על מעה בענין זה שאמרנו גדול מאד. ועל כן התורה נתכנה אצלו כאמרו זכרו תורת משה עבדי". 3 במרום שבתו: העוהו עוב"א: ג. 5 אמרו ז"ל... : בבלי עבודה זרה נ ע"ב; חגיגה יב ע"ב. 6 כבר התעוררנו בזה... : עיין לעיל עמ' 9:54-13. 8 בהיות האדם... : אדם העוסק בלימוד תורה ביום ולילה מקיים תורה שבכתב כנגד מידת היום ותורה שבעל פה כנגד מידת הלילה. העוהו זח"ב מ ע"א, עמ' ע"ב. 11 ושננתם לבניך: דב"ז: 14 שכרו... לפניו: יש מ"י: סב: יא. 15 גומל נפשו: משי"א: יז / נפש הבן... : עיין לעיל עמ' 93 הע' 1.

יעקב אבינו לא מת.

והנה יש לך לדעת סוד העיקר כי בהתאסף השמש אע"פ שאינו נראה בעולם אינו נאבד ואינו מת אלא הולך מכאן ומתקרב אצל הלבנה להאיר לה. ואזי הלבנה מאירה ממקומה מנח החמה הנאסף להלך למולה במקום השבת כי בחמה היא יושבת. והנה תוכל לדעת בהאסף יעקב אזי הלבנה נתעטרה 5 וראמה וישבה תחתיה בנוגה לה סביב. והנה יעקב על כל פנים לא מת כי נתאסף מזה העולם ובכחו האירה הלבנה. ודיי לכל משכיל.

והואיל והתעוררנו בזה יש לך לדעת כי בהאסף הצדיק השלם ונפשו עולה אל מקומה הלבנה מאירה בסבת אותו הנפש ומוסיפה הוד על הודה 10 והדר על הדרה באספקלריא המאירה. בהיות הנפש זוכה בסבתה בא הירח להאיר לה בהיותה לוקטת האור הבהיר בעבורה. ומה נחמד הענין לכל משכיל. ואם לצדיקים כך כל שכן יעקב ע"ה כי מעלתו היתה ברום שבתו במקום תפארתו כאשר היתה באמנה אתו. ואע"פ | שנאסף הוא אינו 44 ע"א מת. והירח האירה מכבודו.

15 ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות הקורא בתורה לא יפסיק כי בעבורה יזכה למעלת החיים לאור באור. וכבר רמזו ז"ל על ענין סוד אמרו

2 (בהתאסף) בהאסף בג 4 ואזי] ואז ג / ואזי... מאירה] ואז הלבנה להאירה לה ואז הלבנה מאירה ב 5 בחמה] בחמה בג / נתעטרה] נתעטרה בג 6 בנוגה] ונוגה ב ונוגה ג / לא] ליתא ב 7 נתאסף] נאסף בג / האירה] הצירה ב 10 בסבתה] בסבתה ג / בא] באה בג 16 רמזו ז"ל או"ל ג

2 כי בהתאסף השמש... : העוהו זח"א רמז ע"ב: "יעקב לא מת בג"כ לא אתמך ביה מותא... חמי מה כתיב ויאסוף רגליו אל המטה דמתכניש שמשא (= הלעון כאן: בהתאסף השמש) לגבי סירא שמשא לא מת אלא מתכניש מעלמא ואיל לגבי סירא". כחובן שמש ולבנה כנגד תפארת ומלכות. העוהו כ"י מינך 47, דף 336 ב: "כאשר תמצא השמש בהאספו מן העולם אינו מת אלא הולך אל מקומו. ואמנם כי הולך אצל מערב והלבנה האירה ממערו. ועל סוד דרך זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה יעקב אבינו לא מת". 5 בחמה... יושבת: ע"פ יח"ב: טו (ועיין בח"ג). 6 וראמה... תחתיה: זכ"י: י' / בנוגה לה סביב: ע"פ יח"א: ד, כז (ועיין בח"ג). 10 באספקלריא המאירה: ע"פ בבלי יבמות מט ע"א. והעוהו ויקד אידי. בדרך כלל בוורר כמו ברוב כתיבי קבלת מאה הי"ג אספקלריאה המאירה סמל לתפארת. העוהו זח"א קלא ע"א, קע ע"ב; זח"ב כג ע"ב, פב ע"ב, רמה ע"א; זח"ג קעד ע"א, קצח ע"א, רסח ע"ב; זח"ל לח ע"ב, מב ע"ג, עז ע"א; תקו"ז יח (לב ע"א); שקל הקדש, עמ 16. אמנם לפעמים היא באה כסמל לסיוד דוקא. עיין למשל זח"ק ע"ג / בהיות הנפש זוכה... : על ענין ראית השכינה בשעת מיתה, עיין במד"י יח"ג: זח"א עפ ע"א, צח ע"א (מהר"ג). ריח ע"ב, רכו ע"ב, רמה ע"ב; זח"ג נג ע"א, פח ע"א, קכו ע"ב, קמו ע"א. 13 כאשר... אתו: א"י ב: כ. כ. 15 בהיות הקורא... : העוהו זח"א קעא ע"א: זאי פסק קלא דיעקב (בתורה) וכו'. הביטי שם "דסמך לאררייתא" מקביל להגאמך כאן "מחזיק בתורה". 16 לאור באור: איוב לג: ל' / רמזו ז"ל... : פסוק זה נדרש אצל חז"ל בקשר ללימוד תורה או אמירת תפילה. עיין למשל ב"ר סה: כ, עמ 734-735, ועם בהג" 5 למקבילות. איזכור למדרש זה מצוי בוח"ב נח ע"ב. והעוהו פדר"א פל"ב: "הקול קול יעקב בהגיון תורה". אך לא מצאתי בשום מקום לפני הזוהר שקול יעקב מזוהה עם התורה. רמז"ל התכוון לסימבוליקה הזוהרית: קול יעקב= קול על תורה= ספירת תפארת. למקורות, עיין בעמ הקודם, הג" 13. והעוהו כ"י מינך 47, דף 337 א: "זכבר דרשו רבותינו זכרונם לברכה (ז) על סוד התורה הקדושה שהיא קול יעקב".

פלאות היוצאות מהחכמה ניכרת. כי פלאות העיקר כמה הם גדולים ומי יוכל לבוא לעיקרה של תורה בהיות עיקרה החכמה. ועל זה אמ' נעים זמירות ישראל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

ואמנם כי זהו עיקר היות התורה יוצאת מהקול הדק הפנימי מכח החכמה הסתומה בבינה. ועל כן אמרו ז"ל על היות התורה סוד מדת החיים ונתונה לעם קדש לנחלה כל העוסק בתורה ניצול ממיתה ומשעבוד מלכיות ומדינה של גהינם וכו'. והנה יש לנו לדעת כי בהיות האדם מתעסק בתורה ודבק בה דבק בחיים בחיי העולם הזה ובחיי העולם הבא. ולפי ענין אמרו עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואמנם כי עץ החיים הוא מרפא לנפש להנצל מן המות כי פריו למאכל ועלהו לתרופה. ותורה שבכתב ותורה שבעל פה הכל ענין אחד וסוד אחד כאשר אמרנו כי אין זה בלי זה. כלל | הצריך 43 ע"ב לפרט ופרט הצריך לכלל. והנה האדם המתעסק בתורה והוגה בה לילה ויומם מרבה החיים ואוחז במדת החיים. ועל כן קול התורה הוא קולו של יעקב להנצל מן המות מפני כי הענין גורם. ועל זה אמרו ז"ל בגמ' תעניות יעקב אבינו לא מת. וגם כי הקשה לו חברו אם כן מה חנמו חנטייא ומה ספדו ספדייא. וזה איפשר מפני כי המקשה לא הבין הענין לפי שעה. ובראות הדורש ענין המקשה השיב ואמ' לו מקרא אני דורש שנא' ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יי' כי אתך אני וגו'. וגם כי השיב לו המענה אמנם כי הענין בהיות המדה גורמת החיים והיא מדת צדקה כאמרו וצדקה תציל ממות. על כל פנים בהיות מדת יעקב מדת הצדקה והיא מדת החיים הוצרך החכם לומר

1 פלאות הפלאות ב / מהחכמה / מחכמה בג / פלאות נפלאות בג 2 ועל זה ונ"כ ג
 4 היות ליתא ג / החכמה ליתא ב 5 מדת מדות ג 6 קדש קדוש ב הקדש ג
 8 ובחיי וחיי ג 9 החיים חיים ב 11 בלי בלא ג 12 ויומם יום ג 13 במדת
 מדת ג / קולו קול בג 15 וגם כי וגם כן ב ונ"כ ג 16 כי המקשה שהמקשה ג
 19 המדה ליתא ב 20 החכם ליתא ב

3-2 נעים... ישראל: עמ"כ כנ: א. 3 גל... מתורתך: תה' קיפ: יח. 6 כל העוסק...: עיין תנח' וזאת הברכה סי' ה. הגירסה שם: "כל העוסק בתורה ניצול משעבוד מלכיות". והשנוה תנ"כ וזאת הברכה סי' ד. 7 בהיות האדם מתעסק...: השנוה זח"א קו ע"ב- קו ע"א; זח"ב קסה ע"ב. 8-9 עץ... מאושר: משנ"ג: יח. 10 פדיו... לתרופה: יח' מז: יב. 11 כלל הצריך...: עיין ברייתא דרבי ישמעאל מ"א, ריש תורת כהנים. והשנוה זח"א רמז ע"ב; שעשן עדות, עמ' 335, 368; פי' י"ג מדות, דף 131 א. 13 קול התורה...: השנוה זח"א נ ע"ב, קנא ע"א. כבר באדה קדומה קול יעקב מתפרש כקול של לימוד התורה. עיין בעמ' הבא, הע' 16. 14 אמרו ז"ל...: בבלי תענית ה ע"ב. 17-18 ואתה... אני וגו': יר' ל: י. 19 וצדקה תציל ממות: משנ"ג: ב. השנוה זח"א קצם ע"א: "וצדקה תציל ממות אליו דמשנודלי באורייתא... דהא אורייתא עץ חיים אקרי ואתקריאת צדקה". עיין מדרש משגלי פי"א. וראה זח"ג קיא ע"א, קיג ע"ב; כ"י מינכן 47, דף 337 ב. 20 בהיות מדת יעקב...: מדת יעקב= תפארת= מדת הצדקה= מדת החיים. השנוה זח"ב מח ע"ב: "יעקב אחיד באלנא דלית ביה מותא לעלמין... ובג"כ יעקב לא מית". ועיין בהע' הבאה.

עניינים. ואמרו מאחר שכתו' כי אם בתורת יי' חפצו מאי טעמ' ובתורתו פעם שנית. אלא זו תורה שבכתב וזו תורה שבעל פה. אמנם כי המדרש הוא נכון לכל משכיל. ומה נחמד ונכון וקיים בהיות הענין בסוד תורה שבכתב וסוד תורה שבעל פה בהיותם ביחד מתיחדים ואחד באחד משוקדים. וזה מזה לא נכחד עולים בקנה אחד. והנם בחצוצון תמר בחבה כדוגמת זכר ונקבה בחבור האהבה. והנה מן הקול הדק הפנימי יוצאים להיותם אחד. והנה תורה שכתב משם יונקת יניקתה במקום תפארתה ותורה שבעל פה יונקת מתורה שבכתב. ושתייהן כאחד יתיחדו. יתלכדו ולא יתפרדו. ועל כן סוד עניינם ידוע | בהיות זו כלל וזו פרט. ואין זו בלתי זו להיותם בסוד מיוחד לחבר 43 ע"א

10 את האהל להיות אחד. כי על כל פנים סוד תורה שבכתב נובלת מן החכמה של מעלה כי היא עיקר התורה שבכתב והיא כלל הכל סוד נקודה מחשבת אשר כל הנתיבות יוצאים משם. וסודם ועניינם בבינה עומדים שהוא סוד הקוֹל הדק המעמיד את הכל והמפרנס אותם. ומשם יוצאים ונתהוים בכח החכמה שהיא נסתרת ונעלמה. ועל כן אמרו ז"ל נובלת חכמה של מעלה תורה. והנה התעוררנו בספר שושן העדות על ענין שלש נובלות הן שאמרו ז"ל

15 בהיות העניינים הנובלים בגריעות מאותם העומדים במקומם כדוגמ' הפרי הנובל מן האילן ומתבשל למטה אינו כאותו המתבשל למעלה במקומו. והנה ענין התורה עיקרה היא החכמה של מעלה ועל כן היא נסתרת ונעלמה בסוד

1 מאחר | ומאחר ב / טעמ' | ליתא ג 2 נכון הוא ג 3 וקיים | קיים ג 5 והגם | והגה ב / כדוגמת | בדוגמת בג 7 במקום | במקום ב 8 יתחדו | נתיחדו ב 9 להיותם | בהיותם ב 11 כי היא | שהיא בג / שבכתב | ליתא בג 12 וסודם | בסודם בג 14 ז"ל | חכמים ז"ל ב 15 התעוררנו | ליתא בג / העדות | עדות ב 16 העניינים | העינים ב 17 הנובל | הנובלת בג 18 על מעלה | ליתא בג / ועל כן | על כן ב ע"כ ג

1 ואמרו מאחר... : לא מצאתי מקור. 3 בסוד תורה שבכתב... : תורה שבכתב מכוונת כנגד תפארת ותורה שבעל פה כנגד מלכות. עיין תשבי, משנת הזוהר ב, עמ' ששה-שסו. 5 עולים בקנה אחד: ע"פ בר' מא: ה, כב / בחצוצון תמר: ע"פ שם יד: ז; דה"ב כ: ב / כדוגמת זכר ונקבה... : עיין ב"ד מא: א, עמ' 387; בבלי סנהדרין סד ע"א: "ואתם הדבקים בה' אלהיכם כעתי תמרות הדבקות זו בזו". וע"פ הסימבוליקה הקבלית: דו-מיניות של התמר מסמלת חיבור זכר ונקבה בעולם האלוהות. עיין ס' הבהיר ס' קצות; זח"א פב ע"א; זח"א לו ע"ב; קבו ע"א; זח"א סז ע"א, קלה ע"ב (אד"ר). ועיין לק' עמ' 160:17. 6 הקול הדק הפנימי: בינה. 8 יתלכדו... יתפרדו: איוב מא: ס. 9 בהיות זו כלל וזו פרט: תפארת= תורה שבכתב= כלל ומלכות= תורה שבעל פה= פרט. השווה זח"ב קסא ע"ב: "תורה שבכתב ותורה דבע"פ דא כלל ודא פרט. כלל אצטרף לפרט ופרט אצטרף לכלל ואייתידו דא בדא למרזי כלא חד". והשווה זח"א רמז ע"ב; זח"ג רסד ע"א; שושן עדות, עמ' 369-368; פי' י"ג מדות לרמד"ל, כ"י בהמ"ל ניו-יורק 1609. 10-9 לחבר... אחד: עמ' לו: יח. 10 סוד תורה שבכתב... : בקבלת מאה הי"ג ספירת חכמה מזוהר עם תורה הקדומה. ראה עלום, פרקי יסוד עמ' 44; תשבי, משנת הזוהר ב עמ'. 11 והיא כלל הכל: בלשון בזוהר: חכמה הוא "כללא דכלא". עיין זח"ב קעה ע"ב; זח"ג קמד ע"א; פי' י"ג מדות, דף 130 ב. 14 אמרו ז"ל... : השווה ב"ד י"ז: ה, עמ' 157. ועיין לק' עמ' 13:326 ואילך. 15 והנה התעוררנו... : עיין שושן עדות, עמ' 369, 336.

העולמות סוד עיקר שמו ית' כי על כל פנים שני המלכים בהועדם אל מקום אחד בהתיחדם. על כן ענין העולם העליון סוד נסתר ונעלם בסוד התחלה להפיק רצון ולהמציא החפץ. ואמנם כי משם חפר אוכל האילן הידוע עולם המעלה במדרגות קדושו ועל יובל ישלח שרשיו. וכבר התעוררנו על היותו נסתר ונעלם וכל עניינו בנעלם שמהו בהיות שמו הוא כאשר התעוררנו בתחלה. ובהיות עולם שלמטה עולם נגלה בהיותו כל עניינו וסודו הוא בדרך נגלה. והוא סוף מדרגת נעמו להודות לו ולרוממו. והוא התחלה מן התחתונים אצל מעלה להיות הכל אחד בסוד ייחודו ית'. והוא התחלה והוא סוף כאשר אמרנו. | ואמנם כי מזה העולם התחתון ולמטה יש עולם הנפרדים 42 ע"ב וזהו הסוד ומשם יפרד. ואמנם כי זהו גלגל הלבנה.

והנה יש לך לדעת כי סוד שמו ית' מן העולם ועד העולם בסוד הברכות כולם. ומפני כי זה נסתר וזה נגלה כל הברכות כולם תיקונם ועניינם בסוד נגלה ונסתר. והנה הוא ברוך אתה וגו' מלך העולם אשר קדשנו הוא סוד עולם הנסתר והענין אינו בנוכח כבראשונה שהוא סוד עולם הנגלה. ועל כל פנים זה יורד וזה עולה והכל בסוד אחד. וכבר התעוררנו בראשונה בסוד ענין נכונה כפי הראוי ודיי בזה להעיר רוח השכל לאשר נשמת רוח חיים בקרבו.

והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר בסוד ענין התורה להגות בה יומם ולילה שנא' והגית בו יומם ולילה למען תשכיל וגו'. כי אם בתורת יי חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. דו"ל פרשו הפסוק הזה כמנהגם הישר בכמה

1 המלכים) מלכים / מקום] מקור ג 4 המעלה) הנגלה בג / היות] היות בג 6 בהיות] בהיותו ב 7 סוף] סוד ב 8 והוא ית' והוא התחלה ב 14 עולם] העולם ג / והענין] וענין ג / בנוכח] בו וכח ב / כבראשונה) בראשונה ב 16 רוח השכל] כח היצר ב / נשמת] ליתא בג

1 שני המלכים: בינה ומלכות. 3 משם חפר אוכל: איוב לפ: כס / האילן הידוע: יסוד. 4 ועל... שרשיו: יד' י: ח. השווה זח"ב פג ע"א: מה שמיה דהוא נהרא דנפיק. אמר ר' שמעון יובל שמיה דכתיב ועל יובל ישלח שרשיו; ובניסוח עברי בעקל הקדש, עמ' 69: "ואמר ד"ל מה שמו של אותו נהר היוצא מעדן. אמר ר' שמעון בן יוחאי ע"ה יובל שמו דכתי' ועל יובל ישלח שרשיו". והשווה זח"ב צח ע"ב; זח"ג נח ע"א, צז ע"א, רצ ע"ב (אד"ז); שו"ע עדות, עמ' 335. הדרשה הקבלית מבוססת על ויק"ר כב: י. עמ' תקכה-תקכו: "חני ר' שמעון בן יוחאי ונהר יוצא מעדן יובל שמו... ומה שג' ועל יובל ישלח שרשיו". וראה בבבלי בכורות נה ע"ב בשם רבי מאיר. 10 ומשם יפרד: בר' ב: י. על מקור לדרשה זו בבית מדרשו של ר' יצחק סגי נהור, עיין גלום "התפתחות תורת העולמות", עמ' 63. גלום העיר שם, בעמ' 64, שהוא מצא זכר לדרשה זו רק בזח"ג רסו ע"א. אמנם לזה יש להוסיף גם זח"א לה ע"ב: "נהר יוצא מעדן וכו' הגן דא אתתא. ונהר דא הוה עייל ביה ואעקי ליה והוה כלא חד דהא מתמן ולתתא איהו פירודא דכתיב ומשם יפרד". ועיין לעיל עמ' 23, הע' 5, ועמ' 46, הע' 3 / זהו גלגל הלבנה: ספירת מלכות. כעם שלפי תורת האסטרונומית הקבועה בימי הביניים נגלגל הירח סמוך לעולם השפל של היסודות כך לפי תורת הקבלה מלכות היא הספירה הקרובה ביותר לעולם הנפרדים. עיין שקל הקדש, עמ' 86. 19 והגית... תשכיל וגו': יהו"א: ח. 19-20 כיו... ולילה: תה"א: ב.

נושא להם פנים לישראל. אמ' להם וכי לא אשא להם פנים לישראל. וכבר כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת וברכת והם אינם אוכלים אלא כזית ומברכים לפני. על כל פנים כי בהיותו שבע או מראה שובע בענין מזונו לברך לקונו. הנה הוא נושא פנים למעלה ומרבה מדת הטוב כענין אשר אמרנו.

5 והנה כמה דברים נאמרו בכוס של ברכה. והנה מה שאמרו מקבלו בשתי ידין כך הוא. והתעורר מי הוא כוס של ברכה דוד המלך כוס (שם) ישועות היין משומר בו. וצריך הכוס לקבלו בשתי ידין להיותו בין צפון לדרום ולהניחו בימין להיותו שם דבק ולעיין בו כי תמיד *עיני יי' אלהיך בה מראשית השנה סוד עולם העליון עד אחרית שנה ((סוד עולם התחתון)). והכל ידוע למשכיל. 10

והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר | בענין הברכה 42 ע"א שחייב האדם לברך על כל דבר ודבר בהיותו נהנה ממנו. כי תדע לך שהברכה שהאדם מברך לקונו בזה העולם מיחד הענפים והפארות מתייחדים ונעשה הכל בשווה במשקל במדה ובמשורה. והנה יש לי לעודרך על ענין סוד הברכות בהיותם בסוד נגלה ונסתר זה לנוכח וזה בנסתר. יש לך לדעת כי הוא ית' המציא אמתת מציאותו וסוד היות שמו להיותו מנהיג העולמות והתייחדם בחפצו והכל באמתת מציאותו בסוד שמו ית' והתקין כל ענין וכל סוד נעלם מן העולם ועד העולם. ועליונים ותחתונים היות מציאותם הכל נתהוה ונתלה בסוד זה. ומשם יוצאים כל ההיות בסוד גלות עליות וגלות תחתיות ואין שום הויה נסתרת מהענין הזה חוצה על כי משם יוצאים כל העניינים וכל סודות עמוקות גדולות וקטנות. ויש לך לדעת כי סוד שני

1 להם] ליתא בג / לישראל פנים / ג / להם] ליתא ג / פנים] פני ב 1-6 לישראל... כוס] ליתא ג 1-2 וכבר כתבתי] והלא כתי' ב 6 ישועות] ישועות אשא ג 8 כי] ליתא ב / עיני] עיניך א 9 סוד עולם העליון] ליתא ב / שנה] הענה בג / סוד עולם התחתון] ליתא בג 14 במדה במשקל בג 15 בנסתר] לנסתר בג 16 להיותו] בהיותו ג

5 והנה כמה דברים... : עיין בבבלי ברכות נא ע"א: "אנא עשרה דברים נאמרו בכוס על ברכה" / מה שאמרו... : שם שם: "נשלו בשתי ידין ונתנין בימין". 6 כוס של ברכה... : מלכות / כוס ישועות: ע"פ תה' קפו: יג (ועיין בח"ג). העוהה זח"ג קפו ע"ב. 7 וצריך הכוס... : אדם צריך לקבל הכוס בשתי ידין כדי לכוון ספירת מלכות--הרמוזה בכוס של ברכה--בין צפון ודרום היינו מידת דין ומידת חסד ואח"כ להניחו בימין כדי לקשר מלכות בחסד. העוהה זח"א קפ ע"א: זח"ב קפו ע"ב. 8 ולעיין בו... : העוהה ברכות שם שם: "ונתן עיניו בו [בכוס של ברכה]". 8-9 תמיד... שנה: דב' יא: יב. וכן בזהר הפסוק נדרש בהקשר להוראת ההלכה להסתכל בכוס בעת הברכה. העוהה זח"א רנ ע"ב: זח"ב קפו ע"ב; זח"ג רמה ע"ב (רע"מ). 14 במשקל במדה ובמורה: ע"פ ויק' יס: לה (ועיין בח"ג). 14-15 סוד הברכות... : לשון נוכח כנגד מלכות (עולם הגלה) ולשון נסתר כנגד בינה (עולם הנסתר). עיין לעיל עמ' 4:98, ובעמ' הבא, 11-15. 19 ומשם יוצאים... : בלשון דומה בכ"י מינכן 47, דף 359 א: "ואנכם כי סוד מעלה הזאת (= בינה) בהיותה תוצאת החיים והחיים יוצאים ממנה בסוד גלות עליות וגלות תחתיות". 19-20 גלות... תחתיות: ע"פ יד' ס: יס.

והנה הואיל והאדם מוכן בזה העולם והוא מושך מזונותיו ויורד מלמעלה על פי מדותיו יש לו באכלו והיותו עומד על שולחנו כפרת עונו כי כמה תקונים תקנו רז"ל בסדרי שולחנו של אדם. והואיל והוא ית' הכין לפניו צידו והערך לו שולחנו יש לו לאחר אכילתו לברך לקונו. והנה כבר אמרנו בספר שושן העדות על ענין שאמרו ז"ל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזול להב"ה ולכנסת ישראל שנא' גזול אביו ואמו ואמו' אין פשע חבר לבעל משחית. ואמרו חבר הוא לירבעם בו נבט שהשחית את ישראל כנגד אביהם שבשמים. והנה שם ביארנו כפי הצורך כי בברכו את השם כביכול מרבה | [שפע] ורבויו ונותן כח למעלה. כל שכן בהיותו מושך מזונו 41 ע"ב מלמעלה והוא ית' נותן מזונות כולם לפי חסד. ואמנם כי דבר זה הוא ענין נאמר בפי הכל. והכוונה בהיותו ית' ממציא מזון לכל העולם לפי חסד כדי לעשות עמהם חסד כי חסד אין עניינו לאנשים ידועים אלא בהיות החסד סבה מוכנת לטובים ולרשעים להגונים ולאותם שאינם הגונים.

ועוד כי המברך לאחר אכילתו נותן כח במדת הטוב והוא המדה המקבלת מן החסד. ומראה המדה הידועה המקבלת המזון שבעה מלאה כל טוב. והנה טוב הדלקת והתנוצצות האור הבהיר ושבע הוא בל יפקד רע. ועל כל פנים בהיותו מברך אחר השובע ברכתו טובה כאמרו ונשבעה ונהיה טובים. והנה על כן יש לכל אדם לברך ליצורו על אכילתו כפי אשר אמרנו דכתי' ואכלת ושבעת וברכת את יי'. ועל כן אמרו ז"ל בגמ' ברכות על סוד אמרו ישא יי' פניו אליך וישם לך שלום. אמרו מלאכי השרת לפני הב"ה רבונו של עולם והלא כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. היאך אתה

4 צידו] צידה ב צעדו ג 5 העדות] עדות בג 7 לבעל] לאיש ב 11 נאמר] נאמן ג
 12 עניינו] עניניו ב / החסד] חסד ג / סבה] שבה ב 14 והוא] והיא בג 15 ומראה...
 המזון] ליתא ב / המזון] מן החסד ג 17 ברכה טובה] כדכתי' ברכה ב כדכתי' ברכה טובה ג
 19 את יי'] ליתא ב / בנמדת ב בנמדת ג

2 על פי מדותיו: תהי קלג: ב / שולחנו כפרת עונו: עיין בבבלי חגיגה כז ע"א: "בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו עלחנו על אדם מכפר עליו". וראה מחות צו ע"א.
 4 כבר אמרנו...: לא נמצא. 5 שאמרו ז"ל...: בבלי ברכות לה ע"ב. 6-7 גזול... משחית: מש' כח: כד. אך שם סיום הפסוק "לאיש משחית" ועיין בח"ג. כנראה הביטוי "בעל משחית" לקוח ממעלי יח: פ. 8 בברכו את השם...: תמצית הדברים מאן עד "עיני יי' אליך בה" (עמ הבא, עורה 8) והעמק בס' הגעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב. 14 המברך לאחר אכילתו...: ע"י ברכת המזון אדם ממשיך השפע מחסד ליסוד ומעם למלכות. העוהו זח"ב קסח ע"ב, ריח ע"א. 16 האור הבהיר: הכוונה לתפארת. עיין תשבי, פירוש האגדות לר' עזריאל, עמ 12, 78; ולק' עמ 15:189 / בל... רע: מע"ס: כג. 17-18 ונשבעה ונהיה טובים: ע"פ יד' מד: יז. 19 ואכלת... יי': דב' ת: י / אמרו ז"ל...: בבלי ברכות כ ע"ב. 20 ישא... שלום: במ' ז: כז. 21 אשר... שוחד: דב' י: יז.

ולדעת אותו ולהיותו בדיה נכונה כאשר אמרנו. ובו נתקן העולם להיותו דוגמא של מעלה בהיותו משתדל לעבוד עבודתו ולדעת אותו. (וכאשר העמידו בזה העולם לעבוד עבודתו ולדעת אותו). וכאשר העמידו בזה העולם לעבוד עבודתו שם לפניו דרך ייחודו להשתדל בו ולהיותו בידיעתו בדיה נכונה.

5

ואמ' ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים למען תחיה. הנה יש לך לדעת ולהתעורר בסוד הפסוק הזה. וגם אמנם כי ענין זה הפסוק מורה כמשמעו בהיותו הוא ית' מורה הדרך הישר והנכון לכל באי העולם וללכת בדרך הטוב והישר לטוב לו כל הימים ולחיותו. והענין הזה הוא תוכחות מוסר ללכת בדרכי ישר. | ואמנם 41 ע"א

10

כי הפסוק מורה על סוד עמוק ונכון והנה הוא סוד ייחודו הנאה. כבר התעוררנו כי בהיות האדם תיקון העולם הזה להמשיכו אחר עולם של מעלה להיות זה דוגמת זה לחברם ביחד ולהיות ייחודו בכל העולמות מיוחד בסוד יי אחד ושמו אחד. כי באמרו את החיים הרי הוא מדת חיים ואת הטוב הרי הוא מדת הטוב ואת המות הוא מדת המות. וכבר התעוררנו בסודו וידעת את מקומו. והנה התעוררנו בספר שושן העדות על ענין חסאו של אדם הראשון

15

באכלו מן העץ אשר צווה וגרם מיתה לכל העולם אחריו. ואת הרע זו היא מדת הרע כאשר התעוררנו. וזהו ענין גדול המושם לפניו לדעת בבואו אל העולם. ועל כן יש לדעת לכל משכיל כי הוא ית' אין לו חפץ בכסילים הרחוקים מהצדקה אלא להיות האדם מתעסק ומשתדל בייחודו ובסודו כי סוד ייחודו

20

אין לו חקר ולא גבול מוגבל. כי בענין הסוד מן הפסוק אשר אמרנו כמה מעלות טובות ומדרגות פנימיות היות בתוך היות לעניינים המורים סוד ייחודו ולהשתדל האדם לדעת ולהכיר אותו ולהיותו דבק בסוד החיים כאמרו ובחרת בחיים למען תחיה.

1 בדיה נכונה] בעל כוונה ב / להיותו] להיות בג 3-4 וכאשר... עבודתו] ליתא בג
 6 ואמ' ליתא בג 7 להתעורר ולדעת ג 9 לו] לנו ב 10 ולחיותו] ולחיותו ב
 11 כי] ליתא ב 12 כי] ליתא ב 14 הרי] ליתא בג / הרי הוא] הרי ג 15 הוא
 הרי הוא בג 16 העדות] עדות ב 17 זו היא] זוהו בג 20 מהצדקה] מן הצדקה ב
 מצדקה ג / ומשתדל] ומשכיל ב / בסודו בייחודו בג 21 כי] ליתא ג 23 לדעת
 לדעתו ב / בסוד ייחודו בסוד החיים ג

6 ראה... הרע: דב' ל: טו. 7 ובחרת... תחיה: שם שם ים. 11 הפסוק מורה... : העוה ז"ח
 ע"ג, פב ע"ג (מדה"ג). 13-14 יי"י... אחד: זכ' יד: ט. 14 באמרו את החיים... : הפסוק
 רומז ליחוד ארבע ספירות: "את החיים" - תפארת, "את הטוב" - חסד, "זאת המות" - מלכות, "זאת הרע" -
 דין. 15 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 16:52-2:53. 16 והנה התעוררנו... : עיין
 שעשן עדות, עמ' 362-363. 18 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 4:28.

שער החלק הרביעי.

יש לנו לדעת ולהכיר לרדוף אחרי החכמה ואחרי עבודתו של מקום ולרדוף אחר ידיעת מצותיו ועיקר תורתו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. כי יש לנו לדעת על כי הוא ית' צוה בתורתו להשתדל במצותיו למען נחיה לעולם שכולו טוב ונאריך ימים לעולם שכולו ארוך כי כאשר נשתדל לעשות אין הוא ית' מוסיף וכאשר נגרע אנחנו אין לו שום גרעון. כי על כל פנים הוא ית' כדי לזכות אותנו ולחיותנו כהיום הזה ולטוב לנו כל הימים צוה לנו בכך כאב המזכה לבנו לעשות עמו טובה באהבתו אותו כנפשו. ועל כן יש להתעורר בסוד העניינים הנכונים אשר לעבדיו נתונים וענייני המצות האמורות למעלה אשר התעוררנו בהם בתחלה.

ברכו יי' כל מלאכיו גבורי כח עושה דברו לשמוע בקול דברו. הנה עוררתיך בתחלה על כי הוא ית' ברא העולמות כחפצו ותכן כל אחד ואחד על מתכונתו להיות הוא ית' מתיחד כבודו בהם ולהיותם נכונים לעמוד בייחודו והיותו ניכר בכולם למעלה ולמטה. והמציא כחפצו העולם השפל הזה להיותו תנועתו והנהגתו בסוד כפת הגלגלים. כי על כל פנים אין תנועת העולם השפל בלתי | תנועת הגלגל. ובתנועת הגלגלים מתנהגים כל פרטי 40 ע"ב השפלים למטה כי בהיות תנועת הגלגל מתנועת יתקיימו כל השפלים למטה כאשר תמצא כי בענין קיץ וחורף וקור וחום ימשכו כל תנועת השפלים למטה על כי תמצא בהיות השמש נוטה לצד צפון ששה חדשים הרי הקיץ והחום בעולם ובהיותו ששה חדשים נוטה לצד דרום הרי החורף והקור בעולם. ואחר קיץ וחורף ימשכו כל פרטי השפלים למטה.

ואמנם הכל להיות דוגמא העולם השפל מעולם של מעלה ולהיות כל המדרגות משתלשלים בשלשלת אחת להיות נמשך כבודו בכולם ולהיות ייחודו משתלשל בכל העולמות. ואמנם כי הוא ית' המציא את האדם להיותו מושל בזה העולם דוגמא עליונית כאשר אמרנו והתעוררנו כדי להכיר אותו

2 לדעת] לידע ב 3 לחיותנו] להחיותו ב 4 הזה] הנה ב 5 יחס] ליתא בג 6 אין] אינו בג 7 כהיום] כיום ב 11 כל] ליתא ב / עשה] עשי בג 12 כחפצו] בחפצו ב 14 כחפצו] בחפצו ב / הזה] ליתא ב / להיות] ליתא ב להיות ג 15 תנועתו] תכונתו ב 18 בענין] ענין בג 19 לצד] בצד ב / וחום] וחום ג 20 ובהיותו] ובהיות ב / בעולם] ליתא ג 22 דוגמא] דוגמת בג / העולם] עולם ג 24 להיותו] להיות ג 25 משל] מעל ג / דוגמא עליונית] דוגמת עליונים ב

3-4 לטוב... הזה: שם: כד. 8 באהבתו אותו כנפשו: שם' ית: ג. 11 ברכו... דברו: תה' ק: כ. 11-12 הנה עוררתיך...: עיין לעיל 9:12-9:12. 25 כאשר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 12:88 וברע' שם.

מיחד בלי שתוף אחר ולהכין סודות הפנימיות מצד אלהותו כי אז יהיה האדם נכון ברעיוניו ובשלימות ענייניו. כי על כל פנים אין קץ ואין תכלית לידיעת השגתו כאמרו החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. כי סוד השגת ידיעתו אין לו קץ ולא תכלית ולא גבול מוגבל בחקירתו ובסוד השגתו. והנה בהיות האדם חוקר החכמה לדעת ליוצרו אזי ידע וישים לבו לייחוד היאך הדיו והרחמים הכל סוד אחד ועניו אחד וכל מדה כלולה בחברתה והכל עניו אחד. אמנם כי יש מפרשים ענין הפסוק בהיותו אומ' והשבות אל לבבך. ומדקדקים ענין והשבות אל לבבך שהוא סוד יצר הטוב ויצר הרע וסוד שניהם כלולים ביחד ונעשה הכל אחד. וכל הרוצה לדעת סוד הדין והחסד ישוב אל לבבו וידע הענין על נכון. ולפי' יש לרדוף ולבקש לדעת את השם המיוחד להיותו יודע אותו לעמוד לפניו לשרתו ולהיותו בריה נכונה כאשר אמרנו. הואיל והאדם יש בו השגה לדעת ולהכיר ידיעת הבורא ית' חייב לרדוף אחריו כמו שאמרנו למעלה. |

עד כאן סוד סדר מצות יצוקים אשר בחלק הזה כלם הם 40 ע"א
 15 דבקים. והם סוד שער הקדושות כדת וחוקים. וענייני ייחודו לקרובים ולרחוקים. וענייני רדוף אחרי שמו בסודו להקים. ועכשיו יש לנו להתעורר אחר שאר החלקים.

1 סודות] סוד ב 3 העגות] העגותו ב 5 החכמה] בחכמה ב 8 ומדקדקים... לבבך] ליתא ב 10 על נכון] וכבר דרשו רז"ל לבבך עני יצריך יצר הטוב ויצר הרע לפי' והשבות ואי תדע הדבר על נכון ב וכבר דרשו רז"ל... לפי' והשבות אל לבבך ואי תדע הענין ג 11 ולהיותו] ולהיות ג 12-13 הואיל... למעלה] ליתא בג 14 הם] ליתא ג 17 החלקים] החלקים בעזרת הבורא ית' וית' ב

3 החקר... תמצא: איוב יא: ז. 4-5 והנה בהיות... : וכן כאן בכ"י היסודי הועתק ביד אחרת עני קטעים מהזוהר. הראשון הוא מחז"ג מ ע"א (בשנינו קל): "ס"ז (= ספר זוהר) "אמאן דמחד עשאמא קדישא גבאי ליחא דדינא ברחמי לאכללא לון כאחדא כדקא ייאח לאתבסמ "אילאתקא כלא ככדקא יאח "אדא סמך כלא לכ"י (= לכנסת ישראל] בגלות". והמבאה הענית היא מחז"ג ל ע"ב (בשנינוים): "עאד עס "אייביא מהפכי דראחמ לדינא דאלית לך כל "איינן [בדפוס: בכל] כתרין עלאין דמלכ' קדישא דלא "אילין חד גבאחבריה [בדפוס: דלא כלילן רחמי בדינא ודינא ברחמי]. ועל דא חייביא מהפכי רחמי לדינא. שים לב שהגירסה "כלילן חד בחבריה" מקבילה ללשוננו של רמז"ל טאן בהמשך: "וכל מדה כלולה בחברתה". 6 וכל מדה כלולה בחברתה: היינו דין ברחמים ורחמים בדין. עיין לק' עמ' 146, הע' 18. 7 כי יש מפרשים... : הכוונה היא לדרשה בוח"ב כו ע"ב כפי שכבר העיר המגיה כאן בעולי כ"י היסודי: "ס"ז (= ספר זוהר) אמל משנה א את בני למיקם על דא ולמינדע כי י"י הוא האלה' והשבות אל לבבך וכדין תנדע ליה. לבבך יצר הטוב ויצר הרע [בדפוס: יצר טוב ויצר רע] דאתכ"לילא דא בדא ואיהו חד. כדן תשכח כי י"י הוא האלהיים דהא אתכליל דא בדא ואיהו חד. ועל דא והשבות אל לבבך למדע מלה'. כמבן דרשה זו מבוססת על מאמר חז"ל: "בכל לבבך בעני יצריך". עיין משנה ברכות פ"ט מ"ה. וראה לעיל עמ' 10:42-12. 8 והשבות אל לבבך: דב' ד: לט.

אותה להכין אותה ולסעדה כדת וחוקה באמת ובצדקה. ועל כן בנה עליה מצודים גדולים להיות יוצאים משם כל הנחלים והולכים אצלה להשקות לכל חיתו שדי הקטנים והגדולים. ועל זה תוכל לדעת כי ייחודו הנאה יש לו לכל משכיל לדעת ולהשתדל אחריו להיותה בריה עלימה לפני יוצרו כפי אשר אמרנו.

5

והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר אחר יסוד החלק הזה לכונן בו ענייני מצות אחרים להיות סוד הכל ענין מיוחד בסוד ענין ייחודו לדעת את השם.

וידעת היום והשיבות אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל וגו'.

10

הענין הזה מורה על הסוד הנכון כאשר התעוררנו עד עכשיו בסוד אלהותו. והנה יש לך להתעורר ולשוב לרדוף אחר ידיעת השם ית' כאמרו ונדעה נרדפה לדעת | את יי' וגו'. כי על כל פנים יש לרדוף אחר ידיעתו 39 ע"ב ולבקש אותה מצד החכמה כאמרו אם תבקשנה ככסף וכמסמונים תחפשנה אז תבין יראת יי'. ועל כן יש לרדוף ולבקש לדעת אמיתת מציאותו כי כל מי

15

שאינו מבקש וקונה חכמה לנפשו נוח לו שלא נברא. ועל זה אמ' חכם הרזים קנה חכמה לנפשו וגו'. כי במה נחשב נפשו בלכתו בלא דעת. והנה אע"פ שאמרנו בתחלה בסודו נאמ' כמו כן גם בלא דעת נפש לא טוב כי נפשו אינה בטוב בלכתה בלא דעת. הנה על כן יש לדעת ולבקש סוד אלהותו בכל מקומות ממשלתו ולדעת ולבקש סוד ולהכיר כי הוא מצד החכמה הנוראה אחד

2 אצלה] שם ב / לכל' כל ב 6 אחר] אחרי ב / יסוד] סוד ב 8 השם] השם כ"ה בג 10 הסוד] סוד בג 11 לשוב ולהתעורר ולשוב ג / כאמרו] באמרו ב 12 כל] כן ג / פנים] פירש ג / יש] יש לו ב 14 לבקש ג 15 וקונה] ורודף וקונה ב / ועל זה] וע"כ ב 16 נפשו] הוא ב 17 בסודו] בסופו ג / נאמ'] ואמר ב / נפשו] נפש בג 19 סוד] סודו ב

1 להכין... ובצדקה: ע"פ יש"ע 1:10. 2 להשקות...: ע"פ תה' קד: יא. 9 וידעת... ממעל וגו': דב' ד: לט. 10-11 ונדעה... יי' וגו': הו' 1:ג. 12 כי על...: בכ"י היסודי מופיע כאן הגהת שוליים ביד אחרת על ענין פנימיותה של התורה: "אחריהם כן בתורה דברים נעלמים סתריה שהם נשמחה וצריכים חפוש אז תבין וגו' מציאת הכסף והמסמונים מסופקים כי על הרוב יגע ולא ימצא אבל עם [כנראה צ"ל: אם] בקשת התורה וחפוש סתריה ימצא ודאי ויבין יראת יי' יגיעו אל התג?> בלי ספק, ועוד יורה כי בקשת הכסף וחפוש המסמונים יקשיחו(?) אי < מהיראה... הדעת וע' < בקשת התורה וסתריה מסובביה כי הם מצרניה אחיה... היראה ודעת > אלהים. ואם כן בא ונדע בקשת החכמה מבקשת הכסף בקו' [בקל וחומר] מהו על חסרונה אין סוף לעמל זו וגם כל שלימותה אינו דין שאין יהיה סוף לעמלה". 13-14 אם... יי': מעו ב: ד-ה. 16 קנה... לנפשך וגו': צירוף משו' ד: ד וכד: יד. 17 שאמרנו בתחלה...: עיין לעיל עמ' 11-12: 26 / ג... טוב: מעו י: ב. 18 הנה...: כאן בכ"י היסודי בשוליים הועתק ביד אחרת מובאה מוח"ב קסא ע"ב-קסב ע"א: "ס"ז [= ספר זוהר] ונע"ל דא כתי' גואאתה הראת לנדעת כי יי' גואא האלהי' דאא כללא דכלא גואא אצטריך גבר' נש למנדע > באהי עלמא". ברור שהגהת זו שייכת למה שנאמר לקמן על יחוד מידות רחמים (הי"ה) ודין (אלהים) בעולם האלוהות. 19 חכמה הנוראה: שימוש יוצא דופן לרמז"ל. השווה למשל שושן עדות, עמ' 333; שקל הקדש, עמ' 5, 22; משכן העדות, דף 1 א. וראה א. פרבר, "למקורות", עמ' 73, הע' 15.

בוערת בחבור ייחודו הנכונה. ואזי בהתקשר לבו ורעיוניו למעלה בהיותו מיחד ייחודו כראוי אזי מתיחד ומתרבה השפע כפי הראוי ומשתלשל ((הכל)) זה בזה להיות סוד אחד מיוחד. ועל כן צריך לשים אליו לבו רוחו ונשמתו כאשר אמרנו. וזהו האדם הנאמר עליו ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

5

והנה בהיות סוד מיוחד בהתקרב עולם של מטה בעולם של מעלה כאחד אזי הוא ייחוד שלימה ומתרבה ומתברך הכל כפי הראוי. וכבר התעוררנו עליו. ואמנם כי אזי סוד ארבע האותיות בייחוד עם האותיות שלשה אשר הזכרנו כי אות אחת בתוספת עמהם מורה השלימות. עולם של מטה בסוד עולם של מעלה. וזו היא אות ה' כי ה"א הראשונה היא העיד הגדולה אשר הזכרנו בתחלה אבל זאת | האחרונה באמת היא נכונה 39 ע"א להקרא בה עיד קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים. יש לך לדעת כי על כל פנים זו היא עיד קטנה מכל המעלות. ועל כן תמצא בסוד מעשה בראשית באמרו אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. ואמרו ז"ל בה"א בראם כי על כל פנים כך הוא. ועל כן היא ה' קטנה משאר האותיות להורות כי מסוד ענין זה נתהווה.

10

15

והנה על כל פנים עיד קטנה היא מקום הנפשות העולות. ועל כן אנשים בה מעט להיותם זוכים לעלות אל מקום השבת. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה כי על כל פנים זו היא עיד הגדולה אשר אמרנו סוד ה"א הראשונה עולם הנסתר שהוא מכוון בכל צרכיו לעולם התחתון שהוא עיד קטנה. וסבב

20

2 מתרבה ומתייחד ב / ומשתלשל ג 3 רוחו ורוחו ב 8 עליו על זה ב / הארבע אותיות בג 13 זאת ג / עיר ליתא בג 14 בסוד סוד ג 17 והנה ליתא ג / על כל פנים ועכ"פ ג 20 בכל לכל ג

5-4 ויאמר... אתפאר: יש מ"ט: ג. 8 סוד ארבע האותיות...: יחוד שלש אותיות הראשונות מעם המיוחד (= עולם על מעלה) עם אות האחרונה (= עולם של מטה). עם היותו בשלימותו כולל כל מערכת הספירות. עיין בעמ' הקודם, הע' 9. 10 ה"א הראשונה: בינה. 10-11 העיד הגדולה: כינוי לבינה ע"פ בר' י: יב; יונה א: ב, ג: ב. 12-13 עיר... גדולים: קה' ט: יד. הביטוי עיד קטנה רומז למלכות. השווה זח"ב קלג ע"א; זח"ג סח ע"ב: ד' אבא פתח ואמר עיד קטנה ואנשים בה מעט וגו'... עיד קטנה זעירא היא דהיא בתראה מכלא תתאה מכלא. והשווה ז"ח רות פ ע"ד. 14-15 אלה... בהבראם: בר' ב: ד. 15 ואמרו ז"ל...: עיין בבלי מנחות כס ע"ב; ב"ד יב: ט, עמ' 107; תנ"ב בראשית ס"ז. ולפי סימבוליקה הקבלית: בה"א בראם = ע"י ספירת מלכות. עיין גדול...: בינה. אולם השווה בזה ע"ב בהמשך: "ובא אליה מלך גדול דא קב"ה לאזדוגא בה ולמשרי בה". ברור שעם מלך גדול הוא סמל לתפארת (= קב"ה) המזדווגת עם מלכות (= עיד קטנה). אך גם בסימבוליקה הזוהרית לפעמים המלך רומז דוקא לבינה. עיין למשל זח"א כס ע"א.

נסתר שנתכסו ושבע שנים אחרים שהיו בדרך נגלה יודעים לרחל. ואמרו בשעה שנולד יששכר שהוא סוד התורה נאמ' על אותה השכיבה וישכב עמה בלילה הוא. הוא סוד הנסתר נקרא הוא ולא אתה כי עולם הנגלה נקרא אתה. וזהו סוד הברכות בדרך נגלה ונסתר.

- 5 ונחזור למה שהיינו בביאורו בסוד הפסוק והוא באחד על היות עולם הנסתר הוא בסוד אחד מיוחד בתכונתו עולם הזכר ביחודותו. ועל כן הוא סוד אמרו והוא באחד וזהו הענין | הנכון לכל משכיל. והתבונן כי הוא 38 ע"ב הסוד המיוחד כי על כל פנים בהתיחד עולם של משה בעולם של מעלה סוד הנגלה בנסתר אזי הוא שם מלא בשלימותו. והנה כבר התעוררנו בספר שושן עדות על ענין האחדות. ועל כן יש לנו להתעורר ליחדו בכל יום שני פעמים 10 אחת ביום ואחת בלילה. ושני פעמים אלו ליחדו אחת ביום ואחת בלילה הוא ייחוד שלימה בהתיחד מדת היום ומדת הלילה אחד בייחוד נכונה להיות שני העולמות אחד ולחברם ביחד בשם מלא כאשר התעוררנו להיות הכל אחד. והנה צריך ליחדו בייחוד נכונה וליחד המדות להתקשרם בקשר מיוחד לחבר את האהל להיות אחד. כי צורך המיוחד להיות מרבה שפע לכונן המעלות בסוד 15 אחד ביראה בעונה בפיו ובלבו יזכרנו כשלהבת הקשורה בגחלת ולבו כאש

4 נסתר ונגלה ג' 5 בביאורו] בביאור ג' / בסוד] ליתא ג' 6 ביחודותו] באחדותו בג 9 בשלימותו] בעלימות בג 10 ועל כן] ע"כ ג' 11 אחת] אחד ב' / אלו] ליתא בג 12 להיות] בהיות בג 13 התעוררנו] אמרנו והתעוררנו ג' 14 להתקשרם] בהתקשרם ב ולהקשרם ג' / לחבר] לסדר ב' 15 המיוחד] המיוחד בג 16 כשלהבת] וכשלהבת בג

2-1 ואמרו בשעה...: העווה זח"א קנו ע"ב: "דיפוק יששכר דאחיד באורייתא... וכתיב וישכב עמה בלילה הוא. הוא ודאי... דעלמא עלאה [= בינה] הוא דסתים ולא גליא בגין דהא אורייתא מעלמא עלאה נפקת ובכל אתר עלמא עלאה הוא דלא אתגליא". ועיין שם קגד ע"ב. 2 שהוא סוד התורה: ע"פ יסוד האגדי שיששכר עסק בלימוד התורה. העווה ב"ר צח: יב, עמ' 1262; תנח' ויחי סי' יא. 3-2 וישכב... הוא: בר' ל: סז. 4 סוד הברכות...: נוסח הברכה כולל לשון נוכח כנגד מלכות ולשון נסתר כנגד בינה. עיין לק' עמ' 106: 11-15. 5 בסוד הפסוק...: וכן בזח"א רמא ע"א נדרש הפסוק מאיוב בקשר ליחוד בינה עם יתר הספירות: "פתח רבי אליעזר ואמר והוא באחד וכו' האי תקונא עלאה [= בינה] הוא כלא חד לא הוי ביה פרודא כהאי תתאה [= מלכות] דהא כתיב ומשם יפרד". 8 בהתיחד...: מלכות בבינה. 9 אזי הוא שם מלא...: כלומר את ה"א אחרונה בשם המיוחד המסתמל מלכות מתחברת עם אותיות יהו' המסתמלות בינה (סימבוליקה זו מצויה בפקודין ברע"מ ובתיקונים; עיין זח"ב קיד ע"ב; זח"ג כס ע"א, לד ע"א, קכג ע"ב, רמו ע"א) או כלל יתר הספירות להיות השם מלא. ברם יש לציין ששימוש לשון "שם מלא" בא במדרש דוקא ככינוי לצירוף שם הו"יה עם שם אלהים. עיין ב"ר יג: ג, עמ' 115 / כבר התעוררנו...: לא נמצא. 11 ושני פעמים אלו...: עיין זח"ג רסג ע"ב (פקודין): "פקודא למקרי קריאת שמע ב' זמנין בכל יומא חד לקבל דרגא דיממא [= תפארת] וחד לקבל דרגא דליליא [= מלכות] ולאכללא ביממא דרגא דליליא ולאכללא בליליא דרגא דיממא... וע"ד תרין זמנין בכל יומא חד ביממא וחד בליליא". והעווה זח"ב קסב ע"א. 12 בהתיחד...: מידת היום ומידת הלילה=תפארת ומלכות. 14-15 לחבר... אחד: שמו' לו: יח. 15 כי צורך...: העווה זח"א רחב ע"א: "דחיובה על בר נש ליחדא שמא קדישא בפומא בלבא בנפשא ולאקשרא כלא כשלהובא דאתקשרא בטיפסא". 16 כשלהבת...: סי' פ"א מ"ז / ולבו כאש...: ע"פ יד' כ: ט.



ועולם הנסתר נתיחד בהם ונקרא הוא ולא אתה. וזהו הסוד ועבד הלוי הוא.

וראיתי ענין על היות ענייני סבות העולם הזה סבה מוכרחת להיותה
דוגמ' שלמעלה. ואמרו על ענין סבת לאה ורחל בהיות יעקב בסוד שתיהן
להיות דוגמא אמיתית. והנה בהיות דוגמא אמיתית תמצא בלדת לאה ששה
בנים כי הוא סוד נסתר ועניינה היתה דרך נסתר. ורחל דרך נגלה כי תמצא 5
ענין שבע שנים שעבד יעקב בתחלה היו בדרך נסתר כי דעתו היתה בשביל
רחל ונתכסה הענין ממנו עד שעבר. והנה תמצא ענין לאה בדרך נסתר וענין
רחל בדרך נגלה וקבורתם מורה לשרידים אשר יי' קורא. והנה אמרו על ענין
קבורת רחל בפרשת דרכים בדרך נגלה וקבורת לאה בענין נסתר במקום
מכוסה מתוקן מימים קדמונים להיות זו דרך נסתר וזו דרך נגלה. ואמנם כי 10
רמזו על ענין אותם שבע שנים שעבד יעקב ענין גדול. שבע שנים היו בדרך

1 [הסוד] סוד ב 2 [סבה] סבתה ב 3 [ענין] ליתא ב 4 [הנה... אמיתית] ליתא ב
 7 [ממנו הענין בג / שעבד] שעבד ב 9 [בענין] הענין בג / [נסתר] הנסתר ג 10 [מימים]
 לימים ג / [דרך] בדרך ב 11 [ענין] ליתא בג

1 **ונקרא הוא ולא אתה:** גוף שלישי ("הוא") רומז לבינה וגוף שני ("אתה") למלכות. עין זח"ב רכא
 ע"ב: "רזא דכתיב ועבד הלוי הוא. הוא דא רזא דנעמא קדישא דאקרי הוא ולא אקרי אתה". ובזח"א קנח
 ע"ב: "עלמא עלאה [= בינה] קרינן הוא וקרינן לעלמא תתאה [= מלכות] אתה". והשווה גם זח"א קנד
 ע"ב, קנו ע"ב; רמ"ק, פרדס רמונים, עשר יד פ"ג. אולם במקורות אחדים ברור ש"הוא" כינוי לכתר ולא
 לבינה. העוה זח"א מט ע"א: "והוא דא סמירא דכל סמירין סתימא דכל סתימין דאקרי הוא"; זח"ב קעו
 ע"ב (ספד"צ): "הוא אקרי מאן דסתימ ולא שכיח הוא מאן דלא אודמן לעינא הוא מאן דלא אקרי בשמא";
 זח"ג קעא ע"א: פתח הוא ינוקא... שירותא אקרי הוא כד"א ועבד הלוי הוא פולחנא דלוי לדרגא דאקרי הוא
 סמיר וגניז". וראה גם זח"ג קכט ע"ב (אד"ר), רצ ע"א (אד"ז); שקל הקדש, עמ' 24: "זלפי כן נקרא
 [האין= כתר] הוא דבר הנסתר והנעלם הוא עשנו ועבד הלוי הוא ומשם ישתלשלו הדברים הנעלמים
 והסתומים למטה להקרא בשם הוא". וראה ניקפילה, שערי אורה ב, עמ' 115-117 / **ועבד הלוי הוא:**
 במ יח: כג. 2 **וראיתי ענין...**: כל הקטע מבוסס על זח"א קנג ע"ב-קנד ע"ב וקנח ע"א- ע"ב.
 ע"פ הסימבוליקה הקבלית: לאה ורחל כנגד בינה ומלכות ויעקב כנגד תפארת המכריע ביניהם. ששה
 בנים שנולדו ללאה כנגד שש קצוות הכלולות בתוך בינה. שבע שנים הראשונים שעבד יעקב כנגד
 שבע שנים עליונים הקשורים בעולם הנסתר היינו שבע ספירות הבנין במעמדם בתוך בינה. ושבע
 שנים האחרים כנגד שבע שנים בתוך עולם הנגלה היינו שבע מדרגות למטה ממלכות. העוה זח"א קנג
 ע"ב: "בשעתא דיעקב פלח שבע ענין קדמאין... אסתימו מיעקב דלא ידע דחשב דהוא מן שמשא
 [מלכות= רחל] אינון ובגין דיעבד שירותא מעולם דלעילא אתכסיין מגיה בגין דיובלא [בינה= לאה] איהו
 סתימ. ולבתר דעברו עני יובלא דאתכסייא עבד עני שמשא דאתגליין ואתעטר בתרין עלמין [בינה
 ומלכות] ואחיד לון". השוה שושן עדות, עמ' 343. 3 **ואמרו...**: השוה זח"א קנב ע"א (ס"ח): "תרין
 עלמין אחסין יעקב חד עלמא דאתגליא וחד עלמא דאתכסיא... ויעקב בין תרין עלמין אשתכח בדיוקנא
 דלהון ממשי". ועיין זח"ב קכו ע"ב / **בהיות יעקב...**: מכאן עד "בך אתפאר" (עמ' 5:99) הועתק
 בשניונים קלים והעמטות בס' הנעלם, כ"י פאריס 817 דף 69 א- ב: "יעקב היה בן [צ"ל] בין סוד לאה
 ורחל להיות דוגמא אמית' ובהיותו דוגמא אמיתית תמצא בלדת לאה ששה בנים". 7 **ענין לאה...**:
 השוה זח"א קנב ע"א (ס"ח): "כל מלוי דלאה באתכסיא ורחל באתגליא". ועיין בהע' הבאה.
 8 **לשרידים...** **קורא:** ע"פ יואל ג: ה / **והנה אמרו...**: השוה זח"א קנח ע"א: "זתא חזי דהכי הוא
 ודא בגין דעלמא עלאה כל מלוי באתכסיא ועלמא תתאה כל מלוי באתגליא בגין כך באתכסיא לאה
 במערתא דכפלתא ורחל בגלוייא דאורחא דא בסתרא ודא באתגליא". והשוה זח"ב כט ע"ב; שו"ת
 לרמז"ל בעניני קבלה, מהר"ד תשב"י, חקרי קבלה ועליוחמיה, עמ' 41. 11 **רמזו על ענין...**: עין
 המובאה מזח"א קנג ע"ב לעיל בהע' 2.

באש ובמים האוחז בשניהם. וזו הנשמה היא נשמה לכל ובסבתה עומדים כולם ומפרנסת את הכל.

והנה יש לך לדעת כי בהיות הנקדה נותן כח להתפשט השופר הולך

וחוזק מאוד ומוציא רוח כלול באש ובמים ויוצא בדפיקת האויר לחוץ ונעשה ממנו קול. וזהו הרוח סוד הקול הנשמע להניע לדבור שאינם מתפרדים

5

לעולם. ובקבץ היסודות כאחד שהם שלשה האבות להתפשטות הנקדה הראשונה נתחברו אל מקום התוך ששה גלגלים ידועים בשמותם ונכללים

באות אחת. וזהו אות ו' המעמיד בתוכו כולם והוא המניע אותם בכח הנשמה העליונה אשר עליו מלמעלה. וזהו גלגל הנקרא ערבות שהוא המניע לשאר

הגלגלים. ועל כן אות ו' אמצעי הוא וכולם נאחזים בו והוא מהם לא יחדל. נשע אורן וגשם יגדל. ואמנם כי זה הרוח היוצא האוחז והבא באש ובמים

10

ואוחז בשניהם ונעשה | מהם שמים. מה נורא המקום הזה להיותו מניע 38 ע"א לכל יתר הרקיעים ונתחברים בתוכו בסודותם ששה משמותם ובהיות כולם

סוד אחד בענין הגלגל השמיני המעמיד את הכל כי התשיעי גנוז הוא אתו. על כן עד היות מציאות הששה הגלגלים המתנועעים כולם הם סוד אחד

15

3 נותן] נותנת בג 4 וחוזק] וחזק ב ומתחזק ב 5 לדבור] הדיבור ג 6 ובקבץ] ובקבץ בג / האבות] ליתא ב 8 באות] באות החי"ת ב 11 אורן] אורם ג 13 בסודותם] בסודותים ב / ובהיות] ובהיותם ב

4-3 השופר... מאוד: שם יס: יס. 4 ומוציא רוח... : עיין זח"ג לח ע"ב: "קול השופר... ודא הוא יעקב... ונפקו כחדא מגו שופר דהא שופר [בינה] אפיק מיא אשא ורוחא [חסד דין ורחמים] כחדא ואתעביד מנייהו קלא". והשווה זח"א קיד ע"א, קמא ע"ב, רמו ע"ב, זח"ב פא ע"ב; זח"ג צט ע"ב (פקודין); שקל הקדש, עמ' 31. ועיין לק עמ' 143: 15-19. 5 וזהו הרוח... : בכוח חכמה בינה מוציאה חוצה תפארת שהיא הקול הנשמע [השווה זח"א טז ע"ב: "קול דאשתמע לבר"] וקול זה מניע מלכות עתה הדיבור / שאינם מתפרדים... : השווה זח"א לו ע"א: "דהא קול מדבור לא מתפרשין לעלמין"; זח"ב ג ע"א: "קול אתי לדבור ומדבר לה בהדיה למהי חד בלא פרודא כלל". ועיין זח"א קמה ע"ב, רמו ע"ב; שוען עדות, עמ' 336. לפעמים בזהר מצב של גלות מתואר דוקא כהפרדת קול מדיבור. עיין זח"א לו ע"א (= שוען עדות שם); זח"ב כה ע"ב. 6 ובקבץ היסודות... : אש מים ורוח= חסד דין ותפארת= אברהם יצחק ויעקב. 7-6 הנקדה הראשונה: חכמה. 7 מקום התוך: תפארת העומדת במרכז עולם הספירות / ששה גלגלים... : שש קצוות הנכללות באות ואו'. 9 וזה גלגל הנקרא ערבות: ספירת תפארת. השווה זח"ב קסה ע"א: "ערבות דא רקיעא שביעאה [ע"פ הברייתא בחגיגה יב ע"ב]. אמאי אתקרי ערבות. על דאיהו כליל מאשא ומיא כחזא מסטרא דדרום וחסטרא דצפון ואיהו מעורב מתרין סטרין". כמובן, לפי המנין הרגיל תפארת היא ספירה הששית מלמעלה למטה וחמישית מלמטה למעלה. אכן קשה להסביר ע"פ איזה סימבוליזם—חוץ ממשחק המילים בין "ערבות" והערש "ערב"—ספירה זו מתוארת כרקיע השביעי. עיין לק עמ' 235: 10-13. 11 נשע... יגדל: יש' מד: יד. 12 מה... הזה: בר' כח: יז. וכן בזהר פסוק זה נדרש בקשר לתפארת. עיין זח"א קנ ע"ב; זח"ב עט ע"ט. 13 ששה משמותם: שם' כח: י. 14 הגלגל התשיעי: בינה / התשיעי: חכמה.

ועליון נסתר ואין מי שיודע בו כלום לרום העלמתו. וגם כי השמיני נסתר ונעלם התשיעי הוא סבת כולם משם יצאו במתקה סוד עולם התשוקה ושם מתהוים כל ההיות בסוד הנקודה הראשונה קדומה יחידה ונעלמה. היא המוציאה אותם חוצה מתוך השופר. כל אחד ואחד על תכונתו בסוד מעלתו. ובהיות הגלגל התשיעי סבת כולם סוד הסבה הראשונה על כן היא התחלת כל ההתחלות בענין נקודה אחת עלומה ונסתרת כי לא תמצא התחלת הכל זולתי נקודה. ומתוך נקודה אחת מתפשטים כל הדברים בסדר תכונתם כל אחד ואחד על תכונתו ועל עניינו כי התחלת כל העניינים סוד נקודה אחת היא. ועל כן התשיעי הוא סבת כל ההתחלות וסודו נקודה אחת והיא אות י' התחלת כל ההתחלות נקדה אחת להשתלשל משם כל ההיות. ועל כן בהיות הגלגל התשיעי סבת כולם על כל פנים נקדה אחת היא להשתלשל משם כל ההיות. ובהתפשט מהנקודה הנעלמה התפשטות אזי עולם | גלגל השמיני כל 37 ע"ב ההיות מתהוים בתוכו ונאחזים בתוכו לצאת משם כל שנתהווה בסודו מענין אחוזת הנקודה העליונה. ובהתפשט הנקדה הנזכרת בכל צדדיה נעשית כמין אכסדרה המחזקת הכל והוא סוד ה' רוח אלהים חיים. וכל ההיות יוצאות משם ומשתלשלות והוא המעמיד את הכל והמפרנס אותם. זהו סוד גלגל השמיני המניע לכל שאר הגלגלים בסבתו. כי גם אמנם בהיות זה הגלגל מעמיד את הכל ובסבתו מתנועעים תוכל לדעת כי הוא הרוח העליון על כל הרוחות וזהו הרוח הנסתר דק ופנימי אשר לא נשמע החוצה בהבנתו. כי על כל פנים זה הרוח העליון קוראין לו נשמת חיים על כי כל החיים ותוצאותם שם הוא. וזו הנשמה העליונה הנעלמה והסתומה המקיימת את הרוח היוצא כלול

2 משם] ומשם ב 3 קדומה] הקדומה ג 6 עלומה] נעלמה ג 6-7 עלומה... נקודה] ליתא ב / זולתי נקודה] זולתי נקודה אחת ג 8 תכונתו] סדר תכונתו בג 9 י' ליתא ב 9-10 והיא... אחת] ליתא ג 12 ובהתפשט] וע"כ בהיות ובהתפשט ג / הנעלמה] הנעלה ג 12-13 ובהתפשט... ההיות] ליתא ב 13 מענין] מענין סוד ג 14 אחוזת... ובהתפשט] ליתא ג 19 בהבנתו] בהברותו ג 20 על כן] כי על בג 21 וזו] וזהו בג / הנעלמה] הנעלמת ב

2 **עולם התשוקה:** בינה. 4 **השופר:** כינוי שגור לבינה בזהר ובשאר כתיבי רמז"ל. העוהה למשל זח"ב פא ע"ב; זח"ג לח ע"ב, צפ"ב, רסו ע"ב; שקל הקדש, עמ' 9. 9 **וסודו נקודה אחת...** : ספירת חכמה= את יו"ד. 15 **אכסדרה המחזקת...** : בינה= את ה"א / **רוח אלהים חיים:** ספר יצירה פ"א מ"ס. 19 **הרוח הנסתר...** : בדומה לזה בזח"ג ריו ע"ב בינה מכונה "רוח עלאה רוח גניזא שמירא" / **לא... בהבנתו:** ע"פ מל"א ו: ז. עיין לעיל עמ' 2:6. 20 **נשמת חיים:** בר' ב: ז. 21 **הנשמה העליונה...** : בינה. וכן ע"פ הסימבוליקה הזוהרית שלש חלקי הנפש האנושי נשמה רוח ונפש מכוונים כנגד הספירות בינה תפארת ומלכות. עיין תשב"י, משנת זוהר ב, עמ' 10-11, כ-כו. וראה לעיל עמ' 38, הע' 12. יש לציין שבשעשן עדות, עמ' 334, הביטוי "נשמה העליונה הסתומה" רומז לבחינת אין-סופיותו של האל הפועלת בתוך הספירות: "יש כח נשמה עליונה שהיא נשמה לנשמה... הנשמה העליונה והסתומה". על מקורו של המונח נשמה לנשמה ככינוי לאל, עיין שלום, "עקבותיו של גברול בקבלה", עמ' 163-165.

וכל איבריו סמאים מראשו ועד רגליו. ועל כן שומר פיו ולשונו שומר מצרות
 נפשו. וענין אחר בהיותו שומר פיו מהמאכלות האסורות המסמאים והמשקצים
 את הנפש כאמרו ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר
 תרמוש האדמה כי בשומרו פיו מזה נקרא קדוש ומשתמש בקדושה. וזו היא
 קדושה אחרת. כל שכן לשונו כפי הענין אשר אמרנו. עד כאן ענייני הקדושה
 ותכונתה ועניינה. ואמנם כי כמה קדושות תקנו רז"ל בענין קדושות בני האדם
 הצריכין להתקדש בהם. והואיל והתעוררנו בזה יש לנו להתעורר בזה החלק
 ענין המוכן על האדם ליחדו פעמים וגם אשר התעוררנו בסודו.

והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש. יש לך לדעת על כי הוא ית'
 שת כל העניינים להתנהג בסוד ייחודו וכי העולמות כולם מתנהגים בסודו
 וכולם קיימים ומתנועעים בו בהיות כולם לחפצו ורצונו. ועל פי יי' יחנו ועל
 פי יי' יסעו את משמרת יי' שמרו. וכלם אין ואפס ותהו בלתי | רצונו. 37 ע"א
 ואמנם כי בהיותו ית' נשגב ונעלה ומעלתו למעלה למעלה ברא בריה
 נכונה להיות בה מתיחד תשולם אמונתו בסוד ייחודו ית' להיות כל העולמות
 מעלה ומטה כולם בסוד ייחודו.

והנני נכנס בביאור זה בסוד הענין. תדע לך על כי הוא ית' המציא
 אמתת מציאותו וסוד כל ההיות מן העולם העליון עד העולם התחתון. וכבר
 אמרנו כי סוד עולם העליון יצא בהתפשטות החכמה הקדומה הנמצאת מאין.
 ואמנם כי זה העולם הוא הגלגל השמיני המניע לכל הגלגלים. והנה רמזנו
 בספר שושן ערות על היות שבע גלגלי התנועה והשמיני הוא המנהיג את הכל.
 ואמנם כי משם יוצאים כולם וממנו מתנועעים. והתשיעי הוא הסבה הראשונה

2 מהמאכלות] מן המאכלות ב / והמשקצים] ומשקצים ג 6 קדושות] קדושת בג / האדם]
 אדם בג 10 וכי] וכן בג 11 בהיות] להיות ב / ועל] על ג 13 למעלה למעלה]
 למעלה ב 16 לך] ליתא ג 18 כי] ליתא ב / סוד עולם] יסוד העולם ב 20 עדות]
 העדות ב / על] ליתא ב / התנועה] תנועה ב 21 מתנועעים] ליתא ב / הסבה] סיבה ב

2-1 שומר... נפשו: מש: כא: כג. 4-3 ולא... האדמה: ויק' כ: כה. 9 והוא... ויעש:
 איוב כג: יג. 11-12 ועל... שמרו: במ פ: כג. 17 וסוד כל ההיות...: מבינה= עולם העליון
 עד מלכות= עולם התחתון. 19 הגלגל השמיני...: ספירת בינה המניעה כל שאר הגלגלים. השווה
 זח"א פה ע"ב: "אית ריקיעא עלאה סתים לעילא מנייהו דאינון שבעה [= שבע ספירות הבנין] ודא הוא
 ריקיעא דדבר לון ונהיר לון לכלהו". וראה עם קטב ע"ב; זח"ב קטב ע"ב, ריג ע"א. ועיין לעיל עמ'
 9:20 ובהע' עם. 19-20 והנה רמזנו...: עיין שושן ערות, 338. השווה שקל הקדש, עמ' 10.
 21 והתשיעי...: הכוונה לספירת חכמה המכונה כאן במנחם הפילוסופי הסבה הראשונה. השווה שושן
 ערות, עמ' 337: "כי התשיעי הוא סבתם וענין תנועתם וסבת כלם" [והשווה עם עמ' 360]; שקל הקדש
 עם: "והריקיע העליון המעבדת ההתפשטות המתפשט מתוך הנקדה המחשבת הנסותרת למעלה מעוז
 החביון". על זיהוי בין עשר ריקיעים ועשר ספירות, עיין זח"ב קטב ע"ב-קסה ע"א. כמובן, סימבוליקה
 זו מצויה עוד לפני תקופת זוהר. ראה תשב"י, פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 96, הע' 7.

שמים בהיות כוונתו של אדם אצל בוראו בענין זה ויצא בן מעיו יורש קדושת אביו באותה שעה. כי על כל פנים כמו שהאדם עומד באותה שעה כך יצא אותו הבן שיוליד. ואם קדושה ימצא בו הנה הוא קדוש יצא כאותו הענין שהוא עומד. ועל כן תקנו העניינים שתקנו ז"ל שלא יהיה שכור ולא קפדן ולא עמל ולא יאה בשנאה עם אשתו כדי שלא יצא הבן באותו ענין ממש. 5

ואמנם כי על דרך הסוד בהתקדש האדם בקדושתו ועומד על תכונתו רווח נפש לאותו הבן ממקום קדושה ויצא הגוף זך ונקי מתוקן כראוי. ולפי" נאמ' בניס אתם ליי' אלהיכם בהיות הקדושה והכוונה בהדבק לשם שמים. ולפי עניינו ותכונתו כך יש לו סיוע מלמעלה. והתבונן כי על כך חסידים

הראשונים שהיתה כוונתם לענין שם שמים ומתקדשים בקדושתם היו יוצאים בניהם הגונים יראי שמים אנשי אמת. ואפי' התלמידים שהיו לומדים מהם היו משתדלים לדעת מהם ענין מעשיהם בזה. והנה על כן היו מעשיהם וכוונתם להתקדש בקדושה זו. ואמנם כי | מעשיהם בשעה זו כמעשה קדושים 36 ע"ב ולא כמעשה חצופים עזי פנים. וכבר (העמידן) רז"ל עניינים אלו וסדר תכונתם. וזו היא הקדושה הנכונה אשר ליראי השם נכונה. 15

קדושת הפה והלשון היא קדושה נכונה בהיות האדם שומר פיו ולשונו ולא ילכלך את פיו בדברי הנבלים מואסי דת ותורה כי נבלות הפה קשה מכל טומאות שבעולם ומטמא את פיו בטומאת שרץ הרע אשר הוא מטמא כל גופו

1 בענין| כענין בג 2 כן| ליתא ב 3 ימצא| מצא ב / הנה| הוה ב / כאותו| באותו ג 5 יאה| יהיה ג 10 לענין| ליתא בג / עם| לשם בג 11 שמים| השם ג 12 והנה| נכפל) ב / היו מעשיהם| היו מעשיהם בזה ב 14 חצופים| חילופים ב 15 השם| ליתא בג

1 בהיות כוונתו... : עיין בבבלי שבועות יח ע"ב: "כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הויין לו בניס זכרים ענא והתקדשתם וכו'". השווה ברכות ה ע"ב; נדה עא ע"א. תפיסה זו חוזרת הרבה בכתבי המקובלים. השווה למשל יעקב בן עשת, ס' האמונה והבטחון, פס"ו, כתבי רמב"ן ב, עמ' שצה: "כפי המחשבה יהיה העובר וזהו שאמרו לעולם יקדש אדם את עצמו בשעת תשמיש"; ס' אגרת הקדש פ"ה, כתבי רמב"ן ב, עמ' שלא-עלב (ומשם בס' פעמי המצות לרקאנפי, ז ע"א, בשם "חכמי הקבלה"; ובס' פעמי המצוות לר' יוסף הבא משושן הברייה, עמ' 45-46); זח"א נד ע"א, צ ע"ב, קיב ע"א (מדה"ג), קל ע"ב, קנה ע"א (ס"ת); זח"א יס ע"א, נו ע"א, פ ע"א; ז"ח בראשית יא ע"א-ע"ב (מדה"ג). עיין תשבי, מעגת הווהר ב', עמ' תרפז-תר"י; שלום, "האם חיבר הרמב"ן את אגרת הקדש", קרית ספר כא, עמ' 182. 6 על דרך הסוד... : עיין זח"ב יא ע"ב; ז"ח בראשית יא ע"א (מדה"ג). ת"ח מה כתיב והתקדשתם והייתם קדושים מלמד עצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש. מאי קידושא עייך הכא. א"ר יהודה בר יעקב שלא יעשו פריצותא וחציפותא ולא לשום זנות כבהמות... וכל הבוטל לשם מצוה ומקדש עצמו ומכוין לבו לשם עמים הוו ליה בנין דמעלי צדיקים וחסידים יראי עמים קדישין / בהתקדש האדם... : השווה זח"א קל ע"ב: "וכל אינון דידיעין לאתקדשא בהאי עלמא כדקא חזי כד אליוו בר מטכין עליה רוח קדישא מאתר דכל קדישי נפקין מניה ואלין אקרון בנין לקב"ה". 8 בניס... אלהיכם: דב' יד: א. 14 ולא כמעשה חצופים... : השווה ז"ח בראשית יא ע"א (מדה"ג). זח"ג פ ע"א.

לקראת משמרות אלה נוכח אלה כולם קדושים ובתוכם יי'. והנה ענין קדושתם בכמה קדושות כאמרו והתקדשתם והייתם קדושים וכת' קדושים תהיו כי קדוש אני יי'. ואמנם כי הקדושות הצריכין לעבדיו הנכונים לפניו הם בכללים גדולים. קדושה להטהר מטומאות המטנפים את האדם. קדושה להתקדש האדם בכמה קדושות הצריכות לגוף להתקדש בהם כגון קדושת תשמיש קדושת הפה והלשון קדושת עסקיו קדושת הנפש. והנה נתעורר בהם כפי יכלתינו בע"ה.

קדושה בהתפרש האדם מטומאות המטנפים את האדם. כי על כל פנים להיות האדם פרוש מטומאות המטנפים אותו ולהיותו מובדל להיותו נקי בגופו ויהיה עיניו ולבו להתעסק בנקיות גופו ונפשו הרי זה נקרא קדוש. בהיות כוונתו לטוב והיותו מתעסק ומשתדל להתעסק להדבק בבוראו הרי זה על כל פנים נקרא קדוש. וזו היא קדושה אחת מאותם הקדושות הצריכות לכל אדם בעל ברית אמונה.

קדושה היא קדושת תשמיש וזו קדושה מעולה שבקדושות כי תמצא ענין קדושה זו שהיא קדושה הצריכה לכל אדם. וגם אמנם כי אמ' | 36 ע"א חכם אחד בספרו אוי כי בני העולם נכשלים ואינם יודעים כשהם יורדים וכשהם עולים. ואמ' רוב בני העולם אין עניינם ותכונת גופם נעשה כראוי כי על כל פנים צריך שיהיה האדם מובדל בענייניו מן הבהמות ומשאר יתר הנבראים שאינן חוששין אלא לתאות גופם. כי תמצא הואיל והוא ית' ברא את האדם ויכוננוה במעלה עליונה ונתן בו רוח נכונה גזורה מצדו החיים על כל פנים צריך שיהיה מובדל משאר הנבראים שאין בהם לא דעת ולא תבונה. והנה הואיל והאדם הוא מוכן להיותו בעבדת בוראו צריך להתפרש מדעות החסרות אשר אין להם תכונה. וכמה עניינים תקנו רז"ל בענין זה למען תהיה כוונת האדם נכונה ויקדש עצמו להיות מעשהו לשם

1 נוכח] בכח ב / כולם] ליתא ב 5 האדם] אדם ג 7 בע"ה] בעזרת הבורא ית' וית' ב ב"ה ג 9 האדם] אדם ג / ולהיותו] להיות ג / להיותו] להיות בג 10 גופו ונפשו] נפשו וגופו ג 11 לטוב] לשוב ב / להדבק] בהדבק ב ליתא ג 12 וזו] וזו היא בג 14 שבקדושות] מן הקדושות ב 17 וכשהם] כשהם ג / רוב] כי ב רב ג 18 בענייניו] מענייניו ג 21 מובדל] נבדל ג / משאר] יותר משאר ג / הנבראים] יתר הנבראים ב 22 להיותו] להיות ב 23 תכונה] תבונה ג

1 אלה נוכח אלה: מל"א כ: כס' / כולם... יי': במ פז: ג. 2 והתקדשתם... קדושים: ויק' יא: מד. 3-2 קדושים... יי': שם יט: ב. 13 בעל ברית אמונה: עיין לעיל עמ' 6:70. 16-15 אמ' חכם אחד... : לא מצאתי מקור למאמר זה. אולם סגנונו קרוב למדי לזוהר. לצירוף "עולה ויורד" יש מובן סקסואלי גם בזוהר; עיין למשל ז"ח ואתחנן נח ע"ב.

קדושה הוא שלימות הכל בהיות ישראל מקדישין שמו בסוד מעלה ואמצעי וסוף. אזי נקרא קדושה בסוד הענין אשר אמרנו.

והנה בהיותנו מקדישין למטה מלאכי עליון מקדישין למעלה בסוד אחד נכונה כולם כאחד. הוא ית' נקדש ויוצא השפע מזהר החכמה הנקרא קדש ומתקדש שמו בקדושה נכונה וכל העולמות כולם מתקדשים עליונים ותחתונים. ועל זה סוד הקדושה עליונה על הכל כי היא תשלום ועיקר. ומפני זה אין קדושה ביחיד כלל מפני שצריך לומר אותה בתשלום שהוא סוד עשרה. והנה יש לך לדעת כי ענין קדושה דבר גדול העולה על הכל ולפי' צריך לכוון בה האדם כי ענין תשלום הכל על יתר העבודה אשר יעבוד.

והואיל והיינו בביאור זה יש לנו להתעורר על סוד הפסוק שאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. הענין אמרו להיות ענין הקדושה בסוד העשרה אשר אמרנו. אבל על היות ההבטחה נכונה והסוד ידוע לכל משכיל כי בהתעוררות הענין למטה ובסוד המעשה והכוונה הנה הוא הסבה לענין מעלה ותוספת | רוח לכל העולמות. ובהיות ישראל אומה יחידה למטה 35 ע"ב דוגמ' מעלה אמיתית נכונה הושט הענין על שכמם להיותם מברכין ומקדישין למטה ועושים נחת רוח ליוצרים ותוספת ורובי שפע למעלה. וזהו ונקדשתי בתוך בני ישראל. ועל כן אנו מקדימין לברך את השם ולקדשו בהיותנו אומה יחידה אצלו לשבחו ולפארו ולהללו.

והואיל והיינו בענין זה יש לנו להתעורר על סבת קדושת עבדיו העומדים לפניו והם העומדים בבית יי'. והם העומדים על הפקודים משמרות

1 עמו] שמו ומעלתו ג 5 הנקרא] הנקראת בג 14 בהתעוררות] בהתעורר ג / הנה הוא ב

1 בהיות ישראל... : למצות קידוש השם יש תכלית תיאורית מובהקת: ישראל מקדישים את השם מלמטה כדי להמשיך שפע הקדושה מחכמה על יתר הספירות. השווה זח"ג צג ע"א: "וישראל מקדשי לתת כגונא דמלאכי עלאי לעילא... וכיון דישאל קא מקדשי סלקי מתתא לעילא יקרא עלאה". 3 והנה בהיותינו... : השווה בבלי חולין צא ע"ב; זח"א מ ע"א, צ ע"א, קפט ע"א, רלא ע"א; זח"ב יח ע"ב, קסד ע"ב; זח"ג סו ע"א, קצ ע"ב. 7 ומפני זה... : כוונת הסודית להראות חז"ל שאין קדושה בפחות מעשרה היא שהקדושה כוללת כל מערכת עשר הספירות. 12 ונקדשתי... ישראל: ויק כב: לב / הענין אמרו... : עיין בבלי ברכות כא ע"ב; מגילה כג ע"ב. 14 בהתעוררות הענין... : וכן נדרש הפסוק מויקרא בוז"ב קלג ע"א: "לית קדושה לעילא אלא אי אית קדושה לתתא כד"א ונקדשתי בתוך בני ישראל". והשווה זח"ג צג ע"א. 15 ובהיות ישראל... : ישראל עומדים למטה בדוגמת הצורה העליונה. השווה זח"א קסג ע"ב; זח"ב קסט ע"ב, רמא ע"א; זח"ג מ ע"א, סו ע"א. ענין זה קשור בזוהר גם ליסוד האגדי שישאל ולא עכו"ם נקראים אדם, כלומר ישראל הם בדוגמת אדם העליון הכולל מערכת הספירות. עיין בבלי בבא מציעא קיד ע"א; זח"א כ ע"ב, קלא ע"א, רכ ע"א; זח"ב כה ע"ב, פו ע"ב. 21 העומדים... יי' יר' כח; ה; תה' קלד: א / העומדים על הפקודים: במ' ז: ב.

והתבונן על שאנו משלשים קדושה קדוש קדוש קדוש. יש מפרשים האומרים קדוש למעלה | קדוש באמצע קדוש בסוף. ואמנם כי על 35 ע"א מה שהיינו בביאורו בהיות חבור סוד שלשה האבות כמו כן סוד אחד. ואמנם כי תוספת הוא"ו מקדש כאשר אמרנו הוא המקום כאשר אמרנו בתחלה. והכל כאשר אומרים בהיותם מקדשים ראש ואמצעי וסוף. ועל שאמרנו סוד השלשה שהם באות וא"ו תוספת הוא"ו הוא הקו האמצעי מדת שלום להיותו אחד. ובהתפשט החכמה שהוא קדש אל המקום שהוא קדוש משם יתפשט הכל עד שמגיע אל מקום הסוף וניתוסף בו אות ה' והוא מקום החכמה האחרונה הנקראת חכמת שלמה. ואזי נעשה תשלום הכל ונקרא קדושה תשלום הכל תחלה ואמצעי וסוף והוא סוד עיקר שם קדושה. ועל כן תמצא כי סוד ענין

3 (בהיות) ליתא ב 4 (הוא המקום) ליתא ב 5 (מקדשים) מקדשים בג / וסוף) ליתא ג 6 (השלשה) ג' האבות ג / (שרם) עם ג / (באות) בסוד בג / (להיות) להיות ג 7 (שהוא) שריא בג 8 (שמגיע) שניע ג 9 (חכמת) חכמה בג / (שלמה) שלימה בג 10 וסוף ואמצעי / (סוד) סוף ג / (והוא סוד עיקר שם) אזי נקרא ג / (ועל) על ב

2-1 יש מפרשים... : שילוש הקדושה רומז ליחוד עולם הספירות: קדוש למעלה (= כתר או חכמה) קדוש באמצע (= תפארת עד יסוד) וקדוש בסוף (= מלכות). העוה חז"ל צג ע"א (פקודין): "כמה דאית קדושה לעילא על כלא הכי אית קדושה באמצעייתא קדושה לתתא". ובהמשך עם מבואר שבכוונת הקדושה ישראל מעלים הספירות התחתונות דרך תפארת עד חכמה ואחר כך מורידים השפע דרך יסוד למלכות. (העוה רמ"ק, פרדס רימונים, שער יד פכ"ד, הגורס ששילוש הקדושה כאן רומז לכתר תפארת ויסוד). ובדומה לזה בזח"א יח ע"ב מבואר ששילוש הקדושה "איהו יקו המים" כלומר יחוד הספירות ביסוד. והעוה חז"ל רצ"ג ע"א. אפשר שהמקור לפירוש זה בס' הבהיר סי' קכח: "ומאי הוי קדוש קדוש קדוש... אלא קדוש כתר עליון קדוש שורש האילן קדוש דבק ומיוחד בכלם". יש לציין שבמאמר מהפקודין מפייע עוד הסבר לכונת הקדושה שמקביל לדעת העניית שמביא רמז"ל כאן: שילוש הקדושה כנגד שלוש הספירות חסד דין ותפארת. וכן מוכח משקל הקדש, עמ' 131, שעם רמז"ל מעוה שילוש הקדושה לשילוש העמות בעמע ישראל. ראה ליבס, "השפעות נוצריות", עמ' 45, הע' 7, ושם עמ' 46. [אמנם כדאי להעיר שבשקל הקדש, עמ' 133-134, מצוי עוד הסבר לשילוש הקדושה: "ועל כן תמצא בסוד קדוש קדוש קדוש... כי המשכת הקדושה הוא בכל העולמות לפי יידידתם ומעלתם". לזה יש מקביל במשכן עדות, דף 5 ב: "בצירוף ייחוד שלשתם בהתיחדם כאחד הם סוד אחד וענין אחד המורים על ייחודו ית' בסוד אלהותו כי אין קדושה וייחוד זולתי בהצטרף השלשה באחדות אחד כגון שלש קדושות... קדוש קדוש קדוש... וכן הוא סוד האחדות יי' אלהינו יי' אחד... שהם שלשה שמות מיוחדים בעם אחד."]. והעוה בהמשך בזח"ג עם: "ומאן דשוי רעותיה בהאי שפיר קא עביד. ומאן דשוי רעותיה בתלת דרגין דאבהן (חסד דין ותפארת) בכללא חדא ליחדא לון נו קדושתא דא אי לא יכיל לשואה רעותיה יתיר שפיר קא עביד... ובספרא דרבי ייסא סבא קדוש קדוש קדוש וכו' דא איהו קדושה לאתקדשא תורה שבכתב (תפארת) בכללא חדא". ובמאמר אחד בזח"ב נב ע"א רמז"ל מביא שתי הדעות בצורה ברורה זה אחר זה כמו כאן: "לקבליה קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. קדוש לעילא. קדוש באמצעייתא. קדוש לתתא. קדוש חסד. קדוש גבורה. קדוש תפארת". המקור לדעה העניית בחוגי המקובלים בפרובאנס ובגירונה. עיין למשל קבלת ר' יעקב הגזיר מפרובאנס המחבאה בשלום, ראשית הקבלה, עמ' 72-73: "וקבל בקדוש קדוש קדוש חסד קדוש כנגד פחד קדוש כנגד אמת"; פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 56-57; שרידים חדשים מכתבי ר' עזריאל מגירונה, עמ' 220-221 [על השפעת כוונת יעקב הגזיר על ר' עזריאל, ראה מ. גברין, "פי' התפילות לר' עזריאל", עמ' 149]; יעקב בן ששנת, ס' משיב דברים נכוחים, עמ' 151: "ק' בחסד ק' בדין ק' ברחמים... כך עמנתי בעם החסיד ר' יצחק בן הרב ר' אברהם ז"ל". העוה פירוש קבלי לבראשית רבה לר' יוסף בן שלום אשכנזי, עמ' 143. 7 ובהתפשט החכמה ... : העוה לשון הזוהר המחבא בעמ' הקודם, הע' 1. 9 חכמת שלמה: עיין לעיל עמ' 24, הע' 7 / תשלום הכל... : יחוד מערכת הספירות מחכמה עד מלכות.

יש לך לדעת כי | בענין קדושה יש שלש מדרגות ידועות 34 ע"ב

נכונות לכל משכיל והן קדש קדוש קדושה. ושלש מדרגות הללו נכוחים הם למוצאי דעת. והנה יש לך לדעת כי סוד קדש הוא שלימות הכל. והכל נכנס בסודו ומשם הכל יוצא ואליו ישוב. והנה בהיות קדש הדבר העליון מהכל השפל להתנהג על סבת האדם הקרב אל הקדש. ועליו עומד העולם קנשו התורה לכל דבר הנקרא בשם זה. והנה פרשו ז"ל על ענין אמרו קדש ישראל ליי" וגו' כל אכליו יאשמו. בקש הב"ה לקנוס לישראל בקנס גדול ולא מצא עד שקרא להם קדש שנא' קדש ישראל ליי" ראשית תבואתה בה"א. ועל כן כל אכליו יאשמו מפני מה. מפני שקדש קנוס הוא בכל מיני קנס דכתי' וכל זר לא יאכל קדש. ואיש כי יאכל קדש בשוגגה. ועל זה נאמ' כל אכליו יאשמו. והתבונן כי על היות קדש מעלה יתירה על הכל כל הנקרא בשמו הוא קנוס בקנס. קדש היא המעלה העליונה ערוכה על כל ונכונה. והיא סוד החכמה העליונה והקדומה אשר משם הכל יוצא בהיות כל ההיות והאותיות בסוד הבינה. ובהיות הבינה עם החכמה בית חבר נקבה תסובב גבר נקראת קדשים. והסוד כולו ביחד קדש הקדשים. ובהיות יוצאים משם כל ההיות ההויה הראשונה נקרא קדוש והוא סוד האור הראשון בהתחברו עם החשך ונעשה מהם כלל נעשה הכל אחד. כי גם אמנם בהתפשט החכמה העליונה הנקראת קדש וסוד התפשטות בא אל מקום ((סוד)) האבות בהתחברם ביחד ניתוסף בשם זה אות ו' ומקדש נקרא קדוש.

2 והן] ליתא ג 12 היא] ליתא ב / העליונה] ליתא ג 13 העליונה] עליונה ג
 14 ובהיות הבינה] ליתא בג 16 האור] האות בג 17 מהם כלל] מהכלל ב

1 בענין קדושה... : כפי שמבואר להלן: קדש= חכמה, קדוש= תפארת, וקדושה= מלכות. וכן הענין בוח"ג צג ע"א (פקודין): "מלת דרגין דאינון חד... ספר עלאה [= חכמה] דאשתכח ראשיתא לכל דרגין ואע"ג דאיהו ספר פמירא ואקרי קדש מתמן אתפשט פשימו דנהיר בחד שבילא דיקא פמירא נו אמצעייתא כיון דאתנהיר נו אמצעייתא כדון אתרשים חד ו' דנהיר נו האי קדש ואקרי קדוש [= תפארת]. מהאי נהירו אתפשט פשימו לתתא סופא כל דרגין [= מלכות]. כיון דאתנהיר בסופא כדון אתרשים בנהירו חד ו' ואקרי קדושה". עיין בעמ' הבא, הע' 1-2. השווה זח"ב קכא ע"ב. 3 סוד קדש... : בלשון הזוהר: עלימו דכלא. עיין זח"ב עס. 4 ומשם הכל יוצא... : מספירת חכמה כל הדברים יוצאים ואליה הם שבים / בהיות קדש... : השווה זח"ג רצז ע"א: "קדש עלאה מכלא". 6 פרשו ז"ל... : לא מצאתי מקור. אולם יש לציין שהפסוק מירמיה נדרש גם כן בהקשר לפסוקים מיקרא בוח"ב קכא ע"ב וזח"ג רצז ע"א. זה ועוד, במקומות האלו מצוי גם הדיקוק על מילת תבואתה בה"א. השווה תנ"ב בר' סי' ג; זח"א רכו ע"ב. מכאן עד "יאשמו" (שורה 10) הועתק בס' הנעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב. 6-7 קדש... יאשמו: יד' ב:ג. 9-10 וכל... קדש: ויק' כב: י. 10 ואיש... בשוגגה: שם שם יד. 14 נקבה... גבר: יד' לא: כא. 15 כולו ביחד... : השווה שקל הקדש, עמ' 29: "קדש הקדשים הוא סוד הקדש [= חכמה] שהוא סוד הנקדה העליונה וההיכל הזה [= בינה]... ובחבורם בלי פירוד נקרא קדש קדשים". וכן בזוהר בינה מכונה קדש הקדשים. עיין זח"א י' ע"א, רי' ע"ב; זח"ב ד ע"א, סו ע"ב, רלח ע"ב. אולם השווה זח"ב קכא ע"א: "וחכמה נפקת מאתר דאקרי קדש הקדשים". ברור שעם הביטוי קדש קדשים רומז לכתר.

את המקום עובד באהבה ואהבתו תהיה קשורה ודבקה בו כאשר אמרנו בתחלה. ואמנם כי צריך כל דבר להתעורר ולהדבק במינו על כי נשמת האדם צריכה לאהוב לסוף את המין אשר בא משם ולהיות כל דבר משתוקק אחר מינו. ועל זה אמר המשורר נעים זמירות ישראל נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי' לבי ובשרי ידננו וגו'.

5 סוד שער החלק השלישי.

החלק הזה יש לנו להתעורר בסודו ולעיין בתכונתו והוא 34 ע"א הנקרא שער הקדושה. ואמנם כי החלק הזה חלקתי אותו לשני חלקים והם בסוד אחד. וגם אמנם כי בכאן הוצרכתי לפרש שער אחר בזה בסוד קדושת בני אדם בהיותם קדושים למטה להתקרב בקדש כאמרו קדושים תהיו כי קדוש אני יי'. ועל כן יש לנו להתעורר בסודו ולבוא עד תכונתו.

10

יש לך לדעת כי כבר התעוררנו בתחלה על כי הבורא ית' עשה את האדם ויכונו בדוגמא עליונית להיות האדם שלם במדותיו ולהכיר לבוראו ולהיותו בזה מעלה יתירה על כל הנבראים למטה כאשר התעוררנו בתחלה. והתבונן כי בהיותו מדרגה עליונית על הכל אשר מתחת גלגל הירח ולמטה הושם זה העולם הזה וכל תכונתו בהיותו שומר מצותיו ויחיה כענין אמרו ויאמר לאדם הן יראת יי' היא חכמה וסוד מרע בינה וכת' שמור מצותי וחיה. ואמנם על מה שאמרנו בהיות קיום העולם עומד על האדם כאמרו אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ועל כל פנים כי בהיות האדם עמודו של עולם יש לו להשתדל לרדוף אחרי בוראו בתורתו ובמצותיו יומם ולילה. והנה על כן הצורה השכלית נתונה באדם לדעת ולהכיר לבוראו ולהשתדל בעבודתו. וגם אמנם כי הואיל והתעוררנו בסוד האהבה והעבודה המחוייבת יש לנו להקדיש שמו להיותו שלם עמו ולעשות תשלום תעצומו.

15

20

1 דבקה וקשורה בו ג 4 ישראל] ליתא ג 8 והם] והוא ב 9 אחר] אחד בג 11 ולבוא] לבא ג 13-15 להיות... עליונית] ליתא ב 15 בהיותו] בהיות ג 16 בהיותו] בהיות ג 17 הן] אך ג 20 לון] לנו ב / אחרין] אחר ג / בוראן] בוראנו ב 21 קן] כל בג / לדעת] לראות ב 23 המחוייבת] המחוייבת על האדם בג / יש] שיש בג / לנו] לו בג / להיות] להיות בג

2 כי צריך כל דבר... : עיין לעיל עמ' 139-14. 4 נעים זמירות ישראל: שמ"ב כג: א. 4-5 נכספה... ידננו וגו': תה' פד: ג. 10-11 קדושים... יי': ויק' יט: ב. 12 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 154-155; 13-16: 20. 17 ויאמר... בינה: איוב כח: כח / שמור... וחיה: מע' ד: ד: ז: ב. 18 בהיות קיום העולם... : השווה זח"א רה ע"ב: זב"א אדם על כלא... בנין דאדם עליה בראתי דאיהו קיומא דעלמא. וראה זח"ב מב ע"א; זח"ג כס ע"ב, מח ע"א. 18-19 אס... שמת: יר' לג: כה.

השמחה הוא העולה למעלה ולמטה ותועלת העולמות כולם. ואמנם כי אומר
סוד הקסרת מבטל המות והדבר והמגפה מן העולם. ועכ"פ כך הוא בהיות
השמחה נמצאת למעלה ונקשר הקשר הכל הוא בשמחה והדין מסתלק וכל
העולמות יושבים על תלם וישברו פראים צמאם. ומפני זה תקן רז"ל לומר
ענין הקסרת בכל יום ויום. ועל זה נשלמה פרים שפתינו תחת קרבנותינו
לשוב לנו כל הימים ולהחיותנו. עד כאן תפלת השחר ומהללה בסוד התקדש
מדה גדולה. ואמנם כי בהתעורר כל מדה חברותיה יושבים לצדה להפיק
כולם שערי חן שערי חסד וחמלה.

תפלת המנחה. כבר התעוררנו בתחלה כי בהתחלף המדות הן בשעות
המכוונות לענייני התפלה. וכבר אמרנו כי שעת המנחה היא עת תפלת יצחק
בסודו על כי בהתחלש היום ותוקף השמש הימין חלף והלך לו והתעורר
השמאל והיא עת גבורה ודין. וע"ז אז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת
המנחה. וכבר רמזנו הזהירות על מה הוא. ואמנם כי התקשרות גבורות ביחד
הוא סוד ענין על תהלה לדוד שהיא פעם השלישית בתכונתה כאשר אמרנו.
ועל כן ענין תפלת המנחה בהתחלף העתים והמדות והתקשר הכל ביחד
להיותו הוא ית' מיוחד בחותם כבודו ונשגב יי' לבדו בהתקשר איברי הגוף כל
אחד ואחד על מכונו. נמצא לאחר כך הכל אחד והנשמה פועלת בו ומראה בו
כחו וגבורתו ונקשר הכל ביחד להיות שלם בתכונותיו. וכך צריך האדם השלם
לכונן עתותיו להתפלל תפלותיו לפני יוצרו למען ילך לבטח דרכו ואם
ירוך לא יכשל. והנה בעבוד האדם לבוראו בעבודת התפלות בעונתן משפיע
ומדבה שלום למעלה ומדבה שלום למטה. ועל זה נאמר ויאמר לי עבדי אתה
ישראל אשר בך אתפאר.

ונחזור על ענין האהבה אשר התעוררנו בתחלה להיות האדם העובד

1 העולה] תועלת ג 4 וישברו] וישבה ב 5 פרים] ליתא ג 7 בהתעורר] בהתעוררות
ג 8 שערי... וחמלה] שערי חסד שערי חן וחמלה ג 10 לענייני] לעיני ב 12 וע"ז] ועל
ב / אדו"ל ב / יהא] יהיה ג 13 וכבר] כבר ג 16 איברי] איברים ב

2 סוד הקסרת... : השווה זח"א רל ע"א: "זח"ח קסרת מקשר קשרין ואחיד לעילא ותתא ודא אעבר
מותא וקסרוגא ורוגזא". וראה זח"ב ריח ע"ב (= כ"י מינכן עם); זח"ג קגא ע"ב. 4 וישברו פראים
צמאם: תהי קד: יא. 5 נשלמה פרים שפתינו: ה"י ד: ג. 9 כבר התעוררנו... : עיין לעיל
עמ' 10-12: 10 וכבר אמרנו... : עיין עמ' 12-13. 12 אז"ל לעולם... : בבלי ברכות
ו ע"ב. השווה זח"א קלב ע"ב, קפב ע"ב, רל ע"א; זח"ב לו ע"ב; זח"ג סד ע"ב. 14 הוא סוד
ענין... : השווה זח"ג רכו ע"ב: "דעד לא אשתכח דינא קשיא... יימא תהלה לדוד... דלבתר דדינא שריא
ותלי על עלמא לאא שעתא איהו". 19 ילך לבטח דרכו: ע"פ מעי ג: כג. 19-20 ואם...
יכשל: ע"פ עם ד: יב. 21 ומדבה שלום למעלה: השווה זח"ב רסב ע"ב: "צלחא דאיהו עלמא
לעילא". 21-22 ויאמר... אתפאר: יע"מ: ג.

המדה בתחלה וסוף ערוכה ונכונה. ועל כל פנים כי סוד התחלה וסוף היא מתכוננת ערוכה בכל ושמודה. וגם כי הענין נכון למבין. ועמה תקנו לומר בכל יום השירים שהלויים אומרים והיו משוררים על הדוכן בהתקיים המדה בצד שמאל ברום שבתו כאשר היתה באמנה אתו.

5 ותקנו ענין הקמרת לומר בכל יום על כי סוד הקמרת הוא ענין פנימי יותר מכל שאר הקרבנות. ועניינו בא על שמחה על כי הקמרת מקשר קשר האהבה והשמחה. והנה שעת הקמרתו היה בשעת הדלקת הנרות כאמרו בהיטיבו את הנרות יקמירנה. על כי הדלקת | (הנרות הערוכות למעלה נדלקות במעשה העשן העולה כדוגמת שתי נרות הנכבות עשן העולה מלמטה מדליק נר שלמעלה. והנה ענין העשן העולם היו מדקדקין במקדש יותר ועל

10 כן תמצא בגמ' יומא על ענין בית אבטינס על שלא רצו ללמד סוד מעלה עשן והעבירום ושלחו לאיסכנודריא של מצרים. והביאו אומנים והיו בקיאים במעשה הקמרת ולא היו בקיאים במעלה העשן. וכשידעו חכמים בדבר אמרו כל מה שפעל הב"ה לא פעל אלא למענהו שנא' כל פעל יי' למענהו. שלחו בשכלם ולא רצו עד שכפלו להם שכרם. והכל ענין לפי העשן העולה

15 על כי ידעו התועלת כמה היא גדולה בסוד העשן העולה.

ואמנם כי סוד אומרו שמן וקמרת ישמח לב והבן ישמח לב. וזהו ונתת לעבדך לב שומע. ואמנם כי בהיות הקמרת עולה והקמרת אינו בא אלא על

2-1 ונכונה... ערוכה] ליתא ב 3 שהלויים] שהיו הלויים ב / והיו משוררים] ליתא ב 7 הקמרתו] הקמרת בג 10 עלמעלה] ועלמעלה ב / העשן] עשן ג / במקדש יותר] יותר במקדש ג 17 ישמח] ועמח ב

2 ותקנו לומר... : הוענת בסי הנעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב. 3 השירים שהלויים... : עיין מענה תמיד פ"ז מ"ד; בבלי ראש הענה לא ע"א. 5 ותקנו ענין הקמרת... : הברייתא פסום הקמרת. העוהו בבלי כריתות ו ע"א; ירו' יומא פ"ד ה"ה; מחזור וסרי, עמ' 5, סור או"ח סי' קלג; אבודרהם, עמ' קכד. והרמ"א בהגותו לשו"ע או"ח סי' קלב סעיף ב: "נהגו שלא לאמרו בחול שממחרין למלאכתם". וביי' על הסור שם מביא דעה זו בשם המהרי"א ודוחה אותה. העוהו זח"ב ריח ע"ב-ד"ס ע"ב. יש לציין שמחז"ב ריש ע"ב יוצא שאדם צריך להקדים פסום הקמרת לפני התפילה. בניגוד לזה הסדר בסי הרימון הוא כמו מנהג המקובל אצל הספרדים לומר פרשה זו אחרי קדושה זסדרא בסוף התפילה / סוד הקמרת... : העוהו זח"ב ריש ע"א: "קמרת תמיד לפני ד' תמיד איהו קיימא לפני ד' יתיר מכל פלחנין אחרנין. חביבא איהו עובדא דקמרת דהוא יקיר וחביב קמיה קב"ה יתיר מכל פלחנין"; זח"ג יא ע"ב, נח ע"ב, קעז ע"ב. 6 ועניינו בא... : העוהו זח"א רל ע"א; זח"ג יא ע"א, קמס ע"א, קנא ע"ב / הקמרת מקשר... : וכן בזהר נדרשה מילת קמרת במובן קשר מעורר ארמי "קשר". עיין זח"א רל ע"א; זח"ב ריש ע"א; זח"ג יא ע"א-ע"ב, לו ע"ב, קנא ע"ב. והעוהו יוסף הבא משושן הבירה, ס' סעמי המצות, עמ' 118. 8 בהיטיבו... יקמירנה: עמ' ל:ז. 11 בגמ' יומא... : עיין בבלי יומא לח ע"א. 14 כל... למענהו: מש"פ:ד. 17 שמן... לב: משו כז: ס. 16-17 ונתת... שומע: מל"א ג: ס. 18 והקמרת אינו... : בדיוק הלשון בוח"א רל ע"א: "קמרת לא אתיא אלא על חדוה ה"ד שמן וקמרת ישמח לב". ובדומה לו בוח"ג יא ע"ב: "ולא אתיא [הקמרת]... אלא על שמחה כד"א שמן וקמרת ישמח לב". העוהו כ"י מינכן 47, 347 א: "כאמרם רבותינו זכרונה לברכה (= זוהר!) הקמרת אינו בא אלא על השמחה שנאמר שמן וקמרת ישמח לב".

והנה על כל פנים וא"ו ידוע הוא כי סוד וא"ו הוא סודו בחיים. ועכשיו שאנו מוסרין נפשינו למיתה אין ראוי להיות שם. אות קו"ף אינו סימן טוב להיות שם. והוא סוד אות קו"ף הוא רמז לסוד המלאך הנוטל הנשמות ואין ראוי להיות שם. ואמרו כי לפי' היא באותיות שקר והסוד הוא רמזו בו בסוד השמן שהוא יצר הרע ומלאך המות. אבל בסוד האותיות החסרות בתהלה לדוד כבר רמזנו בספר שושן העדות.

תהלה לדוד. כבר אמרנו בסודו על היותה שלשה פעמים בכל יום כדי שתהיה המדה נתונה בין צפון לדרום ותתחבר בסוד שלשה האבות כאשר אמרנו בהיות הכל מרכבה יחידה מוכנת לרכיב' הוא ית'.

והנה ענין סוד קדושה סדרא היא קדושה יתירה על שאר הקדושות שאנו אומ' כאשר התעוררנו בתחלה יותר מאותם הקדושות שמלאכי השרת אומרים. וכבר התעוררנו בסודו. ענין תפלה לדוד לאחרונה בהיות

1 וא"ו ידוע... ואמר ב / ידוע... וא"ו / ליתא ג / הוא) היה ג 3 הוא) והוא ב / הנשמות) נשמות ב / ואין) אין ב 4 היא) ליתא בג 5 אבל) ליתא ב 6 העדות) עדות ג 7 היותה) היותו ב היות ג 9 לרכיבה ב לרכיבת ג 12 תפלה) תהלה ב / לאחרונה) באחרונה בג

1 וא"ו ידוע... : אין ראוי להזכיר את ו' בנפילת אפיים בעת שאדם מוסר נפשו למות משום שאות זו מסמלת ספירת תפארת שהיא עץ החיים. השווה זח"ג קכא ע"א: "יחזי בר נש גרמיה כאילו פסיר מן עלמא דנפשיה סתיר להאי אתר דמותא [= שכניה]. בגין כך לא אית ביה וא"ו דוא"ו אילנא דחיי הוא והאי אילנא דמותא הוא." ועיין זח"מב ע"א. על אתר ו' כסמל לחיים, השווה זח"א יב ע"ב; זח"ב קלו ע"א; זח"ג קעו ע"ב. 3 אות קו"ף... : אות ק' חסרה כי היא מסמלת מלאך המות שהוא שטן או יצר הרע היינו סטרא אחרא. ב"ח שם חסר אות ק' במזמור כ"ה מתפרש בכיוון אחר. אדם שמוסר נפשו לשכינה בנפילת אפיים דומה לקוף העושה את עצמו כמת לפני חיה אחת המתכוננת להרגו: "זלית ביה קו"ף. מאי טעמא בגין דנפילה דא דאתמסר בר נש למותא אצטריך לכוונא רעותיה ולמעבד נחת רוח להווא סטרא דשרי"א ביה מותא [= מלכות] כמה דעביד קוף בחרבות ובהרים אחזי גרמיה דמית ואתחזי דמית קמי חיותא חדא [= מלכות] דדחיל מינה. כיון דההיא חיותא קריב לגביה וחשיב לקסלא ליה ולנשכא ליה חמא ליה נפיל לאדעא כמית וחשיב דאיהו מת. כדן תב לאחורא ולא מקסרנן ליה." עיין ליבס, "המשיח על הזוהר", עמ' 178, הע' 311. אמנם יש לציין שלפעמים גם בזוהר את ק' מסמלת כוח הדימוי. ובמאמר אחד סימבוליקה זו קשורה לדמיונו של סטרא אחרא לגבי הספירות כדמיון הקוף לבני אדם. השווה זח"ב קמח ע"ב: "אעת חיל [= שכניה] ההוא רשימו ואת דילה את ה... אעת זוננים [= הגקבה בצד הסומאה] ההוא רשימא ואת דילה... ק... כוונא דקופא אצל בני נשאל." ועיין זח"ב קגב ע"א. 4 ואמר... : עיין זח"א ב ע"ב. 5-4 בסוד השמן... : עיין בבלי בבא בתרא סו ע"א. 5-6 כבר רמזנו... : לא נמצא. 7 כבר אמרנו... : עיין לעיל עמ' 9:65-10. והשווה זח"ג קיפ ע"ב-קכ ע"ב: "תן כו האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום וכל יום בגין לוונא לה להאי תהלה ולאשתכחא בכל יומא בין צפון לדרום". 8 ותתחבר... : מלכות מתחברת עם עלשה אבות להעלים המרכבה העליונה. עיין לעיל עמ' 7:6-7 ובהע' שם. 10 סוד קדושה סדרא... : השווה זח"ב קכפ ע"א: "האי [קדושה דסיידא] איהו קדושתא דקא מקדש ישראל יתיר על מלאכי יתיר על מלאכי עלאי דאינון חברים בהדיהו". ולמאמר זה יש רמז בתשובות הגאונים שענין תשובה סי' נה: "וראינו בנטוח ירושלמי כל קדושת שמלאכי השרת מקדשין כך ישראל מקדשין והאי יתירא מהוון להתקדש ישראל למשה בקדושה יתירה... ואנו אומ' בלשון תרגום". דוד לוריא בהקדמתו לספר שענין תשובה, עמ' 5. כבר העיר על מקבילה זו. על יחסו של רמז"ל לאוסף הזה כבר העיר שלום; עיין: Major Trends, p. 200. 11 כאשר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 15:72-2:73. 12 תפלה לדוד: תה' פו: א. אמירת מזמור זה בסוף שחרית כפי מנהג ספרד. עיין טור א"ח סי' קלג: "ובספרד נוהגין בכל יום אחר אחר קדיש לומר מזמור הפה ה' אוניך עניי"; אבודרהם, עמ' קג.

נותנים נפשם באהבה למולו. וזהו סוד אמרו אליך יי' נפשי אשא להורות כי תאותו למסור לו נשמתו לא בדרך פקדון כבתחלה בהיות הלילה אלא מסירה שאין בה פקדון כלל.

והסוד השני בענין זה. יש לדעת על כי בשעה שאנו מוסרין נפשותינו בפקדון הוא השעה שאין מדת היום שולטת ושולמת מדת הלילה ומדת היום כבר חלף והלך לו. על כן אנו יראים ויראה נופלת עלינו למסור נפשינו בשעה זו. ואנו מקדימין בדרך פקדון על חזרת נפשינו אל חיקינו אבל בזמן ששולמת מדת היום והוא מדת החיים ומדת הלילה נכללת במדת היום עכשיו אנו מוסרין נפשותינו להיות צרודה במדת החיים כאשר יאות לכל אשר נשמת רוח חיים באפיו. והנה על כן מוסרין נפשותם אצל המדה הנכונה עכשיו כשמדת היום שולטת שהיא מדת החיים. ועכשיו היא המדה מעושרת בהוד עדיה ותפארת בתפלות ערוכות לה *להשפיע מהללה. והנה מה טוב ומה נעים לתת לה נפשותינו בלא רגזות בעת ובעונה הזאת.

ומדרש רז"ל על ענין היותנו מתפללים כאשר עשה משה רבי' עמידה ונפילת אפים. ואנו אומ' לאחר כן ואנחנו לא נדע מה נעשה כי הכל עשינו. והנה | בסוד נפילת אפים תמצא סוד האלפא ביתא לכונן המדה עם 33 ע"ב כ"ב אותיות היוצאות מן החכמה חוץ שתי אותיות רשומות וק". ואמרו בו ענין.

1 נותנים נפשם ב	2 בדרך	3 כדרך	4 ב	5 6 והלך	7 הלך	8 בג / נפשינו	9 נפשותינו	10 בג
10 והנה	11 ליתא	12 בג	13 12 ותפארת	14 ותפארתה	15 בג	16 12 ערוכות	17 הערוכות	18 בג / להשפיע
לשפיע	19 א	20 13 לתת	21 לבית	22 ג	23 14 משה רבי'	24 משה רבנו	25 ע"ה	26 ב
אחר	27 ב	28 אח"כ	29 ג	30 16 והנה	31 (נכפל)	32 א / בסוד	33 בסוף	34 ג / האלף
מן	35 ב / שתי'	36 ליתא	37 ב					

1 נותנים נפשם... : השווה זח"ג קכ ע"ב-קכא ע"א: "בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותא דעמידה כאלו אתפטר מן עלמא... השתא בעי לאתכונשא לגבי ההוא אילנא דמותא (= מלכות) ולמנפל ולימא לעביה אליך יי' נפשי אשא. בקדמיתא [בלילה] יהיבנא לך בפקדונא השתא דקשרנא ייחודא ועבידנא עובדא ומלולא כדקא יאות ואדינא על חסאי הא נפשי מסירנא לך ודאי". ובז"ח תרומה מב ע"א: "דכיון דצבלי צלותיה ואודי על חובוי מכאן ולהלאה אחזי גרמיה דמסר נפשיה למאריה ברחימו. לדוד אליך ה' נפשי אשא". השווה זח"ב ר ע"ב. עיין יהודה ליבס, "המשיח של הזוהר", עמ' 177-178, הע' 311, שכבר עמד על ההקבלה בין הזוהר וס' הרימון בהקשר להסבר ענין זה והוא הסיק שרמז"ל "חשט לגלות בספריו העבריים מיתוס כה נועז; ולהיפך, מסרת ההסברים... בס' הרימון היא להחליש את החומרה של מסירת-הנפש למיתה... בניגוד למגמתו בספר הזוהר" / אליך... אשא: תה' כה: א. 4 **הסוד השני**... : בניגוד למסירת-הנפש בלילה בעת ערק מידת הדין שולטת הרישואל על נפילת אפיים הוא ביום בעת עמידת הדין נכללת ומעושרת במידת הרחמים. לענין הזה אין עוים מקביל בזוהר כפי שכבר העיד ליבס עם. 6 חלף... לו: ע"פ שה"ש ב: יא (ועיין בח"ג). 9-10 לכל... באפיו: ע"פ בר' ז: כב. 12-13 והנה... נעים: ע"פ תה' קלג: א. 14 ומדרש רז"ל... : השווה ז"ח תרומה מב ע"א: "הא אוקמוה דקא עביד כל מה דעביד משה צלותא ומחוננים ובעותין ונפילת אפיים" 15 ואנחנו... נעשה: דה"ב כ: יב. 17 כ"ב האותיות... : השווה זח"א פו ע"ב; שקל הקדש, עמ' 111. ועיין לק עמ' 124: 15-16 / חוץ שתי אותיות... : וכן בזוהר מתפרש חוסר אותיות וא"ו וקו"ף במחור כ"ה הגאמר בנפילת אפיים. עיין בהערות הבאות. שימוש לשון "אותיות רשומות" גם כן משקף את לשון הזוהר: "אתון רשימין". עיין למשל זח"ב קפ ע"ב.

האחרונות דוגמת הראשונות שהם נצח והוד יסוד כעין אבות וגבורות וקדושת השם. וחתמתן בסוד עילום המברך את עמו ישראל בשלום שהוא מדת שלום כאשר אמרנו יסודו של עולם הנסתר בסוד נעלם.

5 עד כאן סוד ענין העמידה. והוצרכנו לפרש ברמז מאותם העניינים אשר אנו צריכין בהם. ואמנם סוד אותם הברכות האמצעיות כבר *התעוררו בהם ז"ל בסוד כל ברכה וברכה. והוצרכו לומר ולמנות חשבון הברכות כנגד חליות שבשדרה וענין ההשתחואות. והנה פרשו בכאן המפרשים כמה עניינים אבל העניינים אשר אנו צריכין בהם יש לפרשם כאשר תשיג ידנו בע"ה. והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר בסוד נפילת אפיס.

10 נפילת אפיס. כבר התעוררנו על סוד אור המורגש כי היא סבה להתאחו למעלה ולהיותה נאחזת למטה. ודרך האור הזה לכלות כל מה שנאחו מתחתיו והיא סבת המות כדרך האור המתאחו בפתילה שדרכו לכלות כל מה שמתאחו בו. ואמנם כי | היא ((אור)) התכלת ובהתאחו בפתילה 33 ע"א מלמטה מתאחו באור הלבן השרוי עליו מלמעלה. ועל כל פנים כבר התעוררנו על סבת המדה הידועה השולטת בלילה ובסבתה כל בני העולם 15 פועמים פעם מיתה. ואמנם בני האמונה מקדימין ופוקדין נשמתן בהעלותם למעלה בפקדון אצל המקום ההוא והוא ית' לעשות חסד עם ברואיו אע"פ שהנשמות מחוייבות אצלו בכמה חיובין הוא חוזר נשמתם אל חיקם. עכשיו כאשר כבר התפללו והתודו את חמאתם אשר עשו וכבר דבקו בדבקות יוצרם

1 שהם | ליתא ב 2 וחתמתן | וחתמת ב / עילום | עולם ב / ישראל | ליתא ג 4 עד כן | על כן ב ע"כ ג / סוד | יסוד בג 5 התעוררו | התעוררנו א 7 וענין | ומנין ב 8 בעה"ת ב 11 ענאחו | שמתאחו ג 12 כדרך | בדרך בג / בפתילה | כפתילה ב 13 כי | ליתא ב / ובהתאחו | ובהתאחו ב 16 ופוקדין | פוקדים ב 18 עכשיו | והנה בכאן אעפ"י שבני אדם המתפללים על נפשותם וכבר הוא ית' משיב נפשותם אל חיקם עכשיו כאשר ... בג 19 דבקו | נדבקו ב

2 המברך את עמו... : נוסח הברכה האחרונה בעמידה ע"פ תה' כס: יא. 3 מדת שלום... : ספירת יסוד. השווה זח"ב קכח ע"ב; ז"ח תרומה מב ע"א. 6-7 כנגד חליות שבשדרה... : עיין בבלי שם כח ע"ב; ירו' שם פ"ד ה"ג. 10 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 6:62-8. השווה דרשה מקבילה בוח"א נא ע"א: "חד נהורא חורא [= תפארת] דנהיר וחד נהורא דאתאחיד בה אוכמא או תכלא [= מלכות]... והוא נהורא חורא שארי עליה ואתאחידו דא בדא למחוי כלא חד... והאי [אור התכלת] אתאחיד לתרין סטרין. אתאחיד לעילא בהורא חורא אתאחיד לתתא בהורא מלה דתחתיו. ודא אכלא תדיר ועצי להורא מלה דשווין ליה... דאורחוי הוא לשיצאה ולמחוי אכיל דהא ביה תליא שצו דכלא מתא דכלא. ובג"כ איהו אכיל כל מה דאתדבק ביה לתתא". 14-15 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 17:52-18. 15 המדה הידועה... : מכאן עד "להיות עם" (עמ' 2:85) הועתק בהשמטות בס' הגעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב. 16 בני האמונה מקדימין... : השווה זח"א לו ע"ב: "אלא אינון בני מהימנותא מקדמי יהבו נפשיהו בפקדונא". עיין לעיל 2:53-15. בני מהימנותא הוא כינוי עגור בווהר לבעלי הקבלה. עיין זח"א נ ע"א; זח"ג יב ע"ב, מ ע"ב, קה ע"א, קי ע"ב. ועיין לעיל עמ' 32 הע' 21.

בחברתה כפי הענין אשר התעוררנו בספר שושן עדות. ואמנם כי הכל בא בדרך פרט מאחר שהזכיר בדרך כלל. והנה יש לך לדעת על כי הוא ית' במה שהוא מוחץ בו מדפא. ועל כן כמה טובות תמצא במדה זו. וזו היא מדתו של יצחק כאשר אמרנו בתחלה.

5 קדושת השם. זו היא שלימות איש תם יושב אהלים. יושב על מכוננו.

המאחז פני כסא פרשו עליו עננו. והוא סוד אמרו קדש ישראל ליי'.

והנה על כן צריך לכוון באלו השלש ברכות ראשונות והאחרונות להיות הכל סוד מיוחד בסוד שש קצוות לחבר את האהל להיות אחד. ואמנם כי בברכות האמצעיות יש לאדם לדעת כי בהם ענין צדקיו בכל מה שנצטרך לו מעין כל ברכה וברכה. ובשומע תפלה כולל כל ענין צדקיו.

10

ואמנם הנני מעורר על ענין אומרים ז"ל הכורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם שני ומפני שמי נחת הוא. ברוך אתה שהוא כורע. הסוד הוא על היותו סוד | עולם התחתון שהוא סוד עולם הנקבה והוא מדבר 32 ע"ב לנוכח וכשהוא זוקף זוקף בשם שהוא סוד עולם הזכר בסוד העליון למעלה שהוא הנסתר להיות הכל סוד ייחוד מיוחד כפי ענין הראוי ושם מלא בהיות זה יורד וזה עולה. ועל כן סוד תפלה מיושב ותפלה מעומד. ובסוד הברכות וענינם נזכיר בע"ה כפי אשר יצטרך לפרשו. ומפני כך ענין מהשלש ברכות

15

1 עדות] הגדות בג 2 לך] ליתא בג 3 בו] בה ב הוא בו ג 7 והנה] ליתא ג / על כן וע"כ ג / הגלש] הגלשה ב / ראשונות] הראשונות בג 9 צדקיו] שאלת צדקיו בג / שנצטרך] שיצטרך בג 12 ענא... הוא] ענא יי' זוקף וגו' ונאמר ומפני שמי נחת הוא ב 15 ייחוד מיוחד] יחוד אחד מיוחד ג 16 תפלה] תפלת בג / מיושב] יוצר מיושב ג / ותפלה] ותפלת בג 17 כך] ליתא בג / ענין] שהענין בג / מהשלש] מהשלשה בג

1 אשר התעוררנו... : לא נמצא. 3 במה שהוא מוחץ... : השווה לשון זח"ב נו ע"ב: ועל דא בחד מחי ומטי'. וראה אבן גבאי, תולעת יעקב, יז ע"ד. 5 איש... אהלים: בר' כה: כז. 6 המאחז... עננו: איוב כז: ט / קדש... ליי': יר' ב: ג. 7 השלש ברכות... : שש ברכות בעמידה מכוונות כנגד שש קצוות: שלש ראשונות כנגד חסד דין ורחמים ועלש אחרונות כנגד נצח הוד יסוד. השווה שקל הקדש, עמ' 13. 8 לחבר... אחד: עמ' לו: יח. 10 ובשומע תפלה... : עיין בבלי ברכות לא ע"א: "שואל אדם צדקיו בשומע תפלה". והשווה תענית ח ע"א: ירו' ברכות פ"ד ה"ה. אולם דברי רמד"ל קרובים יותר לעיבוד הברייתא בזח"א קכא ע"א (מדה"ג): "דחנינן כל שאלותיו של אדם יכיל למכללינהו בשומע תפלה". 11 אומרים ז"ל... : בבלי שם יב ע"א. הכריעה בברך רומזת למלכות והקיפה בשם לבינה. השווה זח"א קלב ע"ב: "כד איהו כרע כרע בברוך וכד איהו זקף זקף בשם לאחזאה שבחא דדכורא על נוקבא". 15-16 זה יורד... : עיין לעיל עמ' 6:46 ובהג' שם. 17 מהשלש ברכות... : השווה זח" תרומה מב ע"א: "ואינו רצה ומדיים תמכי אורייתא תרין עמודים (= נצח והוד) שים גלום אלנא דחי (= יסוד)". מן הקטע הזה בס' הרימון יוצא שגצח הוא בצד ימין כנגד חסד והוד בצד שמאל כנגד דין ויסוד באמצע כנגד רחמים. דעה זו מנוגדת לדעה שרמד"ל מביא בשם המדרש (היינו זח"א כא ע"ב) בעקל הקדש, עמ' 13-14, שלפיה נצח הוא בשמאל והוד בימין: "יש מפרשים (היינו מקובלים) האומרים כי נצח הוא מדת ימין וסמכו על פסוק זה נעיימות בימין נצח. אבל ראיתי במדרש ודקדקו לומר ימין נצח לא כח" אלא בימין ענככל השמאל בימין... ואמנם כי סוד נצח הוא מדת שמאל... הרקיע החמישי הוא הגקרא הוד והוא המדה של ימין והמפרשים פרשו בו שהוא שמאל". יוצא שבס' הרימון רמד"ל מסכים עם אותם המפרשים שהוא חולק עליהם בעקל הקדש על סמך הזוהר!

נכון להודות שבחו ובואו וצאתו שאינו אלא בחפצו של מקום. והנה מה שאמרו ז"ל הוא הדרך הישר הראוי לסמוך עליו תמיד. והנה הואיל והתעוררו על ענין זה יש לנו לומר על ענין עמידתו של אדם לפני קונו בסוד התפלה.

הנה הורו ז"ל שצריך האדם להסדיר שבחו של מקום תחלה ואחר כך ישאל צרכיו. וסדר שבחו של מקום תחלה אבות וגבורות וקדושת השם. והגני נכנס בביאורם בע"ה.

5

מגן הוא כלל שלשה האבות ביחד. ואמנם כי הענין נתכנה באברהם ענין אמרו אל תירא אברם אנכי מגן לך. ואמנם תיקון הברכה הראשונה הזאת אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב זהו כלל שלשה האבות בהתיחדם

10

בסוד מיוחד. וכבר ידעת אלהי אברהם כאמרו חסד לאברהם. אלהי יצחק זהו פחד יצחק. ואלהי יעקב ((זהו אמת)). יש לך לעיין בזה על מה הוא תוספת וא"ו ביעקב יותר מכולם מפני שהוא סוד קו האמצעי כלל |

שניהם. ועל כן סוד תכונת שלשתם הוא קול יעקב בהתיחדם ביחד. 32 ע"א והנה בכאן כלל שלשתם. וזהו הסוד האל הגדול הגבור והנורא הוא כמו כן ענין אחד בסוד שלשתם ביחד. ועל כן נקראת זו הברכה אבות. ולאחר

15

שנעשו כלל בא להזכירם בדרך פרט. וזהו חתימת הברכה בא"י מגן אברהם להיות כלל האבות למטה נכללים בסוד האבות למעלה להודות ייחוד נכונה כדת נאמנה.

מחיה. חזר הענין להיות בדרך פרט. אתה גבור מורה על ענין סוד גבורה. ותחית המתים ושל וגשם נדבות הבא מצדה ומזון בהתאחו כל מדה

20

2 שאמרו ז"ל שאחז"ל ב / הדרן] ליתא ב 5 שבחו] ליתא ב 6 בע"ה] בעה"ח ב 9 וזהו] זה בג 11 זהו אמת] ליתא בג 14 והנה] והוא ב / הסוד] סוד ב 15 זו] וזאת בג 16 בדרך] דרך ב 17 כלל] כל בג 20 נדבות] ברכות ב

4 הנה הודו ז"ל... : עיין בבלי שם לב ע"א. 7 מגן הוא... : השווה זח"ב רסא ע"א (הגריסה במקופים): "בא"י מגן אברהם הכא נפקי כלהו [חסד דין ורחמים] בכללא". 8 אל... לך: בר"ט: א. וכן נדרש הפסוק בקשר לברכת מגן אברהם בזח"א פב ע"א. 9 אלהי אברהם... : נוסח הברכה ע"פ שם נ: ו. וע"פ הסימבוליקה הקבלית רמז לשלש ספירות: אלהי אברהם כנגד חסד אלהי יצחק כנגד גבורה ואלהי יעקב כנגד רחמים. 10 חסד לאברהם: מיכה ז: כ. 11 פחד יצחק: ע"פ בר" לא: מב. 12 תוספת וא"ו ביעקב: יעקב- ספירת תפארת- את וא"ו- שש קצוות. 13 קול יעקב: בר"כ: כב. קול יעקב= מידת רחמים הכלולה מחסד ודין. 14 האל הגדול... : נוסח הברכה ע"פ דב' י: ז. הגדול הגבור והנורא- שלש ספירות חסד דין ורחמים. השווה זח"ב עח ע"ב-עם ע"א: משכיות כסף, דף 114 ב. 16 בא להזכירם... : שלש ברכות הראשונות בעמידה מכוונות כנגד שלש הספירות המסומלות בעלגשה האבות. השווה סודו רב סעדיה גאון, מהד' דודוון, אסף ויואל (ירושלים, תשמ"ה), עמ' ו: "שלש הברכות האלה, היינו מגן ומחיה ואתה קדוש, מוסבות לשלש האבות: מגן הוא מפורש, כמו שנאמר אנכי מגן לך [ברא' ט: א]; ומחיה המתים רומז למעשה יצחק מפני שכאלו קם לתחיה בהיפדותו, כמו שנאמר וילך אברהם ויקח את האיל [שם כב: ג]; ובקדושה מקושר שם יעקב כמו שנאמר כה אמר ה' קדוש ישראל יוצרו [ישע' מה: יא]."

בהיותם מניחים צרכם צורך גופם ונפשם לבקש עבודת בוראם כענין הידוע לכל משכיל. וזו היא עבודת האהבה הנכונה כאשר אמרנו בראשונה.

ועל כן המתפלל צריך להיות עבודת תפלתו נכונה כאשר התעוררנו בראשונה להיות האדם עובד באהבה ולהיות עבודתו עבודה. וכבר תקנו ז"ל אותם העניינים הצריכין לו לאדם בשעת עמדו לפני יוצרו לעשות לתקן את רגליו. ובסוד זה אמרו המפרשים וענין רבותי ז"ל הוא הענין הנכון. והנה כמה פדשו בכאן לכונן איבריו שהיו כולם מתוקנים בהתכוננו לקראת אלהיו. ואמרו ז"ל שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים כלומר שמור נקיבך. ועל זה כדי שלא תמצא בשום צד לכלוך כאמרם המתעמש בתפלתו סימן רע לו עימוש שהוא מלמטה. הואיל והוא עומד בסודו עם המלך צריך שיהיה זך ונקי בכל איבריו.

והענין האחר על כי צריך לכונן את רגליו. ואמרו כדי שיזכור לו מעשה העגל ויתבייש ממעשיו. ואותם האומרים פירוש זה 31 ע"ב פדשו כי הענין שצריך האדם הואיל ונמצא חוסא לפני בוראו שיעיין בדעתו ויסתכל כי הוא ית' רב חסד ונושא עון ועובר על פשע כי אין לך עון גדול בעולם כמו מעשה העגל והוא ית' העביד חסא זה בשוב אליו וכפר האשם. לכך יכונן רגליו שהוא ככף רגל עגל בתקונו. ואל יתעצל להתפלל בכוונה לשוב לפני קונו על חטאתו אשר חסא ונסלח לו.

והענין האחר להיותו עומד בדוגמת מלאכי מעלה שהם עומדים תמיד דכתי' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. ועליהם נאמר וכף רגליהם ככף רגל עגל. וענין אחר בשום מהלכו ויציאתו וביאתו בתיקון העמדת רגליו על

1 צורך] וצורך בג' / כענין] בענין ב 2 וזו] וזאת ג 4 באהבה] מאהבה ב 5 את] לימא ב 6 והנה] ואם כן ב 10 עם המלך] לימא ב 11 בכל] לימא ג / איבריו] מאיבריו ג 15 רב חסד ית' בג' 16 בעולם] נעלם ב 21 בתיקון] כתיקון ב / העמדת] העומדת ב

5-6 לתקן את רגליו: עיין בבבלי ברכות י"ב: "המתפלל צריך שיכוין את רגליו". ובריר' ברכות פ"א ה"א: "והו' שעומד ומתפלל צריך להעשות את רגליו". והשווה זח"ג רס ע"ב. 8 ואמרו ז"ל...: עיין בבבלי עם כג ע"א / שמור... האלהים: קה"ד יז. 9 כאמרם המתעמש...: בבבלי עם כד ע"ב; יד' עם פ"ג ה"ה. 12 ואמרו...: לא מצאתי מקור לפירוש זה. אולם הפסוק הנדרש בקשר לענין תיקון הרגלים בתפילה בבבלי ברכות י ע"ב וכן ביר' לפי מאן דאמר אחד הוא יחד א': "ורגליהם רגל ישראל". ולפי דרשה אחרת על פסוק זה רגלי עגל הזהב היו דומים לרגלי החיות שראה יחזקאל. עיין ויק"ד כז ג. עמ' תרכו. והשווה בבבלי חגיגה יג ע"ב; תנח"צ יג; פדר"א פ"ד; פירוש מרכבת יחזקאל לר' יעקב הכהן, מהד' א. פרבר, עמ' 24. סביר שהפירוש שמוכיר רמז"ל "כדי שיזכור לו מעשה העגל" מיוסד על אגדה זו. 15 רב חסד: ע"פ שמ' לד: ו, ועוד / ונושא... פשע: ע"פ מיכה ז: יח. 19 והענין האחר...: השווה ירו' ברכות פ"א ה"א; בבבלי ברכות י ע"ב; זח"ג רכס ע"ב (רע"מ), רס ע"ב. ומס' הרימון הועתק בס' הנעלם, כ"י פאריס 817, דף 68 ב. 20 ונתתי... האלה: זח"ג ז: ז. 21 וכף... עגל: יח"א ז.

ישראל. ואין צריך להפסיק בין גאולה לתפלה. וכבר הודיעו ז"ל הענין כל הסומך גאולה לתפלה מובטח לו שהוא בן העולם (הבא) מפני שהכל אחד. ואין להפסיק בין התפלות בין מיושב ובין מעומד כענין תפלת של יד ושל ראש. וזהו סוד אמרם ז"ל והטוב בעיניך עשיתי שאמרו מלמד שסמך גאולה לתפלה. עד כאן סוד התפלה מיושב. מכאן ואילך הכון לקראת אלהיך ישראל. 5

תפלת עמידה. רז"ל התעוררו ותקנו כמה עניינים בתיקון עמידת התפלה ואין צריכים העניינים להזכיר בכאן. אבל אותם הדברים אשר אנחנו צריכין בביאורם | נפרש בע"ה כפי יכלתנו וכאשר תשיג דינו. הנה 31 ע"א יש לך לדעת כי סוד התכוננות עמידת התפלות הוא דברי לחש כי מכאן והלאה עומד בסוד עולם העליון בעבודת בוראו כאילו הקריב קרבנו ומוכן לפניו ומתפלל עליו לפני בוראו. ואמנם כי החסיד השלם הוא מכין גופו ונפשו בעומדו לפני בוראו כאילו מקריב חלבו ודמו ודבק נפשו למעלה בהתפללו אליו. ועל כן חסידים הראשונים היתה כוונתם להיות תפלתם תפלת תחנונים ותפלתם בתוך תחנונם להכין במרום תכונתם. ואמנם כי כוונתם היתה על כן ולא לסבת גופם ותועלתם כי אמנם היש צריך להם סבות העולם הזה או חשקת ההבלים חלילה. ואם תאמר סבת תפלתם היתה על ענין נפשם לבקש עליה להיותה בחלקת החסידים הלא הדבר הזה תלוי במעשיהם וענייניהם ודרכיהם. אבל הענין הוא נכון להם להיות עבודתם עבודה

2-1 וכבר...לתפלה] ליתא ב 1 כל] ליתא ג 3 ואין] ואין צריך ג / ובין] בין בג / תפלת] תפלה בג 5 הכון] הכין ג 11 קרבנו] קרבן בג 12 ומתפלל] והתפלל בג 13 מקריב] מקרב ג 15 ואמנם] אמנם בג / כי] ליתא ג 16 אמנם] ואמנם כי ג 17 ההבלים] הקבלים ב

1 ואין צריך להפסיק... : סמיכת ברכת הגאולה לתחילת התפילה מסמלת חיבור הזכר והנקבה בעולם האלהות. השווה זח"א קלב ע"ב, רה ע"ב; זח"ב קכח ע"ב; שקל הקדש, עמ' 96; תשב"י, משנת הזוהר ב, עמ' רעב. פרפרזה על קטע זה מצויה בס' הנעלם, כ"י פאריס 817 דף 68 ב. / וכבר הודיעו ז"ל... : עיין בבבלי ברכות ד ע"ב, ט ע"ב. 3 בין מיושב ובין מעומד... : וכן ע"פ הזוהר תפילה מיושב (צלוחת דמיושב) כנגד תפילין של יד ותפילה עמידה (צלוחת דמעומד) כנגד תפילין של ראש. השווה זח"א קלב ע"ב, רה ע"ב; זח"ג קכ ע"ב. 4 סוד אמרם ז"ל... : עיין ברכות י ע"ב. והשווה זח"א רכח ע"ב; זח"ב קכח ע"ב / והטוב בעיניך עשית': מ"ב כ:ג. 5-6 הכון... ישראל: עמ' ד: יב. 10 הוא דברי לחש... : עיקר כוונת העמידה מרוכז בספירת בינה שהיא עולם העליון. וכגון שבינה היא הקול שאינו נשמע בחוץ--כלומר אינו עומד להעגה--כך התפילה צריכה להיות בלחש. השווה זח"א רס ע"ב-רי ע"א: "מאן דצלי צלותיה קמי מאריה אצפריך ליה דלא מעמע קליה בצלותיה ומאן דאשמע קליה בצלותיה צלותיה לא אשתמע. מאי טעמא. בגין דצלוחת לאו איהו קלא דאשתמע [= תפארת]... ומאן איהו צלותא דא קלא אחרא [= בינה] דתליא בקלא דאשתמע... ובגין כך לא אצפריך ליה לבר נש למשמע קליה בצלותיה אלא לצלואה בלחש בהראו קלא דלא אשתמע."

הנחש עקלתון העומד בשער האיתון.

ואהבת. כבר התעוררנו בסוד האהבה עניינו. ואמנם כי כמו כן
 נתעורר בסוד התפלין אע"פ שכבר אמרנו בספר שושן עדות בסודם וענינם.
 והנה כמו כן כמו שאמ' ואהבת שהוא אהבת חסד כמו כן השמרו לכם שהוא
 סוד מדת הגבורה מדת הדין הקשה וכמו כן מדת האמת שהוא מדת שלום להיות
 5 סוד האבות מיוחדים בייחודם כאשר נפרש בסוד תפלין. וכמו כן סוד
 פרשת ציצית שהיא פרשה הכלולה מכל המצוות ובה נדע כי היא כלולה מהם
 להשפיע לכל צבאותיה אותן בנות העושות חיל. היא אסתר בת אביחיל.
 והואיל והפרשה הזאת כלולה מכל המצוות יש לנו לעיין בסודה ולעיין בפרשת
 10 קרית שמע ולדעת כי היא עיקר גדול ויתד | שהכל תלוי בה כאשר 30 ע"ב
 נפרש בסודה בע"ה.

והואיל ושתי המדות נזכרות ונעשות בתחלה ופרשת ציצית נתונה
 ביניהם להיותה עמהם יש לנו להתעורר באותה המדה שהיא קרובה אליו סוד
 הקרבת מערב במזרח. על כן על כל פנים בהתקרב פרשת ציצית במדת
 15 האמת אזי הכל אחד ומיוחד על תכונותיו. ולפי' בהיות סיום פרשת ציצית אין
 להפריש בין המדות וצריך לסיים באמת כדי שלא יעשה פירוד. והנה על כן
 הוא הסוד בהיות המדה בסוד ו' על כי סוד הוא"ו הוא ענין תכונת המדה
 ומעלתה. ועל זה הסוד הוא ענין ווי התיבות בכל אחת ואחת וזהו אמת ויציב
 ונכון וקיים. והענין הוא נכון לכל מבין בהיות המדה נתונה בין צפון
 20 לדרום וקרבתה למזרח בהיות הכל מתיחד בחותם כבודו.

ואמנם כי על כן סוד המדות נכונות על מקומן להיות המדה הידועה
 מתוקנת על מכוונה כפי הראוי. והנה ענין אמת ויציב נמשך עד סוד גאולת

3 עדות] העדות ג 4 שאמ'ן] שאמר ב שאמרת ג 5 וכמו... שלום] ליחא בג 6 נפרש
 בסוד תפלין] נפרש בע"ה בסוד תפלין ב נפ' בסוד תפלין בע"ה ג 10 ויתד] ויתד התקועה בג
 11 בסוד ב 15 תכונותיו] תכונתו בג 16 יעשה] יהיה בג 22 סוד] ליחא ב

2 ואהבת: דב' ו:ה. פרשה ראשונה בשמע כנגד ספירת חסד. 3 שכבר אמרנו... : עיין שאמ'ן
 עדות, עמ' 30: ענין שלישי בשער החמישי. 4 השמרו לכם: דב' יא: טז. פרשה שניה כנגד ספירת
 גבורה. 7 פרשת ציצית...: במ' טז. פרשה שלישית כנגד ספירת מלכות הכלולה מכל המצוות עשה
 ולא תעשה. העושה שקל הקדש, עמ' 106-107. עיין לק' עמ' 16:256-18. 8 בנות העושה חיל:
 ע"פ מש' לא: כס / היא... אביחיל: ע"פ אט' ב: טז. 12 ושתי המדות...: כשמלכות נתונה בין
 מדת חסד ומדת גבורה--צפון ודרום--המערב מתקרב במזרח ואי מתיחדים ארבעה צדדים באחדות
 שלימה. העושה אכן נבאי, תולעת יעקב, טו ע"ג: "סוד אמת ויציב... והנה בזה המרכבה שלמה ומשה
 נתונה בין צפון לדרום ומחוברת במזרח עמנו והיא אם עמנו סוד זרועות עולם פרשת ציצית סוד הכלה
 תכלית הכל לחברה עם דודה סוד אמת ויציב". העושה שקל הקדש, עמ' 78. 14 בהתקרב פרשת
 ציצית...: מלכות בתפארת. 17 סוד הוא"ו: תפארת הכוללת עשה קצות. 21 להיות המדה
 הידועה...: כל התהילות והתפילות קודם העמידה נתפסות כהכנת מלכות (= המדה הידועה) לזיווג עם
 בעלה. העושה זח"ב ר ע"ב.

סוד ענין זה בהיות ענין סוד האל"ף סוד נסתר ונעלם והוא ענין 30 ע"א פנימי שאין ניתן רשות לעין לדאות והלב לדעת והאזון לשמוע יש להזכירו בחסיפה כי אין מי שיוכל לעמוד עליו. ועל כן צריך לחמפה ובהוד יופיה להדפה. וסוד ח"ת ודל"ת להאריך בהם להמשיך בהם הרצון והחפץ. ותקרבו עצמות עצם אל עצמו להיות הכל משתלשל בשלשלת העיקר ולהיות בהם נקיטת החפץ להשתלשל הכל ביחד להיותו ית' מיוחד בחותמו ונשגב שמו. ואמנם כי כבר ידעת סוד הדל"ת הצריכה להתפרנס מן הצדקה. ולפי" מאריכין בה כדי שתחפץ ותטול ריוח בין הדבקים סוד האבות החשוקים. ועל כן הוא הסוד בהיותה בת מלך פנימה בהריחה ציקי קדרה שהוא התבשיל הנמסע בחיך יותר מהכל. והביאו לה עבדיה בחשאי כדי שתהיה נתונה בין צפון לדרו' וחך ימסע לאכול. ולפי סוד הענין האחר ציקי קדרה הוא סוד

1 נעלם ונסתר ב / והוא] הוא ב 2 שאין] שלא בג / לשמוע] שמענת ג 9 בהריחה] להריחה ג 11 האחר] האחד ב

1 סוד האל"ף... : כונת הסודית על חסיפת האל"ף להרות עספירת כתר המסומלת באל"ף עומדת למעלה מהענה. העוהו זח"א קכב ע"ב (תוספתא); זח"ג קסב ע"א. ובמשכיות כסף דף 112 ב: "זמציאתי בירושלמי [עיי' בעמ' הקודם הע' 15] צריך לחסוף אל"ף דאחד כנגד עולם המחשבה [= כתר] שריא בדצוא מפני שאין עוים מחשבה למשה יכולה לתפוש בו ולעמוד עליו". רעיון זה מופיע כבר אצל מקובלי פרובאנס וגירונה. עיין למשל כונת ר' יעקב הנזיר המובאה בעלום, ראשית הקבלה, עמ' 72-73 [וראה יוסף דן, חוגי המקובלים הראשונים, עמ' 148]; סוד קריאת שמע לר' עזרא, הגדפס ע"י שלום, "שריידים חדשים", עמ' 222; ס' האמונה והבסחון פ"ג, כתבי רמב"ן ב, עמ' שסא; אוצר הכבוד ו ע"א; שער הרזים, כ"י ניו-יורק בהמ"ל 1887, דף 61 א; פי' בחיי לדב' ו: ד. וראה שם טוב אבן גאון בפירוש מגדול עוז על הרמב"ם, משנה תורה, הל' קריאת שמע פ"ב ה"ס ד"ה כתב הראב"ד: "ואני קבלתי מדבותי שקבלו איש מפי איש מפי הגאונים ז"ל... כי האל"ף כמעט חוספים אותה למיעוט התבוננות בה". העוהו גם בס' אור זרוע לרמ"ל, מהד' אלטמן, עמ' 253: "וצריך להזכיר האלף בחסיפה ולא בשום העכבה כי עלו יתעכב בזכירת האלף מורה שאין הייחוד עלימה". כמובן, בחיבור היה רמ"ל עדיין לא קבל את תורת הספירות התיאוסופית. העוהו שקל הקדש, עמ' 111: "אות א הוא רושם גדול עד מאד ואינו נכון להיות בסוד האין". בניגוד להנאמר כאן יוצא מעם שאין אות אל"ף מסמלת ספירת כתר. 4 ח"ת ודל"ת... : ח"ת- שמונה ספירות מחכמה עד יסוד ודל"ת- ספירת מלכות. מקור לסימבוליקה זו בקבלת ר' יצחק סני נודו. העוהו סוד קריאת שמע לר' עזרא, "שריידים חדשים", עמ' 222; ס' האמונה והבסחון פ"ג, עמ' שסב בשם "החסידי רבי יצחק בן הרב הגדול ר' אברהם". וכן בפי' רקאנטי לדב' ו: ד, פב ע"ד: "והחסידי ר' יצחק בן הרב ז"ל פי' הח' מחכמה עד היסוד". וראה אוצר הכבוד ו ע"א; פי' בחיי לדב' ו: ד; פי' שמע ישראל בכ"י ניו-יורק בהמ"ל 1887. 3-4 מ"ל; תקו"ז כב, פב ע"א; מערכת האלוהות, רנ ע"ב. ראה משנה אידל, "הספירות שמעל הספירות", תרביץ 51, עמ' 279-280. 5-4 ותקרבו... עצמו: יח' לו: ז. 7 וכבר ידעת... : מכאן עד "לאכול" הועתק בס' העולם, כ"י פאריס 817 דף 68 ב. מאריכים בדל"ת כדי להמשיך שפע מן האבות על מלכות. העוהו זח"א רנו ע"ב; שקל הקדש, עמ' 105. 9 בהיותה בת מלך... : העוהו בבלי פסחים נו ע"א. 11 ולפי סוד... : ציקי קדרה- כוח סטורא אחרא. העוהו "סוד בענין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" על ר' משה מבורגש הגדפס ע"י שלום, תרביץ ה, עמ' 196-197. ר' משה מביא פירוש אחד בשם ר' משה צינפה ואח"כ מביא דעה אחרת "מבעלי קבלות נשגבות המעמקים בעמקי הסתרים הגרמיים בקבלת הרוח צד שמאל". כפי שמבואר שם בהמשך יש ריחות הנאצלים מרוחות קדושים בצד ימין ויש עוד ריחות הנאצלים מרוחות פמאים בצד שמאל: "וציקי קדרה היצוקים במעשה חשך החשיכה המחשבת מאור עיני הצדיקים... והעבדים המביאים ציקי קדרה הגקדרה הם ידועים לבעלי חכמת צד שמאל". סביר להניח שרמ"ל הושפע מר' משה או מאיש אחר בחוגו. ועיין לשונו בעקל הקדש, עמ' 105: "התבונן המשל הזה ותמצא בהיותך עומד על סוד ציקי קדרה מהו אזי תמצא סוד הדברים על תכונתן ועל עניינם".

בסוד אחד על כי הענין מורה בהיות סוד שלשתם פנים בתוך פנים היות
 בסוד ההיות והם דברים נעלמים נסתרים פנימיים. ואמנם כי על היות משה
 נכלל עמהם בהיותו עומד בין מעלה ומטה ובהיותו עומד ביו ימין ושמאל
 להיות הכל אחד וליחד כבודו בסוד ייחודו ולדעת כי הוא אחד ואפס עוד
 מלבדו. ואמנם כי משרש ישי אשר עומד לנס עמים משם ישתרש הכל. 5
 ובהיותו עולם נעלם ונסתר מסוד התחלת שבע קצוות ממשיך החסד להתיחד
 שלשה האבות בחותם של מעלה כפי הראוי בסוד הנעלם. ודוד המלך עומד
 עמהם בהתאחזו בסודם. והנה בכאן סוד האבות מתיחדים ועל כן משה נתיחד
 בהם. ואמנם כל היודע ליחד שמו הוא המאחז פני כסא *ופרשו עליו עננו
 מלמעלה במכוננו להיות הכל אחד. 10

אחד. כבר התעוררנו בספר שושן עדות על ענין זה. והנה יש לנו
 להתעורר על מה שאמרו ז"ל שצריך להאריך באחד כדי שימליכוהו למעלה
 ולמטה ולארבע רוחות העולם. ואמנם צריך שיחטוף האל"ף ((ויאריך בחי"ת
 ובדל"ת. כי על כל פנים כי סוד הענין הוא פנימי בהיות חסיפת האל"ף))
 כי בהתעכבתו מורה א ח"ד ואינו נכון. והענין הוא טוב ונכון אבל כי | 15

2 נסתרים) ונסתרים בג 3 ובהיותו] ובהיות ב / ושמאל] לשמאל בג 5 אשר] ליתא ג /
 עומד] העומד ג / מעט] ליתא בג / ישתרש] ליתא ג 6 ובהיותו] ליתא ג 7 שלשה]
 לשלשה בג 8 בהתאחזו] בהתאחז ב 9 כל] ליתא ב כי ג / המאחז] מאחז ג / ופרשו]
 ופרשו א 11 עדות] העדות ג 12 שאמרו ז"ל] שאחז"ל ב / שימליכו] שימליכו ב
 13 ואמנם] ולעולם בג 14 כי סוד] סוד הענין בג 15 בהתעכבתו] בהתעכבו בג /
 כי] נכפל א

1 פנים בתוך... : מקור לשימוש זה בפיי ספר יצירה לר' יצחק סני נהור. עיין שלום, הקבלה
 בפירובאנס, בנספח עמ' 1. והשווה פ"י שה"ש לר' עזרא, כתבי רמב"ן ב, עמ' תתנ. 2-3 משה
 נכלל עמהם... : השווה זח"ב קנו ע"א. ועיין בעמ' הקודם, הע' 12. 5 משרש... עמים: ע"פ יש
 יא: ' . וע"פ הסימבוליקה הקבלית יש רומז לספירת חכמה- היש עומשך מן האין האלוהי.
 6-7 להתיחד שלשה אבות... : התחברות דוד עם שלשה אבות רומזת ליחוד השכינה עם שלש
 הספירות המרכזיות חסד דין ותפארת להעלים המרכבה העליונה. מוסיב זה חוזר הרבה בזוהר ובעשר
 כתבי רמז"ל. עיין למשל זח"א ע"ב, צ"ב ע"א; זח"ג ע"ג ע"א, רסב ע"ב; שושן עדות, עמ' 334;
 עקל הקדש, עמ' 84-85. ועיין לק' עמ' 8:8-9. 9 המאחז... עננו: ע"פ איוב כו: ט (ועיין בח"ו).
 11 כבר התעוררנו... : לא נמצא. אבל עיין במהדורתו של שלום, עמ' 330: ענין השני בשער
 חמישי. קטע זה מס' הרימון מובא בספרו של יעלינק; 2. *zur Geschichte der Kabbala (1852) vii n.*
 12 מה שאמרו ז"ל... : עיין בבלי ברכות יג ע"ב. 15 בהתעכבתו מורה א ח"ד:
 כלומר: אי חד. עיין רא"ש ברכות פ"ב סי' ג; השגת הראב"ד לרמב"ם, משנה תורה, הל' קריאת שמע
 פ"ב ה"ט; סור או"ח סי' סא בעם הירושלמי. ובדומה לזה ב" שם ד"ה ולא יאריך באל"ף מביא דברי
 הרא"ש ומוסיף "והוא בירושלמי"; וכן בכסף משנה לרמב"ם, משנה תורה, הל' קריאת שמע פ"ב ה"ט
 ד"ה וצריך להאריך בדל"ת; ובאבודרהם, עמ' פא. וראה בס' האשכול, מהד' אלבק, עמ' 17; ערוגת
 הבושם, מהד' אורבך, כרך א, עמ' 22. ועיין בעמ' הבא, הע' 1.

תתחלף ברי"ש לומ' יי' אחר. ועל כן נרשמו האותיות ותלכנה שתיהן עד
בואנה בית האמונה להיות העיקר נכונה.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בענין זו ההגדה אשר היא בדרך חידה.
והסוד בא להורות על זה הקץ שבא לגלות סוד הערלה מהברית הכלולה.
והסוד הוא בסוד קץ כל בשר בא לפני. כי זה הקץ דכתי' קץ שם לחשך שלא
5 שלום על קץ הימין.

הנה *התפוררנו בתחלה | על סוד עיקר שתי האותיות שהן 29 ע"ב
בפסוק גדולות עי"ן דלית. והסימן הוא עד בהיות הענין עד מורה על סוד
ייחודו הנאה בהיותו הוא ית' אחד מיוחד בסוד ייחודו והפסוק מורה
עליו. ואמנם תדע לך כי סוד הפסוק הזה הוא עד המורה על ייחודו. כבר
10 אמרו ז"ל חיה אחת יש ברקיע ושמה ישראל ובה מתיחד חותם כבודו ובה תדע
כי אפס עוד מלבדו. ואמנם כי סוד שלשה השמות המיוחדים בשמותם הם

1 [אחר] אחד ב 2 [האמונה] באמונה ג 5 [בא] ליתא ג 7 [התפוררנו] התפוררו א / על
סוד [ליתא ב / האותיות] אותיות ג / שפן [שהם ב 8 [הוא] ליתא ב 9 [בסוד] בסוף ג /
ייחודו] ייחודו ית' ב 11 [אמרו ז"ל] אחז"ל ב / ושמה [ושמו ב 12 [כי] כי על היות ג /
שלשה] השלשה ב / השמות] שמות ב

2-1 ותלכנה... האמונה: ע"פ רות א: ט. 4 והסוד...: כוונתו של יעקב כשהוא ביקש לגלות את
הקץ היתה להפריע הערלה שהיא קץ הימים או כוח הפומאה מברית הכלולה שהיא קץ הימין או מלכות.
והשווה דברי רמז"ל בשקל הקדש, עמ' 67: "והבן כי סוד הברית היא דרך כלל האמונה ובהעביר
הערלה מן הברית זהו סוד האמונה". 5 קץ... לפני: בר'ו: יג / קץ... לחשך: איוב כח: ג. השווה
זח"א סב ע"ב, רי ע"ב; זח"ב: לג ע"ב. 8 והסימן הוא עד: השווה זח"ב קס ע"ב; זח"ג: רלו ע"ב;
שקל הקדש, עמ' 100-101; משכיות כסף דף 112 א. כמוכן, סימבוליקה זו מצויה כבר לפני תקופת
הזוהר. 11 אמרו ז"ל...: עיין מדרש כונן, ביהמ"ד, ח"ב, עמ' 39; פסיקתא חדתא, שם, ח"ו, עמ'
49. ועיין ברוקח ט"ז עכ עמביא מאמר זה בעם "מדרש מה רבו מעשיך". והשווה היכלות רבתי פל"א,
בתי מדרשות א, עמ' קסז. החיה שעממה ישראל רומזת לספירת תפארת. עיין שושן עדות, עמ' 335; כ"י
מינכן דף 47 דף 338 ב; שקל הקדש, עמ' 104; משכיות כסף דף 112 ב. מקור לסימבוליקה זו במקובלי
גירונה וקאטפיליה. ראה יעקב בן ששון, האמונה והבשחון פ"ג, כתבי רמב"ן, עמ' שסא; שודרוס
אבולעפיה, שער הריים, כ"י ניו-יורק בהמ"ל, 1887, דף 47 א; שושן עדות, עמ' 27. בסוף
כדאי לציין שבידי מקובלים אחרים מתפרשת החיה כסמל למלכות דוקא. עיין למשל ר' יוסף הבא משושן
הבירה, ס' תעק, עמ' 17. 12 שלשה השמות...: דומה שהכוונה לספירת חכמה (= שורש ישי)
תפארת (= משה) ומלכות (= דוד המלך). וכן נתפרש הענין בהתחלת מאמר קו המדה הנדפס בז"ח נו ע"ד:
ד' אלהינו ד'... חד לעילא אתר שירותא [חכמה] דמתמן נפקין שבילין לכל סטרין. חד באמצעייתא רזא
דמשה [תפארת] אכליל גרמיה ביה בנו אברהם ויצחק. חד כללא דדוד מלכא [מלכות] תיקנא וסמכא חד
לכלהו". כדאי להזכיר עמבואר אחדות השילוש באופן אחר בזח"ב מג ע"ב: "שמע ישראל וכו' הא תלת
שמהן אינן היך אינן חד... ודא איהו רזא דקול דאשתמע (= תפארת) קול איהו חד ואיהו תלתא נונין אשא
ורוחא ומיא [= דין תפארת וחסד] וכלהו חד ברזא דקול. אף הכא יי' אלהינו יי' אינן חד. תלתא נונין ואינן
חד". השווה ניסוח העברי בשקל הקדש, עמ' 104. ועיין שם עמ' 132; ובמשכיות כסף שם. יוצא שסוד
הייחוד כולל אחדות של שלוש הספירות המרכזיות: חסד דין ורחמים. עיין יעקב בן ששון, עמ' שס.
ייתכן שרמז"ל רומז לפירוש זה גם כאן במלים "והנה בכאן סוד האבות מתיחדים". על האפשרות שבעל
הזוהר הושפע מניסוח נוצרי דומה, עיין ליבס, "השפעת נוצרית על ספר הזוהר", עמ' 44-46. יש לציין
שבשקל הקדש, עמ' 104, רמז"ל מביא עוד דעה בעם "יש מפרשים" שלפיה השמות מכוונים כנגד
חכמה בינה ודעת. עיין ליבס שם, עמ' 47. גם לדעה זו יש מקבילה בזח"ב רסג ע"א: "שמה ישראל...
ידו"ד רישא דכלא... דאקרי אב [חכמה]. אלקינו עמיקתא דחליון ומבועין [בינה]... ידו"ד גופא דאלנא
[תפארת]". השווה פ"י החיים למערכת האלוהות פס"ו, רז ע"א-ע"ב.

ענין יעקב ובניו בשעה שבקש יעקב לגלות לבניו סוד הקץ ונסתלקה ממנו
 סוד השכינה אמ' חס ושלוש שמא יש פסול בבני. פתחו כולם | ואמרו 29 ע"א
 שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו
 אלא אחד. להורות שאין בלבם זוהמת אל אחר מפני שלפיי רצה לגלות להם
 הקץ שלא יתערב להם קץ הימין בקץ הימים שבא מצדו קין דכתי' ויהי מקץ
 ימים ויצא קין וקץ ימים הוא קץ כל בשר ודיו למשכיל. באותה שעה פתח
 ואמ' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עד כאן מדרש רז"ל.

יש בעלי הסודות המתעוררי' סודותם ואומרים כי בכאן בסוד זה
 הפסוק הוא ענין גדול בסוד ייחודו ית' כי תמצא ענין גדול בהיות רבן כל
 הנביאים מתיחד עצמו במקום הזה יותר מכל שאר מקומות שאמ' משה
 יי' אלהיך כי יי' אלהיך ובכאן אמ' אלהינו. ועל כל פנים יש לי להתעורר על
 ענין כי סוד שתי אותיות גדולות הם בזה הפסוק והן עי"ן ודל"ת. ואמנם כי
 המפרשים מדקדקי הדקדוק התעוררו על סוד הדל"ת ואמרו שתי אותיות הן
 גדולות והן רי"ש ודל"ת. הרי"ש הוא בפסוק אמרו כי לא תשתחוה לאל אחר.
 הרשים האות הזאת להיות גדולה כדי שלא יטעה בה האדם ולא תתחלף באות
 דל"ת כדי שלא יבוא טעות גדולה עליה לומר לא תשתחוה לאל אחד. ובכאן
 להורות על סוד העיקר האמתי הוצרך להאריך הדל"ת להרשים אותה שלא

1 בשעה] בענת פסירתו ב 2 בבני] במסתי ג 3 בלבך] בלבבך ג 4 רצה] היה
 רצה ב 8 המתעוררי'] המתעורר ג / כי כיש ב 9 רבן] רבן של ב 10 שאמ']
 ואמ' ג / משה] ליתא ג 11 יי' אלהיך] יי' אלהים יי' אלהיך כי יי' ב / על] נכפל א
 12 והן] ליתא ב והם ג 13 מדקדקי] מדקדקים ב / הן] הם בג 14 והן] והם בג
 15 להיות] להיותה בג / בה] בו ג 16 עליה לומר] לומר עליה ג / אחד] אחר ב

3 שמע... אחד: דב' ז: ד. 5 שלא יתערב... : קץ הימין= ספירת מלכות שהיא מדרגה אחרונה
 בצד הקדושה וקץ הימים= קץ כל בשר= ספרא אחרא. עיין זח"א נד ע"א, סח ע"ב, קנב ע"ב, רלד
 ע"ב; זח"ב לג ע"א, קלד ע"א; עקל הקדש, עמ' 102-103. והעוה רמז הענין אצל ר' פודרוס
 אבולעפיה, אוצר הכבוד, יד ע"א: "זהוידע איזה קץ רצה [יעקב] לגלות ומהו קץ הימין יראה בעיניו
 ולבבו יבין ואין להאריך יותר וידעת שאין הדברים האלה מספיקין אפילו לקצת המקובלים שלא שמעו כל
 צרכם בסתרי הדברים הפנימיים כ"ש למי שעדיין הם עומדים בחוץ". 5-6 ויהי... קין: בר' ד: ג
 (שם: יבא קין). 8 יש בעלי הסודות...: המאמר מבואר יותר ע"פ זח"ג רסה ע"א: "איר' יוסי זכאה
 חולקיה דמשה דהכא אמר אלהינו דאיר' שמעון משה בדרגא עלאה יתיר אמתח על שאר נביאי מרומי...
 ובגין דאירו אתאחיד על כלהו בהרוא קול (= תפארת) דרגא עלאה הוא אמר להו לישראל יי' אלהיך אירו
 דרגא דאקרי שכנתא דשריא בגויהו". העוה זח"א נא ע"א. וראה בפ' בחיי לדב' ז: ד. 11 יי'
 אלהיך: עמ' כ: יב / כי יי' אלהיך: דב' ב: ז. 13 המפרשים...: לא ברור לי למי רמז"ל
 התכוון. אולם העוה ויקר' יפ: ב, עמ' תכב: "כת' שמע ישראל וכו' אם את עושה ד' ר' מחריב את כל
 העולם. כת' לא תשתחוה לאל אחר אם עושה את ר' ד' את מחריב את כל העולם". וראה תנח" בראשית
 ס"א. ובזח"ב קסו ע"א: "דאי בר נש יעדי קוצא דד' מן אחד ישתאר אחר". 14 לא... אחד: עמ'
 לז: יד. 17 הוצרך להאריך הדל"ת: עיין בבבלי ברכות יג ע"ב.

מהקדושות שאנו מקדשים יותר ממשרתי עליון ונמצא בידינו קדושה יתירה יותר מהם. כי יש לך לדעת שהמלאכים למעלה חברים אצל ישראל | למטה להקדיש קדושה ליוצרם כולם כאחד. וקדושה כאחד עונים 28 ע"ב להיותו הוא ית' מתעלה מכל צד להתיחד כבודו בייחוד שלימה. ועל כל פנים [הואיל] והם חברים להקדיש קדושה יש לנו להקדיש לשמו בסוד קהל ועדה ואין קדושה ביחיד כלל. והנה תוכל לדעת כי סוד הקדושה אינה ביחיד כאשר נפרש בסודו בע"ה במקום הקדושה.

ומכאן והלאה סוד ענין החיות והאופנים שהן מברכין שמו ממקומו והוא המקום הידוע. ואמנם כי יש אומרים על שאינם משיגים השגה אמיתית בסוד מקום כבודו. ואותם של מעלה אומרי' על כל הארץ כבודך ואותם של מטה אומ' כי הוא למעלה. ועל כן כולם עונים ביחד ברוך כבוד יי' ממקומו. והנה בהתקדש בקדושתו אותם המצואים עם השכינה מברכין על יצירת המאורות כי בלא קדושה אין נכנסין בפתחים של מעלה. ופתחי מעלה מענין זה הם כי מדת היום בסוד עולם העליון הוא. ועל כן סוד האור הוא למעלה שהוא מדת היום. ואמנם כי מכאן מעלין בקדש ולא מורידין. ולפי' סוד אהבה רבה להכנס במעלות המדרגות להיות החבור באחד עולם התחתון עם העולם העליון להיות הכל אחד. ועל כן סוד אהבה רבה בחיבור הכל להיותו הוא ית' מתיחד בחותם כבודו ונשגב הוא לבדו. ואמנם כי על כן סוד העניינים נמשכים עד היות הכל מתיחד בסודו כראוי כפי אשר התעוררנו. והואיל והיינו בביאור זה יש לנו להתעורר בסוד שמע.

ענין קרית שמע *הם עניינים גדולים וכמה פירושים בסודו וכמה מפרשים התעוררו בסודו. אבל סוד הענין יש לדעת על מה שאמרנו ז"ל על

4 להיותו להיות בג 5 לעשות שמו בג / בסוד בתוך ב 8 ומכאן מכאן בג 9
 המקום מקום בג 12 מברכין ליתא ג 13 בפתחים לפתחי' ג / מעלה ליתא ג 14
 הוא ליתא ג 15 מכאן בכאן ב / ולא] ואין ב / ולפי' ולפי ב 16 באחד] כאחד ב /
 עם ליתא ב / העולם ועולם ב עולם ג 17 להיותו להיות בג 18 סוד] נכפל ב
 20 שמע] שמע וכו' ב 21 הם] היא א 22 יש לדעת] ליתא ג

9 יש אומרים... : השווה זח"א קג ע"א: "ת"ח קב"ה אסתלק בקריה... וכלהו עלאי ותתאי לא יכלין לאתדבקא עד דכלהו אמרין ברוך כבוד יי' ממקומו. תתאי אמרי דאיהו לעילא דכתיב על העמים כבודו. עלאי אמרי דאיהו לתתא דכתיב על כל הארץ כבודך. עד דכלהו עלאי ותתאי אמרי ברוך כבוד יי' ממקומו בגין דלא אתיידע ולא הוה מאן דיכיל לקיימא ביה". דברי הזוהר מבוססים על תפיסת ר' עקיבא בספרא דבורא דנדבה פ"א: "אין חיות הקדש הנושאת את כסא הכבוד אינן רואות את הכבוד".
 10 על... כבודך: תה' נ:ו, יב. 11 ברוך... ממקומו: יח' ג: יב. 15 מעלין בקדש... : עיין בבלי ברכות כח ע"א. 18 ונשגב הוא לבדו: ע"פ יש ב: יא, יז. 22 שאמרנו ז"ל... : עיין בבלי פסחים נו ע"א. והשווה ספרי דברים פי' לא; תרגום פסוד-ינותן על בר' לה: כב. פירושו של רמד"ל מקביל לזח"א רלד ע"ב וזח"ב קלד ע"א. וראה לק' עמ' 4:368-13.

המקיים הנפש כי אין נפש בלתי רוח. ובו עומדים סוד שש קצוות. ואמנם כי הוא השלום בהיותו מכריע בין המחלוקת. ועל כן הוא יוצר אור שהוא ימין אור המצייר את החשך שהוא שמאל שהוא סוד הבריאה בסוד חשך כאשר אמרנו. וזהו ובורא חשך. עושה שלום הוא כלל שניהם ולכך נאמר בו עשייה. ומשם יתפשט האור להאיר על הארץ ולהתחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ועל כן נמשך הענין בהיות הקצוות למעלה ולמטה כולם בהתיחדם בייחוד שלימה נכונה. ועל כן אנו אומרים אל ברוך גדול דעה בהיות סוד האותיות בהצטיירם ומתיחדים בקנה האחרונה שהיא תורה שבעל פה ומשם נמשכים הנפרדים בסודם ומעלתם להתיחדם בסוד המנורה הטהורה ולהיותם בה מתיחדים. גביעים משוקדים. וזהו פנות צבאות קדושים רוממי שדי תמיד מספרים כבוד אל וגו'.

ואמנם כי יש אומרים שהואיל והקדושה הזאת היא דומה סיפור קדושה יכול היחיד לומר. על כל פנים כל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה והוא דבר ידוע כאשר נפרש בע"ה. והואיל ומשרתי עליון עומדים על משמרתם איש כפי עבודתם יש להזכיר קדושתם. על כי יש אומרים שזו היא אחת

7 גדול] ליתא ג 11 אל] ליתא ב 13 לומר] לאמרה בג / מעשרה] מעשר ג
14 עומדים] אומרים עומדים ג 15 אומרים] ליתא ג / מהקדושת] מקדושות ב

1 אין נפש בלתי רוח: השווה לעון זח"ב כד ע"ב: "ונפשא לא קיימא אלא ברוחא". 2 יוצר אור: נוסח תפילת שחרית ע"פ יש' מה: ז. 4 ובורא... שלום: יש' שם שם. 5 להאיר על הארץ: בר' א: טו. 7 אל ברוך גדול...: בתפילה זו צורת אל"ף בית רומזת לאותיות הקשורות והמתיחדות בתוך מלכות המכונה כאן "קנה האחרון" או "תורה שבעל פה". השווה זח"ב קלב ע"א: "אל ברוך תקוני דעלמא תתאה" [= מלכות]. 8 ומשם נמשכים...: כל הנפרדים יוצאים ממלכות אך בהתעלותם מתיחדים בה להיות הויה אחת. עיין לעיל עמ' 62 הע' 2. לפי זה יוצא שהמנורה הטהורה-מלכות. אך ייתכן גם שהמנורה הטהורה היא סימבול לאיחוד שבע ספירות התחתונות העומדות כנגד שבע קני המנורה. סימבוליקה זו מצויה כבר במקובלי פרובאנס וגירונה. עיין שלום: *Origins, p. 393, n. 69*. 10 גביעים משוקדים: שם' כה: לג. 12 יש אומרים...: עיין מסכת סופרים פז: ט, בהוצאת היגר, עמ' 295. על הדעות השונות לגבי ענין זה בספרי הגאונים והראשונים, עיין המקורות שנגרעמו בסידור ר' שלמה בר' שאמשון מגרמזא, עמ' פח. הע' 78. לאלו יש להוסיף רא"ש ברכות פ"ג סי' יח; שור או"ח סי' נט; הגהות מיימוניות לרמב"ם הל' תפלה פ"ז ה"ז סי' צ. והשווה פי' התפלות והברכות לר' יהודה בר' יקר, עמ' ח. במשנה תורה הרמב"ם פסק שיחיד אינו אומר הקדושה שביוצר. אולם עיין בהל' תפילה שם בכסף משנה סי' יז שמביא עדות מכמה מקומות שהרמב"ם שינה את דעתו ופסק באחרונה שאפילו יחיד יכול לאמרה. ועיין ב"י על השור או"ח שם ד"ה קדושה שביוצר. וכן מח"ב קכ"ט ע"ב מעמע עלפי בעל הזוהר ההלכה היא כשישם אלו האומרים שיחיד אינו אומר קדושה שביוצר: "קדושה די בסופא [בתפילה ובא לציון בסוף שחרית] איהו תרגום... ודא אפילו יחיד יכיל לומר לה אינון מלי דתרגום אבל מלין דלעון הקדש קדושה לא אינון אלא בעשרה". ועיין פירוש מאמר זה בלבנת הספיר ליוסף אנגילינו, לא ע"ב-ע"ג: "נראה מאן כי שום קדושה אסור ליחיד לומר לא [בדפוס: לו] קדושה דוהאופנים ולא קדושה דובא לציון". 13 כל דבר שבקדושה...: עיין בבלי ברכות כא ע"ב; מגילה כג ע"ב. 15 כי יש אומרים...: השווה זח"ב קכ"ט ע"א-ע"ב: "קדושה דאןן מקדש בשבחה דאןן משבחן למלאכי עלאי [= קדושה שביוצר]... אמרין קדושה דא בלשון הקדש... אןן נפלין קדושן יתיר... מלאכי עלאי אינון קדישין יתיר מינו ואינון נפלי קדושתא יתיר [= הלשון כאן: קדושה יתירה]... אןן משתדלין למרוי עמחוון חברים ויסתלק יקרא דקב"ה עליא ותתא בזמנא חדא". ועיין לק עמ' 10:85-12.

הדבר או שימות עליו כדי שיתקיים אותו הדבר שהוא חפץ בו מפני שזה הוא התאוה והחשק על מה שהוא אומר. ועל כן קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. וענין רוב דעת המפרשים נראה כי על היות ימי חייו של אדם שבעים שנה כאמרו ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ואמנם כי לכל משכיל קרוב הדבר אבל ענין שבעים שנה סוד הוא בענין שבע קצוות מקום שמשם בא הכל. 5

למעלה מכל הברכות. זהו העילוי והריבוי למעלה עד אין סוף כאשר התעוררנו. ואמרו במדרש כמה נאה לבן שאינו מרגיש על צערו ומרגיש וחושש על צער אביו יותר מצער שלו. ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות מעלת הקדיש שהוא ית' נקדש בתוך בני ישראל כאמרו ונקדשתי בתוך בני ישראל. ובמקומו נתעורר בו בע"ה. ואמנם כי כן סוד ברכו בהיותנו מברכים שמו להשפיע במרום קולנו ולתת ריבוי ושפע וכח למעלה כפי הסוד אשר התעוררנו. עד כאן הוא סוד להמשיך אהבת אור המורגש להדבק באור המושכל. מכאן בא להתעורר סוד האור המושכל שהוא השורה על האור המורגש כאשר נתעורר בע"ה.

ברכות יוצר. כבר* התעוררנו בתחלה על ענין | סוד השלשה 28 ע"א דברים שהם כלל אחד והם סוד בריאה יצירה עשייה כי על כל פנים הענין הוא בסוד אחד מיוחד בתכונתו כאשר אמרנו בתחלה. ועל כן התעוררנו בסוד אחד ואחד להיות הכל נקשר בסוד עשייה שהוא סוד הרוח הקו האמצעי

1 שזה הוא] שזהו בג 7 על צערן] בצערו ג 8 על] (נכפל) ג / מצערן] ליתא בג
 9 כאמרו] באמרו ג 10 ובמקומו] ובמקומו ב / בו] ליתא ב / כן] בין ב 11 שמו] משמו ב / להשפיע] להשפיע בג 12 אהבת] מאהבת ב 14 בע"ה] בעזרת האל
 ית' ב 15 ברכות] ברכת ג / התעוררנו] התעוררו א 16 כלל] כל ב / כי] ליתא ב / הענין] העליון ב

4 ימי... שנה: תה' צ: י. 5 ענין שבעים שנה... : הכוונה לשבע ספירות הבנין שכל אחת כלולה עשר / שבע קצוות מקום: ע"פ ס"י פ"ד מ"ג. על גירסה זו בכתבי מקובלי גירונה, עיין שלום שריידים חדשים מכתבי ר' עזריאל מגירונה, עמ' 217, הע' 5; תשבי, פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 81 הע' 1. וראה גם בפ"ל שם המפורש לר' אשר בן דוד הגדפס בתוך יוסף דן, קבלת ר' אשר בן דוד, עמ' 13. 7 ואמרו במדרש...: לא מצאתי מקור. אמנם הכוונה היא שישראל (= הבן) מרגיש יותר על צערו של הקב"ה (= האב) מצערם כי שמו וכסאו אינו עליהם. באמרת הקדיש ישראל מעלין השכינה עד לאין סוף ובכך משלימים יחוד השם. תודתי נתונה לפרופ' יהודה ליבס שהציע לי פירוש זה. 9-10 ונקדשתי... ישראל: ויק' כב: לב. 10 סוד ברכו... : כוונת התיאורגית על תפילת ברכו להמשיך שפע הברכה ממקורו בבינה על הספירות ובמיוחד על מלכות. השווה זח"ב קלה ע"ב; זח"ג קצ ע"ב. 11 להשפיע במרום קולנו: ע"פ יש' נח: ד (ועיין בח"ג) / כפי הסוד... : היינו סוד הברכה. עיין לעיל עמ' 12:34 ואילך. 15 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 13:38, 13:46-5:47. 5:47 בריאה= ימין= אור ויצירה= שמאל= חשך ועשייה= קו האמצעי= עלום. השווה זח"ב קלה ע"א. כפי שכבר העיר שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 80, בספריו המאוחרים של רמד"ל, כגון משניות כסף, חל שינוי בהוראת המנחים. 18 סוד הרוח... : הרוח= תפארת או קו האמצעי והנפש= מלכות.

פרשו המפרשים כמה פירושים כולם נכוחים למוצאי דעת. אבל הנה מה שאמרו בכל כחו בכל כוונתו שישים כוונתו כחו והשגחתו עליו לשים אליו לבו רוחו ונשמחו כדי לפנות כך שיתרבה שמו למעלה על כל. הנה הדבר טוב ונחמד. והנה בעלי השמות אומרי ענין גדול וסוד עמוק בהיות כח הענין בשם ידוע שהוא כח הקדיש וסוד עניינו. ועל כן העונה אמן יהא שמה דבא מברוך בכל כחו כאשר אמרנו. ודעת אחרים בעלי ברית האמונה אומ' | בכל כחו ממש בהיות הרגשת כל איבריו של אדם מתרגשים 27 ע"ב ומתנענעים בדבר כאדם שהוא חפץ מאוד בענין ובחזקת נשמחו וגופו משים מגמת פניו על אותו הדבר. כלומר הוא מראה בחזקתו שיתן נפשו וגופו על

5

2 שאמרו] שאמרם ג 4 טוב] הטוב ב / בהיות] בהיותו בג / כח] כי ג 5 שהוא] ליתא בג 6 בעלי] נכפל] ג 7 הרגשת כל איבריו] כל הרגשת איבריו ב / אדם] ליתא ג 8 ומתנענעים] ומתנענעים בג / בדבר] כדבר ג / כאדם] באדם ג / נשמחו וגופו] גופו ונשמחו ג

2 **שאמרו בכל כח...** : עיין פי' רש"י על בבלי שבת קי"ט ע"ב ד"ה בכל כחו ותוס' שם ד"ה כל העונה אמן וכו'. והשווה יעקב בן ששון, משיב דברים נכוחים, עמ' 172: "יש מן המפרשים שפירשו [בכל כחו] בכל כוונתו". סביר להניח שיעקב בן ששון רומז גם לפירושם של חכמי אשכנז כגון רש"י ובעלי תוספות. והשווה ס' אבודרהם, עמ' סז; ס' תורת המאור לר' ישראל אלנקוה, כרך ב, עמ' 90. יש לציין שיעקב בן ששון נותן ענין הסברים ללשון בכל כוונתו: "ישע מי עיבין כוונתו בכל כוונת הלב... אך הראוי יותר לפר' כי בכל כחו חוזר אל השם רצונו לומר כיוון את השם בכל מה שראוי לו באותיותיו ובפירושים ובנינים ובנקוד המקובל... זהו בכל כחו בכל כח השם". חלק מדבריו הועתק בסידור מלאה הארץ דעה עם פירוש קבלי מאת נפתלי הירץ שרוויס (סיהיוגן, ע"ך) פי' על קדיש (בלי מספר דפים) ומעם מובא בס' המוסר ליהודה כלץ עם הגהות סודות מאת משה כלץ, מהד' שמואל ליברמן (תשל"ג), עמ' צא. דומני שענין הפירושים על יעקב בן ששון עולים בקנה אחד עם עתי הדעות הראשונות שמביא רמד"ל: הראשון בעם "המפרשים" והענין בשם "בעלי שמות". עיין לק' הע' 4. 3 שיתרבה שמו למעלה... : השווה הלשון בפ' התפילות לר' אלעזר מזורחס, כ"י פאריס 772 דף 110 א: "כשיראל מברכין את עם כבודו הכבוד מתרבה". תודתי נתונה לפרופ' משה אידל שהיערני על מקור זה. 4 והנה בעלי השמות... : רמד"ל גם מזכיר את בעלי השמות פעמיים בסודות הנספחים לס' המשקל. עיין סוד השבת, עמ' 116, ובסוד כלאים ועשפגן, עמ' 134. והשווה גם במשניות כסף דף 106 א: "זבעלי החכמה הפנימית בסדר שמות המפורשים". ועיין אסי פרבר, "למקורות תורתו הקבלית המקודמת של ר' משה די ליאון", עמ' 87, הע' 47. פרבר הניחה שיש לזהות בעלי השמות עם חוג מקובלים שהתעסקו עם סודות האותיות. אמנם יש לציין שאברהם אבולעפיה בדומה לזה קורא למיספיקאים מבני חוגו "בעלי השמות" לעומת התיאוסופים שהוא קורא "בעלי הספירות". עיין איגרת וואת ליהודה הגדפס בתוך יעלינק, גני חכמת הקבלה, עמ' 17. וראה אידל, כתיב ר' אברהם אבולעפיה ומשמנו, כרך א, עמ' 129. וכן ר' שודרוס אבולעפיה באוצר הכבוד, יא ע"ב, מבחין בין שתי מגמות בקבלה: קבלת חכמת האלהות בסתרי התורה וקבלת יודעי שמות. כדאי גם להזכיר שר' משה מבורגוש מכוונה ע"י ר' יצחק אבן סוהילה כאחד "המתפארים בקבלת השמות". עיין עליוס, קרית ספר ו, עמ' 110-111. והשווה בספרו על שודרוס אבולעפיה הנ"ל, יב ע"א: "ופעם יהא שמה רבא בכל כחו ר"ל כחו של שם הגדול והוא שיתכוון בכוונת הלב באותיות השם הגדול". דבריו מקבילים לדעת העגית שמביא יעקב בן ששון: עיין לעיל הע' 2.

6 **ודעת האחרים...** : תפיסה זו מתאימה לתורת הכוונה בזהר. עיין תשב"י, מעגת זוהר ב, עמ' רנח. והשווה זח"א לח ע"ב: "ואתיבו אמן יהא שמה רבא מברך בכל חילא"; שם סב ע"ב: "בזמנא דישיראל' אתיבו בקול דם אמן יהא שמה רבא מברך"; זח"א קכ"ב ע"ב: "ולאבתא בחילא תקיף אמן יהא שמה רבא מברך בנין דיתבר חילא דסטרא אמרא ויסתלק קב"ה ביקריה על כלא". ועיין על"ה, שערי העמים, ע"ב ע"ב. האם יש להבין בכינוי "בעלי ברית אמנה" רמז לחונו של רמד"ל היינו חוג זוהר? השווה לק' עמ' 13:92; ולעיל עמ' 32, הע' 21.

במלחמה הזאת הוצרכו לעמוד משה ויהושע. משה עמד במלחמתה של מעלה והכין לעמוד בסוד מעלה ותקן דעתו ושכלו וידו רב לו. וכונתו למען יתקן במקומו ויחיה. ועזר מצריו תהיה. ויהושע הכין מלחמה נכונה למטה בסוד הלבנה. והוא התעורר בסוד שכל ולא בער. והנער נער. ועל כן משה התעורר למעלה ויהושע נער התעורר למטה. ועל כל פנים כי סוד הברית היתה עיקר המלחמה. ולעולם קנאת החרב נוקמת נקם הברית לא תסוד לעולם עד שתנקם נקמת עולם. ואזי הכסא שלם והברית תהיה נכונה ונסוכה. והיתה ליי' המלוכה. ואמנם כי בעוד שזרע עמלק קיים והשכינה בגלות הכסא אינו שלם. ועל כן אנו אומרים שיתגדל ויתקדש כלומ' שיתעלה ויתרבה עד אין סוף. שמהי רבא בעלמא דברא כרעותיה וימליך מלכותיה בהיותו מתייחד בייחודו באין קץ וחכלית. ועולם עם עולם יתיחדו. כי הנה המלכים נועדו להיות שניהם בסוד חבר אחד.

אמן יהא שמהי רבא מברך. רז"ל אמרו בענין זה כל העונה אמן יהא שמהי רבה מברך בכל כחו קודעין לו גזר דינו של שבעים שנה. והנה בכאן

2 בסוד מעלה] בסוד ב / וידו] ידו ג 3 נכונה] ראשונה בג 5 סוד] בסוד בג
7 לעולם] מן העולם ג 8 והשכינה] השכינה ב 9 שיתגדל] יתגדל ג 11 עם] עד בג
14 לו] ליתא ב

1 במלחמה הזאת... : המלחמה עם עמלק נלחמה למעלה ע"י משה שעמד כנגד מידתו, ספירת תפארת, ולמטה ע"י יהושע שעמד כנגד מידתו, מספרון המכונה נער. השווה זח"ב סה ע"ב: "אמר משה אנו אומין גרמי לההוא קרבא דלעילא ואנת יהושע זמין גרמך לקרבא דלתתא... יהושע בההוא זמנא בדרגא עלאה אשתכח. אי תימא דבשכינתא אשתכח... לאו הכי... אשתכח יהושע דאתאחד לתתא מינה. ובמה אמר ר' עמנון בההוא אתר דאתקרי נער". על נער כשינוי למספרון בשיעור קומה ובספרי ההיכלות, ראה: Scholem, *Jewish Gnosticism*, pp. 49-50. 2 וידו רב לו: דב' לו: ז. 3 ועזר... תהיה: עם עם. 4 והנער נער: שמ"א א: כד. 5 ויהושע נער: ע"פ עמ' לג: יא / סוד הברית... : עגאת האל לעומת עמלק תלויה בקנאת הברית כי ספרא אחרא ביקש תמיד לפגום דוקא במידה זו. עיין זח"ב סו ע"א, קצה ע"א; זח"ג ל ע"ב, קצ ע"א. 6 ולעולם קנאת החרב... : החרב נוקמת נקם הברית (ע"פ יק' כו: כה) סמל למלכות. וכן מתפרש הפסוק בזח"א סו ע"א, רמ ע"ב; זח"ב כו ע"א; זח"ג יט ע"ב. והשווה זח"ב סו ע"א: "לקרבא דא לנקמא נוקמא דברית והיינו דכתיב חרב נוקמת נקם ברית"; זח"ג ל ע"ב: "דבשנתא אתא לעברא האי רשימא קדישא מנייהו דישראל האי מזבח (= מלכות) קיימא לקבליה לנקמא ההוא נוקמא דאת קיימא ועל דא אתקרי חרב נוקמת נקם ברית". 8 והיתה ליי' המלוכה: עוב' עם עם. 9 כלומ' שיתעלה... : כוונת הקדיש היא להעלות הכסא (= שכינה) למעלה עד אין סוף. וכן מבואר בפ' הקדיש לר' עזרא מנידונה שמביא יעקב בן ששט בס' משיב דברים נכוחים, עמ' 173: "עכשיו כאשר ישראל בגלות ואין הכסא שלם אנו מתפללין שיתקדש ויתעלה הכסא לקבל ממעל בביאת הגואל וכו'". שימוש לשון "יתעלה ויתרבה עד אין סוף" מזכיר גם את סגנון מקובלי גירונה. השווה למשל ס' משיב דברים נכוחים, עמ' 97: "ד' צבאות הוא המלך הכבוד סלה כלומ' מתעלה עד אין סוף". וראה תשב"י, משנת הוזהר ב, עמ' 261. מאמרו של רמד"ל חזון אצל אבן גבאי, תולעת יעקב, יב ע"א. עיין לעיל עמ' 30, הע' 4. 11 כי... נועדו: תה' מח: ה. וכן נדרש הפסוק בזח"א רז ע"ב על התקשרות שני המלכים שהם כנגד בינה ומלכות: "כי הנה מלכים אמר ר' יהודה רזא דמדימנותא הכא דהא כד רעותא אשתכח וקעשרא אתעשר כחודא כדון תרין עלמין (= בינה ומלכות) מתקשרן כחודא ואזדמן כחודא... וכדין כי הנה המלכים נועדו תרין עלמין קדישין עלמא עלאה ועלמא תתאה". 13 רז"ל אמרו... : בבבלי שבת ק"ט ע"ב בשנינו גירסה. עיין בד"ס.

ויי' צדקנו יקרא לה. ובסיום זה תקון ישתבח שמך וגו' להתכונן המדה בשאר המדות להיות בחבור מיוחד בחבה בסוד השיר והאהבה בהיות השם מיוחד בחותמו להיותו אחד הוא ושמו. והנה על כן אנו מתקנים סוד הקדיש לאחר כן כפי אשר נתעורר בסודו כפי יכלתנו בע"ה.

- 5 סוד הקדיש. כבר התעוררו המפרשים וגלו הענין על מה שרמזו ז"ל והודיעו באמתת הדבר הדרך הנכון. אמרו ז"ל בסוד אמרו האויב תמו חרבות לנצח ערים וגו' אבד זכרם המה. ואמרו כל זמן שזרעו של עמלק בעולם אין השם שלם ואין הכסא שלם דכתי' ויאמר כי יד על כס יה מלחמה ליי' בעמלק מדר דר. כלומר כל זמן שזרע עמלק קיים בעולם אין הכסא והשם שלם. ויש לך לדעת מה היה סבת חסאו של עמלק על שהוא ית' חפץ להלחם בו יותר מכל שאר האומות שהרעו להם לישראל. אם תאמר בסבת שהקדים ראשון להלחם בישראל או הוא או עם אחר לא היה העולם כדאי לעמוד בלא מלחמה להלחם בישראל. ואע"פ שתוכל לדבר בזה כמה עניינים והענין יצא למרחוק מדבר לדבר. תדע לך כי הם ז"ל גלו הענין והעמיקו הסוד בסוד דברייהם.
- 15 אמרו בפסוק אמרו ויזנב בך כל הנחשלים אחרך. ואמרו ויזנב מלמד שהיו כודתים הברית החתומה בבשרם וזורקים | אותה כלפי מעלה ואומרים 27 ע"א טול מה שחפצת.

אמנם יש לך לדעת כי מלחמת עמלק היתה ענין גדול. ועל כן תמצא כי

3 לאחר] אחר ב 4 בסודו] בסוד ב / כפין] וכפי ב 5 ז"ל] רז"ל ב 6 בסוד] והודיעו באמתת הדבר הדרך הנכון אז"ל בסוד... בג 8 ויאמר] ליחא בג 9 והשם] ליחא ב 12 העולם] בעולם בג 13 לדבר] ליחא ג 15 אמרו] ליחא ב

1 ויי'... לה: ע"פ יר' לג: סז / ובסיום זה תקון... : העוהו זח"ב קלב ע"א: יכ"ון דמסי בר נש ליעשתב נפול קב"ה [= תפארת] הואו כתר[= שכ"נה] ושוי ליה קמיה וכנסת ישראל שריאת לאתתקנא למיחי קמי מלכא עלאה [= בינה]. ואצטריך לאכללא לה בתליסר מילין דרחמי עלאי דמנהון אתברכת. ועיין פרפרזה על המאמר בתולעת יעקב, יא ע"ב. אך עם הנוסח הוא "שתיים עשרה מדות העליונות" ולא עלש עשרה. 5 כבר התעוררו המפרשים... : דומני שפירוש תפילת קדיש ע"פ מוסיב האגדי שאין עם הוי"ה שלם ואין כסאו שלם עד שימחה עמלק יצא מבית מדרשו של רש"י. העוהו ס' הפרדס. מהד' עהרענרייך (תרפ"ד), עמ' שכה-שכו; ובתוספ' ברכות ג ע"א ד"ה ועונין בשם מחזור וסרי. וכן מובא הענין בסור או"ח ס' נו. והעוהו יעקב בן עשת. ס' מעיב דברים נכוחים, עמ' 174. ועיין לק' עמ' 2:70 ובהע' עם. 6 אמרו ז"ל... : העוהו תנח' כי תצא ס' יא; תנ"ב כי תצא ס' יח; פס"ד פ"ב; פדר"כ פ"ג, עמ' 53. וראה פי' רש"י על עמי יז: סז. 6-7 האויב... ערים וגו': תה' ס: ז. 9-8 ויאמר... דר: עמי יז: סז. 10 סבת חסאו של עמלק... : עיקר חסאו של ספרא אחרא תלוי באבר הזכר או בספירת יסוד. העוהו זח"ב סו ע"א, סז ע"א; זח"ג ל ע"ב, קצ ע"א, קצה ע"א. עיין בעמ' הבאה ע"ס 5. 14 הם ז"ל גלו הענין... : העוהו תנח' שם ס' י; תנ"ב שם ס' יד; פס"ד עם; פדר"כ עם, עמ' 49; במד' י"ג: ג. 15 ויזנב... אחרך: דב' כה: יח.

אומרים יצחק תקן תפלת המנחה כנגד מדתו שהיתה מדת גבורה פחד יצחק
 אם כן אינו חסד כל היום. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. והנה יש לך
 לדעת כי סוד מדת חסד הוא מדת הימין והוא מדת היום. וכבר ידעת כי כל
 שפע הגוף בימין הוא וכל הכח הכל תלוי בו. ועל כן בעוד שכח היום עומד על
 תכונתו נקרא מדת היום יום כי מאחר שנחלש תוקף השמש וחמימותו כבר
 נתקדר ונחלש והוא צד שמאל. ואזי עבר מדת היום שהוא סוד הימין ועומד
 בצד השמאל וכבר פנה היום. וזהו סוד אמרו או לנו כי פנה היום כי ינשו
 צללי ערב. ועל כן מדת חסד שולטת בזמנו כל היום ובשעת תפלת המנחה
 שנחלש השמש הרי נתחלף המדה ואינו עת חמדה כאשר היתה בראשונה כי
 אין שעת החסד נכונה. ובהיות המדה מדת גבורה תקנו בה לכל אדם אזהרה.
 וזהו סוד אמרם ז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה. ולא אמרו שיהא
 זהיר בשאר התפלות כל כך. ועל כן יצחק תקן תפלת המנחה. ואמנם כבוא
 השמש ובהאספו הירח שולטת בביתה כדת חוקה ומצותה. ובהאסף השמש
 פוגע בירח להאיר לה ואזי היא כוננת מעגלה. וזהו הסוד ויפגע במקום וילן
 שם כי בא השמש. וכבר התעוררנו ענין תפלת ערבית.

נחזור לתפלת שחרית כאשר התעוררנו בסודה | בהתחלף 26 ע"ב
 המדה. הנה בתחלה הודענו בהיות האדם מושך הזמירות להמשיך האהבה
 לחבר את האהל להיות אחד. ועל כן בסיום שירת היס אומרים סוד אמרו ועלו
 מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו וגו' בהיותו אזי ייחוד המדה בחותמה

3 חסד | החסד בג 4 בימין | בימים ב / הכל | ליתא ב / תלוי | התלוי ג / שכח | שבח ג
 7 ינשו | נשו בג 8 חסד | החסד בג 9 נתחלף | נתחלפה בג 11 וזהו | זה ב זהו ג /
 יהא | יהיה ג 16 ונחזור ב 17 בתחלה | בהתחלה ב 19 או | אז ב

1 פחד יצחק: ע"פ בר' לא: מב. 4 שפע הגוף... : השווה זח"א קיב ע"ב; זח"ב לב ע"א, נב
 ע"ב, נו ע"א, סו ע"א. 6-7 או... ערב: יר' ו: ד. וכן נדרש הפסוק בזח"ב כא ע"ב: "א"ר יצחק
 מכאן אי לנו כי פנה היום וכו'. כי פנה היום זה מדת החסד. כי ינשו צללי ערב שכבר נבר מדת הדין.
 ועיין בעמ' הקודם הע' 12. 11 אמרם ז"ל...: בבלי ע"ס וע"ב. 13 ובהאסף השמש: בלשון
 הזוהר: "שמעא אתכניש". עיין זח"א קמז ע"א. וע"פ סימבוליקה הקבלית: שמש= תפארת וירח= מלכות.
 14 וזהו הסוד...: יעקב (= תפארת) פגע במקום (= מלכות) בעת ביאת השמש. וכן הדרשה בזח"ג
 רכה ע"ב: "ויפגע במקום מלי' פיוסין איהו דאתא שמשא קדישא לגבי סיהרא בעלה לגבי אתתא". והשווה
 זח"א חט ע"א, קמז ע"ב- קמז ע"א. 18-19 ועלו... עשו וגו': עוב' א: כא. וכן בזוהר נדרש הפסוק
 על ייחוד הקב"ה ומלכותו. עיין זח"א קמז ע"ב, קעב ע"א; זח"ג ז ע"ב, עז ע"ב. ברור שבזוהר הדרשה
 היא פולמוס נגד הנצרות המזוהה כבר במדרש חז"ל עם עשיו שהוא אדום. ועיין בהע' הבאה.
 18 לחבר... אחד: שמ' לו: ח. עיין לעיל עמ' 65 הע' 11. 19 ייחוד המדה בחותמה: כלומר
 ייחוד השכינה והקב"ה. בעת שצד הקדושה מתגבר על צד השומא--ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את
 הר עשו--אז היווג בין זכר ונקבה בעולם האלוהות שלם--"והיתה לך" (שם והיה הרומז לספירת
 תפארת) המלוכה" (היינו ספירת מלכות).

ומגוג וענייני סוד העולם הבא. ועל כן סיוס השבחות בה באהבה. ואמנם כי תמצא ענין שאנו מושכים השבח בה להתתקן הכל בסוד אחד כאמרו ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד כדי ליחד הכל בסוד מיוחד. עד כאן נועם תקון הזמירות וסוד השבחות והרננות בסוד אדון התהלות ונורא עלילות. ונזכיר סוד התפלות. סדר תפלת היום בסוד נורא ואיום כפי סודה ועניינה להיות דעת כל אדם בה נכונה.

5 תפלת השחר. כבר התעוררנו בתחלה על ענין סוד תפלות היום והלילה בהתחלף המדות. כי גם אמנם כבר אמרו ז"ל תפלות אבות תקנום. אברהם תקן תפלת השחר. יצחק תקן תפלת המנחה. יעקב תקן תפלת ערבית. והביאו זח"ל ((ראיה)) לדבריהם על מה שאמרו אברהם תקן תפלת השחר שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יי'. ואין עמידה אלא תפילה וכו'. יצחק תקן תפלת המנחה שנא' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. יעקב תקן תפלת ערבית שנא' ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. ואין פגיעה אלא תפלה שנא' ואתה אל | תתפלל בעד העם 26 ע"א הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. ואמנם כי כן הענין על מה שהתעוררו בתחלה בהתחלק המדות בעתות התפלה ממדה למדה. על כל פנים האבות שלשה שתקנו התפלות כל אחד תקן תפלתו כנגד מדתו. אברהם תקן תפלת שחרית כנגד מדתו שהוא דבק בה. יצחק תקן תפלתו כנגד מדתו. יעקב תקן תפלתו כנגד מדתו. כי על כל פנים סוד תפלת שחרית כנגד החסד שנא' חסד לאברהם.

20 ואמנם אם יקשה בעיניך מה שאמ' הכתו' חסד אל כל היום ועכשיו אנו

2 כאמרו | באמרו ג 4 הזמירות | ליתא ג / השבחות | המושבחות ב 5 סדר | סוד ב 7 תפלות | תפלת ג 8 אמרו ז"ל | אחז"ל ב 9 השחר | שחרית ב / יצחק תקן... | יצחק תפלת המנחה ג / יעקב תקן... | יעקב תפלת ערבית ג 10 חז"ל ז"ל בג 15 כן גם בג 16 שהתעוררו | שהתעוררו בג / בהתחלק | בהתחלת בג / בעתות | בעת בג 17-18 אברהם... מדתו | ליתא ב 18 שחרית | השחר ג 19 יעקב... מדתו | ליתא בג 21 אם | כי ב

3-2 ביום... אחד: זכ"י: פ. 4 ונורא עלילות: ע"פ תה"ו: ה. 5 נורא ואיום: ע"פ חב"א: ז. 7 כבר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 10-13. 8 אמרו ז"ל...: בבלי ברכות כו ע"ב. 11 וישכם... יי': ברי"פ: כז. 12-13 ויצא... ערב: שם כד: סג. 13-14 ויפגע... השמש: שם כח: יא. 14-15 ואתה... בי: יר"ז: פז. 17 כל אחד תקן...: השווה זח"א קלב ע"ב. ועיין לעיל עמ' 36 הע' 10. 20 חסד לאברהם: מיכה: ז. כ. 12 ואמנם אם יקשה...: השווה זח"א ע"ב: שם: "צלומא דמנחה מצי נפי שמעא לנחתא בדדגוי לספר מערב דהא עד לא נסה שמעא לצד מערב אקרי יום מצפרא עד ההוא ומא דכתיב חסד אל כל היום. ואי תימא עד תשכה. ת"ח דכתיב איי נא לנו כי פנה היום כי ינשו צללי ערב. כי פנה היום לקבל צלומא דצפרא דכתיב חסד אל כל היום כדן שמעא איהו לספר מדרח. כיון דנסה שמעא ונחתא לספר מערב הא כדן איהו זמן צלומא דמנחה... ופנה היום דא דרגא דחסד נפו צללי ערב דאינון דרגא דדינא קשיא' / חסד... היום: תה"ב: ג.

ואם קל בעיניך הדבר כמה קשה הוא על כי יש לך לדעת כי בהיות העולם יסודו בדין ומתנהג בדין. והנה בהיות המדה הידועה יונקת מצד הגבורה להנהיג הדין על כל פנים נקפאו המים היורדים מלמעלה ולא ירדו למטה בהיות רוח צפון מקפיא המים. קפאו תהומות בלב ים. ובהיות המדה נכונה כפי הראוי והמברכים מברכים בסוד הראוי ויודעים ליחד השם כראוי אזי הוא ית' מתעורר הימין שהוא מדת דרום ובשמחתו לא יתערב זר. ובחמימות דרום ושמחתו אזי המים שהיו נקפאים נגרים ויוצאים. וכל טוב לא יחסר. ובכן פותח את ידיך ומשביע לכל חי וגו'. וכן נותן מזון ומשפיע רצון לכל. ועל כן סבת נועם | התהלה להשתדל כדי שתהיה כלולה ולכוון בה ע"ב 10 כוון שלימה להכין אותה ולסעדה כדין וחוקה באמת ובצדקה להיותה בקשר מיוחד לחבר את האהל להיות אחד. והנה כבר התעוררנו על ענין זה בספר שושן העדות.

וכמו כן תקנו ז"ל לומר בסיום הזמירות שירת הים בכל יום ויום. וכבר אמרו ז"ל כל האומר שירת הים בכל יום ויום זוכה ואומרה לעתיד לבוא שנא' אז ישיר משה ובני ישראל. אז שר לא כתי' אלא ישיר. ואמנם כי בענין השירה כמה מעלות טובות יש בהם עניינים לימות המשיח ועניינים לימות גוג

1 כמה קשה הוא | כמה הוא קשה בג 2 יסודו | יסוד ב / והנה | ודינה ג / בהיות | להיות ג / רוח | הרוח ג / מקפיא | מקפא ב מקפי ג 6 ובחמימות | חמימות בג 8 רצון | ליתא בג 10 בקשר | קשר בג 12 העדות | עדות ב 14 אמרו ז"ל | אחז"ל ב / ויום | ליתא בג 15 אלא | אלא אז ב 16 ועניינים | וענייני ב / לימות | ליתא ב

1 ואם קל בעיניך... : העוהה משכיות כסף, דף 107 ב: "עוד שהודיענו [ז"ל] הפעם ואמרו מפני שכתי' בו פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון וזהו הפעם הגכון והאמת... והבודים מלבם לא די להם שאינם מבינים דברי רז"ל אלא עמוסיפים מלבם וחושבים שדבר נקל אחז"ל." 2 ובהיות המדה הידועה... : בעת שמלכות מקבלת מגבורה המים נקפאים והשפע אינו יורד לעולמות התחתונים. לעומת זה כשמלכות מתברכת מלמטה ומזדווגת עם בעלה מלמעלה אז הימין מתעורר והמים ניזולים ממנה והיא משפיעה לכל הנמצאים. וכן נדרש הפסוק בקשר למלכות בזח"ג רכו ע"א: "פותח את ידיך דא תוקפא להווא אתר דפתיו ידוי [= מלכות] נפקא רצון ושבעא לכלא." 4 קפאו... ים: שמ סו: ח. 6 ובשמחתו... זר: מעי יד: ג. 7 וכל... יחסר: ע"פ תה' לד: יא. 9 כדי שתהיה כלולה... : השווה זה חז"ר ק"ט ע"ב-קכ ע"א: "תנן כל האמר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יומא מובטח לו שהוא בן העה"ב והא אוקימנא בנין לזווגא לה להאי תהלה ולאשתכחא בכל יומא בין צפון לדרום". ועיין לק' עמ' 7:85-9. 10 להכין... ובצדקה: ע"פ יש' סו: ו. 11 לחבר... אחד: שמ לו: ח. וכן מתפרש פסוק זה על יחוד עולם הספירות בשאר כתבי רמז"ל. עיין למשל שושן עדות, עמ' 334. והעוהה אצד הכבוד יז ע"א / כבר התעוררנו... : לא נמצא. 14 אמרו ז"ל... : צירוף עתי בריתות בבבלי סנהדרין צא ע"ב: "זא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שגא אשירי יושבי ביתך וכו'"; "תניא אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שגא אז יש... שר לא נאמר אלא ישיר וכו'". וכמו כן במשכיות כסף, דף 109 א. כדאי לציין שגם בזוהר מובאה ברייתא זו של ר' יהושע בן לוי בקשר עם הפסוק אז ישיר. עיין זח"ב נד ע"ב. והשווה אבן גבאי, תולעת יעקב, יא ע"ב. 15 אז... ישראל: שמ סו: א. 16 יש בהם עניינים... : העוהה זח"ב עם: "דהא את בה [בשירת הים] עלמא דעבר ואית בה עלמא דאתי ואית בה קשרי מהימנותא ואית בה יומי דמלכא משיחא".

וכבר התעוררנו במקום אחר כי על כן נבחרה לנו אותם השבחות אשר הם נעים ומירות. תחלתם בהללויה וסופם בהללויה. והם סוד חמש בתוך חמש. ועל כן יש לדעת כי כבר אמרו ז"ל על ענין עשרה מיני זמר וכו'. ואמרו גדול שבכולם הללויה מפני שכולל שם ושבח בבת אחת. והנה ודאי על כן אנו מזמרים אלו הזמירות בהיותם שבח כל ההודאות תחלתם וסופם. וסיוס כולם הללו אל בקדשו על כי הוא המורה סוד עשר שבחות בעשרה מיני זמר שהם עיקר ותשלום הכל.

והואיל והיינו בביאור זה יש לנו לדעת על כי תקנו ז"ל ואמרו כל האומר תהלה לדוד שלשה פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. והם ז"ל דקדקו הענין בגמר' ברכות וכמה דקדוקים דקדקו והושם הענין על דרך הפנימי. וגם כי המפרשים פירשו בו מפני ששם כל הדברים שהיו ושעתידים להיות. אבל הם ז"ל הורו הענין הנכון כפי חכמתם הנתונה מלמעלה ואמרו משום דאית ביה פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון.

3 אמרו ז"ל אחז"ל ב 4 שכולל] שבו הלל ב / שם] ליתא ב 5 כל ההודאות] ליתא ב 6 וסיוס] ליתא בג 11 הפנימי] פנימי ב 12 הנכון] נכון ג

1 וכבר התעוררנו וכו': כנראה הכוונה לס' שושן עדות ענין העני בעשר החמישי. עיין במהדורתו של שלום, עמ' 330. 2 תחלתם בהללויה... : הכוונה למזמורים קמו-קג. עכל אחד מתחיל ומסיים בהללויה ובסימבוליקה הקבלית רומזים לעשר ספירות: חמש בתוך חמש. וכן הלשון במשכיות כסף, דף 108 ב. ובמקבילה בוח"ג קב ע"א: "וכלוה הללויה דאינון סודרא דעשרה תושבחן דעשרה כתרין קדישין דעמא קדישא ובגין כך עשרה אינון הללויה... מאן אינון עשרה הללויה והא חמשה אינון. אלא עדי שבחא בהללויה וסיים בהללויה". העוהה תולעת יעקב, יא ע"ב: "ואמר הזמירות שתחלתם הללויה וסופם הללויה והם סוד חמש בתוך חמש כלל י' מאמרות שבהם נברא העולם". ברור שגם כאן אכן נבאי הושפע מס' הרימון. עיין לק' הע' 6. וראה פי' התפילות, כ"י פרמא די רוסי 105, דף 15 ב: "גם כן נהגו לומר אחר תהלה לדוד חמשה מזמורים... ובכל אחד אחד מהם יש בו הללויה בתחלה ובסוף הרי עשרה... החמשה מזמורים הללו שהם רומזים גם כן לעשרת הספירות מפני שעם עשרה הללויה". על פירוש זה, עיין לעיל עמ' 61 הע' 1-2. מסורה דומה נמסרה אצל חסידי אשכנז: עשר פעמים הללויה כנגד עשרה מאמרות. העוהה סידור חסידי אשכנז, מהד' הרשער, עמ' כא. 4 גדול שבכולם... : עיין בבלי פסחים ק"ז ע"א. והעוהה זח"א קעח ע"ב; זח"ב קעג ע"ב. 6 וסיוס כולם הללו... : תה' קג; א. עשר שבחות במזמור זה- עשר מיני זמר- עשר ספירות עקב "עיקר ותשלום הכל". העוהה זח"ג קב ע"א: "לבתר סיים בעשר תושבחן דאינון הללויה הללו אל בקדשו וגו'". ובמשכיות כסף שם: "הללו אל בקדשו וכו' הרי לך עשר שבחות כלולות בסוד מעלות השבח וסיוס הענין ידוע למשכילים". ועיין גם בפ' התפילות, כ"י פרמא די רוסי 105, שם: "במזמור הללו אל בקדשו עשרה הללו... יורה זכירת עשרה הללויה על עשר ספירות". המזמור מתבאר כרמז לעשר ספירות כבר אצל ר' יצחק שני נהור. עיין שלום, "תעודה חדשה לראשית הקבלה", ספר ביאליק, עמ' 143-144. והעוהה פירוש המעלות והברכות לר' יהודה ב"ד יקר, הוצאת עממאל ירושלמי (ירושלים, תשל"ט), עמ' ז: "הללויה הללו אל בקדשו. יש במזמור הזה עשרה הילולים... והם כנגד עשרה מאמרות". ומשם באבודרהם, עמ' סג / עשר שבחות... : דבריו על רמז"ל חוזרים מילה במילה אצל אבן גבאי בתולעת יעקב, שם בהמשך: "נרמזו [עשרה מאמרות] גם כן בעשרה הלולים שבאחרון [= מזמור קג] שבו עשר שבחות בעשרה מיני זמר שהם עיקר ותשלום הכל". 8 תקנו ז"ל... : בבלי ברכות ד ע"ב. 11 המפרשים פירשו... : הכוונה לר' עזרא מציונה. העוהה פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 1. כפי שציין תשבי שם, הע' 5, הדברים-הספירות. 13 ואמרו משום... : ברכות שם שם / פותח... רצון; תה' קמה; סו.

בהיותו מסדר שבחו של מקום ובהמשיכו המדה להתחבר עם העולם העליון להיות הכל אחד. ואמנם כי בהיות משם סוד שבחו של מקום הענין הוא להיות סדר הזמירות והתכונות העבודה משם ולעבוד העבודה בשמחה וברננה כי גם אמנם ככה הוא הראוי בהתכונות המדה לתתה בין צפון לדרום. 5

כי על כל פנים סוד העבודה בשתי המדות הוא לחבר מזרח במערב להיות הכל אחד כי בהתעורר צפון שהוא צד שמאל כאמרו שמאלו תחת לראשי וזה המעורר האהבה. ועל כן השיר והזמר הבא מצד שמאל התכונות העבודה להתעורר האהבה הוא בסוד הזמירות וזה התעוררות צפון שהוא סוד הרננה. ועל כך בואו לפניו ברננה כי במושכו להכנס בפתח האהבה הרנה הוא להתעורר מדת צפון. ואמנם כי דרום הוא צד ימין המקרב החבה ועל כן הוא סוד האהבה. כי על כל פנים ימין מקרב וזו היא השמחה הנכונה. והנה כי היא שמחה הפך מן השמאל שהוא דין לעולם. ועל כן סוד העבודה הנכונה בשמחה הוא להיותו עובד מאהבה. ועל זה הסוד עבדו את יי' בשמחה בואו לפניו ברננה כי הוא סוד שתי המדות המחוברות הייחוד כי בהתעורר צפון ודרום אזי מערב למזרח יקרב ונעשה הכל עניו אחד וחבור אחד. ובהיות כוונת הענין בזה להמשיך | הרצון בהכנס לפניו להיותו מושך האהבה צריך 25 ע"א להתעורר בצד צפון שהוא הרנה. והוא ענין הזמירות כפי אשר התעוררנו בתחלה להתכונן בענין שמחת האהבה ליחד ייחוד שלימה כפי הראוי.

1 ובהמשכו בג 3-2 משם... בהיות] ליחא בג 3 והתכונות] והתכונות בג
4 בהתכונות] להתבוננות / המדה] והמדה ב 5 הוא] ליחא ב 6 כאמרו] באמרו ג
9 להכנס] ליכנס ב 10 המקרב החבה] המתקרב מחבה ג 12 דין] כן ב / בשמחה] ליחא
בג 13 להיות] להיות בג 15 מערב למזרח] מזרח ומע' מערב למזרח ג 16 להיות]
בהיותו בג / צריך] וצריך ב 17 בצד] לצד ג 18 להתכונן] להתבונן ג

1 בהיותו מסדר... : השווה בבלי ברכות לב ע"א; זח"א רמז ע"ב. 3 ולעבוד העבודה... :
העבודה מתחלקת לשתי בחינות: שמחה ורננה כנגד מידות חסד ודין. כוונת התפילה היא לכוון מלכות
באמצע בין שתי המידות שהן קבועות בצפון ודרום כדי להכין אותה לזיווג עם בעלה: "לחבר מזרח
(תפארת) במערב (מלכות)". השווה זח"א רכס ע"ב: "פולחנא דצלוחא דקא בעי בר נש למפלח קמי
קב"ה בשמחה וברננה לאכללא לכנסת ישראל (מלכות) בינייהו ולבתר לייחודא יחודא כדקא חזי דכתיב כי
יי' (תפארת) הוא האלהים (מלכות) דא רזא דייחודא ברזא דפולחנא". ועיין זח"ג ק"ס ע"ב. והשווה אבן
גבאי, שם, יא ע"ב: "ועוד יש בדבר (בפסוקי דזמרה) סוד נתינת המטה (מלכות) בין צפון לדרום
והתחברות מזרח במערב כי ידוע הוא כי השיר התעוררות השמאל שהוא צד צפון... לעורר הרצון
ולהמשיכו אל הכלה כענין שנאמר שמאלו תחת לראשי כי הוא תחלת ההתעוררות להתעלות אל מקומה הוא
השמש המאיר עיניה ואח"כ וימינו תחבקני הוא סוד האהבה כי כשבא להמשיך האהבה צריך להתעורר
בצד הצפון סוד השיר ליחד יחוד שלם ולחבר המדה במקומה". 6 בהתעורר צפון... : עיין לעיל
עמ' 4:60 ובהע' שם / שמאלו... לראשי: שה"ש ב: ו. וכן נדרש הפסוק במקומות רבים בזוהר על
התעוררות האהבה מצד שמאל. השווה זח"א מס ע"ב, קלג ע"א, קנא ע"א, רמד ע"א, רמה ע"א, זח"ב ל
ע"א, קנד ע"ב, קסט ע"ב, רלח ע"ב; זח"ג כו ע"א, נה ע"א, קמח ע"ב (אד"ר). 9 בואו... ברננה:
תה"ק: ב. 10 ימין מקרב: עיין בבלי סנהדרין קז ע"ב; סוטה מז ע"א. והשווה זח"ב קז ע"ב; זח"ג
קנז ע"ב; כ"י מינכן 47, דף 348 ב; שקל הקדש, עמ' 39. 13 זה הסוד עבדו... : עיין לעיל עמ'
11-10:37 ובהע' שם.

הכל בכחו ובסבתו. ואמנם כי הכל בכח החכמה אשר הוא אצלו בית חבד
כאשר התעוררנו. ועל כל פנים הכל חוזר אל סבת כל הסבות ועילת כל
העילות סבת האי"ן אשר אין לו חקר בשום צד כל החקירות הנעלמות אשר
נקבו בשמות.

5 ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות סוד העולם עומד בסבת כח המדה
אשר אמרנו כי היא המוציאה אותו חוצה. והתבונן כי היא סוד האור המורגש
אשר אמרנו אשר הוא המכלה כל אשר תחתיו מלמטה. ובהיותו סבתו כך נאחז
ונתלה זה העולם בסוד ההויה. על כן הוא עולם הכליה. ואמנם כי סוד ענין
מעשה בראשית נפרש בעזרת הבורא בסוד ענין נכונה ביום התחדש הלבנה
10 בהתחברה בסוד קדש הקדשים ביום ראשי חדשים. ושם נפרש כפי היכולת
בעזרת הבורא.

ואמנם כי בהיות האדם המתוקן בעבודת בוראו מושך האהבה |
בסוד המדה תקנום להתעורר בענין זה בסוד ברוך שאמר שהוא סוד 24 ע"ב
מעשה בראשית והנהגת העולם כראוי. ויש בו שבחות ומהללות רומזות לענין
15 גדול וכנגדן עשה המלך דוד ע"ה ספר תלים בסוד עשרה מיני זמר כאשר
הורו ז"ל. ועל כן משם והלאה הוא התחלת שבחו של מקום ואין צריך להפסיק

2 סבת כל הסבות} סבת הסבות ב 3 החקירות} הקירות ב 7 ובהיותו} ובהיות בג
8 על} ועל בג / עולם} נעלם עולם ב 12 כי} כי סוד ענין ג 13 בסוד} בסוף ג /
תקנום} תקנו בג 16 של מקום} ליחא ב

2 הכל חוזר... : מכאן יוצא שכל הדברים שבים אל מקורם בספירת כתר. השווה כ"י מינכן 47, דף
378 ב: "כתר עליון... ואף על פי שהוא המוציא והמביא וכולם אליו ישובו ומשם יצאו וכלם נכללים בו".
ובשקל הקדש, עמ' 6: "האייר הו"ך שאינו נתפש (= כתר)... ממנה יצאו ואליה ישובו... הוא נקרא סבת כל
אשר הסבות ועלת לכל העולות". על הצירופים עילת כל העילות וסבת כל הסיבות, עיין לעיל עמ'
11-10:21 ובהע' ע"ס. והשווה לק' עמ' 146:13-147:1. אינו מן הנמנע שכאן הצירופים קשורים לאין
סוף ולא לכתר כפי שהיערתי ע"ס. הוכחה לזה יוצאת מהביטוי סבת האין כלומר: הסבה של כתר. בסוף
יש לציין שלפעמים רמז"ל נוטה לדעת שכל הדברים שבים למקורם בחכמה ולא כתר או מדרגה למעלה
מכתר. עיין לק' עמ' 3:89-4. על תורת האפוקאסטסיס--השבת כל הדברים להיות אחת--שהתגלגלה
למקובלים מכתבי ניו-אפלאטוניים, עיין שלום, שרידים חדשים מכתבי ר' עזריאל, עמ' 214, הע' 7;
והנ"ל: *Origins, p. 300*. 7 אשר הוא מכלה... : השווה לשון זח"א נא ע"א: "זדא (מלכות) אכלא
תדיר ועצי להווא מלה דשניין ליה דזא בכל מה דאתדבק ביה לתתא ושריא עלוי הווא נהורא תכלא שצי
ליה ואכיל ליה בגין דאורחוי הוא לישצאה ולמהוי אכיל... ובגני כך איהו אכיל כל מה דאתדבק ביה
לתתא". ובניסוח עברי בכ"י מינכן 47, דף 376 ב: "כל דבר הנאחז למטה באור העשור הוא נכלה
ומתעכל כי כל דרכו להיות אור העשור מכלה כל מה שנאחז בו למטה". עיין לק' עמ' 83:11-14.
והשווה מאמרו של שלום ברבעון הגרמני כרך 71, עמ' 120, הע' 2. 9 ענין מעשה בראשית... :
עיין לק' עמ' 14:191 ואילך. ע"פ הסימבוליקה הקבלית התחברות הלבנה בקדש הקדשים רומזת
להתקשרות מלכות בביתה. 14 ויש בו שבחות... : השווה הלשון באבן גבאי, תולעת יעקב, יא ע"א:
"ברוך שאמר... ויש בו עשרה מיני שבחות כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וכנגדן עשה המלך
דוד ע"ה ספר תהלים בסוד עשרה מיני זמר". ובשם אבן גבאי הובא בעל"ה, שער העשרים, נב ע"א.
סביר להניח שגם כאן אבן גבאי הושפע מס' הרימון. עיין לעיל עמ' 30 הע' 4. 15 וכנגדן עשה
המלך דוד... : עיין בבלי פסחים ק"ז ע"א: יר' סוכה פ"ג ה"י: מגילה פ"א ה"ס. והשווה זח"א עא ע"א:
ובזו"ג קא ע"א: "בעשרה זיני זמרא אתתקן ספר תהלים".

המעלות שאמ' דוד בספר תלים. והוא סוד נכון למשכיל. ואומרים בו המפרשים ענין כפי סוד חשבון י"ה שהעולם נברא ב"ה. ואמרו ז"ל סוד עמוק על ענין סוד העולם הזה שנברא בה"א והעולם הבא ביו"ד. והנה מה טוב הענין לכל משכיל ומה תאוה הוא לעינים ונחמד מאמרם להשכיל. והענין ידוע לכל משכיל בהיות הכל בסוד שמו. כי על כל פנים העולם הזה נברא בה"א והיא סוד המדה הידועה אשר אמרנו בתחלה המושלת כלילה כי היא היתה כמאז נכונה ובאותיות השם היא האחרונה. והיא ראש נסיכות היושבת 24 ע"א ראשונה במלכות. ואמנם כי העולם הזה שהוא הקצה האחרון מכל המעלות ומפני כך נברא בה"א ובה"א יסודו. והה"א עומד על יסוד צדיק העמוד אשר עליו נכון הבית וחוקות שמים וארץ עומדים בסודו כאמרו אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ועל כל פנים סוד העולם הזה ועניינו נברא בסוד ה"א וסוד העולם הבא נברא ביו"ד. על כן יש לך לדעת כי סוד הענין מורה על האחדות בסוד המעלות העליונות כי סוד העולם הבא כבר זכרנו בתחלה על היותו עולם עליון נסתר ונעלם והוא המלך השלים על הכל. והנה סוד העלמתו עומד ביו"ד והוא החכמה הקדומה אשר הוא נעלה ונעלם 15 כפי אשר התעוררנו. ואמנם כי הוא המוציא סוד העולם הבא המעמיד את

1 [דוד] דוד המלך בג' / ואומרים] ואמרי בג' / בו] כי ב' 2 [חשבון] החשבון בג' / ואמרו ז"ל] ואחזיל ב' 3 [סוד העולם] זה העולם בג' / שנברא] נברא בג' / הבא] הבא נברא בג' 4 [הענין לכל משכיל] העץ למאכל בג' / ומה] וכי ב' 7 [האחרונה] אחרונה ב' 8 [כי] ליתא ב' 9 [ומפני כך] ליתא בג' 10 [וחוקות] ומקום ג' 11 [הזה] (נוסף מעל השורה) א ליתא בג' 13 [בסוד] בסוף ג' 14 [על] ועל בג' 15 [והוא] ה"א ב' היא ג' 16 [המוציא סוד] סוד המוציא בג'

2-1 **ואומרים בו המפרשים...** : לא הספקתי לזהות המקור. אולם מצאתי מקבילה בפי' התפילות המצוי בכ"י פרמא די רוסי 105: "ברוך שאמר... תקנו בו חמש עשרה פעמים מלת ברוך לא פחות ולא יותר כנגד י"ה על עמ". מחבר הפירוש הוא בעל ס' המפליג, ספר שיצא מחוגו של אברהם אבולעפיה. עיין מעה אידל, "כתבי ר' אברהם אבולעפיה ומענתו". כרך א, עמ' 77-78. חלק מחיבור זה נדפס ע"י אברהם יהושע העל בספר המקודש לזכרון משה עזר (1944), עמ' 113-126. עיין לק' עמ' 64 הע' 2.

2 **ואמרו ז"ל...** : עיין בבלי מנחות כ"ב ע"ב; ירו' חגיגה פ"ב ה"א. וראה מה שכתב ורסתימר, בני מדרשות, כרך א, עמ' כ-כא, הע' 5. כפי שמבואר להלן: עולם הזה נברא באות ה"א המסמלת ספירת מלכות ועולם הבא באות ביו"ד המסמלת ספירת חכמה. העוהה זח"א ד ע"א, מו ע"ב, קמא ע"ב; זח"ב כב ע"ב, קכו ע"ב; זח"ג רצ ע"ב (אד"ו). 4 **תאוה... להשכיל:** ע"פ בר' ג' ו (ועיין בחג"ו). 5 **העולם הזה:** מלכות. 6 **המדה הידועה:** עיין לעיל עמ' 15:51. 7 **והיא ראש נסיכות...** : מלכות היא הספירה הראשונה ממשה למעלה. העוהה הלשון לק' עמ' 119:9. 8-7 **היושבת ראשונה במלכות:** ע"פ אס' א: יד. 9 **והה"א עומד על יסוד צדיק:** מלכות משפעת וניזונת מספירת יסוד שהוא העמוד שעליו נכון הבית. 10-11 **אם... שמתי:** יר' לג: כה. וכן מתפרש הפסוק במקומות רבים בזוהר על יסוד שהוא הברית וקיום העולם. עיין זח"א לב ע"א, נס ע"ב, סו ע"ב, פס ע"א, צא ע"ב, צג ע"ב, צו ע"ב, קפס ע"ב, רמא ע"ב; זח"ב קסז ע"א; זח"ג יד ע"א. כדא להזכיר שהמילה ברית בפסוק מירמיהו כבר מתפרשת כברית מילה בספרות חז"ל. עיין בבלי שבת קלז ע"ב; נדרים לא ע"ב. 12 **עולם הבא:** בינה. קיומה בחכמה המסומלת באות יו"ד. 14 **והוא המלך...** : וכן בזוהר לפעמים בינה מכונה מלך אע"פ שכלפי חכמה היא נקבה. עיין זח"א כ"ס ע"א; זח"ב ד ע"א, סז ע"ב, קמד ע"ב; זח"ג רלו ע"ב (רע"מ); ז"ח עה"ש סז ע"א.

והואילך ויתקן גופו ויזכר אותו בסוד הקרבנות יש לו להכנס |

בזמירות אלהיו לרנן לפניו לכוּנן המדה אשר אמרנו ולהמשיך אותה 23 ע"ב

להתחבר במדת היום להיות המדות אחד. ועל כן בזמירות < נריע לו להמשיך

אהבתה באהבה עליונה בסוד נכונה כי כל זמר ושיר מצד שמאל הוא

המעורר האהבה. ועל כן סבת הנקבה הבאה משמאל היא בעיר ורנה 5

להתעורר אהבה נכונה. והנה על סבת השיר והחבה הבא מצד הנקבה היא

האשה אשר הוכיח יי' באשר ישועות ישית.

יש לנו לזכור מעשה בראשית והוא ענין ברוך שאמר המתעורר סודות

מעשה בראשית והנהגת העולם בענייני סוד הנעלם. כי על כל פנים ענייני

ברוך שאמר הוא בסוד המדה עולם החמדה אשר העולם השפל עומד בצדה 10

וסוד עולם הנפרדים להיות כולם לאחדים וכולם עומדים בסבתה בהשתלשל

השלשלת המיוחדת למעלה בסוד עולם הנעלה. ואמנם כי ענין ((סוד))

ברוך שאמר בהיות ברוך ברוך חמשה עשר הם והסוד כנגד חמשה עשר שיר

2 אותה] אותו ב 3 להתחבר] ולהתחבר ב 4 באהבה] באהבת ב / שמאל] עמו ב
5-6 הנקבה... סבת] ליתא בג 6 הבא] הבאה ג 7 באשר] כאשר בג 8 לזכור] לזכור
בתחלה בג / המתעורר] המעורר בג 11 לאחדים] אחדים ב / עומדים] עמדי ג
13 ברוך שאמר בהיות] ליתא ב / הם] ליתא ג

2 לרנן לפניו... : ע"פ כוונת המיסטית פונקציה של פסוקי דזמרה להמשיך ברכה על שכניה ולכוּנן
אותה לזיווג עם הקב"ה. השווה בזח"ב ר ע"ב: "זברהוא סדורא דתושבחן... איהי [= השכינה] קשיטת
גרמא ואתתקנת בתקונהא כאתא דאתקשטת לבעלה". ובמאמר אחד בזח"א רמד ע"א השכינה מזוהה
עם סדר השבחות בפסוקי דזמרה: "צדק בקדמיתא בגין דאיהו סדורא דשבחא דמריה". 3 בזמירות
נריע לו: תה: צה: ב. 4-3 להמשיך אהבתה... : ע"י אמירת פסוקי דזמרה אדם מעורר האהבה בין
מלכות ותפארת. השווה זח"ב קלא ע"ב: "כד אתי צפרא וצבורא אשתכחו בבי כנישתא בעו לאשתכחא
בשרין ותושבחן דודו והא אקיתא דסדורא איהו לאתערא רחימו [= הלשון כאן: להתעורר אהבה] לעילא
ותתא לאתקנא תקונין ולאתערא חדוה דהא בגין דא ליואי מתערי לאתערא רחימו וחדוה לעילא באינון
שירין ותושבחן". 4 כל זמר ושיר... : צירוף שני מוטיבים זוהריים: (א) השיר נמשך מצד שמאל
שהוא מידת הדין. השווה זח"ב קמ ע"ב, רכו ע"ב. (ב) צד שמאל מעורר אהבה. השווה זח"א קלג
ע"א, רמה ע"א, רנ ע"א; וזח"ב ל ע"א, קנע ע"ב, קצד ע"ב. וראה כ"י מינכן 47, דף 342 ב. ועיין לק'
עמ' 63: 7-8. 5 סבת הנקבה... : ספירת מלכות נמשכת ממידת הדין בצד שמאל ומתעוררת באהבה
ע"פ השיר עגם הוא נמשך מהשמאל. השווה זח"א ל ע"א, ע ע"א, קכו ע"א. ועיין כ"י מינכן 47, דף
342 א. 7 האשה... יי', בר' כד: מד / ישועות ישית: ע"פ יש' כו: א. 10 המדה עולם
החמדה: מלכות שממנה נאצל עולם השפל. 11 עולם הנפרדים... : כל הנמצאים מתקשרים
ומתאחדים במקורם במלכות להיות כולם הויה אחת. עיין לעיל עמ' 3:46 ובהע' שם. 13 בהיות
ברוך ברוך... : השווה משניות כסף, דף 107 א: "ברוך שאמר... ויש בו ברוך ברוך חמשה עשר שהם
אמתה על תורה ואמתת מעשה בראשית. אמתת מעשה בראשית עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהם
נברא העולם. אמתתה על תורה חמשה ברוך אחרים כנגד חמשה חומשי תורה". השווה דברי ר' אליעזר
מורמס בגליון סידור אשכנזי כ"י וטיקאן 324 המבאים בסידור רבנו שלמה בר' שמשון מגרמזיא, מהד'
מ. הרשגלר, עמ' כ, הע' 12: "חמשה עשר פעמים ברוך יש בברוך שאמר". ועיין בהעמ' הבא הע' 1.
הזכרת מלת ברוך עשרה פעמים בתפילה זו כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם היא מסורה קדומה
הידועה לנו ממקורות אשכנזיים וצפריים. עיין למעל' ס' האשכול, מהד' אלבק, עמ' 11 הע' 1; ובסידור
חסידי אשכנז הנדפס בסידור רבנו שלמה בר' שמשון מגרמזיא, עמ' כ-כא.

לבית הכנסת ברדיפה «מלא» קומחו מורה כי המלך עומד על מושבו כפעם
 בפעם אל מושב הקיר אשר היכל נתקן בתוכו. ובהכנסו לפני המקום ההוא
 ישתחוה. וסוד השתחוויה הוא ענין גדול מורה על האחדות כאמרו פסוק אחד
 המורה עליו כאמרו ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך
 ביראתך. וסודו ימין ושמאל להיותו נכלל בתיקוניו בענין גדול. 5

ובישיבתו בבית הכנסת צריך שישב בעונה ביראה להראות שנבדל
 הבית ההוא משאר בתי העולם על כי נקרא מקדש מעם. וצריך לירא מן
 המקום ההוא כענין סוד אמרו ומקדשי תיראו. וכיון שישב האדם בבית אלהיו
 וישתהה מעם להתישב בדעתו צריך להתחיל בענייני כפרת נפשו. וגם כי אין
 עכשיו הכוונה לסדר סדורי התפלות כפי כל סדורם כי כבר הורו הקדמונים 10

וסדרו סדור כל הברכות והתפלות. אבל הענין הצריך לנו לעשות לסדר
 המעם כפי יכלתנו כאשר תשיג ידנו. והנה על מה שהיינו בביאורו להיות
 האדם מאחר שישב וכוון דעתו ונתישבה בו יש לומר אותו התיקון שנתקנו
 בסדר ברכות. ועל שאמרנו שיתחיל בכפרת נפשו בענייני הקרבנות סוד
 הענין מורה על מה שאמרו ז"ל כי כיון שאין לנו לא מזבח ולא כהן לכפר 15

בעדינו אמנם נשלמה פרים שפתינו. ושפתינו באמרם ענייני הקרבנות הוא
 הכפרה לכפר על עונותיו של אדם עם התפלה כאשר התעוררנו בתחלה כי
 כנגד התמידין תקנו התפלות בעבודת נורא תהלות. ועל כן יתעורר האדם
 בסדר הקרבנות לתקן גופו ונפשו כסדר כפרתו על כי אין אדם אשר לא
 יחטא ופרי שפתינו יקריב קרבנותיו. 20

1 לבית אל בית ג 2 נתקן לתקן ב / הוא ליתא ג 3 השתחוויה ההשתחוויה בג /
 כאמרו כאמרם ב כאמרם ג 8 האדם אדם ג 9 וישתהה וישתהה בג / להתישב
 לישב ג 12 כאשר תשיג ידנו ליתא בג 13 וכוון ויכוון בג 14 שיתחיל שיתחייב
 ב / בכפרת כפירת ב עיין בבלי מגילה כס ע"א מקור לביטוי ביה יא פז. והשווה חז"ל קבו ע"א
 16 ועפתינו ועפתיים ג / ענייני בענייני ב / הוא היא בג 17 על ליתא בג 20 יקריב
 כאלו יקריב ג

2-1 המלך... הקיר: ע"פ שמ"א כ: כה. 2-3 ובהכנסו וכו': השווה חז"א יא ע"א: "ובצפרא קם
 מערסיה בעי לברכא למאריה ולמעל לביתיה ולמסגד קמי היכליה בדחילו סניא ובתר כך יצלי צלותיה
 ויסב עימא מאינון אבהן קדישין דכתיב ואני ברוב חסדך אבא ביתך". 4-5 ואני... ביראתך: תה ה:
 ת. 7 מקדש מעם: עיין בבלי מגילה כס ע"א. מקור לביטוי ביה יא פז. והשווה חז"ל קבו ע"א.
 8 ומקדשי תיראו: ויק יט: ל; כ: ב. 9 צריך להתחיל...: השווה חז"ל קב ע"ב; חז"ל רטו ע"ב.
 15 שאמרו ז"ל...: השווה פדר"כ פכ"ד, עמ' 377; תנח קרח סי' יב; יל"ש ח"ב תקלג. ועיין משכיות
 כסף, דף 106 א: "סדר הקרבן לשלם פרים שפתינו לכפרת עונותינו בזמן הזה שאין לנו קרבן ולא מקום
 זבח ועולה ואין לנו אלא שפתינו אמנו לכפר על נפשתינו". 16 נשלמה... שפתינו: ר"י יד: ג /
 ושפתינו באמרם...: הקבלה בין אמירת סדר קרבנות ועבודת הקרבנות נקבעה כבר בחז"ל. השווה
 בבלי תענית כז ע"ב. ועיין הגוסס בתפילת עהרית: "הי רצון מלפניך... שמהא אמירה זו חשובה ומקבלת
 ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד". 17 כאשר התעוררנו...: עיין לעיל עמ' 21-24.
 השווה בבלי ברכות כז ע"ב. 19-20 אין... יחטא: מ"א ח: מו.

ונחזור למה שהיינו בביאורו. יש לך לדעת כי הואיל והוא מוכן והכלי רוחץ ונתקן יש לו להתתקן בעטופי מצוה ולהתקדש בסוד הקדושה. כי הענין מורה לסוד גדול בענין עטופי הציצית שהוא מצוה והנחת התפילין שהם קדושה. ובמקומם יתבארו העניינים האלו אע"פ שכבר התעוררנו בספר שושן העדות בסוד הציצית והתפילין.

5

והואיל והתעוררנו בסוד העניינים האלו יש לנו להתעורר כי כיון שהאדם נתתקן בתיקוני המלך וכל רואיו יכירוהו כי הוא זרע ברך יי' וניכר בתיקונו כי הוא משוכני היכלו יש לו ללכת בפסיעה גסה לבית הכנסת בענין אמרו ונדעה נרדפה לדעת | את יי'. ואמנם כי בהיותו רודף ללכת 23 ע"א

2 להתתקן לתקן ג / 7 וניכר ליתא בג / 8 בתיקוניו / בתיקוניו / כי וכי ב / 9 ונדעה נדעה ג / נרדפה ונרדפה ב / בהיותו בהיות ג

2 בעטופי מצוה: ציצית. וכן בזה הלשון: "עטופא דמצוה". עיין חז"ל קגד ע"ב, רסה ע"א; ז"ח תרומה מא ע"ד; ז"ח רות פה ע"א. שימוש זה מופיע כבר בספר הלכות גדולות, מהד' הילסהיימר, כך א, עמ' 505; וממנו במחזור וסרי, עמ' 631. והשווה ס' ארחות חיים ס' יג / ולהתקדש בסוד הקדושה: תפילין. השווה חז"ל מג ע"א (פקודין): "פקודא דא פקודא דאקרי בגוונא אחרא דלא אקרי מצוה אלא קדושה ואלין אינון תפילין". הבחנה זו בין מצוה וקדושה לגבי ציצית ותפילין מבוססת על הוראת תלמודית שציצית כלולה בתשמישי מצוה ותפילין בתשמישי קדושה. עיין בבבלי מגילה כו ע"ב. וראה רמב"ם, משנת תורה, הל' ציצית פ"ג ה"ס; שור שר"ע א"ח ס' כא. לפי הסימבוליקה הזוהרית: ציצית כנגד מלכות ותפילין כנגד תפארת. 3 עיטופי הציצית...: ציצית ותפילין = מצוה וקדושה = כוח הנקבה וכוח הזכר. השווה חז"ל קמא ע"א. "דכל יומא ויומא אתתקף בר נש בציצית דאיהו מצוה ובר נש אתעטף ביה. הכי נמי בתפלי דמתח ארישיה ובדרועיה דאינון רזא עלאה... דקב"ה [= תפארת] אשתתח ביה". ובזו"ב רסו ע"ב: "דאצטוריך לאתקנא גרמיה במצוה וקדושה". ובז"ח רות פה ע"א: "זכד נפק בר נש מתורע ביתיה נפיק בחפילין דאינון לעילא כלל זכור וציצית בהדיהו דאיהו שמוח". ועיין ס' המשקל, עמ' 100: "כי הציצית היא מצוה והתפילין היא קדושה והקדושה היא חלה על המצוה... כי התפילין הם סוד רוכב על כסא. ועל כן אנו צריכין להכין כסא למול הרוכב... ולעולם נכנסין מן מדרגה קטנה לגדולה ומעלין בקדש ולא מורדין ולעולם משיבין הקדושה על המצוה". ובלשון דומה בתקו"ז י, כו ע"א: "ציצית איהו כרטיא תפילין קב"ה דנחית על כרטיא". וראה תולעת יעקב לאבן גבאי, ז ע"ב: "וסעם ידמת הציצית לתפילין הוא סוד מעלין בקדש ואין מורדין ועוד שיש להכין הכסא בתחלה ואחר כך יעב עליו באהל זוד". כנראה ניסוח זה העפיע גם על ר' יוסף קארו; עיין שר"ע א"ח ס' כה סעיף א: "אחר שלבש סלית מצוייץ יניח תפילין שחמלין בקדש". וראה שם בביאור הגר"א ד"ה שחמלין בקדש: "דברי המחבר וכ"כ ע"פ הזוהר ע"ש ח"ג קג ב". אמנם לא מצאתי שימוש לשון זה בגוף הזוהר ואיני יודע לאיזה מאמר הגר"א התכוון. ביתר דיוק לפי הזוהר: תפילין של ראש כנגד כוח הזכר ותפילין של יד כנגד כוח הנקבה; עיין לק עמ' 239: 5-2. יש לציין שהקשר בין מצוה וציצית ושכינה נקבע כבר ע"פ מאמרו של רשב"י בבבלי מתנות מא ע"ב: "כל הוור"י במצוה זו [דציצית] זוכה ומקבל פני השכינה". ועיין ס' הבהיר ס' צב. על הגדרת שכינה ככלל כל המצוות, השווה ס' הבהיר ס' קצ: "אבן יקרה נאה ומקושטת וכלל בה כל המצוות; חז"ל כד ע"א (רע"מ); חז"ל קג ע"ב (רע"מ), רעח ע"ב (רע"מ); תקו"ז כא, ס ע"ב; ז"ח תיקונים, קיס ע"ג; תשב"י, משנת הזוהר, ח"ב, עמ' תלב, הע' 27. ועיין לק עמ' 234: 1-3 ובהע"ש. 4 שכבר התעוררנו...: עיין שושן עדות, עמ' 330: ענין העליוני והחמישי בשער החמישי. 7-6 כי כיון שהאדם...: יוצא מזה שאדם צריך להתעטף בציצית ולהניח התפילין בביתו קודם צאתו לבית הכנסת. וכן נקבע הדין בזהר. השווה חז"ל שא ע"א; חז"ל קכ ע"ב, רסה ע"א; ז"ח תרומה מא ע"ד; ז"ח רות פד ע"ד-פה ע"א. ועיין בב"י לשור א"ח ס' כה ד"ה ואחר שנתעטף בציצית; ובעש"ע א"ח ס' כה סעיף ב; מאיר פאפירש, סודו אור הישר (פרעמיטלא, תרנ"ב), יא ע"א בשם הזוהר והא"י; ס' יש שכר, דיני ציצית ועטיפתו, ס'ו. 7 זרע ברך יי' ישו סא: 8. 9 ונדעה... יי' ה'ו: ג.

אצבעות ברגלים והכל לענין מוכרח ובסוד עיקר גדול. והתבונן כי רמז לסוד גדול לעשר אצבעותיו בקדוש ידיו לרמוז קדושתו בהם לבדך שמו ית' ולזקוף אותם להגביה ידיו למעלה כדי שיראה כח בברכנו שמו למעלה והוא סוד שאו ידיכם קדש וברכו את יי'. כי גם אמנם עיקר גדול הוא בנשאו ידיו אל דביר | קדשו. וזהו ענין משה במלחמתו של עמלק < כאמרו והיה 22 ע"ב

5 כאשר ידים <משה ידו וגבר ישראל וכאשר> יניח ידו וגבר עמלק. ואמנם כי הסוד בנשאו ידיו להיותו גובר מדתו ונותן בה כח ממטה למעלה. ועל כל פנים כי בנשאו ידיו תקן תקונו כפי הראוי למעלה בדוגמא הצריכה להעשות כאמרו והיה כאשר ידים משה ידו וגבר ישראל. והסוד הוא בענין מדתו כפי אשר אמרנו בהיותו גובר בענין הראותו דוגמא. ועל זה הסוד ואהרן וחור תמכו בידי מזה אחד ומזה אחד. הכל לענין ידוע. ואמנם כי סוד הנמל ידיו צריך להגביה ידיו למעלה ולעשות דוגמא לרום שמו על הכל. ועל זה רמזו ז"ל כל המבזבז בנימילת ידים חייב מיתה כי הענין מורה לענין גדול כפי הרמז אשר אמרנו. ואמנם כי על כן הדבר הזה דבר גדול הוא בהיות האדם רומז בדוגמת עליונית ולהיות גופו נקי וזך מוכן לעבודת בוראו כפי הענין אשר אמרנו. עד

15 כאן סוד נמילת ידים כתיקון הענין וסודו.

1 אצבעות] ליתא ב / לענין] בענין ג / עיקר] ענין בג / לסוד] ליתא בג 2 לעשר] בי ג 3 להגביה] ולגבוה ג / כדי... למעלה] ליתא ג / שיראה] שירבה ב 4 סוד] הסוד ג / גס] ליתא ג 7 למעלה] ליתא ב 8 להעשות] לעשות ג 9 כפי] ליתא ב 12 ולעשות] לעשות ב 13 המבזבז] המזולזל בג 14 בדוגמת] בדוגמא בג 16 כתיקון] בתקון ג

2-1 רמז לסוד גדול... : הגבהת הידים ממשיכה שפע הברכה ממקור העליון על עשר הספירות המסומלות באצבעות. העוה רמב"ן שם; ובכ"י מינכן 47, דף 340 ב: 'ואומר כי הנופל ידיו ומברך צריך לכיין הענין הזה להיותו פושט ידיו וזוקף אצבעותיו למעלה להיותו רומז סוד יחודו יתעלה ויתברך וזהו הסוד שאו ידיכם קדש וברכו את יי' כי על כל פנים ברמזו בסוד העשרה אצבעות מתברך בסוד שמו'. וראה אבן נבאי, תולעת יעקב, ו ע"א. בזח"א קצח ע"א ניתן טעם נוסף למצוה זו: היכללות יד עמאל ביד ימין. העוה כ"י מניין 47 שם. ובפירוט יותר במשכיות כסף, דף 103 ב: 'וצריך בעשת הרחיצה לכלול האצבעות אלו באלו כדי להיותם כלולים ביחד... וזהו נמילת ידים ליסול הימין בעמאל והעמאל בימין לקדשם בשוה ביחד'. 4 שאו... יי': תה' קלד: ב. העוה זח"ג יג ע"א. 5-4 בנשאו... קדשו: ע"פ שם כח: ב. 5 וזהו ענין משה...: העוה ס' הבהיר ס' קלה וקלח; פי' הרמב"ן לעמי יז: יא; אצר הכבוד, כס ע"ב; זח"ב נו ע"א, פי' רקאנסי לעמי יז: יא; והג"ל, ס' טעמי המצות, ו ע"ב. 5-6 והיה... עמלק: עמי יז: יא. 7 הסוד בנשאו ידיו...: כשעשה הגביה ידיו החזיק מדתו למעלה עוהא ספירת תפארת. העוה זח"ב סה ע"ב: 'והיה כאשר ידים משה ידו וגבר ישראל. ישראל דלעילא [= תפארת]'. ועיין שם סו ע"א. אולם העוה זח"א רמד ע"ב. 10-11 ואהרן... אחד: עמי יז: יב. אהרן עומד בצד ימין כנגד מידת חסד וחור בצד עמאל כנגד מידת דין ומשה באמצע כנגד תפארת. העוה זח"ב סו ע"א: 'אהרן וחור דא מספרא דיליה ודא מספרא דיליה וידוי באמצעיתא ועל דא ויהי ידיו אמנה מדימנותא. אהרן בנין ספרא דיליה וחור בנין דיתער ספרא דיליה והוה אחידן בידיי מכאן ומכאן לאשתכחא סיועא דלעילא'. 11 הנמל ידיו...: עיין בבבלי סוטה ד ע"ב: 'הנופל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה'. 12 רמזו ז"ל: עיין שם שם: 'כל המזולזל [עיין בח"ג] בנימילת ידים נעקר מן העולם'.

של מקום כענין אמרו ומשחרי ימצאוני. וכת' אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. ואע"פ שבכאן יש ענין סוד על שיעור שני פתחים בבית הכנסת. והואיל והדבר כן יש לו לאדם להשכים בהשכמה בכליו מתוקנים כמי שנכנס מתוקן ומקובל להכנס בהיכל המלך. וזו היא תיקונו לבדוק עצמו קודם שילך אל היכלו כענין שאמ' חכם הרזים שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. ואמרו ז"ל שמור נקביך כי הענין הוא להיות נפשו מתוקנת בכלי אשר היא עומדת. וכבר פירשו על ענין זה אדם שאינו מפנה עצמו כראוי ללכת אל בית המלך עובר משום דכתי' אל תשקצו את נפשותיכם. ואמרו בענין אמרו ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך אלו נקביו של אדם. ותיקון יפעתו לכוון עבודתו כי מאחר שנתרחץ ונתתקן גופו להיות רוחץ ידיו ושלא יתבזה בהם כי על כל פנים הוא אחד מאותם הדברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בהם. כי יש לך לדעת על כי הבורא ית' ברא את ברואיו והכין אותם בתוכן האדם השולט עליהם בזה העולם השפל והוא ית' ברא אותו בצלם ובדמות כפי אשר אמרנו. ועל כן הוא דוגמא אלהי ויכונו בצורה עליונה נאווה ונכונה להיותה במעלתו דמות תבניתו.

והנה יש לך לדעת על כי ברא באדם עשר אצבעות בידיים ועשר

4 כח] כמו ב 5 לבדוק] לברוך ב / עצמו] את עצמו ג / אל היכלו] להיכל המלך הב"ה ג / כענין] בענין ג 6 ואמרו ז"ל] ואחז"ל ב 8 לא תשקצו ג 14 אותו] אחם בג / ועל] על ב ע"כ ג 15 אלהי] אלהים ב

1 ומשחרי ימצאוני: מש ת: יז. 2-1 אשרי... פתחי: עם עם לד. 3-2 שיעור שני פתחים...: עיין בבלי ברכות ח ע"א. והשווה זח"ג ח ע"ב: "לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים וכו' אינו מעון ומכון דאינו נו לגו שירותא דדרגין חסד ופחד ואינון פתחין דעלמא". ושם קסד ע"א: "מאן דעאל בין תרין כרובים לגו מאן דעאל שיעור תרין פתחין לגו כי בניעטא אתדבק במאריה". לדעתו של אבן גבאי בתולעת יעקב, יא ע"ב, הפתחים כנגד חסד ודין. ייתכן גם שהכוונה ליסוד ומלכות כדעתו של רמ"ק בפירושו לזח"ג ח ע"א. השווה אר החמה, כרך ג, ח ע"ב. וראה גם בספרו של תלמיד הרמ"ק, ר' אליהו וידאש, ראשית חכמה, ענף אהבה, פ"י: "עמחה ורגנה הם יסוד ומלכות... שעליהם אמרו רז"ל לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים". השווה הלשון על יסוד ומלכות בזח"ג יד ע"א: "תרין כתרין אתאחדו כחדא ואינון פתחא דכל שאר כתרין". על המקור לקטע בזח"ג, עיין תשבי, מעגת הזוהר א, עמ' 94-93, והשווה ס' האמונה והבטחון לר' יעקב בן עשת, כתבי רמב"ן, פ"ה, עמ' שסח. 6-5 שומרו... האלהים: קה"ד: יז. 6 ואמרו ז"ל...: בבלי עם כג ע"א; ידו ברכות פ"ב ה"ג. 7 וכבר פירשו...: עיין בבלי מכות יז ע"ב. 8-9 אל... נפשותיכם: ויק' יא: מג. 9 ואמרו בענין...: עיין בבלי סנהדרין צג ע"ב / ואשר... המלך: דנ"א: ד. 11 הוא אחד...: השווה הלשון בס' ארחות חיים המיוחס לר' אליעזר הגדול סי' יב: "נשילת ידיים בכלל הדברים העומדים ברומו של עולם". 17 ברא באדם...: עשר אצבעות מכוונות כנגד עשר ספירות. מקור לסימבוליקה זו הוא בס' יצירה פ"א מ"ג. ועיין ס' הבהיר סי' קכד, קלח; פי הרמב"ן לשעז ל: יט: "ועל דרך האמת בעבור היות ראש האדם וסופו הידים והרגלים... והם בצורת האדם רמו לעשר הספירות"; זח"ב עה ע"ב; כ"י מינכן 47, דף 340 א-ב: "תמצא שהוא יתעלה נראה סודו ועיקר מציאתו בסוד עשר ספירות הם סוד עמו של מקום... על כן יש באדם עשר אצבעות בעתי ידיו ועשר אצבעות בעתי רגליו דוגמת אלו מאלו".

נאמן ביתו. ועליו נאמ' ויאמר לי עבדי אתה | ישראל אשר בך 21 ע"ב
 אתפאר. הנה יש לך לדעת כי הואיל והתחלנו בסוד התחלה בתפלת ערבית
 בסוד נורא תהלות ועבדיו העומדים בבית יי' בלילות יש לנו להתעורר על
 ענין תפלת השחרית ותכונתיו בהתחלף המדה ופעולותיה בסוד חיים
 חי העולמים ובה משפטו כל היום להיות מדת היום מדת חיים בהתחלף הזמן מן
 5 הלילה ליום. על כן יש לנו לעורר הענין וסבתו וסוד ממשלתו ומעלתו להדבק
 אור המורגש במושכל אור החיים של מעלה. והנה נתעורר על זה מדת היום
 בתפלתו ומדת הלילה נתחבר בו להאיר בסבתו להיות בחיבור מיוחד.
 ויי' אחד ושמו אחד.

10 סדר תפלת השחר ומעלתה ותקון עבודתה בסוד דר מעונים בהתחלף
 העתים והזמנים. כבר התעוררנו בתחלה על ענין תוכן האדם הצריך להשכים
 לעבודת הבורא במרס יכיר איש את דעהו לברך לו ולראות פניו כפי אשר
 אמרנו. כי הואיל והאדם מוכן בעבודת בוראו בזה העולם בהיותו מובחר כל
 הנבראים מתחת גלגל הירח ולמטה ועליו משא העולם ועבודתו לכוונן אותו
 15 ולסעדו במשפט ובצדקה לברך לקונו בכל יום ויום ולהיותו גובר שפע
 למעלה ולמטה בסבת עבודתו הנכונה. והנה על כן תקנו ז"ל תקון מאה ברכות
 בסדרם שחייב אדם לברך בכל יום ויום. והענין מיוסד כנגד עשר ספירות
 בלימה בכל אחד עשרה. והסימן עשרה גביעים משוקדים בקנה האחד. ואע"פ
 שהפסוק מורה שלשה לסימן כתבנוהו | למען לא ישכח. 22 ע"א
 20 והנה על מה שאמרנו בבקר בהשכמה שצריך האדם להשכים לפתחו

4 העשרית] שחרית בג 5 היום] הימים בג 8 בתפלתו] לתפלתו בג / ומדת] ומלת ג
 10 סדר] סוד בג / בהתחלף] בהתחלת בג 11 להשכים] להשכיל ג 12 איש] ליתא ג
 12-13 אשר אמרנו] שאמרנו ג 13 בעבודת] לעבודת ג / בהיותו] בהיות בג 16 והנה]
 ליתא בג / על] ועל ב וע"כ ג 17 והענין] הענין ב / מיוסד] מיוחד ג 19 לסימן]
 לשימן ג

1-2 ויאמר... אתפאר: יש מש: ג. 3 נורא תהלות: עמ ס: יא / העומדים... בלילות: תה'
 קל: א. 4 ענין תפלת השחרית...: כגון שתפילת ערבית מכוונת כנגד כוח הנקבה תפילת שחרית
 כנגד כוח הזכר. וזוהי כוונת התחלפות המידה בסוד החיים כלומר עולים ממדרגת התחתונה= שכינה
 למדרגת החיים חי העולמים= יסוד. העושה עליה, שער העמים, כו ע"א: דאי עיכוין בכל תפלה ותפלה
 למדה השולפת בזמנה לפי חלוק וחלופ העתים". 5 חי העולמים: יסוד. העושה שקל הקדש. עמ 68.
 ובלשון הזהר: "חי דעלמין". עיין למעל זח"א קצג ע"ב. 7 אור המורגש במושכל: שכינה
 בתפארת. עיין לעיל עמ 3:27 ובהג' עמ. 8-9 ויי'... אחד: זכ"י: ס. 11 כבר התעוררנו...:
 עיין לעיל עמ 14:35 ואילך. 15 ולסעדו... ובצדקה: ע"פ יע"ס: ו. 16 תקנו ז"ל...: עיין
 בבלי מתנות מג ע"ב. וע"פ הסימבוליקה הקבלית מאה ברכות כנגד עשר ספירות שכל אחת כלולה
 מעשר. העושה פי' האגדות לד' עזרא מזירונה, כ"י ואסיקו 441, דף 33 ב: "ולפי שבעשר ספירות בכל
 אחת ואחת עשרה והם מאה התקינו מאה ברכות"; הג"ל, פירוש על שה"ש, כתי רמב"ן ב, עמ תקכ"ז;
 זח"א קכג ע"א; זח"ב קכו ע"א, קפ ע"ב; זח"ג קעט ע"א; משניות כסף, דף 103 ב; פי' רקאנטי
 לדב' ת: י. 18 גביעים... האחד: עמ כה: לג.

שמים כפי תקון רז"ל ולהקדים לפניו פקדון נפשו ולהתחנן למולו להיותו נכנס תחת כנפי השכינה. וישכב וערבה לו שנתו.

והנה תוכן התפלה וקרית שמע כבר הורו ז"ל אבל עדיין בתפלת שחרית נפרש כפי יכלתנו בע"ה. הואיל ואנו בענין זה ולהיות האדם מוכן לעבודת קונו יש לדעת כי הואיל והאדם ישן על מפתו בהקיצו אין להרהר בהרהורי מחשבתו בחמאת החמאים בנפשותם מפני כי הענין גדול בהרהורי המחשבה והוא יסוד לכל העבירות. ועל כן באה הקרבת העולה בחמאו במחשבתו אצל קונו והקרבתו עולה למעלה בסוד הזכר כאשר התעוררנו במקום אחר. ועל דרך זה זכר תמים יקריבנו כתי'. וכבר עוררו רז"ל כל הנעור בלילה ומתעסק בתורה הב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנ' יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה *עמי תפלה לאל חי. מאי מעמא יומם יצוה יי' חסדו משום בלילה שירה עמי. ואמנם כי בהקיצו בלילה ועוסק בתורה מרבה כח המדה למעלה השולטת היא בלילה בהיותו מתעסק ברנה של תורה. וזהו כוונת דוד המלך ע"ה בהיותו קם בחצי הלילה לומר לשבח ליוצרו לעשות שם גדול. וזהו עיקר גדול בהיותו משמיע רנה של תורה בלילה לעשות שם לתהלה מובחרת לכבוד ולתפארת. וזהו אשר הוא ית' חפיץ בו להיותו עבדו

1 להיותו להיות בג / נכנסת בג 2 לו] ליתא ג 7 ועל כן] וגם כן ב וג"כ ג
 8 אצל] וצל ב 10 ומתעסק] ועוסק בג / ביום] ליתא ב / עג'ל' כמו עגל ג 11 עמ' /
 עמ' א 11-12 תפלה... עמי] ליתא ב 14 המלך] ליתא ג / לומר] לומר ב לאמר ג /
 לשבח] שבח בג / ליצורו] ליוצרו בג 15 וזהו... עם] ליתא בג 16 לכבוד] לכבודו ב

2 וישכב... שנתו: העוה מעג: כד. 6 הענין גדול... : עיין בבלי יומא כס ע"א: 'הרהורי עבירה קשה מעבירה'. והעוה פי' האדות לר' עזריאלח, עמ' 40. 7 באה הקרבת העולה... : כבר נמסר במדרש בשם רשב"י: 'אין העולה באה אלא על הרהור הלב'. עיין ויק"ר ז: ג; תנח"לך סי' י: עם פי' תצוה סי' טו ופי' צו סי' יג; תנ"ב לך סי' יג. והעוה זח"א ע' ע"א; זח"ב רלס ע"א- ע"ב; זח"ג ו ע"א; יא ע"א; ס' מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו, מהד' גולדרייך, עמ' קלו. 8 והקרבתו עולה... : קרבן עולה מניע למדרגת בינה שלגבי מלכות היא כוח הזכר. וכן הדרשה בכמה מקומות בזוהר. העוה זח"א ע' ע"א: 'עולה סלקא דבר ולא סלקא נוקבא דכתיב זכר תמים יקריבנו'. ועם רמז ע"א: 'אמאי אתקרי עולה בנין דסלקא לעילא מן נוקבא ובניני כך עולה זכר תמים יקריבנו וגו'. ובזח"ג ו ע"א: 'מאן דאמי לעולה כלהו דכר ולא נוקבא בנין דעולה עולה על הלב [= מלכות]'. בסוף יש לציין שבמאמר אחד העולה מסמלת השכינה בהתעלותה עד בינה. עיין זח"ב רלח ע"ב: 'עולה סליק וקשירו דכנסת ישראל [= שכניה] לעילא ודבוקה דילה בנו עלמא דאמי [= בינה] למחוי כלא חד אקרי עולה קדש הקדשים'. 9 זכר תמים יקריבנו: ויק' א' ג / וכבר עוררו רז"ל... : עיין בבלי עבודה זרה ג ע"ב; תגינה יב ע"ב. 11 יומם... חי: תה' מב: פ. 12-13 מרבה כח המדה... : העוסק ברנה על תורה בחצות מרבה כוח השכינה העולמת בלילה. העוה זח"ג כב ע"ב: 'כדין [בחצות] אינון בני מהימנותא קיימן והיבין גבורה וחילא לכנסת ישראל וכדין אקרי רנה דאורייתא... בשעתא דבר נש קם בפלגות ליליא ואשתדל ברנה דאורייתא דרנה דאורייתא לא אקרי אלא בליליא וכד איהו אשתתכ באורייתא כד נהיר ימא קב"ה וכנסת ישראל מתקני ליה בחד חומא דחסד'. העוה ויק"ד יפ: א: 'אין רנה על תורה אלא בליליה'. 14 כוונת דוד... : פירוש הקבלי מבוסס על האגדה בברכות ג ע"ב על דוד עקם בחצות לעוסק בתורה ולומר שבחים לפני האל. אך לדעתי דק בזוהר האגדה קשורה עם הברייתא מעבודה זרה שרמז"ל הזכיר לעיל. העוה זח"א פב ע"ב, קעמ ע"ב. 16 לכבוד ולתפארת: עמ' כח: ב.

להיות כל בני העולם טועמים טעם מיתה על כי יש בו סוד מדת הרע אשר רגליה יורדות מות. ועל זה יש לו לאדם לכונן מחשבות לבבו ולשים לבו ורעיוניו לקבל עליו עול מלכות שמים בכוונה ולהפקיד נשמתו אצלו בדרך פקדון. ויש לו לאדם לדעת כי הנשמות בלילה פוקדות אל מקום מעלתן לעלות לראות את פני יי' כל אחת כפי מעלתה וגודלה אל האדון מלמעלה. ואזי כל אחת על מעשיה נפקדת וזכיות אשר בה וחייוביה אשר היא מחוייבת. והוא ית' תמיד הוא עושה חסד עם בריותיו ואינו חפץ במיתתן והוא משיב נפשם אל חיקם אע"פ שהיא מחוייבת. ואמנם על כן מקדימין למסור נפשם לאדון אשר לו הנפשות בדרך פקדון. וזהו שאמרו ז"ל שצריך לומר כגון חד פסוקא דרחמי דכתי' בידך אפקיד רוחי. הענין אע"פ שהיא מחוייבת הואיל ובפקדון לפני האדון | היא נקרבת הוא ית' על ענין זה הדרך נוהג 21 ע"א לכל בני העולם. ואפי" שווא האדם מחוייב אצל חבריו בכמה חייובים ולאחר כן נתן לו בפקדון שום דבר אצלו אינו ראוי להחזיק בפקדונו כדי שיהיה האדם נדמה לבוראו במעשיו הנכונים. ועל כן יש לאדם לדעת ולחקור על ענין נפשו העולה היא למעלה אל מקום המעלה. ואמנם היא העולה ונשאר הגוף דומם כמת בלא נפש. על כן צריך להקדים לקבל עליו עול מלכות

1 [כל] על ב על כל ג 4 מעלתן מעלתו ב 5 וגודלה] וגורלה ב 9 פקדון] הפקדון ג / שאמרו] (נכפל) ב / חז"ל ב 11 לפני] ליתא בג / הא... זה] הוא ית' חוזר אתה אל מקום מחשבה ורגה הראנו בו הוא ית' על ענין זה בג / ההדרך ב / נוהג] ליתא בג 12 ולאחר] ואחר ב 15 העולה היא למעלה] העולה למעלה ב

2 רגליה... מות: מעה ה. וכן נדרש הפסוק בזהר על הפיכת השכינה לכוח דימוני. עיין זח"א לה ע"ב, רכא ע"ב; זח"ב מח ע"ב, קצו ע"ב; זח"ג קו ע"ב. 3 לקבל עליו... : העוהו הלשון בוח"ג רס ע"א: "כד איהו סליק בליליא על ערסיה בעי לקבלא עליה עול מלכותא דלעילא בלבא שלים ולאקדמי למחסר נביה פקדונא דנפשיה". והעוהו עם קכ ע"ב: "זאקדים בר נש ויהיב ליה פקדונא דנפשיה ואפקדיה בידיה בפקדונא". ועיין זח"א יא ע"א, לו ע"ב, קפג ע"א; זח"ג קיס ע"א; בס' אבודרהם, עמ' ל: "כשאדם הולך לישן הרי הוא כמת ומפקיד נשמתו ביד הקב"ה ומחזירה לו בבקר והרי כאלו החייה". עיין בבלי ברכות ס ע"ב; ב"ד עה: א, עמ' 915-918; פס"ד פל"א: "הקב"ה אומר לאדם... ואצי צריך ליטול את נפשוך מנופך... ואינו כובש פקדוןך אלא מחזירה לך בכל בוקר". 4 כי הנשמות בליליה... : בכל לילה הנשמות חוזרות למקורן בעולם הספירות לראות פני השכינה. העוהו זח"א לו ע"ב. 7-8 והוא משיב נפשם... : העוהו זח"א רות פס ע"א (מדה"ג): "לפיכך צריך אדם להפקיד נשמתו ליוצרו וקראו חד פסוקא דרחמי... והואיל הוא בפקדון אע"פ שהיא מחוייבת בכמה חובות הקב"ה משיב אתה לחיכוך של אדם. כענין זה צריך להתנהג במידותיו על הקב"ה". והעוהו עם יח ע"ב (מדה"ג): זח"ג קצח ע"ב: "כיון דבפקדון סלקו איהדר לון ברחמי וחס עלייהו". וראה גם משניות כסף, דף 104 ב; ולק"ה ע"ב 10. 9 שאמרו ז"ל... : עיין בבלי עם ה ע"א. 10 בידך... רוחי: תה: לא: ו / אע"פ שהיא מחוייבת... : כל המאמר מקביל לחז"ג קיס ע"א: "ובר נש בעי לאקדמא ולמפקד בידיה נפשיה בפקדונא כפקדונא דבר נש דיהיב פקדונא לאחרא דאיך על גב דאיהו אתחייב לגביה יתיר מהווא פקדונא לאו כדאי לאתאחדא ביה [= הלשון כאן: אינו ראוי להחזיק בפקדונו] הואיל ופקדונא אתמסר לגביה... ובגין דכל אינון נפשתא אע"ג דכלתו אתחייבו לגביה ולא כדאי הוא לאתבא פקדונא לגביה דבר נש אלא כיון דכלתו אתמסרי ליה בפקדונא אתיב כל פקדונין למאריהו". 14-13 כדי שיהיה האדם... : העוהו הלשון בסוף הקטע מז"ח רות המזבא לעיל בהג' 7-8.

התעוררו ז"ל בגמרא' חגיגה כאמרם רקיע שיש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות
 שנ' ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. כי על כל פנים בהיות זה הרקיע נוטל
 את הכל ובו נכללים כולם בהיותו אווז אותם ובו עומדים וקיימים סוד יסוד
 העולם כדי להאיר על הארץ. ואמנם כי כשם שגלגל המזלות הוא גלגל
 השמים השמיני מלמטה למעלה סוד עולם ההתחלה אשר למעלה כך סוד
 הברית הוא גלגל השמיני מלמעלה למטה ובו קבועים הכוכבים והמזלות |
 בסוד סדרם. ועל זה העולם הנגלה ניוון ממנו ומאיר מתוכו. ובהיות 20 ע"ב
 סוד הממשלה מזה העולם בלילה והלילה מאיר מתוכו וכן אומרים המסדר את
 הכוכבים במשמרותיהם ברקיע בהיות הלילה מיוסד על אופניו ועל ענייניו
 סוד המדה לבדה. וזהו סוד אמרו כאשר התעוררנו בו בתחלה וי"י אלהים
 אמת הרי זה כלל הכל בייחוד נעלם. ועל כן הוא אלהים חיים ומלך עולם
 בהיות הכל דבק בעולם העליון בייחוד שלימה כפי אשר אמרנו בתפלת
 ערבית וענייניו על סוד המדה הידועה.

יש לנו להתעורר על תוכן סודה בלילה ותכונתה. תדע לך כי המדה
 הידועה על ענין סוד דרך זה אשר אמרנו. יש לכל אשר יש בו רוח חיים לכונן
 מחשבותיו להיותו בצל שדי קודם שישכב על מחתו לישן. ויש לאדם לדעת
 כי בהיות המדה שולטת בעת זו ומדת היום עבר זמנו כל בני העולם שועמים
 מעם מיתה כי כבר הורו ז"ל שינה אחד מששים במות. ואמנם כי המדה גורמת

4 העולם] עולם ב' עוד ג' / ואמנם] ואמר ב' 5 העמים] ליתא בג' / עולם] (נכפל) ג
 8-7 הנגלה... העולם] ליתא בג' 10 לבדה] לבד ג' 16 שישכב] ששכב ג
 18 מעשים] בעשים ג

1 התעוררנו ז"ל... : עין בבלי חגיגה יב ע"ב. והעוה לעיל עמ' 13:7 ובהע' עם. 2-3 נוסל
 את הכל: בדומה לזה הביטוי 'נפיל כולא' בזהר קשור כמעט תמיד עם ספירת יסוד. עין למעל זח"ב
 קלו ע"ב; שערן עדות, עמ' 339, הע' 73. 4 כשם שגלגל המזלות... : כלומר כשם שבינה
 (= נגלגל המזלות) היא ספירה עשירית מלמטה למעלה כך יסוד (= רקיע העמים) הוא ספירה עשירית
 מלמעלה למטה. העוה שנתן עדות, עמ' 338-339. 10 זהו סוד... : זהו הוא אלהים (= כוח הנקבה)
 אמת (= כוח הזכר). 11 הוא... עולם: יר' י' : מלכות מכונה אלהים חיים ומלך עולם כשהיא
 מתדבקת למעלה ומקבלת השפע מהספירות העליונות. וכן נדרש הפסוק בוח"א עד ע"א. ועין זח"ב
 קעג ע"ב (ספד"צ). 15 אשר... חיים: ע"פ בר' ו' יו'; ז' פו. 17 כי בהיות המדה... : העוה
 זח"א לו ע"א- ע"ב: "וכד איהו [= מלכות] עלמא כל בני עלמא טעמו טעמא דמותא; זח"ג ק"ס ע"א:
 "כיון דאילנא דמותא [= עכיניה] עלי"ם בעלמא בלחודי כל בני עלמא טעמין טעמא דמותא". והעוה זח"א
 קס"ס ע"ב; זח"ב קעג ע"א, רטו ע"ב; זח"ג קכ ע"ב, רז ע"א, רס ע"א. עכיניה גורמת מיתה מסיבת
 חיבורה עם ספרא אחרא הסמוך לה. ברור שרמז"ל צירף ביחד שני הסברים הניתנים בזהר בלחוד.
 לפעמים מבוואר שסיבת המות היא ספרא אחרא. עין זח"ב קעג ע"א, רטו ע"ב. אולם בכמה מקומות
 הענין תלוי בעכיניה דוקא. העוה זח"א לו ע"ב; זח"ג ק"ס ע"א, קכ ע"ב, רס ע"א. וכן בעוד מאמרים
 העכיניה נתפסת כסיבת המות ובמיוחד כסמל עץ המות ('אילנא דמותא'). עין זח"א ו ע"א, לה ע"ב, נא
 ע"א, רכא ע"ב; זח"ב קמד ע"ב, קצד ע"ב, קצו ע"ב; זח"ג קז ע"ב, קכז ע"א, קנה ע"ב, קעו ע"ב.
 וראה תשב"י, משנת הזהר, א, עמ' רכב-רכג. רכג. 18 הורו ז"ל... : עין בבלי ברכות נו ע"ב. וכך הענין
 קשור במאמר זה בוח"ב קעג ע"ב (והלשון אצל רמז"ל מאשרת הנוסח במקפים); זח"ג רז ע"א.

ונחזור למה שהיינו בביאורו. המסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כי השעה לתת טרף לביתה וחוק לנערותיה כפי אשר אמרנו. על כן משנכנס הלילה ושעת סדור הכוכבים זמן קרית שמע של ערבית כאשר התעוררנו. והואיל והדבר כן סוד ההתחלה מהכל דברה תורה בדרך ערבית תחלה ואחר כך בדרך שחרית. ואמנם כי סוד תפלת ערבית | בענין 20 ע"א 5 זה כאשר התעוררנו הואיל והעם קבעוה חובה יש לנו להתפלל תפלת ערבית בעונתה ולדעת ולהכיר בסוד שבחו של מקום. אע"פ שאינה שעה אלא לחלק שלל שבחו של מקום קבעו להיות חובה בכל שעה. וסוד ענין המדה היא שולטת בלילה והיא החיה הידועה אשר תחת אלהי ישראל. והנה כבר התעוררו ז"ל בגמר' מיכת ברכות תמרוקיה ומנותיה הראויות לתת לה מבית המלך פנימה שהוא מקום שהברכות יוצאות משם בסוד קדש קדשים עד בית המלכות בית הנשים. ושם התעוררו כמנהגם הישר ענין הברכות המחוייבים על בני אדם. ואע"פ שנזכיר מהם כפי יכולתנו בע"ה.

וי"א אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך וגו'. יש לך לדעת על כי סוד המדה הידועה בהתחברה למעלה ובסוד ששה קצוות בלילה על יסוד הסוד ברית הקדש אשר עליה. ועליו [נאמר] הסירה את שמלת שביה מעליה וישבה עמו וחרס לא תהיה עוד. וישבה ירושלם לבטח. ובהיות תפלת ערבית סוד ההתחלה מלמטה למעלה ועל כן בהיות ממשלתה בלילה סידור עניינה משתחשך בשעת סידור הכוכבים כאשר אמרנו המסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע. ויש לך לדעת על ענין אמרו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. תוכל לדעת סוד ענין ויתן בהיות זה הרקיע אשר

1 בביאורו] בביאר ב 3 מענכנס] מענפנה בג 5 בענין] כי ענין ג 7 בעונתה] ועונתה ג / בסוד] בסוף ג 10 מסכת] ליתא ב 14 על] ליתא ג 15 ובסוד] ובסוף ג / הסוד] יסוד ב 16 ברית] בית ב 17 ובריות] בריות ב 18 התחלה ב 19 כאשר] כפי אשר ג

9 החיה... ישראל: ע"פ יח' י. כ. וכן נדרש הפסוק בקשר למלכות בזהר ובשאר כתיבי רמז"ל. עיין זח"א רמב ע"א; זח"ב קבו ע"א, רמב ע"א; כ"י מינכן 47, דף 338 ב. אולם השווה זח"ב רנ"ג ע"א. 10 התעוררו ז"ל... : אניני בטוח לאיזה מאמר הוא התכוון. אמנם ע"פ תוכן הענין-המערכת שפע הברכות למלכות (= בית המלכות= בית הנשים) מבינה (= בית המלך פנימה- הקדש קדשים)-סביר להניח שהוא לא התכוון למאמר ספציפי אלא לענין ברכות ותפילות בכלל שהם "תמרוקיה ומנותיה הראויות לתת" למלכות מבינה. 10-11 תמרוקיה... פנימה: ע"פ אס' ב: ס. 11-12 בית המלכות: שם א: ס. 12 בית הנשים: שם ב: ג. 14 וי"א... ומלך וגו': יד' י. 15 המדה הידועה: הכוונה למלכות. וכן בעקל הקדש, עמ' 30, 75, 96; ס' המעקל, עמ' 177; משכן העדות, דף 19 ב / ובסוד ששה קצוות... : השכינה מתחברת עם ששה קצוות דרך יסוד שהוא ברית הקדש המשפיע עליה. 16 והסירה... וישבה: דב' כא: יג. 17 וישבה... לבטח: השווה יד' לג: סו. 20-21 ויתן... הארץ: בר' א: יז. רקיע העמים רומז ליסוד שבו נכללות כל הספירות וממנו נמשך השפע על הארץ היינו מלכות. עיין לעיל עמ' 8 הע' 3.

לנו יום במה שתסמך אין לעזוב המדה לבדה תקנו לומר אמת ואמונה בלילה כדי שתהיה בפינו בלילה עם | מדת היום ולא תשאיר לבדה בפירוד. 19 ע"ב וכבר התעוררנו על זה בספר שושן עדות. הואיל והיא מקום כל ההתחלות יש לנו לברך ליוצרנו על חילוף העתים וחילוף המדות בשעה שנכנס הלילה והוא שעת צאת הכוכבים. וכבר אמרו ז"ל שיעור השעה לתפלה ולזמן קרית שמע. 5 ואמנם כי משעת צאת הכוכבים היא השעה הנכונה לברך ליוצר הכל על חילוף הזמן ולומר סוד התיקון המחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם בדיקע. והוא עת לכל חפיץ על כוכבי הלילה היונקים יניקתם במשמרותם הכוכבים ממסלותם. וזהו הסוד תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש חיתו יער הכפירים שואגים למרף. 10

ואמנם על מה שרמזנו בתחלה בתפלת ערבית שהוא רשות כפי אשר התעוררנו כי על כל פנים הואיל וכבר ייחד המדה והשפיע עליה ברכה ממקום הברכה העליונה במדת היום. ועל כן תדע לך שהברכה אינה מצויה אלא בזמן חיבורה במדת היום כי כבר ידעת שאין הברכות שורות אלא בזמן שנמצאו זכר ונקבה בסוד ייחוד אחד. והואיל והמדה כבר נתיחדה ונתברכה בחיבור מדת היום עכשיו אינה שעת שתתברך כי כבר נתברכה. ועכשיו היא שעה לחלק שלל לכל אנלוסיה והוא סוד אמרו ותקם בעוד לילה ותתן מרף לביתה וחוק לנערותיה. שעה היא עומדת ברשות של אדם וזהו הסוד אשר התעוררנו ולערב יחלק שלל ואינה שעה להתברך כאשר אמרנו. וזהו רשות תפלה זו.

1 שתסמך בג / לעזוב] לעזור ג 2 עם מדת] כמדת בג 3 עדות] העדות ג
 16 נתברכה] נתיחדה ג 18 עומדת] שהיא עומדת בג / ברשות] ברשותו בג 19 ואינה
 ואין ג / שעה] השעה ג

1 תקנו לומר... : עיין בבלי שם שם. וע"פ הכוונה הסודית: בזמן תפילת ערבית נפרדה העכינה מבעלה--כי עבר היום--ועל ידי התפילה מחברים אמת (= כוח הזכר) עם אמונה (= כוח הנקבה). השווה מעשיות כסף, דף 113 ב': "אמת ואמונה יעקב ורחל [= תפירת ומלכות] להיות נכללת היא עמו בזמן הידוע לה". ועיין אור זרוע לר' דוד בן יהודה החסיד, כ"י ניו-יורק בהמ"ל 2203: M. 2203 דף 35 ב'; אבן גבאי, תולעת יעקב, כב ע"א. לא מצאתי מאמר מקביל בזה. אולם השווה הלשון בזה"ל קצח ע"ב: ז"לית אמונה בלא אמת". 3 וכבר התעוררנו... : לא נמצא. 5 אמרו ז"ל... : עיין בבלי שם ב ע"א. 7 המחליף את הזמנים... : עי"פ נוסח תפילת ערבית. 8 עת לכל חפיץ: קה"ג: יז. 9-10 ותשת... למרף: תה"ק: כ-כא. 12 וכבר ייחד המדה... : הברכה מצויה זוקא ביום בעת עמלכות (= המידה) מתחברת עם תפירת (= מדת היום) ומתברכת מן בינה (= הברכה העליונה). לעומת זה בלילה מלכות אינה מקבלת ברכה מן הזכר אלא מעשיעה לתחתונים. 14 שאין הברכות שורות... : השווה זח"א קטה ע"א: "דלית ברכתא עריא אלא באתר דאשתכחו דכר ונקבא". ועיין שם קפב ע"א; זח"א ה ע"א. יז ע"א. עב ע"א. ולק' עמ' 15:224-16:325. והשווה בבלי יבמות סב ע"ב: "כל אדם שאין לו אשה שריו בלא ברכה". 15 והואיל והמדה... : השווה זח"א רכס ע"ב: "ועל דא צלותא דערבית רשתא איהו בגין דההיא שעתא מחלק מרפא לכל חילואא ולא שעתא לאתברכא אלא לנדיהב מזונא... הה"ד ותקם בעוד לילה ותתן מרף לביתה וכו'". שים לב שהלשון כאן "עכשיו אינה שעה שתתברך" מאשרת את הגידיטה הנמצאת בזהר במקפים. 16-17 ותקם... לנערותיה: מש' לא: טו. 18 וזהו הסוד... : עיין לעיל עמ' 14:35 ואילך. 19 ולערב... שלל: בר' מט: כז.

מפני כי סבת כל ההתחלות להכנס בהיכל לפני סוד הלילה הוא בזמן תפלת ערבית על כי מדת הלילה הוא התחלת הכל מחמת למעלה ומפני זה התחלת המעלות היא תפלת ערבית.

ואם תקשה ותאמר אם כן והיא התחלת הכל למה קבעו רשות והלא לפי הנראה חובה היה ראוי לקבעה. תדע לך כי הענין מכוון על שני עניינים. 5
האחד יש מן המפרשים שאומרים הואיל והתפלות כנגד התמידין תקנום והתמידין הם שנים והואיל וכבר עברו שתי התפלות ונשאר תפלת ערבית שאין לה קרבן על מה שתסמך קבעוה רשות. והענין האחר הוא על כי מדת הלילה צריך לכלול אותה במדת היום. והואיל ועבר היום ואין לה יום במה שחלל קבעוה רשות. ועם כל זה קבעוה העם חובה לשבח ליוצרו על היום ועל הלילה. ולפיכך נכללת מדת הלילה בכמה מקומות בתפלת היום.

ויש לך לדעת על כי סוד תפלת ערבית זמנה משתחשך מפני שסבתה הוא לילה. ועל כל פנים כי הואיל והיא תחלת המעלות והשער להכנס כאמרו זה השער ליי' יש לנו להתעורר בה בתחלה. ומפני שהיום חלף הלך לו ואין

1 סוד] (נכפל) ג / הוא בזמן] ליתא בג 4 למה] מפני מה בג 5 לקבעה] לקבעה חובה ב 7 שתי] העתי ב / ונשארה בג 8 שתסמך ג 9 הלילה] היום ג 11 נכללת... היום] מדת הלילה בכמה מקומות בתפלת היום נכללת ב מדת הלילה בכמה מקומות בתפלת נכללות היום ג 14 הלך] והלך ב / הלך חלף לו ג

1 סבת כל ההתחלות... : בעל המזמור התחיל מתפילת ערבית כי זמנה בלילה המסמלת ספירת מלכות עדיא והתחלה מלמטה למעלה להכנס בתוך עולם הספירות. על לילה כסמל למלכות, עיין זח"א פז ע"ב. לא ע"א, צב ע"ב; זח"ב רלס ע"ב. אך לפעמים בוודר לילה מסמלת כוח הדימוני דוקא. השווה זח"א רס ע"א; זח"ב לח ע"ב, קלא ע"א; זח"ג כב ע"א. 4 קבעוה רשות: עיין בבלי שם כז ע"ב. 5 הענין מכוון... : לשעם העני שהזכר כאן יש מקבילה בזח"א קלב ע"ב (עיין להלן הע' 8). יש לציין שבמאמר אחר בוודר ניתן הסבר נוסף שעם לו יש מקבילה בס' הרימון. עיין בעמ' הבא הע' 15. וראה תשב"י, מעגת הזוהר ב, עמ' רספ. 6 יש מן המפרשים... : אינני ברור למה הוא התכוון. השווה רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ה. ובזח"א קלג ע"א: "אמר רבי שאמרו תא חזי תפלות כנגד תמידין תקנום... בנין דאשתכח תרי דכתיב את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים ואינו מתקרבין בהני תרי זמני דיומא דאינון זמנין לצלותא" / והתפלות... : עיין בבלי שם כז ע"ב. 8 והענין האחר... : הוראת ההלכה שתפילת ערבית אינה חובה אלא רשות רומזת לסוד זיקת שכינה [מידת לילה] לתפארת [מידת יום]. כלומר ביום ע"י התפילה מידת הלילה נכללת במידת היום ומקבלת אור ממנה. אך בשעה שאין מידת היום שולטת אין לתפילה כוח להאציל על מידת הלילה הארה נוספת. השווה זח"א קלב ע"ב: "תפלת ערבית רשות דהא אתכלילת בצלותא דיומא בנין לאתהרא והשתא לא זמנא איהו". ובזח"א כג ע"ב (רע"מ): "מאן צלותא דעני דא צלותא דערבית דאיהו רשות בפני עצמה בלא בעלה"; והשווה רמ"ק, תפלה למעשה, קעס ע"א, שמביא המאמר בשם התקונים. וראה בשל"ה, סידור שער העגים, קאז ע"א: "תפלת ערבית... היא רשות לפי שהאגת חיל עפרת בעלה זמן ממעלתה בלילה והיא מחלקת מה שמקבלת ביום מסוד הברכות לאנשי ביתה... ואז היא ברשות עצמה... ולפי שלא תשאר המדה לבדה אבל צריך ליחודה עם זוהא אמרו ז"ל פרק אמיני [ברכות יב ע"א] צריך להזכיר מדת היום בלילה ומדת הלילה ביום שלא לקצץ". 10 קבעוה העם חובה: עיין רמב"ם שם פ"א ה"ז. והשווה זח"ב קטב ע"א; זח"ג רסד ע"א. 11 ולפיכך נכללת... : כגון הזכרת "בורא חושך" בתפילת יום. השווה בבלי ברכות יב ע"א. 14 זה השער ליי': תה' קיח: כ / ומפני שהיום... : מאן עד בפירוש" העתק בס' הגעלם, כ"י פאריס 817 דף 68 ב / חלף הלך לו: שה"ש כ"יא.

האהבה לעבוד עבודתו בחבה. ואני תפילתי לך יי' עת רצון אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך. רז"ל הורו הענין ואמרו אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים. והנה כבר התעוררנו על סוד ענין התפלה בבית הכנסת יותר ממקום אחר כי יש לך לדעת שהוא המקום אשר בחר בו יי' לשכנו בתוכו. ואמנם כי סוד המלה מורה בנועם תהלה בהיות המלה בית הכנסת נכונה. והוא מקום השכינה סוד ענין מעלה כנסת ישראל הכלולה. והואיל והוא בית השכינה הנעימה לשכנו תדרשו ובאת שמה. ועל כן יש ללכת אל המקום הזה להתפלל ולעבוד עבודת התפלה במקום זה כי יש לך לדעת הואיל והוא המקום המוכן לענין התפלה אין התפלה כל כך אלא במקומו. ולענין זה אמרו חז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. והנה הענין הוא נכון להתפלל שם. ואמרו ז"ל כל מי שישב בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכה להתפלל שם נקרא שכן רע שנא' כה אמר יי' על כל שכיני הרעים. על זה הוא סוד הכוונה להיות האדם מתפלל ומיחד שמו של מקום במקומו הראוי לסודו ואין במקום אחר. כבר התעוררנו על סוד העשרה הנמצאים בבית הכנסת. | ועכשיו יש לנו להתעורר *בסוד התפלה וענייניה ותכונתה ומעלתה. 19 ע"א אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. תדע לך כי סוד עבודת כוונת התפלה ומעלתה היא באותם העתים המזומנים בכל יום ויום. וכבר התעוררנו על סוד אמרו ערב ובקר וצהריים אשיחה ואהמה וישמע קולי. ואמנם כי התחלת העתים התחיל המשורר נעים זמירות ישראל מתפלת ערבית כי גם אמנם אע"פ שדרך התורה דכתי' ויהי ערב ויהי בקר עיקר גדול הוא

2 בשעה] בזמן ב 4 שהוא] כי הוא ג 5 בהיות] להיות ג 6 מעלה] מעלת ב 9 במקומו] במקומו ב / ולענין] וענין ב / זה] ליתא ג 10 תפלתו] תפלה ג 11 ואמרו ז"ל] ואמרו ז"ל ב 12 עם] ליתא ב / כה אמר יי'] ליתא ג 15-16 בסוד... תבונה] בג בתפלה אשרי אדם מצא חכמה בסוד התפלה וענייניה ותכונתה ומעלתה ואדם יפיק תבונה א

2-1 ואני... ישעך: תהי ספ: יד. 2 רז"ל הורו... : בבבלי ברכות ח ע"א. 3 והנה כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 14:36-15:37. 4 שהוא המקום... : השווה בבבלי עם ו ע"א; זח"א פ ע"א (ס"ה). 5 סוד המלה... : המלה בית הכנסת רומזת לשכינה הנקראת כנסת ישראל הכלולה על עם שהיא כנסת וכוללת בתוכה העשע מן מדרגת ישראל היינו ספירת תפארת; עיין בהע' הבאה. וכן בזהר מכונה השכינה "בי כנישתא דלעילא". עיין זח"ב נפ ע"ב (פקודין), רנא ע"א. 6 כנסת ישראל הכלולה: שכינה. השווה שווען עדות, עמ' 341, וביתר פירוט בעקל הקדש, עמ' 84: "כנסת ישראל כבר ידוע הוא בהיות כנסת ישראל הכלולה מסוד עשע קצוות. ואמנם כי כנסת על עם שהיא כנסת וכוללת לענין ישראל על מעלה". והשווה זח"ג צו ע"ב; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 382. ובדומה לזה הכינוי לשכינה המצוי ראשונה בכתבי מקובלי גירונה: "כלה הכלולה מהכל". ראה למשל פי' הרמב"ן לבראשית כד: א; דב"א: י. 7 לשכנו... שמה: דב"ב: ה. 9-10 אמרו חז"ל... : בבבלי ברכות וע"א. 11 ואמרו ז"ל... : עם ח ע"א. 12 כה... הרעים: יר"ב: יד. 14 כבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 14:36-16 ובהע' עם. 16 אשרי... תבונה: מעל ג: יג. 17-18 וכבר התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 10:34-13. 18 ערב... קול: תהי נה: יח. 19 נעים... ישראל: ע"פ שמ"ב כג: א. 20 ויהי... בקר: ברא"ה, ועוד.

שם באור וסוד העשייה שם ברוח. והנה על ענין נכון נתכנו שלשתן. רז"ל תקנו הענין על יסוד התורה בהיות האדם בסוד ענין זה להיותו במעלות אלו על יתר הנבראים. ואמנם בענין שלש מעלות אלו שהם האור והחשך והרוח שלשתם נכללים בסוד רוח בהיות הרוח כלל האש והמים ואוחז בשניהם בסוד שמים. ועל כן יסוד העשייה כלל בריאה ויצירה. והנני מעוררך על ענין שבח מעלת המלך דוד התקין עניינה להאיר אל עבר פניה. בענין כאשר בא שלמה בנו מצא תכונת ((מדת)) מעלתו יושבת על תכונתו כאמרם ז"ל בימיו של שלמה עמדה הלבנה במלואה. ואמנם כי ירש אותה מאביו שהשתדל לכונן אותה ולסעדה באמת ובצדקה. וזהו הסוד ויעש דוד שם.

10 ונחזור למה שהיינו בביאורו. כי בהיות האדם בסוד עניינים אלו שהם גדולים ונשאים כדי לכונן מעלתו על כל שאר הנבראים והשתדל לעבודת בוראו אזי הוא נכון להיותו שלם במעלות עליונות לעבודת בוראו כפי הענין אשר אמרנו בתחלה. ועל כן הואיל והאדם מוכן לעבודת בוראו הנה הוא שלם במדות עליונות בענין זה אשר | התעוררנו. ויש לו 18 ע"ב לכונן מחשבותיו ולשים רעיוניו בעבודת בוראו למען יהיה שלם במדותיו עם כל שאר הנבראים הצדיקים המובאים בית יי'. והנני נכנס בביאור ענין זה בסוד העבודה הקדושה הנתונה לעבדי יי' מורשה.

20 אהבו את יי' כל חסידיו אמונים נוצר יי' וגו'. יש לך לדעת על כי סוד האהבה היא מדה שלימה כפי אשר התעוררנו והיא מדת חסידות להיות האדם חתנהג בה למען ילך לבטח דרכו וישען במלכו. וסוד עבודתו היא מצד

1 נתכנו נתקנו בג 2 להיותו| להיות בג 5 והנני| והנה כי ב והנה ג 8 לכונן להכין ג 9 ולסעדה| ולצעדה ג 10 בסוד| בסוף ג 14 שלם| ליתא בג / במדות במעלות בג / בענין| וענין ג 16 בביאור ענין זה| בביאור זה הענין ב בענין ביאור זה ג 18 נוצר| שער ב

5 שבח מעלת...: מעלתו על דוד = ספירת מלכות. העוהו זח"א עב ע"א, קסח ע"ב; זח"ג כג ע"א- ע"ב, צג ע"ב, שבו ע"ב; עקל הקדש, עמ' 84-85; כ"י מינכן 47, דף 374 ב. ספירה זו היא מדרגה הרביעית המחוברת עם שלשה האבות שהם בריאה יצירה עשה כדי להשלים את המרכבה העליונה. שבחו על דוד היה עכ"ל ימיו העתידל לתקן את מעלתו--היינו מלכות--לזיווג עם הקב"ה. אך הזיווג לא התקיים בעלימות עד שבא שלמה ובנה הבית ואז הלבנה עמדה בשלימותה. העוהו זח"ג מ ע"ב: "כל יומי דדוד מלכא הוה מעתדל בנין דהאי תרומה (= שכניה) יתקשר במשפס (= תפארת) ויזדווגו כחדא. אתא שלמה זיווג לון כחדא וקיימא סיהרא באעלמותא". ועיין זח"א פז ע"א, קמח ע"א- ע"ב; זח"ב כח ע"ב- כס ע"א, קסה ע"א. 6 להאיר... פניה: ע"פ עמ' כה: לו. 7 כאמרם ז"ל...: עיין עמ"ד ש: כו. אולם הלשון כאן תירגום מילולי של שימוש הזוהר: "זקיימא סיהרא באעלמותא". עיין לעיל עמ' 24 הע' 7. 8 עוהשתדל לכונן...: כלומר ליחוד העשינה עם ספירת תפארת המכונה כאן אמת וצדקה. וכן הלשון בעקל הקדש, עמ' 84. 9 ויעש דוד שם: עמ"ח: יג. וכן נדרש הפסוק בזוהר על תיקון העשינה לזיווג עם הקב"ה. עיין זח"א קסז ע"ב, קמב ע"ב; זח"ג קני ע"א. 16 המובאים בית יי': ע"פ מ"ב כב: ד. 18 אהבו... יי' וגו': תה לא: כד. 20 ילך לבטח דרכו: ע"פ מע' ג: כג.

ומניע לעולם השפל [כפי סודו ותנועתו בהיות קיום העולם השפל] מתנהג על פי המבע וסודו ותכונתו תלוי בכפת הגלגל. והוא ית' שש העולמות להתנהג כל אחד ואחד כפי ענין הצריך לו. והעולמות שהם למטה במורד בסוד עולם הנפרדים ואע"פ שנחזרים כולם להיות לאחדים סוד עולם הגלגלים מתנהג ומתנועע על פי השכל וסוד עולם השפל מתנהג על פי המבע. והענין בסודם להיות זה עולה וזה יורד ועל כי השכל עניינו ותכונתו לעלות למעלה והמבע סודו ועניינו לרדת למטה. ועל כן הוא ית' שש עניינם להוציא מביניהם בריה מיוחדת להיותה משניהם מעולם של מעלה ומעולם של מטה להיות שני העולמות בהסכמה על יד המכריע ביניהם. ומפני שהאדם הוא המכריע ביניהם בין מעלה ומטה הוא ית' כוננו בצלם ובדמות כאשר | התעוררנו. ואמנם כי נתן בו מעלות שכליות בסוד גולות עליות 18 ע"א וגולות תחתיות בהיותו נעשה בצלם ודמות תבניתו. והכינו בסוד של מעלה באשר היותו בסוד בריאה יצירה עשייה. וגם התעוררנו בזה כי סוד שלשה אלה בניינים ידועים הנאחזים למעלה. כי יש לך לדעת על סוד אומרו כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. על כן סוד מעלות אלו שהם בריאה יצירה עשייה הם עניינים מופלאים מיוחדים למוצאי דעת נכללים בסוד שמו. סוד אור וחשך ורוח על כי סוד הבריאה שם בחשך וסוד היצירה

2-1 על פי] לפי ג' 2 ותכונתו [לחכונתו ג' / להתנהג] ליחא ג' 4 ואע"פ] אעפ"י ב' / שנחזרים] שנחזרם ב' 12 בהיותו] בהיות ב' בהיותו ג' / נעשה] נעשה אדם ג' 13 באשר] ליחא בג' / היותו] בהיותו בג' 16 מופלאים] נפלאים ג' / מיוחדים] ליחא ב' 17 שמו] שמו ית' בג'

3 והעולמות שהן למטה... : עולם הנפרדים כאן כולל עולם הגלגלים ועולם השפל. עיין לעיל עמ' 23 הע' 15. וראה דברי שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 65: "מוכח... שבעל הזוהר הרחיב את תוכן המעגל עולם הנפרד... עולם הפירוד אינו רק עולם העכלים והמלאכים אלא יותר מזה: כלל העולם התחתון בניגוד לעולם העליון שהוא עולם הספירות או היחוד". דבריו מתאימים לתפיסתו של רמד"ל כאן. 4 ואע"פ שנחזרים... : ברור שיש כאן נימה פנתאוסטית כלומר הנפרדים חוזרים להיות אחדים בעשרעם בעולם האלוהי. השווה שקל הקדש, עמ' 94: "סוד עולם של מטה [= עכניה] הייתו הם עולם הפירוד בסוד עולם הנפרדים כי אינם מתיחדות זולתי בעלותה ונקשרת למעלה ובהיותה נקשרת למעלה היא מתיחדת בסודה עם המדרגות עלים בייחוד אחד אחת". וראה זח"א לב ע"ב: "תרין ינקן לחד חד יניק לכמה ספרין כדון כלא חד". 6 זה עולה וזה יורד : השווה שערן עזרת, עמ' 340. צירוף זה--"דא סליק ודא נחית"--דומה לו כגון "סלקין ונחתין" חזר הרבה בזוהר. השווה למשל זח"ב צה ע"ב, ק ע"א, קל ע"ב, קלב ע"ב, קלו ע"ב. והשווה יעקב בן ששון, ס' האמונה והבסחון, כתבי רמב"ן ב, עמ' עט. ראה לק' עמ' 15:82-16. 8 בריה מיוחדת... : כגון שאדם האלוהי--תפארת-- עומד בין עולם של מעלה [בינה] ועולם של מטה [מלכות] ומכריע ביניהם כך אדם הארצי כלול מעני עולמות ומכריע ביניהם. עיין לעיל עמ' 38 הע' 10. 11 גולות... : ע"פ יח' מ: יפ. מעלות העכליות כוללת כחות הקדושה= גולות עליות וכחות הטמאה= גולות תחתיות. ועניניהם נמצאים באדם: יצר רע ויצר טוב. עיין לעיל עמ' 21 הע' 14 ועמ' 42 הע' 11. 13 וגם התעוררנו... : עיין לעיל עמ' 12-13. 14-15 כל... עשיתיו: יע' מ: ז. וכן נדרש הפסוק בוח"ב קה ע"א ובמקביל בט' המעקל, עמ' 39. עיין לעיל עמ' 38 הע' 12. 16 למוצאי דעת: ע"פ מע' ח: ט. 17 אור וחשך ורוח... : בריאה יצירה ועשייה= אש מים ורוח= דין חסד ורחמים= נפש רוח ונשמה.

לא תמעד אשוריו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח והוא אוהב לקונן מצד הצלחתו ומשים בו תשוקת אהבתו. על כל פנים זו היא אהבה אשר בענין זה נקשרת והיא אהבה מסותרת שהיא טובה ונעימה אינה נקראת אהבה שלימה. עוד יש אוהב לבוראו מצד שהוא יודע ורואה כי כל האוהב אותו וחושק בו נחל העולם הזה והעולם הבא. גם הוא [בא] ורודף לבקש אהבתו וישים אליו לבו רוחו ונשמתו. גם זו אהבה טובה ותמימה יפה ונעימה אבל אינה האהבה השלימה הקדושה. זאת נחלת עבדי יי' וצדקתם בהיותם מושכים במשך אהבתם על כי סבת אהבתם אינה תלויה בשום דבר אלא הם חפצים לאהוב לקונם על מנת שלא לקבל פרס כאמרם ז"ל אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת (שאינן) לקבל פרס כי זו היא האהבה הנכונה אשר | לעבדיו נתונה. והואיל ועוררנו למעלה בענין זה אני מעורר 17 ע"ב בכאן על ענין חשק ותשוקת האהבה [בסוד התפלה שהיא עבודת האהבה] כפי מה שאמרנו.

סוד התפלה ועניינה ותכונתה. עבודת מתנה הנתונה לעבדי השם העומדים להתפלל לפניו ולברך בשמו בסוד נורא ואיום המחוייבת בכל יום ויום. להיות עובדים לצוד עולמים. בכל יום שלשה פעמים. הנה כבר עוררנו על כי הוא ית' המציא העולמות כחפצו ולבוא בכל אחד עד קצו ויכוננם מאמתת מציאותו הגורמת מציאות כל הנמצאים. וכל ההיות יוצאים תכונתם כל אחד ואחד כפי ענין סודו ותכונתו להתנועע על מתכונתו. ואמנם כי בסודו נתחברו ונפרדו העולמות אשר נקבו בשמות. ובהיותם יורדים ומשתלשלים כל אחד על מכונו שם כחפצו להיות העולם האמצעי מנהיג

3 שריא] ואפי" שריא בג. 5 לבקש] אהבתו לבקש ג. 6 רוחו] ורוחו ג / אהבה] האהבה ב / טובה ותמימה] יותר טובה ותמימה ב. תמימה וטובה ג / יפה ונעימה] ליתא בג. 7 הקדושה] וקדושה ב. 10 על מנת] ע"ה ג. 11 אני מעורר] אעורר בג. 12 בסוד... האהבה] בסוף התפלה ג. 15 ולברך בשם] ולהתפלל בג. 17 העולמות] עולמות ג. 18 מציאותו] מציאות ג. 21 שם ג / כחפצו] כחפצו ב.

1 לא תמעד אשוריו: תה' לז: לא / ועלהו... יצליח: שם א: ג. 4 עוד יש אוהב...: העוה אבן נבא, עבודת הקודש בהמשך: "עוד יש אוהב את המקום בראתו כי אוהביו זוכים לחיי העה"ב [העולם הבא] ולחכלית זה להשיגו רודף אחר מצותיו ומבקש אהבתו". 7 זאת... וצדקתם: יע' נד: ז. 9 כאמרם ז"ל...: אבות פ"א מ"ג. 14 עבודת מתנה: ע"פ במ"י: ז. 15 נורא ואיום: ע"פ חב"א: ז. 16 לצוד עולמים: ע"פ ישו כו: ד. 17 ולבוא... קצו: העוה דני' יא: מה. 20 אשר נקבו בשמות: במ"א: יז, ועוד. 21 העולם האמצעי...: היינו עולם הגלגלים המנהיג את עולם העש"ל (= עולם היסודות למטה מגלגל הירח). חלוקה זו משקפת הסכימה האריסטוטלית הקבועה בימי הביניים: עולם עליון כנגד העכלים, עולם אמצעי כנגד הגלגלים ועולם העש"ל כנגד היסודות. דומני שרמז"ל השפעע במיוחד מלשון הרמב"ם בהל' יסודי התורה פ"ג הל' ופ"ד ה"ב. אולם כאן עולם העליון = הספירות בוקן שעולם האמצעי כולל העכלים וגם הגלגלים. והעוה חז"ל קט"ב ע"א: "חלת עלמין את ליה לקב"ה וכו'".

ולא היה חושש על מכאובו למען דובקה בו. אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן. אמ' להם בני חייכם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ואפי' הוא נוסל את נפשך ועכשיו שבא לידי אקיימנו. וכל זה בהיות החשק והתשווקה באהבת קונו.

5 וגם אמנם כי כבר הורונו ז"ל על ענין האהבה הנכונה הצריכה לאהוב אדם לבוראו שהיא אהבה השלימה והיא אותה האהבה שאינה תלויה בדבר היא האהבה האמתית המתקיימת לעולם ואינה במלה ונפסקת. | אבל 17 ע"א כי יש אהבה שהיא תלויה בדבר זו היא האהבה שאינה קיימת ומהרה תנתק. ואמרו חסידים הראשונים איזו היא שאינה תלויה בדבר זו אהבת יהונתן ודוד כי סבת אהבתם היתה בלא שום דבר אלא לשם שמים. והענין בא להורות כי אהבת הנפש היא אהבה המתקיימת ונמשכת אחר הקיום לעולם ולעולמי עולמים. אבל אהבת הגוף היא האהבה שהיא במלה ונפסקת. ואמרו ז"ל איזו אהבה שהיא תלויה בדבר זו אהבת אמנון עם תמר כי על כל פנים זו היא אהבת הגוף והיא במלה ואינה בקיום ואהבת הנפש תמידית. והענין מורה על 15 מה שאמרנו בתחלה כי אהבת הבורא בהיות הנפש משתוקקת ונכספת אצל מעלה אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה. וזו אהבה התמידית העליונית שאינה גופנית. ועל כן הוא בקיומה עומדת וברום המעלות נצמדת. וזו היא האהבה השלימה שאינה מתבמלת לעולם. והיא בקיומה אשר לא תמעד. ונצבת לעולם ולעולמי עד.

20 תמצא כי אוהב לקונו בראותו שהוא מצליח בענייני העולם וכי

1 רבינו רבי ג' 5 אמנם | ליתא בג' 6 אהבה | האהבה ב' / אתה | ליתא ב' 8 שהיא | ליתא ג' 9 היא | ליתא ב' / זו | היא ג' 10 לעם | לעם בג' 12 איזו | איזו ג' 13 עם תמר | ותמר ב' 14 תמידית | תמיד ב' היא תמידית ג' 16 היה | היא ב' / בתחלה | כבתחלה ג' / אהבה | האהבה ב' / התמידית העליונית | עליונית התמידית בג' 17 הוא | היא בג' 18 האהבה | אהבה ג' 20 כי | ליתא ג' / אהב | האהב בג'

8 ומהרה תנתק: ע"פ קה"ד: יב. 9 ואמרו... : עיין אבות פ"ה מס"ז. 11 אהבת הנפש... : השווה זח"ג סח ע"א: "דתנין ואהבת את יי' אלהיך וגו' דירחים ליה לקב"ה רחימתא דנפש ממש ודא איהו רחימתא עלימתא (השווה הלשון כאן להלן: וזו היא האהבה העליונה) רחימתא דנפשיה ורוחיה כמה דאתדבק אלין בגופא וגופא רחים לון כד יתדבק בר נש לרחמא ליה לקב"ה רחימתא דנפשיה ורוחיה לאתדבקא ביה". 12 ואמרו ז"ל... : אבות עם עם. 16 המקום... בתחלה: בר' י: ג. 20 אוהב לקונו... : השווה זח"א יב ע"א: "אית מאן דרחים ליה מגו דאית ליה עותרא אורכא דיומין בנין סחריניה עלים על שגאי ארחי מתתקן ליה... רחימו דא לא איהו אהבה דאית ליה עקרא". והשווה אבן גבאי, עבודת הקודש, שערי הייחוד פכ"ח: "אהבה גם היא יש בה חלק נקרא חצוני... הוא שאדם אהב את המקום מצד הצלחתו כשרואה את עצמו מוצלח בכל ענייניו יגזור אומר ויקם לו לא תמעד אשריו והנה בראותו את עצמו כי כל אשר יעשה יצליח מעשים תשווקת אהבתו בבוראי". סביר להניח שאבן גבאי השפיע מדברי רמד"ל בס' הרימון. עיין בעמ' הבא הע"4. וראה לעיל עמ' 30 הע"4.

צדוד הנפשות הנקרא נפש דוד מקום מוצא הנפשות בכח הנהר היוצא מעדן. ועל כן הוא הסוד בהיות הנפש מתיחדת עם יצר הטוב ויצר הרע. ובכל מאדך זה ענין הנכון שהוא הסוד המתרבה והדבק למעלה עד אין סוף. ואמנם כי *הוא מפתח העומד בקיומו והוא קיום למעלה ולמטה להיות סוד המרכבה העליונה על ראשי הכל נתונה. והכל נראה בסוד הפסוק ומעלתו. ועל כן נתקיים בו אהבתו. ונחזור לענין הפסוק כפי הדרך הנגלה בענין תוכן האהבה השלימה.

תדע לך כי כבר הורונו הקדמונים ופירשו ז"ל האהבה השלימה הקדושה הנתונה לעבדי השם למורשה בהיות אהבתו עם צוד נאדד בקדש אפילו הוא נוסל את נפשו כאמרם ז"ל ובכל נפשך אפי' הוא נוסל את נפשך. כגון שאמרו על חסידי עליון הקדושים הנהרגים על קדושת שמו ומקבלים המות באהבה בסוד השמחה הנתונה בחבה בענין השאובה שהמדרגה גורמת השמחה ולהיותם דבקים באהבתו הם שמחים בייסוריהן. וזהו אמרם ז"ל אם קבלן מאהבה בהיותו שמח להדבק בו ולתת נפשו עליו מפני אהבתו. כאמרם על מעלת החסיד הקדוש הנבחר באהבה הוא ר' עקיבא שהיה מקבל מיתתו בסבר פנים יפות ובעת צאת נפשו היה קורא קרית שמע

1 מוצא] ליתא ב 3 ענין] הענין ב / הסוד] סוד ב 4 הוא] בג היא א 9 לעבדי] לעובדי ג 10 הוא] ליתא ג 14 אמרם] אמרו ב

1 נפש דוד: כינוי למלכות ע"פ עמ"ב ה' ת. והשווה זח"א רו ע"א, רמ ע"א; שעשן עדות, עמ' 348; עקל הקדש, עמ' 75: "דאיתי במדרש ז"ל (!) אמרים נפש דוד זו היא מדתו של דוד (= מלכות)". בכוח יסוד (= נהר היוצא מעדן) כל הנפשות יוצאות לעולם ממלכות שהיא מקום צדוד הנפשות. 2 ובכל מאדך...: הכוונה לתפארת המתרבה ומתדבק למעלה עד אין סוף. וכן נדרש בוח"ב כי ע"ב בהמשך: "בכל מאדך דא יעקב (= תפארת) דאיהו אחיד לכל סטרין". יש לציין שבזוהר מצוי עוד פירושו: "בכל מאדך לאכללא לון לעילא באתר דלית ביה שענרא". דומני שכאן רמז"ל צירף ביחד ענין הפירוש. והשווה זח"ג רסז ע"א. על עליית תפארת—קו האמצעי—למעלה, עיין גיקפילה, שער הנקוד, נדפס בתוך ארזי לבנון (תוניציאה, תר"א), לג ע"ב; והג"ל, שער אורה, מהר"ן-עלמה, כרך א, עמ' 254-256. גיקפילה מכנה בחינה זו על תפארת בשם דעת. 4 הוא מפתח: תפארת. עיין לעיל עמ' 2:20 / העומד בקיומו: כלומר הוה בהוייתו. השווה לעון מדה"ג בז"ח ד ע"ד: "עמד העולם בקיומו". ובדומה לזה הלשון בזוהר: "קאים בקיומיה". השווה זח"א פו ע"א, נא ע"א, נו ע"א, פג ע"א; זח"ג רסח ע"ב. ועיין ליבס, פרקים במילון הזוהר, ד"ה קיומא, עמ' 356, סי' 4; 363, סי' 31 / והוא קיום למעלה ולמטה: וכן הלשון בזח"א סו ע"ב: "קיומא לעילא ותתא". אך עם דומה שאמנתות מלת קיומא היא ברית הרומז לספירת יסוד. עיין ליבס, עמ' 355-356, סי' 3. והשווה זח"א קסח ע"א: "קיומא דעילא ותתא". בדרך כלל בזוהר "קיומא" הוא סמל לכוח הזכר באלוהות תפארת או ליסוד. עיין ליבס, עמ' 361, סי' 24-25. וראה עמ' 370, סי' 62; 379-380, סי' 94. 5-4 סוד המרכבה העליונה: היינו תפארת. אותו הכינוי מופיע בזח"א קנז ע"א: "אתרא דיעקב [תפארת] דאיהו רתיכא עלאה". וראה עמ' קנז ע"ב: "יעקב איהו רתיכא קדישא עלאה... ואיהו רתיכא בלחודי". והשווה זח"ב ע"ג (סתרי אותיות): "דוא דאת ו'ו רתיכא קדישא עילאה". 8 האהבה השלימה: וכן הצירופים בזוהר: "רחימו עליים", "אהבה עלימתא", "רחימתא עלימתא". עיין למשל זח"א יא ע"ב-יב ע"א; זח"ג סח ע"א. 10 כאמרם ז"ל...: משנה ברכות עמ' עס. וכן בספרי דברים פיסקא לב, מהדורת פינקלשטיין, עמ' 55. 14 וזהו אמרם ז"ל...: עיין בבלי ברכות ה ע"א: "אלו הן יסורין על אהבה". 15 כאמרם...: עיין עמ' סא ע"ב.

כל העולם תלוי עליו. וסוד הדברים העליונים והנבחרים וכל שלטי הגבורים הכל עומד בסוד זה הפסוק ונתקיים קיום כל העולם עליו. ומה נחמד ונכון בהיות סוד הפסוק הזה מורה על האחדות שלימה ובסוד הייחוד עומד תכונתו ותרב חכמתו. והנני מעורר עליו למען תדע כי באהבת יי תלוי הכל ועומד קיום הכל. ואע"פ שהיה [לנו] לעורר בסוד התפלות ויש לנו לעורר באהבה רבה.

5

קול קורא במדבר פנו דרך יי ישרו בערבה בסוד האהבה. ובה יישר מעגלינו. מסלה לאלהינו. הנה יש לך לדעת על כי סוד האהבה בזה הפסוק נאמ' בחכה. תדע לך כי הענין מורה בסוד ייחודו הנאה ואהבת בכל לבבך. רז"ל התעוררו ואמרו בכל לבבך בשני יצריך ביצר המוב וביצר הרע. ואמנם סוד הענין הוא כן בהיות אהבתו של מקום בסוד ייחודא על כי סוד מדת יצר המוב ((הוא מדת המוב)) ויצר הרע הוא מדת הרע. והענין ידוע למשכילים כי סוד מדת הרע היא לצד שמאל ונקראת | יצר הרע המקטרג תמיד 16 ע"ב לאדם להשמינו מדת תורת האיתון. סוד הנחש עקלתון. ובכל נפשך הוא על

10

2 (קיום) היום ב 3 עלימה] העלימה ב 5 (יש) יש בג 8 מסלה] ובה מסלה ב 12 (הוא מדת המוב) (נוסף בגליון ביד אחרת) א ליתא בג / ידוע] הוא ידוע ב ידוע הוא ג 13 (היא] היה ב 14 תורת] תורה ב / סוד] הוא הסוד בג / הנחש] נחש ב

1 וכל שלטי הגבורים: ע"פ שה"ש ד: ד. 3 סוד הפסוק...: כלומר יחוד עולם הספירות תלוי באהבה. והעוה זח"ב כו ע"א: ד' אבא פתח ואמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך כהאי גוונא הכא אתרמיז ייחודא קדישא ואמרהו הוא לבר נש ליחודא עמא קדישא כדקא יאית ברחימי עליה. ובוח"ג רסו ע"ב: "הוא עמא קדישא [- מערכת הספירות] הכי אשנכח... י [- חכמה] לא מתפרש קוצא דלעילא [- כתר] מן י' לעלמין דהא ברחימותא עריא עליה... ה' [- בינה] הא אוקמה דיו"ד לא מתפרש מנה ואשנכחו כחדא בחביבותא... וה' [- תפארת ומלכות] כד אתדבקו דא בודא אתדבקו בחביבותא כחדא חתו וכלה... אשנכח י' בה' ה' עם ה' עם ה' דא בודא אתקשר בחביבותא וכלא אהבה אקרי". והעוה אבן גבאי, עבודת הקודש, חלק הייחוד פכ"ז. בקשר למאמר העניי מהזורר, כדאי להזכיר הדיון על פסוק אלפונסו עתילק ארבע אתיות העם לעלוש קבוצות יה-הו-ה וסבר שבשילוש זה יש רמז לעלוש פרסונות על האל הנוצרי. וכן הדיון בהרחבה אצל יואכים די פיורה. עיין מ. אידל, כתיב ר' אברהם אבולעפיה ומשנתו. כךך א, עמ' 134. ועמ' 140 הע' 39. 4 באהבת יי...: העוה הלעון בוח"ג רסו ע"ב: זבנין אהבה קיימא כלא... וכלא ברחימותא קיימא. על נושא האהבה בזורר, ובמיוחד באידרות, ראה ליבס, "המשח על הזורר", עמ' 94-95, 157-170. 7 קול... בערבה: יש מ. ג. 8 מסלה לאלהינו: עם עם. 10 רז"ל התעוררו...: משנה ברכות פ"ט מה' 11 סוד הענין...: ליצר טוב ויצר רע יש מקור אחד באלוהות ולכן אהבת ה' תלויה בעניהם. עיין לק' עמ' 101: 7-9 וברע"ש עם. 11-12 סוד מדת יצר המוב...: יצר המוב הוא ניצוץ אלהי קדוש בצד ימין לעומת יצר הרע שהוא נצונו על ספרא אורא [- נחש עקלתון] בצד שמאל. על תפיסה זו בזורר, עיין תשבי, משנת הזורר ב, עמ' פח-צ. ובדומה לכך מבואר הענין אצל המקובלים הגנוסטיקאים בקאשטיליה. עיין למשל בס' עמוד השמאלי למשה מבורגוש, תרביץ ד, עמ' 209; סדרוס אבולעפיה, אוצר הכבוד, כד ע"א. והעוה זח"ב כו ע"ב-כז ע"א. ועיין לק' עמ' 11:77 וברע"ש עם. 14 הנחש עקלתון: ע"פ יש כז: א (עיין בח"ג). וכן מתואר יצר הרע בזורר. עיין זח"א לה ע"ב, קב ע"ב; תשבי, משנת הזורר א, עמ' שד-עה / ובכל נפשך וכו': היינו מלכות המתיחדת עם יצר רע ויצר טוב. וכן הדרשה בזח"ב כז ע"ב: "ובכל נפשך דא נפש דוד [- מלכות] דאמיהיבת בנייהו [- בין יצר טוב ויצר רע]". על המשמה זו של הענינה בזורר, עיין תשבי, משנת הזורר א, עמ' ריש וילך.

כל המדרגות ידועות למשכילים אשר נחה עליהם הרוח כפי אשר אמרנו בתחלה. לישרים נאווה תהלה.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בסוד אמרו ומה יי' דורש ממך כי אם עשות משפט. נראה הענין כי נקל הוא בעיני הנביאים לעשות. והנה כבר אמרנו על היותם ז"ל מדקדקים בסוד היראה שאמ' משה מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ודקדקו הענין עד שאמרו לגבי משה הוא דבר קסון באומרו מה יי' אלהיך וגו'. הנה מה טוב ונעים בעיני משה אבל שאר הנביאים היאך נקל הענין בעיניהם. אבל על היות האדם בסוד המעלות אשר אמרנו בתחלה ובהיות כל דבר משתוקק אחר מינו על כל פנים נקל הוא בעיני לאהבה את מקומו אשר לוקח משם. ובאהבתו אותו אזי דבק בימין עליון ויושב בסתר עליון. וכבר עוררנו | במקום אחר בסוד סתר המדרגה 16 ע"א העליונה על היות העולם העליון עולם נסתר בהיותו והוא סוד המדרגה העליונה נקרא סתר המדרגה הידועה העליונה. ועל כן הדבק בסוד האהבה אוחו בימין עליון אשר הוא יושב בסתר המדרגה. ועל היות הכלה החמודה כלילת יופי הניתנת בין צפון לדרום בא לשבח יופיה והדרה בהיותה מקבלת משניהם שהוא בחגוי הסלע. סוד קשר השמאל בסתר המדרגה סוד הימין אור הראשון היוצא מעולם הנסתר סוד המדרגה כאשר עוררנו.

והואיל ועוררנו בזה יש לנו לעורר על כי סוד האהבה קשורה בכל המדרגות והוא בסוד אמרו ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. יש לך לדעת כי סוד ענין זה הוא קשר אחיץ ויתד התקועה אשר כל

1 כל המדרגות המדרגות כלם ג 3 בביאורו] בו ג 7 באמרו] כאמרו / ג ונעים] ומה נעים ב 8 היאך] איך בג 11 עוררנו] ליתא ב 12 בהיותו] בהיותו ב 13 הידועה העליונה] העליונה הידועה בג 16 הכלה] הכלה הכל ב

1 למשכילים... הרוח: כינוי עגור למקובלים בכתבי רמז"ל. עיין למשל שוען עדות, עמ' 346; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 374 ובהע' 22 עמ'. 2 לישרים נאווה תהלה: תה' לנ: א. 3-4 והנה כבר אמרנו...: עיין לעיל עמ' 7:25-15. 5-6 מה... ליראה: דב' י' יב. 10 ובאהבתו אותו...: על ידי אהבה אדם מתקשר בחסד שהוא ימין עליון ומשם עולה לבינה כנאמר יושב בסתר עליון. העוהו זח"ג רסג ע"ב (פקודין): "בנין דאתקשר ואתדבק בימנא דקב"ה [= חסד] דאיהו אהבה רבה. מאי טעמא אקרי אהבה רבה בנין מאן דקאים בהאי אהבה אתקשר בעלמא עלאה [= בינה]". 11 ובסוד סתר המדרגה...: סתר המדרגה= עולם נסתר= בינה. העוהו זח"א פד ע"ב: "בסתר המדרגה דא אתר דאקרי בית קדש הקדשים... ובנין כך כתיב ובסתר המדרגה בנין דתמן [בבינה] הות עכינתא מסתתרא וכי". 14 ועל היות הכלה...: בהתעוררות אהבה הכלה החמודה [= שכינה] נתונה בין צפון ודרום היינו מידת דין ומידת חסד. העוהו שוען עדות, עמ' 342; מעשיות כסף, דף 111 ב; זח"ג קיח ע"ב. 15 כלילת יופי: יח' כז: ג; איכה ב: פו. 16 בחגוי הסלע: עה"ש ב: יד. 19-20 ואהבת... מאדך: דב' ו: ה. 20 קשר אחיץ: ע"פ עמ"ב סו: יב / ויתד התקועה: ע"פ יע"כ: כה.

ובכל נפשך ובכל מאדך וגו'.

הגיד לך אדם מה טוב ומה יי' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. הנה עוררנו בתחלה על סוד הצורה הכלולה היורדת היא מעים זוהר המעלה כדי שידע האדם ויכיר לבוראו וישתוקק תמיד כמי שהוא במחשכים הכוסף תמיד לאור באור. כך הצורה השכלית אשר מהאור ירדה ובמחשכי העולם הזה לכודה הלא יש לה להיותה משתוקקת ונכספת לעלות למעלה אל מקום התחלה.

על כן תוכל לדעת כי סוד מדרגת האהבה גדולה ורמה על היראה וכמה עילוי ותוכן מדרגה זו ממדרגת היראה. כי אמנם סוד | ענין מעלת 15 ע"ב האהבה בהיות התשוקה באור הראשון של שבעת הימים והוא האור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. והיא התשוקה והאהבה שהוא כוסף ומשתוקק לבוראו היא עולה עד מקום האור הגדול שהוא אור הראשון כאשר אמרנו בהיות התשוקה והכוסף שהוא משתוקק לבוראו בענין זה. כי על כל פנים בהיות האהבה מדרגה עליונה ידועה נכונה להדביק ולהתקשר בימין עליון. ועל כל פנים כי בהיות האדם עולה בסוד האהבה ואוהב לבוראו אהבת נפשו הוא דבק לאור באור הגנוז להיותו במעלה עליונה על כל הרודפים אחר קונם. כי אמנם בסוד מדרגת האהבה היא מדרגה במקום השבת תחכמוני ראש השלישים אשר הוא נערץ בסוד קדושים. סוד ימין עליון יושב בסתר עליון. ועל כן תוכל לדעת כי סוד האהבה מעלת עליון היא כפי אשר אמרנו היא בתוך הסוגה בסתר המדרגה בהיותו תשוקתו ואהבתו עולה במעלה הזתים הנמצאים וראשלו בין הקרואים. על כן התעוררנו בענין זה בהיות

3 עוררנו] התעוררנו ב 6 ירדה] יצאה וירדה ג 7 לעלות למעלה] למעלה לעלות ג 9-10 מעלת האהבה] האהבה מעלתה ב האהבה מעלת ג 11 לבורא] לבורא ב 12 היא] והיא ב / אמרנו] ביארנו ג 13 והכוסף] והכוסף בג 14 להדביק] להדבק בג 15 אהבת] אהבה ב 17 במקום] להדבק במקום בג 18 נערץ] ליתא בג 20 בהיותו] בסוד סוכתו (?) ב בסוף ג / תשוקתו] ליתא ב / במעלה] במעלת בג

3-2 הגיד... אלהיך... מיכה: ח. 8 מדרגת האהבה...: ספירת חסד. 10 באור הראשון: כנגד ספירת חסד. העוה זח"א פז ע"ב; שקל הקדש, עמ' 38 / האור הגנוז...: עיין בבלי מגילה יב ע"א; ב"ר ג: ו, עמ' 21. והעוה זח"א יב ע"א, לא ע"ב, מה ע"ב; שקל הקדש, עמ' 37. 11 והיא התשוקה...: על ידי האהבה אדם עולה דוקא עד אור הגדול שהוא ספירת חסד שורש האהבה למעלה. העוה זח"ב קטב ע"א- ע"ב; זח"ג רסז ע"ב; שקל הקדש, עמ' 40-41. 17 היא מדרגה...: בינה שבה קטורה מדרגת האהבה. וכן מתבאר יותר מן הנאמר להלן: "סוד ימין עליון [= חסד] יושב בסתר עליון [= בינה]". יוצא מזה שבדרך האהבה אדם מגיע לבינה. עיין בעמ' הבא, הע' 10. 18-17 תחכמוני ראש השלישים: ע"פ דה"א יא: יא. 18 נערץ בסוד קדושים: תה פס: ח / יושב בסתר עליון: עס צא: א. 20 בסתר המדרגה: כינוי לבינה ע"פ שה"ש ב: יד / עולה במעלת הזתים: עמ"ב ס: ל. 21 וראש... הקרואים: העוה עמ"א כב: פ.

הדברים הרוחניים למעלה. והכל כדי להכיר לבוראו ולהשתדל 15 ע"א בתורתו ולאהוב אותו אהבת נפשו כי על כל פנים יש לך לדעת על כי סוד ענין הצורה השכלית אשר באדם כי היא המחוייבת אצל בוראה לדבקה בו. וכבר אתה ידעת כי הצורה הזאת גזורה מלמעלה וממקום הקדש נחצבה. ואמנם כי כל דבר אשר בו שכל תמיד הוא משתוקק ונכסף ללכת ולהדבק 5 אחר מינו. מדוע היא זרה ונעשית נכריה. וממקום הקדש הרחיקה. נכריה אמריה החליקה. באמרה כי היא משתוקקת אל מקומה אשר הוא קדש יי ופעלו. הלא נכריה נחשבת לו. הלא צפור שמים ודגי הים וגם בהמות שדי כולם משתוקקים ונכספים אל מקומם והם הולכים נודדים מצטערים עד שוב אל מקומם אשר יצאו משם. כל שכן וכל שכן הצורה החמודה אשר השכל 10 והמדע נתון לה. מדוע שכחת מקומה אשר היה שם אהלה בתחלה. הלא יש לשוב כל בעל שכל אל לבו ולשום מחשבות בקרבו בהיותו רואה כי צורתו הנכונה ממחצב האור ירדה וממקום הקדש ומעלתו היתה באמנה אתו ולהיותו כוסף ומשתוקק לבוראו אהבת נפשו כאמרו ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך

2 נפשו] בנפשו ב 3 לדבקה] לבודקה ב 4 נחצבה] נחשבה ב 5 כל] על כל ב 8 וגם] עם ב 10 החמודה] הסמוכה ב / שכחת] שכחה ב 12 לשוב] להשיב ב 13 ומעלתו] ומעלה ב / אתו] לימא ב / ולהיות ב

2-1 ולהשתדל בתורתו: וכן השימוש בזה: "לאשתדל באורייתא" וכדומה לו. עיין למשל ז"ח רות פ ע"ד-פ"א ע"א (מדה"ג). זח"א קלב ע"ב, קסח ע"א, קפד ע"ב; זח"ב כז ע"א, מו ע"א, פנ ע"ב; זח"ג צח ע"ב. לפעמים בזהר יש לביטוי מובן סמני על לימוד בסודות התורה ע"פ הסימבוליקה הקבלית. העושה זח"א קפס ע"א-ע"ב; זח"ב סא ע"ב, צה ע"א; זח"ג לו ע"א, נח ע"א, עג ע"א, קיב ע"א, קג ע"א (פקודין). 2 ולאהוב... נפשו: העושה עמ"א כ: יז. 4 הצורה הזאת גזורה... בתורת האדם של רמד"ל הנעמה נתפסת כניצוץ אלוהי המלוכטת בגוף בירידתה לעולם ועם מצויה כזר או כאסיר. עיין תעבי, מעגת הזוהר ב, עמ' ו ואלך. כפי שרע"ד תעבי שרשי תפיסות הללו הם בתורת אפלטון ופלוטינוס וחדרו לתוך יהדות בכתביהם על חוגי-דעות ניא-אפלטוניים כגון חובות לבבות והגיון הנפש. ראה שם עמ' הע' 40. 5 תמיד הוא משתוקק...: העושה ז"ח בראשית יח ע"ב (מדה"ג). "כלהו כסיפין ועקדין למחך לזיניה. נופא אויל בתר זיניה לארעא דאנתסיבת מינה ונעממא לית ליה כסופא אלא לאתר דאנתסיבת מתמן דכל מה דעביד כסיף בתר זיניה". ועיין נוסח העברי בס' המעקל, עמ' 46. ענין המשכת דבר אחר מינו חוזר פעמים רבים בזהר ובעשר כתבי רמד"ל. העושה זח"א קבו ע"ב, קלו ע"ב, קסז ע"ב; זח"ב קיא ע"א, קמא ע"א; זח"ג קספ ע"א, רסג ע"ב (פקודין). ששען עדות, עמ' 350; משכן העדות, כ"י ברלין אור. 833, דף ו א. מן הראוי לציין שעבודות הקודש, שענר הייחוד פכ"ז, אבן גבאי מוזכר בדיונו על אהבת השם רעיון זה בדברים שהזלמים לשוננו על רמד"ל כאן. סביר להניח שהעושע אבן גבאי מס' הרימון. ראה לעיל עמ' 30, הע' 4 ולק' עמ' 44, הע' 20. והעושה יוסף הבא מששען הביירה, ס' תעק, עמ' 196: "דהא כד פסרי נעמתי דצדיקייא מעלמ דין אידבק בקב"ה דמן במינו אינו חוצץ[ענין סוכה לו ע"ב]". וראה בפירושו לעשר ספירות כ"י אוקספורד 1628 דף 67 א, 71 ב. על פירוש זה ראה מ. אידל, עלי ספר ו-1 (תעג"ס), עמ' 74-84. ועיין לק' עמ' 1:309. 6-7 נכריה... החליקה: ע"פ מש"ב: מו. 8 הלא... לו: ע"פ בר' לא: טו / צפור... היט: תה' ח: ט / וגם... שדי: עם עם ח. 11 מדוע שכחת...: ענין העכבה מוזכר מיתוס גוטסי קדום-- ובמיוחד בהעקפת המזדאיים--על נפילת הנפש לעולם על חוץ ממקורו בעולם האור. וכן מוכח יותר מהלשון להלן: "ובמחשכי העולם הזה לכודה". העושה עקל הקדש, עמ' 5. ועיין המעל שמביא רמד"ל להלן עמ' 7:299-15 ובהע' עם. והעושה ס' הבהיר ס' קלב / מקומה... בתחלה: ע"פ בר' יג: ג. 13 היתה באמנה אתו: אט' ב: כ. 14 ואהבת...: דב' ה: ה.

אשר אמרנו. ואמנם כי בסוד התפלות נפרש בע"ה כפי אשר תשיג יד היכולת בענין זה. והואיל והתעוררנו בענין זה יש לנו להתעורר בסבת ענין האהבה. וענין החלק הראשון הזה הוא נחלק בשני עניינים אשר אמרנו. ועכשיו נתחיל בסוד החלק השני כפי חלקיו הראויים לו.

שער החלק השני.

5

החלק הזה יש לנו להתעורר על ענייניו ועל אופניו בסוד אהבתו של מקום על כי סוד ענין חכונת העבודה הנכונה והשתדלות התורה והמצות להיותו בדרך אהבה נכונה בחבה להפטר באהבה רבה. כי יש לך לדעת כי הואיל והוא ית' עשה את האדם דוגמת אלהי ויכוננו בצורה עליונה לדעת ולהכיר לבורא והוא תשלום עולם השפל להיותו דמות עליונים ותחתונים. ואמנם כי הוא ית' עשאו עולם בפני עצמו להכין אותו ולסערו באמת ובצדקה. הוא ית' עשה אותו דוגמת עליונות כאשר פירשנו במקום אחר על ענין סוד בריאה יצירה עשייה שנתהוו שלשתן באדם להיותו דוגמתן

10

2 בסבת] ליתא ג 3 עניינים] העניינים הראיים לו בעזרת האל ית' ב העניינים ג 7 תכונת] תכוניו בג 8-9 לדעת... עליונה] ליתא בג 10 עולם] העולם בג 11 עולם] ועולם ב נעלם ג / להכין] להכיר ב 12 פירשנו] פירשו ב 13 בריאה... עשייה] בריאה עשייה יצירה ב / להיות] להיות בג

8 להפטר באהבה רבה: עיין בבלי ברכות יא ע"ב. כאן "אהבה רבה" כינוי לחסד. וכן בזהר נמצאת הבחנה בין "אהבה רבה" כנגד חסד ו"אהבה זוטא" כנגד מלכות. השווה זח"א יא ע"ב-יב ע"א; זח"ב רנד ע"ב. בזח"ג רסג ע"ב (פקודין) ההבחנה היא בין "אהבה רבה" ו"אהבת עולם" ע"פ שינוי נוסח בתפילות. ועיין תשבי, מעגת הזוהר ב, עמ' רצד. 10 להיותו דמות...: ובדומה לזה בזהר מודגש שאדם הוא בדוגמת עליונים ותחתונים. השווה זח"ב נה ע"א: "זהו דאני לעלאן ותתאין; זח"ג ק"ז ע"א: "בשעתא דברא קב"ה לאדם עביד ליה בדיוקנא דעלא ותתאין; שם קלה ע"א (אד"ר): "כמראה אדם דכליל כל דיוקני... דביה סתימין כל עלמין עלאין ותתאין; שם קמא ע"ב: "דדיוקנא דאדם הו' דיוקנא דעלאן ותתאין דאתכללו ביה". 11 עולם בפני עצמו: על המוטיב של המיקרוקוסמוס בכתבי הפילוסופים והמקובלים, ראה: A. Altman, *Studies in Religious Philosophy and Mysticism*, pp. 1-40. ועיין לעיל עמ' 4 הע' 16. 12 כאשר פירשנו...: כנראה רמז'ל רומז כאן למאמר מס' שושן עזות שלא נשתיר. השווה במהדורתו של שלום. עמ' 330: "השער הרביעי... הענין הראשון סוד הבריאה יצירה ועשייה". וביתר פירוט לקח עמ' 5:47-14:46. והשווה זח"ב קנה ע"א: "בריאה לספר עמאלא יצירה בימנא... עשייה באמצעייתא... ועל דא בראתינו יצרתיו אפי עשייתו כתקונה עלאה. ועל דא הואיל ואדם איהו בארעא ואית ליה לתקנא הוא כבודי עבדית ביה תקנין דכבוד עלאה (- בינה)... כבוד עלאה אית ביה תלת אלין דכתיב ביה... יוצר אור הא יצירה ובורא חשך הא בריאה עשה שלום הא עשיה... כנונא דא ברא אדם בארעא דאיהו כנונא דהוא כבוד עלאה." ברור שבאן המונחים בריאה יצירה ועשייה הם כנגד שלוש ספירות חסד דין ורחמים המסומלות בימין ועמאל ואמצע. כמו שהכבוד העליון נתקנת בעלעלה תיקונים אלו כך האדם למטה נתקן בעלעשה כחות פעולה שהן כנגד בריאה יצירה ועשייה. לא נאמר כאן בפירוש מה הם הכחות באדם אבל כפי שמבואר במקביל בס' המשקל (עמ' 39-40) הם כנגד נפש רוח נעמה. יוצא ענפשו רוח נעמה נתפסת בדמותן של חסד דין ורחמים. עיין שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 76-81; תשבי, מעגת הזוהר ב, עמ' יג-טו. כנראה התעלם מעיני ענין החוקרים המאמר מס' הרימון. יש לציין שההעקפה השולפת בזהר ושאר כתיבי רמז'ל היא שעלעשה חלק הנפש הם כנגד מלכות תפארת ובינה. ראה תשבי שם עמ' יג ואילך. ועיין לק' עמ' 1:408-12 ששם בריאה יצירה עשייה- נפש רוח נעמה- מלכות תפארת בינה. והשווה שקל הקדש, עמ' 11. על בינה תפארת ומלכות במעגות בריאה יצירה ועשייה, ראה תשבי, שם, ח"א, עמ' שפס-שצ; ובפירוש קבלי לבראשית רבה ל"ו יוסף בן שלום אשכנזי, מהד' חלמיש, עמ' 75 הע' 46.

היושבים ראשונה במלכות. כמה נאה ונחמד להיותו מתעמר בעשרה ראשונים אשר לעבודת השם נכונים. הם היושבים לפני יי' ועמרותיהם בראשיהם כאומרו ויי' בראשם. והנה כמו כן כל המשלים לעשרה הראשונים אע"פ שהוא לא הקדים כמותם הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. והנה הודונו ז"ל כל המשלים לעשרה הראשונים נוטל שכר כולם. ואמרו שכר כולם ס"ד. אלא אימא נוטל שכר כנגד כולם. ואמנם | כי הענין הוא דמו לדבר גדול 14 ע"ב בהיותו נוטל שכר כנגד כל הבאים. והענין הוא גדול נכון לכל משכיל. ועל כל פנים יש לעבוד העבודה הגדולה הזאת כי עבודה נכונה לעבוד בשמחה כאומרו עבדו את יי' בשמחה. ואמנם לפי הדרך הנסתר נפרש בסוד האהבה ענין השמחה בע"ה כסוד אמרו עבדו את יי' בשמחה בואו לפניו ברננה. ואמנם הם שתי מדרגות נכונות יושבות על מליאת כאשר נפרש.

עבדו את יי' בשמחה. יש לך לדעת על כי סוד העבודה הנכונה שצריך האדם להתפלל מתוך שמחת לבב. וכבר אמרו לא מתוך עצלות וכו'. ולפיכך ענין העבודה התפלה להיות האדם מתפלל מתוך שמחת לבבו כדי שימצאו רעיוניו נכונים לכוונן מחשבותיו אצל בוראו ולהמשיך משך הברכות מלמעלה למטה ומתוך שמחה יכונו מחשבותיו וימצא חפץ הרצון כפי

1 כמה נאה ונחמד | מה נאה ומה נחמד ב / להיותו | להיות בג 5-7 כולם... שכר | ליתא ג
 6 אימא | ליתא ב 7 כנגד כל הבאים | ואמנם כנגד הבאים והענין הוא הקרבנות ויש גלו מעל
 אדמתו ג 8 ועל... לעבוד | ליתא ג 9 דרך ג 11 יושבות נכונות ג 13 ולא מתוך
 עצלות וכו' | ולא מתוך עצבות לא מתוך עצלות וכו' בג 16 העמחה בג / יכונו | יכונו ב /
 וימצא | וימצא ב

2 ועמרותיהם בראשיהם: ע"פ הברייתא בבבלי ברכות יז ע"א: "צדיקים יושבין ועמרותיהם בראשם". ופירושו הקבלי: עכינה היא העשרה שיושבת על ראשי הצדיקים. השווה עקל הקדש, עמ 76: "הצדיקים יושבים והעמרת (!) הידועה בראשיהם". ועיין שם עמ 97 ביתר פירוש. 3 ויי' בראשם: מכה ב: י. השווה עושן עזות, עמ 344, ובעקל הקדש, עמ 97. הביטוי יי' רומז לשכינה ע"פ דרשת חז"ל (ב"ר נא: ב). "כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו" שרם בלשון המקובלים תפארת ומלכות. 4 שכרו... לפניו: יש"מ: י: טב: יא / והנה הודונו ז"ל...: ע"פ ברכות מז ע"ב. אמנם השווה הלשון בזח"ב פו ע"א: "כל דאגלים לעשרה קדמאי דבי כנישתא נוטל אגר כלה". על הגוסס "נוטל שכר כולן" במקום "קבל עליו שכר כולם" שבדפוס, עיין בדי"ס ברכות שם ע"ב. 6 ואמנם כי הענין...: כמו שהשכינה נוטלת את העפע מלמעלה על דרך יסוד כך כל אדם שמתגלים התינוטל נטל שכר כנגד כולם. השווה זח"ב פה ע"ב-פו ע"א: "ארץ עלאה [= שכניה]... ותיאובתיה לקבלה בחד דרגא דאקרי צדיק... ואחדק בהא ארץ... נוטל כלא האי ארץ... כדכורא דא כד תיאובתיה לאתדבקא בנוקבא דאפיק זרעא... בהואז אמה ואפיל בנוקבא... אשתכח דכלהו שייפין דנופא כלהו מתדבק בנוקבא ונוקבא אחידא כלא. כדונמא דא תנינן כל דאגלים לעשרה קדמאי דבי כנישתא נוטל אגר כלה". 10-11 עבדו... ברננה: תה"ק: ב. 11 שתי מדרגות...: היינו חסד ודין שרם כנגד שמחה ורגנה השווה זח"א רכס ע"ב: "זאלין תרין שמחה ורגנה לקבל תרין צלותין תרין קרבנין לימא לקבל תרין אלין דאינון שמחה ורגנה שמחה בצפרא [זמן שלטנו על אר- חסד] ורגנה ברממא [זמן שלטנו על חשך- דין]". ובזח"ח ע"א: "שמחה בכרנא [מידת חסד]... רגנה בלויא [מידת דין]". אמנם יש לציין שהפסוק נדרש בהקשר סימבולי אחר בזח"א קטג ע"א: "עבדו את יי' בשמחה לקביל עלמא עלאה [בינה] באו לפניו ברננה לקביל עלמא תתאה [מלכות]". 13 וכבר אמרו...: עיין בבבלי ברכות לא ע"א (ועיין בחז"ל). שבת ל ע"ב; פסחים קיז ע"א; שר"ס כד: ג (מהדרת בובר, קב ע"ב).

השפע כפי אשר אמרנו הוא יחלק וישפיע לכל שאר צבאות כפי מעלת כלאחד ואחד כראוי לו כאמרו ולערב יחלק שלל. וזה בסוד אומרו ותקום בעוד לילה ותתן מרץ לביתה.

ועל כן תוכל לדעת כי ענין העבודה נאווה ויקרה עד מאוד. ועל כל

5 פנים תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה לכונן אותה באהבה ולהתפלל

לפניו כפי שאמרנו. וכבר אמרנו בזה הענין בתוכן העתים המזומנים בעתות

התפלה בכל יום ((בספר)) שושן עדות. ועל כל פנים כי עתות העבודה הם

העתים המכוונים למצוא החפץ האמתי ולהתעורר הרצון. ועל כן הוא סוד

אמרו ואני תפלתי לך יי' עת רצון. ועל כל פנים עתים יש למצוא הרצון

10 והחפץ. יש לך לדעת כי ענין תוכן שלש העתים המזומנים לפתות התפלה הם

מיוסדים על דרך העיקר האמתי והוא לפי חילוף עיני היום ולפי חלופם

יתחלפו המדרגות. והנה התעוררנו בענין זה באותו הספר.

ועל כן הואיל והעתים הם מזומנים למצוא הרצון יש לו לאדם לכונן

רעיוניו ולשים מחשבותיו שלא יתרשל להשלים עבודתו לפני בוראו. וצריך

15 האדם להקדים עצמו להכנס לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה הראשונים.

והנה הורנו ז"ל כל הנמנה מעשרה הראשונים שעניינו גדול ועומד במעלת

דוגמא עליונה להיותו מתתקן בתקן נכבד שהשכינה שורה על ראש העשרה

1 כפי לפי ג 2 כראי כפי הראי ג 6 שאמרנו אשר אמרנו בג 8 החפץ חפץ ג
10 לעתות לעדות בג 15 האדם אדם ג / לבית בבית בג 16 והנה ליתא ב /
גדול ליתא ג 17 להיותו להיות בג / ראש ראש ב

2-3 ותקום... לביתה: מעל לא: פו. וכן בוח"ב רטב ע"ב עני הפסוקים נדרשו זה אחר זה. וענין זח"א
כ ע"ב. קו ע"א. קפס ע"א. רכס ע"ב; זח"ב יח ע"ב, ס ע"ב, סז ע"ב, קמב ע"א, רד ע"ב; זח"ג נח
ע"ב, ס ע"א, פו ע"ב, צ ע"א, רמס ע"א. 8 ולהתעורר הרצון: כן שימוש הלשון "לאמטרא"
בזוהר. ענין למשל זח"א רכ ע"ב; זח"ג קיב ע"ב, קפג ע"ב. 9 ואני... רצון: תהי סס: יד. העוה
זח"ג נח ע"ב. כבר בבבלי ברכות ח ע"א הפסוק נדרש בקשר לתפילה בצבור. והעוה זח"א קה ע"ב;
זח"ב קנו ע"א. רנג ע"ב. 10 שלש העתים... : שלשה זמני התפילה מכוונים כנגד שלש מדרגות
בספירות: עהר"ת כנגד חסד, מנחה כנגד דין, וערבית כנגד מלכות. ענין זח"א צה ע"ב, קלב ע"ב, רכס
ע"ב; זח"ב כא ע"ב, קל ע"א; זח"ג סד ע"ב, קכ ע"א, קנו ע"ב. 14-15 וצריך האדם... : בס'
הגעלם עם בקיצור: "צריך אדם ליכנס בביה כדי שימנה בל הראשונים לפי שהשכינה שורה על ראשי
ה' היושבים ראשונה במלכות". 16 והנה הורנו ז"ל... : ענין בבלי ברכות מז ע"ב. והעוה נסח
מדה"נ בוח"א רנה ע"א: "תנן כל הגמנה עם עשרה ראשונים לבית הכנסת נוטל שכר כנגד כלם שבאים
אחריו". ובלשון דומה עם במדה"נ קה ע"א. 16-17 ועומד במעלת... : תנין על עשרה כנגד
מערכת הספירות. העוה זח"ג קכו ע"א: "זכאה הווא בר נש דאמטכח מאינון עשרה קדמאה בבי
כנישתא בנין דברה אמתלים מה דאמתלים ... כולוה תיקונא דנפא [של אדם קדמן האלהי]". או ייתכן
עלעין על עשרה כנגד עשרה מחנות של מלאכים וכמו שהשכינה עומדת מעל המלאכים כך היא שורה
על ראשי העשרה במנין. העוה זח"ב קסד ע"ב: "זאפילו דלא אסינאו בבי כנישתא אלא עשרה... בנין
דכל תקוני דהווא מלך [=שכינה] אינון בעשרה". יש לציין שלפי דימוי אחר בזוהר דוקא האיש הראשון
במנין ולא כל העשרה עומד במדרגת ספירת יסוד ובדוגמתו מתחבר עם השכינה. העוה זח"ב קלא
ע"א: "תא חזי קדמאה דאמטכח בבי כנישתא זכאה חולקיה דאיהו קיימא בדרגא דצדיק בהדי
שכינתא". וענין זח"א רנו ע"א; זח"ג רנ ע"א. ראה תשבי, משנת הזוהר ב, עמ' רע.

ענין המתפלל בכוונת הלב ויודע ליחדו בתפלתו ולשים רוחו ונשמתו הוא עובד לקונו עבודה נכונה בהיותו מרבה ומשפיע משך הברכות ממקור מוצאם עד המקום אשר הם חונים שם. וכבר התעוררנו בספר שושן עדות על ענין זה.

והנה ז"ל התעוררו כפי מנהגם הישר ואמרו בגמ' ברכות כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה שנ' חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא. אל תקרי במה אלא במה. וראיתי בירושלמי סוד ענין אחר על זה והכל מודים שאינו אסור עד שמברך לו בשם. והביאו ראייה אחרת על ענין זה בפסוק אחד כאמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. ודקדוק הענין הוא בקול גדול שהוא עיקר השם. ואמנם כי בברכו אותו קודם שירבה רבוי השפע בתפלתו למעלה הרי זה כאלו קונה אדון אחר לעצמו. ואמנם כי בברכו אותו בבקר השכם קודם שיברך לשם על כל פנים קללה תחשב לו שהוא צריך להקדים עבודת בוראו קודם לכל.

וראיתי ענין סמך בסוד אומרו בבקר יאכל עד זה הקב"ה ולערב יחלק שלל כלומ' מאחר שהוא מתרבה מזוהר השפע בתחלה | בבקר 14 ע"א בסרס יכיר איש את רעהו ולברכו ולקרוא בשמו ולאחר שהוא מתאצל מרבו

2 בהיותו] בהיות בג / ממקור] ממקום ג 3 עדות] העדות בג 8 אחד] אחר בג 9-8 בבקר... גדול] ליתא ג 10 הרי זה] על זה ב ע"ז ג 11 אחד] ליתא ב 12-11 בבקר... לו] ליתא ג 14-12 עבודת... סמך] ליתא ג 14 בבקר יאכל עד] בבקר עד יאכל עד כך לדעת על כי סוד ענין הצורה העכלית יחלק שלל ג 16 לברכו] ולברכו ב

2 בהיותו מרבה... : כוונת התפילה להמשך שפע הברכות מבינה עד מלכות כדי לתת כוח בעליונים ואח"כ בתחתונים. וכן לפי תורת הכוונה בזוהר התפילה עולה לבינה. השווה זח"א רס ע"ב-רי ע"א, רכס ע"א; זח"ב קלג ע"ב; זח"ג רסה ע"ב. כבר בתורת הפרובנציאלית על התפלה המיוחדת לר' יעקב הגזיר מודגש שעיקר הכוונה בברכות העמידה מתרכזות בבינה ובתפארת. בניגוד לזה ר' אברהם בן דוד מוסקיארה סבר שהכוונה בשלש הברכות הראשונות והאחרונות עולה לעילת העילות (אין סוף או כתר) והאמצעיות ליצור הבראשית. עיין שלום, ראשית הקבלה, עמ' 74-78; הנ"ל: *Origins of the Kabbalah*, pp. 208-209. לדיון היקף על תורת הכוונה הפרובנציאלית ויחסה לתפיסתו על ר' עזריאל מנירונה, עיין מרסל גברין, "ר' עזריאל מנירונה-- פירוש התפילה: מהדורה ביקורתית", ח"א עמ' 39 ואילך. 3 וכבר התעוררנו... : לא נמצא. אך השווה במהדורתו על שלום עמ' 330 בחיאר שער החמישי. 4 ז"ל התעוררו... : בבלי ברכות יד ע"א. 5-6 חדלו... הוא: יש ב: כב. 6 וראיתי בירושלמי... : עיין זח"ב רכו ע"ב. והשווה שקל הקדש, עמ' 50, ששם רמ"ל גם כן מביא הדברים בפתיחה "ראיתי בירושלמי". וכן במשכיות כסף, דף 110 א. וראה שושן עדות, עמ' 343. 9-8 מברך... לו: מש: כז: יד. 9 בקול גדול... : כינוי לבינה ע"פ דב"ה: ים. ובלשון הזוהר שם: "ולא איהו אסור עד ומברך ליה ברוז דקול גדול דאיהו עקרא דעמא קדישא". 14 וראיתי ענין סמך... : הפסוק נדרש בהקשר דומה בזח"א קסא ע"ב וזח"ב רסב ע"א. בעת הבקר עכינה מתרבה ומשפעת משפע הברכות לעומת הערב שבו בזמן היא מחלקת השפע לכל הנמצאים מתחתיה / בבקר יאכל עד: בר' מט: כז / עד זה הקב"ה: הגירסה בס' הגעלם דף 68 ב: "זה הב"ה שנקרא עד דכתי' אבי עד". 14-15 ולערב... שלל: בר' שם שם.

העבודה. ולפי הענין נראה כי סוד התפלה עיקר הקרבן היתה עם הכהנים הלוים וישראל. ועל כן הם מעכבין את הקרבן כי בלתי זולתם אין הקרבן נעשה. והתבונן כי עכשיו שבטלו הקרבנות וישראל גלו מעל אדמתם והם בארץ אחרת כהיום הזה תיקון התפלה על אופניו היא העבודה השלימה במקום הקרבנות והעבודות העושיין בענין זה על אדמת קדש. ואמנם יש לך להתעורר כי סוד עבודת התפלה היא מוכנת ועומדת בקיום רעיון המחשבה הנכונה ובלשון ובחיתוך השפתיים והיודוי. והוא ענין נכון לכל | משכיל ודוגמא עליונית להמשיך הרצון והחפץ מעיקר הכל כאשר 13 ע"ב נפרש בסודו בע"ה.

10 ויש לך לדעת כי סוד עבודת מתנה שהיא התפלה המוכנת לו לאדם שלשה פעמים בכל יום כאמרו ערב ובקר וצהריים אשיחה ואהמה וישמע קולי. והם עבודת הבורא על כי הוא מרבה בכוונת התפלה ובתיקונה כח של מעלה ורובי השפע במדות הידועות הרמות והנשאות שהן סוד שמו של הב"ה. וזהו ענין סוד אמרו וברכת את יי' אלהיך על כי הוא ממשיך בתפלתו השפע מן המקור העליון המעמיד הכל ומפרנס הכל על כל אותם המדות סוד שמו כפי אשר אמרנו. ובענין זה מתברך שמו בריבוי השפע היורד. כי גם אמנם סוד

2 והלוים בג 3 אדמתם] אדמתו ג 4 כהיום] כיום ג 5 הגושן] הגעשן ב / קדש] הקדש בג 8 עליונית] עליוני ב עליונים ג / להמשיך] והמשיך בג 9 בסודו] ליחא בג 12 בכוונת] בכוונה בג 15 המקור] המקום ג / הכל] את הכל בג

6 סוד עבודת התפלה... : עבודה עלימה כוללת כוונת הלב וחיתוך הדיבור. גם בזהו מודגש בכמה מקומות חשיבות ענין הדיבור בתפילה. עיין תשבי, משנת הזוהר ב, עמ' רנח. תשבי הציע שבזו"ג קה ע"א נדרש חיתוך הדיבור בתפילה ובתורה בנעימה פולחמסית חריפה... והוא מקביל לקטרונו על ר' משה די ליאון על המתפלספים". ייתכן ע"ש כאן נעימה פולחמסית גם כן. מן הראוי לציין שהצירוף רצון המחשבה" מצוי כבר בר' עזריאל מצירונה ועם פירושו כפי שהעיד תשבי: רצון (= כתר או העכל) הפועל במחשבה (= חכמה) או רצון הגנוז במחשבה. עיין פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 92, הע' 15. אמנם לשונו של רמד"ל קרובה יותר לבישי הזוהרי דעו המחשבה". עיין למעל חז"א סה ע"א. 8 להמשיך הרצון והחפץ: כוונת המיסתית על תפילה להמשיך הרצון האלוהי ממקורו על יתר הספירות עד מדרגת האחרונה ומשם להשפיע על חיי האדם בעולם הזה. כאן כמו בחיבור "שער הכוונה למקובלים הראשונים", עגדפס ע"י שלום, משולבות ביחד מנחות המיסתית והמאית. לדעתו של שלום מחברו של הסקסס הוא ר' עזריאל. עיין שלום, ראשית הקבלה, עמ' 143. ברם לדעתו של משה אידל החיבור נכתב בשלהי המאה ה'א או ראשית המאה ה'ב. עיין אידל, דעת 14 (תשמ"ה), עמ' 42, הע' 45. 12 ערב... קולי: תה"נ: יח. 13 במדות הידועות... סוד שמו: הספירות = עם המיוחד. עיין לעיל עמ' 16:22 ובהע' עם. 14 וברכת... אלהיך: דב"ה: י. וכן נדרש הפסוק בזו"ג רע ע"ב- רעא ע"א (פקודין): "בגין דברכא דברין ב"נ לקב"ה אתי לאמשכא חיינ מקמרא דחיי (= בינה) לעמיה דקב"ה קדישא... ואתי לאתמשכא מתמן לכל עלמא. וכתבי ואכלת ועבנת וברכת את יי' אלהיך ואינון ברכא אריק ב"נ באינון מלין מהווא מקורא עלאה (הלשון כאן "מקור העליון") ואתברכא כל אינון דרגין ומקורין ואתמליין לארקא על כל עלמין ואתברכא כלהו כחדא". עיין לק' עמ' 18-14:362. מכאן עד "חקם בעוד לילה" (עמ' 2:36) הועתק בהשמטת בס' הנעלם, כ"י פאריס 817 דף 68 ב. על חיבור זה ויחסו לס' הרימון, עיין אסי פרבר, "למקורות תורתו הקבלית המקודמת של ר' משה די ליאון", עמ' 71 הע' 13.

בתנועת כך יש מצות הדבקות במצות ומתנועעים אלו בתנועת אלו. וכן הואיל והזכרנו יראת הבורא ית' יש לנו לפרש ולהתעורר בו יראת רבו של אדם אותו המלמדו בדרך הטובה והישרה ומונע אותו מדרכי החשך והאפלה והמדרכי בדרכי התורה לנחול העולם הזה והעולם הבא. ואמרו חז"ל מורא רבך כמורא שמים כי בהיותו ירא לרבו וחושב אמריו בקרבו יעלה האדם למעלות עליונות וידבק בבוראו ובתורתו וילמדהו דעת להלך בדרכי יושר. וגם אמנם כי יראת רבו קשור ביראת הבורא לירא ממנו תמיד. והנה כבוד רבו ויראתו כאמרם ז"ל כפי כבוד המקום | ב"ה ויראתו ועניינו לפי 15 ע"א מעלת בשר ודם. אע"פ שצוה הוא ית' על יראת אביו ואמו של אדם וכבודם ענין רבו גדול מהם על כי סבת האדם האב ואם על זה העולם הוא וסבת רבו על המשיבו לאדם לחיי העולם הבא. ועל כן ענין רבו גדול מאביו ואמו. ולפי' שקול הענין ואמרו מורא רבך כמורא שמים. והנה זה בכלל הידאה כפי מה שאמרנו למעלה להיות דבק זה בזה. והואיל והתעוררנו בענין זה יש להתעורר על ענין העבודה שהיא התפלה. והנה התפלה שהיא העבודה יש לנו להתעורר בעניינה ולסדר סוד התפלה בענין האהבה ענייניה ותכונותיה כפי יכלתינו בע"ה.

עבדו את יי' בשמחה בואו לפניו ברננה. יש להתעורר על כי סוד עבודת הבורא היא עבדוּת התפלה הצריכה לכל אדם להקריב לפניו עבודתו כפי תקון רז"ל. יש לך לדעת סוד עבודתו של מקום הוא בתפלת האדם לפניו באותם העתים המזומנים להתפלל כתיקון התורה. כי על כל פנים התפלות כנגד התמידין תקנום בהיות [ישראל] יושבים על אדמת הקדש ועובדים לפניו בכל יום ויום [בעבודת] הקרבן שהוא סוד העבודה. ואמנם כי התפלה בכל עבודתם היתה ועבודת הקרבן התפלה היתה מזומנת שם בעבודתם. ולפי' הכהנים והלויים וישראל במעמד כולם הם חיקון הקרבן וחיקון

1 וכן וכך ג 2 ולהתעורר] להתעורר בג 3 ומונע] מונע בג 4 בדרכי] בדרך בג / מורא] ומורא בג 6 יושר] העם ב 8 כפי] כפי ה"ק ג / ב"ה] ליתא ב / ועניינו ג 11 המשיבו] עמשיבו בג 12 ולפי'] לפי ב / עקול] עקלו ב / מורא] ומורא בג 14 שהיא התפלה] היא התפלה והיראה ב כי סוד העבודה היא התפלה ג 15 בענייניה בג 17 יש] יש לך בג 20 כתיקון] בתיקון ג 21 התמידין] תמידין בג / הקדש] הקדשה ב 23 ועבודת] ועובדת ג

4 ואמרו חז"ל... : אבות פ"ד מ"ב; אדר"ג נ"א פכ"ז, עמ' 84; בבלי פסחים ק"ח ע"א. 8 כאמרם ז"ל... : עיין אדר"ג שם, עמ' 85. 17 עבדו... ברננה: תה"ק: ב. 21 התפלות כנגד... : עיין בבלי ברכות כ"ו ע"ב. על הקבלה בין תפילה ופולחן הקרבנות ע"פ סימבוליקה הזוורית המתאימה לתפיסת חז"ל, עיין תשבי מענת הזוהר ב, עמ' ריא. 24 ולפי' הכהנים... : שלש מחלקות כן לוי ישראל מכוננת כנגד שלש ספירות המרכזיות במערכת האלוהות חסד דין ורחמים.

שלא יגרום שום חטא או שום גרעון על ידם כפי אשר התעוררנו. ועל זה אמר חכם הרזים אשרי איש ירא את יי' במצותיו חפץ מאוד. וכתוב אשרי אדם מפחד תמיד. והנה זו היא היראה הנכונה. ואמנם כי סבת כל יראה המונעת את האדם מן העבירה כמה היא טובה כפי אשר אמרנו על כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. וכן כל העניינים שמתעסק בהם האדם אפ"י שלא לשמה בא לשמה.

ועל | כן סוד עבודת היראה הוא התחלה להכנס לדבקות 12 ע"ב בוראם. וזהו הפתח להכנס למעלה ולשרות עליו המדות העליונות להיותו שלם במדרגת השלימות. ואם לא חל עליו היראה בתחלה להיותו שלם אצל בוראו להציל נפשו ומורא לא יעלה על ראשו אמנם אינו עיקר לקבל העניינים הנכוחים ואינו כדאי להדבק בתורה ובמצות. נמצא על כל פנים כי בלתי יסוד אין שום בניין יכול לעמוד. ועל כן אין תוכן כל העניינים להיות תכונתם קיימת זולתי ביראה. והנה בהיות האדם ירא תמיד לקונו ידע שיש שם אלוה תמיד המשלם גמול לאויביו וזהו המקיים האמונה תמיד ולא יקל גופו לעשות העבירות וישתדל לעשות המצות להיות לו חלק לעולם הבא. והנה יראת המקום גורמת היות האדם במדרגות העליונות להיותו שלם במדרגות השלימות כפי אשר התעוררנו. והנה ענין סוד היראה הנכונה התעוררנו בה למען יעלה האדם למדרגת האהבה להיותו שלם אצל בוראו בחיבה. וכאשר יכנס יקראו לפניו ברוך הבא יראת יי' שהורה עומדת לעד. הנה כבר עוררנוך על סוד היראה הנכוחה לאותם מוצאי דעת למען אשר יוכלו ללכת לבטח דרכי בעלי האמונה ויהיה יראתו על פניהם לבלתי יחטאו.

ואמנם כבר אמרנו כי סוד גלגלי הדבקים בהם מגלגלים ומתנועעים

1 שום חטא א] ליחא בג 7 להכנס] ליכנס ב 8 בוראם] בורא ב / פתח ג 9 עליו] חליו ג 13 ידע ג / לאיביו] לאיבינו בג 16 היות] להיות ב 17 והנה... התעוררנו] ליחא ב 19 יקרא] קרא בג 21 ויהיה] ותהיה בג / פניהם] פניכם ב

2 אשרי... מאד: תהיב: א. 3-2 אשרי... תמיד: מש כח: יד. 4 מתוך שלא לשמה... : עיין בבלי פסחים נ"ב ובמקבילות. 8 וזהו הפתח...: העוהו זח"א ז ע"ב, יא ע"ב. 9 להיותו שלם... : העוהו לשון זח"א נס ע"א: "כל בר נש דדחיל ליה לקב"ה... עלים בפולחנא דמריה". ועיין זח"ג ע"פ ע"א: "לית דחילו אלא באתר דדעי עלימתא עכ"ח". 10 ומורא... ראשו: ע"פ שופ' יג: ה; עמ"א א: יא. 19 יראת... ועד: תהיב: י. 21 בעלי האמונה: בספרי רמ"ל כינוי למקובלים. עיין שו"ע ערות, ע"ב 370 הג' 319. והעוהו ע"ב 345. ובדומה לכך יעקב בן ששית קרא למקובלים בע"פ "בעלי האמונה האמתית". עיין ס' משיב דבריים נכוחים, ע"ב 158, 168. שימש לשון זה מצוי כבר בהיכלות רבתי פכ"ז (מהדרות ורמיהוד, בתי מדרשות א, ע"ב קס): "לך מאזינים כל בעלי אמונה". ועיין לק ע"ב 16:83 וברע"ע ע"ב / ויהיה... יחטאו: ע"פ עמ"כ יז (ועיין בח"ג). 22 כבר אמרנו... : עיין לעיל ע"ב 17:21-23 וברע"ע ע"ב.

על היותם רואים עונשי התורה כמה הם רבים וחמורים לאותם העוברים על המצות הכתובות בתורה. הם יראים תמיד ועושין המצות מצד אותה היראה כדי שלא יגיעו אליהם אותן העונשים אשר הם כתובים בתורה. נמצאת יראתו בסבה כאשר אמרנו. אמנם כי יראתו טובה אבל אין יראתו כאותו השלמות כאשר הזכרנו באותו הירא הראשון אשר הזכרנו בתחלה. 5

עוד ראיתי והנה יראת החולה | היא על בני אדם. הם אותם 12 ע"א אשר יראתם מאימת הסנהדרין והדיינים אותם המענישים לאותם העוברים על דרכי התורה וענייניה. ומפני יראתם עושה המצות ושומר עצמו מעבור על התורה. נמצא סבת עניינו שאינו מפני יראת המקום אלא מפני יראת הדיינים והסנהדרין. אמנם כי הוא טוב אבל אין יראתו נכונה כפי הראוי לאותם עובדי השם הנכוחים. 10

עוד שבתי וראיתי יראים לשם ולתורתו. והנה סבת יראתם מפני שהם יראים מפגעי הזמן המגיעים על בני האדם. והוא ירא מפני סבת ראותו פגעי הזמן פן יחולו עליו ומפני שרואה לבניו ובני ביתו. והוא ירא פן ימותו בחייו כשאר פגעי הזמן כאשר אמרנו. ובסבה זו ירא מאוד ושומר עצמו מעשות כל רע. אמנם כי סבת יראתו הוא טוב ואין זה היראה השלימה הנכוחה. 15

אבל כל אלה הם סבות טוב להמשיך את האדם לדרך הטובה והנכוחה עד שנמצאו רגליו במישור ובפלא מעגלותיו כאמרו פלס מעגל רגליך וגו'. והנה תוכל לדעת כי סבת היראה הנכוחה היא תיישר את האדם בדרך הטובה והישרה להתנהג בה בסוד הראשון כאשר אמרנו. ועל כל פנים בהיותו יראתו לבלתי יתרחק מקונו ולבלתי יתטנף במנופי העונות כאשר אמרנו זו היא יראה הדבקה באהבה להיות זה עם זה בחיבור אחד. כאשר תמצא בחסידים הראשונים כי כדי לקיים שום מצוה ולא יפחתו שום דבר מענייניה היו יראים תמיד כאמרם ז"ל כל ימי הייתי מצטער על כך כי יראתם היתה בסבת כך כדי 20

3 יגיעו] ליתא ב / נמצאת] נחברת ב נחבאת ג 4 כאותו] באותה ג 5 בתחלה] ליתא ג
9 נמצא] נמצאת ב / סבת] ליתא ב / עניינו ג 10 עובדי] עבדי בג 13 מפגעי] (נכפל) ב / האדם] אדם בג 14-15 פן יחולו...הזמן] ליתא ג 15 ועומד] וירא ושומר ג
16 זה] זאת בג 17 טוב] טובות בג 19 היא] ליתא ג 20 כאשר] אשר בג / בהיותו] בהיות בג 21 זו] זאת ב / הדבקה] ודבקה ג 23 מעניינה ב

14 והוא ירא... : העוה הג'עון בעבודת הקודש עם: "עוד יש ירא אבל הוא ליראתו מפגעי הזמן ותלאותיו שלא יחולו עליו ועל בניו וב"ב [= ובני ביתו] וכו". ועיין בעמ' הקודם הע' 4. 19 פלס... רגליך וגו'. מע' ד: כו. 21 זו היא היראה... : העוה זח"א יא ע"ב-יב ע"א: "פקודא תניינא דא איהי פקודא דפקודא דיראה אתאחדת בה ולא נפקא מיניה לעלמין ואיהי אהבה... בפקודא דא [דאהבה] אצטריך יראה לאתדבק בהאי". עיין לעיל עמ' 3:15 וברע' עם. 24 כאמרם ז"ל... : עיין בבבלי ברכות סא ע"ב.

יִקְצֵץ יִרְאָת מַעְגְלִיּוֹ לַחֲקוֹן אֲרַחְיוֹ וְעִנְיָנָיו פְּעִלְיוֹ.

זאת העצה היעוצה על כל הארץ היראים מאימת שוכן שמי ערץ להנהיג
 יראתם ולהמשיך תכונתם להיות הכל בחיבור סוד העיקר בלא פירוד ענין
 אחר. ואמנם כי דרכי היראה אם היראים מצד עניינים רבים מוחלקים
 5 במחלקותם. כי יש ירא שהוא ירא תמיד למקום לכוונ מעגליו ולישר נתיבותיו
 לבלתי יטנף וילכלך גופו ונשמתו בגיעולי החמאות המטנפים את האדם
 ועושים אותו רחוק מקורבת לבוראו עד אשר נמצא כי סבת יראתו הוא מצד
 האהבה שהוא אוהב מאוד לקונו ודבק בו וכל ימיו הוא ירא לבלתי יתרחק ממנו
 ובל ידחה מקורבתו. זו היראה הנכונה הנמועה בלב עבדי השם הנוערים עליו.
 10 וזהו הנקרא ירא שמים ודאי מיוחד ייחודו במעלתו והסר אל משמעתו. זו היא
 הדרך הנכונה נתונה לעבדי השם למורשה המתנהגים בסוד דת קדושה.
 שבתי וראה תחת השמש. והנה יראת בני האדם היראים מאימת בוראם

3 תכונתם תבונתם ג 4 היראה היראים ב / אם ליתא ג 6 וילכלך וילכלך ג
 7 מצד ליתא ב 8 האהבה מהאהבה ב ליתא ג 9 ובל ליתא ב / ידחה וידחה ב /
 זו זאת היא ב זו היא ג 10 מיוחד מחד בג

2 זאת... הארץ: יש יד: כו. 4 דרכי היראה... : ארבעה מיני יראה: יראת עונשי התורה, יראת
 עונשי הדיינים, יראת פנעי הזמן, ויראת עמים הנכוחה והקשורה באהבת העם. מיון זה מקביל לזח"א יא
 ע"ב: "יראה אתפרש לתלת סטריין... אית בר נש דדחיל לקב"ה בגין דייחון בנהו ולא ימתון או דחיל
 מעונשא דנופיה או דמחניה... אשתכח יראה דחיל לקב"ה לא עוי לעקרא. אית בר נש דדחיל מן
 קב"ה בגין דדחיל מעונשא דהוא עלמא ועונשא דניהגם. תרין אלין לא עקרא דיראה אינון וערשא
 דיליה. יראה דאיה עקרא למדחיל ב"ן למאריה בגין דאיה רב ועלים עקרא וערשא דכל עלמין. פירוש
 דומה מצוי גם באבן גבאי, עבודת הקודש, ענין הייחוד פכ"ו. ועל האפשרות שבפרק זה דיונו על אבן
 גבאי חיסוד על ספר הדימון כבר עמד אפרים גוסליב. עיין מחקרים בספרות הקבלה, עמ' 126. עיין
 לעיל עמ' 25; 12 ובהע' עמ' ולק עמ' 39, הע' 5. כדא להזכיר שאבן גבאי מצטט מספר הדימון
 בתולעת יעקב, לג ע"ב. ראה יעלינק: 2, (1892), n. 2; *Beiträge zur Geschichte der Kabbala* viii, א.
 אלמטן, קובץ על יד ס, עמ' 219 הע' 5; *Roland Goetschel, Meir Ibn Gabbay: Le Discours de la* ;
 36, *Kabbale Espagnole*, p. מקור הספרותי להבחנה בין יראת העונש ויראת הרוממות בחובות הלבבות
 לר' בחיי אבן פקודה שערי פרק ו. עיין תשבי, מענת הזוהר ב, עמ' רפב-רפג. על הבחנה זו בזוהר,
 עיין עס, עמ' רצה. גוסליב הציע שרמז"ל העשפע בענין זה מהבחנה שקבע גיקסילה בשערי צדק
 ושערי אורה בין "היראה הפנימית" ו"היראה החיצונית". אך שימוש לשון זה אינו מצוי בכתבי רמז"ל. זה
 ועוד. ספר הדימון נכתב לפני ספריו התיאוסופיים של גיקסילה. דומה אפוא שרמז"ל העשפע על גיקסילה
 ולא ההפך. עיין שלום: *Major Trends*, pp. 194-95, אטי פרבר, "עקבותיו של ס' הזוהר בכתבי ר' יוסף
 גיקסילה", עלי ספר 8, עמ' 70-83. 5 כי יש ירא... : יראה הנמשכת מן אהבה. השווה זח"ג רסג
 ע"ב (פקודין): "יראת יי ודא איה דחלא דחביבותא דאיה יעקר ויסודא למרחם ליה לקב"ה". ועיין זח"א
 יא ע"ב; זח"ב קפו ע"א; זח"ג נו ע"א. ובפ"י שה"ש לר' עזרא כתיב רמב"ן ב עמ' תכג: "ובגוד
 האהבה אי אפשר שלא תהא בה יראה". והשווה ס' סעמי מצוות לר' יוסף הבא מעונן הבריה, מצות עשה,
 עמ' 18: "אמרו רז"ל יכול הואיל ואמא הכתוב ואהבת את יי אלהיך שהוא מאהבה שיעבוד אדם מאהבה...
 תל ויראת מאלהיך ירא אותו מאהבה". על ידו בין יראה ואהבה בחסידי אשכנז השווה סודי רו"א
 לאלעזר מזורמס בס' ריזאל, ז ע"ב, ס ע"א. ועל האפשרות שרמז"ל העשפע מכתבי ר' אלעזר בקשר
 לענין זה, ראה שלום בספרו הנ"ל, עמ' 226. 10 זהו הנקרא ירא שמים: כלומר ע"י היראה אדם
 תיע לעמים היינו ספידת תפארת / והסר אל משמעתו: השווה עמ"א כב: יד. 12 שבתי...
 השמעה: קד ס: יא.

סוד היראה כי הוא ראשית כל ההתחלות אע"פ שהמדרגה היא גדולה מלמטה למעלה אין היראה נמצאת לבדה כי אם בחיבור. והדבק בה לבדה בלא חיבור כאלו נתפרש מן החיים כי על כל פנים לעולם אין עניינה להיותה לבדה בלא חיבור. ואמנם כי יסוד היראה בחיבור הכל ואזי היראה בשלימותה.

5 תדע לך כי סוד העולם השפל מיוסד על היראה. והנה יש לך להתבונן

על כי המלך הדין את העולם אין קיום העולם ועמידתו בו לבדו אלא כשנתאחו בסוד משפט כאמרו מלך במשפט יעמיד ארץ שאלמלא חיבורו במשפט אין העולם יכול להתקיים. וזהו סוד יש נספה בלא משפט כי כל מי שנתרפה מן החיים על כל פנים נספה מן העולם. כי תדע לך | אמ' 11 ע"ב

10 על ענין אמת צדק ומשפט מכוון כסאך ואין מכוון הכסא בלתי שניהם בחיבור כי אין זה בלתי זה. והמיחד מקום היראה לבדה הרי זה קוצץ בנטיעות כי עולם התחתון צריך להתחבר בעולם העליון. והסוד יסוד שמים כאחד בלתי פירוד. על כן הירא היראה חלה עליו צריך להתנהג בסוד מעלליו לבלתי

2 נמצאת] להיותה נמצאת בג' / בחיבור] וחבור ג' 3 נתפרש] נתפס ב לא נתפס ג' / על] ועל ב 4 יסוד] סוד ב 5 סוד] יסוד בג 6 על] כי על בג 7 חיבור] חסד ב' / במשפט] ובמשפט ב 8 יש] ויש ב' / שנתרפה] שנתרפא בג 9-10 אמ' על ענין] על ענין אמרו בג 10 אמת] ליתא בג 11 קוצץ] מקצץ ג 12 העליון] ליתא ב 13 היראה] והיראה בג

2 אין היראה...: מי שמתדבק במלכות לבדה כאלו מפריד בין כחות הזכר והנקבה בתחום האלוהות ועל כן נתפרש מן החיים שהוא כוח הזכר המרוכז בתפארת או יסוד. העוהו הלשון בעושה עדות, עמ' 345. 4 יסוד היראה בחיבור הכלי: הכוונה להתחברות מלכות (= יראה) עם יסוד (= הכלי). מקור לסימבוליקה זו בס' הבהיר. עיין עלום, "הצדיק". פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה, עמ' 220. והעוהו זח"א יז ע"א, לא ע"א, רנא ע"ב; זח"ב קלד ע"ב, רעו ע"ב; שושן עדות, עמ' 339; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 381; שקל הקדש, עמ' 61. ועיין לק' עמ' 1:129. 5 סוד העולם השפל...: קיום כל הנמצאים למטה מעולם האלוהות בספירת מלכות. העוהו זח"א יא ע"ב: "על פקודא דא [יראת ד'] אתקיים עלמא". 7 בסוד משפט: תפארת שהוא מכריע בין חסד ודין. עיין זח"א קצג ע"ב; זח"ג מ ע"ב, נג ע"א, קג ע"א; שושן עדות, עמ' 366; שקל הקדש, עמ' 54-55 / מלך... ארץ: מש' כס' ד. במובן הקבלי: מלכות (= מלך) מקיימת הארץ (= עולם השפל) על ידי משפט (תפארת או מידת הרחמים). וכן נדרש הפסוק בזח"א רלז ע"א: "זהאי [מלכות] ארץ נמי מלך אקרי ובגינה קיימא ארעא. אמת' בשענתא דאתחדת במשפט כד"א מלך במשפט יעמיד ארץ". אולם העוהו עם קצג ע"ב, רלב ע"ב; זח"ג מ ע"ב. 6-7 שאלמלא חיבורו במשפט...: קיום לעולם תלוי בחיבור תפארת ומלכות שדק מידות רחמים ודין. ובלשון דומה בשושן עדות עם: "בדיות משפט שהוא מדת הרחמים המתחבר בגמ' כדי לבסס דינו וכדי שהעולם יוכל להתקיים לעולם אין נמצא זה בלי זה". כמובן תפיסה זו מבוססת על יסוד האגדי שבבריאת העולם הקב"ה שיתן ביחד מידת הדין ומידת הרחמים. עיין למעל ב"ד יב: ש, עמ' 112-113. 8 יש... משפט: מעי' י: כג. וכן נדרש הפסוק בזורר על הפרדות תפארת ממלכות. עיין זח"ג נד ע"ב: "יש נספה בלא משפט דהא משפט אסתלק מצדק ולא שריין דא בדא". והעוהו עם מ ע"ב, נס ע"ב, רצא ע"ב (אד"ז); שושן עדות עם. 10 צדק... כסאך: תה' פס: ש. צדק ומשפט= מלכות ותפארת וחיבורם הוא קיום ותיקון העולם. העוהו זח"ג נס ע"ב, פה ע"ב, רפז ע"א (אד"ז); שושן עדות עם. 12 עולם התחתון... בעולם העליון: מלכות בבינה. בלשון הזוהר: עלמא תתאה בעלמא עלאה. עיין עלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 65. ייתכן גם שבאן עולם העליון רומז לכלל הספירות מחכמה עד יסוד.

שכלו והנהגתו יתעורר עליו מדה ידועה כנגדו. ועל זה הדרך אמרו ז"ל בסוד אמרו ראה נתתי | לפניך היום את החיים ואת המוט ואת המות ואת 11 ע"א הרע כי בלכת האדם בדרך הטוב יתאצל עליו ויתעורר אצלו מדת הטוב ובלכת האדם בדרך הרע יתאצל עליו מדת הרעה. ואמנם כי ענין כל אדם הואיל והרשות נתונה בידו יש לו לנמות לצד הימין שהוא מדת הטוב. ועל כן 5 אמ' נעים זמירות ישראל שויתי יי' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמום. והנה בהתנהגו בצד שמאל יתעורר עליו מדת שמאל ואזי הדין שורה עליו. ולפי' סוד ענין ההתחלות להיותו מתחיל בצד הימין. ואמנם כי על כן סוד היראה כפי אשר אמרנו והוא ענין סוד אור המורגש שהוא ההתחלה כאשר התעוררנו בסודו בספר שושן העדות. ועל כל פנים יראת יי' מהורה עומדת לעד. 10 ובהמצא אדם תחלה אצל היראה לאחר כן יתעורר אצל האהבה שהיא מדרגה ידועה למעלה כפי אשר נפרש בסודו בע"ה.

והתעוררנו בענין זה בהנהגת הירא את דבר יי' מעבדיו ואותם הדברים מאותם היראים מאימת המלך. מלך במשפט יעמיד ארץ. יש לך להתעורר ולשים את לבך לדעת את אשר בלבבך שלא תטה מדרך החכמה 15 לימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תעשה ובכל אשר תפנה. תדע לך בענין

2 ראה] הנה בג 3 יתאצל] יתנצל ב 4 יתאצל] יתנצל ב / הרע בג 7 יתעורר] התעורר ב 8 ענין] הענין בג / ההתחלות] ליתא בג 9 ענין] הענין ג / אור] ליתא בג 11 לאחר כן] ואח"כ ב / יתעורר] התעורר ב 13 והתעוררנו] והואיל והתעוררנו יש לנו להתעורר בג 15 לדעת] ליתא ב / את] אל ב 16 למען] למען אשר ב

1 אמרו ז"ל... : לא מצאתי מאמר בלשון זו. העוה תנח' פקודי סי' ג; רמב"ם הל' תשובה פי' ה"ג. ועין בהע" 3 2-3 ראה... הרע: דב' ל: טו. 3 כי בלכת האדם... : הענין הרמוז כאן הוא אחד מן היסודות הפולחניים שנקבע בקבלה בכלל ובזוהר בפרט: כנוונא שאדם מתעורר למטה כך הרוח נמשך עליו למעלה. העוה למעל זח"א צם ע"ב, קכה ע"ב. אך לא מצאתי בשום מקום בזוהר שהפסוק מדברים נדרש בהקשר לענין זה. המקבילה הקרובה ביותר שמצאתי במדה"ג לרות ז"ח פב ע"ג: 'ראה נתתי לפניך וכו' את החיים ואת המוט וקדושה ואת המות ואת הרע דשמאלא דיצר הרע'. ועיין עם ענה ע"ג. ובכ"ז מינכן 47, דף 347 ב: "באותה המדה שהאדם מתנהג בה מאציל עליו כח אותה המדה. ועל כן סוד אמרו ראה נתתי לפניך את החיים ואת המוט". יש לציין שהלשון כאן לקוחה מפי' שה"ש לר' עזרא, כתיב רמב"ן ב, עמ תקכה-תלס. והעוה בבלי מכות י ע"ב; זח"א קצה ע"ב; זח"ב מז ע"א; זח"ג נ ע"א. 5 והרשות נתונה: עיין אבות פי' מ"ד / לצד ימין... : ספירת חסד. 6 נעים זמירות ישראל: כינוי לזוד ע"פ עמ"ב כג: א / שויתי... אמום: תה' טו: ח. והעוה כ"י מינכן 47, דף 347 א: 'זאמנם על כי האדם כלול משני הצדדים צריך הנהגתו להיות נוטה אצל הימין כאשר שויתי יי' לנגדי תמיד כי מימינו בל אמום'. 9 כאשר התעוררנו... : דומי שרמד"ל רומז כאן למאמר בשושן האגדות שלא נמצא. עיין במהדורות על שלום, עמ' 330: 'השער הרביעי כולל ז' עניינים... הענין הז' סוד אור המורגש בתוכו עומד על מעמדותו'. אפשר גם כן שהמאמר נכלל בחלק ז' מעגרי החמישי: 'סוד עבודת היראה ועבודת האהבה' (עמ' 331). 10 יראת... לעד: תה' יפ: י. והעוה דרשת הפסוק בז"ח כי תשא מה ע"ג. 11 ובהמצא אדם... : העוה זח"ב רפז ע"א: 'כיון דעארי יראה על רישה דב"ת אתער לבתר אהבה דאיהו ימינא. דמאן דפליח מנו אהבה אתדבק באתר עלאה לעילא'. 13 הירא... מעבדיו: ע"פ עמ" ס: כ. 14 מלך... ארץ: מש' כס: ד. 15 לדעת... בלבבך: דב"ח: ב. 16 למען... תפנה: ע"פ יה"א: ז ומל"א ב: ג.

התעוררו. ועל כן סוד התעוררות כל ההתחלות מלמטה למעלה הוא ענין היראה כאשר אמרנו והוא התעוררות להדבק למעלה לאור באור הגדול ולהדבק אור המורגש באור המושכל להיות הכל אחד. וכבר פירשנו על ענין אבל בהגיענו לסוד הייחוד נפרש סודותיו בע"ה כפי יכלתנו.

5 והנה היראה שצונו בתורה והוא סוד אמרו את יי' אלהיך תירא.

והתבונן ענין הסוד בהיותו אומ' את כי הוא סוד היראה. ואותו תעבוד הדקדוק הוא באותו שהוא למעלה האות והברית. נזכר היראה באת והעבודה באות. וכבר רמזנו בענין סוד ישמעאל ואברהם שנ' בישמעאל בהמולו את ובאברהם לא נאמ' את וכבר פירשנו זה. ועל כן בא להורות את יי' אלהיך תירא כי כך הוא ודאי ואותו תעבוד כפי אשר פירשנו. כי על פנים אין שם מקום העבודה שאילו היה כך יהיה הענין נקצץ ונחלק ואך חלק וודאי אין לקצץ בנטיעות.

והנה תוכל לדעת סוד ענין היראה שהוא ההתחלה ועל אשר הוא מקום

הדין נקרא יראה. ואמנם כי יש לך לדעת על כי האדם כלול מכל הדברים הרוחניים והוא נברא בצלם ובדמות יש לו להתעורר תחלה אצל היראה להיות

ירא מן המקום הזה כי גם אמנם בהיות האדם בענין זה נמצא בסוד דוגמת עליונית. ויש לו לכונן לבו ורעיוניו להשמר ולידוא מפניו תמיד כי המדה גורם לידוא מפניו כל יושבי הארץ. כי בלכת האדם בדרכי היושר כפי התעוררות

3 על ענין] הענין בג 6 ואותו תעבוד] ואותו תעבוד והתבונן ענין הסוד בהיותו אמר ואותו תעבוד ב 8 באת] באותו בג 9 פירשנו] פירשו בג 10 פירשנו] פירשו בג 13 והנה] ואיך ב / והתחלה] התחלה בג 15 יש לו] שלא ב 16 דוגמת] דוגמא בג 17 להשמר] ולהשמר ב

2 לאור באור: ע"פ איוב ל: 5. 3 אור המורגש באור המושכל: מלכות בתפארת. העוה כ"י מנחם 47, דף 374 ב, 375 ע"ב; עקל הקדש, עמ' 94, 123; מעשיית כסף, דף 114 א. העוה ס' הכוזרי א: קפ: "הבגדים הזמורות הם האור המושכל אשר חל בנפשו והאור המורגש אשר חל על פניו". ועין פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 34 הע' 15. כנראה גם לפי ר' עזריאל אור המושכל רומז לתפארת. אמנם העוה לק' עמ' 122: 1-2. 5 את... תירא: דב' י: כ. 6 והתבונן ענין הסוד...: את- יראה= ספירת מלכות. העוה זח"א קיב ע"א-ע"ב: "כתיב את יי' אלהיך תירא וכי לא כתיב אלא את יי' מאי את דא דדנא קדמא אתר דחלא דקב"ה". והעוה עם נג ע"ב, רלז ע"א, רמז ע"א / ואותו תעבוד: דב' עם עם. 7 הדקדוק הוא באותו...: אותו= האות והברית= ספירת יסוד. העוה זח"א קיב ע"ב בהמשך: "אותו תעבוד דא דדנא עלאה דקיימא על האי דדנא תתאה ולא מתפרשא לעלמין את אותו". 8 וכבר רמזנו: עין עוהן עדות, עמ' 340-341. והעוה דדעה מקבילה בוח"ב פו ע"א / בהמולו את: בר"י: כה. 10 כך הוא ודאי: וכן השימוש בזהר ובספרי ניקפיליה להדגעת מעמעות הנדיסית. עין שערי ארה, כרך א, עמ' 149, הע' 3. 11-12 אין לקצץ בנטיעות: במובן הקבלי אין להפריד כוח הגבוי מכות הזכרי, כלומר ספירת מלכות חיתר הספירות. עין עלום, "תעודה חדשה לראשית הקבלה", ספר ביאליק, עמ' 153; תשב"י, מענת הזהר א, עמ' רכא; Altmann, "Moses Harboni's Epistle on Shi'ur Qomah", Jewish Medieval and Renaissance Studies, p. 237, n. 60. 14 האדם כלול...: לשונו של ר' עזרא מצירוה. עין לעיל עמ' 9:13 וברע' עם.

והיא האמונה. וכל בני אדם צריכין להכנס בסוד האמונה שהיא היראה ואם אין יראה אין אמונה כי הכל ענין אחד וסוד אחד. וכל מי שאין בו אמונה אין לו חלק באלהי ישראל כי אין זה בלתי זה כאשר תמצא שאין יום בלא לילה והכל אחד.

5 והואיל ונכנסנו בענין זה יש לך לדעת כי סוד כל ההתחלות מלמטה למעלה הוא זה וסוד כל *ההתחלות מלמעלה למטה הוא התחלת הנקודה העליונה אשר מלמעלה החרס חונה. והיא התחלת ההתחלות החכמה היוצאת מאין כאשר התעוררנו בספר שושן העדות כי בהיות החכמה העליונה נסתרת ונעלמה סוד נקודת מחשבה תעלומה נשגבה היא היוצאת מאין שהוא אפיסת כל | המחשבות שאינו נישג ונתפס על כי הוא אויר קדמון שאינו 10 ע"ב נתפס בשום צד. ואמנם כי שם אמרנו שאין נפש בלתי רוח והוא סוד אמרו גם בלא דעת נפש לא טוב והבן. ואמנם כי סוד הרוח תלוי במקום אחר וכבר פירשנו סוד זה ועניינו. ועל כל פנים סוד החכמה העליונה נחזר להיותו נתפס בבניה ושם נותן כל דודיו ובכחו יוצאות כל ההוויות על תכונתן כאשר

4 והכל הכל בג 5 ההתחלות בג / הגקודה כל הגקודה ג 7 החרס ליתא ב / ההתחלות התחלות ג 12 אחר אחר ג 13 פירשנו פירשו ב פרשו ג / נחזר וחזר ב

1 והיא האמונה: מלכות. עיין תשבי, פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 24 הע' 1; זח"א רל ע"ב; זח"ג סו ע"ב, קצח ע"ב; ז"ח פב ע"א (מדה"נ). על משמעותיות אחרות למילת אמונה בוורה, ראה ליבס, פרקים במילון הזוהר, עמ' 400: "מילת מהימנותא פירושה בוורה הן אמונה ובעיקר חכמת הקבלה, וכן התוכן העיקרי של תורה זו... האצילות והספירות האלוהיות." עיין שושן עדות, עמ' 340; עקל הקדש, עמ' 67 / בסוד האמונה...: בלשון הזוהר: רוא דמהימנותא. העוהה זח"א קמא ע"א; זח"ב רכג ע"א. 2-1 ואם אין יראה...: העוהה זח"א נס ע"א: "ומאן דלא שריא ביה דחלא דמריה לא שריא עמיה מהימנותא." 3 שאין יום בלא לילה: תרגום מילולי ללשון הזוהר: "לית יום בלא לילה." עיין זח"א מ ע"א; זח"ג צג ע"ב, קלד ע"ב (אד"ר). העוהה שושן עדות, עמ' 335. 4-5 סוד כל ההתחלות...: מלכות. העוהה זח"ג נ ע"ב: "ביראה הוא שירותא מתתא לעילא." 6 וסוד כל ההתחלות מלמעלה למטה: חכמה. העוהה זח"א קגד ע"ב: "דחכמה עלאה הוא שירותא דכלא"; זח"ג רצ ע"א (אד"ר). 7 מלמעלה החרס: שופ"ח יג. 7-8 החכמה... מאין: ע"פ איוב כח: יב. הפסוק נדרש בהקשר סימבולי זה כבר אצל תלמידי ר' יצחק סגי נהור. עיין למשל ר' עזרא, פי' שה"ש, עמ' תפג; פי' אגדות לר' עזריאל, עמ' 90, 107. וראה שלום: Origins, pp. 258-59. 8 כאשר התעוררנו: עיין שושן עדות, עמ' 331. 9 נקודת מחשבה: כינוי זה לחכמה והדומה לו כגון "נקודה מחשבתית" שגורים בכתבי רמד"ל. עיין כ"י מינכן 47, דף 359 ב; עקל הקדש, עמ' 8, 25; ס' המשקל, עמ' 110; משכיות כסף, דף 106 ב. על המקור לסרמינולוגיה זו, עיין שלום "לחקר קבלת ר' יצחק בן יעקב הכהן", עמ' 19, הע' 15. 9-10 אפיסת כל המחשבות: כינוי לכתר ע"פ לשונו של ר' עזריאל בפי' האגדות, עמ' 116. העוהה שושן עדות, עמ' 334 ובהע' 16 עם; עקל הקדש, עמ' 23. ראה לק' 240: 2. 10-11 אויר קדמון שאינו נתפס: ע"פ לשון ס' יצירה פ"ב מז'. עיין פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 107 הע' 1. והעוהה לשון זח"ג ב ע"א: "אירא דקיק דלא ידע". על שימוש לשון זה בכתבי רמד"ל, עיין: A. Altman, Studies in Religious Philosophy and Mysticism, p. 174. 11 שם אמרנו...: עיין שושן עדות, עמ' 348. נפש רומזת למלכות ורוח לתפארת (= דעת). העוהה זח"ב כד ע"ב: "ונפשא לא קיימא אלא ברוחא [= הלשון כאן: עואין נפש בלתי רוח]... ורוא דא כתיב גם בלא דעת נפש לא טוב. נפשא בלא רוחא לא איהו טוב ולא יכלא לאתקיימא." 12 ג... טוב: מש יס: ב. 14 ושם... דודי': העוהה שה"ש ז: יג.

והוא הנקרא עולם הזכר. ואמנם כי סוד עולם הנקבה כי סבתה שמאל היא מדת הדין והיא יראת יי'. ועל כן סוד עניינה ראשית לבא אל ההיכל פנימה על כי היא הפתח להכנס. ועל כל פנים הואיל והיא יראת יי' הוא סוד מדת הדין תחלת הכל וראשית הכל הוא ההתחלה להדבק בסוד היראה כדי להכנס פנימה. והואיל והדבר כן תחלת כל העניינים וראשיתם להדבק בסוד ההתחלה. ועל כן אמר חכם הרזים יראת יי' ראשית דעת.

ואמנם כי בהיות זה המקום התחלת הכל מלמטה למעלה הוא סוד אמרו ועתה ישראל מה יי' אליהך שואל מעמך כי אם ליראה. ואמרו ז"ל ודקדקו כפי מנהגם הישר בגמ' ברכות. אמרו אמו יראה מלה זושרתי היא. אין לגבי משה מלה זושרתי היא לגבי בר נש אחרא לאו מלה זושרתי היא. נראה לגבי רוב בני אדם הענין בדרך אחרת שאינה בצורך הדקדוק. אבל יסוד הענין ודקדוקם בו הוא שאמרו לגבי משה מלה זושרתי היא על כי מדרגת משה ומעלתו מקום תפארתו. ועל כן סוד הענין איש האלהים. ואמרו חז"ל בפסיקתא כמו אישה יפרנו ואישה יקימנו. ועל כן לגבי משה מלה זושרתי היא ודאי אבל שאר בני אדם היא מדרגה גדולה להם על כי [היא] ראש אמנה

1 עולם הנקבה] ע"ה נקבה ג / כ] על כי בג כן] כי ב 4 תחלת] ליתא ב 5 פנימה... בסוד] ליתא ג 7 ואמנם] ואמנם כי עולם הנקבה על כי סבתה שמאל היא מדת הדין... והואיל והדבר כן כל העניינים וראשיתם להדבק בסוד בהיות זה המקום... ב 9 ברכות] ליתא ב / אמו יראה] ליתא ב / מלה] מלתא ב 10 מלה] מלתא ב / בר נש אחרא] אנש אחרינא ב 12-13 מדרגת משה ומעלתו] מעלת משה ומדרגתו ג 14 אישה... יקימנו] אישה יקימנו ואישה יפרנו ג 15 גדולה] עליונה ג

6 יראת... דעת: מע א: ז. 8 ועתה... ליראה: דב' יב / ואמרו ז"ל וכו': בבלי ברכות לו ע"ב. 12-13 מדרגת משה...: ספירת תפארת. עיין הקדמה לתק"ו ע"ב; עבודת הקודש למאיר אבן גבאי, חלק הייחוד פכ"ד. על היחס בין אבן גבאי וספר הרימון, עיין לק' עמ' 4:30 וברע"ט שם. 13 איש האלהים: דב' לו: א. ולפי הסימבוליקה הקבלית: איש האלהים= בעל העשייה ומשה נקרא בשם זה משום שזכה בחייו להדבק בעשייה. עיין זח"א ו ע"ב, קצב ע"ב, רלו ע"ב. הסבר קבלי מיוסד על תפיסת האגדה עמשה פרש מאמנתו ונזדווג בעשייה. עיין בבלי שבת פז ע"א. והעוהו לשון הרמב"ם בהל' יסודי תורה פ"ז ה"ו. על הגמולעלות רעיון פרישת משה מאמנתו מן התלמוד לזוהר, עיין ליבס, פרקים במילון הזוהר, עמ' 182-184. יעקב גס כן נקרא בזוהר בעל העשייה אך בניגוד למשה הוא זכה להזדווג בה רק במיתתו. עיין זח"א כא ע"ב-ב כב ע"א; כ"י מינכן 47, דף 336 א. וראה ליבס, 'המשיח של הזוהר', הרעיון המשיח בישראל (ירושלים, תשמ"ב), עמ' 159, הע' 253. 13-14 ואמרו חז"ל בפסיקתא...: עיין פדר"כ וזאת הברכה, עמ' 443: ד"א איש האלהים. א"ד יוחנן אישה יקימנו ואישה יפרנו וכו'. עיבוד מאמר זה מצוי בזח"א רלו ע"ב. וראה שלום: Major Trends, pp. 199-200. לדעתי שלום לא צדק לגמרי כשהוא טען שם בעמ' 396 הע' 143 שבספר הרימון רמז"ל מצטט כל המסיבים והרעיונות מהמאמר בזח"א רלו ע"ב על משה איש האלהים בשם הפסיקתא. שלום מזכיר שם בעמ' 199 קטע אחד מהפסיקתא (פ"א, עמ' 9: "ביום כלות משה כלת כתי וכו') שאין רמז"ל בעצמו מזכיר כאן בכלל לזכות עכ"ל יש רמז עליו בזוהר. לכן זומני שבזוהר המחבר צירף ביחד שני קטעים מהפסיקתא ובס' הרימון הוא רמז רק לשני ומקטע זה דוקא שלום התעלם. 14 אישה... יקימנו: במ' ל: יד (ועיין בח"ג). 15 ראש אמנה: ע"פ עה"ש ד: ח. וכן נדרש הפסוק בזוהר בהקשר לעשייה שהיא ראשית האמנה. עיין זח"ב ג ע"א. והעוהו עמ"ד כנ: ה.

הנגלים והנסתרים. ועל כן יסוד כל ענין באלה הם ובסודם ניכר ונתהווה.
 ונחזור למה שהיינו בביאורו. כי תדע לך סוד העולם הנגלה בהוויתו
 הוא עולם הנקרא ראשית והוא הנקרא חכמה העליונה למעלה סוד נסתר
 ונעלם כך הוא העולם הנגלה הוא ראשית לכל דרכי הנפרדים. וכשם
 5 שהחכמה למעלה נקראת חכמה עליונה כך זו היא נקראת חכמה קטנה כאשר
 נפרש סודו בע"ה. וכבר אמרו חז"ל מאי דכתי' ותרב חכמת שלמה מלמד
 שעמדה הלבנה במלואה. ואמנם כי סוד ענין זה הוא הנקרא יראת יי' על כי
 הוא סוד אמרו ויראת מאלהיך כי הוא סוד בית הדין של משה. ושם מדרגת
 היראה על כי הוא מדרגה הראשונה והפתח מלמטה למעלה כאמרו פתחו לי
 10 שערי צדק אבא בס אודה יה זה השער ליי' צדיקים יבואו בו. ועל שהוא מדת
 הדין אמרו כי היא מקבלת מגבורה של מעלה כי סבתה שומאל. וכבר
 התעוררנו במקום אחר כי עולם אחר של מעלה נקבה | תסובב גבר 10 ע"א

3 בהוייתו והוייתו ב 4 עולם] ליתא ג / ראשית] חכמה ראשית ג / והוא הנקרא] והוא עולם
 הנקרא ב / למעלה] ליתא ב 5 העולם] עולם ב / וכשם] כשם ג 6 למעלה] על
 מעלה ב 8 הנקרא] נקרא ג 9 הוא] ליתא בג / הדין] ב"ד ג 13 עולם אחר]
 עולם בג

4 הוא העולם הנקרא ראשית: כגון שחכמה עליונה היא התחלה לעולם הספירות ונקראת ראשית כך
 מלכות היא התחלה לעולם הנפרדים ונקראת גם כן ראשית. השווה חז"ל לא ע"ב: "כמה דחכמה עלאה
 איהי ראשית חכמה תתאה [= מלכות] ראשית נמי היא". ועיין כ"י מינכן 47, דף 362 ב-363 ב.
 6 חכמה קטנה: מלכות. בלשון הזוהר: "חכמה זעירא". עיין חז"ל קמא ע"ב; וח"ב רלה ע"א; וחז"ל
 סא ע"א. והשווה שושן עדות, עמ' 342 ובהע' 101 ע"ש; עקל הקדש, עמ' 31; כ"י מינכן 47, דף 362
 ב. 7 אמרו חז"ל...: הכוונה לדרשה שחוזרת פעמים בזה: "מאי ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא
 באשלמותא" [בדיק ה'לשון כאן: שעמדה הלבנה במלואה]. עיין חז"ל קג ע"א, וח"ב פה ע"א; ז"ח רות
 פג ע"ב (מדה"ג). דרשת הזוהר מבוססת על המצמד בעמ"ר טו: כו: "כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס
 של לבנה". והשווה שושן עדות, ע"ש הע' 99; עקל הקדש, עמ' 26. ועיין לק' עמ' 7:47-8. הלבנה
 [= מלכות] עומדת במילואה בעת שהיא מקבלת מן חכמה עליונה. השווה חז"ל רצו ע"א (אד"ו): זכד
 נהיר דא חכמה עלאה חכמה דשלמה נהיר כמה דכתיב ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא באשלמותא.
 "חכמת שלמה" ככינוי לשכינה כבר נמצאת בס' הבהיר סי' ג, סה, עז. ועיין עלום, "השכינה", פרקי
 יסוד בהבנת הקבלה, עמ' 279 / ותרב... שלמה: מ"א ה: י. 9 ויראת מאלהיך: ויקי"ט: יד /
 בית הדין של משה: מלכות שהיא מדת הדין הרפה מקבלת עיקר הגשפעתה מספירת גבורה שהיא מדת
 הדין הקשה המכונה גם "בית דין של מעלה". השווה חז"ל קלו ע"א, קפ ע"א, רא ע"א; וח"ב קיז ע"ב;
 חז"ל רלא ע"ב; עקל הקדש, עמ' 11, 80; כ"י מינכן 47, דף 341 ב-342 א. עיין תשובי, מענת הזוהר
 א, עמ' רכז. כמובן, השימוש בית דין של מעלה ובית דין של מטה נמצא כבר במצמד חז"ל. עיין למשל
 בבלי ראש הענה ח ע"א. 10 הוא מדרגה הראשונה...: עיין לעיל עמ' 20:14. ובדומה לזה
 בזהר מלכות נקראת "פתחא". עיין חז"ל לו ע"א, מז ע"ב, נד ע"ב, קג ע"א- ע"ב; וח"ב לו ע"א; וחז"ל
 יד ע"א; ז"ח כי תשא מה ע"ג. 10-11 פתחו... בו: תה קיח: יט-כ. השווה חז"ל ז ע"ב; וחז"ל יד
 ע"א, קנה ע"ב; עקל הקדש, עמ' 70. 12 אמרו כי היא מקבלת...: השווה חז"ל צ ע"ב, רלו
 ע"א. ועיין עקל הקדש, עמ' 80. 5 וכבר התעוררנו במקום אחר: דומי שהכוונה לשושן עדות.
 עיין במהזוהרנו של עלום, עמ' 332 / נקבה תסובב גבר: יד' לא: כא. הפסוק נדרש על זיון בינה-
 נקבה וחכמה- גבר גם כן בזהר ובשאר כתבי רמז"ל.

יוצאים כל ההיות ומתוכה דמות ארבע חיות. על כי סוד זה העולם הנסתר עומד בסוד החכמה הקדומה נסתרת ונעלמה ובכח זה סוד העולם הנסתר מוציא כל ההיות חוצה. וכמו שזה הוא עולם הנסתר בהיותו ונעלם בחקירתו כן יש עולם למטה שהוא סוד עולם נגלה. וזה העולם הנגלה עומד בדוגמת עולם הנסתר וממנו יצאו כל היות הנפרדים למטה. כי סוד העולם הנסתר 5 ההיות היוצאים ממנו כלם בסוד אחד בלא פירוד והוא הנקרא עולם הזכר. ועל כן כל הווייתו בסודו ונעלמים בייחודו. וסוד העולם הנגלה כל ההיות היוצאים מתוכו כולם בענין פירוד והוא הסוד ומשם יפרד. והוא הנקרא עולם הנקבה. ועל כן כל הווייתו כולם בסוד נגלה. ומזה הענין תוכל לדעת כי סוד ייחודו ית' ניכר מסוד העולם ועד העולם כאומרו ברוך יי' אלהי ישראל 10 מן העולם ועד העולם. ומאלו שני העולמות ניכר סוד ייחודו וענין כל ההיות

2 [סוד] ליחא בג 8 [פירוד] ליחא ב 9 [נגלה] נגלה מה בג 10 [העולם] מן העולם בג 11 [ייחודו] עולמו ייחוד ג

1 ומתוכה... חיות: יח' א: ה. בלשון הוורד "חיון עלאין" וכן כנגד ארבע ספירות במרכבה העליונה: חסד דין תפארת ומלכות. עיין זח"א כא ע"א; זח"ב ריא ע"א, רמב ע"א; זח"ג יתרו לח ע"ב-ע"ג (פירוש המרכבה); שעשען עדות, עמ' 331; עשר יסוד המרכבה, כ"י ופיקאן 283, דף 170 א: "סוד חיות עליונות... וכן סוד המרכבה העליונה בייחוד פנים בסוד פנים היות בתוך היות". וראה תשבי, משנת הוורד א, עמ' תיז. כמובן פירוש זה מצוי גם לפני תקופת הוורד. עיין לדוגמה אגרת של ר' עזרא מציונה שגדפס ע"י שלום בספר ביאליק עמ' 156; פירוש ר' יצחק הכהן למרכבת יחזקאל, "לחקר קבלת ר' יצחק בן יעקב הכהן", תרביץ ב, עמ' 12 הע' 61. 4 כן יש עולם למטה: מלכות. ובלשון הוורד: "עלמא תתאה". עיין למשל זח"א קנד ע"ב, קפג ע"ב; זח"ב קמו ע"ב, קסח ע"ב. והעוהו שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 65 / וזה העולם הנגלה...: עיין לעיל עמ' 8:8 ובהע' עם. מלכות עומדת כלפי הנפרדים כדוגמת בינה כלפי הספירות. עיין תשבי, משנת הוורד א, עמ' רכ. 5 וממנו יצאו...: כגון שהספירות נמשכות מבינה כך הנמצאים למטה מהספירות נמשכים ממלכות. כפי שכבר העיר שלום, המונח נפרדים התנגל לקבלה מהפילוסופיה. בספרי הפילוסופים הנפרדים או הגבוליים עם עצם לעשכלים או צורות המפורזות שאין בהן חומר. מאידך גיסא, אצל המקובלים הנפרדים הם הנמצאים למטה מהספירות שהם נבדלים מהאל בזמן שהספירות הן עולם היחוד. עיין שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 62-65. לפעמים רמז"ל צירף ביחד שתי המעמעות. העוהו שעשען עדות, עמ' 347: "סוד המעלות אשר עלינו הם מעלות העשכלים הנפרדים... וכלם הם מעלות נפרדות זו מזו וזו מזו להיותם גבוה מעל גבוה". ועיין לק' עמ' 46 הע' 3. 6 עולם הזכר: בינה. העוהו שעשען עדות, עמ' 343. ובלשון הוורד: "עלמא דדכורא". עיין זח"א צו ע"א, קמו ע"א, קמח ע"א, רמח ע"ב. יש לציין שבזוהר הביטוי עלמא דדכורא רומז גם כן לכלל הספירות מבינה עד יסוד (זח"ב קא ע"א, קה ע"ב; והעוהו כ"י מינכן 47, דף 375 ב) או לספירת יסוד לחוד (זח"א ר ע"א, רמו ע"ב; זח"ב קסה ע"ב). ועיין שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 66-67. 7 ועל כן...: בלשון דומה בעקל הקדש, עמ' 94. והעוהו זח"א רמח ע"א: "היא תקנהו עלאה [= בינה] הוא כלא חד לא הוי ביה פירודא כהאי תתאה [= מלכות] דהא כתיב ומשם יפרד". 8 ומשם יפרד: בר' ב: י. וכן נדרש הפסוק בהקשר לעולם למטה מהספירות כבר אצל תלמידי בית מדרשו של רבי יצחק שני נהור כגון ר' אשר בן דוד ור' עזרא מציונה. דרשה זו חוזרת בזוהר וגם בספרי גיקסילה. עיין שלום, "התפתחות תורת העולמות", עמ' 63-64. למקורות בזוהר שעלום ציין יש להסיף זח"א לה ע"ב, רמח ע"א. 9 עולם הנקבה: מלכות. עיין לעיל עמ' 9 הע' 9. 10-9 כי סוד ייחודו...: יחוד העם מעולם עליון [= בינה] עד עולם תחתון [= מלכות]. עיין לעיל עמ' 6:8 ובהע' עם. 10-11 ברוך... העולם: תה ק: מח; דה"א ס: לו.

תחתיות להכיר בהן לצוד נאדר עליות כי בהשגות המדרגות כמה מעלות טובות לעלות אל המרכבות. ואזי הוא ית' קרוב לקרובים אליו ולקוראי למוליו. והרחוקים מלרדוף אחריו ולהתקרב אליו הוא ית' מתרחק מהם יותר מהרחקתם. ועל כן נאמ' רחוק יי' מרשעים. והנה בהיותו ית' קרוב לקרובים אליו ניכר ונודע בעמים אלהותו ונמצאת מציאתו לישראל חבל נחלתו והורישם תורתו להכיר בה עוצם מעלתו. על כן העם אשר בחר יי' בס לנחלה להיות לו לעם סגולה מובדל מכל שאר העמים לדעת ולהכיר תורתו וייחוד מעלתו לתת להם מקום בין הקרואים מעלות ראשי הנסיכות היושבים ראשונה במלכות כסוד אומרו ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. והנני נכנס בביאור הספר ומהלכיו. וצדיק יי' בכל דרכיו. ובכן צדיקים יראו וישמחו ורשעים עברו ונאנחו. וישרים יוציאו דעת ובתורה יעילו וחסידים יגילו.

ראשית חכמה יראת יי'. יש לך לדעת על כי הוא ית' המציא כל המעלות על מכוונתם מעלות הפנימיות והתיכונות והתחתוניות כל אחד ואחד כפי מעלתו וסודו להיות נמצא בהם ייחודו. כי גם אמנם כפי אשר אמרנו כמה מעלות טובות לעלות אל המרכבות. ועל כל פנים כי סוד מדרגות הפנימיות הרוחניות בהן נכרת ונודע מעלתו וסוד שמו ית' ניכר בהן. והנה תוכל לדעת כי העולמות הנעלמות הן העליונות המורות על סוד ייחודו וכי [הוא] אחד ואפס עוד מלבדו. כי יש עולם הנעלם המעמיד את הכל והוא המוציא כל ההיות וממציאם בסוד כבודו הנעלם והנסתר. ועל כן זה העולם הוא עולם הנסתר אשר הוא העליון והפנימי והעומדים | בסודו מיומי. וממנה 9 ע"ב 20

1 לצור] ליתא ב / בהעגות] בהעגות בג 2 הוא] נכפל) ב / ולקוראי] ולקוראים ב
3 למליו] למליו ב למליו ג / ולהתקרב] והתקרב ב 3-4 מתרחק... ית' ליתא בג
6 להכיר] ולהכיר ב / בס] ליתא ג 7 לדעת] להעיד ג / ולהכיר] ליתא ב 8 לתת] לכונן
בג 11 ונאחו] ונענשו ב / יוציאו] יוסיפו ב 12 כל] סוד כל בג 13 והתיכונות
והתחתוניות] ותיכונות ותחתוניות ג 14 להיות] להיותו ג 16 ונודע] ונודעת בג 17 הוא]
ליתא א 18 כל] את כל ב 19-20 עולם הנסתר אשר הוא] הנסתר ג 20 הפנימי בג

4 רחוק יי' מרשעים: ע"פ מא: ט. כס. 5 חבל נחלתו: דב' לב: פ. 6 העם... לנחלה: ע"פ תה' לג: יב. 7 להיות... סגולה: דב' ז: ו; יד: ב. 8 לתת... הקרואים: ע"פ שמ"א פ: כב. 9-8 היושבים... במלכות: אס"א יד. 9 ונתתי... האלה: זכ"ג ז. 10 וצדיק... דרכיו: תה' קצה: יז. 10-11 ובכן... וישמחו: ע"פ נוסח תפלת מסף ליומים הנוראים. והעוהה איוב כב: יפ. 11 וישרים... דעת: ע"פ מש"ח: י. 12 ראשית... יי': תה' קיא: י. 16 וסוד שמו...: כשימש הרגיל בקבלת מאה היו"ג עם המפורש כולל מערכת עשר ספירות. העוהה לדוגמה זח"א יפ ע"א; זח"ב פו ע"א, צד ע"ב, רכא ע"ב, רס ע"א; זח"ג י ע"ב-יא ע"א, ע ע"א, עז ע"ב, ק ע"ב, רפח ע"א (אד"ז); ששען עדות, עמ' 333-334; שקל הקדש, עמ' 23; כ"י מינכן 47, דף 340 א, 375 ב. 18 עולם הנעלם: ביה עממנה יוצאת כל הספירות. 19-20 עולם הנסתר: ע"פ לעיל עמ' 2:6 ובהע"ש.

חִקְדוּתוֹ וְאִין מִי שְׂיֻכַּל לַעֲמֹד בְּסוּדוֹ עַל כָּל פְּנִים כְּבֵר הַקְדִּימָנו כִּי מִתּוֹךְ הַנְּגַלָּה יֻכַּל הָאָדָם לְהִבִּין בְּהִתְבּוֹנְנוֹת בְּעִנִּין הַנְּסֻתָר כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא כִּי סוּד עִנִּין הַנְּשֻׁמָּה הִיא הַנְּעֻלְמָה וְאִינָה נְגַלִּית וְנִכְרְתָה כִּי הִיא <עלומה ונסתרת אבל בהרבות פעולותיה באיברי הגוף (וא) והאיברים פועלים בכוחה ובסבתה אזי נגלית ונכרת מעלתה. כך הוא הדוגמא על כי הוא ית' נעלם ונסתר *הויית מציאותו אבל מתוך הדבוקו במדרגות הפנימיות מראה בהם כחו ופעולתו ומתוך פעולותיו נכרת מעלתו. ואמנם כי הוא ית' נעלם ונסתר ופעולותיו נגלים מתוך מדותיו על כי הוא פועל בהן פעולותיו ומתוך זה נכרת ונודעת מעלתו.

10 והנה הוא ית' גורם כל מציאות ההיות והכל מאתו והוא עילת כל העילות וסבת כל הסיבות. ואין מי שיוכל לעמוד על ((חִקְרִית)) תכונתו כפי אשר אמרנו. ואמנם כי הוא אחד מיוחד בייחודו ואין לו שני כי הוא ראש לכל ראש וראשון לכל ראשון ואחרון לכל ואפס עוד מלבדו. על כן יש לכל בעל שכל לדעת | ולהכיר בסוד תורתו ולהשתדל אחריה ולמצוא חפץ 9 ע"א בהשגות בענין המדרגות החיצונות והפנימיות את גולות עליות ואת גולות

1 הקדמנו בג 2 כי סוד] ביסוד ב / הנעלמה] הנעלה בג 4 בהרבות] בהראות בג / ובסבתה] בסבת ג 5 הדוגמא] דוגמא בג / נעלם] נגלה בג / הויית] בג הויות א 6 הדבוקו ג 12 אמרנו] אמרו ג 15 בהשגות] בהשגות בג / החיצונות] החיצוניות ב / את] ליתא ב

2-3 כי סוד ענין הנשמה... : העוהו זח"א קג ע"ב: 'ובנין אלו עשרים (= ספירות) דאינון דרגין עלאין בנינייהו אתידע קב"ה ווי לא לא יכלין לאתדבקא ביה. ת"ח דהא נשמחא דבר נש לא אית מאן דיכיל למנדע לה אלא בנין אל"ן שייפין דגופא ואינון דרגין דעבדין אומנותא דנשמחא בני"כ אתידע ולא אתידע. כך קב"ה אתידע ולא אתידע." 6 במדרגות הפנימיות: הספירות. ובלשון הוזהר: "דרגין". עיין שלום: Major Trends, p. 400, n. 29 10-11 והוא עילת... : מנחים פילוסופיים "עילת כל העילות" ו"סבת כל הסיבות" ודומה להם כגון "עילת העילת" ו"סבת הסיבות" רומזים לאין סוף ברע"מ והתיקונים. עיין תשב"י, מעגת הזוהר א, עמ' קיב. ובכתבי העבריים של רמד"ל רומזים לכתר דוקא. העוהו עונון עדות, עמ' 337; שקל הקדש, עמ' 6. אך יש לציין שבכתבי רמד"ל הבחנה מהותית בין אין סוף וכתר איננה ברורה. ראה למשל שקל הקדש, עמ' 23: "כתר עליון... והענין נקרא בסוד אין סוף" (והעוהו לשון זח"א סו ע"ב: "כלא תליא באיירא מרזא דאין סוף"; וזח"ב ככו ע"ב: "נקודה עלאה קדמאה דנפקא מגו דסתים ונגני... סליקו דרזא דאין סוף"). אולם ראה שם, עמ' 100: "בהיות למעלה מן האויר סוד נעלם ונסתר... אם אין להרהר בסוד הנעלם האויר הוך שאינו נתפס כל עשן וכל עשן בדבר אחר שהוא נעלם ונסתר יותר". עיין: p. 855, n. 6 "Margoliouth, 'The Doctrine of the Ether,' בספר הרימון אין כל איזכור לאין סוף כשם עצם. עיין לק' עמ' 2:62-3 ובהע' שם. 15 המדרגות החיצונות והפנימיות: כוחות הסומאה והקדושה. בעל השכל הוא אדם שמענין החפץ בשגיי התחומים הסובב והרע. על מסיב דומה בוזהר, העוהו זח"ב לד ע"א, קפד ע"א. וראה במאמרי הנ"ל עמ' 7 הע' 4. והעוהו הלשון אצל ר' אלעזר מורמס בסודי ריזיא, מהדורת קאמפלהאר, עמ' י: "ומי נוי גדול אשר לו אלהים קרובים [אליו] כ"י אלהיו קרובים למדות הפנימיות ולא אצל המדות החיצוניות." על תפיסת הכוחות הדימוניים בחסידי אשכנז, עיין י. דן, תורת הסוד על חסידות אשכנז, עמ' 184-202; והנ"ל: 17-40 (1980): "Samael, Lilith, and the Concept of Evil in Early Kabbalah," AJS Review 5 / את גולות... : יהו' סו: יס.

למשכילים החכמים יודעי חן ומביני מדע. והמעלות הן מעלת התורה שבכתב
 המפתח שהוא כלל כל המפתחות ומעלת הנביאים שהיא למטה מהתורה
 שבכתב ועומדת תחתיה כדוגמת העמודים תומכי הבית ומעלת הכתובים
 שהוא מעלה אחרונה מהמעלות שהזכרנו. ואמנם כי בסוד שלש מעלות אלו
 5 תמצא החכמות השכליות הידועות למשכילים כי על כל פנים בסוד מדרגות |
 אלו כל ענין נדרש לשואל חכם ומבין מדעתו. ומשם והלאה למעלה 8 ע"ב
 ממדרגות אלו שהוא למעלה ממדרגות תורה שבכתב על כל פנים הוא דבר
 הנעלם והנסתר שאין אדם יכול לעמוד עליו. אבל מתוך הנגלה יוכל האדם
 להבין הנסתר. וכבר אמרו ז"ל בסוד השבעה רקיעים בגמ' חגיגה ואמרו כי
 10 מן השביעי ולמעלה אין אדם יכול לעמוד עליו. ופירשו בסוד אמרו ולמקצה
 השמים ועד קצה השמים. ואמרו עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן והלאה
 במופלא ממך אל תדרוש וכו'. ועל כן כל ענין וכל פשר הוא בתורה שבכתב
 בשני המעלות הידועות אשר הזכרנו בתחלה. הלא הם יודוך ויאמרו לך.
 על כן הוא ית' אחד מיוחד ונעלם חקירתו ונסתר היותו. והוא ית' ראש
 15 וראשון לכל יתר המציאות מהנמצאים וכולם תלוים בכוחו ועומדים בסיבתו
 והוא הוא הגורם מציאותם. ואמנם כי אף על פי שענין מציאותו נסתר ונעלם

3 תחתיה) תחתיו בג 6-7 למעלה... שהוא] ליתא בג 7 תורה] ליתא ב 11 והלאה]
 ואילך ב 15 וראשון] וראש ב / תלוים] נתלים בג 16 הגורם] ליתא ב

1 יודעי... מדע: ע"פ קה' ט' א ודנ"א: ד. 2 המפתח...: תפארת. השווה עושן עדות, עמ' 336. ועין לק' עמ' 4:43. כמובן מפתח הוא סמל פאלי מובהק ואצל רמד"ל רומז לכוחות הזכריים במערכת הספירות, היינו תפארת או יסוד. ראה לק' עמ' 3:155. עד שהספקתי לבדוק, שימוש זה מצוי בוודאי במאמר אחד ועם הוא סמל לספירת חכמה דוקא שפעולתה לפתוח רחם ספירת בינה. עיין זח"א ג ע"ב: "בראשית [= חכמה] דא מפתחא דכלא סתים ביה". על הסבר קטע זה כפולמוס נגד הנצרות, ראה יהודה ליבס, "השפעות נוצריות על ספר הזוהר", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב (תשמ"ג), עמ' 52-53.
 3 העמודים תומכי הבית: יכין ובוטנז = נצח והוד. עיין לעיל עמ' 11:7. 3-4 ומעלת הכתובים...: מלכות. השווה מאירת עינים ליצחק דמן עכו, עמ' ה. 6 חכם ומבין מדעתו: עיין מענה חגיגה פ"ב מ"א. 6-7 ומשם והלאה...: מספירת בינה ולמעלה אין שכל האדם יכול להשיג שום דבר. השווה זח"א א ע"ב, ל ע"א, פה ע"ב, קנד ע"ב; זח"ב קכו ע"ב, קלס ע"ב; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375-376; שקל הקדש, עמ' 9. וראה שלום: Major Trends, pp. 220-21.
 8 מתוך הנגלה...: השווה הלשון בוח"א קנד ע"א: "מו דאתגליא אתי בר נש לסתימאה". 9 וכבר אמרו ז"ל...: רמד"ל מצדף שני מאמרים מבבלי חגיגה יא ע"ב ויג ע"א. על זה כבר העיר שלום, סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 371 הע' 2. זה ועוד, המשפט "אין אדם יכול לעמוד עליו" תרגום מילולי מלשון הזוהר: "לית מאן דיכיל למיקם עליה". עיין זח"ב כב ע"א. ז' רקיעים כנגד ז' ספירות הבנין והרקיע השמיני כנגד בינה שהיא למעלה מהענה. השווה זח"א פה ע"ב; ס' המשקל, עמ' 77; תשבי, מענת הזוהר א, עמ' תיו. ולק' עמ' 16:94. על רקע הגנוסטי למחסיב של רקיע השמיני מעל ראשי החיות כבר העיר שלום בספרו: Jewish Gnosticism, Merkabah Mysticism and Talmudic Tradition, pp. 65-66. 10-11 ולמקצה... השמים: דב' ד: לב. הפסוק נדרש בהקשר דומה בוודאי ובעשאר כתבי רמד"ל. השווה למשל זח"א א ע"ב; זח"ב קלו ע"א, ריא ע"א; שקל הקדש, עמ' 36-37.
 13 בשני המעלות הידועות: אהבה ויראה שהן כנגד תפארת ומלכות / הלא... לך: איוב ח: י.

- יג** שלא להלוות ברבית שנ' ולאחיך לא תשיך.
- יד** שלא לאחר פעולת שכיר שנ' לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקך.
- טו** שלא למנוע עבוס העני בשעה שהוא צריך לו שנ' לא תשכב בעבוטו כלום'
לא תשכב על משכבך ועבוטו עמך. |
- 5** **יו** שלא לאכול על הדם שנ' לא תאכלו על הדם. 8 ע"א
- יז** שלא לעמוד על הדם שנ' לא תעמוד על דם רעיך.
- יח** שלא לקלל לשום אדם אחריו שנ' לא תקלל חרש.
- יט** שלא לילך רכיל שנ' לא תלך רכיל בעמך.
- כ** שלא ישנא בלבו לשום אדם בישראל שנ' לא תשנא את אחיך
בלבבך. 10
- כא** שלא ליקום שנ' לא תקום ולא תמור.
- כב** שלא ליקרב בעריות המביאים לידי גילוי ערוה שנ' לא תקרבו
לגלות ערוה.
- כג** כן כתבנו אותם אשר מצאה ידינו הצריכות בכל עת. ואף על
פי כי הכל צריך כדי לדעת ולהכיר לבורא האמתי ועוצם נפלאותיו בענין
מצותיו אבל הוצרכנו לכתוב אלו כדי שנוכל לעבוד לבורא הכל במה
שיצטרך בכל יום. ואמנם הרבה מצות הדבקות באלו כאשר אמרנו נפרש
בהם כפי יכלתנו בע"ה. יי' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא
עצות מרחוק אמונה אומן. ביי' תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו. גדלו ליי'
אתי ונרוממה שמו יחדיו. 20
- שער החלק הראשון.
- הנה יש לך לדעת כי ענין סוד מדרגת החכמות השכליות הן בשלש
מדרגות התורה על כי התורה נחלקת לשלשה חלקים והן מעלות ידועות

7 לשום] את שום ג 9 ישנא] לענא ג / בישראל] מישראל ג 12 ליקרב] יקרב ג
14 כתבנו] כתבתי ג 15 כדי] ליחא ג / האמת] האמתית ית' ג 16 במה] כמו ג
22 בעלש] בעלש דרכים ג 23 מעלות] מדרגות ב

1 ולאחיך... תשיך: דב' כג: כא. 2 לא... בקך: ויק' יט: יג. 3-4 לא... בעבוטו: דב' כד: יב.
5 לא... הדם: ויק' יט: כו. 6 לא... רעיך: שם שם טז. 7 לא... חרש: שם שם יד. 8 לא...
בעמך: שם שם טז. 9-10 לא... בלבבך: שם שם יז. 11 לא... תמור: שם שם יח.
12-13 לא... ערוה: שם יח: ו. 18-19 יי'... אומן: יש' כה: א. 19-20 ביי'... יחדיו: תה' לד:
ג-ד. 23 על כי התורה נחלקת...: שלשה חלקי המקרא ומיני החכמות הקשורים בהם מכוונים כנגד
עלש מדרגות בספירות: תורה כנגד תפארת, נביאים כנגד נצח והוד, וכתובים כנגד מלכות. העשוה זח"ג
לה ע"א: שושן עדות, עמ' 337. קורלציה סימבולית זו מופיעה לפני תקופת הזוהר. עיין למשל פי' האגדות
לר' עזריאל, עמ' 48-49; סודרוס אבולעפיה, שער הרזים, כ"י ניו-יורק בהמ"ל 1887 Mic. דף 58 ב.

מצות לא תעשה. כבר התעוררנו בתחלה על ענין מצות עשה שהן כנגד זכור ומצות לא תעשה שהן כנגד | שמור. וגם אמנם כי רמזנו 7 ע"ב בסודותם אע"פ שנרמזו יותר בע"ה בהגיענו בחלוק החלקים בכל אחד ואחד. והואיל ואמרנו בענין מצות עשה כפי אשר מצאה ידינו יש לנו להתעורר בענין מצות לא תעשה כמו כן. והנני נכנס בהם ולסדר אותם בתכונתם בענין זה.

א שלא לעלות במחשבה בשום צד שיש אל אחר זולתי יי' אחד שנ' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני.

ב שלא לעשות פסל ולא יעשו לו שנ' לא תעשה לך פסל וכל תמונה.

ג שלא להשתחות לע"ז שנ' לא תשתחוה להם וגו'.

ד שלא לעשות ע"ז אפי' לאחרים שנ' ואלהי מסכה לא תעשו לכם.

ה שלא לעשות צורות ולא ליופי ואע"פ שאין עובדין אותן שנ' לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשון לכם.

ו שלא להקים מצבה שנ' ולא תקים לך מצבה אשר שנה יי' אלהיך.

ז שלא לפנותו בצורות ע"ז שנ' אל תפנו אל האילילים.

ח שלא ליטע בעבודת זרה ולא משביעין בה כלל שנ' ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך.

ט שלא תתור אחרי מחשבות הלב וראיית העינים שנ' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם.

י שלא ימנע מלהלוות לעני שנ' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' ורעה עיניך באחיך האביון וגו'.

יא שלא למנוע מלהחיות וליתן מה שהוא צריך שנ' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון.

יב שלא יתבע המלוה בחובו כשידע שהוא עני ולא יצר לו שנ' לא תהיה לו כנושה.

1 מצות לא תעשה... יכליתו בע"ה] ליתא ב 5 נכנס בהם ולסדר] מסדר ג 7 אחד] ליתא ג 18 תתור] לתור ג 22 מלהחיות] להחיות ג

8 לא... פני: עמ' כ: ג. 9 לא... תמונה: עמ' ד. 10 לא... להם וגו': עמ' שם ה. 11 ואלהי... לכם: ויק' יט: ד. 13 לא... לכם: עמ' כ: כ. 14 ולא... אלהיך: דב' טו: כב. 15 אל... האילילים: ויק' יט: ד. 16-17 ושם... פיך: עמ' כג: יג. 18-19 ולא... אחריהם: במ' טו: לפ. 20-21 השמר... האביון וגו': דב' טו: ט. 22-23 לא... האביון: עמ' טז: ז. 25 לא... כנושה: עמ' כב: כד.

- כ להוכיח החוטא שנ' הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חמא.
ובכאן סדרתי ענין התוכחות.
- כא להדר לחכמים שנ' מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ובכאן
סדרתי אהבת החכמים וְכַבּוּדָם וְדַבּוּקָם בָּהֶם.
- 5 כב לכבד אב ואם שנ' כבד את אביך ואת אמך. ולידא מהם שנ'
איש אמו ואביו תיראו.
- כג לפרות ולרבות לקיים זרע על פני כל הארץ שנ' פרו ורבו.
כד לבעול במתנה וקידושין שנ' יקח איש אשה וְזָבָא אליה.
- כה לימול את הבן לשמונה ימים שנ' וביום השמיני ימל בשר ערלתו.
- כו ליבם אשת האח שנ' יבמה יבוא עליה. 10
- כז לחלוצ ולבסם שנ' וחלצה נעלו מעל רגלו.
- כח לעשות כל אחד ציצית לעצמו שנ' ועשו להם ציצית על כנפי
בגדיהם לדורותם.
- כט להניח תפילין שנ' והיו לטוטפות בין עיניך.
- 15 ל לקבוע מזוזה על הפתח שנ' וכתבתם על מזוזות ביתיך ובשעריך.
- לא לקרוא קרית שמע בכל יום שנ' והיו הדברים האלה אשר אנכי
מצוך היום על לבבך.
- לב ללמד בנך תורה וגו'.
- עד כאן אותם המצות הצריכות לו לאדם בכל יום והם בדרך כלל.
20 ואמנם כי הם כלל גדול וענין גדול בפרטיהם והם במצות עשה בכלל זכור
כאשר אמרנו בתחלה. ואמנם כי יש מצות אחרות דבקות בהן כאשר תמצא
בסוד גלגלי התנועה שיש גלגלים הדבקים בהם ומתנועעים בסוד תנועתם
כך תמצא מצות שהם דבקות באלו אשר הזכרנו. ובעזרת האל נתעורר בהן
כפי היכולת.

1 להוכיח] להוציא את ב' להוכיח את ג' 3 מפני... תקום] ליתא ג' 11 וליבם] ליבם בג'
12 לעשות ציצית כל אחד לעצמו בג' 18 בנך] לבניו ב' בניו ג' / וגו'] שנאמל ולמדתם אותם את
בניכם וגו' ב' 19 אותם] ליתא בג' 23 דבקות] דבקות ב'

1 הוכיח... חמא: ויק' י: ז. 3 מפני... זקן: עם שם לב. 5 כבד... אמך: שמ כ: יב.
6 איש... תיראו: ויק' י: ג. 7 פרו ורבו: בר' א: כח. 8 יקח... אליה: דב' כב: יג.
9 וביום... ערלתו: ויק' י: ג. 10 יבמה... עליה: דב' כה: ה. 11 וחלצה... רגלו: עם שם ט.
12-13 ועשו... לדורותם: במ' ט: לח. 14 והיו... עיניך: דב' ו: ח. 15 וכתבתם...
ובשעריך: עם שם ט. 16-17 והיו... לבבך: עם שם ו. 21-22 כאשר תמצא בסוד גלגלי
תנועה: הגוהר רמב"ם הלי יסודי התורה פי"ג ה"ב; הנ"ל מ"ג ח"א פ"ב, ח"ב פ"ד. ובוח"ב י ע"ב:
"כמה דאינון שבעה רקיעין ואית אחרנין דדבקי בהו ומתפשטי ונפקי מניהו".

וביום השביעי תשבות.

- יא** לקדש את המועדות שנ' בהם מקראי קדש. ולשבות בהם שנ' לא תעשו מלאכה. ובכללם לשמח לעניים חלקם [שנ'] ואכלו את חוקם.
- יב** לשבות בראשון של חדש השביעי שנ' בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון. והוא יום תחלת מעשיו של הקב"ה ויום הדין לדורות. ובכאן סדרתי כל התפלות בסוד נורא תהלות. וסוד השופר ותקיעתו לעם נבחרים להנצל ממעונות אריות ומהררי נמרים.
- יג** להתענות בעשרה ימים לחדש שנ' אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשותיכם.
- יד** לישב בסוכה שנ' בסכות תשבו שבעת ימים. וליטול לולב וערבה בשמחת ערבה שנ' ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל.
- טו** לאהוב כל אדם מישראל דכתי' ואהבת לריעך כמוך. להתיחד כל האיברים עצם אל עצמו להיותם גוי אחד בארץ.
- טז** יו להלוות לעני שנ' העבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו.
- יז** להשיב המשכון לבעליו כבוא השמש שנ' השב תשיב לו ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה.
- יח** לתת שכר שכיר בזמנו שנ' ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא | את נפשו. 7 ע"א
- יט** לאהוב את הגר הבא להתגייר ונכנס תחת כנפי השכינה שנ' ואהבתם את הגר.

11 [בשמחת ערבה] בשמחה ב 14 [עצמות] עצמות ג / להיותם] להיות ג 16 [כבוא] כבא ג

1 וביום... תשבות: שם כג: יב. 2 מקראי קדש: ויק' כג: ד. 3-2 לא תעשו מלאכה: השווה שם שם ז, ועוד. 3 ואכלו... חוקם: בר' מז: כב. 4-5 בחדש... שבתון: ויק' כג: כד. 7 ממעונות... נמרים: שה"ד: ח. 8-9 אך... נפשותיכם: ויק' כג: כז. 10 בסכות... ימים: שם שם חב. 11-12 ולקחתם... נחל: שם שם ט. 13 ואהבת... כמוך: שם ים: יח. 14 עצם... עצמו: יח' לו: ז / גוי אחד בארץ: שמ"ב ז: כג. 15 העבט... לו: דב' פו: ח. 16-17 השבו... צדקה: דב' כז: יג. 18-19 ביומו... נפשו: שם שם פו. 20 ונכנס תחת כנפי השכינה: כלומר במדרגה האחרונה בעולם הספירות. וזוהי משמעות המיספית של התואר "גר צדק": הגר זוכה להתקשר במדרגה הנקראת צדק [היינו שכינה]. לעומת זה מי שנוליד יהודי יכול להדבק בספירת יסוד. עיין זח"א יג ע"א; זח"ב ע ע"א; זח"ג יד ע"א- ע"ב, קסח ע"א; שוען עדות, עמ' 340. ולק' עמ' 10:212. וראו: J. Wijnhoven, "The Zohar and the Proselyte," *Texts and Responses*: Studies Presented to Nahum Glatzer, pp. 123-25. כמוכן שימוש "תחת כנפי השכינה" בהקשר לענין גרות נמצא כבר במאמרי חז"ל. עיין למשל בבלי שבת לא ע"א; יבמות מז ע"ב; מכילתא דרשב"י שם יח: ו, עמ' 130. וראה רמב"ם, משנה תורה, הל' איסורי ביאה פי"ג ה"ד. אולם השווה בבלי בבא מציעא פד ע"א; שר"פ מז: ב. 21 ואהבתם... הגר: דב' י: יט.

- ב לעבוד אותו בעבודת התפלה בכל יום ויום. וכבר אמרו ז"ל אין עבודה אלא תפלה שנ' ועבדתם את יי' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך. והעבודה מתחלקת לשני עניינים לצד היראה ולצד האהבה. והיראה והאהבה הן מדרגות ידועות גבוה מעל גבוה.
- 5 ג לאהבה את השם להיות אהבתו דבקה בו שנ' ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. ובכאן סדרתי סוד ענין התפלה ותכונתה. לישרים נאווה תהלה.
- ד לקדש את שמו כאמרו ונקדשתי בתוך בני ישראל. ובכאן סדרתי קדוש הקדושה שלשה פעמים בכל יום וענין שלש הקדושה.
- 10 ה ליחד את השם בייחודו שנ' יי' אלהינו יי' אחד. וסוד ענין זה למשכילים הנאהבים אשר נסה עליהם הרוח והמה בכתובים היודעים ליחד ולדעת כי הוא אחד ואפס עוד מלבדו. |
- ו לדעת ולהכיר את השם המיוחד ולהשתדל אחר שמו לדעת 6 ע"ב אותו ולהכירו שנ' וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד.
- 15 ז לברך את השם בברכת הזן לאחר אכילתו שנ' ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך.
- ח ללמוד תורה בכל יום שנ' והגית בו יומם ולילה. להיות האדם מצוי בתורת השם תמימה.
- 20 ט ליתן צדקה לעני ולהשלים נפשו שנ' פתוח תפתח את ירך לאחיך לענייך ולאביונך.
- י לקדש את השבת שנ' זכור את יום השבת לקדשו. ובכלל זה לנוח בו שנ'

1 יום] ליחא ג 2 אלהיכם] ליחא ג 8 ונקדשתי] ונקדשתי ג 9 קדוש] קדושת ב / עלשה... יום] בכל יום ג"פ ג / וענין] וענין ב 10 ליחד] לידע וליחד ג / בייחוד] וייחוד ב 11 הנאהבים האהבה ב / נסה] נחה בג 12 מלבדו] נכפל) א 22 בו] ליחא ב

2-1 אמרו ז"ל...: בנוסח זה מצאתי רק במדרש מעלי א: ד, כא ע"ב, ומשם ביל"ש ח"ב סי' תתקכט. השווה ח"ב קטו ע"ב (פקודין). 2 ועבדתם... מימך: שמ' כג: כה. 3 והעבודה מתחלקת...: כבר אצל חז"ל נקבעה הבחנה בין שני מיני עבודה: עבודה מאהבה ועבודה מיראה. עיין א. אורבך, חז"ל פרקי אמונת ודעות, עמ' 350 ואילך. על הבחנה דומה בגוף הזוהר, השווה ח"א יא ע"ב; ח"ב רסו ע"א; ח"ג רסג ע"ב (פקודין), רסו ע"א. לרוב ע"פ סימבוליקה הקבלית מידות אהבה ויראה הן כנגד חסד ודין. ברם דומי שכאן כמו בזוהר יראה קשורה במלכות ואהבה בחסד. עיין תשב"י, מעגת הזוהר ב, עמ' רפז-רפת, רצד. 4 גבוה מעל גבוה: קה"ה ז. 5-6 ואהבת... מאודך: דב"ה 7 לישרים... תהלה: תה"לג: א. 8 ונקדשתי... ישראל: ויק' כב: לב. 10 יי'... אחד: דב"ה ד. 11 נסה... בכתובים: ע"פ במי יא: כו (עינין בח"ג). 14-15 וידעת... עוד: דב"ה ד: לט. 16-17 ואכלת... אלהיך: עם ח"י. 18 והגית... ולילה: יהו"א ח. 19 בתורת יי' תמימה: ע"פ תה"י: יח. 20-21 פתוח... ולאביונך: דב"ה: יא. 22 זכור... לקדשו: שמ"כ: ח.

לעבודת הבורא ית' ולהיותו עומד להבין בענין סוד דרכי העבודה הראויה ליראי השם ולחושבי שמו. וגם אמנם בו ענין עבודתו ית' אין אדם יכול לכונן העבודה כפי הראוי אבל כפי הכח יש לכונן הכוונה לעבודתו ולהשתדל אחריו כאמרו אחרי יי' תלכו וגו'. וגם אמנם כי כוונתי סדרתי בספר הזה ענייני המצות הצריכות לו לאדם תמיד ולא סדרתי כל המצות כי הן רבות ורובן אינן נוהגות בזמן הזה. ועל כן סדרתי אותן אשר מצאה ידי הצריכות בכל זמן תועלת האדם בהן לעבוד לבוראו כי בהן ובעשייתן עושה האדם את נפשו. והוא מובדל מיתר הנבראים אשר הם מתחת גלגל הירח ולמטה. ואמנם כי סודם ותכונתם הוא על סדר הזה. יראו את יי' קדושו כי אין מחסור ליראיו.

5

10 כל המצות שנתנו למשה בסיני הן על שני | דרכים בעשה 6 ע"א ובלא תעשה והם כנגד זכור וכנגד שמור. מצות עשה כנגד זכור ומצות לא תעשה כנגד שמור. ואמנם כי הענין הוא בדרך סוד העיקר האמתי. זכור בו כלל מצות עשה. פקודיהם במספר כל זכר. שמור בו כלל מצות לא תעשה. ולנקבה ערכך בשקל הקדש תקח. ועל כן המצות הן בדרך הזה. והנה באתי לסדר כפי כחי ואוני אותם אשר מצאה ידי כאשר אמרנו. וסדר תכונתם הוא בענין זה. וחלקתי הספר לשבעה חלקים לכונן בו סוד המצות והחוקים וסוד העבודה והיראה כדת יצוקים. ואתחיל בעזרת הנותן לאדם דעת.

15

מצות עשה:

א ליראה את השם הנכבד והנורא ית' שנ' את יי' אלהיך תירא.

20 וכת' ויראת מאלהיך אני יי'. וזהו ראשית הכל כאמרו ראשית חכמה יראת יי'.

1 ולהיותו ב להיות ג / להבין להביא ב / דרכי ב ג 4 סדרתי לסדר בג
 5 תמיד] ליתא ג 6 בכלל לכל ג 12 העיקר] עקר ב 13 מצות... שמור] ליתא ב
 14 ערכך] ליתא ג / הזה] ליתא ב זה ג / לסדר] לקצר בג 15 ואני] ליתא ג
 16 והחוקים] חוקים ב 20 וכת' ליתא ג

2 ליראי... שמו: מל' ג: סז. 4 אחרי... וגו': דב' יג: ה. 5 המצות הצריכות... : מן הראוי לציין שבסוף חלק הראשון על ספר המצות הרמב"ם קבע ששים מצות הכרחיות ע"הם מתחייבות לכל איש שהגיע לפרקו מיראל בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובכל ענין. מהמצות האלו רמז'ל מזכיר ארבעים ושבע במשך דיונו בחלק הראשון על ספר הרימון. סבור להניח שרמז'ל הושפע מהרמב"ם. 7 עושה האדם... : עיין לק' עמ' 1:111 ובהע' ע"ם. 9 יראו... ליראיו: תה' לד: י. 11 מצות עשה... : לדעתי מקור הקבלי למין זה ר' עזרא מנירונה. עיין פי' שה'ש, כתבי רמב"ן ב, עמ' תצו- תצו. 13 פקודיהם... זכר: במ' ג: לד. 14 ולנקבה ערכך: ויק' כז: ו / בשקל הקדש תקח: במ' ג: מז. השווה זח"א לג ע"ב: "בשקל הקדש דא רוח הקדש" [= מלכות]. 19 את... תירא: דב' ו: יג. 20 ויראת... יי': ויק' יט: יד / וזהו ראשית הכל: מצוה ראשונה במין המצות היא יראת ד' המסתמלת ספידת מלכות שריא ראשית הכל מלמשה למעלה. עיין זח"א ז ע"ב; ע"ם יא ע"ב: "פקודא קדמאה דכלא ואקרי פקודא דא יראת ה' דאקרי ראשית... ודא איהו תרעא לאעלא נו מהימנותא וכו"; זח"ג נו ע"ב, קח ע"א: "מזו ביראה כד"א ראשית חכמה יראת יי' ודא מלכות שמים... וע"ד האי בקדמיתא הוא דכלא" / ראשית... יי': תה' קיא: י.

ולבלתי ימחה שם המחבר הנזכר. ואמ' שמתי רעיוני וכוונתי בו. ואם בשנאה או בדבר אחר ימחקנו ויהדפנו יי' יגפנו. ויהיה משך בין האיים. וימחה *מספר החיים. ועם צדיקים אל יכתב בחובה. ואין לו חלק לעולם הבא.

וכמו כן המעיין בספר הזה יעיין בו בעין טובה. והיודע אם ימצא בו עדות דבר כדגש. והסגיד הכהן את הנגע. ויתקן מעותו למען יישר הליכתו. ואם יתקן כפי יושר עניינו. הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. ואל יבוא מי שאינו יודע לחקור אחרי דברי ואחרי דברי הספר הזה פן ישל במה שאינו יודע. והשם ידריכני בדרך ישרה ונכוחה וממנו אשאל רשיון למען יגלה עיני במאור תורתו כאמרו גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. יראת יי' ראשית דעת וגו'. הנה יי' אלהים יעזור לי. על כן לא נפוגתי. על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש. |

יי' עמך גבור החיל בהיות תשוקתך וחמדתך להיותך נכנס 5 ע"ב בסוד החכמות השכליות ולהשתדל בעבודת הבורא האמתי ית'. ותחלת הכל וראשית הכל להודות ולהלל לאדון הכל אשר הוא ראש לכל ראש וראשון לכל ראשון כי [הוא] התחלת כל התחלות. וברא האדם בצלמו יובדמותו ויכונו בצורה נקיה עליונה לדעת ולהכיר ייחודו ולהיותה נמצאת באדם בדוגמא עליונית כי ממחצב הקדש נחצבה ומגזרת ספירים נצבה. על כן הואיל והאדם נברא בצלם ובדמות והוא כלול מכל הדברים הרוחניים למעלה יש לו לכוון מחשבותיו ולשים רעיוניו אל בוראו להודות ולברכו ולקרוא בשמו ית'.

אמר המחבר הספר הזה כוננתי ושמתי בו רעיוני ולהיות הכוונה

1 ואמ' ואמנם ב ואמתי ג 2 ימחקנו ימחנו ב / יגפנו יגפנו בג / מספר בג בספר א 8 רשיון רעות ב 11-12 על כן שמתי... אבוש ליתא בג 14 הבורא האמתי האמתי הבורא ב 16 הוא ליתא א / ובדמותו בג ובדמות א 17 נקיה עליונה עליונה ונקיה ג 19 והרוחניים ג 20 ולשים / להודות להודות לו בג 21 כוננתי כוננתי בג / להיות בג

2 יי' יגפנו: עמ' א כו: י. 2-3 וימחה... יכתב: ע"פ תה"ס: כס. 5 והסגיד... הנגע: ויק' י: ד / ויתקן מעותו: העוה קה א: ס (ז: יג). 6 שכרו... לפניו: יש מ' י (סב: יא). 9 גל... מתורתך: תה"ק: יח. 9-10 הנחמדים... צופים: עס יפ: יא. 10-11 יראת... דעת וגו': מע' א: ז. 11 הנה... לי: העוה יש נ: ז. ס. 11-12 על... אבוש: יש עס: ז. 13 יי'... החיל: עופ' ו: יב. והעוה עשן עדות עס: זי" עמך גבור החיל בהכנסך בפרדס נפלאות החכמה. 16 וברא האדם...: יסוד היסודות בקבלה התיאסופית: מבנה האדם מעקף דמות אדם העליון הכוללת בתוכה מערכת הספירות. העוה ס' בהיר ט' פב, קעב. וראה עליוס, "עיוור קומה— הדמות המיסטית על האלוהות", פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה, עמ' 173-186; תשב"י, מעגת הזוהר א, עמ' קנה-קנת. 19 והוא כלול...: לשון ר' עזרא מצירונה. עיין פי' שה"ש, כתיב רמב"ן ב, עמ' תקכה; פי' האגדות לר' עזריאל, עמ' 5 הע' 7. והעוה עשן עדות, עמ' 353. כמובן "דברים הרוחניים" הספירות.

החכמות רשומים. כי אני ידעתי בעצמי שאין בי לא חכמה ולא תורה. ודעתי מאנוש נבערה. אבל זאת אשיב אל לבי. על כן אוחיל חסדי יי כי לא תמנו לא כלו רחמיו. ולכל הוא ממציא עזרתו. הבא למהר מסייעין אותו. ויחזיקו בידו לעלות אל המסילות. בתוכן נורא תהלות. ונכנס בשלום ויצא בשלום ויקרב הלום. ואני משה בר שם טוב תנצב"ה מעיד ליאון שמתי פני כחלמיש לדבר לפני גדולים ולסדר עניינים בפרטים וכללים. ואע"פ שאיני כדאי לדבר וספר זה לחבר אבל ידעתי כי אלהי עולם יי בורא קצות הארץ נתן לנו תורה מרום שמי ערץ והנחילה לבני ישראל ירושה. תורה צוה לנו משה מורשה. ולכל יש חלק בדת נאמני. ואין לזה לדחות מנחלת יי כי היא אחוזתו וחבל נחלתו. והתורה ים רחבת ידיים ללקם כל הנחלים הקטנים והגדולים. וכל הנחלים הולכים אל הים. כל אחד כפי הודו. איש כמתכונת ידו.

על כן חברתי חיבור זה בשנת חמשת אלפים | וארבעים ושבע 5 ע"א ליצירה בעיר ואדי אל חגארה. והוא ספר המצות בסודותם ומחלקותם. וקראתי שם הספר רמון כי הוא מלא מצותו כרמון כאשר דרשו דורשי רשומות אשר נקבו בשמות. כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך. ומהשם אשר הוא ראש וראשון אשאל מענה לשון כאמרו ((לאדם)) מערכי לב ומיי מענה לשון. וחברתי הספר הזה לכבוד הנשיא הגדול המעוז המגדול נשיא נשיאי הלוי יוסף הלוי נ"ע בר סדרוס הלוי מ"ב. והשם ידריכני בדרך ישרה למען לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך. והנני [מביא] בברית נאמנה ומשביע בשם הגדול והנורא לכל המעיין בספר הזה והמעתיקו והקורא בו שלא ימחה שם הנשיא הנזכר נ"ע המשתדל בכל כחו בעבודת השם לכוון הספר הזה.

1 לא... תורה) לא תורה ולא חכמה ב 4 בתוכן) בתוך ב / נורא צור בג / תהלות) עללות (נוסף בגליון: נ"א תהלות) ג 7 וספר זה) וספר תורה ב וס"ח ג 8 לבני) לכל בני בג 9-10 כי... נחלתו) ליתא ג 10 ים) ליתא בג 11 כמתכונת) כמתנת ב 12 ושבע) ליתא ג 13 ואדי) ואד ב גאד ג 16 אשאל) אשא ב אשאלה ג 15 בעבודת השם) ליתא ג / לכוון) לכוון את ב

2-3 זאת... רחמיו: איוב ג: כא-כב. 3 הבא למהר... : עיין בבלי שבת קד ע"א; יומא לח ע"ב. 4 ונכנס בשלום... : גורלו של ר' עקיבא בברייתא על ארבעה ענכנסו לפרדס. עיין תוס' חגיגה פ"ב מ"ד; ירו' חגיגה פ"ב ה"א; שהש"ר א"כת. בבבלי חגיגה יד ע"ב "ר' עקיבא יצא בשלום". ושם טו ע"ב "רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום". 5 ויקרב הלום: ע"פ שם ג: ה (שמ"א יד: לו) / שמתי פני כחלמיש: יש ג: ז. 7 אלהי... הארץ: שם מ: כת. 8-9 תורה... מורשה: דב' ל: ד. 10 וחבל נחלתו: ע"פ שם לב: ט / התורה... ידים: ע"פ תה' קד: כה. 11 וכל... הים: קה' א: ז / איש כמתכונת ידו: ע"פ דב' סז: יז (ועיין בח"ג). 14 מלא מצותו כרמון: השווה בבלי ברכות נו ע"א ובמקבילות. 15 אשר נקבו בשמות: במ א: יז ועוד / כפלח... לצמתך: שה"ש ד: ג. 16 לאדם... לשון: מש' טז: א. השווה שעון עדות, עמ' 333; שקל הקדש, עמ' 3. 16 ידריכני... ישרה: ע"פ תה' קד: ז. 16-19 לא... מצותיך: שם ק"ט: ו. 19 בברית נאמנה: השווה שם פ"ט: כט.

ואיש על דגלו. ועל כן מתנהג העולם כפי מהללו. והכל הוא בסוד חותם
 כבודו כי הוא ואפס עוד מלבדו. והעולם מתנהג בסודו ומשתלשל הכל
 בייחודו. והכל לפניו כאין וממנו יתרוצצון. המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה
 יתפוצצון. ויסך בדלתים ים ((בכחו)). והעמידו בעים רוחו. והרוח מרחפת על
 פני המים. בסוד נורא שמים. והכהו לשבעה נחלים להתחלק לשבעה גבולים. 5
 ובמחלקות | הארץ בזה ידובקו. ומשוב שפע ימים יינקו. והתקין 4 ע"ב
 מתחת מקום התהומות כדוגמת מעלה בסודות רשומות. תהום אל תהום קורא
 בהדומו. כאשר למעלה הסוד מחוקק בסוד שמו. המעומר במעיני נכבדי
 החכמה. ובתוכן סוד מזמה. כי קול הצנורות בהדומו. בשבעים ושתיים אותיות
 רשומות בנעומו. כעין זה למטה הכל בדוגמא. ועל פיו היתה שומה. ואבני יקר 10
 כמו כן מתנוצצות מגבולם. והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. והאבנים
 משוקעות בתהומות נקובות ומפולצות. ומהם מקור המים יוצא במהללים.
 בימים ובנחלים. ובקו המדה בין קו לקו בהדומים. מדד בשעלו מים. והכל
 כדוגמת סוד נעמו. ותוכן תוקפו ועוצמו הנאחז בשמו. עד אשר הכל זה בזה
 יתיחד. בסוד יי' אחד ושמו אחד. 15

ועל כן אברך את יי' אשר יעצני ובדרך אמת הנחני. ואני לא מחכמה

אשר בי מלאני לבי לכוונן מחשבות בקרבי ולסדר עניינים חתומים במסגר

2 כי הוא ואפס] (נכפל) א / והעולם מתנהג בסודו] ליתא בג 4 ים] ליתא ב / בכחו] ברחו
 ב / מרחפת] מרחפת ב 5 נורא] בורא ב 6 ובמחלקות] ובמחלקות ג / בזה] לזה בג /
 שפע] ליתא ב שבע ג 7 כדוגמת] בדוגמת ב 8 מחוקק] ליתא בג 9 הצנורות]
 הצנורות השבוע בג 10 בנעומו] השעמו ב / כעין זה] למטה רשומות בנעמו כעין זה
 למטה ב / ואבני] ואעבי ב 11 מתנוצצות] מתרוצצות ב 14 כדוגמת] בדוגמא ב בדוגמת
 ג / תקפו ועצמו ג 16 ואני] ליתא ג / לא] ולא ג / מחכמה] בחכמה ב 17 בקרבי]
 בלבי ב

1 כפי מהללו: ע"פ מעי כז: כא. 1-2 חותם כבודו: היינו יחוד עולם הספירות. השווה שעון
 עדות, עמ' 332. ועיין לק' 17:129; 22:160; 2-1:192. 3 והכל לפניו כאין: השווה מעל מ: יז.
 4-3 המרגיז... יתפוצצון: איוב ט: ו. 4 ויסך... ים: שם לח: ח / בעים רוחו: ישו יא: טו.
 5-4 והרוח... המים: בר' א: ב. 5 והכהו... נחלים: ישו שם שם. שבעה נחלים כנגד שבע ספירות
 הבנין. השווה זח"א נב ע"א. 6 שפע ימים יינקו: דב' ל: יט. 7 תהום... קורא: תה'
 מב: ח. 8 במעיני נכבדי: השווה מעל ח: כד. 9 קול הצנורות: ע"פ תה' שם שם /
 בשבעים ושתיים אותיות: היינו שם על ע"ב אותיות. עיין בבלי סוכה מה ע"א ופי' רע"י שם ד"ה אני
 והו. וע"פ הסימבוליקה הקבלית שם זה רומז לשלשה הקוים במערכת הספירות ימין שמאל ואמצע. עיין
 לק' עמ' 148-149. 10 ועל... שומה: עמ"ב י: לב. 11 והמים... ומשמאלם: עמי יד: כט.
 9 ובקו המדה: ע"פ יד' לא: לח. בזהר קו המדה הוא כלי מלאכתו של האל ותפקידו העיקרי לתת מידה
 וגבול לכל הספירות. עיין ליבס, פרקים במילון הזהר, עמ' 146 סי' 51. ייתכן שיש כאן רמז לתורה זו
 אך מהקונטקסט לא ברור למדי / קו לקו: ע"פ ישו כח: י' יג / מדרד... מים: שם מ: יב.
 11 יי'... אחד: זכ"י: ט. 16 אברך... יעצני: תה' טז: ז / ובדרך אמת הנחני: ע"פ בר' כד:
 מח / לא מחכמה: השווה קה' ז: ז.

מי ימלל גבורות יי' ישמיע כל תהלתו. בהקימו עולמו בחוקו ויסודתו. וכל היותיו בכפת הגלגל בסודו ותנועתו. וכל גלגל מתנהג על פי |
 תכונתו. וכולם חוזרים בחלילה. בטעם זיו התהלה. פעם למזרח 4 ע"א
 פעם למערב. כפי תכונתם אשר בהם יתערב. ובמאמרו עומדים ונצבים. כל
 צבא הככבים. ושבעה כוכבים בהדומו. עולים ויורדים [איש] ממקומו. 5
 ועליהם שופטים ושומרים בהוד והדר. מרוב אונים ואמץ כח איש לא נעדר.
 וכולם עומדים בסודו ואצלו כמר מדלי. עד אשר נתלו הככבים בסוד התלי.
 העומד בשער האיתון. סוד הנחש עקלתון. והם בו ובקרבו אדוקים. ובסודו
 בתלפיות יצוקים. והוא מכון באמצע הגלגל האוחז במעגל. הכל בסוד
 דוגמא עליונה. שער החצר התיכונה. ועליו נפקדו פקידים נציבים ונגידים. 10
 להנהיג העולם השפל במחקרי המעלות. כפי מאמר צור נורא תהלות.
 היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים. בגרם המעלות נצבים. בסוד
 ארבע חותמות תכן עולמו. חתומים בארבע טבעות רשומות בשמו. והנהיג
 בהם את העולם ותוכן הדברים כולם. והכל הוא בסוד דוגמא עליונה. וגם
 אשר הוא יציע התחוננה. וקימוו שות בתוכן הגלגל ומרוצתו כפי עניינו 15
 ותנועתו. וזרח השמש ובא השמש במכונים. להאיר אל התחוננים. הולך אל
 דרום וסובב אל צפון בעתים ורגעים. בחלונותיו ידועים. ששה חדשים בקרן
 דרום. ולאותו צד [יסע] וירום. וששה חדשים לצד צפון בתכונותיו. ונסעו
 חלופי הזמנים במסעותיו. בקיץ וחורף וכל פרטיהם. וזמני היום והלילה
 וסבותיהם. והירח והכוכבים בסדור הגלגלים יורדים ועולים. איש על מחנהו 20

1 [כל] קול ג / בחוקו בחזקו ב 3 התהלה התחלה בג 5 ויורדים] ויורדים בו ג
 6 שופטים ושומרים] שופטים ושופטים ב 7 ואצלו ב / כמר] ליתא ב / מדלי] מבלי ב
 8 עקלתון] העקלתון ב 9 בתלפיות] בתלפיו ב ובתלפיו ג / האוחז] ואוחז ב 12 נצבים]
 שים בג 14 הדברים] דברים ב 19 וחורף] ובחורף ג 20 והירח] ליתא בג

1 מי... תהלתו: תה ק: ב. 5 עולים ויורדים: בר' כח: יב (ועיין בה"ג) / איש ממקומו: שם
 ס: כס. 6 שופטים ושומרים: דב' ס: יח, ועוד / בהוד והדר: תה קד: א, ועוד / מרוב...
 כח: יש מ: כו. 7 כמר מדלי: יש מ: סו. 3 בשער האיתון: ע"פ יח' מ: סו / הנחש
 עקלתון: יש כז: א. והעוהו ברייתא דשנמאל הקטן. אוצר המדרשים ח"ב, עמ' 542. 10 החצר
 התיכונה: מ"ב כ: ד / ועליו נפקדו פקידים: העוהו ספר יצירה פ"ו מ"א; ט' הבהיר ס' צה.
 11 נורא תהלות: שם ט: יא. 7 היושב... כחגבים: יש מ: כב / בגרם המעלות: ע"פ
 מ"ב ט: יג. 13 ארבע חותמות...: ארבעה יסודות כנגד ארבע ספירות: מים רומז לחסד, אש
 לדין, רוח לתפארת, ועפר למלכות / בארבע טבעות...: העוהו זח"א לא ע"א: "תהינה הטבעות אלין
 עזקאן עלאין דאנאחזון דא בדא מא מרוחא ורוחא מאנא ואנא מניא כלה". והעוהו זח"ב כג ע"ב-כד
 ע"א [מקבילה עברית בעקל הקדש, עמ' 119]: "זאינון ד' יסודין אש רוח מים ועפר אלין אינון רוא
 עלאה... אלין אינון קדמאי וערשין דלעילא ותתא ותתאין ועלאין עלייהו קיימין... אש לסטר צפון. רוח לסטר
 מערב. מים לסטר דרום... עפר לסטר מערב". 15 היציע התחוננה: מ"א ו: ו. 16 וזרח...
 השמש: קה' א: ה. 16-17 הולך... צפון: עם שם ו. 20 איש על מחנהו...: במ' א: נב.

וגולות הכותרות וארבעה טורי אבן יקרה. כל אחת במכונה מסודרה. שלשה שלשה בכל טור בסוד נעלם. בארבע פאתי העולם. כולם נגלים ונעלמים. חלוני שקופים אטומים. הם יצאו מן העיר לא הרחיקו. ובו דבקו והציקו. בסוד הנהר יוצק יסודם והולך. בככר הירדן יצקם המלך. להיותם נשפעים בתחלה מזוהר המעלה. וימים עוד שבעה. בסוד יתד התקועה. וכן יסודות המחזות. שקופים בשככי רגזות. וספון בארז הסוד עמוק ככתובת קעקע. מהקרקע עד הקרקע. חמשה עשר הסוד על מתכונתו. ארבעים וחמשה במספר האותיות מחלקתו. משולבות אשה אל אחותה בסוד האהבה. כמעשה אופן המרכבה. והעולם הזה באבני יקר המסבה נקרא עולם הנקבה. כי מגרעות נתן לה במעלות במעלות עבותות. איש על דגלו באותות. בסוד הכסא נרשם הוא הכסא אשר ישפוט שם. אולם המשפט נקרא מרום ערץ. מלך במשפט יעמיד ארץ. וגר זאב עם כבש במשמרתו. זה לעומת זה בתכונתו. ועגל וכפיר ומריא יחדיו. מתחת לבדיו. וכמה צורות ועופות משחקים שם במסלות. חיות קטנות עם גדולות. המה וכל החיה למינה עומדים במסבם. ונער קאון נוהג בס. וכולם בוערות כמראה הלפידים. וסוד שבע גלגלי תנועה בהם נצמדים. וכולם חוזרים חלילה. מנועם זיו התהלה. עד אשר נמשכו המעלות במשמרותם. הכוכבים ממסלותם. ומזלות הדומים בסודותם. שנים עשר נשיאים לאמותם. והכל עומד בדוגמא. להשתלשל בסוד שלשלת קדומה.

2 נעלם] עולם ג / 6 המחזות בג / עקופים] שקופים בג / בשככי] בסככי בג / וספון] וצפון בג / בארז] בארץ ב / הסוד] הסוב ב / 7 הקרקע] ליתא ב / 9 המסבה] המצבה בג / 10 לה] לו ב / נרשם] ליתא ב / 12 בתכונתו] במתכונתו בג / 14 במסבם] במצבם בג / 15 תנועה] תנועה ב / 16 התהלה] התחלה בג / 17 ממסלותם] ממסולותם ג / 18 לאמותם] לאמותם ב

1 וגולות הכותרות: שם ז: מא, מב. 3 חלוני... אטומים: מ"א: ד / ד / הם... הרחיקו: בר' מד: ד. 4 הנהר... יסודם: איוב כב: טו / בככר... המלך: מ"א: ד. 5 וימים עוד שבעה: ע"פ בר' ז: ד / בסוד יתד התקועה: כינוי לתפארת ע"פ יש' כב: כה. העווה עקל הקדש. עמ' 47. 6 וספון בארז: מ"א: ז, ג, ז / ככתובת קעקע: ויק' י: כח. 7 מהקרקע עד הקרקע: מ"א: ז / חמשה עשר טור: שם ע"ג / ארבעים וחמשה: שם ע"ס. 5 אשה... אחותה: עמ' כו: יג, ועוד. 8-9 כמעשה אופן המרכבה: מ"א: ז: לג. 9 עולם הנקבה: מלכות. עיין עושן עדות. עמ' 332, 343; כ"י מינכן 47, דף 375 ב. ובלשון הזוהר: "עלמא דנוקבא". עיין זח"א קמא ע"א-ע"ב. קמט ע"א: זח"ב קא ע"א / כי מגרעות נתן: מ"א: ו. 10 איש... באותות: במ' ב: ב. 10-11 הכסא... המשפט: מ"א: ז: ז. 11-12 מלך... ארץ: מע' כס: ד. 12 וגר... כבש: ישי' א: ו / זה... זה: קה' ז: יד. 12-13 ועגל... יחדיו: יש' שם ע"ס. 13-14 חיות... גדולות: תה' קד: כה. 14 המה... למינה: בר' ז: יד / ונער... בס: יש' שם ע"ס. הכוונה כאן למספרון. ועיין לק' עמ' 69 הע' 1. 15 כמראה הלפידים: יח' א: יג. 17 הכוכבים במסלותם: ע"פ שופ' ה: כ. 17-18 שנים... לאמותם: בר' כה: טו.

אשר בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. בסוד נורא תהלות. הנהר היוצא מעדן האלהים המשמח אלהים. כי שם צוה יי' את הברכה בסוד נעלם. חיים עד העולם. ויתן אותם אלהים ברקיע השמים מרום שמי ערץ להאיר על הארץ. מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק יסוד התהלה מלכותו בכל משלה. כי לקצות הארץ יביט בנרות המערכה להניח ברכה. למען יתיחד בסוד נעלם. מן העולם עד העולם. כי העולם הנסתר כל היותיו נצמדים והיו לאחדים. שנים עשר מזלות בתכונתם. והוא עומד עליהם באחדותם. אחד כולם נעלמים. שלש עשרה מדות של רחמים. והעולם הנגלה בדוגמתו יפארהו. ובמחוגה יתארהו. ויעשהו כתבנית איש | רענן זית כתפארת 3 ע"ב אדם לשבת בית. לכרות לו ארזים בתכונתו בסודו ובדוגמתו. וממנו נבנה במכונים. ויבנהו שבע שנים. ויעש לו מסגרת כרובים ותמרות ופאורי ציצים.

2 האלהים] ליתא בג / נעלם] עולם בג 4 התהלה] התהלה בג 6 כל] ליתא ג
7 בתכונתם] בתכונתם ג / אחד] אחד ג 10 לכרות] לכרות ב / וממנו] ליתא בג
12 מסודרה] מסודרות ב

1 נורא תהלות: שם טו: יא / הנהר היוצא מעדן: כינוי ליסוד ע"פ בר' ב: י. עיין זח"א יב ע"ב, נט ע"ב, פב ע"ב; ועוד הרבה מקומות; שוען עדות, עמ' 331, 335; שקל הקדש, עמ' 69; ס' המשקל, עמ' 40-41. יש לצייין שבזוהר הנהר הוא גם כן סמל לבינה. עיין למשל זח"א צד ע"ב; זח"ב סג ע"ב, קנב ע"ב; זח"ג נח ע"א. 2 המשמח אלהים: שופ"ט: יג. הכוונה למלכות. העושה שוען עדות עם. 2-3 כי... העולם: תה' קלג: ג. 3 ויתן... הארץ: ע"פ בר' א: יז. 'דקיע השמים' יסוד. עיין זח"א כ ע"ב, לד ע"א, ועוד; שוען עדות, עמ' 338; שקל הקדש, עמ' 14. 4 מכנף... לצדיק: יש כד: טז. העושה זח"ג רפד ע"א; שקל הקדש, עמ' 59. 4-5 מלכותו בכל משלה: תה' קג: יט. 5 כי... יביט: איוב כח: כד / בנרות המערכה: ע"פ שם לט: לו / להניח ברכה: יח מד: ל. 6 מן... העולם: דה"א טז: לו; תה' קו: מח. וע"פ הסימבולקה הקבלית מבינה עד מלכות. העושה זח"א לד ע"א, קנב ע"ב, קנח ע"ב, רמח ע"ב; זח"ב נג ע"ב, קמד ע"א; שוען עדות, עמ' 331; שקל הקדש, עמ' 31, 94; שו"ת לרמד"ל, עמ' 41. 7 ויהיו לאחדים: יח לז: יז / שנים עשר זכו': בינה עומדת על עתים עשרה היות (= עש קצוות המתחלקות לעתים עשרה; העושה זח"א קנח ע"א) להשלים את המספר לשלש עשרה כנגד שלש עשרה מידות של רחמים. העושה זח"א רמא ע"א; זח"ב קלב ע"א, קפ ע"ב; זח"ג טב ע"א [עיין יהודה ליבס, פרקים במלון ספר הזוהר, עמ' 399 סי' 18]; ז"ח שה"ש טב ע"ב; שוען עדות, עמ' 331-332; 'העולם נעלם' [בינה] בסוד שנים עשר נעלם כי כל אחד עם חבירו יתגבר בעולם ואמת יתחבר... ועולם העליון מעלים שלש עשרה... שלש עשרה מדות של רחמים"; כ"י מינכן 47, דף 359 ב: "זוהר הקול הפנימי [בינה] יוצאים שלש עשרה מדות של רחמים"; עם 385 ע"ב [= פי י"ג מדות לרמד"ל, כ"י ניו-יורק בהמ"ל 1609, דף 129 ב]; משכן העדות, דף 19 א-ב: "י"ג מדות שקראו רז"ל תלת עשרה כמילן דרמח... כבר ידעת מן הן והם הם סוד התשובה העליונה [בינה]. והעושה פי' התפלות לר' עזריאל, מהזוהר מרדל גברין, חלק ג', עמ' 38: "אתה חונן ברכת השכל... ובכרה זו כח המאציל [כתר] שנייה כח אצילות הנק תורה [חכמה] שלישית כח נאצל [בינה] שהם שלש עשרה מידות". 8 והעולם הנגלה זכו': מלכות כמו כן עומדת על י"ב היות הנקראות בלשון הזוהר י"ב עקרני שכינתא או י"ב שבסין לעילא. העושה זח"א קנח ע"א, רמא ע"א, רמח ע"א-ע"ב; זח"ב רכס ע"ב-רל ע"א; שוען עדות, עמ' 332; כ"י מינכן 47, דף 360 א, 385 ב. על 'עולם הנגלה' ככינוי למלכות בכתבי רמד"ל, עיין שקל הקדש, עמ' 31; שו"ת לרמד"ל, עמ' 41. ובלשון הזוהר "עלמא דאתנליא". עיין זח"א קנב ע"א (ס"ח), קנד ע"ב, קנח ע"א-ע"ב; זח"ב כס ע"ב. 9 ובמחוגה... איש: יש מד: יג / זית רענן: ע"פ יד' יא: טז; תה' נב: י. 8-9 כתפארת... בית: יש עם שם. 10 לכרות לו ארזים: עם עם יד'. 11 ויבנהו... שנים: מל"א: ו: לח. שבע ענים כנגד שבע ספירות הבנין מחסד עד מלכות. העושה זח"א רמח ע"א; ס' המשקל, עמ' 72 / כרובים... ציצים: עם עם כס.

רקיע המסודר מימין המעלות בגדולת תוכן המסלות ובדרום |

תשוקתו. ואין נסתר מחמתו. ובו יסוד המים בסוד דת קדומת יומים. 3 ע"א ושמחת *מעלה על ראשו חצובה. שמחת בית *השואבה. כי הכהן הגדול משרת לפני לפני. ובקדש הקדשים לו מכונים. ושמן הטוב על הראש בתכונותיו שיורד על פי מדותיו. ובו נכלל רקיע אשר משמאל בתכונתו. שער הצפון והאש יסודתו. והנם במחלוקת בסודותם מימים. וכוונתם לשום שמים. 5 היוצא מביניהם ומכריע באהליהם. וזה עם זה ירצה. מבריה מן הקצה אל הקצה. כי הרוח אווה בהם בסודות נבחרים בשני העברים. והמים בו יתיאש. והיה אור ישראל לאש. *ומחלוקתם בו נסמכת. ועל כן סופה קיימת. סוד העפר במערב. ועל סבה זו ((בהם)) יתקרב. בהיות המחלוקת סבת שלום. בסוד אל עילום. וארבעתם זה עם זה יתיחדו. יתלכדו ולא יתפרדו. 10

רקיע המזרח יקרא לו. יסוד הרוח במהללו. ושני רקיעים מתחתיו בתכונתם. תומכי התורה במשענותם. יכין ובוועז נקראו בויעודי. חתום תורה בלימודי. וסוד ברית קדש צדיקי העולמים. העומד לנס עמים. הוא הרקיע

2 [דת] סוד ב 3 מעלה] בג מעלת א / חצובה] חשובה בג / השואבה] בג השואבה א / הכהן הגדול] הגדול הכהן ב 4 בתכונתו] ליתא ב בתכונתו ג 5 בסודותם] בסודותיו בג 7 והמים] וכמים ב 8 ומחלוקתם] ג ומחלוקתם א ומחלוקתם ב 10 בסוד] באור ב 13 ברית] בריאת ב / חי] ליתא בג

1 רקיע המסודר מימין: כנגד ספירת חסד. 3 שמחת בית השואבה: מענה סוכה פ"ה מ"א / כי הכהן הגדול: השווה שקל הקדש. עמ' 11: זח"ב רלב ע"ב; זח"ג קכא ע"ב. קצג ע"ב. רעא ע"א. 3-4 ושמן... מדותיו: ע"פ תה' קלג: ב. 4 ובו נכלל...: הכוונה להיכללות מידת הדין במידת החסד השמאל בימין. השווה שקל הקדש עם. על מוטיב זה בוודר, עיין מאמרי "Left Contained in the Right: A Study in Zoharic Hermeneutics," *AJS Review* XI (Spring, 1986), pp. 27-52 והנמ במחלוקת...: אש ומים (= דין וחסד) במחלוקת לשם שמים (ע"פ אבות פ"ה מ"ז), כלומר לשם תפארת (= שמים) המכריע ביניהם (עיין בבלי חגיגה יב ע"א). השווה זח"א יז ע"א. ועיין לק עמ' 18:113. 6-7 מבריה... הקצה: עמ' כו: כח. ספירת תפארת-מבריה בין שתי הקצוות חסד ודין. וכן נדרש הפסוק בזח"א קמח ע"ב (ס"ח). רכד ע"א; זח"ב נא ע"ב. קעה ע"ב; זח"ג קפו ע"א; שקל הקדש. עמ' 49-50. אולם יש לציין שבמאמר אחד בזח"א א ע"ב הפסוק נדרש בהקשר סימבולי אחר: תפארת הוא מבריה בין בינה ומלכות. 8 והיה... לאש: יע' יז. 8-9 סוד העפר במערב: עיין זח"ב כד ע"א: "עפר לסטרא מערב". הכוונה למלכות. השווה זח"א מט ע"א, רנ ע"א; שוען עדות, עמ' 344; שקל הקדש, עמ' 77. 10 יתלכדו ולא יתפרדו: איוב מא: ט. 12 יכין ובוועז: נצח הוד ע"פ מל"א ז: כא (דה"ג: יז). עיין זח"ג נח ע"א, צ ע"ב, רפב ע"א (רע"מ); שוען עדות, עמ' 331, 337. סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 379. 13-12 חתום תורה בלימודי: יע' ח: טו. וכן נדרש הפסוק בשקל הקדש, עמ' 58-59. 13 וסוד ברית קדש: יסוד. עיין זח"א לב ע"א, מז ע"ב, ועוד הרבנ מקומות; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 381-382; שקל הקדש, עמ' 60 ואילך. כמובן סימבוליקה זו מצויה גם לפני תקופת הזוהר. לפעמים בוודר ובשאר כתיבי רמז"ל ברית רומות למלכות דוקא / העומד לנס עמים: ע"פ יע' יא: י. 13 הוא הרקיע...: עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. והשווה זח"א ח ע"ב, לד ע"א; זח"ב ב ע"א, כח ע"ב, רמו ע"א; זח"ג רלו ע"א; שוען עדות, עמ' 338-339; שקל הקדש, עמ' 14.

הקדשים לפני מלך רם ונשא בחבה. הנקרא עולם הבא. ממנו תוצאות חיים במעלתו. לא נשמע החוצה בהבנותו. עולם נסתר בעוז החביון. יושב בסתר עליון. עמוק ליוצא ולבא. המוכן בסוד התשובה. ותשובתו בנקודה הקדומה לחברה. אזי ברוחו שמים שפדה.

5 פתח הצלע העליונה קדש הקדשים שנת החמישים יצאו כל צבאות יי בלי כחד. ששים רבוא בכרס אחד בסוד ששה וקיעים מסודרים פנימיים גזרת ספירים. ושבעה וקיעים הם מהדומו. ורקיע וילון אינו משמש כלום ממקומו. כי הששה מזהירים ומתנוצצים. עומדים ורצים ממקור חיים אשר על ראשיהם מלמעלה. סוד הטבעת הגדולה המעמיד את כולם בקו כשרון. 10 מטבעותיו אל טבעות הארון. והם זה בזה יחובשו. אחד באחד יגשו. להיות כולם מתיחדים ויהיו לאחדים. כי הגלגלים חוזרים במתכונתם העומדים על משמרתם.

1 הקדשים הקדים ג 4 לחברה לסברא ג / ברוחו בכוחו ב 5 הקדשים הקדש בג 6 וקיעים ליתא בג 8 מזהירים מזהירים בג 9 בקו / בכך ג / כשרון קשרון ב 10 יחובשו חובשו בג 11 במתכונתם על מתכונתם ג

1 **עולם הבא:** כינוי לבינה על עם הנשפע שבא בתוכה תמיד בלי הפסק. עיין ס' הבהיר ס' קט; עקל הקדש, עמ' 30; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375; כ"י מינכן 47, דף 347 ב. ובלשון הזוהר: "עלמא דאתי". השווה זח"א לד ע"א, חט ע"א; זח"ב כז ע"ב (תוספתא), קפז ע"א, קנפ ע"א, קסב ע"א, קסז ע"ב, קע ע"ב, רד ע"א; זח"ג ח ע"ב-מא ע"א; ועוד הרבה מקומות / **ממנו תוצאות חיים:** מעל ד: כג. השווה סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375. 2 לא... הבנותו: ע"פ מל"א ו: ז. ובדומה לכא בשושן עדות, עמ' 343. 2 **עולם נסתר:** בינה. עיין עקל הקדש, עמ' 28, 31; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375; שו"ת לרמז"ל, מהדורת תשבי, מחקרי קבלה ושלוחותיה (ירושלים, תשמ"א), עמ' 41. ובלשון הזוהר: "עלמא דאתכסיא". עיין זח"א קב ע"א (ס"ת), קנח ע"א; זח"ב כס ע"ב. אולם יש לציין שבזח"א יח ע"א הביטוי "עלמא דאתכסיא" רומז לתשע הספירות מכתר עד יסוד. עיין ג. שלום, "התפתחות תורת העולמות בקבלת הראשונים", חרבי"ג, עמ' 65-66 / **בעוז החביון:** ע"פ חב"ג: ד / **יושב בסתר עליון:** תה צא: א. 3 **התשובה:** כינוי עגור לבינה. עיין למשל זח"א עט ע"ב; ס' המשקל, עמ' 72; משכן העדות, דף 87 ב. 4 **ברוחו שמים שפדה:** איוב כ: יג. 5 **פתח הצלע:** מל"א ו: ח. יח' מא: יא / **קדש הקדשים...**: עיין עקל הקדש, עמ' 28; סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 376. והשווה זח"א י' ע"ב; זח"ב רלח ע"ב / **יצאו...** יי: עמל יב: מא. גם בזוהר מופיע הרעיון שיעראל יצא ממזרים דוקא בכח בינה. עיין זח"ב מו ע"א. ועיין לק' עמ' 133: 18. 6 **ששים אחד:** עיין שהש"ר ד: ב / **ששה וקיעים:** כנגד שש קצוות מחסד עד יסוד. 7 **גזרת ספירים:** ע"פ איכה ד: ז / **ושבעה וקיעים:** כנגד ז' ספירות מחסד עד מלכות. סימבוליקה זו ענמצאת כבר אצל מקובלי גירונה חזרת הרבה בזוהר. עיין פ"י האגדות לר' עזריאל, עמ' 96 ובהע' 8 שם; זח"א לב ע"ב, מא ע"א, פה ע"ב; זח"ב י' ע"ב, ל ע"ב, קסד ע"ב; זח"ג ט ע"ב, רלפ ע"ב, רפז ע"א / **ורקיע וילון...**: עיין בבלי חגיגה יב ע"ב. על וילון כסמל למלכות, עיין זח"א רז ע"ב, רלג ע"ב; זח"ג רלפ ע"ב; שושן עדות, עמ' 338; עקל הקדש, עמ' 15. 8 **כי הששה...**: בלשון דומה בעקל הקדש, עמ' 10 / **ממקור חיים:** על מעבר הוראת הביטוי "מקור חיים" מן כתר וחכמה אצל מקובלי גירונה לבינה אצל רמז"ל וניקמיליה, עיין סוד עשר ספירות בלימה, עמ' 375 הע' 29. 9-8 **על ראשיהם למעלה:** יח"א: כב. 9 **סוד הטבעת הגדולה:** בינה. השווה ס' המשקל, עמ' 78, 115. וראה אסי פרבר, "למקורות תורתו הקבלית המקודמת של ר' משה די ליאון", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ג' (תשמ"ד), עמ' 90 הע' 52. 10 **מטבעותיו אל טבעות:** ע"פ עמל כח: כח / **אחד באחד יגשו:** איוב מא: ח. 11 ויהיו לאחדים: ע"פ יח' לז: יז. 11-12 **העומדים על משמרתם:** ע"פ דה"ב ז: ז.

בו כח מכלל המעלות בסוד נורא תהלות. ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. להכיר לאדון הכל התולה עולמו כאשכול. ראש וראשון בעומק רום מעלתו בשלשלת סוד היותו. האויר הקדמון בויעודו לא נשג ולא נתפס בסודו. כי הכל נלאו בחקירתו ואינו זולתי אין בחזקתו. בו ניתק אזור כל החכמים ויודע סוד התעלומים. משם יצאה נקדה התעלומה אשר מהכל קדומה. ראש כל המעלות חומה נשגבה. זוהר הסתום מעיין יוצא ובא. נפלא ונשגב בתעצומו. בשלשים ושתיים נתיבות הדומו. אליו המעלות ידרושו להאיר בהלו. ישוּבו יושבי בצלו. הוא הקדש הנעלם בסודו ונעלה בייחודו. בסוד *נתיב ציור דק פנימי ונעלם. שרש המרכבות כולם. בזה נתפס בהיכל הפנימי סוד עליוני. היכל הקדש מקום

1 [בו] בהם בג / מכלל] מכל ב 3 [כאשכול] ליתא ב / ראש] ליתא ג 4 בויעוד ב / נתפס] נפסד בג / נלאו] ולא ב 5 [ניתק] נתך ב / התעלומים] כל תעלומים ב 6 [נקדה] הנקודה ב / מהכל] מהיכל בג 9 [הנעלם] הנעלו ג / בסודו] וסודו ב / נתיב א 10 [היכל] בהכל ב

2-1 ויצא...יצא: עיין ריש תורת כהנים, ברייתא דרבי ישמעאל מ"א. 3-2 התולה עולמו כאשכול: מקור לשימוש זה לחיאור יחוד עולם הספירות אצל ר' אשר בן דוד. עיין אלפמן, 'לשאלת בעלותו של ספר טעמי המצוות', קרית ספר 40 (1965), עמ' 408 הע' 68. אולם כאן יחוד הכוונה למציאות בכלל ולא רק עולם הספירות. וכן הענין אצל ר' יוסף הבא משוען הבירה. העוהה ס' טעמי המצוות, מצות עשה, עמ' 343: "והוא [כתר עליון] התחלת הכל וממנו תלוי העולם כאשכול". ובדומה לכך בס' תעק, עמ' 62: "אמרו יש לפני הב"ה אשכול הכופר מפני שכל העולם תלוי עליו כאשכול ובו נתלין הכל". בהמשך עם המחבר נותן טעם נוסף למה הקב"ה נקרא אשכול: "כמו האשכול יש בו עוללים ויש בו ענבים והכל תלוי בדבר אחד ונקרא אשכול אחד כך עשר ספירות הוא דבר אחד". ברור אפוא שבטעם הראשון האשכול שמל יחוד כל המציאות. על אשכול כסמל לבינה, העוהה זח"ב כז ע"ב (תוספתא). 3 בעומק רום מעלתו: כינוי לכתר ע"פ ספר יצירה פ"א מ"ה. והעוהה פ"ר עזריאל לספר יצירה הנדפס בתוך כתבי רמב"ן ב, עמ' תנה ד"ה עומק רום; והג"ל פ"י עשר ספירות הנדפס בתוך דרך אמונה לאבן גבאי, עמ' ג / בשלשלת: מנח אפיני בכתבי רמד"ל לאחדות המציאות מראשיתה עד סופה. 4-3 האויר הקדמון: כתר. מקור לשימוש זה (המבוסס על ס' יצירה פ"ב מ"ז ובפ"י סעדיה הגאון עליו) הוא בכתבי חוג העיין. עיין שלום, "עקבותיו של גבירול בקבלה", מאסף סופרי ארץ ישראל (ת"ש), עמ' 168, 173; הג"ל: *Origins of the Kabbalah*, pp. 331ff. ועיין גם: G. Margoliouth, *The Doctrine of the Ether in the Kabbalah*, J.Q.R. O.S. XX, (1908) pp. 823ff. עמ' 10-11: "האויר הוך הקדמון; ובכ"י מינכן 47, דף 372 א, ושם דף 365 ב: "אויר הקדמון הוך". עיין שלום: *Eine unbekannte mystische Schrift des Mose de Leon*, MGWJ 71 (1927), p. 121, n.1. לא מצאתי לשון מקבילה בנוף הזוהר. ברם העוהה תקו"ז סק ע"ב. 4 הכל נלאו...: ובדומה לכך בסוד עשר ספירות בלימה, עמ' 374; שקל הקדש, עמ' 23. 6 נקדה התעלומה: חכמה. העוהה שקל הקדש, עמ' 8, 25. / מהכל קדומה: בח"ג הגירסה: מהיכל קדומה וכן בזהר כתר מכוּנה היכל. העוהה זח"א צד ע"ב: "קדוש היכלך לבתר דא הוא עלימו דכלא וכו'". וראה פ"י רמק' באור החמה ח"א פנ ע"ב / חומה נשגבה: יש ל' יג. 7 מעיין יוצא ובא: חכמה. העוהה משכן העדות, כ"י ברלין אור. 833, דף 5 א. ועיין זח"ב מב ע"ב (רע"מ). תקו"ז ת"י ע קכו ע"ב / בשלשים ושתיים נתיבות: ע"פ ספר יצירה פ"א מ"א. 8 להאיר בהלו: העוהה איוב כס: ג / ישוּבו יושבי בצלו: ה' יד: ח / הוא הקדש: כינוי עבור לחכמה. עיין למשל זח"א יג ע"ב; זח"ב מג ע"ב, פה ע"א, קכא ע"א; זח"ג יג ע"א, רצו ע"א; שקל הקדש, עמ' 29. 9 נתיב ציור: סמל לבחינת הזכרות בחכמה או ייתכן שרומח כאן לצינור העברת השפע מחכמה לבינה. העוהה זח"א ג ע"ב, כס ע"ב; זח"ב קכב ע"ב-ככז ע"א; זח"ג סא ע"ב; קצנ ע"ב. 10 היכל הקדש: בינה שהיא היכל לחכמה המכוּנה מדש. עיין שקל הקדש עמ' 8, 26-29.

כמעט נשתכחה התורה מהם. אבדה האמונה ונכרתה מפיהם. וילמדו את לשונם לדבר אשדודית. ולא ידעו דבר לנו יהודית. ולשונות נוכריות בפיהם נמרצות. ולא ניכרו בחוצות. ואיש ישראלי לא נודע בנאומו בשנותו את טעמו. וכראות התורה ממידעיה הרחיקה. ונכריה אמריה החליקה. ותלך ותשב לה מנגד הרחק. והנה קול העם משחק עם שקרי היונים והערלים וספרי הישמעאלים. ותאמר עזב יי את האדמה. והארץ תשאה שממה. ועתה אלכה נא השדה ואלקמה בשבלים. ואתיציבה באורחות ושבילים. לדעת היש קורא ומהים דורש את אלהים. ותרא כי אין מנחם לה מכל בני ילדה ואין מחזיק בידה. זולתי אשר העיר השם רוח חכמים בכל דוד ודוד בין שמיר ושית. ונשאר בן עוללות כנוקף זית. מבוהלים ודחופים בין צדים. שנים שלשה גרגרים. ובסבתם התורה בסעיפיה פוריה. והסירה את שמלת שביה. ועליהם בעתות כאל יש לנו חלק באלהי ישראל.

על כן בגדי חרדות לבשתי וביסוד כל היסודות נסמכתי. ותחלת דברי בראשית מאמרי באתי להודות ולהלל לאדון הכל אשר הוא ראשית הכל וטרם כל התחלת כל התחלה וסוף לכל תכלה. | וברא את האדם בתכונתו 2 ע"ב בצלם דמות תבניתו. וקטון הוא מהכיל צורת העולם דמות הדברים כלם. ונתן

5 והערלים] (נמחק) ב 7 בשבולים ב / בארחות ב 8 מחזיק] החזיק ג 13 לבעתי] לבעתנו ב 14 בראשית] וראשית בג / לאדון] את אדון ג 15 כל התחלת] ליתא בג / בתכונתו] בתבונתו ג 16 מהכיל] מקביל ב

1 אבדה... מפיהם: יד: ז: כח. 2-1 וילמדו... יהודית: ע"פ נח"ג: כד. 3 ולא ניכרו בחוצות: איכה ד: ח / בשנותו את טעמו: תה"לד: א. 4 ממידועיה הרחיקה: השווה עם פח: ט / ונכריה אמריה החליקה: ע"פ מע"ב: טז. 4-5 ותלך... הרחק: בר' כא: טז. 6 עזב... האדמה: ע"פ יח' ת: יב / והארץ תשאה שממה: ע"פ יש' ו: יא. 6-7 אלכה... בשבילים: רות ב: ב. 7-8 היש... אלהים: ע"פ תה"י: יב, נג: ג. 8 אין... ילדה: ע"פ איכה א: ט; יש' נא: יח. 9-8 ואין מחזיק בידה: יש' עם שם. 9 שמיר ושית: ע"פ עם ה: ד. 10 עוללות כנוקף זית: ע"פ עם כד: יג / מבוהלים ודחופים: אט' ת: יד. 10-11 שנים שלשה גרגרים: יש' יז: ג. 11 בסעיפיה פוריה: עם שם / והסירה... שביה: דב' כא: יג. 12 יש לנו...: עיין בבלי ברכות סג ע"ב. 13 בגדי חרדות לבשתי: השווה יח' כו: טז. 13-14 ותחלת דברי...: וכן הלשון בעושן עדות, מהדורת שלום, קובץ על יד ח (תשל"ו), עמ' 331. והשווה בן סהולה עם בהקדמה לשער הראשון: "תחלת כל דבר וראשית כל מעבר לפאר ולנצח להלל ולשבח לשם האחד והנעלם". 14 להודות ולהלל: דה"א: כג: ל. 15 לכל תכלה: תה"ק: צו. 15-16 וברא את האדם...: ע"פ נוסח ברכת אירוסין ונשואין. עיין בבלי כתובות ח ע"א. 16 וקטון הוא...: אדם הוא עולם קטן הנברא בדמות הדברים היינו מערכת הספירות. יוצא שאדם יכול להשיג סוד האלוהות מחוץ התבוננות בעצמותו. וזוהי משמעות דברי הברייתא: מה שיצא מן הכלל (היינו האדם) בא ללמד על הכלל [עולם הספירות]. השווה ס' המשקל, עמ' 35: "אדם הבא להכנס בהיכל המלך פנימה צריך בתחלה לדעת נפשו". על תפיסה זו בכתבי רמז"ל, עיין: A. Jellinek, Moses ben A. Altmann, Studies in Religious ; Schem-Tob de Leon und sein Verhältnis zum Sohar (1851) , p. 10. Philosophy and Mysticism (1969) ; תשב"י, מענות הזוהר ב, עמ' 15ff.

קלים אל גוי ממושך ומודם אשר כמאז נברא אל עם נורא. ויבאו וישמו ארצם חרבה ונחלתם לתועבה. וירדפו אותם עד השברים. וישלחו בים צירים. וחבלים בגלי שאוניו. ולא עמד על תכוניו. ועם הקדש היה נחוי מבית ומחוץ. ורודף כמוץ הרים לפני רוח. וכל אשר היה ברוח. וארץ צבי נחלת שמים היה למודש כפוד ואגמי מים. ובארץ אחרת כהיום הזה הלכו עמה שפל ונבזה. והארץ חנפה בתעתועים. יי' מסך בקרבה רוח עושים. ועל כן נבקה עצתו ונעמו. עקב היתה רוח אחרת עמו. ולב נבון אשר כמאז סר ממנו כי רוח עברה בו ואיננו.

ויצא מבית ציון כל הדרה. חשך משחור תארה. ותופשי התורה וצופיה. צד ואור חשך בעריפיה. זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה. בנפול עמה ביד צד תוך שאונים. ובני יהודה ובני ירושלם נמכרו לבני היונים. ויגלו בכל צד | והיו מפוזרים. בני ציון היקרים המסולאים <בפז. ודעתם 2 ע"א שלימה> בכל ספר וחכמה. ובראות היונים כי נשברו עם הקדש ממכונם האריכו *לשון כל המונם. קבר פתוח גרונם. ויאמרו עת לשחוק בעתות כאל. נפלה ולא תוכל קום בתולת ישראל. ויתנו לב מגואל ושקץ. ויבנו ספרים עד אין קץ. וידרכו את לשונם שקר במזמות. וישמו ספריהם עיקר לכל החכמות. ויהפכו דברי תורה אשר בלוחותיהם. ומקוה עשו בין החומותים. והיונים מכרו אותם אל מצרים. משם ויחנו בכל ארצות זרים משני העברים. ונשארו ישראל בלב נשבר. נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. עד אשר

1 ארצם | ארצה ב ארצו ג 2 חרבה | זועה בג / ונחלתם | ונחלתו בג 3 תכוניו | מכוניו ב / היה | ליתא ב 4 ורודף | ונודף ב 5 ואגמי | ולאגמי ב 9 מבית | מן בת ב 10 בעריפיה | בעריפה ג 12 המסולאים | הממולאים ב 14 לשון | ב לאן א ליתא ג 15 תוכל | תוסף ג / לב | לה בג 17 בלוחותיהם | בלוחותים בג

1 אל עם נורא: שם עם. 2-1 ארצם חרבה: ע"פ יר' ז: לד. 2 ונחלתם לתועבה: ע"פ עם ב: 1 / וירדפו... השברים: ע"פ יה' ז: ה / וישלחו בים צירים: ע"פ יש' יח: ב. 3 בגלי שאוניו: השווה תה' סה: ח / מבית ומחוץ: בר' ג: ד. 4 ורודף... רוח: יש' יז: ג / וארץ צבי: ע"פ דני' יא: טו, מא. 5 למודש... מים: יש' יד: כג / ובארץ... הזה: ע"פ דב' כס: כז / שפל ונבזה: השווה מל' ב: ט. 6 והארץ חנפה: יש' כד: ה / יי'... עושים: שם יש' ה / נבקה עצתו: השווה עם עם ג. 7 עקב... עמו: במ' יד: כד / ולב נבון: ע"פ משל' טו: יד. 7-8 כי... ואיננו: תה' קג: טז. 9 ויצא... הדרה: איכה א: ו (ועיין בח"ג) / חשך... תארה: ע"פ שם ד: ח / ותופשי התורה: יר' ב: ח. 10 צר... בעריפיה: יש' ה: לו. 11-10 זכרה... צר: איכה א: ז. 11 ובני יהודה... היונים: ע"פ יואל ד: ו. 12 בני... בפז: שם ד: ב. 13 בכל ספר וחכמה: דני' א: י. 13-14 האריכו לשון: השווה יש' ג: ד. 14 קבר פתוח גרונם: תה' ה: י / עת לשחוק: ע"פ קה' ג: ד. 15 נפלה... ישראל: עמ' ה: ב (ועיין בח"ג). 15-16 ספרים... קץ: ע"פ קה' יב: יב. 16 וידרכו... שקר: יר' ט: ב. 17 ומקוה... החומותים: ע"פ יש' כב: יא. 18 מכרו... מצרים: ע"פ בר' לז: לו. 19 בלב נשבר: ע"פ תה' נא: י / נבוכים... המדבר: עמ' יד: ג.

כי לכל יש חלק וחיים בדת נאמנים. כל הקרב הקרב אל מזבח יי אשר שמה
 אבן הראשה. ממשבצות זהב לבושה. ותעד עדן אליה. להראות העמים
 והשרים את יופיה. כמראה אש בית לה. להתנשא אבן ספיר דמות כסא.
 ועל דמות הכסא זוהר החכמות [הגדולות] והרמות. ושמה קבועים כל אבני
 יקרה בסוד הקרח הנורא. ועתה למה תעמוד בחוץ ודבר המלך נחוץ. ולמה
 5 תהיה נוכל מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל. |

ואקום וזאומר אהה יי אלהים מי אנכי בסוד שכל המשכילים 1 ע"ב
 ולקחת החותמת והפתילים. הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי. ואירא כי
 עידום אנכי. ואשא עיני ואראה והנה השמים כעשן נמלחו. וחכמי לבב עברו
 10 ונאלחו. וראיתי את הארץ והנה תוהו. ונוטה עליה אבני בהו וקו תוהו. והנה
 אזלת יד בני עמנו בהיותנו בגלותינו. והנוגשים בכל יום אצים מבוהלים
 דחופים ולחוצים. ואשתומם וזאומר יי אלהים בעלונו אלהים זולתך ויתעונו
 מתורתך. איה קנאתך וגבורתך אשר התעוררת מלפנים ומימים קדמונים בהיות
 עמך בנעומו ותהי המשרה על שכמו. ועתה שחקו עליהם אויביהם וגועליהם.
 15 כל פתלתול ועקש. ועל כן אין דורש ואין מבקש. ואם תורתך שכחנו ברגזות
 הלא אלהים יחקור זאת. לבקש שה פזורה גולה וסורה.

הוא ארץ צלצל כנפים אשר מעבר ארץ מרתים. תחת ממשלת סבות
 החצונות במורד מדרגות התחתוניות. ושולחו מעמק דלים לאמר ילכו מלאכים

1 כל הקרב הקרב כל הקרב ג 2 ממשבצות] ממשבצות ג / עזן] עידי ב 3 אש] איש ב
 4 הגדולות] ליתא א / ושמה קבועים] ושמה המה ב 6 אם מעט] ליתא ב 7 בסוד שכל]
 להקראמן בג 8 ולקחת] ולהראות ב 8-9 ואירא... אנכי] ליתא ב 10 ונאלחו] ונאמחו ב /
 ונוטה] ונטה ב / אבני... תוהו] אבני תוהו וקו בהו ב 12 ויתעונו] ויתעבו ב 13 וגבורתך]
 ותורתך ג 14 בנעמו] בנאמו ב 16 לבקש... וסורה] ליתא ג 18 החצונות] החצוניות
 בג / חמק] מארץ (?) ב

1 כל הקרב... יי: ע"פ במ"ז: כח. 2 אבן הראשה: זכ"ד: ז / ממשבצות... לבושה: תה
 מה: יד. 3-2 להראות... יופיה: אס' א: יא. 3 כמראה... לה: יח' א: כז. 4-3 אבן... הכסא:
 עם עם כו. 4-5 כל אבני יקרה: ע"פ עם כח: יג. 5 הקרח הנורא: עם א: כב / למה
 תעמוד בחוץ: בר' כד: לא / ודבר המלך נחוץ: שמ"א כא: ט. 6 מתוקה... יאכל: קה' ה: יא.
 7 וזאומר... אלהים: יר' א: ו. 8 החותמת והפתילים: בר' לח: כה / הנה... אנכי: יר' א: ו.
 8-9 ואירא... אנכי: בר' ג: ג. 9 ואשא... ואראה: ע"פ עם לא: י / השמים נמלחו: ע"פ יש
 נא: ו. 10 וראיתי... תוהו: ע"פ יד' ד: כג / ונוטה... תוהו: ע"פ יש' לד: יא (ע"ין בח"ג).
 11 אזלת יד: דב' לב: לו / והנוגשים... אצים: ע"פ שמו' יג: יג. 11-12 מבוהלים דחופים:
 ע"פ אס' ח: יד. 12 יי... זולתך: ע"פ יש' כו: יג. 13 איה... גבורתך: עם סג: טו.
 14 ותהי... שכמו: עם ט: ה. 15 כל פתלתול ועקש: ע"פ דב' לב: ה / אין... מבקש: יח'
 לד: ו. 16 הלא... זאת: ע"פ תה' מד: כב / שה פזורה: יר' נ: יז / גולה וסורה: יש' מט: כא.
 17 הוי... מעבר: עם יח: א / ארץ מרתים: העוה יר' נ: כא. 17-18 סבות החצונות: כחות
 סטרא אחרא. 18 ילכו מלאכים...: ע"פ יש' יח: ב.

ספר הרמון

1 ע"א

- ראו רמון בגנת העדנים. אשר נטע בנמטע נעמנים.
- בסוד עליון וזוהר זיו שכיניו. וגם פרח באשד מעינים.
- ואילנות וגם פארות סביביו. בשמים עם פרחים רעננים.
- 5 ועוף כנף בענפיהם אחוים. וקול התור יצפצף במכונים.
- ושם נראה דמות אבן יקרה. מעולפת בספירים ושנים.
- ומתוכה יסוד ענף פנינים. אשר נשא ועלה לעננים.
- ואילו הוא בעדן האלהים. ועץ חיים בכן היה לפנים.
- ועלהו תרופה לכאבים. קליפתו וגם פריו ששונים.
- 10 וסוד שרשו וצמתו למרפא. ורקתו ידוה צמאונים.
- הכי נקרא שמו רמון. ומלא בסודות אל ומצות דר מעונים.

אמר המחבר אחרי אשר העיר השם רוחי ורעיוני. בי דבר רוח יי'

- ויורני ויאמר לי. מה לך נרדם ברעיוני כמהיך. קום קרא אל אלהיך. וכונן
- מחשבות לבבך. כי יי' אלהיך בקרבך. ראה כי החכמה לעין כל נצבת.
- 15 ובחומה היא יושבת. ותקרא בקול גדול מי פתי יסוד הנה בעתות כאל. אנכי
- שלומי אלהי ישראל. מבחתי מבחי מסכתי ייני. אך ערכתי שולחני. לתת לכל
- אחד די ספוקו. ואכל את חקו. חלק כחלק יאכלו לרבבות יחד בנים ואבות

1 ספר הרמון] ליתא ב' אתחיל לכתוב ספר הרמון בע"ה ג' 3 וזוהר] בזהר ג' / מעינים] מעוננים (?) ב' 4 פירות] ג' 5 בענפיהם] בכנפיהם בג' / במכונים] ברננים בג' 6-8 אשר... האלהים] ליתא ב' 8 בכן] וכן בג' 11 הכין] וכי ג' 12 אמר המחבר ספר הרמון ב' / אחרי] אחר ב' 14 מחשבות לבבך] מחשבותיך ב' 14 ראה] ליתא בג' 17 ואכל את חקו] לכלות חקו ב' ואכל את חשקו ג' / בנים ואבות] בנים על אבות ב' בנים ובנות ג'

2 בנמטע נעמנים: ע"פ יעו יז: י. השווה ר' משה מבורגע, ס' עמוד עמאלי, תרביץ ד' (תרצ"ג) עמ' 215: "נטיפות הגן הנטוע בנמטעי נעמנים". 3 באשד מעינים: השווה במ' כא: טו. 5 ועוף כנף: ע"פ בר' א: כא; תה' עח: כז / וקול התור: שה"ש ב: יב. 6 אבן יקרה: יח' כז: כב / מעולפת בספירים: ע"פ שה"ש ה: יד. 9 ועלהו תרופה: ע"פ יח' מז: יב. 10 וצמתו... ורקתו: השווה שה"ש ד: ג: ז. 11 הכי נקרא שמו: השווה בר' כז: לו / ומלא בסודות אל: ע"פ בבלי ברכות נז ע"א. ועיין לק' עמ' 14:12. 12 אמר המחבר...: השווה הפתיחה לס' אור זרוע, מהדורת א. אלסמן, קובץ על ידי ס' (תש"ס), עמ' 245 / העיר רוחי: ע"פ יד' נא: יא / בי דבר רוח יי': ע"פ שמ"ב כג: ב. 12-13 ויורני ויאמר לי: מש' ד: ד. 13 מה... אלהיך: יונה א: ו. 13-14 וכוונן מחשבות: ע"פ מש' מז: ג (ועיין בחג"ט). 14 כי... בקרבך: דב' ו: כא. 14-15 ראה כי החכמה...: השווה ס' אור זרוע עמ' "ועל כן החכמה במעלת המדרגות נצבת ובחומה היא יושבת". המילה נצבת מנוקדת בכ"י היסודי כמו שגדפס בפנים אך דומה עוה טעות סופר וצריך להיות סגול מתחת לבי"ת במקום הצירה. 15 ובחומה היא יושבת: יהו"ב: ט / ותקרא בקול גדול: ע"פ בר' לפ: יד / מי... הנה: מש' ט: ד, טו. 15-16 אנכי... ישראל: ע"פ שמ"ב כ: יט. 16 מבחתי... שולחני: ע"פ מש' ט: ב. 17 די ספוקו: השווה תרגום אונקלוס בר' כז: יט: די ספוקו". ועיין פי' רש"י עמ' ד"ה אם כלו / ואכל את חקו: ע"פ בר' מז: כב / חלק... יאכלו: דב' יח: ת.

לוח ראשי תיבות וקיצורים

כמא דאת אמר	כד"א	אי אפטר	א"א
כתב יד	כ"י	אודרא זוסא	אד"ז
כלומר	כלו'	אודרא רבא	אד"ר
		אבות דר' נתן	אדר"נ
להלן	לה'	אותיות דר' עקיבא	אדר"ע
לקמן	לק'	אורח חיים	או"ח
לא תעשה	לית'	אוצר הכבוד	אוצה"כ
		אחר כך	אח"כ
מדרש	מד'	אסתר	אס'
מדרש הגדול	מדה"ג	אף על פי	אע"פ
מדרש הנעלם	מדה"נ	אם תאמר	אל"ת
מורה נבוכים	מ"נ		
מאי טעמא	מ"ט	בית המדרש לרבנים	בהמ"ל
מכילתא דר' ישמעאל	מכדר"י	בית יוסף	ב"י
מלאכי	מל'	במדבר	במד'
מלכים א	מל"א	במדבר רבה	במד"ר
מלכים ב	מל"ב	בר נש	ב"נ
מעלי	מעל'	בראשית	בר'
מענה תורה	מ"ת	בראשית רבה	בר"ד
נוסח א	נו"א	דברים	דב'
נוסח ב	נו"ב	דברי המתחיל	ד"ה
נחמיה	נח'	דברי הימים א	דה"א
		דברי הימים ב	דה"ב
ספר	ס'	דניאל	דני'
ספר המצות	סה"מ	דברים רבה	ד"ר
סימן	ס"י		
ספר יצירה	ס"י	הדא הוא דכתיב	הה"ד
ספר מצות גדולות	סמ"ג	השע	הו'
סחרי תורה	ס"ת	הלכות	הל'
		הערה	הע'
עמוד א	ע"א	ויקרא	ויק'
עמוד ב	ע"ב	ויקרא רבה	ויק"ר
על התורה	עה"ת		
עובדיה	עוב'	זוהר חדש	ז"ח
עזרא	עז'	זוהר חלק א	זח"א
עבודה זרה	עז"ז	זוהר חלק ב	זח"ב
על ידי	ע"י	זוהר חלק ג	זח"ג
עבודת סוכבים ומזלות	עכ"ס	זכריה	זכ'
עמוד, עמוס	עמ'		
על פי	ע"פ	חלק א	ח"א
		חלק ב	ח"ב
פרק, פרשה	פ'	חבוקק	חב'
פרקי דר' אליעזר	פדר"א	חילופי נוסחאות	ח"נ
פסיקתא דרב כהנא	פדר"כ		
פיסקא, פירוש	פי'	סוד שלחן ערוך	סוש"ע
פסיקתא זוטרותא	פס"ז	יהושע	יהו'
פסיקתא רבתי	פס"ד	יורה דעה	יו"ד
		יחזקאל	יח'
צפניה	צפ'	ילקום עמנוני	יל"ע
		יסודי תורה	יסו"ת
קהלת	קה'	ירמיה	יר'
קהלת רבה	קה"ר	ירושלמי	ירו'
		יעשיה, יעראל	יעו'

1. סימני כתבי היד

א	כ"י אוקספורד - בודלי 1607
ב	כ"י המוזיאון הבריטי 759
ג	כ"י גונזברג - מוסקבה 219
ק	כ"י קמברידג' 1516

2. לוח הסימנים

[] - המוקף בסוגריים המרובעים חסר בכתב היד היסודי והשלימו המהדיר ע"פ כתבי היד האחרים.

() - המוקף בסוגריים עגולים כנראה הוא הוספה בכתב היד היסודי ודאוי להשמים אותו.

(()) - המוקף בסוגריים עגולים כפולים נמצא בכתב היד היסודי בגליון וכנראה כן היה במקור.

* - המלה שאחרי הכוכבן שונה בכתב היד היסודי ממה שנדפס בפנים וכנראה הוא טעות סופר.

< > - המוקף בסוגריים חדים קשה לקוראו בכתב היד היסודי ושיחזרו המהדיר ע"פ כתבי היד האחרים.

ספר הרימון לר' משה די ליאון

